# MITROPOLIA MOLDOVEI SI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

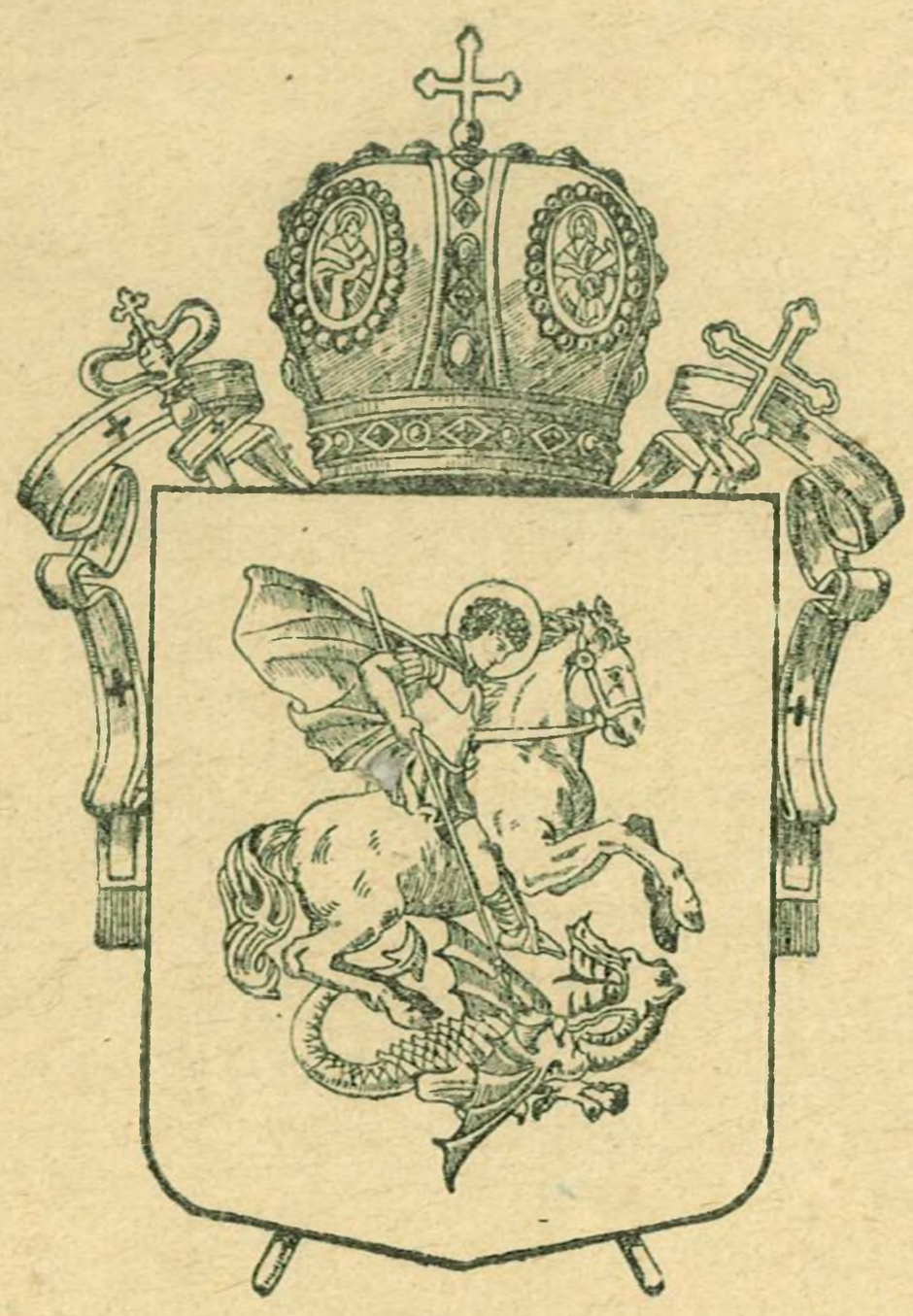

ANUL XXXIV, Nr. 1-2. IANUARIE-FEBRUARIE 1958

# LA MORMINTUL PREŞEDINTELUI Dr. PETRU GROZA

La miezul nopţii de Anul Nou, vocea vibrantă şi atît de caldă a doctorului Petru Groza, preşedintele Prezidiului Marii Adunări Naţionale a Republicii Populare Romîne transmitea felicitări tuturor cetăţenilor patriei noastre, pentru realizările obţinute în toate domeniile de activitate publică, în cursul anului 1957:

«Încheiem — spunea dînsul — bilanţul unui an de muncă rodnică pentru întărirea patriei noastre libere şi în acelaşi timp bilanţul unui deceniu de la înscăunarea Republicii Populare Romîne.

Eroica noastră clasă muncitoare, harnica noastră ţărănime, împreună cu vrednicii noştri cărturari, entuziasmaţi de rezultatele obţinute pînă în prezent, înfăptuiesc cu adîncă încredere opera mare a construirii unei vieţi noi, transformînd ţara într-un uriaş şantier. Ei urmează cu încredere politica justă a Partidului Muncitoresc Romîn şi a guvernului Republicii Populare Romîne, dezvoltînd economia naţională şi îmbogăţind zi de zi cu noi valori patrimoniul nostru cultural».

Anul 1957 se închidea. Un nou an îşi deschidea porţile cu perspective luminoase şi pline de nădejde. Pe acest an, preşedintele îl întîmpina cu următoarele dorinţe:

«Păşim pragul anului 1958, cu aceiaşi fermă convingere că vom întări înainte alianţa dintre clasa muncitoare şi ţărănimea muncitoare şi vom adînci tot mai mult frăţeasca colaborare şi prietenie dintre poporul romîn şi minorităţile din patria noastră comună.

Sîntem siguri că harnicul nostru popor, talentat şi gospodar, colaborînd şi ajutîndu-se reciproc cu bunii săi prieteni şi aliaţi din ţările din lagărul socialist, în frunte cu Uniunea Sovietică, va dezvolta înainte pe drumul socialismului industria şi agricultura ţării noastre, ceea ce va duce la creşterea neîntreruptă a bunei stări»

. . . . . .

«Pentru viitorul luminos al iubitului nostru popor, pentru biruinţa păcii şi a înţelegerii între toate ţările, permiteţi-mi ca în această noapte a Anului Nou să vă adresez tradiţionala urare romînească: «La mulţi ani!».

Urările preşedintelui dr. Petru Groza au înveselit toate inimile şi au sporit încrederea în puterile creatoare ale poporului

romîn. In jurul meselor familiare, la revelionul tradițional, fiecare a răspuns cu o închinare omagială în sănătatea eminentului bărbat de stat, spunîndu-i: «Să ne trăiți, la mulți ani!».

Deși se știa că președintele dr. Petru Groza era măcinat de o boală neiertătoare, prezența lui la aniversarea unui deceniu de la înscăunarea Republicii, în incinta Marii Adunări Naționale unde împrăștia o atmosferă de bunătate și seninătate, presupunea că starea sănătății se îmbunătățise. Cine ar fi bănuit, că numai peste o săptămînă glasul crainicului de la postul de radio, cu vocea lui gravă, ar fi vestit poporului doliul național?!

«La 7 ianuarie 1958, ora 5 dimineața, în urma unei boli îndelungate și grele, a încetat din viață eminentul om de stat, fiu devotat al poporului romîn, tovarășul nostru iubit, doctorul Petru Groza, președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne»....

Legile firii își consumaseră drumul lor inexorabil făcînd să înceteze să mai bată o inimă caldă, să stingă spiritul dîrz și clarvăzător al unui luptător pentru maibinele poporului său din sînul căruia răsărise ca un gorun neînfricat de vremuri aspre și potrivnice. Doctorul Petru Groza intra pe porțile veșniciei și ale istoriei universale, lăsînd în urma lui regrete cutremurătoare.

Născut în familia preotului Adam Groza la 7 decembrie 1884 în comuna Băcia, regiunea Hunedoara, dr. Petru Groza a absolvit cursurile liceului din Orăștie, iar pe cele universitare la Budapesta, Leipzig și Berlin obținînd titlul de doctor în științele juridice. In timpul anilor de studenție dînsul s-a orientat în problemele sociale și politice ale neamului său și ale naționalităților conlocuitoare din imperiul habsburgic, formulîndu-și un crez de eliberare a acestor naționalități de sub asuprirea imperiului austro-ungar.

La vîrsta de 34 ani dr. Petru Groza este ales deputat în Adunarea Constituantă din 1918. Fiind strîns legat de aspirațiile poporului, el a fost ales de cinci ori deputat în Parlamentul romîn ocupînd de două ori funcția de ministru. Încă din vremea studenției dînsul își conturase un crez politic, acel al luptei împotriva asupririi naționale, pentru egalitatea de drepturi între națiuni și pentru eliberarea Ardealului de sub impilarea imperiului habsburgic. Acest crez politic, progresist pe vremea aceea, a făcut din dr. Petru Groza un tribun al poporului așa cum au fost socotiți și alți înaintași ai lui care au activat pe tărîmul dezrobirii naționale și al înlăturării cruntei exploatări.

Partidele burghezo-moșierești, oprimatoare ale poporului, l-au dezgustat și astfel el s-a desprins definitiv din angrenajul lor, punînd, în 1931, bazele Frontului Plugarilor. Spiritul său clar văzător descifrase perspectivele viitorului și cu toate neplăcerile pe care le-a suportat din partea puterii represive a statului burghez, dr. Petru Groza a mers înainte. În vremea fascizării țării ca și în timpul dictaturii militare, care a tîrît țara în războiul antisovietic, dr. Petru Groza a luptat cu toată hotărîrea, alături de toate forțele democratice, să desprindă țara de pe drumul prăpastiei. Arestat în 1943, voința lui a rămas neînfrîntă. După 23 august 1944, cînd armatele sovietice au eliberat

țara din ghiarele hitlerismului, dr. Petru Groza s-a aflat în primele rînduri ale forţelor democratice ale poporului nostru.

Odată cu înscăunarea regimului democrat popular, în 6 martie 1945, dr. Petru Groza devine preşedintele guvernului, demnitate pe care o cinsteşte, cu mare vrednicie, vreme de 7 ani. Din 1952 şi pînă la sfîrşitul vieţii el a deținut postul de președinte al Prezidiului Marei Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne.

Timp de patru decenii dr. Petru Groza a fost angrenat în viaţa politică a ţării, dînd exemplu pilduitor de dragoste pentru popor.

Fiu credincios al Bisericii Ortodoxe, el a fost ales deputat în Sinodul de la Sibiu, fără întrerupere, rămînînd deputat în marele Colegiu bisericesc al Patriarhiei. Era cel mai vechi deputat în acest for suprem de conducere administrativă a Bisericii Ortodoxe, funcţiune pe care a onorat-o, ca nimeni altul, prin avizarea celor mai potrivite sugestii și rezoluții.

S-a interesat totdeauna de situaţia clerului, în mijlocul căruia venea, îndemnîndu-l să fie bine orientat în toate problemele. Avea un dar de a turna în sufletele celor cu care era în legătură avînt, bunătate, abnegaţie şi dragoste pentru aproapele. Propovăduia pacea, ca un apostol, ştiind că numai în climatul păcii o țară poate prospera. Respectul pentru convingerile religioase ale fiecărui cult era un principiu manifestat în toate împrejurările vieţii sale. De aceea la catafalcul său toţi reprezentanţii cultelor din ţară s-au rugat pentru odihna sufletului lui.

Pe tărîmul literar, scrisul doctorului Petru Groza poartă aroma condeelor clasicilor, descrierea fidelă, analiza, umorul și vestmîntul literar ales fiind notele caracteristice ce-l însoțesc pe orice pagină.

Un orator cu inepuizabile resurse: spontaneitatea lui intelectuală era un dar întîlnit la orice împrejurare. Expunerea ideilor avea la dînsul o formă limpede și atrăgătoare.

Dacă tristeţea a acoperit ţara, la auzul morţii doctorului Petru Groza, Moldova a avut temeiuri mai intime să plîngă pierderea acestui eminent om politic.

În vremurile de cruntă încercare din anii 1946-47, ani de foamete şi tifos exantematic, Moldova a simţit sprijinul neprecupeţit al preşedintelui guvernului, care era dr. Petru Groza. Toată atenţia lui s-a îndreptat spre regiunea ţării, peste care rănile războiului sîngerau încă.

Cum ar putea fi vreodată uitată figura acestui mare dispărut, care s-a contopit cu durerea celor ce sufereau de pe urma unui război nedorit şi nenorocit?!

Dacă trupul lui ostenit şi-a găsit odihna în mausoleul de la cimitirul Ghencea, sufletul său generos va trăi în inimile tuturor cetăţenilor patriei noastre, prin faptele măreţe ce le-a lăsat moştenire.

Slăvită să-i fie memoria, în veci!

*Pr. CONSTANTIN NONEA*
*Vicar*

# NOUL PREŞEDINTE AL PREZIDIULUI MARII ADUNARI NAŢIONALE

Potrivit prevederilor constituţionale Marea Adunare Naţională a fost convocată pe ziua de 11 ianuarie a. c. în seziune extraordinară, pentru a alege un nou preşedinte al Prezidiului în locul Doctorului Petru Groza încetat din viaţă.

Deschizînd şedinţa Dl. C. Pîrvulescu preşedintele Marii Adunări Naţionale a evocat memoria Doctorului Petru Groza arătînd că viaţa sa a fost închinată în întregime poporului şi patriei noastre scumpe.

Pînă în ultima clipă a vieţii sale Doctorul Petru Groza a fost înconjurat de dragoste şi stimă, a fost preţuit ca un fiu ales al poporului nostru. Viaţa şi munca sa vor rămîne un viu şi grăitor exemplu de muncă, cinste şi dragoste faţă de patrie.

La propunerea Dlui Gh. Gheorghiu Dej deputaţii au ales, în unanimitate, ca preşedinte al Prezidiului Marii Adunări Naţionale pe Dl I. Gh. Maurer din circumscripţia electorală Sighişoara.

Noul preşedinte este o personalitate bine cunoscută în patria noastră şi peste hotarele ei. Intelectual cu pregătire temeinică a fost ales membru al Academiei Republicii Populare Romîne conducînd, ca director, în acest înalt for cultural, Secţia de cercetări juridice.

În anul 1957 i s-a încredinţat funcţiunea de ministru al Afacerilor Externe în care calitate a reprezentat cu cinste ţara noastră la ultima seziune a Organizaţiei Naţiunilor Unite.

Alegerea sa ca preşedinte al Prezidiului Marii Adunări Naţionale dă certitudinea că îşi va pune toate puterile sale în slujba patriei şi al binelui obştesc, că îşi va îndeplini cu cinste şi devotament îndatoririle ce-i revin. Mulţumind pentru încrederea ce i s-a arătat, el însuşi, a spus: «În această muncă nu voi precupeţi nici o sforţare servind cu neclintit devotament poporul nostru în construirea vieţii sale noi, în îndeplinirea idealurilor sale, de dreptate şi de pace».

Slujitorii și credincioșii ortodocși din cuprinsul Arhiepiscopiei Iașilor, alături de tot poporul romîn, însufleţiţi de cele mai alese simțăminte patriotice au, cu prilejul alegerii noului președinte al Prezidiului Marii Adunări Naţionale hotărîrea neclintită de a munci pentru înflorirea patriei noastre scumpe, Republica Populară Romînă, pentru binele obștesc, pentru statornicirea neîntîrziată a păcii și a buneiînțelegeri între oameni, popoare și state.

*REDACȚIA*

# ALEGERILE DE DEPUTAȚI ÎN SFATURILE POPULARE

În ziua de 2 martie a. c., vor avea loc pe tot cuprinsul patriei noastre alegeri de deputați în Sfaturile comunale, raionale și regionale.

Pregătirile pentru aceste alegeri sînt, peste tot, în plină desfășurare. Au fost alcătuite comisiunile electorale și în întrunirile care au loc la instituții, întreprinderi, în sate și cartiere sînt propuși candidații pentru alegerile de deputați în Sfaturile populare.

Alegerile din 2 martie sînt întîmpinate și considerate de tot poporul nostru ca un important eveniment cetățenesc și patriotic. Potrivit principiilor democratice de la baza orînduirii noastre de stat, alegătorii, prin vot universal, direct, egal și secret, vor trimite în sfaturile populare oameni vrednici, muncitori fruntași în muncă, academicieni, țărani harnici, învățători și profesori, femei, tineri, oameni care iubesc și slujesc patria cu cinste.

Între candidații propuși pentru alegerile de deputați în diferite Sfaturi populare sînt și preoți ortodocși. Acest fapt este o apreciere a maselor populare pentru munca pe care slujitorii Bisericii Ortodoxe o desfășoară pentru prosperitatea patriei noastre, pentru apărarea și întărirea păcii în lume.

Acțiunea de propunere a candidaților în adunările din întreprinderi, sate și cartiere, precum și întîlnirile candidaților cu alegătorii sînt o adevărată școală de educație patriotică. Nu se întîlnesc metode și procedee ca cele folosite cu prilejul alegerilor din vremea orînduirii trecute. Nu este loc pentru patimi, izbucniri de ură, minciuni sau amenințări. Ceea ce însuflețește, deopotrivă, pe alegători și pe candidați este binele obștesc.

Preotul ortodox ca slujitor al lui Hristos și în același timp ca cetățean al patriei nu poate rămîne izolat de credincioșii pe care îi păstorește. El trebuie să fie cu tot sufletul alături de turma sa dînd îndrumări și fiind pildă vie pentru faptele sale. În discuțiile pe care le are cu credincioșii sau la adunările publice la care va lua parte va arăta și populariza importantele înfăptuiri industriale, economice, sociale și culturale de pînă acum ale orînduirii noastre democrate.

Va arăta, între altele, că viața noastră religioasă se desfășoară în deplină libertate, că acțiunea de restaurare a monumentelor istorice religioase a găsit înțelegere și sprijin la organele centrale și locale ale autorității de stat. Numai pentru restaurarea

unor biserici şi mănăstiri din cuprinsul Arhiepiscopiei Iaşilor s-au acordat în ultimii ani zeci de milioane de lei.

În chip deosebit trebuie reliefată între credincioşii agricultori atenţia arătată de organele de conducere ale patriei noastre pentru dezvoltarea producţiei agricole prin introducerea mijloacelor tehnice şi prin acţiunea de cooperativizare cu respectarea liberului consimţământ al ţăranilor care lucrează pământul individual.

Nu trebuie să se treacă cu vederea faptul că munca Sfaturilor populare a fost axată pe ideia păcii şi a bunelor raporturi între oameni, popoare şi state.

Preotul trebuie să dezvolte în sufletele credincioşilor pe care-i păstoreşte sentimentul iubirii faţă de patrie şi voinţa de împlinire a tuturor obligaţiunilor cetăţeneşti. Calitatea de alegător este o cinste, un drept, dar în acelaşi timp şi o îndatorire de la împlinirea căreia nu trebuie să se sustragă nimeni. Fiecare credincios va fi sfătuit şi îndrumat să se intereseze dacă este înscris în listele electorale, apoi fiecare va fi îndemnat să se prezinte în ziua de 2 martie la secţiile de votare pentru îndeplinirea acestui drept cetăţenesc.

Păstorul ortodox de suflete va stărui să întărească convingerea tuturor alegătorilor că deputaţii Sfaturilor populare vor munci cu însufleţire pentru înfrumuseţarea satelor şi a oraşelor, pentru construirea localurilor de şcoli, a căminelor culturale, a dispensarelor, a locuinţelor, pentru îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă.

Aşa cum cere sfînta noastră învăţătură păstorul trebuie să fie «lumina lumii» şi «sarea pământului». El nu va conteni învăţînd şi sfătuind pe credincioşi să arate patriotismul lor, dragostea faţă de ţară, prin împlinirea îndatoririlor cetăţeneşti între care este şi participarea la alegerile de deputaţi din 2 martie a. c.

Participarea tuturor fiilor patriei la alegeri este semnul vădit al voinţei de înfrumuseţare şi prosperitate a patriei, de apărare şi întărire a păcii.

*REDACŢIA*

# MIRUIREA DOMNULUI NOSTRU IISUS HRISTOS

Din străvechime untul de lemn, stors din boabele de măsline, era foarte apreciat de popoarele, cari trăiau în regiunile, unde creşteau măslinii. El era întrebuinţat nu numai pentru consumul intern, ci, adeseori, şi pentru export în străinătate.

Era obiceiul nu numai de a-l mînca zilnic, ci era condimentul cel mai căutat, pentru a-l şi amesteca cu frămîntăturile de făină de grîu şi de a unge cu el şi celelalte bucate de consum. Se întrebuinţa şi pentru a umple cu el candelele de ars, în casă şi în templu. Ba, mai mult decît atît. Cu unt de lemn sfinţit, «unt de lemn de ungere» a fost sfinţit Arhiereul Aaron şi fiii lui, toate veşmintele lor şi, în fine, şi altarul şi toate obiectele din templul vechi (cortul mărturiei) al Israilitenilor (cf. Exod. 25, 6; 27, 20; 29, 7, 21, 29, 36; 30, 8 ş. a.).

Deosebit de «untul de lemn al ungerei» se întrebuinţau pentru sfinţiri şi «miruri». Acestea erau pregătite din cele mai bine mirositoare mirodenii, precum este smirna aleasă, scorţişoara, trestia mirositoare şi casie, în cantităţi anumite, pe care le făceau numai cei rînduiţi de Dumnezeu şi plini de Spiritul Lui (cf. Exod. 30, 23, 30; 31, 11 ş. a.). Cu astfel de miruri au fost unşi mai întîi Aaron şi fiii lui (cf. Exod, 30, 30) şi apoi şi odoarele din «cortul mărturiei» (cf. Exod. 37, 29; 40, 9, 13 s. ; Lev. 8, 2, 12, 30 ş. a.).

Mai tîrziu, cetim, că Profetul Samuil toarnă vasul cu unt de lemn sfinţit pe capul lui Saul şi-l unge ca rege (cf. 1. Reg. 10, 1 ; 15, 1). Şi tot aşa îl miruieşte el şi pe David ca rege peste Israil (cf. 1. Reg. 16, 1 ss. ; 2 Reg. 2, 4 ; 3, 39). În 2 Reg. 5, 3, ni se spune, că bătrînii din Israil îl miruesc pe David ca rege peste poporul lui Israil. Iar, David, la rîndul său, porunceşte preotului Zadoc, ca să-l miruiască pe Solomon ca urmaş al său (cf. 3 Reg. 1, 34, 39). Ceva mai tîrziu Profetul Eliseiu îl unge pe Iehu ca rege, turnîndu-i unt de lemn sfinţit pe cap. Şi tot aşa este miruit şi Ioaş ca rege.

Regina din Saba vine la Ierusalim cu cămilele, încărcate cu aromate (2 Par. 9, 1).

Dar, nu numai pentru a le arăta celor vii, că s-au învrednicit de a fi aleşi de sus şi au parte de dragostea şi ataşamentul poporului, ci mirurile şi aromatele de tot felul de unsori meşteşugit alcătuite erau întrebuinţate şi la moartea persoanelor celor

mai dragi și mai distinse. Așa cetim în 2 Paral. (16, 14), că «pe regele Asa îl înmormîntează culcat pe un așternut, pe care-l umpluseră cu aromate și cu tot felul de unsori meșteșugite». Și «la înmormîntarea lui s-au ars foarte multe aromate».

Dar, și de altfel untul de lemn și mirurile erau mult întrebuințate ca semne de dragoste, respect și venerațiune în viața cea de toate zilele. Era obiceiul, ca oaspeților, celor scumpi să li se toarne unt de lemn și miruri pe cap și pe barbă. În Pilde (27, 9) ni se spune, că «untul de lemn și miresmele înveselesc inima omului». Iar, Profetul Isaia (61, 3) recomandă, ca «celor întristați să li se pună pe cap unt de lemn de bucurie, în loc de veșminte de jale».

Cu unt de lemn își ungeau unii trupurile slăbite de boale, pentru a se întări și însănătoșa.

Unele din obiceiurile acestea frumoase au trecut și la celelalte popoare și noi le constatăm și la vechii greci și romani.

Aromatele scumpe, precum era de exemplu mirul de nard, se aduceau cu caravanele de cămile din îndepărtatul Orient, din India etc. și se vindeau cu prețuri mari în țările din jurul Mării Mediterane.

Cu bună seamă, că la ordinul expres al Domnului nostru Iisus Hristos și Apostolii Lui mergeau și «ungeau cu unt de lemn pe mulți neputincioși și bolnavi, spre a-i vindeca» (Cf. Marcu 6, 13). Și primul episcop al Ierusalimului, Iacob, fratele Domnului, recomandă și el celor bolnavi ca să chieme pe preoții Bisericii și să-i ungă cu unt de lemn, spre a se însănătoșa (Iac. 5, 14).

Acestea fiind obiceiurile, consacrate din vechime adîncă, nu se putea, ca *Domnul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu*, care a venit în lume și a făcut, peste tot, numai bine și i-a învățat pe toți numai calea, care duce spre cer și spre fericire netrecătoare, să nu fie miruit și El din partea oamenilor în semn de dragoste, stimă, atașament și venerațiune adîncă.

Evanghelistul Luca (7, 36-8, 3) ne istorisește, că un fariseu (oarecare), îl roagă pe Domnul, ca să vină la masă și să ospăteze împreună. Domnul acceptă invitațiunea. Vine și intră în casa lui. Dar, dintr-un pervers orgoliu personal, fariseul omite de a-L întîmpina pe Domnul așa, după cum I s-ar fi cuvenit unui oaspete atît de distins. Nu I s-au spălat nici picioarele la intrare și nici nu I s-a turnat unt de lemn pe cap în semn de stimă și cuvenită apreciere.

Dar, Pronia divină vrea, ca o femeie păcătoasă din acea localitate, îndată ce a aflat, că Domnul a intrat în casa fariseului și s-a așezat la masă, ia cu sine un alabastru cu mir și, intrînd în sala de mîncare, îngenunche la picioarele Domnului și, plîngînd, cu lacrimile ei începe să-I spele picioarele Lui. Le ștergea cu părul capului ei, le săruta și I le ungea cu mir.

Fariseul, care stătea la masă, văzînd cele ce făcea această femeie, cum ungea picioarele Domnului cu mir și I le săruta, își zicea în gîndul său: «*De ar fi (de fapt) Profet, El ar ști, cine este femeia aceasta și ce fel de purtări condamnabile a avut pînă acum!*».

Domnul, Atotștiutorul, îi cetește fariseului gîndurile în tăcere

şi vrea, ca să-l lămurească şi să-l convingă, Cine este El, de fapt. În cele din urmă, Domnul ia cuvîntul şi cu multă delicateţă îşi cere permisiunea, ca să-i vorbească şi îi zice : «*Simone, Eu am să-ţi spun ţie ceva!*».

Fariseul Ii răspunde : «*Învăţătorule, zi!*». Şi, dacă fariseul I-a dat voie, ca să-şi spună părerea Sa, Domnul îi vorbeşte lui aşţfel : «*Un cămătar oarecare avea doi datornici. Unul îi datora 500 de dinari, iar celălalt cincizeci. Neavînd ei, cu ce plăti, li-a iertat amîndorora datoria. Deci, cine dintre ei îl va iubi mai mult pe el?*» Domnul îi vorbeşte fariseului într-o asemănare (parabolă), pentru a fi cît mai cruţător faţă de dînsul. Dar, vrea, ca să-l facă, să înţeleagă, cît de brutal şi necuviincios s-a purtat faţă de Dînsul, care este cu mult mai mult decît un simplu învăţător, cum îl socoate fariseul.

La întrebarea, pe care i-o puse Domnul, fariseul Simon Îi răspunde : «*Socotesc, că, acela căruia i-a dăruit mai mult!*». Răspunsul acesta era just.

Domnul ţine, să constate faptul acesta şi îi zice lui Simon : «*Bine ai judecat!*».

Dar, chestiunea, pe care vroia, să o releveze Domnul, nu putea să rămînă numai la atît. Domnul vrea, ca să-l facă pe fariseu, ca să înţeleagă, pe deplin, rostul asemănării, pe care o făcuse. Şi, pentru a-i vorbi, cît mai concret, Domnul se îndreaptă către femeie şi îi zice lui Simon: «*Vezi, această femeie! Intrînd în casa ta, apă pe picioarele Mele tu nu mi-ai dat, dar, aceasta cu lacrimi Mi-a udat picioarele Mele şi cu părul ei Mi le-a şters. Sărutare tu Mie nu Mi-ai dat. Dar, aceasta, de cînd am intrat, nu a încetat de a-Mi săruta picioarele. Cu unt de lemn Capul nu Mi-L-ai uns. Dar, aceasta cu mir Mi-a uns picioarele Mele. De aceea îţi zic ţie: Ierte-se ei păcatele multe, că a iubit mult. Iar, celui ce i se iartă puţin, iubeşte puţin! Iar ei i-a zis: Iertate-ţi fie păcatele tale!*».

Cu aceasta Domnul l-a făcut pe fariseu, să înţeleagă, că datoria lui era, ca să-L primească pe Dînsul, cel puţin, cu acel ceremonial, cum se primeşte de obicei, un oaspete binevenit: Să I se fi dat apă, ca să-Şi spele picioarele de praf, la intrare; să I-se fi dat o sărutare în semn de dragoste şi să I-se fi uns capul cu unt de lemn în semn de stimă. Pe cînd femeia aceasta, prin gesturile ei a făcut mult mai mult, decît s-ar fi putut aştepta. Ea este conştientă de greutatea păcatelor, care îi apasă greu sufletul. Ea este pătrunsă şi de cea mai adîncă stimă şi iubire faţă de Domnul, de la care îşi cere prin gesturile sale atît de semnificative iertarea lor. Pe cînd atitudinea fariseului este o dovadă de prea puţină iubire faţă de Domnul. Ca recompensă pentru marea dragoste şi stimă, pe care femeia a manifestat-o faţă de Domnul, Acesta îi iartă ei păcatele multe, pe cînd fariseului, care a dovedit o atitudine aproape indeferentă faţă de Domnul, i se iartă puţinele păcate, pe care le are. Prin faptul, că Domnul a iertat păcatele lor, Dînsul S-a dat de cunoscut, că este chiar Fiul lui Dumnezeu, căci numai ca atare Dînsul poate ierta păcatele oamenilor. Şi, dacă este aşa, atunci Dînsul merita, pe deplin, o primire mult mai frumoasă, cînd a intrat în casa fariseului, ca să ia masa

împreună cu el. Simon fariseul s-a dovedit un fariseu mîndru și îngîmfat de personalitatea sa.

De aceea cei ce stăteau la masă împreună cu Domnul, înțelegînd rostul cuvintelor Lui, încep a se întreba între sine: «*Oare Cine este Acesta, Care iartă și păcatele ?*».

Episodul acesta termină cu declarația, pe care Domnul o face *femeii, zicîndu-i, în auzul tuturora*: «*Credința ta te-a mîntuit pre tine! Mergi în pace!*».

Domnul a fost miruit, însă, și de altă dată. Evangheliștii Matei (26, 6-19), Marcu (14, 3-9) și Ioan (12, 1-8) ne istorisesc, că Domnul venind pentru ultima dată din Ierihon la Bethania de lîngă Ierusalim, a fost găzduit în casa familiei lui Lazăr, pre care îl înviase de curînd din morți, și a doua zi, adică sîmbătă, înainte de a-Și face intrarea Sa solemnă în Ierusalim, a fost invitat de către Simon leprosul la un ospăț, în casa acestuia. Simon acesta poartă numele de leprosul nu ca nume de familie, ci, probabil, pentru că va fi fost cîndva bolnav de lepră, dar, a fost vindecat, poate, că chiar cu ajutorul atotputernic al Domnului nostru. Dat fiind, că cu această ocaziune evanghelistul Ioan (12, 1...) ne spune, că «*Lazăr era unul dintre cei ce ședeau la masă împreună cu Domnul*», noi vom trebui, să zicem, că ospățul nu s-a dat în casa lui Lazăr, ci în casa lui Simon leprosul și că Lazăr a participat la ospăț ca oaspete, la fel ca și Domnul. Aceasta o zicem cu atît mai mult cu cît îl auzim, că și surorile lui Lazăr, «*Marta și Maria*» «*serveau la masă*». Ele și-au dat, așa dar, concursul lor binevoitor la această masă festivă, dată în onoarea Domnului. Cu această ocaziune, Maria intră în camera de masă și plină de cel mai adînc devotament se apropie de Domnul. Femeile nu obișnuiau a sta la masă împreună cu bărbații. Maria nici n-a venit în acest scop, ci a intrat în camera de masă, pentru a-și manifesta față de Domnul, Scumpul Oaspete, sentimentele sale de cea mai adîncă gratitudine, devotament și venerațiune, de care era pătruns sufletul ei. Ea adusese cu sine un alabastru plin cu mir veritabil și de mare preț. Evangheliștii Marcu (14, 3) și Ioan (12, 3) țin, să ne spună, că mirul acesta era «mir de nard». Mirul de nard se storcea din rădăcina și cotorul plantei Nardostachys Yatamansi, o plantă foarte bine mirositoare și foarte mult apreciată în antichitate, plantă care creștea în părțile de sud și de est ale Indiei. Cum această plantă creștea în țări atît de îndepărtate de Palestina și se aducea de acolo cu caravanele, care plecau luni întregi prin țări și pustiuri întinse, prețul mirului, care se cîștiga, din această plantă, era deosebit de scump. Adeseori se aduceau în comerț, însă, și mir de nard falșificat, care avea un preț mult mai scăzut. Mirul de nard, pe care-l aducea Maria, sora lui Lazăr, este, însă, mir de nard veritabil și de mare preț. El este apreciat, după cum auzim mai jos, cu 300 de dinari. Mirurile de nard, pentru a putea fi păstrate timp mai îndelungat nealterate, se puneau în vase de alabastru. Piatra de alabastru se găsea, în abundență, prin țările Asiei mici, în Siria, în apropierea Damascului și lîngă Theba în Egipt. Forma cea mai obișnuită a vaselor de alabastru, în care aveau să se păstreze mirurile, era cea a unui con sau corn. După ce se umplea cu mir,

grumazul îngust al vasului se închidea hermetic şi se sigila (cf. *Plinius*, hist. naturalis, 13, 2 (ss). Cine vroia să facă întrebuinţare de mir, trebuia, în cele mai multe cazuri, să frîngă grumazul vasului de alabastru. Aşa face şi Maria, în cazul nostru, îndată ce se apropie de Domnul (cf. Marcu 14, 3) şi toarnă mirul de nard pe Capul Domnului Iisus Hristos (Mat. 26, 7; Marcu 14, 3; Ioan 12, 3) în semn de deosebită dragoste şi devotament. Aşa era obiceiul de pe atunci de a face cu oaspeţii cei mai distinşi. (cf. Luca 7, 46). Evanghelistul Ioan (12, 3) ne spune, că alabastrul cuprindea 1 litră (=0, 32 Klgr), de mir de nard. Cu toate că mirul era mir de nard veritabil şi de mare preţ, Maria sacrifică, după cum auzim, tot mirul, care se afla în vasul ei de alabastru, ungînd Capul şi Picioarele Domnului şi arătînd şi prin gestul acesta, că nu are pentru cine să mai păstreze vreo picătură din mirul, cu care s-a învrednicit să-L ungă pe Domnul. Casa întreagă s-a umplut, imediat, de mirosul plăcut al acestui mir. De aceea fapta Mariei n-a putut, să rămînă ascunsă.

În primul moment, toţi cei prezenţi vor fi aprobat, în tăcere, fapta Mariei, pentru că ştiau, că a izvorît dintr-un sentiment de înaltă admiraţiune pentru Domnul Iisus Hristos, care, de curînd îi înviase pe fratele ei cel iubit, Lazăr, din morţi.

Numai Iuda Iscarioteanul află cuvinte de reprobare la adresa Mariei. El face obiecţiunea: «*Pentru ce acest mir nu s-a vîndut cu 300 de dinari şi nu s-au dat săracilor?*» (Ioan 12, 4 s.). El ar fi preferat, aşa dar, ca mirului acestuia atît de preţios să i se fi dat altă destinaţie, care, după părerea lui, ar fi fost mult mai indicată pentru vremurile grele de atunci. Mirul nu trebuia vărsat, în mod inutil, pe Capul şi Picioarele Domnului Iisus, ci trebuia vîndut. Pentru acest mir de nard s-ar îi putut obţine, orişicînd, un preţ de 300 de dinari. *Plinius* (hist. natur. 3, 3 (4) scrie, că litra de mir de nard costa, pe vremurile de atunci, 400 de dinari. Banii obţinuţi, zice Iuda Iscarioteanul, ar fi putut fi împărţit între cei sărmani.

Obiecţiunea lui Iuda Iscariotul, ori şi cît de justă ar fi fost ea dealtcum, în cazul prezent, nu era nici decum la loc, pentru că Iuda Iscariotul nu avea nici drept, ca să dispună, ce menire ar fi voit să dea Maria mirului, care era proprietatea ei. Obiecţiunea lui Iuda Iscariotul era, în acelaşi timp, şi jignitoare pentru Domnul Iisus Hristos, pentru că Îl punea într-o lumină puţin favorabilă faţă de toţi cei prezenţi. Iuda Iscarioteanul Îi face, adică, Domnului cu această obiecţiune a sa un reproş indirect, că Dînsul, dintr-un orgoliu personal acceptă, ca de dragul Lui să se facă o risipă atît de mare de bani şi totdeodată, denotă, că nu-I este nici de cum milă de cei sărmani, a căror suferinţi ar trebui alinate în primul rînd.

Din cauzele acestea obiecţiunea lui Iuda Iscarioteanul face o impresie penibilă şi indispune pe toţi. Matei (26, 8) ne comunică numai atît, că «*învăţăceii Lui, văzînd acestea, s-au supărat*». Iar Marcu (14, 4) îndulcind încîtva situaţiunea, spune, că «*unii dintre învăţăcei s-au supărat*».

Dar, grija lui Iuda Iscarioteanul pentru cei sărmani nu era decît un pretext făţarnic, pentru a putea delapida, din nou, bani

din casa pe care o purta, precum făcuse şi pînă acum, în repetate rînduri. Aşa ne lămureşte însuşi evanghelistul Ioan (12, 6), care cunoştea bine caracterul atît de pervers al acestui Apostol. Şi atunci obiecţiunea, pe care Iuda Iscarioteanul o făcuse, nu mai putem zice, că era izvorîtă dintr-un sentiment de adevărată milă faţă de cei sărmani, ci numai din dor nebun de a se îmbogăţi pe orice cale. Ea denotă, totodată, că Iuda Iscarioteanul nu mai avea faţă de Domnul nici o consideraţiune. Fapta Mariei nu era în ochii lui decît risipa nesocotită şi inutilă de bani, pentru că Domnul Iisus nu învredniceşte să fie onorat şi omagiat în felul acesta.

Domnul, însă, linişteşte situaţiunea penibilă, pe care o produseseră cuvintele făţarnice ale lui Iuda Iscarioteanul. El ia în apărare fapta frumoasă a Mariei şi le spune celor prezenţi: «*De ce faceţi supărare femeii acesteia?*» (Mat. 26, 10) «*Lăsaţi-o pe ea!*» (Marcu 14, 6; Ioan 12, 7). Cu acestea Domnul voia, ca cei prezenţi să nu se mai reţină asupra gestului, pe care-l făcuse Maria, şi să nu fie supăraţi pe ea. In acelaşi timp Domnul califică fapta Mariei ca «*faptă bună*» (Mat. 26, 10; Marcu 14, 6) şi ţine, în acelaşi timp, să destăinuiască şi rostul mai adînc al acestei fapte, comunicîndu-le celor prezenţi, că «*pentru ziua înmormîntării Mele îl păstrase pe acesta!*» (Mat. 26, 12; Marcu 14, 8; Ioan 12, 7). Fapta Mariei este o faptă bună, pentru că dînsa a vroit ca să-şi manifesteze, în mod sincer, toată stima, admiraţiunea şi devotamentul, de care era pătruns sufletul ei. Şi nu numai atît. Fapta ei are şi un rost tainic, scop, pe care Domnul l-a descoperit lor acum. Mirul acesta de nard, veritabil şi de mare preţ, cu care Maria I-a uns Capul şi Picioarele, a fost menit, ca cu el să fie miruit pentru înmormîntarea Lui cea iminentă. Cu miruri scumpe se înmormîntau Regii şi cei mari ai lor (cf. 2 Cro. 16, 14 ss). Cu atît mai mult I se cuvenea Lui, care este Fiul lui Dumnezeu şi este gata, ca să-Şi jertfească Scumpul Său Trup pentru mîntuirea omenirii, ca să fie miruit în vederea morţii Lui. Fapta Mariei nu este, deci, un simplu gest izvorît dintr-un sentiment de adînc devotament faţă de Domnul, ci este un gest cu un înţeles mult mai adînc, care i s-a dictat ei de Sus, adică, de a-L mirui pe Domnul încă de cu bună vreme şi a-I pregăti, în felul acesta, Trupul Lui atot sfînt spre înmormîntarea, care nu va mai întîrzîia mult.

Cît priveşte grija pentru cei sărmani, Domnul le spune celor prezenţi, că această grijă, în cazul de faţă, nu trebuie să aibă nici o precădere faţă de fapta, pe care o făcuse Maria. Fapta Mariei nu se putea amîna pe altă dată. El trebuia miruit încă la timp, căci avea să-Şi dea Sufletul Său, în curînd, în mîinele Părintelui Său Celui Ceresc. Pe cînd grija de cei sărmani rămîne, ca să fie amînată pe altă dată. Domnul le grăeşte, deci, celor prezenţi astfel: «*Căci pe cei sărmani îi aveţi, întotdeauna, cu voi şi le puteţi face bine, după cum vroiţi. Dar, pe Mine, nu mă aveţi, întotdeauna*» (Mat. 26, 11; Marcu 14, 7; Ioan 12, 8).

In cele de pînă acum Domnul a arătat, că supărarea celor de faţă pentru fapta Mariei nu are nici un rost, dat fiind, că Maria a făcut o faptă bună, voind să-şi manifeste, în felul acesta,

sentimentele ei de gratitundine şi devotament, de care este pătruns sufletul ei faţă de Dînsul. Şi, cu această ocaziune, Domnul a ţinut, să dezvălue şi rostul mai adînc, necunoscut încă de dînşii al acestei miruiri. Mai rămîne, ca Domnul să ne spună, şi care va fi recompensa, pe care o va avea Maria, pentru că şi-a sacrificat tot mirul de nard, atît de veritabil şi preţios, pentru a-L mirui pe Dînsul în vederea morţii Sale iminente. Domnul adaugă, deci, de a le descoperi celor prezenţi următoarele: «*Amin, vă zic vouă, că oriunde s-ar vesti cumva evanghelia aceasta, în întreaga lume, se va vorbi şi despre ceea ce a făcut (femeia) aceasta spre amintirea ei!*» (Mat. 26, 13; Marcu 14, 9).

Cu fapta aceasta Maria şi-a legat, aşadar, pentru totdeauna, numele ei de moartea mîntuitoare a Domnului Iisus Hristos. De aceea oriunde va pătrunde vestea despre moartea şi înmormîntarea Domnului, acolo se va vorbi şi despre această faptă frumoasă şi ori şi cum, inspirată de sus a Mariei. Domnul pune, totdeodată, în vedere, că Evanghelia Sa se va răspîndi «*în toată lumea*». In aceste perespective înălţătoare Domnul, cu înţelepciunea şi delicateţa Sa divină, a creiat o atmosferă mai suportabilă, în casa lui Simon, care Îl ospăta pe Domnul şi învăţăceii Lui.

Vinovat de acest incident neplăcut, care a supărat atît pe Maria, cît şi pe unii dintre cei prezenţi şi a jignit greu şi pe Mîntuitorul şi nu putea să fie nici pe placul lui Simon leprosul, era numai Iuda Iscarioteanul, care în orgoliul său nebun şi fătarnic şi lipsit, acum, şi de orice consideraţiuni faţă de Domnul, se erijase a fi cel mai îngrijorat decît toţi de soarta mizeră a celor sărmani.

S-ar putea întîmpla, ca cineva să-şi pună întrebarea: Dar, de ce Domnul nu i-a făcut lui Iuda Iscarioteanul nici un reproş din cauza atitundinei lui celei atît de insolente, răutăcioase şi făţarnice şi nelalocul ei? Răspunsul nostru nu poate fi decît următorul: Domnul, în delicateţa Sa nu putea să Se poarte în casa cea atît de ospitalieră a gazdei Sale, Simon leprosul, în aşa fel, ca să indispună şi mai mult pe cei de casă, punîndu-l la punct pe soţul Său de călătorie şi Apostolul Său Iuda Iscarioteanul, şi încercînd să-i facă acestuia, abia acum, educaţia socială. Nu era aici locul şi nici timpul indicat. Domnul respectă casa gazdei Sale. Dar, cu bună seamă, alt ceva L-a determinat pe Domnul, ca să nu-i facă lui Iuda Iscarioteanul nici un reproş. Domnul, fiind a toate ştiutor, înţelesese că inima lui Iuda Iscarioteanul i s-a înstrăinat şi că acesta căuta, acum, ca că-I submineze autoritatea, iar, însuşi pe orice cale încearcă să parvină şi să ajungă la putere şi mărire, după cum îşi dorea în adîncul sufletului său corupt. Dacă Domnul l-ar fi apostrofat şi tras la răspundere pentru atitundinea cea de acum, Iuda Iscarioteanul s-ar fi îndîrjit şi mai mult împotriva Domnului Iisus şi ar fi căutat motive de răzbunare, Domnul, însă, îl rabdă pînă la sfîrşit cu dorinţa, ca Iuda Iscarioteanul să-şi revină cumva de pe calea rătăcită, pe care a apucat-o. «Domnul l-a iubit pînă la urmă», după cum ţine, să observe Ioan cel mai tînăr şi mai simţitor dintre Apostolii Domnului (cf. Ioan 13, 1). De aceea Iuda Iscario-

teanul, deşi merita, pe deplin, grele reproşuri din partea Domnului, rămîne, totuşi, neapostrofat de către Domnul în casa atît de ospitalieră a lui Simon leprosul. Aşa cerea şi eticheta şi delicateţa şi bunătatea Domnului.

Notez, că evanghelistul Luca nu ne mai istoriseşte miruirea aceasta a Domnului, la locul, unde ne vorbeşte despre zilele ultime ale Domnului nostru Iisus Hristos. El nu ne mai istoriseşte acest episod, probabil, din motivul pentru că încă la cap. 7, 36, 50, ne istoriseşte, că, Domnul a fost miruit în casa fariseului Simon de către o femeie, al cărei nume el drept că îl retace. Luca nu va fi vroit, ca să-l plictisească pe «prea puternicul Teofil», căruia îi dedică evanghelia sa, descriindu-i acum un episod asemănător cu cel din 7, 36-50.

Nu pot să retac, că mulţi dintre teologii protestanţi, mai ales, cei de direcţiunea raţionalistă sînt de părere, că noi în evangheliile noastre am avea de a face cu istorisiri asemănătoare (dublete) şi că istorisirea despre miruirea Domnului de la Luca (7, 36-50) şi-ar afla dubleta sa în celelalte evanghelii şi ar fi, adică, identică cu miruirea cea de la finea activităţii publice a Domnului, istorisită nouă de către evangheliştii Matei (26, 6-13), Marcu (14, 3-9) şi Ioan (12, 1-8). Noi nu putem împărtăşi, însă, această părere, pentru că diferenţele dintre aceste două istorisiri sînt prea mari. Ţinem, să relevăm cele mai importante:

1) La ospăţul dat de Simon fariseul şi istorisit de Luca (7, 36 ss), nu participă nici unul din Apostolii Domnului, pe cînd la ospăţul dat de Simon leprosul participă toţi Apostolii Domnului, între care şi Iuda Iscarioteanul ;

2) Femeia, care intră în casa lui Simon fariseul este o femeie păcătoasă, care frîntă de durere adîncă pentru viaţa ei păcătoasă, pe căre o dusese, vine, acum, cu gîndul, ca să-şi ceară iertare de la Domnul (Luca 7, 39). Maria, însă, intră în camera de masă plină de încredere în bunătatea Domnului şi cu sentimente de adîncă recunoştinţă şi admiraţie faţă de Domnul şi cutează, să-I toarne Domnului pe Cap mirul de nard, pe care-l adusese cu sine, şi apoi şi pe Picioarele Lui, ştergîndu-i-le cu părul capului ei (Ioan 12, 3) ;

3) Femeia păcătoasă de la Luca 7, 48, 50 obţine iertarea păcătelor ei, pe cînd Maria, sora lui Lazăr are satisfacţia, ca să fie apărată şi lăudată de Domnul, punîndu-i-se în vedere, că de dînsa îşi vor aminti toţi aceia, la care va pătrunde cîndva vestea despre moartea Domnului (Mat. 26, 13 ; Marcu 14, 9).

Diferenţele acestea nu pot fi anihilate. Ele rămîn. Şi, atunci rezultă, că noi avem de a face nu cu una şi aceeaşi miruire, ci cu două miruiri deosebite. Una a avut loc mult înainte de învierea lui Lazăr, cealaltă cîteva săptămîni după învierea lui Lazăr şi cîteva zile (6) înainte de Paştele morţii Domnului.

Prima miruire a avut loc în casa lui Simon «fariseul», a doua în casa lui Simon «leprosul». Numele Simon era un nume foarte obişnuit între Iudeii de pe atunci. Din numărul celor 12 Apostoli ai Domnului chiar doi purtau acest nume ş. a. Simon-Petru şi Simon-Cananeul sau zelotul. Lui Simon al nostru, evan-

ghelistul Luca (7, 37, 39) îi dă conumele de «fariseul», pe cînd ceilalţi trei evanghelişti îi dau conumele de «leprosul». Probabil, că el se îmbolnăvise de lepră, dar, apoi s-a vindecat, poate, că chiar cu ajutorul Domnului nostru, pe care acum, cu recunoştinţă, Il invită la masă. El poate, că este o persoană diferită de Simon fariseul. Dar, poate, că este chiar aceeaşi persoană. In cazul din urmă vom trebui, să zicem, că şi miruirea cea dintîi a avut loc în casa sa din Bethania de lîngă Ierusalim.

Dar, cine este femeia, care L-a miruit pe Domnul prima dată ?

Am spus, că Luca (7, 36 ss), din consideraţiuni de delicateţă, nu o numeşte pe nume. Unii exegeţi mai vechi şi nu puţini dintre cei mai noi sînt de părere, că acea femeie ar fi fost Maria Magdalena, din care Domnul a scos cîndva 7 draci (Marcu 16, 9 ; Luca 8, 2), dat fiind, că evanghelistul Luca ne aminteşte, imediat, după istorisirea miruirii Domnului mai multe femei pioase, care Îl însoţeau pe Domnul în călătoriile Sale şi ne spune, că între acestea era şi Maria Magdalena. Dar, Luca nu aminteşte cu nici un cuvînt, că ea ar fi fost aceea, care L-a miruit pe Domnul. Evanghelistul Luca mai aminteşte pe Maria Magdalena şi la 24. 10. De astă dată ne spune, că Maria Magdalena, în ziua învierii Domnului, a venit la mormîntul Domnului şi a văzut, că piatra era răsturnată de pe uşa mormîntului şi, uimită de acest fapt, s-a întors şi i-a anunţat pe Apostolii Petru şi Ioan. Iar, cînd s-a reîntors la mormîntul Domnului, s-a învrednicit, să-L vadă pe Domnul viu. Dar, nici de astă dată, Luca nu ne spune, că chiar ea ar fi fost femeia păcătoasă, care L-a miruit cîndva pe Domnul.

Ea ar rămîne necunoscută, dacă nu am afla în evanghelia lui Ioan (11, 2) o notiţă specială. Această notiţă este hotărîtoare pentru noi. In versetul precedent evanghelistul Ioan ne spune, că Lazăr, fratele Mariei şi al Martei din Bethania s-a îmbolnăvit, şi adaugă (în v. 7) a ne comunica : «*Iar, Maria era aceea, care Il unsese pe Domnul cu mir şi Îi ştersese picioarele Lui cu părul capului ei*». Cu această notiţă evanghelistul Ioan vrea să ne facă, să înţelegem, cum de vine, că această femeie îndrăzneşte, acum, ca să-L cheme pe Domnul din părţile cele de dincolo de Iordan, încotro Se retrăsese din ochii invidioşi şi răutăcioşi ai celor mari din Ierusalim (cf. Ioan 11, 40 ss), ca să vină pînă la Bethania (de lîngă Ierusalim), pentru a-L scăpa pe Lazăr, fratele ei, din gura morţii. Dacă este aşa, atunci vom trebui, să zicem, că notiţa de mai sus a evanghelistului nu se referă, după cum încearcă să o interpreteze unii, la miruirea, care a urmat, cîteva săptămîni mai tîrziu, în casa lui Simon leprosul, miruire, pe care evanghelistul Ioan ne-o istoriseşte abia în capitolul, care urmează (12, 1-8), ci noi vom trebui, să zicem, cu toată certitudinea, că evanghelistul Ioan a avut în vedere o miruire anterioară a Domnului, cînd aceeaşi Marie, sora lui Lazăr, L-a miruit pe Domnul şi cu lacrimile pe care le-a vărsat pe picioarele Lui, şi-a cerut, cu inima frîntă de durere, iertare pentru păcatele sale. Acea miruire anterioară nu poate fi alta, decît miruirea, care a avut loc în casa fariseului Simon, miruire, pe

care evanghelistul Luca ne-a istorisit-o pe larg cu toate amănuntele, în cap. 7, 36 ss. Şi atunci, rezultă, că femeia păcătoasă, care miruise pe Domnul în casa fariseului Simon şi pe care evanghelistul Luca nu vroise, să o numească pe nume, este şi trebuie să fie chiar Maria, sora lui Lazăr.

Maria, sora lui Lazăr, L-a miruit, aşadar, pe Domnul de 2 ori. Prima dată L-a miruit în casa fariseului Simon atunci, cînd cu lacrămi în ochi şi-a cerut de la Domnul iertarea păcatelor sale. Iar, a doua oară L-a miruit pe Domnul în casa aceluiaş Simon, căruia îi zice, de astă dată, leprosul, 6 zile înainte de Paştele anului morţii Domnului, cînd aceeaşi Marie, plină de cea mai adîncă recunoştinţă şi admiraţie faţa de Domnul, care îi înviase pe fratele Lazăr din morţi, Îi toarnă pe Cap şi pe Picioarele Lui 1 litră de mir de nard veritabil (Mat. 26, 7; Marcu 14, 3; Ioan 12, 3).

Evanghelistul Ioan (19, 40) ne mai comunică, că Trupul Domnului, după ce a fost coborît de pe cruce, a fost luat în primire de către Iosif din Arimateia, cu învoirea procuratorului Pilat, şi a fost înfăşurat în giulgiuri de in şi printre ele au fost presurate multe aromate (Mat. 27, 59; Marcu 15, 46; Luca 23, 53). Nicodim adusese cu sine cam 100 litre (=c. 32 klgr.) de aromate ş. a. smirnă amestecată cu aloe (Ioan 19, 39). Cantitatea mare de aromate, pe care le adusese Nicodim, se va fi întrebuinţat nu numai pentru a le pune în giulgiu, cu care a fost înfăşurat Trupul Domnului, ci şi pentru a le aprinde în mormînt şi a le presura aici (cf. 2. Cron. 16, 14 s.; 21, 19). Graba, cu care trebuia înmormîntat Trupul Domnului, în vederea sărbătoarei de Paşti, nu a mai permis, ca Trupul Lui să fie şi miruit, după cum era obiceiul a se face înmormîntarea oamenilor mari.

Dar, femeile, care Îl urmaseră pe Domnul din Galileea, aveau de gînd, ca să-L miruiască, îndată ce va trece ziua de Sîmbăta mare, care era iminentă (Marcu 16, 1). Ele nu-şi mai aminteau şi poate, că nici nu bănuiau, că Domnul, cînd a fost în casa lui Simon leprosul, în Bethania, a fost miruit, încă cu o săptămînă mai înainte, de către Maria, sora lui Lazăr, şi că Domnul a dezvăluit, atunci, că Maria a făcut acest gest; «pentru înmormîntarea Sa» (cf. Mat. 25, 6 s.; Marcu 14, 3 ss.; Ioan 12, 1 ss).

Domnul a fost înmormîntat, în grabă în mormîntul nou, pe care Iosif, din Arimateia Il pusese la dispoziţie. Intrarea în mormînt a fost închisă cu o piatră mare, pe care o rostogoliseră pînă ce au aşezat-o în dreptul uşei mormîntului (Mat. 27, 60; Marcu 15, 46).

La mormîntul Domnului, rămîn Maria Magdalena şi cealaltă Marie, adică sora Maicii Domnului, care era maica fraţilor Iacob şi Iosif (Mat. 27, 61; Marcu 15, 47). Închizîndu-se mormîntul, femeile se aşează în dreptul intrării în mormînt şi, adînc întristate, privesc locul, unde L-au aşezat pe Domnul. Evanghelistul Luca (23, 56) adaugă, să ne spună, că, mai pe urmă, întorcîndu-se pe la casele lor, ele au pregătit aromatele şi mirurile, cu care vroiau, ca să-L ungă pe Domnul, îndată ce va trece ziua de Sîmbăta mare, care începuse deja cu seara a doua a acestei zile de vineri.

În dimineața zilei de duminică vine la mormîntul Domnului, mai întîi, Maria Magdalena. Văzînd, de departe, că piatra de pe ușa mormîntului este răsturnată, ea, crezînd, că cineva a furat trupul Domnului din mormînt, se întoarce în cetate de-i anunță pe Apostolii Petru și Ioan și pe celelalte femei despre cele constatate la mormîntul Domnului. Venind, din nou, la mormîntul Domnului, ea se învrednicește a-L vedea pe Domnul viu. Mai pe urmă vin și celelalte femei pioase la mormîntul Domnului, aducînd cu sine mirurile și aromatele, pe care le pregătiseră. Ajungînd la mormîntul Domnului, ele află din gura îngerului, pe care-l văd în mormîntul Domnului, spre marea lor bucurie, că Domnul a înviat din morți. Ele nu mai au ocaziunea, ca să facă întrebuințare de mirurile și aromatele, pe care le aduseseră. La întoarcerea lor de la mormîntul Domnului, ele sînt învrednicite de a-L vedea pe Domnul viu. Domnul li Se arată, spre a le mulțumi pentru dragostea lor și gîndurile bune și intențiunea lor frumoasă de a-L mirui. Dar, nu mai era cazul, ca ele să-L miruiescă, «pentru înmormîntarea Sa», căci înviase din morți.

Concluziunea, cu care rămînem, este, așadar, că numai Maria, sora lui Lazăr și a Martei, din Bethania, a fost învrednicită, ca să-L miruiască pe Domnul cu mir de nard veritabil, încă cu 6 zile înainte de înmormîntarea Lui.

De această Marie ne amintim și noi astăzi cu multă piozitate și o lăudăm și preamărim, ori-și de cîte ori ne gîndim la moartea de pe cruce a Domnului nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, în amintirea dulcelor cuvinte, cu care Domnul Însuși a ținut, să laude gestul frumos al acestei femei față de Dînsul.

Și așa vor face bunii creștini și pe viitor, căci «*cerul și pămîntul vor trece, dar, cuvintele Domnului nu vor trece*» (Luca, 21, 33), ci se vor adeveri întotdeauna.

*Profesor Dr. VASILE GHEORGHIU*

# MITROPOLIA ŞI EPISCOPIILE ORTODOXE MOLDOVENEŞTI ÎN SECOLUL AL XV-LEA

Una din principalele preocupări ale voievozilor noştri, după organizarea statului moldovean, a fost — fără îndoială — zidirea de biserici şi mănăstiri. Şi chiar cel dintîi voievod pe care-l cunosc analele moldovenești, Dragoş Vodă, a zidit o biserică din lemn la Volovăţ [1]) şi alta la Siret [2]), iar Bogdan voievod, biserica de la Rădăuţi, care avea să-i servească de necropolă [3]).

Lăsînd la o parte informaţiile străine care menţionează o viaţă religioasă pe aceste meleaguri încă în secolul al XIII-lea [4]), din documentele interne emise de cancelaria domnească în secolele al XIV-lea şi al XV-lea, putem constata că mănăstirile şi bisericile erau presărate pe întreg cuprinsul Moldovei [5]).

Concomitent cu grija pentru zidirea marilor mănăstiri ale căror egumeni, probabil cu rangul de arhierei, concentrară de timpuriu în mînile lor, afară de dreptul de a sfinţi preoţi în satele din jur, şi pe acela de judecători ale tuturor faptelor comise de ţăranii depedenţi, voievozii se preocupară şi de organizarea ierarhiei bisericeşti.

Pentru părţile de nord ale Moldovei s-a urmărit creiarea unei episcopii supranumită a Ţării de Sus — care să-şi aibă reşedinţa la Rădăuţi, în biserica sf. Neculai, şi să îndeplinească rosturile religioase în această regiune.

Biserica sf. Paraschiva din Roman, unde este îngropată Anastasia, doamna lui Roman voievod, avea să devină reşedinţa episcopiei de Roman, a Ţării de Jos.

---

1) M. Kogălniceanu, *Cronicele Romîniei, sau Letopiseţele Moldaviei şi Valahiei*, Bucuresci, 1872, tom. I. p. 133: „Înţeles-am şi noi din oameni bătrîni, locuitori de aici din ţară, cum se trage cuvîntul din om în om, că o biserică de lemn la Olovăţ să fie făcută de Dragoş Vodă, şi acolo zic să fie îngropat Dragoş Vodă. Şi acea biserică de lemn au mutat-o Ştefan Vodă, de o au clădit la monastirea Putna, unde stă pînă acum; iar pe locul bisericii de lemn, la Olovăţ, Ştefan Vodă au zidit biserică de piatră“ (N. Costin).

2 P. P. Panaitescu îmi relatează că la Biblioteca Academiei R.P.R. se află un manuscris mai complet al lui I. Neculce pentru „O seamă de cuvinte“, în care se arată că Dragoş Vodă ar mai fi clădit o biserică de lemn şi în tîrgul Siret.

3) D. Dan, *Cronica Episcopiei de Rădăuţi*, Viena, 1912, p. 8.

4) Gh. Moisescu, *Catolicismul în Moldova*, Bucureşti, 1942, p. 17 şi urm.

5) N. Grigoraş, *Primele mănăstiri şi biserici moldoveneşti*, Iaşi, 1946.

Pentru «biserica mamă» se rezervase biserica sf. Gheorghe din satul lui Mirea — Mirăuții — care ajunsese de curînd capitala Moldovei, după Siret, cunoscută mai mult sub numele de Suceava.

Pentru înfrumusețarea acestor trei biserici, destinate a fi reședințele celor trei ierarhi episcopi ai Moldovei, au fost angajați de Alexandru cel Bun meșterii zugravi, Nichita și Dobre. Dintr-un document emis în jurul anului 1415 vedem că în schimbul a două sate, donate în mod provizoriu, aceștia aveau să zugrăvească o biserică în tîrgul Romanului, alta care va fi voia domnului — probabil din Suceava — bisericile din Rădăuți și încă o casă ori un pridvor [1]).

Tot la zugrăvirea acestor biserici domnești va fi lucrat și Ștefan Zugravul, căruia Alexandru cel Bun îi dăruiește la 30 ianuarie 1425 satele de pe Miletin din jos de Șipote [2]). Toate aceste eforturi au fost făcute desigur pentru niște instituții deja existente.

## MITROPOLIA SUCEVEI

Știrile transmise de «Letopisețul Țării Moldovei» că organizarea bisericii ortodoxe moldovenești ar fi fost făcută de Iuga Vodă, în scurta sa domnie de doi ani, a fost dovedită ca o interpolație a lui Axinte Uricariul; iar mențiunea că «patriersia de Ahrida» i-ar fi dat «blagoslovenie ș-au pus mitropolit pre Theoctist» este o închipuire a lui Misail Călugărul [3]). Ambele știri fac parte din intervențiile unor copiști, aflate din abundență în cronicile moldovenești.

După editarea documentelor relative la istoria romînilor [4]), cercetările în domeniul istoriei bisericii romînești, au fost încununate de succes.

Studiile publicate de Melchisedec [5]), C. Erbiceanu [6]), N. Do-

---

1) *Documente privind Istoria Romîniei* — veacul XIV, XV, A. Moldova, vol. I. p. 35, Edit. Acad. R.P.R., 1954.

2) Ibidem, pg. 60.

3) Ureche Gr. *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. P. P. Panaitescu, Ed. Stat, Lit. și Artă, p. 68.

4) Miklosich et Ios. Műller, *Acta Patriarhatus Constantinopolitani*, Vindobonae, 1860-62 I și II (1315-1402).

Hurmuzaki E.-N. Densușianu, *Documente privitoare la Istoria Romînilor*, I, 1 (1199-1345), București, 1887, I, 2 (1346-1450) București, 1890.

N. Iorga, *Documente grecești, privitoare la Istoria Romînilor*, vol. XIV-1320-1716, București 1915.

N. Iorga, *Studii și Documente cu privire la Istoria Romînilor*, I, II, VI, București 1901 și 1904.

5) Melchisedek, *Cronica Romanului și a episcopiei de Roman*, București, 1874; idem *Papismul și Biserica Ortodoxă a Romîniei*, București, 1883.

6) C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei de Moldova și Suceava*, Iași, 1888.

brescu[1]), Ch. Auner[2]), N. Iorga[3]), C. Marinescu[4]), S. Reli[5]), Gh. Moisescu[6]), și V. Laurent[7]), cu privire la organizarea vieții religioase a romînilor din acest colț de țară au restabilit complet adevărul.

Ultimul studiu publicat de V. Laurent, a lămurit complet și problema înființării mitropoliei de Suceava, și deci începutul organizării vieții religioase în Moldova. Se știe astăzi, că Mitropolia Moldovei a fost creiată între anii 1381-1386, ea existînd la 1386 în luna septembrie, alături de cea a Vidinului[8]), și că primul mitropolit a fost Teodosie, sfințit la Constantinopol. Că — de facto — el nu a putut păstori în Moldova din cauza refuzului voievodului de a-l primi, aceasta este altceva. Scaunul de mitropolit a fost creiat de Patriarhia din Constantinopol și — de jura — patriarhul de Constantinopol era cel în drept să hirotonească pe mitropolitul Moldovei, așa cum făcuse și cu mitropoliții de Kiev și Haliciu[9]).

Petru Mușat voievod, fire ambițioasă și stăpîn în țara sa, după ce servise o lecție așa de usturătoare polonilor la 1377, în Codrii Șipențului[10]), deveni și mai sensibil atunci cînd a trebuit să-și supună biserica patriarhiei de Constantinopol, care designase și omul, pe grecul Teodosie. Crearea scaunului de mitropolit al Moldovei de către Patriarhia de Constantinopol și trimiterea lui Teodosie, a avut însă în vedere faptul că în ultima vreme, biserica ortodoxă de răsărit suferise repetate lovituri din partea catolicismului în Moldova[11]). In scopul de a opri înaintarea călugărilor catolici a fost creiat deci scaunul de mitropolit al Moldovei, iar Teodosie numit să conducă lupta pentru apărarea credinței răsăritene, fără ca voința lui Petru Mușat voievod să să fie consultată.

Față de această măsură autoritară, luată de patriarhul Antonie, Petru voievod a răspuns prin trimiterea călugărului de la Neamț, Iosif, ruda sa[12]), la Mitropolia de Haliciu, unde Iosif a fost hirotonit episcop pentru Moldova, cu rangul de mitropolit,

---

1) N. Dobrescu, *Intemeierea mitropoliilor și a celor dintîi mănăstiri din Țară*, București, 1906.

2) Ch. Auner, *La Moldavie au concile de Florence*, in *Echos d'Orient*, VII, 1904, p. 321 și urmare; VIII, 1905, p. 5 și urmare.

3) N Iorga, *Istoria Bisericii Romînești*, Vălenii de Munte, 1908, vol. I și II; idem *Condițiile de politică generală în care s-au întemeiat bisericile romînești în veacurile XIV-XV*, *Analele Acad. Rom. Mem. s. Ist. Seria II, tom. XXXV*, București, 1913, p. 387-411.

4) C. Marinescu, *Înființarea Mitropoliilor în Țara Romînească și în Moldova*, *Anal. Acad. Romîne, Mem. Sc. Ist. Seria III, tom. II*, București, 1924.

5) S. Reli, *Istoria Bisericii Romîne*, p. I, vol. I, Anul 1933-1934.

6) Gh. Moisescu, *Catolicismul în Moldova*, București, 1942.

7) V. Laurent, *Aux origines de l'Eglise Moldave*, în *Revue des Études Byzantines*, tome V. 1947, Bucarest.

8) V. Laurent, op. cit. p. 163.

9) N. Dobrescu, op. cit. pp. 79-80, N. Iorga, *Ist. Bis. Rom.* I, p. 36.

10) P. P. Panaitescu, *Din istoria luptei pentru independența Moldovei în veacul al XIV-lea*, în „*Studii*", Revistă de Istorie, 1956, anul IX, nr. 4, p. 111.

11) Gh. Moisescu, op. cit. p. 95 și urm.

12) N. Crețulescu, *Istoria sf. mănăstiri Rîșca, Fălticeni*, 1903, p. 37, cf. D. Dan, op. cit. p. 19, note. Iosif ar fi fost fiul lui Petru Mușat voievod.

avînd lîngă el pe încă un episcop, cu numele Meletie. Aşa că în 1391, cînd Teodosie, grecul s-a prezentat să-şi ia scaunul, a primit răspunsul de la Petru voievod că ţara are mitropolit [1]).

Teodosie a trebuit să se întoarcă fără a mai avea pretenţia de a reveni vreodată în scaunul de mitropolit al Moldovei.

Retragerea lui Teodosie a fost însă interpretată de patriarhul Antonie ca o slăbiciune personală a acestuia. În locul lui a fost designat îndată al doilea grec, Ieremia, chiar în 1392, care se credea că va putea îndupleca pe voievod să-l accepte. Rezultatul însă a fost acelaşi. Ieremia a trebuit să se întoarcă tot aşa de repede ca şi Teodosie, dar nu fără a fulgera ţara, pe voievod şi pe episcopii săi cu o anatemă!

Astfel că — de jure — mitropolit al Moldovei era Ieremia, iar—de facto—Iosif. Situaţia a durat astfel pînă după 1397, cînd a murit patriarhul Antonie.

Noul patriarh, Matei, judecînd cazul mitropolitului Iosif, declarat «adulter» şi «tîlhar» de Antonie, şi încă sub anatemă, fără să aibă o majoritate de voturi, a hotărît ca Iosif să fie recunoscut şi confirmat ca mitropolit al Moldovei în locul lui Ieremia [2]).

Acesta însă nu a renunţat la titlul ce i s-a acordat şi a cerut rejudecarea cazului său. În sinodul adunat în grabă, partizanii lui Ieremia hotărîră depunerea patriarhului Matei, sub acuzare de simonie, şi Matei a trebuit să plece în surghiun.

A fost nevoie de intervenţia împăratului Manuel al II-lea Paleologul, ca Matei să fie readus în scaun. Numai aşa recunoaşterea lui Iosif ca mitropolit al Moldovei a rămas valabilă, şi delegaţia patriarhală, în frunte cu Grigorie Ţamblac purtînd «gramota» de confirmare, instală pe Iosif ca mitropolit în biserica Mirăuţilor în vara anului 1401 [3]).

*

Biserica de reşedinţă a celui dintîi mitropolit al ţării — care avea să se numească de acum înainte Mitropolia Moldovei şi Sucevei—a fost dăruită de Alexandru cel Bun, la 7 ianuarie 1403, cu satele Avereşti şi Hreaţca de lîngă tîrgul Suceava [4]).

Dania s-a făcut pentru «sănătatea noastră» şi pentru «sufletul sfîntrăposaţilor domni». Tot acum, ori puţin mai tîrziu, i-a fost donată şi Poiana Vlădicăi, unde, în 1401, au ieşit în întîmpinarea moaştelor Sf. Ioan cel Nou, voievodul însuşi cu mitropolitul ţării [5]) şi apoi «cu făclii şi cu tămîie şi cu miruri bine-

---

1) Acta Patr. II, p. 531, N. Iorga, *Ist. Bis. Rom.*, I, p. 49. *Cronica Romanului*, p. 59.

2) V. Laurent, op. cit. p. 166. Ieremia era acum episcop al Tîrnovei, încă din anul 1394.

3) Acta patr. II, p. 223, 241; N. Iorga, *Ist. Bis. Rom.* p. 52. *Cronica Rom.* I, p. 72 şi urm. V. Laurent, op. cit. p. 166; N. Iorga, *Studii asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*, Bucuresci, 1899, p. 79.

4) *Doc. privind Ist. Rom. veacul XIV, XV*, A. Moldova, I, p. 13.

5) M. Costăchescu, *Documentele moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, Iaşi 1931, vol. I, pp. 329-330. Vlădicenii din com. Bucium-Iaşi.

mirositoare» le-au condus pînă la Suceava, depunîndu-le în aceeași biserică a Mirăuților[1]); și satele Iacovul de Jos cu Vama de pe Suceava și Grecii din jos de tîrgul Siret.

Satul Avereşti scutit de toate dările[2]) către stat a fost apoi întărit la 11 aprilie 1434 de Ştefan Voievod. Pentru muncă și diferitele slujbe de care avea nevoie mitropolia, Ilie voievod i-a dat cîteva sălaşe de ţigani, confirmate de Ştefan voievod[3]) la 8 aprilie 1444 şi de Alexandru voievod[4]) la 5 martie și 31 mai 1453, cu adăogirea încă a unui sălaş[5]).

Sub domnia lui Ştefan cel Mare averile mitropoliei cresc. Boierul Şendrică îi dăruieşte prisaca lui Balnit[6]) de pe Bahlui la 21 februarie 1461, iar marele voievod o altă prisacă[7]) la 15 ianuarie 1465. În schimbul satului Greci, vîndut la 12 septembrie 1464 lui Toader Prodan, mitropolitul Teoctist cumpără de la Giurgea Rotimpan, satul Mihăieşti cu mori și pive pe Brădăţel[8]). În urma schimbului făcut la 20 septembrie 1479 cu Ştefan cel Mare, pentru satul Jicovul de Jos, cu Vama și morile de pe Suceava, mitropolitul Gheorghe primeşte satele Vereşcani de pe Siret cu morile și satul Ungureni[9]).

La acestea se mai adaugă satele Sîrbii și Vlădenii cu mori pe Siret, viile din dealul Hîrlăului și 6 sălaşe de ţigani pentru lucrul viilor[10]). În total 8 sate cu mori și pive, două prisăci, vii și sălaşe de ţigani, toate reconfirmate într-un document din 12 martie 1458.

* * *

În ce privesc privilegiile de care se prevala mitropolitul de Suceava, documentele secolului al XV-lea sînt foarte sgîrcite în a le arăta. În nici unul din ele nu se arată că episcopul din capitala ţării ar fi beneficiat de privilegiile pe care le aveau ceilalţi doi episcopi de Rădăuţi și Roman pe domeniile lor. Nu ne putem închipui măcar o clipă că el ar fi fost lipsit de dreptul de judecător al oamenilor și preoţilor de pe domeniile mitropoliei, drept pe care-l aveau chiar egumenii mănăstirilor de Neamţ, Bistriţa, Probota, Humor și Putna. E adevărat că funcţia pe care o deţinea nu i-ar fi îngăduit să se ocupe și de măruntele judecăţi de prin sate, dar pentru aceasta el putea să împuternicească pe protopopi și alţi dregători mitropolitani.

În calitatea sa de cap al bisericii moldovenești, avînd reşedinţa în oraşul în care judeca însuși voievodul ţării, mitropolitul ajunse curînd sfetnic domnesc. Astfel pe Iosif, întemeietorul mă-

---

1) N. Iorga, *Studii asupra Chiliei..*, p. 79.
2) *Doc. priv. ist. Rom.* vol. cit. p. 109.
3) Ibidem, p. 202.
4) M. Costăchescu, op. cit. II, p. 465.
5) *Doc. priv. ist. Rom.* vol. cit. p. 262.
6) I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1913, vol. I, p. 44.
7) Ibidem, p. 87.
8) Ibidem, p. 83, 89.
9) *Doc. priv. ist. Rom. veac. XV*, II, p. 15.
10) I. Bogdan, op. cit. I, p. 7.

năstirilor de la Neamţ şi Bistriţa îl întîlim ca «Vlădică» [1]) în sfatul domnesc la 2 iulie 1398, înainte de a fi fost recunoscut ca mitropolit de patriarhia de Constantinopol. Prestigiul şi autoritatea morală de care se bucura cel dintîi mitropolit al Moldovei se vede însă dintr-un document de la 7 ianuarie 1407. Actul, care se pare că este testamentul lui Iosif, începe cu titulatura mitropolitului şi nu a domnului ţării : «Prea sfinţitul mitropolit chir Iosif al Moldo-Vlahiei»... şi «cu fiul Vlădiciei mele Ioan Alexandru voievod, domn al ţării Moldovii». În el se arată că în «mănăstirea vlădiciei mele, cea de la Neamţ», supusă sub administraţia lui Chir Domeţian cu cea de la Bistriţa, «pentrucă amîndouă sunt ale vlădiciei mele», egumenul Domeţian îşi va designa urmaşul [2]) la conducerea mănăstirilor — împotriva principiului alegerii de către sobor înscris în canoane.

Pentru ultima dată el participă în sfatul domnesc la 16 septembrie 1408, cînd Alexandru cel Bun înzestrează biserica sf. Paraschiva din Roman, viitoarea episcopie a Ţării de Jos, cu satele Leucusăuţi şi Dragomireşti de pe Moldova [3]).

Din puţinele documente pe care le avem de la predecesorii lui Alexandru cel Bun şi din timpul domniei acestuia pînă la 16 septembrie 1408, reiese că Iosif participă în sfatul domnesc ori de cîte ori se dăruiau ori întăreau sate mănăstirilor. El nu apare în nici un document în care se dăruiesc ori întăresc proprietăţi feudalilor laici. După această dată, şi pînă la 1415 cînd moare [4]), numele lui nu mai este menţionat nici în documentele care privesc mănăstirile. Înaintat în vîrstă el se retrage, probabil, la mănăstirea de călugăriţe de la Boişte din satul Graşi ţinutul Neamţ, despre care un document emis la 6 iunie 1446 mai păstrează amintirea că acolo a fost chilia Vlădicăi Iosif [5]). Rudă apropiată a lui Petru Muşat voievod [6]), Iosif rămîne ca o mare personalitate bisericească, vrednică de amintire şi sub urmaşii lui Alexandru cel Bun. La 23 februarie 1438, cînd Ilie voievod dăruieşte mănăstirii de la Neamţ, satul Seucouţi, «unde a fost Samoilă Vataman» de pe Bistriţa (Roznovul de astăzi) arată că dania se face «pentru sufletul sfîntrăposaţilor părinţilor noştri şi pentru sufletul sfîntrăposatului părintelui nostru, care-i după Sfîntul Duh, Iosif Mitropolitul» [7]).

După Iosif, Patriarhia de Constantinopol a numit ca mitropoliţi ai Moldovei pe episcopul de Poleanina, (1416-1437) apoi pe Damian, (1437-1447) care a reprezentat ţara la Sinodul de la Ferrara-Florenţa [8]), şi din noembrie 1447 pe Ioachim episcopul

---

1) M. Costăchescu. op. cit. I, p. 17.
2) *Doc. priv. ist. Rom. veac. XIV-XV*, I, p. 15-16.
3) Ibidem, p. 17.
4) V. Laurent, op. cit. pag. 167.
5) *Doc. priv. ist. Rom. veac. XV*, II, p. 263.
6) N Creţulescu, op. cit. p. 37 şi D. Dan op. cit. p. 19. Iosif ar fi fost chiar fiu' lui Petru Muşat. „De un neam cu domnii noştri", spunea doc. din 1401 — iulie! 14.
Hurmuzaki, N. Iorga *Doc.* Bucureşti, 1915, vol. I, p. 1. p. 34.
7) M. Costăchescu, op. cit. II. p. 10-12.
8) N. Iorga, *Studii şi Doc....* I-II, p. XXXIII, Ch. Auner, op. cit. VII p.

de Agathopoles[1]). Fiind străini de neam însă, ei nu aveau ce căuta în ţară, de aceea nici documentele interne şi externe moldoveneşti nu-i menţionează că ar fi luat parte la vreun sfat domnesc.

Sub păstoria lui Teoctist, care era probabil rudă cu dinastia domnitoare ca şi Iosif, biserica ajunge la cea mai mare cinste. Începînd cu data de 7 iunie 1455 şi pînă la 14 octombrie 1473, Teoctist face parte, ca mitropolit, din sfatul domnesc, întărind cu pecetea sa, toate documentele emise de cancelarie, indiferent dacă erau danii sau întăriri de sate pentru mănăstiri ori laici. De la această dată şi pînă la 18 noembrie 1471 cînd moare[2]), el nu mai participă la sfatul domnesc din cauza vîrstei înaintate. Pentru a arăta ce influenţă a avut în viaţa politică a Moldovei şi prestigiul de care se bucura în ochii lui Ştefan cel Mare, este suficient să amintim că la 2 martie 1462, cînd marele voievod a depus jurămîntul de vasal[3]) regelui Cazimir al Poloniei, Mitropolitul Teoctist a fost luat ca chezăş, în numele întregii ţării. In locul obişnuitului act solemn de închinare în care se înşirau toţi boierii ţării, a fost deajuns actul de jurămînt dat de capul Bisericii moldoveneşti[4]) în numele ţării şi al boierilor «bătrîni şi tineri».

Autoritatea morală, prestigiul şi mai ales influenţa mitropolitului în viaţa politică a ţării, fiind în funcţie probabil, şi de faptul dacă acesta era ori nu rudă cu dinastia domnitoare, explică de ce urmaşul lui Teoctist, Gheorghe Mitropolitul «venit şi el din aceeaşi mănăstire de călugări cărturari a Neamţului, pentru care i se zicea *Nemţeanul*», ucenic al lui Teoctist[5]), nefiind rudă cu domnul nu se mai bucură de dreptul de a participa ca sfetnic la toate sfaturile domneşti. Deşi a păstorit 34 de ani[6]), mitropolitul «Gheorghe cel bătrîn» cel dintîi care s-a intitulat «mitropolit de Suceava şi al ţării Moldovei», este menţionat de documentele interne de foarte puţine ori. Lăsînd la o parte documentul din 20 septembrie 1479, în care el apare şi ca parte într-un act de schimb de sate cu Ştefan cel Mare[7]), mumele lui

---

321 şi urm. şi VIII, p. 5 şi urm. Între 1415-1418 am avut pe Macarie ca mitropolit, care a participat la Sinodul de la Constanţa în 1418, N. Iorga *St. şi Doc...* I-II, p. XXXIII, S. Reli op. cit. p. 278, dar nerecunoscut de Constantinopol.

1) V. Laurent, op. cit. p. 164-165. C. Erbiceanu op. cit. p. LV şi LVI dă ca Mitropoliţi după Iosif pe Macarie, Grigorie şi Damian, iar N. Iorga în *Ist. Bis. Rom.* II, p. 335, susţine părerea lui C. Erbiceanu.

2) Dr. E. A. Kozak, *Die Inschrisften aus der Bukovina*, Wien, 1903, p. 75, N. Iorga, *Ist. Bis. Rom.* I, p. 83, idem *St. şi Doc. VI*, p. 618-619; Teoctist este îngropat la mănăstirea Putna, necropolă domnească.

M. Costăchescu, *Arderea Tîrgului Floci şi a Ialomiţei în 1470*, Iaşi, 1935 p. 26, nota 12.

3) I. Bogdan, op. cit. II, p. 283.

4) Ibidem, op. cit. II, p. 289-291.

5) N. Iorga, *Ist. Bis. Rom.* I, p. 87.

6) I. Bogdan, *Cronici inedite atingătoare de Istoria Romînilor*. Bucureşti, 1895, p. 96.

N. Iorga, op. cit. p. 87. A murit la 1511.

7) *Documente m. ist. Rom. veacul XV*, vol. II, p. 15. Dă satul Jicovul de Jos cu vama şi morile, mănăstirii Putna şi primeşte în schimb satele Verescecani şi Ungureni de pe Siret.

apare numai cînd se emit documente de schimb și întăriri de sate mănăstirii Putna (la 20 septembrie 1479, la 15 martie 1490 [1]), și la 17 noembrie 1502 [2]).

În documentele externe el apare menționat o singură dată, la 12 iulie 1499, în tratatul încheiat între Ștefan cel Mare și Ioan Albert regele Poloniei, ca arhiepiscop al Sucevei și al țării Moldovei, îndată după Ștefan cel Mare și Bogdan voievod, în fruntea sfatului domnesc din care nu lipsesc ceilalți doi episcopi de Roman și Rădăuți [3]).

* * *

Mitropolia Sucevei și a Moldovei, sau «biserica mamă» cum o numește Ștefan cel Mare la 20 septembrie 1479, atinge după mai bine de o sută de ani de existență o situație economică suficient de consolidată, bineficiind de privelegii pe care nu le aveau și celelalte episcopii. In stăpînirea ei se aflau la sfîrșitul secolului al XV-lea opt sate cu mori și pive, două prisăci, vii în dealul Hîrlăului, «uric cu tot venitul» și mai multe sălașe de țigani pentru lucru. Mitropoliții, în afară de dreptul de a percepe venitul, dările episcopale și plocoanele de la preoții sfinți, din satele eparhiei, ajung cei dintîi sfetnici ai domniei, bucurîndu-se mai ales sub Teoctist de favoarea de a face parte din sfatul domnesc, chiar cînd se emit acte de proprietate pentru feudalii laici. Dacă sub păstoria mitropolitului Gheorghe numele capului bisericii moldovenești nu este menționat decît atunci cînd sînt în discuție satele mitropoliei, ori cele ale mănăstirii Putna, aceasta se datorește, probabil, atitudinii rezervate a marelui voievod că mitropolitul nu era rudă cu domnia, sau ca o măsură generală de îndepărtare a tuturor feudalilor de la cosigilarea actelor domnești după anul 1479 [4]), măsură aplicată temporal și marilor ierarhi. Ceea ce trebuie să reținem ca deosebit de important, este că mitropolitul de Suceava are pecete cu care cosigilează actele emise de cancelarie ori de cîte ori participă la sfatul domnesc [5]). Aceasta îl așează pe mitropolit alături de marii feudali ai țării.

## EPISCOPIA RĂDĂUȚI

Dacă problema înființării mitropoliei de Suceava poate fi astăzi socotită închisă, în urma recunoașterii oficiale, de către patriarhia de Constantinopol la 1401, a Mitropolitului Iosif, discuțiile asupra întemeierii episcopiei de Rădăuți rămîn deschise

---

1) Ibidem, p. 131 și 134.
2) Ibidem, sec. XVI, vol. I, p. 27.
3) I. Bogdan, vol. II, p. 425 și 434.
4) E. Vîrtosu, *Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești*, în *Documente privind Istoria Romîniei, Introducere* vol. II, Ed. Acad. R.P.R., 1956, p. 418.
5) Ibidem, p. 433 la doc. din 12 iulie 1499 și nota 5. I. Bogdan, II, p. 426.

din cauza lipsei unui document original, aşa cum avem pentru mitropolia ortodoxă şi episcopia armeană de la Suceava [1]). Din studiile pe care le avem în prezent putem deosebi două păreri: Dimitrie Dan susţine, în cunoscuta sa monografie că cea mai veche mitropolie din ţară funcţiona la Rădăuţi, înainte de înfiinţarea mitropoliei de Suceava, şi că numai după transferarea acesteia din urmă la Suceava, a rămas la Rădăuţi numai episcopia [2]), revendicînd ca episcop pe Meletie.

N. Iorga, afirmă că despre o episcopie la Rădăuţi nu se poate vorbi pînă sub Ştefan cel Mare, invocînd argumentele că:

I. Sub Alexandru cel Bun la Rădăuţi exista numai o mănăstire al cărei egumen, avea, «drepturi de stăpînire, unite cu oarecare privilegii arhiereşti» [3]) asupra unui număr de 50 sate.

II. La 1469, cînd se sfinţeşte mănăstirea Putna, nu era episcop la Rădăuţi, şi de aceea s-au şi luat pentru mănăstirea cea nouă unele din satele date de Alexandru cel Bun mănăstirii gropniţe... [4]).

III. Ştefan cel Mare «înzestră Moldova cu o nouă episcopie, care nu e pomenită niciodată înainte de Ioanichie», (25 aprilie 1472) în scopul de a lega teritoriul Pocuţiei cu cetăţile Colomeia şi Sniatin de ţara Moldovei [5]).

IV. Prin actul de danie dat la 15 martie 1490, Ştefan cel Mare «supune episcopului Ioanichie toate bisericile cernăuţene, afară de acelea care apucaseră a fi dăruite Putnei, într-un timp cînd — deci — nu fiinţa încă o episcopie de Rădăuţi, al cărei întîi arhipăstor nu e pomenit decît la 25 aprilie 1472 [6]).

Dacă părerea lui D. Dan, că mitropolia de Rădăuţi a fost cea dintîi din Moldova, este lipsită cu totul de dovezi documentare [7]) şi nu poate fi primită, argumentele invocate de N. Iorga în sprijinul afirmaţiei sale nu ni se par suficient de concludente, din cauza unor documente ce lasă să se întrevadă că sub Alexandru cel Bun această episcopie funcţiona.

Cronicarul Gr. Ureche, descriind domnia lui Alexandru cel Bun spune că printre acele «multe lucruri bune» făcute în ţară, a intemeiat şi episcopia de Rădăuţi [8]). Această informaţie a cronicarului ar putea fi pusă la îndoială — ca multe altele — dacă nu ar exista şi un document emis de cancelaria lui Alexandru cel Bun în care să se menţioneze că la 6 iulie 1413 funcţiona

---

1) *Doc. priv. ist. Rom. veac. XIV-XV*, vol. I, p. 12.

2) *Cron. Episc. Rădăuţi*, pp. 25-26.

3) *Ist. Bis. Rom.* I, p. 90. Aici se rectifică părerea expusă la p. 69 în care se susţine că stareţul ţinea loc de episcop. v. nota 2 de la p. 90.

4) Ibidem, p. 91, nota 2.

5) Ibidem p. 91: „Pe atunci, unul din cele mai sigure mijloace de a consolida o posesiune de teritoriu, era de a-l lega cu ierarhia bisericească a ţării către care fusese alipit". Ideia aceasta este susţinută şi dezvoltată într-un articol publicat de un colectiv de preoţi profesori, în Revista: „*Biserica Ortodoxă Romînă*" Anul LXXII, 7 iulie 1954, p. 703-742 intitulat: „*Ştefan cel Mare binecredincios domn şi apărător al dreptei credinţe*".

6) N. Iorga, *Ist. Bis. Rom.*, I, p. 91.

7) E. Popovici, *Istoria Bisericii Universale Cernăuţi*, vol. III, p. 74 respinge părerea lui D. Dan.

8) Gr. Ureche, op. cit. p. 7. Nu vorbeşte nimic de episcopia de Roman.

deja la Rădăuţi o episcopie. Documentul, deşi publicat la vremea cînd N. Iorga scria «Istoria Bisercii Romînești», totuşi nu a fost luat în seamă. Dăruind satul Coţmani, cu toate cătunele sale, doamnei Anastasia «soacra noastră», Alexandru cel Bun, porunceşte ca «după trecerea ei din viaţă» aceste sate să rămînă «episcopiei de Rădăuţi a sfîntului Neculai... pentruca sfînta episcopie să se bucure de venitul lor în veci» [1]). Această danie este confirmată de piatra funerară pusă de Ştefan cel Mare, la 11 aprilie 1497, aceleiaşi Anastasii, fica lui Laţcu voievod, care a dat Coţmanii acestui lăcaş, şi a murit la 26 martie 1420 [2]), şi de un document emis la 26 august 1503 de cancelaria aceluiaşi voievod în care se întăreşte «acestei sfinte episcopii satul Coţmani.... dreapta ei ocină, dania înaintaşilor şi bunicilor noştri» [3]). În sprijinul lor am mai putea adăuga şi actul dat la 15 martie 1490 din care se vede că cele 50 sate întărite de marele voievod, episcopiei de Rădăuţi, «cu dajdea, cu pocloanele, cu toate pricinile şi cu tot venitul popesc» au fost date de către «bunicul nostru Alexandru voievod şi cum sunt scrise în privilia bunicului nostru» [4]).

Dovezile sînt evidente şi nu mai au nevoie de nici o interpretare. Ele demonstrează că episcopia de la Rădăuţi funcţiona sub Alexandru cel Bun.

Analizînd mai atent argumentele pe care le invocă N. Iorga, nu putem să trecem cu vederea că atunci cînd vorbeşte despre existenţa unei simple mănăstiri la Rădăuţi el oscilează între două păreri. La pagina 69 afirmă că «*starețul de mănăstire ținea loc de episcop*», iar la pagina 90 spune că «*Alexandru cel Bun încă dăduse egumenului mănăstirii de la Rădăuți drepturi de stăpînire, unite cu oarecare privilegii arhierești*» asupra unui număr de 50 sate. Pînă la urmă el totuşi recunoaşte că cel care conducea rosturile bisericeşti aici la Rădăuţi, avea drepturi «arhiereşti». Ori, se ştie bine că, potrivit canoanelor, egumenul unei mănăstiri nu avea dreptul de a sfinţi preoţi. Ne aflăm, deci, în faţa unei episcopii conduse de cel puţin un horepiscop. Lipsa acestuia din documentele vremii sau neprezenţa lui la sfinţirea Putnei, nu sînt argumente suficiente pentru a susţine că episcopia nu exista ca instituţie.

Al treilea argument invocat că Ştefan cel Mare a creiat episcopia spre a lega Pocuţia de Moldova, prin ierarhia bisericească, nu rezistă, pentru că la 25 aprilie 1472, cînd este pomenit primul episcop de Rădăuţi, Pocuţia era sub stăpînirea Poloniei. La 16 septembrie 1485 Ştefan cel Mare merge şi depune jurămîntul de vasal în faţa regelui Cazimir la Colomeia [5]) oraş al Pocuţiei. Luptele

---

1) F. A. Wickenhauser, *Geschichte des Bistums Radautz, und das Klosters Gross-Skit*, Czernowitz, 1890, p. 160-161.
D. Dan, op. cit. pp. 191-192. M. Costăchescu op. cit. I, p. 101-102.
*Doc. priv. ist. Rom. veac. XIV-XV*, p. 31-32.
2) D. Dan op. cit. p. 8. Gh. Balş, *Bisericile lui Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1926, p. 280-281.
3) I. Bogdan II, p. 225.
4) Ibidem, I, p. 406 şi 419.
5) Ibidem, II, p. 371-372.

pentru anexarea ei la Moldova încep către sfîrşitul domniei marelui voievod [1]). Cît priveşte cel de al patrulea argument, că la 15 martie 1490 Ştefan cel Mare «supune episcopului Ioanichie toate bisericile cernăuţene, afară de acelea care apucaseră a fi dăruite Putnei», el este respins de însuşi contextul documentului invocat în sprijin, în act arătîndu-se că toate satele fuseseră date episcopiei de Alexandru cel Bun [2]).

Înfiinţată în scopul de a îndeplini rosturile religioase în satele Ţării de Sus, episcopiei de Rădăuţi i s-a creat, dacă nu înainte, cel tîrziu la 11 iulie 1428, odată cu eparhia mănăstirii Bistriţa [3]) al cărei egumen avea probabil rangul de arhiereu — o eparhie de 50 sate. Satele cu biserici şi preoţi, puşi sub jurisdicţiunea episcopului, le avem enumerate într-un document din 15 martie 1490, emis de cancelaria lui Ştefan cel Mare, pe baza privilegiului acordat de Alexandru cel Bun [4]) — astăzi pierdut ori încă nedescoperit. Ele sînt în majoritate în ţinutul Cernăuţi, parte în ţinutul Suceava şi parte în ţinutul Dorohoi, pe cînd cele ale mănăstirii Bistriţa în ţinutul Bacău, Neamţ şi parte în ţinutul Suceava. Această eparhie a fost modificată de Ştefan cel Mare, care a luat ultimile şase sate şi le-a dăruit ca domenii mănăstirii Putna, dînd episcopiei de Rădăuţi în schimb 2 biserici în tîrg la Cernăuţi, 3 biserici în Cuciur şi 1 biserică la Mihalcea.

Schimbul s-a făcut cu învoirea episcopului Ioanichie, fiind de faţă şi Gheorghe, mitropolitul Sucevei şi cu toţi boierii moldoveni.

Peste aceste sate, Marele voievod mai adaugă toate satele cu biserici «oricîte s-au făcut noi mai înainte şi oricîte se vor mai face noi de aici înainte» în ţinutul Cernăuţi. Preoţii de la toate bisericile vor fi supuşi, ca şi mai înainte, «să asculte de episcopia noastră de la Rădăuţi a sfîntului Nicolae şi cu darea şi cu pocloanele, şi cu toate pricinile şi cu tot venitul bisericesc». «Iar alte biserici şi popi, cîţi sînt şi cîţi se vor face noi, şi se vor adăuga în ţinutul Cernăuţilor, acele biserici şi acei popi, toţi să asculte de episcopia noastră de la Rădăuţi şi cu darea şi cu pocloanele şi cu toate pricinile şi cu tot venitul popesc cum scriem mai sus». Această orînduire nu avea dreptul să o strice nimeni, nici patriarhul. «Toate acestea mai sus scrise să fie episcopiei

---

1) I. Ursu, *Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1925, p. 266 şi urm.

2) I. Bogdan, I, pp. 406 şi 419.

3) *Doc. priv. ist. Rom., A. Moldova*, I, pp. 66-67. Greşit sînt puse toate în ţinutul Suceava.

4) Bogdan, I, pp. 405-409. Iată eparhia: 1) Lucavăţ. 2) Jadăuţi, 3) Stăncăuţi, 4) Storojineţ, 5) Balineşti pe Siret, 6) Secară pe Siret, 7) Hluboca-Adîncata, 8) Bîrlinţi, 9) Teterna, 10) Cerepcăuţi, 11) Volcineţi, 12) „unde este Cudrea Oprişa“, 13) Bainţi, 14) Telebecinţi, 15) Brînză, 16) Sinăuţi, 17) Dîrsca, 18) Vlădăuţi, 19) Rugăşeşti, 20) Slăvăuţi, 21) Călineşti, 22) Dobrinăuţi, 23) Zamostea, 24) Băsinţi, 25) Bălilăuţi, 26) Grama, 27) Calafendeşti, 28) Călineşti, 29) Roman, 30) Crăinicesti, 31) Badeuţi, 32) Ivancicăuţi, 33) Iuga cel Prost, 34) Dolheşti, 35) Ilieşeşti, 36) la Vîlhoveţ, 37) pe Vîlhoveţ, 38) la Vlad Negrul pe Soloneţ, 39) „unde a fost popa Matii“, 40) la gura Solonetului, 41) la gura Solcăi, 42) la gura Costinei, 43) la Bălăceana, 44) la Costina la Dragomir Juratu, 45) Climăuţi, 46) Vigşani, 47) Frătăuţi, 48) Balasinesti, 49) Jicovul de Sus, 50) Măcicăteşti.

noastre de la Rădăuți, de la noi, uric și cu tot venitul neclintit niciodată în vecii vecilor, nici de patriarhi, nici de mitropoliți, nici de alticineva». «Iar cine ar încerca să clintească aceste» să fie blestemat de Domnul Dumnezeu, Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, și de Preacurata lui Maică și de patru evangheliști, și de 12 apostoli de frunte,. Petru și Pavel și ceilalți, și de 318 părinți de la Nicheia și de toți sfinții plăcuți lui Dumnezeu și să fie asemenea lui Iuda și blestematului Arie și să aibă parte cu acei Iudei care au strigat asupra lui Hristos Dumnezeu: Sîngele lui asupra lor și asupra copiilor lor» [1]).

Pentru întreținerea clerului de la biserica sf. Neculai, episcopia de Rădăuți a primit de la Alexandru cel Bun, «uric cu tot venitul» întreg ocolul Coțmanii, cu toate satele ce ascultă de el, Havrilouți, Hlivișcea, Davidăuți, Sadcău, Clivodinul, Bludna, Suhoverhul, Ciaplinți și Valeva, îndată după moartea Anastasiei, fiica lui Lațcu voievod [2]) precum și satul Rădăuți, pe care le găsim întărite și de Ștefan cel Mare [3]) la 26 august 1503.

În aceste unsprezece sate, din care episcopia aduna toate veniturile, episcopii aveau și dreptul de jurisdicție, pe care-l exercitau personal, sau prin intermediul vornicilor lor. Potrivit unor documente din 30 august 1479 și 23 august 1481, singur episcopul sau vornicii lui aveau dreptul să judece pe oamenii așezați în aceste sate — pentru faptă mare ori faptă mică pentru dușegubină sau răpire de fată mare și să ia gloaba. În satele de la Coțmani nu aveau voie să intre stareții de la Țețina și nici vornicii, șultuzii și pîrgarii din Suceava; sau tîrgul Siret în satul Rădăuți, reședința episcopală. «Numai pentru sfadă în tîrguri — Suceava ori Siret — și pentru furt ce s-ar dovedi de față în tîrg să-i judece pe oamenii aceia din Rădăuți, vornicii tîrgului, dar pentru altceva să n-aibă treabă să-i judece. Pripasurile ce se vor găsi la Rădăuți ori la Coțmani să fie ale episcopiei [4]). Ca mînă de lucru pe lîngă biserică, episcopia folosea țigani, pe care Ștefan cel Mare îi întărește la 13 noiembrie 1487 [5]). Veniturile percepute de la oamenii așezați în aceste sate aveau să completeze pe acele luate de la preoții din eparhia limitată numai la mărimea unui ținut.

Firește că de aceste venituri au beneficiat toți episcopii de la Alexandru cel Bun și pînă la Ștefan cel Mare. Cel dintîi însă care se bucură de o favoare deosebită este Ioanichie, menționat în sfatul domnesc ca cel de al treilea episcop al țării, după mitropolitul Teoctist și episcopul de Roman Tarasie, la 25 aprilie 1472 [6]). Începînd cu această dată îl găsim mereu ca martor, în documentele interne din 7 mai și 14 octombrie 1473 [7]), 30 august

---

1) Ibidem p. 408 și *Doc. priv. ist. Rom. A. Moldova II*, p. 132-133.
2) Vezi trimiterile de la p. 15 nota 1 și 2.
3) I. Bogdan, II, p. 225.
4) Ibidem I, p. 230 și 257.
5) Ibidem, p. 315.
6) *Doc priv. ist. Rom. veac. XIV-XV, A. Moldova*, I, p. 388.
7) Ibidem, p. 394 și 399.

1479 [1]), 23 august 1481 [2]), 13 noiembrie 1487 [3]), 15 martie 1490 [4]), 17 noiembrie 1502 [5]) și 26 august 1503 [6]). Ca martur chezaș al lui Ștefan cel Mare îl găsim alături de mitropolitul Gheorghe și Vasile al Romanului, în tratatul încheiat la 12 iulie 1499 [7]), sigilînd importantul act cu pecetea proprie.

*

Aruncînd o privire asupra documentelor de danie și întăriri acordate episcopiei de Rădăuți, observăm că toate domeniile au fost donate de Alexandru cel Bun ca și privilegiile episcopului de a sfinți preoții din cele 50 de sate, pe care-i putea judeca și de la care putea lua veniturile. Suma satelor — domenii feudale în număr de 11, sînt întărite numai de Ștefan cel Mare care nu face altceva decît că adaogă la eparhia creată de bunicul său, toate satele care s-au înființat după emiterea privilegiului lui Alexandru cel Bun și cele ce se vor mai creia după privilegiul său, în cuprinsul ținutului Cernăuți, iar episcopiilor le acorda privilegiul de a judeca pe toți oamenii din satele episcopale, și dreptul de a face parte din sfatul domnesc și de a cosigila actele domnești.

## EPISCOPIA DE ROMAN

Înființarea episcopiei de Roman a fost pe larg dezbătută în cîteva studii.

Episcopul Melchisedec, în cunoscuta sa lucrare, ajunge la concluzia că mitropolia Țării de Jos, cu sediul la Roman, este înființată înainte de anul 1400, Alexandru cel Bun fiind numai organizatorul ei [8]). N. Iorga, susține că la Roman, unde se află o biserică a sf. Paraschiva, în care este înmormîntată Anastasia, doamna lui Roman voievod, nu era încă o episcopie la 16 septembrie 1408, ea fiind înființată de Alexandru cel Bun [9]).

Pr. Scarlat Porcescu, bazat pe un bogat material în legătură cu organizarea bisericii moldovenești, conchide că episcopia de Roman, a fost întemeiată de Alexandru cel Bun între anii 1408-1413 [10]). Întrucît de la publicarea ultimei lucrări, nu au mai fost descoperite alte documente care să aducă informații noi cu privire la înființarea și organizarea acestei episcopii, rămînem la concluzia părintelui Sc. Porcescu, că ea trebuie să se fi înființat îndată după anul 1408, concomitent cu cea de la Rădăuți.

---

1) Ibidem, II, p. 14.
2) Ibidem, p. 30.
3) Ibidem, p. 76.
4) Ibidem, p. 131.
5) Ibidem, sec. XVI, I, p. 27.
6) Ibidem, p. 33.
7) I. Bogdan, II, p. 425.
8) Cron. Rom., p. 106.
9) N. Iorga. *Ist. Bis. Rom.*, I, p. 69-70.
10) Pr. Sc Porcescu, *Episcopia Romanului. Întemeiere și organizare.* București, 1946, p. 8-13.

Nu este exclus că prin documentul de înzestrare a bisericii sf. Paraschiva cu satele Leucușouții lui Brăteanu și «unde a fost Bratul» — Dragomireștii de mai tîrziu —, să fi făcut începutul operei de fundare a ei. Deși o «gramotă» specială de înființare a ei ne lipsește, totuși la ea trebuie să ne gîndim cînd citim cuprinsul documentului emis de cancelarie la 1415, în care Alexandru cel Bun angajează doi zugravi, pe Nichita și Dobre, să zugrăvească «două biserici una din Tîrgul de Jos (Roman) și alta care va fi voia noastră» — probabil biserica Mirăuților de la Suceava — afară de bisericile de la Rădăuți [1]). Ori, se știe că tocmai în aceste centre pe care actul le menționează în mod deosebit, au funcționat episcopiile moldovenești.

Ridicată la rangul de episcopie, biserica sf. Paraschiva, zugrăvită cu picturi de sfinți așa cum nu aveau să aibă celelalte biserici sau mănăstiri de la Alexandru cel Bun își va fi primit curînd și chiriarhul. Documentele noastre interne tac însă cînd e vorba de menționarea episcopului de Roman, așa cum fac cu mitropoliții de Suceava, după moartea lui Iosif pînă la venirea lui Teoctist I, și cu episcopii de Rădăuți pînă la Ioanichie. Abia la 30 septembrie 1445, deci la 30 de ani de la zugrăvirea sediului episcopiei, apare numele unui episcop de Roman, Calist [2]). La această dată Ștefan voievod, fiul lui Alexandru cel Bun, dăruiește susnumitului episcop, un tătar luat de la mănăstirea Neamț, cu sălașele și toată averea, pe care la moartea sa îl va putea «lăsa *bisericii* ori îl va da cuiva ori îl va slobozi». Deși ne aflăm în fața unui document, slav original și Calist este numit episcop, totuși reședința sa este numită «biserică».

Despre episcopia Romanului, denumită «mitropolie», ca instituție ierarhică, se vorbește abia la 12 aprilie 1458, cînd Ștefan cel Mare, întărind satele Leucușani cu mori și Dragomirești cu pod peste Moldova, scutește de dări în folosul clerului pe toți oamenii așezați în aceste două sate. Judecătorii de ținut ca și dregătorii din tîrg nu vor putea judeca pe oamenii supuși episcopiei, nici pentru ceartă în tîrg chiar de ar fi săvîrșită în ziua de sf. Ilie. Singur episcopul, ori protopopul său îi va putea judeca pentru toate faptele lor, fie în sate, fie în tîrgul Romanului [3]) și tot el va încasa vama «zeciuiala» cînd vor face comerț cu varză ori cu pește proaspăt [4]).

Pentru oamenii care se vor așeza în satul Negoiești de pe Pîrîul Negru, Episcopia obține «slobozie» de dări pe 5 ani. În virtutea ei locuitorii acestui sat nu vor plăti domniei nici un fel de dare, nici iliș, nici podvoadă, nici posadă, nici jold, nici la cetate nu vor lucra, nici la mori, nici vor căra butii sau cosi fîn. Judecarea lor, pentru ori ce fapte, se va face de episcop, și numai acela care va fi nemulțumit de judecata lui «să aibă îndreptare înaintea noastră». În acești 5 ani oamenii din Negoești, vor avea voie să făcă comerț cu pește proaspăt și sărat, cu sare, postav,

---

1) *Doc. priv. ist. Rom. veac. XIV-XV*, p. 35-36.
2) Ibidem, p. 213.
3) Ibidem, p. 295.
4) Ibidem. II. p. 93.

pînză, fier, plute, oale, vase de lemn, varză, mere (fructe), ceară şi miere de albine, scutiţi de orice vamă cînd vor vinde. La fel vor fi scutiţi de vamă cînd vor vinde ori vor cumpăra, boi, ialoviţe (vaci sterpe şi grase), berbeci, cai, iepe, fiare, jderi sau helgii, în tîrguri sau la iezere (Fălciu pe Prut) la Nistru (Tighina) la Cetatea Albă, la Chilia sau la Dunărea (Galaţi) chiar dacă vămile vor fi arendate ori nu [1]).

Cu această slobozie Ştefan cel Mare începe seria daniilor sale pentru episcopia Ţării de Jos, care va continua la 15 octombrie 1488 cu alt sat Negoieşti, jumătate din Gostileşti şi satele de pe Moldova, Poiana Ciorsăceştii numiţi şi Tibeşti şi satul lui Botăş din cîmpul Perilor [2]) pentru ca să încheie la 31 august 1499 cu Muntenii-Scutaşi [3]).

În felul acesta, la cele două sate donate de Alexandru cel Bun se mai adaugă încă $6\,^1/_2$, mărind domeniul episcopal la numărul de $8\,^1/_2$ sate. Ca mînă de lucru episcopia primeşte tot de la Ştefan cel Mare două sălaşe de ţigani [4]), la 12 aprilie 1458, iar de la cumnatul domnului, Isaia pîrcălabul de Chilia, încă şapte sălaşe la 13 decembrie 1465 [5]), deci 9 sălaşe de ţigani. Nu ştim nimic însă din documentele interne ce vor fi făcut episcopul Calist cu tătarul Paşco şi copiii săi. În orice caz el nu mai apare în proprietatea episcopiei, fiind probabil eliberat, ca unul ce depindea de persoana lui Calist, care prin privilegiul acordat putea să-l lase slobod la moartea sa. Urmaşii lui Calist nu mai pot dispune de sălaşele de ţigani ale episcopiei. Ei se bucură însă de privilegii mult mai mari.

Pe Tarasie, care la 3 septembrie 1469 face parte din soborul ce sfinţeşte mănăstirea de la Putna, alături de mitropolit şi ceilalţi 64 clerici [6]), îl găsim ca martor în sfatul domnesc de la 13 august 1464 [7]) şi pînă la 16 octombrie 1473 [8]); iar pe Vasile de la 15 octombrie 1488 [9]) la 31 august 1499 [10]), fiind şi chezaş de credinţă politică în tratatul lui Ştefan cel Mare cu Ioan Albert regele Poloniei [11]) la 12 iulie 1499, alături de mitropolitul Gheorghe şi episcopul Ioanichie de la Rădăuţi, sigilînd cu pecetea proprie, ca şi ceilalţi ierarhi şi boieri moldoveni, actul.

*

Înfiinţată pentru a îndeplini rosturile religioase într-o eparhie care ţinea cît jumătate din Moldova — şi nu cît un ţinut ca eparhia episcopiei de Rădăuţi — episcopia Romanului nu a pri-

---

1) Ibidem, I, p. 342-343.
2) Ibidem, II, p. 100-101.
3) Ibidem, p. 286-287.
4) Ibidem, I, p. 295.
5) Ibidem, p. 339.
6) I. Vlădescu, *Izvoarele Istoriei Romînilor*, I, Bucureşti, Edit. Cartea Rom. p. 119.
7) *Doc. priv. ist. Rom., A. Moldova veac. XIV-XV*, p. 334.
8) Ibidem, p. 398.
9) Ibidem, II, p. 101.
10) Ibidem, p. 287.
11) I. Bogdan, II, p, 425.

mit de la ctitorul ei decît două sate, pentrucă veniturile aduse de preoții pe care-i sfințea în întreaga Țară de Jos erau destul de mari. Sub domnia lui Ștefan cel Mare, care a urmărit concomitent cu consolidarea domniei și pe cea a bisericii, domeniul ei a crescut cu $6\frac{1}{2}$ sate, totalizîndu-se la $8\frac{1}{2}$ sate. Pe lîngă dreptul de a percepe veniturile din dările și vămile provenite de la locuitorii tîrgului Roman și din cele $8\frac{1}{2}$ sate, episcopul avea privilegiul de a judeca pe toți oamenii satelor dependente și din tîrg, încasînd taxele de judecată de la toate faptele săvîrșite și sancționate. Titularul ei participa, ca al doilea episcop al țării în ordine ierarhică — după mitropolit — la sfatul domnesc, cosigilînd actele domnești ca și ceilalți boieri feudali laici.

## CONCLUZII

Înființate în scopul de a organiza viața religioasă în orașele și satele din eparhiile respective, episcopiile moldovenești au devenit dintru început, centre administrative religioase și nu focare de cultură. Cu un personal bisericesc destul de redus ele și-au putut asigura existența și funcționarea mai mult din veniturile percepute de la clerul de mir în subordine și dările episcopale date de satele eparhiei. De aceea nici nu au fost dăruite cu întinse domenii așa cum observăm că se întîmplă cu mănăstirile. În raza eparhiei respective ele au primit totuși și cîteva sate fiecare, care scutite de dări către vistieria statului, asigurau hrana personalului episcopiei cu zeciuiala din produsele agricole.

Episcopia de Rădăuți, a cărei eparhie se reducea numai la întinderea unui singur ținut — a primit încă sub Alexandru cel Bun 11 sate de la care percepea toate dările cuvenite statului. Mitropolia de la Suceava aduna veniturile din produsele agricole de la 8 sate, cu mori și pive, de la două prisăci și viile din dealul Hîrlăului, iar episcopia de Roman, care avea cea mai mare eparhie din țară a fost înzestrată cu $8\frac{1}{2}$ sate cu mori, un pod umblător și vama din comerțul făcut de oamenii dependenți.

Ierarhii lor, pe lîngă că beneficiau de veniturile din plocoanele clerului sfințit, și acela provenit de la judecățile făcute în satele dependente, participau ca membri în sfatul domnesc și sigilau cu pecețile proprii actele emise de cancelarie în legătură cu proprietățile bisericești, fie episcopale fie mănăstirești.

*ALEXANDRU I. GONȚA*

# NAȘTEREA DIN DUHUL

Creștinismul atrage privirile credinciosului spre o lume spirituală, care-l vrea modelat după principiile lepădării de sine, al respectării aproapelui, al participării la viața comunității, al cercetării lăuntrice și îndepărtării continui a patimilor și păcatelor personale, pentru a lărgi astfel zona de lucrare a divinității care-l așteaptă și-l solicită. Ori, participarea la viața Bisericii, pentru a lua parte apoi la viața luminii celei veșnice, este condiționată formal și precis de cuvintele Mîntuitorului: «De nu se va naște cineva din apă și din Duh, nu va putea să intre în împărăția lui Dumnezeu» (In. III, 5).

Ce semnificație are «Nașterea din Duhul» și cum apare ea conturată în învățătura și viața Bisericii?

În primul rînd, «Duhul» este — exprimîndu-ne omenește — specificul dumnezeirii. Dumnezeu, în mod excepțional, adică pentru mîntuirea noastră, s-a făcut «trup»; altfel caracterul nematerialnic al dumnezeirii îl traducem prin «duh»: «Duh este Domnul». Sf. Apostol Pavel spune: «Domnul este Duhul și unde este Duhul Domnului, acolo este libertatea» (II Cor. 3, 17). Pe de altă parte, duh are tot omul în sens de «suflet», de latură netrupească și care pleacă de la el atunci cînd «își dă duhul». În al treilea rînd, «Duhul» în sensul cel propriu teologiei trinitare, este persoana a treia a Sfintei Treimi — Sfîntul Duh, cel care purcede de la Tatăl.

Acest din urmă înțeles este cel pe care-l are în vedere Mîntuitorul, cînd vorbește lui Nicodim: nașterea trupească a omului poate atrage după sine o viețuire după trup, căci «ce naște din trup, trup este»; dar nașterea duhovnicească este renașterea aceleiași persoane omenești, în zona de suflare a Duhului, care garantează perpetuarea «suflării» omenești, căci «Duhul face viu», Duhul fiind principiul vital prin excelență.

Însăși nașterea Mîntuitorului pecetluiește acest adevăr: El Însuși se naște «de la Duhul sfînt și din Maria Fecioara». Persoana a treia a Treimii Sfinte naște, deci, în ordinea lumii create, pe Hristos. Nașterea e specificul Fiului Cel Unul Născut, El Însuși fiind născut întîi din Tatăl «mai înainte de toți vecii», apoi de «Duhul», în firea omenească a Mariei. El s-a întrupat în ordinea omenească de la același Duh, pe care apoi ni-L va trimite spre a ne naște pe noi în ordinea divină și a ne face fiii lui

Dumnezeu. Sf. Duh este astfel vehicol spre mîntuirea noastră cea gătită de Hristos.

Trebuie subliniată mişcarea doctrinei soteriologice răsăritene între cei doi poli ai dumnezeirii participante la lumea noastră — fuzionarea celor două capitole : hristologic şi pnevmatologic în opera de mîntuire a neamului lui Adam, operă la care ele conlucrează în modul cel mai intim cu putinţă.

Astfel, înainte de trimiterea Sa în lume, Duhul sfînt anunţă prin prooroci venirea lui Mesia — deci intrarea în orbita lumească a cosmosului, a lui Dumnezeu-Cuvîntul, pentru ca ulterior Mîntuitorul să comunice — la sfîrşitul activităţii Sale pămînteşti, venirea în lume a Mîngîietorului, intrarea în arena omenescului a terţei Persoane treimice: «Cînd va veni Mîngîitorul, pe care îl voi trimite vouă de la Tatăl, Duhul Adevărului, carele de la Tatăl purcede, Acela va mărturisi şi pentru Mine» (In. 15, 26). Dînd mărturie unul pentru altul, după cuvîntul Domnului nostru, Cei doi luminători dumnezeeşti ai omenirii conlucrează în mod inseparabil în mijlocul nostru pentru înglobarea neamului căzut, în Adam Cel ridicat şi proslăvit.

De aceea, în marile evenimente ale operei de mîntuire, Cele două Persoane lucrează — în mod manifest una, în mod mai nevăzut cealaltă, dar — într-un paralelism care uneori ne pune sub ochi armonia mişcărilor divine spre noi.

E adevărat că fiecare acţiune dumnezeească este proprie tuturor persoanelor treimice, dat fiind unitatea Naturii. Totuşi, în actele extra-treimice, fiecare Persoană divină îşi are un anume gen de activitate care corespunde oarecum şi caracterului Său intim personal. Mîntuitorul nostru este Fiul din veci născut al Tatălui şi Cel care se face Fiul-Omului, pentru a ne readuce în calitatea de fii ai Tatălui ceresc. Sf. Duh este «Duhul lui Dumnezeu» (I Cor., II, 11 ; III, 16 ; VI, 40, etc.), purces din veşnicie ; caracterizat prin nematerialitatea Sa chiar venind în lume, El ne face duhovniceşti, capabili de a duce o viaţă nouă, asemenea celei dumnezeeşti.

Cele două Persoane prin care şi în care Dumnezeu-Tatăl lucrează mîntuirea, se asistă reciproc şi continuu în opera de readucere a urmaşilor lui Adam, în grădina raiului.

De acum, Naşterea din Maria a Mîntuitorului, se petrece cu participarea directă a Duhului, care o şi anunţă pe Sf. Fecioară prin îngerii săi : «Duhul Sfînt va pogorî peste tine şi puterea Celui Prea Înalt te va umbri» (Lc. I, 35). Prezenţa Duhului în Fecioara este curăţătoare a firii de întinarea unei moşteniri păcătoase a neamului lui Adam ; astfel, Duhul care este sfinţitorul — purtătorul şi dătătorul sfinţeniei — o sfinţeşte sălăşluindu-se şi din acest lăcaş sfinţit formează aluatul care apoi va «dospi toată frămîntătura», trupul care va purifica în sine tot noianul de răutate şi neputinţă omenească. Din însăşi această clipă a pogorîrii Duhului peste Maria, începe mîntuirea firii, pe care Hristos o va duce la răstignire pe cruce şi apoi la transfigurare. In persoana Mîntuitorului se întîlneşte firea noastră cu Duhul, de care a fost ruptă prin păcatul protopărinţilor. «Comuniunea Sf. Duh a coborît astfel pînă la noi — spune Sf. Ciril al

Alexandriei — [1]) Duhul de asemenea a locuit în noi. Aceasta a început în Hristos şi s-a realizat întîi în Hristos.... misterul care s-a petrecut în Hristos este deci începutul şi mijlocul participării noastre la Duhul şi a unirii noastre cu Dumnezeu».

Întruparea lui Dumnezeu-Cuvîntul este astfel văzută de sfinţii părinţi şi ca reintegrarea noastră în oblăduirea Duhului. De acum Cuvîntul Tatălui, unindu-se cu trupul, a devenit trup şi om desăvîrşit, pentru ca oamenii unindu-se cu Duhul, să devină un singur duh. El e Dumnezeu, purtător de trup şi noi sîntem oameni purtători de Duh.

Prezenţa Duhului se manifestă continuu în viaţa lui Iisus pruncul, călăuzind paşii sfintei Familii spre locuri ferite, apoi creşterea copilului, care «se întărea în Duhul, umplîndu-se de înţelepciune şi harul lui Dumnezeu» (Lc. II, 40) şi continuă apoi în perioada propovăduirii Sale în lume, pe care o începe Domnul prin Botez, unde Duhul apare în chip de porumb, spre a adeveri, a mărturisi pe Dumnezeu-Fiul.

Activitatea Sf. Duh, deci, departe de a fi aceea a unei persoane subordonate celorlalte — aşa cum apare ea în unele doctrine neortodoxe — este tot atît de lucrătoare: ea, pe de o parte, precede pe cea a Cuvîntului — vorbind în cadrul soteriologic — pregătind lumea pentru primirea şi recunoaşterea Mîntuitorului; pe de altă parte, El urmează pe Cuvîntul în etapa complementară a planului providenţial de mîntuire. Dar lucrarea Duhului nu repetă pe cea a Fiului: Domnul nostru Iisus Hristos anunţă chiar: «Vă este de folos ca să Mă duc, căci dacă nu Mă duc, Mîngîietorul nu va veni la voi, iar dacă Mă duc, trimite-voi la voi pe Mîngîietorul» (In. XVI, 7).

Lucrarea Mîntuitorului: asumarea firii noastre, Jertfa şi apoi proslăvirea Sa, se conturează ca «recapitularea» firii noastre într-o atît de esenţială formă, încît tot ce s-a născut şi se va naşte în acest neam, îşi are sensul şi arvuna în Persoana Cuvîntului întrupat. Pe cînd lucrarea Duhului, apare ca desfăşurarea pe largi răstimpuri a operei mîntuitoare, cu punct de pornire în Hristos cel înviat, El continuă, detailizează, împarte, polarizează efectele mîntuirii hristice, aducînd la o viaţă de sfinţenie deplină pe cei renăscuţi în Noul Adam, dar o sfinţenie, de astă dată oferită în deplină libertate a cunoaşterii sensului ei: «Ci cînd va veni Acela, Duhul Adevărului, vă va învăţa pe voi *tot adevărul*; căci nu va vorbi de la Sine, ci va vorbi ce i s-a spus şi cele viitoare vesti-va vouă; iar pe Mine Mă va preamări, căci din ce este al Meu va lua ca să vă vestească vouă» (In. XVI, 13-14).

După proslăvirea lui Hristos cel înviat, se produce deci trimiterea în lume a Celei de a treia Persoane treimice. Coborîrea Duhului sfînt, marchează acum o altă naştere, într-un alt mod — tainic — al trupului Domnului: în ziua Cincizecimii, la adunarea Sf. Apostoli, în prezenţa Sfintei Maice a Domnului, Duhul lui Hristos se coboară asupra comunităţii celor dintîi chemaţi ai Domnului şi *naşte Biserica* lui Hristos. Acţiunea de trimitere a

---

1) La Emil Mersch, S. J. *Le Corps mystiqué du Christ*, I, Louvain, 1933, p. 4350, în Coment. la Ev. Ioan, XI, II, P. G., LXXIV, 557.

Duhului, pe care Biserica noastră o distinge de «purcederea» din veci a Persoanei Duhului, este semnul reprimirii noastre în aria pneumatică de care ne-am depărtat : este momentul «înfierii» duhovniceşti, care se produce după şi prin sacrificiul făcut în acest scop de Fiul lui Dumnezeu. Şi în acest act, opera de mîntuire se împlineşte sub aspectul său dublu : hristic şi pneumatic. În persoana Sa, Mîntuitorul a ridicat pe om la Dumnezeu-Tatăl, îndumnezeind firea noastră prin contactul ei permanent cu divinitatea ; dar după înălţarea ei la Dumnezeu, a pogorît Duhul la om pentru a realiza împlinirea operei Sale mîntuitoare, împărţind fiecăruia sfinţenia prin Duhul.

Pogorîrea Duhului sfînt în lume asigură adunarea efectelor Jertfei de pe Golgota de către fiecare om născut «din Duhul», de către fiecare botezat. Căci dacă cuprinderea noastră în Hristos asigură firii noastre impersonale curăţirea păcatului vechi şi deschiderea uşilor raiului, rolul Sfîntului Duh este a ne uşura procesul de aclimatizare al fiecăruia la noile condiţii în care sîntem chemaţi să trăim : respiraţia grea la înălţimea la care sîntem chemaţi, ne este reglată pe măsură potrivită fiecăruia, de căldura Duhului, care se face una cu noi, se identifică pînă la modul calcării perfecte cu intimitatea noastră, pentru respectarea personalităţii noastre şi oferirea libertăţii depline.

Acţiunea aceasta de creştere a noastră sub semnul sfinţeniei se poate realiza numai în Biserică, în această orgă a Duhului sfînt, în care armonia este asigurată de tema unitară a copărtăşiei noastre în firea umană primită de Cuvîntul, secundată de variaţia inegalabilă a acelui «altfel», a modului singular de dezvoltare a fiecărei persoane purtătoare de Hristos, în cîmpul suflării Duhului.

În Biserică, însăşi continuitatea harului este asigurată de Duhul. De la Sfinţii Apostoli pînă azi, Duhul leagă generaţie de generaţie, păşind din episcop în episcop pînă la ultimii ierarhi pe care-i va cunoaşte lumea. Trupul tainic al lui Hristos este crescut astfel şi păzit de orice ştirbire, prin activitatea desfăşurată de «Duhul lui Dumnezeu», aşa cum a păzit şi condus şi trupul Domnului, născut din Sfînta Fecioară.

De altfel, El este şi Cel care asigură puritatea învăţăturii despre toate acestea, El e cel care mărturiseşte pe Fiul şi apoi despre Fiul, în acţiunea de răspîndire a mîntuirii. El e Cel care continuă opera Mîntuitorului şi o împlineşte, căci dacă Sf. Evanghelie conţine cuvîntul auzit de la Mîntuitorul Hristos, apoi învăţătura ulterioară se transmite prin glasul Duhului. Sinoadele ecumenice se adună în numele lui Hristos şi proclamă adevărul, învestit cu putere prin acordul Duhului. Formulele Sinoadelor atestă prezenţa şi pecetea Duhului pe mărturisirile sfinţilor participanţi.

Prezenţa vie a harului conferă Bisericii un caracter cu totul nou între religii : ea este şcoala la care creştinul se conturează cu atît mai mult ca personalitate distinctă, cu cît este mai plin de Hristos, Cel unul în toţi. În aceasta stă marea taină a tinereţii veşnice a Bisericii : veşnic aceeaşi în Hristosul înălţat de-a dreapta Tatălui, mereu nouă în continua revenire a lui Hristos,

pe altarele sfinţitelor lăcaşuri şi în inimile celor ce-L primesc fiecare altfel.

Prin participarea celor două Persoane, care au întemeiat Biserica la porunca Tatălui, se păstrează atît apartenenţa la dragostea lui Hristos, cît şi fluctuaţia în zona libertăţii Duhului. Opera lui Hristos şi a Sfîntului Duh sînt inseparabile în Biserică, dar ele nu se identifică. «Opera lui Hristos unifică — spune un teolog ortodox — iar opera Sf. Duh diversifică». Lucrarea unuia este readucerea curăţiei chipului lui Dumnezeu în noi, care e atribuit firii noastre, pe cînd lucrarea Duhului Sfînt, e de a ne face asemenea lui Dumnezeu, fără a fi identici, ci rămînd «personali» în natura comună. Dar, pe de o parte sîntem chip al lui Dumnezeu în măsura în care sîntem persoane — deci acţionînd liber unul faţă de altul, iar libertatea e proprie Duhului, care «suflă unde voieşte»; iar pe de alta, sîntem «asemenea» lui Dumnezeu, în măsura în care renunţăm la voia noastră liberă şi o primim pe cea a lui Hristos, care *a voit* pentru noi toţi, în voinţa cea una a firii noastre enipostasiate, închinînd-o Tatălui.

Iată deci cum nu numai că opera de mîntuire este împletită în acţiunea Duhului cu a Fiului, dar ea prinde un alt colorit în aria Duhului şi un altul în intervenţia Cuvîntului, deşi scopul comun le face străvezii pe una faţă de cealaltă, împrumutîndu-şi adesea contururile.

Aceeaşi minunată îmbinare apare în taina cutremurătoare a Sfintei Euharistii. Un alt mod de existenţă trupească a Domnului este prezenţa Sa euharistică. De astă dată nu mai putem vorbi de o «naştere» a Acestui Trup prin Duhul — dar de «prefacerea» prin trimiterea Duhului sfînt, a Darurilor sfinţite, în «Însuşi prea curat Trupul» Domnului şi în «Însuşi scump sîngele» Domnului. Pentru ca prefacerea să se opereze, săvîrşitorul Tainei cere să coboare acelaşi Sfînt Duh, care a născut Biserica: «Cela ce ai trimis pe Prea sfîntul Tău Duh, în ceasul al treilea, Apostolilor Tăi, pre Acela, Bunule, nu-L lua de la noi, ci ni-L înoieşte nouă celor ce ne rugăm Ţie...», apoi: «să vie Duhul Tău cel Sfînt peste noi şi peste Darurile acestea...», «Prefăcîndu-le cu Duhul Tău cel sfînt» (Liturghia Sf. Vasile cel Mare).

Deci, Cel care activează, actualizează jertfa Mîntuitoare este Duhul Sfînt, dar — corelaţia revine — cel care-L trimite, e tot Cel care L-a trimis «în ceasul al treilea, Apostolilor», deci tot Mîntuitorul. Şi nici nu poate fi altfel. Voinţa, ţelul, lucrarea lui Dumnezeu în lume, este opera unei singure naturi: Dumnezeu Cel unul în fiinţă. De fapt, lucrează aceeaşi voinţă divină, dar prin cele două Persoane care se trimit în lume de către Tatăl, fără însă ca una să repete pe cealaltă, ci continuîndu-şi lucrarea şi confirmînd una pe cealaltă. Dar cum taina Sfintei Împărtăşanii nu are ca scop, îndependent de credincios, modificarea unor elemente naturale în Trupul şi Sîngele Domnului, ci scopul este împărtăşirea cu «Sfintele» a participanţilor la Liturghie, — ea nu-şi atinge ţelul decît prin acest din urmă act. Ori, primirea Sf. Împărtăşanii impune o condiţie de curăţie a vasului ce o va primi, o stare de oarecare vrednicie, pe care Biserica o recomandă şi o

impune: taina spovedaniei şi a pocăinţei, are tocmai acest rol. Cugetul credinciosului, mişcat de aripa Duhului Sfînt, se cere curăţit şi îndreptat: «Inimă curată zideşte întru mine, Dumnezeule, şi *duh* drept înoieşte înlăuntrul meu ... Dă-mi iarăşi bucuria mîntuirii Tale şi cu *duh* stăpînitor mă întăreşte» (Ps. 50). Şi aşa cu inima «înfrîntă şi smerită», îndrăzneşte creştinul să guste bunătăţile cele cereşti, în faţa cărora păşeşte însemnat, sprijinit şi curăţit de acelaşi Sfînt Duh, pe care L-a trimis Hristos înaintea Sa, în inima chematului Său la mîntuire.

Solicitarea discretă a Duhului în inima creştinului, ne duce gîndul la un alt mod de prezenţă hristică prin Duhul. Pînă acum am văzut:

— naşterea *Trupului real* al Domnului de la Duhul şi din Maria Fecioara;

— apariţia *prezenţei reale* a Trupului Domnului în sfintele Daruri, prefăcute, «cu Duhul lui Dumnezeu»;

— naşterea *trupului tainic* al Domnului, în ziua Cincizecimii, prin pogorîrea Sf. Duh, a Mîngîietorului promis. Urmează să considerăm şi

— apariţia *prezenţei tainice* a lui Hristos, care se petrece tot prin insistenţa Duhului pe lîngă inima creştinului.

Zice Duhul Bisericilor: «Iată, stau la uşă şi bat; de va auzi cineva glasul Meu, şi va deschide uşa, voi intra la el şi voi cina cu el şi el cu Mine» (Apoc. III, 20).

Locuirea în noi a Duhului este şi ea datorată unei acţiuni precise: fără intrarea în Biserică — în cetatea cea sfîntă a lui Dumnezeu — nu avem Duhul; iar intrarea se face prin taina botezului.

Sfîntul Duh aflător în lume trebuie să-şi întindă suflarea de viaţă şi în interiorul noului purtător de Adam, ori aceasta se face prin baia botezului. În apă, prin invocare, se pogoară Duhul lui Hristos, Cel a cărui moarte şi înviere o reprezintă întreita afundare a vlăstarului omenesc.

Botezul în apa sfinţită ne pune, prin urmare, în situaţia de adoptaţi ai Tatălui; de acum, noul creştin este «îmbrăcat în Hristos», în moartea şi preamărirea Sa. De acum el este un hristofor, purtînd în mod tainic în sine pe Hristos, în vecii vecilor.

Odată însă cu afundarea în baia sfinţită, copilul primeşte în acelaşi timp pe Duhul — el este şi pnevmatofor, căci «din momentul cînd puterea Duhului Sfînt a pătruns în apă, aceasta nu mai este numai o modalitate de curăţire, ci însuşi vehicolul divinităţii care prin ea îşi exercită în mod efectiv puterea» [1]). De acum încolo «trupul nostru este lăcaş al Duhului Sfînt» (I Cor. VI, 19), care începe cu fiecare creştin lucrarea mîntuirii după regimul convenabil persoanei sale, căci cu fiecare, Duhul parcurge un alt drum spre aceeaşi împărăţie gătită de Hristos. «Dacă prin moartea şi învierea lui Hristos, Hristos locuieşte pontenţial în toţi oamenii, această locuire potenţială devine actuală prin trimiterea Duhului Sfînt. Duhul este făuritorul «copiilor» prin care se

---

1) Lot-Borodine, *La grâce déifiante des Sacrements, d'aprés Nicolas Cabassilas*, Rev. de Sc. philos. et theol. nr. 2/1936, pag. 313.

multiplică chipul lui Hristos în lume, se înmulţesc «fiii» lui Dumnezeu, ca tot atîtea reflexe creaturale ale unicului Fiu dumnezeesc» [1]).

Prezenţa Sf. Duh în noi înseamnă renaşterea noastră duhovnicească, a doua noastră naştere, cea care «din apă şi din Duh» fiind, ne oferă condiţia primă pentru a intra în Împărăţia lui Dumnezeu (Rom. VIII, 16).

Harul Duhului, care sălăşluieşte în creştin, îi acordă odată cu darul mîntuirii lui Hristos, şi perfecta sa libertate de a-l primi. În aceasta stă marele paradox al dragostei lui Dumnezeu către noi — care acum se manifestă prin kenoza Duhului: prezenţa Sa nu este nici măcar sensibilă într-o evidenţă de nesdruncinat, decît pentru omul credinţei.

De la botezul efectuat în apa sfinţită de Duhul, Hristos se află prezent în inima noastră, dar în mod tainic, nesimţit de purtător. El ne reface «chipul» dumnezeirii, slăbit în noi, dar cu aceasta încă nu sîntem decît înscrişi în registrul creştinilor, la poarta Bisericii. Pentru a deveni lucrători în împărăţia lui Hristos, e nevoie de o activitate pe urmele lui Hristos, ori aceasta se face la îndemnul harului din noi. Adesea însă Hristos vorbeşte în noi, Duhul ne ascute urechea, dar glasul inimii ni-l înăbuşim, ca să nu deranjeze comoda noastră instalare în satisfacţiile imediate pe care poftele noastre le aşteaptă cu înfrigurare. Este singurul motiv pentru care nu auzim chemarea Duhului.

Dar chiar pentru cei care o aud, prezenţa Sfîntului Duh nu este delimitată precis şi nu se poate identifica prin diferenţiere. Duhul Stînt nu-şi afirmă personalitatea înăuntrul inimii noastre, ci se face una cu noi, ne integrează modului Său de viaţă, ca şi cum El s-ar integra duhului nostru. Un cunoscut teolog ortodox scrie: «Am putea spune chiar că Sfîntul Duh se şterge ca Persoană, în faţa persoanelor create, cărora le apropriază harul. În El, voinţa lui Dumnezeu nu ne mai este exterioară: ea ne conferă harul prin interior»... făcîndu-şi voinţa lui, voinţa noastră. El «se roagă pentru noi cu suspinuri negrăite» (Rom. VIII, 26) înăuntrul nostru, ni se substituie în actul rugăciunii ca şi în toate lucrările de bine. Prezenţa Lui este vie, dar insesizabilă. «Fiul, în calitate de cap, comunică trupului Său lumina şi viaţa, adică pe Duhul, iar acesta se acoperă aşa de intim cu noi, încît prin El, Îl cunoaştem pe Fiul ca pe ceva deosebit de noi, dar pe Duhul nu-L cunoaştem» [2]).

Cuprinderea noastră integrală în acest respiro al Duhului, este opera de înduhovnicire pe care o realizează Dumnezeu cu creştinul practicant. «Această pnevmatizare a cărnii care trebuie să lase să transpară lumina, sau principiul spiritual — aşa cum lasă vasul de cristal razele soarelui — rămîne idealul oricărei ascetici răsăritene...» [3]), spune un alt glas ortodox. Transparenţa trupului

---

1) Dr. N. Mladin, *Hristos viaţa noastră*, în Anuarul XXIV (VI) Academiei Theologice Andreiană ortodoxă Romînă, din Sibiu, Sibiu, 1948. p. 155.

2) Dr. D. Stăniloae, *Curs — Soteriologia subiectivă* — (dactilografiat), 1948-1949, p. 225.

3) Lot-Borodine, op. cit. p. 307.

este transfigurarea trupului duhovnicesc al Domnului pe Tabor, sau după Inviere, la Înălțare; la cei care au devenit vase sfințite, primirea ei înseamnă intrarea în viața hristică, în aceeași măsură, ca și în viața Duhului. Trup hristic sau trup înduhovnicit sînt unul și același lucru. Prezența Uneia din Persoanele Sfintei Treimi, o prespune și pe cealaltă, căci orice lucrare a Uneia, se face în numele Sfintei Treimi. Iar cuprinderea creștinului în procesul de înduhovnicire, înseamnă iluminarea lui, recîștigarea lui pentru Împărăția lui Dumnezeu, alături de sfinții Săi și de puterile cele netrupești. Acesta este efectul, și scopul nașterii din Duhul.

Numai că intrarea creștinului în Cetatea lui Dumnezeu, se face în două moduri, din două direcții: întîi, inițiativa chemării noastre este a lui Dumnezeu; apoi răspunsul chemării, este al nostru.

În prima etapă, atracția se produce obiectiv, de la Dumnezeu la noi, chiar nefiind încunoștiințați de actul absorbirii noastre în opera de Răscumpărare a lui Hristos; mîntuirea firii noastre se recapătă fără eforturi din partea noastră, în mod pasiv. A doua etapă presupune angajarea creștinului în mod conștient pe drumul Ierusalimului ceresc, ceea ce implică o consolidare voită, făcută cu tenacitate și insistență. În această, a doua etapă a lucrării subiectului pentru mîntuirea sa — izvorul de energie harică a Duhului Sfînt ne acordă pulsație necesară primenirii duhului nostru. În ambele cazuri însă, cel care primește este omul și cel care dă este Dumnezeu, oricare dintre Persoane ar acționa mai intens.

În toate cazurile însă, procesul îndumnezeirii creaturii se începe în Duhul. Nașterea trupească obligă la cea de a doua naștere: cea duhovnicească, cea care pune premizele înduhovnicirii. Hristos și Duhul sînt pentru creștin cele două realități cu care el intră în contact în același timp — dată fiind unicitatea firii, dar pe care le cunoaștem pe rînd. Prin Duhul cunoaștem pe Fiul și prin Fiul, pe Tatăl. «Nimeni nu vine la Tatăl, decît prin Mine» (In. XIV, 6), spune Mîntuitorul, dar pe Hristos nu-L poate chema cineva, decît cine-l are întîi pe Duhul: «Nimeni nu poate să zică Domn este Iisus, fără numai întru Duhul Sfînt» (I Cor. XII, 3).

Deci, Duhul pregătește calea Fiului, care ne duce cu El la Tatăl. Hristos ne re-creează natura, ne sfințește ca biserică; Duhul ne consolidează ca persoane, ne conturează diferit în cadrul sfințeniei primite: Fiecare este un mădular al tainicului trup hristic; dar mădular fără să se prezinte doar ca o parte dintr-un tot, ci fiecare este el însuși un tot. «Toate acestea le lucrează unul și același Duh, împărțind fiecăruia deosebi, după cum voiește» (I Cor. XII, 11).

Aceasta este învățătura Bisericii. Iar armonizarea nenumăratelor persoane ale vieții terestre, creștinul, o știe făcîndu-se în Biserică, cea care este în același timp și trupul lui Hristos și plinătatea Duhului Sfînt, a «Celui care umple totul în toate».

Nașterea din Duhul înseamnă deci intrarea în imensa armo-

nie a universului creştin, acolo unde cei vrednici vor gusta deplin şi veşnic din darul Domnului nostru Iisus Hristos, din dragostea lui Dumnezeu-Tatăl, în împărtăşirea Sfîntului Duh.

*ANCA MANOLACHE*

# OMILIE „MARE" ŞI OMILIE „MICĂ" SAU OMILIE „EXEGETICĂ" ŞI OMILIE „TEMATICĂ"?

*Paul Wilhem von Keppler*, episcop de Rottenburg, († 1926) scria în anul 1923 următoarele: «Cultivarea omiliei corespunde unei necesităţi vitale a propovăduirii creştine. Sfînta Scriptură este substanţa nutritivă, alimentul natural al predicii».

*Dr. Tihamér Tóth*, profesor şi predicator al universităţii din Budapesta şi director al seminarului central maghiar, scria în 1930: «Zece veacuri de-arîndul, omilia a fost singurul gen de cuvîntare bisericească. Azi, este greu ca ea să mai trăiască, oricît entuziasm ar manifesta pentru ea aderenţii ei moderni».

Două păreri contradictorii. Cine are dreptate? În cele ce urmează vom vedea dacă are dreptate primul sau al doilea, sau au dreptate amîndoi, sau fiecare numai în parte.

In studiul nostru, însă, ne interesează altceva: *ce* se înţelege prin *omilie mică* şi ce prin *omilie mare*.

Dar să vedem mai întîi ce este *o omilie*.

Omiletica şi-a scos empiric legile ei dintr-o experienţă seculară în cîmpul predicii, dar ea le-a închegat într-un sistem ştiinţific abia în timpurile mai noi. Aşa ne explicăm că veacuri întregi s-au rostit omilii, fără ca cineva să fi încercat să-şi dea seama de esenţa omiliei şi de metoda alcătuirii ei.

Cele dintîi încercări ale teoreticienilor medievali ca: *Guibert de Nogent* († 1124), *Alanus de Ryssel* († 1202), *Humbertus de Romanis* († 1277), *Ulrich Surgant* (1514) s-au oprit la simple consideraţiuni externe, fără să fi reuşit să identifice şi să precizeze esenţa omiliei.

Abia în timpurile mai noi omilia a fost introdusă în domeniul studiilor ştiinţifice şi sistematice.

Dar problema esenţei omiliei şi a individualizării ei faţă de celelalte genuri de predică este mai ales o problemă a vremii noastre.

La întrebarea: care sînt caracteristicile esenţiale ale omiliei, s-au dat două categorii de răspunsuri.

Unii au crezut a fi descoperit însuşirea fundamentală a omiliei în caracterul ei simplu, familiar, în lipsa ei de plan şi unitate sau în caracterul ei exegetic biblic.

Aşa dar, după aceştia, omilia ar fi «o cuvîntare familiară,

intimă, de cuprins exegetic». *Aug. Valerius* (1575), *Michaiel Sailer* (1789), *Ignaz Wurz* (1776). *F. Probst* (1871) consideră între elementele, care definesc esența omiliei, caracterul ei familiar și absența patosului retoric. *N. Schleiniger* (1881) o definește tot prin anumite elemente externe: tîlcuirea și aplicarea, cu caracter edificator, a unui text scripturistic, într-o atmosferă familiară, pe înțelesul tuturor ascultătorilor.

Dar toate aceste caracterizări sînt debitoare, mai mult, *sensului etimologic* al cuvîntului ὁμιλία.

A doua categorie de răspunsuri: caracterictica omiliei stă în variația cuprinsului și în deplina ei libertate de mișcare *(R. Graser)* și chiar în lipsa ei de unitate *(G. Braun). J. B. Zarbl* definește omilia, o cuvîntare religioasă fără o temă precisă și unitară, fără o ideie fundamentală.

Dar lipsa de unitate și plan, precum și caracterul ei intim, familiar, popular, edificator, nu pot fi considerate exclusiv caracteristice ale omiliei. Omilia este, într-adevăr, o predică scripturistică, dar într-un înțeles cu totul special. Sfînta Scriptură este și izvorul predicii tematice. Predica tematică, tot din Sfînta Scriptură își scoate ideile, adevărurile, argumentele și ilustrațiile ei.

Predica tematică, însă, își dezvoltă ideile ei după un plan conceput mai dinainte și oarecum independent de text.

Omilia, avînd de tîlcuit o pericopă scripturistică urmărește șirul ideilor, cuprinse în versetele respectivei pericope, sau ale unei cărți întregi din Sfînta Scriptură.

Așa dar, cea dintîi caracteristică a omiliei este elementul ei exegetic scripturistic.

Exegeza omiletică a Sfintei Scripturi nu se opreşte la simpla interpretare a textului, ci merge și la aplicarea sensului textului scripturistic la viața religioasă și morală a ascultătorilor.

Se înțelege că exegeza omiletică a Sfintei Scripturi se întemeiază pe datele și rezultatele sigure ale exegezei științifice. Ea nu poate opera independent de ele.

Exegeza omiletică a Sfintei Scripturi, orientată permanent de exegeza științifică a Sfintei Scripturi, valorifică adevărurile exegezei științifice în sens practic, pentru edificarea și promovarea vieții religioase și morale a credincioșilor. Iată ceea ce numim omilie exegetică numită inferioară (κατοτέρα), deosebită prin structura ei de omilia tematică, numită superioară (ανοτέρα) sau greșit numite: mică (omilia exegetică) și mare (omilia tematică).

Evident, și predica sau omilia tematică se întemeiază pe exegeza unui text sau pericope scripturistice. Dar ea are cu totul altă structură și alt plan decît omilia exegetică.

Omilia exegetică este strict dependentă de ordinea și dezvoltarea ideilor cuprinse în versetele textului scripturistic.

Așa dar, cele două caracteristice ale omiliei exegetice (inferioară) este tîlcuirea și aplicarea practică a Sfintei Scripturi. Omilia exegetică are un caracter analitic. Ea interpretează o pericopă sau o carte a Sfintei Scripturi verset cu verset, aplicînd învățăturile cuprinse în ele la viața practică a ascultătorilor. Caracterul ei esențial este, deci, exegetic-scripturistic, familiar, prac-

tic, analitic. Mulţi omileţi împart altfel omilia. Unii socotesc omilie orice predică ce-şi scoate materia ei dintr-un text scripturistic sau consideră textul scripturistic ales numai ca un motiv pentru tratarea unei teme dogmatice, morale, apologetice, pastorale, ocazionale etc.

*Wurz* este de părere că acestei predici, în general, nu i se poate atribui caracterul de omilie, deoarece, în acest caz, orice predică ar putea fi socotită o omilie. El rămîne la două feluri de omilii: omilie inferioară (sau mică) «niedere Homilie» şi omilie superioară (sau mare) «höhere Homilie». Ani de-arîndul această împărţire a fost curentă şi dominantă, fără să i se fi putut face vreo obiecţie. O găsim în mai toate manualele de omiletică (La noi, *Mitrofanovici, Aramă, Voniga, Ilarie Teodorescu).*

Numai *Jungmann*, mai tîrziu, ia poziţie împotriva acestei împărţiri a omiliei, şi dă alte nume omiliei, decît cele atribuite de *Wurz*, superioară (mare) şi inferioară (mică) şi care păreau a scădea considerabil prestigiul omiliei propriu zise şi a propaga, totodată păreri false despre omilie, aducîndu-i şi vădite daune în domeniul practic.

La fel *P. W. von Keppler*, care s-a ridicat, în repetiţite rînduri şi categoric împotriva împărţirii lui *Wurz*. Prin omilie mică sau inferioară, *Wurz* înţelegea o omilie, care se putea face, fără prea mare talent şi artă şi în care textul scripturistic era tîlcuit, în mod cu totul simplu, (ganz gemein) pe înţelesul poporului. El şi-a exprimat regretul, că predicatorii din sec. 15 şi 16, nu au cultivat acest gen de predică minoră şi a cerut insistent restaurarea lui, mai ales pentru poporul simplu. Predicatorului i se uşurează mult sarcina, deoarece omilia mică sau inferioară îi cere mai puţină artă. Mai mult, omilia mică sau inferioară neavînd o temă principală, predicatorul este scutit, continuă Wurz, de a fi prea atent la unitatea ei.

Dar această concepţie a lui Wurz a fost fatală omiliei. Ea a început să apară ca un produs de valoare minimă şi a ajuns o simplă explicare a textului scripturistic, fără nici o coherenţă logică, fără nici o unitate organică şi fără nici un echilibru interior.

Care era, însă, concepţia lui Wurz despre omilia superioară sau mare? Şi omilia mare sau superioară se bazează pe tîlcuirea Sfintei Scripturi, dar ea cere mai multă artă, ordine, simetrie, decît omilia inferioară sau mică. Mai mult, omilia superioară se deosebeşte şi de predica obişnuită, întrucît omilia superioară îşi ia părţile ei componente din Sfînta Scriptură, pe cînd predica obişnuită şi le poate lua de unde îi convine. Dar şi omilia superioară, care se caracterizează prin unitate şi plan, se poate realiza numai atunci, cînd şi pericopa oferă o ideie unitară. De unde rezultă că şi domeniul omiliei superioare este limitat.

Prin urmare, numai anumite pericope, unele parabole şi unele texte istorice pot servi ca fundament de construcţie omiliei superioare. Dacă omiletica cere în orice predică prezenţa unei idei principale, centrale, fundamentale, nici predica pericopică, fie superioară, fie inferioară, nu se poate sustrage acestei reguli.

De aceea, predicatorul este dator să desprindă mai întîi,

ideia esențială, pe care el o va dezvolta apoi în predica lui. Metoda folosită, în acest scop, va determina caracterul omiliei.

1. Predicatorul poate să interpreteze exegetic-practic (omiletic), verset cu verset, și numai la sfîrșit să scoată ideia principală, ca punct de unitate al întregei expuneri. El procedează, deci, *analitic*. Așa au procedat și Sfinții Părinți în omiliile lor, făcînd și tîlcuirea și aplicarea textului scripturistic. Ascultătorii beneficiau și de tîlcuirea întregei pericope și de aplicarea practică, la viața lor, pe care predicatorul o desprindea din ideea principală. Dar, deoarece în această omilie se lămurește exegetic fiecare ideie cuprinsă în fiecare verset, *P. W. von Keppler*, a numit-o, pe drept cuvînt, *omilie exegetică (nici inferioară, nici mică)*.

2. Predicatorul poate proceda și invers, adică *sintetic*. El poate pune ideia principală, care dă unitate pericopei, înainte, în fruntea predicii și apoi scoate din ea, potrivit unui plan de predică tematică, părțile tratării și pe care el le dezvoltă în conformitate cu ideile textului așezat la început. Originalitatea acestei omilii stă, deci, în structura ei *tematică* sau *tetică*. De aceea această omilie, structurată astfel, s-a numit *omilie tematică (nici superioară, nici mare)*.

Deosebirea dintre cele două feluri de omilii stă în raportul în care fiecare din ele se află cu ideia principală: *omilia exegetică*, ideia principală constituie scopul spre care evoluează interpretarea, verset cu verset, a pericopei scripturistice, procedîndu-se evident, *analitico-sintetic*, în *omilia tematică* ideia principală constituie punctul de plecare, procedîndu-se *sintetico-analitic*.

Dar *Wurz* și alții împreună cu dînsul, au deosebit cele două genuri de omilie (numite de el superioară și inferioară sau mare și mică), de noi exegetică și tematică și în privința stilului și patosului oratoric.

Omilia exegetică are nevoie, spune el, de un stil simplu, popular, care poate fi ceva mai patetic numai în concluzie. (Die niedrige Schreibart). Pe cînd în omilia tematică, își pot da întîlnire toate stilurile, după cum comandă materia dezvoltată. Dar nici aceste deosebiri făcute de Wurz nu se pot susține. Cele *tria genera dicendi* simplu, mediu și sublim (sau patetic) sau inferior, mediu și superior, pot fi folosite deopotrivă în ambele genuri de omilii. Omilia exegetică genul înalt, superior sau patetic și cea tematică pe cel simplu, familiar sau inferior.

Stilul deci, nu depinde de caracterul exegetic sau tematic al omiliei, ci de ideile și sentimentele exprimate într-o omilie sau alta.

Așa dar ambele feluri de omilie sînt îndreptățite deopotrivă și niciuna nu pot revendica exclusivitatea pentru sine. Predicatorul este slobod să folosească genul care-i convine.

*P. W. von Keppler* spune că pentru pericopele cu un conținut ideologic, doctrinar mai dens este preferabilă *omilia tematică* pentru că este mai bine să dăm ascultătorilor, de la început, firul conducător al predicii.

Pe cînd pentru predicatorii începători este mai recomanda-

bilă *omilia exegetică*. Predicatorii tineri iau contact pentru prima oară cu textul pericopelor duminicale şi praznicare. Omilia exegetică îi introduce mai uşor şi mai direct în miezul textului. Ei vor surprinde mai lesne ideia dominantă, spre care trebuie să evolueze progresiv interpretarea verset cu verset a pericopei tratate şi care asigură unitatea psihologică, logică şi metodică a omiliei.

După ce vor fi ajuns să-şi însuşească cît mai bine substanţa pericopelor, predicatorii debutanţi vor putea aborda şi omilia tematică, formulînd tema sau teza la începutul omiliei şi dezvoltînd-o apoi analitic.

Din cele expuse rezultă clar că *omilia exegetică* are un caracter *analitico-sintetic*, iar *omilia tematică* un caracter *sintetico-analitic*. Denumirile lor mai vechi de inferioară sau mică (minor) dată celei exegetice şi de superioară sau (major) dată celei tematice nu au nici o justificare logică şi metodică.

Stilul ales, patosul oratoric, atmosfera solemnă şi acţiunea oratorică se cuvin, cu egală îndreptăţire şi omiliei exegetice şi celei tematice.

Cît priveşte eroarea, pe care o fac unii predicatori, defectuos informaţi şi insuficient orientaţi, care afirmă inocent, că *omilia mare* este şi trebuie să fie cantitativ mare, iar *omilia mică* este şi trebuie să fie cantitativ mică, nu merită nici măcar să fie înregistrată, părerea acelora fiind naivă, arbitrară şi absurdă.

Şi omilia exegetică şi cea tematică pot fi de proporţiii mari sau mici. De dorit ar fi ca proporţiile «mari» sau «prea mari» să fie sacrificate în favoarea celor «mici».

Vor cîştiga şi predica şi predicatorul şi, mai ales, ascultătorii.

(Deşi, în general, o predică mai mare, bine închegată şi bine rostită, interesantă, substanţială poate fi urmărită cu atenţie încordată mai ales, dacă predicatorul are o robustă personalitate religioasă şi se bucură de o mare reputaţie oratorică. Iar cea scurtă şi mediocră sau nulă plictiseşte sau revoltă de la primele ei cuvinte. Este mai recomandabil însă ca predica să fie foarte bună şi scurtă, decît chiar foarte bună şi lungă. Dar şi aceasta este ceva relativ. Este în funcţie de valoarea predicii, de prestigiul predicatorului şi de nivelul spiritual al ascultătorilor. Totuşi rămîne valabil adevărul, că predicile nu sînt lungi şi scurte, ci numai reuşite şi nereuşite. Iar de reuşita sau nereuşita lor răspunde totdeauna predicatorul).

Valoarea omiliei exegetice nu poate fi considerată inferioară celei a omiliei tematice şi nici valoarea omiliei tematice superioară celei a omiliei exegetice. Atît omilia exegetică cît şi cea tematică se cuvine să fie realizate la un înalt nivel de valoare exegetică, oratorică şi practică, indiferent dacă stilul lor uneori este mai simplu şi mai popular, sau mai înalt şi mai rafinat. Determinante în această privinţă sînt: receptivitatea spirituală a ascultătorilor, importanţa temei sau pericopei şi fără îndoială, valoarea personală a predicatorului. Problema aceasta este definitiv lămurită în omiletică, la capitolul: Metodele de adaptare sau de acomodare a predicatorului la temă, atmosferă liturgică, la psihologia şi nivelul religios al ascultătorilor, precum şi al adap-

tării predicatorului însuși la nivelul propriilor sale însușiri, capacităţi și calificări.

Este momentul să revenim la disputa dintre aderenții lui *Paul Wilhelm von Keppler* și ai lui *Tihamér Tóth*, pe chestiunea legitimității omiliei exegetice sau a celei tematice. Punem, dar, și noi întrebarea: din ce pricină să fi scăzut sau chiar să fi dispărut interesul relativ destul de mare, pentru omilia la pericopele duminecale ?

Odată cu fixarea pericopelor, în veacul al 5-lea, s-a constatat și o crescîndă aversiune faţă de omilie.

Fenomenul nu este, însă, greu de explicat. Să ne gîndim numai la faptul că pericopele evanghelice și apostolice duminecale și praznicare, revin cu începutul fiecărui an liturgic sau bisericesc. Aceste pericope au fost mereu citite și tîlcuite ani de-a rîndul.

Nu este exclus ca omul de azi să refuze a mai auzi ceea ce el a auzit și ieri și alaltăieri.

De aici, și căderea în dizgrație, dezinteres și dezuetudine a omiliei exegetice, în favoarea predicii tematice mai variate, inedite, de perspectivă mai largă. Cîți mai au vreme, azi, se spune, să cerceteze în răgaz dumnezeeștile Scripturi ca să-și scoată temele pentru predici și, desigur, teme noi, neuzate, proaspete? Predicatorii, din zilele noastre, obosesc interpretînd, an de an, aceleași pericope, repetînd aceleași lucruri. Ei își dau seama, în plus, că omul de azi așteaptă de la ei ceva nou, de actualitate, de interes imediat. Deci, se grăbesc aceștia să afirme: *Tóth* are dreptate. Așa dar vremea omiliei exegetice a trecut. Omilia pericopică s-a perimat. Adversarii omiliei exegetice mai invoacă un motiv: e foarte greu să mai trezești un interes viu pentru subtilităţile omiliei analitice pe baza interpretării, verset cu verset, a textului pericopei scripturistice.

E just că omilia exegetică estă pîndită de trei mari primejdii: sau de a-și pierde unitatea și coherența, sau de a fi inadmisibil de lungă și deci, de a obosi pe ascultători, sau de a dezvolta numai anumite puncte. Primejdia lungimii excesive poate fi, totuși, înlăturată printr-o dreaptă cumpănire a ceea ce este esenţial și aceea ce este de mai puțină valoare. Pe celelalte două, le lămurește numai competența predicatorului. Dar aceiași adversari ai omiliei exegetice adaugă, că nici un predicator nu mai are, azi, timp și calm, ca să se ocupe de minuțioasa și laborioasa selecționare a materialului predicabil. Este prins și el, ca noi toți, de ritmul marilor viteze. Și totuși, noi împărtășim părerea lui *Keppler*. Pentru că *omilia exegetică a fost, este și va fi piesa majoră a didascaliei creștine.*

*Omilia exegetică* purcede totdeauna de la textul Sfintei Scripturi. Pe el se construește. Deci pe cuvîntul lui Dumnezeu. Pe autoritatea Lui. Adevărul dumnezeesc se descopere în text și crește organic din el în omilie. Dumnezeu vorbește. De-a dreptul. Predicatorul este numai un interpret, un tălmăcitor al Cuvîntului lui Dumnezeu. El face înţeles Cuvîntul lui Dumnezeu oamenilor și aplică adevărul cuprins în el la realităţile vieții lor. Predicatorul, folosește și în predica exegetică argumente de ordin

raţional, exemple, ilustraţii, autorităţi profane, cînd este cazul, dar numai tangenţial şi secundar. Ele nu i se impun ca documente decizive pentru servirea adevărului dumnezeesc, deoarece acesta nu are nevoie de mărturia lor, neputîndu-l nici întregi, nici întări, nici impune.

Este simplu: «Dumnezeu vorbeşte, Dumnezeu vrea». Eu sînt dator să ascult, să cred şi să mărturisesc. Să fiu şi să fac ceea ce el porunceşte şi aşteaptă, de la mine. Prin urmare: Dumnezeu vorbeşte, nu predicatorul. Predicatorul este o persoană secundară, ca orice ambasador, vestitor, împuternicit. Oamenii vin la Biserică să audă pe Dumnezeu, să asculte Cuvîntul Lui. Nici decum o predică «moralistă», diluată sau lacrimogenă, produsul anemic al minţii şi socotinţelor noastre omeneşti. De unde urmează, că numai Sfînta şi Dumnezeiasca Scriptură, «de Dumnezeu însuflată», poate împărtăşi predicatorului esenţa Adevărului Descoperit, autoritatea graiului, eroismul apostolic şi puterea de a înflăcăra sufletele ascultătorilor. Căci predicatorul *«nu vorbeşte numai în cuvînt, ci şi întru putere şi întru Duhul Sfînt şi întru adeverire multă»* (I Tes. I, 5). Altfel, predica va fi searbădă şi rece. Ea nu va putea scutura inerţiile şi somnolenţele spirituale ale atîtora dintre cei ce o ascultă. Nimic nu urmăresc, mai cu luare aminte credincioşii, precum Cuvîntul lui Dumnezeu. Nu sînt însă la fel de atenţi, cînd li se expune vreun capitol, din cine ştie ce tratat de teologie abstractă. *Teologismul* şi *secularismul*, care au contaminat amvonul creştin, au alarmat conştiinţa creştină. Ea ne porunceşte: nu uitaţi izvoarele curate ale predicii: Sfînta Scriptură şi Sfînta Tradiţiune.

*Omilia Tematică* purcede de la o ideie scoasă dintr-o pericopă, de la un adevăr, îndeobşte cunoscut de credinţă sau de morală, de la o experienţă general-umană, pe care predicatorul îşi clădeşte predica lui cu părţile ei componente.

Ca mărturii sînt folosite experienţele omeneşti, de natură psihologică, logică şi socială; atmosfera predicii este predominată şi comandată de forţele raţiunii nu arareori învăluite de crepusculul scepticismului sau pesimismului. Ici colo, numai, cîte un citat scripturistic, uneori anorganic integrat în textul predicii. Autorităţile cardinale pe care se reazămă superb toată structura unor asemenea omilii tematice sînt raţiunea, experienţa omenească, autoritatea oamenilor profani, şi numai, incidental, Autoritatea Cuvîntului lui Dumnezeu şi a Bisericii. La care se adaugă, de bună seamă, autoritatea predicatorului, care acordă, în ultimă instanţă, girul lui intelectual şi moral susnumitelor autorităţi atît de relative şi de discutabile.

Dar ce este atunci valabil în acest fel de predici? Puterea de sugestie sau de convingere a frazelor măestrite, a argumentelor peremtorii, a perfecţiunii retorice?

Nimic din toate acestea. Aceste predici supraîncărcate de silogisme şi de extrase din literatura universală, sînt predici-enciclopedie, predici-antologie, care nu mai sînt urmărite cu simpatie şi interes de nimeni. Din ele lipseşte parfumul oratoriei creştine clasice. În locul acestei miresme, acestei esenţe, citate

uscate, disclocate sau rău plasate, flori rupte și strivite, din ierbarele concordanțelor biblice sau din vechi și uitate «homiliarii».

Adevărata *predică tematică* trebuie să condenseze, să concentreze, să sintetizeze, să rezume substanța pericopei scripturistice, într-o temă (teză) precis formulată, care va fi apoi dezvoltată, dar tot în legătură intimă cu pericopa din care ea a fost extrasă. Este singura cale de a ne salva din montonia și din mediocritatea în care a degenerat de multe ori amvonul.

De aceea este de nevoie să ne «*rescripturizăm*» organic predicile. Să le redăm atmosferă, duh și orizont scripturistic. Și se înțelege nu prin *texte-ingrediente*, neasimilate în substanța predicii, ci prin texte, care să facă parte organică din esența ei, texte vii, nu *texte simbolice*. Dar pentru aceasta, este nevoie ca Sfînta Scriptură să fie trăită de predicator, nu numai consultată intermitent, cînd îl presează nevoia de a-și face predica. Altarul și amvonul creștin sînt așezate pe frontiera dintre două lumi, care trebuiesc servite cu conștiință și devotament. Dar pentru aceasta, predicatorul este dator să se aclimatizeze în amîndouă, ca să poată arunca punți de lumină între realitățile lor și să deschidă drumuri de circulație între ele. De aceea Sfînta Scriptură a fost și este deapururi, atelierul, laboratorul marilor predicatori. Iar tîlcuirea ei a dat totdeauna predicii atutoritate, putere și densitate doctrinală. Citirea zilnică a Sfintei Scripturi face posibilă predicatorului permanenta lui comuniune cu Dumnezeu, cu negrăita Lui înțelepciune, cu sursa originală a tuturor ideilor. Izvoarele Sfintei Scripturi niciodată nu seacă. Ea se poate asemăna cu cele 5 pîini, care se înmulțeau, pe măsură ce erau mîncate de gloatele flămînde. *Omilia tematică* se cuvine să se hrănească din comoara Sfintei Scripturi ca și *omilia exegetică*. Sfînta Scriptură nu este numai un tezaur de idei, ci și o înaltă școală a formei, a stilului. Sfînta Scriptură este cea dintîi *omiletică* a Bisericii creștine. Exegeza și omiletica merg mînă în mînă.

*Știința* nu devine impură sau vulgară prin contactul ei cu *practica*. Nu putem citi pe Hrisostom, dacă nu cunoaștem gramatica și sintaxa grecească.

Dar nu ne oprim la gramatică, sintaxă și dicționar. Mergem la opera hrisostomică și ne îndulcim sufletul cu frumusețele ei de gîndire și de stil. În același raport se află exegeza științifică față de exegeza practică (omiletică). Dacă exegeza științifică nu servește în general teologia și în special pe cea pastorală, ce servește ea, drept vorbind? Cumva prezumția științifică a specialiștilor? Noi trebuie să ne servim de Sfînta Scriptură, ca să servim Sfînta Scriptură, adică adevărurile cuprinse într-însa și prin ele pe oamenii însetați de mîntuire.

Între *întruparea Adevărului dumnezeesc* și a *Cuvîntului* lui *Dumnezeu* în *cuvînt omenesc* și întruparea *Logos*-ului divin nu sînt numai niște analogii sumare, și de suprafață ci raporturi reale de o mare adîncime interioară, esențiale. Predica este asemeni Sfintei Scripturi o întrupare, o înomenire a Logos-ului divin.

Predica stă față de dumnezeeasca întrupare și Sfînta Euharistie într-un raport tainic.

Abia pe acest pisc misterios al contemplaţiei ni se descopere esenţa predicii. Predica este slujirea Cuvîntului lui Dumnezeu. Nu o cuvîntare oarecare despre lucruri religioase. Nici un îndemn la virtute. Nici chiar o cuvîntare de zidire sufletească. Ceea ce este esenţial în predică nu purcede de la noi, ci de la Dumnezeu: este Cuvîntul lui Dumnezeu, Cuvîntul Sfintei Scripturi, Adevărul descoperit, învăţătura Bisericii. Misiunea predicatorului creştin este ca prin truda lui să se dea Adevărului nevăzut un trup, Cuvîntului lui Dumnezeu sunetul cuvîntului omenesc, fluenţa vorbirii noastre omeneşti, şi să se împreuneze atît de intim, de organic Cuvîntul lui Dumnezeu cu cuvîntul omenesc, încît ele să fie *una: «pîinea vieţii»* pentru a hrăni sufletele credincioşilor.

Să predicăm, aşa dar, mai *scripturistic*. Omilia exegetică şi cea tematică nu s-au perimat. Dar ele se cade să gîlgîie de sevă scripturistică. Omilia nu poate fi înlocuită cu retorica sonoră a raţiunii noastre trufaşe. Dar nici nu e permis monopolul pentru un gen de omilie sau altul. Ce am face atunci cu unele din cele mai importante genuri de predici ca: predica apologetică, catehetică, aghiografică etc.

Să nu uităm iarăşi, că *arhitectura* şi cu *decoraţia* trebuie să alcătuiască un întreg armonic.

Graiul ales şi împodobit nu este un scop în sine, ci numai un mijloc pentru a da relief şi aripi ideilor şi sentimentelor. Cea mai înaltă retorică este forţa ideilor. Un artist poate fi uneori predicator. Dar predicatorul trebuie să fie şi să rămîie întotdeuna un artist.

Stilul este reflexul, expresia, proiecţiunea personalităţii. El dă lumii lăuntrice a omului o formă exterioară. Pentru sublimul Cuvînt al lui Dumnezeu nu este potrivit şi îngăduit, decît ceea ce este sublim.

Să ne coborîm la nivelul de înţelegere al credincioşilor, dar pentru a-l ridica pe Taborul idealităţilor noastre. Să folosim arta, literatura, dar pentru a sluji lui Dumnezeu, prin propovăduirea Cuvîntului Său.

Desigur, nu risipă de parfum şi dulceaţă, dar nici împotmolire în nisip şi ape stătute. Pentru Sfîntul Trup şi Sînge al Domnului, Biserica are potire de aur, încrustate cu pietre scumpe. Dar diamantele pentru potir, nu potirul pentru diamante.

Noi nu ne gîndim să inferiorizăm *omilia tematică* faţă de cea exegetică. Dar dorim să i se reducă dominaţia ei exclusivă, dacă nu chiar dictatura ei, pe amvonul creştin.

Se cuvine, de asemenea să combatem greşita părere că *omilia exegetică* dă mai puţin de lucru predicatorului decît *omilia tematică* mai solemnă, mai festivă, mai emfatică, alcătuită după un plan sever articulat şi unitar.

Dar o bună omilie exegetică cere mai mult studiu şi mai multă meditaţie decît o omilie tematică pe care o construim după un plan pe care ni-l facem noi.

În concluzie, noi sîntem de părere că şi *omilia exegetică* şi *omilia tematică* trebuiesc cultivate cu acelaşi sporit interes. Dar pentru realizarea lor optimă predicatorul trebuie să fie familiarizat cu Sfînta Scriptură, să aibă simţ, instinct, intuiţie scrip-

turistică, ochi heruvimic care îl va ajuta să descopere, zilnic, ceva nou şi de preţ în comoara ei. Sfînta Scriptură va învăţa pe predicator să prezinte concret un adevăr abstract, să aplice principiile vieţii de dincolo la realităţile tangibile ale vieţii, să lege pe om de Dumnezeu.

Justificarea omiliei: au folosit-o Sfinţii Părinţi. Ei, au ştiut mai bine decît noi ce gen de predică este mai indicat. Cine crede că omilia este perimată şi anacronică, afirmă, implicit, că şi Sfînta Scriptură este anacronică şi perimată. Mai mult. Omilia este integrată în Sfînta Liturghie. Pericopa evanghelică şi apostolică ce se citesc la Liturghia catehumenilor trebuiesc tîlcuite credincioşilor. Ultimele hotărîri ale Sfîntului Sinod al Bisericii noastre de a se face tîlcul Sfintei Evanghelii îndată după citirea ei, este o întoarcere la vechea tradiţie a Bisericii. Prin aceasta se afirmă că omilia este esenţial liturgică. Omilia se integrează în Sfînta Liturghie şi alcătuieşte cu ea un tot omogen. Această omogenitate are şi un caracter doctrinal.

A fost o vreme cînd sfînta Evanghelie se oferea spre închinare şi sărutare credincioşilor după sfîrşitul omiliei. Din punct de vedere pedagogic omilia reprezenta o metodă intuitivă de individualizare şi de concretizare, deoarece omilia ia ca punct de sprijin pericopa citită la sfînta Liturghie, deci, porneşte de la un fapt concret, pentru a servi credincioşilor o învăţătură.

Dar se cuvine să ne dăm seama şi de împrejurările, în care şi-a făcut apariţia predica sau omilia tematică.

Este netăgăduit faptul că timpul de înflorire al omiliei exegetice biblice a fost perioada patristică dintre secolele 3-6. În acest interval de timp ea s-a dezvoltat şi structurat şi ca formă oratorică. Alături de omilia exegetică s-a dezvoltat, însă, şi predica tematică, în care adavărurile de credinţă, erau înfăţişate tot pe temeiul Sfintei Scripturi dar mai puţin dependent de ea, în comparaţie cu omilia exegetică. Apariţia omiliei tematice a fost determinată de 3 împrejurări bine cunoscute. Predicatorul creştin trebuia să respingă atacurile păgînilor împotriva creştinismului şi să lupte cu erezia care exploda pretutindeni.

Pentru prezentarea apologetico-polemică a tezelor dogmatice, omilia exegetică, prea dependentă de Sfînta Scriptură era mai puţin indicată decît predica tematică.

Predica tematică avea mai multă libertate de mişcare, mai multă elasticitate de cadru.

Dar tot în această vreme cultul lua o impunătoare dezvoltare. S-au înmulţit sărbătorile. Iar în Bisericile patriarhale se fac slujbe de pomenire pentru martiri.

Prăznuirea anuală a morţii lor a dat prilej episcopilor să laude prin cuvîntări viaţa şi mucenicia lor. În sfîrşit, diferite întîmplări din viaţa publică a comunităţii creştine, ofereau destule ocazii de a adresa comunităţii cuvinte de mîngîiere, de liniştire şi de povaţă cum au fost necroloagele Sfîntului Vasilie cel Mare, Omiliile la Statui ale Sfîntului Ioan Gură de Aur etc. Se înţelege, că pentru asemenea momente, era mai potrivită predica tematică, decît omilia exegetică. Pentru că ea permitea predicatorului o mai mare libertate de mişcare, în dezvoltarea idei-

lor, în orînduirea materialului şi în folosirea mijloacelor oratorice.

Cu toate acestea, în perioada patristică, predica tematică era excepţia faţă de regula, pe care o servia omilia. Prin urmare, forma clasică a predicii, în epoca patristică, a fost omilia exegetică.

Fixarea canonului Noului Testament a lărgit mult cîmpul de activitate al omiliei exegetice faţă de trecut. Canonul oferia acum predicatorului totalitatea scrierilor inspirate şi, deci, un bogat material omiletic. La început n-au fost formulate anumite prescripţii în ce priveşte citirea Sfintei Scripturi. Cuprinsul şi întinderea lor erau lăsate la sloboda socotinţă a episcopului. Adeseori erau citite cărţi întregi din Sfînta Scriptură în cadrul cultului. După terminarea citirii se hotăra şi cuprinsul omiliei ce-i urma. Sînt, totuşi, destul de vechi urme, care dovedesc că alegerea textului era determinată şi de anumite nevoi ale comunităţii.

La stabilirea unei serii de citiri a contribuit, firește, foarte mult, şi progresiva desfăşurare a anului bisericesc. *Conţinutul omiliei este tîlcuirea textului şi aplicarea lui.* Principiul unificator îl constituie însuşi pericopa scripturistică. La Sfîntul Ioan Gură de Aur, de pildă, adeseori, pericopa este folosită pentru multe şi extinse digresiuni. Nu se dezvolta o ideie sau alta, din pericopa citită, cum a făcut Mîntuitorul în Sinagoga din Nazaret, ci toată lectura constituia firul omiliei exegetice.

Omilia patristică era, deci, o interpretare progresivă, verset cu verset, presărată cu idei parenetice.

Aşa sînt, de exemplu, Omiliile Sfîntului Ioan Gură de Aur la Evanghelia după Sfîntul Matei, sau ale Fericitului Augustin la Evanghelia după Sfîntul Ioan.

Interpretarea textului scripturistic reflectează concepţia exegetică a Sfinţilor Părinţi. Unii au folosit *interpretarea alegorică* (Şcoala Alexandrină), alţii *interpretarea literală sau istorică* (Şcoala Antiohiană). Aplicarea textului trebuia să pună în evidenţă conţinutul doctrinal, dogmatic şi moral, al pericopei scripturistice şi să-l valorifice pentru viaţa religioasă şi morală a ascultătorilor. Uneori, însă, aplicarea nu pornea de la o ideie centrală, nu creştea, totdeauna organic din interpretarea Sfintei Scripturi, ci se rezema, doar vag pe ea. Alteori aplicarea întrerupea intrepretarea şi căpăta individualitatea de sine stătătoare, forma o unitate independentă. Aceste digresiuni reprezentau o serie de aplicări folositoare, cam îngrămădite unele în altele. Ele erau un efect secundar al improvizaţiei şi izbuteau să apropie pe predicator de ascultători, mai ales, cînd el credea potrivit să le vorbească mai direct şi mai însufleţit, mai stăruitor şi mai viu, ca să preîntîmpine anumite abateri morale. Alteori în aplicarea textului se intercalau oarecari elemente apologetice împotriva atacurilor ereticilor, după împrejurări. Sfîntul Vasilie cel Mare, Sfîntul Grigore Teologul, şi Sfîntul Ioan Gură de Aur au cultivat şi omilia exegetică şi pe cea tematică. Ei folosesc, spre deosebire de Origen «părintele omiliei», interpretarea istorică sau

literală. Parenezele Sfîntului Vasilie cel Mare sînt exemplare din punctul de vedere al direcţiei lor practice.

*Sfîntul Grigore Teologul* aduce o contribuţie nouă la istoria omiliei. Cele 45 de cuvîntări, cu excepţia celei de-a 37-a (care explică omiletic textul din Sfîntul Matei, 19, 1-12) sînt toate cuvîntări ocazionale.

*Sfîntul Grigorie de Nissa* a folosit alegoria, cînd urmăria scopul edificării şi lăsa frîu liber fanteziei. Cînd urmăreşte scopuri didactice foloseşte sensul literal. A cultivat şi cuvîntarea ocazională.

Şcoala Antiohiană a apărut ca o reacţiune împotriva interpretării alegorice, susţinînd interpretarea gramatico-istorică a textului scripturistic. *Sfîntul Ioan Gură de Aur a fost* cel mai strălucit reprezentant al ei. Interpretarea şi aplicarea Sfintei Scripturi este slujba cea mai înaltă a predicatorului. Omiliile lui au fost exegetice. Avea obiceiul să-şi improvizeze predicile. De aici digresiunile uneori destul de lungi, alteori mai scurte. Introducerile unele sînt lungi, altele scurte. De cele mai multe ori cu mare grijă lucrată.

După introduceri interpretarea propriu zisă şi încheierea cuprinzînd aplicările practice. Sfîntul Ioan Gură de Aur a fost cel mai mare interpret al Noului Testament. Model l-a avut pe dumnezeescul Pavel.

Pe la mijlocul veacului al 5-lea omilia a intrat într-o perioadă de decandenţă. Ea a cedat *predicii tematice* care devenise necesară din pricina înmulţirii predicilor pentru Sfînta Fecioară. Merită să fie menţionat *Sfîntul Vasilie de Seleucia* († 459) şi *Sfîntul Ioan Damaschinul* († 754) care a fost supranumit *Hrisoroas*, pentru strălucita lui elocinţă. Am pomenit foarte fugar de această perioadă pastristică pentru a putea documenta *coexistenţa* omiliei exegetice şi a omiliei tematice în epoca de aur a Bisericii creştine.

De unde învăţămîntul şi pentru noi, de a nu încerca să minorizăm un gen de omilie, în favoarea celuilalt şi mai ales, chiar *omilia exegetică*, lasămîntul atît de valoros al Sfinţilor Părinţi.

Aşa dar, de acord cu *Paul Wilhelm von Keppler*, care a demonstrat absurditatea împărţirii omiliei în *inferioară* şi *superioară (homilia simplex-homilia oratoria; homilia minor-homilia major; homilia submissa-homilia sublimis)* şi cu toţi omileţii contemporani, şi noi împărţim omilia în: *omilie exegetică* şi *omilie tematică*, prima, avînd un caracter *analitico-sintetic*, cealaltă, un caracter *sintetico-analitic* şi respingem *total* denumirile de *omilie mare* şi *omilie mică*, producătoare de confuzii şi echivocuri regretabile în lumea predicatorilor.

BIBLIOGRAFIE: W. u. W. Kirchenlexicon, art. «Homiletik» *(P. W. v. Keppler); P. W. v. Keppler.* Predict u. Heilige Schrift, 1926; *Georges Malherbe*, L'homélie, 1923; *Tillman-Brandt*, Theorie d'Homilie, 1921; *Cr. Kieffer*, Predigt u. Predigen, 1924; *C.*

*Krieg.* Homiletik, 1915; *Fr. Lehner*, Kirche u. Kanzel, 3 Heft, 1935, 18 Jahrg.; *Fr. Stingeder*, Aus der Predigtheorie für die predigtpraxis, 1925; *Pr. Dr. Petre Procopoviciu, prov. univ.* Omilia și predica, 1933; *Dr. Oreste Tarangul*, Regenerarea predicii, 1934; *Pr. Dr. Mihail Bulacu, prof. univ.* Omilia exegetică-biblică, 1929.

*Preot* GRIGORIE CRISTESCU
*profesor univ. onorar*

# PORUNCA CULTURII

A fi om înseamnă a fi luptător, căci «lupta este viaţa omului pe pămînt» citim în Sfînta Scriptură (Iov. 7, 1).

Dar şi experienţa omenirii de-a lungul veacurilor, ca şi experienţa individuală a fiecărui component al ei, probează că fără efort, fără muncă şi luptă nu se poate izbuti în viaţă. Fiecare trebuie să lupte pentru pîinea cea de toate zilele, pentru existenţa sa fizică.

Complexitatea vieţii sociale asemenea cere luptă pentru triumful binelui, adevărului şi dreptăţii, pentru progresul material şi spiritual, care ameliorează condiţiile de trai şi înfrumuseţează viaţa, individuală şi colectivă. Mîntuitorul spune: «N-am venit să aduc pace, ci sabie» (Mt. 10, 34). Firește, contextul afirmaţiei arată că aici nu-i vorba de pacea socială, pe care n-ar voi-o Mîntuitorul, care-i «Domnul păcii» (Is. 9, 6) şi care a lăsat pacea drept scump testament al Său. «Pace vă las, pacea Mea vă dau» (In. 14, 27), e vorba de sabie: luptă împotriva deficienţelor morale din lume, care generează răul moral şi suferinţele sociale şi cărora Mîntuitorul le-a declarat război necruţător, firește, cu arme spirituale, pe calea convingerii. Tot Mîntuitorul a rostit cuvîntul: «Împărăţia cerurilor se ia cu sila şi numai cei ce se silesc o răpesc» (Mt. 11, 12). Cuvînt plin de conţinut şi pe care-l înţeleg în toată greutatea lui numai cei ce se nevoiesc cu inimă curată şi cu toată fiinţa lor să devină cetăţeni ai împărăţiei cereşti.

Drumul spre aceasta este strîmt şi anevoios, fiindcă ţesătura ispitelor şi patimilor este foarte deasă, iar voinţa umană este slabă în bine şi tare în rău.

Cîştigarea împărăţiei cereşti, pe lîngă ajutorul harului divin, cere deci, după cuvîntul Mîntuitorului, luptă hotărîtă împotriva instinctelor inferioare, a ispitelor şi păcatului; cere renunţarea la plăceri trecătoare şi totuşi atît de dorite; cere credinciosului lepădare de sine şi stăpînire asupra sa, asimilarea şi practicarea virtuţilor, pentru a progresa în desăvîrşirea morală. Drumul spre împărăţia cerurilor este greu, dar nu imposibil de parcurs, — probă sfinţii apostoli, mulţimea martirilor şi sfinţilor şi atîţi credincioşi nevoitori în lupta aspră pentru realizarea binelui, avînd toţi ca model sfînt viaţa Mîntuitorului, care a fcst o continuă luptă pentru triumíul binelui. Deci luptă este viaţa

umană, în toate manifestările ei. Iar creştinismul are înţelegere pentru lupta vieţii şi o preţuieşte la valoarea ei reală.

Desigur, creştinismul îndreaptă privirile credincioşilor spre viaţa de dincolo, veşnică. Credinţa în realitatea acesteia, în existenţa unei vieţi personale veşnice după moartea trupească este constitutivă învăţăturii creştine. Paginile Sfintei Scripturi relatează repetat şi limpede despre ea. Mîntuitorul vorbeşte despre dispariţia a tot ce-i pămîntesc şi despre existenţa veşnică a vieţii de dincolo, la care-i cheamă pe toţi. «Cerul şi pămîntul vor trece — spune Mîntuitorul — iar cuvintele Mele nu vor trece» (Mc. 13, 31), şi în cuvîntarea de despărţire adresată ucenicilor înaintea sfintelor Sale Patimi, spune: «Credeţi în Dumnezeu, credeţi şi în Mine. In casa Tatălui Meu sînt multe locaşuri, iar de n-ar fi, v-aşi fi spus, Mă duc să vă gătesc loc» (In. 14, 1-2). Dar nu-i nevoie de argumentare cu temeiuri din Sfînta Scriptură şi din Sfînta Tradiţie şi cu temeiuri raţionale, căci nici un creştin nu dubitează în realitatea existenţii vieţii de dincolo. Creştinul ştie limpede că scopul final al vieţii sale este de natură eshatologică, realizabil în viaţa de dincolo prin unirea cu Dumnezeu.

Dar considerînd că scopul final este factor de importanţă determinată pentru concepţia asupra vieţii, ar putea face impresia că creştinismul cu dogma sa eshatologică ar diminua valoarea vieţii pămînteşti şi s-ar interpune în calea progresului ei.

Şi totuşi creştinismului îi este total străină o astfel de concepţie.

După învăţătura creştină, viaţa pămîntească este darul atotbunătăţii lui Dumnezeu şi este primul bun între cele temporale, fiind premisa şi suportul acestora, inclusiv a moralităţii. De viaţa fizică este legată doar orice acţiune umană. Dar, după concepţia creştină, valoarea vieţii pămînteşti nu constă în ea însăşi, ci în faptul că ea este terenul şi timpul de pregătire pentru viaţa de dincolo, — este timpul semănatului faptelor bune, al sporirii talanţilor primiţi de la Dumnezeu, al călătoriei spre viaţa veşnică (1 Petr. 2, 11). Mîntuitorul şi creştinismul nu propovăduiesc «fuga de lume» în sensul unei atitudini ostile şi depreciative faţă de ea şi de bunurile ei. Bunurile pămînteşti în sine nu sînt rele şi utilizarea lor este necesară pentru susţinerea vieţii pămînteşti, — dar ele să nu constituie grija supremă a credinciosului, căci nu sînt scop în sine, ci mijloc pentru realizarea scopului suprem în viaţa veşnică. Prin integrarea lor în procesul mîntuirii, bunurile pămînteşti primesc valoare pentru viaţa pămîntească în lumina vieţii veşnice.

Acesta-i sensul cuvintelor Mîntuitorului, cînd spune de pildă: «Nu vă îngrijiţi pentru viaţa voastră ce veţi mînca, nici pentru trupul vostru cu ce vă veţi îmbrăca... Tatăl vostru ştie că aveţi nevoie de ele» (Luc. 22, 31). Astfel de cuvinte sînt psihologic explicabile şi necesare. Mîntuitorul arată prin ele situaţia bunurilor pămînteşti în ierarhia valorilor creştine, precizînd că grija de bunurile pămînteşti nu trebuie să aibă întîietate faţă de cele duhovniceşti şi că creştinul, în toate acţiunile sale, să aibă deplină încredere în Tatăl ceresc.

Îndeosebi binecuvîntată pentru creştin este credinţa în viaţa

de dincolo, cînd e vorba de umbrele vieţii pămînteşti, de lipsurile şi suferinţele din lume, pe care le luminează, le îndulceşte, le transfigurează, dînd putere de suportare. Credinţa aceasta îi face pe creştini să rostească împreună cu sfîntul Apostol Pavel: «De aceea nu ne descurajăm şi chiar dacă omul nostru cel din afară se prăpădeşte, omul nostru cel din lăuntru se înoieşte din zi în zi, pentru că suferinţa noastră, uşoară şi de o clipă, ne agonisește nouă, mai presus de orice măsură, o cumpănă veşnică de mărire, ca unora care n-avem în vedere cele ce se văd, dar cele ce nu se văd, fiindcă cele ce se văd sînt vremelnice, pe cînd cele ce nu se văd sînt veşnice» (2 Cor. 4, 16-18).

Deci, după concepţia creştină, sens şi valoare primeşte viaţa pămînteasc㠚i bunurile ei prin raportare la viaţa veşnică, ceea ce înseamnă că nu-i nici suprapreţuită, dar nici subpreţuită în raport cu aceasta. Viaţa de dincolo este puterea vieţii de aici, dar ea se cîştigă în totală dependenţă de felul trăirii vieţii pămînteşti. Astfel responsabilitatea ce-i revine creştinului pentru viaţa de dincolo, în care-i plasat scopul său ultim, — este responsabilitatea în faţa lui Dumnezeu pentru viaţa de aici, primită de la El. Iar responsabilitatea este totdeauna un stimulent puternic pentru mobilizarea acţiunilor. De aci datoria creştinului de a se îngriji de susţinerea, apărarea şi dezvoltarea vieţii pămînteşti şi de aceea morala creştină, în deplin acord cu judecata sănătoasă, se ocupă deaproape de datoriile creştinului faţă de viaţa sa pămînteasc㠄

Dar creştinismul nu-i un sistem nici economic, nici social, nici politic şi deci nu-i revine ca prim obiectiv grija de aspectul economic, social-politic al vieţii. El este religia revelată, avînd ca obiectiv direct mîntuirea credincioşilor în realitatea eshatologică. Aceasta nu înseamnă însă că el ignoră realităţile şi trebuinţele vieţii pămînteşti, — ar fi o autodepreciere, ceea ce n-ar corespunde intenţiei Mîntuitorului, care a spus: «Cuvintele care vi le grăiesc Eu, sînt duh şi viaţă» (In. 6, 63) şi «Eu am venit ca ei să aibă viaţă şi încă din belşug» (In. 10, 10). După cuvîntul Mîntuitorului creştinismul nu-i teorie despre viaţă, ci viaţa însăşi şi, în consecinţă, trebuie să ţină cont de realităţile ei. Astfel creştinul, deşi urmăreşte realizarea scopului său ultim în viaţa de dincolo, totuşi, fiind om are o misiune legată şi de cele pămînteşti.

Această misiune, după concepţia creştină, este sintetizată în *porunca culturii*, dată de însuşi Dumnezeu protopărinţilor în starea paradisiacă, ce nu era nicidecum de inactivitate. Porunca e cuprinsă în cuvintele: «Creşteţi şi vă înmulţiţi şi umpleţi pămîntul şi-l stăpîniţi...» (Gen. 1, 28).

Termenul cultură întrebuinţat pentru cuprinsul acestui text, evident, este luat în accepţia largă, cu semnificaţie materială şi spirituală. Prima priveşte cultivarea pămîntului (agricultură), transformarea naturii exterioare în bunuri puse în serviciul omului (cultura tehnică etc.), iar a doua priveşte cultivarea puterilor spirituale pentru ca omul să stăpînească tot mai mult natura exterioară, să-i descopere tot mai multe din tainele ei, să-i stăpînească tot mai bine forţele, să producă bunuri spirituale, uti-

lizînd totul spre progresul vieţii în toate aspectele ei. Căci Dumnezeu creîndu-l pe om, nu i-a pus la dispoziţie, în formă gata, cele trebuitoare vieţii, în schimb l-a înzestrat cu aptitudini şi puteri prin cultivarea cărora să-şi poată procura cele trebuitoare în formă tot mai perfectă, înnobilîndu-şi mereu viaţa, spiritual şi material.

Primul om, Adam, după relatarea Sfintei Scripturi, aşezat de Dumnezeu stăpîn asupra pămîntului şi fiinţelor lipsite de raţiune, a început imediat activitatea fizică: lucrarea pămîntului şi activitatea spirituală, dînd nume animalelor.

Astfel acel biblic «creşteţi» după cum rezultă din textele Sfintei Scripturi, nu priveşte creşterea fiziologică a omului, ci dezvoltarea puterilor sale spirituale, a căror aplicare o indică acel «stăpîniţi...».

Porunca culturii, desigur, nu-i privea numai pe primii oameni, — ea este legea omului de totdeauna, impunîndu-i datoria şi misiunea să-şi cultive dotaţia spirituală nativă pentru a imprima tot mai mult stăpînirea spiritului în natura exterioară, asupra puterilor ei, căutînd mereu căi şi mijloace noi pentru a o lărgi şi adînci prin producerea de bunuri materiale şi spirituale tot mai perfecţionate, colaborînd astfel cu Dumnezeu la păstrarea şi desăvîrşirea lumii.

Cultura spirituală priveşte adevărul, frumosul şi binele, adică ştiinţa, arta în toate formele de exprimare şi cultura morală, cultivarea virtuţilor.

Un aspect al culturii spirituale este şi cea socială, exprimată în eforturile spiritului uman de a da relaţiilor interpersonale, ca şi relaţiilor dintre formaţiunile umane mai largi (familie, stat, popor) caracterul respectării demnităţii umane, al ajutorării reciproce, al bunei înţelegeri şi al păcii. Structura vieţii sociale, după concepţia creştină, trebuie să aibă ca suport: iubirea şi dreptatea, virtuţi eminamente sociale, implicînd recunoaşterea şi aplicarea tuturor drepturilor cuvenite omului ca om.

Raportată la domeniile mai apropiate ale activităţii umane, cultura este economică, servind la satisfacerea trebuinţelor materiale, cu temeiul în agricultură; şi superioară acesteia, cultura spirituală în general, adică libera activitate umană îndreptată spre cunoaşterea realităţii şi spre dezvoltarea şi ridicarea vieţii spirituale, deci domeniul ştiinţei şi al învăţămîntului, cu aplicare în tehnică, artă, muzică, poezie etc.

Cultura economică şi cea spirituală în sens larg au ca obiect natura lipsită de viaţă, fiinţele lipsite de raţiune şi omul, pe cînd cultura morală şi socială — aspecte ale celei spirituale — numai pe om, promovarea vieţii lui individuale şi colective.

Mai adăogăm că binele moral — cultura morală — după concepţia creştină este raportat la Binele suprem, absolut: Dumnezeu, creatorul întregei existenţe. Ocuparea spiritului uman cu existenţa Fiinţei supreme şi cu relaţiile credinciosului faţă de Ea, constituie domeniul culturii religioase. În aceasta, după concepţia creştină, noţiunea culturii îşi are plentitudinea cuprinsului şi punctul culminant.

Cu privire la individul singular, cultura spirituală priveşte

dezvoltarea armonică a aptitudinilor şi puterilor sale sufleteşti, înnobilarea propriei naturi — creştinul cutlivîndu-şi şi dezvoltîndu-şi fiinţa sa fizică, intelectuală şi morală în duhul învăţăturii Mîntuitorului, pentru a corespunde menirii sale naturale şi supranaturale.

Dar care-i atitudinea Bisericii noastre faţă de ştiinţă, cultură, progres ? !

Precizăm de la început că misiunea încredinţată de Mîntuitorul Bisericii nu priveşte direct ştiinţa, cultura, progresul, în cele numite «ale lumii». Potrivit misiunii sale religios-morale. Biserica noastră ortodoxă nu manifestă nici veleităţi de ordin organizator şi legiuitor în domeniul politic şi social. Ea nu se ocupă de organizarea exterioară a vieţii sociale, dar e convinsă că problema unei mai bune ordine sociale implică şi problema unui mai bun om, din punct de vedere moral. Ordinea exterioară cere disciplină interioară şi asupra acesteia îşi concentrează Biserica atenţia, — asupra ştiinţei, culturii şi progresului religios-moral al credincioşilor.

Dar dacă ştiinţa şi cultura peste tot îmbogăţesc, material şi spiritual, viaţa prin tot ce poate rezulta din dezvoltarea şi activarea aptitudinilor şi puterilor sufleteşti ale individului uman şi dacă creştinismul, după cuvîntul Mîntuitorului, este viaţă şi-i dat să fie transformat în însăşi substanţa vieţii credincioşilor, atunci nu-i imaginabil ca el să nu aibă contingenţe şi cu valorile care îmbogăţesc şi înfrumuseţează viaţa, — deci cu ştiinţa şi cultura de cuprins numit laic, în accepţia nobilă a cuvîntului.

Porunca culturii dată de Dumnezeu protopărinţilor are doar valabilitate permanentă şi sfînta noastră Biserică, credincioasă cuvîntului divin, nu se poate situa pe o poziţie contrară imperativului cultural dat de Dumnezeu. În plus ar însemna că Biserica voieşte să anuleze activitatea unui impuls firesc al omului, ceea ce nu i se poate atribui.

Căci Dumnezeu a sădit în firea omului imboldul spre activitate şi perfecţionare, spre tot mai bine şi mai mult, adică spre progres, atît în ce priveşte aptitudinile şi forţele proprii cît şi produsul activităţii acestora. «Tatăl Meu lucrează şi Eu lucrez» (In. 5, 17) spune Mîntuitorul, — deci omul creat după chipul lui Dumnezeu trebuie şi el să dezvolte o continuă activitate, «căci — adaugă sfîntul Apostol Pavel — cine nu vrea să lucreze, acela să nu mînînce» (2 Tes. 3, 10). Şi mai spune Mîntuitorul: «fiţi desăvîrşiţi precum este desăvîrşit Tatăl vostru cel ceresc» (Mt. 5, 48), — indicînd ţelul spre care să tindă mereu creştinul prin perfecţionarea sa.

Astfel, după învăţătura creştină, *porunca culturii* (Gen. 1, 28), *porunca muncii* (In. 5, 17; 2 Tes. 3, 10) şi *porunca progresului* (Mt. 5, 48) constituie datorii permanente pentru creştin.

Voinţa divină exprimată în aceste porunci Mîntuitorul o subliniază mereu, îndeosebi în parabolele Sale (talanţilor, lucrătorilor în vie ş. a.), care sînt totodată mărturie clară despre legăturile Sale cu viaţa cotidiană şi despre înţelegerea a tot ce este frumos şi nobil în lume. Mîntuitorul stă totdeauna pe tere-

nul realităţii şi preţuieşte toate valorile pămînteşti, care servesc în sens creştin binele individului şi al colectivităţii umane.

Ştiinţa, cultura şi progresul lor, firește, nu sînt criterii pentru stabilirea autenticităţii creştinismului, — dar în sine sînt bune şi utile şi nu numai posibil de conciliat cu religia creştină, ci oarecum chiar necesar legate întreolaltă. Căci pentru a-şi răspîndi învăţătura, Biserica trebuie doar să împărtăşească şi anumite cunoştinţe de ordin istoric, filozofic, social. Apoi elementele cu care-şi motivează credinţa sînt idei, noţiuni şi principii cu circulaţie generală, făcînd parte din patrimoniul ştiinţific şi cultural al omenirii. Asemenea adevărurile creştine, — pentru a fi înţelese mai bine şi asimilate — trebuie prezentate în formă corespunzătoare nivelului cultural al credincicşilor, utilizînd dicţionarul clasicilor limbii vorbite de ei. Iar prin intermediul învăţăturii sale morale, Biserica vine în legătură cu trebuinţele şi realizările cotidiane ale societăţii.

Atitudinea Bisericii creştine faţă de «ştiinţa şi cultura lumii» o desprindem din atitudinea sfîntului apostol Pavel. El propovăduieşte pe «Iisus cel răstignit» şi nu voieşte să facă impresie prin «cuvinte ale înţelepciunii omeneşti» (e vorba de înţelepciunea religioasă păgînă), dar din scrierile sale se înţelege limpede că dispunea de cultura superioară a timpului şi că a ştiut s-o valorifice admirabil. Cuvîntările sale, redate în Faptele Apostolilor, indică influenţa retoricei şi filozofiei epocii eleniste, iar în lucrarea sa misionară a utilizat metodele ştiinţifice ale vremii.

Acelaş procedeu l-au urmat şi apologeţii veacului al doilea, luînd din filozofia timpului elemente pentru apărarea creştinismului. Peste tot apărătorii creştinismului îşi însuşeau ştiinţa şi cultura vremii pentru a putea vorbi ca învăţaţii păgîni de la egal la egal. Eusebie din Cezarea, Vasile cel Mare, Grigore din Nissa, Grigorie din Nazianz, Jeronim şi mulţi alţi scriitori şi părinţi bisericeşti au fost teologi mari, dar şi reprezentanţi fruntaşi ai culturii din vremea lor.

Prin aşezămintele sale Biserica creştină a cultivat ştiinţa şi cultura în toate formele lor de exprimare, aşa: gramatica, retorica, artimetica, geometria, astronomia, arheologia, istoria cu toate disciplinile ei auxiliare, medicina, muzica, poezia, arhitectura, artele plastice, grafice, ş. a. — lucru îndeobşte cunoscut.

Muzeele mari se mîndresc cu piese de inspiraţie religios-creştină.

Dar ar putea face impresia că Biserica nu poate favoriza progresul în variaţia formelor sale de manifestare. Motivul? Ea ar fi anchilozată în formule dogmatice rigide, care nu i-ar permite aprecierea după merit a trebuinţelor, aspiraţiilor şi realizărilor umane în vastul cîmp al vieţii, — şi cu atît mai puţin să le promoveze.

Desigur, sub raport doctrinar, Biserica noastră este conservatoare şi trebuie să fie aşa — e titlul ei de glorie, — fiindcă ei i-a încredinţat Mîntuitorul spre păzire canonică şi explicare autentică şi autoritară tezaurul învăţăturii Sale. Iar avînd conştiinţa că în chivotul învăţăturii sale dogmatice şi morale păstrează autentic şi integral cuprinsul revelaţiunii divine, ea nu se

poate preta la compromisuri doctrinare, punînd pe același plan adevărul religios și rătăcirile religioase.

Dar Biserica noastră nu-i conservatoare în sensul care ar contrazice judecata sănătoasă și interesele și aspirațiile firești și bune ale individului și colectivității umane. Ea este conservatoare sub raport doctrinar în sensul că doctrina sa fiind dată de Fiul întrupat al lui Dumnezeu, nu poate fi modificată în ființa ei. Principiile creștine sînt neschimbabile, dar nu sînt de natură a închide viața credincioșilor în formule și forme pietrificate. Dimpotrivă, creștinismul, chiar de la apariția sa în lume s-a manifestat ca generator de progres, scoțînd din circulație multe idei și principii — consacrate, dar false și păgubitoare — ale antichității pre-creștine și înlocuindu-le cu valori, orientări și perspective noi, cărora timpul le-a dat relieful cuvenit.

Astfel menționăm că în temeiul învățăturii sale despre identitatea esențială a firii tuturor oamenilor și despre aceeași demnitate morală cuvenită fiecăruia, fără nici un fel de discriminare (Gal. 3, 28) aducînd un nou concept, real și adevărat, despre om și o prețuire justă a valorii ființei umane, a înlesnit încetățenirea principiului că toți oamenii au anumite drepturi esențiale — drepturile omului — care trebuie să le fie egal garantate. Iar învățătura sa despre egalitatea tuturor în fața lui Dumnezeu nu putea rămîne fără rezonanță socială. Mai menționăm condamnarea principială a sclaviei și reabilitarea umană și socială a femeii, principiul libertății conștiinței, al fraternității, concepția despre funcțiunea socială a bunurilor materiale, despre muncă, plata muncii, odihnă, datoriile față de colectivitate, stăruirea asupra păcii sociale ș. a. — toate acestea au dat un nou profil vieții individuale și colective, însemnînd, fără îndoială, un progres vădit față de concepțiile antichității pre-creștine.

Sfînta noastră Biserică ortodoxă n-a îngrădit niciodată libertatea de cercetare și realizare în domeniul științei și culturii, — fără să renunțe însă la învățătura sa dogmatică și morală.

De altfel progresul nu-i o noțiune nevertebrată, adică imaginabilă fără suport și țintă precizată. Progresul se înregistrează pe măsura apropierii de o țintă fixată. În mersul său omul progresează în parcurgerea distanțelor numai dacă se apropie de ținta fixată. Turistul rătăcit în munți și care n-a ajuns unde dorea, n-a înregistrat nici un progres în drumul său. Sceptic-ul, care și-a pierdut orice reazem intelectual, orice principiu sigur de gîndire, nu-i capabil de progres spiritual. Gîndirea, activitatea lui sufletească, cercetarea lui pasionată sau dureroasă nu-l fac să înregistreze nici un pas înainte, fiindcă n-are luminată nici o țintă. Impulsul spre progres îi este atrofiat. Asemenea cine trage la îndoială orice existență în afară de eul propriu și deci tinde să dea noțiunii despre adevăr un conținut nou, subiectiv, acela nu poate progresa în cunoașterea realității și adevărului. Chiar și acela care interpretează viața în sensul cel mai real și adună sîrguincios experiențe, impresii, cunoștințe, dar nu le prelucrează în interiorul său sufletesc, nu le dă notă personală, nu-i pe linia progresului. La acela poate fi vorba de lărgirea

cercului propriu de cunoştinţe, dar nu despre o contribuţie la înregistrarea unui progres pe plan general.

Progresul nu-i o mişcare fără perspective; — e încadrat de legi şi principii. Progresul economic, social, cultural etc., urmează anumite principii specifice fiecărui domeniu, — ignorarea cărora îi anulează conţinutul, însemnînd de fapt regres.

Progresul, în orice domeniu, cere încordarea puterilor specifice umane, dăruire de sine, eliberare de idei preconcepute, privire limpede pentru realitate, perseverenţă în urmărirea unui ţel anumit.

Firește, creștinismul pune accentul pe perfecţionarea morală, avînd convingerea că aceasta poate genera ceea ce-i bine şi în interesul individului şi colectivităţii umane. Moralitatea este suportul solid al activităţii şi progresului uman. Astfel fixînd scopul final în eshatologie — lăsînd totuşi deplină libertate pentru acceptarea sau refuzarea lui — creştinismul nostru cere, implicit, înaintare în desăvîrşirea morală, ceea ce favorizează înregistrarea progresului în aspectele vieţii umane.

Puterile generatoare de cultură şi progres nu-i lipsesc nici azi Bisericii noastre, căci creştinismul propovăduit de ea nu-i religia virtuţilor pasive, a inactivităţii, ci a energiei, a luptei, a muncii şi a progresului spre binele tuturor.

Astfel recunoscînd aptitudinile creatoare ale spiritului uman şi misiunea lui culturală, Biserica noastră, în conformitate cu învăţătura Mîntuitorului, înregistrează cu bucurie şi binecuvintează toate realizările culturale ale timpului. Ea îndeamnă credincioşii să-şi sporească eforturile spre tot mai bine şi mai mult, pentru a lăsa generaţiilor următoare condiţii de trai tot mai bune. Căci după cum o generaţie ştie utiliza rodul muncii generaţiilor anterioare, e datoria ei să producă bunuri materiale şi culturale, de care să se folosească generaţiile următoare. Responsabilitatea există şi în faţa viitorului.

*Diac. Prof. O. BUCEVSCHI*

# DIN CUVINTELE SFINȚILOR PĂRINȚI

1. DESPRE LĂCOMIA BOGAȚILOR. (Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, III, 2).

«Celor iubitori de aur, de porfiră și de pietre scumpe nu le este deajuns tot aurul de pe pămînt și de sub pămînt, nici ce cuprinde marea tirienilor, nici ce se aduce de la indieni și de la etiopieni și nici măcar Pactolus cel care curge cu bogăție. De-ar fi cineva bogat ca Midas nu se simte sătul ci tot sărac rămîne, rîvnitor după mai multă bogăție. Toți aceștia sînt gata să moară pentru aur».

2. DESPRE SĂRĂCIE ȘI BOGĂȚIE. (Minucius Felix, *Octavius*, XXXVI).

«Sufletul se moleșește în lux, dar se întărește în cumpătare. Și nu poate fi cineva sărac, dacă nu duce lipsă de nimic, dacă nu rîvnește la bunul altuia, dacă a fost bogat înaintea lui Dumnezeu. Sărac e acela, care, deși are destule, dorește și mai multe».

3. DESPRE FOLOSIREA ÎN COMUN A BUNURILOR MATERIALE. (*Didahia* IV, și *Pseudo-Barnaba*, XIX).

«Pune la un loc toate cu aproapele tău și să nu zici că ai ceva al tău propriu; căci dacă sînteți părtași deopotrivă în cele nemuritoare, cu cît mai mult în cele trecătoare».

4. DESPRE IUBIREA DE ARGINT ȘI VIAȚA DE OBȘTE. (Ioan Casian: *Despre așezămintele vieții de obște*, VII, 19).

«Trebuie să tăiem cu toată sîrguința din sufletul nostru «rădăcina tuturor răutăților», care este iubirea de argint, știind sigur că de rămîne rădăcina, lesne cresc ramurile. Iar virtutea aceasta se dobîndește cu anevoie nepetrecînd în viața de obște, căci numai în ea nu avem să purtăm de grijă nici măcar trebuințelor celor mai necesare».

5. DESPRE VIEȚUIREA ÎMPREUNĂ A FRAȚILOR. (Sf. Macarie Egipteanul: *Omilii duhovnicești*, III, 1).

«Frații trebuie să trăiască unii cu alții în dragoste mare, fie că se roagă, citesc Scripturile sau lucrează ceva.

Numai așa pot avea plăcere în ocupațiile lor, și cei ce se roagă, și cei ce citesc și cei ce lucrează; toți pot fi folositori, unul altuia, trăind în curăție și simplitate. Căci de ce este scris: «Fie voia Ta, precum în cer și pre pămînt»... Pentru ca, în ce chip se

înţeleg îngerii din ceruri între ei, trăind în înţelegere, în pace şi în dragoste, fără neînţelegeri şi fără invidie, ci în dragoste şi sinceritate; tot aşa să fie şi fraţii între ei».

6. DESPRE GĂZDUIREA STRĂINILOR ŞI DESPRE MUNCA MANUALĂ (*Didahie*, XII).

«Oricine vine în numele Domnului, să fie primit, dar după aceia cercîndu-l îl veţi cunoaşte, căci aveţi pricepere de-a dreapta şi de-a stînga. Dacă e drumeţ cel care vine, ajutaţi-l pe cît puteţi, dar să nu rămînă la voi decît două, sau dacă e nevoie, trei zile. Dacă vrea să rămînă mai mult, de este meseriaş, să lucreze şi să mînînce (II Tes. III, 8). Iar dacă n-are meserie, faceţi după socotinţa voastră, ca nu în nelucrare să trăiască cu voi. În caz că nu vrea să facă aşa, este neguţător de Hristos şi să vă feriţi de unii ca aceştia».

7. FĂCĂTORII DE PACE SE ASEAMĂNĂ LUI DUMNEZEU. (Sf. Grigorie de Nissa, *Omilii la Fericiri*, VII).

«Fericiţi făcătorii de pace că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema».

«Cine sînt aceştia? Sînt acei care urmează pe Dumnezeu în iubirea lor către oameni, care arată în propria lor viaţă ceea ce este propriu lucrării dumnezeeşti. Dătătorul şi Domnul binelui distruge şi nimiceşte cu desăvîrşire, tot ceea ce este în afară şi străin de bine. Această lucrare ţi-o recomandă şi ţie ca să dezrădăcinezi lupta, să alungi linguşirea, să stingi pofta de răzbunare, tot ce arde tăcut în inima ta; şi în locul acestora să plantezi în inima ta ceea ce este contrar celor înlăturate. Căci, precum la retragerea întunericului, intră lumina, tot aşa intră în locul acestor rele roadele Duhului, care sînt: dragostea, bucuria, pacea, dreptatea, îndelunga răbdare şi toate bunurile enumărate la sfinţitul Paul» (Gal. V, 22-23).

8. DESPRE FOLOSUL PĂCII ŞI PRIMEJDIA RĂZBOIULUI. (Sf. Grigorie de Nissa, *Omilii la Fericiri*, VII).

«Cine dintre oameni consideră o plăcere mai dulce decît viaţa liniştită? Tot ce este plăcut în viaţă, din ceea ce putem avea, are nevoie de pace ca să fie plăcut. Căci dacă am avea tot ceea ce se cinsteşte în această viaţă şi tot ce ar putea îndulci viaţa, n-ar avea nici o valoare fără bunul păcii; la ce ar folosi toate cînd războiul te împedică de la gustarea acestor bucurii?».

9. VIAŢA NEAGRĂ A CELOR CE NU TRĂIESC ÎN PACE. (Sf. Grigorie de Nissa, *Omilii la Fericiri*, VII).

«Cît de mare este valoarea acestui bun (al păcii), eu cred că nu trebuie să o mai spun, ci tu însuţi o poţi vedea, din felul cum îşi petrec viaţa cei care se învrăjbesc şi se duşmănesc reciproc. Pline de vrăjmăşie sînt întîlnirile lor, se simt riciproc stînjeniţi, gura lor le este închisă, ochii întorşi în altă parte, auzul e astupat la vocea vrăjmaşului. Fiecare din ei doreşte celuilalt ceea ce nu-i este plăcut şi, pe de altă parte urăşte şi se împotriveşte la tot ce este plăcut protivnicului».

10. DESPRE CONDIŢIILE ADEVĂRATEI RUGĂCIUNI. (Sf. Grigorie de Nissa, *Omilia a II-a la Rugăciunea domnească).*

«Dacă Dumnezeu ne învaţă a-l numi Tată, în rugăciunea noastră, înseamnă că trebuie să ducem o viaţă aleasă şi desăvîrşită. El, fiind adevărul, nu ne învaţă să minţim, declarîndu-ne ceea ce nu sîntem, ci noi, cînd numim Tată pe cel drept, fără de păcat şi bun, să dovedim înrudirea noastră prin schimbarea felului de viaţă.

Vezi de cîtă sîrguinţă e nevoie, ce viaţă şi ce zel mare trebuie să dovedim spre a ne ridica la un grad atît de intim faţă de Dumnezeu, încredinţîndu-ne Lui şi chemîndu-L Tată? Dar tu, cînd cauţi spre bogăţie, te laşi prins de amăgirile vieţii, rîvneşti onoarea altuia şi slujeşti poftelor urîte şi rosteşti această rugăciune, ce crezi că va zice cel care vede viaţa ta şi aude rugăciunea? Cam acestea ar fi cuvintele ce ar zice Dumnezeu către unul ca acesta: Numeşti tu, un păcătos, Tată, pe Cel fără de păcat? De ce murdăreşti cu buzele tale necurate numele meu cel nepătat? De ce abuzezi de acest nume? Pentru ce necinsteşti fiinţa cea nepătată?

Dacă tu ai fi fiul meu, ar trebui ca şi viaţa ta să fie încununată cu însuşirile mele cele bune».

*Ierom. NESTOR*

# BISERICA DOMNEASCĂ DIN RĂDĂUȚI

Așezată pe un tăpșan verde, biserica domnească din Rădăuți stă astăzi singuratecă. Cîndva, pînă nu de mult, prin sec. XIX-lea, era înconjurată de clădirile mînăstirești și de cliziarnițele episcopale, care au fost dărîmate de funcționarii nemți ai hergheliei, după mutarea episcopiei și desființarea mînăstirii (1783).

Bogdan cel Bătrîn muri în 1365 și fu înmormîntat în biserica sa din Rădăuți [1]). Alegerea Rădăuțului ca loc de odihnă, are o mare semnificație istorică. La Rădăuți, voievodul Bogdan cel Bătrîn își stabilise cea dintîi capitală a sa, — mai tîrziu capitala este mutată la Siret de Laţcu-Vodă, apoi la Suceava de Petru Mușat I Vodă — coborînd de la Volovățul lui Radomir și Dragoș. Tot aici a înălțat cea mai veche biserică din Moldova, așa că în anul morții sale nu există alta potrivită, spre a deveni criptă domnească.

Coborîrea în pămîntul Rădăuțului a întemeietorului noului principat liber a hotărît și pe ceilalți urmași să-și aleagă tot acolo loc de odihnă, înconjurîndu-l cu trupurile lor și după moarte: fiul și urmașul său, Laţcu-Vodă, ginerele acestuia Roman-Vodă, fratele său Ștefan I zis cel Bătrîn, Bogdan Vodă II, tatăl lui Ștefan cel Mare și alți membri din neamul domnesc mușatin. Aceste morminte au fost înfrumusețate de Ștefan cel Mare, în cinstea osemintelor străbunilor săi și a tatălui său ucis la Reuseni, dar mai apoi colbul le-a acoperit, uitarea le-a învelit în marmora lor, pînă ce abia episcopul Melchisedec le descopere, le descifrează și le anunță lumii uimite de comoara istorică de la Rădăuți. De aceea, astăzi, cînd studiile istorice și arhitectonice sînt așa de înaintate, nu mai este greu a stabili vechimea venerabilă a acestei gropnițe.

O oarecare dificultate întîmpinăm în a preciza, dacă biserica a fost zidită de Bogdan cel Bătrîn, sau exista înaintea sa, nici una însă în a refuza hotărît paternitatea vreunuia dintre urmașii lui Bogdan cel Bătrîn. În orice caz orașul Rădăuți însuși este unul din orașele cele mai vechi — pe teritoriul lui de astăzi aflîndu-se bogate urme preistorice — și exista de sigur acum înaintea sosirii lui Bogdan din Maramureș [2]), după cum existau în șesul rădăuțean și alte străvechi așezări, ca: Volovățul voievodului Radomir, unde poposește Dragoș-Vodă, și Horodnicul, întăritură străveche. Acest oraș trebuie să fi avut așezări stabile de oameni și o biserică cu mult mai veche decît biserica

gropniță, în starea ei actuală. Pe locul ei poate, sau într-un loc mai nou, s-a înălțat biserica de astăzi, care a primit, la sînul ei, pe descălicător.

Rădăuțul, în aceste îndepărtate vremuri, era un sat mai mare, ca toate așezările de pe aceste meleaguri, și așa este denumit în hrisoavele contemporane [3]). Numele său vine de la slav. rada-bucurie, l-a care s-a adaus term. slav. uți. Radauți, originar Radovți — așezarea bucuriei. — Gropnița și episcopia contribuiesc însă la dezvoltarea sa, deși procesul de trecere de la sat la oraș nu s-a terminat nici în zilele noastre, căci, alături de locuințele moderne mai sînt și gospodării țărănești, ca acum cîteva veacuri. Cuturile tîrgului Rădăuți s-au dezvoltat dincolo de malurile Topliței, spre nord, căci pămînturile de lîngă biserică pînă-n Topliță, iar la sud pînă-n Sucevița, sînt dăruite de voievozi episcopiei rădăuțene. Pe vremea lui Alexandru cel Bun, Rădăuțul avea mai multe biserici [4]). Despre el aflăm multe știri în documentele epocii, toate în legătură cu vlădicii care locuiau aici. Istoria tîrgului Rădăuți, în aceste îndepărtate vremuri, este, astfel, istoria bisericii clădite în inima sa de Bogdan Vodă cel Bătrîn.

Studiul științific al evoluției stilului moldovenesc ne demonstează lămurit că această biserică nu poate fi mai tînără de veacul al XV-lea, din cauza asemănării sale cu bisericile romanice, care nu trec de acest veac nici în aceste îndepărtate locuri [5]). Planul arată o basilică apuseană cu trei nave, separate prin două rînduri de pilaștri, cu despărțiturile bizantine: narthex, naos și altar; fără cupolă, năvile boltite «en berceau», cu o ascunzătoare ca la Athos. De o formă greoaie în genere, lipsită de decorație externă, cu ferestrele de profilatură gotică, întrunește prin excelență caracterele celor trei arte, care-și dispută stăpînirea noului stat: bizantină, romanică și gotică. Prin forma bazilică apuseană se leagă încă de cele din urmă amintiri romanice din Ardeal și Galiția, în special de Ungaria, de unde veniseră primii voievozi din familia Dragoșeștilor și însuși Bogdan [6]). Meșterii, care zidesc biserica, erau reprezentanții unui stil ce agoniza în Europa, poate ei înșiși meșteri fără lucru. Construcțiile de stil romanic nu mai apar în Ardeal după mijlocul veacului al XIV-lea, iar în Galiția biserica cu care a fost comparată gropnița din Rădăuți — adică sf. Stanislav din Halici, e și mai veche, fiind zidită de Franciscani, în veacul al XIII-lea [7]). De altmintrelea, dacă sub Alexandru cel Bun ar fi fost vorba să se construiască o biserică așa de seamă, după un calapod occidental, s-ar fi lucrat în stil gotic, așa cum s-a făcut la Baia, la biserica romano-catolică ridicată la 1410 [8]).

Stilul moldovenesc evoluează de la planul basilical izolat, fără turlă și fără decorații externe, cu narthexul mic spre cel treflat cu turlă pe naos și cu podoabe de arcade oarbe în afară, care va rămîne tipul general al bisericilor de mai tîrziu, culminînd sub Ștefan cel Mare și Petru Rareș, un adevărat prinț al renașterii artei moldovene, cînd apare dublul și chiar triplul narthex cu pridvor închis, mai rar deschis, și sepulcral, epoca înălțării narthexului prin turlă, care devine în cele din urmă

clopotniță [9]), a cărei capodoperă este mănăstirea Probota [10]). Cele mai vechi exemplare arhitectonice în plan treflat, din care se dezvoltă stilul moldovenesc mai apoi, sînt bisericile sf. Ioan și sf. Treime din Siret, care se atribuie epocii lui Petru Mușat, absent din galeria osemintelor de la Rădăuți. Sf. Treime, păstrată în forma sa originală, ne arată, în întregul ei, un plan bizantin cu oarecare trăsături constantinopolitane (care se regăsesc și la Salonic) datorită, de bună seamă, călugărilor sîrbi sau de școală sîrbească, veniți în Moldova, în vremea lui Petru Mușat, încît tradiția că Sfînta Treime ar fi de la sfîrșitul secolului al XIV-lea pare a se adeveri [11]).

Planul basilical al bisericii din Rădăuți nu poate determina un curent în noua țară, deoarece era depășit pretutindeni în țările din jur. El mai revine la Volovățul din apropiere, la Dolhești, la sf. Ioan din Piatra, la Borzești, la sf. Mihail din Războieni și la Reuseni, biserici ale lui Ștefan cel Mare, apoi la Bălinești logofătului Tăutul și la biserica Arborei hatmanului Luca Arbore-bătrînul. În Țara Romînească situația acestui plan arhitectonic este la fel de singulară, numărînd numai biserica Sîn-Nicoară, cea mai veche din toată țara. Locul vechiului plan arhitectonic îl ocupă noul plan treflat, cu filiațiune precisă bizantină în țările ortodoxe din jur: Athos și Serbia. În Bulgaria, la Tîrnova și Trapezița, agoniza același plan basilical, prin veacul al XIII-lea și al XIV-lea, care a influențat în două direcții: Curtea de Argeș și Rădăuți, cele două capitale noi ale celor două principate libere vecine. Epoca de maturizare politică a precizat și vadul stilistic ortodox al bisericilor și mănăstirilor, care au evoluat pînă la minunile arhitectonice și picturale ale Homorului, Voronețului și Suceviței, cu nimic inferioare mozaicurilor de la Orvietto și San Marc [12]).

Biserica din Rădăuți e o basilică de construcție romanică [13]). Dintr-un pridvor, adăugat cu mult mai tîrziu de Alexandru-Vodă Lăpușneanu, după cum spune pisania de deasupra ușii sudice, se pătrunde printr-o frumoasă ușă gotică, cu arcuri sfărîmate, în pronaos, sau în narthex, suficient de spațios în raport cu restul clădirii. Doi stîlpi patrați îl umplu aproape în întregime, oferind puțin loc femeilor, care stau aici. O ușă duce spre cele 20 de trepte în spirală, care se urcă spre podul bisericii. Pe altă ușă cu arcuri frînte se intră în naos, care are patru stîlpi masivi, astfel rînduiți că împart spațiul în trei părți. Două nave laterale se unesc cu o navă centrală prin bolți transversale. Arcuri dublouri, în dreptul celor două perechi de picioare, întăresc bolta în semicilindru «berceau», în unele părți foarte ușor frînt [14]). Bolțile laterale sînt ușor ogivale, precum și cele transversale. Bolta principală, groasă de 40 centimetri, e de sigă, pentru a fi mai ușoară [15]). Dispoziția bizantină a separației dintre naos și pronaos este păstrată, astfel că în această biserică se întîlnesc trei influențe ce se luptă pentru întîietate: vechea influență romanică cu influența gotică apuseană și cea bizantină răsăriteană, care va învinge.

Deasupra naosului și pronaosului sînt dispuse trei încăperi ascunse spre sud și una lîngă nord, descoperite de învățatul N.

Iorga. Din tribuna bizantină de deasupra narthexului s-au păstrat, astfel, oarecare urme în ascunzătorile athonite, cît și în aceste chiliuțe rădăuțene. Cel mai vechi model pentru chiliuțele romîno-athonite pare a fi tribuna occidentală, combinată cu două camere boltite «en berceau» și așezate deasupra colțurilor chorei de la Dachi-Imaret-giami [16]).

Zidurile sînt întărite de contraforturi puternice: două la altar, patru la pereții longitudinali și două la colțurile exonarthexului lui Vodă Alexandru Lăpușneanu. Unsprezece ferestre în stil gotic geminate, alteori tribolate la partea superioară, evasate spre interior, aproape toate cu canaturile diferite, dau drumul unei lumini suficiente înlăuntru. La pridvorul lăpușnean, spre vest, este o fereastră triconică sus, cu capetele arcurilor susținute de mici console, pe laturi două de profil gotic frînt, asemănător cu profilul ușilor [17]).

Altarul e mic. O prispă strîmtă episcopală, ca un brîu, îl înconjoară. Proscomidiar și diaconicon nu au fost făcute. Bogdan cel Orb a fixat în peretele nordic o lespede, care veșnicește pomenirea sa la slujbe pentru 800 zloți [18]). Absida e legată de naos printr-un larg «berceau» [19]). Iconostasul este vechi de prin secolul al XVI-lea, iar interiorul bisericii a fost pictat, dar pictura originală s-a deteriorat, ceea ce a determinat pe protopopul I. Mîndrilă să apeleze la pictorul academic E. Bucevschi, care a refăcut fresca inițială. Tabloul ctitoresc din naos — astăzi de nerecunoscut — de pe peretele despărțitor din dreapta și chipul cneajnei Anastasia din pronaos au suferit mult, în veriditate. Exteriorul este văruit. Acoperișul, ca o carenă întoarsă de corabie, este din solzi de șindrilă.

Două cruci masive de fier străjuesc la capete. Un turn de construcție tîrzie, în trei etaje, puțin mai înalt ca biserica, pe latura sudică, cu un turnuleț circular pentru scară, ce pare posterior adăugat [20]), ridicat de vlădica Dosoftei Herescu, se armonizează fidel cu biserica.

În interior, dispuse pe lîngă pereți, sau chiar sub picioarele credincioșilor, se află celebrele morminte ale voievozilor bogdanizi și mușatini, pînă la Vodă Alexandru cel Bun. Ele încep din naos, lîngă peretele de pe partea dreaptă: Bogdan cel Bătrîn; Lațcu Vodă, iar lîngă stîlpul al doilea, jos, un mormînt necunoscut, probabil al vreunei doamne; pe stînga lîngă perete, începînd de lîngă iconostas: Ștefan Vodă Mușat I, Roman Vodă Mușat I, Bogdan-Voievod, fratele lui Alexandru cel Bun, care n-a domnit, apoi Bogdan-Vodă II, fiul lui Alexandru cel Bun și tatăl lui Ștefan cel Mare. În pronaos se află mormîntul cniajnei Anastasia, fiica lui Lațcu Vodă, care a dăruit Rădăuțului Coțmanul, apoi mormîntul Stanei, mama lui Ștefăniță Vodă și mormîntul șters al episcopului Ioanichie, cel dintîi episcop cunoscut al Rădăuțului. În exonarthex și în afara bisericii se află cîteva morminte de boieri și străini, fără importanță. Cele 6 pietre mormîntale de la început au fost așezate de Ștefan cel Mare, fiind cioplite de meșterul Ian; a Stanei a fost așezată de fiul ei recunoscător; autorul celorlalte nu se știe.

Înmulțindu-se însă mormintele, la căpătăiul domnitorilor

morţi străjuiesc, de aceea, de curînd, vlădicii şi călugării. La Rădăuţi este înfiinţată o episcopie romînească. Această episcopie există pe vremea lui Alexandru cel Bun [21]), care dispune ca dania soacrei sale Anastasia, adică satul Coţmani cu cuturile sale, să fie al episcopiei, după moartea ei [22]). Această episcopie, denumită impropriu mitropolie, exista probabil şi la 1370, pe vremea lui Laţcu-Vodă, care n-a fost întemeitorul ei din cauza tendinţelor catolicizante, cînd un orecare: «Ion ot selo mitropoliu» gravează faţa lui Hristos în marmoră şi notează de desubt locul şi anul: Radovţi, 6878 [23]). Ctitorul bisericii şi al episcopiei din Rădăuţi nu poate fi, astfel, decît venerabila figură istorică a lui Bogdan Vodă cel Bătrîn. De fapt era imposibil, ca începutul de domnie nouă să nu aibă şi un început de ierarhie bisericească autohtonă, sfinţită poate pe la Halici, de unde vin şi meşterii zidari ai gropniţei.

Şirul vlădicilor la Rădăuţi a fost apoi neîntrerupt pînă la 1783. De la Ioanichie, primul vlădică cunoscut din hrisoave, pe vremea lui Ştefan cel Mare şi pînă la Dosoftei Herescu, scaunul rădăuţean a fost ocupat de 42 ori de oameni de mare valoare şi iniţiativă, diplomaţi, constructori, economi, mari ierarhi şi mari cărturari, ca: Pahomie, Eftimie-cronicarul, Iacov-Putneanul, George Movilă, şi Anastasie Crimca-constructorii, Varlaam tipograful etc...

La Rădăuţi este izvorul celor mai de seamă opere în acest colţ de ţară. De la Rădăuţi au pornit călugării şi au întemeiat: Putna, Sucevița, Voroneţ, Homor, Arborea, Solca, Moldovița, Horodnicul şi Horecea. La Rădăuţi a luat fiinţă cea dintîi tipografie bucovineană şi tot aici s-a dat lupta cea mai îndîrjită cu generalul Enzenberg, austriacul cotropitor, care a lovit de moarte această bătrînă episcopie, mutînd-o în alte locuri şi aducînd în vechile chilii mănăstireşti o herghelie de cai. Vremurile însă s-au scurs... Astăzi, biserica lui Bogdan-Vodă, acest Saint-Denis romînesc, adevărat Pantheon al dinastiei băştinaşe pînă la Alexandru cel Bun, este înconjurată de dragostea şi de veneraţia credincioşilor din scumpa noastră Patrie, care, în număr tot mai mare, se abat şi la Rădăuţi, spre a vedea acest monument al trecutului nostru religios.

*Prof. PETRU REZUŞ*

## NOTE

1. C. Cogălniceanu, *Dragoş şi Bogdan*, Bucureşti, 1886, p. 10, sqq.
2. Idem, *Istoria Romînilor*, vol. I, Iaşi 1903, p. 164.
3. I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, vol. I, Bucureşti, Socec, 1913, p. 230 sq. 406 sq. etc.
4. M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, vol. I, Iaşi, 1931, p. 121 sq.
5. P. Constantinescu-Iaşi, *Bizantinismul în Romînia*, Bucureşti, 1925, p. 43, Idem, *Narthexul în artele bizantine, sud slave şi romîne*, Iaşi, 1926, p. 226, Idem, *Insemnări de artă romînească*, Iaşi, 1925, p. 6. sqq.
6. P. Constantinescu-Iaşi, *Evoluţia stilului moldovenesc*, Iaşi, Viaţa

Romînească, 1927, p. 10. Lipsa cupolii la Rădăuți este semnificativă și la O. Tafrali, *Istoria Artelor*, vol. I, ed. II, București 1925, p. 322 sq.

7) G. Balș, *Bisericile lui Ștefan cel Mare*, București Cartea Romînească. 1926, p. 159.

8. Ibid. p. 159 sq.

9. P. Constantinescu-Iași, *Narthexul*, p. 226 sq. 241 sq.

10. G. Balș și Ghica-Budești, *Mănăstirea Probota*, București, 1909 passim.

11. Idem, *Bisericile lui Ștefan cel Mare*, p. 162.

12. Impresiile francezului Bizantinolog Ch. Diehl, în Impressions de Roumanie, in Révue de deux mondes. Paris, juin, 1924, apoi cele ale spaniolului: Puyg y Cadafolch. Les églises de Moldavie, Bucarest, 1924, passim.

13. Biserica a mai fost descrisă de: I. Puiul, *Ctitoria lui Bogdan cel Bătrîn*, în Anuarul I al Liceului de fete al Statului din Rădăuți pe anii școlari 1919-1923, publ. de M. Ianovici, 1924, p. 14-43 și I. Zugrav. *Biserica neamului din Rădăuți*, 1938.

14. G. Balș, *Bisericile lui Ștefan cel Mare*, p. 158.

15. Ibidem.

16. P. Constantinescu-Iași, *Narthexul*, p. 249.

17. P. Constantinescu-Iași, *Narthexul*, p. 226.

18. M. Costăchescu „*Documente moldovenești de la Bogdan Voievod*" (1504-1517), București, 1940, p. 378, sq.

19. G. Balș, op. cit. p. 158.

20. P. Constantinescu-Iași, *Nartehxul*, p. 252.

21. Eroarea cronicarului Gr. Ureche (M. Kogălniceanu, *Cronicele Romîniei*, I. Buc. 1872 p. 137), care pentru prima dată atribuie lui Alexandru cel Bun, întemeierea episcopiei Rădăuțului, punîndu-o în rangul al treilea (?), a fost însușită de toți istoricii noștri, începînd cu D. Dan, *Cronica Episcopiei de Rădăuți*, 1913, p. 29, trecînd pe la N. Iorga, *Istoria Bisericii Romînești și, a vieții religioase a romînilor*, vol. I, Văleni 1908, p. 89 sq. și S. Reli, *Istoria vieții bisericești a Romînilor*, vol. I, 1942, p. 287, pînă la manualul unic al lui M. Roller, *Istoria Romîniei*, București, Ed. de Stat, 1947, p. 120. Opinii, în conformitate cu documentele epocii, emit istoricii: C. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, vol. I, Ed. III. București, 1938, p. 501 sq. și M. Șesan, *Episcopia Rădăuților*, 1943, p. 6.

22. M. Costăchescu. *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, I, p. 101 sqq.

23. Această icoană se află în colecția mea de antichități rădăuțene.

# EPISCOPUL MELCHISEDEC

Orașul Roman se dezvoltă de multă vreme înspre nord.

Acolo domină zumzetul fabricilor și ritmul așezămintelor industriale.

În partea de sud este orașul vechi, cu instituții religioase. Aici, în capela ridicată de ultimii epitropi ai Fundației sale, este așezat în loc de odihnă sub piatră de marmoră, ilustrul Episcop Melchisedec, de la a cărui încetare din viață s-au împlinit 65 ani.

Despre «cel mai învățat ierarh al bisericii romîne», cum spunea profesorul N. Dobrescu, «cea mai luminoasă figură de chiriarh romîn și cel mai strălucit și mai învățat apostol al bisericii romîne din veacul al XIX-lea» cum spunea profesorul Simion Reli, pomenesc cercetătorii de istorie, arheologie și artă. Activitatea lui se desfășoară tocmai în timpul renașterii culturale și politice a Romîniei.

El a ilustrat sfîntul Altar, catedra, literatura, teologia, știința și evlavia creștină. Despre el vor aminti mereu cercetătorii științifici, pentru că el este un brăzdaș al culturii romîne.

Născut la 15 februarie 1823 în satul Gîrcina din Județul Neamț, în casa unui preot de sat binecuvîntată cu 11 copii, între care el e cel mai mare, a învățat carte la Seminarul din Socola și la Academia Teologică din Chiev, unde a păstorit marele Mitropolit Petru Movilă, de unde a venit cu titlul de magistru în teologie și litere.

A fost profesor și inspector la Seminarul din Socola, apoi profesor și rector la Seminarul din Huși, iar de la începutul anului 1861 intră în administrația superioară bisericească, fiind locotenent de episcop la Huși, întîi ca arhimandrit apoi ca arhiereu, apoi locotenent de episcop al Dunării de Jos, eparhie nou înființată, în urmă titular numit de Vodă Cuza la 1865.

Acolo a păstorit 14 ani, iar la Roman 13.

Cele mai însemnate momente din viața sa se petrec pe cînd era episcop al Dunării de Jos. De acolo la 1868 este trimis în misiune diplomatică la Petersburg, la 1870 este ales membru al Academiei Romîne, iar la 1875 este trimis la Bonn, ca să reprezinte biserica romînească la congresul vechilor catolici.

Episcopul Melchisedec, a fost un vajnic luptător pentru unirea principatelor. Clerul de la Huși, unde se găsea ca rector al Seminarului, l-a trimis deputat în divanul adhoc, iar în divan el

a fost, cum singur spune «raportorul dorințelor clerului național».

De la 30 aprilie la 6 mai 1860 a fost ministru al Cultelor și Instrucției Publice, numit de Vodă Cuza la recomandarea lui Mihail Kogălniceanu, care l-a apreciat drept clericul cel mai bine pregătit pentru acest post, omul necesar pentru rezolvarea problemelor ce se puneau pentru biserică în cadrul noii organizări ce urma a se da statului. N-a stat pe banca ministerială decît 3 zile, în care timp programul guvernului, în componența căruia era și Arhimandritul Melchisedec, a fost primit cu aplauze prelungite. Dar invidia multor doritori de ministere, ca și gelozia «cabalei negre a chiriarhiei de atunci», cum spune profesorul Gheorghe Erbiceanu, a schimbat în aceeași ședință atmosfera.

Un deputat a interpelat guvernul susținînd că nu permit canoanele prezența unui călugăr pe banca ministerială. Melchisedec, contrar dorinței lui Kogălniceanu și a membrilor guvernului, bine motivată de a rămîne între ei, a hotărît, drept orice răspuns, demisia.

Iată textul demisiei, din care se vede că nu vanitatea, ci principii superioare l-au determinat pe Melchisedec să intre în guvern:

«Prea Înălțate Doamne!

Chiematu de Înălțimea Voastră la postul de Ministru Secretariu de Statu la Departamentul Kulturilor și a Instrucției publice nu m-am înșelat nici de cum, de a vedea în aceasta, alta decît chiemarea raportorului doririlor clerului națională la Divanul adhoc. Am primit dar chiemarea ca vederatul semnu al binevoinței Înălțimei Voastre de a ridica clerul din înjosita lui poziție în care l-au aruncat tristele împrejurări ale patriei noastre. Niciodată nu mi-ar fi trecut prin minte că o atît de creștinească binevoință a Înălțimei Voastre asupra clerului și a religiei să fie contra Sf. Canoane, care în spiritul și în litera lor chiar, nu sînt și nu pot să fie decît de a pune clerul în adevărata lui misie moralizatoare și luminătoare a poporului. Și eu cunosc și respectezu canoanele, ca ecspressie a acestei mîntuitoare idei, și nu mă sfiesc a mărturisi, Prea Înălțate Doamne, că dacă chiemarea mea la postul de Ministru al Cultelor și a Instrucției publice o aș fi înțeles de contrară canoanelor Bisericești, mi-ași fi luat îndrăzneala, ca către un Domnitoru creștinu ortodocsu, a Vă arăta chiar de atunci neputința mea de a primi. Dar aceea ce mau îndemnat a răspunde la chiemarea Înălțimei Voastre au fost chiar canoanele Bisericei, — care învoesc cliricului, cînd va fi chiemat de legi, a lua asuprăși purtarea de grijă pentru *orfani, văduve*, pentru *lucrurile Bisericești* și pentru alte însărcinări compatibile cu religiozitatea și frica de Dumnezeu (Canon. al. 3-lea Sinod, IV. Ecumenic).

În privirea mea Ministerul de cult, cu educația tinerimei, cu cutia milelor și cu averea Bisericească nu este decît tocma cazul învoit de canoane.

Ca clericu însă, datoriu deapururea a gîndi, a lucra și a mă ruga pentru pacea și unirea tuturor și pentru întemeierea dra-

gostei între creştini, văzînd că fiinţa mea în postul de Ministru al Cultului şi a Instrucţiei publice a ridicat împotrivire din partea unor onorabili deputaţi, tot-odată şi spre a fi consecvent programului noului Minister a Înălţimei Voastre, subscris şi de mine, prin care împreună cu collegii mei cialalţi D. Miniştri, m-am angajat în faţa ţărei de a feri conflictele între guvernu şi puterea legislativă a ţărei; mai ales în timpul de faţă cînd toată ţara şi întreaga naţie cu nerăbdare aşteaptă legi şi reforme, care nu se pot face de cît prin armonia puterilor Statului. De aceea vin umilit a depune Înălţimei Voastre dimisia mea din postul de Ministru cu care creştineasca Voastră rîvnă m-au fost onorat.

Gata de a prosfera slabele mele puteri pe altarul patriei ori cînd Înălţimea Voastră sau guvernul Înălţimei Voastre m-ar îndatori la ori ce servicii fraţilor mei; mulţemit în postul meu de professoru ce l-am avut înainte, pe care-l stimezu nu mai puţin de cît acest de ministru şi prea fericit că am ocazie de a putea mărturisi tuturor şi tot-deauna despre binevoinţa Înălţimei Voastre către clerul patriei şi stima creştinească către religia Ortodocsă, am de aceea mai mare onoare, Prea Înălţate Doamne, a fi a Înălţimei Voastre întru tot plecat şi supus servu».

Iată şi rezoluţia domnitorului:

«Primim cu părere de rău asemine demisie de la Prea Cuviosul Arhimandrit Melchisedec, carele prin nobila sa purtare în lucrările Divanului Adhoc consultativ, destul închezăşuie adevărate serviţii, într-un moment de tranziţie aşa de gingaş. Însărcinăm tot odată pre Ministrul Nostru Secretar de Stat la Departamentul Trebilor din lăuntru şi Prezident Consilului a da publicitate acestei a Noastre mărturisiri precum şi demisiei de faţă...»

Cînd Kogălniceanu îi comunică în scris această rezoluţie, adaugă la părerile de rău ale Domnitorului şi pe ale sale.

Melchisedec a lucrat în Consiliul superior de instrucţie şi în Comisiunea pentru secularizarea averilor mănăstireşti.

De la Episcopia Dunării de Jos, unde fusese numit de Domnitor, a fost ales la Episcopia Romanului la 1879, conform dorinţii Sale. Pe deoparte voia să fie ales, pentru ca să nu i se mai spuie de cineva că e episcop numit, iar pe de alta voia să fie mai aproape de Gîrcina sa iubită. Episcopia Romanului fusese condusă timp îndelungat de locţiitori de episcopi. Ultimul Episcop Isaia Vicol murise tînăr. Abia începuse construcţia caselor episcopale, pe care le-a terminat Melchisedec. A clădit, local propriu pentru Seminar.

Prima lui grijă după instalare a fost să-şi cunoască preoţii şi credincioşii. Pentru împlinirea acestei dorinţi a început vizitele canonice. Apoi a plănuit cîteva călătorii cu caracter informativ şi ştiinţific.

Prima călătorie a făcut-o la mănăstirile din Moldova de Nord (Bucovina), apoi a pornit în Bulgaria. Notele de călătorie le-a publicat în «Revista pentru istorie, arheologie şi filologie».

În vara anului 1885 a făcut o călătorie în Rusia, unde la

Kiev a fost cu multă bucurie primit de foștii săi colegi, acum profesori.

Melchisedec avea o înfățișare plăcută. În vorba lui și în felul de a fi era atrăgător, reflexul unei inimi mari și al unui suflet curat.

Îi plăcea natura și florile. Din grădina episcopiei făcuse un adevărat rai pămîntesc; asemenea și din grădina proprie cumpărată de la Dr. Teodori și în care a rînduit să fie și înmormîntat. Aproape zilnic venea aici, în această grădină, pe care o numea «schitișorul meu». Prin testament a lăsat să se înființeze aici o grădiniță de copii, ceea ce epitropia a și făcut. Iubea copiii. Ajuta pe școlarii silitori. Pe unii i-a trimis la studii în străinătate. Între alții și Părintele Const. Nazarie, care a fost profesor universitar.

Era un om cinstit, sincer, modest mai presus de toate, de caracter, un om de convingeri. Ducea o viață sobră, cumpătat la hrană, simplu la îmbrăcăminte, neobosit la muncă. Zelul pentru ortodoxie era circumscris la el de zelul pentru biserica romînească. Cînd în 1882 Patriarhia de Constantinopol s-a amestecat prea mult în afacerile interne ale bisericii noastre (era atunci chestiunea sfințirii mirului în țară) el a fost înflăcăratul apărător al drepturilor bisericii romîne.

A fost sufletul Sfîntului Sinod de la 1862 și pînă la sfîrșitul vieții sale, redactînd toate actele mai însemnate emanate de la Sf. Sinod. O deosebită activitate a desfășurat în Sf. Sinod constituit prin legea organică din 1872. Nu numai că a participat la redactarea tuturor regulamentelor, dar a avut un mare rol în lupta pentru autocefalia bisericii romîne.

După multă documentare, pe care nu e locul a o expune în întregime aici, conchidea: Biserica romînă ortodoxă a fost și este autocefală. Argumentează că sfințirea mirului se face de episcopul sau episcopii oricărei biserici. Numai de preot nu se poate face. La 25 aprilie 1885 s-a obținut autocefalia bisericii romîne. Iată rezultatul documentării temeinice făcută de episcopul Melchisedec.

Mult a lucrat pentru înființarea Falcultății de Teologie, susținînd că nu e demn de o biserică autocefală să nu aibă o asemenea facultate și a izbutit. A susținut și a lucrat ca nimeni altul pentru progresul în biserică. N-a izbutit în toate, cum ar fi vrut, pentru că n-a fost ajutat.

Care i-au fost aspirațiile se vede lămurit în testamentul său, făcut aproape de clipa morții.

«Iată eu robul și închinătorul adevăratului Dumnezeu, cugetînd la ceasul sfîrșitului acestei vieți trecătoare și la viața cea nemuritoare, ce se începe de la ușa mormîntului, am decis ca credințele și aspirațiile mele din viață să le transmit vieții celei veșnice.

Am dorit în viața mea dezvoltarea spre bine a instituțiilor religioase din Romînia, ce ni le-au transmis pietatea și rîvna strămoșilor noștri, pentru cultura intelectuală și morală a poporului romîn.

Mi-a fost prețios progresul și ridicarea națiunei din decăderea ei seculară.

Am iubit ştiinţa şi pe oamenii devotaţi ei şi am urît ignoranţa şi pe apărătorii ei.

Am crezut că numai ştiinţa unită cu sentimentul adevărat religios va ridica clerul şi biserica noastră la înălţarea cuvenită şi la conştiinţa datoriei.

Am crezut că fără cultură clerul va continua a rămîne amorţit şi stăpînit de prejudiţiile vulgare, de viţii şi spre batjocora despotismului unor ambiţioşi vani şi speculatori de cele sfinte, iar biserica o instituţiune moartă, destinată numai a acompania pe morţi la mormînt.

Am iubit poporul şi am dorit imbunătăţirea soartei lui materialiceşte şi moraliceşte.

Am privit cu adîncă durere la degradarea şi distrugerea institutelor religioase strămoşeşti, care fiind legate cu istoria ţării şi plantate adînc în spiritul religios al poporului, ar fi putut deveni atîtea instituţiuni pentru cultura intelectuală, morală, industrială a poporului şi de aziluri pentru neputincioşi şi orfani.

Cît am fost în viaţă am lucrat în sensul acestor dorinţi ale mele sufleteşti întrucît m-au ajutat mijloacele şi puterile mele.

Acum depun la altarul patriei aceste aspiraţiuni şi credinţe ale mele împreună cu rodul ostenelilor mele din viaţa ce am parcurs în lumea aceasta»...

Privit ca om de carte şi de condei Episcopul Melchisedec se vădeşte în scrierile sale ca erudit teolog; versat în toate ramurile teologiei, în cea istorică mai ales.

A alcătuit cărţi didactice pentru seminarii, în care sintetizează tot ceea ce era mai de seamă în literatura teologică rusească, franceză, germană. Are meritul de a fi stabilit terminologia teologică la noi. Lista cărţilor arată temeinic şi varietatea cunoştinţelor sale:

— Liturgica. Iaşi. 1853.
— Tipicul. Iaşi. 1854.
— Teologia Dogmatică. Iaşi. 1855.
— Scurtă introducere în cursul ştiinţelor teologice. Iaşi. 1856.
— Introducere în cărţile N. şi V. aşezămînt. 2 vol. Iaşi. 1860.
— Teologia Pastorală. Bucureşti. 1862.

A publicat cărţi de edificare morală a credincioşilor:

— Catehismul ortodox. Iaşi, 1857.
— Oratoriu. Bucureşti. 1869.
— Euhologiu sau rînduele de rugăciuni. Bucureşti. 1873.
— Carte de rugăciuni. Bucureşti 1884.
— Acatistul, carte de ritual. Bucureşti. 1887.

A dezbătut probleme teologice, cu tratate mai extinse cu scopul de a le populariza:

— Tratatul despre cinstirea şi închinarea icoanelor în biserica ortodoxă şi despre icoanele făcătoare de minuni. Bucureşti. 1890.

— Viaţa şi minunile Cuv. Maicii noastre Parascheva cea nouă. Bucureşti. 1889.

— Studiul despre ierarhia şi instituţia sinodală în biserica ortodoxă în genere şi biserica romînă în specie. Bucureşti. 1883.

— Biserica ortodoxă şi calendarul. Bucureşti. 1881.

O bogată activitate a avut episcopul Melchisedec pe terenul istoric. Adînc cunoscător al trecutului nostru, cunoscător al limbelor franceză și germană, greacă și latină, iar după Hajdeu, între contemporanii săi, cel mai bun cunoscător al limbii rusești și paleoslavice, a putut să dea opere istorice pe toate terenurile.

Cu drept cuvînt marele istoric Neculai Iorga (Floarea Darurilor, 1908 pag. 386) îl numește «bărbat cu chemarea științifică netăgăduită».

«Problemele ce trebuia să-și pună întîi istoria la noi și care nici pînă azi nu sînt rezolvate în întregime, cu finul său simț istoric, le prinsese în toată întregimea lor» (Neculai Dobrescu. Episcopul Melchisedec, schiță, București 1907).

«Avem», zice Episcopul Melchisedec la 1869, «multe opere istorice scrise atît de romîni, cît și de străini, noi încă nu avem istorie. Operele acestea se ocupă exclusiv cu partea politică și administrativă a țării și aceasta de multe ori foarte vag și pe scurt...».

«Religia cu instituțiile sale, școala, literatura cu operele sale, starea socială, cu organismul său, cu moravurile bune și rele; adminstrația, justiția, oastea, industria, artele, agricultura și alte ramuri în care se manifestă viața unei națiuni; unele sînt uitate de istoricii noștri cu totul; altele atinse foarte scurt și numai ca de la întîmplare ici-colo. Toate aceste părți ale istoriei noastre naționale zac ascunse în arhiva statului în documentele episcopiilor, mănăstirilor, al familiilor boierești și rezești și pe la persoane private. Cînd aceste documente se vor da la lumină și studia de oameni competenți, atunci se va vedea viața și activitatea națiunii romîne și împreună cu ele adevărata și completa istorie națională. Din acest motiv și pentru îndemnarea și a altor confrați romîni, clerici sau laici, care vor fi posedînd asemenea monumente ale activității generațiunilor trecute ale Romîniei, ca să nu le țină întru întunericul neștiinței, ci să le scoată la lumină spre a întinde domeniul științei despre istoria națională».

A publicat documente, inscripții, însemnări de pe cărți vechi, mult material istoric. Redă fidel textele, traduce exact documentele slavone, însoțește documentele de adnotări explicative prețioase. Profesorul Neculai Dobrescu spune că «lucrările lui de această natură sînt indispensabile istoricului».

A publicat:

— Cronica Hușilor și a Episcopiei. București, 1869.

— Cronica Romanului și a Episcopiei. București, 1874-75.

— O vizită la cîteva mănăstiri și biserici antice din Bucovina. București 1883.

— Inscripțiile bisericilor armene din Moldova. București 1882.

— Inscripția mănăstirii de la Războieni. București 1885.

— Notițe istorice și arheologice adunate de pe la 48 mănăstiri și biserici antice din Moldova. București 1885.

— Catalog de cărțile sîrbești și rusești, manunscrise vechi, aflătoare în bilioteca mănăstirii Neamțului.

— Biblioteca Dlui Gheorghe Sturza de la Miclăușeni, în revista pentru istorie, arheologie și filologie.

— Memoriu despre tetravanghelul lui Ștefan cel Mare de la Humor și tetravanghelul mitropolitului Grigorie de la Voroneț, în analele Academiei.

— Relațiuni istorice. București 1882.

Multe documente a publicat în «Revista pentru istorie, arheologie și filologie, passim».

A publicat monografii de istorie bisericească:

— Lipovenismul. București 1871.

— Papismul și starea actuală a bisericii ortodoxe în regatul Romîniei. București 1883.

— Biserica ortodoxă în luptă cu protestantismul. București. 1890.

Monografii de istoria Bisericii romîne:

— Viața și scrierile lui Grigorie Țamblac. București analele Academiei 1883.

— Viața Mitropolitului Antim Ivireanul, București 1886.

— Schițe biografice: Din viața Mitropolitului Filaret II. Roman 1886.

— Biografia P. S. Dionisie Romano Episcop de Buzău. Buc. 1884 analele Academiei.

Nu e de mirare deci, că episcopul Melchisedec a preconizat înființarea unei Comisiuni a Monumentelor istorice, care s-a realizat abia în zilele noastre (Studii și cercetări de Istoria Artei nr. 1-2, 1956 pag. 144 nota 3).

Din tot sufletul a dorit înălțarea culturală a țării și a neamului său. A lucrat o jumătate de veac pentru ridicarea morală a clerului și a poporului. Memoriul despre starea preoților din Romînia (București 1888) arată grija lui pentru starea materială a preoțimei.

Îndemna pe clerici să țină predici și le-a venit în ajutor prin publicarea de modele de predici din marii predicatori.

Astfel a publicat:

— 64 cuvinte (predici) ale Sf. Ioan Hrisostom, traducere după Hefele. București 1883.

— Didahiile mitropolitului Antim Ivireanul Tom. I. București 1886.

— Didahiile mitropolitului Antim Ivireanul Tom. II. București 1889.

Ambele au fost descoperite printr-o norocită întîmplare, cum spune el. Tomul I l-a găsit la episcopul Dionisie al Buzăului în 1871, iar manunscrisul tomului II a fost găsit de arhidiaconul Isidor Bușilă, la un evreu vînzător de cărți ambulant, în București.

Melchisedec s-a ocupat și de limba cărților bisericești, chestiune pe care a adus-o în incinta Academiei.

I-au stat la inimă cîntările bisericești. A susținut pe Gavril Muzicescu, Grigore Gheorghiu și Gheorghe Dima, care au transpus foarte bine pe note liniare, cîntări bisericești, care pînă atunci erau numai pe psaltihie. Chestiunea este tratată în amănunt în:

— Memoriu pentru cîntările bisericești în Romînia. București 1882.

La moartea lui au rămas multe lucrări în manunscris. Din ele se văd preocupările sale. Iată cîteva, care se păstrau la Fundația Melchisedec din Roman pînă în 1948:

— Psaltirea, tradusă în conformitate cu originalul ebraic. 1857. Constantin Diculescu spune că la traducerea acestei psaltiri Melchisedec a avut în vedere edițiunile critice în limbele moderne: germană, franceză și italiană. Traducerea aceasta ca idee și valoare literară e cea mai bună din cîte posedă limba romînă pînă azi (C. Diculescu. Un Episcop Diplomatic. București 1907).

— Liturgiar, 1876, traducere făcută după aceleași principii ca și psaltirea.

— Tedeum 1876.

— Arhieraticon adică liturgiar arhieresc combinat după un manunscris vechi de la sf. Mitropolie a Moldovei și după alte cărți liturgice ale bisericii ortodoxe, 1874.

— Tot la Fundație se păstra și un bogat material pentru istoria bisericii romîne cuprinsă în 12 caete de diferite mărimi. Acest vast material a fost adunat de Melchisedec în cursul vieții sale. Din el făceau parte cele două monografii publicate: Cronica Hușilor și Cronica Romanului pe care nu le socotim în cele 12 caete, cu următorul cuprins:

a) Caiet I, 272 pagini, cuprinde următoarele capitole: 1) Dacia creștină; 2) Date relative la Cronica Mitropoliei Moldovei, 3) Începutul bisericii Bulgare, 4) Romîni și Bulgari etc. etc.

b) Caietul II, 230 pagini: istoria seminarului de la Socola.

c) Caietul III, 194 pagini: Cultura, cărțile bisericești, bărbați însemnați pentru biserică.

d) Caietul IV, 56 pagini: Morala și disciplina bisericească.

e) Caietul V, 570 pagini: Mănăstirile.

f) Caietul VI, clerul.

g) Caietul VII, (22 pagini neterminate) Nenorocirile bisericii.

h) Caietul VIII, Patriarhi în Moldova.

i) Caietul IX, (6 pagini neterminate) Nevoințele pentru apărarea credinței.

j) Caietul X, 156 pagini: Papismul și Luteranismul.

l) Caietul XI, (cam 900 pagini) Mitropoliți.

m) Caietul XII, 714 pagini: Episcopiile.

Un ultim caiet numerotat cuprinde supliniri și adăugiri la toate caietele sus-amintite.

— Corespondența și lucrări particulare rînduite pe ani și cusut în formă de dosare. Încep cu anul 1848 și se termină cu 1892 anul morții sale. Parte din corespondențe s-au publicat într-o broșură de Constantin Diculescu București 1909. Cîteva a publicat Pr. Scarlat Porcescu în Revista Cronica Romanului și Pr. Paul Mihail.

Între hîrtiile anului 1868 este și manunscrisul intitulat: «Din călătoria la S. Petersburg. 1868». Manunscrisul a fost publicat de C. Diculescul sub titlul: «Un episod Diplomatic de Episcopul Melchisedec». București 1907. Este vorba de misiunea diplomatică

a Episcopului Melchisedec şi a lui Ioan Cantacuzino, încununată de atîta succes, realizînd îmbunătăţirea raporturilor dintre cele două state. Atît de mulţumit a fost Domnitorul de acest succes încît a propus şi el lui Melchisedec să fie Ministru al Cultelor, dar el n-a acceptat.

Numele lui de erudit a pătruns în ţări străine. Oameni de ştiinţă i-au apreciat munca şi l-au ales membru corespondent şi onorar al instituţiilor lor ştiinţifice şi culturale.

N-a ajuns Mitropolit, ba din 1885 şi pînă la moarte s-a manifestat o duşmănie nemeritată, contra episcopului Melchisedec.

Melchisedec nu ştia, că după războiul din 1877 domnitorul ţintind un sprijin pentru Romînia, încheiase o alianţă secretă cu Austria şi Germania, de la care Romînia primea împrumuturi şi de unde se comanda armament. Despre acea convenţie nu ştiau decît două trei persoane între care şi Take Ionescu (Take Ionescu, Amintiri). Deci orice fapt de atenţie către Rusia din partea romînilor supăra pe aliaţi. Melchisedec nu dă atenţie, că atacurile din presa romînă aflau răsunet în presa vieneză. El presupunea alte cauze ale duşmăniei contra lui şi nu-şi dădea seama că din interese de înalt ordin politic el era cu totul supărător şi deci trebuia defăimat şi înlăturat.

Aceste atacuri l-au supărat întratîta, că l-au dus la boala de ficat, care i-a pus capăt vieţii la vîrsta de 69 ani.

Învăţatul Hajdeu, care se deosebea fundamental de Melchisedec în multe păreri, a scris în 1892 cînd a murit Melchisedec: «Episcopul Melchisedec fără îndoială a fost bărbatul cel mai cu ştiinţă dintre prelaţii noştri contemporani şi locul său în Academia Romînă — nu e o simplă convenienţă politică sau greşală de adresă — i se cuvine lui în toată puterea cuvîntului. In episcopul Melchisedec strălucea munca literară, iar ca Academician va rămîne în tot dreptul în Panteonul nostru Naţional» (Revista Nouă).

Acesta a fost, în scurte cuvinte, marele episcop Melchisedec (*).

El a fost un mare învăţat şi un ierarh model, o glorie a bisericii noastre ortodoxe romîne. Viaţa lui a fost o slăvire a Părintelui Ceresc, potrivit cuvintelor Mîntuitorului: «Aşa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca văzînd faptele voastre cele bune, să slăvească pe Tatăl vostru cel din Ceruri» (Matei V, 16).

*Preot GH. VLAD*

*) Despre Episcopul Melchisedec a se vedea:
— C. Diculescu. *Episcopul Melchisedec. Studiu asupra vieţii şi activităţii lui.* Bucureşti, 1908.
— *Un Episod Diplomatic de Episcopul Melchisedec*, publicat de C. C. Diculescu, Buc. 1907.
— *Episcopul Melchisedec. Schiţă.* N. Dobrescu. Bucureşti. 1907.
— *Din corespondenţele Episcopului Melchisedec*, de C. C. Diculescu, Bucureşti 1909.

— *Istoria Bisericii Romînești* de N. Iorga. Vălenii de Munte 1909, precum și ediția a II-a.
— *Istoria Bisericii Romîne* de N. Dobrescu. Vălenii de Munte, 1912.
— *Melchisedec zugrăvit de cîțiva din ucenicii săi.* Buc. 1939.
— *Legăturile Episcopului Melchisedec cu Bucovina.* Dr. S. Reli. Extras din Rev. Cronica Romanului, 1942.
— Revista Mitropolia Moldovei și Sucevei pe iunie-iulie 1956, nr. 6-7, pag. 438-443 și altele.

**Biblia hebraica.** adjuvantibus *W. Baumgartner. G. Beer...* edidit *Rud. Kittel*, textum masoreticum curavit *P. Kahle*.... editionem septimam auxerunt et emendaverunt *A. Alt* et *O. Eissfeldt*, editio octava typis editionis expressa, Stuttgart, *1952*.

Iată o nouă ediție critică a Sfintei Scripturi a Vechiului Testament la textul original ebraic. Textul de bază este cel vechi, al lui Rudolf Kittel, colaboratori sînt unii dintre cei care au lucrat la ediţiile anterioare ale Bibliei, alţii mai noi. În ordinea în care apar în volum cărţile, colaboratorii sînt: Facere R. Kittel (Leipzig); Ieşirea şi Leviticul G. Quell (Rostok); Numerii V. Rudolf (Giessen); Deuteronomul J. Hempel (Göttingen); Cartea Iosua M. Noth (Königsberg); Judecătorii (R. Kittel (Leipzig); Cărţile lui Samuil R. Kittel (Leipzig); Cărţile regilor R. Kittel (Leipzig) şi M. Noth (Königsberg); Isaia R. Kittel (Leipzig); Ieremia W. Rudolf (Giessen); Ezechiel J.A. Bewer (New-Jork); cei doisprezece profeţi mici O. Procksch (Erlangen); Psaltirea F. Buhl (Kopenhaga); Iov şi proverbele G. Beer (Heidelberg); Rut T. H. Robinson (Cardiff); Cîntarea Cîntărilor şi Eclesiastul. F. Horst (Bonn); Plîngerile T. H. Robinson (Cardiff); Ester F. Buhl (Kopenhaga); Cartea lui Daniel W. Baumgartner (Basel); Esdra şi Neemia H. H. Schaeder (Berlin) şi J, Begrich (Leipzig), Cronicile J. Begrich (Leipzig).

Volumul este prefaţat de un Prolegomena (cuvînt înainte) în limba germană, latină şi engleză.

Ediţia aceasta se deosebeşte de cele anterioare, publicate de Kittel. Schimbările mai importante sînt următoarele: Formatul volumului este mai mare şi mai impunător. Litera de asemenea este mai legibilă şi mai mare iar hîrtia este de o calitate aleasă.

Pentru ca cititorul să se poată orienta mai uşor s-a împărţit aparatul critic în două coloane. Variantele şi comunicări mai puţin importante sînt redate în coloana de sus şi sînt însemnate cu literele greceşti α, β, γ, alfa, beta, gama etc. Schimbările în text, şi ceea ce este mai important, se redă în coloana sublinată de jos, a doua şi se notează cu a, b, c, Cercul (o) serveşte pentru a nota masora mică.

Mai important decît aceste schimbări este structura uneori nouă a aparatului critic. Cercetările făcute de P. Kahle, în ultimele decenii, şi spiritul său critic a dus la corectarea unor termeni pe baza celor mai vechi manuscrise. Această ameliorare a textului *se datoreşte în parte bunei voinţi cu care comisariatul poporului din Moscova şi administraţia bibliotecii din Leningrad a pus la dispoziţia seminarului de Vechiul Testament de la Universitatea din Leipzig, cu împrumut preţiosul manuscris, însemnat în Biblioteca din Leningrad cu B. 19 H, iar în*

*Biblia ebraică cu litera L.* Astfel se ține seama în ediția aceasta, mulțumită concursului binevoitor al Uniunii Sovietice de un manuscris mult mai vechi decît erau cele care au servit de bază, pînă acum, textelor ebraice tipărite.

Ținînd seama de manscrisele rusești la textul ebraic al Vechiului Testament, Institulul biblic din Württemberg reia după moartea lui R. Kittel, întîmplată în 1929, revizuirea textului ebraic. Lucrarea se împarte așa încît orientalistul A. Alt preia revizuirea Pentateuhului și a profeților priori (prophetae priores), Eissfeldt profeții posteriori (prophetae posteriores) și hagiografele. Se înțelege că textul de bază rămîne, în mare, cel al lui R. Kittel.

Editorii textului ebraic s-au silit să pună la bază, încă în timpul vieții lui Kittel și codul lui Ben Așer, care se află în sinagoga din Aleppo. Lucrul acesta a fost însă cu neputință căci proprietarii codului nu s-au învoit să admită fotocopierea textului.

*Multumită tot ajutorului rusesc s-a putut însă reconstitui textul, cu fragmente aflătoare în biblioteca din Leningrad și cu fragmente aflătoare în biblioteca Alliance Israelite Universelle din Paris.*

*Acestea au fost împrumutate Universității din Bonn. E vorba despre textul lui Ben Așer din sec. X.*, dar copiat după moartea sa de Mihail ben Uziel.

*Contribuția rusă e considerabilă. Biblioteca din Leningrad a pus la dispoziție și alte multe manuscrise ebraice. Ele au fost împrumutate pe timp de doi ani Unioersității din Leipzig*, așa încît manuscrisele au fost studiate și fotocopiate. La Bonn a trimis biblioteca publică din Leningrad mai multe sute de manuscrise, pe care le-a studiat Paul Kahle și discipolii săi. Tot așa a pus la dispoziția Universității din Bonn librăria Universității din Cambridge și librăria Bodleian din Oxford manuscrise în original sau în fotocopii. Muzeul britanic (Britisch Muzeum) a îngăduit să se facă copii după cele mai importante manuscrise biblice. Fragmente prețioase a trimis la Bonn (cu împrumut) și Seminarul Teologic American din New-York, prin bună voința bibliotecarului ei prof. Dr. A. Marx. Biblioteca prusiacă de stat din Berlin a îngăduit să se trimită, pentru mai mult timp, la Bonn manuscrise, între care o fotocopie la un cod al profeților, datînd din anul 895. Biblioteca Universității din Halle a împrumutat biblii de ale lui Iacob ben Chajim, o ediție din Veneția, din 1524/1525, iar biblioteca din Halle a pus la dispoziție Biblia numită a lui Felix Pratensis, Veneția 1517/1519.

Pe cît de mulți sînt colaboratorii acestei biblii pe atît de larg a fost concursul tuturor țărilor, încît cu tot dreptul biblia ebraică din 1952 este oarecum un bun al tuturora, nu numai pentru că ea este mai bogată în material critic față de edițiile anterioare, ci și prin înfrățirea la muncă a tuturor oamenilor iubitori de progres.

Important este apoi că această ediție a Bibliei ebraice ține seama și de manuscrisele descoperite în 1947 într-o peșteră de lîngă Marea Moartă, din Palestina. Dintre manuscrisele acelea s-a luat în seamă mai ales cel privitor la Isaia și Avacum.

Textul la Avacum și Isaia descoperit în 1947 are unele cetinți deosebite față de textele anterioare. Editorii Bibliei ebraice fo-

losesc acest text după ediţia The Dead Sea Soolls of St. Mark's Monastery, vol. I., The Isaiah Manuscript and the Habakkuk Commentary Edited for the Trustees by Millar Burrows with the assistance of Iohn C. Trever and Willian H. Brownlee. Publicat de Americans Schools of Oriental Research, New-Haven 1950.

Textul ebraic al Bibliei cuprinde în totul 1434 pagini plus LIII (53) pagini introducerea. Textul este urmat de două hărţi. Una din hărţi înfăţişează Asia orientală în epoca Vechiului Testament, alta Palestina în epoca Vechiului Testament.

Volumul conţine şi o explicare a semnelor şi prescurtărilor şi un index al codicilor babilonieni la Vechiul Testament.

Titlul cărţilor biblice este dat în limba latină şi ebraică. Spaţiile între rînduri sînt observate, nu se poate produce o confuzie a semnelor.

Valoarea fondului o reliefează şi prezentarea tehnică. Frumuseţea tiparului, sobrietatea copertei - în negru şi aur - este un alt succes. Regretăm că din motive tehnice (lipsa semnelor) nu putem exemplifica cu amănunte.

Desigur că la temelia lucrărilor ştiinţifice se va aşeza, de acum înainte, ediţia din 1952 a Bibliei ebraice.

*NICOLAE NEAGA*

Pedagogul ceh Ioan Amos Comenius s-a bucurat de comemorare unanim şi cu această ocazie s-a publicat la Praga o broşură intitulată: J. A. Comenius, pentru o deplină reformaţie, 1957, pp. 71, în limba germană, franceză şi cehă. Editorii ei sînt profesorii J. L. Hromadka şi Am. Molnar. În prefaţă se precizează, că dacă numele lui Ioan Hus înseamnă explozia dorinţei după reformaţie, numele lui Comenius indică în schimb eşecul acestei reformaţii, care trece de pe plan teologic la cel pedagogic. Comenius arată drumul trasat în trecut de reformatori şi indică alte măsuri pentru realizarea unei reforme depline, care însă nu s-a realizat. El punea accentul pe credinţă şi pe libertatea bisericii, pentru ca să se poată împlini în viaţă omul creştin.

Dar el însuşi a trăit o viaţă zbuciumată, care nu l-a putut mulţumi, desfăşurîndu-se în epoca războiului de 30 de ani şi după aceea pînă în 1670, ca să moară în Olanda, departe de ţară şi de fraţi. Prima dată, manuscrisele pier în focul de la oraşul Fulnek, în 1620, şi a doua oară le mistuieşte tot focul în 1654, cînd olandezii au ars oraşul Lesno. Dintre lucrările sale s-au impus: gramatica limbii latine, 1618; Uşa limbilor iarăşi deschisă - Janua linguarum, 1631; Informatorul şcolii materne, în romîneşte de prof. M. Şesan, 1938; Poarta lucrurilor metafizice, 1632; Didactica mare, 1632; Metoda limbilor, 1645; Testament pentru fraţii cehi, 1648; Lumea în icoane - Orbis pictus, 1652; Opera didactică, la Amsterdam, 1656. Metodele sale pedagogice erau înaintate faţă de şcoala vremii, urmărind în primul rînd contactul direct cu natura şi experienţa lucrurilor spre a se înlătura abstractul, care nu are darul însuşirii. Intuiţia este pentru el cheia cunoaşterii şi a învăţămîntului.

Lucrarea sa teologică se numeşte: De rerum humanarum emendatione consultatio catholica, adică Expunerea generală cu privire la îndreptarea lucrurilor omeneşti, scrisă pe la 1649. Ea cuprinde şapte capitole, fiecare cu cîte un titlu specific şi anu-

me: panagersia, se ocupă cu îndemnul către credincioşi să se preocupe de probleme mari ale vieţii; panaugia tratează despre lumina mondială, care urmează să lumineze întreaga omenire; pansophia caută o sinteză între revelaţia divină, raţiunea îndrumată de credinţa şi cunoaşterea lumii din acea vreme, cea ştiinţifică; pampaedia urmăreşte să dea suma principiilor pedagogice; panglottia tinde să îndemne lumea la însuşirea unei singure limbi universale; panorthosia, care întrebuinţează un cuvînt luat din tradiţia creştină din apus, din vechiul ortodox răsăritean, în care îşi concentrează cele mai importante principii cu privire la propunerile sale pentru îndreptarea relaţiilor omeneşti pe teren religios, moral, filosofic, ştiinţific şi politic. În fine ultima este pannuthesia, care cuprinde o recapitulare şi un apel la toate conştiinţele de a participa la această operă mare de restaurare a stărilor omeneşti. Prin aceste străduinţe şi îndemnuri, Comenius ne apare ca un precursor al ideilor moderne despre apropierea şi înţelegerea dintre confesiunile creştine, pentru ca să poată fi pusă în faţa credinciosului o singură confesiune, iar nu mai numeroase, care numai sfarmă unitatea de concepţie şi religioasă, care se resfrînge asupra vieţii înseşi.

Panegersia şi Panaugia au fost publicate la Amsterdam în 1662, iar Panorthosia a fost scrisă mai înainte, în 1655, dar a venit la publicitate abia în 1697, cînd Comenius a citit unele pasagii din ea calvinului Samuel de Mareta din Groningen. Acesta a şi exprimat caracterul năzuinţelor religioase a lui Comenius ca sintetizîndu-se în două idei de bază: străduinţa după o panarmonie în lume şi concepţia hiliastă despre eshatologie. La aceste ţeluri se poate ajunge, după Comenius, numai printr-o conlucrare a credinciosului cu revelaţia, adică în sensul synergiei ortodoxe, şi nicidecum după solafideismul protestant. Panorthosia este expresia unei mari speranţe şi a unei mari străduinţe. Dar vremile au făcut ca să se uite de această parte a lucrării sale, care a fost descoperită în original abia în 1935 de către Dimitrie Cijevski, în orfelinatul din Halle.

Din această lucrare mare merită să fie cunoscute cîteva texte care caracterizează mai bine năzuinţele marelui pedagog. Astfel el spunea în Pampaedia: noi trebuie să dorim ca şi cele mai barbare populaţiuni să primească luminarea şi să fie scoase din întunecime şi neştiinţă. Toţi fac parte din totalitatea omenirii şi dacă o parte lipseşte, adică nu poate participa la totalitate, atunci întregul nu este întreg, şi se aduce jignire acestui întreg, lipsindu-l de o parte a sa... şi nici Dumnezeu nu a tras graniţe între oameni, ci pe toţi i-a făcut din acelaşi sînge (Fapte 17, 26).

Din Panorthosia se impun următoarele sale concepţii: „reformaţia o socotesc neîmplinită nu cu privire la obiect, ci cu privire la om, la purtător; adevărata reformaţie trebuie să fie ordonată, să corespundă adevărului, să urmărească cu atenţie scopul şi să aleagă mijloacele cele mai potrivite. Doresc o adevărată reformaţie bisericească şi aceasta încă nu s-a produs... A încercat papalitatea o reformă, dar a rămas numai la suprafaţă şi poartă anumite interese... mai ridicol a fost Ioan Hus şi ce s-a ales din ideile lui? şi cum a fost cu Luther? El s-a mărginit la învăţătura despre îndreptare prin credinţă, dar a uitat să reformeze

disciplina bisericească împotriva abuzului cu folosirea Evangheliei. Iar Calvin? Acestuia îi mergea în primul rînd pentru Euharistie şi împotriva ceremoniilor superstiţioase papale... iar ceilalţi s-au chinuit cu cîte o cercetare asupra unor probleme secundare ale religiei... Toate aceste reforme aduc aminte de vindecarea orbului (Marcu 8, 24) şi acum se recere completarea acelui act cu consecinţa ca orbul să vadă toate în mod deslușit" (Marcu 8, 25).

Deci se întreabă Comenius: cine va îndrăzni o astfel de reformă deplină? Răspunsul poate fi numai acela, că o conferinţă a tuturor confesiunilor, prin consensul unanim. În acest scop trebuie să se înţeleagă credincioşii, pentru că pîinea gustă altfel celui bogat ca celui sărac, altfel se mulţumeşte unul sătul şi altfel unul însetat; altfel sună muzica lui Petru şi altfel a lui Pavel, altfel gustă mierea unui om sănătos şi altfel celui bolnav. Deci numai realizîndu-se un consistoriu mondial, în care să participe toţi credincioşii şi care să urmărească realizarea unităţii, prin putere morală, credinţă tare, întruniri confesionale, inspecţii îndrumătoare, artă unificatoare, uniformitatea cărţilor moralizatoare, acţiuni de caritate şi asistenţa sf. Duh. Cei care apar necredincioşi, să fie aduşi la unitatea credinţei prin dovada autorităţii sf. Scripturi. Şi Comenius exclamă: „o voi neamurilor creştine, răsfirate în toate continentele în atîtea confesiuni, secte, concepţii şi rituri... daţi-vă mîna, fiind fraţi întreolaltă şi fiţi una iar".

*Prof. M. ŞESAN*

**Istoria bisericii romîne,** manual pentru institutele teologice vol. I-1632, alcătuit cu aprobarea Sf. Sinod de P. C. Preot Gheorghe I. Moisescu profesor la Institutul Teologic Bucureşti, P. C. Preot Ştefan Lupşa profesor la Institutul Teologic Sibiu şi P. C. Preot Alexandru Filipaşcu († 1953) 464 pag. Editura Institutului Biblic, Bucureşti 1957.

Viaţa religioasă a poporului nostru cu toate aspectele şi formele sale de manifestare a fost obiectul spre care s-au îndreptat numeroşi istorici străini şi romîni. Cu secole în urmă la alcătuitorii letopiseţelor şi la cronicari găsim însemnări sau scurte informaţiuni asupra Bisericii noastre strămoşeşti. Călătorii străini care au vizitat ţările noastre sau au trecut pe aici au lăsat ştiri preţioase şi asupra vieţii politice, sociale şi economice a poporului nostru dar şi asupra vieţii sale religioase, asupra instituţiilor şi figurilor luminoase ale Bisericii romîne.

Unele monografii aghiografice cum este, de pildă, *Viaţa Sf. Ioan cel Nou* scrisă de Grigore Ţamblac, sau *Viaţa Sf. Nifon* scrisă de Gavriil Protul cuprind ştiri interesante asupra ortodoxiei romîneşti în anumite epoci. Istoricii mai noi, romîni şi străini, care s-au ocupat de trecutul poporului nostru, care au făcut cercetări temeinice şi au scris, folosind metode ştiinţifice, n-au ignorat nici trecutul istoric al Bisericii noastre.

După anul 1800 au început a apare diferite scrieri a căror obiect specific a fost numai trecutul istoric al Bisericii romîne. Cu cît ne apropiem de epoca noastră numărul acestor lucrări este tot mai mare. Faptul se datoreşte, mai cu seamă, avîntului pe care l-a luat de cîteva zeci de ani ştiinţa istoriei bisericeşti la noi. Avem de pildă simple monografii istorice asupra unor anumite e-

poci din viaţa bisericească a poporului nostru, asupra instituţiilor sale religioase, – episcopii, mitropolii, mănăstiri, biserici – sau asupra unor ierarhi cu activitate rodnică; avem însă şi unele încercări de a prezenta sintetic viaţa istorică a Bisericii romîne.

Unele monografii şi unele lucrări de sinteză sînt alcătuite după metodele ştiinţei istorice, altele, dimpotrivă, sînt simple încercări în care se poate găsi uşor interesul regional, prejudecata, afecţiunea şi chiar tendinţa de parţialitate a autorului.

Nevoia unei lucrări care să se ocupe de Biserica romînă în timp şi în spaţiu care să prezinte modul în care s-a desfăşurat viaţa noastră creştină de la începuturile ei pînă în zilele noastre pe tot teritoriul în care s-a format şi în care trăieşte astăzi poporul romîn era de mult timp adînc simţită.

Această nevoie a celui ce doreşte să se informeze asupra tuturor formelor de manifestare a poporului nostru în trecut, a fost împlinită prin manualul alcătuit de profesorii Gheorghe I. Moisescu, Ştefan Lupşa şi Al. Filipaşcu († 1953) de la institutele noastre teologice. E foarte adevărat, lucrarea apărută la sfîrşitul anului trecut, are sensul şi forma unui manual, unui curs universitar; are deci, în primul rînd, un scop practic, acela de a înlesni studenţilor în Teologie şi preoţilor cunoaşterea şi înţelegerea trecutului nostru bisericesc, dar lucrarea aceasta este de un folos real atît pentru credincioşi în general cît şi pentru cercetătorii istoriei bisericeşti în special. Deşi multe din problemele trecutului nostru bisericesc sînt expuse şi tratate sumar – tehnica şi condiţiile cursului universitar au impus această linie – cititorul zăbavnic va observa metoda critică de lucru a autorilor în expunerea faptelor istorice, intuiţiile lor corecte, ipotezele bazate, întotdeauna, pe izvoarele istorice neîndoielnice.

Fiind manual şi unele cunoştinţe introductive fiind absolut trebuitoare, mai cu seamă studenţilor în Teologie, autorii, în lecţiile introductive, dau unele noţiuni sumare asupra *obiectului* istoriei în general şi al istoriei Bisericii romîne în special, precum şi asupra *scopului*, *folosului* şi *metodelor* de cercetare a trecutului istoriei bisericeşti.

Ţinînd seama de momentele importante din istoria patriei noastre autorii au împărţit istoria Bisericii romîne în mai multe perioade: I Coincide cu perioada de închegare şi formare a poporului romîn, II secolele VII-XIII, III 1301-1504, IV 1504-1632, V 1632-1716, VI 1716-1821, VII 1821-1918 şi VIII 1919-1949. În continuare sînt înşirate izvoarele istoriei Bisericii Romîne de care autorii au ţinut, firește, seama şi pe care cei ce vor să adîncească anumite epoci sau anumite probleme de istorie bisericească le pot folosi. Între izvoare sînt amintite: Sfînta Scriptură, operile părinţilor şi scriitorilor bisericeşti (Colecţia J. Migne), Actele martirilor, Actele sinoadelor, Inscripţii vechi creştine, Inscripţii medievale, Colecţii de documente, Texte literare slavone, Vieţi de sfinţi şi cronici bisericeşti, Cronicile romîneşti, diferite lucrări de sinteză asupra Bisericii romîne începînd de la Samuil Micu Clain pînă la N. Iorga, Cursuri universitare de Istoria Bisericii romîne, manuale pentru învăţămîntul secundar, diferite monografii asupra unor epoci, instituţii religioase, ierarhi.

Altă categorie de izvoare ale

istoriei bisericeşti sînt ştiinţele auxiliare : Geografia bisericească, Paleografia, Epigrafia creştină, Arheologia creştină, Iconografia creştină, Aghiografia, Diplomatica, Filologia, Critica istorică.

După noţiunile introductive şi după arătarea izvoarelor istoriei Bisericii romîne urmează problema esenţială a originii şi vechimii creştinismului la romîni. (Perioada I sec. I-VI). Mai tîrziu sînt înfăţişate în scurt diferitele soluţii pe care istoricii le-au dat acestei probleme : Patriarhul Dosoftei al Ierusalimului : Romînii au fost creştinaţi de Sf. Ioan Gură de Aur ; D. Cantemir: În vremea lui Constantin cel Mare ; Samuil Micu, Gheorghe Şincai şi Petru Maior : creştinismul a fost răspîndit pe teritoriul nostru de coloniştii şi ostaşii romani ; Mitropolitul Macarie : Prin mijlocirea Goţilor ; E. Golubinski : De la bulgari după 870 ; Filaret Scriban : prin Sfîntul Apostol Andrei. Pe lîngă aceste păreri autorii mai amintesc răspunsurile, interpretările şi ipotezele făcute de diferiţi istorici romîni şi străini cu privire la creştinarea romînilor.

După unele amănunte asupra spaţiului geografic şi condiţiunilor istorice în care s-a format poporul romîn — amănunte absolut necesare temei — într-o expunere sintetică sînt arătate începuturile vieţii creştine la Dunăre care merg pînă la Sf. Apostol Pavel. Unele ştiri confirmă tradiţia că Sf. Apostol Andrei a predicat în Tracia, altele atestă existenţa creştinismului de formă răsăriteană în sudul Dunării pînă în sec. III.

În nordul Dunării existenţa creştinismului este mult probabilă datorită coloniştilor ex „toto orbe romano", negustorilor, militarilor şi legăturilor cu centrele din sud. Unele mărturii ale unor scriitori şi părinţi bisericeşti vin în sprijinul acestei afirmaţiuni. Ipoteza autorilor că în nordul fluviului erau în primele 3 secole creştini dar neorganizaţi în comunităţi bisericeşti din cauza controlului activ al autorităţilor de frontieră este justă. În sprijinul acestei ipoteze vin şi unele ştiri despre unii creştini aduşi de Goţi (care locuiau în sec. III-IV pe teritoriul nostru) din Crimeia şi din Asia Mică şi chiar despre unii misionari şi preoţi aduşi din Capadochia şi din Balcani.

Seria dovezilor privind originea creştinismului la romîni este începută cu analiza semasiologică a unor termeni creştini ai lexicului nostru bisericesc. Unii termeni de credinţă, de pildă: „*Iisus Hristos*" vădesc prezenţa misionarilor greci ; alţi termeni au fost fixaţi în limba romînă după modelul limbii greceşti. Misionarii răsăriteni greci făureau termeni noi cu ajutorul poporului de limbă latină.

Părerea susţinută stăruitor de latinişti că am fost evanghelizaţi de latini şi că am fost sub jurisdicţia Bisericii latine se dovedeşte neîntemeiată. Dacă cei dintîi misionari, în perioada de formare a poporului şi a limbii romîne, ar fi fost latini am avea uniformizare cu popoarele creştine latine în ceea ce priveşte termenii bisericeşti. Unii termeni de cult arată originea lor greacă şi în acelaşi timp situaţia politică în care se găseau strămoşii noştri: *servatoria* (după φυλακτήρια) = păzitoare ; termenul latin *feriae festa* înseamnă zi de odihnă, de linişte. Mai sînt amintiţi alţi termeni de cult proveniţi din limba greacă, din latină sau de la păgîni adaptaţi la limba romînă dintre care unii au trecut la slavi, bulgari şi unguri. Nici termenii de organizare bisericea-

scă nu arată originea apuseană a creştinismului romînesc. Consideraţiuni bine întemeiate asupra termenului *biserică* impus de creştinii de rînd în limba noastră arată origina sa grecească. Termenul *preot* derivă din grecescul πρεσβύτερος.

Altă dovadă privind vechimea creştinismului pe aria de formare a poporului romîn este numărul mare de martiri din vremea persecuţiei lui Diocliţian şi numărul de ierarhi care au luat parte la sinoade.

Se cunosc martiri în Tomi (Sciţia Minor), Dacia inferior, Dacia Ripensis, Moesia superior, Panonii şi Dalmaţia. Chiar dacă unii martiri aveau nume greceşti ei erau băştinaşi care adoptaseră onomastica creştină răsăriteană. Sub Iulian Apostatul a fost martirizat în Durostor un soldat credincios *Emilian* care foarte probabil a fost preromîn.

Pe vremea lui Constantin cel Mare şi a urmaşilor săi, erau multe centre religioase creştine în dreapta şi în stînga Dunării. Unii mitropoliţi şi episcopi au luat parte la sinodul I ecumenic.

La acelaşi sinod a luat parte şi *Episcopul Teofil* al Gotiei. Goţii după retragerea lui Aurelian s-au întins în toată Dacia şi erau creştini. Se mai cunosc şi alţi episcopi ai Goţilor, unele mănăstiri şi chiar unii martiri. Ulfila hirotonit la Constantinopol a tradus biblia, în limba gotică. Faptul că în traducerea sa sînt numeroase latinisme şi el însuşi a predicat, cum se ştie, în limba latină adevereşte părerea că în Gotia era o populaţie daco-romană.

Acţiunile împăraţilor romani împotria Goţilor şi persecuţia creştinilor sub Atanaric a înmulţit numărul martirilor: *Sfîntul Nichita*, *Sfîntul Sava Gotul* şi alţii. Dintr-o scrisoare a Bisericii din Gotia către cea din Capodocia asupra felului în care a fost martirizat Sfîntul Sava Gotul rezultă că pe teritoriul lor erau sate, oraşe, creştini, biserici şi organizare bisericească.

Existenţa populaţiei daco-romane la nordul Dunării şi a creştinismului ei este dovedită şi de monumentele arheologice descoperite pînă acum (opaiţe, pietre funerare, inele, monograme etc.) provenite de la această populaţie şi nu de la altele cum au crezut, greşit, unii istorici străini.

În vremea acţiunilor de înlăturare a păgînismului din imperiile de răsărit şi apus, în sec. IV a contribuit la răspîndirea creştinismului la strămoşii din regiunea balcanică dunăreană, *Sfîntul Nicetas din Remesiana*. Aceasta se ştie bine din poemele ce i le-a dedicat prietenul său Episcopul Paulin de Nola. Sfîntul Nicetas a predicat creştinismul în limba latină dar creştinismul de formă răsăriteană şi nu cel de formă apuseană cum cred unii romano-catolici. Participarea episcopilor şi mitropoliţilor dunăreni la sinoadele din vremea Sfîntului Ioan Gură de Aur arată că aceştia depindeau de Constantinopol şi nu de Apus.

La probele pentru dovedirea existenţii creştinismului pe teritoriul romînilor se adaugă Episcopia de Tomi care apare mai întîi cu unii episcopi (Efrem, Evagelicus, Tit) în legendele creştine şi în sinaxarele greceşti vechi. În sec. IV sînt cunoscuţi episcopii: *Vetranion* (ortodox niceean), *Gherontius* (participă la sinodul II ecumenic), *Teotim* (de la care au rămas unele scrieri), *Timotei*, *Ioan*, *Alexandru*, *Teotim II*, prin secolul VI, *Paternus*, *Valentinian*. Prin secolele VII şi IX Arhiepiscopia de Tomi

era considerată autocefală şi nu-i exclus să fi contribuit la creştinarea bulgarilor în trecera lor pe aici şi credincioşii băştinaşi de pe teritoriul ei.

Creştinismul era peste tot răspîndit în sudul Dunării prin secolul V. Chiar şi slavii care pătrundeau spre sud se creştinau. Cîteva fapte istorice petrecute în secolele V şi VI arată că învăţătura religioasă creştină era răspîndită şi la nordul fluviului. Împăratul Iustinian care-şi întinsese stăpînirea şi la nord a hotărît creştinarea păgînilor (în timpul său se creştinară Gepizii). Tot acest împărat în anul 535 a înfiinţat Arhiepiscopia Iustiniana Prima a căreea jurisdicţie se întindea şi asupra unor cetăţi din nordul Dunării.

Mai înainte de el Sinodul IV Calcedon, în anul 451, stabileşte mai lămurit decît Sinodul II jurisdicţia Patriarhiei de Constantinopol la nord de graniţele imperiului bizantin. În secolul VI în timp ce slavii pătrundeau în valuri mari la sudul Dunării populaţia băştinaşă tracoromană trecea la nordul fluviului unde regimul fiscal al gepizilor şi al avarilor era mai uşor. Aceşti băştinaşi din sud au trecut la nord cu credinţa lor religioasă creştină şi cu formele de organizare bisericească.

Unele monumente de arhitectură, sculptură, pictură, artă minoră, epigrafie şi numismatică creştină din secolele IV-VI de pe teritoriul daco-roman completează seria dovezilor privind existenţa creştinismului în această epocă.

La *Tomi* (Constanţa) de pildă, s-au descoperit cripte cu motive creştine, paraclise, un crucifix (astăzi la muzeul britanic), discul episcopului Paternus, două ulcioare pentru aghiasmă; la *Stratonis* (Techirghiol) un capitel de cruce; la *Callatis* (Mangalia) o basilică; la *Tropaeum Traiani* patru basilici; la *Axiopolis* (Cerna-Vodă) o basilică cimiterială; la *Histria* trei basilici cu trei nave; la *Dinogetia* (Bisericuţa) o basilică şi alte obiecte creştine de cult; la *Drubeta* (Turnu Severin) un altar; la *Sucidava* (Celei) o basilică, un cimitir creştin şi alte obiecte de cult. S-au mai găsit unele monumente creştine din secolele IV şi VI şi în alte localităţi din Dacia Traiană.

Sînt după cum s-a putut vedea destule probe care dovedesc existenţa creştinismului în cele dintîi veacuri. Autorii lucrării s-au silit să le arate pentru a spulbera anumite păreri tendenţioase. Lectura celor dintîi capitole întăreşte convingerea că învăţăturile religioase creştine s-au răspîndit de timpuriu pe teritoriul de formare al poporului romîn, că în secolul VI creştinismul era generalizat în sudul Dunării iar în nordul fluviului erau comunităţi creştine bine organizate.

Pentru veacurile VII-IX încetează însă inscripţiile şi ştirile arheologice şi literare privind creştinismul în ţinuturile dunărene. În vremea aceasta grupuri de slavi se aşează în sudul Dunării în locul băştinaşilor care trec în nord. Faptul acesta rezultă din unele cronici vechi romane, maghiare, dalmate şi una greacă. În anul 726 între episcopiile supuse Patriarhiei de Constantinopol sînt amintite şi: Durostorul, Turtucaia, Scoria şi Sucidava (?). La Sinodul VII ecumenic a luat parte şi Episcopul *Ursu al Avaritenitor* care slujea într-o biserică cu baptisteriu din Cenad.

Tot în epoca aceasta s-au aşezat şi Bulgarii în patria lor de astăzi dînd peste populaţia slavo-romanică.

Ei au luat primele învăţături religioase creştine de la băştinaşi împrumutînd cîteva cuvinte creştine de origină latină. Creştinarea lor a fost împlinită de Ţarul Boris cu sprijinul Bizanţului şi desăvîrşită de unii ucenici ai Sfinţilor Chiril şi Metodiu ca: Sfîntul Climent de la Ohrida, Naum şi alţii care au tradus numeroase cărţi din limba greacă şi limba slavă fixînd literar ceea ce este cunoscut sub numele de paleoslavă.

Înfluenţa slavă asupra Bisericii romîne a început în secolul X după ce s-a fixat paleoslava cînd bulgarii stăpîneau şi la nordul Dunării. Procesul de influenţă slavă asupra Bisericii a fost întreţinut de Episcopiile de la Vidin şi Silistra unde se hirotoneau romînii, de acţiunea Împăratului Vasile Bulgaroctonul la începutul sec. XI împotriva bulgarilor şi de imperiul romîno-bulgar în secolul XII.

Printre popoarele vecine a căror istorie se împleteşte cu istoria poporului nostru sînt şi ungurii. Locuitorii patriei noastre cunoscuţi sub diferite nume au păstrat creştinismul de formă bizantină peste care a venit înrîurirea slavă.

Mulţi dintre unguri aveau primele cunoştinţe despre creştinism de la Metodie iar a limbii slave de la ruşi. În noua lor ţară ei au găsit creştini de la care au împrumutat mulţi termeni: *Crăciun, păgîn, altar, sîmbătă, cumătru, decembrie.* Cuvintele acestea şi altele de formă slavă din vocabularul bisericesc al ungurilor dovedesc prioritatea creştinismului răsăritean la unguri. Pe la mijlocul sec. X un principe ungur Termaţ s-a creştinat la Costantinopol, alt voievod, Ghiula, la fel. Ghiula a luat şi un ieromonah, Ierotei, ca episcop al Ungariei.

Spre sfîrşitul sec. X au venit în Ungaria misionari latini dar au fost îndepărtaţi. Totuşi creştinismul de formă latină s-a răspîndit mai tîrziu prin Ştefan cel Sfînt care în drumul său spre Ardeal a întîlnit rezistenţa voievozilor Caian şi Ohtium (vasali ai bizantinilor). Reacţiunea creştinilor orientali a fost puternică sub Gheicea dar expansiunea catolică a continuat sub Regele Ladislau şi sub urmaşii săi. Multe din moşiile romînilor au trecut în proprietatea mănăstirilor şi bisericilor catolice. Ungurii au păstrat unele rituri ortodoxe pînă în 1204 cînd Papa Inocenţiu al III-lea începe ofensiva împotriva ortodoxiei de pretutindeni.

Deşi nu există prea multe ştiri privitoare la poporul nostru din epoca aşezării ungurilor în patria lor de astăzi, a pătrunderii în Ardeal şi a creştinării lor, cuvintele de formă romînă şi slavă din vocabularul lor bisericesc precum şi cele cîteva ştiri privind viaţa bisericească în voievodatele existente la venirea lor arată şi autorii au ştiut să scotă bine în evidenţă adevărurile istorice, pe de o parte continuitatea elementului daco-roman în Dacia Traiană şi pe de alta, forma răsăriteană a creştinismului romînesc.

Istoria poporului romîn şi a Bisericii sale în sec. XI-XIII este destul de întunecată deoarece nu ni s-au păstrat prea multe ştiri. În Balcani, foarte probabil, a existat o episcopie a vlahilor. Din corespondenţa papilor cu regii şi principii unguri privind aşezarea Teutonilor şi a Ioaniţilor pe pămîntul patriei noastre sau întemeierea Episcopiei Cumanilor rezultă că existau for-

maţiuni politice, „Schismatici“ (ortodocşi) şi „pseudoepiscopi“. Pe la 1264, după ce bizantinii revin de la Niceia la Constantinopol şi cuceresc Dobrogea este amintită Arhiepiscopia Vicinei. Acest centru religios pomenit şi în alte documente, situat, după cea mai dreaptă părere, unde este astăzi Isaccea, deci pe pămînt romînesc, a avut mai mulţi mitropoliţi pînă la Iachint care a trecut la Argeş. Sub împăratul Andronic Paleologul (1282-1328) între episcopiile supuse Mitropoliei Haliciului este amintită şi Episcopia Asprocastron (Cetatea Albă) al cărui ultim episcop a fost Iosif mutat la Suceava.

După întemeierea principatelor romîne începe în viaţa Bisericii noastre o epocă nouă. Ştirile documentare mai numeroase şi mai concludente uşurează întrucîtva munca cercetătorilor. Autorii lucrării de care ne ocupăm bazaţi pe materialul documentar existent expun, în continuare, principalele momente şi laturi din viaţa Bisericii noastre pe secole. Deşi între faptele politice şi cele bisericeşti este o legătură de cauzalitate şi între provinciile romîneşti, de cele mai multe ori, o strînsă interdepedenţă, atît pe plan politic cît şi pe plan bisericesc, expunerea faptelor bisericeşti folosind metoda sincronizării, ar fi fost mai dificială.

Începînd cu întemeierea Mitropoliei Ungro-Vlahiei, autorii după ce expun modul în care s-a ajuns la unirea formaţiunilor romîneşti şi la închegarea statului muntean arată cum Domnitorul Nicolae Alexandru Basarab dorind să aibă o mitropolie bine organizată se adresează în 1359 Patriarhului din Constantinopol avînd conştiinţa că este patriarh ecumenic şi îi cere mutarea Mitropolitului Iachint de la Vicina la Argeş. În 1370 este ales, sub Vlaicul Vodă, pentru părţile occidentale ale Ungro-Vlahiei un alt mitropolit, Antim, poate, pentru a întîmpina propaganda catolică, poate, pentru motivul că Iachint era bătrîn. Acest centru religios nou n-a dăinuit deoarece Ungurii au ocupat Severinul. Cu timpul Mitropolitul Ungro-Vlahiei a avut titlul de „Exarh şi al Ungariei şi al Plaiurilor“.

În acelaşi timp cu acţiunea de întemeiere a Mitropoliilor propaganda catolică era destul de stăruitoare atît în Muntenia cît şi în Moldova. La 1369 se întemeiază prin influenţa Doamnei Clara o Episcopie catolică la Argeş iar în 1370 altă episcopie cu sprijinul lui Laţcu la Siret. Prin 1405-1413 s-a mai întemeiat încă o episcopie catolică la Bacău care, însă, a dispărut.

Cel dintîi domnitor moldovean care a început organizarea bisericească a Moldovei este Petru Muşat care între 1387-1391 a cerut Mitropolitului Antonie al Haliciului să-i sfinţească pe Iosif şi Meletie. Mijlocind la Patriarhia din Constantinopol se aprobă fiinţarea Mitropoliei Moldovei dar nu este recunoscut Iosif. Conflictul izbucnit între Patriarhie şi Moldoveni se aplanează sub Alexandru cel Bun.

Dacă în Moldova şi Muntenia viaţa religioasă se desfăşoară în condiţiuni mai bune, în Transilvania Ortodoxia suferea din cauza propagandei catolice. În Maramureş fraţii Baliţa şi Sas construiesc Mănăstirea Sf. Mihail din Peri care în 1391 era stavropighie patriarhală şi cu misiunea de a apăra ortodoxia.

În ce priveşte viaţa monahală autorii au intuiţia corectă că atît în Muntenia cît şi în Moldova existau înainte de Nicodim schituri şi sihăstrii. Venind acest că-

lugăr cu pregătire şi viaţă aleasă a zidit cu sprijin domnesc — mănăstirile: *Vodiţa, Tismana şi Prisloput* iar ucenicii săi au ajuns şi în Moldova. El a introdus stilul atonitic. Mănăstirea Vodiţa era un fel de „Samovlastie“ sau „autodespotie“. Pînă la sfîrşitul secolului XIV şi după aceea apar mai multe mănăstiri în ţările romîne.

Odată cu Nicodim s-au statornicit în mănăstirile noastre şi tradiţiile culturale ale Athosului, încît în scurtă vreme au devenit centre de cultură în care s-a dezvoltat caligrafia, arta miniaturilor, atelierele, muzica, mai întîi slavă apoi greacă. Sînt amintite mai multe manuscrise; de la Logofătul Filotei au rămas Pripealele ce se cîntă la Psalmii de la Polieleu. În ce priveşte arhitectura se constată înrîurirea romanică şi gotică dar s-a generalizat, aproape peste tot, stilul bizantin. În pictură este preponderent stilul bizantin în care apar şi unele elemente locale. La ţesături se observă migală, desen, colorit, răbdare. A existat în unele mănăstiri şi ateliere de prelucrare a materialelor preţioase, de sculptură în lemn şi în piatră.

Între faptele bisericeşti mai importante din viaţa Moldovei în secolul XV asupra cărora insistă autorii sînt: Participarea delegaţilor moldoveni la sinoadele unioniste de la Constanţa şi Florenţa, întemeierea Episcopiilor Romanului sub Alexandru cel Bun şi Rădăuţilor, după autori, sub Ştefan cel Mare; într-un capitol special ei se ocupă de înrîurirea husitismului asupra naţionalizării cultului. Printre ierarhii de seamă sînt în acest secol Mitropoliţii Teoctist şi Gheorghe David ai Moldovei şi episcopul Vasile al Romanului de la care a rămas o scrisoare către Mitropolitul Gherontie al Moscovei.

Asupra vieţii bisericeşti a Mitropoliei Ungro-Vlahiei în secolul XV autorii insistă mai puţin întrucît nu au la îndemînă ştiri documentare. În Transilvania şi în secolul acesta se cunosc „episcopii pribegi“ Ioan de Caffa, Ioanichie, Marcu, Daniil.

Viaţa mănăstirească a luat o mare dezvoltare în sec. XV în Moldova şi în Ţara Romînească. Domnitorii romîni au făcut numeroase danii mănăstirilor din Sf. Munte Athos. Literatura a înflorit în Moldova şi în ţara Romînească. Avem, în continuare, informaţiuni bogate asupra modului în care a evoluat arhitectura, sculptura, pictura, miniatura şi alte îndeletniciri artistice în ţările romîne.

La începutul sec. XVI viaţa bisericească a Ţării Romîneşti este dominată de Patriarhul Nifon chemat pentru „tocmirea“ Bisericii. Nifon cu soborul ce s-a ţinut a luat măsuri de îndreptare şi a întemeiat două episcopii noi: Buzău şi Rîmnic. Tot în secolul acesta apar primile tipărituri în tipografiile ce au fost înfiinţate în Ţara Romînească. (Macarie, ucenicii săi, Coresi). Între figurile de ierarhi se distinge Mitropolitul Maxim, Mitropolitul Luca fost episcop al Buzăului, sfetnic al Domnului Mihai Viteazul, bun caligraf.

Din şirul de ierarhi moldoveni care au păstorit în secolul XVI şi la începutul secolului XVII, Mitropolitul Gheorghe Movilă apare în actele sinodului din Constantinopol pentru recunoaşterea Patriarhiei Moscovei, Teodosie Barbovschi care a îndreptat unele manuscrise slave, Anastasie Crimca caligraf iscusit, mi-

niaturist şi împotrivitor tendinţelor de închinare a mănăstirilor pentru că adusese neorînduială în viaţa călugărească, Episcopul Macarie de Roman cărturar de slavonie influenţat însă de stilul hronografelor.

În Transilvania în secolul XVI pentru credincioşii din posesiunile domnilor Moldoveni de acolo este aşezat un episcop la Vad, iar la Geoagiu, în sud, o altă episcopie a fost întemeiată, probabil, de un voievod al Ţării Romîneşti. Sînt pomeniţi, în continuare, mai mulţi ierarhi care au păstorit în Transilvania. Informaţia bogată asupra frămîntărilor religioase din această provincie romînească în secolele XVI şi XVII, cauzate de încercările catolicismului sau a calvinsmului de a atrage pe ortodocşi îmbogăţeşte pe de o parte cunoştinţele dar dezvoltă pe de altă parte şi sentimente de dezaprobare pentru procedeele din vremea orînduirii feudale.

Interesant de reţinut că unii domnitori din Moldova şi Ţara Romînească au sprijinit, mai mult din umbră, Catolicismul, unii din ei chiar Protestantismul, cu nădejdea că prin aceste confesiuni va veni izbăvirea de turci.

Un capitol special tratează despre legăturile în duh ecumenic al Bisericii romîneşti cu celelalte Biserici ortodoxe surori. Sînt amintiţi patriarhii de Constantinopol şi ai celorlalte patriarhii din orient care au călătorit în Ţările romîne, diferiţi trimişi patriarhali, călători care au venit aici din Rusia sau au trecut pe aici, daniile domnitorilor romîni făcute diferitelor mănăstiri din sudul Dunării şi din orient; de asemenea este amintit faptul că viaţa culturală bisericească slavo-bizantină la noi a luat o mare dezvoltare datorită cărturarilor care au venit din sudul Dunării din cauza condiţiilor grele de viaţă impuse de apăsarea otomană.

Personalitatea lui Mihai Viteazul este prezentată de autori în cîteva pagini. Alături de glorioasele sale fapte de arme sînt înşirate şi înfăptuirile sale bisericeşti scoţîndu-se în evidenţă ideia că acest mare domnitor romîn a avut sfetnici creştini ortodocşi ca: Mitropolitul Dionisie Rally, Mitropolitul Matei al Mirelor, Mitropolitul Luca dar a avut o conştiinţă naţională romînă şi o conştiinţă ortodoxă.

Ultimele capitole tratează despre viaţa călugărească în Moldova şi Ţara Romînească, despre impunătoarele biserici de zid, care apar în secolele XVI şi XVII, despre ierarhii cărturari, despre tipăriturile bisericeşti slave şi romîne, despre dezvoltarea literaturii istorice, a literaturii apocrife (Codex Sturdzanus, Codicele Teodorescu, Codicele de la Cohalm, Codicele de la Ieud), subliniindu-se faptul că această literatură nu are izvoare bogomilice, despre literatura populară care în cea mai mare parte a fost copiată, multiplicată şi răspîndită de călugări şi clerici de mir, în sfîrşit despre dezvoltarea artelor în bisericile şi mănăstirile romîneşti, cu observarea că în ce priveşte arhitectura moldoveană se constată influenţa Renaşterii italiene. Sînt pomeniţi, apoi mai mulţi pictori străini şi romîni de la care au rămas diferite icoane în care se reflectă rafinamentul lor artistic.

O recenzie, oricît de dezvoltată, chiar în cel mai bun caz, poate da numai o imagine palidă asupra unei cărţi. Pentru a avea o ideie clară despre o carte ea trebuie citită. Lectura, întotdeauna înlesneşte cunoaşterea pro-

blemelor, dezvăluie scopurile pe care le urmăreşte o carte şi mai ales procedeele sau metodele de lucru ale autorilor.

Manualul de Istoria Bisericii Romîne pe care l-am prezentat a fost alcătuit şi tipărit, în primul rînd, pentru studenţii Institutelor teologice dar poate fi folosit de toţi cei care doresc să cunoască trecutul bisericesc al poporului nostru. Viaţa religioasă cu toate aspectele sale este expusă sistematic cu documentare bogată, începînd de la procesul istoric de creştinare al poporului nostru care coincide cu procesul de închegare a acestui popor şi pînă în anul 1632. Cei care doresc să adîncească informaţia au la sfîrşitul fiecărui capitol bibliografia necesară.

Ceea ce se remarcă cetind această lucrare este metoda ştiinţifică de lucru a autorilor. Ei s-au bazat numai pe izvoare neîndoelnice. Adevărurile istorice, rezultate din mulţimea izvoarelor şi din confruntarea lor nu sînt cu nimic ştirbite. Sînt firească şi ipoteze acolo unde lipsesc izvoarele şi mărturiile istorice dar sînt corecte. Nu se vede, adică, tendinţa de interpretare şi considerare a faptelor prin unghiul sentimentelor sau a părerilor personale. Spre deosebire de multe lucrări anterioare de istorie a Bisericii romîne lucrarea recenzată acum înfăţişează faptele după metoda criticii istorice.

Altă trăsătură specifică acestei lucrări este sîrguinţa autorilor de a preciza anumite fapte istorice prin interpretările semasiologice. De pildă lexicul bisericesc al ungurilor şi într-o oarecare măsură chiar a bulgarilor influenţate de lexicul romîn vădeşte, pe de o parte, continuitatea elementului daco-roman pe teritoriul balcano-carpatic şi pe de altă parte, prioritatea creştinismului romînesc. Studierea lexicului romîn, cu deosebire a toponimiei şi onomasticei precum şi a lexicului popoarelor învecinate aduce negreşit multe soluţii problemelor nerezolvate. De pildă în documentele moldoveneşti din vremea lui Ştefan cel Mare sau din vremea domnitorilor anteriori, de multe ori, este vorba de unele denumiri toponimice care vorbesc de existenţa unor mănăstiri, a unor biserici şi a unor aşezări călugăreşti. Faptul acesta ar veni în sprijinul ipotezei că a existat viaţă bisericească creştină organizată înainte de întemeierea Moldovei.

Ilustraţiile în număr de 54 pe care autorii le-au publicat sînt un potrivit material intuitiv pentru cei care le au în faţă. Ele fixează în memoria cititorilor anumite aspecte şi fapte din viaţa noastră bisericească.

Lectura atentă a volumului I de Istorie a Bisericii Romîne împlineşte o funcţie didactică îmbogăţind, adică, mintea cititorului cu numeroase şi variate cunoştinţe de istorie bisericească. Expunerea faptelor şi reliefarea însuşirilor alese care au împodobit sufletele unor voievozi şi a unor ierarhi romîni dezvoltă şi unele sentimente religioase.

*Pr. SCARLAT PORCESCU*

*Mircea Tomescu:* **Calendarele romîneşti** (1733-1830) Editura de stat didactică şi pedagogică. Bucureşti, 1957, pag. 154, lei 5,50.

Directorul bibliotecii centrale de stat a R. P. R. Mircea Tomescu, în studiul ce-l publică, cercetează calendarele, care au deschis porţile unor noi orizonturi culturii romîneşti, au adus în cîmpul preocupărilor ei elemente ştiinţifice

şi literare şi au fost şcoli de educare culturală.

În introducere, autorul face istoricul alcătuirii calendarelor la greci, la chinezi, la arabi. După descoperirea tiparului se publică calendare în anul 1447 în Germania, în anul 1506 în Franţa, cu conţinut religios. Un calendar medical apare pentru anul 1457, iar în secolele următoare apar şi cu ştiri istorice despre popoarele ţărilor orientale.

Capitolul I tratează despre calendarele în ţările romîne. Întîi au circulat calendare în l. streine. Ele veneau din Italia, din Austria, precum şi de la slavii înconjurători.

Primele calendare în l. romînă cunoscute pînă acum şi rămase în manuscris, au fost întocmite între anii 1693-1704 de Ioan Romînul, după model italian.

Autorul face apoi împărţirea calendarelor în următoarele genuri: Calendarul *popular*, Calendarul *literar istoric*, calendare *de perete şi bisericeşti*.

Primul calendar tipărit în limba romînă este *cel popular* imprimat la Braşov în anul 1733 februarie 20 „prin osteneala Dascălului Petcu Şoanul". Studiul precizează că Petcu Şoanul a fost preot întreprinzător şi dornic de a pune la îndemîna poporului cărţi. Petcu Şoanul a tradus calendarul de pe cel sîrbesc şi l-a aşezat pe limba romînească, ca întru 100 de ani să slujească. Cuprinsul calendarului, pe lîngă partea bisericească, e format din precizări referitoare la vreme şi viitorul omului.

Cronologia calendarului cuprinde evenimente biblice şi istorice. Circulaţia intensă a primului calendar popular în toate ţinuturile locuite de romîni, s-a aratat şi printr-aceea, că numeroase manuscrise s-au copiat după textul tipărit (p. 24).

După jumătate de veac de la tipărirea primului calendar în l. romînă, apare al doilea calendar, în Moldova.

Calendarul este tipărit în Iaşi, la anul 1785 prin osteneala protoiereilor Mihail şi Policarp Strilbiţchi. Calendarul este aşezat pe 112 ani, şi nu este o traducere ca primul, ci o *compilaţie din mai multe* cărţi ruseşti, germane, romîneşti. Calendarul este ilustrat şi cuprinde sfaturi de medicină umană şi veterinară, precum şi ilustrarea răspîndirii descoperirilor tehnice. Cinci manuscrise de pe acest calendar copiate în 1798-1828 sînt în păstrarea Bibliotecii Academiei R. P. R.

Calendarul de la Bucureşti din 1795 este o *traducere* din ungureşte şi de pe el s-au făcut patru manuscrise, dintre care cel mai vechi este din 1799.

Manuscrisele de pe calendarele tipărite în 1733, 1785, 1795, au circulat în Muntenia, Moldova, Ardeal ca şi în Banat, Bucovina şi Oltenia.

La aceste calendare tipărite se adaogă şi calendarul manuscris de la 1802, al căruia compilator a căutat să dea o unitate lucrării sale, culegînd texte de prevestiri, care circulau intens în manuscrise. Însemnătatea calendarului manuscris consta în aceea, că el arată sensul de dezvoltare a calendarelor la începutul sec. XIX-a şi marchează o nouă etapă în lupta ştiinţei contra superstiţiilor.

Din genul calendarului popular cel mai însemnat este Calendarul pe 7 planete. Calendarul este *tipărit la Iaşi, în tipografia Sf. Mitropolii la anul 1816* şi cuprinde 140 de ani. Alcătuitorul calendarului pune ordine în textele populare ce erau amestecate şi fără legătură între ele în manuscrise. Materialul este luat fie din calendare

și tipăriturile anterioare, fie din manuscrise.

Calendarul pe 7 planete din 1816, a cunoscut numeroase ediții în tot secolul XIX-a și prima jumătate a secolului nostru, ultima fiind din anul 1936. Calendarul s-a tipărit în afară de Iași și la București; și la Buda și la Brașov.

Calendarul din 1816 a fost alcătuit de un romîn. Textele tipăriturii sale, le-a găsit în vechile tipărituri și manuscrise. Ca model îi va fi servit poate și vreun almanah strein, dar gustul cetitorilor îi indicase conținutul acestei enciclopedii de texte populare (p. 55). Acest calendar romînesc ajunge la forma defenitivă în tipăritura din 1823, cînd se va tipări în două tiraje, unul la București și altul la Iași.

Din genul calendarului *literar-istoric*, fac parte cele apărute la Sibiu, Viena și Buda.

Calendarele de la *Sibiu*, care apar din 1794, an de an, au în conținut patru părți: a) calendaristică, b) istorică, c) didactică, d) literară.

Calendarul în l. romînă tipărit la Viena pentru anul 1794, a fost întocmit după modelul almanahurilor occidentale.

Calendarele romînești tipărite la *Buda* de la 1806 pînă la 1830 se împart în grupele;

Calendarele lui Samuil Clain, Gh. Șincai și Petru Maior, 1806-1821.

Calendarele lui Zaharia Carcalechi.

Calendarele lui Ioan Theodorovici și

Calendarele lui Ștefan Neagoe.

**Calendarele de perete și calendare bisericești.**

Primul calendar romînesc de perete apare în 1809 la Cernăuți prin osteneala lui Vasile Țintilă. Alte calendare apar pentru anii 1811, 1812, 1814, 1820 și 1824. Imprimate pe foi volante ele arătau lunile, zilele și sărbătorile. Calendarele sale se încadrează acțiunii pentru cultură națională romînească.

Calendare bisericești apar între 1820-30 la Oradea Mare prin grija episcopiei greco-catolice. Primele 30 pagini cuprind partea calendaristică în l. romînă. Restul paginilor e în l. latină.

Urmează capitolul: *Repertoriul bibliografic al calendarelor romînești* (p. 100-126) în care se face descrierea a 44 calendare, din care 12 populare și 32 istorico-literare. La acestea se adaogă 6 calendare bisericești și 8 de perete.

Autorul studiului Mircea Tomescu, face apoi privire generală asupra calendarelor, trăgind concluziile.

Calendarele populare sînt alcătuite pe 100, 112 și 140 de ani. Dintre calendarele populare, cel pe 7 planete (Iași, 1816) formează un prototip care a servit de model pentru alte ediții. Calendarele populare, alături de textele și datele religioase, aduc și elemente noi de cultură și experiență. Calendarele populare se bucurau de mare răspîndire la toți romînii.

Calendarele de la Sibiu sînt superioare celor populare prin faptul că, partea istorică reprezentată cu date cronologice se referă la romîni. Apoi, că în afară de traduceri din literatura apuseană își găsește începutul și literatura autohtonă. Lucrările literare din aceste calendare ai căror autori au rămas necunoscuți, sînt realiste, inspirate din viața satelor. Calendarele de la Sibiu prezintă pe lîngă interesul practic comercial și pe cel educativ.

Calendarele de la Buda prezentau mare interes pentru literatura

cu caracter educativ. În aceste calendare se publică şi primele lucrări istorice: Istoria Romînilor a lui Samuil Clain, Cronica Romînilor a lui Şincai etc. Astfel că, calendarele de la Buda au devenit tribune ale naţionalismului romîn.

Calendarele prezintă un bogat şi interesant material pentru cercetările evoluţiei limbei romîne în perioada respectivă.

Preoţimea moldoveană care păstrează încă în bisericile sale calendare vechi, va ceti cu interes amplul studiu a lui Mircea Tomescu, în care va găsi şi contribuţia preţioasă a bisericii ortodoxe la dezvoltarea culturii romîneşti.

*Preot PAUL MIHAIL*

*A. Sacerdoţeanu,* **Divanele lui Ştefan cel Mare,** 50 pagini (în Analele Universităţii „C. I. Parhon" din Bucureşti – seria ştiinţelor sociale, nr. 5/1956, Editura tehnică).

După încercările din trecut, de a da istoriografiei romîne o lucrare asupra Divanelor din Principatele Romîne [1]) studiul recent al profesorului universitar Aurelian Sacerdoţeanu – despre *Divanele lui Ştefan cel Mare* – marchează un vădit progres, atît în ceea ce priveşte metoda riguros ştiinţifică de lucru, precum şi erudita analiză diplomatică a izvoarelor istorice folosite. „Este ştiut că diplomatica – scrie autorul – trebuie să studieze cuprinsul actelor în legătură nedespărţită cu forma lor istorico-juridică şi să extragă din documente materialul necesar pentru studiul istoriei politice şi social-economice a societăţii şi a luptei sale de clasă" (p. 157).

Autorul şi-a ales, pentru un prim studiu, epoca lui Ştefan cel Mare pentru că este cea mai întinsă şi mai însemnată din multe puncte de vedere. Materialele folosite – documentele interne şi externe – au fost cercetate cu deosebit discernămînt critic, spre a nu da loc la interpretări greşite şi la discuţii inutile. Aşa fiind, din cele aproape 600 documente ieşite din cancelaria voievodului moldovean, au fost luate în seamă abia jumătate. (Nu s-a folosit întreg materialul, fiindcă nu toate documentele conţin Divanele, iar altele s-au păstrat numai în surete şi sînt defectuoase. În sfîrşit, s-au contopit unele acte prin apropieri normale ale textelor lor, ajungîndu-se astfel la rectificări de date pentru acelea a căror datare s-a făcut cu aproximaţie, din cauză că erau şterse de vreme sau rupte). Toate aceste operaţii au necesitat o muncă deosebit de încordată, cum vor recunoaşte, desigur, cei care se vor folosi de lucrare.

În cursul migăloasei lucrări, se analizează conţinutul actelor în partea lor finală, unde se anunţă elementele de validare. După numele nelipsit al *Domnului* urmează fiii săi, care se subliniază că nu pot fi consideraţi întotdeauna ca făcînd parte dintre consilierii Sfatului Domnesc, fiindcă adeseori ei erau copii abia născuţi. În mod întîmplător – şi mai ales cînd actele sînt emise în interesul lui – apare *clerul* (mitropolitul, episcopii şi unii egumeni ai mănăstirilor de seamă). Sînt numai 29 de acte în care e menţionat clerul şi – numai în aceste cazuri – mitropolitul este „vîrf de Divan". Cons-

1) Gh. Ghibănescu, *Divanele Domneşti din Moldova şi Muntenia în secolul XVIII*, în „Arhiva"... de la Iaşi, anul XXVI (1915), nr. 1-3 şi urm. Precum şi George D. Florescu, *„Divanele Domneşti din Muntenia în secolul* XV"... Bucureşti, Göbl, 1927 şi ediţia nouă, din 1943.

tatarea e deosebit de interesantă, pentru că s-a înlăturat afirmaţia foarte perzistentă că mitropolitul ar fi fost întotdeauna în fruntea Divanurilor. *Vîrful Divanului* era ocupat în mod curent, de cel mai reprezentativ membru al consiliului domnesc, acesta putînd fi uneori chiar *rudă cu domnul.* (Se constată existenţa în diferite Divane a 8 persoane dintre rude). Cînd vîrful dispărea, îi urma cel de al doilea din Divan. Totuşi, se crede că uneori alternanţa repetată a unor boieri în fruntea Divanului, putea să însemne şi o luptă între ei. În general însă, cine ajungea sus, se menţinea mai mulţi ani în şir. Doi din aceştia au stat cîte 12 ani. Dar după tată venea adesea fiul, astfel că unele familii au stat în Divan zeci de ani. Un element nelipsit din Divan era *logofătul.* Locul său era la urma „coroboraţiei", dar uneori se află trecut şi în rîndul boierilor din sfat deci figura de două ori în acelaşi act. În documentele externe, el era chiar vîrful Divanului. Funcţia logofătului era de durată, ca şi a vîrfurilor. Adesea logofeţii erau ridicaţi dintre diecii de cancelarie. În actele redactate în limba latină, erau numiţi „cancelarius". Un participant la fel de necesar şi nelipsit, erau *scriitorii actelor* – piserii, diecii, grămăticii, care sînt în număr de 39 şi pentru care profesorul Sacerdoţeanu s-a trudit să le facă o clasificare după numărul actelor scrise de fiecare.

Autorul mai dovedeşte că exista un „*cursus honorum*", chiar atunci cînd divaniştii nu mai aveau dregătorii, şi o „ierarhie" a funcţiilor în felul următor: pîrcălabul, spătarul, vistiernicul, postelnicul, ceaşnicul, (paharnicul), apoi stolnicul şi comisul–cîte unul sau cîte doi, şi incidental clucerul, ploscarul şi gumenicul.

În ce priveşte numele dregătorilor, autorul stabileşte cinci cazuri: dregători anunţaţi numai cu numele de botez, iar alţii – pe lîngă acesta – menţionînd şi filiaţia (numele tatălui), sau un adaos la nume arătînd originea (feuda), „fieful" unde activa sau o poreclă.

Cu această ocazie profesorul Sacerdoţeanu subliniază necesitatea de a se reglementa transcrierea numelor proprii (romîneşti) din textele slave, care apar în traducerile noastre în diferite forme nepotrivite.

În sfîrşit, autorul se mai ocupă de „puterea economică a dregătorilor", constatînd o prefacere socială, datorită înmulţirii urmaşilor care, fragmentau mereu marile latifundii. Dar lîngă aceştia se ridică o nouă curte, ieşită din rîndurile boierimii de mîna a doua sau dintre preoţi şi dascăli. „Piramida politică, administrativă şi juridică a ţării, de această suprastructură ţinea" – conchide autorul.

Profesorul Sacerdoţeanu îşi încheie lucrarea cu unele constatări de ordin statistic, arătînd că a găsit 114 consilieri şi că numărul lor variază în acte, între 16-28. Mulţi din aceştia sînt oameni noi, necunoscuţi domniilor anterioare. Pe încetul dispar tot mai mulţi din cei mai vechi, căutînd a se elimina astfel cît mai mult contradicţiile din sînul Sfatului, deci a se forma un consiliu cît mai „operativ", şi a se stabili un echilibru între dregători şi din punct de vedere al averii lor.

Lucrarea se încheie cu patru liste deosebite, foarte necesare studiului diplomatic al vechilor noastre documente: lista Divanelor pe ani, lista cronologică a apariţiei membrilor din Divan, cu date precise, apoi lista dispariţiei lor din Divan, cum şi o a patra listă a divaniţilor în funcţii, gru-

paţi pe dregătoriile ce îndeplineau.

Ne dăm seama că autorul a făcut o muncă extrem de grea. Ceea ce trebuie să subliniem, în mod deosebit, este că lucrarea profesorului Sacerdoţeanu constituie, în primul rînd, un valoros instrument de lucru pentru toţi acei care se ocupă cu analiza izvoarelor istorice, şi în special cu cronologizarea celor ajunse fără dată pînă în zilele noastre. Acesta este marele serviciu pe care-l aduce lucrarea de care ne ocupăm. Cît de necesară ar fi continuarea ei şi pentru alte epoci ale istoriei noastre, o ştiu numai editorii de documente!

Din minuţioasa analiză pe care a făcut-o, autorul a trecut cu vederea un element menţionat destul de des în lista dregătorilor de la sfîrşitul documentelor. Sînt rudele unor dregători (fiu, fii, ginere, frate etc...). Fără îndoială - ca şi fiii domnului - toţi aceştia nu făceau parte din consiliu. Noi credem că ei erau ostateci daţi de dregători la curte, spre siguranţa Domnului, cum mai tîrziu însuşi Domnul îşi trimetea un fiu la Poartă, spre siguranţa Sultanului. Dar de această problemă - deocamdată o ipoteză a noastră - ne vom ocupa într-o notă deosebită.

Ca să încheiem, ne vom opri asupra termenului Divan, folosit de autor şi ca titlul al lucrării sale. E adevărat că istoriografia noastră a făcut să se încetăţenească acest termen vechi, de origine turcă, pentru *toate* epocile istorice. De aceea şi profesorul Sacerdoţeanu numeşte „alcătuirile politice" cu care Ştefan cel Mare a guvernat ţara în cursul unei jumătăţi de secol, *Divane*, care „sînt vîrfurile suprastructurii" sociale a timpului. Dar termenul corenspunzător din textele slave ale epocii, este Рада, adică sfat - Sfatul Domnesc. Poate că acest titlu ar fi fost mult mai potrivit - şi mai corenspunzător - dat fiind că, din cît cunoaştem noi, termenul Divan apare abia la începutul secolului XVII (documentul din 18 martie 1603). Aceasta cu atît mai mult că însuşi autorul foloseşte în cursul lucrării, alături de Divan şi denumirea de Sfat şi de Consiliu.

Dar, fără îndoială, obiecţia noastră nu micşorează valoarea deosebită - pe care am văzut-o - a studiului profesorului A. Sacerdoţeanu.

*CONSTANTIN TURCU*

**Studii şi Cercetări Ştiinţifice,** Istorie, an. VII (1956), Fasc. 2 Acad. R. P. R. Filiala Iaşi.

Revista „Studii şi Cercetări Ştiinţifice", Istorie, Fasc. 2/1956 publicată de Filiala-Iaşi a Academiei R. P. R. este dovada netăgăduită a succeselor pe care le înregistrează an de an cercetătorii ieşeni de pe tărîmul istoriei.

Bine reprezentată, fiecare perioadă mare din istoria ţării noastre şi-a găsit loc în coloanele revistei, constituind obiectul unor cercetări riguroase, care nu desmint cea mai bună tradiţie a Iaşului în investigaţia istorică.

Studiul intitulat „*Cercetări arheologice în oraşul Iaşi şi în împrejurimi*" (N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmboviţa şi Em. Zaharia pp. 1-56) sintetizează materialul pe care colaboratorii ştiinţifici ai Muzeului de antichităţi l-au adunat în cercetările lor. Sînt citate aproape 170 de descoperiri care îmbogăţesc repertoriul arheologic al Moldovei. Cele mai multe se referă la epoca comunei primitive. La interesante concluzii şi precizări duc şi descoperirile privitoare la epoci mai noi, pînă chiar în veacul al

XIX-lea. Autorii aduc astfel însemnate contribuţii arheologice la istoria Iaşului, care aşteaptă o cercetare temeinică bazată pe documente.

Sub titlul „*Sigiliile medievale ale oraşelor din Moldova*“ (pp. 157-164), D. Ciurea reia în discuţie problema sigiliilor vechilor tîrguri moldoveneşti, problemă care, din pricina dificultăţilor de ordin tehnic n-a constituit încă obiectul unui studiu de ansamblu. Reproducînd în facsimile o serie de vechi sigilii, cu legenda în limba slavă, latină sau romînă şi cu o figuraţie simbolică ce sugerează resursele regiunii şi ocupaţia principală a locuitorilor, autorul ajunge la concluzii importante privind istoricul vechilor noastre oraşe. În ceea ce priveşte caracterul oraşelor noastre medievale, autorul îşi însuşeşte părerea istoricului N. Iorga, după care ele nu pot fi puse pe acelaşi plan cu cele occidentale, ci „se apropie, mai curînd, de aşazisele „villes franches“, care predomină în sec. XIV, de oraşele libere regale din Ungaria şi Polonia“ (p. 158).

Probleme deosebit de interesante ridică studiul lui Const. Turcu: „*Cele mai vechi statistici moldoveneşti*“ (pp. 57-88). Autorul discută două catastihe din 1591, cele mai vechi, conservate în Moldova. Ambele catastihe sînt izvoare documentare de mare interes pentru istoria socială şi economică a Moldovei dar în acelaşi timp şi monumente de limbă romînească. Cel dintîi, care este şi „cea mai veche statistică moldovenească“, scris în partea lui finală chiar de Petru Şchiopu, căruia autorul îi recunoaşte „un spirit meticulos, preocupat mereu de o chibzuită administrare a ţării“ (58), cuprinde informaţii statistice pe ţinuturi. Pe baza cifrelor oferite de statistică, autorul urmăreşte situaţia fiecărei categorii fiscale: clerici, curteni, nemeşi, vătaşi, (oameni). Al doilea document, catastihul goştinei oilor, este „prima statistică economică a uneia din cele mai mari avuţii naţionale a Moldovei la sfîrşitul sec. al XVI-lea“ (68). Se încearcă o totalizare a exportului de oi din acest an (=140.209) şi se dau indicaţii privitoare la împărţirea administrativă a ţării.

C. Cihodaru, în lucrarea „*Stetia, un impozit nou introdus în Moldova de Movileşti la începutul sec. XVII*“ (pp. 165-174) stabileşte împrejurările în care s-a ajuns la introducerea unui nou impozit, *stetia*, pomenit întîiaşi dată în documente la 1607. Nu este vorba de un simplu „expedient fiscal“ la care ar fi recurs Ieremia Movilă, ci, de o nouă obligaţiune fiscală, numită la început „steţia“ iar mai apoi „conac“, care a devenit una din cele mai grele pe care le-au avut de suportat „ţăranii şi locuitorii neprivileigiaţi din oraşe“ (172).

Ca o contribuţie la istoria socială a Moldovei, trebuie amintit studiul intitulat: „*Mijloace de cotropire a pămînturilor ţăranilor liberi din Moldova în secolul al XVII-lea*“ de N. Corivan (pp. 89-109). Autorul se preocupă de epoca de destrămare a feudalismului, epocă în care boierimea, atrasă tot mai mult, în schimbul de mărfuri, are nevoie de braţe de lucru ieftine şi de tot mai întinse pămînturi. Prin procedee diferite, ca: „reaua credinţă, dolul, mita, frauda, falsificările şi furturile de documente, cămătăria“ (106) etc. boierimea cotropeşte ocinele ţăranilor liberi. Răzeşii sînt reduşi la starea de vecini. Sate întregi se vecinesc. Faţă de rapacitatea marilor pro-

prietari, ţăranii opun rezistenţă, refuzînd să părăsească ocinele, chiar după ce le-au vîndut. Conchizînd asupra semnificaţiei pe care o are „variaţia mare de mijloace întrebuinţate pentru cotropirea pămînturilor răzeşeşti", autorul arată că aceasta reprezintă „tendinţa accentuată de acaparare a proprietăţii ţărăneşti libere şi de mărirea proprietăţii funciare feudale, care formează una din trăsăturile caracteristice ale acestui secol" (107).

N. Grigoraş, în comunicarea „*Ştiri noi despre viaţa şi familia lui Miron Costin*" (pp. 175-192) bazată pe documente inedite, după o scurtă dar judicioasă înfăţişare a situaţiei politice şi social-economice a Moldovei în veacul al XVII-lea, arată că în timpul refugiului lor în Polonia (1634-1651), „mîncînd pîinea amară a pribegiei", Miron Costin, fraţii şi surorile sale, au fost constrînşi să trăiască în sărăcie. I-a ajutat boierul moldovean Iordache Cantacuzino, „fiindu-le ca un părinte" (177). Întors în ţară Miron Costin şi-a refăcut averea, tot cu sprijinul lui Iordache şi Toma Cantacuzino, despre care, recunoscător, va scrie în letopiseţ: „care capete ca acelea abia de au avut ţara cîndva sau de va mai avea". Într-un document din 1660, Miron Costin îşi exprimă opinia asupra proprietăţii funciare feudale. Acela care, în cronică, împărtăşeşte sentimentele şi poziţia clasei sale, se integrează, ca boier, în lupta dusă de boierimea moldoveană pentru „desfiinţarea caracterului condiţionat al proprietăţii feudale". Domnul, după aşezămîntul lui Miron Barnovschi (1627), nu mai are dreptul de a confisca proprietăţile boierilor care s-au făcut vinovaţi de înaltă trădare. Întemeiat pe acest aşezămînt, Miron Costin a reclamat şi reuşit să intre în proprietatea moşiilor lui Isac Balica, cu care se înrudea prin alianţă matrimonială. După 1684, însă, soarta lui şi a familiei sale, care — cum scrie autorul —, „a trăit şi a simţit toată tragedia Moldovei din a doua jumătate a sec. al XVII-lea" (175), cunoaşte o prăbuşire rapidă. Cronicarul a lăsat după moartea sa, survenită în 1691, numeroase datorii pe care urmaşii nu le-au putut plăti. Creditorii şi-au însuşit, în schimb, parte din pămînturile care aparţinuseră lui Miron Costin.

Documentele din anexe întregesc datele biografice asupra cronicarului şi sînt revelatoare pentru poziţia lui de clasă.

În studiul „*Despre două manuscrise ale Regulamentului Organic Moldovean*", Const. C. Angelescu (pp. 111-134), pe baza celor două manuscrise ale Regulamentului Organic moldovean recent descoperite, redactate amîndouă după revizuirea din 1835, încearcă restabilirea textului autentic şi să conchidă asupra necesităţii republicării, într-o ediţie completă, a legiuirii după care s-a condus Moldova, între 1832-1858.

Ilie Grămadă şi Al. Andronic în comunicarea „*Despre activitatea protemkiniştilor în Romînia*" (pp. 193-201), folosind documente publicate de istoricii sovietici, înfăţişează activitatea desfăşurată în Romînia de marinarii crucişătorului „Potemkin". Locuind în diferitele centre ale ţării, lipsiţi de mijloace de existenţă, necunoscînd limba ţării în care îşi căutau azil, marinarii ruşi (erau 651) s-au străduit să ţină legătura între ei, spre a se ajuta reciproc. Se grupează în „comune". Prima „comună", fondată la Cîmpina, urmărea să uşureze

condițiile de existență a membrilor ei și să creeze condiții favorabile dezvoltării unei activități politice. Sub influența marinarilor ruși, muncitorii din Cîmpina fondează, în 1906, primul sindicat al metalurgiștilor. În același an, are loc o grevă. În timpul răscoalelor țărănești din 1907, marinarii crucișătorului „Potemkin" au luat partea răsculaților. Valorificînd un material documentar prețios, autorii evidențiază rolul acestor marinari și în timpul răscoalelor din 1907.

„*In Anschlussul și urmele consecințe ale lui asupra politicii externe a Romîniei*", J. Benditer (pp. 135-156) publicînd materiale publicate și documente inedite, prezintă cîteva aspecte ale politicii dusă de cercurile conducătoare ale Romîniei înainte de anexarea Austriei și după aceasta. Analizînd consecințele Anschlussului pentru Romînia, pe temeiul unui bogat material documentar, se arată, în concluzie, că politica externă a guvernului român în perioada studiată a fost de natură să adîncească și mai mult izolarea Romîniei.

Paul Mihail publică un număr de șase scrisori ale istoricului A. D. Xenopol dintre anii 1880-1896 (pp. 203-209), care privesc, în cea mai mare parte legăturile sale cu episcopul Melchisedec al Romanului. Scrisorile sînt interesante pentru contribuția pe care o aduc la întregirea informației privitoare la activitatea istoricului în anii aceștia. Se degajă din ele însuflețirea profesorului care vedea că sînt atîtea de rezolvat în „atît de părăginita noastră istorie" (205). Un deosebit interes prezintă și discuția pe care o relevă scrisorile cu privire la începutul anului în Moldova. Din toate se desprinde rîvna neobosită a istoricului pentru stabilirea adevărului și de a face cunoscut străinătății istoria țării sale.

La rubrica „*Recenzii și note bibliografice*" (pp. 211-233) amintim contribuțiile lui N. Grigoraș care discută cu mult spirit critic o seamă de studii istorice recent apărute (pp. 211-222). Remarcăm deasemeni recenzia pe care C. Istrate o face studiului: „Știri despre o sticlărie la sfîrșitul sec. al XVIII-lea" de C. Șerban (pp. 222-226). La aceeași rubrică, C. C. Angelescu discută lucrarea: o manufactură de ceramică la Tîrgu-Jiu (1832-1863), Buc. 1956 (dl. Vladimir Gh. Diculescu). Recunoscînd meritele lucrării, recenzentul arată și deficiențile ei. Foarte utilă este și prezentarea pe care, în cadrul preocupărilor de istorie universală, D. Ciurea o face lucrării: „Despre populația dependentă din Macedonia în sec. XIV (Dimităr Anghelov), ca și aceea făcută lucrării lui H. Planitz: „Orașul german în evul mediu. De la epoca romană la perioada luptelor dintre bresle", Böhlau-Köln, 1954, 520 p.

În revistă se publică o cronică a activității Institutului de istorie și filologie al Academiei R. P. R. Filiala Iași, în cursul anului 1956, urmată de un index alfabetic, foarte util, al studiilor și cercetărilor istorice publicate în cei șapte ani de apariție a revistei (pp. 235-245).

*Al. ZUB*

**Îndrumător** în *Arhivele Statului Iași* (vol.) I Iași Tip. Al. Țerek. 1947, format 24/16 cm. pp. 96 + 4; (vol.) II București 1956, format 24/17 cm. pp. 196: cu o prefață în text.

I. - Începînd din 1947, direcția Arhivelor Statului din Iași editează un *Îndrumător*. Bazat pe importanța „fondului" în stivuirea documentelor, Îndrumătorul,

ne introduce în tainele unui trecut care se confundă cu istoria neamului. „Lămurirea" sau prefaţa Îndrumătorului, prezintă pe scurt istoricul Arhivelor Statului, din Iaşi, care începînd cu 1 ianuarie 1832, păstrează actele publice *„atingătoare de dreptăţile şi pronomiile (privilegiile) Moldovei"* avînd conducător pe aga Gheorghe Asachi. La început aceste arhive îşi aveau sediul în vechiul palat domnesc. După multe peripeţii s-au mutat într-o clădire din curtea bisericii Golia, *„în locul spitalului de nebuni care se mutase la Socola"* 1909.

Autorul *lămurirei*, dl. Gh. Ungureanu, el însuşi director al acestei instituţii, constată că din punct de vedere al lucrărilor arhivistice de specialitate, al personalului, al ajutorării şi al posilităţilor de dezvoltare, Arhivele Statului din Iaşi n-au avut îngrijirea trebuitoare.

Gîndul conducătorului Arhivelor Statului din Iaşi a fost ca să dea *„prin tipar tuturor cercetătorilor ca sa le servească de îndrumător „cunoştinţele căpătate de la înaintaşi" „cît şi cele obţinute în urma deselor cercetări întreprinse în Arhivele Statului din Iaşi"*.

Dl. Gh. Ungureanu autorul referatului *„Arhiva Mitropoliei Moldovei"*, afirmă că acest fond alcătuieşte unul *„dintre cele mai importante fonduri arhivistice care se păstrează în Arhivele Statului din Iaşi"*.

Orice document are valoarea lui deoarece va arăta totdeauna amprenta timpului şi locului şi va deslusi diferite probleme.

Deosebit de ingenios este prezentat inventarul analitic al pergamentelor Arh. Stat. Iaşi, dintre 1389-1793 de către dl. Const. Turcu. Istoria a discutat mult documentele de la Iuga voievod şi fraţii săi Alexandru şi Bogdan (2 noembrie 1399), prin care dăruiesc boierului Ţiban două sate, unul pe Gîrbovăţ şi altul pe Bîrlad la gura Crasnii. Autenticitatea documentului a fost contestată de aproape toţi istoricii noştri. Vorbim numai de partea care ne-a rămas, pentru că el a fost rupt în trei bucăţi de Ioniţă Sandu Sturza vodă la judecata din 1825 fiind socotit fals. Autorul studiului prezintă numai douăzeci şi opt pergamente din cele pe care le au Arh. St. Iaşi, celelalte fiind *„de o însemnătate mai mică - cele mai multe fiind din vremea Caimăcăniei pentru ranguri şi boierii"*.

Pentru cine vrea să se documenteze cu privire la viaţa şi activitatea oamenilor de seamă ai Moldovei, ca şi pentru trecutul familiilor moldoveneşti mai cu seamă din sec. XIX-lea, dl. Ungureanu a scris trei articole. *Documente referitoare la viaţa şi activitatea oamenilor de seamă; Ce poate găsi cercetătorul trecutului familiilor moldoveneşti în A. St. Iaşi şi Catagrafiile moldoveneşti pînă la 1860.*

II. - Tîrziu, peste nouă ani, apare vol. II al acestui *Îndrumător*. În alte condiţiuni tehnice: hîrtie velină, cartonat şi într-un număr dublu de pagini. Volumul acesta este alcătuit de următorul colectiv: Gh. Ungureanu; C. Turcu; R. Anghel; Gh. Balica; A. Gheorghiu; Gheorghiade-Dumitrescu; V. Apostolescu; V. Isac şi F. Cruceanu. În *Prefaţă* se discută problema localului, a ajutorului material şi a *„lipsei de grijă"*, cu care a fost tratată în trecut această instituţie şi se scrie acum deschis: *„Regimul burghezo-moşieresc nu dădea sprijinul cuvenit acestei instituţii; local prost întreţinut, materiale de lucru insuficiente,*

*arhivişti puţini şi cel mai rău plătiţi dintre toţi salariaţii Statului*".

Acest volum cuprinde trei mari capitole cu prezentări de fonduri, unităţi arhivistice şi contribuţii la cunoaşterea arhivelor. În prima parte, între altele, studiul dlui Gh. Ungureanu asupra *Caselor obşteşti din Iaşi şi arhivele lor pînă la Regulamentul Organic*, stabileşte că „*aceste case obşteşti s-au născut şi dezvoltat în special din necesităţile sociale şi economice ale clasei dominante - boierimea - care le şi conducea, de fapt şi de drept prin epitropi sau efori*".

Grigore Ghica Vodă la 1766, reorganizînd total şcoalele rînduieşte o epitropie în fruntea căreia era mitropolitul. După jaristea din Iaşi, de la 1827 preoţii eparhiei contribuiau direct la reorganizarea Şcoalelor şi indirect prin actele de cununie. Imobilul în care funcţiona şoala era lîngă biserica catredrală Stratenia. *Casa milelor*, (pensiilor) avea în 1829 ca prim epitrop pe Mitropolitul Veniamin şi sediul şi-l avea la mitropolie. Casa Orfanotrofion a fost înfiinţată la 1804 de Moruzi voievod la stăruinţa Mitropolitului Veniamin. Ea îşi avea sediul tot la mitropolie.

Dl. Constantin Turcu semnează între altele studiul cu privire la Catagrafia sudiţilor din Moldova pe anii 1824 şi 1825; unde observă multe poziţii juridico-speciale ale situaţiunii acestora în ţara Moldovei. Catagrafia sudiţilor s-a alcătuit la 22 iulie 1822 din porunca lui Ioan Sandu Sturza Vodă, care constatase că sudiţii s-au amestecat în evenimentele din 1821 şi că mai înainte de acest an şi după acest an făceau mari dezordini.

Străinii care nu dovedeau că sînt oameni de ordine, erau supraveghiaţi îndeaproape. Unui sudit nu-i era iertat „*a negustori cu toate ale pămîntului acestuia şi la vreme de nevoie să se apere de toate havalelile acestui pămînt, subt nume de sudet*". Sudiţii lucrători de pămînt aveau un regim deosebit de acela al meseriaşilor şi negustorilor. Schimbarea credinţei sudetului în credinţa creştină ortodoxă, dădea drepturile unui pămîntean. Asupra fiului unui sudet, care s-a născut pe pămîntul Moldovei, nu avea dreptul să se amestece nici o putere străină. Menţionăm că în partea a doua a Îndrumătorului II sînt prezentate şi alte unităţi arhivistice: tîrfalogul; tertipul (plan de visterie); condica tacrirurilor (a cercetărilor şi pedepselor talharilor); condica de provizii alimentare de natură animală; condica de expediţie; condica grainică (în care se treceau toate pricinile judecate prin viu grai, pînă la valoare de 500 lei); condica pentru vigavor şi banaturi (a avertismentelor) etc.

Partea a treia a acestui volum însumează patru studii cu privire la istoricul arhivelor. Înfiinţîndu-se instituţii, constată dl. Constantin Turcu, cum au fost de pildă cancelariile domneşti de unde ieşeau acte de guvernare interne şi acte externe, acestea au lăsat piese arhivistice care s-au păstrat pînă la noi.

În notele de pe marginea „*Condicei Mavrocordat*" Dl. Gh. Ungureanu găseşte că din felul cum şi-a îndrumat cancelariile unităţilor administratve în subordine, „rezultă", că „*registratura în cancelaria lui Mavrocordat căpătase o organizare pe care nu o întîlnim mai înainte*". Mavrocordat a voit să cunoască obiceiurile din trecut. În acest scop, din poruncă, cro-

nicarul Ion Neculce alcătuieşte aşa numiţii „trataji“ la care adaugă şi o scrisoare în care arată domnului că a scris ceea ce: „am ţinut minte şi le ştiu că sînt adevărate, aşijderea de cîte am auzit“. Acelaşi autor, Dl. Gh. Ungureanu, pune mai departe problema preocupărilor arhivistice ieşene din vremea Regulamentului Organic şi de după aceea şi discută mai apoi cîteva greutăţi întîmpinate în trecut la strîngerea documentelor în A. St. Iaşi şi despre Condicile Asachi. Gh. Asachi s-a zbătut să ia documentele „*din boltele şi beciurile Mitropoliei*“ şi să le ducă la Arhivele Statului şi i s-a răspuns că întrucît nu au local propriu, va trebui să copie numai aceste documente şi să le folosească. Şi el a copiat într-o condică o parte din aceste documente. Aceasta este prima „*Condică Asachi*“, care se află la Arhivele Statului din Bucureşti. Ms. 630 Mai tîrziu 1844-1845 s-au trimis de la Mitropolie prin Departamentul averilor bisericeşti şi prin Postelnicie la arhivele Statului, diferite documente. Dl. Gh. Ungureanu conchide că numai prima poate fi considerată şi deci numită „*condica Asachi*“ restul „*nu pot fi încadrate în această denumire; contribuţia lui Asachi nu constă decît în aceea că a insistat să se depuie documentele vechi de la Mitropolie*“. Deci celelalte trei condici numite „Asachi“ nu pot avea această denumire.

Toate studiile din cele două volume ale Îndrumătorului sînt studii de valoare şi valoarea lor este cu atît mai mare şi mai căutată, cu cît ele indică ineditul, necunoscutul.

*Preot MIHAI MĂNUCĂ*

## *INSEMNĂRI*

**150 de ani de la apariţia „Vieţile Sfinţilor“ — 1807.**

La 4 iulie 1807, ieşea de sub tipar volumul de *Vieţile Sfinţilor* din luna septembrie „tălmăcit din limba slavonească în cea romînească spre cel de obşte folos“. Apariţia acestui tom voluminos, cu slovă curată şi împodobit cu stema rusească şi cea romînească şi cu icoana Înălţării şi avînd în introducere scrisoarea stareţului Dositei, pastorala mitropolitului Veniamin şi viaţa Sfîntului Dimitrie al Rostovului, urmată de o scrisoare a sa, marca o dată de seamă în istoria culturii teologice romîneşti. Vestitele texte cuprinzînd ostenelele şi petrecerea sfinţilor ieşeau la lumina tiparului din straiul umil şi adesea neştiut al manuscriptelor şi înlesneau ştiutorilor de carte şi ascultătorilor părtaşi la slujbe, cunoaşterea minunatelor fapte ale urmaşilor Domnului. Credincioşii cei mai smeriţi şi din colţurile cele mai îndepărtate ale ţării, începeau a întîlni, pe calea slovelor, chipurile luminoase şi milosîrde ale celor care în pătimiri şi în nevoinţe au mărturisit numele Domnului. Încheind în martie 1815 această lucrare, se arată, pe drept cuvînt, cum că „nici o vreme nu iaste nici mai vestită, nici mai vrednică de laudă şi de evlavie, nici mai de nevoie de istorisire, decît aceasta întru care s-au tălmăcit vieţile sfinţilor de peste tot anul, întru care şi în tipar s-au dat şi cu dînsele limba Romînească cea săracă de aceste istorii de suflet folositoare s-au îmbogăţit şi neamul nostru s-au luminat. Cît vremea aciasta poate să se potrivească şi să se asemeneze cu vremea Elinilor, întru care s-au tălmăcit sfînta Scriptură din

limba evreiască în cea elinească“ [1]).

*

Apariția acestei monumentale opere se datora în primul rînd mitropolitului Veniamin Costache și obștei Mănăstirii Neamțului, dar firele conduceau la niște osteneli mai vechi. Atît în prefața pastorală a Mitropolitului, cît și în cele patru prefețe mai de seamă ale operei (*sept*: starețul Dositei, *oct:* Ioan 1809, *martie*: Silvestru 1813, *august*: epilog 1815), se arată filiera pe care aceste texte, fundamentale pentru evlavia credincioșilor, au ajuns pînă la noi.

Pînă la ediția lui Veniamin, viețile sfinților se păstraseră în tradiția manuscriptă, în cadrul căreia trebuiesc înglobate atît traducerile originale din greacă sau slavonă, cît și copierea de pe alte manuscrise sau de pe tipărituri [2]). Ele începuseră să vadă lumina tiparului fie în cadrul Mineelor, în scurtele sinaxare, fie strecurîndu-se printre rîndurile Cazaniilor, dintre care, trebuiesc pomenite la loc de cinste cele ale lui Coressi și Varlaam. Textele vin pe două căi: una cu predominență grecească – colecția de sinaxare ale episcopului Citerei Maximos Margunios, versiunea medio-bulgară a acesteia, hronografele lui Vigala și Dorothei de Monembasia și faimosul Νεός παράδεισος al lui Agapie Landos – și alta, mai tîrzie, utilizată de Chesarie al Rîmnicului și de Nemțeni, cu predominență slavonă, colecția slavă a lui Dimitrie Tuptalo (1651-1709), Sfîntul Dumitrie al Rostovului [3]).

Corpul complet al vieților Sfinților a fost tradus și tipărit, pentru prima oară în 1682, de Mitropolitul Dosoftei. Apărute în „tiparnița Sfintei Mitropolii în Iași, la care tiparniță ne-au ajutorat de la Mosc Sfinția sa Părintele nostru Patriarhul Ioachim“, cele 4 volume despre „viața și petrecerea sfinților“ au fost „scoase de pre grecește și de pre sîrbește“ [4]) șimîn acei „viaci grei ai țării“, au reprezen-

---

1) Epilog la volumul *Viețile Sfinților din luna lui august*, reprodus și în I. Bianu, N. Hodoș și Dan Simonescu: *Bibliografia romînească veche*, T. III, Buc., 1912-1936, p. 132, după care dăm citatele.

2) Un studiu privitor la manuscriptele de vieți de sfinți, strînse în colecțiile mai mari, din țara noastră, ar dezvălui, pe de o parte, sursele din care au fost luate și circulația lor, iar pe de alta ar arăta de care sfinți se leagă mai mult evlavia credincioșilor. Reproducem aici, ca exemplificare, două interesante însemnări de pe două manuscrise din Biblioteca Academiei R.P.R: „Cartea ce se chiamă *Paradisos* după cuvîntul Cuviosului de Dumnezeu purtătorului părintelui nostru Simeon Metafrast, tălmăcindu-se de Agapie monahul de la Crit, cu toată osîrdia și pohtă dintru elinie în cea de obște limbă grecească, și de Constantin Cocorăde, după grecie pe înțeles romînește, după cum se vede la anul de la mîntuirea lumii 1766, ghenarie în 2. Iar de al doilea sau scris de mine cel smerit și mai jos iscălit, copil mic fiind și aflîndu-mă aici în Sfînta Mitropolie a Bucureștilor în casă fiind la Prea Sfinția Sa Părintele Mitropolit a toată Ungrovlahia Kiriu Kiriu Dositei, în zilele prea înălțatului nostru Domn Io Alexandru Ioan Ipsilanti Vvd și am început a scrie această sfîntă carte în luna lui dechembrie în 17 zile. în ziua sfîntului Prooroc Daniil 1796“ (Ms. rom. 4745). Iar în *Mineiul* pe patru luni: sept. oct. noiemb. dec. (Ms. rom. 2602): „Scrisu-s-au pre rumînie cu învățătura părintelui Ananie egumenul sf. lavre Cozie și s-au scris în zilele creștinului Domn Ducăi Vodă în cursul anilor 7183 să se știe“ (1675).

3) Vezi N. Cartojan: *Cărțile populare în literatura romînească*, vol. II. Buc., 1938, p. 131-4.

4) Prefața Mitropolitului Dosoftei, reprodusă și în *Bibl. Rom. Veche*, I. Buc., 1903, p. 242-245.

tat o mare biruinţă asupra vremurilor vrăjmaşe şi un mare cîştig gentru cultura noastră teologică. De această ediţie vor ţine seama, desigur, şi editorii de la Neamţ, care o pomenesc, reproducînd cunoscutul fragment despre sfinţii romîni contemporani Mitropolitului Dosoftei, la sfîrşitul volumului pe decembrie [5]). Scrise într-un frumos grai moldovenesc, aceste vieţi nu redau, totuşi, un text integral; „compilaţii din cărţile slavone şi greceşti, întocmite după cum i se părea lui (Dosoftei) că este necesar pentru biserica Romînilor şi după cum credea că le va putea tipări, prescurtînd şi alegînd ceea ce credea că este cu totul necesar“ [6]), vieţile Sfinţilor umpleau un mare gol, dar nu îndeplineau toate cerinţele editării ştiinţifice.

Întemeindu-se pe textul Sf. Dimitrie al Rostovului, care continua nişte osteneli mai vechi ale Mitropolitului Petru Movilă, într-un moment în care „prea puternica împărăţie a Rusiei ş-au tins aripile stăpînirii sale şi ca pre nişte pui au cuprins şi au ocrotit pre norodul romînesc“ [7]). Veniamin relua vechile traduceri ale stareţului Paisie Velicicovschi, croia condiţii excepţionale de lucru tălmăcitorului ierodiacon Ştefan, al cărui lucru „şi l-au sineşit“, şi ducea la capăt lucrarea care se înoda în cele mai curate şi mai bogate tradiţii ortodoxe. Socotind că pentru desăvîrşirea operei nu mai lipsea decît „să se scrie cu condei de fier, după cum se roagă şi Iov, cine va da, zicînd, să se scrie cuvintele acestea cu condei de fier, adică să se dea în tipar“, osîrdnicul Vlădică împărţea volumele pe seama celor două tipografii pe care le înzestrase la Iaşi şi la Neamţ, şi biruind greutăţile isprăvea în 8 ani o operă monumentală, care ar fi fost suficientă să-i consacre pentru totdeauna numele. Greutăţile nu au lipsit; ştim că Gherontie tipograful a trebuit să se ascundă cu literele tipografiei de urgia războiului, fondurile adesea au lipsit, însuşi mitropolitul făcînd apel pentru subvenţii („daţi bani la cumpărarea cărţilor acestora şi veţi avea plată dela Dumnezeu şi laudă că nu i-aţi chieltuit rău“). Opera, totuşi, s-a împlinit şi stă mărturie pînă astăzi a rîvnei cărturăreşti, care însufleţea pe ucenicii lui Paisie.

De stareţul Paisie, Veniamin era legat şi sufleteşte, ca unul care alergase spre obştea lui cu gîndul călugăriei. „Diadoh al rîvnii celei dumnezeeşti ai stareţului Paisie“ [8]), Mitropolitul continuă personal munca de traducător, dar are un rol deosebit de important în desăvîrşirea operei marelui avvă, prin aceea că împlineşte, materialmente, datorită autorităţii sale, lucrarea cărturărească, care ar fi rămas, astfel, un bun singuratec al Neamţului. Dînd în lumina tiparului, osteneala lavrei nemţene el dă la iveală activitatea intelectuală a şcolii paisiene şi revarsă în întreaga ţară cuvîntul dumnezeesc din graiurile Sfinţilor Părinţi. Legăturile Mitropolitului Veniamin, privitoare la vieţile Sfinţilor, merg însă, şi mai departe. Prin mijlocirea părintelui său duhovnicesc, Iacov Stamate, care se nevoise mulţi ani în schitul Po-

---

5) *Bibl. Rom. Veche*, III, p. 54-55.
6) I. Bianu: Introducere la *Psaltirea în versuri*, Buc., 1887, p. XIV.
7) Prefaţa stareţului Ioan la vol. pe oct., în *BRV.*, III, p. 18.
8) *BRV.*, III, p. 133.

crovului, întemeiat de episcopul Pahomie, care fusese, la rîndul său, ucenic al Sfîntului Dimitrie al Rostovului, de la care şi luase blagoslovenie pentru viaţa cea duhovnicească, Veniamin se simţea legat de opera sfîntului ierarh rus şi simţea ca o datorie nevoia de a-i împlini lucrarea şi pe pămîntul ţării noastre, sfinţit de ucenicii săi. De aceea în prefaţa sa pastorală pomeneşte el pe larg de părinţii săi duhovniceşti: Sfîntul Dimitrie „prea iscusit şi în cuvînt şi în lucru, propovăduitor al cuvîntului lui Dumnezeu" şi cuviosul Paisie „stareţul şi arhimandritul".

Stareţul Paisie, „Carele prin economie dumnezeiască şi descoperire, din sfîntul munte al Athonului venind în Moldova, au deschis prăvălie de fapte bune, care de cînd iaste Moldova se crede că poate nu s-au deschis" [9]), era un iscusit cărturar şi dascăl în ale cărturăriei. Scrupulozitatea cu care tălmăcea din Sfinţii Părinţi este vrednică a fi pusă alături de cele mai exigente cerinţe ale unei editări ştiinţifice. „Tremuram şi mă temeam să încep un lucru aşa de mare" [10]), spune el, arătînd că în traducerile sale avea drept fir conducător, pe lîngă lexicoane şi felurite ediţii ale textelor, traducerile făcute de tălmăcitorii moldoveni: ieromonahul Macarie şi dascălul Ilarion. Reluate de două şi trei ori, făcute cu răbdare şi cu o atenţie desăvîrşită (cînd era întrerupt de vreo întrebare, se acoperea de sudoare pînă ce reuşea să-şi smulgă mintea de pe text), traducerile redau textele în graiuri deajuns de precise. Alături de sine, stareţul povăţuia pe ucenici, creind o adevărată şcoală de tălmăciri din greceşte şi din slavoneşte.

Continuîndu-i opera, Mitropolitul Veniamin, care a avut ca principală preocupare, luminarea norodului prin carte (că zice: „M-am sîrguit şi prin îndemnare dar şi prin însăşi a mea osteneală şi cheltuială de am tălmăcit şi am tipărit cărţi cu feluri de învăţături, povăţuitoare la adevărata cunoştinţă şi dătătoare de mult folos sufletesc" [11]), a desăvîrşit-o, îmbogăţind vieţile cu mai multe cuvinte de ale Sfinţilor Părinţi („pre luna lui Martie tipărind-o cu toată amănunţimea şi îmbogăţind-o cu cuvinte pe la Praznice... dupre cum ai poftit şi ai poruncit prea o sfinţia ta", spune stareţul Silvestru [12]).

Venită pe o astfel de filieră şi desăvîrşită de astfel de mîini, ediţia de *Vieţile Sfinţilor* de Neamţ are o deosebită importanţă:

– Tradusă din 3 limbi („tălmăcite de pre limba rusească şi din cea elinească şi din cea grecească pre prost" [13]), ea se călăuzeşte după ediţia cea mai completă, cea slavonească, pe care o îndreptează şi o mai adaugă. În felul, acesta, ediţia românească moşteneşte cele mai bune străduinţe ortodoxe.

– Textul este curat, fără să mai

9) *BRV.*, III, p, 132.

10) Scrisoare către arhimandritul Teodosie, reprodusă de Prot. S. Cetfericov: *Paisie, stareţul mănăstirii Neamţu din Moldova*, Ed. 2-a Neamţ, 1943, p. 191-195.

11) Prefaţa la Istoria Scripturii Vechiului Testament, reprodusă şi de Pr. I. Gheorghiţă: *Un veac de la moartea Mitropolitului Veniamin Costachi*, Neamtu, 1946, p. 169.

12) *BRV.*, III, p. 90.

13) *BRV.*, III, p. 133.

sufere modificări din partea traducătorilor. Dacă Sfintul Simeon a scurtat vechile ediţii, şi dacă pe urmele sale Sfintul Dimitrie mai intervine asupra întinderii textului, în schimb traducătorii romîni redau textul aşa cum îl află, punîndu-se sub autoritatea Sfinţilor aghiografi. Faţă de textul Cazaniilor, al sinaxarelor şi al ediţiei Dosoftei, textul nemţean are o autoritate ştiinţifică pînă în zilele noastre. Este cunoscută străduinţa stareţului Paisie de a reda o traducere exactă „nu numai din punct de vedere religios-edificator, ci şi din punct de vedere ştiinţific“ [14]). „E nevoie de asemenea să observăm, că stareţul posedînd o mare experienţă duhovnicească, o mare putere de pătrundere, şi fineţă, de a înţelege, luminată şi ascuţită de nevoinţa sa în rugăciune şi de curăţenia vieţii şi inimii sale, pătrundea adînc în înţelesul cărţii ce traducea“ [15]), lucru care poate fi spus şi despre ucenicii săi, crescuţi în spiritul unei deosebite atenţii faţă de duhul patristic.

– Textul conţine şi o serie de *Vieţi* în plus, faţă de ediţia slavonă. În acest chip, pe lîngă faptul că redă o ediţie îmbogăţită faţă de cea grecească („sînt adăugate şi vieţile sfinţilor sloveni, care de nu s-ar fi tălmăcit, de pre slovenie, rămînea acelea netălmăcite şi rămînînd, se împuţina folosul, minunate fiind şi acelea şi întocma folositoare“ [16]), ediţia nemţeană mai adaugă şi la această bogăţie, introducînd în ediţia tradusă din slavoneşte şi o serie de vieţi de sfinţi traduse dea dreptul din greceşte şi care nu figurau în ediţia rusească („Mai adăugînd şi patru vieţi, care acum de iznovă din cele greceşti s-au tălmăcit, a sfintului Filothei Aghioritul, a sfintului Dimitrie al Ungrovlahiei, a sfintului Atanasie al Ţarigradului şi a sfintului Simeon noul Bogoslov“, se spune în vol. pe octombrie [17]).

– Interesul cel mare al ediţiei *Vieţilor Sfinţilor* de Neamţ, constă în aceea că aproape în fiecare volum sînt adăugate cuvinte ale Sfinţilor Părinţi la felurite praznice. Prezenţa acestor cuvinte însăilate în şirul vieţilor de sfinţi, denotă că aceste volume erau menite şi utilizării liturgice, cuvintele respective putînd fi folosite drept cazanii. De altfel în volumul pe februarie şi în cel pe martie, cuvintele acestea sînt adunate, ca o anexă, la sfîrşitul volumelor, o notă lămuritoare, explicînd rostul lor: „Fiindcă limba noastră ceasta romînească este cam săracă de cuvintele şi învăţăturile Sfinţilor Părinţi, care se află întru alte limbi pravoslavnice şi, încă, adeseori se întîmplă în luna această a lui Februarie începutul sfîntului şi marelui Post, pentru aceea cu cuviinţă s-a socotit, ca pe lîngă trupul lunii să se adauge aceste cuvinte învăţătoare pentru sfîntul şi marele Post, care acum s-au tălmăcit din limba elinească spre folosul iubitorilor de nevoinţă şi de faptă bună, ca cetindu-le sau auzindu-le şi cunoscînd folosul cel mare ce se prinuieşte din postire, mai mult să se întindă spre nevoinţă şi spre înfrînarea cea mîntuitoare de suflet“ [18]). Este suficient a arăta că 10 volume conţin 46 de cuvinte

14) Cetfericov: *op, cit.*, p. 291.
15) *Idem*, p. 293.
16) *ERV.*, II, p. 510.
17) *Idem*, III, p. 18.
18) *Vieţile Sfinţilor pe Februarie*, Neamţu, 1812, f. 177 v.

la praznice [19]), toate adăugate din inițiativa și prin osteneala editorilor romîni.

– Caracterul științific al lucrării este evident și prin faptul că fiecare volum se încheie cu un indice alfabetic al sfinților cuprinși în luna respectivă. Dacă mai adăugăm pastorala Mitropolitului și prefețele stareților, în care se dau indicațiuni privind origina textelor, modalitatea traducerii și scopul înserărilor noi, avem un tablou complet al străduințelor depuse pentru ca textele cuprinzînd viețile sfinților să intre în limba noastră într-o formă cît mai deplină și exactă. Cu toate greutățile materiale, opera împlinită la Neamțu acum 150 de ani se prezintă în condiții de mare fidelitate față de tradiția textelor și, nu este exagerat a spune, rezistă cu succes exigențelor științifice moderne [20]).

*

Răsunetul ediției de Neamț a Vieților Sfinților a fost incontestabil mare. Vestea apariției unor cărți, în care să se arate, fără pricină de îndoială, adevărata petrecere a sfinților, trebuie să fi bucurat pe toți dreptmăritorii creștini, care în delungul calendarului, citeau numele, adesea cu răsunet ciudat, al eroilor creștinătății și al mijlocitorilor noștri către Dumnezeu.

Nu puțini creștini trebuie că și-au împlinit setea de a afla minunile mărîtului ierarh Niculae, sau nesfîrșitele faceri de bine ale Sfîntului Ioan cel Milostiv, sau osîrdia și statornicia strălucitului Gură de Aur, sau vitejiile marelui pătimitor Procopie, care împreună cu nebiruitul voievod al creștinătății Sfîntul Gheorghe, se știa din bătrîni că au ajutat și pe Ștefan cel Mare. Devenind cărți de cult, după prevederile cap. 12 din Tipic, *Viețile Sfinților* apropiau mai mult pe credincioși de ceata sfinților, în sînul căreia fiecare cuvios și mărturisitor începea să se distingă prin trăsăturile faptelor sale. Chipurile de pe pereții bisericilor prindeau mai multă viață: leul Sfîntului Gherasim își explica rostul, îngerul Sfîntului Pahomie își spunea vestirea; însulițarea Sfîntului Toma, tăierea capului Sfîntului Dionisie, strivirea Sfîntului Artemie și biruința Sfîntului Nestor se desfășurau pe de-antregul

---

19) Vezi D. Fecioru: *Bibliografia traducerilor în literatura patristică*. Vol. I, fasc. 1: Epoca de la 1691 pînă la 1833. Buc., Bucovina 1937. p. 23-35.

20) Menționăm că aghiografia catolică, pe urmele lui Hip. Delehaye, apreciază favorabil lucrarea Sfîntului Simeon Metafrastul, pentru că ar fi uniformizat și scurtat prea mult documentele, în interes liturgic sau sacrificînd gustului pentru „minuni" (René Aigrain: *L'Hagiographie*. Paris, Bloud et Gay, 1953, p. 70, 139, 320). Oprindu-ne doar la ultima obiecție, transcriem părerea unui ilustru critic de artă despre *Legenda aurea* care în treacăt fie zis, nu are autoritatea textului Sf. Simeon: „Criticele, cu care erudiții veacului XVII copleșeau pe Jaques de Voragine erau false. Această legendă de aur, pe care ei o acuzau a fi o „legendă de plumb", nu era opera unui om, ci a întregei creștinătăți. Naivitatea, credulitatea scriitorului erau cele ale timpului. Extraordinarele istorii ale călătoriei Sfîntului Toma în Indii sau ale cojocului făcător de minuni ale Sfîntului Iacob, pe care *Legenda aurea* le povestește atît de naiv și care displăceau într-atîta asprilor teologi crescuți la școala părinților de la Sinodul din Trento, erau, în veacul XIII, primite de toți. Ele, se citeau public în catedrale și erau reproduse pe vitralii. A osîndi pe Jaques de Voragine este a osîndi toate vechile lecționarii și împreună cu ele pe toți clericii care le citiseră, pe toți credincioșii care le ascultaseră" (Emile Mâle: *L'art religieux du XIII siècle en France*. Paris, Armand Colin. 1931, p. 322).

în mintea credincioşilor privitori ai măiestrelor sinaxare. Sfinţii „aceşti vechi prieteni ai poporului... patronii săi, binefăcătorii, martorii şi ocrotitorii, invocaţi la momentul potrivit împotriva nedreptăţii stăpînului“ [21]), se înfăţişeau credincioşilor aevea, arătîndu-le calea mîntuirii şi bucuria cea deplină a vieţii de sfinţenie. Aşa cum aiurea manuscriptele erau împodobite cu miniaturi şi ferecate în aur pentru că erau privite drept obiecte liturgice şi erau păstrate în altar sau împreună cu tezaurul [22]), tot aşa respectivele volume de la Neamţu trebuie să fi fost înconjurate de toată cinstea şi evlavia credincioşilor. Ca şi în alte părţi [23]), ele trebuie să fi trecut repede dincolo de zidurile Neamţului, mai repede decît manuscriptele conţinînd vieţi „de sine stătătoare, care au circulat intens în masele adînci ale cititorilor de pe vremuri şi au lăsat urme, care dăinuiesc pînă astăzi, în sufletul popular“ [24]). Se va fi împlinit cu uşurinţă acea urare pe care stareţul Dositei o pusese în fruntea primului volum, din 1807: „comorile sale înaintea tuturor şile va descoperi şi pre toţi îi va îmbogăţi şi de bunele mirezme ale sale îi va umplea, că bună mireazmă este, dupre Apostolul, celor ce se mîntuiesc. Şi încă şi pre Prea sfinţia ta te va proslăvi şi arătat tuturor te va face şi mare făcător de bine la tot neamul românesc, nu numai la cest din patrie, ci şi la cel de preste munţi şi la cel din Valahia te va descoperi“ [25]). Pomenim, aci, doar două pilde arătînd împlinirea acestui cuvînt.

Ştim că pe la 1815, ieromonahul Ştefan Tismăneanu, de pe urma căruia au rămas multe însemnări [26]), pleca înadins din lavra Sfîntului Nicodim ca să obţină din mănăstirea din celalt cap al ţării, nepreţuitele volume, pe care, la moartea sa, le afierosea, spre citire în biserică, mînăstirii Tismana.

Ms. rom. 3924 din Bibl. Acad. R. P. R. ne dezvăluie amănunte şi mai preţioase. Praznicar, conţinînd cuvinte ce se citesc la sărbători mari, manuscriptul este de fapt o copie a cuvintelor Sfinţilor Părinţi din ediţia nemţeană a *Vieţilor de Sfinţi*. Interesant din punct de vedere liturgic, dar şi ca document al istoriei bisericii româneşti din Ardeal, manuscriptul cuprinde în josul paginilor note ale copistului, preot neunit, astfel că pe aceeaşi pagină se împletesc, uneori, graiurile Sfinţilor Părinţi cu observaţiile sau peripeţiile personale ale acestui slujitor ortodox. Început a fi scris în ianuarie 1830, manuscriptul cuprinde diferite date în josul paginilor, pe măsură ce volumul creştea (avgust 6 zile, 10 august 1830), încheindu-se cu 1833 (data ultimă pomenită la f. 95v: „6

---

21) Louis Gillet: *La cathédrale vivante*. Paris, Flammarion, 1936, p. 199 şi urm.

22) Francis Wormald: *Some illustrated manuscripts of the lives of the Saints*, în Bulletin of the John Rylands library, 1952, 35, p. 248-266.

23) Vezi de exemplu: *Le tombel de Chartrose* publicat cu o introducere de E. Walberg, Lund, 1946, XLIX+181 p.

24) N. Cartojan: *op. cit.*, vol. I, p. 137. Date interesante, în acest sens, se pot găsi găsi, spre pildă, în studiul lui D. R. Mazilu: *Sfînta Filofteia de la Argeş* în: *Mem. Secţ. Lit.*, S. III, t. IV, Buc., 1932-34, p. 311.

25) *BRV.*, II, p. 512.

26) Vezi însemnarea noastră din *Mitropolia Olteniei* IX (1957), p. 78-81 şi art. Pr. D. Buzatu: *Schitul Topolniţa*, din aceiaşi revistă VIII (1956), p. 638-647.

mai am isprăvit de plug în anul 1833, grîu am semănat 6 ferdele, secară 2 ferdele, ovăz o găleată" [27]). Manuscriptul preotului Ioan Fenujea Popovici, slujitor în Poiana Mărului, ţinutul Făgăraşului, este o mărturie vie a evlaviei cu care creştinii ortodocşi de peste munţi şi-au agonisit volumele tipărite la Neamţ şi le-au copiat şi le-au făcut să circule, spre zidirea lor. Osteneala lavrei paisiene rodea, astfel, în Oltenia şi în Ardeal răspîndind cuvîntul mîntuitor în toate ungherile unde se vorbea graiul romînesc. Tipăritorii, care vor fi aflat acestea, nu se vor fi bucurat numai de împlinirea celor zise prin Proorocul, că: cei ce seamănă cu lacrimi, cu bucurie vor secera; ci şi de mulţumirea că asemenea Apostolilor, continuaseră propovăduirea prin condei de fier.

*

Comemorarea a 150 de ani de la apariţia primului volum din opera nemţeană dezvăluie o seamă de trăsături specifice ortodoxiei romîneşti, pe care încercăm să le subliniem aici.

Editarea, cu multă osteneală, a unei asemenea opere, denotă, în primul rînd, evlavia ortodoxă pentru graiurile şi pentru vieţuirea Sfinţilor Părinţi. Supunînd partea pămîntească celei cereşti, unind ziditul cu Neziditul, Sfinţii au fost numiţi şi Părinţi pentru puterea lor de a creşte şi a povăţui fii duhovniceşti pe calea mîntuirii. Psaltiri cu zece strune, cum spune Sfîntul Maxim, vibrînd la suflarea Duhului, Sfinţii Părinţi au dat prin învăţăturile lor temeiuri de credinţă şi au dezvăluit chipurile de mai presus de grai ale teologiei creştine. De aceea canonul 19 al celui de-al şaselea Sinod, arătînd obligaţia clericilor de a învăţa norodul în fiecare Duminică, face îndemn spre ocolirea tîlcuirilor proprii şi spre urmarea dumnezeeştilor Părinţi: „că prin învăţăturile prozişilor Părinţi, noroadele învăţîndu-se cele alese şi bune şi cele nefolositoare şi vrednice de lepădat, viaţa îşi vor îndrepta spre mai bine şi nu se vor vîna de patima necunoştinţei..." [28]). Păstrători ai dreptei credinţe, nevoitori pentru ortodoxie şi cuvîntători de Dumnezeu, Sfinţii Părinţi sînt priviţi ca temeiuri ale dreptei credinţe, ca autorităţi neclintite, ca izvoare de înţelepciune la care se poate adăpa oricine; despre astfel de învăţături spuneau cei vechi că „păzind poruncile Domnului şi ale lor, au stătut ca cum ar fi fost şi ei cu noi" [29]), iar cei mai din urmă se bucurau de nevoinţa păstrării învăţăturii lor, grăind: „Aşa şi noi o vom transmite curată, cum am primit-o, generaţiilor viitoare, nimic schimbînd, ca să se poată înfăţişa şi aceia, ca şi noi, neavînd a se ruşina, cînd vorbesc despre credinţa strămoşească" [30]). Cu gînd asemănător, stareţul Paisie, adesea îşi povăţuia ucenicii: „Cer şi vă rog din tot sufletul să aveţi credinţă neîndoită în cărţile Sfinţilor Părinţi şi în în-

---

27) Această însemnare a unui preot plugar ar putea prea bine să folosească, drept pildă, catolicismului contemporan frămîntat de „problema preoţilor muncitori".

28) *Pidalion.* Neamţ, 1844, p. 162.

29 *Pateric.* Avva Isaac, 11.

30) *Epistola enciclică a Bisericii una, sfinte, catolice şi apostolice către ortodocşii de pretutindeni,* 1848, luna mai. Trad. rom. Prof. Teodor Popescu, în: *Biserica Ortodoxă Romînă,* Buc. 33 (1935), p. 680.

văţătura cuprinsă într-însele“ [31]).

Apariţia acestei opere mai de-notă ceva. Ea scoate în evi-denţă acea trăsătură proprie or-todoxiei, care pune accentul mai curînd pe trăirea adevărurilor credinţei decît pe cunoaşterea savantă a lor. Exemplul avvei care nu a mai venit la dascălul de psaltire, pentru că nu reuşea să pună în practică primul ver-set învăţat, este grăitor pentru întreaga ortodoxie. S-a ales mai curînd editarea vieţilor de sfinţi, care să fie pildă de urmat, de-cît tipărirea unei ediţii complete, adnotate, îmbunătăţite şi verifi-cate ale operei vreunui Părinte. Este vrednic de a fi subliniat faptul că, în teologia romînească din veacul trecut, în care au strălucit doi mari dascăli, Grigore Miculescu şi Veniamin Costache, se dau în tipar cuvinte alese, cuvinte puţine oarecari, care să dea sfătuirea şi leacul potrivit credincioşilor, mai curînd decît vreo operă de sine stătătoare. Şi aceasta, pentru că graiurile Sfinţilor Părinţi au fost privite, în primul rînd, ca povăţuitoare, decît ca prilej de dispută şi de polemică: „însă nevoinţa era nu-mai la cele monahiceşti, la cele învăţătoare pentru patimile su-fletului, pentru curăţirea minţii, pentru unirea minţii cu Dumne-zeu şi pentru altele mai înalte şi şi mai duhovniceşti“ [32]). Apari-ţia *Vieţilor Sfinţilor* a fost le-gată, aşadar, de valoarea pildui-toare a acestor texte.

Mai desprindem, însfîrşit, un aspect, care a fost adesea subli-niat, dar care merită a fi neîn-trerupt amintit. Cele 12 volume de texte traduse, corectate şi puse sub tipar, nu ar fi putut apărea dacă biserica moldovenească nu ar fi fost condusă de un mitro-polit iubitor al cărţii şi dacă nu ar fi existat într-acea ţară o la-vră cărturărească, în care în-treaga nevoinţă să fi fost îndrep-tată spre lucrarea minţii. Putem să ne închipuim ce va fi fost mănăstirea Neamţului în vremea stareţului Paisie şi a urmaşilor săi, care-şi dădeau bine seama că „fără de cetirea dumnezeeşti-lor scripturi a îndrepta fapte bune nu iaste cu putinţă“ [33]). Nepreţuite trebuie să fi fost po-veţele care se desprindeau din acele lecturi sistematice, care se făceau din Sfinţii Părinţi, lec-turi care erau apoi comentate de părinţi cu viaţă îmbunătăţită [34]), imprimînd în sufletele curăţite prin spovăduiri repetate şi prin participări neostenite la slujbe, ritmul de vieţuire îngerească. În acest chip luase lavra Neamţului acel aspect de universitate du-dovnicească, în care creşteau personalităţile al căror nume s-a scris în istoria monahismului ro-mînesc. Pentru că ne închipuim cît de minunate trebuie să fi fost chipurile cărturarilor în haină monahicească: Ilarion, Macarie, Onorie, shimonahul Atanasie, duhovnicul Natanail, monahul Pavel, monahul Silvan, Nazarie, Mitrofan, Climent şi atîţia alţii, despre care, cu adevărat, se poate spune că aveau „înălţările lui Dumnezeu în gurile lor“, pentru că „slava aceasta este tu-turor cuvioşilor lui“. Îmbinarea nevoinţei călugăreşti cu activi-tatea cărturărească, ce leagă mai lesne mintea de cele dumnezee-şti, rodeşte asemenea opere care

31) Cetfericov: *op. cit.*, p. 308.
32) Epilog, 1815, în: *BRV.*, III, p. 132.
33) Epilog, 1815, în: *BRV.*, III, p. 132.
34) Cetfericov: *op. cit.*, p. 200.

rămîn peste veacuri, reamintind la fiecare comemorare, pe lîngă înţelesul adînc al călugăriei şi chipurile desăvîrşite ale celor care au slujit Domnului prin pană şi cerneală.

*

Tipărind *Vieţile Sfinţilor,* ostenitorii nemţeni aveau conştiinţa că „săracii, ca mai înainte se vor milui, scîrbiţii se vor mîngîia, asupriţii dreptate îşi vor afla, scăpătaţii se vor ridica. Cuvîntul lui Dumnezeu în urechile ascultătorilor va răsuna, bisericile bunele rînduieli cele dintîi îşi vor lua. Şi în scurt toate faptele bune şi rînduielile cele de suflet folositoare se vor împlini“ [35]). Lucrarea pornită din dorinţa de a ajuta pe fraţii călugări sau mireni, opera se arată ca o roadă a dragostei creştineşti, roadă care intră în îndatoririle unui monahism luminat şi gata ostenitor spre slujba aproapelui.

Comemorarea apariţiei *Vieţilor Sfinţilor* apare, în această perspectivă, ca un omagiu adus cărturarilor care s-au străduit să fie de folos obştei de care erau legaţi şi să aducă laudă Ziditorului, Care împlineşte minunate lucruri întru neputinţa slujitorilor.

Astăzi, ca şi acum 150 de ani, opera aceasta vădeşte pe mitropolit şi pe ucenicii stareţului Paisie, ca pre nişte „mari făcători de bine la tot neamul romînesc“ şi pune înaintea urmaşilor pildă care îndeamnă la urmare şi la osteneală spre folosul patriei.

*D. ALEXANDRU*

**Muzeul regional de artă plastică din Iaşi.**

La 1 mai a. c. s-a redeschis Muzeul de artă plastică din Iaşi.

Un eveniment cultural de o deosebită importanţă pentru străvechea aşezare moldovenească.

Alături de numeroasele fapte similare ce se înscriu în ultima vreme pe răbojul artelor plastice din ţara noastră şi acest început de la Iaşi, arată că viaţa muzeală devine din ce în ce mai înfloritoare, că arta plastică de valoare şi mai cu seamă arta realistă a marilor maeştri plastici de pretutindeni se bucură de o consideraţie tot mai atentă.

Tot ce s-a înfăptuit acum de către reorganizatori se datoreşte îndeosebi unei înţelegeri mai cuprinzătoare, despre ceea ce se urmăreşte printr-un muzeu.

Muzeul este privit de contemporani ca o înaltă instituţie cultural-educativă ce uneşte preocuparea pentru promovarea patrimoniului artistic, cu aceea pentru dezvoltarea cadrelor ştiinţifice, cărora le-a fost hărăzit şi mai ales cu grija pentru dezvoltarea înţelegerii şi ataşamentului pentru artă a marilor mase.

În noua sa rînduială cu adaosul de multe alte lucrări preţioase, muzeul de artă din Iaşi este iarăşi oferit studiului tuturor iubitorilor de frumos.

* * *

Muzeul de azi — fosta Pinacotecă de pe lîngă şcoala de Bele-Arte ieşană a fost înfiinţat de către Domnitorul Alexandru Ioan Cuza la stăruinţa primului ei director, Gheorghe Panainteanu-Bardasare, elevul lui Gheorghe Asachi şi Giovani Schiavoni şi cu sprijinul lui Mihail Kogălniceanu el însuşi îndrăgostit de artă.

Trecutul său a fost plin de greutăţi, avînd de suferit de pe urma

35) *BRV.*, III, p. 90.

mai multor mutări şi mai ales din cauza slabei sale preţuiri.

Prima aşezare a Pinacotecii o semnalăm la anul 1860 în cele cîteva camere de pe lîngă vechea clădire a Universităţii.

În anul 1879 a fost mutată din acest loc, la Copou, lîngă fostul Teatru Naţional, în 1891 adusă de la Copou şi înghesuită într-o clădire improprie, pe strada Muzelor, în dosul spitalului Sf. Spiridon, iar în anul 1895, numai după patru ani de la a doua strămutare situată, pînă la instalarea ei în forma actuală, într-o parte din clădirea refăcută a fostei Academii Mihăilene şi actuala filială a Acadeniei R. P. R.

Toate aceste incoveniente se pot considera mult uşoare, faţă de lipsurile prin care a trecut datorită posibilităţilor reduse de a-şi amplifica colecţiile, căci în afară de colecţiile iniţiale provenite din diverse donaţii, Pinacoteca Iaşului pînă nu de mult n-a mai fost în stare să-şi sporească patrimoniul cu alte lucrări de artă.

Acum datorită adaosurilor şi formei noi de prezentare Muzeul ieşan oferă iubitorilor de artă o înţelegere mult mai cuprinzătoare a evoluţiei artistice străine şi mai ales a celei romîneşti, iar cei ce zăbovesc mai îndelungat în faţa lucrărilor lui de artă pot trăi momente de înaltă delectare artistică şi se pot documenta asupra realităţilor ce ele exprimă.

Muzeul în colecţiile lui posedă: cele trei donaţii de incalcuabilă valoare ale lui Sofronie Vîrnav, C. Dossiade şi Costachi Negri, ce constituie în latura picturii clasice elementele de bază, cele două lucrări, creaţiile pictorului rus Maxim Nickiforovici Vorobieff (1787-1855) donate de generalul rus Teodorovici Mîrkovici, cu înfăţişări din viaţa de odinioară a Iaşului, care împreună cu peisajul polonezului Ludovic Stavsky „*Iaşii în 1842*", au o mare valoare documentară.

28 de tablouri lucrate de Gheorghe Năstăseanu, Gheorghe Lemeni şi Gheorghe Panainteanu-Bardasare, primii absolvenţi ai şcolii de zugrăveală de pe lîngă Academia Mihăileană.

63 litografii şi 18 busturi de la fosta bibliotecă a Eforiei Şcoalelor.

35 litografii de la diferiţi binevoitori.

Donaţiile fabulistului Alex. Donici, Iordache Beldiman, Bogdan P. Hajdeu, Dr. Diamandescu, avocatul Fătu, Adela Moruzzi, Ioan Aivas, I. M. Codrescu, pictorul C. D. Stahi ş. a.

Ulterior s-au mai adăugat prin achiziţionări, frumoase lucrări executate de pictori romîni decedaţi şi contemporani.

Acum muzeul prezintă operele de artă spre deosebire de rînduiala veche, care grupa lucrările după considerente formale şi donaţii, în conformitate cu adevărul istoric, pe ţări, ca să se poată vedea aportul fiecăruia dintre ele în dezvoltarea generală a artelor, iar în intimitatea fiecărei arte naţionale operile au fost rînduite nu după asemănări formale, ci în ordine cronologică, ca să se poată urmări mai bine firul desfăşurării istorice.

Acum, cine cercetează muzeul, dacă este bine călăuzit îşi poate face imagine mai limpede despre felul cum s-a dezvoltat pictura, scluptura, grafica, etc. la un popor.

Respectîndu-se cronologia s-a înlesnit cercetarea trecutului şi reconstituirea atmosferei dintr-o anumită epocă.

* * *

Păşind la cercetarea muzeului să intrăm mai întîi în sălile cu

pictură clasică străină. Aici vom întîlni lucrări nepreţuite din veacul XVI-lea, XVII şi următoarele rînduite pe ţări şi şcoli. Astfel vom putea gusta din frumuseţea unor tablouri executate de pictori renumiţi ai şcolilor italiene ca: Paul Veronese (1528-1588) pictorul şi decoratorul preferat a numeroase biserici veneţiene şi autorul unor tablouri istorice de o rară frumuseţe, Tintoretto (1512-1594) şi el un neîntrecut pictor de biserici. Caravaggio (1569-1609) pictor realist, marele decorator de altare şi autorul multor compoziţii cu teme religioase, Guido Reni (1575-1642) poreclit „Il dolce Guido" pentru desenul fără cusur, graţia şi finеţea lucrărilor sale, ş. a. Din şcoala germană găsim un tablou (Martin Luther) socotit de valoare, - executat de Lucas Cranach (1472-1553), distinsul portretist şi mult apreciatul pictor religios devenit către sfîrşitul vieţii pictorul Reformei, prin popularizarea figurii lui Luther.

Un autoportret de Angelica Kaufmann (1741-1807).

Picturi din şcoala flamandă: ale distinsului elev a lui Rubens, Anthony van Dyck (1599-1641) neîntrecutul portretist şi autorul a variate compoziţii religioase, Cornelis Joost Droochsloot (1586-1666) ş. a.

Din şcoala franceză găsim tablouri de Nicolas Poussin (1594-1665), Philippe de Champaigne (1602-1674), François Bouchar (1705-1770).

Frumos reprezentată este şcoala spaniolă prin lucrări de Esteban Bartolome Murillo (1618-1682) autorul a foarte numeroase tablouri, cele mai multe cu subiect religios, ce exprimă un realism puternic.

Variatele compoziţii, cu temă religioasă sau laică, portrete, auto portrete, peisagii sau tablouri istorice, întîlnite în această grupare de artă clasică străină, îţi vorbesc măiestrit, în graiul artei celei mai alese, prin maniera de execuţie, desen şi colorit, despre subiectele tratate şi ambianţa timpului în care au trăit autorii lor.

Trecînd în sălile artei romînеşti, reprezentată printr-un număr mai mare de lucrări şi aici te simţi furat de emoţii artistice. Frumosul aranjament, urmînd firul istoric uşurează urmărirea dezvoltării artei la noi.

S-a început cu tablourile de artă laică de la sfîrşitul sec. XVIII-lea, cu portrete de anonimi, cu un tablou de Balomir, pictor din breasla Zugravilor de subţire (pictori), continuîndu-se apoi cu numeroase pînze din sec. XIX-lea şi XX-lea pînă în zilele noastre.

Pentru o mai bună orientare, clasarea operelor de artă romînească s-a făcut pe epoci.

I. - Epoca dintre sfîrşitul sec. XVIII-lea - 1907.

În această primă rînduială printre altele întîlnim opere cu diverse teme de ale pictorilor Giovanni Schiavoni, Gheorghe Asachi, Gheorghe Năstăseanu, Gh. Lemeni, Gh. Tăttărăscu, Gh. Panainteanu-Bardasare, cîteva portrete ale bucovineanului Bucevschi, amănunţite tablouri unele din intimitatea vieţii preoţeşti de C. D. Stahi, o compoziţie de mari dimensiuni reprezentînd „Execuţia lui Horia" şi unele lucrări satirice executate de Gheorghe Popovici, un tablou istoric „Bătălia de la Plonin", o compoziţie „Horă de peste Olt" ş. a. de Th. Aman, - mai multe pînze de Emanoil Bardasare fostul profesor la Seminarul Veniamin Costachi, cîteva care cu boi de N. Grigorescu, din epoca albă, flori şi renumita „Ursăreasă" de acelaşi mare artist.

II. - Epoca dintre anii 1907-1919 cu revoluţia din 1907 şi evenimentele din preajma primului război mondial este reprezentată printr-un un număr apreciabil de lucrări ale lui Octav Băncilă.

III. - Pictura dintre cele două războaie mondiale. În această grupare găsim rînduite de asemeni cu gust şi rafinament estetic pînze executate de Camil Resu, Petraşcu, Ştefan Luchian, Tonitza, J. Steriade, Ştefan Demetrescu, Băieşu, ş. a., ce tratează interesante teme şi care te reţin cu încîntare.

IV. - Pictura după 23 august se evidenţiază şi ea cu multă putere.

Pictori de talent ca: Dan Hatmanu, Corneliu Baba, Costachi Agafiţei, directorul muzeului, M. Cămăruţ, P. Hîrtopeanu, N. Popa, Călin Alupi ş. a. semnează tablouri ce se impun prin subiectele alese, technica şi folosirea culorilor.

Colecţia de sculpturi a muzeului este mai săracă, totuşi se remarcă prin valoarea ei.

* * *

Numeroasele şi variatele pînze din muzeu care dovedesc atîta ingeniozitate şi migală, fiecare cu felul său de exprimare, reţin pe cercetătorul înălţat sufleteşte, timp îndelungat.

Iubitorii de artă vor zăbovi şi mai mult în faţa acelor tablouri socotite de ei mai valoroase, netrecînd cu uşurinţă peste acele lucrări consacrate, ce tratează şi unele subiecte inspirate din Biblie sau viaţa religioasă.

Cu emoţie vor sta în faţa acestei compoziţii atribuită nu şcoalei, ci însuşi renumitului pictor spaniol Esteban Bartolome Murillo (1618-1682) intitulată „Punerea în mormînt“ în dimensiune 2 m./1 m.

Această lucrare de înaltă artă, legată de numele marelui maestru spaniol, cu multă înţelegere în a reda fizionomia umană, mai ales cea femenină, înfăţişează, în planul I pe Mîntuitorul coborît de pe cruce, cu două piroane şi coroana de spini în faţă pe pămînt, în preajma mormîntului. În planul al II-lea într-o atitudine de durere resemnată ţinînd capul Fiului Său, stă Sfînta Fecioară privită din stînga, cu amară compătimire, de Sf. Evanghelist Ioan şi de două femei mironosiţe aşezate la picioarele Domnului.

Execuţia măestrită a figurilor, folosirea tonurilor moderate transpun pe privitor în ambianţa îndurerată a dramei de pe Golgota.

O pînză de mici dimensiuni 0,20/0,15 atribuită aceleeaşi mîini înfăţişează pe Sf. Fecioară în rugăciune. Atitudinea prinsă de autor, exprimă profunda credinţă şi mare curăţenie sufletească.

Un frumos tablou de Antolinez V. Sarabia (1644-1700) pictor manierist din şcoala italiană reprezintă pe Sf. Ioan Botezătorul la vîrsta adolescenţei, în mînă cu un toiag în formă de cruce, iar la picioare odihnindu-se un miel (simbolul blîndeţei şi curăţeniei). Desenul corect coloritul luminos al peisajului înconjurător şi tonurile calde a figurilor exprimă linişte şi sfinţenie.

Tabloul „Irodiada“ (0,80/0.70 m.) ţinînd pe tipsie capul Sf. Ioan Botezătorul executat în clar-obscur de Giovanni Francesco Barbieri (Guericino) 1591-1666 pictor manierat pregătit în şcoala boloneză, îţi strecoară în suflet durerea nelegiuirii consumate. Întrebuinţarea desenului academic şi a tonalităţilor închise adecvate împrejurării, te face să bănuieşti satisfacţia diabolică, arătată de Irodiada la ridicarea vieţii

aceluia ce o tulbura în imoralitatea ei.

Guido Reni (1575-1642) pictorul napolitan, manierist academic este reprezentat în muzeul ieşan printr-o lucrare: „Tortura Sf. Sebastian" (0,50/0,40 m). Desenul corespunzător şi tonalităţile de clar-obscur redau expresia de durere a celui torturat şi atitudinea furioasă a torturatorilor.

Marele pictor flamand Van Dyck (1599-1641) se găseşte şi el reprezentat printr-o schiţă de mici dimensiuni (0,30/0,25), care înfăţişează „Răstignirea", după celebrul său tablou cu acelaşi nume.

Un tablou intitulat „Apa Bethesdei" (0,80/0,60) lucrat de un alt pictor flamand Cornelis Joost Droochsloot (1586-1666) aminteşte de scăldătoarea miraculoasă de la Poarta Oilor, din Ierusalim.

Cu acest tablou inspirat de Sf. Scriptură autorul, prin pictarea masivelor edificii şi numeroaselor figuri omeneşti, înfăţişează timpul în care el a trăit.

Într-o lucrare de 1,8 m/1,6 m. un alt pictor manierist din şcoala veneţiană, Liberi Pietro (1614-1687) tratează tema biblică „Iudita şi Olofern".

Tabloul redă momentul acela, cînd frumoasa văduvă Iudita îmbrăcată în haine scumpe şi împodobită cu bijuterii alese caută prin insinuări necorespunzătoare adevărului să convingă pe generalul Olofern că a venit la el să-i dea o mînă de ajutor împotriva celor împresuraţi în cetatea Betulia.

Felul de a trata tema în clar-obscur şi studierea fizionomiei persoanelor, face ca tabloul să ne impresioneze.

Intre tablourile de artă romînească, întîlnim două şi cu subiect religios.

Unul cu figura Sfîntului Apostol Petru în rugăciune, în dimensiune 0,80/0,60 în faţă cu două pergamente.

Unul strîns sul, al doilea desfăcut. Pe cel desfăcut se poate citi: „Epistolie Apostoli Petri ad Romanos". Nu lipsesc cheile simbolice. Autorul, Gheorghe Lemeni, fiu de preot din părţile Fălticenilor, elev de a lui Giovanni Schiavoni şi cu studii la München, a tratat tema în maniera laică a portretului. Dacă în tablou n-ar fi aureola din jurul capului, inscripţia şi cheile simbolice, după musculatura puternică a figurii şi atitudinea puţin corespunzătoare rugăciunii, cu greu ai putea bănui că te găseşti în faţa unui tablou religios. Tabloul are valoare documentară.

Al doilea „Moise in deşert", o compoziţie de 1,60/1 m. executat de Giovanni Schiavoni.

Tabloul înfăţişează momentul în care s-a săvîrşit scoaterea miraculoasă a apei din stîncă prin lovirea acesteea cu toiagul de către Moisi în scopul de a potoli setea poporului iudeu ce trecea prin pustie în drum spre patrie după ieşirea din Egipt.

Felul cum este tratată tema, prin întrebuinţarea prea vie a tonalităţilor atît la redarea peisajului cît şi a veşmîntăriilor, prin studierea nepotrivită momentului, a fizionomiei umane, nu se poate ajunge la redarea ambianţei de arşiţa şi însetare a pustiului.

Prezentarea figurilor omeneşti cu musculatură puternică şi unele exagerări anatomice amintesc tablourile religioase din Biserica Toma Cozma din Iaşi, executate de aceeaşi mînă.

Aranjarea planurilor, mişcarea figurilor, desenul, dau totuşi valoarea acestei lucrări.

* * *

Sumara înşiruire de date şi cele cîteva caracterizări din cu-

prinsul acestei prezentări nu pot folosi decît într-o mică măsură, la cunoaşterea valorilor artistice din muzeul ieşan.

Nenumăratele tablouri, cu varietatea temelor, tehnica şi coloritul lor necesită un studiu amănunţit.

De aceea, ca să se creeze condiţiunile cele mai potrivite pentru cunoaşterea lucrărilor de aleasă artă, adunate în cursul vremii, Muzeul ieşan a fost aşezat în spaţioasele şi luminoasele săli centrale din etajul I al Palatului Culturii.

Cu o cît de elementară iniţiere în problemele de artă plastică, ajutaţi şi de bunăvoinţa ghidului, aprecierea comorilor din muzeu devine mai uşoară.

*Preot EUGEN MUNTEANU*

**Un nou manuscris al Evangheliei Sf. Ioan — Papirusul Bodmer II.**

Se pare că sursele istoriei sînt într-adevăr inepuizabile, şi că istoria nu se va putea niciodată considera ca fiind definitiv şi complet scrisă. Descoperirile din ce în ce mai numeroase de documente scrise, de piese de tot felul, de aşezări omeneşti necunoscute sau abia amintite, de biblioteci întregi chiar, provenind fie din şirul de secole trecute ale erei noastre, fie de pe tărîmul îndepărtat, de mult uitat şi intrat în legendă sau într-un domeniu accesibil exclusiv presupunerilor şi ipotezelor logico-fateziste, toate acestea fac din istorie o ştiinţă pe cît de puternică, tot pe atît şi de slabă. Puternică pentru că operează cu fapte, cu documente şi slabă, pentru că mereu trebuie să se păstreze deschisă altor fapte şi altor documente, pe care nu se poate şti ce întîmplare le poate oferi de acum încolo. Şi dacă alături de întîmplare vom mai socoti şi o ştiinţă arheologică din ce în ce mai utilată cu metode ştiinţifice şi cu mijloace practice de sondare în trecut, ştiinţă animată de o adevărată pasiune, ne vom da seama cît este de adevărat că istoria prezintă surprize nu numai în viitor, ci şi în trecut. Afirmaţia e valabilă pentru toate formele vieţii istorice, inclusiv deci şi pentru formele religioase. An de an noi descoperiri au luminat epoci întregi, au umplut goluri, au prilejuit noi şi noi semnificaţii a unor fapte singulare şi nesemnificative pînă acum în conştiinţa istoricilor bisericeşti. E de ajuns să ilustrăm afirmaţia prin recentele descoperiri de la Qumran despre care s-au făcut scurte dări de seamă în paginile revistei noastre.

În afară de aceste descoperiri însă, care interesează perioada Vechiului Testament, vrem să semnalăm de data aceasta şi o noutate care interesează numai perioada creştină, şi în special pe exegeţii, pe criticii şi editorii textului Noului Testament. Este vorba de descoperirea unui nou manuscris al Evangheliei Sfîntului Ioan, datînd din secolul II şi aflat actualmente în colecţia papirologică din importanta bibliotecă instalată de Martin Bodmer la Cologny, lîngă Geneva. Manuscrisul — un codice de mărime potrivită — provine din Egipt şi a fost publicat cu o introducere, de către Victor Martin, la sfîrşitul anului 1956 sub titlul *Papyrus Bodmer II (V. Martin: Papyrus Bodmer II.* Geneva, 1956. 1 vol. 8, 154 p. cu planşe în

afară de text. Biblioteca Bodmeriana, V. O dare de seamă asupra manunscrisului și a cărții semnează François Lasserre în Revus de Théologie et de Philosophie, Lausanne, 1957, I, pp. 45-57 de unde și culegem aceste informații).

Papirusul conține cam două treimi din Evanghelia a patra, avînd pe 108 pagini primele patrusprezece capitole ale Evangheliei Sfîntului Ioan, pînă la versetul 26. Lipsesc numai paginele de la 35 la 38, corespunzînd versetelor 11 pînă la 35 din capitolul VI. Ulterior publicării de către Victor Martin al Papirusului Bodmer II, s-au mai găsit încă unele fragmente mici din același papirus, cu texte din ultimele capitole, care au fost publicate într-un apendice.

Exemplarul este păstrat în foarte bună stare. Marginile, reparate în vechime, sînt încă intacte, iar cerneala e foarte puțin decolorată. Scrisul indică drept dată a copierii circa anul 200 sau foarte puțin posterior, în orice caz anterior cu cîteva decenii faimosului papirus *Chestar Beatty I*, care de alt fel nu contribuie la Evanghelia Sf. Ioan decît cu 70 de versete din cap. X și XI. Primele manuscrise pe pergament zise *mari onciale Sinaiticus* și *Vaticanus* 1209, sînt mai tîrzii cu aproape un secol. Cel mai vechi papirus asupra Evangheliei a patra — tot codice, nu rulou — este însă *Papirusul Rylands 457*, datînd din primele decenii ale sec. II, sau poate mai vechi și conținînd ceva din cap. XVIII. Acesta se păstrează în Bilioteca Rylands din Manchester. Papirusul Rylands 457 este de fapt cea mai veche mărturie nu numai asupra Evangheliei a IV-a, ci asupra întregului Nou Testament. Cu toate acestea noul manuscris, Bodmer II, atît prin dimensiunile lui, cît și prin calitatea conservării și desigur și prin vechimea lui, e tot atît de prețios ca și Rylands 457.

Manuscrisul editat de V. Martin, are o scriere literară, frumoasă, ceea ce dovedește cultura proprietarului sau a copistului. Nu s-ar putea însă trage de aici concluzia că în sec. III creștinismul ar fi cuprins o societate mai ridicată decît în sec. II. Gnosticii cunoscuți pe la jum. sec. II în Alexandria erau îmbibați de cultura și filozofia atît cea grecească, cît și cea a Orientului din care proveneau ei. În epoca în care a fost copiat Bodmer II Biserica din Alexandria avea deja un episcop și o școală catehetică, avînd în frunte pe Clement și Origen între 195 și 230. Nu e exclus ca strălucirea creștinismului alexandrin de sub episcopatul lui Demetrius (190-239) să se reflecte în acest papirus care nu economisește locul și care se resimte de evidente artificii grafice estetizante.

*Cîteva observațiuni asupra textului:* Faptul că manuscrisul are totuși multe greșeli de ortografie, denotă că a fost scris sub dictat și că greșelile aparțin fie copistului, fie celui care a dictat. Astfel, în mai multe locuri se găsește μψαντος în loc de πέμψαντος (de la verbul a trimite). Se citează cap. VII 18, VII 34 (în edițiile românești cuvîntul e în cap. VII 33), XIII-21 (în edițiile noastre XIII-20). Greșala s-ar putea datora în cazul acesta, fiindcă se repetă, mai degrabă unei

greşite pronunţări (la dictare) decît unei identice şi repetate greşeli la copist. În cap. III, 8 copistul scrie πνευ, apoi şterge ευ şi adaugă α, aducîndu-şi aminte ulterior că πνευμα trebuie scris cu abreviaţiunea zisă sacră. Copistul se vede a fi fost foarte grijuliu. După ce a terminat de scris, a revăzut textul şi l-a completat şi l-a corectat, fie scriind printre rînduri, fie alături, pe margine, fie ştergînd şi scriind din nou. Corectura e o veritabilă diortosire. Ar fi interesant de ştiut dacă îndreptările s-au făcut la întîmplare, sau după modelul care i-a servit la dictare. Faptul că foarte multe greşeli au rămas neîndreptate, face pe cercetători să creadă că îndreptarea s-a făcut după un model tot atît de prost ortografiat ca şi copia. V. Martin a afirmat însă că corecturile şi adăogirile cele mai importante s-au făcut după un alt exemplar decît cel care a servit la dictare, şi în acesta stă de fapt interesul corecturilor. Ele descopăr trei redacţii diferite, deodată: Modelul după care s-a dictat, Bodmer II, şi Modelul după care s-a corectat. Înseamnă că modelul după care s-a făcut corectura se bucura de o autoritate mai mare. Dovadă că aşa, e faptul că uneori corectările sînt foarte mici. Spre exemplu în cap. VII-37 ἔκραζεν (varianta din Sinaiticus) devine ἔκραξεν (varianta din Vaticanus); în cap. VI, 10 χίλιοι (varianta corectă din Sinaiticus), devine χείλιοι (varianta incorectă din Vaticanus); în XI 29 δ' înaintea vocalei devine δε; în II, 12 corectura respectă ortografia greşită a modelului după care corectează, astfel: ἔμειναν devine ἔμειναιν în loc de ἔμεινεν. Cuvintele rămase neschimbate, înseamnă că erau aceleaşi în ambele modele. Dar, comentatorii atrag atenţia şi asupra acestui lucru, că nu trebuie să ne încredem prea mult nici în infailibilitatea scrisului.

Ce concluzii ar mai putea determina analiza textului? Că această copie s-a putut face după un manunscris din oficina scribului, şi că a fost corectată după un exemplar socotit mai autentic, dintr-o bibliotecă. Operaţiunile au putut avea loc în imediata apropiere a şcolii din Alexandria, fără să fie exclusă cu totul şi provincia. Victor Martin crede că operaţiunea s-a putut face într-un *Scriptorium* de la vreo mănăstire, dar observaţia lui François Lasserre că la aceasta se opun unele observaţii de ordin cronologic, ne pare destul de plauzibilă. Eremitismul se pare a se fi ivit în Palestina la începutul sec. III, iar în Egipt abia după anul 250. Ceea ce e sigur în urma comparării textului Bodmer II cu celelalte manuscrise de sursă alexandrină, e că acest manuscris e tot din această sursă. În ce priveşte raportul dintre *Vaticanus 1209* şi *Sinaiticus* pe de o parte (amîndonă de la începutul sec. IV) şi *Bodmer II*, pe de altă parte critica arată că Vaticanus e mult mai aproape de Bodmer II decît Sinaiticus, lucru confirmat şi de fragmentele din cap. XVIII (vers. 31-33 şi 37-38) din Papirusul Rylands 457, cu un secol mai nou ca Bodmer II, care seamănă mai mult cu Vaticanus decît cu Sinaiticus. Noutăţile pe care le aduce Bodmer II faţă de celelalte texte, deşi numeroase (cca. 165 locuri inedite sau probabil inedite),

nu sînt totuşi esenţiale: ele se referă numai la inversări de cuvinte, la prezenţa sau absenţa unui articol facultativ, şi la alegerea particulelor de legătură. *Sensul în general nu e alterat.* Se pot cita doar trei cazuri unde exprimarea din Bodmer II ar putea antrena o modificare a traducerilor obişnuite, dacă se preferă textul tradiţional. François Lasserre se ocupă atent de aceste nepotriviri, dar lasă exegeţilor să se pronunţe asupra valorii lor.

Primul text se găseşte în I, 27 şi abia nuanţează versiunea tradiţională, care va rămîne: «Eu nu sunt *vrednic* să-i dezleg cureaua încălţămintelor Lui». În loc de ἄξιος (vrednic, demn) care ar fi în acordul unanim al tuturor redacţiilor manuscriselor, Bodmer II produce ἱκανός (în stare capabil). Textul, în Bodmer II, a suferit o corectură dar ea a constat în adăogarea unui ἐγώ care îl face să treacă de la redacţia lui Sinaiticus la aceea a lui Vaticanus, ceea ce înseamnă că ἱκανός era identic în amîndouă modelele copistului. E evident că nepotrivirea nu merge pînă la contradicţie, dar ea este totuşi foarte interesantă, pentru că restituie declaraţiei Sfîntului Ioan Botezătorul expresia exactă a Evangheliilor sinoptice pentru acelaşi pasagiu (Matei III, 11; Marcu I, 7; Luca III, 16); οὗ οὐκ εἰμί ἱκανός. Semnificaţia faptului rămîne în seama exegeţilor. Fr. Lasserre schiţează cîteva eventualităţi, dar cu rezerve îndreptăţite. El se întreabă: Să fie o reminiscenţă involuntară (din celelalte Evanghelii)? Tendinţă de armonizare? Redacţie autentică? Recuperarea textului unui protoevanghelion cum a presupus T. C. Skeat pentru redacţia primitivă a lui Sinaiticus în ceea ce priveşte Matei VI, 28 (în *The Lilies of the Field*, Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft 36, 1937, pp. 211-214).

Al doilea text nou pune o problemă mai delicată pentru că se referă la un verset aparent denaturat în toate manuscrisele. În cap. VIII, 25-26, la întrebarea evreilor: «Cine eşti tu, îl întreabă ei?» se citeşte peste tot răspunsul: εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς. τήν ἀρχήν ὅ τι καί λαλῶ ὑμῖν. πολλά ἔχω περί ὑμῶν λαλεῖν καί κρίνειν, adică *«Iisus le-a răspuns: Ceea ce v-am spus de la început. Multe am de spus şi de judecat despre voi»*. Îndreptînd după cel de al doilea manuscris model, scribul a înserat la începutul răspunsului un εἶπον ὑμῖν, care dă acest sens răspunsului lui Iisus: *«Eu v-am spus la început că vă vorbesc de asemenea pentru că eu am (ἔχων în loc de ἔχω) multe lucruri de spus şi de judecat despre voi»*. Trecutul εἶπον se acordă desigur mai bine cu τήν ἀρχήν decît prezentul λαλῶ: aceasta e marea sa calitate. El face în orice caz superflue conjecturile ἔτι (Torrey) şi οὐκ ἔχω ὅτι (Holwerda), care au trebuit să înlocuiască pe ὅτι sau ὅ τι a manuscriselor. Această redacţiunea inedită se apropie ca sens vechii traduceri siro-sinaitice, făcută totuşi pe textul original: *«Cel dintîi lucru pe care vi-l voi spune, e că am multe lucruri de spus şi de judecat despre voi»* (după A. Merx: Die vier kanonischen Evangelien nach ihrem ältesten bekannten Texte, I. Berlin

1897 cf. Fr. Lasserre, loc, cit., p. 53-54). Pentru a ajunge la un text mai potrivit Lasserre sugerează o mutare a punctului înainte de καί λαλῶ: «*V-am spus de la început — ceea ce sunt — (se subînțelege)* καί λαλῶ și *vă vorbesc pentru că am multe lucruri de spus despre voi...*», dar aceasta ar însemna să se introducă în text și un εἰμι; εἶπον ὑμῖν τήν ἀρχήν ὅ τι «εἰμί». În orice caz exegeții sînt chemați să lămurească ce înseamnă acest interesant εἶπον ὑμῖν, pentru că deocamdată, așa cum reiese din traducere, se pare că Iisus nu răspunde întrebării preopinenților, și din această cauză nici versiunea siriacă nu poate fi reținută.

Al treilea text, și ultimul, ridică o problemă de doctrină. Ezitările semnificative ale manuscriselor în această privință atestă că problema era deja agitată în primele Biserici. În cap. XII, 47, Iisus zice: «*Dacă cineva ascultă cuvintele mele și nu le păzește, eu nu-l judec...*». Acesta e textul tradițional bazat pe Sinaiticus, Vaticanus, Alexandrinus etc. Dar Manuscrisul Freer din Washington (sec. V) dublează negația: «Dacă cineva *nu* ascultă cuvintele mele și *nu* le păzește...». Copistul lui Bodmer II a copiat de la început textul obișnuit: «Dacă cineva ascultă cuvintele mele și nu le păzește», dar la corectură, sub influența celui de al doilea manuscris, a suprimat negația, ceea ce i-a dat: «*Dacă cineva ascultă cuvintele mele și le păzește, Eu nu-l judec...*». Ori aceasta e redacția din Vetus Latina: Si quis audierit verba mea et custodierit (după textul reconstruit de H. J. Vogels: Vulgatastudien, Münster, 1928, p. 320 cf. Lasserre, *op. cit.*, p. 55). Prin urmare nu e vorba de o inadvertență, ci de o variantă veche, poate și una de sens, care a căutat să se acorde cu contextul și să-l justifice: «Eu nu-l judec, pentru că eu am venit nu ca să judec lumea, ci ca să mîntuiesc lumea». Se pare totuși că versetul 48 se acordă mai bine ca sens cu textul clasic, pentru că acolo Mîntuitorul se referă la «Cel ce se leapădă» și la «cel ce nu primește cuvîntul lui». François Lasserre e înclinat spre redacția lui Bodmer II, fără negație (p. 56), dar e destul de elastic atunci cînd nu-și asumă opinia decît ca pe o opțiune nemotivată, și cînd lasă pe seama teologilor să se precizeze atît asupra textului, cît și asupra consecințelor dogmatice pe care le-ar putea angaja una sau alta din redacții. În orice caz el e sigur că textul a fost obiectul unei controverse teologice, și că e posibil ca modificările să se fi făcut de unele Biserici tinere, ca să se doteze cu o armă scripturistică în lupta cu ereziile, ceea ce ar însemna totuși că Lasserre înclină către interpolațiunea negației. Exegeții vor fi în măsură să dezlege problema și să restituie sensul original, dar numai după ce vor confrunta în prealabil un număr mult mai mare de manuscrise, colaționînd redacțiile atît din punct de vedere cantitativ cît și în funcție de calitatea lor sub raportul vechimii, locului, Bisericii din care provine.

Francois Lasserre încearcă la sfîrșitul prezentării sale o privire de amsamblu asupra

mărturiilor pe care le aduce Papirusul Bodmer II. Deocamdată, are grijă s-o spună mereu ca să nu se angajeze față de alți cercetători care se vor ocupa mai îndeaproape de acest manuscris, concluziile sale sînt provizorii, și cam următoarele:

— Faptul că manuscrisul e un *codice* și nu un rulou cum obișnuiau să scrie comunitățile evreești din Egipt, și faptul că Evanghelia Sfîntului Marcu, prezumată a fi scrisă la Roma către anul 90, se bănuește că ar fi fost tot un codice, cum era obiceiul la Roma, face pe Francois Lasserre să presupună că Egiptul ar fi fost creștinat de o misiune pornită din Roma și condusă de Sfîntul Marcu, de unde va fi rămas acolo obiceiul scrierii pe tablete, pe ceea ce se numește în termen consacrat *codice*.

— Manuscrisul nu introduce în textul celei de a patra Evanghelii nici un element totalmente necunoscut pînă acum.

— El confirmă învățăturile scoase din descoperirile papirologiei biblice a ultimilor cincizeci de ani, anume că textul Noului Testament este solid fixat încă din prima jumătate a secolului II, și că micile variații nu trec niciodată limitele unei intrepretări controlate îndeaproape prin învățătura tradițonală a Bisericii. Bodmer II confirmă de asemenea siguranța că orice nouă descoperire nu va prezenta surpriza despre care un nou Guignebert să poată zice că ne va face «să tremurăm» (în Jèsus, Paris 1933, p. 44, cf. Lasserre, 57).

— Bodmer II mai atestă și faptul că diferitele versiuni ale Evangheliei care circulau în timpurile imediat post-apostolice erau cu grijă controlate, pînă și în ceea ce privește literele, nu numai conținutul propriu zis. Creștinii erau animați de grija de a rămîne fideli cuvîntului lui Dumnezeu și de a păstra astfel unitatea Bisericii ecumenice.

*Ierom. A. PLĂMĂDEALĂ*

**Aniversări și comemorări în anul 1958 legate de istoria Patriei și a Bisericii Ortodoxe.**

1. Se împlinesc 450 ani de la tipărirea celei dintîi cărți pe pămîntul romînesc: Liturghierul de la Tîrgoviște din 1508.

Pînă atunci cărțile circulau în manuscrise. Manuscrisele erau parte din vechea cultură bizantino-slavă, parte erau creația spiritului romînesc. Conținutul manuscriselor erau cărțile de cult: tetraevanghelliare, psaltiri etc., la care se adaogă cronografe care însemnau date din istoria lumii.

La mijlocul sec. XV-lea se descoperise tiparul în Europa. S-a început atunci a se tipări cărți dintre care cea mai însemnată este Biblia lui Gutenberg.

În Țara Romînească această descoperire a tiparului o aduce ieromonahul Macarie. El vine din partea sudică a peninsulei Balcanice de la Cetine, din Muntenegru, unde exercitase meșteșugul tiparului. În Țara Romînească, Ieromonahul Macarie este primit bine de Voievodul de atunci și se așează în capitala țării, în orașul Tîrgoviște. Ieromonahul Macarie tipărește, aici, cartea cea mai căutată pentru slujba bisericească: Liturghierul. Însemna-

rea de pe prima liturghie din şirul tuturor cărţilor romîneşti, astfel glăsuieşte:

«S-a început această sfîntă carte numită liturghie, după porunca domnitorului Io Radu voievod să-i fie lui veşnica pomenire.

Şi s-a săvîrşit această carte din porunca... prea luminatului domnitor Io Mihnea, marele voievod a toată Ţara Romînească şi părţilor pre Dunăre... în anul dintîi a domniei sale, ostenindu-se şi smeritul monah şi preot Macarie. În anul 7016 (1508) crugul soarelui 16, al lunei 5, indictionul 11, luna noiembrie zece zile».

Să vedem acum, cum arată această sfîntă carte, cea dintîi tipăritură romînească. Este o carte de mărime mică, are 128 foi împărţite în 17 caiete. Culoarea tiparului este în negru şi roşu, are 15 rînduri în pagină plină, pe hîrtie groasă. Cartea e împodobită cu frontispicii, ornamente împletite, dintre care unul are stema Ţării Romîneşti. De o frumuseţe remarcabilă sînt iniţialele literelor mari, care sînt de 4 forme deosebite. S-a iscat între învăţaţi întrebarea, care e originea iniţialelor ornamentate, de unde sînt ele luate, că te minunează măiestria tăierii literii şi frumuseţea podoabei şi a măsurei ei. Şi tot învăţaţii au dat răspuns, că originea iniţialelor ornamentate trebuie să fie în manuscrisele moldovene din epoca lui Ştefan cel Mare. Unul din ei, B. P. Haşdeu a afirmat că: şi în cazul cînd literele mari ornamentate s-ar fi turnat în Veneţia, tot rămîne constatat că desenul primitiv era curat romînesc.

Deci cea dintîi carte tipărită pe pămîntul romînesc este făcută cu cheltuiala romînească, cu podoabe şi ornamente romîneşti şi este lucrată cu mult înaintea cărţilor altor popoare înconjurătoare. Pentru această aniversare, Patriarhia Romînă pregăteşte o nouă ediţie, completată şi revizuită, a Liturghierului romînesc.

2. Se împlinesc 250 de ani de la moartea unuia dintre cei mai învăţaţi romîni din sec. XVII-lea: spătarul Nicolae Milescu. Născut în 1636 la Mileşti, lîngă Vaslui, din familie moldovenească. A făcut studii la şcoala din Iaşi, care purta numele de Academie şi a continuat la şcoala Patriarhiei din Constantinopol. În 1653 se întoarce în Moldova, intră grămătic la curtea voievodului şi sub domnitorul Gheorghe Ghica (1658-1659) a căpătat rangul de spătar, titlu pe care şi l-a adăugat la nume şi sub care a fost cunoscut tot restul vieţii. Mai tîrziu, călătoreşte în Ţara Romînească, la Berlin, la Paris şi la Constantinopol, unde face cunoştinţă cu personalităţi culturale şi politice.

La începutul anului 1671 aflîndu-se la Constantinopol Patriarhul Dosoftei al Ierusalimului, îl recomandă ţarului Alexei Mihailovici ca interpret pentru limba grecească, latină şi romînă la Departamentul solilor. Remarcîndu-se prin scrieri şi traduceri de cărţi cerute de ţar, la 3 mai 1675 N. Milescu este trimis ca ambasador în China, străbătînd Siberia, Mongolia şi China de nord. După împlinirea misiunii în China reîntorcîndu-se, a continuat să funcţioneze la Departamentul solilor.

A scris şi a predat departa-

mentului următoarele lucrări:

Raport oficial a călătoriei în China;

Descrierea rîului Amur și descrierea Chinei;

A mai predat și o hartă a ținuturilor străbătute cu însemnarea drumului parcurs de el. Aceste manuscrise sînt de mare însemnătate și pentru zilele noastre întrucît ele sînt pline de observații personale și informații.

Față de țările romîne Milescu a arătat interes primind scrisori și rugăminți de la frații săi. Pentru cultura romînească Milescu a făcut traducere din grecește a cărții «cu multe întrebări, foarte de folos, pentru multe trebi ale credinții noastre, pre limba noastră rumînească».

Tot N. Milescu face prima traducere integrală și unitară a Bibliei, care mai tîrziu servește ca bază pentru tipărire.

Milescu a desfășurat activitatea culturală și politică și în Rusia, unde a păstrat un echilibru între cultura greacă și influența culturii apusene. Spre sfîrșitul vieții se ocupa intens de Academia slavo-greco-latină, alcătuind abecedare și îndrumînd tipărirea cărților.

Prin personalitatea sa și prin aportul prețios cultural N. Milescu a îmbogățit patrimoniul cultural al neamului său și al omenirii.

3. Se împlinesc 100 de ani de cînd la Paris, ca urmare a Tratatului din 30 martie 1856 s-a încheiat la 19 august 1858, Convenţiunea între Rusia, Franța, Austria, Marea Britanie, Prusia, Sardinia și Turcia privitoare la organizarea definitivă a Principatelor Romîne.

Prin acea Convenție se aprobă, că Principatele Moldova și Valahia au dreptul a se numi de acum înainte Principatele Unite al Moldovei și al Valahiei.

Se aprobă ca, Principatele să aibă regim constituțional și reprezentativ. Puterile publice vor fi încredințate unei Adunări Elective. Adunarea Electivă a fiecărui Principat se va alege pe 7 ani.

Legile comune pentru ambele Principate se vor vota de ambele adunări. Moldovenii și Muntenii vor fi toți egali înaintea legii, înaintea dărilor și deopotrivă admiși în funcțiunile publice atît în unul cît și în celălalt Principat. Libertatea individuală va fi garantată.

Armata regulată, numită pe atunci Miliție, din ambele Principate, va primi o organizare identică, spre a putea la trebuință a se întruni și a forma o singură armată. Aceste principii au dus în anul următor la actul Unirii Principatelor.

*Preotul PAUL MIHAIL*

**Paisie Velicicovschi.** La 15 noiembrie în fiecare an, se face amintirea trecerii din viața aceasta a fostului stareț de Neamț, Paisie Velicicovschi: «Au răposat întru Domnul, la anul dela Hristos 1794 în luna lui noiembrie 15 zile și s-au îngropat de fiii săi cu multe lacrimi și cu mare evlavie în biserică, adică în pomelnic de-a dreapta cum intri...» (însemnare pe manuscrisul 66 p. 242).

La ceea ce s-a scris despre Paisie Velicicovschi — despre viața și opera sa—nu este prea mult de adăugat.

Cu acest prilej dorim să scoatem în evidență existența unei biografii a stareţului Paisie, alcătuită de un martor

ocular, ucenic al lui Paisie-monahul *Vitalie.*

În romînește nu am găsit-o citată. Mi-a confirmat existența ei, în limba bulgară, dl. Iufu. Între cărţile din biblioteca Mănăstirii Neamțu, am găsit la sfîrșitul unui volum de Vieţile Sfinţilor pe februarie, ediţie de Rîmnic, un manuscris de 4 foi (8 pagini).

Manuscrisul e scris cirilic cursiv, format 20 x 28 cm. Legat la un loc cu volumul amintit, în piele. Cota de inventar 48 R.

Titlul manuscrisului: «Arătare în scurt pentru cuviosul părintele arhimandrit Paisie, ce au fost stareţ sfintelor mănăstiri Neamţului și Săculuí».

Autorul acestei «arătări», «nevrednicul (nici a mă numi) monahul Vitalie...» n-a cunoscut o altă biografie a lui Paisie. «Iar de s-ar fi întîmplat să fi scris altcineva pentru viaţa și petrecerea părintelui acestuia de care îmi fu povestirea, sau mai prelarg sau mai pre scurt, din ucenicii sfinții sale sau din alții cinevaș, din dascăli sau mai proști, eu de aceasta nu știu. Eu după cum am zis în scurt am scris, păzindu-mă de toată bîrfirea cea mai covîrsă și încă și din cele prea adevărate lăsînd socotind starea vremii cum stă acum». Și în alt loc:.... «Și pentru pomenirea de un om ca acesta, în scurt am arătat și ferindumă cu tot deadinsul de toate adăosăturile și păzind și măsura cît am putut și ca să nu lungesc n-am mai pus toate pricinile și întîmplările, macar cîte eu văzusem, care să nu-mi dea Dumnezeu să mințiu mai vîrtos întru cele d[u]mnezeești, că cu adevărat am văzut și am simțit purtări de grijă a lui D[umn]zeu și pronii și mili d[u]mnezeești care să facea prin rugăciunile acestui părinte...».

Paisie «au petrecut în sfinta mănăstirea Neamțul 15 ani și 3 luni tocmai. Și mulțime de părinți s-au adaos la acest adevărat povățuitoriu: peste patru sute, care toți îl asculta și i se supunea cu dragoste și avea mare vestire de mîntuire și credință către cuviosul acesta părinte, care era mai din toate neamurile, mai vîrtos sloveni și rumîni, greci, bulgari, iproci..».

Paisie «*omul lui D[umne]zeu era și bărbat însămnat și sfînt*... plin era de dragoste duhovnicească, de credință, de rîvnă spre cele d[u]mnezeiești, de milostivire spre toți, cu smerenie și cu lacrăma cea totdeauna și cu izvorul învățăturii neîncetat și în scurt cu toate bunătăţile cuvioşilor părinţi de mai înainte...».

După moartea lui Paisie «Veniamin Negel, om vestit și ales cu înțelepciunea și rîvnitor faptelor bune și cu toate harurile împodobit...», a statornicit rînduiala după predania lui Paisie ca în cele două mănăstiri: Neamțul și Secul «*să păzească ca lumina ochiului rînduiala vieții de obște*, după cum sînt punturi adevărate și porunci și hotărîri de la Sfîntul Vasilie cel Mare și de la Sfinții părinți, alesă și hotărîte de Cuviosul Părinte Paisie».

Povestirea vieții lui Paisie de către monahul Vitalie se caracterizează prin: scurtime, claritatea și mai ales obiectivitate.

Nu putem ști dacă traducerea este la fel cu orginalul din l. bulgară despre care

ne-a spus Dl. Iufu. Nu putem ști cine a scris caligrafic această povestire, întrucît în afară de text în cuprinsul căruia apare și numele «Vitalie», lipsesc alte indicațiuni de nume și date.

Cu acest prilej ne permitem ca după însemnările de pe cîteva din manuscrisele din biblioteca Mănăstirii Neamț, să înșirăm cîțiva din ucenicii care au cinstit memoria Stareţului Paisie.

1. — «Schimonahul Platon ucenicul lui Paisie, care încă în viaţa sa au fost scriitoriu stareţului...» (ms. 112 a, foia 1 și verso).

2. — Ieroschimonah Vasile Huşanul... «din porunca răposatului părintelui stareţului Paisie.... s-au scris în anul dela zidirea lumii 7307 (1799) eu cel nevrednic și ticălos și mult păcătos ieromonah Vasile Huşanul» (ms. 89, la prefaţă și verso foii 288).

3. — Teofan «nevrednicul între monahi și mult păcătos» din sf. Mănăstire Secul (ms. 57 verso foii 493) anul 1799.

4. — *Isaac* «oarecare din ucenicii precuviosului părintelui nostru Paisie stareţul și arhimandritul Sfintelor Mănăstiri Neamţului și Secului, anume Isaac monahul dascălul 1802 și 1803...» (ms. 56).

În altă parte se smereşte fără a-și pune numele și se mulţumeşte a spune «de un prea mic din ucenicii prea cuviosului părintelui nostru Paisie» (ms. 59 și 60).

5. — Timotei duhovnicul «deaproapele ucenic al preacuviosului părintelui nostru Kir Paisie începătorul obștii aceștia în anul dela Mîntuitorul 1805 Iulie 17» — (manuscris necotat intitulat «Pomelnicul celor răposaţi»).

6. — Ghervasie schimonahul «nacialnicul schitului Durăul ucenic prea fericitului nostru stareţului Paisie...» (ms. cota 33 pag. 1-15 jos).

7. — Ștefan ierodiaconul (ms. 14).

8. — Climent «doară poate și iromonahul, din porunca preacuviosului, preabunului și sfîntului meu părinte ieroschimonahului și arhimandritului Paisie marele stareţ al acestor două mănăstiri...» (ms. 66 foaia 242).

* * *

Scoţînd în evidenţă povestirea despre Paisie, a monahului Vitalie, socotim că aducem prinosul nostru marelui stareţ, de la a cărui adormire întru Domnul se împlinesc 164 de ani.

Vitalie este un ucenic al lui Paisie, martor ocular al vieţii și activităţii lui și stă cu cinste alături de ceilalţi ucenici ai lui, știuţi și neștiuţi.

Numele lui Vitalie a trecut neobservat în listele ucenicilor lui Paisie.

Povestirea despre Paisie a monahului Vitalie, prin calităţile ce le-am relevat, ajută cunoașterea vieţii Stareţului Paisie.

Diacon IOAN IVAN

BIBLIOGRAFIE

1. Manuscrisele citate, aflătoare în biblioteca Mănăstirii Neamţ.

2. *Paisie*, tr. de Nicodim după Protoiereul S. Cetfericov M-rea Neamţ 1943.

3. *Viaţa Prea Cuviosului Părintelui nostru stareţului Paisie, Mănăstirea Neamţ, 1836.*

4. *Paisie Velicicovschi*—Eugen Th. Procopan — Chișinău 1933.

**Contribuţie la istoria Doamnei Ecaterina Dabija Vodă.**

Istrati Dabija este cunoscut în istoria ţărilor noastre cu o formulă care nu se găseşte în istoria vreunui domn: «avea darul beţiei». Aşa l-a caracterizat cronicarul şi aşa i-a rămas şi porecla. Interesant că deşi «nu bea decît din oală de pămînt» şi-i plăcea vinul numai din cel mai bun de «Cotnar» totuşi a înfiinţat vădrăritul, adică impozitul pe podgorii.

Istrati Dabija era fiul lui Sava Cîrste Dabija, popă ot cruce, de bun neam, de boieri moldoveni. Murind pe neaşteptate la 1661 Ştefăniţă Vodă, fiul lui Vasile Lupu, boierii moldoveni au cerut la poartă să le fie domn Istrati Vodă Dabija.

Istrati Dabija era căsătorit cu Doamna Dafina-Ecaterina Dabija, fata lui Ionaşcu Jora, boier moldovean. Era Doamna Dafina Dabija cu Istrati Vodă la a treia căsătorie; prima fusese cu Dumitru Buhuş, mare vistiernic, a doua cu serdarul Ştefan şi a treia cu Istrati Vodă.

Doamna Dafina-Ecaterina Dabija a fost printre puţinele noastre doamne, «femeie cu temperament, ambiţioasă şi energică, pricepută la a-şi ţine corenspodenţa, dînd porunci în calitate de «doamnă» către jupînesele ei».

La 11 septembrie 1666 Istrati Dabija moare şi este îngropat la Mănăstirea Barnovschi — murind de moarte bună.

De acum Doamna Dafina-Ecaterina Dabija va trăi pe lîngă fiica sa Anastasia, căsătorită cu Gheorghe Duca, care a domnit de 3 ori în Moldova şi odată în Muntenia. După peregrinări între Bucureşti-Iaşi-Constantinopol, Doamna Dafina Ecaterina Dabija se stinge din viaţă la 1683, «bătrînă şi lăsînd după ea un nume cinstit».

*Doamna Dafina-Ecaterina Dabija ctitoră la Mănăstirea Neamţ?!*

Doamna Ecaterina Dabija ne apare cu nume ctitoresc, însemnată pe o bederniţă (epigonatiu) din 1665 ce se află în muzeul Mănăstirii Neamţ.

Urmărind veşmintele rămase de la mitropolitul Veniamin Costachi, veşmîntarul bisericii mari de la Mănăstirea Neamţ mi-a prezentat şi această bederniţă ca fiind de la Veniamin... Cercetînd-o la însemnările brodate am observat anul 7173 şi deci vechimea ei este cu mult înainte de Veniamin.

*Amănunte*

1. Bederniţa este de format romboidal, cu dimensiunile de 42×40 cm.

2. Un galon de fir de argint de 8 cm. lăţime înconjoară cele 4 margini ale bederniţei. Pe acest galon se află o înscriere slavonă, care în traducere este aşa: «această nebederniţă este făcută de Doamna Caterina a Domnului Ion Istrati Dabija Voievod pentru iertarea păcatelor săvîrşite în viaţă — anul 7173» (adică 1665).

Galonul la fiecare colţ are cîte doi îngeri care încadrează pe cîte un evanghelist reprezentat în simbolul viziunii lui Iezechiil: om înaripat, leu, taur, vultur şi cu indicaţia numelui respectiv.

3. Fondul interiorului bederniţei este de catifea vişiniu închis. Pe acest fond, în mijloc este icoana pogorîrii la iad a Mîntuitorului şi ridicarea de acolo a drepţilor Vechiului Testament. Totul este lucrat în

fir de aur și argint. Fețele și mîinile în arniciu galben închis și deschis, negru și foarte puțin roșu la buze și păr.

4. Mîntuitorul este redat ca bărbat în plină tinereţe, cu barba potrivită și pletele pe spate, cu nimb și inițialele caracteristice.

5. În partea dreaptă a Domnului este Eva ridicată de mînă de Domnul, apoi sf. Ioan Botezătorul, alte 3 figuri și 7 nimburi fără a se vedea figurile.

În partea stîngă a Domnului este Adam, ridicat de mînă de Domnul, apoi împăratul David, o altă figură cu coroană împărătească și alte 6 nimburi fără a se vedea figurile.

6. Tot acest tablou din interiorul bederniței are titlul în slavonește «Învierea Domnului Iisus Hristos».

7. Lucrarea este excutată în foarte bune condițiuni. Figurile cu trăsături artistice naturale, cu expresii neforțate, în așa fel încît par a fi executate în vremea noastră.

*Întrebări și concluzii*

Este neîndoios că Doamna Dafina Ecaterina Istrati Dabija a fost ortodoxă convinsă cu grijă de sfintele lăcașuri. Poate cu mîna ei și mai sigur din porunca ei se vor fi făcut veșminte, din care a rămas această bederniță.

Cum de se află această bederniță la Mănăstirea Neamț? Va fi fost însăși Doamna ctitoră cu unele lucruri la această mănăstire voevodală? Tot ce se poate. Sinodicul și lista binefăcătorilor mănăstirii precum și condica documentelcr voievodale însă nu consemnează numele acestei Doamne precum nici pe a Domnului Istrati Dabija.

Nu ar fi exclus ca Veniamin să fi avut această bederniță din veșmîntăria Catedralei mitropolitane din Iași și în vremea retragerii sale la Neamț aducînd-o să o fi lăsat aici, din moment ce s-a păstrat această știință că bederniţa este a mitropolitului Veniamin.

Oricum, această bederniță, în afară de valoarea artistică, care se adaugă operilcr artistice religioase a sec. XVII-lea, scoate în evidență numele Doamnei lui Istrati Dabija-Caterina, care pe lîngă alte calități și însușiri remarcate de istorici, avea și gustul artistic pentru lucrările migăloase ale broderiei religioase.

*Diacon IOAN IVAN*

## A. ALEGEREA, INVESTITURA ŞI INSTALAREA PREA SFINŢITULUI TEOFIL HERINEANU CA EPISCOP AL VADULUI, FELEACULUI ŞI CLUJULUI

### a) ALEGEREA

După ce, prin vrerea lui Dumnezeu şi a dreptcredincioşilor creştini din Colegiul Electoral Bisericesc, P. S. Episcop *Nicolae Colan* a trecut în scaunul Mitropoliei Ardealului de la Sibiu, Episcopia Vadului, Feleacului şi Clujului a rămas văduvită de păstorul ei duhovnicesc. De aceea trebuia să se purceadă la alegerea unui nou episcop, care să poarte cu vrednicie cîrja neuitaţilor săi înaintaşi. Şi această alegere s-a făcut la 19 decembrie 1957.

În dimineaţa acelei zile, după ce mai întîi s-a slujit Doxologia în Capela sf. Patriarhii, s-a întrunit, în sala Sfîntului Sinod, Colegiul Electoral Bisericesc pentru alegerea noului episcop al Vadului, Feleacului şi Clujului. Au luat parte: membrii Sf. Sinod, Dr. Voinea Marinescu, ministrul sănătăţii, delegat al Preşedenţiei Consilului de Miniştri, acad. Mihail Beniuc, delegat al Marii Adunări Naţionale a R. P. R., D. Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, acad. prof. P. Constantinescu Iaşi, Dr. N. Gh. Lupu, Dr. Vasile Rîşcanu, deputaţii eparhiali ai Eparhiei Clujului şi alţii.

*Dl. D. Dogaru*, secretar general al Departamentului Cultelor, a dat citire Drecretului Prezidiului Marii Adunări Naţionale a R. P. R. pentru deschiderea lucrărilor Colegiului Electoral Bisericesc.

După aceea, Prea Fericitul Pariarh *Iustinian* a arătat că membrii Colegiului Electoral Bisericesc trebuie să ţină seamă, în alegerea ce o vor face, de trei lucruri:

1. Ca noul ales să fie la înălţimea înaintaşului său, care a condus Eparhia Clujului vreme de 21 de ani cu atîta înţelepciune;

2. De situaţia din Eparhie după 9 ani de reîntregire bisericească;

3. De considerentul că la Cluj sînt conducătorii a trei confesiuni: reformată, unitariană şi luterană-maghiară.

Noul ales trebuie să corespundă aşteptărilor în strădania de întărire a reîntregirii bisericeşti şi de colaborare frăţească cu

celelalte culte, slujind frăţia dintre poporul romîn şi poporul maghiar, care trebuie promovată necontenit.

Prea Fericirea Sa a citat apoi scrisoarea prin care *Dl Dr. Petru Groza*, Preşedintele Prezidului Marii Adunări Naţionale a R. P. R. neputînd participa la lucrările Colegiului Electoral Bisericesc, urează acestui colegiu să fie inspirat de înţelepciune şi trimite celui ce se va învrednici de alegere ca Episcop al Clujului, cele mai calde felicitări, nădăjduind că se va încadra în ostenelele tuturor celor ce lucrează pentru un viitor fericit şi pentru pacea lumii.

Potrivit Statutului Bisericii Ortodoxe Romîne, lucrările Colegiului Electoral Bisericesc au continuat apoi sub preşedenţia Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit *Nicolae Colan* al Ardealului.

Trecîndu-se la alegere, prin vot secret Colegiul Electoral Bisericesc îl alege în unamitate ca Episcop al Vadului, Feleacului şi Clujului pe Prea Sfinţia Sa *Teofil Herineanu*, Episcopul Romanului.

Îndată după aceea, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit *Nicolae Colan* felicită pe noul ales, care trece de la Roman la Cluj ca să lupte pentru îndrumarea clerului şi credincioşilor cu două arme puternice:

1. — Arma tinereţii, de care se leagă entuziasmul, şi nicăiri entuziasmul nu este mai de lipsă decît pe tărîmul propovăduirii Evangheliei lui Hristos.

2. — Arma experienţei, pe care Prea Sfinţitul Teofil a dobîndit-o în vremea rodnicei păstoriri în Eparhia Romanului.

Folosind aceste arme în mijlocul unui cler disciplinat şi a unor credincioşi buni şi ascultători, Dumnezeu îi va ajuta să ostenească cu multă izbîndă întru luminarea şi fericirea păstoriţilor săi, ca ei, la rîndul lor, să slujească cu multă dragoste celor două patrii: patria cerească, ce ne aşteaptă pe toţi şi la care se ajunge numai slujind cu cinste în această patrie de jos, care este Republica Populară Romînă.

În cuvîntul de răspuns, Prea Sfinţitul Episcop *Teofil Herineanu* mulţumeşte pentru încrederea ce i s-a arătat, remarcînd că alegerea Prea Sfinţiei Sale la Cluj şi cu aproape nouă ani în urmă la Roman o atribuie dorinţei Colegiului Electoral Bisericesc de a cinsti pe cei ce au săvîrşit în anul 1948 marele act al Reîntregirii Bisericii Ortodoxe din Transilvania. Prea Sfinţia Sa arată apoi cum a înţeles rostul de slujitor al Bisericii şi cum a preţuit în deosebi o însemnată însuşire a slujitorului bisericesc, pe care o recomandă Sf. Apostol Pavel: evlavia cea adevarată, «care este folositoare la toate» (I Timotei 4, 8).

Această evlavie nu e cuprinsă numai în acte de cult, în rugăciune, post, spovedanie, împărtăşanie şi alte rînduieli bisericeşti. Ci ea — după cuvîntul Sfîntului Iacob (1, 27) — are între alte însuşiri şi aceste două caractere mai esenţiale:

1. — Caracterul social, care constă în ajutorarea semenilor şi în nevoile lor materiale;

2. — Moralitatea, adică să fim neîntinaţi de păcate şi năravuri rele.

Caracterul social şi moral al evlaviei sănătoase îl arată şi

profeții legii vechi. Astfel profetul Isaia (1, 10-15) spune că Dumnezeu nu rabdă fărădelegile la un loc cu prăznuirea, aducerea jertfelor la un loc cu nedreptatea. Dumnezeu cere să se înceteze facerea răului și să se sîrguiască după fapte bune, după dreptate (1, 16-17). E adevărat că Dumnezeu prețuiește tot ce facem din dragoste pentru El, deci și postul spre exemplu, prin care din dragoste de Dumnezeu ne abținem de la unele mîncări, este bine plăcut lui Dumnezeu. El însă ne spune prin profeți că aceste dovezi de dragoste le prețuiește cu condiția să nu fie nesocotită iubirea față de oameni. De aceea profetul Isaia arată că postul cel adevărat nu este cel împreunat cu ceartă și răutăți, ci acela prin care se rup lanțurile nedreptății și se îmbunătățește viața fiecăruia, ca să nu mai fie oameni amărîți, flămînzi, goi și fără adăpost (Isaia 58, 1-11).

Omul evlavios, care pe lîngă post și rugăciune năzuiește să deprindă dreptatea, mila și ajutorarea semenilor săi, se bucură de cele mai frumoase făgăduințe de răsplată dumnezeiască.

Prea Sfinția Sa mai arată că și în păstorirea de pînă acum a sîrguit să urmeze cu toată rîvna și în smerenie această evlavie, căutînd să facă tot ce e mai plăcut lui Dumnezeu și mai folositor poporului din mijlocul căruia s-a ridicat. Tot ce a făcut, a făcut cu ajutorul lui Dumnezeu și al oamenilor, și datorită înțelegerii, încrederii și ajutorului de care s-a bucurat din partea cîrmuirii noastre democrat-populare, față de care Prea Sfinția Sa are un simțămînt puternic de încredere, atașament și recunoștință.

Prea Sfințitul Teofil își exprimă nădejdea că de acest ajutor se va bucura și în viitor și făgăduiește că în Eparhia Clujului va continua să vestească pe Hristos și învățătura Lui de pace și iubire între oameni, de ascultare și supunere față de stăpînire, de muncă și ajutorare în propășirea binelui obștesc. Mai arată că duhul lui Ștefan cel Mare, pe care l-a simțit viu pretutindeni în Moldova și pe care îl simte și acum la Episcopia Vadului ctitorită de el, îl îndeamnă să privegheze ca toți romînii să nu se mai despartă în strane vrăjmașe, pentru ca Episcopia Vadului, Feleacului și Clujului să-i cuprindă și azi, mereu și deplin, pe toți fiii dreptcredincioși ai poporului nostru din aceste părți, așa cum îi cuprindea pe toți și în vremea slăvitului ei ctitor. Se va sili să îndrepte privirile păstoriților spre cetatea de scaun a Patriarhiei Romîne, să cultive în sufletele lor tendințe centripede și să combată orice încercări de mișcări duhovnicești centrifugale.

«Nădăjduiesc să pot împărtăși pe frații mei reveniți din potirul dragostei mele profunde față de sfînta noastră Biserică Ortodoxă Romînă. Nădăjduiesc că prin atașamentul meu voi izbuti să măresc atașamentul lor față de vatra duhovnicească a neamului nostru. Nădăjduiesc că prin atașamentul meu voi izbuti să întăresc devotamentul lor față de credința strămoșească, care a străjuit cu dragoste de mamă leagănul ființei noastre etnice și căreia îi este scumpă unitatea poporului nostru.

Făgăduiesc solemn că, dînd urmare îndrumărilor Sfîntului și Îndreptătorului Sinod al Bisericii noastre, cît și povățuirilor Întîistătătorului ei, Prea Fericitul Patriarh Iustinian, și ale Mi-

tropolitului Ardealului, Înalt Prea Sfinţitului Nicolae Colan, nu voi obosi nici cînd să-i călăuzesc pe toţi păstoriţii mei, pe drumul păcii, al înfrăţirii şi al colaborării cu celelalte naţionalităţi conlocuitoare din cuprinsul Eparhiei Clujului. Făgăduiesc că nu voi şovăi să-i îndrumez a-şi pune toate puterile lor de muncă în slujba dezvoltării şi înfloririi vieţii celei noi, care se clădeşte de zor în scumpa noastră Patrie, Republica Populară Romînă.

Aşa să-mi ajute Dumnezeu!».

Cuvîntarea Prea Sfinţitului Teofil a fost acoperită de uralele membrilor Colegiului Electoral Bisericesc.

Apoi *Dl. D. Dogaru*, secretar general al Departamentului Cultelor a dat citire Decretului Prezidului Marii Adunări Naţionale a R. P. R. pentru închiderea lucrărilor Colegiului Electoral Bisericesc.

## b) INVESTIREA

Solemnitatea investirii s-a desfăşurat în 21 decembrie 1957 în sala sinodală de la Sf. Patriarhie, de faţă fiind: Prea Fericitul Patriarh Iustinian, Dl. D. Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, toţi ierarhii Bisericii noastre, directorii din Departamentul Cultelor, consilierii patriarhali, profesori de teologie, delegaţi ai Mitropoliei Ardealului şi Eparhiei Clujului etc.

P. S. Episcop Teofil al Clujului, îmbrăcat în mantie şi camilafcă, este condus de P. C. secretar patriarhal N. Cazacu înaintea Prea Fericitului Patriarh Iustinian. Apoi Dl. D. Dogaru, secretar general al Departamentului Cultelor, dă citire Decretului de confirmare a alegerii P. S. Teofil ca Episcop al Vadului, Feleacului şi Clujului, după care P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, secretarul Sf. Sinod, prezintă P. F. Patriarh Iustinian cîrja de păstorire.

Înmînînd-o P. S. Teofil, P. F. Patriarh Iustinian rosteşte cuvintele: «Primeşte cîrja aceasta ca să păstoreşti turma lui Hristos cea încredinţată P. S. Tale. Celor ascultători să le fie, prin P. S. Ta, toiag de reazem şi întărire iar pentru nestatornici să o foloseşti ca toiag de certare, toiag de îndreptare».

Îndată după aceea, P. F. Patriarh *Iustinian* arată că P. S. Episcop Teofil, merge să păstorească clerul şi dreptcredincioşii din Episcopia întemeiată de Ştefan cel Mare cu aproape cinci sute de ani în urmă, şi ia asupra sa îndatoriri multe şi grele. Căci va trebui să sporească zestrea duhovnicească, pe care o găseşte în Eparhia Clujului. Aici e scaunul pe care l-a rectitorit neuitatul Episcop Nicolae Ivan şi l-a înălţat la strălucirea de acum şi l-a cinstit cu strădaniile sale pilduitoare, vreme de 21 de ani, vlădica Nicolae Colan, Arhipăstorul şi Mitropolitul de azi al Ardealului. I. P. S. Mitropolit Nicolae, care a păstorit la Cluj, de la început a fost înflăcărat de rîvna slujirii lui Hristos în duhul tradiţiilor ortodoxe şi a slujirii poporului. Numai aşa ierarhul ortodox îşi poate împlini înalta sa slujire în duhul dragostei faţă de Dumnezeu şi faţă de oameni.

Aceeași convingere profundă despre misiunea ierarhului însuflețește și pe noul Episcop al Clujului, care a mărturisit de mai multe ori că «locul episcopului este lîngă popor».

De aceea Prea Sfinția Sa, înarmat cu zelul apostolic al slujirii lui Hristos, cu înțelepciunea agonisită, de cunoașterea deplină a Sfintelor Scripturi, cu trecutul păstoriei plină de blîndețe și de părintească dragoste, va izbuti să adaoge noi și strălucite înfăptuiri în cununa cu care episcopii înaintași au împodobit Eparhia Vadului, Feleacului și Clujului.

Nădejdile ce se pun azi în munca Prea Sfinției Sale sînt garantate de întreaga lui viață de pînă acum. Astfel, în anii grei ai sfîrticării Ardealului prin dictatul de la Viena, părintele Teofil — ca preot greco-catolic —, ca și Vlădica Nicolae, a stat neclintit în mijlocul păstoriților, cărora le-a fost reazem sufletesc și mîngîiere. Prin aceasta a arătat că în conștiința preoților greco-catolici erau vii tradițiile și duhul Ortodoxiei, de care ei niciodată nu s-au despărțit sufletește. Prea Sfinția Sa a fost totdeauna stăpînit de convingerea că peretele despărțitor de frați trebuie să se prăbușească și că unitatea Bisericii ardelene trebuie refăcută și întărită. De aceea, P. Sf. Sa, pe cînd era preot greco-catolic, a tipărit articole în reviste și calendare, în care erau și articole ale preoților ortodocși, scriind pentru zidirea sufletească a credincioșilor în duhul legii străbune. Iar cînd a sunat ceasul cel mult așteptat al reîntregirii Bisericii Ortodoxe din Ardeal (1948), părintele a fost printre cei dintîi preoți greco-catolici, care împreună cu credincioșii, s-a întors în matca Ortodoxiei. Această credincioșie față de legea străbună și devotamentul nețărmurit față de sfînta noastră Biserică Ortodoxă, a arătat-o P. S. Teofil în chip deosebit în cei opt ani de păstorie a Episcopiei Romanului și Hușilor, cînd s-a vădit comoara de evlavie, de părintească bunătate și de înflăcărată rîvnă întru slujirea lui Hristos și a poporului dreptcredincios, ce o avea în suflet. Aici a avut prilejul să pună în cumpănă atitudinea episcopatului greco-catolic și a episcopatului ortodox. P. S. Sa a mărturisit că episcopatul greco-catolic a rămas întotdeauna străin de drumul poporului credincios, pe cînd episcopatul ortodox a fost și în problemele religioase și în cele naționale alături de popor. Prețuind în felul acesta episcopatul ortodox, P. S. Sa s-a străduit și se va strădui și de acum înainte să se arate vrednic de glorioasele tradiții ale înaintașilor ortodocși.

Acum P. S. Sa se întoarce ca ierarh ortodox să păstorească pe locurile unde a păstorit altădată ca preot greco-catolic. Această întoarcere e simbolul deplinei unificări religicase a fraților ardeleni. Peretele vrajbei s-a prăbușit și nimeni nu-l va mai putea reînălța vreodata. Datoria P. S. Teofil e ca să dureze acolo cetate trainică a sufletului romînesc, păstrînd legea dintru început a strămunilor noștri. Să semene pretutindeni dragostea, pacea și frăția; să facă un pas mai departe pe calea reunificării cultului divin; să înflăcăreze clerul și credincioșii la muncă fără preget pentru propășirea întregului popor, pentru înflorirea scumpei noastre țări și în lupta neșovăitoare pentru pace; să cultive în sufletele tuturor păstoriților dragostea de patrie, devotamentul

față de cîrmuitorii ei și loialitatea față de statul nostru democrat popular. Acesta este drumul episcopatului ortodox pe care a mers și P. S. Sa și pe care e îndemnat să meargă și de acum înainte spre slava Ortodoxiei romînești.

Pe acest drum îl vor însoți rugăciunile Sfinților Ierarhi, mărturisitori și mucenici ardeleni, Iorest, Sava, Visarion, Sofronie, Oprea, care au pătimit și au sfințit pămîntul și sufletul ortodox al Ardealului.

Răspunzînd P. Fericitului Patriarh Iustinian, *P. S. Episcop Teofil* al Clujului a arătat că păstorul sufletesc este asemenea străjerului, despre care vorbește profetul Ezechil, străjer care ascultă cuvîntul ce iese din gura Domnului, învață, mustră pe cei ce săvîrșesc răul, spre a-i îndrepta. Dacă el nu-și îndeplinește datoria va fi pedepsit (Ezechil 3, 20-21), iar dacă și-o împlinește se va mîntui. Cunoscînd acestea, P. S. Sa făgăduiește să împlinească porunca Sf. Apostol Pavel, care zice către Timotei: «Propoveduiește Cuvîntul, stăruiește cu timp și fără timp, mustră, ceartă, îndeamnă cu toată îndelunga răbdare și dînd necontenit învățătură» (II Tim. 4, 2). Pentru a îndupleca pe păstorii să fugă de rău și să facă binele, va folosi îndeosebi cuvîntul Sfintei Scripturi, care e «viu și lucrător» (Evrei 4, 12), dar nu va uita nici de îndrumările Sfintei Tradiții, ale Sfinților Părinți și cărților noastre liturgice, acestea fiind deopotrivă inspirate ca și Sf. Scriptură. Le va grăi păstoriților despre Dumnezeu și va grăi adeseori lui Dumnezeu despre păstoriții săi în rugăciune. Rugăciunea și predica vor fi principalele preocupări chiriarhale (Fapt. Ap, 6, 4). În planul al doilea al activității chiriarhale vor fi preocupările gospodărești.

Lucrarea duhovnicească și gospodărească o va desfășura cu ajutorul unor colaboratori harnici și corecți, în ostenelile pentru desăvîrșirea unificării, pentru colaborare cu stăpînirea țării și pentru prietenie cu celelalte culte religioase.

De asemenea va seconda pe P. F. Patriarh Iustinian și pe I. P. S. Mitropolit Nicolae în străduințele lor de întărire și înflorire a credinței noastre strămoșești și de promovare a păcii în lume. Celorlalte culte le va întinde o mînă prietenească și caldă, bucuros de împreună lucrare atît pe frontul luptei pentru pace, ca și pe ogoarele pe care se dezvoltă îmbelșugat viața cea nouă, luminoasă și îndestulată pe seama tuturor fiilor patriei noastre comune.

După acest răspuns, s-a făcut Polihroniul obișnuit cu asemenea prilej.

## c) INSTALAREA

Instalarea *P. S. Episcop Teofil* s-a făcut în 22 decembrie 1957, la Cluj.

Înalții oaspeți au fost întîmpinați la gară de autoritățile locale, de preoțimea din Eparhia Clujului, de delegați ai Arhiepiscopiei Sibiului și de mulți credincioși.

*Dl. Jurca*, președintele Sfatului Popular orășenesc, salutînd

sosirea noului Episcop, îi urează ca activitatea de viitor să constituie o colaborare la simţămintele de prietenie şi frăţie care aparţin naţionalităţilor conlocuitoare, la dragostea de pace şi la munca pentru o viaţă nouă a poporului nostru.

P. C. Vicar eparhial *S. Truţia* l-a salutat pe P. S. Sa din partea clerului şi credincioşilor Eparhiei Clujului, arătînd bucuria sufletească cu care îl întîmpină toţi şi asigurîndu-l că aci va găsi credincioşi buni ai Sf. Biserici şi luptători hotărîţi pentru apărarea păcii şi pentru înflorirea Republicii Populare Romîne.

La cuvintele acestea a răspuns *P. S. Episcop Teofil*, arătînd că descinde în Eparhia Clujului însufleţit de cele mai calde şi mai nobile gînduri pentru promovarea iubirii faţă de Dumnezeu şi faţă de aproapele, de propovăduire a păcii şi de întărire a vieţii celei noi. P. S. Sa se va strădui să fie următor Mîntuitorului, care n-a venit să i se slujească, ci ca El să slujească altora. Va promova armonia dintre Biserica noastră şi autorităţile de Stat, pentru propăşirea poporului.

De la gară, oaspeţii s-au îndreptat la Catedrala Episcopiei, unde s-a slujit Sf. Liturghie de către I. P. S. Mitropolit Nicolae Colan, P. S. Episcop Valerian Zaharia al Oradiei, P. S. Episcop Policarp Moruşca şi de un mare sobor de preoţi şi diaconi.

Răspunsurile liturgice au fost cîntate de corul Catedralei sub conducerea pr. prof. Ioan Brie.

După Sf. Liturghie urmează îndată festivitatea instalării.

Dl. Secretar General al Departamentului Cultelor, *D. Dogaru*, dă citire Decretului pentru confirmarea P. S. Teofil Herineanu ca episcop al Episcopiei Vadului, Feleacului şi Clujului.

P. C. Prot. stavrofor *D. Călugăr*, secretarul Arhiepiscopiei Sibiului, citeşte Gramata I. P. S. Mitropolit al Ardealului prin care noul episcop este recomandat clerului şi credincioşilor din Eparhia Clujului şi pe care ierarh, ei urmează să-l cinstească şi să-l asculte.

După aceea I. P. S. *Mitropolit Nicolae* al Ardealului dă glas bucuriei obşteşti pentru că Episcopia Clujului primeşte un nou şi vrednic păstor. El vine între ai săi, căci între credincioşii din Eparhia Clujului s-a născut şi a crescut, între ei a păstorit cu vrednicie, cu ei împreună s-a întors acasă în ograda Sf. noastre Biserici Ortodoxe ca să fim iarăşi una cum am mai fost. De aceea este primit cu dragoste curată.

P. S. Sa vine din Moldova, unde fiecare palmă de pămînt are mireasma bunelor şi sfintelor datini bătrîne de pe vremea lui Ştefan cel Mare şi unde Ortodoxia e întrupată în monumente unice. El aduce în Ardealul, în care se întoarce, duhul tradiţiilor ortodoxe din Moldova, a căror zestre o va păstra cu sfinţenie. După ce a păstorit la Roman cu tinerească rîvnă şi aşezată vrednicie şi a trecut prin şcoala vieţii, se întoarce pe meleagurile Ardealului cu inima neprihănită, chemat de încrederea desăvîrşită a clerului şi credincioşilor.

Eparhia Clujului e şi veche şi nouă. E veche, fiindcă obîrşia ei coboară pînă în suta a cincisprezecea, cînd Ştefan cel Mare a întemeiat Episcopia Vadului şi cînd a luat fiinţă şi Episcopia Feleacului. Amîndouă aceste episcopii au pierit, dar pe ruinele

lor a răsărit în 1921 Episcopia Vadului, Feleacului şi Clujului. Gîndul lui Şaguna de a vedea episcopie la Cluj s-a împlinit. Aşa dar, temeliile Episcopiei sînt vechi, zidurile şi acoperişul însă sînt noi. Şi nouă este şi viaţa din cuprinsul ei, mai ales după 23 august 1944.

P. S. Sa va păstori în mijlocul acestei vieţi noi şi-şi dă seama de marile îndatoriri care îl aşteaptă. Aşa este grija de Seminarul Teologic, din care ies slujitori ai lui Hristos şi ai poporului dreptcredincios. Apoi e grija de Catedrală, zidită de Episcopul Nicolae Iván şi pornită spre înfrumuseţare de urmaşul lui. P. S. Sa va trebui să ducă la capăt această înfrumuseţare. Pe lîngă aceste sarcini se mai adaugă: îndrumarea clerului şi credincioşilor — spre o tot mai desăvîrşită frăţie de credinţă, ca unitatea noastră să fie tot mai puternică şi să fim mereu una; propovăduirea frăţiei dintre toate popoarele din cuprinsul patriei noastre iubite, Republica Populară Romînă; întărirea păcii şi bunei voiri între ţări şi popoare.

În toate ostenelile sale P. S. Teofil trebuie să aibă încredere în ajutorul lui Dumnezeu, în sprijinul membrilor Sf. Sinod şi în ascultarea clerului şi credincioşilor, pe care îi va povăţui pe căile propăşirii în toate cele bune, dînd fără precupeţie Cezarului ce-i a Cezarului şi lui Dumnezeu ce-i a lui Dumnezeu.

*Dl. D. Dogaru*, secretar general al Departamentului Cultelor, felicită din însărcinarea Guvernului pe reprezentanţii Bisericii Ortodoxe Romîne pentru alegerea P. Sfinţitului Teofil în scaunul episcopal al Clujului, ceea ce arată încrederea şi preţuirea de care P. S. Sa se bucură înlăuntrul Bisericii Ortodoxe.

Reprezentanţii Bisericii au văzut în P. S. Sa pe omul cel mai potrivit pentru a păstori această eparhie din acest colţ de ţară unde trăiesc la un loc mai multe naţionalităţi şi mai multe confesiuni. Aici există patru episcopi de confesiuni şi de limbi deosebite. Dacă sub stăpînirile trecute aceste confesiuni au fost folosite pentru aţîţarea vrajbei naţionale, pentru dezbinarea poporului muncitor, pentru diferite discriminări şi privilegii, astăzi realizările economice ale regimului nostru de democraţie populară au pus bazele unui nou climat între diferitele confesiuni. Specificul confesional nu mai e motiv de privilegii şi nici piedică în atitudinea leală faţă de Stat. Deserventii cultelor se întîlnesc în bună înţelegere în lupta pentru pace, pentru promovarea progresului social, răspunzînd astfel năzuinţelor credincioşilor lor, care sînt oameni ai muncii, ce luptă pentru prosperitate şi o viaţă mai bună.

Dl. Secretar General exprimă nădejdea că P. S. Teofil va depune toate eforturile pentru a sprijini interesele poporului muncitor, păstrînd şi sporind bunele raporturi cu celelalte culte.

Nădăjduieşte totodată că P. S. Sa va găsi şi la ceilalţi şefi de culte aceeaşi înţelegere, necesară pentru înfrăţirea oamenilor muncii indiferent de naţionalitate şi religie.

I. P. S. *Mitropolit Dr. Iustin Moisescu* al Moldovei şi Sucevei mărturiseşte că încearcă un sentiment de întristare cînd se desparte de blîndul şi bunul împreună lucrător P. S. Teofil al Romanului, dar şi un sentiment de bucurie pentru că în fruntea

Eparhiei Clujului vine un episcop vrednic. La această bucurie a noastră a ţinut să ia parte şi *dl. Dr. Petru Groza*, Preşedintele Prezidiului Marii Adunări Naţionale a R. P. R. care neputînd participa la festivitate a trimis un mesaj.

I. P. S. Mitropolit Iustin citeşte mesajul D-lui Dr. Petru Groza, în care se spune că înscăunarea noului Episcop al Clujului are loc sub semnul unificării tuturor în aceeaşi Biserică strămoşească. După despărţirea, impusă de împărăţia austriacă, s-a realizat acum unitatea religioasă în Ardeal. Aceasta este spre binele poporului nostru. Alegerea cu unanimitate a P. S. Teofil la Cluj e simbolul desăvîrşirii istoricului act al unificării sufleteşti, care contribuie la unitatea poporului nostru, la concentrarea tuturor forţelor pe drumul şi spre ţinta fericirii şi prosperităţii patriei.

P. S. Teofil nu s-a izolat de strădaniile poporului pentru o viaţă nouă. El a dovedit interes pentru buna înţelegere între naţionalităţi şi popoare, fiind un luptător fruntaş pentru pace. Experienţa ce a adunat-o astfel, e o solidă temelie pentru a continua această activitate în slujba poporului în mersul lui spre progres şi a patriei în drumul ei spre înflorire.

I. P. S. Mitropolit Iustin face apoi P. S. Episcop Teofil urări de păstorire îndelungată şi rodnică.

*P. C. I. Zăgreanu*, directorul seminarului teologic din Cluj, aduce cuvînt în numele clerului şi credincioşilor din Eparhia Clujului. După ce prezintă realizările episcopilor Nicolae Ivan şi Nicolae Colan, arată vrednicia P. S. Teofil, noul Episcop al Clujului şi tălmăceşte dragostea de care P. S. Sa se bucură între preoţi şi credincioşi. Între sarcinile, pe care noul ierarh le va duce cu vrednicie la îndeplinire, aminteşte: desăvîrşirea reîntregirii bisericeşti, propoveduirea păcii şi bunei voiri între oameni şi popoare în duhul dragostei lui Hristos. În lucrarea aceasta P. S. Sa se poate sprijini pe ajutorul deplin al clerului şi credincioşilor şi al colaboratorilor de la Centrul Eparhial.

*P. S. Episcop Teofil al Clujului*, răspunzînd tuturor, arată că pentru P. S. Sa cea mai mîngîietoare învăţătură creştină este aceea despre pronia Dumnezeiască, învăţătura că tot ce se întîmplă omului în viaţă se face cu ştirea şi cu îngăduinţa lui Dumnezeu. Aduce exemple despre această învăţătură din Vechiul şi din Noul Testament (Mt. 10. 29-30; Lc. 12; Ioan 5, 17; Isaia 45, 7; Plîng. 3, 37-38; II Regi 16, 10-11). Pronia dumnezeiască nu lucrează după înţelegerea noastră, ci după înţelepciunea cea necuprinsă a lui Dumnezeu, «căci gîndurile Mele nu sînt ca gîndurile voastre, nici voile Mele ca ale voastre», zice Domnul. Că pe cît de departe sînt cerurile faţă de pămînt, sînt atît de departe căile Mele de ale voastre şi cugetele Mele de cugetele voastre» (Isaia 55, 8-9). P. S. Sa vede în instalarea sa la cîrma Eparhiei Clujului mîna lui Dumnezeu (In. 15, 16), şi nădăjduieşte că Dumnezeu îl va ocroti şi în viitor. Pentru acesta nu va uita cuvîntul Sf. Ap. Pavel: «Luaţi seama la voi înşivă şi la toată turma, peste care v-a pus Duhul Sfînt episcopi, ca să păstoriţi Biserica Domnului, pe care a cîştigat-o cu însuşi sîngele Său» (Fapte 20, 29). Întîi se cere să iau aminte la mine însumi, la curăţenia sufletu-

lui propriu, la desăvîrşirea pe care Hristos o aşteaptă de la toţi ucenicii Săi (Matei 5, 48), la înbunătăţirea vieţii duhovniceşti (In. 17, 19). Apoi se cere să păstoresc Biserica Domnului, să călăuzesc oile Domnului la păşunea învăţăturii Sale, la apa cea vie a harului Său, la odihna ce o dă imitarea virtuţilor Mîntuitorului (Mt. 9, 20). De aceea va aminti cu vreme şi fără vreme păstoriţilor de purtarea sfîntă, ce trebuie să o aibă ca fii ai lui Dumnezeu, la dragostea şi unirea izvorîte din gîndul că Dumnezeu e Tatăl nostru al tuturor, de sprijinirea binelui obştesc, a zidirii vieţii celei noi în scumpa noastră Patrie, Republca Populară Romînă.

Arătînd că Mîntuitorul şi Sf. Apostoli cer păstorului să fie pildă turmei sale (In. 10, 4; I Petru 5, 1-3; I Cor. 11, 1), P. S. Teofil făgăduieşte să fie păstoriţilor săi pildă de ataşament integral faţă de credinţa strămoşească, faţă de unitatea sufletească a poporului nostru, ca şi ei să păşească pe urmele păstorului, aşa cum el păşeşte pe urmele vrednicilor lui înaintaşi Nicolae Ivan şi Nicolae Colan. De asemenea va fi pildă pentru păstoriţi de loialitate faţă de scumpa noastră patrie şi de devotament faţă de interesele şi unitatea poporului. Va sprijini cu bucurie mişcarea frumoasă pentru promovarea păcii şi bunei înţelegeri dintre ţări şi dintre popoare. Va fi paşnic şi prietenos faţă de toţi cetăţenii ţării de orice lege sau limbă ar fi ei, întrucît preţuieşte meritele şi însuşirile naţionalităţilor conlocuitoare.

P. S. Sa mulţumeşte Prezidiului Marii Adunari Naţionale, Guvernului, Departamentului Cultelor, P. F. Patriarh Iustinian, membrilor Sf. Sinod şi tuturor celor ce iau parte la festivitate.

*P. F. Patriarh Iustinian* mărturiseşte că pentru Biserica Ortodoxă Romînă sărbătoarea de azi are o însemnătate deosebită. Cînd în 1948 s-a săvîrşit actul istoric al reîntregirii Bisericii strămoşeşti, episcopii gr.-cat. n-au voit şi nici după aceea — să vină alături de episcopii ortodocşi, ca împreună să călăuzească pe calea mîntuirii turma dreptcredincioasă. În schimb preoţimea gr.-catolică din sate şi oraşe, care timp de 250 de ani a păstrat neschimbată credinţa strămoşească, împreună cu credincioşii, rămînînd ortodocşi, ca şi înainte de 1698, a primit chemarea şi aşa s-a împlinit reîntregirea bisericească. Ca semn al recunoaşterii acestui merit deosebit al preoţimii fost greco-catolice şi ca un omagiu adus ei, am luat din sînul ei pe unul din preoţii vrednici şi smeriţi şi l-am făcut episcop la Roman, episcopia ctitorită de Ştefan cel Mare. Noul episcop, plin de smerenie, dar cu sufletul curat şi bun romîn, a dovedit calităţi deosebite în ce priveşte slujirea de arhiereu şi priceperea gospodărească. Episcopul Teofil trăieşte de nouă ani în spiritul adevăratei Ortodoxii. În aceşti ani P. S. Sa a luat contact cu spiritul şi viaţa întreagă ortodoxă din toată lumea. A călătorit, a făcut vizite la Patriarhia Moscovei, în Bulgaria, în Serbia şi în Siria (la Damasc), cunoscînd astfel patriarhii şi ierarhii din toate Bisericile Ortodoxe, cu care a slujit împreună şi a avut schimb de experienţă, legînd prietenii şi dîndu-şi seama de viaţa acestor Biserici.

Smeritul preot de acum nouă ani a devenit un episcop cu mare experienţă, un om deplin format în ce priveşte spiritul şi viaţa ortodoxă. De aici încrederea de care se bucură din partea

membrilor Sf. Sinod şi alegerea cu unanimitate a P. S. Sale la Cluj. P. S. Sa este pentru noi toţi un simbol al întregirii Bisericii transilvane, e un steag în jurul căruia se vor strînge şi aceia care mai stau pe de lături. Aceştia se vor aduna în jurul lui şi-l vor întreba despre viaţa şi spiritul Ortodoxiei de pretutindeni. Ne punem mari nădejdi în înţelepciunea lor, în sufletul lor de romîni, că cel puţin în ceasul al 11-lea vor înţelege că locul lor este sub bolta Bisericii Ortodoxe, că trebuie să fim uniţi într-o singură credinţă, credinţa ortodoxă.

La această sărbătoare sînt de faţă şi duhurile înaintaşilor, episcopi ai Vadului şi Feleacului, Mitropoliţi de Alba Iulia, începînd cu Ilarion, primul episcop de Vad — aşezat sub Ştefan cel Mare — şi continuînd cu Ilie Iorest şi Sava Brancovici, mărturisitori ai dreptei credinţe. Alături de noi sînt şi voievozii ctitori Ştefan cel Mare şi Mihai Viteazul şi se bucură văzîndu-ne uniţi slujitori şi credincioşi în aceeaşi credinţă, cum au fost şi strămoşii noştri pe vremea lor.

P. F. Sa îndeamnă pe preoţi şi credincioşi să fie strîns uniţi în jurul episcopului lor şi să-l ajute, să-l sprijinească. Noul episcop e unul din cei ce s-au integrat în mod activ în munca pentru construirea unei vieţi noi. El va conduce pe păstoriţi pe calea slujirii Bisericii şi Patriei. El va promova legăturile de prietenie şi respect reciproc cu celelalte culte şi naţionalităţi conlocuitoare.

P. F. Patriarh Iustinian face apel la episcopii reformat şi unitarian, ca şi la ceilalţi reprezentanţi ai cultelor — care sînt prezenţi — să lucreze împreună cu episcopul ortodox în spiritul convieţuirii paşnice şi al preţuirii reciproce între confesiuni şi naţionalităţi. Iar Prea Sfinţitului Teofil îi urează să păstorească cu vrednicie eparhia Clujului şi să se învrednicească de roade cît mai multe, asigurîndu-l totodată de sprijinul P. F. Sale, al I. P. S. Mitropolit Nicolae şi al celorlalţi membri ai Sf. Sinod.

S-a săvîrşit apoi un polihroniu, după care, în reşedinţa episcopală, a avut loc o recepţie şi o agapă. Au luat cuvînt Prot. Loga de la Gherla, episcopul reformat Vasarhely, episcopul unitarian Kis Alexa, pastorul baptist Dan (Cluj), decanul Institutului teologic luteran Binder (aduce salutul ep. Fr. Müller), rectorul Inst. Teologic Universitar din Sibiu Dr. S. Vlad, rabinul A. Sónfeld, preotul ucrainian Boico, — toţi asigurînd pe P. S. Episcop Teofil de sprijinul lor în lupta pentru pace în spiritul dragostei creştine şi al înfrăţirii între confesiuni şi naţionalităţi.

În răspunsul său, P. S. *Episcop Teofil* a arătat că va sîrgui să fie episcopul păcii şi al unificării; va suda unitatea dintre vechii ortodocşi şi reveniţi, convingîndu-i să uite tot ce ne-a despărţit şi să cultive tot ce ne poate uni. Va avea dragoste de părinte către cler şi credincioşi, străduindu-se să-i slujească şi în cele duhovniceşti şi în cele materiale. Va avea întotdeauna uşile deschise şi va primi cererile tuturor. Va căuta să promoveze pacea şi înfrăţirea cu celelalte confesiuni şi naţionalităţi.

P. S. Sa a mulţumit tuturor celor ce au vorbit şi celor ce au luat parte la festivitatea instalării, asigurîndu-i pe toţi că

va lucra sprijinit de cler și de credincioși, spre slava Bisericii și propășirea Patriei.

După masă, în Catedrala episcopală, a avut loc un concert de colinde în cadrul căruia a predicat P. C. Consilier Dr. I. Gosescu.

Solemnitatea instalării P. S. Episcop Teofil a consolidat mult drumul unificării bisericești și a născut în sufletele tuturor simțăminte de aleasă trăire duhovnicească ortodoxă.

Întru mulți ani, Stăpîne!

*D. C.*

## VIZITA PREA SFINȚITULUI EPISCOP VASILE SAMAHA LA IAȘI

Înalt Prea Sfinţitul Iustin Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, clerul şi credincioşii ieşeni au primit în ziua de 8 februarie a.c., vizita Prea Sfinţitului Episcop Vasile Samaha delegat al Prea Fericitului Alexandru al III-lea Patriarhul Antiohiei şi al Intregului Orient.

Din Bucureşti Prea Sfinţia Sa a fost însoţit pînă la Iaşi de Prea Sfinţitul Episcop Teoctist vicar patriarhal, de P. C. Alexandru Ionescu vicar al Arhiepiscopiei Bucureştilor şi de P. C. Arhidiacon Anania Vartolomeu.

În gara Iaşi, sîmbătă 8 februarie dimineaţa, au fost întîmpinaţi de P. C. Vicar C. Nonea şi de consilierii de la centrul eparhial.

La reşedinţa mitropolitană a fost primit de Inalt Prea Sfinţitul Iustin Mitropolitul Moldovei şi Sucevei.

În cursul zilei de sîmbătă a vizitat cîteva biserici, monumente istorice, din Iaşi. Împreună cu însoţitorii săi a mers la mormîntul adormitului în Domnul Mitropolitul Sebastian pe care l-a cunoscut în vizitele sale anterioare în ţara noastră şi la Damasc Siria — reşedinţa Patriarhiei Antiohiei — cu prilejul vizitei pe care adormitul mitropolit a făcut-o, în 1954, acolo.

A doua zi Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin înconjurat de P. S. Episcop Vasile, P. S. Episcop Teoctist şi de un sobor de preoţi şi diaconi a oficiat în Catedrala mitropolitană Sf. Liturghie după otpustul căreia P. C. Vicar C. Nonea a arătat într-o scurtă cuvîntare că pentru Mitropolia Moldovei şi Sucevei vizita Prea Sfinţitului Episcop Vasile Samaha delegat al Prea Fericitului Patriarh Alexandru al III-lea este o zi de sărbătoare.

P. C. Sa a salutat pe distinsul oaspete şi pe însoţitorii săi: P. S. Episcop Teoctist, P. C. Vicar Al. Ionescu şi P. C. Arhidiacon Anania Vartolomeu în numele clerului şi credincioşilor moldoveni.

A luat apoi cuvîntul Prea Sfinţitul Episcop Vasile Samaha care a rostit cuvîntarea următoare:

INALT PREA SFINȚIA VOASTRĂ, IUBIȚII MEI FRAȚI
ȘI SURORI ÎN DOMNUL IISUS HRISTOS,

«Aş vrea să vă vorbesc în limba romînă pentru ca vorbele mele să pătrundă fără mijlocitor în inimile voastre fiindcă ele izvorăsc din adîncul inimii mele.

Mai mult decît limba, însă, decît deosebirile naţionale este credinţa noastră sfîntă în Domnul nostru Iisus Hristos care ne apropie şi ne uneşte.

Eu mulţumesc bunului Dumnezeu că m-a învrednicit să slujesc în această impunătoare catedrală a Moldovei alături de Arhipăstorul vostru Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, de Prea Sfinţitul Episcop Teoctist, alături de fraţii mei preoţi slujitori în sfînt locaşul acesta.

In această sfîntă şi dumnezeiască Liturghie noi am arătat unitatea ecumenică a ortodoxiei, am arătat, de asemenea, unitatea dintre credincioşii Bisericii Ortodoxe din Antiohia şi cei din Biserica Ortodoxă Romînă; în această Sfîntă Liturghie am arătat credinţa pe care o are astăzi familia noastră ortodoxă şi pe care a avut-o totdeauna în trecut orientul ortodox.

Am venit la D-voastră, iubiţi credincioşi, din străvechea Biserică a Antiohiei pe pămîntul căreea au păşit Sfinţii Apostoli şi cu deosebire Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel. Am venit la voi din Biserica pe al cărui pămînt sînt, încă, urmele martirilor pe care s-a înalţat comunitatea noastră ortodoxă.

Am venit la voi cu dorinţa sfîntă de a vă cunoaşte şi de a mă ruga împreună cu voi dar şi cu o misiune din partea Prea Fericitului Alexandru Patriarhul Antiohiei şi al Întregului Orient, cu o misiune sfîntă încredinţată de Sfîntul Sinod al Bisericii noastre pe care trebuie s-o împlinesc astăzi faţă de Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin arhipăstorul vostru şi fratele nostru în Hristos. Am misiunea de a înmîna Inalt Prea Sfinţiei Sale înalta distincţie a Bisericii din Antiohia, *ordinul Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel* care au întemeiat această Sfîntă Biserică.

INALT PEA SFINŢIA VOASTRĂ,

Domnul nostru Iisus Hristos propovăduind învăţătura Sa dumnezeiască a făgăduit că va fi pururea în mijlocul Bisericii pe care a întemeiat-o. El a trimis pe Mîngîietorul, Duhul adevărului, care călăuzeşte şi sfinţeşte pe tot cel ce crede şi trăieşte după poruncile dumnezeeşti. Spre întărirea credinţei noastre, spre înmulţirea strădaniilor noastre, spre bucuria noastră noi ştim că în Biserica Mîntuitorului Hristos au fost bărbaţi aleşi care călăuziţi de Duhul Sfînt şi-au pus toată energia lor pentru binele obştesc de acum şi pentru viaţa fericită ce va să fie.

Sfîntul Duh a dat Bisericii pe Sfîntul Părinte Atanasie, pe Sfîntul Ioan Gură de Aur, pe Patriarhul Fotie, acelaşi Duh Sfînt a dat întotdeauna Bisericii ierarhi de seamă iar astăzi a dat pe Sanctitatea Sa Atenagora Patriarhul Ecumenic, pe Sanctitatea Sa Alexei Patriarhul Moscovei şi a toată Rusia, pe Prea Fericitul Alexandru Patriarhul Antiohiei şi al Întregului Orient, pe Prea Fericitul Iustinian Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne, pe Inalt Prea Sfinţitul Iustin Mitropolitul Moldovei şi Sucevei şi pe alţi ierarhi ai Bisericii Ortodoxe.

Bunul Dumnezeu, încă din frageda copilărie, v-a păzit Inalt Prea Sfinţite şi v-a pregătit pentru a deveni o figură aleasă a Bisericii. El a revărsat darurile Sale cele bogate asupra Inalt Prea

Sfinţiei Voastre sporindu-vă pregătirea cărturărească, întărindu-vă în înţelepciune pentru a fi un vrednic păstor în Biserica Mîntuitorului Hristos. Prin talanţii pe care Dumnezeu i-a sădit în fiinţa Inalt Prea Sfinţiei Voastre, prin cultura teologică ce o aveţi, prin însuşirile alese care împodobesc sufletul Inalt Prea Sfinţiei Voastre aţi înţeles că a fi păstor înseamnă a fi în fruntea turmei, înseamnă a te osteni pentru binele cel de obşte, pentru mîntuirea credincioşilor.

Cu preocupările şi înfăptuirile acestea în mijlocul turmei celei binecredincioase sînteţi un vrednic arhipăstor al Bisericii Ortodoxe Romîne, o luminoasă figură a ortodoxiei. Ca lucrătorul cel harnic vă veţi înfăţişa înaintea Domnului cu talanţii sporiţi şi veţi putea spune: «Iată eu şi fiii pe care mi i-aţi dat».

Prea Fericitul Patriarh Alexandru al III-lea al Antiohiei şi Sfîntul Sinod vă cunosc nu numai ca pe un mare teolog, nu numai ca pe un bun păstor al Bisericii ci ca şi pe un stăruitor luptător pentru pace şi bunăînvoire între oameni. Sîntem pe deplin încredinţaţi că glasul Inalt Prea Sfinţiei Voastre de apărător hotărît al păcii nu va fi auzit numai în scumpa voastră patrie ci şi în lumea întreagă.

Pentru că Inalt Prea Sfinţia Voastră împliniţi în sfînta misiune de arhipăstor poruncile Bisericii Ortodoxe şi îndemnurile conştiinţei, pentru că sînteţi alături de năzuinţele credincioşilor aşa cum cere învăţătura noastră religioasă, pentru că vă este scumpă unitatea ecumenică dintre Bisericile surori, vă rog să primiţi din mîinile mele ca şi cum aţi primi din mîinile Prea Fericitului Patriarh Alexandru al III-lea şi al credincioşilor noştri această înaltă distincţiune ca simbol al dragostei ce o păstrăm faţă de Inalt Prea Sfinţia Voastră, ca simbol al legăturilor frăţeşti care apropie şi uneşte cele două Biserici ale noastre.

Decoraţiunea aceasta vă este conferită de Prea Fericitul Patriarh Alexandru al III-lea, de Sfîntul Sinod al Bisericii noastre şi de credincioşii noştri care vă poartă în inimile lor».

Prea Sfinţitul Episcop Vasile Samaha citeşte Diploma sinodală de conferire a distincţiei:

PATRIARHATUL GRECO-ORTODOX AL ANTIOHIEI ŞI A ÎNTREGULUI ORIENT DAMASC-SIRIA

ORDINUL PATRIARHAL AL SFINŢILOR APOSTOLI PETRU ŞI PAVEL

DIPLOMA Nr. 269

Noi prin Harul lui Dumnezeu, Alexandru III Patriarhul Marei Cetăţi a Antiohiei şi a Intregului Orient.

Văzînd calităţile care caracterizează pe *Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei* şi eminentele servicii pe care le-a adus Maicii Noastre Sfintei Biserici a Antiohiei, Noi i-am conferit Distincţiunea Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel întemeietorii Scaunului nostru Patriarhal Apostolic în gradul de

MARE OFIȚER

autorizîndu-l să poarte cu vrednicie insignele susnumitei Noastre Decorații.

Drept care Noi am eliberat prezenta Diplomă semnată cu mîna Noastră proprie și întărită cu pecetea Noastră Patriarhală.

Dată în Damasc la 22 iulie 1957.

*(ss) † ALEXANDRU III*
*PATRIARHUL ANTIOHIEI ȘI AL INTREGULUI ORIENT*

În timp ce Prea Sfințitul Episcop Vasile Samaha înmînează Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin dinstincția conferită rostind cuvîntul AXIOS ansamblul coral al Catedralei cîntă «Pe stăpînul și mitropolitul nostru Doamne îl păzește întru mulți ani».

Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin după ce s-a îmbrățișat frățește cu Prea Sfințitul Vasile a mulțumit rostind următoarea cuvîntare:

IUBIȚII MEI FII DUHOVNICEȘTI,

«Mare și sfîntă este bucuria care săpînește astăzi sufletele noastre cînd avem între noi pe solul Prea Fericitului Alexandru III al Antiohiei și al Intregului Orient, pe solul Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe surori din Antiohia.

Prezența Prea Sfințitului Episcop, frate în Hristos, Vasile Samaha, este semnul vădit al legăturilor de dragoste frățească care au apropiat Biserica Ortodoxă Romînă de Bisericile străvechi ale Orientului.

Izvorul ideii de unitate ecumenică între Bisericile noastre, ideie care ne este scumpă, se găsește la Ierusalim deoarece acolo a propovăduit Mîntuitorul Hristos sfînta și dumnezeiasca Sa învățătură, acolo a suferit înfricoșatele patimi, acolo a luminat și ne-a ridicat din moarte la viață prin strălucita Sa înviere.

Antiohia, însă, marele centru bisericesc rămîne semnul iubirii frățești dintre urmașii Mîntuitorului Iisus Hristos. Acolo și-au întins mîinile în duhul frăției creștine cei doi mari apostoli ai Mîntuitorului Hristos, Petru și Pavel, în primele zile ale creștinismului.

Tot timpul, după aceea, Biserica Ortodoxă a Antiohiei a stat de strajă la păstrarea acestei unități a Bisericii lui Hristos. Ierarhii care au păstorit în acest scaun apostolic, figurile luminoase ale ortodoxiei care aparțin renumitei școale teologice antiohiene, au arătat în scrieri și în fapte credința puternică în sfînta unire a Bisericii lui Hristos.

Din însăși cuvintele Sfîntului Apostol Pavel care a viețuit și a propovăduit pe pămîntul peste care păstorește astăzi Prea Fericitul Patriarh Alexandru al III-lea, cuvinte fixate în scrisoarea sa către Efeseni rezultă precis ideea aceasta de unitate între urmașii lui Hristos, între cei care cred în sfînta Sa învățătură:

*«Este un singur trup și un singur Duh, precum și chemați*

*aţi fost la o singură nădejde a chemării voastre; Este un Domn, o credinţă, un botez; un Dumnezeu şi Tatăl tuturor care este peste toate şi prin toate şi întru noi toţi»* (Efeseni IV, 4-6).

Biserica creştină este una pentru că unul este *trupul tainic* al Mîntuitorului Hristos; Biserica creştină este una pentru că unul este *Duhul* care o însufleţeşte; Biserica lui Hristos este una pentru că una este *chemarea* la mîntuire, la împăcare cu Dumnezeu; Biserica creştină este una pentru că este un singur *Domn* Iisus Hristos; Biserica este una pentru că una este credinţa cea dreaptă; Biserica este una pentru că este un singur *botez;* este una Biserica Mîntuitorului Hristos pentru că unul este Dumnezeu şi Tatăl tuturor, care este peste toate şi prin toate şi întru noi toţi.

Rătăcesc, deci, toţi aceia care în decursul veacurilor şi chiar în vremurile noastre caută s-o fărimiţeze prin fel de fel de interpretări, prin fel de fel de atitudini potrivnice orînduirilor noastre sfinte. De pildă, în Biserica romano-catolică la locul de mare cinste stă sfîntul Apostol Petru iar, în alte părţi, la cei mai mulţi dintre Protestanţi, se află în locul de frunte sfîntul Apostol Pavel. O astfel de despărţire izvorîtă mai mult din idei şi simţăminte omeneşti s-a produs chiar pe vremea apostolilor în Biserica Corintenilor ceea ce a îndemnat pe apostolul neamurilor după ce a auzit că unii rostesc: «*Eu unul sînt al lui Pavel — şi eu sînt al lui Apolo — iar eu sînt al lui Chefa iar eu sînt al lui Hristos*» (I Corinteni I, 12) să le scrie dojenindu-i părinteşte: «*Oare s-a împărţit Hristos? Nu cumva s-a răstignit Pavel pentru voi? Sau fost-aţi botezaţi în numele lui Pavel*»? (I Corinteni I, 13).

Iată de ce ca un fel de protest împotriva tendinţelor de separare şi de împărţire a creştinilor Biserica din Antiohia, astăzi ca şi în trecut, arată aceeaşi preţuire pentru cei doi mari apostoli Sfinţii Petru şi Pavel care şi-au dat mîinile frăţeşte acolo.

Pe distincţia ce Ni s-a înmînat astăzi strălucesc chipurile celor doi apostoli. Ei însă stau de strajă la picioarele crucii Mîntuitorului care este izvorul unităţii de credinţă.

Ca şi pe vremea celor doi mari apostoli uniţi şi înfrăţiţi la picioarele crucii Mîntuitorului astăzi Bisericile ortodoxe de pretutindeni mărturisesc aceeaşi credinţă şi sînt însufleţite de aceeaşi chemare, împăcarea cu Dumnezeu.

Dar adevărurile religioase descoperite şi propovăduite de Mîntuitorul Hristos adevăruri în care credem noi ortodocşii, pe care le mărturisim şi care ne apropie în duh ecumenic sînt, totodată, temeiuri de viaţă. Din aceste adevăruri de credinţă izvorăsc faptele noastre cele bune. Credinţa noastră ne învaţă să împlinim numai ce este bine, să îndepărtăm din sufletele noastre tot ceea ce ne poate despărţi de Dumnezeu şi de semenii noştri, să vieţuim însetînd şi înflămînzind după dreptate, să ne iubim unii pe alţii, să trăim ca fraţii întrucît sîntem fiii aceluiaşi Părinte, să căutăm pacea cu toată lumea.

Bisericile ortodoxe mărturisesc aceeaşi credinţă ca şi cei doi mari apostoli şi se silesc, totodată, într-o unitate deplină să statornicească între credincioşi dreptatea, dragostea, frăţia, pacea.

Condusă cu înţelepciune de întîistătătorul ei, Biserica apostolică din Antiohia, astăzi, cînd unii oameni gîndesc şi plănuiesc cele rele în inimile lor şi-a spus cuvîntul în ce priveşte legăturile dintre oameni şi dintre popoare. Plin de rîvnă sfîntă pentru statornicirea dragostei la temelia raporturilor dintre Biserici şi popoare, cu toată vîrsta sa înaintată, de aproape un secol, Prea Fericitul Patriarh Alexandru III n-a şovăit să ia asupra sa osteneala de a întreprinde lungi călătorii la Moscova, Bucureşti şi în alte părţi pentru a întări unitatea ecumenică în Hristos a Bisericilor ortodoxe, contribuind prin aceasta şi la strîngerea legăturilor între popoare.

Numai cu vreo 5-6 luni în urmă cînd relaţiile dintre marile puteri tindeau spre înrăutăţire, cînd liniştea omenirii era ameninţată de îngrozitoarele arme de distrugere în masă Prea Fericitul Patriarh Alexandru III a dat următorul răspuns serviciului romîn de radiodifuziune: «În calitatea Noastră de patriarh al Antiohiei şi al Întregului Orient al cărui locaş a fost întemeiat de Apostolii Petru şi Pavel şi a cărui învăţătură este în întregime pătrunsă de ideile păcii, frăţiei şi dragostei, declarăm că ne situăm fără nici o ezitare în rîndurile acelora care sînt convinşi că interzicerea imediată a experienţelor cu arma atomică şi cu hidrogen este în interesul întregii omeniri... Aceasta o dorim din toată inima şi ne rugăm pentru a vedea realizată pacea pe pămînt de care omenirea întreagă este însetată».

Noi preţuim întreaga activitate a Prea Fericitului Patriarh Alexandru, vedem în ea linia cea impusă de învăţăturile Mîntuitorului Hristos şi îl înconjurăm cu toată dragostea, urmîndu-i pilda sa frumoasă. Sîntem recunoscători solului său Prea Sfinţitului Episcop Vasile Samaha pentru că şi-a luat osteneala de a veni în ţara noastră spre a întări tot mai mult legăturile dintre Bisericile noastre surori şi dintre popoarele noastre.

IUBITUL MEU FRATE ÎN IISUS HRISTOS, PREA SFINŢITE

Primindu-vă în acest vechi oraş în duhul lui Hristos vă urăm să vă simţiţi aici ca şi cum aţi fi în patria voastră. Urarea pe care v-o fac este semnul dragostei noastre mutuale. Primind din mîinile Prea Sfinţiei Voastre înalta distincţiune ce Ni-a fost conferită de Prea Fericitul Patriarh Alexandru al III-lea şi de Sfîntul Sinod al Bisericii din Antiohia vedem în acest fapt nu o cinstire pentru Smerenia Noastră ci o preţuire pentru Biserica şi pentru credincioşii noştri, care se osîrduiesc pentru o viaţă mai bună.

Noi ştim că cheia vieţii liniştite şi a fericirii stă în pacea cu Dumnezeu, în pacea cu noi înşine, în pacea cu semenii noştri. De aceea alături de Prea Fericitul Patriarh Alexandru şi de ceilalţi ierarhi ai ortodoxiei, călăuziţi de luminoasa învăţătură a iubirii între oameni, noi stăruim pentru biruinţa neîntîrziată a păcii în lume».

După cuvîntul de mulţumire al Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin s-a cîntat un polihroniu pentru întîistătorii Bise-

ricilor ortodoxe romînă și antiohiană și pentru cîrmuitorii celor două popoare.

În reședința mitropolitană la orele 14 s-a servit o agapă la care în afară de oaspeții Bisericii Moldovene au mai luat parte: Octav Iliescu președintele Sfatului orășenesc Iași, acad. V. Rîșcanu, acad. I. Nițulescu, profesor O. Franke rectorul Institutului de Medicină, profesor Cristofor Simionescu rectorul Institutului Politehnic, prof. Mihai Răvăruț decan la Institutul Agronomic, prof. C. Doroftei, prof. Victor Brătulescu, profesor G. Rusu, poetul Gheorghe Lesnea, P. C. Decan O. Bachmeier, primrabin S. Gutman, D. Andronic împuternicitul Departamentului Cultelor și alții.

Au ținut toasturi felicitînd pe Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin și închinînd pentru sănătatea Sa și a distinsului său oaspete, Prea Sfințitul episcop Vasile Samaha, următorii:

P. C. Vicar Alexandru Ionescu, acad. V. Rîșcanu, profesor C. Doroftei, Octav Iliescu președintele Sfatului Popular al orașului Iași, profesor Victor Brătulescu, primrabin S. Gutman, P. C. Decan O. Bachmeier, profesor Mihai Răvăruț, P. C. Vicar C. Nonea.

Au răspuns Prea Sfințitul Episcop Vasile Samaha și Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin.

Festivitatea care s-a desfășurat la Mitropolia Moldovei și Sucevei, în ziua de 9 februarie a. c., a redeșteptat în amintirea slujitorilor și credincioșilor ortodocși moldoveni legăturile care au existat în trecut între Bisericile romînă și antiohiană. În același timp ea a întărit voința și hotărîrea acestora de a munci pentru înălțătoarele idealuri ale omenirii: pacea și prosperitatea.

A doua zi Prea Sfințitul Episcop Vasile însoțit de Prea Sfințitul Episcop Teoctist, P. C. Vicar C. Nonea, P. C. Arhidiacon Vartolomeu Anania au plecat în Bucovina pentru a vizita ctitoriile care împodobesc pămîntul scump al acestui colț de țară.

Primul popas l-au făcut la Suceava, la Mănăstirea Sfîntul Gheorghe, ctitoria voievodului Bogdan cel Orb, fiul lui Ștefan cel Mare. Distinsul oaspete a fost întîmpinat de P. S. Episcop Partenie, starețul mănăstirei, care a dat explicații asupra istoricului mănăstirii și în special asupra istoriei vieții Sfîntului Ioan cel Nou, ale căruia moaște se păstrează acolo.

P. S. Episcop Vasile s-a închinat la sfintele moaște și a rostit o rugăciune, cîntînd troparul sfîntului. După aceea a căpătat lămuriri asupra dezvoltării stilului moldovenesc în arhitectura bisericească mănăstirea suferind unele transformări în decursul vremii.

P. S. Episcop Partenie a reținut pe oaspeți la dejun în timpul căruia conversația s-a țesut pe tema legăturilor din trecut ale Patriarhiei din Antiohia cu Biserica moldovenească.

După amiază suita a plecat la Rădăuți unde a fost cercetată Biserica Bogdana, cea mai veche ctitorie din Moldova. Stilul ei basilical i-a atras atenția P. S. Episcop Vasile ceea ce l-a determinat să sublinieze vechimea acestei biserici.

În biserică se aflau preoții din Rădăuți în frunte cu protopopul Ioan Breabăn. Ca răspuns la cuvîntarea de bun venit a

protopopului, P. S. Vasile a arătat că nu în bogăţia materială stă frumuseţea unei vieţi sociale, ci în curăţia şi sfinţenia sufletului. Către acest scop, preoţii trebuie să-şi îndrepte pastoraţia lor. Turcii au putut stăpîni bunurile materiale ale poporului moldovean, în trecut, dar nu au putut să-i altereze curăţia sufletească şi rodul acestei curăţii sînt bisericile pe care le putem admira astăzi.

De la Rădăuţi suita a plecat la Mănăstirea Sucevița, unde a fost întîmpinată de sobor în frunte cu stareţa Alexandrina.

P. S. Episcop Vasile a fost impresionat de corul de maici, condus de stareţă şi de curăţenia interioară a bisericii. Fiind întuneric nu s-au putut cerceta picturile în frescă ce ornamentează faţada mănăstirii. Aici, în biserică, P. S. Sa le-a vorbit maicilor despre rostul voturilor monahale, despre muncă şi rugăciune.

Noaptea, oaspeţii au petrecut-o la mănăstire. Dimineaţa P. S. Sa a vizitat muzeul şi a admirat pictura în frescă, care s-a păstrat atît de frumos secole de-a rîndul. A fost uimit de geniul meşterilor anonimi care au lăsat, în urma lor, o operă de artă nemaiîntîlnită de el pînă acum.

De la Sucevița oaspeţii au mers la Putna. Aici P. S. Vasile a făcut o slujbă de pomenire la mormîntul lui Ştefan cel Mare.

Cercetînd muzeul a rămas uimit de valoarea artistică şi documentară a pieselor expuse, din care se poate urmări nivelul cultural şi artistic din Moldova într-o vreme cînt turcii asupreau Asia Mică şi părţile răsăritene ale Europei.

P. S. Sa a adus elogii I. P. S. Mitropolit Iustin, de modul cum a organizat muzeul şi cum dirijează viaţa monahală pe căile canonice şi tradiţionale.

De la Putna oaspeţii s-au întors spre Rădăuţi iar de aici au luat drumul spre Gura Homorului. Drumul fiind desfundat, nu s-a mai putut ajunge la Vatra Moldoviţei şi s-a făcut popas la biserica catedrală din Gura Homorului. Această biserică este pictată din nou, de către pictorul Gh. Stoica. S-a păstrat în stilul picturii, genul picturilor neobizantine. Părintele Teodor Bodnar, inspector bisericesc, parohul bisericii a dat lămuriri asupra vieţii religioase şi munca pentru pace a preoţilor şi credincioşilor bucovineni.

După dejunul oferit de familia preotului Teodor Bodnar, suita s-a îndreptat către Mănăstirea Slatina, unde a ajuns odată cu lăsarea întunericului. Soborul, cu stareţul în frunte, au făcut primirea oaspeţilor după rînduiala prevăzută de pravila monahală. PP. SS. Episcop Vasile şi Teoctist au luat parte la slujba privigherii.

La sfîrşitul slujbei P. S. Episcop Vasile a transmis binecuvîntarea Prea Fericitului Alexandru al III-lea, Patriarhul Scaunului ecumenic al Antiohiei şi al Întregului Orient, rostind un cuvînt de o aleasă profunzime teologică.

Plecînd de la etimologia cuvîntului Slatina, P. S. Sa a arătat că după cum sarea care drege şi dă gust mîncării, tot aşa şi cuvîntul evangheliei, propovăduit de sfinţii apostoli Petru şi Pavel, a ajuns pînă în sfînta Moldovă, a căzut într-un pămînt sufletesc mănos, şi a dat posibilitate să crească aici cel mai frumos pom

al ortodoxiei, încît astăzi, la umbra lui vin să se răcorească sufletele celor ce au fost oprimaţi de turci. Este momentul cel mai emoţionant din viaţa sa, declară P. S. Episcop Vasile Samaha.

P. S. Sa a arătat cum se îngemănează chemarea lui Dumnezeu către sfinţenie cu imboldul omului către mîntuirea, şi acest lucru îl fac cei ce aleg calea monahală, a retragerii din lume.

Totuşi, călugării să aibă urechea sufletului lor la buna îndrumare a credincioşilor, care vin la înduhovnicire, să practice virtuţile creştineşti, ca din împlinirea lor să izvorască liniştea şi pacea în lume.

Stilul vieţii monahale de la Slatina e acela pe care-l trăiesc şi monahii din Orient, şi de aceea P. S. Sa constată că ortodoxia oriunde s-ar găsi, ea îşi păstrează structura doctrinală şi morală aşa cum au lăsat-o Sfinţii Apostoli şi Sfinţii Părinţi.

Miercuri dimineaţa, oaspeţii au plecat spre Iaşi, după ce au vizitat cu de-amănuntul chiliile, atelierele şi gospodăria mănăstirii.

La amiază, suita a ajuns la Iaşi, PP. SS. Episcopi Vasile şi Teoctist purtînd cu ei amintiri de neuitat din acest pelerinaj, oferit de I. P. S. Mitropolit Iustin.

Joi dimineaţa, cu trenul expres, oaspeţii au plecat spre Bucureşti.

*(N. P.)*

## CONCERTUL DE COLINDE DE LA CATEDRALA MITROPOLITANĂ

Duminică, 22 decembrie 1957, înainte de Naşterea Domnului, după vecernie, în Catedrala Mitropolitană, a avut loc tradiţionalul concert de colinde executat de Corul Catedralei sub conducerea Prof. Al. Verdeş.

Înainte de începerea concertului, P. C. Pr. Sc. Porcescu consilier cultural al sf. Mitropolii a rostit un cuvînt asupra sensului pe care îl au colindele în viaţa noastră bisericească.

Ca şi în alţi ani, a spus P. C. Sa, ansamblul coral al Catedralei noastre a pregătit tradiţionalul concert de colinde.

Pentru noi creştinii Naşterea Domnului este semnul dragostei lui Dumnezeu faţă de noi oamenii, este lumina cunoştinţei, răsăritul cel de sus şi împlinirea făgăduinţelor celor din veac.

Colindele sînt producţiuni epice populare în versuri cu subiecte referitoare la persoana Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, la naşterea Sa şi la diferite momente ale vieţii Sale.

În unele apare nostalgia omului după starea primordială, după fericirea cea dintru început, sau bucuria că s-a născut Mîntuitorul lumii.

În altele, găsim idei dogmatice privitoare la facerea lumii, la însuşirile lui Dumnezeu, la Sf. Fecioară, sfinţi, rai, iad, judecata viitoare şi altele.

Colindele ne întăresc viaţa noastră religioasă, ne îndeamnă

să respectăm tradiţiile noastre sfinte, ne înfrăţesc cu semenii noştri şi ne înalţă la Dumnezeu.

Ansamblul coral a executat apoi următoarele colinde:

1. — Praznic luminos de T. Popovici
2. — Florile dalbe de T. Popovici
3. — Noi umblăm şi colindăm de M. Bîrcă
4. — Astăzi s-a născut Hristos de T. Popovici
5. — Florile dalbe de C. Baciu
6. — Sus creştini nu mai dormiţi de Gh. Chiriac
7. — Cîntec de Crăciun de I. Budiş
8. — Moş Crăciun de Gh. Chiriac
9. — Steaua sus răsare de C. Constantinescu
10. — Nouă azi ne-a răsărit de Gh. Chiriac
11. — O! Ce veste minunată de Gh. Chiriac
12. — Trei păstori de T. Popovici
13. — Plugușorul de I. Chirescu
14. — Concertul de Crăciun de Gav. Muzicescu

După concert P. C. Pr. Constantin Nonea, vicarul Sf. Mitropolii, a mulţumit asistenţii pentru participare şi pentru dragostea şi atenţia cu care au ascultat Concertul de colinde şi le urează tuturor ca Sf. Sărbători ale Naşterii Domnului să le petreacă în pace, bucurie şi deplină sănătate.

*T. M*

## REÎNOIREA BISERICII CU HRAMUL SF. ARHANGHEL MIHAIL ŞI GAVRIL DIN MĂNĂSTIREA AGAFTON

Numai doi ani au trecut de la tîrnosirea bisericii mari cu hramul Pogorîrea Duhului Sfînt din mănstirea Agafton (6 noiembrie 1955) şi iată că soborul acestei mănăstiri în frunte cu maica stareţă, arhimandrita Agafia Moisă, a prilejuit un alt moment de bucurie.

În ziua de 10 noiembrie 1957, a avut loc slujba de reînoire a celei de a doua biserici — biserica mică — din mănăstirea de maici Agafton. Această bisericuţă este clădită de însuşi ctitorul mănăstirii, ieromonahul Agafton, pe la anul 1740. El a clădit-o «cu mîna lui» din bîrne de stejar în mijlocul marelui codru din acea vreme. În jurul bisericuţei lui Agafton se află astăzi cimitirul mănăstirii.

Bisericuţa atît în interior cît şi în exterior a fost reparată şi reînoită; odată cu reparaţiile, s-a mărit veşmîntăria, care este anexată clădirii bisericii în partea de miază-noapte, iar în jurul bisericii s-a turnat o bordură de ciment pentru apărarea zidurilor.

În interior s-a executat pictura în fresco de către pictorul autorizat, P. Ç. arhimandrit Vartolomeu Dolhan.

După recepţia lucrărilor de zidărie făcută de părintele protopop M. Gheorghiu şi inginer Aurel Mocanu din Botoşani şi a picturii executată de ieromonahii Sofian Boghiu şi Felix Dubneac, pictori bisericeşti autorizaţi, s-a oficiat slujba de reînoire de către P. S. Partenie Ciopron delegatul Î. P. S. Mitropolit Iustin.

Seara s-a oficiat slujba privigherii iar a doua zi slujba reînoirii şi Sf. Liturghie. După pomenirea ctitorilor care s-a făcut în cimitirul din jurul bisericuţei reînoite, P. S. Partenie a luat cuvîntul arătînd credincioşilor prilejul de mare bucurie ce-l dă sfinţirea unei biserici. În biserică se păstrează depozitat tezaurul de credinţă pe care se întemeiază religia creştină, spune în continuare P. S. Partenie. Din acest tezaur se împărtăşesc credincioşilor sfintele taine şi cuvîntul lui Dumnezeu pe pămînt pentru pregătirea vieţii veşnice. Acest tezaur trebuie păstrat şi predicat dintr-un loc sfinţit, unde cei care vin lasă «toată grija cea lumească». Iată şi motivul pentru care şi fericitul ctitor, ieromonahul Agafton, a pus temelia acestui sfînt locaş. În el maicile şi surorile se roagă Domnului pentru mîntuirea tuturor şi fericirea în viaţa cea veşnică. Lucrarea de renovare a acestui sfînt locaş cinsteşte conducerea mănăstirii.

Încheind, P. S. Partenie îndeamnă pe maici şi surori la stăruinţă în rugăciune şi muncă. Îndeamnă pe credincioşi să fie buni creştini şi buni cetăţeni ai Republicii Populare Romîne. «Sîntem creştini, avînd credinţa într-o viaţă veşnică şi deşi privirile noastre se îndreaptă către cer noi trăim o viaţă pe pămînt. Evanghelia ne porunceşte ca noi să ascultăm de stăpînire, dînd ascultare şi supunere faţă de legi, îndeplinindu-se cu devotament toate obligaţiile cetăţeneşti. Numai aşa vom putea avea o viaţă bună şi fericită, în pace şi linişte. Pentru că numai în vremuri de pace se pot construi lucruri frumoase pentru viaţă şi progres. Noi ne rugăm cu nădejdea că toţi conducătorii popoarelor vor înţelege necesitatea păcii pentru viaţa lumii şi vor izgoni teama de războaie».

## REÎNOIREA BISERICII DIN SATUL JOLDEŞTI, RAIONUL BOTOŞANI

În ziua de 17 noiembrie 1957, a avut loc renovarea bisericii din satul Joldeşti, Raionul Botoşani. Biserica este ctitoria lui Nicolae Ruseţ, zidită în anul 1833.

S-au efectuat reparaţii de zidărie în interior şi exterior, iar în jurul bisericii s-a făcut o bordură de beton armat pentru protejarea pereţilor.

Zugrăveala şi vopsitoria din interiorul bisericii s-au executat de zugravul bisericesc autorizat D. Simon din satul Cristeşti-Botoşani.

Slujba reînoirii a fost oficiată de un sobor de preoţi alcătuit de: pr. M. Gheorghiu, protoiereul raionului Botoşani, pr. Gh. Jescu-Chişcovata, pr. V. Ciornei-Tudora, pr. Gh. Huţupaş-Icuşeni, pr. M. Vasiliu-Roşcani, raionul Fălticeni, pr. N. Mihai parohul din Joldeşti şi diaconul Gh. Lungu-Botoşani.

După terminarea slujbei, în predica sa, Păr. Gheorghiu arată care este rolul bisericii în viaţa creştinului şi ce lucruri bune se pot face atunci cînd credincioşii ascultă pe păstorul lor. După ce

aduce mulţumiri parohului şi tuturor ostenitorilor, părintele protopop spune că toate aceste lucrări bune se pot face numai într-un climat de pace. Îndeamnă pe credincioşi să fie cetăţeni loiali faţă de stat şi creştini buni faţă de biserică, pentru că numai aşa pot avea o viaţă bună şi fericită.

*Diacon GH. LUNGU*

## RESFINȚIREA BISERICII DIN PAROHIA PODUL TURCULUI, RAIONUL ZELETIN

În ziua de 1 decembrie 1957 a avut loc resfinţirea bisericii parohiale din Podul Turcului, raionul Zeletin, în urma restaurării şi efectuării lucrărilor de pictură.

Slujba a fost oficiată de P. S. Episcop Teofil asistat de un sobor de preoţi şi diaconi.

Au luat parte credincioşii din Tg. Podul Turcului şi din satele vecine. Predica a fost rostită de P. S. Episcop Teofil.

*Pr. I. D. L.*

## TRANSFERĂRI DE PREOȚI

Tem. nr. 5531/1957. Preotul Băduleţ Ioan se transferă de la parohia Guşiţei la parohia Hoceni, ambele din raionul Huși, pe data de 1 iulie 1957.

Tem. nr. 5921/1957. Preotul Ioan Mareş, se transferă de la parohia Tîrdeni, raionul Buhuși la parohia sf. Neculai oraşul Moineşti, pe data de 15 iulie 1957.

Tem. nr. 6480/1957. Preoţii: Puşcalău Mihai de la parohia Văsieşti, raionul Moineşti şi Constantinescu Gh. de la parohia Boiştea, raionul Moineşti se transferă reciproc pe data de 15 iulie 1957.

Tem. nr. 6485/1957. Preotul Sîrbu Constantin se transferă, pe data de 1 august 1957, de la parohia Sîrbi, raionul Bîrlad la parohia Bogdăneşti, raionul Tg. Ocna.

Tem. nr. 6510/1957. Preotul Rotaru Savin se transferă pe data de 1 august 1957 de la parohia Plăvălari, raionul Suceava, din cuprinsul Arhiepiscopiei Iaşilor, la parohia Iugani, raionul Zeletin, în cuprinsul Eparhiei Romanului şi Huşilor.

Tem. nr. 7106/1957. Preotul Toma Sîrbu de la parohia Petricica, raionul Moineşti, se transferă reciproc pe data de 1 septembrie 1957, cu preotul Roşca Anatolie de la parohia Negoeşti, raionul Tg. Ocna.

Tem. nr. 7107/1957. Preotul Sărăcuţu Ioan se transferă pe data de 1 septembrie 1957 de la parohia Schitul Frumoasa, raionul Buhuși, la parohia Solonț raionul Moineşti.

Tem. Nr. 7418/1957. Preotul Curteanu Alexandru se transferă pe data de 1 septembrie 1957 de la parohia Tisa Silvestru, raionul Bacău, la parohia Bibirești raionul Bacău.

Tem. nr. 7857/1957. Preotul Olaru Ioan se transferă pe data 1 octombrie 1957, de la parohia Bibirești, raionul Bacău, la parohia Tîrdeni, Raionul Buhuși.

Tem. nr. 7445/1957. Preotul Sion Constantin se transferă pe data de 1 octombrie 1957 de la parohia Botești, raionul Bacău, la parohia Blăgești, raionul Buhuși.

Tem. nr. 7447/1957. Preotul Alexandru M. Gheorghe se transferă, pe data de 1 octombrie 1957 de la parohia Petrișani-Spinu, raionul R. Vîlcea, din cuprinsul Eparhiei Rîmnicului și Agreșului, la parohia Comănești, raionul Moinești, din cuprinsul Eparhiei Romanului și Hușilor.

Tem. nr. 8340/1957. Preotul Comănescu Teodor se transferă pe data de 1 octombrie 1957 de la parohia Rediu, raionul Buhuși, la parohia Schitul Frumoasa, raionul Buhuși.

Tem. nr. 8577/1957. Preotul Nicolae Vlad se transferă pe data de 1 noiembrie 1957 de la parohia Chilii, raionul Roman, la parohia Bălmăcioaia, raionul Buhuși.

Tem. nr. 8578/1957. Preotul Popescu Ioan se transferă pe data de 1 noiembrie 1957, de la parohia Balanu, raionul Buhuși, la parohia Boteşti, raionul Bacău.

Tem. nr. 8584/1957. Preotul Curcuță Pavel se transferă, pe data de 1 noiembrie 1957, de la parohia Coșna, raionul Moinești, la parohia Lăloaia, raionul Moinești.

Tem. nr. 9186/1957. Preotul Leca Mihai se transferă pe data de 1 noiembrie 1957 de la parohia Tungujei, raionul Negrești, la parohia Sf. Nicolae Constanța, din cuprinsul Eparhiei Dunării de Jos.

Tem. nr. 9352/1957. Preotul Petrică Nicolae se transferă, pe data de 1 noiembrie 1957 de la parohia Leorda, raionul Moinești, la parohia Comănești raionul Moinești.

Tem. nr. 9564/1957. Preotul Gaiță Mihai se transferă pe data de 1 decembrie 1957 de la parohia Tăbălăești, raionul Huși, la parohia Chilii, raionul Roman.

## NUMIRI DE PREOȚI

Tem. nr. 6479/1957. Preotul Ioan Mareș se numește pe data de 1 august anul 1957 în postul de secretar al protoieriei raionului Moinești.

Tem. nr. 7108 1957. Preotul Ioan Popovici se numește în postul de preot la parohia Vetrișoaia II, raionul Murgeni, pe data de 1 septembrie 1957.

Tem. nr. 7918/1957. Preotul Ioan Gh. Pelin nou hirotonit, se numește pe data de 1 septembrie 1957, în postul de preot la parohia Sîrbi, raionul Bîrlad.

Tem. nr. 7550/1957. Preotul Ioan Andrioaie nou hirotonit se numește în postul de preot la parohia Podoleni de jos, raionul Huși, pe data de 15 septembrie 1957.

Tem. nr. 7752/1957. Preotul Constantin Veleşcu, nou hirotonit, se numeşte, pe data de 15 septembrie 1957, în postul de preot la parohia Palanca, raionul Negreşti.

Tem. nr. 7636/1957. Preotul Gheorghe Vartolaş de la parohia Tazlău, raionul Buhuşi, se numeşte, pe data de 1 septembrie 1957, în postul de protoiereu misionar, pentru raioanele Moineşti, Buhuşi şi Zeletin.

Tem. nr. 8587/1957. Preotul Constantin Ambrozie nou hirotonit, se numeşte în postul II de preot la parohia Berbiceni, raionul Bacău, pe data de 1 noiembrie 1957.

Tem. nr. 9353/1957. Preotul Constantin Popa se numeşte pe data de 1 noiembrie 1957, în postul de preot la parohia Tisa Silvestru, raionul Bacău.

## HIROTONII

Tem. nr. 9780/1957. Tînărul absolvent de seminar — Ambrozie Constantin, a fost hirotonit preot în ziua de 30 noiembrie 1957, pe seama parohiei Berbiceni raionul Bacău.

Tem. nr. 8170/1957. Tînărul licenţiat în teologie Constantin Veleşcu a fost hirotonit preot în ziua de 15 septembrie 1957, pe seama parohiei Palanca, raionul Negreşti.

Tem. nr. 8985/1957. Tînărul licenţiat în teologie Găluşcă Emilian, a fost hirotonit diacon în ziua de 14 octombrie 1957 pe seama Catedralei Episcopale din Roman.

Tem. nr. 7102/1957. Tînărul Ioan Gh. Pelin, absolvent de seminar, a fost hirotonit preot, în ziua de 15 august 1957, pe seama parohiei Sîrbi, raionul Bîrlad.

Tem. nr. 7000/1957. Diaconul Andrioae Ioan absolvent de seminar, a fost hirotonit preot în ziua de 11 august 1957, pe seama parohiei Podoleni de Jos, raionul Huşi.

## MIŞCĂRI DE PERSONAL LA CENTRUL EPARHIAL

Tem. nr. 8782/1957. P. C. Arhim. Emilian Birdaş se numeşte în postul de Vicar Eparhial al Eparhiei Romanului şi Huşilor pe data de 1 noiembrie 1957, în locul P. C. Preot Dumitru Petrea, care trece pe aceeaşi dată, ca preot paroh, la parohia Adormirea Maicii Domnului — Domneasca — oraşul Bîrlad.

Tem. nr. 2135/1957. Fratele N. Mogoş se numeşte, pe data de 1 februarie 1957 în postul de îngrijitor la Cancelaria eparhială.

Tem. nr. 7012/1957. Domnul Dimitrie Handoca se numeşte în postul de jurisconsult la Centrul Eparhial, pe data de 1 iunie 1957.

Tem. nr. 8178/1957. Dl. inginer Leonard Gurguţă se numeşte pe data de 1 august 1957, în postul de inginer arhitect la Centrul Eparhial.

Tem. nr. 8576/1957. Diacon Emilian Găluşcă, nou hirotonit se numeşte în postul de diacon la Catedrala Episcopală pe data de 1 noiembrie 1957.

## D E C E S E

Tem. nr. 7649/1957. Preotul Constantin Drăguşanu de la parohia Hălmăcioara, raionul Buhuşi a încetat din viaţă pe data de 1 septembrie 1957.

Tem. nr. 9783/1957. Preotul Nicolae Negruţ de la parohia Bogdana de Sus raionul Vaslui, a încetat din viaţă pe data de 1 decembrie 1957.

Tem. nr. 10.452/1957. Preotul Nicolae Rusu de la parohia Adormirea oraşul Vaslui, a încetat din viaţă pe data de 14 decembrie 1957.

*Diacon CONSTANTIN PELIN*

✝

## PREOTUL NICOLAE TODICESCU

Duminică 1 decembrie 1957 a încetat din viață în orașul Iași, preotul Nicolae Todicescu.

S-a născut în anul 1901, în satul Horodniceni — Fălticeni, unde tatăl său era preot. Cursurile primare le-a urmat în satul natal, de unde apoi trece la seminarul «Veniamin Costachi» din Iași.

După absolvirea seminarului se înscrie la Facultatea de Teologie din București, pe care o termină în anul 1925. După absolvire i se încredințează postul de secretar al facultății.

Atras de misiunea preoțească pentru care se pregătise, se hotărăște să intre în cler. Este hirotonit diacon în anul 1926, pentru Catedrala din Fălticeni, iar în 1927 hirotonit preot pe seama parohiei sf. Ilie tot din Fălticeni, de unde apoi este transferat la 1 decembrie 1928 la fosta parohie Bărboi din Iași.

În 1931 trece la parohia Ziua Crucii din Iași, iar la 25 noiembrie 1940 este instalat la conducerea parohiei Toma Cozma, unde a păstorit pînă la sfîrșitul vieții.

A fost chemat și în administrația bisericească, ocupînd de la 1 decembrie 1928 pînă la 1 ianuarie 1931 postul de director în cancelaria Centrului Eparhial Iași.

La 1 martie 1948, e numit protopop al Iașului, post în care a funcționat pînă la 1 februarie 1957 cînd s-a retras din cauza unei boli care îi zdruncinase sănătatea.

În ultimii ani ai activității sale pastorale la parohia Toma Cozma a stăruit fără încetare pentru reconstruirea bisericii parohiale care fusese distrusă în timpul războiului trecut. În mare parte rod al străduaniei sale biserica Toma Cozma este una dintre cele mai impunătoare biserici din orașul Iași.

Boala de care suferea de mai multă vreme i-a curmat pe neașteptate firul vieții. A fost înmormîntat în ziua de 4 decembrie 1957. Slujba înmormîntării a fost oficiată de un sobor de preoți și diaconi în frunte cu P. C. Scarlat Porcescu consilier la Centrul Eparhial.

Numeroși credincioși din parohia Toma Cozma au venit să conducă în călătoria sa cea din urmă, pe fostul lor păstor.

După terminarea prohodului, P. C. Consilier Porcescu a vor-

bit despre viața și realizările pastorale ale adormitului. Au mai vorbit pr. D. Ciolan, Pr. Th. Cojocaru și un enoriaș din parohia Toma Cozma, scoțînd în relief însușirile preotului N. Todicescu.

Cu durere în suflete familia și credincioșii l-au însoțit pînă la cimitirul Eternitatea, unde a fost înmormîntat.

Dumnezeu să-l așeze în ceata aleșilor săi.

*Pr. S. P.*

✝

# PREOTUL GHEORGHE CHIPAILĂ

În zorii zilei de 26 noiembrie 1957, a încetat din viaţă după o lungă şi grea suferinţă preotul pensionar Gh. Chipailă.

Născut în comuna Tîrnăuca-Dorohoi, la 6 septembrie 1874, urmează cursul primar în satul natal, se înscrie la liceul din Pomîrla-Dorohoi, unde urmează cîţiva ani, apoi trece la Seminarul «Veniamin Costache» din Iaşi.

Absolveşte cursurile seminarului în anul 1898 şi tot în acel an este hirotonit pe seama parohiei Vîrful Cîmpului-Dorohoi. În anul 1904, este transferat la parohia Durneşti, raionul Truşeşti pe care o păstoreşte pînă în anul 1942; în anul 1942 trece la parohia vecină Cucuteni-Truşeşti unde îşi avea gospodăria. În toamna anului 1944 este pensionat.

Ca preot paroh a muncit pentru renovarea completă a bisericilor Durneşti şi Cucuteni, raionul Truşeşti.

Pentru meritele sale deosebite, pe tărîm bisericesc — misionar i s-au dat ranguri (distincţii) bisericeşti.

Ca preot a fost bun liturghisitor, cîntăreţ neîntrecut, bun predicator, păstor bun şi întotdeauna în mijlocul enoriaşilor, povăţuindu-i şi îndreptîndu-i spre bine.

Înmormîntarea a avut loc în ziua de 28 noiembrie 1957.

Rînduiala înmormîntării a fost săvîrşită de un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Potropop Vasiliu; a luat parte şi Diaconul Gh. Panţiru de la Bucureşti.

Au rostit cu acest prilej cuvîntări P. C. Protoiereu Gh. Vasiliu şi Pr. M. Parfin despre activitatea pastorală a răposatului.

Din partea enoriaşilor a vorbit dl. Matei Traian, care a arătat dragostea şi respectul deosebit de care s-a bucurat preotul Gh. Chipailă în faţa enoriaşilor săi.

Bunul Dumnezeu să-l odihnească în ceata dreptilor.

*Preot MIHAI PARFIN*

## PREOTUL NICOLAE NEGRUȚI

În ziua de 11 noiembrie 1957, după o scurtă și grea suferință s-a stins din viață preotul Nicolae Negruți de la parohia Bogdana de Sus, raionul Vaslui.

S-a născut dintr-o veche familie de preoți, în anul 1905, în satul și comuna Bogdana, unde a urmat școala primară, iar seminarul în orașul Dorohoi.

A fost hirotonisit pe seama parohiei Oprișița unde păstorește 6 ani. De aici se transferă la parohia Bogdana, în anul 1936.

La parohiile Oprișița și Bogdana a desfășurat o frumoasă activitate pastorală.

Aceasta s-a dovedit cu prisosință în ziua înmormîntării sale cînd credincioșii l-au condus la locașul de veșnică odihnă. Slujba înmormîntării s-a oficiat de un sobor de preoți și de arhidiaconul Clement Gheorghiu.

Dumnezeu să-l ierte. Veșnică să-i fie amintirea.

*Pr. GH. BUZDUGAN*

**SF. MITROPOLIE A MOLDOVEI ȘI SUCEVEI**
**ARHIEPISCOPIA IAȘILOR**
Nr. 2802
1958 februarie 21

PREA CUCERNICE PĂRINTE PROTOPOP,

Sîntem în pragul primăverii. Anul acesta, după cît se pare, lucrările agricole vor începe mai de vreme ca în alți ani; în unele regiuni ale patriei noastre au și început deoarece sînt condițiuni bune de muncă.

Toamna trecută s-au însămînțat mari suprafețe agricole cu grîu și alte culturi de toamnă. Totodată s-au făcut arături în vederea însămînțărilor de primăvară.

Deși în timpul iernei n-a fost zăpadă abundentă, pămîntul, în urma ploilor de toamnă și a celor din februarie are umezeala necesară.

Mai mult ca de obicei atenția tehnicienilor agricoli și a cultivatorilor de pămînt trebuie îndreptată în primăvara aceasta, asupra însămînțărilor de toamnă deoarece lipsa zăpezii, înghețul și dezghețul repetat n-a favorizat buna lor dezvoltare.

Este bine știut că produsele agricole asigură hrana oamenilor și a animalelor, precum și materiile prime necesare unor industrii, de aceea toți cultivatorii de pămînt fie că sînt grupați în gospodării colective sau în întovărășiri agricole, fie că lucrează pămîntul individual au îndatorirea patriotică de a asculta de conducătorii patriei noastre și de tehnicienii agricoli pentru a avea producție bogată și de bună calitate.

În cuprinsul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor cei mai mulți dintre credincioșii ortodocși sînt agricultori, alții se ocupă cu pomicultura, grădinăritul sau creșterea viței de vie. După învățăturile religioase creștine, bunii credincioși îngrijesc de sufletele lor împlinind voia și poruncile dumnezeești. Ei au, totodată, îndatorirea de a munci și a agonisi cu rînduială ceea ce este trebuitor pentru hrana și sănătatea lor trupească. Preotul, deci, în activitatea sa pastorală trebuie să se ocupe, deopotrivă, și de viața sufletească a credincioșilor dar și de viața lor trupească dînd sfaturi și îndrumări întemeiate pe învățăturile Mîntuitorului Hristos, a Sfinților Apostoli, a Sfinților Părinți și pe îndemnurile Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne.

Trăind în mijlocul credincioșilor și avînd misiunea de păstor și de îndrumător, preotul trebuie să se documenteze asupra problemelor agrotehnice citind publicații de specialitate după care, la rîndul său va recomanda credincioșilor agricultori metodele și procedeele cele mai potrivite care aduc recolte bogate.

Cea dintîi preocupare a cultivatorilor de pămînt *este îngrijirea semănăturilor de toamnă.* Unele plante semănate toamna

trecută au ieșit din iarnă bine dezvoltate și înfrățite, altele, însă, au suferit din cauza înghețului și dezgheţului și din cauză că n-au fost acoperite de un strat mare de zăpadă. Este absolut necesar ca aceste semănături să fie îngrijite cu mare atenție.

Între lucrările de îngrijire cea dintîi este *scurgerea apelor care băltesc pe ogoare.* Se va trece apoi la *executarea grăpatului și tăvălugitului de la caz la caz.* Acolo unde pămîntul a prins scoarță și sămănăturile sînt dese, cultivatorii vor trece neîntîrziat la grapatul acestora, după îndrumările tehnicienilor agronomi; semănăturile ieșite din iarnă cu pămîntul afînat nu se grăpează; cele slab dezvoltate vor fi grăpate mai tîrziu după ce a fost împrăștiată îngrășăminte și după ce a început vegetația; semănăturile la care rădăcinile plantelor sînt scoase din pămînt din cauza înghețului și dezgheţului repetat vor fi tăvălugite pentru a fi bine înrădăcinate.

În vederea unor roade bogate și de bună calitate *semănăturile de toamnă vor fi ajutate prin îngrășarea pămîntului* fie cu gunoi de grajd bine putrezit (mraniță) fie cu îngrășăminte chimice recomandate de tehnicienii agricoli.

Altă preocupare a cultivatorilor de pămînt este *pregătirea terenului pentru însămînțările de primăvară.* Terenurile arate din toamnă vor fi grapate îndată ce această lucrare se poate executa. Acolo unde nu s-au făcut arături de toamnă se va ieși, îndată ce pămîntul îngăduie, la arat. Arăturile de primăvară vor fi grăpate imediat pentru a împiedica pierderea apei din pămînt.

Trebuie să se amintească agricultorilor că arătura făcută tîrziu, cînd terenul se usucă, iese bolovănoasă încît multe semințe semănate în astfel de arături nici nu încolțesc.

Înainte de a se executa arăturile de primăvară, în vederea unor sporiri de recoltă, este bine să se împrăștie gunoiul de grajd, mai ales pe terenurile unde urmează să se cultive porumb, sfeclă de zahăr, legume etc.

O arătură executată la timp este aproape hotărîtoare în ce privește calitatea și cantitatea produselor agricole. O astfel de arătură se va putea face cu tractoarele pe care cultivatorii le găsesc la stațiunile de mașini și tractoare.

Cultivatorii de pămînt vor arăta o atenție deosebită pregătirii atelajelor care în primăvara aceasta trebuie să fie folosite din plin pentru executarea la timp a tuturor lucrărilor de primăvară.

Pentru folosirea cu bune rezultate a tractoarelor și a altor mașini agricole, cultivatorii care lucrează pămîntul individual trebuie convinși că, înjghebarea gospodăriilor colective sau a întovărășirilor și asociațiilor agricole înlesnește executarea arăturilor și a altor munci agricole cu mașinile, ajută la îngrijirea și tratarea semănăturilor și la combaterea dăunătorilor.

Îndată după executarea arăturilor *începe însămînțarea culturilor timpurii;* grîul de primăvară, orzul, ovăzul, lucerna, trifoiul, mazărea, bobul, lintea, inul, macul, muștarul, floarea soarelui etc. Poporul cu experiența sa de veacuri spune: «*Ceea ce sameni aceea culegi*». De aceea un bun agricultor trebuie să aibă din timp cantitatea necesară de semințe, să fie sigur de puterea

lor de încolţire, să le cureţe şi să le trateze. Agricultorii grupaţi în întovărăşiri agricole sau în asociaţii agricole trebuie îndrumaţi să strîngă seminţe de bună calitate în comun în vederea lucrărilor şi însămînţărilor în comun. Semănatul se va face după indicaţiunile tehnicienilor agricoli la adîncimea cerută de fiecare plantă. După însămînţare se recomandă tăvălugitul pentru aşezarea pămîntului, acolo unde după recomandările tehnicienilor, va fi nevoie.

Odată cu însămînţările culturilor timpurii se vor *pregăti semințele pentru culturile tîrzii și îndeosebi semințile de porumb*. Se va recomanda cu toată stăruinţa porumbul hibrid care se va putea obţine prin schimb, la gospodăriile de stat sau cele colective. Însămînţarea porumbului hibrid va contribui la sporirea simţitoare a producţiei de boabe.

Credincioşii din cuprinsul Arhiepiscopiei noastre care au ca îndeletnicire *creşterea viţei de vie vor executa lucrările de dezgropare la timp* pentru a nu ocaziona putrezirea ochilor de pe coarde, apoi lucrările de curăţire a viilor şi de legare a coardelor pe spalier sau araci.

Acei dintre credincioşi *care au livezi vor executa lucrările de îngrijire* a pomilor îndepărtînd inelele cleioase din jurul trunchiului, răzăluind şi arzînd scoarţa moartă şi muşchiul deoarece favorizează înmulţirea dăunătorilor, curăţind omizile şi făcînd stropirile cu substanţe chimice recomandate de specialişti.

Lîngă iazuri şi pe văile rîurilor sau a pîraielor unde sînt condiţiuni prielnice se vor cultiva legume şi zarzavaturi. Cultivatorii de legume vor construi din timp răsadniţe unde vor pregăti răsaduri de bună calitate.

Acolo unde sînt *duzi se vor creşte viermi de mătase* care dau materia primă trebuitoare industriei noastre; totodată se vor cultiva plantele textile şi plantele medicinale recomandate de specialişti. Plantele textile produc materia primă din care, se scot firile şi apoi se fabrică ţesăturile necesare la îmbrăcămintea noastră.

În unele părţi mulţi dintre credincioşii ortodocşi se mai *ocupă cu stupăritul*. Preotul va da îndrumările necesare pentru ca această îndeletnicire să fie aducătoare de venituri.

PREA CUCERNICE PĂRINTE PROTOPOP,

Pe ordinea de zi a conferinţei de orientare de la începutul lunii martie veţi trece şi problema lucrărilor agricole de primăvară cu prilejul căreea se va prelucra acest ordin circular al Nostru. Veţi învita la această conferinţă un tehnician agricol de la secţia agricolă raională care va da cucernicilor preoţi îndrumări generale şi îndrumări speciale impuse de situaţia locală.

Veţi cere stăruitor cucernicilor preoţi să se documenteze prin discuţii cu specialiştii şi prin lecturi după care vor sta cu exemplul şi cu vorba în mijlocul credincioşilor agricultori. Ei vor arăta insistent care sînt avantajiile lucrărilor agricole exe-

cutate după indicaţiunile specialiştilor şi a autorităţilor statului nostru. Acei dintre agricultori care mai au practici învechite sau vădesc neîncredere în sfaturile specialiştilor trebuie luminaţi asupra folosului pe care-l aduce agricultura desfăşurată în bune condiţiuni.

Odată cu munca de îndrumare şi sfătuire privind lucrările agricole de primăvară cucernicii preoţi vor pregăti, cu metode specifice pastoralei ortodoxe atmosfera executării lucrărilor agricole în comun, arătînd temeiurile biblice şi patristice ale vieţii şi muncii în comun.

Experienţa arată că ogoarele lucrate în comun, semănate în comun dau întotdeauna sporuri mari în recolte. De aceea cucernicii preoţi vor sfătui şi îndemna pe credincioşii agricultori să se înscrie în Gospodăriile colective şi în întovărăşirile agricole.

Totodată, cucernicii preoţi vor sprijini şi populariza Hotărîrile conducătorilor patriei noastre privind contractarea cu organele statului pentru predarea diferitelor produse agricole, pomicole, horticole etc.

Încheierea de contracte pentru predarea unor produse agricole Statului este o îndatorire patriotică a cultivatorilor. Produsele contractate şi predate formează Fondul Central de cereale ale Statului din care se asigură hrana populaţiei.

Munca tuturor slujitorilor Bisericii Ortodoxe trebuie să se desfăşoare «cu timp şi fără timp». Prin stăruinţa lor, cucernicii preoţi îşi vor împlini o înaltă obligaţiune religioasă-morală şi o îndatorire patriotică. Strădania lor între credincioşi va fi o aleasă contribuţie la acţiunea de apărare şi întărire a păcii în lume. Sprijinul ce-l vor da în timpul lucrărilor agricole de primăvară, stăruinţa şi zelul tuturor slujitorilor Bisericii în această acţiune patriotică, exemplul lor personal va arăta rolul pe care-l împlinesc între credincioşi.

Cuvîntul de îndrumare şi pilda grăitoare a cucernicilor preoţi vor contribui la buna stare a tuturor şi la înflorirea scumpei noastre patrii, Republica Populară Romînă.

† *IUSTIN*
*MITROPOLITUL MOLDOVEI ŞI SUCEVEI*

*Consilier Administrativ.*
**Pr. Sc. Porcescu**

Prof. Ştefan Lupşa şi Prof. Al. Filipaşcu († 1953) 464 pag. Bucureşti 1957 *(Preot Scarlat Porcescu);* Mircea Tomescu, Calendarele romîneşti (1735-1830) pag. 154, Bucureşti 1957 *(Preot Paul Mihail);* A. Sacerdoţeanu, Divanele lui Ştefan cel Mare, 50 pag. în Analele Universităţii „C. I. Parhon" din Bucureşti, Nr. 5/1956 *(Constantin Turcu);* Studii şi cercetări ştiinţifice, Istorie, anul VII (1956) Fasc. 2 Acad. R. P. R. Filiala Iaşi *(Al. Zub.);* Îndrumător în Arhivele Statului Iaşi vol. I, Iaşi Tip. Al. Ţerek 1947 şi vol. II Bucureşti 1956 *(Preot Mihai Mănucă).*

*ÎNSEMNĂRI* . . . . 110

150 de ani de la apariţia Vieţile Sfinţilor 1807 *(D. Alexandru);* Muzeul regional de artă plastică din Iaşi *(Preot Eugen Munteanu);* Un nou manuscris al Evangheliei Sf. Ioan, Papirusul Bodmer II *(Ierom. Antonie Plămădeală);* Aniversări şi comemorări în anul 1958 legate de istoria Patriei şi a Bisericii Ortodoxe Romîne *(Preot Paul Mihail);* Paisie Velicicovschi; Contribuţie la istoria Doamnei Ecaterina Dabija Vodă *(Diacon Ioan Ivan).*

*CRONICA BISERICEASCĂ* . . . 136

A. *Alegerea, învestitura şi instalarea Prea Sfinţitului Teofil Herineanu ca Episcop al Vadului, Feleacului şi Clujului* D. C.).

*B. — SFÎNTA ARHIEPISCOPIE A IAŞILOR* . . 148

Vizita Prea Sfinţitului Episcop Vasile Samaha la Iaşi *(N.P.);* Concertul de colinde de la Catedrala mitropolitană *(T. M.);* Reînoirea bisericii cu hramul Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril din Mănăstirea Agafton; Reînoirea bisericii din satul Joldeşti-Botoşani *(Diacon Gh. Lungu).*

*C.— SFÎNTA EPISCOPIE A ROMANULUI ŞI HUŞILOR* . 160

Redeschiderea bisericii din Parohia Podul Turcului *(Pr. I. D. L.);* Transferări de preoţi; Numiri de preoţi; Hirotonii; Mişcări de personal la centrul eparhial; Decese *(Diacon Constantin Pelin).*

*CHEMAŢI LA DOMNUL* . . . . 164

† Preotul Nicolae Todicescu *(Pr. Sc. P.);* † Preotul Gheorghe Chipăilă *(Preot Mihai Parfin);* † Preotul Nicolae Negoiţă *(Pr. Gh. Buzdugan).*

*OFICIALE*

Indemnuri pentru muncile de primăvară; Circulara No. 2802/958 168

# MITROPOLIA MOLDOVEI SI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

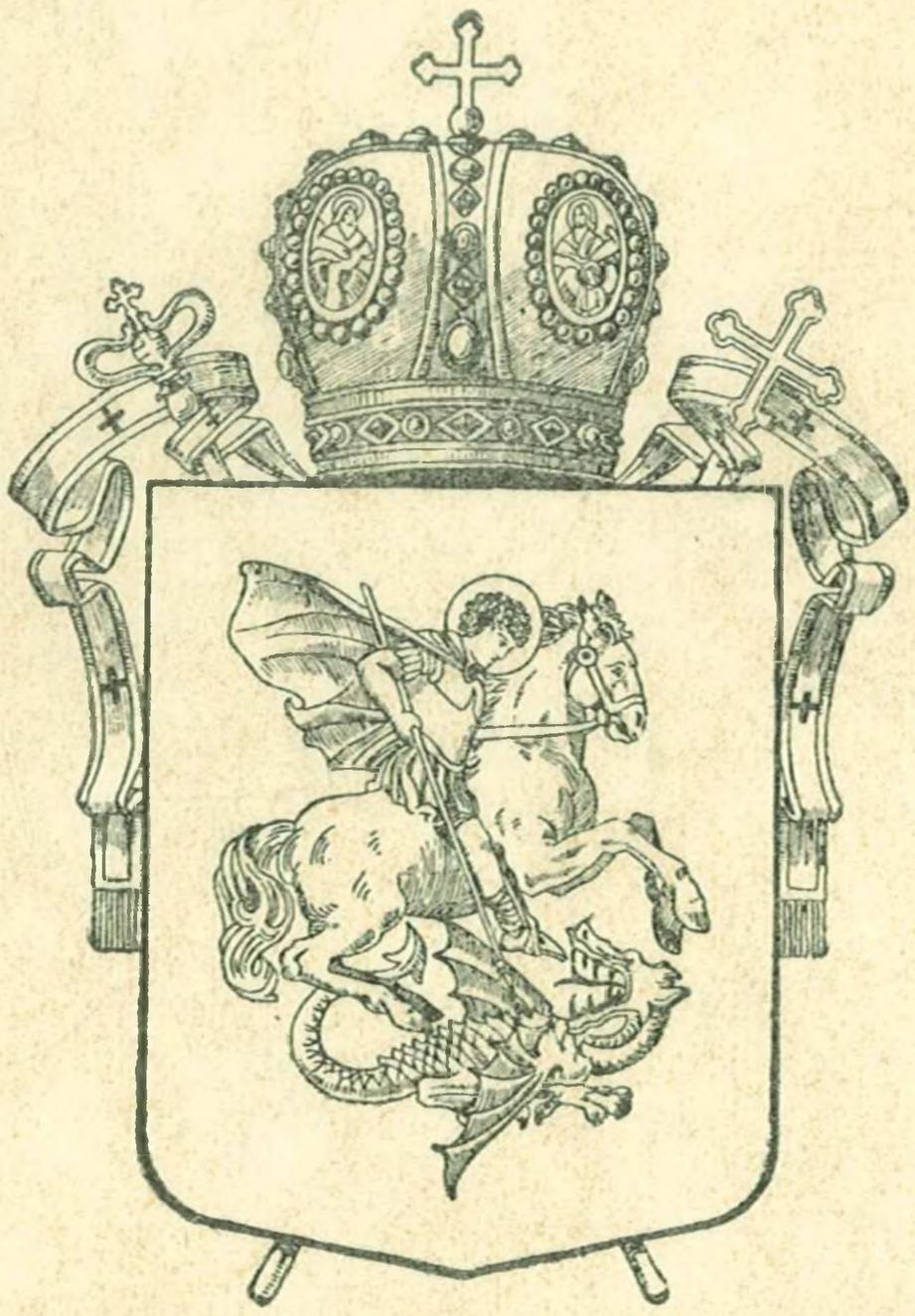

ANUL XXXIV, Nr. 3-4. MARTIE-APRILIE 1958

# MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

**REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR**

APARE CU BINECUVÎNTAREA ŞI SUB ÎNDRUMAREA
ÎNALT PREASFINŢIEI SALE
**Dr. IUSTIN MOISESCU**
ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT


## CUPRINSUL


† IUSTIN Mitropolitul Moldovei : Pastorală la Învierea Domnului 1958 175
† TEOFIL Episcopul Vadului, Feleacului şi Clujului, Locţiitor de Episcop al Romanului şi Huşilor : Pastorală de Sfintele Paşti 1958 . 183

*PROBLEMELE VREMII*

Ierom. IRINEU CRĂCIUNAŞ : Fericiţi sînt făcătorii de pace . . 188

*STUDII*
*TEOLOGIE BIBLICĂ*

Pr. Prof. NICOLAE NEAGA : Problema frumosului în Vechiul Testament . . . . . 199

*TEOLOGIE ISTORICĂ*

Pr. Prof. M. ŞESAN : Husiţii şi Ortodoxia . . . . . 218
Pr. Prof. T. BODOGAE : Un luptător pentru progres: Maxim Grecu . 228
D. CIUREA : Veniamin Costachi şi Mihail Sturza . . . . 241

*TEOLOGIE SISTEMATICĂ*

Pr. Prof. D. STĂNILOAIE : Iisus Hristos ca prototip al icoanei sale . 244

*TEOLOGIE PRACTICĂ*

Pr. Prof. SP. CÎNDEA : Mijloace pastorale pentru anihilarea acţiunilor eterodoxe . . . . . 273

*PREDICI*

Pr. N. DONOS : Predică la Duminica IV-a din Postul Mare . . 283

*MONUMENTE BISERICEŞTI DIN MOLDOVA*

Pr. Conf. AL. CIUREA : Biserica Sf. Apostoli Petru şi Pavel din Huşi 287

*FIGURI DIN VIAŢA BISERICEASCĂ A MOLDOVEI*

N. GRIGORAŞ : Mitropolitul Anastasie Crimca (1600-1629) . . 296

*ANIVERSĂRI*

Diac. I. IVAN : Tipografia de la Mănăstirea Neamţu; la 150 ani de activitate . . . . . 315


(Continuare în pagina III a copertei)

# MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

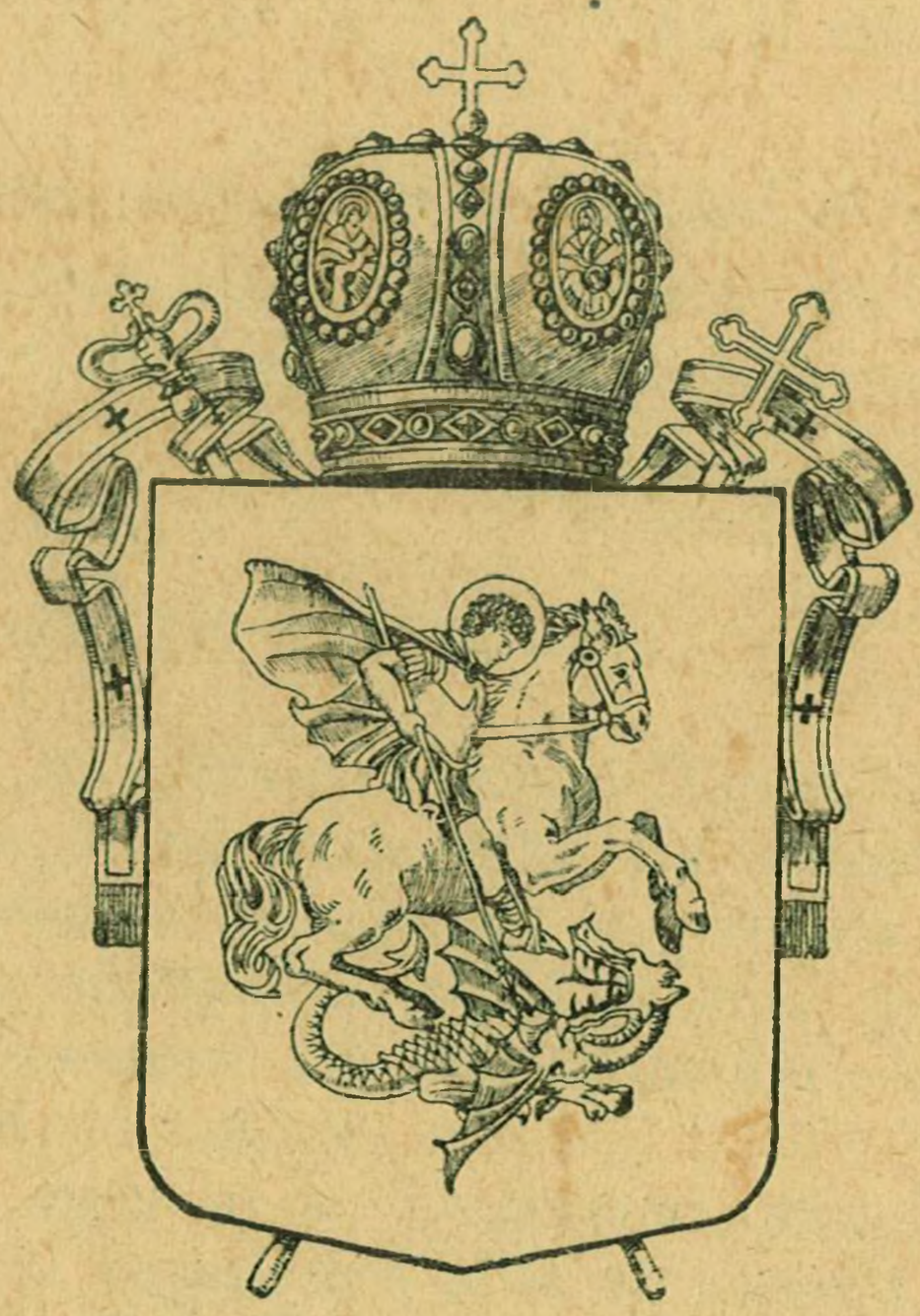

ANUL XXXIV, Nr. 3-4 MARTIE-APRILIE 1958

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA
SFÎNTA ARHIEPISCOPIE A IAŞILOR, STR. ŞTEFAN CEL MARE, Nr. 46
I A Ş I

# † IUSTIN

## DIN MILA LUI DUMNEZEU ARHIEPISCOP AL IAȘILOR ȘI MITROPOLIT AL MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

Iubitului Nostru cler, cinului monahal și dreptcredincioșilor creștini, har, milă și pace de la Dumnezeu, iar de la Noi arhierească binecuvîntare

«HRISTOS A ÎNVIAT»

IUBIȚII MEI FII SUFLETEȘTI,

A treia zi de la aşezarea trupului Domnului nostru Iisus Hristos în mormînt, după înfricoşata Sa moarte pe cruce, s-a făcut mare cutremur de pămînt în vremea cînd se lumina de întîia zi a săptămînii, adică în ziua pe care noi o numim de atunci Duminică sau Ziua Domnului. În clipa aceea Mîntuitorul a înviat din morţi.

De îndată un înger al lui Dumnezeu, avînd faţa strălucitoare ca fulgerul şi veşmintele albe ca zăpada, s-a pogorît din cer, a rostogolit piatra de la uşa mormîntului şi s-a aşezat deasupra ei pentru a arăta celor care aveau să vină acolo că Iisus a înviat din morţi. La vederea îngerului s-au cutremurat paznicii mormîntului şi, încremeniţi de spaimă, au căzut jos ca nişte morţi.

În ceasul acela, Maria Magdalena, Maria lui Iacob, Salomeia, Ioana şi alte femei cucernice mergeau spre Golgota pentru a vedea mormîntul Domnului şi a-I unge trupul cu miresme. Pe cale, ele ziceau una către alta: „Cine ne va prăvăli nouă piatra de la uşa mormîntului?“ (Marcu XVI, 3).

Luînd-o înaintea celorlalte femei, Maria Magdalena a sosit cea dintîi la mormînt. Dar, plină de uimire, ea a văzut că piatra fusese rostogolită de la locul ei, iar trupul Dom-

nului nu mai era acolo. Degrabă mergînd ele la Petru şi Ioan, le-a istorisit cele văzute, chemîndu-i şi pe dînşii la mormînt. Venind acolo, cei doi apostoli au găsit numai giulgiul şi mahrama care fusese pusă pe capul lui Iisus, la înmormîntare. Îndată ei au înţeles că Mîntuitorul a înviat din morţi.

Maria Magdalena însă, şezînd mai la o parte, se tînguie, neştiind unde este trupul Domnului. Nedumerită, după plecarea celor doi apostoli, şi-a aplecat din nou privirile spre mormînt. Atunci ea a văzut acolo doi îngeri îmbrăcaţi în veşminte albe. La întrebarea lor despre tînguirea ei, Maria a răspuns că plînge fiindcă nu ştie unde a fost dus trupul Domnului. Întorcîndu-se să plece spre casă, ea a văzut în apropiere un bărbat, care o privea. Din pricina întunericului, socotind că acesta este îngrijitorul grădinii, Maria l-a rugat să-i spună unde se află trupul Domnului. Dar cînd a auzit rostindu-I-se numele, ea şi-a dat seama îndată că acela era Iisus. Atunci s-a luminat cugetul ei şi a înţeles că Mîntuitorul a înviat.

Sosind la mormînt, după aceea, celelalte femei au văzut de asemenea mormîntul gol şi pe cei doi îngeri lîngă el. Iar unul din îngeri, care şedea la dreapta mormîntului, le-a spus: „Nu vă spăimîntaţi. Voi căutaţi pe Iisus Nazarineanul cel răstignit. A înviat, nu este aici. Iată locul unde a fost pus. Duceţi-vă de spuneţi ucenicilor Lui şi lui Petru că El merge în Galileia, mai înainte de voi. Acolo îl veţi vedea, după cum v-a spus“ (Marcu XVI, 6-7).

La auzul acestor cuvinte, femeile au fost cuprinse de bucurie şi totodată de uimire şi de spaimă. De aceea, întorcîndu-se acasă, nu îndrăzneau să spună nimic celor pe care-i întîlneau în cale. Mergînd însă pentru a vesti ucenicilor cuvintele îngerilor, deodată le-a întîmpinat Iisus, zicîndu-le: „Bucuraţi-vă“. Iar ele, venind aproape, au cuprins picioarele Lui şi s-au închinat Lui. Atunci Iisus le-a zis: „Nu vă temeţi. Duceţi-vă şi daţi de veste fraţilor Mei să meargă în Galileia şi acolo mă vor vedea“ (Mat. XXVIII, 9-10). Iar ele s-au dus şi au făcut aşa cum le-a poruncit Iisus.

Către seară, în aceeaşi zi, în vreme ce doi dintre ucenicii care petreceau în jurul Apostolilor călătoreau spre Emaus, — un sat din apropierea Ierusalimului —, Iisus s-a alăturat de ei pe cale. Aflînd că sînt nedumeriţi de cele ce se vorbeau în Ierusalim despre El, Iisus le-a amintit lor cuvintele Scripturii despre patimile şi învierea din morţi a Fiu-

lui lui Dumnezeu. Ei însă nu ştiau că omul cu care vorbeau era Iisus. Abia mai tîrziu la cină, cînd El, „luînd pîinea a binecuvîntat-o şi frîngînd-o le-a dat lor, atunci s-au deschis ochii lor şi au cunoscut că este El; dar El s-a făcut îndată nevăzut de lîngă ei“ (Luca XXIV, 30-31).

Plini de bucurie, cei doi ucenici au plecat îndată la Ierusalim pentru a vesti că au văzut pe Domnul. Găsind adunaţi laolaltă pe apostoli împreună cu alţi ucenici „le-au istorisit lor cele petrecute pe cale şi cum li s-a făcut lor cunoscut Iisus la frîngerea pîinii“ (Luca XXIV, 35).

Pe cînd spuneau ei acestea, deodată Iisus a stătut în mijlocul lor şi le-a zis: „Pace vouă“. Apoi le-a arătat mîinile şi picioarele Sale străpunse de cuie, a mîncat împreună cu ei şi le-a tălmăcit proorociile, deschizîndu-le mintea să priceapă Scripturile. După ce le-a vorbit, în sfîrşit, de înălţarea Sa la ceruri şi de trimiterea Sfîntului Duh peste Biserica Sa, Iisus „le-a spus încă odată: Pace vouă. Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, vă trimit şi Eu pe voi. Şi grăind acestea, a suflat asupra lor şi le-a zis: Luaţi Duh Sfînt; cărora veţi ierta păcatele le vor fi iertate, cărora le veţi ţine, le vor fi ţinute“ (Ioan XX, 23). După aceea, Iisus s-a făcut nevăzut din mijlocul lor; iar ei au rămas cu sufletele pline de bucurie, aşteptînd împlinirea făgăduinţelor Lui.

Toate acestea s-au petrecut în sfînta şi luminata zi a învierii Domnului. În urmă, tot la Ierusalim, Mîntuitorul s-a arătat iarăşi apostolilor, cînd era şi Toma, fiindcă mai înainte el nu fusese cu ei. Apoi, pentru a treia oară, s-a arătat apostolilor în Galileia, pe un munte şi lîngă marea Tiberiadei, cînd a rînduit pe Sfîntul Petru ca apostol al iudeilor, iar celorlalţi le-a poruncit să meargă în alte părţi ale lumii să vestească Evanghelia. Mai tîrziu, Mîntuitorul s-a arătat la peste cinci sute de credincioşi (I Cor. XV, 6), apoi s-a arătat lui Iacob al lui Cleopa (I Cor. XV, 6), s-a arătat iarăşi apostolilor, înainte de înălţare (Luca XXIV, 41-49; Fapt. Ap. I, 38) şi, în sfîrşit, s-a arătat lui Pavel, care a fost rînduit apostol al neamurilor.

Pomenind aceste fapte, Cartea Sfîntă a Noului Testament ne-a păstrat dovezi neclintite despre învierea Domnului nostru Iisus Hristos din morţi. Acest adevăr a pătruns repede în sufletele credincioşilor, făcîndu-se temelia de diamant a trăiniciei învăţăturii dumnezeeşti descoperite lumii de Mîntuitorul.

IUBIȚII MEI FII SUFLETEȘTI,

Prin învierea Domnului nostru Iisus Hristos „toate s-au umplut de lumină: şi cerul şi pămîntul şi cele dedesupt...“ „Cerurile după cuviinţă să se veselească, deci şi pămîntul să se bucure; să prăznuiască toată lumea cea văzută şi cea nevăzută învierea lui Hristos“ „...izvorul vieţii“..

Cu astfel de cuvinte se preamăreşte învierea Domnului în vechile cîntări ale Sfintei noastre Biserici; iar Sfinţii Părinţi, în scrierile lor ne-au arătat, în lumina Sfintei Scripturi, înţelesul adînc al acestei minuni: biruinţă asupra morţii, pîrgă a învierii noastre şi temelie a înnoirii firii, bucurie a cerului.

Într-adevăr, după moartea Sa, coborînd cu duhul în cele dedesupt, în iad, Mîntuitorul a nimicit puterea celui rău, slobozind din împărăţia morţii, în care erau ţinuţi din pricina păcatului strămoşesc, pe toţi drepţii Vechiului Aşezămînt. Din clipa aceea, stăpînirea morţii asupra tuturor celor care trec în lumea cealaltă, a încetat. Uşa raiului s-a deschis tuturor celor care fac voia Tatălui ceresc.

Acum, îndată după moarte, fiecare credincios dă seama de faptele sale, înaintea lui Dumnezeu, la judecata particulară. De este găsit vrednic, sufletul celui adormit în Domnul trece în ceata celor drepţi, bucurîndu-se în parte de bunurile fericirii cereşti. După cuvîntul Sfîntului Evanghelist Ioan, aceasta este învierea cea dintîi.

Cercetarea desăvîrşită a faptelor omului şi aşezarea lui definitivă, cu sufletul şi trupul, în ceata celor buni sau în ceata celor răi se va face însă la judecata obştească, după a doua venire a Domnului, atunci cînd vor învia toţi oamenii cu trupurile lor. Aceasta este învierea a doua: „Fericit şi sfînt însă este cel ce are parte de învierea cea dintîi. Peste aceştia moartea cea de-a doua nu are putere...“ (Apoc. XX, 6).

Dar, de înviere nu se poate învrednici nimeni numai prin puterile sale firești. Mîntuirea este rod al împreunălucrării lui Dumnezeu cu credinciosul. Prin har, credinţă şi fapte bune, se ridică omul de la moarte la viaţă.

Înzestrată cu Duhul cel Sfînt, pe care Mîntuitorul i l-a trimis, după slăvita Sa înălţare la cer, Biserica dăruieşte omului harul iertării păcatului strămoşesc şi vrednicia de fiu al lui Dumnezeu, prin Sfînta Taină a Botezului. Apoi, prin celelalte Sfinte Taine, ea întăreşte neîncetat pe credincios să

păstreze dreapta credinţă şi să vieţuiască după voia lui Dumnezeu, pentru a putea urca, întreg, cu sufletul şi trupul său, pe calea care duce la viaţa fericită în veci, după obştească înviere.

În chip cu totul deosebit, prin Sfînta Taină a Împărtăşirii, Biserica dăruieşte fiilor ei însăşi sămînţa nemuririi — trupul şi sîngele Domnului, peste care moartea nu mai are nici o putere (Ioan VI, 53). De aceea, credincioşii „nici să moară nu mai pot, căci sînt la fel cu îngerii şi sînt fiii lui Dumnezeu, de vreme ce sînt fiii învierii“ (Luca XX, 36).

Astfel, după baia botezului, omul devine o făptură nouă; în el trăieşte Hristos, cum spune Sfîntul Apostol Pavel în Epistola către Galateni: „M-am răstignit împreună cu Hristos; de acum nu mai trăiesc eu, ci trăieşte în mine Hristos“ (II, 20). De aceea, tocmai pentru a ajunge la această viaţă dumnezeească, „la măsura vîrstei plinătăţii lui Hristos“ (Efes. IV, 13), credinciosul primeşte, prin Biserică, spre întărirea sufletului şi trupului său, puterea Sfîntului Duh. Mai mult, tot ce a fost creat spre folosul omului poate fi pus acum în slujba lui, prin puterea Bisericii, pentru a-l ajuta să se ridice la Dumnezeu.

Urmînd mersul vieţii omului, pentru care a fost zidită, firea însăşi a fost atinsă de căderea lui, odinioară, şi să ia parte acum la ridicarea lui. După greşala lui Adam, pămîntul a încetat să mai dea roade bogate, ca în rai, fără a fi muncit cu trudă de către oameni. Blestemul lui Dumnezeu a dus întreaga fire sub „robia stricăciunii“, cum zice Sfîntul Apostol Pavel. Ca şi omul, ea însă n-a rămas lipsită de nădejdea slobozirii şi ridicării ei. Fără încetare, „întreaga zidire suspină laolaltă şi suferă dureri de naştere“ (Rom. VIII, 22) în calea ei spre înnoire; ea este pătrunsă de un dor statornic să urmeze pe om în ridicarea lui spre Dumnezeu. De aceea toată firea „se va izbăvi şi ea de robia stricăciunii spre libertatea de mărire a fiilor lui Dumnezeu“ (Rom. VIII, 21).

Astfel, dacă a ajuns sub „robia stricăciunii“, în urma căderii lui Adam, firea se împărtăşeşte şi ea, pe măsura ţelului ei, de roadele învierii Mîntuitorului. Puterile cu care a fost înzestrată Biserica lui Hristos se întind, prin rugăciunile slujitorilor ei, şi asupra firii. „Toată făptura lui Dumnezeu este bună, zice Sfîntul Apostol Pavel, şi nimic nu este de lepădat dacă se ia cu mulţumire, fiindcă se sfinţeşte prin cuvîntul lui Dumnezeu şi prin rugăciune“ (I Tim. IV, 4-5). În acest fel, firea se înnoieşte, în mod treptat, pe măsură ce

cresc virtuţile dreptcredincioşilor, dezvăluind omului tainele ei şi uşurîndu-i viaţa. Odată cu ivirea unui cer nou se va ivi şi un pămînt nou, cum spune Sfîntul Apostol Petru (II Petru III, 13).

Din această cauză, de bucuria noastră, în această sfîntă zi a învierii Domnului, se arată pătrunsă şi întreaga fire. „Crăiasa anotimpurilor, primăvara, zice Sfîntul Grigorie de Dumnezeu cuvîntătorul, întîmpină cu strălucire pe crăiasa zilelor praznicului Paştilor, şi prinoase îi aduce tot ce este mai strălucit şi mai plăcut; acum cerul este mai luminat; acum crugul lunii este mai luminos şi spuza stelelor mai curată; acum valurile cu ţărmurile se îmbrăţişează, norii cu raza soarelui, văzduhul cu vînturile, glia cu roadele sale; acum izvoarele şi-au limpezit undele; acum apele mai îndestulătoare se revarsă...; acum livezile se umplu de mireasmă şi semînţele încolţesc...".

Dacă îndrăznim acum să ne ridicăm cugetele de la pămînt la cer, vom descoperi şi acolo roadele jertfei şi învierii Domnului. Desigur, urmările păcatului strămoşesc nu puteau cuprinde şi fiinţele cereşti. Dar, pînă la săvîrşirea lucrării de mîntuire a lumii de către Domnul nostru Iisus Hristos, cuvîntul lui Dumnezeu nu găsea răsunetul cuvenit în cugetul omului, din pricina întunecării lui, iar harul Sfîntului Duh nu afla loc pentru a rodi binele în sufletul celui păcătos, din pricina învîrtoşării inimii lui.

Acum, primind adevărul şi harul, prin Hristos, credincioşii s-au unit iarăşi cu Dumnezeu ca fiii ascultători cu Părintele lor iubitor. Porţile cerului stau larg deschise pentru toţi cei care ascultă glasul, primesc harul şi fac voia lui Dumnezeu. Asemenea Mîntuitorului, „pîrga învierii noastre", care s-a ridicat cu trupul la cer, aşezîndu-se pe tronul măririi Sale, la dreapta Tatălui, după învierea cea de obşte, credincioşii bineplăcuţi lui Dumnezeu, pentru credinţa lor dreaptă şi faptele lor bune, vor intra cu sufletele şi trupurile în împărăţia fericirii veşnice.

In acest fel, roadele învierii Domnului se vădesc în cer, pe pămînt şi în cele de desupt, cum se spune în una din cele mai frumoase cîntări ale marelui praznic de astăzi.

IUBIŢI FII SUFLETEŞTI,

Praznicul învierii Domnului este sărbătoarea vieţii. Fără îndoială, Sfînta noastră Biserică preamăreşte neîncetat pe

Tatăl ceresc ca izvor al vieţii; iar Sfîntul Duh este numit, în Sfînta Scriptură, „făcător de viaţă“ (Ioan VI, 63; II Cor. III, 6). Dar în chip cu totul deosebit Domnul nostru Iisus Hristos s-a arătat lumii ca dătător de viaţă.

După cum însuşi a mărturisit, Mîntuitorul este viaţa (Ioan XI, 25 şi XIV, 6), pîinea vieţii (Ioan VI, 35), adică izvor al vieţii (Ioan III, 26). Pe pămînt El a venit pentru ca oile Sale viaţă să aibă (Ioan X, 10). Învăţătura Sa este „izvor de apă care duce la viaţa veşnică“ (Ioan IV, 14) şi „hrana care rămîne spre viaţa veşnică“ (Ioan VI, 27). Pentru noi El s-a dat morţii şi s-a sculat din mormînt ca „din moarte la viaţă şi de pe pămînt la cer să ne ridice pe noi“.

Dacă mîntuirea poate fi numită şi viaţă a omului cu Dumnezeu, atunci învierea Domnului este cununa întregii Sale lucrări de mîntuire. Sfărîmînd împărăţia morţii, El a dat viaţă celor adormiţi în nădejdea învierii; suindu-se cu firea Sa omenească la cer, El s-a făcut pîrgă învierii noastre; trimiţînd în lume pe Mîngîietorul, Duhul de viaţă făcător, El a înzestrat Biserica Sa cu puterea de a călăuzi la viaţă pe dreptcredincioşi.

Viaţa la care este chemat credinciosul, în urma jertfei şi învierii Mîntuitorului, cuprinde omul în întregime: suflet şi trup, atît în veacul de acum cît şi în veacul celălalt. „Dumnezeul păcii, zice Sfîntul Apostol Pavel, să vă sfinţească întregi şi tot duhul vostru, adică sufletul şi trupul să se păzească fără prihană la venirea Domnului nostru Iisus Hristos“ (I Tesal. V, 23). De aceea, în Sfînta Scriptură, se vorbeşte atît de curăţia sufletului cît şi de neprihănirea trupului, fiindcă amîndouă aparţin lui Dumnezeu. „Preamăriţi deci pe Dumnezeu, zice Sf. Apostol Pavel, în trupul vostru şi în sufletul vostru“ (I Cor. VI, 20).

Potrivnică vieţii, care este dar dumnezeesc, moartea este un rău, fie că este privită ca moarte duhovnicească, adică îndepărtare a omului de Dumnezeu, fie că este privită numai ca moarte firească, adică rupere a sufletului de trup. Sub amîndouă formele ea este dureroasă, deoarece se împotriveşte chemării de la început a omului şi jertfei Mîntuitorului pentru viaţa lumii.

De aceea, în lumina adevărului care izvorăşte din învierea Domnului, vă îndemn, iubiţii mei fii sufleteşti, să vă purtaţi ca fii ai vieţii, nu ai morţii, căci sînteţi fiii luminii, nu ai întunericului. Şi, după cuvîntul Sfintei Scripturi, „cine voieşte să iubească viaţa şi să vadă zile bune, să-şi oprească

limba de la rău şi buzele de la grăirea cu vicleşug, să se ferească de rău şi să facă binele, să caute pacea şi s-o urmeze“ (I Petru III, 10).

Dragostea de Dumnezeu şi de aproapele să fie temelia vieţii voastre. „Cine nu iubeşte, zice Sfîntul Evanghelist Ioan, n-a cunoscut pe Dumnezeu, căci Dumnezeu este iubire... şi cel ce rămîne în iubire, râmîne în Dumnezeu şi Dumnezeu rămîne în el“ (Ioan IV, 8, 16).

Alungaţi orice neînţelegere dintre voi. Ingăduiţi-vă „unii pe alţii cu dragoste, silindu-vă să păstraţi unitatea Duhului în legătura păcii“ (Efes. IV, 2-3).

Sprijiniţi cu hotărîre năzuinţa sfîntă a poporului nostru de a păstra pacea cu toate popoarele lumii, arătîndu-vă prin aceasta fii ai Domnului Păcii.

Rugaţi-vă lui Dumnezeu „să pogoare dreptatea în lume ca ploaia pe cîmpul cosit şi ca picătura ce face să rodească pămîntul, ca să înflorească dreptatea în zilele noastre şi să fie belşug de pace cît va sta luna pe cer“, cum zice Psalmistul (LXXXI, 6-7).

Munciţi cu vrednicie ogoarele voastre, ştiind că „munca este cea mai scumpă comoară a omului“ (Pilde XII, 27).

„Stînd acasă sau dormind, în vremea semănatului, zice Sfîntul Vasile cel Mare, cine şi-a umplut sînul cu roade în vremea secerişului? Cine a cules o vie care n-a fost semănată şi lucrată de el? Roadele sînt ale celor care au muncit; cinstea şi cununile sînt ale învingătorilor“.

Cu aceste îndemnuri, împărtăşindu-vă arhierească binecuvîntare şi îmbrăţişîndu-vă pe toţi cu părintească dragoste, vă întîmpin cu vestirea: Hristos a înviat!

Al vostru de tot binele voitor şi fierbinte către Domnul rugător,

† *IUSTIN*
*MITROPOLITUL MOLDOVEI ŞI SUCEVEI*

Dată în reşedinţa noastră mitropolitană din Iaşi, cu prilejul Sfintelor sărbători ale Învierii Domnului, anul mîntuirii 1958.

# † TEOFIL

## DIN ÎNDURAREA LUI DUMNEZEU EPISCOP AL EPARHIEI VADULUI, FELEACULUI ȘI CLUJULUI LOCȚIITOR AL EPARHIEI ROMANULUI ȘI HUȘILOR

**Iubitului cler și binecredincioșilor creștini: har și milă de la Dumnezeu=Tatăl și de la Domnul nostru Iisus Hristos, iar de la noi arhierească binecuvîntare.**

«Știu cui am crezut...» (2 Tim. I, 12).

## HRISTOS A ÎNVIAT!

IUBIȚI CREDINCIOȘI,

Măreaţa sărbătoare a Paştilor a sosit din nou. Toate inimile creştinilor se bucură astăzi. Toate feţele se înseninează acum. Toate frunţile truditorilor se descreţesc. Îngrijorările tuturor se irosesc. Suspinele celor suferinzi încetează. Tînguirea celor temători amuţeşte. Copiii plini de viaţă saltă de veselie laolaltă cu mieii cei blînzi. Bătrînii înălbiţi de ani tresaltă şi ei alături de oamenii plini de bărbăţie, pătrunşi de fiorii unei tainice fericiri. Tineretul, fetele şi flăcăii, îşi sporesc astăzi veselia lor obişnuită.

Sărbătoarea Paştilor este prilej de obştească bucurie. Întîi pentru motivul că ea vine odată cu ivirea primăverii. S-a dus iarna cu aerul ei de ghiaţă şi răceală. Norii cenuşii s-au risipit. Un soare îndrăzneţ îşi trimite razele lui ferbinţi ca să dezmorţească pămîntul. Un vînt cald şi lin adie prin cîmpii şi prin livezi. În cuprinsul larg al naturii viaţa îşi începe cîntările sale de biruinţă. Milioane de muguri se arată cu făgăduinţe noi. Verdeaţa desfătează privirile. Păsările îşi reiau ciripitul şi chemările lor prin crînguri. Florile, împodobite ca nişte mirese, aşteptînd sărutul fluturilor, răspîndesc în văzduh miresme îmbătătoare. În aceste dimineţi aurite,

în aceste zile crescute în care freamătă biruinţa luminii asupra întunericului, a vieţii asupra morţii, cum am putea să nu ne înveselim? Unii muzicanţi au observat că atunci cînd te atingi de coarda unei harfe acordate, vibrează şi coarda vioarei de-alături dacă este potrivită în acelaşi ton. Ceva asemănător se întîmplă şi cu noi oamenii în aceste zile de trezire şi mişcare generală. Cînd sună marea coardă a naturii înconjurătoare, atinsă de arcuşul primăverii, atunci răsună vesel şi inima noastră de cîntarea biruinţei ce se înalţă în afară de noi.

Prin urmare în aceste zile ne bucurăm întîi pentru motivul că reînvie peste tot natura înconjurătoare.

Dar marele izvor al bucuriilor de Paşti, este (şi trebuie să fie) acela al credinţei. Ne bucurăm fiindcă a înviat Hristos. Ne bucurăm fiindcă a învins Omul-Dumnezeu. Ne bucurăm fiindcă a biruit adevărul. „Cerurile acum veselească-se şi pămîntul să se bucure şi să serbeze lumea cea văzută şi cea nevăzută, că a înviat Hristos veselia cea veşnică".

IUBIŢI CREDINCIOŞI,

De Învierea lui Hristos ne bucurăm noi oamenii dar mai presus de noi se bucură Tatăl ceresc şi mulţimea cea nemăsurată a îngerilor. Se bucură toate cîte sînt pentru că în scularea lui Iisus a triumfat binele asupra răului, a triumfat legea asupra fărădelegii, virtutea asupra viciului, smerenia asupra mîndriei, ascultarea asupra nesupunerii.

Învierea lui Iisus Hristos este biruinţa credinţei noastre. „A înviat Domnul cu adevărat..." (Lc. XXIV, 34).

Aşa au mărturisit cei unsprezece apostoli şi alţi mulţi martori oculari ai scularii Lui din morţi. Apostolii şi ucenicii Domnului au pecetluit cu sîngele propriu mărturia aceasta a lor. Ei n-au putut să se înşele, fiindcă au stat cu El de vorbă de mai multe ori în răstimpul celor patruzeci de zile petrecute pe pămînt după înviere. Ei n-au voit să ne înşele nici pe noi, fiindcă se împotriveau la aceasta cele mai scumpe interese ale lor din lumea aceasta şi din cealaltă.

„Dacă n-a înviat Hristos, atunci propovăduirea noastră este zadarnică... Dacă numai pentru viaţa aceasta ne-am pus nădejdea în Hristos, atunci sîntem cei mai nenorociţi dintre toţi oamenii!" (I Cor. XV, 14, 19).

De altfel Hristos de nu ar fi înviat n-ar mai fi fost în

ochii lor decît un înşelător care i-a amăgit vestindu-le învi-era Sa.

Chiar dacă am îngădui pentru o clipă că apostolii ar fi vrut să o facă, n-ar fi putut să ne înşele, fiindcă soldaţii romani rînduiţi să păzească mormîntul n-ar fi lăsat să dispară trupul neînsufleţit şi neînviat al lui Hristos.

Aşa dar este cu totul adevărat că Domnul Hristos s-a sculat din morţi. Cu totul adevărat prin urmare că El este marele Dumnezeu atotputernic, de vreme ce un om mort nu se poate învia pe sine însuşi. Numai Dumnezeu stăpînul vieţii şi al morţii este în stare să facă o asemenea minune. Iată cum învierea Mîntuitorului nostru este pentru noi garanţia dumnezeirii Sale şi prin aceasta garanţia tuturor credinţelor noastre. Noi putem striga sus şi tare alături de Sf. Apostol Pavel: „Ştiu cui am crezut...“ (II Tim. I, 12). Ştiu în ce sprijin neclintit m-am răzimat. Căci dacă Iisus Hristos este Dumnezeu, religia Lui este dumnezeească, Evanghelia care-i cuvîntul lui este dumnezeească, tainele pe care El le-a rînduit sînt dumnezeieşti. Biserica pe care El a întemeiat-o este dumnezeească. Lăsîndu-mă condus de credinţa mea creştinească, eu păşesc pe urmele unei călăuze negreşelnice. Făcînd jertfele pe care mi le cere credinţa mea, ştiu că nu pierd truda depusă, ci Dumnezeu mă va răsplăti pentru ea. In deşert diavolii freamătă şi-l stau împotrivă, în zadar patimile stingherite se revoltă. Iisus Hristos, Cel înviat le răpune pe toate. Şi nu se porneşte nici o împotrivire care să nu se sfărîme izbindu-se de piatra mormîntului Său.

„Cu noi este Dumnezeu! înţelegeţi neamuri şi vă plecaţi“. Iată imnul de biruinţă pe care noi ucenicii Celui înviat se cuvine să-l întonăm cu mare însufleţire. De ce? Pentru că noi nu credem într-o zeitate falsă, mincinoasă. Religiunea noastră în tot ce ne învaţă ea, nu rătăceşte şi nu ne amăgeşte. Noi creştinii credem în Dumnezeul cel adevărat, nouă religia ce o mărturisim ne-a descoperit pe Dumnezeul cel viu care „trup s-a făcut şi s-a sălăşluit întru noi şi am văzut mărirea Lui, mărire ca a Unuia născut din Tatăl, plin de har şi de adevăr“ (Io. I, 14).

IUBIȚI CREDINCIOȘI,

De altă parte dacă Iisus este „Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat“ atunci tot ceea ce El a făcut şi ne-a învăţat este pentru noi de-o importanţă covîrşitoare. Cuvin-

tele Domnului trebuiesc împlinite totdeauna, în orice împrejurare, fără murmur, oricît ne-ar costa. Ele oglindesc voinţa unui Dumnezeu, a unui Stăpîn atotputernic.

Dacă Iisus Hristos e Dumnezeu, în El găsim în aceeaşi vreme un sprijin şi o mîngîiere a nădejdii noastre. Fiindcă de la El avem nu numai sfaturi cereşti şi porunci ale unui Stăpîn ci şi făgăduinţe preţioase, promisiuni nemincinoase.

„Cereţi şi vi se va da; căutaţi şi veţi găsi; bateţi şi vi se va deschide. Căci oricine cere, primeşte; cine caută găseşte; şi celui ce bate i se deschide“ (Mat. VII, 7-8).

„Adevărat, adevărat vă spun că orice veţi cere de la Tatăl în numele Meu va da vouă. Pînă acum n-aţi cerut nimic în numele meu: cereţi şi veţi primi, pentru ca bucuria voastră să fie deplină“ (Io. XVI, 23-24).

Şi oare ce primeşte cel ce se roagă lui Dumnezeu în numele lui Iisus? Răspunsul e uşor. Il cunoaştem cu toţii: Rugătorul primeşte toate cele de folos în viaţa lui de pe pămînt şi toate cele către mîntuire. Şi anume: pîinea cea de toate zilele, iertarea păcatelor, învingerea ispitelor, izbăvirea de cel rău.

De la Hristos avem chemări duioase şi pline de compătimire: „Veniţi la mine toţi cei osteniţi şi împovăraţi şi eu vă voi odihni pe voi“ (Mat. XI, 28).

Ca un zălog al dragostei Lui neţărmurite, ne-a lăsat trupul Său spre mîncare şi sîngele Său spre băutură sufletească.

Sfînta împărtăşanie este pentru noi şi o chezăşie a învierii noastre din mormîntul în care putrezeşte pentru o vreme trupul nostru. „Cine mănîncă trupul Meu şi bea sîngele Meu, are viaţă veşnică şi Eu îl voi învia în ziua de apoi“ (Io. VI, 54).

IUBIŢI CREDINCIOŞI,

Ca o încununare a darurilor Sale dumnezeeşti, Mîntuitorul Hristos ne-a dăruit pacea Lui: „Vă las pacea, vă dau pacea Mea“ (Io. XIV, 27). „Pace vouă“ (Io. XX, 19, 21). Această pace care este miezul fericirii, noi putem să o pierdem prin păcate, sau să o cultivăm, să o sporim prin fapte bune. Ea atîrnă în acelaşi timp de Dumnezeu şi de voinţa noastră.

O, cît sînt de numeroase şi cît sînt de grele motivele care ne îndatorează să cultivăm pacea din noi şi din jurul nostru, în cercuri cît mai largi.

Cînd Iisus Hristos, dascălul şi călăuza noastră cerească, este „Domn al păcii“ (Isaia IX, 6), vom putea oare, noi ucenicii şi următorii Lui, să nu căutăm pacea la care ne-a chemat şi pe care ne-a obligat să o promovăm? „Urmăriţi pacea cu toţi oamenii“ (Evr. XII, 14).

Cei ce propovăduiesc pacea şi muncesc cu osîrdie pentru triumful ei se fac vrednici de răsplata cuprinsă în făgăduinţa nespus de preţioasă „Fericiţi făcătorii de pace că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema“ (Mat. V, 9).

Numai aşa trăind va putea fi deplină mîngîierea şi bucuria hărăzită nouă de înălţătorul praznic al Invierii. Şi numai aşa vom putea rosti cu buze vrednice, imnul de slavă la adresa Aceluia care, biruind puterea morţii, a dăruit lumii viaţă.

„Hristos a înviat din morţi, cu moartea pe moarte călcînd şi celor din mormînturi viaţă dăruindu-le“.

Şi nouă ne-a dăruit viaţă veşnică.

„Să ne închinăm Sfintei Invierii Lui celei de a treia zi“.

Rugînd pe bunul Dumnezeu ca Paştile acestui an să fie pentru fiecare din noi, un prilej de întărire în credinţă şi în nădejde, un prilej de alipire mai strînsă către Hristos Cel biruitor, vă împărtăşesc binecuvîntarea mea arhierească, dorindu-vă ca sfintele sărbători ale Invierii Domnului din acest an, să le petreceţi cu pace, cu sănătate, cu iubire frăţească, cu bucurie curată, cu mult folos de mîntuire sufletească.

Bunul Dumnezeu să binecuvinteze pe toţi cei scumpi ai voştri, munca şi năzuinţele voastre spre tot lucrul bun.

Păstorul Cel ceresc să păzească casele voastre şi agonisita ostenelelor voastre. Amin!

Dată în reşedinţa noastră din Roman la Sărbătorile Paştilor din anul 1958.

Al vostru al tuturor de tot binele voitor,

† *TEOFIL*
*EPISCOP*

# FERICIŢI SÎNT FĂCĂTORII DE PACE

Cele nouă fericiri rostite de Mîntuitorul Iisus Hristos, la începutul predicii de pe munte, ocupă un loc de frunte în cadrul învățăturii creștine. Prin ele se arată calitățile morale pe care trebuie să le aibă un creștin, care vrea să intre în Împărăția lui Dumnezeu.

Mîntuitorul Hristos, adînc cunoscător al sufletului omenesc, ține seama de faptul că la baza tuturor năzuințelor și străduințelor omenești stă setea nepotolită după fericire. De aceea, începînd-și predica de pe munte, El arată, în nouă sentințe scurte, condițiile sau stările în care un om poate fi cu adevărat fericit. Deoarece aceste sentințe încep toate cu cuvîntul «fericiți», ele au primit din vechime numirea de fericiri.

Desigur că fiecare fericire, arătîndu-ne o virtute sau stare morală pe care trebuie s-o posede un creștin, își are rostul și însemnătatea ei. Dintre toate fericirile, o importanță și o actualitate deosebită are însă fericirea a șaptea, în care Mîntuitorul spune: «Fericiți făcătorii de pace că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Mat. 5, 9). Valoarea acestei fericiri vine din însăși starea sublimă pe care o enunță în mod solemn — starea de pace — și din lucrarea de realizare a acestei stări.

După învățătura creștină pacea are un aspect întreit: pacea omului cu Dumnezeu, pacea omului cu sine însuși și pacea cu semenii. Pacea cu Dumnezeu stă în strînsă legătură cu învățătura despre mîntuire. Păcatul strămoșesc ca și păcatele personale, după dogmatica ortodoxă, crează o stare anormală, de înstrăinare și dușmănie între om și Dumnezeu, apoi între om și om, între om și natura înconjurătoare și în însăși ființa omului. Mîntuirea omului cere restabilirea acestor raporturi, cere împăcarea și pacea omului cu Dumnezeu, pace și împăcare pe care a restabilit-o Mîntuitorul Iisus Hristos prin activitatea Sa mîntuitoare. Ideea aceasta o arată lămurit Sf. apostol Pavel, spunînd: «Fiind deci îndreptați din credință, avem pace cu Dumnezeu, prin Domnul nostru Iisus Hristos... Căci dacă vrăjmași fiind noi, ne-am împăcat cu Dumnezeu prin moartea Fiului Său, apoi cu atît mai mult după ce ne-am împăcat, ne vom mîntui prin viața Lui» (Rom. 5. 10-11). Sf. Pavel spune hotărît că «El (Hristos) este pacea noastră» (Efes. 2, 14). Căci El a venit în lume ca să aducă pace tuturor. Prin Jertfa de pe cruce El a împăcat neamul omenesc cu Dumnezeu, realizînd mîntuirea obiectivă. Iar darul acestei păci și

împăcări se revarsă din belşug peste toţi oamenii; rămîne numai ca ei să şi-l însuşească prin mîntuirea subiectivă. Pacea cu Dumnezeu reprezintă deci raportul firesc şi ideal ce trebuie să existe între noi şi Dumnezeu, adică trăirea vieţii în deplină ascultare şi împlinire a poruncilor Sale, cu ajutorul harului divin. Despre această pace vorbeşte însuşi Mîntuitorul, spunînd: «Pace las vouă, pacea Mea dau vouă, nu precum dă lumea dau Eu vouă» (Ioan 14, 27). «Mîntuitorul stăruieşte, aici, asupra deosebirii dintre pacea exterioară, pe care oamenii pot s-o impună, uneori, din afară, şi pacea lăuntrică a credinciosului, pe care El a adus-o pe pămînt şi care se poate păstra, dacă omul voieşte împotriva oricăror piedici. Pacea pe care Mîntuitorul o numeşte apăsat «Pacea Mea», este darul dumnezeesc al împăcării pămîntului cu cerul, care s-a revărsat în lume prin coborîrea Fiului lui Dumnezu printre oameni»[1]).

Pacea cu Dumnezeu are ca rod şi urmare firească pacea în interiorul fiinţei noastre, adică pacea cu noi înşine. În starea de păcat, fiinţa omului este stăpînită de tendinţe contradictorii. Primatul sufletului este primejduit şi uzurpat de revolta simţurilor. Funcţiunile sufletului, ca raţiunea, voinţa şi sentimentul devin roabe ale poftelor pătimaşe pe care le slujesc, fără să-şi dea seama de cele mai multe ori. La această stare a omului se referă Sf. Iacob, cînd zice că «omul cu gîndul împărţit este nestatornic în toate căile sale» (Iacob 1, 8). Această neorînduială şi luptă în viaţa interioară are ca urmare neînţelegeri şi tulburări: «De unde sînt lupte şi sfezi între voi? Nu, oare, de aici: din poftele voastre care se războiesc în membrele voastre? Doriţi şi nu aveţi; ucideţi şi pizmuiţi şi nu puteţi să izbîndiţi ce poftiţi. Cereţi şi nu primiţi, pentru că cereţi rău, ca să cheltuiţi în poftele voastre» (Iacob 4, 1-3).

Dacă starea de păcat crează această situaţie în viaţa omului, pacea sufletească, pacea cu noi înşine, ca rod şi urmare a păcii cu Dumnezeu, aduce cu sine, ca un dar binecuvîntat, o disciplină, o armonie şi o pace desăvîrşită în viaţa interioară. Toate funcţiunile fiinţei noastre psiho-fizice îşi îndeplinesc acum lucrarea lor firească, colaborînd la formarea personalităţii omului. Trecerea de la starea de păcat la starea de pace sufletească o descrie Sf. apostol Pavel în felul următor: «Să nu mai domnească păcatul în corpul vostru cel muritor, ca să vă mai supuneţi poftelor lui, nici să nu mai faceţi mădularele voastre unelte ale nedreptăţii păcatului, ci vă înfăţişaţi înaintea lui Dumnezeu, ca nişte înviaţi din morţi şi mădularele voastre să le înfăţişaţi lui Dumnezeu, ca unelte ale sfinţeniei» (Rom. 6, 12-13). Pornind de la această dezvoltare armonică a vieţii omului, Fericitul Agustin caracterizează pacea interioară ca: «seninătatea minţii, liniştea sufletului, curăţia inimii, frîna poftei şi prietena dragostei»[2]). În concluzie, pacea sufletească sau pacea cu noi înşine este o stare de dezvoltare disciplinată şi armonică a fiinţii noastre; stăpînirea instinctelor minore, armonie între cerinţele trupului şi aspiraţiile sufletului, înnoirea harică a omului în care sufletul deţine primatul, cu un cuvînt, «lepădarea omului vechi şi îmbrăcarea în

omul nou» (Efes. 4, 22)[3]). Pacea în fiinţa omului ca şi pacea cu Dumnezeu presupune deci o stare de înaltă moralitate.

Pacea în fiinţa omului este ca un fel de focar puternic de moralitate interioară, din care izvorăsc razele strălucitoare ale virtuţilor. Căci sufletul care a ajuns să aibă pe Dumnezeu, ca o prezenţă care îl copleşeşte şi îl transformă, acela a ajuns să aibă şi pacea lui Dumnezeu care covîrşeşte toată mintea (Filip. 4, 7), adică o pace atît de profundă şi atît de înaltă încît mintea n-o poate pricepe. Iar cel ce este plin de pace, acela şi iradiază pace, acela devine un făcător de pace, căci pacea lui Dumnezeu, care sălăşluieşte în sufletul lui, nu poate rămînea închisă, ci ea caută să se reverse şi în afară. Pacea în fiinţa noastră caută în mod firesc pacea cu semenii din jur şi cu oamenii din toată lumea. Şi de fapt pacea cu oamenii este lucrarea principală la care trebuie să ajungă pacea din fiinţa omului izvorîtă din pacea cu Dumnezeu. Pacea cu semenii este pacea ajunsă la maturitate. Tocmai pentru aceasta asupra ei se stăruie atît de mult în Sf. Scriptură şi în scrierile patristice.

În noaptea naşterii Mîntuitorului, adică în momentul supremei descoperiri a lui Dumnezeu în lume, corul îngeresc, vesteşte «bucurie mare pentru tot poporul» (Luca 2, 18), tălmăcind astfel rostul acestui eveniment unic: «mărire întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» (Luca 2, 10-11). Sf. Apostol Pavel spune clar că Mîntuitorul a venit în lume ca să dărîme zidul vrajbei şi să împace pe toţi oamenii şi pe toate popoarele, unindu-le într-un organism în care fiecare om şi fiecare popor devine un membru necesar, care colaborează întreolaltă aşa cum colaborează membrele unui trup omenesc (cf. Efes. 2, 14-18). Pentru aceasta Sf. apostol Pavel nu încetează a chema pe creştini la pacea care ne uneşte pe toţi, în unitatea trupului tainic al lui Hristos. «Căutaţi pacea cu toţi şi sfinţenia fără care nimeni nu va vedea pe Dumnezeu» (Evrei 12, 14). Creştinilor din Roma le spune: «De este cu putinţă, cît ţine de voi, trăiţi în pace cu toţi oamenii» (Rom. 12, 18). Aceeaşi poruncă o dă şi Corintenilor, spunîndu-le: «Trăiţi în pace şi Dumnezeul dragostei şi al păcii va fi cu voi» (II. Cor. 13, 11). Iar Sf. Ciprian îndeamnă pe creştini la pace şi bună înţelegere, zicînd: «Pacea trebuie să o caute şi să o urmeze fiul păcii. Dacă sîntem împreună moştenitori cu Hristos să rămînem în pacea lui Hristos. Dacă sîntem fiii lui Dumnezeu să fim făcători de pace,... Trebuie ca fiii lui Dumnezeu să fie făcători de pace, cu inima blîndă, nevinovaţi în cuvînt, cu bună înţelegere în relaţiile lor»[4]).

Desigur că pacea cu semenii, ca şi pacea cu Dumnezeu şi cu noi înşine, nu se realizează de la sine, în mod automat. Mîntuitorul nu fericeşte numai pe cei ce au pace, ci îndeosebi pe cei ce sînt făcători de pace. Iar aceştia nu sînt numai nişte simpli oameni liniştiţi şi paşnici, datorită temperamentului lor, dar indiferenţi faţă de semenii lor; ei sînt mai mult decît aceştia, ei sînt făcători de pace, adică cei ce aduc pacea în ei şi între oameni, o menţin, o restabilesc dacă e primejduită, o propovăduiesc şi o răspîndesc mereu. Ca să ajungem la starea de pace trebuie, deci, să lucrăm şi să luptăm pentru ea.

În concret, lucrarea creștinului ca făcător de pace are două aspecte. Mai întîi, cel ce este însufleţit de pace și-și dă seama de valoarea ei, acesta, în relațiile zilnice cu semenii săi, indiferent de ce naţionalitate, religie, condiţii sociale etc. ar fi aceștia, se poartă cu pace față de ei, lucrează cu ei în duhul constructiv și de zidire sufletească a păcii.

Cel ce este făctor de pace niciodată nu este pricină de ceartă, de scandal și neînţelegere între oameni, ci caută ca între el și semenii săi să se stabilească relaţii de pace și prietenie constructivă; caută să determine și să creeze astfel de relaţii și între semenii săi, împrietenind și pe alţii între ei. În acest fel creștinul, ca făcător de pace, devine un izvor nesecat de pace și bună înţelegere pentru cei din jurul său. El este aluatul mic de pace dar care dospește frămîntătura mare de viață pașnică și bună înţelegere din familia sa, din satul său, orașul său și chiar ţara lui și din lumea întreagă. Aceasta înseamnă că un creștin ca făcător de pace nu se mărginește numai la pacea individuală, la pacea dintre persoane, adică la pacea dintre persoanele dintr-un cadru limitat al societății, ci el caută ca pacea să fie o realitate universală, pacea să se sălășluească în sufletul tuturor oamenilor și al tuturor popoarelor, în sufletul întregei omeniri, pentru ca lumea întreagă să devină o împărăţie a păcii, o Împărăție a lui Dumnezeu. Căci «Împărăţia lui Dumnezeu, zice Sf. Pavel, nu este mîncare și băutură, ci dreptate și pace și bucurie în Duhul Sfînt» (Rom. 14, 17)[5]. Acesta este deci primul aspect al lucrării creștinului ca făcător de pace: a căuta să stabilească relaţii de pace, bună înţelegere și prietenie sinceră între el și semenii săi, între semenii săi de aproape sau de departe și între popoarele lumii, ceea ce înseamnă o contribuţie uriașă pentru domnia păcii în lume.

Tălmăcind această fericire, Sf. Ioan Gură de Aur, spune însă că, prin aceste cuvinte, Mîntuitorul nu numai că ne oprește de la cele care ar fi o piedică în calea stabilirii relaţiilor de pace între oameni, nu numai că ne îndeamnă la o viață virtuoasă, care crează astfel de relaţii, ci El ne cere ceva mai mult: El vrea să lucrăm la împăcarea celor învrăjbiţi. Căci și lucrarea Fiului lui Dumnezeu a fost de a împăca pe cei ce erau vrășmași și de a reuni ceea ce era împărţit[6]. Iar «Dumnezeu, zice sf. apostol Pavel, care ne-a împăcat cu Sine prin Iisus Hristos, ne-a încredinţat slujirea împăcării» (II. Cor. 5, 18). Împlinindu-și această slujire a împăcării primită de la Dumnezeu, ca o datorie sfîntă, creștinii ca făcători de pace au deci misiunea de a căuta să înlăture dintre ei orice pricină care duce la ură, neînţelegere, certuri și războaie; de a căuta să înţeleagă urmările rele și pentru unul și pentru altul ale acestor certuri, care trebuie să înceteze și să fie înlocuite cu relaţiile de pace și prietenie, cu slujirea reciprocă pentru fericirea tuturor. Creștinul nu poate trece nepăsător și indiferent pe lîngă semenii săi, care se duşmănesc. Cînd vedem semeni de ai noștri, zice sf. Ioan Gură de Aur, certîndu-se cu furie sau săvîrșind alte păcate, cum de rămînem nepăsători, sau mai dureros, ne bucurăm, distrîndu-ne privirea cu această scenă. Ce se poate mai neomenesc? Îi vezi cum se sfî-

şie, iar tu rămîi cu braţele încrucişate? Aceştia sînt fiare? Nu, sînt oameni care au aceeaşi fire ca şi tine. Nu privi numai la ei, ci caută să opreşti cearta, întoarce-i la pace şi linişte. Fă-i să roşească de purtarea lor nedemnă. Cum? Nu simţi că prin cearta lor tu însuţi te necinsteşti, căci eşti părtaş aceleiaşi firi![7]) Deci nu omul lup, omul contra omului; nu omul indiferent, omul alături de om, ci omul păcii, omul pentru om, omul pus în slujba omului. Acesta este al doilea aspect al lucrării creştinului ca făcător de pace: de a împăca pe cei învrăjbiţi, de a împrieteni pe cei depărtaţi şi duşmani întreolaltă, de a-i uni şi înfrăţi pe toţi în aceeaşi mare familie a tuturor creştinilor care sînt fii ai lui Dumnezeu şi fraţi întreolaltă. Iar relaţiile firesti între fraţi sînt cele de pace şi prietenie şi nu cele de ură, neînţelegere şi ceartă. Lucrarea creştinului desigur că nu se limitează numai la împăcarea şi restabilirea relaţiilor de pace între persoanele din cadrul limitat al societăţii, ci şi la împăcarea şi buna înţelegere a tuturor oamenilor şi a tuturor popoarelor, căci pacea cu sine însuşi şi pacea dintre oameni depinde în mare măsură de pacea şi armonia dintre popoarele din care ei fac parte.

Dragostea şi pacea numai atunci sînt depline cînd cuprind şi însufleţesc pe toţi oamenii şi toate popoarele. De aceea, «întîistătătorul Bisericii, observă sf. Ioan Gură de Aur, nu zice numai: Pace vouă, ci: Pace tuturor. Căci, ce folos dacă avem pace cu unul, iar cu altul război şi luptă? Care este cîştigul? Şi în corp, dacă unele mădulare sînt liniştite, iar altele tulburate, nu se poate statornici niciodată sănătatea ci, prin buna rînduială, prin acordul şi pacea tuturor. Dacă nu sînt toate liniştite şi nu stau la locurile lor, toate se vor răsturna. Chiar şi în mintea noastră, dacă nu sînt în liniste toate cugetele, nu va fi pace» (Omilia 3-a la Ep. c. Colos. M. P. G. 62 col. 322).

Între cele trei aspecte ale păcii, pe care le-am prezentat, este deci o strînsă legătură, crescînd una prin alta. Căci cu cît ne apropiem mai mult de Dumnezeu, printr-o viaţă virtuoasă, cu atît şi pacea fiinţei noastre devine mai vie şi mai trainică, cu atît şi pacea între oameni devine mai sigură, mai temeinică şi mai durabilă. Şi cu cît lucrarea noastră ca făcători de pace este mai intensă şi mai activă, cu atît şi pacea cu noi înşine se sălăşluieşte mai bogat şi mai adînc în sufletele noastre, cu atît şi apropierea de Dumnezeu şi pacea cu El devine mai intimă şi mai lucrătoare. În acest fel, creştinul este în mod permanent un făcător de pace. În faza de început a vieţii creştine, el lucrează îndeosebi pentru pacea cu Dumnezeu şi cu sine însuşi şi în mod indirect la pacea cu semenii; iar în faza doua, a bărbăţiei creştine, el este făcător de pace îndeosebi cu semenii, fără a înceta să lucreze şi la pacea cu Dumnezeu şi cu sine însuşi. Căci pentru a creia o atmosferă de pace în jurul său, pentru a deveni un adevărat făcător de pace, creştinul trebuie ca, mai întîi el însuşi, să fie plin de pace, s-o vrea pentu sine şi pentru semenii săi, pentru binele lui şi al lor.

Pentru a lucra cu spor ca făcător de pace, creştinul trebuie să fie îmbrăcat cu toată «armura lui Dumnezeu» (Efes. 6, 11), adică cu virtuţile caracteristice unui făcător de pace. Dintre aces-

tea cea dintîi este rugăciunea. A te ruga pentru cineva înseamnă a trăi în comuniune cu el, a simți, a voi și a dori la fel cu el. Puterea mare a rugăciunii vine îndeosebi din faptul că prin ea noi îl chemăm pe Dumnezeu ca ajutor în lucrarea noastră pentru pace. În acest fel avînd alături pe Dumnezeu, supremul ajutor, rugăciunea este arma cea mai puternică pentru biruința păcii în lume. Sfera în care fiecare creștin își desfășoară, în mod obișnuit, lucrarea pentru pace este destul de limitată pentru cei mai mulți. Prin rugăciune însă această sferă de acțiune se lărgește pînă la maximum, căci prin ea noi lucrăm pentru pacea a toată lumea, pentru pacea în prezent și pentru pacea în viitor. De aceea rugăciunile pentru pace în cultul Bisericii Ortodoxe, public și particular, ocupă un loc deosebit de important. «Ne rugăm, spune Sf. Ioan Gură de Aur, cerînd îngerul păcii și pretutindeni cerem pace, fiindcă nimic nu este asemenea ei. La biserică, în rugăciuni, în litanii, în cuvinte de urare, odată, de două ori, de trei ori și de multe ori, întîistătătorul Bisericii dă pacea, zicînd: Pace vouă. Pentru ce? Fiindcă ea este maica tuturor bunurilor, temei al bucuriei» (Omilia III-a la Ep. c. Coloseni M. P. G. 62 col. 322).

Creștinul făcător de pace trebuie să știe apoi că între oameni și popoare nu se poate statornici și păstra o pace desăvîrșită decît atunci cînd la temelia organizării vieții sociale și a raporturilor dintre state se așează dreptatea. «Pacea va fi lucrul dreptății, zice proorocul Isaia; Iar roada dreptății va fi liniștea și nădejdea în veci de veci» (Isaia 32, 17). Dacă dreptatea domnește între oameni și popoare atunci nimeni nu este lovit în drepturile sale, ci fiecăruia i se dă ceea ce i se cuvine. «Pacea amestecată cu dreptatea, zice Isidor Pilusiotul, este un bun dumnezeesc; iar dacă una din ele ar exista fără cealaltă se vatămă frumusețea virtuții. Căci, pacea există și la tîlhari cu semenii lor și între lupi; la cei dintîi pentru vătămarea oamenilor, iar la ceilalți pentru distrugerea turmelor. Dar, noi nu putem numi pace pe aceea care nu este împodobită cu dreptatea» (Epistola 246, P. G. 78 col. 924 sq.).

Autorul lucrării «Urmarea lui Iisus Hristos» vorbind despre omul pașnic sau făcăror de pace, dă cîteva îndrumări prețioase în această privință. «Păstrează tu mai întîi pacea și atunci vei putea fi făcător de pace. Un om iubitor de pace folosește mai mult decît cel plin de știință. Omul stăpînit de patimi schimbă și binele în rău, iar despre alții crede mai bucuros răul decît binele. Omul pașnic însă toate le cîrmuiește spre bine. Cel întărit în pace nu cugetă rău de nimeni, însă cel tulburat și nemulțumit este frămîntat de felurite bănuieli: în veci nu e în pace și nici altora nu dă pace. Zice adeseori ce n-ar trebui să zică și nu face ce ar avea datoria să facă. Ia seama la datoriile altora, și de ale sale nu poartă grijă. Să ai, dar, rîvna virtuții mai întîi pentru tine, și atunci mai ușor poți s-o răspîndești și asupra aproapelui»[8]).

Pentru a înlătura orice piedică din calea realizării păcii între oameni se cere deci, iertarea reciprocă a greșalelor, răbdare și îngăduință, stăruință continuă și ascultarea unuia față de altul. Egoismul și mîndria, ambiția necugetată, ura, invidia, calomnia, răzbunarea sînt piedeci serioase în calea realizării păcii. De fapt o parte din calitățile făcătorului de pace sînt amintite în primile

șase fericiri. Acestea sînt: sărăcia cu duhul adică smerenia, care este condiția strictă a propășirii duhovnicești; plînsul sau suspinul tainic ce izvorăște din conștiința păcătoșeniei și a nedesăvîrșirii ca și din dorul după sfințenie; blîndețea care nu știe de ceartă, de ură și vrăjmășie ci caută să birue răul cu binele, prin răbdare și bunătate; setea și foamea după dreptate, adică aspirația continuă și crescîndă după bine și desăvîrșire; milostivirea care ne identifică cu suferința și necazul semenului, făcîndu-ne să-l ajutăm; și, curăția cu inima în care se reflectă lumina vederii lui Dumnezeu și prin care ne apropiem de El. Toate acestea ne înfățișează chipul unui adevărat făcător de pace. De aceea, în mod indirect, și cei ce se găsesc, pe una din aceste trepte, pot fi socotiți ca făcători de pace, deoarece virtuțile lor sînt necesare unui făcător de pace, pentru că duc la realizarea păcii.

Pacea adevărată între oameni și popoare prespune, pe lîngă virtuțile amintite, o dragoste puternică între oameni și popoare. Căci numai focul dragostei este în stare să atragă și să unească pe toți oamenii, prin ceea ce au ei mai propriu și mai intim ca persoane, într-o armonie, solidaritate și pace desăvîrșită. Numai dragostea este capabilă de lepădare de sine, de eroismul și jertfa unuia pentru altul. Iar pacea are nevoie de toate acestea. Pentru aceasta Sf. Pavel numește dragostea «cingătoarea desăvîrșirii» căci ea ne unește pe toți într-un singur trup tainic și face să domnească în inimile tuturor pacea lui Dumnezeu, la care am fost chemați (Col. 3, 14-15).

Pacea este deci necesară vieții creștine. Ea este mai întîi o cerință naturală a firii omenești, dar este și o poruncă sfîntă a Evangheliei Mîntuitorului. Împlinirea acestei porunci de către toți oamenii are ca urmare firească domnia păcii în toată lumea, adică sălășluirea Împărăției lui Dumnezeu pe acest pămînt. Iar sălășluirea și domnia păcii în lume este identică cu realizarea ordinei morale în lume, adică domnia armoniei desăvîrșite în și între oameni, prin conformarea vieții tuturor la legea morală. Ceea ce este ordinea fizică în lumea universului fizic, aceea este ordinea morală sau pacea în viața oamenilor. Ordinea fizică face ca universul să se mențină, să fie numit cosmos, adică ceva bine organizat, ceva armonios și frumos. Contrastul stării de cosmos este starea de haos, adică neorînduiala, ceva ce se dezvoltă la voia întîmplării. Dacă starea de haos ar domni numai cîteva clipe în univers, aceasta ar aduce distrugerea totală a lumii, ceea ce nu s-a întîmplat niciodată.

Ordinea fizică trebuie să fie un model și un imbold pentru ordinea morală, pentru pacea între oameni. Și în viața oamenilor poate fi cosmos sau haos. Aceasta depinde de oameni, de viața lor. Haos în viața oamenilor și a popoarelor înseamnă viața trăită în indiferență unul față de altul, sau mai grav, în certuri, neînțelegeri și războaie, care aduc numai nenorociri și suferințe în lume, împiedică civilizația și progresul omenirii și distrug în cîteva clipe valori nepieritoare la care alții au lucrat ani sau veacuri dearîndul. Iar cosmos în viața oamenilor și a popoarelor înseamnă viața trăită în pace, în bună înțelegere, în prietenie și colaborare sinceră, viața care oferă climatul favorabil în care fie-

care om și fiecare popor poate să trăiască liniștit, poate lucra în tihnă, valorificîndu-și și înmulțindu-și fiecare talanții primiți de la Dumnezeu.

Sfinții părinți și scriitorii bisericești au cele mai alese cuvinte despre domnia acestei stări de pace în lume. «Pacea între frați, zice marele predicator Petru Hrisologul, este voința lui Dumnezeu, bucuria lui Hristos; ea este desăvîrșirea sfințeniei, regula dreptății, învățătoarea adevărului, păzitoarea vieții curate. Pacea este mama iubirii, legătura unirii și dovada limpede a minții curate [9]). «Pacea este maica tuturor bunurilor, zice Sf. Ioan Gură de Aur. Nimic nu este asemenea ei. De aceea și Hristos a poruncit Apostolilor, cînd intră în case, să spună aceasta, îndată, ca un fel de simbol al bunurilor. «Intrînd în case, spune El, ziceți: Pace vouă» (Mat. 10, 22). Căci, dacă aceasta lipsește, toate sînt de prisos. Și, iarăși, a spus ucenicilor: «Pace las vouă, pacea Mea dau vouă» (Ioan 14, 27). Aceasta deschide calea dragostei» (Omilia III-a la Ep. c. Colos. M. P. G. 52, col. 322). După Nicolae Cabasila, pacea este ținta supremă către care se îndreaptă toate faptele celor ce cugetă mereu la Legea lui Dumnezeu. «Întrucît Hristos, zice el, este pacea noastră, El care a făcut din cele două lumi una, surpînd peretele din mijloc al despărțiturii și nimicind vrăjmășia în trupul Său (Efes. 2, 14) și tot ce a făcut, a făcut din pacea sufletului său, oare la ce vor da întîietate, dacă nu păcii, sufletele ale căror primă grijă și năzuință este să cugete într-una la Legea lui Dumnezeu? Acești oameni vor căuta pacea, cum zice sf. Pavel (Rom. 14, 19) dincolo de orice, vor urni și pe alții în căutarea ei, vor înlătura ura deșartă și-or înceta a se mai învrăjbi, știind că pacea e atît de prețioasă, încît pentru aceasta s-a coborît Domnul din cer pe pămînt și a răscumpărat pe om și, din bogat ce-a fost și stăpîn al lumii întregi, nimic n-a găsit vrednic să fie prețuit decît această pace pentru care și-a și vărsat sîngele. Iar întrucît a văzut că în întreagă lumea celor zidite nu se află nici o făptură care să fie vrednică de pacea și de împăcarea pe care a adus-o Domnul a făcut o făptură nouă, din sîngele Său, făcîndu-se prin aceasta și Împăciuitor și Domn al păcii. De aceea, credincioșii, care se închină sîngelui acestuia ce altceva ar trebui să facă, pentru a-și împăca trebuințele lor, decît s-ajungă făcători de pace între oameni?» [10]).

Creștinii care-și îndeplinesc în acest fel misiunea de făcători de pace, aceia, după cum spune Mîntuitorul, sînt fericiți. Ei au conștiința împăcată, se simt plini de bucurie și de mulțumire sufletească. Cel ce a ajuns deci la adevărata pace, acela a ajuns și la adevărata fericire, fericire ce izvorăște din taina vieții curate trăite în comuniune de dragoste cu Dumnezeu și cu semenii. Deci pacea însăși este fericire, iar fericirea este pace. De aceea a fi făcător de pace înseamnă a fi făcător de fericire. Făcînd și aducînd altora pace și fericire tu însuți devii fericit. Adevărata pace și fericire o ai numai atunci cînd poți face și pe altul plin de pace și de fericire. Fericirea este bucuria de a face pe altul fericit.

Desigur, dacă făcătorii de pace sînt fericiți urmează, în mod firesc, că cei ce nu sînt făcători de pace nu pot fi nici fericiți.

Iar cel ce nu este făcător de pace înseamnă că este distrugător al păcii, este producător de certuri, de neînțelegeri și războaie între oameni și popoare. Aceştia lasă în urmă numai necazuri, inimi îndurerate, prăpăstii între oameni, lacrimi şi suferințe. Unii ca aceştia nu vor fi niciodată fericiţi şi cu atît mai puțin vor putea face pe alţii fericiți. Căci cei ce nu au pace «nici pe alţii nu lasă în pace. Unii ca aceştia sînt altora spre greutate şi loru-şi spre mai mare greutate» (Urmarea lui Hristos, p. 105).

Fericirea este dependentă de împlinirea binelui; ea este virtuoasă şi altruistă, de aceea se comunică. Nu există fericire de unul singur. Fericirea unuia singur face nefericirea altuia şi fericirea ta nu se poate plăti cu prețul nefericirii altuia. Fericirea nu trebuie să fie însă numai pentru unul ci pentru toţi [11]). Iar fericirea pentru toţi este un dar binecuvîntat al păcii. Şi cu cît pacea e mai sinceră, mai temeinică şi mai durabilă cu atît şi fericirea e mai plăcută. Pentru aceasta numai făcătorii de pace sînt cu adevărat fericiţi, şi, pot face şi pe alţii fericiţi.

Pe lîngă faptul că sînt fericiţi, făcătorii de pace au cinstea de a fi numiţi, de către Mîntuitorul Hristos, fii ai lui Dumnezeu. Căci, după învăţătura creştină, Dumnezeu este izvorul şi temeiul păcii în lume. El a creat lumea într-o armonie desăvîrşită, iar armonia este pace. El a trimis în lume pe Fiul său ca să restabilească această armonie şi pace, eliminînd şi nimicind păcatul care tulbură această armonie şi pace. El vrea ca armonia şi pacea care domnește în ceruri între ființele spirituale să domnească şi pe pămînt, între oameni. Tocmai pentru aceasta Dumnezeu adeseori e numit «Dumnezeul păcii» (Rom. 15, 33). Sf. Pavel spune lămurit: «Dumnezeu nu este al neorînduelii, ci al păcii» (I Cor. 14. 33; vezi şi Rom. 16, 20; I Tes. 5, 23). De asemenea Domnul Iisus Hristos, ca unul care a realizat împăcarea şi pacea omului cu Dumnezeu, e numit şi «Domn al păcii» (Isaia 9, 5), iar Sf. Pavel îl numeşte «Rege al Salemului, adică Rege al Păcii» (Evrei 7, 2). Dacă părintele cel ceresc este Dumnezeul păcii, dacă voia Lui e ca pacea şi armonia să domnească pe pămînt, atunci, pe drept cuvînt, creştinii, ca făcători de pace, ca împlinitori ai voinţei lui Dumnezeu, pot fi numiţi fii ai lui Dumnezeu, fii ai păcii, căci prin aceasta se aseamănă cu Dumnezeul păcii. «Ei o gustă în ei şi o răspîndesc şi asupra celorlalţi; ea curge, ca să zicem aşa, din inima lor ca acele rîuri ce udau fericita locuinţă (a raiului) a primului nostru părinte, în timpul nevinovăţiei sale. Şi cînd va veni ceasul cel de pe urmă, şi atunci va fi încă pacea, căci Împărăţia lui Dumnezeu e dreptate şi pace» (Urmarea lui Iisus Hristos, p. 107).

Privită în această lumină a învăţăturii creştine, starea de pace este idealul spre care trebuie să se îndrepte toate străduinţele omeneşti. Pacea este o necesitate permanentă şi de aceea presupune o lucrare continuă din partea făcătorilor de pace. În vremuri de neînţelegeri, trebuiesc depuse toate eforturile posibile pentru ca pacea să domnească în lume. În vremuri de liniște pacea trebuie consolidată pentru a fi cît mai durabilă. Iar atunci cînd pacea omenirii e ameninţată de pericolul mare al războiului, trebuie depuse toate sforţările pentru a înlătura acest pericol. În această

stare din urmă se găseşte omenirea în timpul de azi. Încă nu s-au închis bine ranele adînci în trupul omenirii, provocate de cel de al doilea război mondial, care a pustiit ca un uragan sălbatec aproape toată lumea, şi pacea lumii de azi este iarăşi în pericol. Acest pericol trebuie evitat, trebuie înlăturat. Dar pentru aceasta e nevoie ca toţi oamenii şi toate popoarele iubitoare de pace să-şi dea mîna prietenește şi să lucreze laolaltă pentru a menţine bunul păcii, ferind omenirea de tragedia unui nou război. De aceea problema sau cauza principală în jurul căreia se concentrează toate eforturile oamenilor de azi, care-şi dau seama de valoarea păcii şi de pericolul unui nou război, este lucrarea sau lupta pentru menţinerea şi consolidarea păcii în lume.

Dacă creştinii sînt prin definiţie făcători de pace şi dacă ei îşi împlinesc cum se cuvine această misiune, prin aceasta ei aduc un aport deosebit de important, contribuind în mod real la sălăşluirea, menţinerea şi consolidarea păcii între oameni şi popoare. Căutînd să împlinească voinţa lui Dumnezeu şi propovăduind pacea lăsată de Mîntuitorul Hristos, Biserica lui Hristos, prin fii ei făcători de pace, adaugă în acest fel învăţătura ei înaltă şi străduinţa ei statornică la năzuinţa şi efortul oamenilor pentru păzirea legii păcii în lume. Biserica lui Hristos azi, ca şi în veacurile trecute, îşi continuă lucrarea Întemeietorului ei, propoveduind şi lucrînd pentru: pacea cu Dumnezeu, pacea cu noi înşine şi pacea între oameni.

La fiecare slujbă religioasă slujitorii altarelor se roagă «cu pace» Dumnezeului păcii «pentru pacea de sus»; se roagă ca Dumnezeu să păzească toate ţările, oraşele şi satele «de sabie, de venirea altor neamuri şi de războiul cel dintre noi», deci, «pentru pacea şi bună starea întregei lumi». Pe lîngă rugăciunile pentru pace, predicile şi întreaga activitate pastorală pe care le fac slujitorii altarelor, Bisericile ortodoxe surori, au ţinut consfătuiri speciale, chemînd la pace şi bună înţelegere pe creştinii din toată lumea; au trimis delegaţii lor la toate congresele internaţionale pentru pace; au ţinut consfătuiri cu celelalte confesiuni şi culte religioase dîndu-şi mîna în slujirea acestei cauze etc. Biserica ortodoxă, alături de toţi oamenii iubitori de pace şi progres, alături de toţi cei ce vor binele omenirii, aduce mereu aminte fiilor ei să-şi împlinească cu osîrdie misiunea lor ca făcători de pace. Ea caută mai bine, cum zice fer. Augustin «să nimicească războaiele prin cuvinte decît oamenii prin sabie, şi să dobîndească sau să obţină pacea prin pace nu prin război» (M. P. L. 129, col. 1019).

În concluzie, deci, putem spune că a fi făcător de pace este un întreit imperativ categoric pentru fiecare creştin: este un imperativ al firii omeneşti, este un imperativ al Evangheliei lui Hristos şi este un imperativ al vremurilor de azi. «Nimic nu este mai propriu creştinului decît să fie făcător de pace», zice Sf. Vasile cel Mare (P. G. 32, col. 528). De aceea a fi făcător de pace înseamnă a fi creştin adevărat, a avea pace cu Dumnezeu, cu tine însuţi şi cu toţi semenii tăi.

Astfel «punînd fiecare, pe plan secundar, tot ceea ce poate despărţi şi învrăjbi pe oameni, în unirea cugetelor prin aceeaşi

credință în îndreptarea năzuințelor prin aceeași nădejde și în topirea inimilor prin aceeași văpaie a dragostei, creștinii găsesc împlinirea idealului sublim al păcii desăvîrșite în viețuirea lor în Hristos» [12]). De aceea putem spune împreună cu Sf. Ioan Gură de Aur: «Niciodată n-am fost și nu vom fi dușmani ai păcii. Căci, dacă vom pierde pacea, ne vom face dușmani ai celor care au auzit de la Hristos cuvintele: «Pace vouă» [13]).

Starea de pace, sub întreitul ei aspect, oferă climatul favorabil pentru dezvoltarea progresului și fericirea tuturor oamenilor. De aceea, «cine voiește să iubească viața și să vadă zile bune... să caute pacea și s-o urmeze» (I. Petru 3, 10-12), să devină un făcător de pace. Fiecare om iubește viața. De aceea fiecare om trebuie să caute pacea și să devină un făcător de pace. În împlinirea reală a acestei misiuni stă mîntuirea, fericirea și împlinirea rostului, pe care-l avem în această lume, de a fi «împreună lucrătorii lui Dumnezeu» (II. Cor. 6, 1), la propoveduirea și sălășluirea în sufletele tuturor oamenilor a păcii, pe care ne-a lăsat-o Iisus Hristos (Ioan 14, 27), pentru ca lumea întreagă s-o trăiască ca pe o realitate zilnică și să cînte mereu, împreună cu îngerii «Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace și între oameni bunăvoire».

*Ierom. IRINEU CRĂCIUNAȘ*

## NOTE

1) Prof. Iustin Moisescu, *Temeiurile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii*, în rev. Studii Teologice, Buc. 1953/3-4, p. 258.

2) De verbis Domini, citat după M. J. Lagrange, *Evangile sélon Saint Jean*, ed. V, Paris 1936, p. 393.

3) Diac. Prof. Orest Bucevschi, *Pace și Prietenie* în rev. Studii Teologice, 1953/7-8, p. 449.

4) *Despre unitatea Bisericii M. P. L. 4*, col. 534; Iustin Moisescu, Prof. Univ. *Ierarhia bisericească în epoca apostolică*, cu Anexa: Texte biblice și patristice despre pace și muncă. Craiova 1955, pp. 65-71. (Majoritatea textelor patristice le-am luat după acest studiu).

5) Prof. Ierom. Mladin Nicolae, *Curs de teologie morală*. (dactilografiat) Sibiu 1957, p. 146-147.

6) *Predica de pe munte, Zece omilii*, trad. de Ep. Ghenadie al Buzăului, Buzău 1938, p. 8.

7) *Omilia 15-a la Ev. după Matei*, M. P. G. vol. 57, col. 236-237.

8) *Urmarea lui Iisus Hristos*, trad. de G. Munteanu, ed. III-a, Editura și tiparul Sf. Mănăstiri Neamțu (f. an).

9) *Despre pace*, M. P. G. 52 col. 598.

10) *Despre viața în Hristos*, trad. de Pr. Prof. Teodor Bodogae, Sibiu 1946, p. 164-165.

11) Prof. T. M. Popescu, *Preotul călăuzitor spre fericire*, (dactilog.) Buc. 1956, p. 7-9.

12) Prof. Iustin Moisescu, *Temeiurile*.... p. 261.

13) *Omilie la Înălțarea Domnului*, M. P. G. vol. 52, col. 790.

# PROBLEMA FRUMOSULUI ÎN VECHIUL TESTAMENT

## CONTRIBUȚII EXEGETICE

Frumosul e o problemă de estetică. Cuvîntul «estetică» este transcrierea grecescului αἰσθητική, de la αἰσθητικός, ή, όν și înseamnă simțitor, sensibil, sensibilitate, [1]) adică ceea ce poate fi prins cu ajutorul simțurilor, văzut cu ochii sau auzit cu urechile.

Poate că de la termenul grecesc pornind Imanuil Kant a zis esteticei: «Știința cunoașterii sensibile» [2]).

Frumosul e o valoare estetică, o categorie estetică, prin care se reflectă o însușire [3]). Estetica este știința acestor însușiri, știința frumosului, știința care determină «condițiile frumosului în natură și în artă și sentimentul ce produce în noi».

Această noțiune restrînsă constatările contemporane o determină mai de aproape și îi zice: «Știința care studiază legile artei, problemele privitoare la esența artei, la raporturile ei cu realitatea la metoda creației artistice, la criteriile și genurile artei» [5]).

Obiectul esteticei este frumosul natural și frumosul artistic [6]).

Frumos e tot ceea ce e plăcut, armonios, grațios.

Omul a prețuit totdeauna frumosul, frumosul natural și frumosul artistic. Cînd zicem «frumos» înțelegem ceva ce ne place în mod desinteresat, pe cele frumoase prin natura lor, pe acelea care ne fac să simțim o admirație. Frumosul e o calitate, o valoare pozitivă, pentru că frumosul adaugă ceva obiectului, îi mărește valoarea fizică sau morală.

Oricine se ocupă de Biblie constată că în Vechiul Testament se găsesc frumusețI, care, prin cuprinsul lor, îl conduc pe om pe calea unui desăvîrșism religios [7]).

De fapt în Vechiul Testament frumosul ocupă un loc destul de larg. Vorbind despre frumos Vechiul Testament conține o bogată comoară de mărturisiri. Apropiindu-ne de Vechiul Testament ne încredințăm că toate realitățile mari au imprimată pecetea frumosului ca pe un «desiderium omnium».

Frumosul natural este procesul realizării voinței absolute. Frumosul artistic este produsul omului, omul este cauza căruia i se datorește. Frumosul natural cuprinde întreaga făptură, de la natura moartă pînă la cele care nu cuvintează și la coroana făpturilor, la om. E larg și nelimitat.

Frumosul artistic e o realizare rară, e îngust și limitat.

În Vechiul Testament frumosul suprem e Dumnezeu.

Măreția creației exprimată, în Cartea Facerii, în așa puține cuvinte, e refrenul frumuseții divine. Natura a fost cîntată de toți poeții, dar la scriitorii biblici ea nu e izvor de inspirație ci termen de comparație, cu care se explică mai bine, Absolutul, către care năzuiește scrisul lor. Acestor cugetări corespund cele mai frumoase imagini posibile.

Refrenul biblic despre creare are viziunea frumuseții spirituale, sînt «imaginile lumii îngerești, ceriul spiritual (Gen. 1, 1), care se reoglindește în apele pămîntești» [8]).

Regiunea locuită de cei dintîi oameni e cu adevărat estetică — de parcă a pus Dumnezeu într-însa toate darurile, pentru că e privită prin prisma valorii ei.

Pomii ei au fost «frumoși», pentru că erau buni (Gen. 2, 9). Un pom cu mere pădureţe, un pom scorburos, scund, strîmb, nu ar fi fost frumos. Pomii Edenului conțineau ceea ce este bun, folositor, conţineau calități universale: «viață și cunoștință» (Gen. 2, 9), e ceea ce Cernășevschi ar exprima într-o formulă lapidară: «Frumosul e viață» [9]). Ori viaţa e un bun suprem pentru că este lucrul cel mai drag omului. Fiecare vrea să-și trăiască viaţa. Dacă viaţa este o valoare supremă omul și-o dorește plăcută, fericită și frumoasă. Pomii din rai erau frumoși pentru că ei dădeau viață, iar viaţa e o frumusețe, dacă o trăiești cum trebuie s-o trăiești.

În Vechiul Testament viaţa trebuie să îndeplinească anumite condiții ca să fie recepționată ca atare. O condiție biblică necesară a vieții e moralitatea, adică viaţa e frumoasă numai dacă e morală, precum stejarul e frumos numai dacă e înalt și verde.

În această condiție frumosul corespunde idealurilor umane, e preţios pentru societate. Aș zice împreună cu V. V. Vanslav că: «Esența frumosului este socială și nu naturală» [10]), de unde rezultă că «însușirile frumosului ar fi independente de însușirile naturale» [11]).

Îndată ce s-a născut răul pe urma stricăciunii sufletului își pierde farmecul și frumusețea și grădina. Edenul se desființează. Natura a trăit bucuriile și trăiește și durerile omului.

Dragostea faţă de o viaţă frumoasă Vechiul Testament o repartizează pe cele două sectoare ale ființei umane: trupul și sufletul. A mînca, a bea și a dormi bine e o necesitate inerentă a vieţii corporale, precum și a avea noţiunea frumosului, a preţui viaţa minţii și a inimii, preţuirea sănătăţii și a vigoarei, a binelui și a dreptăţii. Marile evenimente ale vieţii trebuiesc cucerite, de aceea în Vechiul Testament noţiunea fericirii include ideea de muncă. Astfel munca devine un fel de frumuseţă, e un bun al fiinţei umane și oarecum scara pe care urci spre fericirea rîvnită. «Pînă seara nu odihni mîna ta», citim la Ecl. 11, 6.

Dragostea de viaţă o conturează și fizionomia exterioară a omului, de aceea îndrumă Vechiul Testament ca «toată vremea veșmintele tale să fie albe și untdelemnul să nu lipsească de pe capul tău» (Ecl. 9, 8).

Culoarea albă este simbolul frumuseţii trupești și sufletești

iar untdelemnul este icoana mulțumirilor rezultate din plăcerile vieții.

Omul să caute să-și facă frumoasă viața, căci oricît de lungă ar fi ea, e totuși scurtă în raport cu veșnicia. Aceasta o știm din vorbele: «Bucură-te omule, și inima ta să fie veselă, și mergi pe căile inimii tale și după ce-ți arată ochii tăi. Alungă necazul din inima ta...» (Ecl. 11, 9). Adică, nu se cade omului să fie un solitar îngîndurat și melancolic, Mai potrivită este structurii sale sufletești, seninătatea și veselia, care fac vioi și sociabil. A merge după «ceea ce îți arată ochii» înseamnă a-ți îngădui ce-i frumos. Toată viața omului e temeinicită pe bine și frumos, pe ceea ce este normal și moral. Cartea în care se slăvește dragostea de viață este mai ales Cîntarea Cîntărilor. Cîntarea Cîntărilor este un imn în care se slăvește iubirea curată, neprihănită, adevărata iubire. Pentru a evidenția acest adevăr autorul folosește frumoase comparații din natură și viață. Cerul cu stelele, cîmpul cu florile, pădurea și umbra-i deasă, livada cu verdeața, izvorul cu murmurul, pasărea cu ciripitul, dau cărții drăgălășenia și frumusețea neîntrecută de altă carte.

Nici o carte nu are asemănări mai frumoase, luate din bogatul cerc al naturii, țesute cu istețime de autorul inspirat. Ici prinde o trăsătură esențială a primăverii, colo face o legătură cu codrul. Imaginea oilor ce se odihnesc, a viilor înflorite ori a căprioarelor gonind cu sprinteneala vîntului, sînt o serie de priveliști la care autorul recurge pentru a face să se întrezărească frumusețea cea absolută» [12]).

Ca acestea așa și apele țării sfinte sînt purtătoare de frumuseți morale, pe care Scriptura le-a strîns în mănunchi.

Pe valurile apelor țării sfinte, au trăit zile de înălțare profeții și apostolii, din bărcile pescarilor au răsunat strălucite cuvîntări. Te impresionează amintirea izvoarelor unde s-au petrecut atîtea pentru a se creia o viață cu alt duh. Toate rîurile, toate fîntînile și apele din țara sfîntă sînt pline de conținut spiritual.

Marea roșie e frumoasă nu pentru că ar fi colorată apa ei, sau pentru că ar fi nemărginită, ci pentru că adîncul ei s-a făcut vizibil. Prin ea Dumnezeu apare nebiruit de puterile naturii. Marea produce impresia măreției divine.

Ce înspăimîntătoare e priveliștea Mării moarte! Cîte vieți și cîte idealuri a înghițit «lacul funebru» [13]) și totuși pilda ei trezește avînturi atît de sublime încît a-ți aduce aminte de ea e o virtute: «Aici au coborît îngerii să fîlfîie stindardul vecinicilor frumuseți spirituale în viața oamenilor, dar oamenii i-au gonit cu înverșunare» [14]).

Iordanul depășește în sublimitate toate alte rîuri, nu pentru că apa lui ar fi mai largă, sau valurile lui mai furtunoase ci pentru că dragostea este criteriul în calcularea frumuseții.

«Este de netăgăduit că dacă natura ne apare de atîtea ori frumoasă, împrejurarea nu se datorește unor motive estetice, ci puterii ei de a ne întări și înviora, virtuții ei de a modifica favorabil sentimentul» [15]).

Pînă azi, marea, oceanul, adîncul, sînt imaginea unei pri-

mejdii supreme. Așa citim în ps. 123, 1: «Dintru adîncuri strig către tine, Doamne, Doamne auzi glasul meu!».

Amintind apele țării sfinte și adîncind întîmplările străvechi de acolo vom înțelege că ele îndreaptă sufletele noastre spre căi înalte. Spălîndu-ți fața te gîndești că în fiecare zi păcatele trebuiesc curățite. Sufletul ca să se poată înfrumusețea are nevoie de apa cea vie. De aceea ne îndepărtăm de izvoarele țării sfinte, aducîndu-ne aminte că Dumnezeu este «apa cea vie».

În istoria desăvîrșirii morale și religioase cetățile biblice își păstrează toată strălucirea de odinioară.

Ierusalimul, cu toate că abundă în arșiță, în praf, lăcuste, muște și epidemii interminabile, e totuși orașul iubit. Secretul iubirii constă în evlavia și dragostea de cele veșnice. Acestea îl înfrumusețează.

Betleemul! Iată un nume pe care-l rostește cu emoție orice creștin. E vatra sufletească a credincioșilor, e orășelul frumos nu prin poziția geografică, ci prin amintirile care îndreaptă sufletele noastre spre cele înalte.

Pomenind Ierihonul, cetate puternică, cu multe rînduri de ziduri și cu porți de fier zăvorîtă, rețiii că precum n-a dăinuit orgolioasa cetate a Ierihonului așa nărui-se-vor toate operele omenești pornite din convingerea că rosturile lumii se hotărăsc cu sabia plină de sînge. Calea care duce la rezolvarea problemelor, care stau în fața vieții, e pacea creatoare. Singură pacea surpă zidurile răutăților omenești și realizează cuceriri trainice.

Ca și cetățile așa și munții au ceva ce înalță. Ei ridică spre înălțime, spre muntele ceresc, spre muntele mîntuirii sufletești. În Vechiul Testament munții sînt o imagine a vieții noastre sufletești, viața noastră trebuie să fie o înălțare, o ridicare deasupra dorințelor noastre josnice, o urcare neîncetată.

Frumos e omul nu din pricina vitalității lui fizice, ci pentru că el încîntă prin bunătate și gingășie; găsești în el trăsături care vorbesc despre o voință tare ca bronzul, pentru că figura lui trezește un sentiment religios, o valoare morală. Acest om, căruia i se asociază o perfecțiune, este mai frumos decît unul care întocmai ca un ceasornic lipsit de precizie, are nevoie să fie îndreptat în fiecare zi [16]). «Niciodată în aceste împrejurări nu recunoaștem frumusețea omului din pricina unor calități estetice» [17]).

Legătura omului cu pămîntul face ca raporturile lui cu lumea externă să-i dea un loc special în lume. Prin elementele sale constituționale omul e legat în același timp de Dumnezeu și de lumea spirituală. Vechiul Testament are o trăsătură proprie, are ceea ce Bulgakoff numește «viziunea frumuseții spirituale, ideale» [18]), de care Vechiul Testament caută să-l apropie pe om. În acest sens idealui lui nu e atît etic cît «estetic — religios este viziunea frumuseții spirituale...» [19]).

Descriind frumusețea omenească, frăgezimea feții, mărturie a tinereții, sau armonia corpului ei, nu-i dă niciodată valoarea pe care o pretinde Vechiul Testament. Ceea ce dă farmec vieții omenești este nu frăgezimea înfloritoare a sănătății fizice, nu frumosul din natură. Frumos e omul ca factor moral, așa cum

se proverbializează în cuvintele: «Mincinoasă e drăgălășenia și deșartă frumusețea, cel ce se teme de Dumnezeu fie lăudat» (Prov. 31, 30).

Drăgălășenia ca și frumusețea stă în muncă cinstită și în virtute.

Goliat a fost un om bine plăsmuit din punct de vedere a vitalității, dar nu și frumos în sensul moral al cuvîntului, pentru că și-a pierdut definitiv «chipul și asemănarea lui cu Dumnezeu». Goliat întruchipează prin mărimea lui fabuloasă, teamă și teroare. El este imaginea celui ce se închină trupului și nu cugetă la întîietatea spiritului asupra materiei.

În frumosul moral ideea precumpănește asupra formei, căci frumos e omul care trezește în noi ideea binelui.

Vechiul Testament are în cărțile profetice, idealul unui rege după chipul lui Hristos, plin de iubire, blînd și sfînt (Is. 53, 2). În acest sens Isaia este sublim, măreață e personalitatea lui Moise, care a dat un cod de morală menit să-l înfrumusețeze pe om; măreț e Natan prin fapta lui curajoasă. Ieremia e o personalitate simpatică pentru că prin caracterul său mare devine mai tare decît puternicii epocii; frații Macabei sufăr și mor dovedind statornicie, voință cum nu se mai întîlnește. Prin ei se vădește cît de mare e puterea spiritului.

Frumusețea Cîntării Cîntărilor constă în faptul că Sulamita iubește și sufere cu un devotament mult mai puternic decît al femeilor de rînd. Atitudinea Sulamitei fixează tendința morală a Cîntării: glorificarea dragostei adevărate, în opoziție cu pasiunile vulgare, superioritatea monogamiei față de alte forme de căsătorie, elogiul căsătoriei, statornicie în dragoste, fidelitate conjugală.

De fapt Cîntarea Cîntărilor își datorează frumusețea nu în elementul ei uman, ci în ceea ce este divin, căci ea descrie dragostea curată, dragostea adevărată, dragostea care este mai puternică decît moartea.

Dacă luăm în considerare «frumusețea peisajului din Cîntarea Cîntărilor», observăm că această apreciere este determinată în noi de motivul că nu au în ele totdeauna ceva estetic. Natura ca peisaj ne apare frumoasă mai întîi ca un loc al păcii netulburate în care eroii cărții se eliberează din constrîngerile și ostenelile civilizației [20]).

În această lumină trebuie judecată și frumusețea miresei din Cîntarea Cîntărilor. «Unul din elementele frumuseții umane la orientali este dezvoltarea mare a formelor trupului; o înaltă statură, o forță corporală. Poate la acestea face Vechiul Testament aluzie cînd zice că mireasa e frumoasă ca Ierusalimul (C. C. 6, 3), că gîtul ei [21]) seamănă cu un turn (C. C. 4, 4; 7, 4), capul ei ca munții Carmel (C. C. 7, 5)». Aceste calități corporale reflectează mai bine calitățile spirituale decît o formație fizică defectuoasă. «În acest sens Iisus e cel mai frumos dintre oameni, frumusețe care n-are nimic trupesc ci o frumsețe gravă și austeră» [22]).

Omul vrea să se vadă fericit. Atingerea cu armonia luminei, întîlnirea cu florile, cu fluturele și pasărea susține această

dispoziție a sufletului. Frumosul de pe pămînt devine imaginea frumosului din cer. «Am observat totdeauna, povestește Chateaubriand, în «Le genie du Christianisme», că în timp ce privești marile scene ale naturii, ființa necunoscută se manifestă în inima omului...» [23]).

În această lumină aș zice că frumusețea unui peisaj, ca acela înscris de Cîntarea Cîntărilor «provine fără îndoială din reprezentarea religioasă cu care el se asociază» [24]).

Mergînd cu consecvență pe calea construirii frumuseții spirituale Vechiul Testament a creat opere artistice remarcabile. Estetica Vechiului Testament devine știința despre raportul dintre Dumnezeu și om și despre rolul etic și social al omului. Estetica Vechiului Testament se străduiește să stimuleze înțelegerea religioasă a frumosului în viață. Creatorii esteticei biblice sînt credincioșii. Din puterea creatoare a maselor se adapă viața spirituală a scriitorilor biblici. Numai scriitorii care exprimă interesul spiritual al credinciosului, gîndurile și idealurile lor prind viață. Fiecare popor, mare sau mic, aduce contribuția sa la marea cauză a progresului. Marile personalități ale Vechiului Testament sînt glasul celor mulți. Pătruns de frumusețea progresului Vechiul Testament este unealta tare în lupta pentru un om nou. Spre scopul acesta scriitorii sfinți au angajat toate glasurile naturii în slujba idealurilor lor. Profeții au prețuit natura și minunatele ei frumuseți. Ei au presărat cu flori și cu parfumul plantelor mirositoare scrisul lor. Nu se poate concepe Cîntarea Cîntărilor fără crini și fără trandafiri, psalmi de pocăință, fără isop, măreție, fără Liban, dulceață fără smochin. Fără lanurile de grîu legănate în adierea vîntului, nu e frumos nici rolul social al lui Iosif în Egipt.

Scriitorii Vechiului Testament văd în natură o carte a lui Dumnezeu. Iubirea naturii e un fel de moralitate. Ei nu calcă în picioare florile, nu schinjuiesc păsări și nu cojesc plantațiile aleelor, fiindcă tot ce e pe pămînt «i se fac ca un veșmînt și minunat este Dumnezeu întru făpturile sale» (cf. Iov cap. 38, cf. Ps. 66).

«Grădinile cu plantațiile lor, pomii cu parfumul florilor, arborii cu aerul lor ozonat, ierburile cu construcția lor minunată, toate, absolut toate amintesc de Dumnezeu» [25]).

Cele nevăzute ale lui Dumnezeu se înțeleg din făpturile lui (Rom. 1, 20). Marii legiuitori și profeți și-au petrecut viața în bogatul cerc al naturii. În scrierile lor fiecare colț de natură grăiește despre slava lui Dumnezeu. Psalmistul cheamă la aceasta cînd strigă: «Lăudați pe Domnul zăpada, gerul și furtuna, munții și toate dealurile, luminile cele roditoare și toți cedrii, lăudați-l pe el soarele și luna, lăudați-l toate stelele și lumina» (Ps. 148, 3-8).

Primăvara servește ca icoană a reînvierii noastre din moartea păcatului [26]).

Psalmistul vede puterea lui Dumnezeu în bogăția ploilor calde, în freamătul codrilor, în mireasma florilor, în marea care rostogolește vijelios valurile ei (Ps. 28, 3-9).

Rădăcina lui Iesse (de la Isaia 11, 1-9), ofilită și trecută,

rămîne totuși frumoasă, căci ea duce înainte dorințele omului. Cînd studiem acest text, preocuparea noastră nu este de a-l analiza în corelația lui istorică sau de a preciza soiul copacului, crengile și frunzele lui, ci evidențiem evoluția ideii mesianice. Cu alte cuvinte examinăm și arătăm în ce măsură se altoiește în acest trunchi mlădița lui Iisus. Se poate vorbi aici despre sensul rădăcinii lui Iesse în artă, unde din trupul lui Iesse crește un pom, ale cărui flori sînt mama cu pruncul divin. Tot ce-i nou are nimbul unei frumusețI spirituale.

«Nu în zadar sînt noi funiile cerute de Samson pentru a fi legat (Jud. 16, 7); nu în zadar e un car nou, acela pe care-l confecționează filistenii pentru a duce cortul sfînt (I. Sam. 6, 7), și iarăși unul nou cu care transportă evreii mai departe cortul (II Sam. 6, 3), și nu în zadar e nouă mantaua cu care se îmbracă Ahia în calitate de profet (I Reg. 11, 29), și o nouă cupă pe care Eliseu o folosește la minunea vindecării» (II Reg. 2, 20) [27]).

Persoane, ființe, lucruri sau acțiuni se pun în mod tipic sau simbolic în slujba temelor biblice.

Tipul forței sînt în Vechiul Testament caii frumoși și taurii și mai ales coarnele mari (Deut. 33, 17; Ps. 22, 22 și Ps. 92, 11), culoarea roșie, închipuie viața deplină și nestricată, de aceea pentru curățirea celor spurcați prin atingerea de cadavre se întrebuința cenușe rezultată din sacrificarea unei vaci roșii.

În viziunea coșului cu poame (de la Amos 8, 1-2) problema nu o constituie unitatea literară, ci apropierea textului de Evanghelie. Fructele din coș ne vor trimite la Ioan 14, 18. Textul din II Sam. 12, 1-14 (Natan mustră pe David) se va trata în legătură cu Efes. 5, 13). Nu se va stabili rasa de rumegătoare a mieluțelului, ci se va sublinia adevărul exprimat în parabolă, că: Dumnezeu face văzut ce s-a înfăptuit în ascuns și judecata sa descopere tainele omului. Păcatul se iartă dacă este mărturisit și dacă recunoașterea lui este împreunată cu căință.

La Is. 55, 5-11, fragmentul despre ploaia și zăpada, care nu se mai întoarce în cer pînă nu adapă pămîntul și-l odrăslește; nu interesează circuitul pe care-l fac apele, nici modul cum se produc ploile, ci ideea pe care o exprimă această frumoasă asemănare: Comorile veșnice, înfrățirea popoarelor, era nouă a omenirii, calea universală a păcii.

Idila moabitencei Rut e edificatoare prin fondul ei, atașamentul față de soacră, un caz destul de rar, dar necesar și prin bogatul cerc al naturii în cadrul căruia se desfășoară idila.

Niciodată nu vom dovedi științificește vorbitul măgăriței lui Varlaam (Num. 22, 21-35). Nici nu e necesar. Problema nu e aici una de critică biblică, adică ori de a vorbit într-adevăr asina ci de a arăta cît de puțin clar văzător e omul care acționează împotriva lui Dumnezeu.

Chiar și pîrga (de la Gen. 8, 15-22) spune ceva în legătură cu credința. Cuvintele lui Dumnezeu către Noe consolidează o ordine care nu se mai strică: «cît va fi pămîntul».

Întreaga lume externă este oglinda măreției lui Dumnezeu. Astfel Vechiul Testament ne înfățișează pe Dumnezeu în cea

mai strînsă legătură cu natura, vede într-însa pe Dumnezeu. Caută în nori şi stele forţa care lucrează pretutindeni. Prin fiecare copac vorbeşte Dumnezeu, varietatea florilor îi arată iscusinţa cea nemărginită, prin ele noi ştim cît de «minunat este el întru făpturile sale».

Psalmul 104, în care ideea frumosului domină totul, este cel mai expresiv imn al atotprezenţei sale. Munţii sînt atît de frumoşi pentru că li se asociază ideea desăvîrşirii fără de început şi fără de sfîrşit.

«Tu ai aşezat pămîntul pe temeliile lui,
Şi niciodată nu se vor clatina...,
Din lăcaşul tău înalt tu uzi munţii;
Şi se satură pămîntul de rodul lucrărilor tale...»

Ce mititel pare omul văzut prin strălucirea textelor, care transportă în lumea sterală a cerului?

«Cînd privesc ceriurile,
Lucrul mîinilor tale,
Luna şi stelele pe care le-ai făcut,
Îmi zic: Ce este omul»? (Ps. 8, 6).

Fără duhul viu al credinţei, purces din sufletul psalmistului David, care a îmbrăţişat întreaga fire pentru a lăuda pe Dumnezeu, templul din Ierusalim ar fi împietrit în răceala blocurilor de marmoră. Idealul religios îi este viaţă şi Solomon prinde cu cele văzute pe cele nevăzute. În acest înţeles e justă aprecierea că, «pe cele mai înalte culmi ale artei adesea a trecut un fior religios» [28]), «atît de puternic încît sînt creatori care mărturiseau că plăsmuind, aveau simţămîntul de a săvîrşi o rugăciune» [29]).

Omul sfarmă munţi, omul seacă bălţi, omul supune asculţării sale vieţuitoare şi plante, ridică piramide şi clădeşte oraşe, dar toate aceste fapte primesc un aspect transcedent. Realizările sînt, staţie în drum spre desăvîrşirea, din care cea religios-morală nu poate lipsi. Legătura dintre simţămîntul religios şi opera constructivă, e la profeţi o necesitate. Pentru Solomon templul din Ierusalim înseamnă ziua renaşterii religioase: «Că de acum în adevăr va locui Dumnezeu cu oamenii pe pămînt, în casa aceasta» (III Imp. 8, 27).

Vechiul Testament e frumos şi în părţile lui tragice. Nu e carte mai mişcătoare despre suferinţele omului decît cartea Iov. Deşi cartea nu dezleagă definitiv problema suferinţei, ea este frumoasă prin faptul că lasă portiţa deschisă pentru a se desăvîrşi frumuseţea ei în creştinism. Ca să aducă la împlinire planurile sale de îndrumare a omului, cuvîntările lui Iov «sînt pline de cea mai adîncă cunoaştere a naturii» [30]).

În cartea Iov frumuseţea n-o constituie discordanţa între însuşire şi suferinţă, ci voinţa lui Dumnezeu, care se manifestă statornic în lume pregătind omul pentru a înţelege meritul suferinţei: «Socotind că nu sînt vrednice suferinţele vremii de

acum de a se asemăna cu mărirea cea viitoare, care va să se arate pentru noi» (Rom. 8, 18).

Eclesiastul găsește seninătate și armonie chiar și în deșertăciunea vieții. El a luat din viață și din natură ceea ce se potrivește cu sufletul și cu cugetările sale.

Marea moartă e o minune, nu fiindcă apa ei e neagră ca cerneala și totul e încremenit aici, căci din cauza clorurilor de magneziu se distruge orice vietate, sau fiindcă călătorii mai zăbavnici își iau cartea de citit, se dezbracă și întinzîndu-se cu cu fața în sus, peste suprafața apei, citesc din carte așa cum ai citi tolănit pe iarbă [31]), ci minunată e Marea moartă pentru că ea încorporează ceva din sensibilitatea, care potolește urgiile deslănțuite de culpabila noastră ființă.

Dezastrul de la Turnul Babel s-a produs pentru că arta construirii nu s-a dezvoltat în paralelă cu etica, nu în scopul binelui, ci în detrimentul lui. Nici boala mîndriei n-a lipsit. Oamenii voiau să fie mari și preamăriți în ochii celor ce vor urma. Cugetînd astfel priveau cu mîndrie spre cer și li se părea mică distanța pentru a o avea model de altitudine. Mîndria este un păcat, opera pornită din mîndrie n-a putut dăinui. Pentru a se zădărnici păcatul, în devenire, se ia hotărîrea cuprinsă în Gen. 11, 7, se desființează unitatea graiului și prin aceasta și unitatea de interese, iar opera inițiată încetează.

Vechiul Testament nu dezaprobă progresul în general, și în special, pe cel tehnic, el pretinde însă să se pună suflet pînă și în lucrările aparent mărunte.

Efortul omului în variatele domenii de activitate aduce bogăție și confort. Vechiul Testament dă de la începutul lui îndrumări în direcția aceasta cînd zice celor dintîi oameni: «Creșteți și vă înmulțiți și stăpîniți pămîntul...» (Gen. 1, 28).

Opera constructivă a omului în domeniul artistic, economic și tehnic se desfășoară în Biblie într-o relație intimă cu fenomenul spiritual. Influența factorului spiritual este evidentă în toate sectoarele muncii. El imprimă omului biblic pecetea veșniciei: «Progresul material e însoțit de un efort spiritual corespunzător» [32]).

Din cauza păcatelor a căzut ogorul sub blestem și pălămidă cu spini au invadat covorul de verdeață, care-l înfrumusețea (Gen. 3, 18). Cînd Dumnezeu va milui pe om atunci și natura va chiui de bucurie și în locul mărăcinilor va crește chiparos (Is. 35, 12-15).

Natura întreagă ia parte la bucuria omului care se mîntuie (Is. 44, 23), natura întreagă își va înnoi veșmîntul, locul spinilor îl vor lua chiparoșii, pomii ornamentali, în locul urzicei, simbolul ruinei și a pustiirii, va crește mirtul, un arbust cu flori albe și frumoase.

Frumosul natural și frumosul artistic e un motiv de înălțare. De la mirosul florilor și de la gustarea bunătăților ajunge la mirosul și gustul spiritual [33]).

Psalmii conțin descrieri neîntrecute ale naturii, «Solomon a vorbit despre arbori, de la cedrii Libanului și pînă la isopul ce crește prin păduri, despre animale, păsări, insecte și pești» (IV Imp. 4, 31-33), pentru a extrage din ea înțelepciunea care pro-

duce acea emoţie intimă, care susţine înnoirea viitoare a omului. Priveliştile naturii nu sînt decît figuri de stil, pentru a da gîndirii biblice grandoare şi frumuseţă. Atunci o singură buturugă uscată are mai multă însemnătate plastică decît covorul verde al unui desiş de codru, aşa de pildă Is. 11, 1-10.

Prescripţia din Lev. 19, 19, de a nu se semăna două feluri de seminţe în unul şi acelaşi ogor, e dată pentru a se stimula păstrarea armoniei creiate de Dumnezeu. Cine amestecă soiurile falsifică armonia naturii. Scopul — «de a nu turbura curăţia lucrurilor pe care la creiarea universului Dumnezeu le-a făcut despărţite»[34]) — nu e unul estetic, ci etic. Oprelistea aceasta ridică lanul la înălţimea de simbol care despărţeşte frumuseţea naturală.

Starea de armonie pe care o provoacă cîntarea a fost şi ea interpretată în sens spiritualist[35]).

În ţara sfîntă, «în afară de psalmi, linişte. Ori încotro te întorci, plugarul ce ţine coarnele plugului, cîntă aliluia. Plin de sudoare secerătorul răsuflă cîntînd psalmi, iar vierul tăind via cu cosorul încovoiat, cîntă din David. Acestea sînt cîntecile din acea provincie; acestea sînt cîntecile de dragoste, cum se spune în popor, acestea-s fluerăturile păstorilor»[36]).

«Omul a căutat prin farmecul muzical, să se ridice cu mintea la altă lume, ideală, mai bună decît aceasta de pe pămînt»[37]). Moise introduce cîntatul din trîmbiţă la aducerea jertfelor (Deut. 10, 2-10), sub David 400 de leviţi cîntau în templul din Ierusalim. Ce să mai zicem de cîntarea în slujba cultului, de mai tărziu.

«Poezia şi retorica, muzica şi mimica, arhitectura, sculptura şi pictura, strălucirea orbitoare a metalelor de preţ şi bogăţia culorilor, toate se asociază ca să facă din slujba dumnezeiască cea mai sublimă operă de artă în care se contopesc idealul şi realitatea»[38]).

Dacă idolii sînt osîndiţi, în schimb Vechiul Testament porunceşte să se facă icoane sfinte. Moise face icoane şi chipuri în cortul sfînt (Ex. 25, 18; 26, 1; 36, 9). Tot aşa Solomon împodobeşte pereţii templului cu chipuri de heruvimi (III Împ. 6, 28). Mîntuitorul intrînd în templul din Ierusalim găseşte acolo chipurile şi nu le combate, dovadă că le-a găsit folositoare. Chipul — sau icoana - · este aducerea aminte a formei în care s-a arătat Dumnezeu şi îngerii.

«Icoana este o contemplaţie religioasă îmbrăcată în imagini, culori şi forme. Este o revelaţie sub aspect artistic. Viziunile lumii spirituale sînt îmbrăcate într-o formă artistică, în care limba culorilor (aur, argint, azur, albastru, verde, purpuriu etc.) şi liniile primesc o valoare excepţională. În principiu, totul e simbolic în icoană, totul are un înţeles: nu numai subiectul ei, ci şi formele, culorile»[39]).

Istoria constată că: «Israil n-a lăsat nici o clădire uriaşe, nici o capodoperă de arhitectură. N-a avut dispoziţie pentru artă şi că această lacună poate proveni de acolo că acest popor în idealul său de egalitate, nu exaltă pe regii săi în aşa grad încît să le zidească palate gigantice şi morminte piramide. El punea

mai pe sus coliba sărmanului» [40]). El n-a zidit templu nici chiar lui Dumnezeu, templul lui Solomon l-au zidit fenicienii, fiindcă Israil a voit să facă din inima sa adevăratul templu al lui Dumnezeu [41]).

În Vechiul Testament arta e pusă în slujba moralei. Învățătura revelată a îndemnat pe om să imprime și în artă sentimentul religios. Astfel religia se manifestă în arta plastică, în muzică și în gîndirea omului în genere. Din toate se desprinde sentimentul religios. Cu aceste trăsături apar în pictură și sculptură femeile, care în Scriptură sînt dăruite cu o frumusețe aleasă: Sara (Gen. 12, 11-14), Reveca (Gen. 26, 7), Betșaba (II Reg. 11, 2), Vasti (Est. 1, 11), Estera (Est. 2, 7-15), Susana (Ist. Susanei) și Iudita (Iudit 10, 4. 7. 15) [42]).

Prin Vechiul Testament se produce arta catacombelor și cea bizantină, proscriindu-se nuditatea în sprijinul păgînismului (Mat. 6, 32), care nu redă decît frumosul natural, fizic, proporțiile armonioase ale trupului [43]).

Temele inspirate din Vechiul Testament nu lasă să apară natura decît în mod fragmentar și astfel Vechiul Testament întrerupe oarecum evoluția naturală a artei [44]), dar prin aceasta în artă se pierde din ce în ce, ce este sensual, se stilizează în așa fel încît prevalează elementul spiritual. Vechiul Testament nu admite sensualitatea și voluptatea trupească în artă. Motivele artei Vechiului Testament sînt severe, serioase, ele poate să pară seci «pentru că orice artă înaltă și pură poate să pară seacă fiilor cărnii» [45]).

Vechiul Testament nu semnalează vreo mișcare artistică mai amplă.

Îndrumătorii poporului n-au încurajat pictura, temîndu-se ca nu cumva să fie pusă în scopuri laicizante sau păgîne.

Din aceste considerente regele Solomon n-a tolerat pictura în templul ce-i poartă numele. În serafimii din templu «ființele lumii spirituale sînt îmbrăcate într-o formă artistică, în care limba culorilor (aurul, lemnul de măslin) și liniile primesc o valoare execepțională» [46]).

Sculptura n-a avut o soartă favorabilă tot pentru a nu i se da o întrebuințare idolatră. Cît despre muzică, întregind cele anterioare, un mare istoric al religiei, J. G. Frazer spune că «tonurile muzicale care înflăcărează cu toată forța lor sîngele și mișcă inimile nu pot fi goale zgomote, ci sînt reflexul unei sfere mai înalte, fluviile armoniei veșnice, glasul îngerilor, măreția sfinților» [47]).

Muzica este expresia puterii ordonate a lui Dumnezeu în lume. Cele mai multe părți din Vechiul Testament sînt niște rugăciuni cîntate. (De ex. psalmii). Poetul își punea singur versurile pe note și astfel scrisul său se populariza cu mai mare ușurință. Se poate azi spune că regele David își cînta singur psalmii. Poetul psalmist cînta frumos din chitară. Muzica constituie în Vechiul Testament centrul entuziasmului religios și moral, cum o arată psalmii lui David. Ea urmărea scopuri morale.

O relație intimă era și între profeți și muzică.

În cap. 5 Isaia profetul vorbește despre cîntarea cîntată lui Dumnezeu, iar în cap. 6, 3 heruvimii cîntă: «Sfînt, Sfînt, Sfînt».

Toate evenimentele mari sînt încadrate în cîntări de bucurie înălțate lui Dumnezu. Așa la trecerea Mării Roșii cîntarea lui Moise e (Ex. 15) un imn de slavă lui Dumnezeu «celui biruitor». Cîntarea era un fel de antifon, cîntă mai întîi corul bărbaților, condus de Moise, apoi răspundeau femeile, conduse de Miriam, sora lui Moise. Cîntarea a doua a lui Moise cuprinsă în Deut. 32, 1-44, face o scurtă privire istorică. Ea este «un admirabil poem, majestuos prin formă, și grozav de serios impresionant prin fond»[48]). În Num. 22, 16 se cîntă lui Dumnezeu la aflarea unei fîntîni. Cîntarea Anei (I Împ. 2, 1-10) este expresie de bucurie la nașterea copilului. Motivul cîntării dă limbajului omenesc o forță divină cu care biruesc și cei trei tineri din cuptorul de foc.

Viziunea frumuseții spirituale se unește, în cîntările biblice, și în psalmi, cu a frumuseții lumii. Frumusețea lumii spirituale se traduce prin formele pietății, rugăciunile[49]).

*Arta oratorică* este reprezentată îndeosebi prin profeți. Ei au fost vorbitori pasionați pentru idealul pe care-l propovăduiau. Ei mai întîi cuvintează, apoi scriu. Cuvîntările lor profeții nu și le rosteau după o metodică pregătire, cum obișnuiesc oratorii zilelor noastre, ci cuvîntau pe nepregătite, sub impresia momentului. Cuvîntările lor sînt substanțiale, de aceea au produs un efect impresionant. Discursurile profeților sînt dominate de un duh universalist și întărite de convingerea că urmează să se întîlnească întreaga omenire, înfrățită, într-o singură mare colectivitate: împărăția lui Dumnezeu. Bogate în imagini, vehemente uneori, cuvîntările profetice își păstrează calitatea de vorbiri publice neîntrecute.

Idealul oratoriei profetice «nu este etic, ci estetic religios; este viziunea frumuseții spirituale, pentru a-l apropia trebuie să ai o artă spirituală, o inspirație creatoare. Această artă rămîne privilegiul unui mic număr de oameni»[50]), a profeților. Predica profetică este predica restaurării și a speranțelor mîntuitoare, este predica entuziasmului mesianic... Isaia, Ieremia, Ezechiel, Daniel, Oseia, Ioil, Amos, Mihea, Natan ș. a., sînt geniile predicii profetice[51]).

Predica profeților, e predica intransigenții, ea nu cunoaște compromisuri, concesiune și capitulare și nu se lasă întimidată[52]), ci crește, mereu tot crește pînă ce devine o puternică forță socială și «nimic nu o va putea împiedica să stîrnească furtuna dumnezeiască peste neadevărul viclean»[53]).

Desigur nu mînați de nevoi estetice aleargă credincioșii la Biblie ci căutînd elementul acela intim și esențial al moralei. Iar frumusețea literară și dacă există, ea se găsește în armonie complectă cu fondul ei. Ori în Biblie fondul e mai presus de orice elogiu, iar stilul e la înălțimea gîndirii, rămînînd totuși simplu și naturală, fără afecție și fără ornamentație lipsită de rost[54]).

Scrisul biblic are ceva din siguranța fericitului care supune și cucerește, ici vesel ca un fluturaș ce saltă din floare în floare,

colo grav şi pătruns de tainele mari ce le deschide panorama sufletului omenesc [55]).

În cartea: «Biblia şi intelectualii» autorul [56]) spune că «Omer nu depăşeşte pe Isaia descriind măreţia veşnică al lui Dumnezeu». Cît de calm, cît de pur, cît de înalt este imnul funebru în care Ieremia deplînge dezastrul unui popor despoiat de ideal. Ce vom zice de Daniel intonînd imnul prăbuşirii celor patru împărăţii, de Psaltire, o capodoperă a literaturii religioase, care răsună perpetuu peste veacuri? Şi ce concepţie măreaţă despre lume se scoate din «oceanul biblic al cărţii Iov».

Forma scrierilor biblice, colorate cochet cu elemente inspirate din frumuseţea naturii, dau versului sobru în fond gingăşia florilor de primăvară, eleganţă şi prospeţime, care măresc senzaţia eternului. Astfel psalmul 136, ecoul unei întîmplări cu caracter de dramă, îmbracă într-un lirism uşor şi cald adîncurile zbucimate ale vieţii:

«O de cîte ori ne-am strîns
«Pe ale rîurilor maluri, în păgînul Babilon,
«Şi de cîte ori am plîns,
«Toţi cu lacrimă fierbinte,
«Cînd ne aducem aminte de Sion.

«Plînsul nostru de pe maluri
«Picura-ntr-a apei valuri
«Cînd în sălciile triste, parcă pentru noi crescute,
«Spînzurat-am ale noastre harpe jalnice şi mute...» [57]).

De frumuseţi vrednice de lumea neasemănat de felurită pentru care e scrisă, e plină Sfînta Scriptură. De cîte ori deschizi Biblia descoperi altele [58]). Ele dovedesc eminenta valoare estetică ale unor pagini pe care noi obişnuit le cinstim numai din punct de vedere bisericesc [59]).

Pentru ca măreţia temelor să răsară mai bine, să lumineze şi să influenţeze viaţa omului, Biblia a introdus în toate genurile literare natura cu toate elementele ei. Astfel în fabula din Jud. 9 cînd cu plecarea lemnelor pădurii să-şi aleagă un rege, luată din lumea celor care nu mai cuvîntă, smochinul şi măslinul participă din plin la idealul omului, cîtă vreme spinul care «închipuie pe regele Abimelec, un adevărat buchet de spini prin nemernica corupţie şi tiranie» [60]), mişcă sensibilitatea şi împreună prin contrast tendinţa morală.

În parabolă, unde totul e simplu şi natural, se descrie speranţă în viitorul luminos al omenirii, eliberarea din lanţul păcatelor. Se critică tăios şi rece cei care urăsc adevărul, se deşteaptă conştiinţa morală, care va aduce prefacerile sociale nădăjduite. Şi aspiraţiile acestea, care dau avînt sufletului se cîntă în versuri, în culori, în forme şi în numere.

În parabola lui Natan, despre mieluşeaua săracului, regele e demascat ca despot împotriva celor umili, pe care îi apasă în timp ce ţine discursuri despre milă şi dreptate (II Sam. 12, 1-18).

Cuvintele: «Tu ești omul!» au căzut ca un fulger asupra celui desprins de realitate și au avut un efect neașteptat.

În parabola: Pădurea aprinsă (Ez. 21, 1-5) arborele verde și arborele uscat caracterizează, critic văzută, viața artificială a celor păcătoși.

În parabola: Căldarea (Ez. 24, 3-5) faptele oamenilor sînt zugrăvite prin acțiuni simbolice. Căldarea care fierbe înseamnă clocotitul mîniei lui Dumnezeu, împotriva acelora care iau mai bucuros drumul omului care a trăit o viață întreagă într-o strîmtă vale de munte, fără un orizont, și care se dă înapoi, cu groază de la o viață a aspirațiilor [61]).

În satiră Biblia zugrăvește situațiile întristătoare în care se zbate lumea: chipul hîd al urii, corupția, minciuna, ipocrizia, egoism, beția și alte porniri care «desonorează sufletul omenesc» [62]).

Profeții exercită o critică aspră într-o epocă de limitare a libertății cuvîntului. Pentru ca cei vizați să vadă urîciunea faptelor ei pun față în față oglinda vieții acelorași:

«Cum se învîrte ușa în țîțîni
«Așa se învîrte leneșul în pat» (Prov. 26, 14).

«Leneșul își vîră mîna în blid
«Și-i vine greu s-o ducă la gură» (Prov. 26, 16).

Cu o ironică asprime e trecută în revistă ținuta lumii. Se satirizează snobismul celor care sînt înfumurați și își petrec viața în mari pretenții:

«Acestea zice Domnul: Pentru că faceți strîmbătate poporului și rușinați fața săracilor, pentru că v-ați înălțat și umblați cu grumajii ridicați, cu pași alintați, și clipiți din ochi vă va smeri Domnul» (Is. 3, 14-15).

În poezie s-au creat adevărate perle. Psaltirea, Cîntarea Cîntărilor, Proverbele, Iov, Eclesiastul și Plîngerile sînt poezii de-o extensiune mai mare.

În Vechiul Testament poezia religioasă ocupă un loc de frunte. Ea s-a dezvoltat în două genuri: liric și didactic. Caracteristica poeziei biblice este așanumitul paralelism, cînd aceeași gîndire se repetă în altă formă. De ex. Prov. 25, 11:

«Măr de aur într-un coșuleț de argint
Este cuvîntul spus la timp potrivit».

În afară de toate genurile de paralelism — sinonim, sintetic, comparativ și încrucișat —, întîlnim așa numita asonanță, adică reproducerea deasă a aceluiași sunet, apoi aliterațiunea, adică reproducerea deasă a aceleiași litere și mai ales poezia alfabetică, în care fiecare vers începe cu o altă literă în ordinea alfabetului...

O calitate a poeziei biblice e întrebuințarea tropilor și a figurilor.

Literații au încercat să identifice în poezia biblică un sistem metric după care s-ar putea scanda. Uneori s-a mers însă

prea departe schimbîndu-se ordinea cuvintelor pentru a se aduce în concordanţă cu principiul: «Füge dich meinem Metrum oder ich fresse dich»[63]).

Încercările făcute pentru a afla principiile conducătoare în metrica biblică nu au dat preciziunea dorită. Nici un sistem n-a fost adoptat de toţi. Nu există în poezia biblică rimă, nici ritmul silabelor ci numai un ritm al ideilor.

«Ceea ce caracterizează poezia Vechiului Testament e adevărul. Poezia e un instrument de ridicare morală. Poeţii Vechiului Testament au creat o fumoasă formă poetică dar ei n-au sacrificat fondul, adevărul pentru iubirea formei»[64]).

În Biblie înţelesul vieţii interumane nu este estetic, ci etic. Nu omul cel frumos, ci omul cel bun va deveni deplin. Nu frumosul, ci iubirea, binefacerea, mila, jertfa, aruncarea la moarte pentru aproapele, legătura insului cu veşnicia e înţelesul vieţii omului social.

Cuvîntul răscolitor al Bibliei are ceva din jeraticul în aprindere, căci rămîne superior prin originalitate şi grandoare. Despre iubire, b. o., Vechiul Testament are estetica sa. Dumnezeu s-a răsfrînt în lume şi a infuzat în ea frumuseţa iubirii sale. Corolarul frumuseţii e împărăţia lui Dumnezeu, unde se întîlnesc toate sufletele într-un univeralism religios.

Ideea de dreptate radiază din Dumnezeu. Dreptatea se transmite prin cîrmuitori, de aceea cîrmuitorul nu trebuie adus în situaţia de a face greşeli. Pe cei care s-au făcut vinovaţi de încălcarea deptăţii «Dumnezeu îi va azvîrli ca pe-o minge îi va învirti ca pe un ghem», după zisa profetului.

Pe linia păcii Biblia este o capodoperă a frumuseţii, pentru că într-o bogată variaţie de forme înfăţişează cele mai superioare aspiraţii ale sufletului omenesc.

În panorama ei de viitor Biblia vesteşte starea nouă, cînd ne vom iubi unii pe alţii, cum ne-a iubit Dumnezeu pe noi. Pentru a realiza unitatea omenirii şi universalitatea iubirii va bate ceasul îndată ce «cunoştinţa de Dumnezeu pătrunde întreaga fiinţă a omului precum apele umplu pînă în adînc şi acopăr mările» (Is. 11, 9).

Natura este pe lîngă Biblie o altă carte minunată. Ea îţi arată cele frumoase chiar cînd nu ştii că ele există. Un răsărit de soare, un cîmp cu fîn proaspăt cosit, o vale adîncă, sau un munte majestuos prin făptura-i uriaşă, crinul sau trandafirul, firul de neghină, bobul de muştar, trifoiul sau altă plantă, crocodilul cu trup greoi şi coadă lungă sau o pasăre, care-şi schimbă culorile după vreme şi după lumină, pînă la vulturul veşnic în mişcare şi neîntrerupt în zbor, toate sînt purtătorii gîndirii cu o mare umanitate.

În vorbirea biblică fauna şi flora, ca şi natura neînsufleţită din cadrul ei, îmbracă o haină religioasă. Frumseţa fizică e pusă în slujba frumuseţii morale, şi din orice operă de artă se degajează un sens religios. Frumseţa este un reflex al elementului spiritual, un fel de subordonare faţă de spirit. Elementul estetic serveşte de înveliş transcedent alismului: «Către El se

îndreaptă toate, toate trăiesc prin El, toate sînt frumoase prin El» [65]).

Amos a fost păstor și cultivator de sicomore. Simplitatea cu care scrie dovedește că nu e scriitor ci «alesul prin care se veșnicește în scris ceva mai presus de el» [66]). Ocupația de păstor face ca natura să fie mult descrisă, dar nu de dragul ei, ci pentru a servi de cadru unei teme din realitatea lumii nevăzute, sau unor bunuri care nu pot fi pierdute. Chiar și la acest om al naturii, natura nu e frumoasă prin ea însăși, ci devine frumoasă pentru că e mijloc de exprimare a unor adevăruri tainice.

Nu încape îndoială că ceea ce s-a impus din Vechiul Testament nu e frumosul natural sau artistic, ci frumosul moral. Cel mai frumos curcubeu s-a alcătuit pe baza capitolului VIII din Geneză, de *Rubens* († 1655) [67]).

*Rembrandt* († 1669) trăiește pas cu pas emoțiile scenelor biblice; Cînd a avut durerea să piardă unica fiică, a pictat «*Jertfa lui Avraam*» [68]), cînd vrea să-și redobîndească calmul execută cu toată libertatea pe «Susana» sau pe «Betșaba». Lucrarea sa «Plecarea îngerului de la Tovie» este interesantă nu numai pentru lumina care dă o misterioasă perspectivă modelului, ci pentru înaltele satisfacții sufletești care se desprind din meșteșugul olandezului. Într-adevăr prin Rembrandt iai contact cu lumea de dincolo a Vechiului Testament. «Plecarea îngerului» rezumă un întreg episod biblic. Înălțarea spre slava cea de sus a îngerului e o străpungere de baionetă pentru inima familiei lui Tovie. Ei se turbură și cad cu fețele la pămînt: «că se înfricoșează» cum zice Vechiul Testament (Tov. 12, 16). Bătrînul Tovit este în desen ca și în curtea care-i poartă numele un erou al credinței. El n-a pierdut nimic din celebritate, tocmai fiindcă Rembrandt a pătruns cu o puternică siguranță tainele subiectului. Tovit e gata pentru închinare, femeile sînt transfigurate, iar fiul lor este cuprins de o nervozitate sfîntă. În «Iosif înaintea lui Putifar» citește denunțarea nevinovăției. Chiar și despre Estera, «Dalila» și «Susana», pe care de nenumărate ori le întîlnim la Rembrandt, trebuie să zicem că sînt departe de figurile agitate de un prea potențat omenesc, ca în clasicismul grec sau roman de pildă.

«Rembrandt descopere în Vechiul Testament foarte multe teme, care nu fuseseră niciodată tratate de alți artiști. La Rembrandt bărbații și femeile nu sînt nici eroi nici oameni de rînd. Pentru el Biblia descrie oameni care se luptă cu Dumnezeu» [69]).

Rembrandt e încîntat de vraja fondului biblic, de aceea calitatea care se desprinde din arta sa este însuflețirea pentru frumusețea morală a Vechiului Testament [70]).

Cît de spiritualizată e materia în care *Michel Angelo* înfățișează atît de nemuritor figura lui Moise. Îl vezi pe acest bărbat, muncit de viitorul poporului său, cum luminat de Duhul lui Dumnezeu, pătrunde, fază de fază, soarta poporului său. Aspectul e de-o măreție energică, capul profetului e o încoronare desăvîrșită a întregei statui: «Acest Moise e una din figurile cele mai puternice, concepute de spiritul omenesc» [71]).

La *N. Grigorescu* figurile pare că «plutesc și se înalță în

văzduh, materiile colorante par frecate nu cu ulei, ci cu aer și lumină. Expresiile blînde, atrăgătoare și impunătoare chiamă privirile..., adevărate figuri de rugăciune» [72]).

A zugrăvit multe scene din Vechiul Testament, atîția profeți, că era destul de lămurit cu temele biblice [73]). «Luptam ca Iacob cu îngerul» [74]) zicea meșterul. Pictura biblică N. Grigorescu o lucrează cu deosebită îngrijire calitativă.

*Luchian* abia încondeind bărbi de profeți și aripi de heruvimi e împins de geniul lăuntric spre pătrunderea artei biblice. Chipul: «Pe drumul suferinței» e o apoteozare a lui Isaia 53.

Lucrări cu calități remarcabile execută toți aceia care își iau temele din mediul sever și grav al Bibliei, precum sînt *Costin Petrescu, Gh. Rusu, Damian* și *Belizarie*. Portretiști, pictori, decoratori, ei au zugrăvit multe teme din istoria sfîntă și și-au pus meșteșugul și priceperea în slujba frumuseților netrecătoare ale Bibliei.

Iată doar cîteva indicații privind frumusețea Vechiului Testament. Într-adevăr estetica Vechiului Testament este fără egal. Orele cheltuite pentru a scruta frumusețile biblice se pot socoti între cele mai frumoase. Fiecare carte trezește, din nepăsare, mii de suflete, prin evlavia infinită cu care le umple.

Cînd formulăm aceste concluzii ne gîndim mai eles la «sublimitatea revelațiilor sfinte care au o autoritate și influență covîrșitoare asupra sufletelor celor credincioși» [75]).

Prin farmecul care există în variatele frumuseți, scriitorii biblici chiamă la schimbarea la față a lumii, la o întoarcere paradisiacă. Acest viitor nou, în care omul să-și poată deschide inima față de dragostea aproapelui se realizează în împărăția gloriei și a păcii universale, care este împărăția pămîntului transfigurat.

Geniul artistic introduce în realitatea materială o parte din lumea spiritului [76]). În această calitate în Vechiul Testament frumosul, natural și artistic, e o parte constructivă, îndeplinind continuu opera de desăvîrșire a omului.

*Preot Prof. NICOLAE NEAGA*

## NOTE

1) G. Ioanid. *Dicționar elin-romîn*, în trad. după Skarlat D. Bizantie, București 1864, p. 58.

2) Cf. E. Hartmann, *Die deutsche Aesthetik seit Kant*, ed. 2, vol. III, Leipzig, 1886, p. 9 și urm.

3) Academia R. P. R., *Dicționarul limbii romîne literare contimporane*, II, București 1956, p. 335.

4) *Larousse illustré*, Paris 1928, p. 378 cf. și L. Șeineanu, *Dicționar universal*, ed. 4 Craiova 1922, p. 233.

5) *Dicționarul Academiei R. P. R.*, p. 221.

6) T. Vianu, *Estetica*, ed. 3, București 1945, p. 11.

7) Pr. Dr. P. Deheleanu, *Frumusețí literare în Sf. Scriptură*, Arad 1946, p. 5 și urm.

8) S. Bulgakoff, *Ortodoxia*, trad. de N. Grosu, Sibiu 1933, p. 134.

9) I. Pollak, V. V. Vanslov, *Problema frumosului*, articol în „Tribuna" săptămînal de cultură, An. I, nr. 42, Cluj, 23 noiembrie 1957, p. 2.
10) Pollak, o. c., p. 2.
11) Pollak, o. c., p. 2.
12) N. Neaga, *Eclesiastul*, în revista Mitropolia Banatului, an. VII, nr. 7-9, pe iulie-septembrie 1957, p. 53.
13) Dr. Gr. Cristescu, *Mai aproape de Tine Doamne*, Sibiu, 1926, p. 100.
14) Același, o. c., p. 100.
15) T. Vianu. o. c., p. 14.
16) T. Vianu, o. c., p. 100.
17) T. Vianu, o. c., p. 15.
18) S. Bulgakoff, o. c., p. 114.
19) Bulgakoff, o. c., p. 197.
20) T. Vianu, o. c., p. 15.
21) P. Rernard, Beauté, în *Dictionnaire de la Bible*, publ. de R. Vigouroux, tom. I, partea 2-a, Paris 1926, col. 1532.
22) Renard, o. c., col. 1354.
23) T. Vianu, o. c. p. 17.
24) T. Vianu, o. c., p. 17.
25) A. C. Cosma, *Dumnezeu în natură*, Sibiu 1932, p. 14.
26) Inochentie al Odesei, *Șase cuvîntări despre natură*. trad. de Nicodim, episcop, Iași, 1924, p. 9.
27) I. Bertholet, *Das Dynamistische* in A. T., Tübingen, 1926, p. 35.
28) C. Caracostea, *Critici literare*, vol. I, București, 1943, p. 75.
29) C. Caracostea, o. c., p. 75.
30) F. Betex, *Creștinismul și studiul naturii*, trad. T. Negoiță, București, 1923, p. 143.
31) T. Negoiță, *Cunoști tu Țara Sfîntă*, București 1944, p. 66.
32) I. Todoran, *Tehnică și spirit*, Sibiu, 1944, p. 75.
33) F. Betex, o. c., p. 117.
34) V. Tarnavschi, *Arheologia biblică*, C-ți, 1930, p. 145.
35) T. Vianu, o. c., p. 401.
36) T. Negoiță, *Psaltirea în cultul Bisericii Ortodoxe*, Buc. 1940, p. 60.
37) Dr. Badea Cireșeanu, *Tezaurul liturgic*, v. II, București, 1911, p. 459.
38) Dr. Gr. Cristescu, *Un capitol de pimenică ortodoxă*, Sibiu, 1926, p. 66.
39) S. Bulgakoff, o. c., p. 180.
40) H. Graetz, *Istoria evreilor*, v. I, trad. de C. Drimer, Iași, 1924, p. XVI.
41) H. Graetz, o. c., p. XVI.
42) P. Renard, o. c., p. col. 1534.
43) Fernand Chaunet-Dusoul, *Philosophie et religion*, tom. V, Paris, 1941, p. 133.
44) Dr. Fernand, o. c., p. 135.
45) S. Bulgakoff, o. c., p. 182.
46) S. Bulgakoff, o. c., p. 180.
47) J. G. Frazer, *Mensch und Unsterblichkeit*, trad. din limba engleză de Dr. H. Frank și Dr. A. Thalheimer, Leipzig, 1932, p. 253.
48) Bossuet, la U. Fillon, *La Bible commentée* I, Paris, 1889, p. 657.
49) S. Bulgakoff, o. c., p. 162.
50) S. Bulgakoff, o. c., p. 197.
51) Dr. Gr. Cristescu, *Un capitol de pimenică*, p. 15.
52) Dr. Gr. Cristescu, o. c., p. 16.
53) G. V. Plehanov, *Rolul personalității în istorie*, ed. II, Buc. 1956, p. 13.
54) Cl. Fillion, *Etude de la Bible*, Paris 1922, p. 49.
55) Il. Chendi, *Portrete literare*, București (nedatată), p. 102.
56) Nicolae Colan, Sibiu 1935.
57) În poetizarea lui V. Militaru, *Psaltirea în versuri* București, 1933, p. 305.
58) I. Scriban, *Sf. Scriptură sau Biblia*, București, 1937, p. 31.
59) I. Scriban, o. c., p. 4.
60) Barna Gh., Prelipceanu V. și N. Neaga, *Studiul Vechiului Testament*, manual pentru uzul studenților Institutelor univ. Buc. 1952, p. 267.
61) V. Pîrvan, *Memoriale*, București, 1923, p. 35.

62) I. Coman, *Cenzura invidiei la Plutarh*,.. (în Prinos Patriarhului Nicodim), Bucureşti 1946, p. 148.

63) N. Neaga, *Studiul Vechiului Testament*, curs ţinut în anul şcolar 1957/58, p. 54.

64) H. Graetz, o. c.. p. XVII.

65) V. Pîrvan, o. c. p. 192.

66) C. Caracostea, o. c., p. 39.

67) I. Idieru, *Istoria artelor*, Bucureşti, 1898, p. 256.

68) O Tafrali, *Istoria artelor*, II, Bucureşti 1947, p. 353.

69) W. H. Wisser't Hooft, *Rembrandt un pictor biblic*, (în Buletin of united Bible Societes nr. 28) London, 1956, p. 166 (trad. de Mircea Scorobeţ).

70) *Pentru picturile lui Rembrandt*, conf. A. Brenius, Rembrandt — reproduceri fără text, nedatată.

71) E. Wickenhagen, *Geschichte der Kunst* ed. de Huhde Bernays, Berlin, 1932, p. 165.

72) I. D. Ştefănescu (în revista B. O. R. An. LXXV, aug.-sept) 1957. p. 883.

73) V. Cioflec, *Pictorul Nicolae Grigorescu*, Buc. 1925, p. 18.

74) V. Cioflec, o. c., p. 13.

75) Gr. Cristescu, *Un capitol de pimenică*..., p. 5.

76) I. Todoran, o. c., p. 86.

# HUSIŢII ŞI ORTODOXIA

## I.

Istoria mișcării husite a fost în trecut tratată după interesele variatelor cercuri burgheze și confesionale. Deoarece Conciliul de la Constanța din 1415 l-a condamnat pe Ioan Hus, de aceea în ochii istoricilor papali chestiunea întreagă era apriori o erezie. Deoarece apoi oștile cruciate ale împăratului german au fost deseori înfrînte de husiți, de aceea aceștia erau priviți cu răutate. În fine pentru că cehii supuși coroanei Habsburgice de mai tîrziu vedeau în Hus un luptător pentru independența cehilor, de aceea întreaga tradiție husită a fost împroșcată cu noroi și împotriva memoriei lui Hus s-a ridicat tradiția falsă [1]) a unui Ioan din Nepomuk, pretins martir al tainei spovedaniei.

Dar cercetătorii trecutului nu se mulțumesc cu dogmaticisme istorice, ci ei adesea revin asupra unor probleme, pentrucă cu trecerea timpului perespectivele se lărgesc, cunoștințele se adîncesc și patimile se potolesc. Astfel multe fapte istorice apar acum într-o lumină nouă, mai reală. Acestei reconsiderări îi sînt supuse îndeosebi evenimentele din epocele trecute, cînd feudalismul și burghezia își aveau conceptul lor istoric și-l colorau după nevoile lor.

În cadrul acestei reconsiderări intră și problema Husitismului și aceasta cu atîta mai mult, că unii dintre husiți au trecut de țara lor și au ajuns pînă la noi, în Transilvania și Moldova. Din cauza acestei prezențe a lor printre romîni s-a tras chiar concluzia, greșită, că datorită impulsului lor s-ar fi inițiat traducerea sf. Scripturi în limba romînă [2]).

Husitismul a fost acuzat în Apus, de la început de erezie. Este adevărat, că după condamnarea lui Hus ca eretic, au izbucnit în sînul husitismului variate direcțiuni confesionale, pornind de la tezele magistrului ars pe rug. Așa a luat naștere ramura lui V. Koranda, care milita pentru un realism confesional; sau ramura lui Petru Chelciţky, care era un moralist idealist, sau ramura anarhistă a Adamiților, cu tendințe apocaliptice. Iar după moartea viteazului conducător de oști, Ioan Zizka, s-a mai născut și ramura radicală a taboriților «orfani». Din cauza exagerărilor unora și altora s-au născut adînci frămîntări confesionale și sociale, și după cum una din ramuri devenea mai puternică, ea proceda mai aspru față de celelalte, fie străduindu-se să le absorbă, fie eliminîndu-le. In orice caz însă, aceste ramuri nu aveau nici caracterul ereziei valdense și nici a celei lollarde-viclefiene, pen-

tru că toți acești husiți erau în căutarea adevărului, pornind de la Hus și trăind într-o atmosferă, în care teologii umaniști latini ei înșiși căutau o reformă din cap pînă în membre, atît prin scris cît și prin conciliile de la Pisa, Constanța și Basilea. Dacă chiar cercurile papale erau divizate, apoi nu era de mirare că și husiții se divizau. Dar pentru ei obiectul discuțiilor nu era un papă sau o administrație autoritară, ci tîlcuirea corectă a textului de la Matei 5, privitor la predica de pe munte, la Fericiri și la adevărata împlinire a legii, adică chestiuni de trăire creștină proprie, care se adresau vieții înseși, cerînd o credință vie și activă, cu consecințe sociale.

Constatînd husiții că înțelegerea de la Basilea, din 1431, așa numitele «compactate», în care se vorbea despre permisia: predicării libere, împărtășirea sub ambele forme, pedepsirea păcatelor de moarte și reducerea averilor bisericești — nu sînt respectate de papalitate, în 1457 s-au rupt din legătura Bisericii latine și s-au constituit într-o comunitate proprie[3]). Era pe vremea arhiepiscopului Ioan Rokyțana, nerecunoscut de papă și a viitorului rege husit George din Podebrady, cel cu alianța sa cu Ștefan cel Mare al Moldovei. Comunitatea s-a numit «Uniunea Fraților cehi» și căuta echilibru între extreme; în aceste împrejurări ea întreprinde o operă proprie și abia de atunci înainte poate fi privită ca mișcare sectară, cînd caută să-și justifice existența printr-o confesiune aparte.

Această rupere însă de papalitate le-a atras husiților de la început cele mai grave acuze din partea teologilor papali și a autorităților catolice, care i-au urmărit pretutindeni și i-au ponegrit pentru numele de husiți. Așa s-a exprimat și inchizitorul Iacob de Marchia și alții, mai ales în 1461 prin «Reprobarea celor 38 de articole pe care le țin ereticii husiți din Moldova»[4]); cei din Transilvania au fost alungați, încă din 1437, după bătălia nefericită a iobagilor la Bobîlna. Acești husiți erau radicalii din ramura orfanilor, cari acceptaseră unele teze ale condamnatului Viclef, la același sinod de la Constanța, împreună cu Ioan Hus.

În Moldova mai erau cunoscuți și alți husiți, ca Valentin (Balint) Ujlaky și Toma Peczy, care au venit după 1437 în regiunea Trotușului, ca acolo să-și încheie traducerea Bibliei în limba maghiară. Opera lor și-au terminat-o sub privegherea unui alt husit, la bază viclefian, și de ramură «orfană», Petru Payneus, care s-a reținut în Moldova între anii 1443-1448. Dar cercetările recente au dovedit că această Biblie husită poartă caracter patarен-bogomil, pentru că cei doi traducători au venit de la Sirmiu, unde se arătaseră adepți ai acestei erezii notorii; dar pe pămîntul Moldovei ei au părăsit din ideile lor radicale[5]).

Deasemenea au venit în Moldova și alți husiți, începînd din 1481, fiind primiți de către Ștefan cel Mare. Dar nici aceștia nu au stat mai mult de 5-8 ani și «neisprăvind nimica», s-au reîntors pe rînd în țara lor, de unde fuseseră temporal alungați[6]). Deci pe pămîntul moldovenesc, ca și cel transilvănean, erau cunoscute numai concepțiile ramurilor radicale și nicidecum con-

cepția proprie a Uniunii Fraților, care, ca orice noutate confesională, se afla în frămîntare [6]).

Într-o vreme s-a afirmat că toți acești husiți îndeplineau în țările în care veneau o acțiune misionară, ca să-i seducă pe localnici, latini sau ortodocși, la credința lor. Dar cercetările recente au arătat că nu există astfel de amintiri locale și nici nu a existat o astfel de activitate în țările romînești, pentrucă acești husiți, chiar din ramurile radicale, *veneau în răsărit ca să caute adevărul creștin din epoca apostolică* [7]) și nu să răspîndească propriile idei care încă nu erau cristalizate; deci ei veneau să învețe și doar să combată papalitatea; atît. Astfel se explică și prezența lui Petru Payneus în Moldova, pentru că ea urmări nu a lăsat între romîni; deci Petru venise să studieze ortodoxia la fața locului, ca sa poată refera la Praga despre cele constatate, și se știe că în urma acestui raport, Petru a fost trimis la Constantinopole, în decembrie 1451, ca să perfecteze acolo apropierea-unirea husiților din uniune cu patriarhia ecumenică. Dar cînd a venit a doua oară Petru la Constantinopole, cu delegație precisă de unire din partea arhiep. Rokyțana, și a uniunii, în dec. 1452, el a găsit aici pe cardinalul Isidor, care impunea unirea, așa că Petru a renunțat la tratative și s-a reîntors la Praga neisprăvind nimica. După căderea Bizanțului sub turci, husiții nu mai aveau încredere într-o unire cu patriarhia ecumenică și au pornit la drum propriu, construind, după puteri, o confesiune proprie [8]); aceasta acum devia de la principiile tradiționale ale Bisericii, dar și de la tezele de bază ale lui Ioan Hus, care nu a dat o reformă deplină.

## II.

Se pune aici întrebarea, ce i-a îndemnat pe husiți să caute legături cu Biserica ortodoxă; era aceasta numai dintr-o simplă curiozitate, sau în căutarea unui ajutor contra papalității, sau din dorința de a afla undeva adevărul creștin primar? Iată-ne ajunși în centrul problemei. De fapt, îndreptarea unor husiți spre Răsăritul ortodox nu s-a făcut dintr-un interes expansionist, ci din dorința de a cunoaște și învăța, așa precum a manifestat-o însuși Hus. El, împreună cu prietenul său intim Ieronim de Praga, a început să învețe grecește, ca să poată citi în original Acrivia sf. Ioan Damaschinul, spre a cunoaște credința bisericii patristice, la care dorea să-și îndrepte adepții, dupăce a criticat papalitatea [9]).

Dacă Ioan Hus nu a avut răgazul necesar ca să cunoască Ortodoxia în mod personal, fiind frămîntat de multe probleme locale, în schimb prietenul său Ieronim de Praga a fost adevăratul cercetător al acestei ortodoxii la fața locului și sfătuitor al lui Hus în direcția îndrumării reformei sale spre Ortodoxie. Ne vom opri deci asupra acestei figuri, care pînă acum a fost tratată foarte sumar, pentru că ca și Hus, Ieronim a fost ars pe rug pentru aceeași acuză formală de viclefism nedovedit, în 1416.

*Ieronim* s-a născut chiar la Praga, între 1373-1379, ca fiu al unui boierinaș. Studiile și le-a făcut la universitatea din Praga

și era de un temperament vioi, iscusit la vorbă, plin de cunoștințe; îi plăcea adevărul, pe care-l spunea răspicat și fără menajamente; se socotea a fi cavaler al lui Dumnezeu, era teolog iscusit și totodată se pricepea și la eticheta de la curte; a rămas însă laic, deși nu disprețuia tagma clericală. În 1398 și-a luat titlul de bacalaureat la Praga, chiar la Hus. Apoi a vizitat Oxfordul și a fost atras de disputa între nominaliști și realiști, cu privire la noțiunile generale, dacă sînt nume-abstracțiuni sau realități. I-a plăcut teza realistă a lui Viclef, deși nu i-a acceptat toate consecințele teologice. Împreună cu Hus înclina spre acest realism, căci socotea că tocmai datorită nominalismului, susținut de autoritățile bisericii latine, biserica papală a decăzut atît de mult. De aici Hus și Ieronim au intrat în contradicție teoretică față de teologia oficială.

Pe cînd se dezbăteau aceste chestiuni, începînd din 1403, la Universitatea din Praga, în care 3 voturi le aveau germanii și numai un vot era al cehilor, s-a pus net problema viclefismului. Magiștrii germani erau pentru nominalism, pe cînd Hus, Stanislav din Znoimo și Ștefan Paleci apărau principial realismul și astfel și-au atras acuza de viclefiști. Ieronim era pe atunci plecat la Ierusalim ca să se documenteze[11]). Reîntors din călătorie s-a îndreptat spre Paris, unde și-a luat titlul de magistru și a început să țină prelegeri. Dar i-a apărut umanistului Jean Gerson suspect de viclefism. A plecat de acolo, dar suspiciunea l-a urmat și la Heidelberg și Colonia, fiind chiar denunțat episcopilor localnici, că este eretic. Revenind la Praga, Ieronim a devenit profesor de arte libere.

În acea vreme au venit la Praga, viclefianii Iacob și Conrad din Canterbury, care ca să dovedească decadența papalismului, au înfățișat vederii două tablouri: pe unul era Hristos, cum merge desculț spre Ierusalim, fiind însoțit de credincioși îmbrăcați sărăcăcios, și pe celălalt era înfățișat papa, cum merge spre Roma, călare și însoțit de cardinali și nobili în haine scumpe. Firește că această comparație și-a atins efectul, impresionînd pe cehi.

În aceste împrejurări a venit la Praga și o delegație franceză, care în sensul deciziilor sinodului de la Pisa, din 1409, cerea regelui ceh Venceslau IV să refuze ascultarea papilor schismatici Grigore XII și Benedict XIII, ca să se supună lui Alexandru V, ales la Pisa. Regele a chemat la sfat, între alți magistri, și pe Hus și Ieronim. Deși nu era de acord cu toate propunerile, totuși a luat și hotărîrea, de caracter antigerman, de a schimba voturile la universitate, dînd cehilor 3, și lăsînd germanilor numai unul, pentrucă-i făceau opoziție. Aceasta a dus la exodul unui număr de cam 5000 de magiștri și studenți, care au întemeiat universitatea din Lipsca, purtînd în suflet dorul de răzbunare pe Ieronim, pentru că ar fi propus regelui această măsură, depusă în Decretul de la Kutna-Hora. Deci la Lipsca porneau de acum înainte acuze tot mai vehemente împotriva lui Hus și Ieronim, că sînt viclefieni, fără a dovedi acuzele. Era tocmai vremea în care papa Alexandru condamna printr-o bulă trimisă la

Praga viclefismul și-l lega în cauză și pe Ioan Hus, amenințîndu-l cu excomunicarea. Această nedreptate a provocat atunci o violentă reacțiune din partea lui Ieronim, care nu putea suferi ca Hus să fie acuzat pe nedrept. De aceea pleacă la Cracovia, ca să țină acolo prelegeri, la nou organizata Universitate și apoi se duce la Budin, unde în prezența regelui Sigismud al Ungariei, ținea cuvîntări însufleţite. Dar și aici îl ajunge o condamnare din partea arhiepiscopului din Praga și e dat pe mîna inchiziției, susținută de arhiepiscopul din Estregon. Totuși regele îl salvează. Atunci Ieronim pleacă la Universitatea din Viena, ca să se dezvinovățească, căci de acolo îi veneau multe acuze. Dar aici e întîmpinat de unii magiștri alungați de la Praga și deci nu i se dă ascultare, ci este chiar acuzat de erezie viclefiană și i se impută 10 teze greșite, din pură răzbunare. Aceasta o mărturisise însuși Nicolae Czungel din Berndorf. Văzînd deci că și la Universitatea din Viena problema sa e tratată din punct de vedere sentimental, de răzbunare, și nu teologic, principial, de aceea Ieronim s-a întors la Praga, sub triplă amenințare de excomunicare. Dar regele Venceslau a reușit ca arhiepiscopul din Praga să recunoască în public și în scris, către forurile competente, că în regatul ceh nu există nici o erezie viclefiană și că deci măsurile de restricție și de interdict nu trebuiesc aplicate.

Între timp însă noul papă Ioan XXIII ceru regelui ceh să colaboreze cu cruciați și bani împotriva regelui Neapolului, promițînd tot felul de iertări pentru păcate. Atunci s-a ridicat Hus contra simoniei indulgențelor, la 7 iulie 1412 și a pus următoarele teze: 1. papa îl respinge pe regele Neapolului ca eretic, dar care este dovada ereziei sale? 2. papa excomunică și rudeniile regelui pînă într-al patrulea grad, încă nenăscuți; 3. papa agită contra creștinilor pentru interese lumești și 4. bula iartă păcatele în mod colectiv și aprioric, fără a lua în seamă faptele concrete. Ieronim a participat și el la această dispută și pentru cuvîntările sale a fost purtat în triumf ca un nou Gură de Aur.

Tocmai atunci a venit la Praga, în 1412, învitația principelui lituanian Vitold, de a i se trimite un magistru, expert în teologia latină și grecească, spre a-l sfătui ce să facă în țara sa. Universitatea cehă l-a delegat atunci pe Ieronim pentru cunoștințele sale și calitățile oratorice. Dar la Cracovia Ieronim e întîmpinat de episcopul Albert Jastrebieț, în prezența arhiepiscopului de Gniezno și legat papal Bernard, pentru pretinsă erezie viclefiană. Ieronim însă s-a dezvinovățit atît de bine, că nu i s-a putut menține nici o acuză, dar în legătură cu aceste discuții s-a provocat o mare frămîntare printre credincioși.

De la Cracovia, principele Vitold, de credință latină, l-a dus pe Ieronim la Vilna, Vitebsk și Pskov, unde majoritatea populației era de credință grecească-ortodoxă. Cum s-a purtat Ieronim aici, aceasta o cunoaștem din acuzele împotriva sa de la Constanța. La Vitebsk s-a închinat în catedrala ortodoxă, a stat de vorbă cu episcopul și clerul ortodox local, s-a rugat prin biserici ortodoxe, participa la pelerinagii ortodoxe, se închina sf. icoane și sf. moaște ortodoxe și chiar l-a îndemnat pe Vitold să treacă la credința ortodoxă, pentru că numai Biserica ortodoxă păstrează

curată învățătura bisericii apostolice. Personal, sînt motive să se creadă, că a trecut la Biserica ortodoxă și și-a luat chip de monah ortodox, punîndu-și camilavca monahală ortodoxă, și lăsîndu-și barbă mare.

Cu această ocazie Ieronim s-a convins, că creștinii nu au nevoie pentru mîntuire de papă, că la început cehii erau de credința grecilor (ortodocși), că sf. Împărtășanie trebuie să se săvîrșească sub ambele chipuri, întroducînd linguriţa ; că sf. Euharistie trebuie să se dea și copiilor mici, că Biserica apostolică nu a cunoscut indulgențele, că limba de cult trebuie să fie cea a poporului, și că deci pentru cehi se impune necesitatea să revină la Ortodoxie. Aceste îndemnuri le-a sugerat și lui Ioan Hus, care le-a acceptat și care se vor transmite mai departe ucenicilor husiți, pînă ce arhiepiscopul Rokyțana îl va trimite pe Petru Payneus să trateze unirea cu Biserica ortodoxă de la Constantinopole, în 1451.

Dar vestea despre această atitudine a lui Ieronim a ajuns și la Universitatea de la Viena, care și cu mai multă înverșunare începe să-l acuze în public de erezie scîrboasă. Însuși Hus a trebuit să ia apărarea lui Ieronim, nu numai rectorul Universităţii cehe, Mihail din Mladenoviţe.

Cînd Ieronim s-a reîntors la Praga, el și-a reluat catedra la Universitate, dar în scurt timp își ia rămas bun de la Hus, care pleacă spre Constanța, în oct. 1414. Atunci Ieronim i-a zis lui Hus: «Magistre, să aperi credința cea curată, precum ai vorbit și ai scris, după legea cea divină, în deosebi contra invidiei și a iubirii de arginți ; fii tare și curajos, și dacă va fi nevoie, voi veni de bună voie să te sprijin».

Dar la Constanța lucrurile au luat o altă întorsătură. Pașaportul de liberă trecere din partea împăratului Sigismund a fost nesocotit, Hus acuzat de erezia viclefiană, închis și i s-a cerut retractarea pretinselor greșeli. Atunci intra în acţiune răzbunarea personală a universitarilor alungați de la Praga, precum și o intrigă de acasă. Singura vină reală a lui Hus era aceea, că a cerut ca și umaniștii, o reformă generală și a criticat papalitatea.

Auzind despre cele ce se întîmplau la Constanța, Ieronim și-a împărțit averea la săraci și a pornit spre locul consiliului unde a ajuns în taină, la 4 aprilie 1415. Cu Hus nu s-a putut întîlni. Deci a cerut și el împăratului Sigismund un pașaport, spre a putea participa oficial la apărarea lui Hus, dar împăratul a refuzat cererea, pe motiv că și așa are destule necazuri din cauza pașaportului dat lui Hus. Atunci Ieronim a pus să fie afișat pe ușile bisericilor un manifest, în care spunea: «din cauza mincinoaselor acuze e gata să vină la Constanța, spre a se dezvinovăți în public și chiar în fața sinodului ; și dacă e cineva să-l acuze de erezie, îi va răspunde cinstit»[12]).

Atunci sinodalii i-au acordat lui Ieronim cerutul pașaport, la 17 aprilie, ca să participe spre îndreptarea sa, căci în caz contrar va fi judecat în absență. Era deci în această permisie și o amenințare. De fapt ea s-a produs imediat și la 25 aprilie Ieronim era adus la Constanța legat, ca un criminal. In sinod, prima acuză i-a adresat-o însuși card. Ioan Gerson de la Paris, afirmînd

că este eretic viclefian. Apoi s-au asociat și alții, acuzatori de la Heidelberg, Colonia și Viena, așa că Ieronim, fără a fi anchetat și a avea posibilitatea să răspundă, a fost închis și legat de butuc. Despre acest tratament aplicat lui Ieronim scria însuși Hus la Praga protestînd, dar degeaba. Scrisorile lui din 10 și 27 iunie nu au avut efect, decît acela, ca să i se urgenteze sentința și la 6 iulie era ars pe rug, deși în anchetă dovedise, că nu era viclefian, dar nu era cine să-l asculte. De fapt însuși împ. Sigismund i-a îndemnat pe unii sinodali să aplice aceeași pedeapsă și lui Ieronim, ca să se curme cu ereziile, nesocotindu-și singur garanțiile date prin pașaport. Despre aceste cuvinte a dat știre la Praga Petru din Mladenoviție, care chiar le-a auzit din gura împăratului, și astfel cehii au înțeles că tot necazul principal de la acest împărat necredincios le-a venit și de aceea îl vor combate cu toată înverșunarea, că și-a călcat singur cuvîntul.

Ieronim zăcea tot acest timp în închisoare, fără să fie întrebat, fără să fie judecat. Conciliul însă avea nevoie de un pocăit și nu de un alt martir și de aceea căuta să-i frîngă rezistența prin tot felul de amenințări și amăgiri. Expus la chinuri, în zilele de 11 și 23 septembrie și-a renegat învățătura, spre marea sa mîhnire și bucuria anchetatorilor. Atunci cardinalii din Cambridge, Orsino, Aquilea și Florența au cerut eliberarea lui Ieronim, dar s-a opus cu încăpățînare card. Ioan Gerson, care-i cere totuși condamnarea, la 19 oct. 1415. Deci s-a întrunit un tribunal, compus din dușmanii lui Ieronim, care în aprilie a început ancheta, care i-a imputat lui Ieronim 45 de greșeli viclefiene. La aceasta Ieronim a răspuns, că dacă în tinerețe a cunoscut lucrările lui Viclef, apoi aceasta nu înseamnă că i-a și împărtășit ideile, pentrucă de fapt el s-a ferit de erorile eretice ale lui Viclef. Apoi a adăugat, că socotește întreaga acțiune îndreptată împotriva sa drept o răzbunare a celor ce au fost alungați în 1409 de la Praga. Dar acuzele curgeau în voie și răspunsurile lui Ieronim nu erau băgate în seamă. Ceea ce supăra mult auzul anchetatorilor era faptul, că Ieronim lua necontenit apărarea lui Hus, socotindu-l om bun, drept și stăruind pentru dreapta credință. Printre acuze erau și de acelea, care nici nu aveau bază reală, fiind închipuiri, dar erau crezute, pentrucă ajutau scopului de condamnare.

Printre aceste invective i s-a aruncat în obraz o singură acuză reală care era următoarea: «în anul Domnului 1413, în luna aprilie, numitul Ieronim, predicator fals și seducător, s-a nevoit să readucă la rătăcire pe acei credincioși, care au fost aduși la credința creștină și în deosebi în Lituania și Rusia, mergînd în bisericile lor (ortodoxe), dădea preferență necredinței în fața credinței creștine (adică latine). Apoi fiind întrebat de Vitold și de episcopul latin, dacă trebuie să fie rebotezați, cei care au venit la biserica romană, numitul Ieronim a răspuns, că nu trebuie să fie rebotezați, pentrucă botezul ortodox este adevărat». Iată deci în ce consta adevărata greșală a lui Ieronim: respectul și lauda Ortodoxiei și aceasta nu putea fi iertat.

Deci văzînd că nu-l pot birui cu acuze curente, acuzatorii au mai adăugat de la ei alte 102 pricini, la care Ieronim trebuia să răspundă. Deci i s-a repetat acuza, că în Lituania și Rusia dădea

preferință credincioșilor rătăciți (ortodocși), care se țin de secta grecească, și că la Vitebsk și în alte locuri se închina la ritul acelor ruteni, că participa la procesiunile lor, că recunoștea icoanele lor și că afirma, că credința acestor rascolnici este cea dreaptă; că nu s-a pocăit în fața episcopului latin din Vilna, ci mai vîrtos, la Pskov, a susținut credința rutenilor, încît el singur s-a îmbrăcat după felul lor. Deci procurorul general își încheia acuzele cu cuvintele: «Ieronim este un eretic, care merită să fie chinuit, spre a retracta erorile sale».

În sfîrșit, după 340 de zile de detenție, la 23 mai 1416, s-a ajuns la cercetare publică. Ca acuzatori au fost rînduiți: francezul Ioan, intitulat patriarh de Constantinopole, italianul Caspar din Perugia, englezul John Welles din York și germanul Lambert din Geldern. Lui Ieronim i s-a ordonat să răspundă numai cu un: da, sau nu, fără alte lămuriri. Iar dacă totuși el a încercat să spună ceva, era imediat întrerupt prin strigăte și zgomote asurzitoare. Cînd i s-a citit acuza sub numărul 30, că a apărat în Lituania și Rusia credința răsăriteană față de cea latină, a răspuns prin cuvinte care au devenit clasice: «ea este adevărată și de aceea am apărat-o, și azi o voi apăra iar, dacă aș putea».

Așa a decurs ședința și a doua zi și se vedea că motivul principal al condamnării sale va fi preferința pentru Ortodoxie și critica papalității, aflate atunci în schismă. Se mai adaugă și răzbunarea dușmanilor, mai ales că în sinod ședea și fostul rector de la Praga, Ioan Hoffmann, alungat în 1409. Despre mersul procesului a scris și secretarul papal o scrisoare, umanistul Poggio Bracciolini (— 1452), de la care se păstrează următoarea consideraţie: Ieronim este un om deosebit; păcat că un astfel de om a putut să ajungă eretic, dacă firește sînt adevărate acuzele ce îi stau împotrivă; argumentarea lui este desăvîrșită așa, că *nici una din acuze nu a putut fi dovedită*, și era lucru lămurit, că martorii acuzării erau dușmanii personali ai acuzatului. — Aprecierile acestui secretar papal se apropie mult de cele ale prietenului lui Ieronim, Petru din Mladenoviţe. Deci se poate înțelege cum stăm cu vina lui Ieronim.

Deoarece Ieronim nu a cedat presiunilor de a retracta de astă dată, de aceea la 30 mai 1416 a fost condamnat, pe bază de acuze nedovedite. Decizia morții, Ieronim a primit-o cu liniște, încrezîndu-se în judecata dreaptă a lui Dumnezeu. La rug a mers rostind Simbolul de credință și însuși Poggio îi laudă curajul și seninătatea, întrecînd astfel pe Scaevola și Socrate. Cînd fumul rugului l-a cuprins, a spus ultimele cuvinte cu voce tare: «Doamne Dumnezeule puternic, mileşte-mă și-mi iartă greșalele, căci numai Tu știi că am iubit adevărul Tău cel sfînt». Astfel Ieronim murea pentru credința adevărată și Hristos i-a dat putere să rabde mucenicia din partea oamenilor. Și scria un cronicar: dacă există dreptate în istorie, atunci omul acesta trebuie cinstit de urmași [13]). Cenușa lui Ieronim a fost aruncată în Rin.

## III.

Memoria mucenicului Ieronim însă nu a putut fi înecată în apă. Alături de Ioan Hus, el a trăit în conștiința multora timpuri îndelungate. De aceea Petru Payneus, care l-a cunoscut încă din Anglia, și cu care s-a întîlnit la Praga în 1415, i-a cinstit străduințele și de aceea s-a dus în Moldova să studieze Ortodoxia și a plecat la Constantinopole să realizeze unirea husiților cu ortodocșii, fiind la aceasta îndemnat și de prietenul lui Ieronim, Petru din Mladenoviție. Deși trebuia uitat ca Hus, totuși nu a fost uitat ca și Hus, ci alături de magistrul său trăia în conștiința cehilor. Încă în 1417, Universitatea din Praga a compus un text comemorativ, care a servit ca tropar (collect) la slujba specială de cinstire a celor doi mucenici [14]). Troparul se păstrează în vechea tipăritură din 1492, iar din 1490 și Ieronim a întrat în calendarul sfinților, alcătuit de magistrul Petru din Tulechov, și respectat și de calendarul din 1577, pe ziua de 6 iulie. Abia impunîndu-se autoritatea severă a catolicismului papal tridentin, din 1584 numele lui Ieronim dispare din calendar, pentru că la locul pomelnicului să rămînă un gol. Era dovadă ca Ieronim trebuia uitat, ca și marii propoveduitori ai slavilor, sf. Constantin-Ciril și Metodie, sf. Vațlav și sf. Procopie de la Sazava [15]). Totuși în 1598 preotul Simon Valenciu de la Praga compunea o viață a sf. Ieronim de la Praga, întitulată: Începe viața și sfîrșitul renumitului magistru Ieronim, cel care a fost ars pe rug la Constanța pentru adevărul dumnezeesc. Iar chipul lui Ieronim era înfățișat în gravurile timpului cu camilavcă ortodoxă, barbă mare și talar (anteriu). Iar în 1611, preotul Havel Zalansky spunea în capela Betleem din Praga, în care predicase cu atîta însufleție pe vremuri Hus, că «a căzut Ieronim, cînd a retractat, dar bărbat sfînt, el s-a învrednicit ca Dumnezeu să-l ridice și să se îndrepte». Apoi în 1715/40 apărea lucrarea: Istoria și monumentele lui Ioan Hus și Ieronim de Praga, mărturisitorii lui Hristos. Deci nimeni nu-și uita martirii. Astfel în 1860, putînd relua cehii drumul spre Constanța, ei au ridicat acolo, un monument întru pomenirea celor doi mucenici. Hus și-a primit monumentul la Praga în 1915 și Ieronim așteaptă să i se împlinească cinstirea cuvenită.

De fapt istoricii ruși și-au dat de curînd seama despre adevărata față a condamnării lui Ieronim și de aceea, alături de Hus, îl consideră un martir pentru Ortodoxie, pentru că nu a retractat respectarea credinței acelor umili ruteni din Lituania și Rusia, ci s-a îndîrjit să o apere pînă la capăt [15]).

Nu este deci de mirare, că acum, cînd se pune problema proclămării de mucenic a episcopului Gorazd II, mucenicit în 1942 de aceiași străvechi dușmani ai lui Ieronim, ca și Ieronim să se învrednicească de aceeași cinstire. De fapt păr. protoiereu Josef Leixner i-a și întocmit proectul de canonizare, publicînd în acest sens și o îndrumare asupra mucenicului, în revista Mitropoliei ortodoxe cehoslovace. După mai bine de 500 de ani, Ieronim de Praga o merită. Va fi și dovadă, că primii husiți se îndreptau spre Ortodoxie.

*Prof. M. ȘESAN*

## NOTE

1) Cf. Bartoș F. M., *Sfinți și martiri,* în limba cehă, Praga 1949, p. 248 ss.

2) Vezi amănunte la Șesan M., *Originea și timpul primelor traduceri romînești din sf. Scriptură,* 1939, p. 6-35, unde este respinsă teoria husită despre inițierea traducerilor romîne, și teoria corectă-autohtonă la Șesan, *Limba poporului în Biserică,* Mitropolia Moldovei 3/4 1956.

3) Vezi la Hrejsa F., *Istoria creștinismului în Cehoslovacia,* în l. cehă, vol. 2-3-4, Praga 1947-1949; și Sbornicul: *Unitatea Fraților 1457-1957,* Praga 1957, p. 300.

4) Ediția de p. Fermendzin, *Acta Bosnae, în Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium,* Zagreb 1892.

5) Kardos T., *Originea bibliei husite,* în l. maghiară, Budapesta 1952, și rec. Turnsky Șt., în Krestanska Revue 8, Anexa teologică 4, Praga 1957 p. 110 ss.

6) Vezi la Șesan, *Originea,* p. 23-27.

7) Brock P., *Doctrinile politice și sociale ale Uniunii Fraților cehi,* în l. engleză, Haga 1957, capit. Ramura mică husită, în rec. Molnar A., în Krestanska revue 7, 1957 p. 216, Smolik J., Decretele Uniunii și Gratian, Krest. revue, 9, 1957 p. 284.

8) Hrejsa, op. cit. vol. III, p. 87 ss.

9) Jeschke J., *Ioan din Damasc în concepția lui Hus.* în l. cehă, în Theologia evangelică 3/4, Praga 1948, p. 169 ss.

10) După Leixner J., *Viața și moartea lui Ieronim,* în Pravoslavna măsl 3, Praga 1957 p. 141-151 și după manuscrisul păr. Leixner, trimis spre consultare, pp. 53.

11) Dușmanii neagă că Ieronim a fost la Ierusalim, confundîndu-l anume cu Ieronim din Moravia, care a vizitat Palestina în 1428; dar Ieronim de Praga confirmă că în 1403 era la Ierusalim, cînd a fost anchetat la Constanța.

12) Amănunte la Petru din Mladenoviție, *Despre Ieronim de Praga,* manuscris ceh din 1448, publicat apoi de prof. J. Goll; Epistola lui Poggio Braciolini, din 1450; Acta concilii Constanciensis, ed. Hardt, vol. IV 1699; Heller, Hieronymus din Praga, Lübeck 1835; Kocman L., Processus contra Jeronimum de Praga, Viena 1898; Colecția: *Opere vii ale trecutului,* în l. cehă: Hus și Ieronim la Constanța, Praga 1953.

13) Heller, op. cit. p. 121.

14) Goll J., *Izvoarele istoriei cehilor,* în l. cehă, Praga p. 444 ss.

15) Novikov Eug., *Ortodoxia la cehi,* în l. rusă, Moscova 1849; Hilferding A. F., *Hus și raportul său față de Ortodoxie,* în l. rusă, Moscova 1880; Palmov I., *Răscoala husită,* Petrograd 1881; idem, *Cu privire la relațiile cehilor husiți cu biserica răsăriteană,* în l. rusă, Petrograd 1889, și idem, *Frații cehi,* vol. I, Praga 1904, în l. rusă.

16) Vezi Șesan M., *Ortodoxia în trecutul Europei centrale,* Studii teologice 1-2, 1950, p. 80 ss și idem, *Ortodoxia cehă în sec. XI,* Mitropolia Ardealului 5-8, 1957, p. 440 ss.

# UN LUPTĂTOR PENTRU PROGRES: MAXIM GRECUL

În istoria omenirii întîlnim oameni și idei, care deși țîșnesc din adîncul frămîntărilor vremii, totuși ajung în conflict cu generațiile respective, căzînd înfrînți momentan, dar crezul lor ridicîndu-se mai tîrziu cu atît mai biruitor, pe cît de neputincioasă a fost mintea contemporanilor de a-i înțelege. Se vede că așa a fost soarta multora dintre vizionarii și protagoniștii tuturor popoarelor, fie că era vorba de reforme pe tărîm cultural, social, politic, ori științific. Ideile mari au cerut totdeauna jertfe mari, cu atît mai mari și mai multe, cu cît ținta ce se urmărea era mai depărtată de starea veche și cu cît mijloacele și împrejurările sociale și culturale, despre care este vorba, sînt mai pline de confuzii, de contradicții și de imperfecțiuni.

În drumul ei spre progres, omenirea a străbătut totdeauna piedeci de adevărată odisee, presărate cu tot atîtea jertfe, sîngeroase uneori, totdeauna dureroase, dar din pricina cărora istoria niciodată nu s-a oprit pe loc, ci s-a avîntat în mersul ei dialetic, întărită, mereu înainte. Prea puțin interesează astăzi cîți ani a stat Galileo Galileii în temnițile cercetărilor inchizitoriale pentru a-l hotărî să spună că nu pămîntul se mișcă în jurul soarelui, ci invers. «E pur si move!» a răspuns marele slujitor al adevărului. Poate că nu mulți știu că și cercetările matematice și filozofice ale lui Descartes au fost puse la timpul său în «Index librorum prohibitorum», iar un Bernard Palissy pînă să descopere compoziția și tehnica smălțuirii, a trebuit să-și ruineze sănătatea, averea și chiar familia. Pe tărîmul vieții sociale-politice mulți din luptători și protagoniști au trebuit să plece în exil, ca Aristide, în epoca veche, Bălcescu și Lenin în epoca modernă, ori să petreacă ani de zile în temniță, socotiți fiind de contemporani ca eretici, înșelători, trădători, aproape totdeauna periculoși pentru o anumită ordine de stat, căci crezul lor părea prea incomod și de neînțeles. «Visători utopici» de genul lui Tomas Morus, luptători înfocați pentru cultura poporului și pentru libertatea lui, cum a fost cehul Jan Hus, cel ars pe rug la 1415, ori celebrul cîntăreț al suferinței și cercetător înflăcărat al unei vieți mai bune pentru omenire, cum a fost italianul Toma Campanella, care a petrecut 27 de ani în temniță, — cei mai mulți din luptătorii pentru progres social, cultural, științific ori politic au plătit cu grele suferinți, «noutatea» și «descoperirea» pe care le aduceau, dar n-au cedat niciodată, pentru că nu se gîndeau la

interese mărunte, personale şi trecătoare, ci îşi legaseră fiinţa de idei mari puse în lujba celor mulţi, în slujba progresului omenirii. O astfel de figură, mai puţin cunoscută la noi, a fost Maxim Grecul, de la a cărui moarte s-au împlinit anul trecut 400 de ani.

Maxim Grecul s-a născut pe la 1475 în orăşelul Arta, de la graniţa Epirului cu Albania. Îndrăgind de mic învăţătura de carte, tînărul fiu al Macedoniei, nu s-a mulţumit cu ceea ce-i puteau da profesorii din patrie, ci s-a dus împreună cu alţi compatrioţi la universităţile din Italia, petrecînd acolo vreo 10 ani, îndeosebi la Veneţia, Padua, Ferrara, Florenţa şi mai tîrziu la Milano şi Paris, peste tot unde se refugiaseră o mulţime din dascălii Bizanţului, după căderea Constantinopolului sub turci, cum au fost Gemistos Pletho, Ioan şi Constantin Lascaris, Visarion, Nicolae Laonic Tomaios şi alţii, trezind acolo gustul pentru filozofia lui Platon şi în general pentru clasicismul greco-roman. Trebuie că a cunoscut şi a urmărit de aproape editarea clasicilor antici în colecţiile luxoase ale veneţianului Aldo Manucci, precum şi întrecerile în discuţii dintre universităţi şi saloane, pentru că Maxim a învăţat temeinic limbile clasice, greaca şi latina, iar dintre limbele curente cunoştea bine latina şi franceza. Studiile sale, în număr de 150 (vorbim de cele publicate) arată adînci cunoştinţe de filozofie, teologie, istorie şi filologie. Făcînd o descriere vie a atmosferei culturale din epoca renaşterii italiene şi franceze (la Paris a stat mai puţin, în treacăt), tînărul umanist foloseşte cu mare uşurinţă terminologia şi dialectica silogistică a vremii, dovedind, pe lîngă setea de cunoaştere o pătrundere destul de temeinică a lucrurilor.

Combătînd, de pildă, superstiţiile timpului său în special credinţa că stelele ar hotărî soarta pămîntenilor, «filozoful» nostru utilizează din plin principiile logice, cum este principiul contradicţiei, făcînd uz de judecata critică, de argumente obiective, pe care le oferea metoda inductivă a umanismului care prefaţa cercetările raţionaliste din veacurile următoare. El recomanda cercetarea ştiinţelor laice, «pozitive sau exterioare», cum le numeşte, după cum spune că şi «doctrina anticilor trebuie însuşită, dacă contribuie la preamărirea lui Dumnezeu». Combătînd scolasticismul Evului Mediu, total aservit lui Aristotel, Maxim îşi formează un fel de a vedea lucrurile destul de liber şi obiectiv, prin cugetare şi experienţă, căci mintea, zice el — e un fel de «tabula rasa» ca şi ceara ori hîrtia: ceea ce se înscrie pe ea, aceea rămîne, numai să uzăm logic de materialul înregistrat[1]). Adeseori vorbeşte de legile firii, de «procesele naturale ale dezvoltării istorice». Intr-un fel, cunoştinţele vaste pe care le-a dobîndit, ar fi făcut din el un umanist deplin, dacă n-ar fi intervenit în viaţa lui un fapt hotărîtor: cunoştinţa cu predicatorul florentin Ieronim Savonarola, ars pe rug în 1498 pentru că îndrăznise să combată neopăgînismul sensual şi lacom al conducătorilor politici şi bisericeşti, în frunte cu papa Alexandru VI Borgea, cerînd milă şi iubire creştină pentru clasele dispre-

---

1) D. V. Trahtemberg: *Gîndirea social-politică în Rusia în sec. XV-XVII*, în culegerea de articole „Din istoria filosofiei ruse", Bucureşti 1953, p. 61-3.

ţuite. Predicile fulminante ale reformatorului florentin, care timp de 2-3 ore zilnic ţinea încordată toată mulţimea oraşului şi la care Maxim spune c-a asistat personal, precum şi modul într-adevăr pilduitor în care acest «mucenic al unei vieţi mai creştine», şi-a dat sfîrşitul, sfîrşit la care Maxim a asistat ca şi cum ar fi fost unul din aderenţii şi admiratorii lui, — au făcut atît de puternică impresie asupra lui, încît după ce s-a întors în ţară, s-a hotărît să meargă la Sfîntul Munte şi să se călugărească, luînd ca model pentru toată viaţa lui rîvna înflăcărată pentru dreptate şi progres dovedită de Ieronim Savonarola.

Descriind personalitatea reformatorului florentin, Maxim spune că «Dacă fratele Ieronim şi cei doi ucenici ai săi n-ar fi fost latini, (sîntem în plin ev mediu, se judeca după criterii confesionale) i-aş fi socotit între sfinţii Bisericii noastre, decît care n-au fost în rîvnă cu nimic mai prejos.... dar chiar şi aşa, deşi latinii introduseră unele credinţi străine, abatîndu-se de la vechile rînduieli bisericeşti, pilda vieţii şi morţii lor a fost o dovadă că pînă la urmă tot n-au căzut cu totul din dragostea creştină»[2]). Acestei slujiri totale de dragul celor mulţi şi năpăstuiţi, de dragul dorului după o viaţă mai dreaptă şi mai creştină, îşi va închina Maxim toată puterea lui de muncă. Călugărindu-se la 1507 în mănăstirea Vatoped, unde era cea mai mare bibliotecă din întreg Sfîntul Munte, Maxim schimbase cercetările clasiciste cu cele ale scriitorilor bisericeşti şi ale Scripturii, obiective care formau preocupări culturale la aproape toţi oamenii învăţaţi de pe vremea aceea din Europa.

Aici l-a găsit pe la 1515 solia marelui cneaz de la Moscova, Vasile Ivanovici, care căuta un cercetător de limbă greacă să-i traducă comentarul la Psaltire, una din cele mai citite cărţi în Orient, precum şi să-i aranjeze biblioteca, în care se aflau peste 800 de codici greceşti, număr impresionant pentru vremea aceea, şi despre care Maxim va declara că «nici în Grecia sau Italia n-a văzut atîtea cărţi adunate la un loc, fiind distruse de turcii păgîni»[3]). Însoţit de monahii Neofit şl Laurenţiu acesta din urmă bulgar, Maxim, pleacă spre Rusia şi după un ocol cu multe peripeţii prin Crimeia ajunge la Moscova în 1518. Cneazul rus ceruse de fapt pe bătrînul cunoscător de slavonie, Sava de la Vatoped (probabil sîrb), dar acesta neputînd suporta greutăţile unei călătorii aşa de lungi, a trimis pe tînărul învăţat Maxim, care a fost primit cu multă bucurie, dîndu-i-se ca ajutoare doi ruşi culţi: Dimitrie Gherasimov, fost tălmaci al statului şi un oarecare Vlasie, (Valah ?), folosit pînă atunci în diplomaţie. Maxim traducea în latineşte, iar aceştia în slavona rusească, pe care o copiau călugării Silvan şi Mihail Miodovarţev din lavra Sfintei Treimi de lîngă Moscova. Aceasta pentru un timp, căci, Maxim a învăţat el însuşi binişor slavona şi ruseasca. In scurtă vreme, într-un an şi 5 luni, învăţatul nostru termină traducerea,

---

2) Maxim Grecul: *Opere, Ediţia Academiei Teol. din Cazan, vol. III*, p. 201-203, în rusește.

3) N. Costomarov: *Istoria Rusiei în biografii*, vol. I, p. 369. Ed. Henkel, Leipzig, 1886, în limba germană.

la care mai adaugă și alte tălmăciri: Faptele Apostolilor și Tîlcul Sf. Ioan Hrisostom la Ev. după Matei șl Ioan. Trecuseră vreo 3 ani. Acum Maxim cere într-o scrisoare marelui cneaz să-l lase să plece înapoi, la metania sa de la Athos. Vasili Ivanovici, care purta adeseori numele de «țar» milui cu bani grei pe colaboratorii «filozofului», cum îl numeau ei în semn de respect, dar pe el nu l-a lăsat să plece. Explicația reiese din cele de mai jos.

Între timp, Maxim învățase bine limba țării și întrucît se simțea nevoie de a traduce și explica, corectînd, locurile neclare din cărțile de ritual, Maxim a tradus o mulțime de alte cărți de cult și din sf. Părinți, care vor forma obiectul marei reforme cultural-religioase de pe vremea patriarhului Nicon din sec. XVI-lea. Se știe, că în urma lungii dominații mongole precum și a slăbirii legăturilor cu Grecia, se strecuraseră în cărțile de cult multe greșeli de traducere, expresii neclare sau nepotrivite, ba se întîlneau și credințe greșite și superstițioase, care circulau în formă manuscrisă, alături de textele evanghelice. Maxim se apucă singur să corecteze textul acestor cărți, lucru pe care rușii, geloși de tradiția lor curată și de mărimea și independența statului lor de acum centralizat și independent nu l-au putut tolera. Mai obiecționa Maxim că mitropoliții ruși trebuie să primească hirotonia de la patriarhul grec din Constantinopol, iar nu să fie ales de episcopatul rus. Era la mijloc însă și o problemă de mîndrie oarecum națională. Făcîndu-i-se observația că prin corecturile sale supără pe Sfinții ruși care înfloriseră pe vremuri și a căror operă intrase adînc în conștiința locală, Maxim a răspuns că unora s-a dat darul sfințeniei, dar mie, «prea păcătos cum sînt, poate, mi-a dat Domnul darul traducerii și îndreptării greșalelor acelora»[4]).

Dintre greșalele și credințele deșarte pe care le-a găsit și le-a combătut în societatea rusă a vremii, laici și clerici, Maxim pomenește mult despre superstiții și vrăji folosite pînă și în actele publice de stat și chiar în slujbele unor clerici. Cînd cneazul Ivan III Vasilievici cel Mare își îndepărtase soția, alegînd pe a doua și i se părea că și acum va rămîne tot fără copii, au fost chemați vrăjitori și fermecători din toate părțile, pînă și din Finlanda, iar cînd, după cîteva decenii va apare o cometă de care Ivan cel Groaznic se temea că-i va aduce sfîrșitul, peste 60 de vraci au fost consultați, cerînd de la ei și de la supușii săi, ceea ce și unul din urmașii săi, Boris Gudunov, va cere: jurămînt că nici un supus nu va folosi farmecele contra lui[5]).

Alături de «vraja finlandeză» — cea mai periculoasă, — de cea iudaică și de «magia neagră», elinească, ori de «piatra filozofală» (de care, de altfel, și Apusul era plin în vremea aceea, căci sîntem într-o epocă încă plină de ignoranță și confuzii), Maxim mai pomenește de credințe apocrife, care circulau peste tot, de pildă Epistolia căzută din cer, credința că Adam ar fi încheiat

---

4) Costomarov, op. cit. p. 370.

5) Vl. S. Ikonnikov: *Despre sufletul rusesc și despre interesele poporului rus*, în V. Franck: *Creștinismul rusesc după expuneri proprii*, Paderborn 1894, p. 227, în l. germ.

un zapis cu diavolul, că idolii persani ar fi săltat şi ei închinîndu-se deodată cu cei trei magi, că la învierea Domnului soarele n-ar fi apus 8 zile, că Iuda ar fi trăit mult timp după Hristos etc., pe care învăţatul nostru le condamnă. «Ţine-te, dacă vrei să nu greşeşti, zicea el de scrieri sănătoase, ca ale învăţatului Ioan Damaschin şi atunci vei fi şi un teolog bun şi un bun cunoscător al firii» [6]).

Dintre credinţele superstiţioase combătute mai notăm şi aceea că dacă se îngropa vreun înecat sau sugrumat, poporul credea că nu se face recoltă, fapt pentru care unii dezgropau cadavre şi le aruncau pe cîmp. Învăţatul nostru spune că în Scriptură se pomeneşte ca rău numai păcatul, iar nu felul cum a murit cineva. Tot atît de absurdă zicea el e credinţa în «zile bune» şi «zile rele», în numere norocoase ori periculoase, în credinţa că noaptea la cîte un pod te întâlneşti cu necuratul, în felul clipirii ochilor, al zborului păsărilor, în darea cu bobii, în ghicitul în palmă ori în proba focului sau a duelului, potrivit cărora «cine biruie, are dreptate. Prin toate acestea, zicea el [7]), batjocorim atotputernicia divinităţii, dar şi măreţia libertăţii omeneşti, căci, de mulţimea credinţelor deşarte, întîlnite aici, parcă nici păgînii nu au avut cunoştinţă».

În timpul cît a stat la Moscova şi chiar în ceilalţi 28 de ani cît a stat închis, Maxim Grecul a format un cerc de intelectuali, de aderenţi, cu care discuta liber ori cărora le trimetea în scris circulări sau tratate polemice. Unul din martorii procesului său declară că la el intrau şi ieşeau destui oameni, fără jenă, dar cînd era vorba de discuţii politice, filozoful se închidea şi nu lăsa pe nici un străin.

Între cei pe care i-a combătut au fost şi emisarii papei de la Roma, care aveau pretenţii de dominare universală, îndeosebi legatul Nicolae Schonberg, care a petrecut destui ani în capitala Rusiei împrăştiind broşuri despre unitatea dintre bisericile răsăritene şi apusene, între care, ziceau ei, n-ar fi nici o deosebire. Într-o vreme, în care un şir întreg de meşteri şi artişti veneţieni şi germani mişunau la Moscova, începînd de la clădirea bisericii Uspeniei de către arhitectul Aristotel Fioraventi, a palatului de primire a străinilor din Kremlin (Granovitaia Palata), pînă la tehnicienii turnării şi tragerii cu tunurile, ori chiar medici la palat ori cîntăreţi de orgă, se numără şi cîţiva boieri indigeni cîştigaţi pentru credinţa papală, cum a fost Gheorghe Carpov şi alţii, cărora Maxim a căutat să le deschidă ochii, denunţînd abaterile doctrinare ale papalităţii: Filioque, azima, purgatorul şi mai ales papalitatea [8]). Acelaşi lucru îl face şi cînd combate rătăcirile nou urzite ale luteranismului: neînchinarea la icoane şi nerespectarea cultului Maicii Domnului. La fel s-a arătat necruţător faţă de cunoscuta erezie a iudaizanţilor, care făcuse vîlvă mare pe la 1500 în Rusia, singurul caz cunoscut de arderea pe

---

6) Maxim, *Opere vol. III* p. 232.
7) *Idem III*, 123-186.
8) Maxim Grecul: *Opere vol. I*, p. 180-322.

rug la 1504, pentru că voiseră să reînvie prescripţii mozaice[9]). Oricît a fost de blînd şi de liberal, Maxim a cerut forţa brahială pentru stîrpirea acestor «rătăciţi şi încăpăţînaţi» care au zguduit tradiţionalismul vechei aşezări ruseşti. Cu destulă pasiune a scris şi contra mohamedanilor şi armenilor, care îndrăzneau să afirme că învăţătura lor e mai curată, mai ales pentru faptul — ziceau cei dintîi — că acum însuşi patriarhul vostru şi atîtea state creştine au ajuns sub domnia semilunei [10]).

Dar cel mai mult a luptat scriitorul nostru împotriva moravurilor şi stărilor sociale nedrepte din vremea sa, necruţînd nici clerul din care făcea parte şi nici pe boierii sus puşi nici pe cneazul însuşi. Trebuie să facem o paranteză.

Statul rusesc se unificase treptat în urma biruinţei asupra tătarilor, de sub al căror jug vor scăpa după 250 de ani. Marii cneji din Moscova, Ivan Kalita, întemeietorul Kremlinului, Dimitrie Donscoi, biruitorul tătarilor de la Kulicovo (1380) şi mai ales Ivan cel Mare (1462-1505) şi Vasili Ivanovici (1505-1533), unificatorul statului rus, prin supunerea principatelor de Novgorod, Tver, Pscov, Rostov şi Iaroslav, au dat un prestigiu atît de mare noului stat, încît, prin căsătoria lui Ivan III cu Sofia Paleolog (1472), nepoata celui mort sub zidurile Constantinopolului (1453) nu-i deloc de mirare că întreaga Europă a luat cunoştinţă de un stat puternic, care în sec. XVI avea pretenţia că e «a treia Romă»: cele două : Roma veche şi Constantinopolul, sau Roma nouă, au căzut din pricina rătăcirilor şi păcatelor lor; acum a mai rămas a treia Romă şi alta nu va mai fi» [11]). Autocratismul ţarilor biruie dezbinarea dintre nobili, întroducînd prin «Ulojenia»= Codul din 1497 centralismul de mai tîrziu. De acum marele cneaz împarte moşii boierilor vechi şi noi, precum şi militarilor care-l servesc la oaste, el miluieşte mănăstirile care se înmulţesc cu miile, el conduce şi judecă singur desigur, sistemul avea şi defectele lui, legate de ideea însăşi, dar faţă de epocile anterioare, de dezbinare şi de supunere sub tătari era un progres vădit. În această perspectivă trebuie să privim şi schimbările social-politice care au loc în sec. XVI-lea, cînd îşi desfăşoară Maxim Grecul activitatea lui publicistică.

Relaţiile sociale se înăspresc : În locul feudalismului clasic, cu prinţi, boieri şi robi, apar acum relaţii de înrobire şi mai mare ; ţăranii sînt făcuţi iobagi, prin munca, împrumutul, arenda şi mai ales prin camăta luată de pe toate acestea ajutoare, care acum, cînd robia se desfiinţase sau mai scăzuse, au robit pe om şi mai rău ca înainte. «Legarea de glie» în Rusia, ca şi la noi, şi de altfel aproape peste tot în Europa, a fost una din urmările evoluţiei social-economice ale vremii, în care se descoperise «Lumea nouă» sau America, de care pomeneşte şi Maxim Grecul în scrierile sale : pentru Apus ea a însemnat o economie legată de puterea banului, iar în Răsărit o înăsprire a relaţiilor feudale,

---

9) Costomarov: *op. cit.*
10) Maxim: *Opere I*, 140-7 şi aiurea.
11) N. Kapterev: *Caracterul relaţiilor Rusiei cu Orientul ortodox, în sec. XVI şi XVIII*, Serghiev Posad, 1914, (în rusește).

iobăgia[12]). In același circuit de ridicare a statului se încadrează și procesul ideologic dintre cele două curente dominante din viața călugărească: Au sau nu drept mănăstirile de a poseda averi? Partida care răspundea afirmativ și care era contrară părerilor lui Maxim Grecul, a biruit. Acum vom înțelege mai ușor cele ce urmează.

Vorbind de idealul slujirii călugărești, Maxim se întreabă: «Cine ar fi în stare să deplîngă de ajuns întunericul în care s-a încurcat generația de astăzi? Mulți din clerici sînt comozi și se gîndesc numai la binele lor. Nu-i nimeni care să-i lumineze și să-i liniștească pe cei răi, care să mîngîie pe cei slabi de inimă, să ajute pe cei nevoiași, să denunțe pe rău făcători, să certe pe nerușinați».... Adresîndu-se sie-și, dar în același timp vorbind mai mult pentru alții, îndrumătorul nostru zicea: «Suflete al meu, nu uita că viața călugărească seamănă cu un cîmp care așteaptă să fie lucrat: fii treaz și muncitor! Trăiește în renunțare, petrece nopți fără somn, aplecat peste cărți pline de înțelepciune, iar nu să cauți tihnit plăceri sensuale». În alt loc conchide scurt: «Mînîncă pînea cîștigată cu munca ta, cum ți s-a spus, căci mai bine e să ajungi să cerșești de foame decît să cazi în iubirea de arginți. Fii ca o albină harnică și alungă de la tine orice egoism și gînd de exploatare»[13]). Paralel cu centralizarea statului, istoria înregistrează ca unul din episoadele cele mai interesante disputa dintre cele două partide despre dreptul mănăstirilor de a agonisi averi, ori de a trăi în sărăcie[14]). Egumenul Iosif Volotki (†1515), prieten al cneazului și al boierilor, reprezenta ideea că mănăstirile nu pot refuza daniile principale, de aceea preconiza clădirea de biserici mărețe de piatră, înconjurate cu zid ca o cetate, împodobite cu pictură bogată, posedînd averi întinse pe care le exploatau călugării și țăranii situați pe aceste moșii, căci altfel, spunea el: «Din ce s-ar întreține boierii care se călugăresc și de unde s-ar recruta vlădicii și egumenii!». Contribuind la ajutorarea nevoiașilor în caz de foamete ori de ciumă[15]), în aziluri și spitale mari, «Iosiflienii» cîștigară bunăvoința cneazului, a clerului superior și a boierilor, încă de la sinodul din 1503 cînd s-a discutat această problemă. Călătorii streini spuneau pe la mijlocul sec. XVI, că averile mănăstirești și episcopale reprezentau $^1/_3$ din întinderea pămîntului rusesc, iar veniturile lor ajungeau pînă la $^2/_3$ din ale statului[16]). Statisticile numărau aproape 1 milion de țărani pe pămînturile mănăstirilor, mulți din ei sărăciți și legați de glie, căci codul din 1497 nu le da voie să se mute de pe o moșie pe alta pînă nu au la mînă cartea de slobozenie că au achitat și ultima obligație la stăpîn.

---

12) *Pe larg despre relațiile sociale în sec. XVI-lea*, la V. D. Grecov: *Rătanii în Rusia din timpurile cele mai vechi și pînă în sec. XVII*, București, 1952, Ed. Acad. R. P. R. și *Incercare de istoria Rusiei, Epoca feudalismului: finea sec. XV, începp. sec. XVII*, Ediția Academiei de științe, Moscova, 1955, Ed. Nasonov și Cerepin, în l. rusă.

13) Maxim Grecul: *Opere vol. II*, p. 30 și urm.

14) Igor Smolici: *Studii despre mînăstirile Rusiei*, I-II, în Rev. „Kyrios", IV, Königsberg, 1939.

15) Vl. S. Ikonnikov, la Franck: *Creștinismul Rusesc*, p. 218.

16) Grekov: *op. cit.*, p. 599.

Față de linia aceasta de orientare a monahismului rus s-a ridicat alta, mai ascetică, fără amestec în viața materială, predicînd retragerea în liniștea singurătății, în rugă și fapte bune, căutînd numai desăvîrșirea sufletului. Ideile acestea, susținute în deosebi de «stareţul» sau schimnicul Nil Sorski (†1508) au fost aduse din isihasmul de la Sf. Munte, dar ele au ieșit de bună seamă și ca o reacțiune puternică față de luxul și laicizarea monahismului rus. «Mai mult folosește ajutorarea săracilor, decît toate podoabele din biserică» zicea Nil, de aceea, la sinodul din 1503 el propusese direct exproprierea mănăstirilor. Cneazul și ierarhii, însă, nu aprobară. Statul și dezvoltarea istorică era de partea celeilalte partide, de aceea nu-i mirare că la moartea sa, Nil abia avea 12 chilii cu aderenți, cîtă vreme «Iosiflienii» aveau multe mii de mănăstiri. Principial însă, Nil avea dreptate. Maxim Grecul nu se putea încadra decît de partea rigoriștilor, deși fiind om cu cultură umanistă și multilaterală, părerile lui sînt mai puțin exagerate, dar în mare rămîn tot pe linie de publicistică moralistă.

Iată cum denunță el scăderile colegilor săi: «Ți s-a dat, frate, să hrănești pe săraci și să ajuți pe fratele tău, iar nu să domini peste ei, scoțînd și măduva din ciolanele lor uscate, cum fac cînii și corbii. Trăiești cum îți place, cutreieră satele strîngînd milostenie, fără să te gîndești la săracii cari crapă de foame și de ger, te acoperi cu piei bogate de samur și te îndulcești din mîncări înbelșugate, slugi și robi te servesc, zici că ții poruncile postului, dar tai și din trupul supusului prin camăta ta nerușinată. Pentru cel mai mic petec de pămînt, duci pe dușman în fața judecății și ceri să-ți exopereze dreptul chiar prin armă... Te plimbi prin orașe pe cai de rasă, înconjurat de cete de slujitori, care aleargă înainte și după tine îngrozind lumea cu strigătele lor... Crezi oare că-i place lui Dumnezeu ruga ta îndelungată (Iosiflienii țineau slujbe lungi, după tipic aspru) și rasa ta neagră de păr, cîtă vreme îți umpli prin camătă șurile cu grîne, pe care vrei să le vinzi apoi mai scumpe?»[17]).

Într-un dialog cunoscut dintre un strîngător de averi (Filoctimon) și unul desinteresat (Actimon), Maxim dă cuvînt fiecăruia să-și expună părerile. La obiecțiunea celui dintîi că și oamenii cu pămînt și cu averi s-au mîntuit, cum au fost Avraam, Iov, David, Solomon și alții, răspunde celălalt: «Dar unde stă scris în Scripturi să-ți dai argintul tău cu camătă sau să iei dobîndă peste dobîndă de la sărmanii țărani, care nu-ți pot înapoia «împrumutul» de pe atîția ani, urmărindu-i în toate chipurile, cum fac unii cu cei ce se trudesc neîncetat prin satele noastre împovărîndu-i și chinuindu-i, înăuntru și în afara mănăstirilor»?. Mai departe: «Prin ce ne vom deosebi noi de cei din lume, dacă iarăși ne înconjurăm cu vorbe lumești și cu mulțime de averi și cu lăcomie, ca și înainte, iar pe cei săraci îi muncim, sărmanii, cu tot felul de munci....?» Sau în alt loc: «Ei frate, chiar dacă dai împrumut, nu cere măcar dobîndă neomenească. Tu răpești cu forța și ultima lui agonisită, izgonind cu ciomagul din sat pe

17) Maxim: *Opere, vol. II*, 200-241.

țărani cu soție și copii cu totul. Ori îl scrii în robie pentru totdeauna, cum a vrut să facă tiranul faraon cu fiii lui Israil. Ce poate fi mai mîrșav și mai neomenos decît aceasta ?» [18]).

În alt cuvînt «Despre pocăință», se descrie o altă față a problemei, similară :..... «Pentru că nu îndrăznim să-i răzbunăm sau să-i ocrotim pe țărani de cei ce le fac strîmbătate, îi chinuim și mai rău, luîndu-le și ultima bucătură din gură.... ei care se trudesc fără încetare pentru a ne procura cele de lipsă, trăind în sărăcie și mizerie cumplită, neavînd nici măcar o pîine de orz curată, pe care adeseori o mînîncă și nesărată, din pricina marei calicii în care trăesc.... Iar dacă pe anul încheiat nu ne poate da dobînda cerută și ar vrea vreunul din ei — din pricina mizeriei să se mute în alt loc, nu-l lăsăm pînă nu ne dă răscumpărarea cuvenită cu care-i încărcat de cînd stă, de atîția ani pe pămîntul nostru....» [19]) redarea datornicului pînă la plata datoriei știm că era prevăzută de codul iobăgesc al vremii.

Cele mai aspre cuvinte, e adevărat, cam demagogice, le-a scris Maxim Grecul cu ocazia incendiului din orașul Tvermdin 1537, cînd a ars biserica și palatul episcopal, de acolo. Punînd pe episcopul local, Acaciu, în dialog cu Hristos, pe care-l întreabă: «Doamne, cu ce-am greșit de ne-ai pedepsit așa de tare?. Domnul răspunde: «Toată mînia mea izvorăște din păgîna și nedreapta voastră cîștigare cămătărească, din răpirea averii străine. Darurile voastre: clopote, cîntări frumoase, biserici luxoase, pe care ziceți că mie le-ați închinat sînt udate cu lacrimi de orfan și cu sînge de nevoiași asupriți... Aduceți-vă aminte de căderea năpraznică a Bizanțului și învățați-vă din pățania lui. Și acolo mi se aduceau zilnic cîntări mărețe, sunete armonioase de clopote, mirosuri puternice de tămîie, slujbe pompoase, în biserici minunate, pline cu moaște de mucenici și apostoli, dar nimic n-a folosit, pentru că disprețuiau pe săraci, ruinau pe orfani, lăsau nepedepsiți pe răufăcători.... Ce-mi folosesc podoabele voastre pentru ele m-am scoborît eu pe pămînt, suferind patimă și moarte?» [20]).

Dar criticul nostru n-a atins numai viciile clerului, ci și pe ale autorităților laice și chiar pe ale marelui cneaz. «Patima iubirii de bani și pofta de cîștig a pus stăpînire în așa măsură pe sufletul judecătorilor și dregătorilor, pe care cneazul i-a trimis prin orașele țării, încît aceștia poruncesc subordonaților să născocească tot felul de crime, pe care le încarcă apoi pe spinarea oamenilor înstăriți.... ca să strîngă mulțime de bani.... Înșeală și cămătăresc cu nemiluita, pradă avutul văduvelor și al orfanilor, pun tot felul de acuze în spinarea celor nevinovați... nu se rușinează nici de papistași și eretici, care stăpînesc parcă mai cu omenie...». Era cel mai greu cuvînt care se putea adresa atunci cînd totul se vedea prin prizmă religioasă [21]).

Pornind pe latura criticii, Maxim nu s-a putut opri de a atăca însăși autoritatea de stat. Sînt cunoscute slăbiciunile cnea-

---

18) Maxim: *Opere, vol. II*, pag. 94-106.
19) Maxim: *Opere, vol. II*, 130-132.
20) Maxim: *Opere II*, 260-276.
21) Maxim: *Opere II*, 319-346.

zului Vasile, mai ales cruzimea și lăcomia lui. În două pasagii cunoscute, într-unul vorbind de calitățile și defectele unui suveran, iar în al doilea vorbind atît de străveziu, încît nu mai există îndoială, — învățatul nostru a criticat însăși conducerea de stat. «Ce poate fi mai condamnabil decît faptul că cel ce stăpînește orașe vestite și popoare numeroase, stă el însuși sub tirania patimilor, care-l robesc?» [22]).

În alt loc, autorul zugrăvește statul rus printr-un tablou al unei femei îndoliate, care cade la o răscruce de drumuri cu capul în mîini plîngînd nemîngăiat, căci se vede înconjurată de fiare sălbatice. Întrebată de ce plînge, ea răspunde: «Nu-ți pot zugrăvi durerea mea în cuvinte și nici un om nu-mi poate veni în ajutor.... Însăși stăpînirea e de vină.... Azi nu mai sînt prinți înțelepți și rîvnitori în bine. Toți trăiesc numai pentru ei, cugetă numai la lărgirea graniților lor, se amenință unul pe altul cu înarmări, se năpustesc unul asupra celuilalt și varsă sîngele poporului credincios. De aceea m-ar putea oare opri cineva să aseamăn veacul nostru nelegiuit cu un drum deșert, dar pe mine cu o sărmană văduvă împresurată de fiare sălbatice? Și cel mai mult mă doare că nu mai văd pe nimeni, care să-și ridice curajos și cu rîvnă brațul protector asupră-mi, aducînd liniște și pace sufletului meu chinuit. Nu văd nici un Samuil, care să certe nerușinarea lui Saul, nici un Nathan, care să poată readuce prin cuvînt la calea bună pe David, nici un Ambrozie minunat care să stea fără frică în față măreției princiare a lui Teodosie, nici un Vasile cel mare care sperie prin cuvinte drepte și înțelepte pe Valens prigonitorul nici un Ioan cu Gură de Aur, care de dragul lacrimilor fierbinți ale orfanilor și văduvelor să condamne lăcomia și vanitatea Eudoxiei. De aceea m-am așezat aici, la răscrucea acestor drumuri pustii ca o femeie văduvită și părăsită de sprjinitori și ocrotitori. O călătorule, cît de dureroasă este soarta mea!» [23]).

Am reprodus din cele mai îndrăznețe critici, pe care acest străin învățat nu s-a putut să nu le adreseze oamenilor și stărilor din țara unde i-a fost dat să trăiască. E drept că stilul lui retoric și plin de repetiri, cu expresii greoaie și uneori confuze, trădează pe omul care cugeta în limbă străină (de altfel, textul slavo-rus e destul de greu de tradus și azi), totuși Maxim Grecul are idei destul de robuste, progresiste, umanitare și îndrăznețe pentru veacul său. În marea sa monografie despre «Țăranii în Rusia», istoricul sovietic Grekov apreciază just lupta acestui «luptător activ și de seamă împotriva acaparatorilor și a explcatatorilor țăranului muncitor, chiar dacă stilul său este stilul unui moralist» [24]). Contemporanii nu l-au prea înțeles, afară de cîțiva, cum a fost cazul prietenului Vasian Patrikeev, polemist și mai redutabil decît el și care a stat multă vreme închis cu el, murind (sau fiind omorît) din ordinul conducătorilor. Copiștii au multiplicat însă scrierile lui Maxim Grecul încît la 100 de ani după moarte el era pus în rîndul sfinților, și lucrările sale de corectare a textelor cultice erau luate ca normativ.

---

22) Maxim: *Opere II*, 322.
23) Maxim: *Opere vol. II*, p. 319-337.
24) Grekov: *op. cit.*, p. 579.

Procesul lui s-a judecat în două rînduri, în 1525, 1531. Acuzele ce i s-au adus au fost destul de imaginare, de pildă, ar fi complotat cu doi boieri pentru a hotărî pe prinţ să nu facă război, că s-ar fi opus divorţului marelui cneaz Vasili de soţia sa Solomonia, pentru că nu avea copii cu ea, că ar fi stat în corespondenţă secretă cu consulul turc Skinder-Beg, aţîţînd pe turci la război. Poate că are dreptate Lenin afirmînd că lupta lui n-a izbîndit pînă la capăt pentru că a fost dusă mînă-n mînă cu boierii, făcînd jocul lor [25]). În acelaşi timp s-a pus rău însă şi cu mitropolitul Daniil, aderent înfocat al averilor mănăstireşti, căruia îi refuzase să-i traducă «Istoria Bisericească» de Teodoret, în care se credea că s-ar găsi temeiuri pentru teza iosifliană. Sinodul din 1525, condus de Daniil i-a adus şi acuza de falsificarea cărţilor bisericeşti şi de erezie cum se obişnuia în procesele vremii, pentru care «de trei ori a căzut la pămînt în faţa sinodului, arătîndu-se nevinovat, decît poate dacă i-a scăpat vreo mică greşală de text» [26]). Vorba istoricului Kostomarov, dacă a greşit realmente cu ceva e că a învinuit prea violent mînăstirile de lăcomie, a batjocorit clerul rus şi mai ales n-a ştiut sau n-a vrut să ştie că biserica rusească încă din 1448 se declarase autocefală, de aceea nu voia să ceară hirotonie de la patriarhul ecumenic pentru mitropolitul rus.

Primul exil îl petrecu în mînăstirea Volokalamsk, sediul vrăjmaşilor săi unde a fost supus la chinuri indescriptibile, interzicîndu-i-se de a scrie şi de a corensponda. Ultima obligaţie se vede că n-a respectat-o, pentru care a fost adus din nou la judecată peste alţi 7 ani. Unii spun că însuşi marele cneaz, văzînd că a doua lui soţie, Elena, i-a născut un fiu, s-ar fi înmuiat la inimă şi i-ar fi cerut rejudecarea. Acum murise şi consulul turcesc, pe care de altfel nu-l cunoscuse, dar acuzele curg şi acum cu duiumul: că ar fi aflat contraziceri între Pravila rusă şi Biblie, că nu cinsteşte pe sfinţii ruşi, că ar socoti pe Hristos ca creatură, că face vrăjitorie, că ar fi duşman al statului, că ar fi cerut schimbarea credinţei poporului rus etc. Duşmanii jubilau: îl trimit mai departe, tocmai în temniţa mînăstirii Otroci din regiunea Tver, unde petrece în cea mai mare privaţiune, lipsit şi de Sf. Cuminecătură şi de dreptul de a auzi o slujbă şi reciti Scriptura. În zadar s-au adresat patriarhii orientali şi călugării din Athos, precum şi el însuşi în repetate rînduri către marele cneaz şi către ierarhi să-i permită întoarcerea acasă. Nimeni nu-l asculta, mulţi îşi uitaseră de el. Era timpul minoratului lui Ioan cel Groaznic, cînd conduceau boierii. Însuşi mitropolitul Macarie, trimiţîndu-i binecuvîntări şi daruri îi scrie: «Îţi sărutăm cătuşele, dar nu-ţi putem ajuta». Toţi se temeau, să schimbe ceva. După 17 ani în sfîrşit i se permise să asiste la slujbă şi să se împărtăşească. A trebuit să intervină conştiinţa poporului, prin glasul stareţului Artemie de la Troiţkaia-Lavra ca, în fine, în 1553, după 28 de ani

---

25) *Incercare de istorie a U. R. S. S.*..., p. 177 (după Lenin, *Opere XIV* 205).

26) Kostomarov, *op. cit.*, p. 378.

de suplicii, să fie mutat în cea mai mare mînăstire rusească, lavra Sf. Treimi, unde i s-a mai îndulcit traiul, putînd de acum să și scrie, pînă ce în 1556 încetează din viață, fiind înmormîntat în incinta mînăstirii, iar chipul lui este pictat încurînd în rîndul sfinților pe ziduri de biserici și mînăstiri.

Dacă istoricul Kliucevski spunea că în sec. XVI se discuta problema nedreptății sociale ca pe vremea țarului Alexandru II, la 1861, este în mare parte meritul acestui străin, care și-a închinat toată puterea progresului cultural, social și politic din Rusia sec. XVI-lea [27]). În manualul de istorie a U. R. S. S. redactat în 1955 de Academia de Științe din Moscova se apreciază după cuviință «agerimea, precizia și sarcasmul criticilor constructive» [28]) ale activității progresiste desfășurate de Maxim Grecul. Să nu se uite că acest învățat a dat cea dintîi gramatică a limbii ruse [29]), chiar dacă nu cunoștea așa de bine sintaxa și finețea limbii lui Pușkin. Într-o epocă plină de orînduieli nedrepte, de ignoranță și de vrăjmășii din toate părțile, Maxim Grecul a știut însă a despica luminat sintaxa și finețea unor raporturi sociale și culturale mai drepte, ca nici unul din contemporanii săi. De aceea memoria lui va rămîne pentru totdeauna înconjurată de aureola luptei pentru lumină, cum zice unul din editorii operelor sale, în trei volume, la 1859-1862: «Lumina în care Maxim a descris defectele contemporanilor a fost prea puternică pentru ochii lor întunecați de ignoranță» [30]). Dar, în schimb, ea strălucește cu atît mai puternic în ochii celor de azi, cari l-au înțeles.

*Prof. T. BODOGAE*

## BIBLIOGRAFIE

Afară de cele indicate în text, notăm următoarele:

1. *Operele* scrise ale fer. Maxim Grecul au fost editate în întregime (afară de Comentariile patristice la Psalmi, la Evangheliile după Matei și Ioan și alte traduceri, cum sînt cărțile de ritual) abia în 1859-1862 și anume în 3 volume scoase sub îngrijirea Academiei Teologice din Kazan. Unele tratate fuseseră tipărite și înainte, chiar în sec. XVII, dar mai ales pe la 1842-60 prin grija învățatului arhiepiscop Filaret de Cernigov. Cea de a II-a ediție, în 2 volume, cu note critice mai bogate pentru textul original slavorus cam confuz, a apărut la Serghiev-Posad între 1910-1911. Noi am putut folosi numai prima ediție.

2. *Studiile* cele mai bune asupra vieții și operii fer. Maxim le-a făcut Vl. S. Ikonnokov: Maxim Grecul, Kiev, 1865-66, în 2 volume. Cartea nu mi-a fost accesibilă. Am utilizat însă studiile următoare: A. Gorskii: „*Maxim Grecul Sfetagorețul*, publicat în „*Suplimentul XVIII la editarea Sfinților Părinți*“, Moscova, 1859, p. 144-192; I. Hilskii: *Maxim Grecul, martir al civilizației*, în rev. „Lectura creștină“, Petersburg, 1862, I, p. 313-386; Gr. Papamihail: *Maxim Grecul*, articol în „*Marea Enciclopedie Greacă*“, vol. XVI, col. 651-653, Atena, 1931 (același teolog a publicat în 1951 și o monografie mai mare în

---

27) La Grekov, *op. cit.*, pag. 759.
28) Ed. Nasonov și Cerepin, p. 176.
29) *Incercare...*, p. 421.
30) Maxim: *Opere vol. I*, p. 6-7.

aceiaşi problemă); M. Jugie: Maxime l'Hagiorite, articol în „*Dicţionarul de teologie catolică*“, vol. X, I, col. 460-463.

3) In romînește s-a tradus articolul lui N. Petuhov: *Fer. Maxim Grecul* din „Jurnalul Patriarhiei de Moscova“, 1955, în traducerea păr. prof. N. Popescu şi publicat în „Mitropolia Olteniei“ VIII, 1956, Craiova, p. 91-94. In fine, mai avem şi studiul păr. Chiril Pistrui: *Fer. Maxim Grecul,* publicat fn „Studii Teologice“, Bucureşti, 1957, p. 58-67.

# VENIAMIN COSTACHI ŞI MIHAIL STURZA

Într-un studiu publicat acum zece ani, am pus din nou, problema relaţiilor dintre cele două personalităţi marcante din istoria Moldovei, din prima jumătate a secolului trecut, limitîndu-mă la simpla interpretare a materialului documentar [1]).

Chestiunea poate fi reluată şi într-un cadru special, fără însă a face operă de tribunal, ci căutînd să redăm lucrurile «aşa cum au fost», ideal scump şi lui Ranke.

Atît Veniamin Costachi, cît şi Mihail Sturza, ambii boieri la origine, au înţeles, în rolurile mari pe care le jucau, ca oameni de stat, să se integreze epocii noi, din istoria Moldovei, de reconstrucţie, de tranziţie de la vechiul Regim la democraţia burgheză, care începea cu aplicarea Regulamentului Organic.

Umanitarismul şi setea de cultură au fost remarcate ca trăsături de bază, în mod unanim, de cei ce s-au ocupat de această ilustră figură din istoria Bisericii.

Pe de altă parte, Mihail Sturza a fost omul marilor iniţiative şi rezultatele practice ale guvernării sale se pot urmări şi azi: şosele şi poduri, modernizarea Galaţilor, Academia etc.

Spre deosebire de marele ierarh, Mihail Sturza — cum era şi normal — era şi materialist. El avea nevoie de o bază materială cît mai solidă pentru a putea face faţă unei aristocraţii puternice şi arogante, care-l submina mereu la Petersburg şi Istanbul.

Colaborarea dintre Veniamin Costachi şi Sturza a fost normală atît timp cît înaltul prelat a dat curs favorabil iniţiativelor domnului, atît în materie de politică internă, inclusiv afacerile bisericeşti, cît şi de interese personale.

Cînd el a devenit incomod prin manifestarea unei atitudini aparte, Sturza a căutat să-l înlocuiască şi, prin presiuni, a obţinut demisia şi retragerea mitropolitului la mănăstirea Slatina.

Dar dificultăţile abia atunci începeau pentru Sturza şi au fost necesare mari eforturi pentru a putea consolida situaţia nou creată.

Rezumarea materialului documentar va confirma aceste aserţiuni sumare.

Mihail Sturza a căutat să se preocupe şi de problema administraţiei averilor bisericeşti. Este vorba de proprietăţile mănăstirilor indigene, neînchinate. Cele «greceşti» au continuat să ră-

---

1) *Moldova sub Domnia lui M. Sturza*, Iaşi, 1947, pp. 75-81, 178-179.

mînă «imune», cum se obligase Sturza față de socrul său Ștefan Vogoride, principe de Samos și agent al Moldovei la Poartă, în 1834. Totuși ulterior, Sturza sublinia că autonomia mănăstirilor închinate nemulțumește profund clerul din Moldova și cerea reintroducerea controlului statului.

La 15 martie 1835, M. Sturza își exprima față de consulul rus Timkowski satisfacția că, datorită «zelului și sentimentelor patriotice» ale vistiernicului N. Canta (făcut de M. Sturza ministru de interne), a obținut de la mitropolit legea pentru administrația mănăstirilor, de la care statul avea să primească o subvenție importantă. Acesta avea să fie primul pas spre secularizarea averilor mănăstirești, propusă de Leon Radu în proiectul său de reforme din 1839, în care arata că «multe monastiri și biserici au ajuns a fi mai rele decît grajduri».

Sturza a înțeles însă să meargă mai departe, propunînd în 1836 și controlul veniturilor episcopiilor și mitropoliei, în scopul realizării unui venit de 500.000 lei pentru casele de binefaceri. În schimb, episcopii urmau să fie retribuiți de stat ca în Rusia. În acest sens, Sturza cerea consulului Rückmann avizul și informații cu privire la situația din Rusia.

Sturza n-a reușit să obțină asentimentul mitropolitului și conflictul exista deja în stare latentă. El s-a agravat continuu, datorită lui N. Canta, devenit adversar al lui Sturza.

Veniamin a făcut, mai tîrziu, alte concesii lui Sturza, dar ele n-au contribuit la ameliorarea raporturilor.

Metternich refuzase încă din 1834 să admită cererea lui M. Sturza de a cumpăra moșii ale mănăstirilor din Bucovina. În 1841 Veniamin accepta un schimb. Sturza dădea mitropoliei balta Brateșului în schimbul moșiei Bosancea, de lîngă Suceava. Este drept că venitul acesteia din urmă era mai mic.

Din 1838 înainte, reclamațiile și atacurile lui Sturza contra mitropolitului sînt continui. Canta era geniul rău, inspiratorul atitudinilor defavorabile ale mitropolitului. El realiza beneficii considerabile din exploatarea moșiilor mănăstirilor — dar acest lucru l-a făcut și Grigore, fiul lui M. Sturza — și delapidări.

Mitropolitul era, conform prevederilor Regulamentului Organic, președintele Adunării obștești — parlamentul de atunci al țării — pe care Sturza înțelegea s-o domine. Sturza se plîngea lui Rückmann de atitudinea dușmănoasă a mitropolitului în sesiunea din 1838.

În 1839 Sturza a căutat să-l tempereze pe Canta, un adversar redutabil, numindu-l logofăt al justiției, dar acesta a continuat să lupte ocult împotriva lui.

Demisia lui Veniamin s-a produs la 18 ianuarie 1842, în împrejurări insuficient cunoscute. Corespondența ulterioară a lui Sturza conține acuzații și insinuări.

Într-o scrisoare din 5 noiembrie 1842 el arata lui Kiselef că abdicarea lui Veniamin a fost «spontană», tocmai cînd el se pregătea să-l înlocuiască.

În afară de argumentul bătrîneții — valabil în parte — acuzația unei administrații deficitare a avut efectul cel mai puternic. Construcția Catedralei metropolitane, începută în 1833, a ne-

cesitat peste două miloane lei și n-a rămas «decît un edificiu brăzdat de crăpături și amenințat cu ruina», scria Sturza lui Nesselrode, în octombrie 1842, ceea ce corespundea în parte realității.

Îndată după obținerea demisiei, în care Veniamin accentua, cu amărăciune și sarcasm, că «la agerimea oamenilor de astăzi ar trebui nu un prost Veniamin, ci un Hrisostom», Sturza se arăta generos și inocent. Mănăstirea Slatina, cu toate moșiile, îi era recunoscută fără nici o obligație sau control, pentru că slujise «jumătate de veac dumnezeescului prestol». Seminarul de la Socola îi purta deja numele din 1840.

Nu se poate spune în ce măsură M. Sturza a fost determinat în atitudinea sa și de vărul său Alexandru de la Odessa, cu care se consulta în materie de probleme bisericești.

Consulul francez sublinia veneraţia poporului pentru mitropolitul silit la vîrsta de 80 de ani, în timp de iarnă, să plece la mănăstire.

Un memoriu din 1843, al unui călător prin Moldova, arată că de fapt, Veniamin personificase opoziţia contra abuzurilor conducerii, ceea ce însă nu se poate demonstra suficient. Rolul nefast al lui Canta nu poate fi trecut cu vederea. În același memoriu se subliniază că mitropolitul a fost silit să demisioneze. La cererea poporului, încă peste un an, ca Veniamin să revină, Sturza amenința cu abdicarea, ceea ce va agrava situaţia internă a ţării.

Cînd Canta și Kotzebue reușiseră să obţină sprijinul curţii imperiale rusești pentru revenirea lui Veniamin, Vogoride și-a oferit serviciile sale.

El comunica din Constantinopol la 21 decembrie 1842, lui Sturza că, prin stăruință la Sf. Sinod și la Patriarhul din Constantinopol, a obținut aprobarea demisiei Mitropolitului Veniamin.

Mitropolitul Meletie, fost Episcop de Roman, a fost ales, în februarie 1844, în prezența consulului general Daşkov.

În sesiunea Adunării generale a Moldovei a fost apoi votată și cea de a doua lege pentru controlul averilor mitropoliei și episcopiilor, constituindu-i-se un departament. Se fixau veniturile mitropolitului și episcopilor, salariile protopopilor și subvenţia anuală pentru seminar. Clerul inferior era scutit de vechile contribuţii [1]). Astfel legea marca un progres însemnat în reorganizarea administraţiei bisericești a Moldovei.

Rezultă astfel clar că Sturza, apelînd la procedee reprobabile a căutat să înlăture o personalitate marcantă a bisericii romînești. Destinul n-avea să-i rezerve nici lui o soartă mai bună. Înlăturarea lui din domnie n-avea să fie mai puţin spectaculoasă.

Merite în propășirea economică, socială și culturală a Moldovei trebuie recunoscute însă ambelor personalităţi istorice.

*D. CIUREA*

---

1) Un călător francez sublinia încă modestia și ignoranța clerului inferior din Moldova.

# IISUS HRISTOS CA PROTOTIP AL ICOANEI SALE

## I. DEOSEBIREA ÎNTRE ICOANĂ ŞI PROTOTIP

Dumnezeu — Cuvîntul prin întrupare a devenit prototip vizibil, istoric, al icoanei. Icoana nu e deci produsul unei imaginaţii, ci are o bază reală. Ea e imaginea lui Dumnezeu care a luat înfăţişare omenească, a devenit persoană istorică, păstrîndu-şi chipul omenesc în vecii vecilor.

Faptul acesta l-au pus în relief apărătorii icoanelor, atrăgînd atenţia iconomahilor de la idol la simbol şi de la simbol la icoană. Ei au arătat că dacă Dumnezeu cel neîntrupat nu poate fi redat în icoană, ci doar cugetat în simboale, nu tot acelaş lucru se poate spune despre Dumnezeu cel întrupat. Simboalele nu pot fi prototipuri pentru icoane din două motive:

(a). Simbolul este un lucru creiat şi atît; el nu redă pe Dumnezeu însuşi, ci este rezultatul unei lucrări a lui Dumnezeu, ca atare nu e important să-i fie multiplicată imaginea pentru că imaginea lui nu e imaginea lui Dumnezeu. (b). Orice lucru, de ori unde, e un simbol al lui Dumnezeu, deci nu e necesar să fie reprodusă imaginea unui lucru de la distanţă. Dacă totuşi Dumnezeu prescrie prin revelaţie un anumit lucru ca simbol al unei lucrări a Sale, de pildă mielul, acesta se găseşte oriunde, sau dacă anumite obiecte sînt simboale numai întrucît sînt sfinţite şi sînt aşezate într-un anumit loc (în templul legii), obiecte asemănătoare pot fi văzute oriunde, iar sfinţenia celor din templu, nu poate fi redată în icoane.

Iisus Hristos însă este închinat nu numai în El Însuşi, ci şi în icoanele Sale, adică El e prototip pentru icoane, pentru că El e unicul om care e în acelaşi timp Dumnezeu; asemenea Lui nu se găsesc pretutindenea. El nu e un exemplar dintr-o specie. Dealtfel, chiar individul uman obişnuit e, prin spiritul lui, prin caracterul lui personal, un unicum de nesubstituit. De aceea prezintă un interes tabloul lui. Cu atît mai mult e un unicum omul care e în acelaşi timp şi Dumnezeu. De aceea spune Patr. Nichifor că pe cîtă vreme simboalele sînt multe, icoana e una, pentru că Unul e prototipul ei. Prezenţa lui Dumnezeu în Iisus Hristos e o prezenţă unică, nu este o prezenţă repetată în toţi oamenii, sau extinsă pretutindeni şi totdeauna. Iisus Hristos e singurul în Care Dumnezeu S-a descoperit la maximum. De aceea e de cel mai palpi-

tant interes pentru toți oamenii din toate timpurile să aibă măcar imaginea Celui în Care S-a arătat Dumnezeu în modul acesta suprem și unic. De aici caracterul lui Iisus Hristos de prototip al icoanei. El e prototip al icoanei pentru că exclusiv El este Dumnezeu întrupat. Dar aceasta presupune că Iisus Hristos nu e prototip al icoanei ca om separat de Dumnezeu, ci ca om Care e în același timp și Dumnezeu.

Iconomahii au ridicat, în legătură cu aceasta, obiecția că chiar dacă Dumnezeu S-a întrupat în icoană, nu poate fi reprezentată decît firea omenească a Lui, nu Iisus Hristos întreg, adică Hristos cel adevărat. Dar obiecția aceasta, și-o întemeiau pe o alta, prin care reluau sub o formă mai pretențioasă și afirmația lor inițială că icoana nu poate fi altceva decît un idol. Anume cu puțin înainte de Sinodul din 754, Împăratul Constantin V Copronim afirmă că icoana trebuie să fie «de o ființă» cu prototipul, «ca să se salveze întregul, altfel nu e icoană» [1]). Pe această definiție a icoanei își baza apoi Constantin V Copronim teza că o icoană a lui Hristos nu se poate realiza, căci nu se poate reda într-un contur de linii și culori decît omenitatea circumscrisă nu și dumnezeirea necircumscrisă a lui Hristos. El afirma deci că dacă apărătorii icoanelor susțin că pot realiza o icoană a lui Hristos, susțin implicit sau că Dumnezeirea lui Hristos s-a circumscris, sau că omenitatea lui Hristos constitue un ipostas aparte, în care caz introduc o a patra persoană în Treime. El atribuia deci închinătorilor la icoane aceeași concepție despre icoană pe care o avea și el. După el, singura icoană adevărată a lui Hristos e dumnezeiasca Euharistie, în care pîinea e chipul Domnului în sensul că e una cu trupul Lui [2]).

Ideile acestea le reia, cu excepția definiției apriate a icoanei ca identică cu prototipul, sinodul iconoclast din 754, dîndu-le o formă mai precisă și acuzînd pe apărătorii icoanelor fie de monofizitism (dacă socotesc Dumnezeirea circumscrisă în icoană), fie de nestorianism (dacă socotesc că firea omenească pe care o redau în icoană poate reprezenta pe Hristos însuși, ca avînd pentru umanitatea Lui un ipostas aparte) [3]). Vom vedea însă mai încolo, că un monofizitism potențial se ascunde mai degrabă în poziția iconoclaștilor.

Deocamdată observăm că puterea acestor obiecții și reproșuri de abatere de la hristologia calcedoniană, apărătorii icoanelor au desființat-o chiar prin lămurirea sensului ce-l dădeau ei icoanei. Icoana după ei e deosebită de prototip și de aceea nu are pretenția să cuprindă nici firea dumnezeiască, nici pe cea omenească a Mîntuitorului, deci ea nu pricinuește nici o contopire nici o despărțire a firilor lui Hristos.

Astfel, Sinodul VII ecumenic, observînd că acuza de nestorianism și monofizitism adusă de sinodul iconomah din 754, închinătorilor icoanelor, se contrazice prin ea însăși, căci nu pot unii și aceiași să și despartă și să și confunde firile Mîntuitorului, continuă: «Dar vom arăta mai clar inconsistența nebuniei lor. Cei grăbiți să acuze spun că icoana și prototipul sînt unul și același lucru și de aceea acuză pe cei ce zugrăvesc istorisirea evanghelică, de contopiri și despărțiri» [4]). La fel zice Sinodul în aceeași

ședință: «Nu e nici un motiv adevărat ca din pricina zugrăvirii Domnului, întrucît a devenit om desăvîrșit, să se taie, sau să se dividă și să se separe, sau iarăși să se contopească, cum au mințit aceia de multe ori, căci altceva este icoana și altceva prototipul. Și însușirile prototipului nu le va căuta nicidecum vreunul din cei ce cugetă drept în icoană. Pentru că în icoană nu cunoaște nimic rațiunea adevărată decît participarea după nume la acela a cărui icoană este și nu după ființă» [5]).

În același timp chiar sensul ce-l dădeau iconoclaștii icoanei îi vădea influențați, pe Împăratul Constantin conștient și voluntar, pe sinodialii din anul 754 inconșient și involuntar de monofizitism [6]). Impăratul Constantin Copronim și sinodul iconoclast din anul 754 se dovedesc ca necunoscînd decît concepția magic-orientală a chipului văzut. Ei socotesc că oriunde se realizează și se aduce cinstire religioasă unui chip văzut, se manifestă concepția idolatră magic-orientală, care identifică chipul văzut cu realitatea redată în chip [7]). Împotriva icoanei concepută astfel s-a ridicat mohamedanismul. Și se pare că influența acestuia, sau obiecția adusă de acesta creștinilor [8]), că mențin un cult idolatru, a fost cea care a determinat pe Împărații bizantini să pornească lupta împotriva icoanelor, deși din scrisul apărătorilor icoanelor se constată că nu lipsea din tabăra iconoclaștilor nici o anumită influență maniheică.

Dar duhul creștinismului răsăritean a găsit și aici ca și în dogma hristologică, acel echilibru între extreme, care e propriu adevărului. Precum în dogma hristologică creștinismul a evitat atît extrema nestoriană, care condamna la o veșnică despărțire creațiunea de Dumnezeu, cît și extrema monofizită, care confunda creațiunea cu Dumnezeu, așa în problema icoanei s-a știut feri atît de tendința orientului panteist și magic, cît și de cea a unui dualism de opoziție între Dumnezeu și lume, ca cel de origină parsistă, sau de a unui dualism de netă separație între Dumnezeu și lume, ca cel mahomedan, care prin lumea arabă s-a întins pe urmă în Occident, cucerind tot mai mult creștinismul de acolo, pe cel catolic mai puțin, pe cel protestant mai mult. Sensul icoanei apărat de Părinții răsăriteni, și cu aceasta icoana propriu zisă deosebită atît de idolul panteismului magic cît și de «tabloul» occidental, de inspirație nestoriană, e solidar astfel cu dogma calcedoneană și peste tot cu ideea că lunea nu e nici una cu Dumnezeu, dar nici o existență despărțită de Dumnezeu, ci o creațiune străbătută de Dumnezeu, menită la o tot mai deplină transfigurare prin Dumnezeu [9]). E ceea ce a și reușit de fapt să sugereze icoana bizantină, prin mijloace cu totul adecvate acestei concepții.

Poziția aceasta își avea temelia ontologică și justificarea istorică în întruparea Cuvîntului. Dar această temelie a fost lămurită gnoseologic de Sf. Părinți prin distincția ce au făcut-o ei între icoană și prototip.

Apărătorii icoanelor, distingînd în general icoana de simbol, considerînd-o ca o expresie a unei mai mari apropieri a lui Dumnezeu de lume, a unei mai mari descoperiri a lui Dumnezeu prin întrupare, întemeind-o pe natura umană ca chip al lui Dumnezeu, dar mai ales pe faptul că în Hristos această natură e un

chip maxim al dumnezeirii, în înţelesul unei uniri depline cu Dumnezeu Cuvîntul, au putut da iconoclaştilor impresia că ei, spre deosebire de Vechiul Testament, se apropie iarăşi de ideea confundării icoanei cu Dumnezeu, ca şi păgînii. De aceea obiecţia iconoclaştilor a fost bine venită pentru a da ortodocşilor prilej să precizeze că ei înţeleg prin icoană altceva decît înţeleg iconoclaştii, că deci toate reproşurile pe care li le fac aceia sînt inconsistente, pentru că acele reproşuri se bazează pe o concepţie despre icoană care nu le este proprie iconodulilor ci numai iconoclaştilor. Cu alte cuvinte apărătorii icoanelor precizează că pentru ei icoana, deşi e mai mult decît simbolul rămîne totuşi încadrată în genul simbolului. «Tocmai aici intervine deosebirea gnoseologică fundamentală care despărţea principial cele două partide între ele. Departe de a fi «de o fiinţă» sau «aceeaşi» (ταὐτόν) cu arhetipul, cum trebuie să fie o icoană după concepţia iconoclastă, după apologeţii ortodocşi ai icoanelor, ţine de acţiunea icoanei, dimpotrivă, să fie deosebită în fiinţa ei de arhetip». «Icoana este o asemănare a arhetipului... sau o imitare şi o copie a arhetipului, deosebită de acela în substanţă şi suport, sau un rezultat al artei, primind forma prin imitarea arhetipului» [10]). De aceea, dacă pentru iconoclaşti Euharistia era singura icoană a lui Hristos, pentru ortodocşi Euharistia nu era icoană, pentru că era pur şi simplu identică cu arhetipul [11]). Sfîntul Ioan Damaschin spune: «Desigur, icoana nu e întru toate asemenea arhetipului, adică Celui înfăţişat în ea. Căci altceva este icoana şi altceva Cel înfăţişat în ea» (Cuv. III despre icoane, P. G. 94, 1337).

Dar icoana nu e nici lipsită de orice relaţie cu cel înfăţişat în ea. De aceea, cinstea dată icoanei *trece* la prototip, cum ziceau necontenit apărătorii icoanelor, repetînd un cuvînt al Sfîntului Vasile cel Mare (De Spiritu Sancto, Cap. 18). Sinodul VII ecumenic zice: «Cinstea icoanei trece (διαβαίναι), la prototip». Cuvîntul «trece» (cinstirea), dar mai ales «urcă» (ἀναβαίνει, ἀναφερεται) indică prototipul, ca pe o transcendenţă sesizată prin icoană, ca pe o realitate deosebită de icoană, deşi în legătură cu icoana.

Icoana participă într-un sens oarecare la arhetip (τῶν τοῦ ἀρχετύπου μεταλαμβάνει) [12]), ea are o relaţie cu arhetipul [13]). «Prin icoană se naşte cunoştinţa arhetipului» şi «amintirea arhetipului» [14]). «Icoana e unul şi cel mai vrednic de cinste dintre simboalele sacre ce servesc spre slava şi arătarea iconomiei Lui, ca şi prin el slava să treacă la arhetip» [15]).

«În vreme ce adversarii icoanelor nu cunosc decît două raporturi între lucruri, o egalitate şi o alteritate, pentru prietenii icoanelor e cu putinţă o anumită legătură a două lucruri, o *participare* a unuia la altul, deşi nu există o identitate după fiinţă între ele. Întrucît cinstitorii icoanelor stau în tradiţia filozofică a dogmaticei ortodoxe ce cugetă antinomic, ei cunosc mai presus de formulele simple A=A şi A/A şi o simultană deosebire şi egalitate, o deosebire ipostatică pe lîngă o unitate de fiinţă (Treimea) şi o egalitate ipostatică pe lîngă o deosebire de fiinţă (icoanele). Icoana este fundamental deosebită de prototip κατά φύσιν, dar egală cu el καθ'ὕπόστασιν, sau κατά τό ὄνομα [16]). Astfel obiec-

ţia iconoclaştilor că icoana nu redă raportul firilor din Hristos, cădea în gol, căci apărătorii icoanelor nu pretindeau «să redea în icoană ceva esenţial corespunzător naturilor lui Hristos» [17]). Numai dacă ar fi pretins aceasta, ar fi considerat icoana egală cu Hristos, deci Hristos în sine.

Relaţia aceasta antinomică între icoană şi prototip, Patr. Nichifor o defineşte ca asemănare. El zice: «Relaţia *asemănare* e situată la mijloc căci mijloacele între extreme, adică între cel asemănat şi cel care e asemenea, unindu-le şi legîndu-le prin imagine, chiar dacă după fiinţă se deosebeşte. Căci deşi cele două sînt altceva şi altceva (ἄλλο καί ἄλλο) prin fire, dar nu sînt altul şi altul (οὐκ ἄλλος καί ἄλλος), ci celălalt e însuşi acesta. Căci prin imagine se produce cunoştinţa formei originare şi în el se vede ipostasul celui zugrăvit» [19]). Cu această relaţie Patr. Nichifor compară o alta la fel de antinomică, dar inversă care este între fiu şi tată. Acolo nu e altceva şi altceva, pentru că fiinţa e aceeaşi (ἐπεί τῆς αὐτῆς οὐσίας κεκοινωνηκεν) dar e altul şi altul, distingîndu-se prin deosebirea ipostaselor». Şi continuă: «Dacă între acestea (tată şi fiu) care sînt despărţite nu se nimiceşte relaţia, cu atît mai mult se va păstra între acelea. Aceasta cu atît mai mult cu cît *asemănarea* le dăruieşte şi *identitatea de numire*. Căci acelaşi nume îl au amîndouă. Pentru că Împărat se numeşte şi chipul împăratului». Şi trăgînd concluzia din această deosebire, zice: «Acestea le-am spus ca să arătăm modul în care icoana, privită faţă de arhetip, e în relaţie cu el. Nu e aceeaşi după fiinţă (οὐ κατ'οὐσιάν ταυτόν), nici nu se va atribui icoanei cîte se atribuie arhetipului ca arhetip. Căci acela poate e însufleţit, iar aceasta e neînsufleţită, sau acela poate e raţional şi mobil, iar aceasta neraţională şi imobilă. Deci nu sînt una şi aceeaşi amîndouă, ci în parte se aseamănă după chip, în parte se deosebesc după fiinţă» [20]).

Aşadar, cunoaşte şi Nichifor cum cunosc toţi apărătorii icoanelor, o icoană fiinţială, sau o icoană care e «de o fiinţă» cu arhetipul, fiul faţă de tată. Dar ea nu e icoana produsă de artă sau de meşteşug, adică icoana în sens strict, care era în discuţie, ci icoana naturală. Cîtă vreme iconomahii le confundau, apărătorii icoanelor făceau o deosebire între cele două icoane, urmînd Sfîntului Vasile cel Mare. Făcînd această deosebire, ei aveau putinţa să evite identificarea icoanei cu idolul. Căci o icoană naturală emană din prototip, e de aceeaşi fiinţă cu el, deci e dumnezeiască dacă prototipul e dumnezeiesc, şi e creată cînd prototipul e creat. Prin urmare, nu e pericol de a învesti cu atribute dumnezeieşti o icoană naturală creată. Astfel se iveşte paradoxul: Icoana naturală, deşi e un ipostas deosebit de prototipul ei, e unită cu acela după fiinţă, pe cînd icoana produsă de meşteşug, deşi reprezintă ipostasul prototipului, e despărţită după fiinţă de prototip, fiind numai asemenea, dar nu unită cu el [21]).

Astfel icoana produsă de artă are o substanţă proprie, dar nu are un ipostas propriu, o formă proprie şi un nume propriu, pe cînd icoana naturală are un ipostas propriu, dar nu are o fiinţă proprie.

De la Fiul la Tatăl credinciosul face o transcendere ca de

la ipostas la ipostas, dar nu ca de la natură la natură; de la icoană la Hristos face o transcendere ca de la natură (lemn, culoare etc.), la natură dar nu ca de la ipostas la ipostas, căci ea nu vorbește de un ipostas de sine. Credinciosul privind icoana, nu se gîndește la alt ipostas decît la cel înfățișat în ea, dar se gîndește la realitatea ființială prototipică, deosebită de materia icoanei.

Icoana produsă de artă, am spus că e în sens mai strict icoană, decît cea naturală, pentru că ea e prin excelență chip sau icoană a unei realități naturale, nu o altă realitate naturală, de o ființă cu cea prototipică. Dar ea e posibilă anume ca chip, ca icoană a realității lui Dumnezeu, pentru că Dumnezeu Cuvîntul făcîndu-Se om, a luat o înfățișare văzută ce poate fi reprodusă, S-a făcut prototip istoric al icoanei. Icoana e posibilă pentrucă arhetipul dumnezeesc a luat chipul său omenesc, făcîndu-se prototip istoric al icoanei. Ea redă chipul omenesc obiectiv și istoric, al lui Dumnezeu cel întrupat. În această privință, ea ne arată un chip mai clar al lui Dumnezeu, decît simbolul constituit din lucruri. Prin simbol trebuie să se facă o transcendere nu numai de la natura creată la natura necreată, ci și de la un chip văzut la un «chip» nevăzut, la o realitate care nu are chip. Icoana ne mărturisește condescendența lui Dumnezeu care a luat pentru veșnicie chip și anume chip omenesc, chipul omenesc ce poate fi înfățișat în icoană, dar Și-a făcut propriu acest chip, în baza faptului că natura umană fiind după chipul lui Dumnezeu, poate deveni chipul Lui propriu. Icoana redă εἶδος sau μορφή a lui Dumnezeu, datorită faptului că Dumnezeu S-a întrupat, pe cînd simbolul constituit din lucruri ne lăsă avizați la imaginația noastră subiectivă, care nu putea ancora în nimic sigur. Icoana e «un rezultat al artei căreia i s-a dat chip (εἰδοποιουμένη) după imitarea arhetipului»[22]). Era și în simbolul Vechiului Testament o prezență a puterii lui Dumnezeu, ba unele simboale ale Bisericii cum sînt tainele, au o prezență a lui Dumnezeu mai accentuată decît în icoane, iar specificul icoanei e că ne înfățișează chipul Lui real pe care Și L-a luat Dumnezeu datorită faptului că S-a întrupat. Prin icoană, facem necontenit mărturisirea apriată și directă că Dumnezeu s-a întrupat.

Astfel icoana participă la «forma» și la «numele» prototipului, dar nu la ființa Lui[23]). Uneori Nichifor lasă impresia să afirme că participînd la formă, icoana participă la ipostasul prototipului, la ipostasul lui Hristos (οὐκ ἄλλος καί ἄλλος). Dar n-a spus aceasta apriat. Cu atît mai puțin o spune Sinodul VII Ecumenic, care nu amintește nici de participarea la formă, ci numai la nume[24]), ba chiar spune că icoana nu participă nicidecum la niciuna din însușirile prototipului, ci numai la nume[25]).

G. Ostrogorsky pretinde că Sfîntul Teodor Studitul spune că precum icoana e egală cu prototipul după nume, așa e și după ipostas; nu e însă egală după ființă. Dar Sfîntul Teodor afirmînd că icoana nu e una după ființă cu prototipul, nu afirmă că e una cu el după ipostas. O opoziție în sensul acesta între neidentitatea icoanei cu prototipul după firi și între identitatea după ipostas, nici cînd nu fac apărătorii icoanelor. Icoana e tot

așa de puțin identică (ταὐτόν) cu prototipul după ipostas, cum e după firi. Cînd ei spun că icoana nu e identică cu prototipul după ființă, înțeleg în general că nu e una cu realitatea vie a lui Hristos, care e realitatea celor două firi într-un ipostas. Propriu zis nu e vorba de o identitate nici după ipostas, ci de o «asemănare».

«Prototipul și icoana sînt una prin *asemănarea* ipostatică, dar două prin fire. Două nu în sensul că unul se împarte în două, încît să fie nepărtașe la comuniunea și la relația întreolaltă. Nici în sensul că unul și același se numește cu două nume, încît uneori să se numească prototipul icoană și alteori icoana prototip. Căci prototipul se numește pururea prototip, precum și icoana icoană, fără să se prefacă una în alta. Așa fiind lucrul și numărul fiind îndoit, una este asemănarea amîndurora și numirea cea după asemănare» [26]).

Icoana este o *asemănare* a *ipostasului*. Dar nu o asemănare a firilor. Tocmai întrucît e o redare prin artă, icoana e o *asemănare* a ipostasului, dar nu a firilor, căci e făcută din alt material. Dacă s-ar constitui din același material, ar fi asemenea după firi. Dar întrucît în acest caz firea sau firile s-ar rotunji în icoană într-o nouă existență concretă, icoana n-ar mai fi o asemănare a aceluiași ipostas, ci un ipostas deosebit, cum se întîmplă prin naștere. Icoana de artă însă nu e propriu zis un ipostas deosebit, căci nu e în sine nimic, ci o redare a unui ipostas. Tocmai pentru că nu are o ființă proprie, asemenea celei a ipostasului reprezentat, e asemănarea unui ipostas, ea reprezintă un ipostas, nu e un ipostas în sine.

Icoana reprezintă ipostasul, dar nu-l reproduce în firea lui, pentru că nu se poate pipăi firea ipostasului în icoană. Dacă ar fi așa, icoana n-ar mai fi icoană, ci prototip. Sau pipăindu-se firea, s-ar pipăi în icoană ca într-un alt ipostas. În acest caz de asemenea icoana n-ar mai fi icoană. Tocmai prin faptul că icoana nu e însuși ipostasul reprezentat, sau altul, tocmai prin faptul că reprezintă numai un ipostas, e icoană. Dar ipostasul reprezentat își are firea în existența sa prototipică, nu în icoană. Aceasta o spune și icoana: redînd ipostasul, ea spune în același timp că ipostasul nu e cu firea lui în icoană, nu e ca realitate vie în icoană, ci ca deosebit de ea.

În acest sens, Sfîntul Teodor va spune că prototipul e ipostasul lui Hristos, pe cînd icoana e ipostasul prin punere, adică nu în firea însăși. Și ele nu sînt una, pentru că nu se poate spune că îndată ce se vedea Hristos, deriva și icoana lui zugrăvită [27]). Icoana nu e prototip, pentru că nu e una cu ipostasul ca stare de sine a ființei, ci numai redă ipostasul, ca stare de sine a ființei. Dar aceasta înseamnă totodată o indicare a ipostasului ca deosebit de icoană.

Însă dacă icoana deși nu e însuși ipostasul adică ipostasul în ființa lui, indică totuși ipostasul ca pe o realitate deosebită de icoană, ea nu e o indicare a firii în sine. Ea are darul să indice ipostasul și aceasta înseamnă că indică realitatea lui ca fire subsistentă, dincolo de icoană. Dar ea nu indică o fire neipostatică, căci firea nu există în sine, ca să poată fi prototip al icoanei.

Acest înţeles îl au cuvintele Sf. Teodor Studitul menţionate de Ostrogorsky, prin care se afirmă neredarea firii prin icoană. Prin urmare într-un prim înţeles, icoana e deosebită după fiinţă de prototip, dar nu după ipostas, pentru că nu e prototipul însuşi, dar indică prototipul ca ipostas; în al doilea înţeles, icoana nu redă fiinţa, ci ipostasul, întrucît nu are drept prototip o natură în sine, ci subsistentă în ipostas.

Acesta din urmă e înţelesul textului Sf. Teodor Studitul, menţionat de Ostrogorsky: «Oricine e înfăţişat în icoană, este înfăţişat după ipostas, nu după fire (οὐχ ἡ φύσις, ἀλλ' ἡ ὑποστασις εἰκονίζεται).

Căci cum s-ar înfăţişa în icoană o fire care nu e contemplată în ipostas? De pildă, Petru e înfăţişat nu întrucît e vieţuitoare cuvîntătoare, muritoare, capabilă de minte şi ştiinţă (căci aceasta nu defineşte numai pe Petru, ci şi pe Pavel şi pe Ioan ci şi pe toţi cei ce sînt sub acelaşi gen ci întrucît împreună cu definiţia comună a primit unele proprietăţi particulare, ca nas curbat sau turtit, sau păr stufos, sau culoare frumoasă, sau ochi frumoşi, sau altceva care caracterizează înfăţişarea lui proprie şi prin aceasta se deosebeşte de indivizii de acelaşi gen...) Astfel şi în cazul lui Hristos. Nu întrucît e pur şi simplu om, rămînînd şi Dumnezeu, poate fi înfăţişat în icoană, ci întrucît deosebindu-Se de toţi cei de un gen cu El, prin proprietăţile ipostatice, S-a răstignit» [28]).

Precum se vede, dacă Sf. Teodor Studitul spune că în icoană se redă ipostasul Mîntuitorului, iar nu firile, prin aceasta nu înţelege că se redă ipostasul fără firi, ci firile definite ipostatic. Faţă de obiecţia iconomahilor că în icoană n-am vedea firea dumnezeiască a Mîntuitorului, apărătorii răspundeau că icoana nici nu are această pretenţie căci ea nu redă firea nevăzută, precum de altfel nu redă nici pe cea umană în sine, ci redă «iconomia mîntuirii» împlinită de ipostasul Cuvîntului făcut trup. «Creştinii n-au făcut vreodată, zice Sinodul VII ecumenic, icoana firii nevăzute şi necuprinse, ci întrucît Cuvîntul S-a făcut trup şi S-a sălăşluit între noi, zugrăvesc şi redau în icoană cele ale iconomiei lui omeneşti» (Şed. VI, Mansi XIII, 294). Iar Sf. Teodor Studitul vrea să spună, în cuvîntul de mai sus, numai că nu se pot reda în icoană firile în generalitatea lor abstractă, neipostatică, ireală. Dar se înţelege că precum nu se pot reda firile fără ipostas, aşa nu se poate reda nici ipostasul fără firi.

Se înţelege că în icoană nu apare vizibil dumnezeescul, aşa cum dealtfel nu apare vizibil nici în prototipul Hristos. Numai omenescul e redat în icoană, cum numai el e vizibil şi în prototip. Dar precum omenescul în Hristos a devenit chipul propriu al lui Dumnezeu Cuvîntul, organul de manifestare a Lui, nu numai ca om ci şi ca Dumnezeu, aşa icoana redînd omenescul lui Hristos ne face cunoscut, dar nu vizibil, prin el şi dumnezeescul Lui. Anumite împrejurări din viaţa lui Hristos şi anumite fapte ale Lui, deşi vizibile, nu se pot explica decît prin faptul că El e şi Dumnezeu. Ele Îl disting de toţi oamenii, Îl ridică peste toţi, Îl fac cunoscut ca pe Acela ce e şi Dumnezeu. Şi precum cei ce le vedeau la Hristos, cunoşteau (fără să vadă)

și dumnezeirea Lui, așa cei ce le văd redate în icoană cunosc și dumnezeirea Lui (fără să o vadă). Astfel prin ipostasul concret al lui Hristos, care s-a manifestat vizibil, în cutare împrejurări și în cutare fapte, se vedea firea Lui omenească și se făcea cunoscută Dumnezeirea Lui. Iar icoana redînd acest ipostas concret, manifestîndu-se în împrejurările și faptele ce-L disting de toți oamenii, ne arată că Hristos e în același timp Dumnezeu, nu e un ipostas lipsit de aceste firi, sau avînd numai fire omenească.

Ceea ce vrem, așadar, să reținem aci, e că Sf. Teodor Studitul spunînd că icoana redă ipostasul lui Hristos, nu firile în abstract, vrea să spună că icoana redă pe Logosul Care S-a arătat concret, ca omul care a săvîrșit cutare și cutare fapte unice, ca un om individualizat, dar individualizat nu numai ca toți ceilalți, ci și într-un mod care-L deosebește de toți. Cînd vede credinciosul în icoană pe acest Om, știe să-L deosebească de orice alt om, știe că este Omul care e în același timp Fiul lui Dumnezeu cel întrupat.

## II. RAPORTUL ÎNTRE ICOANĂ ȘI PROTOTIP ÎN PARALELĂ CU RAPORTUL ÎNTRE PROPOVĂDUIRE ȘI SUBIECTUL PROPOVĂDUIT

Icoana redă deci pe Logosul care a devenit un om istoric și deosebit de oricare altul. Ea e o paralelă la propovăduirea orală sau scrisă, care repetînd mereu istorisirea vieții și faptelor Mîntuitorului, nu reproduce de fiecare dată subiectul care le-a săvîrșit, dar nici nu le prezintă ca independente de acela sau legate de alt personagiu — căci nici una din acestea nu este cu putință —, ci ca adunînd mereu în minte pe Cel care le-a săvîrșit. Și pe cît ar fi de absurd să se refuze istorisirea vieții și faptelor Mîntuitorului, pe motiv că nu-l reproduc pe El în deplinătatea realității Lui istorice, sau să se nege orice legătură a faptelor istorisite cu Persoana istorică a Mîntuitorului, tot așa de absurd e să se refuze repetarea necontenită a redării diferitelor momente din viața lui Iisus în icoane. De fiecare dată, credinciosul «cinstește în icoană ipostasul» celui zugrăvit în ea, pe Hristos, cum zice Sinodul VII Ecumenic[29]), adică prototipul istoric, așa cum se referă la El faptele pe care le aude în predică. Iar această referire nu o face arbitrar, ci în baza faptului că faptele pe care le aude repetate în cuvînt sau le vede repetate în icoane, sînt exclusiv ale prototipului unic care este Hristos, dar și în baza faptului că precum Domnul este — conform făgăduinței — în tot locul unde se propovăduește El prin cuvînt, așa e și în tot locul unde se propovăduește, prin icoană. Icoanele nu sînt rupte de prototip, pentru că amintirea și istoria nu este ruptă de prototipul care stă la originea ei. Icoana e «ecoul» istoric văzut al prototipului Hristos, al întrupării Cuvîntului. Un ecou de care omenirea nu mai poate scăpa de tot, așa cum nu mai poate scăpa de amintirea faptului întrupării lui Dumnezeu Cuvîntul. Aceasta ne dă o nouă înțelegere a motivului pentru care icoana poartă numele prototipului. Așa cum e just să se consi-

dere faptele repetate prin propovăduire, că sînt ale lui Hristos, tot așa e just să se considere că cel ce e văzut în icoană săvîrșind o faptă pe care numai Hristos a săvîrșit-o, să fie numit Hristos.

Această paralelă între icoană și propovăduire o fac neîncetat Părinții Sinodului VII Ecumenic și apărătorii icoanelor. Astfel, Sinodul VII Ecumenic în ședința 6 zice de credincioși: «Auzind cu urechile și privind cu ochii, îi adresează aceeași doxologie: «Slavă Ție, Doamne, slavă Ție». «Căci prin ele venim la amintirea petrecerii Lui între oameni. Pentru că tot ce ne arată istorisirea în scris ne arată și pictura»[30]). Din paralela aceasta Sinodul trage concluzia: precum faptul de a nu putea face văzută în Evanghelie însăși firea dumnezeiască, ci numai de-a reda cuvintele ce s-au putut auzi și faptele ce s-au putut vedea ale Celui ce S-a făcut om, nu a determinat pe Părinții anteriori de a opri cetirea Evangheliilor, așa nici faptul de a nu se vedea dumnezeirea în icoana lui Hristos nu i-a îndemnat să oprească icoanele. «Toți Sfinții Părinți ai noștri au primit facerea de icoane. Și mint aceștia zicînd că aceasta nu este o tradiție a Părinților. Așa ar fi dacă n-ar fi predat aceia să se citească Evanghelia. Atunci n-ar fi predat nici să se zugrăvească icoana. Dar dacă au predat-o aceea, atunci și aceasta. Căci reprezentarea prin icoană urmează istorisirii evanghelice și aceasta la rîndul ei, istorisirii iconografice. Și amîndouă sînt bune și vrednice de cinste. Căci cele ce se arată una pe alta, fără îndoială au și conținuturi reciproce»[31]).

Dar paralela aceasta nu face una din cele două redări ale vieții lui Iisus de prisos, căci una face mai clară pe alta. De-aceea Sinodul amintind de istorisirea evanghelică a apariției Îngerului Gavriil înaintea Fecioarei și de convorbirea cu ea, continuă: «Așa dar din Evanghelie am auzit taina comunicată prin înger Fecioarei și ne aducem aminte de ea. Dar văzînd-o de asemenea și în icoană, o înțelegem mai clar».

Patr. Nichifor consideră, de aceea, icoana tot așa de veche ca și propovăduirea Evangheliei și ca un ajutor al ei. «Acum să spunem că a zugrăvi sau a reda în icoană pe Hristos nu și-a luat începutul de la noi, nici n-a început în generația noastră, nici nu e o născocire nouă. Pictura are autoritatea timpului, se distinge prin vechime, e de aceeași vîrstă cu propovăduirea evanghelică. Și ca să spun mai scurt și mai ferm, deoarece aceste sfinte imagini sînt simboale ale credinței noastre neprihănite, s-au ivit de la început împreună cu credința și cu ea au înflorit. Sînt o operă a Apostolilor, pecetluită de Părinți. Căci precum ei ne-au învățat cuvîntul credinței în Dumnezeu, așa ne-au făcut clar și vădit și prin acestea ca și prin Scriptura evanghelică, modul în care Mîntuitorul a viețuit petrecînd pe pămînt. Ei au făcut același lucru pe care l-au făcut mulți de odinioară, care au descris faptele minunate înfățișîndu-le, nu numai în cărți, ci și în imagini... Drept aceia cel ce primește cele scrise, va primi în mod necesar și reprezentarea. Căci dacă nu primește una, nu va primi, în mod necesar nici pe cealaltă. *Și după ce toată iconomia*

*golirii (chenozii) Cuvîntului s-a împlinit, a binevoit cu iubirea de oameni să o arate şi în acest mod.* Căci a fost lipsă şi de această înfăţişare (scriere) mai groasă, dar mai clară, pentru cei mai simpli şi mai neînvăţaţi. Ca şi cei ce nu ştiu carte, ceea ce n-au putut cunoaşte prin scris, să cunoască prin vedere şi să afle mai repede şi mai limpede adevărul lucrurilor însuşi. Căci ceea ce mintea adeseori n-a prins din auzirea cuvintelor, prinzînd vederea fără greşală, şi-a explicat mai limpede. Şi aşa se aduc prin ele mai uşor şi mai iute în amintire cele ce le-a făcut şi le-a pătimit Hristos pentru noi, decît prin istorisirea prin cuvinte, cu atît mai repede cu cît vederea e mai iute decît auzul şi mai grabnică la crezare.

Patr. Nichifor observă că şi Mîntuitorul fericea pe cei ce nu numai auzeau cuvintele Lui, ci Îl şi vedeau (Matei 13, 16). Căci cuvintele după ce răsună o clipă în auz, se topesc în aer. De aceea şi dacă Mîntuitorul, precum prin predică se redau cuvintele Lui, aşa prin icoană se redă vederea Lui.

Dealtfel cuvintele înseşi se cer după lucruri, sau în lipsa lor, după icoanele lucrurilor. Căci cuvintele provoacă în minte închipuirea lucrurilor, ca dovadă că conţin în potenţă, sau sînt în potenţă icoane ale lucrurilor. Iar lucrurile sau icoanele lor obiective sînt o împlinire a cuvintelor. Căci cuvintele duc mintea pe o cale ocolită la cunoaşterea lucrurilor, pe cînd icoanele o duc pe o cale directă.

«Dar şi cuvintele înseşi sînt icoane ale lucrurilor şi le urmează lor ca unor cauze. Întîi ele pătrund în auz. Căci mai întîi intră sunetele celor spuse în cei ce aud. Apoi prin raţionament cel ce a auzit vine la înţelegerea lucrurilor indicate. Dar icoana duce de la început şi nemijlocit mintea celor ce privesc la lucrurile înseşi, ca la unele de faţă, şi de la prima vedere şi întîlnire procură cunoştinţa clară şi limpede a lucrurilor înseşi... Căci pe cît întrece lucrul cuvîntul pe atît întrece imitarea şi asemănarea lucrului răsunetul cuvintelor în ce priveşte indicarea lucrurilor. Deci printr-o astfel de zugrăvire (a istoriei) cuvintele se fac mai limpezi şi mai lămurite».

Deci icoana implică cuvîntul, iar cuvîntul implică icoana. Dar cea din urmă e o imagine mai clară a lucrului. Amîndouă sînt deosebite de prototip. Ca atare, icoana îşi produce efectul numai prin trezirea amintirii, a gîndurilor privitorului şi cuvîntul la fel. Nici icoana nici cuvîntul nu sînt realitatea însăşi, ci pun în legătură cu ea. Pe cînd iconomahii socotind icoana una cu prototipul, o declarau idol şi nu-i acordau nici o cinstire, pentru că o considerau fără slavă, fără grai şi moartă, apărătorii icoanelor o respectau, pentru că-i vedeau importanţa în trezirea în privitor a amintirii prototipului. «Căci precum după dascălii Bisericii, scriitorii împodobind cu cuvîntul faptele oamenilor mari, le întipăresc în sufletele auzitorilor prin auz aşa şi pictorii zugrăvindu-le pe tablouri, prin imitarea lucrurilor, le arată nu mai puţin prin vedere, aceeaşi temă înfăţişînd-o şi unii şi alţii prin arta lor. Căci la fel trezesc, prin îndemn şi mîngîiere, şi unii şi alţii pe cei ce aud şi văd. Deci precum cele înfăţişate prin cuvinte nu sînt necuvîntătoare, la fel cele înfăţişate prin icoane

nu sînt fără grai. Căci sînt cuvintele locurilor în care sînt așezate, cum spune un bărbat sfînt. «Templul pe care nu-l împodobește un chip nu are nici un cuvînt (rațiune). Nu pentru că chipurile sînt cuvîntătoare, ci pentru că vederea lor mișcă și trezește înțelegerea și puterea noastră cuvîntătoare, întrucît sîntem cuvîntători și înțelegători față de cele ce ni se întipăresc prin acelea în minte și le exprimăm prin cuvînt. Deci nu sînt fără grai, deși prin ele înseși sînt așa, pentru că altfel și cuvintele ar fi fără grai. Ci sînt vestitori tăcuți și devin *cuvinte ale lucrurilor*, a căror amintire și cuvînt o întipăresc în cămara ascunsă și tainică a sufletului» [33]).

Cuvîntul și icoana sînt arcul întins între lucruri trecute sau distanțate în spațiu și amintirea omului. Ele își au baza într-o realitate obiectivă, trecută sau depărtată spațial, dar și în memoria omului, reprezentînd legătura inevitabilă dintre ele. Odată ce omul a cunoscut o realitate, n-o mai poate uita. El păstrează un chip al ei, un chip pe care-l redă prin cuvînt și imagine, predîndu-l urmașilor. Ce a fost odată nu se mai scufundă pentru om cu totul în neființă. Ceea ce știe omul că este undeva, se păstrează indelebil în amintirea sa. Legătura neștearsă și veșnică a omului cu lucrurile ce au fost cîndva, și sînt undeva, dar neputința de a le avea mereu pe toate prezente, o exprimă omul prin cuvînt și imagine, prin cuvînt ca imagine concentrată, prin imagine, ca cuvînt desfășurat. Imaginea e amprenta realității asupra conștiinței omului și cuvîntul sau icoana exteriorizată e expresia ei.

Patr. Nichifor face remarca interesantă că întrucît zugrăvirea face cuvintele mai clare și mai lămurite, pictura contribuie la menținerea unității în credință, cu ajutorul ei evitîndu-se varietatea în înțelegerea învățăturii creștine. E o observație care ne poate explica fărămițarea occidentului creștin, care a neglijat icoana în propovăduirea creștinismului. «Căci adeseori, zice Patr. Nichifor, prin cuvinte se nasc nedumeriri și ambiguități și răsar păreri deosebite în suflete. De aceea mulți ajung în divergență și în lupte de cuvinte cu ei înșiși și cu alții, avînd păreri îndoite despre cele spuse. Dar credința cîștigată prin cele văzute e în afară de orice echivoc». «Menționînd că din pricina conținutului comun al scrisului și al picturii, cele istorisite prin cuvinte în Evanghelii sînt redate și prin imagini și că precum cuvintele sînt crezute prin ele însile nu prin ceea ce adaogă cel ce le mărturisește», «așa și pictura imaginilor fiind aceeași cu scrisul evanghelic, aduce credința prin sine» el conchide:

«Dacă deci Evanghelia răsunînd la urechile credincioșilor, e vrednică de atîta cinstire (căci de fapt credința noastră e din auzire), cele ce cad sub vedere și ne înfățișează prin simțul însuși aceeași învățătură, sau o întrec prin rapiditatea învățăturii (căci și vederea e menită să procure încredere în Acela prin ceeace arată), desigur nu va fi pusă în rîndul al doilea. Și așa va fi și ea Evanghelie» [34]). Iconomahii «suprimă deci însăși Evanghelia», prin răticirea lor. «Căci în ce se deosebește ceea ce se vede înlăuntrul ei de cele ce se zugrăvesc în afară, aceeași bună voință și temă vă-

zîndu-se în amîndouă?». Ba în mulți codici ai Scripturii, cele istorisite, sînt și pictate. Deci dacă cineva suprimă o parte, prin aceasta suprimă și alta. Ba icoanele prevalează asupra cuvintelor scrise, «pentru că cele din urmă ne mișcă numai auzul, pe cînd cele dintîi atrag și privirea; cele din urmă ne oferă repede cunoașterea celor în cauză, dar cele dintîi și mai repede, dat fiind că privirea e mai rapidă și mai convingătoare decît auzul, încît ceea ce se aude e sub nivelul a ceea ce se vede. Și pe cele învățate de noi din auz le fură cu vremea, uitarea și le întrerupe și le întunecă, pe cînd cele ce sînt aduse în fața privirii se întipăresc mai durabil în suflete și se depozitează prin percepțiile celor sensibile în părțile afective. Și sînt superioare acelora pentru că învață și pe înțelepți și pe cei simpli... Căci adeseori cel simplu ocolește citirea, neavînd învățătură și neștiind citi» [35]).

Ceeace vrem să reținem în mod special din substanțiala și sugestiva argumentare a Patr. Nichifor, e ideea că și cuvîntul e icoana lucrului, dar o icoană indirectă, potențială. Cuvîntul provoacă inevitabil, deși pe o cale ocolită, în minte icoana realității pe care o exprimă. Mintea nu se poate înfrîna de la această pornire. Dar *numele* cuiva este un cuvînt, cuvîntul rezumativ, atotcuprinzător, care îl exprimă. Ca atare el cuprinde potențial icoana aceluia. Cînd credincioșii aud numele lui Iisus, mintea lor nu se poate opri să nu-și reprezinte chipul Lui.

De aceea nu se scrie pe icoană: *Icoana lui Hristos*, ci chiar *Hristos*. Căci numele lui Hristos, fie că Îl rostim sau Îl auzim, fie că Îl vedem scris trezește amintirea imediată a Lui, duce gîndul în duh de închinare, direct la El, avînd în noi efectul unei adevărate rugăciuni. Scriindu-se pe icoană numele lui Hristos, cugetul credinciosului e ridicat prin icoană îndată la Hristos înșuși, într-o adevărată stare de rugăciune. Sinodul VII Ecumenic zice că precum prin semnul crucii alungăm îndată demonii, pentru că ne ridică mintea la Hristos și ne închinăm Lui, cu atît mai mult numele lui Hristos văzut pe icoană, făcîndu-ne să ne închinăm Lui, face din icoană un mijloc de sfințire a vieții noastre. «Multe din cele ce se sfințesc ale noastre nu primesc o sfîntă rugăciune, fiind prin însuși numele lor pline de sfințenie și de har. De aceea le cinstim și le sărutăm ca vrednice de venerație. Astfel însuși semnul crucii de viață făcătoare, fără o sfîntă rugăciune, e vrednic de venerare și ne ajunge semnul lui ca să primim sfințirea; și prin închinarea ce i-o facem și prin însemnarea cu el pe frunte, nădăjduim că alungăm pe demoni. La fel și prin însemnarea numelui pe icoană sîntem ridicați la cinstirea prototipului» [36]).

Dar icoana e ceea ce e și numele: mijloc de ridicarea a gîndului în duh de rugăciune la Hristos. De aceea asocierea icoanei și a numelui realizează un mijloc cu atît mai puternic. În ele amîndouă se cuprinde Evanghelia concentrată, sau contemporaneizarea în timp a revelației. Ele amîndouă sînt mijloace de a păstra în amintire pe Hristos după față și cuvîntul Lui. Cînd vedem în icoană nașterea lui Hristos, ne amintim că Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om pentru a noastră mîntuire și spunem «Slavă Ție, Doamne». Învățăm din icoană ce învățăm și din Evanghelie. Pre-

cum repetăm prin scris și prin rostire pentru ureche cuvintele Domnului, prelugindu-le în istorie, așa reproducem prin icoană pentru văz fapta Mîntuitorului. În icoană vedem chiar mai direct legătura faptelor Mîntuitorului cu persoana Lui. Iconoclaștii refuzînd să se redea în icoană fața Mîntuitorului, pe motiv că această reproducere nu e fața Lui vie, ar fi trebuit să refuze și reproducerea cuvintelor, pe motiv că nu e El Însuși Cel ce le rostește mereu din nou. Dar aceasta ar duce la oprirea curgerii sau păstrării revelației în istorie. Noi mereu trebuie să purtăm pe Fiul lui Dumnezeu în istorie în întregimea manifestării Lui. Iar aceasta nu e numai o purtare teoretică a lui Hristos, ci o purtare pentru închinare și rugăciune. Și aceasta e tradiția: păstrarea integrală de către credincioși a lui Hristos cel istoric pentru a fi în legătură de închinare și rugăciune cu Hristos cel din cer. De aceea a venit Hristos în istorie ca să ne țină în legătură cu Sine în toate timpurile prin icoană, prin nume, prin cuvintele Sale din istorie. Tradiția e păstrarea revelației în calitatea ei de foc aruncat din cer pe pămînt. Și numai dacă se adaugă la cuvînt icoana, revelația se păstrează atît în căldura focului ei, cît și în conținutul nealterat, cu alte cuvinte, ca ceea ce este ea în primul moment. Unde nu e icoană slăbește închinarea și rugăciunea, dar intervine și varietatea de răstălmăciri. Lumea protestantă a pierdut tradiția atît ca duh al rugăciunii, cît și ca prelungire integrală și mereu nealterată a revelației.

Refuzînd chipul lui Iisus, protestanții au ieșit din tradiție, adică au alterat Revelația. Căci între păstrarea cuvîntului și refuzul icoanei e o inconsecvență care nu poate dura mult. Refuzînd icoana lui Hristos, aceasta ar fi trebuit să-i facă să renunțe și la cuvintele lui Hristos și despre Hristos, adică să ajungă la o anulare a întrupării, a chenozei Lui. De aceea Patr. Nichifor are dreptate să spună că iconomahii «subminează Evanghelia». «Căci disprețuiesc sfintele simboale prin care se indică patimile și minunile lui Hristos, ca împreună cu ele să șteargă din inimi însăși amintirea lui Hristos» [37]). Dar aceasta nu se poate. Odată ce Fiul lui Dumnezeu a luat un nume determinat, a luat și un chip determinat. Și precum oamenii nu mai pot uita numele lui Iisus, așa nu mai pot opri mintea de a face pasul consecvent și de a cugeta la chipul Lui. Numele și chipul lui Iisus, faptul că putem reda și păstra în cuvinte omenești faptele Lui și în icoană chipul Lui, sînt urmarea chenozei Cuvîntului, a coborîrii Lui la nivelul nostru din milă și iubire față de neputința noastră de a intra altfel în relație cu El. Patr. Nichifor zice: «și una este cauza cinstirii amîndorora (a Evangheliei scrise și a icoanei): chenoza lui Hristos» [38]). Cuvintele, faptele lui Iisus, fața Lui, redate și păstrate în propovăduire și în icoane, sînt expresia chenozei Cuvîntului lui Dumnezeu. Aceasta nu înseamnă că ele redau numai patimile și umilințele Lui. Ele redau și faptele Lui mărețe: minunile și semnele puterii Lui. Dar întrucît și pe acestea le-a făcut pe planul văzut, prin trupul Lui, au și ele un caracter de chenoză [39]).

Legătura între nume și icoană a înțeles-o simțul just al Bisericii. Iconomahii erau stăpîniți de o atitudine apofatică față de

Hristos, de o înfrînare a minții de la orice încercare de a cugeta pe Hristos în viața lui istorică concretă. Iconomahii pretindeau că Dumnezeu nu poate fi cunoscut decît într-un mod cu totul interior, de către cei curați cu inima [40]). Căci Hristos înălțîndu-Se la cer a părăsit «chipul» (μορφή) ridicîndu-Se «peste firea omenească» amestecînd-o pe aceasta în slava dumnezeirii» [41]).

Patr. Nichifor observă că prin aceasta iconomahii susțin că se poate cunoaște ființa dumnezeiască. Însușindu-și învățătura Sf. Grigorie de Nissa, Patr. Nichifor arată că nu pot fi cunoscute decît lucrările lui Dumnezeu, nu și ființa Lui. Iar aceasta înseamnă a le cunoaște lucrînd în ceva, asupra a ceva. Aceasta e și cunoașterea interioară a celor curați cu inima. Ei cunosc lucrarea lui Dumnezeu lucrînd în ei. Ei Îl cunosc cît pot să încapă din această lucrare [42]). Dacă e așa cunoașterea lui Dumnezeu în Hristos, deci și prin icoana Lui, nu e făcută de prisos. Și ea nu exclude trăirea lucrării dumnezeiești în noi. Dimpotrivă, o înlesnește. Iconomahii nu înțelegeau aceasta cînd ziceau: «Nu e îngăduit creștinului să se lase purtat de ochi sau de nălucirile minții, ci să fie înscrise și întipărite înăuntru cele ale lui Dumnezeu». Patr. Nichifor le arată că această judecată vine din nesocotirea întrupării Cuvîntului. Iar icoanele înfățișînd fapte și momente din viața Cuvîntului întrupat, ridică mintea la contemplarea însușirilor Lui dumnezeiești. «Nu înțelege lipsitul de minte că acestea nu amăgesc mintea, ci o ridică la contemplarea acelora, pentru că cele ce apar privirii din cele spuse și auzite, întipăresc în suflet rațiunile celor văzute prin acelea, pentru ca să rămînă mai durabil așezate în amintire, întrucît și văzul e mai efectiv decît auzul și contribuie mai mult la credință... Dar adevărul care trebuie spus e că le e greu să ne vină Hristos în amintire și prin arătarea în icoană. Căci creștinilor (fiindcă sîntem creștini mîntuiți prin harul lui Dumnezeu și ceea ce vedem știm și ceea ce auzim înțelegem) nu numai că nu le produc (icoanele) împrăștierea și rătăcirea minții (căci cum ar putea face aceasta cele ce trezesc amintirea lui Hristos?), ci ne zugrăvesc, prin adevărurile însuși, întruparea dumnezeiască a Lui, ne aduc în amintire minunile și patimile pe care le-a făcut și pătimit pentru noi» [43]). După logica lor, iconoclaștii ar fi trebuit să renunțe și la cuvintele despre Hristos, să ajungă adică la o anulare a întrupării, a chenozei Lui.

În realitate, odată ce Cuvîntul a binevoit să se întrupeze, să intre în situații istorice concrete, să păstreze pentru veci, fața omenească, mintea noastră nu mai are putința și nici îndreptățirea unei atitudini apofatice, — univoce față de Hristos. Noi nu putem avea simțirea legăturii cu dumnezeirea, ocolind cuvintele și fața lui Hristos. Desigur icoana e o păstrare a acestei fețe prin amintire, nu o apariție a ei în timpul de acum. Umblarea după aceasta au combătut-o în general Părinții. Și desigur sîntem datori ca prin aceste cuvinte și prin icoana feții lui să simțim legătura și cu dumnezeirea Lui: catafaticul trebuie să fie însoțit neîntrerupt de apofatic. Dar apofaticul e prilejuit și făcut posibil prin catafatic. Numai auzind cuvîntul lui Hristos și văzînd icoana Lui, simțim dumnezeirea Lui. Hristos ca om e calea

și scara spre Hristos ca Dumnezeu. Și în El ca Dumnezeu vedem pe Tatăl. De aceea spune Mîntuitorul: «Cel ce M-a văzut pe Mine, a văzut pe Tatăl» (Ioan 14, 9). Și de aceea Patr. Nichifor afirmă că cine nu primește icoana lui Hristos, nu admite că Hristos e icoana Tatălui, înțelegînd că numai privind la icoana feței Lui văzute, sufletul depășește vizibilul, transcende la dumnezeirea invizibilă, sezizînd legătura vie dintre fața umană a lui Hristos ca prototip al icoanei Lui, produsă de artă, și ipostasul purtător al ei ca icoană naturală a Tatălui. Astfel în Hristos cel istoric trăim prezența dumnezeirii Lui. Și aceasta ne-o prilejuește și icoana lui Hristos. Deși redă un prototip istoric, ea trebuie să sugereze, prin prototipul acesta, că Dumnezeu Însuși a pătruns în istorie, că El s-a făcut subiect direct de fapte în istorie, că prototipul acesta înseamnă intrarea în istorie a subiectului dumnezeesc în vederea transfigurării istoriei.

Faptul că acest prototip are un caracter istoric, face posibilă reprezentarea Lui. Dar dacă acest prototip ar fi numai istoric, imaginea Lui n-ar fi icoană, ci portret și nici o putere n-ar fi putut face ca acest portret să se reproducă în tot cursul istoriei. Icoana mărturisește nu numai despre faptul că a fost în istorie un om pe care l-a chemat Iisus ci și că acest om a fost întruparea lui Dumnezeu Cuvîntul. Pe lîngă aceasta icoana mărturisește că acest prototip istoric suigeneris, n-a existat numai într-un moment istoric, ci viază pururea într-o existență suprais-torică. Numai de aceea icoanei i se aduce cinstire sau prin icoană se aduce închinare Celui reprezentat. Și numai de aceea icoana este o necesitate inevitabilă. Ea e produsul credinței pe care o susține în oameni Cel ce S-a întrupat, prin puterea Lui care nu părăsește istoria. Astfel icoana Lui Iisus trebuie să se deosebească de un portret, chiar dacă el ar reda realitatea istorică cît de adevărat. Ea trebuie să sugereze că prototipul ei e nu numai un om care a trăit în istorie, ci Dumnezeu care S-a făcut om și rămîne Mîntuitor pînă la sfîrșitul lumii.

Lumea creștină occidentală a trecut de la scepticismul ei față de icoană la ștergerea granițelor între icoana și portretul oamenilor naturali. Arta bizantină e singura care a realizat icoana deosebită de portret.

Dar să ne mai întoarcem o clipă la învățătura Patr. Nichifor, despre legătura între icoană și cuvînt. După el, așa dar, icoanele sînt cuvinte potențiale și cuvintele, icoane potențiale. Cuvintele ce le rostim și le auzim modelează mai întîi în noi icoanele lucrurilor, ca acestea să se ceară apoi a fi redate în chipuri. Și chipurile ce le vedem, ca și toate lucrurile, au în ele niște rațiuni, care comunicîndu-ni-se, se cer exprimate în cuvinte. Cuvîntul nostru e rațiunea lucrului, care deci și ea e un cuvînt potențial. Și rațiunea lucrului ne-o însușim văzînd lucrul. Chipurile și cuvintele reprezintă prelungirea eficacității lucrurilor, a prototipurilor asupra minții umane, sau modul în care mintea umană ia și duce cu sine lucrurile reale, mai bine zis rațiunile lor. Sînt «umbrele lucrurilor», cum zice Sf. Teodor Studitul[44]). Dar desigur că precum umbra dată potențial în lucru are lipsă de altceva pentru a se arăta, proectîndu-se, așa au și chipul și ra-

ţiunea lucrului, lipsă de cineva pentru a fi sezizate. În chipul şi raţiunea repetate cu oarecare variaţie nelimitat, ale oricărui lucru, se arată că fiecare lucru e pentru toate persoanele, se arată interesul niciodată epuizat al fiecărui om pentru toate lucrurile. Desigur fiecare lucru e prezent potenţial prin umbra sau prin chipul său în toate lucrurile şi toate sînt făcute pentru a primi chipul sau umbra, adică prelungirea sau acţiunea de la distanţă a fiecărui lucru. Dar pe cît acest fapt nu se actualizează în mod universal între lucruri, se realizează sau tinde să se realizeze primirea chipurilor şi raţiunilor tuturor lucrurilor în fiecare persoană. În însuşirea fiecărei persoane de a primi şi reda conştient proecţia oricărui lucru, stă putinţa dezvoltării ei intelectuale. Exprimînd raportul chipurilor şi raţiunilor cu prototipurile, Bulgacov zice: «Aceste chipuri nu sînt o repetiţie a existenţei, care rămîne una şi unică — realitatea nu se repetă ci — sînt repetiţiile ei ideale. Se reproduce chipul ei inteligibil, (Mîsleobraz) şi pentru această reproducere nu există graniţă, întrucît fiecare lucru vorbeşte despre sine pentru toată lumea, fiecare făptură din lume îşi întipăreşte chipul său în repetiţii nenumărate ale lui. Totul în lume, adică în existenţă reală, are chipul său inteligibil şi de aceea se oglindeşte (de aici fotografierea de orice fel, care, evident, e dată în însuşi principiul dezvoltării posibilităţilor sale, fiind numai dovada văzută a acestei generale reproduceribilităţi a lucrurilor, a autorepetării lor ideale). Existenţa reală fixează lucrul în spaţiu şi timp, pe cînd chipul lui gîndit, ideal, e liber de această fixare şi nu e mărginit în spaţiu şi timp. Despre el, ca unul care are o existenţă ideală, se poate spune că nu este, ci e valabil (în germană, gilt)»[45]). De sigur el e valabil pe baza faptului că lucrul reprodus există undeva real. Dar valabilitatea, însemnătatea ca, eficacitatea lui, nu e limitată numai acolo unde există, ci peste tot unde-şi proectează chipul lui, raţiunea lui. El lucrează asupra tuturor celor în care este proectat chipul lui sau raţiunea lui. Ba se poate spune că chiar acolo unde este real, n-ar avea o însemnătate dacă n-ar fi dată în el posibilitatea de a se oglindi şi în cele din jurul lui, şi posibilitatea acestora de a-i primi oglindirea, eficienţa.

Dar omul are un rol deosebit în actualizarea chipurilor. Descriind acest rol Bulgacov zice: «Acum trebue să facem pasul următor în lămurirea chipului. Neputinţa lui ontologică de a fi de sine constă nu numai în dependenţa lui de realitate sau de original, ci şi în depedenţa lui de un subiect sau un purtător al chipului. Cauza stă în aceea că deşi «chipul natural» aparţine lucrului ca cuvînt al lui despre el, ca reflectare a lui prin sine, totuşi acest cuvînt răsună şi în acest chip se reflectă în cineva sau pentru cineva ca stăpîn pe sine însuşi sau ca subiect. Chipul izbucneşte în purtătorul lui, aşa zicînd în adresatul lui, pentru că chipul fără adresă nici nu există. Subiectul oglindeşte în sine chipul, el este acel ecran viu, pe care cad razele trimise de lucru. În aceasta se include inevitabila subiectivitate a chipului. Ea nu înseamnă că chipul nu are o temelie obiectivă în lucru — obiectivitatea lui nu se micşorează prin aceasta nicidecum — ci că chipul presupune neapărat o ideaţie, care e legată de subiect, ca

purtătorul ei creator. Chipul devine vizibil pentru cel ce vede, în care el se aprinde. Dar cine e cel ce vede? Un astfel de subiect al ideației în lume e omul, logosul lumii și în acest sens se poate spune că toate chipurile existenții întrucît se descoperă în om, sînt prin aceasta omenești, nu pe baza «slăbiciunii și adaptării», adică a unui antropomorfism în sens rău, ci în urma poziției stăpînitoare a omului în lume, ca ochi al lumii ca oglindă ideală, prin urmare în sens antropologic... Astfel se poate spune că omul este ființa care vede chipurile, ζῶον εἰκονικόν, ca și cea care le crează, ζῶον ποιητικόν. Omul, înainte de toate, primește în sine chipurile existenței și, așa zicînd, le reflectă pe ele, întrucît ele însile se cer după el. Dar el le și descoperă și le reproduce în mod creator. De aceea caracterul de oglindă a omului, în raport cu chipurile, nu trebuie înțeles în sensul unei reflectări pasive, neparticipante. Omul participă activ la această iconizare a existenței (asemănător modului cum realizează activ și creator cunoașterea ei, logizarea). El află *în sine* și *prin sine*, chipurile lucrurilor, pentru că el însuși este în acest sens icoana totală (vseicona) a lumii. Tot ce are realitate e reprezentabil pentru om, care în om și prin om, care nu numai află în sine chipurile gîndite ale întregii existențe, ci are și capacitatea de a exprima aceste chipuri, de a le reproduce, de a da existenței lor ideale o oarecare realitate, cu un cuvînt de a crea chipuri ale lumii»[46]).

Deci precum omul este o ființă cuvîntătoare așa este și o ființă primitoare de chipuri și făcătoare de chipuri. Propriu zis acestea sînt o singură însușire. Două lucruri trebuie subliniate în mod special în legătură cu această capacitate și trebuință a omului: (a) omul adună prin chipuri ca și prin cuvinte lucrurile lumii sau mai bine zis rațiunile lor în sine și crește prin ele și (b) primind chipurile lucrurilor cu interesul de a le înțelege și de a exprima lucrurile, omul nu e un ecran și un copist pasiv al înfățișării lor naturale, ci caută să descopere și să redea prin ele lucrurile așa cum i se descopere într-o străduință nesfîrșită de a le înțelege tot mai bine. Redarea realității în chipuri și cuvinte are o istorie, întrucît înțelegerea ei are o istorie. Aceasta înseamnă că prin chipurile și cuvintele lucrurilor omul depășește stricta lor materialitate, întrucît nici lucrurile nu sînt o pură materialitate[47]). Aceasta se referă în special, la portretele persoanelor umane.

Dar dacă este așa, cum n-ar simți omul trebuința să poarte cu sine prin cuvinte și icoană și pe Dumnezeu, cea mai scumpă realitate, care prin întrupare S-a făcut accesibilă acestei purtări și cum n-ar depăși în icoana lui Hristos pura materialitate a trupului Lui? Icoana tocmai prin aceasta se deosebește de portret că are un prototip, care deși istoric e în același timp și supraistoric, divin. În calitate de prototip istoric, omul trebuie să-L reflecte pe Hristos, cum tinde să reflecte orice prototip istoric. Dar în calitate de prototip supraistoric în istorie, omul caută să străbată prin icoana Lui la sensul lui supraistoric.

## III. LEGĂTURA ÎNTRE ICOANĂ ȘI PROTOTIP

Dar oare S-a făcut Cuvîntul lui Dumnezeu cu adevărat prototip al icoanei?. Iconoclaștii nu se mulțumeau să respingă icoana, respingînd numai deosebirea între icoană și prototip, ci și afirmînd că Iisus nu poate fi prototip pentru icoană. De fapt, între primul lucru și al doilea e o strînsă legătură. De afirmarea că icoana e una cu prototipul e legată afirmarea despre neputința circumscrierii lui Hristos în icoană, adică despre neputința lui Hristos de a fi prototip al icoanei. În fond problema stă în următoarele:

Ostrogorsky afirmă că iconoclaștii se situau pe o poziție orientalist-magică, cînd susțineau că icoana trebuie să fie identică cu prototipul. De fapt ei nu erau niște adepți ai magiei. Ei socoteau că în icoană trebuie să se dea într-o formă adecvată, realitatea. Ori chiar o persoană umană are ceva incomprehensibil, prin sufletul ei. Cu atît mai mult, are acest caracter Hristos prin firea Sa dumnezeiască. Și cum acest caracter nu se poate reda, trebuie să se renunțe la orice icoană, care e un obiect mort, «fără grai și fără suflet». Aceasta voiau să o spună iconomahii cînd repetau necontenit că Iisus Hristos nu poate fi prototip pentru icoană, pentru că El nu poate fi circumscris (ἀπερίγραπτον), că nu are formă (μορφή). Ei credeau că susținătorii icoanelor, prin faptul că se închină lor, admit o astfel de redare a realității necircumscrise a lui Hristos, sau că Îl socotesc pe Hristos în totalitatea Lui circumscris, deci posibil de redat în mod viu în icoană. Deci atribuiau icoanelor o concepție magică, idololatră.

Față de această înțelegere greșită a concepției lor, apărătorii icoanelor explicau mereu — dar în general fără efect — că omul și deci și Hristos întrucît a fost și om, are o latură comprehensibilă, posibilă de redat în icoană, dar că ei nu neagă că Hristos după firea dumnezeiască este incomprehensibil, necircumscris, deci cu neputință de redat în icoană. Prin aceasta făceau distincția între icoană și prototip. Însă icoana redînd prototipul întrucît are o vizibilitate, îl indică pe El însuși ca persoană. Prin redarea aspectului văzut al unei persoane, întrucît acest aspect nu stă detașat de persoană, se indică persoana integrală. Iar închinarea dată icoanei, vizează nu icoana însăși ca obiect în sine, ci persoana reprezentată. Și întrucît persoana lui Hristos e și Dumnezeu, icoana deși Îl redă numai după omenitatea Lui, ne face să ne gîndim la persoana Lui integrală, divino-umană care se manifestă prin omenitate. Și ei i se aduce închinare. Astfel icoana servește pe de o parte ca mărturisire a omenității reale luată de Domnul, pe de alta, prin ea se afirmă și se rememorează mereu unirea ipostatică a celor două firi în persoana lui Dumnezeu Cuvintul, se afirmă că persoana ce se vede în icoană, prin omenitatea ei, nu e numai persoană umană, ci și divină. Acest sens îl are închinarea lui Hristos, pe care o prilejuește și o provoacă icoana.

Acestea le găsim exprimate în următoarele cuvinte ale Patr. Nichifor Mărturisitorul: «Cine e atît de lipsit de minte încît să spună că cel ce prezintă pe Hristos definit (ὁ χαραχτηρίζων χριστόν).

Îl face pe El numai creatură, sau Îl desparte de firea dumnezeas-că? Dacă trebue să atingem adevărul, respingînd rătăcirea ace-lora, spunem că mai degrabă cel ce-L prezintă definit Îl unește, redînd pe deoparte în icoană trupul văzut și întrutoate pătimi-tor împreună cu noi, ca creatură, dar negolindu-L și nedespăr-țindu-l prin aceasta, ci unindu-l prin rațiune și prin relație, și fie că spune cineva firi, fie că spune altceva, strînge unirea. *Căci prin amintire și prin asemănarea cu arhetipul nu se introduce numai chipul omenesc al lui Hristos ci și Cuvîntul Însuși*, deși nu se circumscrie și El și nu se redă în icoană, întrucît în firea Lui e cu totul invizibil și incomprehensibil. Dar întru cît e unul după ipostas și neîmpărțit, de aceea și amintirea Lui se introduce îm-preună (cu chipul omenesc)» [48]). Dimpotrivă, iconomahii refuzînd icoana prin argumentul necircumscrierii lui Hristos după totali-tatea Lui, făceau să dispară «și amintirea lui Hristos însuși» și «suprimau însăși taina iconomiei», sau a mîntuirii noastre [49]).

Din neînțelegerea deosebirii între icoană și prototip se ex-plică și reproșul făcut de iconomahi iconarilor că despart omeni-tatea de dumnezeirea lui Hristos sau și trupul de sufletul ome-nesc, căci atît dumnezeirea cît și sufletul omenesc sînt cu nepu-tință de circumscris și Iisus în existența Lui concretă e însufleț-it, iar icoana Lui e neînsuflețită. Față de acest reproș Nichifor Pa-triarhul zice: «Ce e aceasta? Ei voesc ca icoana să fie identică cu arhetipul și socotesc că amîndouă sînt de o ființă și nu sînt întru nimic deosebite. De aceea voesc ca icoana să fie asimilată și să reproducă aceeași dumnezeiască și sfîntă pecete încît să coincidă și să fie la fel de concrescută cum e ceea ce e asemenea cu asemenea, ca de o ființă. Iar dacă acestea sînt așa, icoana nu tre-bue să fie lipsită de mișcare și simțire, ci să aibă puterea să se deplaseze din loc în loc după rătăcirea lor și, ca să spunem totul, să lucreze și să sufere cîte simt și caracterizează realitatea însu-flețită și să nu mai fie icoană, ci să se arate ca viețuitor însu-flețit». Patr. Nichifor observă însă că după logica aceasta icoana lipsește pe Hristos și de trupul Lui. Dar cele ale icoanei nu se introduc în Hristos însuși, cum zic iconomahii. Căci cum ar intro-duce iconarul aceste despărțituri în Hristos Însuși? Ar însemna să se atribue lor cine știe ce putere minunată, mai tare ca a lui Dumnezeu, ca prin mijloace de artă să separe în Hristos sufle-tul de trup ba chiar să destrame ipostasul Lui? [50]).

Iconoclaștii nu recunoșteau că la Hristos se poate vorbi de prototip și de icoană. Aceasta pentru că în Sf. Scriptură nu se spune nicăeri de Hristos că e prototip apoi pentru că El nu e om simplu ca noi. Sf. Teodor Studitul observă că faptul că nu s-a întrebuințat cuvîntul de prototip pentru Hristos în Scriptură, nu înseamnă că nu e indicată în ea după înțeles această calitate a lui Hristos. Termenii se fixează numai cînd se ivesc erezii care impun o formulare precisă a ceea ce se află după înțeles în Script-tură și s-a crezut de Biserică întotdeauna [51]).

Dar argumentul lui principal e altul: Nu din calitatea de om simplu decurge aceea de prototip pentru icoană, ci din aceea de om adevărat [52]). Și Cuvîntul S-a făcut om adevărat. Prin acea-sta Și-a însușit și calitatea oricărui om de a fi prototip pentru

icoană. Dar în acelaş timp nefiind numai un om simplu, ci şi Dumnezeu, văzînd icoana Lui cunoaştem că e şi Dumnezeu. Sau imaginea Lui e icoana Dumnezeu-omului. Dacă Hristos nu poate fi prototip al icoanei Sale, El nu e om adevărat. Astfel Sf. Teodor Studitul, răsturnînd teza iconoclaştilor, dovedeşte că de fapt nu aceia stau pe baza hristologiei calcedoniene, ci închinătorii icoanelor. Apărătorii icoanelor nu sînt nestorieni ce susţin că Iisus e un om simplu ci ortodocşi autentici, susţinînd că Iisus e om adevărat, cum nu sînt iconomahii care prin negarea însuşirii lui Iisus de prototip al icoanei Sale, se dovedeau cugetînd monofizit.

Odată ce Hristos e şi om adevărat, nu se poate ca El să nu poată fi înfăţişat în icoană, adică să nu fie prototip pentru icoană. Icoana e aşa de mult legată de El, în calitatea Lui de om adevărat, precum e legată umbra de trup. «Dacă oricărui trup îi urmează în mod inseparabil umbra proprie şi nu ar putea spune cineva, avînd minte, de un corp că e fără umbră, ci trebue văzută în trup umbra urmîndu-i, iar în umbră trupul anticipîndu-i aşa nu ar putea spune cineva de Hristos că nu poate fi redat în icoană, dacă este în El un trup definit. Ci trebuie văzută de aceea în Hristos subsistînd icoana Lui, iar în icoană e văzut Hristos, ca prototip. Iar pentru că sînt date împreună, şi cînd S-a văzut Hristos, atunci s-a arătat potenţial şi icoana Lui întrucît de pe El s-a luat întipărindu-se pe oarecare materie» [53]). Sau: «Deşi ceeace e prin fire şi ceeace e prin punere, deci Hristos şi icoana, nu sînt deodată, totuşi prin faptul că icoana este potenţial şi înainte de a fi făcută prin artă, ea poate fi văzută în Hristos totdeauna, aşa cum şi umbra e pururea împreună cu corpul, chiar dacă nu se primeşte forma prin raza luminii. În felul acesta nu e nepotrivit a zice că Hristos şi icoana sînt împreună» [54]).

Această legătură inseparabilă ne îndreptăţeşte să considerăm pe de o parte icoana ca dovadă a existenţei lui Hristos şi ca o urmare naturală a existenţei Lui, pe de alta ca atrăgînd mintea în mod necesar la Hristos. Aceasta o ilustrează Sf. Teodor Studitul şi cu alt exemplu: «Prototipul şi icoana sînt corelative, precum e jumătatea şi a doua jumătate. Căci prototipul aduce împreună cu sine numaidecît icoana, al cărei prototip este; şi jumătatea va aduce împreună cu sine numaidecît cealaltă jumătate, în raport cu care se numeşte jumătate. Căci nu e prototip, dacă nu e icoană, dar nici jumătate dacă nu e cugetată cealaltă jumătate. Cele ce sînt împreună, împreună se şi cugetă şi există. Aşa dar deoarece nu se intercalează între ele nici un răstimp, nici închinarea nu e alta pentru fiecare ci e una şi aceeaşi pentru amîndouă» [55]). Cînd se priveşte adică icoana, sufletul credincios vizează pe Hristos şi lui I se închină, deşi El nu e una cu icoana Lui. Icoana şi prototipul se cuprind cu mintea simultan, fără a fi totuşi confundate. Sf. Teodor Studitul declară chiar că «prototipul şi icoana îşi au existenţa nu în alta şi prin suprimarea uneia se suprimă şi cealaltă». Aceasta nu înseamnă vreo identificare magică a icoanei cu prototipul. Icoana e implicată în existenţa prototipului şi prototipul în existenţa icoanei numai în sensul în care o jumătate e implicată în ceealaltă ju-

mătate, sau în sensul în care prototipul nu se poate cugeta fără umbră și umbra fără prototip [56]). Ele sînt una în alta prin relație. «Las să spun că este de față și icoana Lui tot unde este Hristos în mod natural. Căci unde e prototipul acolo e și chipul prin relație» [57]).

Și dînd icoanei ceea ce se numește închinare relativă, ea coincide cu închinarea ce se adresează lui Hristos ca adorare. Atitudinea în fața icoanei este o misterioasă dualitate în unitate. Aceasta pentru că pe deoparte credinciosul se adresează prototipului pe de alta o face aceasta prin icoană. În acest sens prototipul și icoana sînt una în alta. Sf. Teodor Studitul zice: «Cinstirea icoanei urcă la prototip. Închinarea amîndurora e una; nu sfîșiată, nu împărțită. Dar față de prototip e ființială, iar față de icoană relativă... Cel ce se închină icoanei cuiva, fie a lui Hristos, fie a Născătoarei de Dumnezeu, fie a vreunui sfînt... în ea se închină celui a cărei icoană este ea». Contrar acestei atitudini ortodoxe, Sf. Teodor Studitul cunoaște două atitudini greșite: refuzul de a acorda cinstire icoanelor, sau de a le adora în ele înșele. Și unii și alții săvîrșesc blasfemie. «Cei dintîi ca unii ce deființează misterul iconomiei, iar ceilalți ca unii ce îndumnezeesc sau dau ființă celor ce sînt departe prin fire de prototipuri... Așadar trebue să ne închinăm icoanei lui Hristos... relativ, dar să nu o adorăm, căci aceasta se îndreaptă ființial la Hristos Însuși» [58]).

La o acuză că îndumnezeește icoana, cuprinzînd într-o singură închinare pe Hristos și icoana, Sf. Teodor Studitul zice: «Nu se află aceasta în epistola mea, ci că nu trebue adorată icoana lui Hristos, căci aceasta e cugetare idololatră, și numai Sf. Treimi se acordă aceasta. Și că Hristos cel ce e închinat în sfînta icoană, se adoră împreună cu Tatăl și cu Duhul, iar icoanei trebue să ne închinăm cu închinare relativă. Și că închinîndu-ne acesteia, ne închinăm lui Hristos, *nu despărțit după ipostas ci deosebit după rațiunea ființei*... Căci arhetipul se arată în icoană și una e în alta după deosebirea de ființă, cum zice înțeleptul Dionisie... Deci nici materia pe care e icoana nu e închinată, nici alt ipostas afară de al celui înfățișat în icoană» [59]).

Prin icoană ne închinăm lui Hristos tot așa cum I ne închinăm cînd nu privim la icoană; fie că ne gîndim la Hristos în Sine, fie că-l vedem în icoană, închinarea ce I-o dăm este una. In acest sens închinarea relativă dată icoanei coincide cu adorarea dată lui Hristos. Dar aceasta numai întrucît cugetăm la cele reprezentate în ea, nu la ea însăși ca transparent, sau, cum zice Sf. Teodor Studitul, «la identitatea ipostasurilor, nu la deosebirea substanței». «Precum mărturisim o singură fire, așa și o singură închinare și doxologie a Sf. Treimi, în trei ipostasuri, al Tatălui, al Fiului și al Sf. Duh. Iar în ce privește icoana prin imitație și arhetipul, deoarece unul este ipostasul lui Hristos, una este și închinarea lui Hristos și a icoanei lui Hristos, se înțelege după identitatea ipostasului, dar nu după deosebirea firilor lui Hristos și a icoanei. Dar dacă am spune că una este închinarea icoanei și a prototipului precum după identitatea ipostasului, așa și după identitatea firii, n-am mai cunoaște nici o deosebire între icoană

și cel înfățișat în icoană, ci va fi precum un singur ipostas, așa și o singură substanță a icoanei lui Hristos Însuși. Și am cădea în politeismul elen și am îndumnezei materia, în care se zugrăvește icoana lui Hristos... Iar dacă nici după identitatea ipostasului, nici după identitatea firii n-ar recunoaște cineva că aceeași este închinarea icoanei și a arhetipului, e vădit că ar rupe puterea și ar despărți slava arhetipului de la icoană. Și astfel închinîndu-se icoanei lui Hristos ar săvîrși idololatrie, introducînd nu una ci două închinări». «Dar adevărata credință a creștinilor, după cum s-a spus mai înainte, precum mărturisește o singură închinare a Sf. Treimi, prin comunitatea dumnezeirii, așa și în fața icoanei lui Hristos mărturisește una și aceeași închinare după identitatea ipostasului. Căci același ipostas este închinat chiar dacă este zugrăvit. Căci altfel n-ar fi icoană, dacă ar fi despărțită prin cinste de prototip, ci ar fi un lucru de sine subsistent. Și astfel și în închinarea icoanei lui Hristos, una este închinarea și doxologia Treimii celei prea lăudate și fericite... Dar ar putea cineva să spună și aceea: Așadar, dacă închinarea aceea este adorare, e adorată împreună cu Sf. Treime și icoana... Dar să afle iarăși că închinarea nu se referă la substanța icoanei. Aceasta este absurd și propriu celor ce adoră zidirea în locul Ziditorului. Ci la Hristos cel închinat în icoană, materia icoanei neavînd nimic comun cu Hristos, e închinat în ea pentru asemănare, ceea ce e propriu ipostasului lui Hristos, despărțit de materie, chiar dacă se vede în ea. Și socotesc că aceasta se potrivește cu chipul din oglindă. Căci și acolo se zugrăvește oarecum fața celui ce privește. Dar asemănarea rămîne afară de materie. Și dacă cineva îmbrățișează imaginea sa, nu îmbrățișează materia însăși. Căci nu pentru ea se apropie, ci pentru asemănarea din ea. Și dacă se depărtează el, s-a depărtat împreună cu el și chipul neavînd nimic comun cu materia oglindită. Așa și asemănarea lui Hristos, chiar dacă se întipărește în vreo materie oarecare, nu are nimic comun cu materia în care se arată, rămînînd în ipostasul lui Hristos căruia îi este și proprie. Și simplu vorbind, nu e adorată icoana lui Hristos, ci cel închinat în ea. Și trebuie să se acorde închinarea ei după identitatea ipostasului lui Hristos, cu toată deosebirea după ființă» [60]).

Filozofia cunoaște de la Kant încoace realitatea «transcendentală» a legilor cugetării, a judecăților, care deși nu se pot realiza de fapt decît prin omul determinat istoricește, în condiții psihologice (și fiziologice) concrete, totuși sînt deosebite de acestea. Iar Husserl, ducînd mai departe această idee a evidențiat că în fiecare lucru concret, mintea noastră contemplă «esența» care e deosebită de materialitatea lucrului concret (Wesensschau) făcînd un transcens de la fenomenalitatea lucrului, sau punînd-o pe aceasta într-o «paranteză», prin așa zisa «reducție fenomenologică» [61]). E de observat că pentru această contemplare a esenței e necesară o privire a lucrului respectiv cu ochii sensibili. Iar «esența» contemplată e numita de Husserl și «formă» (forma esențială) a lucrului respectiv (ειδος) deși e deosebită de materialitatea concretă a lucrului. Se reia aci învățătura Părinților

despre mintea care privind prin ochi la cele sensibile trece la cele inteligibile (τά νοητά), cunoscîndu-le pe acelea.

Dar s-ar putea spune că ceva asemănător are loc şi în atitudinea închinătorului în faţa icoanei, sau a unei mame în faţa fotografiei copilului depărtat. Ei pun «în paranteză» materialitatea, substanţa icoanei, sau a fotografiei, o transcende pe aceasta, sau «trec» cu gîndul la cel reprezentat. Pentru că chipul din icoană sau din fotografie este exact chipul acelui reprezentat, dar materia icoanei sau a fotografiei e cu totul deosebită de natura sau de materia aceluia. Mama uită de fotografie şi începe să zîmbească fiului în fotografie şi să vorbească cu el, pentru că şi pe el îl vede începînd să zîmbească şi să vorbească.

Desigur însă că analogia între «esenţa» contemplată într-un lucru sau într-o persoană şi între «chipul» contemplat în icoană sau în orice reprezentare, e valabilă numai pînă la un loc. «Esenţa» contemplată într-un lucru sau în persoana prototipică este chiar în ele, ea e «forma» care întemeiază însăşi realitatea lucrului sau persoanei, e «forma esenţială» a lor. În afară de lucrul sau persoana respectivă, acea «formă esenţială» nu există decît în gîndire. Dimpotrivă, într-o icoană sau într-o reprezentare a persoanei prototipice (sau a unui lucru) nu e prezentă «esenţa» acelei persoane (sau a acelui lucru), ci numai «chipul» în sens strict, care nu e ca o «formă esenţială» în acea reprezentare, dîndu-i o realitate vie, ci e formă lipsită de esenţă. De-aceea «chipul» contemplat în acea reprezentare îşi are o existenţă reală şi în afară de ea, el nu e numai cugetat, el există ca «chip esenţial» al unei realităţi prototipice deosebită de reprezentare. De aceea de la icoană (şi de la orice reprezentare) la prototip nu se face numai un transcens ca de la fenomenalitatea materială la transcendentalitatea chipului, ci ca de la un chip reprezentat la un chip esenţial, existent real dincolo de chipul reprezentat. Prototipul nu e numai transcendental în raport cu materia în care e reprezentat, ci transcendent. În această privinţă icoana şi în general orice reprezentare face parte din categoria simbolului. Prototipul după esenţă, nu se află în icoană, sau icoana nu e una în esenţă cu prototipul, ci prototipul ca esenţă e dincolo de icoană. Pe de altă parte, însă, dacă se face un transcens de la icoană ca materie, nu se face un transcens de la ea ca chip. Se face transcens numai de la materialitatea icoanei, sau a chipului, reprezentat într-o materie străină de el, la esenţa ce-i este proprie, la existenţa lui reală, chipul adevărat al celui închinat nu e altul decît chipul contemplat în icoană. Chipul face puntea între existenţa reală prototipică în esenţa ce-i este proprie, a celui reprezentat, şi între reprezentarea prototipului într-o materie străină. În această privinţă icoana este deosebită de simbol, căci chipul simbolului e altul decît «chipul» celui simbolizat.

Iar puntea aceasta este reală, nu e o invenţie pur subiectivă, deşi are lipsă de pilastrul minţii închinătorului. Puntea nu e produsă de minte, dar nu se poate dispensa de minte în realizarea ei concretă. Mai bine zis mintea o constată, mintea o vehiculează, mintea nu poate să nu o constate şi să nu o realizeze concret. Nu prototipul Hristos prin sine îşi imprimă în materia străină

chipul său, ci mintea omului o face aceasta, zugrăvind icoana. Dar chipul lui Hristos pe care omul îl zugrăvește în materia străină, e purtat în amintirea lui, nu pentru că așa vrea, ci pentru că trebuie să-l poarte orice om credincios, moștenindu-l de la generațiile anterioare, care i l-au predat prin cuvînt, prin Scriptură, prin alte icoane. Iar generațiile anterioare îl au în ultimă analiză de la Apostoli care au văzut pe Hristos în realitatea Lui Prototipică.

Icoana se bazează în ultima analiză pe faptul că precum orice prototip văzut își imprimă chipul în amintirea omului, așa și-a imprimat și prototipul Hristos chipul Său în amintirea Apostolilor și prin ei în a tuturor generațiilor următoare de credincioși. E aceasta o desprindere a chipului de prototip? Amintirea poartă un chip al prototipului desprins de prototip? Nu se poate spune. Mintea e legată prin chip de prototip. La prototip se gîndește prin chipul pe care-l poartă, dar nu se poate gîndi la prototip fără chip. Chipul se înviorează de viața prototipului, fără să fie identic după ființă cu prototipul.

În icoană omul meșter fixează într-o altă materie ceea ce e fixat în materia memoriei sale. Capul din sine al punții care se arcuește de la prototipul Hristos pînă în amintirea sa, el îl fixează într-o materie externă, dar pentru a-și înviora chipul din amintirea sa și a altora. Prin chipul din icoană, tot amintirea omului e cea care e legată de prototip. Prin acest chip vede prototipul, acest chip se înviorează prin amintirea omului de viața prototipului. Așa precum ducem cu noi numele lui Iisus, în amintire, predat nouă de amintirea înaintașilor, care l-au primit de la Apostoli, prin cuvînt și prin scris, predîndu-l și noi altora prin cuvînt și prin scris, așa ducem cu noi chipul lui Hristos și-l lăsăm altora moștenire, descriindu-L și zugrăvindu-L. Și așa cum auzindu-I, rememorîndu-I numele din amintire, rostindu-L și scriindu-L ne gîdim la Insuși Cel ce-l poartă și I ne închinăm, căci ne legăm în amintire de El Insuși, așa facem decîteori îi vedem chipul. Transcendentalitatea chipului în materia icoanei implică în sine transcendența persoanei de care icoana e deosebită dar în același timp e un mijloc prin care trăim legătura cu persoana reală.

Din cele spuse vedem că se lămurește și o altă problemă:

Apărătorii icoanelor susțineau că icoana redă ipostasul lui Hristos, dar nu firile Lui. Pe de altă parte, noi ne-am dat seama mai înainte că ipostasul nu poate fi contemplat decît ca un ipostas deosebit de ipostasele omenești obișnuite, deci de un ipostas divino-omenesc.

Aceste două lucruri se împacă în sensul că icoana înfățișîndu-ne de fapt numai forma ipostasului nu și firile Lui, sau nu forma Lui esențială (căci materia ei e alta decît naturile lui Hristos), forma neesențială a ipostasului văzută în icoană ne face să cugetăm la existența Lui reală în cele două firi, la forma Lui esențială. Astfel deși icoana Lui e deosebită după fire de cel reprezentat, în cel reprezentat noi contemplăm și firile Lui.

Apărătorii icoanelor, atrăgînd atenția asupra implicației prototipului în chipul Lui și a chipului în prototip, vorbesc des-

pre necesitatea ca închinarea să îmbrățișeze și prototipul și chipul. Despre cinstirea chipului în prototip, Sf. Teodor Studitul zice: «Dacă deci nu poate să fie Hristos, nefiind icoana Lui în potență, și înainte de a exista aceasta confecționată există totdeauna El în prototip; cel ce nu mărturisește că în El cinstește împreună cu El icoana Lui; îl suprimă pe El însuși»[61]).

Dar precum credinciosul în prototip cinstește implicit icoana Lui, așa în icoană cinstește implicit ipostasul. În acest sens apărătorii icoanelor spun că închinarea adusă lui Hristos și icoanei Lui e una, întrucît se are în vedere «asemănarea ipostasului» dar nu e una, întrucît se are în vedere materia.

Cine nu se închină icoanei nu se închină prototipului însuși adică lui Hristos. Nu degeaba lipsa icoanelor în anumite culte creștine echivalează cu lipsa închinăciunilor, la acei creștini în rugăciunile lor. Dacă închinăciunea la icoană se referă la Hristos, cum ar putea face aceia o închinăciune localizată, prin care să vizeze pe Hristos?

Iconomahii erau dispuși să conceadă că în Iisus Hristos este implicată ca în prototip icoana Lui. Dar declarau că e de prisos ca icoana aceasta să fie desprinsă de El și trecută în materie. Admiteau cu alte cuvinte o închinare icoanei aflată în unire naturală cu prototipul, dar nu admiteau închinarea adusă unei icoane desprinsă de prototip. Prin aceasta se situau într-o contradicție. Dacă prototipul implică o icoană potențială, nu o implică pentru a nu fi realizată actual. Aceasta ar însemna că Hristos nu mai e cu adevărat prototip al icoanei Sale și că nu are importanță imaginea Lui. Dar cum nu ar avea o asemenea importanță imaginea Lui, dacă imaginea prototipului prinsă pe o altă materie în orice loc, e o formă de prezență a unui ipostas în toate locurile unde i se prinde icoana? Prin televiziune se dovedește că imaginea cuiva poate iradia pretutindeni. Prin icoană oamenii își dădeau seama nelămurit de acest fapt. Imaginea cuiva iradiază pretutindeni, se poate întipări oriunde pe o materie. Aceasta înseamnă implicația icoanei, pasibilă de indefinită multiplicare, în prototip. Pe de altă parte, importanța acestui mod de prezență prin imagine și în alte locuri decît unde este prezent prototipul, e un apanagiu al omului, ca spirit întrupat, deci și sau cu atît mai mult, al lui Dumnezeu cel întrupat, devenit om adevărat. Căci numai omul are, prin spiritul din el, o față expresivă, o față individuală distinctă de a oricărui altul. Numai omul cu față individuală merită să fie cunoscut și unde nu e prezent în original, căci fiecare om e deosebit de ceilalți, de toți oamenii prezenți în original, acolo unde ajunge imaginea lui, de omul ca specie. Nu au aceeași importanță animalele sau plantele.

Căci deși adică au și acestea posibilitatea să fie fotografiate sau pictate, transportarea imaginelor lor în alte locuri nu e atît de importantă ca transportarea imaginelor omului. Imaginea omului, datorită caracterului lui personal, indică o persoană unică, neînlocuibilă cu imaginea altei persoane umane. Și aceasta se vede în faptul că fiecare persoană are o formă proprie. Realitățile impersonale au propriu zis și ele o imagine individuală, dar mai

puțin importantă pentru că nu sînt expresia unei spiritualități proprii.

Hristos cu atît mai mult e prototipul unei icoane proprii și icoana Lui are destinația să fie pretutindeni, cu cît El e nu numai un om adevărat personal, în gradul maxim, deci unic și cu totul distinct de ceilalți, ci și Dumnezeu arătat ca om. Și distincția Lui reese din icoanele Lui dacă nu altfel, măcar prin faptele Lui unice. Icoana Lui redă unicitatea Lui, aflîndu-se potențial înainte de a fi confecționată, numai în El. «Că icoana lui Hristos se află în El ca în prototip înainte de a fi desprinsă prin artă, e adevărat, căci ceea ce poate fi prins peste tot în icoană, nu e om, ci vreun avorton. Pentru că nu se poate vorbi de un prototip, care să nu aibă icoana trecută de la el în materie. Așa dar, pentru că Hristos e mărturisit ca avînd rațiune de prototip, ca oricare altul dintre oameni în parte, e necesar să aibă și icoană desprinsă de pe fața Lui și întipărită în materie; ca nu cumva să piardă existența de om, nefiind văzut și închinat și prin arătarea din icoană [62]).

Folosind ca un alt exemplu, raportul dintre pecete și imaginea lăsată de ea, Sf. Teodor Studitul observă că dacă chipul lui Hristos nu s-ar întipări într-o materie, s-ar desființa prin aceasta însăși forma Lui de om [63]).

*Preot Prof. D. STĂNILOAE*

## NOTE

1) Nichifor Patr., *Antirrh. adv. Const. Copr. I*, P. G. 100, 225 A. 228 D.

2) Idem, *Textele lui Constantin Copronim adunate din Antireticele Patr. Nichifor* (P. G. 100 passim), la G. Ostrogorsky, *Studien zur Gesch. des byz. Bilderstreites*, p. 8-11.

3) *Mansi, XIII*, 252-264, la Ostrogorsky, *op. cit.*, pag. 19-22.

4) Șed. VI Mansi, XIII, pag. 260.

5) Ibid., pg. 257.

6) G. Ostrogorsky, Studien..., p. 28.

7) Idem, *Op. cit.*, pag. 44 și Idem, *Gnoseologicescaia osnovî vizantices-cego spora o av. iconach in Seminarium Kondacovianum*, II, Praga 1928, pag. 47-51.

8) Sinod VII Ecumenic zice în Ep. către Imp. Constantin și Irina de iconoclaști că „fiind lupi arabi au simulat a se îmbrăca în piele de oaie" (Mansi, Ampl. Coll. Concil. XIII, p. 401.

Iar de Imp. Teofil (829-842) se știe că era un admirator al culturii arabe și a tot ce afla bun la curtea califului din Bagdad. Felicetti Liebenfels, *Geschichte der byzant.* Ikonenmalerei, 1956, pag. 39: „Iconoclaștii după ce au șters icoanele de pe pereții bisericilor (după 761), au zugrăvit pe ei, fel de fel de pomi și animale, încît credeai că te afli într-o grădină de zarzavaturi, sau într-o casă de păsări".

9) S-ar părea că și Grecii vechi au cunoscut reprezentări umane ale zeilor, care nu se confundau cu zeii înșiși, cari-și aveau reședința în Olimp, deci chipuri deosebite de prototipuri, chipuri care nu erau idoli. Dar chipurile lor totuși erau idoli pentru că prin ele se reprezentau niște forțe ale naturii, nu o transcendență reală. Dar forțele naturii, așa cum le divinizau păgînii, erau strîmbate sau potențate de demoni. „Toate sînt pline de zei" (πάντα πλήρη θεῶν) după expresia lui Thales, reprodusă de Artistotel (De anima, 1, 5). Dar zeii erau demoni, cum afirmau nu numai Sf. Părinți, ci și, unii dintre scriitorii elini (vezi Florensky, Stolp i uverjdenie istinî, Berlin

X, 1929, p. 276 urm.). Astfel statuile greceşti nu aveau la bază realitatea istorică, obiectivă a întrupării lui Dumnezeu ci erau nişte concretizări intuitive ale unor forţe natural demonice, răspîndite peste tot, chiar şi în statui. De aceea Părinţii le considerau idoli, pentru că erau închinate demonilor, nu lui Dumnezeu cel care e pe deoparte transcendent, iar pe de alta a luat natură omenească şi există ca prototip adecvat al icoanei. „Căci cei ce cugetau ale elinilor pregăteau din aur şi argint idoli şi făceau libaţiuni de vin... Elinii prin cărţile lor istorice laudă pe zeii lor ca demoni" (Sinod VII Ec., Mansi, XIII, pg. 280).

10) G. Ostrogorsky, *Studien..*, pg. 42.

11) Patr. Nichifor, *Antirrh.*, 1, P. G. 100, 277 A. G. Ostrogorsky, *Studien...*, pag. 42, Sinod VII Ec. şed. VI, Mansi XIII, pag. 264: „Nimenea dintre Sf. Apostoli sau dintre venerabilii noştri Părinţi n-a numit jertfă nesîngeroasa ce se săvîrşeşte întru amintirea patimii Domnului nostru şi a întregii iconomii, icoana trupului Lui..., ci însuşi trupul şi însuşi sîngele".

12) Nichifor Patr., *Antirrh. adv. Const. Copronim.*, P. G. 100, col. 2610.

13) Idem, *Antirrh. I*, col. 277 D.

14) Idem, *Antirrh. III adv. Const. Copr.* P. G. 100, 401 G.

15) Idem, *Ibid.*, col. 405 C. D.

16) G. Ostrogorsky, *Op. cit.*, pag. 43.

17) Idem, *Ibidem.*

19) Patr. Nichifor, *Antirrh. I*, P. G. 100, col. 280 B-D.

20) Idem, *Ibid.*

21) Iată Sf. Vasile din De Spiritu Sancto: „Adorînd pe Dumnezeu din Dumnezeu, mărturisim deosebirea ipostasurilor şi rămînem la monarhie, neîmpărţind teologi într-o mulţime. Pentru că o singură fire contemplăm în Dumnezeu şi Tatăl şi în Dumnezeu cel Unul Născut una prin nedeosebirea dumnezeirii. Căci Fiul e în Tatăl şi Tatăl în Fiul. Pentrucă şi Acesa e aşa cum e Acela. Şi Acela aşa cum e Acesta. Şi în aceasta sînt una. Deci după proprietatea persoanelor, e unul şi unul. Dar după comunitatea firii, amîndoi sînt una. Dar atunci dacă sînt unul şi unul, cum nu sînt doi Dumnezei? Pentru că împărat se numeşte şi icoana împăratului şi nu sînt doi împăraţi. Căci nici puterea nu se rupe în două, nici slava nu se împarte. Precum domnia şi puterea ce ne stăpîneşte e una, aşa şi mărirea dată de noi e una şi nu multe, pentrucă cinstea icoanei trece la prototip. Deci ceea ce aici prin imitare e icoana, aceea e acolo prin fire Fiul. Şi precum la cele ale artei e asemănarea după formă, aşa la firea dumnezeiască şi netrupească în comuniunea dumnezeirii e unirea".

22) Patr. Nichifor *Antirrh.* I. P. G. 100, 272 A.

23) Idem, *Antirrh.* III. P. G. 100, col. 401 D.

24) Sed. VII: „Hristos fiind zugrăvit cu firea omenească, evident că, după cum a aratat adevărul, aceştia mărturisesc că numai după nume participă icoana la protopip şi nu după fiinţă. Iar aceia prostiţi, spun că nu se deosebeşte icoana de prototip şi atribuie celor de fiinţă diferită aceeaşi fiinţă" (Mansi, XIII pg. 252).

25) *Ibidem*, pag. 257.

26) Sf. Teodor Studitul, *Antirrh. III, adv. Iconom*, P. G. 99, 428.

27) Idem, *Antirrh, III, adv. Iconom*, P. G. 99, 428 D. „Dacă Hristos are raţiunea protoipului prin fire faţă de icoana Lui, iar icoana e prin punere, cum va fi ceea ce e prin fire una cu ceea ce e prin punere?".

28) Sfîntul Teodor Studitul, *Antirrh. III adv Iconom.*, P. G. 99, 405 B-C.

29) *Definiţia din şed. VII.*

30) *Mansi, XIII*, pg. 232.

31) *Ibid.*, pg. 269.

32) *Antirrh. III*, P. G. 100, col. 310 C.

33) Patr. Nichifor, *Adv. Epiph. la I. Pitra, Spicil. Solesmense.* tom. IV, p. 313-314.

34) Idem, *Antirrh, III*, P. G. 100, col. 381-384.

35) *Apol. pro sacris imaginibus.* P. G. 100, col. 749.

36) *Mansi*, op. cit. pg. 269.

37) Patr. Nichifor, *Antirrh. contra Eusebium, lib. III, cap. IV, la I. Pitra*, op. cit. t. I, Paris 1858, p. 377.

38) Idem, *Antirrh. III*, P. G. 100, 385.

39) Patr. Nichifor, *Antirrh. III*, P. G. cit. col. 385 B.

40) Idem, *Antirrh. adv. Euseb., la I. Pitra*, op. cit., pg. 466.
41) *Ibidem*, pg. 384.
42) *Ibid.*, 467-470.
43) *Antirrh. adv. Epiphanidem la I. Pitra*, op. cit., t. IV, pg. 302-3.
44) *Antirrh III*, P. G. 99, col. 433 B.
45) *Icona i iconopocitanie*, p. 64.
46) *Op. cit.*, p. 64-66.
47) *Op. cit.*, p. 37 urm.
48) *Antirrh, I, adv. Const. Imp.*, P. G. 100, col, 256 A-B.
49) *Ibid.*, col. 253.
50) *Ibid.*, col. 281-289.
51) Redăm aceste cuvinte ale Sf. Teodor Studitul pentru că sînt caracteristice pentru raportul între învăţătura formulată şi învăţătura de totdeauna a Bisericii. „Părinţii au propovăduit că multe din cele ce nu s-au scris chiar prin cuvinte, au acelaşi înţeles ca şi cele scrise. Căci Fiul fiind de o fiinţă, aceasta nu e în Scriptura de Dumnezeu inspirată, ci s-a stabilit după aceea de Părinţi; ca si faptul că Duhul Sfînt e Dumnezeu şi că Maica Domnului e Născătoare de Dumnezeu ca şi celelalte care ar cere vreme să fie numărate. Acestea nefiind mărturisite, s-a contestat credinţa noastră adevărată şi s-au mărturisit atunci cînd a cerut trebuinţa spre surparea ereziilor ce s-au ridicat. Ce e deci dacă nu s-a scris că Hristos e prototip al icoanei Lui? Aceasta a cerut-o să fie spusă vremea de acum faţă de erezia ce a răsărit, adevărul arătîndu-se astfel în mod cert. Căci dacă nu e prototip al icoanei Sale, nici nu S-a întrupat, rămînînd în afară de circumscriere în infinitatea dumnezeirii. Dar dacă S-a întrupat şi S-a făcut văzut de noi, de ce nu atribuim şi Lui cele egale ca fiecăruia, consecvent asemănării“ (Ibid. col. 356).
52) *Antirrh. II. adv. Iconom., Ibid.* col. 357. „Fiind circumscris (Hristos), e prototip al icoanei Sale, ca unul dintre noi, dar nu e prin aceasta om simplu“.
53) *Antirrh. III*, P. G. 99, col. 429 A.
54) *Ibid.*, col. 429 B.
55) *Ibid.* col. 429 B.
56) „Dacă umbra, nu se poate tăia de corp subsistînd pururea împreună cu el, chiar dacă ea nu se vede, la fel nici icoana Lui nu se poate tăia. Ci precum umbra, aşa şi icoana lui Hristos devine tuturor văzută cînd se arată întipărindu-se în materii“ (Ibid., col. 433 B.).
57) *Adv. Iconom.*, cap. VII, P. G. cit.
58) Ep. 168, P. G. 99, 1529-1532.
59) Ep. 161, P. G. cit., 1502-1504.
60) *Ep. ad Platonem de cultu sacr. imaginum* P. G. 99, 501-507.
61) Gaston Berger, *Le cogito dans la philosophie Husserl, Aubier.* Paris 1941.
62) *Antirrh, III*, P. G. 99, col. 429 D. *Comp. şi Refutatio poematum iconom.*, P. G. cit., 444 C. „Dacă nu s-ar dispreţui icoana, nu s-ar nega prototipul“. Astfel credinţa că intenţia îndreptată spre suprimarea imaginei cuiva, înseamnă intenţia îndreptată spre suprimarea originalului viu, are şi un sens creştin.
63) *Ibid.*, col. 432 D.

# MIJLOACE PASTORALE ÎN FAŢA ACŢIUNILOR ETERODOXE

Mijloacele pastorale prin care se pot preveni și limita acțiunile eterodoxe sînt numeroase și de cîteva din ele ne-am propus să ne ocupăm în paginile care urmează.

## 1. EXEMPLUL VIEȚII PREOTULUI

În materie de conducere spirituală și în păstrarea unității și integrității parohiei ortodoxe are o importanță cu totul deosebită exemplul vieții preotului. Întocmai cum o lumină se aprinde de la o altă lumină, tot astfel și viața credincioșilor se aprinde și se modelează după viaţa preotului. Viaţa preotului este busola după care se orientează și se conduc toți credincioșii parohiei ortodoxe.

De aceea, cuvîntul cel mai înaripat și chiar predica aceea care s-ar avînta pînă la înălțimea predicii Sfîntului Ioan Gură de Aur rodește în viață numai în măsura în care preotul realizează în faptele, în trăirea vieții lui ceea ce el propovăduiește. Învățătura creștină cea mai plină de căldură sufletească, rămîne totdeauna o lucrare suspendată în văzduh, dacă nu este așezată integral pe temelia faptei, dacă nu este sprijinită pas de pas și clipă de clipă pe propria trăire creștinească a predicatorului. «Preoția este deci în primul rînd o funcțiune a sfințeniei, este evanghelia sau morala în acțiune continuă» [1]).

Taina biruinții lui Iisus Hristos și puterea extraordinară a Evangheliei a rezidat totdeauna în viața cea fără de prihană a Mîntuitorului. El a trăit intens și total — spre deosebire de toți ceilalți învățători ai lumii — întreaga sa învățătură. El singur în lume a putut să întrebe: «*Cine mă vădește de păcat?*».

Știind Mîntuitorul că în creștinism esențialul este trăirea, este viața însăși și nu teoria și că exemplul faptei înfrînge totdeauna orice rezistență și cucerește întreagă împărăția sufletului, a cerut ca și Apostolii Săi, cît și urmașii acestora, să fie înarmați cu această nebiruită armă a propoveduirii creștine. De aceea, adresîndu-se lor le-a zis: «*Voi sînteți sarea pămîntului*» (Matei 5, 13). Cu alte cuvinte voi sînteți elementul esențial menit să hărăzească întreaga făptură unei viețuiri superioare, să conserve întreagă lumea spirituală. Dacă voi, prin lipsă de desăvîrșire, prin lipsa exem-

plului bun în viață, ajungeți să vă pierdeți această proprietate esențială, vă pierdeți totodată rostul existenței, rostul de-a mai fi, și prin aceasta întreagă lumea spirituală e sortită stricăciunii, e condamnată pieirii.

«*Voi sînteți lumina lumii*» (Matei 5, 14) și nici o făclie nu se aprinde spre a fi pusă sub obroc, ci se pune în sfeșnic și pe loc înalt, ca să lumineze și să arate calea cea bună tuturor oamenilor. Deci, viața voastră să fie trăită astfel încît ea să fie o lumină adevărată și un îndreptar sigur pentru fiecare creștin.

«*Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca văzînd ei faptele voastre cele bune, să mărească pe Tatăl vostru cel din ceruri*» (Matei 5, 16).

Desigur, tot cu intenția de a arăta importanța vieții exemplare și rolul faptei în creștinism, Mîntuitorul a spus: «*Cel ce va face și va învăța, acela mare se va numi întru împărăția cerurilor*» (Matei 5, 19). Deci, chiar înaintea învățăturii, înaintea propovăduirii stă fapta, stă exemplul vieții noastre, așa cum a stat zi de zi și clipă de clipă și exemplul Mîntuitorului în fața Apostolilor. «*V-am dat vouă pildă, ca să faceți și voi precum v-am făcut eu*» (Ioan 13, 15).

Exemplul vieții preotului este un principiu pastoral pe care Sfîntul Apostol Pavel îl repetă ca pe un refren de mare preț, acordîndu-i o însemnătate cu totul deosebită în scrierile sale. A făcut, desigur, acest lucru fiindcă a cunoscut valoarea excepțională a acestui principiu.

Așa b. o. Corintenilor le scrie: «*Vă rog dar să-mi urmați mie, precum și eu lui Hristos*» (I Corinteni 4, 16 și 11, 1). Filipenilor le cere: «*Fraților, faceți-vă următorii mei și uitați-vă la aceia care umblă astfel, precum aveți pildă de la noi*» (Filip. 3, 17). Lui Timotei îi pretinde să trăiască o viață exemplară, prin cuvintele: «*Nimeni să nu defaime tinerețele tale, ci te fă pildă credincioșilor, cu cuvîntul, cu purtarea, cu dragostea, cu duhul, cu credința, cu curăția*» pentru că se cuvine ca «*episcopul să fie fără de prihană*» (I Timotei 3, 1). Pe Tit, «pe adevăratul său fiu în credință», îl povățuiește în felul următor: «*Întru toate arată-te pe tine pildă de fapte bune, dovedind în învățătură nestricăciune și cinste*» (Tit 2, 7). Principiul acesta de a propovădui mai mult cu fapta, mai mult cu exemplul vieții decît cu cuvîntul, îl repetă adeseori Sfîntul Apostol Pavel și în alte scrieri ale sale ca de ex. Efeseni 5, 1; Tesal. 1, 6 etc.

La fel procedează Sfîntul Apostol Petru, atunci cînd dă sfaturi preoților, zicîndu-le: «*.....pilde făcîndu-vă turmei*» (I Petru 5, 3).

Se înțelge că această deasă afirmare a acestui principiu a făcut-o Mîntuitorul și Sf. Apostoli pe de-o parte pentru a sublinia valoarea deosebită a exemplului vieții în creștinism, iar pe de altă parte pentru a arăta că a reprezenta continuu legea morală, nu este un lucru tocmai ușor, că este o chestiune de eroism neîntrerupt. Și desigur este ușor de înțeles că nu oricine este capabil să realizeze, fără îndemnuri și fără povățuiri, un asemenea eroism.

Pentru rostul și marea importanță pe care o are fapta și exemplul preotului în fața credincioșilor și pentru greutatea rea-

lizării acestui chip de trăire creştinească, Sfinţii Părinţi s-au ocupat şi ei de aproape cu această problemă, insistînd pe larg asupra necesităţii realizării unui adevărat model de trăire virtuoasă.

Sfîntul Grigorie Teologul pretinde ca «preoţii să fie asemenea unor făpturi cereşti, care să propovăduiască Evanghelia şi cu vorba, dar mai ales cu fapta, cu pilda lor cea bună» [2]). Spre a nu fi păstorul însuşi pricină de nimicire a turmei întregi, acest Sfînt Părinte pretinde ca chiar mai înainte de îmbrăţişarea preoţiei, candidatul la preoţie să-şi fi verificat puterile, spre a-şi da seama dacă este înarmat cu virtuţile necesare unei vieţuiri superioare. De aceea el este absolut sincer cînd spune: «Este peste puterile noastre să primim conducerea şi păstorirea sufletelor, înainte de a ne fi curăţit sufletele cum se cuvine...» [3]).

«Firește, este de neapărată trebuinţă să fii mai întîi tu curăţit şi apoi să poţi curăţi pe alţii, să devii întîi tu lumină şi pe urmă să luminezi pe alţii, întîi să te apropii tu de Dumnezeu şi apoi să apropii de El şi pe alţii; să te sfinţeşti întîi pe tine şi apoi să sfinţeşti pe alţii» [4]). «Nu-i mică primejdia, dacă primeşti să păstoreşti suflete sau să fii mijlocitor între Dumnezeu şi oameni... mai înainte de a domina cît mai mult materia, de a-ţi curăţi bine cugetul şi de a te apropia de Dumnezeu mai mult decît oamenii de rînd...» [5]). «Poate cineva, să fie socotit în rîndul mădularelor mai importante, poate primi bucuros şi cu inimă uşoară să fie cap al unei obştii creştine, cîtă vreme nu poate purta cu bărbăţie crucea lui Hristos?» [6]).

Sfîntul Ioan Gură de Aur sesizînd faptul că în materie de conducere sufletească totul depinde de exemplul frumos, pe care preotul îl poate înfăţişa ca pe un tablou viu şi intuitiv în faţa credincioşilor săi spune: «Preotul să răspîndească în toate părţile frumuseţea sufletului său, ca să poată să bucure şi în acelaşi timp să lumineze sufletele celor ce privesc la dînsul».

«Trebuie deci să fie selecţionate pentru preoţie astfel de suflete, precum ne-au arătat că au fost cîndva, prin puterea darului lui Dumnezeu, trupurile acelor sfinţi din cuptorul din Babilon, pe care flăcările focului nu le-au putut cuprinde. Apoi hrana focului ce ameninţă pe preot nu sînt vreascurile, cîlţii sau smoala, ci ceva mai periculos ca acestea. Căci pe preot nu-l ameninţă un foc priceput prin simţurile noastre, ci flăcările invidiei mistuitoare îl împresoară, apucîndu-l din toate părţile şi-l cercetează foarte amănunţit..., scormonindu-i viaţa... precum a cercetat odată focul trupurile copiilor acelora. Iar de află chiar şi vreo mică bucăţică din vreun pai, se leagă îndată de ea şi arde acea parte stricată, aprinde în fum tot restul clădirii aceleia şi o întunecă peste tot, chiar de ar fi fost mai strălucitoare decît razele soarelui.

Cît timp viaţa preotului este în toate privinţele bine orînduită, este scăpat şi de piedici; de-ar face însă o mică greşală, o mică neglijenţă, (ceea ce este firesc căci şi el este om şi are şi el de străbătut marea cea plină de primejdii a acestei vieţi) el nu poate astupa gura învinuitorilor lui prin folosul celorlalte virtuţi, căci acel mic pas greşit le umbreşte pe toate celelalte calităţi. Toţi voiesc să-l judece pe preot ca şi cum el n-ar fi într-

un înveliș trupesc, nici ar avea fire omenească, ci parcă ar fi înger și liber de orice slăbiciune. Și precum toți se tem de tiran și-l lingușesc cît timp este la putere, pentru că nimeni nu este în stare să-l dea jos, cînd bagă însă de seamă că împotrivirea lui se clatină, atunci pierde respectul cel fățarnic, — cei ce cu puțin mai înainte îi erau prieteni, dintr-odată i se fac dușmani și împotrivitori, — și după ce-i cunosc părțile slabe, toți se aruncă asupra lui și-l jefuiesc de domnie, tot așa i se întîmplă și preotului. Cei ce puțin mai înainte, din cauza puterii, îl cinsteau și îl slujeau, cînd găsesc un mic prilej se pregătesc cît mai bine cu putință, voind nu numai să-l dea afară ca pe un tiran, ci ca pe un rău-făcător și mai mare» [7]).

Sfîntul Grigorie Dialogul, patriarhul Romei, în comentariul pe care îl face cuvintelor proorocului Isaia: «*În munte înalt te suie cel ce bine vestești Sionului*» (Isaia 40, 9), pretinde ca, «cel ce răspîndește cuvîntul ceresc să se arate totdeauna departe de josnicile preocupări pămîntești, pentru ca, menținîndu-se pe culmi, să poată duce spre mai bine pe credincioșii săi, cu atît mai multă ușurință, cu cît grație meritului vieții sale, cuvîntul său va răsuna mai sus» [8]).

«Puterea exemplului vieții preotului, în instruirea credincioșilor săi în preceptele Evangheliei, este admirabil ilustrată și de replica unui sălbatec din Canada, dată unui misionar, în epoca de încreștinare a acestui ținut:

«Tu spui lucruri care întrec priceperea noastră», zicea sălbatecul, «și pe care noi nu le putem înțelege din cuvîntare. Dar dacă tu vrei să locuiești în acest ținut, noi vom vedea cum servești tu pe acest Dumnezeu, la care te închini și chipul în care trăiești. Ceea ce văzînd, noi vom învăța mai mult întru-un an decît în douzeci de ascultare de cuvîntări și astfel comparînd viața noastră păcătoasă cu valoarea vieții tale, este ușor de crezut că noi vom lua-o, părăsindu-o pe a noastră» [9]).

Pe cît de mult zidește, sfințește și înalță sufletește pe credincioși exemplul cel bun al păstorului de suflete, pe atît de mult distruge parohia și ucide credința exemplul cel rău al preotului.

Adeseori motivul esențial al despărțirii unor credincioși de Biserica ortodoxă și trecerea lor la alte culte este lipsa de exemplu bun a preotului, lipsa de trăire virtuoasă, lipsa lui de cumpătare și în general lipsa tactului pastoral și a dragostei nemărginite față de credincioșii săi. De aceea s-a putut spune — și cu drept cuvînt — că adeseori au rămas parohii fără preoți, fără conducători, uneori chiar ani de-a rîndul. Aceste parohii nu s-au destrămat din lipsă de preoți, dar s-au văzut multe parohii distruse din cauza preotului, care n-a corespuns așteptărilor credincioșilor săi. Credincioșii oricărei parohii doresc și pretind ca preotul lor să fie mai bun, mai virtuos, mai evlavios, mai desăvîrșit, mai sfînt decît credincioșii de rînd. Ei vor ca preotul lor să se ridice deasupra vieții obișnuite și să servească drept exemplu desăvîrșit în ceea ce privește viața lui. Privirile tuturor credincioșilor caută spre preot și el este urmărit în toate acțiunile lui foarte de aproape. În privința aceasta, iată ce spune Sfîntul Ioan Gură de Aur:

«Păcatele oamenilor de rînd sînt ca înfăptuite într-un fel de întuneric şi pierd numai pe cei ce le-au înfăptuit, dar greşala unui bărbat cu vază şi în faţa privirilor celor mulţi este o pagubă comună pentru toţi, care face şi mai lîncezi pe cei obosiţi în luptele anevoioase pentru bine şi aţîţă la mîndrie pe cei ce voiesc să vegheze asupra lor înşăşi. În afară de aceasta, păcatele celor neînsemnaţi, chiar de ar fi vădite, pe nimeni nu rănesc cu o aşa de mare rană, însă pentru cei ce ocupă acest loc înalt de cinste, mai întîi sînt foarte lămurit văzuţi de toţi şi apoi chiar de ar cădea în greşelile celor mai mici, mari apar aceste mici greşeli în ochii mulţimii. Căci toţi preţuiesc greşala nu după măsura faptului, ci după demnitatea celui ce greşeşte. Trebuie dar ca preotul să se întărească, aşa ca într-un fel de armătură de diamant, printr-o neobosită veghere asupra vieţii sale şi în toate părţile să privească cu băgare de seamă împrejurul său» [10]).

Cît de păgubitoare este pentru mîntuirea sufletelor lipsa de exemplu bun a preotului, putem să vedem şi din următoarele clasice asemănări ale Sfinţilor Părinţi:

«Un preot rău este o unealtă a morţii sufleteşti, o sentinelă adormită, un povăţuitor orb, o stea rătăcitoare, un comandant trecut la duşman, un nor fără apă, un păstor adormit, un pom sterp...»

Adeseori argumentul suprem al pescuitorilor în apă tulbure este tocmai viaţa preotului, greşelile lui. Pe acestea le exploatează pentru a zdruncina credinţa şi a sfărîma unitatea ortodoxă. Şi trebuie să recunoaştem că foarte des această acţiune prinde rădăcini şi credincioşii se despart de Biserica ortodoxă datorită învrăjbirii lor cu preotul, datorită lipsei de exemplu frumos şi lipsei de tact pastoral a preotului.

Deci, un puternic mijloc pentru anularea oricărei acţiuni eterodoxe este prezentarea unui exemplu de viaţă desăvîrşită din partea preotului şi tratarea cu blîndeţe, cu dragoste, cu bunăvoinţă şi înţelepciune a tuturor credincioşilor din parohie. Un preot bun, un păstor model nu-şi pierde niciodată sufletele încredinţate păstoririi lui. El le păzeşte, le ocroteşte, le conduce la limanul fericirii, iar acestea «ascultă glasul lui... şi merg după el, căci cunosc glasul lui» (Ioan 10, 3-4).

## 2. EXEMPLUL VIEŢII FAMILIEI PREOŢEŞTI

Este lucru ştiut că nu numai exemplul bun al vieţii preotului, dar şi exemplul frumos al familiei preoţeşti contribuie în măsură mare la consolidarea parohiei şi la închegarea unităţii ei ortodoxe.

Preotul nu propovăduieşte creştinismul şi toate legile lui numai prin cuvînt şi prin exemplul propriei sale vieţi. Preotul predică tot aşa de viu şi de puternic şi prin exemplul familiei sale, prin trăirea virtuoasă, prin credinţa vie şi prin faptele bune ale membrilor acestei familii. Şi predica aceasta, făcută prin mijlocirea familiei preoţeşti, este tot atît de importantă, tot atît de hotărîtoare şi tot atît de necesară pentru viaţa parohienilor ca şi predica rostită în biserică. Exemplul vieţii familiei preoţeşti

este tot atît de necesar vestirii creștinismului ca și exemplul vieții personale a preotului.

Credincioșii din parohie, ca și cei din parohiile învecinate caută și privesc spre familia preotului întocmai precum caută «Floarea soarelui» spre soarele de la care primește lumină, căldură și putere de viață. Din felul de viață al familiei preoțești credincioșii descifrează dacă preotul lor este într-adevăr soarele vieții spirituale, care luminează, încălzește și dă viață fiecărei familii, fiecărui cămin și fiecărui membru al parohiei.

De altfel, familia preotului este o parohie în miniatură, o parohie în care se vede ca într-o oglindă întreagă personalitatea, toată puterea, toată autoritatea, toată priceperea și toată capabilitatea de conducător a preotului. Familia preoțească este cel dintîi certificat care vorbește direct despre preot, cel dintîi document care descrie pe larg și obiectiv căldura credinței și înălțimea moralității preotului. Familia preotului vorbește deschis și pretutindeni despre concepțiile de viață ale preotului, despre idealurile lui, despre strădaniile pe care le depune pentru zidirea împărăției lui Dumnezeu, despre influența educativă și despre puterea de jertfă pe care o aduce pentru binele și fericirea altora. Dacă preotul reușește să convertească, să încredințeze și să determine o vieţuire cu adevărat creștină a membrilor acestei mici parohii, este un semn că va fi în stare să facă același lucru și pe planul mai vast al parohiei celei mari. Și invers: preotul care nu va putea să convertească pe membrii familiei sale, nu va putea să încreștineze cu adevărat nici pe membrii parohiei sale (Vezi și I Tim. 3, 4-5).

Soția și copiii preotului trebuie să fie în toate împrejurările vieții model de trăire religioasă, model de purtare creștinească, model de convingeri ortodoxe.

Sfîntul Apostol Pavel pretinde ca soția preotului «să fie credincioasă, cuviincioasă, neclevetitoare, cu luare aminte...» (I Tim. 3, 11), iar copiii lui «să fie ascultători și întru desăvîrșită bună credință».

Exemplul de viață al familiei preoțești este în fiecare parohie un stăvilar puternic și o pedică uriașă împotriva tuturor acțiunilor eterodoxe, așa precum lipsa acestui exemplu bun este totdeauna un sprijin, care se dă indirect celor ce sapă la temelia credinței și a unității ortodoxe. Lipsa de exemplu desăvîrșit al familiei preoțești este utilizată și exploatată totdeauna pentru destrămarea parohiei, pentru desprinderea credincioșilor ortodocși de Biserica și de preotul lor și pentru înrolarea lor în acțiuni contrare acestei Biserici și contrare preoților.

## 3. INDEPLINIREA PRACTICILOR RELIGIOASE ORTODOXE

În fiecare parohie ortodoxă există un anumit număr de credincioși care așteaptă o îngrijire duhovnicească mai pronunțată, un tratament pastoral mai sistematic, o atențiune mai mare din partea preotului și o hrană spirituală mai abundentă.

Dacă preotul nu ține seama de astfel de necesități sufletești și nu se străduește să le satisfacă, credincioșii aceștia îl părăsesc,

ei se desprind din comunitatea ortodoxă, ei părăsesc Biserica și pe preotul lor.

Dacă preotul tratează cu indiferență asemenea cazuri, săvîrșește o mare greșală pastorală. Dacă din lenevie, din lipsă de dragoste, din lipsă de interes, din lipsă de timp — fiind ocupat cu alte lucruri — sau din oricare alte motive ocolește pe asemenea credincioși și respinge cererile lor, preotul săvîrșește o greșală și mai mare. În asemenea cazuri, preotul devine autorul dezbinării și dezmembrării parohiei sale. In asemenea cazuri, el respinge de la sine și trimite spre alții pe credincioșii săi, el alungă și îndepărtează pe cei ce s-au îndreptat spre el, ca spre un izvor de apă vie, ca spre un părinte adevărat, ca spre un bun mîngăitor, ca spre un povățuitor înțelept și au găsit în el un izvor secat, un părinte maștер, un om neînțelegător, un om cu totul străin de misiunea lui.

Ce trebuie făcut, deci, în asemenea cazuri?

Datoria cea dintîi a preotului este să se apropie sufletește cît mai mult posibil de oameni și să se poarte cu ei în așa, fel încît să le cîștige deplină încredere în persoana sa. Ajuns la cucerirea acestei încrederi, le va arăta că însuși Dumnezeu a rînduit într-o săptămînă șase zile de lucru pentru agonisirea celor necesare vieții pămîntești, și o singură zi pentru slujbe religioase, pentru hrana sufletului și pentru odihnă. Aceasta însă nu însemnează cîtuși de puțin că creștinul adevărat nu poate sau că nu trebuie să se roage lui Dumnezeu în fiecare zi, dimineața și seara, în timpul meselor și chiar în timpul lucrului. Rugăciunele acestea însă nu trebuie să sustragă pe nimeni de la· îndeplinirea îndatoririlor sale, nu trebuie să împiedece realizarea intregrală a tuturor obligațiilor personale față de viață, față de familie, față de societate, față de stat etc.

Pentru Duminici și sărbători preotul va pregăti predici temeinice, potrivite necesităților reale ale credincioșilor din parohie.

Biblioteca parohială și biblioteca sa personală vor fi puse la dispoziția tuturor credincioșilor, care doresc să citească și să se edifice asupra diferitelor probleme religioase.

Pentu săvîrșirea Tainei Mărturisirii și pentru împărtășirea credincioșilor cu trupul și sîngele Mîntuitorului, preotul trebuie să fie permanent la dispoziția credincioșilor săi. Prin nici un fel de motivare preotul nu poate justifica eventualele lui absențe de la îndeplinirea acestor îndatoriri duhovnicești și pastorale. Îndeplinind însă aceste obligații ale misiunii sale, preotul trebuie să fie sigur că nici un fel de acțiune eterodoxă nu va putea să prindă teren în parohia sa și că toți credincioșii ortodocși își vor strînge rîndurile în jurul preotului lor, alcătuind împreună cu el o unitate de gîndire, de simțire, de viețuire ortodoxă și de acțiune.

Deci preotul să fie foarte atent și să ofere în permanență tuturor credincioșilor săi hrana spirituală, apa cea vie după care însetează și pe care o caută sufletele lor. Cînd credincioșii găsesc în Biserica lor ceea ce caută ei, atunci nu mai aleargă în alte părți.

## 4. VIZITELE PASTORALE

Vizitele pastorale sînt un alt mijloc de pastoraţie modernă prin care se asigură menţinerea unităţii şi a credinţei ortodoxe în cadrul fiecărei parohii.

Se ştie că una din metodele principale de pătrundere a sectelor în parohiile noastre este tocmai cercetarea credincioşilor ortodocşi în casele lor, în familiile lor. Neoprotestanţii cînd descind dintr-o casă la marginea parohiei, din vorbă în vorbă, ajung să discute persoana preotului, a familiei lui, a greşelilor şi abuzurilor acestora. De sigur, discuţiile se duc cu oarecari ironii împotriva preotului şi familiei sale. Se rostesc apoi anumite rugăciuni. A te ruga lui Dumnezeu nu poate fi un lucru rău şi nici bănuitor. A cînta apoi o cîntare religioasă, este un lucru plăcut şi în felul acesta se deschide drumul spre dezmembrarea parohiei, spre spargerea unităţii ortodoxe, spre năruirea omogenităţii şi spre căderea în prăpăstii religioase.

Tocmai pentru a evita asemenea neplăceri, păstorul de suflete este dator să cerceteze la datele cuvenite casele şi familiile credincioşilor săi.

Cercetarea credincioşilor în casele lor are darul să familiarizeze pe păstor cu păstoriţii săi, să ajute la o temeinică cunoaştere reciprocă. Cercetarea pastorală a credincioşilor duce în chip sigur la crearea unei intimităţi între păstor şi păstoriţi, la naşterea unor legături personale, la cimentarea unor prietenii care trec chiar dincolo de tărîmurile acestei vieţi.

În parohia în care preotul a făcut şi face regulat, cu dragoste, cu răbdare, cu interes pentru binele şi fericirea credincioşilor, cu înţelepciune şi cu tot tactul cuvenit aceste vizite pastorale, se înlătură în chip sigur şi definitiv pericolul pătrunderii seminţelor eterodoxe.

## 5. LĂMURIREA TEZELOR FUNDAMENTALE ALE CREDINŢEI ORTODOXE

Unii credincioşi ai Bisericii noastre se lasă uneori amăgiţi şi desprinşi de credinţa strămoşească din cauză că nu cunosc învăţăturile fundamentale ale Ortodoxiei. Necunoscînd aceste învăţături, ei nici nu-şi dau seama de abaterile şi de prăbuşirile în care sînt tîrîţi de către eterodocşi. Adeseori căderile acestor oameni din dreapta credinţă se fac fără ca ei să aibă ştiinţa şi conştiinţa acestor căderi. Adeseori ei sînt de bună credinţă că nu schimbă nimic din ceea ce au şi că la tezaurul lor de credinţă mai adaugă ceva bun, ceva pozitiv, care ajută mîntuirii lor.

De aceea, una din marile îndatoriri ale fiecărui preot este să introducă pe credincioşii săi în cunoaşterea temeinică a învăţăturilor fundamentale ale religiei ortodoxe. Prin catehizarea credincioşilor, prin predici, prin reviste, broşuri şi cărţi în care este expusă învăţătura credinţei ortodoxe, se poate face o pregătire a creştinilor ortodocşi. Creştinul care este lămurit asupra principiilor credinţei sale, sezisează imediat orice tentativă de abatere

de la făgașul credinței și vieții ortodoxe, sezisează orice încercare făcută pentru desprinderea lui din cadrul Bisericii și al parohiei ortodoxe. Mai mult: sezisînd acest lucru, el are și știința și puterea și curajul necesar de a se opune categoric acestor încercări. În asemenea cazuri, agenții provocatori sînt demascați, ei sînt rușinați și aduși la tăcere de către înșiși credincioșii ortodocși.

Lucrarea pastorală a preoților în acest compartiment de activitate, este foarte mult ușurată și ajutată de către lucrarea «*Învățătura de credință creștină ortodoxă*», publicată în anul 1952 în București, cu bincuvîntarea și purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustinian, Patriarhul Romîniei, precum și de «*Catehismul creștinului dreptcredincios*», publicat în anul 1956 la Sibiu, cu osîrdia și binecuvîntarea Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin.

## 6. PREȚUIREA ORTODOXIEI DUPĂ CUVIINȚĂ

În comparație cu celelalte religii creștine, Ortodoxia este religia propovăduită de Iisus Hristos, păstrată de Biserică și transmisă fără schimbări, fără inovații, din generație în generație, pînă în zilele noastre. Pe plan teologic — Ortodoxia este, deci, învățătura genuină a Mîntuitorului în forma cea mai pură posibilă. Tocmai această originalitate, această puritate, alcătuiește pe plan universal valoarea cea mai înaltă a Ortodoxiei.

Alături de această mare valoare, pentru noi, pentru credincioșii ortodocși romîni, Ortodoxia mai are o valoare. Strălucirea, gloria și puterea Ortodoxiei romînești, n-a stat în acapararea puterii politice, nici în îngrămădirea bunurilor materiale — aur, palate, latifundii — și nici în titluri nobilitare, așa precum au făcut alte religii creștine.

Strălucirea Ortodoxiei romînești a fost păstrarea nefalsificată a adevărurilor primare de credință și identificarea slujitorilor Bisericii cu soarta credincioșilor. Cînd credincioșii ortodocși romîni au fost liberi, de această libertate s-au bucurat deopotrivă și preoții valahi. Cînd credincioșii ortodocși au fost oprimați și exploatați, cătușele iobăgiei și ale exploatării au chinuit deopotrivă și pe acești preoți ortodocși romîni. Cînd credincioșii n-au mai putut suporta chinurile asupririi și s-au ridicat vijelioși pentru pîine, pentru o viață mai bună și pentru libertate, în rîndurile acestor luptători s-au găsit totdeauna și preoți conștiincioși, gata de luptă și gata de moarte pentru lumină, pentru progres și dreptate. Amintim în această privință figura luminoasă a preotului Radu Șapcă din Celei, a preotului Ambrozie, supra numit «Popa Tun», a preotului Bănescu și nenumăratul șir de preoți care au luptat în Transilvania sub steagul revoluției lui Horia, Cloșca și Crișan etc.

De aceea, pentru noi, pentru credincioșii ortodocși romîni, Ortodoxia nu este numai religia cea adevărată, care ne asigură mîntuirea sufletului, dar este și realitatea care ne-a susținut și ne-a ajutat în vremuri grele în lupta neîntreruptă pentru dreptate, pentru libertate, pentru lumină, pentru progres, pentru bu-

năstarea spirituală şi materială şi pentru fericirea vieţii pămînteşti.

Aceste adevăruri trebuiesc arătate clar tuturor credincioşilor ortodocşi. Adevărurile acestea trebuiesc vestite în biserici şi vestirile trebuiesc subliniate, pentru ca credincioşii ortodocşi să ajungă să preţuiască la justa ei valoare credinţa ortodoxă. Cunoscînd aceste lucruri, este uşor de înţeles că fiecare credincios ortodox îşi dă seama că a părăsi Ortodoxia, pentru a trece la altă religie sau cofesiune creştină, este fără doar şi poate o cădere, o prăbuşire, un regres.

Ştiind credincioşii ortodocşi aceste lucruri, ei nu se pot lăsa niciodată amăgiţi de acţiuni eterodoxe, ei se vor opune cu îndîrjire oricărei acţiuni eterodoxe.

Iată expuse cîteva mijloace pastorale pe care aplicîndu-le cu pricepere şi însufleţire, preoţii noştri vor reuşi cu siguranţă să pună credinţa ortodoxă şi pe credincioşii ei în afara tuturor pericolelor pe care le cuprinde orice acţiune eterodoxă. Aplicarea acestor mijloace pastorale va face imposibilă pătrunderea neghinei în seminţele curate ale adevărului religios ortodox.

*Pr. Prof. SP. CÎNDEA*

## NOTE

1) Petre Vintilescu, *Preotul în faţa chemării sale de păstor al sufletelor*, Bucureşti 1934, p. 139.

2) Sf. Grigorie Teologul, *Apologia despre fugă*. A se vedea trad. de N. Donos, Huşi 1931, cap. 69.

3) Idem, cap. 78.

4) Idem. cap. 71.

5) Idem, cap. 91.

6) Idem, cap. 99.

7) Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre preoţie*. Trad. de Aristide N. Geamănu, Craiova 1941, Cartea III, cap. XIV.

8) Petre Vintilescu, *op. cit.*, p. 142-143.

9) Idem, *ibidem*.

10) Sf. Ioan Gură de Aur, *op. cit.*, Cartea III, Cap. XIV.

# LA DUMINICA A IV DIN POST

„Cred, Doamne; ajută necredinței mele".
(Marcu IX, 12)

Am trecut de mijlocul postului mare, adică a timpului de reculegere, de pocăință, de curățire a sufletului, de pregătire pentru a întîmpina cu vrednicie ziua cea strălucită a învierii Mîntuitorului. Nu întîmplător Biserica a orînduit ca în această duminică, a patra din sfîntul și marele post, să ni se citească din sf. Evanghelie minunea tămăduirii unui copil lunatic, stăpînit de duhul cel necurat; a fost pusă înaintea noastră această minune pentru a scoate multe învățături și îndemnuri potrivite pentru noi, tocmai acum, în acest timp al luptei noastre cu cel viclean, cînd ne trudim să ne curățim de păcate.

Să ne sîrguim deci a pătrunde adîncul înțeles al sf. Evangheliei de astăzi, pentru că toate cîte mai înainte s-au scris, spre învățătura noastră s-au scris, pentru ca din aceste scrise să culegem hrana noastră duhovnicească, cu ajutorul căreia să putem străbate calea mîntuirii noastre.

* * *

Era puțin timp după schimbarea la față a Domnului. După cum știm, Domnul, întovărășit de trei ucenici, s-a urcat pe muntele Tabor și acolo a avut loc strălucita minune a Schimbării la față. Ceilalți nouă ucenici rămăseseră să aștepte la poalele muntelui.

În jurul lor se strînsese mare gloată, în care erau și farisei și cărturari; gloata discuta cu apostolii. Un biet om amărît, care avea un copil mut, stăpînit și chinuit foarte rău de duhul cel necurat, auzind că Mîntuitorul alungă din om duhurile rele, a venit și el să ceară tămăduire pentru nenorocitul lui copil. Negăsind pe Mîntuitorul, care era urcat pe munte și neștiindu-se dacă se va întoarce curînd, el s-a adresat cu cererea sa apostolilor. Aceștia, înduioșați, au încercat să vindece pe copil, dar n-au izbutit.

Cînd s-a coborît Mîntuitorul de pe munte, omul nostru s-a rugat și de Mîntuitorul ca să-i vindece fiul, spunîndu-i că a cerut aceasta ucenicilor, dar ei n-au putut. Mîntuitorul a întrebat dintîi pe tată, de cînd îi este bolnav fiul și acesta a răspuns:

din copilărie. Apoi l-a mai întrebat: crezi tu că Eu pot să fac aceasta? La care nenorocitul părinte a răspuns: «Cred Doamne, ajută necredinţii mele!». Şi apoi minunea s-a făcut. Copilul a avut o criză mai straşnică de cît de obicei — părea că a murit — dar Iisus l-a apucat de mînă şi l-a dat sănătos părintelui său.

După plecarea omului cu copilul vindecat, apostolii au întrebat pe Mîntuitorul, de ce ei n-au putut să alunge demonul? Iar Iisus le-a răspuns: din cauza necredinţii voastre; căci diavolul nu poate fi izgonit, din omul în care s-a cuibărit, decît cu rugăciune şi cu post.

Aşa s-a săvîrşit minunea.

Vom lămuri acum cîteva lucruri, din descrierea acestei minuni, pe care ne-a făcut-o sf. evanghelist Marcu şi pe care aţi auzit-o adineaori citindu-se.

Mai întîi, tatăl a descris semnele boalei copilului său. Ele se aseamănă ca două picături de apă cu semnele nenorocitei boale numite epilepsie, cunoscută şi în zilele noastre. Mîntuitorul a vindecat pe copilul bolnav, căci a poruncit duhului celui mut: «Duh mut şi surd, ieşi din el şi nici odată să nu mai intri în el!».

Al doilea, cei nouă apostoli, care erau la poalele muntelui, au încercat şi ei să izgonească duhul cel necurat, dar n-au izbutit, după cum spune tatăl copilului şi cum — de altfel — au recunoscut şi ei. Dar atunci, oare de ce-au mai încercat? Iată de ce: Mîntuitorul dăduse apostolilor «putere asupra duhurilor necurate, ca să le scoată pe ele şi să vindece toată boala şi neputinţa» (Matei 10, 1); iar apostolii, după ce au fost trimişi, doi cîte doi, în cetăţile unde avea să vină şi însăşi Mîntuitorul, cînd s-au întors, au spus cu bucurie: «Doamne, chiar şi demonii se pleacă nouă» (Luca 10, 17). Deci şi apostolii altădată izgoniseră din bolnavi duhuri necurate. Acum au încercat dar n-au izbutit. De ce? Întrebînd pe Mîntuitorul, care-i cauza, El le-a răspuns: «Neamul acesta nu iese altfel, decît prin rugăciune şi prin post». Deci ei n-au izbutit, ca să dea prilej Mîntuitorului să le arate încă odată importanţa postului şi rugăciunii, cînd este vorba de tămăduirea boalelor şi în deosebi a unor astfel de boale.

Al treilea, Iisus a întrebat pe tatăl copilului, de cînd îi este copilul bolnav, iar tatăl a răspuns: din copilărie. Oare Mîntuitorul nu ştia aceasta? Fără îndoială că ştia, dar a adus aşa fel vorba, pentru ca să arate că acest fel de boală, nu vine numai ca urmare a unor păcate personale, ci în cele mai multe cazuri este o boală ereditară, moştenită, adecă din cauza păcatelor părinţilor sau strămoşilor, ca o pedeapsă grea, în viaţa aceasta, pentru păcatele lor. Aceasta o confirmă şi ştiinţa medicinii, care găseşte că pricina epilepsiei — boala foarte asemănătoare cu cea tămăduită de Mîntuitorul — este urmarea vieţii dezordonate a părinţilor sau strămoşilor şi mai ales a beţiei sau a altor boale nenorocite, de care sufăr, îndeosebi oamenii care nu-şi pot pune frîu patimilor lor.

Al patrulea, părintele acelui nenorocit copil era credincios, căci altfel n-ar fi venit la Mîntuitorul, ca să ceară vindecare copilului. Dar credinţa lui nu era destul de puternică, căci el se adresează Mîntuitorului cu oarecare îndoială: «dacă poţi ceva,

îndură-te de noi și ajută-ne» (Marcu 9. 22). Pentru a dobîndi ceea ce cerea prin rugăciune, era nevoie de credință tare și de aceea și Mîntuitorul îi răspunde: «Dacă poți crede, orice lucru este cu putință celui ce crede», adică, dacă ai credință tare, atunci vei dobîndi ceea ce ceri prin rugăciune.

Al cincilea, părintele copilului, dîndu-și seama că Mîntuitorul îl mustră pentru îndoiala lui, umilindu-se și plîngînd, a răspuns: «Cred, Doamne, ajută necredinții mele». Adică, eu cred; dar dacă credința mea, din cauza neștiinții și păcătoșeniei mele, nu este destul de tare, tu, cu puterea ta, completează ceea ce lipsește credinții mele și tămăduește-mi fiul. Atunci credința mea va spori și mai tare și va fi călăuza mea în tot restul vieții.

Al șaselea, cînd apostolii au întrebat îndeosebi pe Iisus, pentru ce ei n-au putut izgoni duhul cel rău, el a răspuns: pentru puțina voastră credință. De altfel, neamul acesta nu iese decît cu rugăciune și cu post, sau cu rugăciunea celui ce și postește. Căci postul și rugăciunea, după spusa sf. Ioan Gurădeaur, sînt cele două aripi, cu care putem urca spre cer, unde răutatea celui viclean nu ne mai poate ajunge.

* * *

Nenorocită este situația unui om stăpînit de duhul cel necurat cum era copilul cel tămăduit de Mîntuitorul.

Din nenorocire și astăzi se găsesc printre noi bolnavi stăpîniți și chinuiți de duhul cel rău, pe care-i numim epileptici, lunatici, bolnavi de ducă-se pe pustii, bolnavi de boli nervoase. O bună îngrijire medicală le atenuiază suferințele. Postul și rugăciunea sînt mijloace recomandate de Mîntuitorul Hristos care contribuie la vindecarea celor bolnavi. Dar dacă tămăduirea este grea, cunoscînd cauzele boalei, este mai ușor să prevenim boala, adecă s-o împiedecăm să se producă. Pentru aceasta trebuie să trăim în cea mai mare cumpătare și curăție, să veghiem asupra purtării noastre, să ne rugăm neîncetat și să postim, înfrînîndu-ne cît mai mult.

Noi avem un mare vrăjmaș al mîntuirii noastre, diavolul. Dumnezeu voiește ca «toți oamenii să se mîntuiască și să vină la cunoștința adevărului». Diavolul, duhul cel rău, care nu s-a sfiit să ispitească chiar pe Mîntuitorul, se silește să ne facă rău, să ne ducă la pieire, să ne ducă în fundul iadului. El, după spusa Apostolului «umblă ca un leu, răcnind, căutînd pe cine să înghită». Și dacă nu pune stăpînire deplină peste noi, cum a făcut cu copilul vindecat de Mîntuitorul, el izbutește totuși adeseori să ne facă, măcar pentru o clipă, asemănători lui. Iată, de pildă, un alcoolic, are adeseori clipe în care se sbuciumă și se chinuiește ca un adevărat îndrăcit. În starea aceasta el face lucruri din cale afară de urîte, de care se rușinează cînd este treaz. Tot așa și oamenii violenți, care se lasă ușor cuprinși de mînie și care comit uneori fapte grozave, ca și cum ar fi stăpîniți de diavolul; căci să știe că mînia este o nebunie de scurtă durată. Crimele zise pasionale nu sînt decît tot o urmare a stăpînirii ce pune, momentan, diavolul pe voința celor ce n-au suficientă credință și

s-au deprins să ducă o viață neconformă cu normele morale. O serie întreagă de boale nervoase este rezultatul nenorocit al unor patimi, care pun stăpînire pe om din îndemnul și prin șiretlicurile celui viclean. Cursele diavolului sînt multe și el știe să le ascundă bine.

* * *

De aceea fraților, să ne întărim cu armele, cu care putem lupta cu spor, împotriva curselor celui viclean.

Să fim mereu treji, să veghem neîncetat asupra purtării noastre, să ne ferim de năzile și undițele, pe care cel viclean ni le pune în cale și să ne împotrivim cu toată puterea îndemnurilor lui la rău.

Să ne apărăm de atacurile celui viclean cu armele pe care ni le-a recomandat Mîntuitorul: postul și rugăciunea.

Rugăciunea să ne ție mintea trează și astfel ne vom asigura de ajutorul cel de sus. Cu rugăciunea să ne apărăm de vrăjmașul cel viclean, îndepărtîndu-ne de pieirea sufletului, pe care el ne-o pregătește.

Postul ne va ajuta, va pune frîu sburdăciunilor trupești, ne va întări voința și va închide, ca un zid puternic, calea multor ispite.

Înzestrați cu aceste puternice arme, să înfrîngem încercările diavolului și să luptăm cu curaj împotriva șiretlicurilor lui. Și vom birui, pentru că la truda noastră de a propăși pe calea virtuții, se va adăuga și ajutorul de sus, întrucît Dumnezeu voiește ca toți oamenii să se mîntuiască și la calea adevărului să vină. Amin.

*Pr. N. D.*

# BISERICA SFINȚILOR APOSTOLI PETRU ȘI PAVEL DIN HUȘI

## 1. APARIȚIA ȘI DEZVOLTAREA ORAȘULUI

Unii cercetători ai originei și întemeierii orașului Huși s-au pronunțat pentru originea lui husită. Fie în sensul că husiții stabiliți aici, pe la jumătatea secolului al XV-lea, l-au numit astfel, în amintirea căpeteniei lor Jan Hus, deci ei l-au și fondat, fie că localnicii i-au dat acest nume din cauza emigranților unguri de credință husită așezați în localitatea respectivă, în număr apreciabil, care în decursul veacurilor au revenit acolo de unde plecaseră, adică la catolicism, ei existînd astfel pînă astăzi. Denumirea orașului ar fi o vagă amintire a credinței religioase a localnicilor săi de altă dată, căci în vremea noastră nu se mai află în el nici un ins profesînd confesiunea husită.

Alții, însă, deși mai puțin numeroși, tratînd părerea de mai sus drept o născocire mai mult sau mai puțin logică, dar lipsită totuși de temei și documentare mai concrete și mai evidente, au ajuns la concluzia întemeierii acestei localități de către un boier autohton, anume *Husul*, trăitor în veacul al XV-lea, ai căror urmași «au fost niște Huși», după cum prin anologie de la Rusul a luat naștere localitatea Ruși.

Nu este cazul și nici locul, în cadrul acestei lucrări, să intrăm în detaliile unei argumentări istorice, filologice sau de analogie emigrațială mai adînci. Cu toate că problema rămîne încă într-o oarecare măsură deschisă, deoarece ea nu poate fi în stadiul actual definitiv rezolvată, noi înclinăm pentru ipoteza din urmă, nu în numele autohtoniei, ci fiindcă o socotim mai rațională, mai probabilă și în consecință mai satisfăcătoare din numeroase considerente și puncte de vedere. Pe cei ce ar dori o mai vastă și completă documentare îi trimitem la o valoroasă lucrare de sinteză, care, deși nu este o monografie a chestiunii ce ne interesează, cuprinde totuși aproape întreaga literatură a problemei [1]).

Hușul, fondat astfel, în condițiunile ultimei ipoteze, desigur, la început ca o modestă așezare, mai precis ca un sat (vicus), ajunge să fie tîrg (oppidum) pe la sfîrșitul secolului al XV-lea, poate din cauza decăderii unui vechi orășel din apropiere, anume Sărata de peste Prut.

Ștefan cel Mare (1457-1504) este domnitorul ce acordă Hușilor statutul de tîrg, îi delimitează hotarele, întemeind aici pentru pricini strategice și în legătură cu administrarea țării, una din numeroasele sale așezări domnești (Suceava, Hîrlău, Vasłui, Roman, Iași etc.), și tot el, ctitorul atîtor glorioase lăcașuri de închinăciune, presărate de-alungul și de-a latul scumpei sale Moldove, construiește în 1494 în incinta reședinței domnești, biserica cu hramul Sfinților Apostoli Petru și Pavel, rămasă, pînă astăzi, în ciuda zbucimatei sale istorii, cel mai de seamă monument religios al localității în cauză.

Hușul n-a avut niciodată în trecut, cum de altfel n-o are nici astăzi, o populație prea numeroasă și omogenă. Pe la 1750 el avea cam 1500 de locuitori[2]). De abia în 1856, pe timpul alegerilor de la divanul adhoc, el putea număra circa 8.000 de suflete[3]). Aceasta se datora, desigur, faptului, că în afară de creștere normală a populației, avusese loc, pe la finele secolului al XVIII-lea, așezarea unui număr însemnat de bulgari, în partea de Sud-Est, care au format un întreg cartier denumit cu numele lor. Apoi, fiindcă, începînd din 1832 reședința administrației civile se mută de la Fălciu, unde fusese pînă atunci, la Huși[4]).

În afară de locuitorii ortodocși, cum s-a spus și mai sus, orașul adăpostea între zidurile sale, după spusele lui Engels, pe la 1780, un număr de 682 catolici[5]), ceea ce însemna că populația tîrgușorului nu era omogenă nici sub raportul credinței.

Multă vreme, ctitoria lui Ștefan-Vodă a fost singura biserică, de proporții mai mari și de o construcție mai solidă, a localității. De abia în secolul al XIX-lea s-a ajuns la opt lăcașuri de cult ortodox.

## 2. ÎNTEMEIEREA, STILUL ȘI AȘEZAREA BISERICII

În ciuda deselor reparații, refaceri, restaurări sau renovări, biserica sfinților apostoli Petru și Pavel din Huși păstrează cu legitimă mîndrie și în zilele noastre, deasupra ușii de la intrare, certificatul ei de naștere, pisania slavonă, drept mărturie neștearsă și neîndoielnică a celui ce i-a dat viață.

Inscripția bisericii, publicată adesea pînă acum[6]), este aceasta:

«*Binecredinciosul și de Hristos iubitorul, Io Ștefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domnul țării Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, a început și a zidit această biserică în numele sfinților slăviților și întru tot-lăudaților mai-marilor apostoli Petru și Pavel, care este în Huși pe Drăslăvăț și s-a săvîrșit în anul iar al Domniei-sale al 38-lea curgător, luna noiembrie 30*».

Anul 7003, luna noiembrie, după cronologia veche îndătinată este 1494 al erei creștine. Este deci, după datele cuprinse în pisanie, în afară de orice îndoială numele primului ctitor, anul zidirii și patronul bisericii. Pînă și pîrîul amintit, Drăslăvățul, deși foarte mic, există și astăzi păstrîndu-și vechea sa denumire.

Intenția cu care Voievodul Ștefan a înălțat acest sfînt lăcaș, după cum bine o remarcă și învățatul episcop Melchisedec[7]), a fost aceea de a fi biserică a reședinței domnești, nu mănăstire

sau chiar biserică de enorie, căci atunci ar fi înzestrat-o el sau urmașii săi pînă la Ieremia Movilă (1595-1606), de la care lucrurile se schimbă, cu venituri, proprietăți sau privilegii speciale, așa cum era uzul stabilit în practică și n-ar fi rămas străină de toate acestea, pînă sub domnul amintit, care schimbîndu-i destinația îi dăruiește o serie întreagă de sate ale domniei [8]).

Dintr-un hrisov al lui Matei Ghica (1753-1756), din 1756, înțelegem că nici terenul pe care fusese zidită această biserică nu-i aparținea ei [9]), ci era considerat la început și multă vreme după aceea, drept proprietate domnească.

Cu toate acestea este în afară de orice îndoială, că biserica sfîntul Petru și Pavel și mai tîrziu catedrala episcopală a deservit și interesele credincioșilor din localitatea respectivă, căci multă vreme ea a fost acolo singura biserică ortodoxă și nu-l putem vedea pe cel ce ar fi interzis accesul în ea.

Așa cum ni se înfățișează astăzi, după mai bine de patru veacuri și jumătate de la zidirea ei, biserica de care ne ocupăm, este departe cu totul de ceea ce a fost la începuturile ei și nu are a face aproape de loc cu stilul, forma și ornamentațiile monumentelor bisericești ale lui Ștefan cel Mare, decît doar pisania și temeliile, cele din urmă putînd fi totuși cele vechi. În colo, altarul actual, poligonal în exterior, cu șapte fețe și abside laterale, deși oarecum lămuritoare pentru stilul voievodului ctitor, sînt cu toate acestea, «caractere prea vagi pentru a putea trage vreo concluzie», în ceea ce privește forma ei inițială. Remarca aparține lui Gheorghe Balș, un apreciat specialist în arhitectura bisericilor lui Ștefan și o găsim cît se poate de întemeiată și de justă. Pentru aceea, arhitectul Gh. Balș nici nu se ocupă de această biserică, decît în treacăt, în cunscuta sa lucrare [10]), considerîndu-o, în forma ei prezentă, drept total străină clădirilor marelui domnitor.

Așezarea bisericii sfîntul Petru și Pavel este cît se poate de pitorească, pe platoul dintre pîraiele Drăslăvăț și Șara de la poalele înălțimii Lohanului și încîntă privirea prin înfățișarea sa monumentală și prin poziția sa dominantă asupra orașului din jurul său, care se găsește situat ca într-un fel de căldare.

## 3. GLORIA ACESTEI BISERICI: EPISCOPIA

La sfîrșitul secolului al XVI-lea, mai precis între 1595 și 1599, sub Ieremia Movilă (1595-1606) recunoscîndu-i-se bisericii din capitala Moldovei, rangul de arhiepiscopie, de către Patriarhia din Constantinopol s-a găsit că este potrivit și necesar să i se dea încă un scaun sufragan, cel de Huși, care se statornicește acum. Astfel biserica sfîntul Petru și Pavel, la o sută de ani de la zidire, din biserică a reședinței domnești, devine catedrală episcopală, ceea ce constituie marea ei glorie, iar orașul Huși scaun și așezare vlădicească, deci centru religios al unei mari întinderi de țară.

Dimitrie Cantemir, în cunoscuta sa lucrare «Descriptio Moldaviae», scrisă după 1711, la cererea colegilor săi de la Academia

din Berlin, vorbind despre Huși nu-i acordă altă importanță decît aceea că în împrejurimile lui, la Stănilești, a avut loc războiul din 1711, cînd Petru cel Mare cu un mic număr de ostași a respins impetuoasele atacuri al turcilor [11]), deși pînă la urmă a fost totuși învins. Cu toate acestea, credem noi, adevărata lui importanță reieșea mai ales din așezarea episcopiei aici.

Primul episcop de Huși este Ioan, care păstorește cu o mică întrerupere, în 1600, de la înființare pînă la 1605. După dînsul au urmat la cîrma acestui scaun vlădicesc alți peste 40 de episcopi în cele trei veacuri și jumătate de existență a lui (1605-1949). Unii dintre aceștia s-au remarcat în chip cu totul deosebit, agonisindu-și merite nepieritoare în fața contemporanilor și urmașilor, prin cunoscute preocupări cărturărești, prin înfăptuirile și chivernisirea lor gospodărească, prin silințele și îmbunătățirea duhovnicească la care s-au înălțat.

Din galeria episcopilor ce au trecut pe aici, nu vor putea fi uitați vlădici ca: Dosoftei (1658), începătorul stihuirii romînești, Mitrofan (1683-?), ostenitor de seamă la tipărirea Bibliei lui Șerban Cantacuzino de la 1688 și a altor cărți, Inochentie (1752-1782), gospodarul de frunte, Iacov Stamati (1782-1792), cel cuvios și grabnic la fapte bune, Veniamin Costachi (1792-1796), cărturarul și patriotul neîntrecut, Sofronie Miclescu (1826-1851), bun chivernisitor și ajuns apoi pe scaunul mitropolitan al țării, Melchisedec Ștefănescu (1860-1864) ce a păstorit aici numai ca vicar, dar care ne-a lăsat importanta lucrare: «Cronica Hușilor și a Episcopiei cu aseminea numire», apoi Iosif Gheorghian (1865-1879), Silvestru Bălănescu (1884-1902), Conon Arămescu-Donici (1902-1912), Nicodim Munteanu (1912-1923), Iacov Antonovici (1924-1931) și alții ale căror merite sînt destul de cunoscute, fiind mai aproape de noi.

Unii din titularii acestui scaun și nu puțini, au ajuns mitropoliți ai Moldovei, mitropoliți primați, după unirea din 1859, sau chiar patriarhi cum este cazul cu Nicodim Munteanu, cel de al doilea patriarh al Romîniei (1939-1948).

## 4. NENOROCIREA ACESTUI SFÎNT LOCAȘ: CUTREMURUL

Aproape două sute de ani (1494-1692) biserica sfîntului Petru și Pavel, ctitoria lui Ștefan cel Mare, pe care astăzi nu avem după ce o mai recunoaște, a stat în picioare înfruntînd, cu tărie, vitregiile vremii și ale timpurilor.

Sub păstoria episcopului Varlaam (1691-1709) mai exact în 1692, un *prim cutremur* face să i se risipească ambele turle și «să crape toată biserica prim prejur» [12]). Memoria acestui episcop a rămas pătată pentru mai multe pricini, printre care și aceea că nu s-a ocupat de refacerea bisericii sale catedrale [13]), deși a mai stat în scaunul ei încă multă vreme (17 ani) după producerea dezastrului.

Urmașul acestuia, episcopul Sava (1709-1714) mai cutezător în lucrurile obștești și mai iubitor de casa Domnului, se luptă

din răsputeri să o restaureze. Nenorocirea face însă ca turcii biruitori, în lupta de la Stănilești (1711) să o prade și să o ardă [14]), în așa fel, încît, după referințele documentare ce le avem, ea nu rămîne decît cu zidurile goale.

Nicolae Mavrocordat (1711-1715) desigur la stăruințele episcopului menționat, ne încunoștiințează printr-un hrisov din 28 decembrie 1714, că a reparat în întregime biserica, acoperindu-o, ridicîndu-i case și îngrădindu-o, deci așezîndu-o din nou în situația de a se putea oficia și de a corespunde misiunii ei.

În 1740 biserica și episcopia sufere o nouă și mare pustiire, de astă dată, din partea tătarilor, care o jefuesc pînă și de odăjdii [15]).

Ajungînd în scaunul episcopiei, Inochentie, care s-a distins printr-o îndelungată păstorie (1752-1782) și prin deosebit de vrednice realizări gospodărești, găsește biserica episcopală într-o situație așa de gravă, că nu se mai poate sluji în ea. Cu ajutorul lui Matei Ghica (1753-1756) și al resurselor materiale de care mai dispunea episcopia, el se apucă de o lucrare foarte îndrăzneață dărîmînd biserica lui Ștefan pînă la temelii și apoi refăcîndu-o «mai frumoasă» [16]), după planul și înfățișarea pe care o are, într-o măsură, pînă în zilele noastre. Din modestie, nu și-a pus numele său de ctitor și nici al domnului ce l-a ajutat, ci a așezat aceeași pisanie a lui Ștefan, la locul ei de cinste. Lucrările în totalitatea lor au fost terminate la 9 ianuarie 1756 [17]).

Matei Ghica îi dăruiește «locul domnesc», pe care era așezată, alte terenuri din jurul ei, precum și o serie de privilegii speciale.

Cel de al doilea ctitor al bisericii, episcopul Inochentie, este înmormîntat în interiorul ei, lîngă strana arhierească. De la el se păstra în această biserică, pînă în vremea noastră, un engolpion dăruit de împărăteasa Ecaterina a II-a a Rusiei, cu ocazia vizitei acestuia la Petersburg în calitate de conducător al delegației moldovene, ce avea misiunea să mulțumească țarinei, pentru izbăvirea țării de urgia turcească [18]).

Bunul și cuviosul Iacov Stamate (1782-1792), urmașul lui Inochentie, găsind în bună stare catedrala, zidește palatul episcopal, asemănător ca plan și realizare, cu cel al Mitropoliei din Iași, pe care tot el îl va ridica, zugrăvește din nou catapeteasma (1784) ce va fi înlocuită cu alta nouă în 1849, pune să se toarne clopotul cel mare al episcopiei, numit și Pavel după numele clopotarului, aduce la episcopie o mînă a sfintei Chiriachi (hramul la 7 iulie), înzestrează biserica cu vestminte scumpe de la Veneția și alte obiecte de cult etc. [19]).

Mîna sfintei Chiriachi se păstrează într-o cutie de argint făcută la 20 decembrie 1791, de către maiorul Vasile și Ștefan Sebriacov, în amintirea fratelui lor polcovnicul Alexie Sebriacov, căzut la Struma, în 1791, la asedierea de către ruși a cetății Ismailului [20]).

De la Veniamin Costachi, ucenicul episcopului precedent, care a păstorit aici numai patru ani (1792-1796) a rămas la episcopie o Evanghelie îmbrăcată în argint și policandrul cel mare de alamă [21]).

După o sută zece ani de la primul seism, în 1802, vine cel de al *doilea cutremur*, denumit din cauza proporţiilor sale, cel mare, care îi produce bisericii noastre însemnate avarii.

Episcopul Meletie Brandaburul (1803-1826) îi face o reparaţie radicală, dărîmîndu-o pînă la ferestre şi ridicîndu-o din nou, de astă dată, numai cu o singură turlă, cea de deasupra naosului, în care se ţineau clopotele [22]).

În 1849, episcopul Sofronie al II-lea Miclescu (1826-1851) a împrejmuit cu un zid înalt şi gros de cărămidă terenul episcopiei, zid care mai există în parte şi astăzi, a clădit încăperi pentru personalul episcopiei şi a făcut o nouă catapeteazmă bisericii [23]), înlocuindu-o astfel pe cea înnoită de Iacov Stamati, care a ajuns la biserica Sfinţilor Arhangheli din acelaşi oraş.

Sub locotenenţa de episcop a lui Melchisedec Ştefănescu (1860-1864), biserica a fost acoperită cu tablă, făcîndu-i-se totodată şi alte reparaţiuni şi îmbunătăţiri de mai mică importanţă [24]).

Episcopul Silvestru Bălănescu (1864-1902) în 1891, îi face o reparaţie de proporţii mai mari, adăugîndu-i cea de a doua turlă, dărîmată cu optzeci şi opt de ani înainte, redîndu-i astfel forma din timpul lui Inochentie, îi aşează vitrourile şi angajează pe vestitul Gheorghe Tăttărăscu s-o picteze, lucrare ce este dusă la bun sfîrşit [25]).

Urmaşul acestuia, episcopul Conon Arămescu-Donici (1902-1912) construieşte de o parte şi de alta a sfîntului prestol, legate însă de acesta, cele două veşmîntării (preoţească şi arhierească) ce se văd şi astăzi, parchetează altarul, acopere turlele cu tablă de aramă şi îmbracă în argint două icoane mari din catapeteazmă [26]).

De atunci, nu s-au mai executat lucrări de amploare mai mare la biserică, pînă în vremea episcopului Nifon Criveanul (1934-1939), care în 1935 o renovează cu însemnate cheltueli. Valoroasa pictură a maestrului Gh. Tăttărăscu, complet înnegrită de fum, este spălată în bune condiţiuni de pictorul Gh. Tomescu, de la Comisiunea monumentelor istorice şi astfel ea capătă din nou frumuseţea şi strălucirea dintru început. Odată cu restaurarea picturii lui Tăttărăscu se repară şi se vopsesc străniile, se curăţă părţile aurite şi argintate din catapeteazmă, se repară şi pun în rînduială cele două veşmîntării amintite mai sus, se revizuieşte instalaţia electrică, se reface şi se repară pridvorul bisericii, palatul episcopal, atenansele etc. [27]).

Cu un fast deosebit catedrala este redată cultului şi credincioşilor, după patru luni de întrerupere, cît au durat reparaţiile, duminică 1 decembrie 1935, adică la 441 de ani de la zidirea ei de către marele şi evlaviosul voievod Ştefan [28]).

Tot sub acest ierarh se ridică, la intrarea principală, o monumentală clopotniţă în stil moldovenesc, după planurile arhitectului Patriarhiei Romîne Dumitru Ionescu-Berechet. Astfel biserica episcopală din Huşi dobîndeşte ceea ce nu avusese niciodată: o clopotniţă. Clopotele ei au stat totdeauna în turla de deasupra naosului.

În această nouă clădire se aşează un clopot în greutate de

1730 kg., turnat din altele două mai mici (probabil unul al lui Inochentie, din 1774, și altul al lui Iacov Stamati din 1783), după modelul celui lucrat la Chiev pentru biserica domnească din Bîrlad, de către voievodul Vasile Lupu [29]).

Clopotnița ridicată din fondurile episcopiei, a costat suma de lei 1.770.145 și a fost inaugurată, în chip sărbătoresc, la 29 octombrie 1939 [30]).

Dar nu trece multă vreme și peste zidurile curate și restaurate vine iarăși nenorocirea cunoscută: *cel de al treilea mare cutremur*, din 9-10 noiembrie 1940, cînd zeci de biserici din Moldova de Sud sînt puternic zdruncinate, iar altele zac răvășite la pămînt. Biserica sfinților apostoli Petru și Pavel sufere din nou o mare încercare. Turla ridicată de episcopul Silvestru se prăbușește; zidurile crapă în toate direcțiile, iar pictura în bună parte, cade. Acestea fiind efectele nefericite ale cutremurului, desigur, nu s-a mai putut oficia în ea. Din nou este restaurată în anii grei ai războiului, începînd din septembrie 1941 și pînă în mai 1945, de către episcopul Grigorie Leu-Botoșăneanul (1940-1947) și Consiliul său eparhial. Reclădirea turlei și pictura s-a efectuat de Comisiunea monumentelor istorice prin Ministerul lucrărilor publice. Episcopia suportă cheltuielile unei noi catapetesme, sculptată în stejar masiv, modificarea cafasului, a pridvorului, precum și executarea mobilierului interior, din stejar [31]). Prăznuirea deschiderii ei are loc iarăși la o dată semnificativă, 29 iunie 1945, de ziua sfinților apostoli Petru și Pavel, adică la 451 de ani de la prima ei zidire [32]).

Acestea sînt, în esență, datele cele mai de seamă, de care dispunem, cu privire la istoricul acestui sfînt locaș de evlavie străbună, cu privire la arhitectura și pictura lui, precum și la cei ce s-au ostenit, adesea cu jertfe, refăcînd-o, transformîndu-o, adăugîndu-i alte clădiri, sau făcînd-o mai proprie nevoilor și cerințelor vremurilor prin care ea a trecut, cu toate că în felul acesta au îndepărtat-o continuu de ceea ce ea a fost: o biserică a lui Ștefan cel Mare.

## 5. SEMINARUL TEOLOGIC

În fine, o ultimă referință ce merită să fie dată, este că, în jurul acestui locaș de închinăciune a poporului nostru, a funcționat, vreme îndelungată, un seminar teologic, care a crescut și format pe mulți din clericii fostei eparhii a Hușilor, ca și ai altor eparhii.

Seminarul a luat ființă în 1851, sub episcopul Meletie Istrati (1851-1857) și a funcționat în încăperile ce erau deja la acea dată, precum și în cele ce s-au cumpărat sau construit ulterior.

În 1856, el intră sub legislația de atunci a seminariilor și începe a da primii absolvenți cu patru clase [33]). Pentru acest seminar teologic învățatul episcop Melchisedec Ștefănescu prelucrează, după cărți rusești, o întreagă serie de manuale [34]), menite a fi la îndemînă și a ajuta pe elevi și profesori.

În 1932, seminarul teologic din Huși nu mai figura în bu-

getul Statului, rămânînd pe seama elevilor și a părinților acestora, iar în 1933, el se desființează cu totul, ne-mai îngăduindu-se a funcționa nici chiar pe cont propriu [35]).

* * *

Biserica sfinților apostoli Petru și Pavel din Huși, cu un trecut așa de însemnat, prin episcopia și seminarul ei teologic, instituții care i-au asigurat o strălucire culturală, deservește în prezent obștea credincioșilor din acel oraș, iar în jurul ei sălășluiește o mică obște monahală, care asigură serviciile divine și pomenirea tuturor celor ce, în decursul veacurilor, s-au străduit ca această vatră de piozitate și cultură să stea în picioare și să nu-și piardă licăririle ei binefăcătoare.

*Pr. Conf. Al. I. Ciurea*

## NOTE

1) Mihail P. Dan, *Cehi, slovaci și romîni în veacurile XIII-XVI*, Sibiu 1944, pp. 276 și 278-283.

2) G. Ghibănescu, *Originea Hușilor. Studiu istoric.* Bîrlad, 1887, p. 59.

3) Ubicini, *La question des Principautes devant l'Europe.* Paris, 1858, p. 157.

4) G. Ghibănescu, *op. cit.*, pp. 59 et sq.; Melchisedec, episcopul Dunării de Jos. *Cronica Hușilor și a episcopiei cu asemenea numire.* București 1869, pp. 253-255.

5) G. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 56.

6) Melchisedec, *op. cit.*, p. 11; Idem, *Notițe istorice și arheologice adunate de pe la 48 mănăstiri și biserici antice din Moldova.* București, 1885, p. 140; G. Balș, *Bisericile lui Ștefan cel Mare.* Cu un rezumat în limba franceză Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, anul XVIII (1925), nr. 43-46. București, 1926, p. 68; Pr. Anton Popescu, *Restaurarea și redeschiderea bisericii catedrale a Sf. Episcopii*, în rev. *Cronica Hușilor*, an. II (1935) nr. 12. (dec.), p. 416 ș. a.

7) *Cronica Hușilor*, p. 11.

8) N. Iorga, *Istoria Bisericii romînești și a vieții religioase a romînilor* vol. I, ed. a II-a, București 1930, p. 238; Melchisedec, *Cronica Hușilor*, p. 91, et seq.

9) Melchisedec, *Cronica*, p. 237.

10) G. Balș, *op. cit.*, pp. 67-68, 104 și 295.

11) Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, trad. de Gh. Adamescu, București, fără an, p. 15.

12) Melchisedec, *Cronica*, pp. 152 și 236.

13) *Ibidem*, p. 171.

14) *Ibidem*, pp. 180, 185-186, 198-199, 208.

15) *Ibidem*, p. 207; Revista *Cronica Hușilor*, nr. 1-8/945, p. 3.

16) Melchisedec, *Cronica*, p. 237.

17) *Ibidem*, p. 235.

18) Diac. Al. I. Ciurea, *Figuri de ierarhi moldoveni: Leon Gheucă*, Chișinău, 1942, p. 13-14; *Cronica Hușilor*, nr. 2/940, p. 77.

19) Idem, *Figuri de ierarhi moldoveni: Iacov Stamati* (1749-1803), Iași, 1946 p. 67-74.

20) *Ibidem*, p. 74-75.

21) Melchisedec, *Cronica Hușilor*, p. 388.

22) *Ibidem*, p. 393 și *Cronica Hușilor*, nr. 12/935, p. 422 și nr. 1-8/945, p. 4.

23) Melchisedec, *Cronica Hușilor*, p. 351 și 455.

24) *Ibidem*, p. 469.

25) Rev. *Cronica Huşilor*, nr. 12/935, p. 422 şi nr. 1-8/945, p. 4.
26) *Ibidem*, nr. 3-4/942, p. 7.
27) *Ibidem*, nr. 4/934, p. 43; nr. 6/935, p. 212; nr. 7/935. p. 240; nr. 12/935 p. 423; nr. 5/936, p. 199.
28) *Ibidem*, nr. 12/935, p. 423.
29) *Ibidem*, nr. 11/938, p. 467.
30) *Ibidem*, nr. 10/939, pp. 533-536.
31) *Ibidem*, nr. 1/941, p. 11; nr. 5/941, p. 9; nr. 1-8/945, pp. 4-5.
32) *Ibidem*, nr. 1-8/945, pp. 5-7.
33) Melchisedec, *Cronica Huşilor*, pp. 458-459.
34) N. Iorga, *Istoria Bisericii Romînești*, vol. II, ed. II, București 1932, pp. 251-253.
35) Rev. *Cronica Huşilor*, nr. 4/934, p. 18.

# MITROPOLITUL ANASTASIE CRIMCA (1600-1629)

Este interesant de remarcat că începutul carierii de arhiereu a lui Anastasie Crimca este legat de încercarea lui Mihai Viteazul de a crea un singur stat prin unirea Țării Romînești, Moldovei și Transilvaniei.

Anastasie Crimca s-a manifestat în viața publică a Moldovei mai ales între anii 1600-1629. Anul 1600 a însemnat apogeul glorios al luptei dusă de Mihai Viteazul. În ultimul deceniu al sec. al XVI-lea, se constată, în Moldova, continuarea crescîndă a influenții bisericii în viața de stat. Ieremia Movilă a impus ca mitropolit pe fratele său Gheorghe. În felul acesta el a încercat să anuleze orice rezistență sau opoziție din partea bisericii.

Domnia lui Ieremia Movilă (1595-1606) reprezintă, pentru Moldova, începutul unei epoci de suzeranitate turco-polonă. El a fost instrumentul docil al politicii polone împotriva planurilor lui Mihai Viteazul. Alături de Ieremia Movilă se afla boierimea și clerul înalt. Așa se explică de ce în primăvara anului 1600 cînd Mihai Viteazul a intrat în Moldova, episcopii de Roman și Rădăuți, împreună cu mitropolitul, au trecut în Polonia, odată cu domnitorul[1]). Cu toate invitațiile lui Mihai Viteazul nici unul dintre ei n-a voit să se întoarcă în țară. Pe la mijlocul lunii septembrie 1600, Ieremia Movilă, sprijinit de trupe polone, s-a întors în țară, împreună cu episcopii refugiați. Alături de el erau și boierii, cu care, în cea mai mare parte, se înrudea. Neînțelegeri, între aceștia și familia domnitoare, au izbucnit de abia după 30 iunie 1606, cînd a murit Ieremia și în locul lui a fost ales domnitor fratele său Simion. După moartea acestuia (17 septembrie 1607) lupta dintre cele două familii a devenit și mai crîncenă.

Amestecul străin, polono-turc, în afacerile interne ale Moldovei, cerut de cele două familii, au însîngerat, între anii 1607-1611, din belșug, pămîntul țării și au adus la sapă de lemn popu-

---

1) Pr. Scarlat Porcescu, *Un episcop de Roman uitat. Filoteiu 15 iunie-20-27 sept. 1600;* extr. din revista *„Cronica Romanului"*, mai-iunie 1943, p. 5; este de părere că episcopul Ioan de Huși n-ar fi plecat din țară. Vezi și nota 55.

lația. Lupta dintre familiile lui Ieremia și Simion Movilă, pentru acapararea tronului Moldovei, a fost atît de înverșunată, a ajuns pînă acolo, încît soția lui Ieremia nu s-ar fi dat în lături nici de la otrăvirea cumnatului său. «Iară moartea lui — scrie Miron Costin — precum au rămas din om în om în țară poveste, au murit otrăvit de cumnată-sa, de doamna lui Ieremie Vodă, trăgîndu domnia mai curîndu la feciorii săi, temîndu-se că se vor întemeia feciorii lui Simion Vodă la domnia țării, care fapte acei doamne mai pe urmă au arătat Dumnezău cu patimile ei» [2]).

Ieremia Movilă, ca și urmașii lui, se înconjuraseră și încredințaseră dregătoriile principale ale țării numai rudelor, care formaseră o adevărată camarilă. Împotriva acestei familii, a camarilei ei și a susținătorilor poloni, începuse să se concretizeze o opoziție serioasă. De asemenea și turcii au început să se intereseze de frămîntările din Moldova, căutînd să elimine influența și amestecul polon, care începuse să-i neliniștească destul de serios. Văzînd că opoziția din țară, împotriva lui Constantin Movilă, luase proporții, turcii au intervenit direct, numind domnitor pe Ștefan Tomșa (20 noiembrie 1611).

Noul domnitor nu numai că a fost nevoit, dar a trebuit, să guverneze cu alți oameni, nicidecum cu boierimea Movileștilor, care de altfel și-a manifestat opoziția prin pribegirea în masă, în Polonia.

Răscoala boierimii rămasă în țară și intervențiile lui Constantin și Alexăndrel Movilă în Moldova, cu sprijin polon, s-au sfîrșit prin dezastrul de la Dracșani (2 august 1616). Chiar după stingerea familiei lui Ieremia Movilă, polonii, cu toate înfrîngerile suferite în Moldova, nu voiau să renunțe la vechile lor planuri expansioniste.

Domnitorul Radu Mihnea, care l-a înlocuit în 1616 pe Ștefan Tomșa, a urmărit să împace boierimea și să normalizeze relațiile turco-polone. Boierimea, care a supraviețuit, era în mare parte sărăcită și înspăimîntată. Netemîndu-se de nici o opoziție serioasă din partea ei Radu Mihnea a folosit-o doar într-o mică măsură la guvernarea țării, sprijinindu-se mai mult pe boieri greci și munteni. Pe lîngă aceștia au venit în țară, la invitația lui Radu Mihnea, mai mulți patriarhi greci maziliți [3]). Amestecul Patriarhiei de Constantinopol în trebile bisericii romînești, în timpul domniilor lui Radu Mihnea, a luat forme necunoscute mai înainte. S-a mers pînă acolo încît chiar mitropolitul Luca al Țării-Romînești a fost destituit la intervenția patriarhului Timotei [4]).

Ca să îmbunătățească condițiile de viață ale călugărilor greci din Imperiul Otoman Radu Mihnea le-a închinat mai multe mănăstiri, cu toată opoziția mitropolitului Anastasie Crimca, care, din această cauză, a fost silit să se retragă, temporar, din fruntea bisericii moldovenești.

---

2) Miron Costin, *Letopisețul țării Moldovei de la Aron Vodă încoace*, ed. P. P. Panaitescu, București 1944, p. 26.

3) N. Iorga, *Istoria bisericii romînești*, t. I. ed. II, Buc., 1928, pp. 255-262.

4) *Ibidem*, pp. 262-265.

* * *

Aceasta a fost situaţia politică şi socială a Moldovei în primele trei decade ale sec. al XVII-lea, timp în care a activat ca episcop şi mitropolit Anastasie Crimca. Prezentarea ei este necesară pentru a înţelege activitatea şi comportarea acestei distinse figuri de înalt ierarh al bisericii moldoveneşti. Anastasie Crimca n-a fost alături de exploatatori, ci, pe cît i-a îngăduit situaţia lui, alături de masele exploatate, iar activitatea lui culturală se încadrează în campania deschisă şi condusă de el pentru anihilarea influenţei şi propagandei catolice, căreia Movileştii nu i-au opus nici o rezistenţă. Chiar Mitropolitul Gheorghe Movilă a cochetat mult cu catolicii şi a murit ca prieten al acestora [5]).

Urmaşul lui Gheorghe Movilă în scaunul metropolitan, Teodosie Barbovschi, pe care Ieremia Movilă l-a acceptat destul de greu ca mitropolit, a desfăşurat o oarecare activitate culturală [6]). Pe lîngă că era un bun cunoscător al limbii slave bisericeşti Teodosie Barbovschi a lăsat lucrări şi în limba romînă, ca şi episcopul Agathon de Roman, retras după anul 1605 din scaun [7]).

În primele trei decade ale sec. al XVII-lea limba romînă îşi face cu încetul, dar sigur, loc în actele publice şi în literatura bisericească, dar şi limba slavă îşi are susţinătorii ei. Unul dintre cei mai serioşi, dintre aceştia, a fost Mitropolitul Anastasie Crimca.

* * *

Prima menţiune despre familia lui Anastasie Crimca o avem în documentul din 24 februarie 1587, cînd domnitorul Petru Şchiopul a «miluit» pe Ilie diacul, «fiul Crimcoaiei din Suceava», cu o silişte pustie, fostă domnească, numită Ungurăşii, ca să-şi întemeieze un sat. Domnitorul i-a făcut această danie pentru că a «văzut dreapta şi credincioasa lui slujbă» cînd a fost atacat de cazaci [8]).

Încă de la început se impune întrebarea: cine a fost acest Ilie diacul, «fiul Crimcoaiei din Suceava»? [9]). Nicolae Iorga a presupus că Ilie diacul ar fi fost poate însuşi Anastasie, viitorul mitropolit [10]). P. Partenie a fost mai categoric susţinînd că Ilie diacul a fost Anastasie, care s-a numit astfel înainte de a se fi călugărit. «Epitetul de diac, — afirma P. Partenie —, se potriveşte de minune cu arta caligrafică în care excela Crimca». Dacă mitropolitul ar fi avut un frate trebuia să-l pomenească în daniile sale cum şi-a pomenit adeseori părinţii [11]).

---

5) Dimitre Dan, *Cronica episcopiei de Rădăuţi*, Viena, 1912, p. 57.

6) *Ibidem*, p. 71.

7) N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a romînilor*, Buc., 1904, p. 124.

8) *Documente privind istoria Romîniei, A. Moldova, sec. XVI*, t. III, nr. 410, pp. 337-338; N. Iorga, *Studii şi documente*, t. XI, p. 47, nr. 2.

9) N. Iorga, *loc. cit.*, nota 2. „Crimcoaia“ este Cristina, mama lui Anastasie Crimca, văduva lui Ioan Crimca.

10) Idem, *Istoria bisericii*, t. I, p. 244.

11) *Mitropolitul Anastasie Crimca al Moldovei. 1608-1617, 1619-1629. Viaţa şi activitatea sa*, Bucureşti, 1907, p. 6.

Deși sînt foarte rari cazurile cînd persoanele călugărite nu-și iau un nume care să înceapă cu inițiala celui avut ca mirean [12]), totuși e sigur că Ilie diacul, dăruit de domnitorul Petru Șchiopul, la 24 februarie 1587, este viitorul mitropolit. Tatăl lui Anastasie Crimca se numea Ion, și a murit înainte de 24 februarie 1587, cînd este pomenită numai soția lui [13]). Nicolae Iorga credea că Ioan Crimca ar fi fost un «negustor bogat din Suceava» [14]). Dimitrie Dan a susținut că Anastasie Crimca ar fi fost fiu de boier [15]). Dar fiindcă în documentele din a doua jumătate a sec. al XVI-lea nu întîlnim niciodată un boier și nici chiar un dregător mărunt cu numele de Ioan Crimca, se pare că acesta a fost un negustor, căsătorit cu Cristina, soră sau nepoată a lui Luca Stroici [16]). Cristina, mama lui Anastasie, a murit la 14 decembrie 1594 și a fost înmormîntată la biserica din Pătrăuți [17]).

Înrudindu-se cu Luca Stroici, unul din cei mai distinși cărturari moldoveni, Anastasie, înainte de a se călugări, și-a însușit de la acesta multe cunoștințe [18]). Nu avem informații că ar fi fost trimis la învățătură în Polonia, dar e sigur că slavonește a învățat în vreuna din mănăstiriie moldovenești. Anastasie Crimca se pare că s-a călugărit curînd după 24 februarie 1587, în mănăstirea Putna [19]). Datorită serviciilor făcute, ca mirean, domnitorului Petru Șchiopul, fiind și susținut de Stroicești, în anul următor îl întîlnim ca egumen al mănăstirii Galata [20]).

Ca om de încredere al domnitorului și ca egumen al Galatei, Anastasie, împreună cu alți sfetnici intimi ca: Mitropolitul Gheorghe Movilă, episcopul de Rădăuți Ghedeon, marele logofăt Stroici, marele vornic Ierimia Movilă, viitorul domnitor și alți cîțiva, a asistat — și poate a oficiat — în noaptea de 17/18 ianuarie 1591, în mănăstirea Galata, la cununia secretă al lui Petru Șchiopul cu fosta roabă Irina Botezat [21]). Cea mai mare parte dintre cei care au participat la această cununie, inclusiv Anastasie Crimca, l-au urmat pe domnitor în exil, (19 august 1591) [22]).

Nu se știe cînd s-a întors în țară Anastasie Crimca. Poate

---

12) Ipolit Vorobchievici, *Istoria Sfintei Mănăstiri Dragomirna*, ed. II, Cernăuți 1925, p. 31.

13) *Documente privind istoria Romîniei, A. Moldova*, sec. XVI, t. III, nr. 410, pp. 337-338.

14) *Oameni care au fost*, t. I, Vălenii de Munte, 1911, p. 216; idem, *Les arts mineurs en Roumanie*, Bucarest, 1934, p. 48.

15) *Cronica episcopiei de Rădăuți*, p. 63.

16) *Un arhiereu artist. Anastasie Crimca*, în *Floarea Darurilor*, vol. II (1907), nr. 18, p. 274; idem, *Istoria bisericii*, I, p. 244.

17) Idem, *Oameni care au fost*, p. 216.

18) *Ibidem.*

19) Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 63; Ipolit Vorobchievici, *op. cit.*, p. 31.

20) *Ibidem;* B. P. Hașdeu, *Cuvinte din bătrîni*, t. I, Buc., 1878, p. 192; P. Partenie, *op. cit.* p. 14; N. Grigoraș, *Mănăstirea Galata*, în *Cercetări istorice*, t. XVIII (1943), p. 67.

21) Hurmuzaki, t. XI, p. 218, nr. CCCLI.

22) N. Iorga, *Istoria literaturii religioase*, p. 126. „S-ar părea că Anastasie să fi fost cel dintîi egumen la Galata". Totuși înclină a crede că au fost doi Anastasie. Cel care a fugit în 1591 din țară, împreună cu Petru Șchiopul, ar fi fost alt Anastasie; Idem, *Istoria bisericii*, t. I, p. 241.

că după 1 iulie 1594, data morții lui Petru Șchiopul. Cel mai sigur este că a venit în țară cînd Ieremia Movilă a fost instalat ca domnitor. Nu se poate afirma că s-ar mai fi întors la Galata [23]), ci mai sigur că s-a instalat în vreo mănăstire din nordul țării, dacă nu la Putna, atunci la Sucevița.

Evenimentele care au urmat și atitudinea lui Anastasie Crimca față de Mihai Viteazul arată clar că relațiile dintre el și Movilești se răciseră mult. Este sigur că el nu admitea cochetăria acestora cu catolicii și poate că de aceea nici n-a plecat din țară cînd Mihai Viteazul a atacat Moldova. Nu știm dacă a acceptat sau nu justificarea campaniei lui Mihai Viteazul, dar cert e că a căutat să-l susție, cel puțin prin neluarea unei poziții hotărîte împotriva lui. Documentul din 2 iunie 1600 arată că mitropolitul și episcopii plecaseră din țară «fără de nici o nevoie sau milă» de eparhiile lor. Mihai Viteazul pretindea că «a răbdat îndelung, crezînd că cei ce au părăsit scaunele în chip rău», se vor întoarce la eparhiile lor. «Răzvrătiții» — cum îi califica Mihai Viteazul — nu l-au ascultat, n-au voit să revină în țară nici după ce i-a invitat printr-un emisar special. Aflînd că se gîndeau «la lucruri rele» și incintau la război, a hotărît să-i înlocuiască.

Soborul întrunit la Iași, la care a participat arhiepiscopul de Ohrida, Nectarie, «mitropolitul Tîrnovei și întîiul stătător al Moldovei», Dionisie Raly, Ghermanos, mitropolitul Chesariei lui Filip, Teofan, mitropolitul Vodenei, Petronie, episcopul Muncaciului, Efrem, episcopul Ebrului și fostul mitropolit al Moldovei Nicanor, după dispozițiunile primite de la Mihai Viteazul, a hotărît să hirotonisească alți episcopi în locul celor plecați din țară, «cu voturile arhiereilor, după cum stă datina și orînduirea bisericească» [24]). A fost ales, la 15 iunie, ca episcop de Roman, Filotei [25]), și de Rădăuți, la 19 iunie, Anastasie Crimca [26]). Mitropolia Moldovei a fost condusă în tot acest timp de Dionisie Raly [27]).

Cu ocazia alegerii sale ca episcop Anastasie Crimca a subscris un act de credință, scris în limba slavă, în care arăta că va fi supus lui Mihai Viteazul și fiului său Nicolae Pătrașcu, că îi va «iubi din toată inima și din tot sufletul». Noul episcop de Rădăuți a mai făgăduit că-și va păstori «bine turma încredințată» și o va «feri de orice răutate», că va căuta să se curețe «de greșala lui Simion, cea pentru mită, atît înainte de punerea mîinilor, cît și după hirotonisire», că nu va face «nimic silit, nici de frica împăratului, nici a domnitorului», chiar de l-ar fi amenințat «cu moartea». El își încheie astfel declarația de credință către Mihai Viteazul: «Nici în afară de stăpînirea încredințată mie, nu voi îndrăzni între streini punerea mînilor fără porunca mitropolitului; nu numai că eu voi fi fără plată și fără

---

23) P. Partenie, *op. cit.*, p. 15, credea că pînă la 1600 Anastasie Crimca ar fi stat la Galata, „îngrijind de averea și bunurile mănăstirii".

24) *Documente privind istoria Romîniei. A. Moldova, sec. XVI*, t. IV, nr. 355, pp. 291-292.

25) *Ibidem*, nr. 357, pp. 293-294; cf. Pr. Scarlat Porcescu, *op. cit.*, pp. 8-12 și 13-16.

26) *Doc. priv. Ist. Rom.* vol. cit., nr. 358, pp. 294-295.

27) N. Iorga, *Istoria bisericii* t. I, p. 241.

dare, dar nici acei ce vor trăi lîngă mine. Și dacă nu voi păstori astfel, fără mită, turma lui Hristos, să fiu lipsit de cinul meu, căci în zadar l-am primit». Subscrie «Anastasie episcop ales» la episcopia de Rădăuți [28]).

Anastasie Crimca a condus episcopia de Rădăuți numai vreo două luni și jumătate, fiindcă Movileștii s-au întors în țară împreună cu foștii titulari ai eparhiilor. Cedînd scaunul lui Teodosie Barbovschi, Anastasie s-a retras poate la Dragomirna [29]). În pisania bisericuții din cimitirul mănăstirii, care a fost terminată la 27 iulie 1602, este numit fost episcop [30]). P. Partenie a afirmat că Anastasie a stat la Dragomirna pînă ce Teodosie Barbovschi a fost ales mitropolit, el reîntorcîndu-se în scaunul episcopal de la Rădăuți [31]). Dar, la 15 aprilie 1605, cînd Teodosie Barbovschi e amintit, pentru prima oară, în documente, ca mitropolit, episcop de Rădăuți era Ioan [32]), fostul episcop de Huși [33]). La Roman continuă să păstorească Agathon [34]), pe care-l găsim menționat, în această calitate, ultima dată, la 1 iunie 1605 [35]). Din felul cum este menționat în documente fostul episcop de Huși, Filotei, se vede că Anastasie Crimca nu reușise încă să se împace cu domnitorul Ieremia Movilă. De la 29 iulie 1604 și pînă la 1 iunie 1605 Filotei este amintit în documente ca episcop fără eparhie [36]), iar la data amintită ca episcop de Huși [37]). Din aceasta s-ar părea că Movileștii îl considerau pe Anastasie Crimca cu mult mai vinovat față de ei decît Filotei și de aceea nu voiau să-i încredințeze încă nici una din eparhiile vacante.

Împăcarea sau mai bine zis iertarea lui Anastasie Crimca de către Ieremia Movilă s-a produs în anul 1606, cînd a fost numit episcop de Roman. Prima mențiune despre el, în această calitate, o avem din 12 mai 1606 [38]).

După această dată Anastasie Crimca este menționat constant ca episcop de Roman pînă la 17 iulie 1607 [39]). La 25 aprilie 1607 domnitorul Simion Movilă dăruia mitropoliei de Suceava și episcopiei de Roman un loc de moară în branișstea domnească, pe Jijia, la gura Ciubărciului, pentru ca mitropolitul Teodosie Barbovschi și episcopul Anastasie Crimca «să-și facă acolo mori, ca să fie sfinților lor pentru hrană, cînd vor veni la domnia mea, la scaunul nostru, la Iași, pentru că satele sfinților lor sînt departe, ca să-și aducă bucate aici» [40]).

---

28) *Documente privind istoria Romîniei, loc. cit.*

29) P. Partenie, *op. cit.*, p. 19.

30) G. Balș, *Bisericile moldovenești din veacurile XVII și XVIII*, București, 1933, p. 25.

31) P. Partenie, *loc. cit.*

32) *Documente privind istoria Romîniei, A. Moldova, sec. XVII*, t. I. nr. 316, p. 233; nr. 330, p. 245, etc.

33) *Ibidem*, nr. 42, pp. 28-29; nr. 120, p. 80.

34) *Ibidem*, nr. 137, p. 98; nr. 170, p. 118, etc.

35) *Ibidem*, nr. 330, p. 245.

36) *Ibidem*, nr. 247, p. 173.

37) *Ibidem*, nr. 330, p. 245.

38) *Ibidem*, t. II, nr. 45, p. 40; Vezi N. Iorga, *Istoria bisericii*, I. p. 242, unde susține greșit că la 6 mai 1605 Anastasie Crimca urmează lui Agathon ca episcop de Roman.

39) *Documente privind istoria Romîniei*, vol. cit., nr. 148, p. 120.

40) *Ibidem*, nr. 118, pp. 97-98.

După 17 iulie 1607 [41]), şi înainte de 15 iunie 1608, Anastasie Crimca a fost ales mitropolit al Moldovei [42]), domnitor fiind Constantin Movilă. Acest domnitor a fost înlocuit, în toamna anului 1611, de turci, cu Ştefan Tomşa. În faţa trupelor acestuia Constantin Movilă s-a retras în grabă spre graniţa polonă, fiind urmat de masa marii boierimi, obişnuită să guverneze şi să exploateze ţara în profitul ei. Impresionat de exploatarea de către boierime a ţăranilor, mitropolitul Matei al Mirelor a scris că deşi munciau din zi în noapte totuşi erau «săraci şi umiliţi» şi purtau veşminte sărăcăcioase [43]). Din cauza aceasta masele muncitoare au fost mulţumite cînd au auzit despre mazilirea lui Constantin Movilă.

Anastasie Crimca, datorită educaţiei sale, sufletului său adînc simţitor la suferinţele celor care munceau, se pare că n-a admis exploatarea cruntă a majorităţii populaţiei ţării de boierimea Movileştilor. De aceea el n-a intrat în alaiul pribegilor, care îl urmau pe Constantin Movilă şi a trecut de partea lui Ştefan Tomşa. Iată cum prezenta mitropolitul situaţia ţărănimii moldoveneşti din această vreme, într-un document slav, scris de el, în domnia a doua a lui Ştefan Tomşa: «Acum, de cînd s-a milostivit Dumnezeu şi cinstitul împărat şi i-a dat domniei sale (lui Tomşa) să vină iarăşi în ţară a doua oară, domnia sa a găsit această ţară creştinească stricată şi călcată şi năpăstuită de greutăţi şi de nedreptăţi felurite, fiind ca o turmă de oi rătăcită în pustiu, neavînd păstor şi în care intră lupii hrăpăreţi să răpească şi să sfîşie fără milă. În aşa chip aceşti creştini, din această ţară, au fugit şi s-au îndepărtat în toate părţile, unii, în mare număr au plecat în Ţara Ungurească şi în Ţara Leşească, alţii în Ţara Muntenească, iar alţii împrăştiaţi şi îndepărtaţi pe unde au putut să se ascundă şi să apuce din cauza unor astfel de şerpi nesătui şi veninoşi, fără ocrotire din partea cuiva». În continuare se mai arată că Tomşa «a trimis cărţile... sale pretutindeni, în toate tîrgurile, să glăsuiască şi să dea de ştire tuturor sărmanilor împrăştiaţi, să se strîngă pretutindeni să vină fiecare în patrie şi la ocina sa» [44]). Simpatia lui Anastasie Crimca pentru Ştefan Tomşa se vede şi din faptul că i-a zugrăvit chipul în unele din manuscrisele sale [45]), ceea ce n-a făcut pentru nici un domnitor din familia lui Ieremia sau Simion Movilă.

Una din măsurile luate de Ştefan Tomşa, tinzînd să desfiinţeze amintirea Movileştilor, a fost şi aceea de a suprima episco-

---

41) *Ibidem*, nr. 148, p, 120.

42) *Ibidem*, nr. 203, pp. 157-158.

43) A. Papiu Ilarian, *Tezaur de monumente istorice*, Bucureşti, 1862, t. I, p. 361.

44) *Acad. R. P. R.*, DLXXXIX/22, orig. sl.

45) N. Iorga, *Istoria literaturii religioase*, p. 126; idem, *Les arts mineurs en Roumanie* p. 49; Siraapie Der Nersesian, *Une nouvelle réplique slavone du Paris Gr. 74 et les manuscrits d'Anastase Crimca*, în *Mélanges offerts a M. Nicolas Iorga par ses amis de France et des pays de langue francaise*, Paris 1933, p. 697; P. Partenie, *op. cit.*, pp. 57-58; Ipolit Vorobchievici, *op. cit.*, p. 46; I. Bogdan, *Cîteva manuscripte slavo-romîne din biblioteca imperială din Viena*, extr. *An. Acad. Romîne s. II, t. XI*, Bucureşti, 1889, pp. 24-25; Episcopul Melchisedec, *O vizită la cîteva mănăstiri şi biserici antice din Bucovina*, Bucureşti, 1885, p. 83.

pia de Huși, întemeiată de Ieremia Movilă. Nu știm dacă Anastasie Crimca a aprobat sau nu această măsură. Documentele dintre anii 1611-1617 nu mai amintesc nici un episcop de Huși, ci numai pe cei de Roman și Rădăuți[46]). Totuși trecerea de care se bucura pe lîngă acest domnitor se observă și din faptul că, la 18 aprilie 1612, Anastasie Crimca, împreună cu episcopul de Roman Mitrofan și marele logofăt Voicu, a fost însărcinat să aplaneze un vechi conflict existent pentru niște poieni dintre mănăstirile Agapia și Secul[47]). Anastasie Crimca poate că l-a sfătuit și sprijinit pe Ștefan Tomșa ca să întemeieze și doteze mănăstirea Solca. În documentele care atestă daniile acestei mănăstiri mitropolitul este pomenit de mai multe ori[48]).

În Polonia, alături de familia lui Ieremia Movilă, erau mulți foști mari boieri, care, după ani de pribegie, trăiau foarte greu. Aceștia, împreună cu Elisabeta, fosta soția a lui Ieremia Movilă, militau pentru înlocuirea lui Ștefan Tomșa. Boierimea rămasă în țară, înrudită cu pribegii, se simțea în mare nesiguranță, fiindcă domnitorul o bănuia că întreține relații cu cei din Polonia. Ștefan Tomșa știa că nu se poate sprijini pe această boierime și de aceea a apelat la boierimea măruntă, care ura marea boierime și chiar la sărăcimea orașelor, care privea cu bucurie cum domnitorul lichida abuzurile boierimii Movileștilor. Acțiunea lui Ștefan Tomșa a fost aprobată și de mitropolitul Matei al Mirelor, care a scris că acest domnitor «era bun mai ales pentru săraci, dar aspru pentru boieri, pentru că aceștia erau nedrepți către sărăcime». Boierii «mîncau pe săraci ca niște lupi flămînzi» și «despoiau pe bieții oameni mai rău decît tîlharii, întrecîndu-se care să răpească mai mult»[49]). Un alt izvor arată că Ștefan Tomșa făcea dreptate săracilor, iar pe boieri «nici cum nu-i iubea, pentru jafurile ce făcuseră țării»[50]). Cît de mult ținea această lume la Ștefan Tomșa, și cu cîtă simpatie privise acțiunile lui, și cît de mult îi ura pe Movilești, se vede și din faptul că, după ce a fost înfrînt — la Tătăreni (noiembrie 1615), aproape toată populația capitalei, nu numai că n-a voit să iasă în întîmpinarea lui Alexandru Movilă și a boierilor lui, dar s-a refugiat la munte și prin păduri[51]).

Nu știm care a fost atitudinea Mitropolitului Anastasie Crimca față de noul domnitor, Alexandru Movilă. Se pare că a stat în expectativă așteptînd desfășurarea evenimentelor, care se precipitau. Din cauza atitudinii pe care a avut-o față de Movilești în anul 1616 se explică de ce a și fost menținut ca mitropolit

---

46) *Documente privind istoria Romîniei, A. Moldova, sec. XVII*, t. III, nr. 108, pp. 66-67; nr. 200, p. 125. Doc. din 30 martie 1613. In locul episcopului Mitrofan de Roman este menționat, ca episcop, Pavel; *ibidem*, nr. 203, p. 129; nr. 275, pp. 178-179, doc. din 18 octombrie 1614, apare ca episcop de Rădăuți Atanasie, înlocuind pe Efrem; *ibidem*, nr. 297, pp. 197-198; nr. 303, pp. 202-203, etc.

47) *Ibidem*, nr. 127, pp. 77-78.

48) *Ibidem*, nr. 275, pp. 178-181; nr. 297, pp. 197-198; nr. 303, pp. 202-203, etc,

49) A. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 338.

50) N. C. Bejenaru, *Ștefan Tomșa II (1611-1616; 1621-1623)* Iași, 1926, p. 40 și 41.

51) *Ibidem*, p. 50.

de noul domnitor Radu Mihnea, cu care însă avea să vină în conflict ceva mai tîrziu. Pînă în iunie 1617, Anastasie Crimca a continuat să rămînă în fruntea bisericii moldovenești[52]), dar înainte de iulie 1617, Radu Mihnea l-a obligat să se retragă din scaunul de mitropolit, înlocuindu-l cu Teofan[53]). De ce a izbucnit oare neînțelegerea dintre domnitor și mitropolit?

În timpul domniei lui Radu Mihnea (1616-1619) un număr tot mai mare de greci au început să ocupe dregătoriile principale și să cumpere moșii. Boierii moldoveni, reîntorși din pribegie, speriați de sărăcia și de lipsurile îndurate în timpul refugiului, deocamdată, au admis noua situație, nu s-au opus afluxului grecilor la dregătorii. De altfel aceasta a fost și politica lui Radu Mihnea, de a nu folosi boierimea compromisă politicește. Astfel, boierimea nouă, sprijinită de domnitor, a putut strînge averi mari din truda și munca poporului. În același timp Radu Mihnea a intensificat și susținut campania de închinări de mănăstiri moldovenești mănăstirilor grecești de la Muntele Athos, Ierusalim etc.[54]). Văzînd pericolul de care era amenințată biserica Moldovei, prin politica dusă de domnitor, cum și imensele averi scoase din țară, stoarse din sudoarea și munca țăranilor, Anastasie Crimca i s-a opus. După retragerea lui din scaunul metropolitan Radu Mihnea a continuat această politică și a închinat mănăstirea Galata — susținînd că afost rău condusă de călugării moldoveni — bisericii de la Sf. Mormînt[55]).

Văzînd tendința lumii avute și influența crescîndă a clerului grecesc în Moldova, Anastasie Crimca s-a îngrijorat și de soarta frumoasei sale ctitorii de la Dragormina[56]). De aceea, împreună cu frații Stroici, numiți de el mari ctitori, a scris, în așa zisul său testament, că atunci «cînd se va întîmpla sfintei mănăstiri, în vreun timp, după moartea «lor», vreo nevoie, pe cine va alege Dumnezeu a fi domn Țării Moldovei, nu cumva să cuteze cineva din domnitori, ctitori sau boieri din neamul nostru, a închina mănăstirea noastră Sfîntului Munte sau Ierusalimului, ori a o da sub autoritatea vreunui patriarh sau mitropolit sau a schimba pe călugării din Țara Moldovei sau a le pune egumen din mănăstire streină. Ce să aibă a lăsa mai sus scrisa mănăstire întru toate în pace și neclintită în veci. Iar cine va strica scrisoarea și orînduirea noastră acela să fie blestemat și de trei ori blestemat, anatema maranatha de la Domnul Dumnezeu și de la toți sfinții. Amin[57]).

Cît timp a stat în fruntea mitropoliei, în timpul primei domnii a lui Radu Mihnea, Anastasie Crimca a căutat să păstreze

---

52) *Documente privind istoria Romîniei, A. Moldova, sec. XVII*, t. IV, nr. 31, pp. 21-22; nr. 180, p. 142; nr. 213, pp. 172-173; nr. 214, pp. 173-174; nr. 218, p. 176.

53) *Ibidem*, nr. 237, pp. 191-192.

54) N. Iorga, *Istoria bisericii*, I, pp. 255-262 și 263-265.

55) *Documente privind istoria Romîniei*, vol. cit., nr. 310, pp. 250-251 (1618 martie 26).

56) N. Iorga, *op. cit.*, p. 265.

57) Episcopul Melchisedek, *O vizită la cîteva mănăstiri și biserici antice din Bucovina*, București, 1885, pp. 85-87; idem, în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, I, vol. 2. București, 1883, pp. 73-74; I. Bogdan, *op. cit.* p. 22.

bunurile mănăstirii sale, obținînd și confirmarea domnitorului [58]). Ca să poată menține în proprietatea Dragomirnei satul Dimideni și selișteа Bîrsănești, mitropolitul a fost nevoit să-i dea lui Radu Mihnea, deși acesta pretindea că nu voiește să ia ceva de la mănăstiri, șase cai și 200 de galbeni ungurești, pe care a pretins că i-a dat «la bir», fiindcă n-ar fi «putut împlini și aduna atunci, în acea vreme, birul împărătesc din țară», care «era pustiită și stricată de oști» [59]). Și pentru alte sate ale mănăstirii, ca să poată obține documente de întărire, Anastasie Crimca, la 30 mai 1617, a fost nevoit să plătească, aceluiaș domnitor, 700 de galbeni și să-i dea șase cai prețuiți la 200 de ughi [60]).

In timpul cît a fost nevoit să se retragă din fruntea bisericii moldovenești Anastasie Crimca este sigur că a stat la Dragomirna unde s-a îndeletnicit cu scrisul lucrărilor sale, dirijînd școala de caligrafi și miniaturiști, care o înființase aici. Mitropolitul Teofan, care l-a înlocuit, n-a lăsat urme evidente în istoria bisericii moldovenești. Cele cîteva documente care-l pomenesc nu scot în evedență nici o activitate deosebită din partea lui [61]).

După ce Radu Mihnea a plecat din Moldova (4 februarie 1619), turcii au numit ca domnitor pe Gașpar Grațiani, care nici, nu cunoștea limba romînă, iar boierii se înțelegeau și discutau cu el în limba slavă [62]). Gașpar Grațiani a menținut cîtva timp în scaunul mitropolitan pe Teofan. Ultima știre despre acesta, ca mitropolit, o avem din 23 aprilie 1619 [63]). La 16 mai 1619 Anastasie Crimca luase din nou conducerea mitropoliei [64]). Poate că domnitorul a găsit în el, ca unul din cei mai buni cunoscători ai limbii slave, un prețios colaborator. In orice caz, din documentele care ni s-au păstrat, constatăm o strînsă colaborare între noul domnitor și distinsul cărturar și mitropolit.

Delegat de domnitor, la 30 iunie 1619, Anastasie Crimca a judecat un proces dintre mănăstirea Bisericani și urmașii lui Ciolpan călugărul, pentru o parte de ocină din satul Orbic. Deoarece călugării n-au prezentat acte de proprietate, mitropolitul a dat dreptate urmașilor lui Ciolpan [65]). Intărind hotărîrea dată de mitropolit, la 1 iulie același an, domnitorul îi spune: «marele nostru rugător și părinte, care se numește Anastasie Crimcovici, arhiepiscop și mitropolit de Suceava [66]).

---

58) *Documente privind istoria Romîniei*, vol. cit. nr. 68, p. 46 (1616 septembrie 23).

59) *Ibidem* nr. 214, pp. 173-174 (1617 mai 30).

60) *Ibidem*, nr. 213, pp. 172-173.

61) *Ibidem*, nr. 318, pp. 261-263 (7 apilie 1618); aprobă măsura lui Radu Mihnea de a înlocui călugării „sîrbi", din mănăstirea Aroneanu, cu călugări „romîni"; ibidem, nr. 407, pp. 325-326; nr. 321, pp. 264-268.

62) Miron Costin, *Letopisețul țării Moldovei de la Aron Vodă încoace*, ed. P. P. Panaitescu, București, 1944, p. 38 și 39.

63) *Documente privind istoria Romîniei*, vol. cit., nr. 407, pp. 325-326.

64) *Buletinul Ioan Neculce*, fasc. 4 (1924), p. 320.

65) *Documente privind istoria Romîniei*, vol. cit., nr. 481, pp. 378-379.

66) *Ibidem*, nr. 482, pp. 379-380. Despre hotărîrea dată în proces de Crimca, domnitorul se exprimă astfel: „această dreaptă judecată ce a aflat părintele nostru Anastasie mitropolit de Suceava".

Și în timpul domniei lui Gașpar Grațiani, Anastasie Crimca a căutat să obțină întăriri pentru proprietățile mănăstirii Dragomirna. Totuși și acest domnitor, susținînd că țara era săracă, pentru a confirma în stăpînirea mănăstirii satul Mătieni, ce-i fusese dăruit de Alexandru Movilă, i-a luat 600 de ughi [67]). Mitropolitul a stăruit să obțină acte de întărire și de la domnitorul Alexandru Iliaș [68]). Dintr-un document cu data de 18 aprilie 1621 aflăm, că pentru răscumpărarea satului Drujești, Anastasie Crimca fusese nevoit să plătească 1000 de galbeni [69]).

În timpul îndelungatei sale păstoriri Anastasie Crimca a mai colaborat din nou cu Ștefan Tomșa (1621-1623), revenit a doua oară pe tron, cu Radu Mihnea, revenit și acesta a doua oară ca domnitor (1623-1626) și cu Miron Barnovschi (1626-1629). Se pare că nici unul din ei, nici chiar Radu Mihnea, nu i-a mai făcut dificultăți, astfel că a putut să-și continue liniștit activitatea. Relațiile de bună colaborare dintre Anastasie Crimca și Ștefan Tomșa se văd și din faptul că mitropolitul a dăruit mănăstirii Solca șapte fălci de vie la Cotnari [70]). La 1 iunie 1622 Anastasie Crimca a dăruit și mănăstirii Secul «șapte fălci de vie, cu cramă și cu pivnițe de piatră», toate la Cotnari. În actul de danie a prevăzut ca egumenul și călugării din această mănăstire să-l înscrie, împreună cu părinții săi, în «marele și micul pomelnic și la sfînta proscomidie» și să le facă pomenire «din an în an», adică părinților săi la 5 decembrie, iar lui la 6 decembrie. «Și mai înainte de vecernie să ne cînte paraclis și la trapeză colivă și să se dea băutură tuturor fraților și dimineața parastas și liturghie și iarăși la trapeză colivă și mîncare și băutură tuturor fraților. Și să ne pomenească în fiecare zi și la vecernie și la pavecerniță și la pololoșniță și la utrenie și la liturghie și la sfînta proscomidie, cum este obiceiul sfintei și dumnezeeștei biserici, după așezămîntul sfinților părinți. Aceasta așa să steie pînă cînd va sta sfînta mănăstire» [71]).

Ceea ce este însă mai interesant, pentru un înalt ierarh din timpul orînduirii feudale, este atenția acordată de Anastasie Crimca țăranilor, celor care întrețineau din munca lor grea întregul edificiu statal al vremii. La nimeni, pînă la el, nu se întîlnesc accente atît de simțite în exprimare față de acești oropsiți și exploatați, despre care a scris că erau «fără ocrotire din partea cuiva» și că nu știau unde «să se ascundă și să apuce din cauza unor astfel de șerpi nesătui și veninoși» [72]).

Se poate spune foarte puțin, după documentele pe care le avem [73]), despre colaborarea dintre Radu Mihnea, în domnia a

---

67) *Ibidem*, nr. 582, pp. 461-462 (1620 septembrie 13). Îi întărește și alte proprietăți.

68) *Arh. St. Iași*, CXLIV/2 (30 martie 1621).

69) *Acad. R. P. R.*, DXCI/23, orig. sl.

70) *Arh. St. Iași*, CCCL 1622 martie 30).

71) *Arh. St. București, M-rea Neamțu*, LXXXVII/2, orig sl. Această danie a fost întărită mănăstirii Secul de domnitorul Ștefan Tomșa în aceeași zi (*Arh. St. Buc., Achiziții noi*, CXCV/3, orig. sl.)

72) *Acad R. P. R.*, DLXXXIX/22, orig. sl.

73) *Arh. St. București, M-rea Galata*, I/3 orig. sl. (1623 noiembrie 21); *Acad. R. P. R.*, LXIX/41; LXIX/42 a-b. orig. sl.

doua, și Anastasie Crimca, care, însă a fost susținut mult, în sforțările și activitatea sa de domnitorul Miron Barnovschi [74]). Cea mai mare parte din documentele de danie, confirmări și scutiri de impozite acordate mănăstirilor de Miron Barnovschi, menționează aprobarea și binecuvîntarea mitropolitului [75]). Pentru a susține munca depusă de mitropolit și opera culturală, care se săvîrșea în mănăstirea Dragomirna, domnitorul i-a dăruit două sate și un vad de moară [76]). Ca o deosebită atenție, pe documentul din 9 decembrie 1627, prin care Miron Barnovschi a dăruit mănăstirii sale din Iași satul Toporăuți, Anastasie Crimca sau vreunul din cei mai buni ucenici miniaturiști ai săi, din mănăstirea Dragomirna, l-a pictat pe domnitor [77]). Este unicul document de acest gen pe care-l avem pînă la această dată.

Ultimul document în care Anastasie Crimca e pomenit ca mitropolit, în funcție, are data de 14 ianuarie 1629 [78]). Într-un document din 13 aprilie 1629 Anastasie Crimca este numit «sfînt răposatul părinte Anastasie Crimca mitropolit» [79]). Prin urmare el s-a stins din viață între 14 ianuarie 1629 și 13 aprilie același an La 21 aprilie 1629 în fruntea mitropoliei Moldovei se află Atanasie, fostul episcop al Romanului [80]).

Anastasie Crimca a fost înmormîntat în biserica veche a mănăstirii Dragomirna, unde s-ar putea să se fi retras cu puțin timp înainte de moarte. Călugării de aici «n-au fost destul de recunoscători pentru a-i săpa numele pe mormînt și el însuși n-avusese trufia de a-și găti încă din viață piatra de pomenire» [81]).

* * *

Anastasie Crimca este cel dintîi mitropolit al Moldovei care s-a gîndit să aline sau vindece — cît se putea — pe cei în suferință.

Domnitorii de la începutul sec. al XVII-lea, ca și majoritatea celor din secolul precedent, împreună cu dregătorii lor, au

---

74) N. Grigoraș, *Situația clerului moldovenesc în prima jumătate a sec. al XVII-lea și reforma domnitorului Miron Barnovschi*, în revista *Mitropolia Moldovei și Sucevei* an. XXXIII (1957), nr. 1-2, pp. 74-75.

75) *Acad. R. P. R.*, CCLVI/5; *Arh. St. București, M-rea Sf. Sava*, XIX/1; *M-rea Neamțu*, CXXXI/8 și XXIII/10; *M-rea Bîrnova*, IV/7; *M-rea Cetățuia*, I/1; *M-rea Bisericani*, I/6; *M-rea Bistrița*, II/21; *Muzeul Regional Suceava*, nr. 1731.

76) *Arh. St. Iași*, CLXIV/13 și CLXV/19.

77) *Muzeul Regional Suceava*, nr. 1731.

78) *Arh. St. București, M-rea Bistrița*, II/21.

79) Idem, *M-rea Neamțu*, LXXXVI/7, orig. sl.

80) Idem, *M-rea Bîrnova*, V/2; D. Dan, *op. cit.* p. 69, susținea că Anastasie Crimca ar fi murit „la începutul anului 1631". De aceeași părere a fost și I. Vorobchievici, *op. cit.* p. 40; P. Partenie. *op. cit.*, p. 24, credea că ar fi murit în anul 1630.

81) N. Iorga, *Oameni care au fost*, I, Vălenii de Munte, 1911, p. 220; D. Dan, *op. cit.*, p. 69, „Anastasie a fost înmormîntat în partea dreaptă a pronaosului vechii biserici din m-rea Dragomirna, unde o simplă lespede de piatră năsipoasă fără oarecare inscripție acopere mormîntul lui".

avut, ca preocupare principală, înbogăţirea şi procurarea mijloacelor materiale pentru întreţinerea curţii, a instituţiilor de stat cu caracter represiv, precum şi satisfacerea pretenţiilor turceşti, în bani şi aprovizionări, care erau în permanentă creştere. In toată orînduirea feudală n-a existat, din partea domnitorilor şi a marilor dregători, nici o preocupare referitoare la înbunătăţirea traiului maselor exploatate. Sumele de bani, aprovizionările şi muncile pretinse de domnitori, dregători şi turci, se realizau prin constrîngere şi rechiziţii. Venalitatea şi abuzurile agenţilor statului îngreuiau şi mai mult traiul maselor muncitoare. Aşa dar, într-o epocă în care activitatea întregului aparat de stat, în frunte cu domnitorul, a fost cea amintită, preocupările lui Anastasie Crimca sînt o excepţie. Ele arată că mitropolitul, datorită sufletului său simţitor şi culturii sale înalte, a încercat să pună în practică unul din principiile de bază ale creştinismului, şi anume, alinarea suferinţelor celor mulţi şi săraci.

Dacă pe lîngă unele mănăstiri au existat aşa numitele bolniţe, în care se da un oarecare ajutor celor bolnavi, Mitropolitul Anastasie Crimca a rupt cu această tradiţie şi a înfiinţat, pentru prima oară în ţara noastră, un spital într-un centru urban, în Suceava. Documentul, care arată cum s-a pus bazele acestei instituţii are data de 16 mai 1619. Domnitorul Gaspar Graţiani a dăruit Mitropolitului «un loc în mijlocul tîrgului... Sucevii, din locul domnesc, din sus de unde se face tîrgul, împotriva caselor Foltei sas, ca să facă acolo, pe acel loc, *spital* întru numele Domnului, *ca să fie pentru cei săraci şi neputincioşi şi şchiopi şi orbi şi alţii cari vor să se odihniască tot aciia, acolo, într-acel spital*» [82]).

Ca să poată funcţiona o astfel de instituţie îi trebuiau venituri proprii, fiindcă era destul de greu ca să fie întreţinută numai de mitropolit, mai ales că, după obiceiul timpului, visteria publică nu acorda astfel de subvenţii. Un document din 13 aprilie 1620, prin care se făceau unele confirmări de danii mănăstirii Dragomirna, menţionează că i s-a întărit şi un vad de moară, pe Suceava, mai jos de satul Buninţi. «*Însă de la această moară să aibă grijă să dea la bolniţă* [83]), *la săracii din tîrgul Suceava, cît va fi voia egumenului, căci acea bolniţă a fost făcută în numele lui Dumnezeu de ctitorul sfintei mănăstiri, părintele şi rugătorul nostru chir Anastasie Crimcovici mitropolit de Suceava*» [84]).

Nu ştim cît a funcţionat această instituţie spitalicească întemeiată de Anastasie Crimca. S-ar putea afirma doar că în timpul vieţii sale a fost pusă la dispoziţia celor săraci, care aveau nevoie de îngrijire medicală. După moartea lui sigur că a fost lăsată în părăsire, a fost poate desfiinţată, fiindcă nici un izvor nu mai aminteşte nimic despre ea.

Un document din 2 mai 1602 arată marea încredere acordată

---

82) *Buletinul Ioan Neculce*, fasc. 4 (1924), p. 320.

83) Aici s-a tradus vechiul slav bolonica, care înseamnă spital, prin bolniţă.

84) *Documente privind istoria Romîniei, A. Moldova*, sec. XVII, t. IV, nr. 582, pp. 461-462.

de populație mitropolitului Anastasie Crimca și autoritatea morală de care se bucura. Documentul se referă la dania făcută de fostul pîrcălab Mănăilă cel bătrîn, soției sale, ca să-l «cinstească cum se cuvine», iar după moarte să-l «pomenească» și «grijească» [85]). Obișnuit, asemenea donații, se întăreau, la cererea părților, de către domnitori, însă donatorul de mai sus se vede că avea mai multă încredere în autoritatea morală a mitropolitului, ale cărui sfaturi erau mai sigur că vor fi respectate, decît o hotărîre domnească, care putea fi oricînd uitată.

După prevederile vechiului drept romînesc biserica a avut, în materie de căsătorie, un rol predominant. Căsătoria nu era valabilă dacă nu se oficia după regulile impuse de biserică și dacă nu era binecuvîntată de slujitorii ei. Ca atare, nici divorsul nu putea fi valabil dacă nu era pronunțat de biserică, care nu-l acorda decît în cazuri bine determinate. Președintele instanței care judeca cazurile de divors era episcopul sau mitropolitul eparhiei, ajutat de un număr de preoți, delegați să facă anchetele la fața locului și să raporteze. Pe baza unui asemenea raport mitropolitul sau episcopul admitea sau respingea cererea de divors. De la Mitropolitul Anastasie Crimca ni s-a păstrat prima hotărîre de divors, autentică, cunoscută în Moldova, de la un mitropolit, pronunțată la 17 mai 1623, la cererea soției unui oarecare Platon, care ar fi fost un «făcător de rău», și, după ce-i risipise toate bunurile, o părăsise [86]).

Un loc deosebit, a avut Mitropolitul Anastasie Crimca în istoria culturii romînești. Nu se poate ști în ce mănăstire a învățat limba slavă și nici de la ce maestru a deprins și învățat gustul și răbdarea desenului și a culorii sobre, dar delicate, de o adevărată artă și de o imaginație atît de îndrăzneață. Poate că în mănăstirea Putna, unde va fi fost vreun maestru al miniaturii, necunoscut nouă astăzi.

Anastasie Crimca a fost un «caligraf cu gust și răbdare» [87]) și un mare artist în miniaturistică. El a creiat la Dragomirna un centru artistic în acest gen de artă, cu o mare activitate, o școală cu renume, care a influențat desvoltarea preocupărilor artistice din celelalte mănăstiri moldovenești [88]). El însuși a fost «unul din cei mai însemnați miniaturiști ai trecutului nostru» [89]), după cum se constată din manuscrisele pe care ni le-a lăsat. Din a doua jumătate a sec. al XVI-lea și pînă la începutul sec. al XVII-lea, se poate afirma că, doar Anastasie Crimca a fost singurul înalt ierarh cărturar. De asemenea, pînă la Varlaam, doar lucrările lui Anastasie Crimca atrag mai îndelung atenția cercetătorilor de istorie literară, limbă și artă.

În manuscrisele, care ne-au rămas de la Anastasie Crimca, dacă nu le-a scris el pe toate, sau, unele, în întregime, este însă sigur că multe din frumoasele miniaturi cu care sînt împodobite,

---

85) *Ibidem*, nr. 592, pp. 469-470.
86) *Acad. R. P. R.*, CDXXV/112, orig rom. vezi anexa.
87) N. Iorga, *Istoria bisericii*, I, p. 244.
88) Idem, *Les arts mineurs en Roumanie*, București 1934, p. 46.
89) Idem, *Oameni care au fost*, Vălenii de Munte 1911, p. 229.

între care se află și chipul lui și al domnitorului Ștefan Tomșa, cu explicațiile necesare, sînt opera sa[90]). Se înțelege că a fost ajutat în muncă de călugării ucenici ai școlii sale, de cei cu mai mult talent.

Pentru mănăstirea sa Anastasie Crimca a scris, a pus să se scrie și a înfrumusețat, cu un mare număr de miniaturi, în mare parte originale, majoritatea cărților de ritual. El personal n-a reprodus miniaturile după modelele avute, ci a introdus schimbări reușite, în culori dozate, în linii trase cu răbdare și multă atenție. N. Iorga susținea că vlădica Anastasie a acumulat în miniaturile sale figuri și detalii sub influența rusă[91]). Se pare că el a ținut anume ca să-și aibă chipul pe unele din cărțile scrise pentru Dragomirna. De obicei el este reprezentat în genunchi, îmbrăcat în haine arhierești, ca în evanghelia din 1617, care ar fi opera călugărului Ștefan[92]).

Dintre manuscrisele lui Anastasie Crimca, cunoscute pînă astăzi, amintim mai întîi *Apostolul*, aflat în fosta bibliotecă imperială din Viena, scris pe pargament fin, cu uncială mare, terminat în anul 1610. Mitropolitul i-a scris și epilogul, cu cerneală neagră și galbenă, avînd împrejur un chenar în aur, înfrumusețat cu flori de culoare roșie, verde și vînătă[93]). Crimca a scris cu mîna lui, în limba slavă, următoarea notă: «Acest sf. praxiu l-a făcut și l-a legat și l-a aurit cu ilustrații smeritul arhiepiscop chir Anastasie Crimca, mitropolitul țării Moldovei, spre pomenirea sa și a părinților săi Ioan Crimca și Cristina, și-l dădu la de curînd zidita mănăstire Dragomirna»[94]).

Manuscrisul are numeroase miniaturi, toate lucrate de mitropolit. I. Bogdan afirmă că s-a «desenat el însuși, în haine de ceremonial închinîndu-se în fața mănăstirii»[95]) și că «toate aceste ilustrații sînt invenții de ale lui Anastasie Crimca; ele sînt miniaturi și ornamente tipice, așa cum se dezvoltaseră pînă la dînsul în arta bizantină și slavonă»[96]). La începutul fiecărui Apostol «se află cîte o vignetă de o artă excelentă, iar titlurile apostolilor și literele inițiale sînt lucrate în aur»[97]). Cert este că elementul personal din această lucrare este cu mult mai bogat decît modelele copiate de alți caligrafi.

Lui Anastasie Crimca i se poate atribui, ca operă personală, o evanghelie, scrisă pe pergament, în limba slavă, și cu numeroase ilustrațiuni. Într-o notă se arată că mitropolitul a dăruit-o

---

90) Idem, *Istoria literaturii religioase*, pp. 125-126.

91) Idem, *Les arts mineurs en Roumanie*, p. 49. „Trebuie remarcat că Anastasie a cunoscut noul curent de artă, care se forma atunci în Rusia polonă și care va fi mai tîrziu sub influența focarului artistic din îndepărtata Moscovă“ *(ibidem)*.

92) *Ibidem*, p. 48.

93) I. Bogdan, *op. cit.* p. 23.

94) *Ibidem*, nota 1. Urmează blestemul pentru cei care ar fi înstrăinat cartea.

95) *Ibidem*, p. 25.

96) *Ibidem*, I. Bogdan, credea exagerată părerea lui Voskresensky, care a afirmat că aceste miniaturi ar fi avut „o mare însemnătate pentru istoria iconografiei slave“.

97) *Ibidem*.

mănăstirii sale, la 1 septembrie 1609[98]). El a mai scris și dăruit Dragomirnei, la 1 iulie 1614, o altă evanghelie, în care se află pictat și domnitorul Ștefan Tomșa, în genunchi, ținînd în mînă o carte de rugăciuni, iar Anastasie Crimca îmbrăcat în haine arhierești, ținînd într-o mînă crucea iar în cealaltă o carte[99]).

Anastasie Crimca a mai terminat de scris, în anul 1610, pentru mănăstirea sa și un liturghier. Manuscrisul are cîteva note, în limba slavă, în care se arată, între altele, cum a fost luat în anul 1653 de ostașii lui Timuș și răscumpărat de negustorul Statie și retrimis la mănăstire[100]). Un alt liturghier, tot în limba slavă, a fost terminat de scris și dăruit tot de mitropolit, mănăstirii Dragomirna, la 6 iunie 1616. Și această carte a fost luată de ostașii lui Timuș, și răscumpărată de un oarecare Paul Saulino cu 13 poloboace de miere și retrimisă la mănăstire[101]).

De la Anastasie Crimca, ca operă personală, terminată la 6 iunie 1616, avem și o psaltire, scrisă în limba slavonă, pe hîrtie, cu textul împodobit cu numeroase miniaturi. Dintre acestea atrage atenția reprezentarea bisericii mici din mănăstire. Psaltirea aceasta a fost luată de ostașii lui Timuș, în anul 1653, de la care a rescumpărat-o Ecaterina, soția lui Vasile Lupu[102]).

Nu numai acestea au fost lucrările lui Anastasie Crimca. În anul 1878 Kaluzniachi semnala un manuscris pe care se afla următoarea notă în limba slavă: «Această carte a sfîntului Nicon (Muntenegreanul) a făcut-o smeritul mitropolit Anastasie Crimcovici, care a fost la sfînta mitropolie a Sucevei, pentru pomana sa și a părinților săi Ioan Crimca și Cristina și a dat-o la cea din nou zidită mănăstire a sa, Dragomirna, unde este hram pogorîrea Sf. Duh, în zilele domnului Ioan Radu voievod, fiul lui Mihnea, în anul 7126 (1617-1618) luna...»[103]).

V. Vasilievschi semnala, în Vizantinischii vremenic, II, p. 78, un manuscris aflat în biblioteca din Leningrad (f. IV, nr. 307), cu următoarea notă în limba slavă: «Această carte anume *Metafrast* a început-o arhiepiscopul Anastasie Crimcovici și n-a putut-o isprăvi, iar după moartea lui (a isprăvit-o) ieromonahul Iorest egumen în zilele lui Vasilie voievod. Și s-a scris cu mîna popei Manoil din Suceava, de la hramul vovidenia Maicii Domnului în anul 7147 (1638) octombrie 11 zile. Și s-a scris aceasta cu mîna lui. Amin»[104]).

Activitatea artistică din mănăstirea Dragomirna a influențat și preocupările, în acest gen, din alte mănăstiri. Ca atare, avem

---

98) Melchisedek, *O vizită la cîteva biserici și mănăstiri antice*, etc. p. 304; P. Partenie, *op. cit.*, p. 57; Ipolit Vorobchievici, *op. cit.*, p. 44.

99) Victor Brătulescu, *Miniaturi și manuscrise din muzeul de artă religioasă*, București, 1939, p. 19; P. Partenie, *loc. cit.*; I. Vorobchievici, *op. cit.*, p. 46.

100) Ipolit Vorobchievici, *op. cit.*, p. 45.

101) *Ibidem*, p. 46.

102) *Ibidem*, pp. 46-47.

103) N. Iorga, *Două manuscripte înstrăinate ale lui Anastasie Crimca*, în *Revista istorică*, a. XIX (1933), p. 17.

104) *Ibidem*, pp. 17-18.

un număr de manuscrise de la ucenicii lui Anastasie Crimca, atît de la cei din Dragomirna cît și de la alții, care ședeau în alte mănăstiri. Astfel, ni s-a păstrat o evanghelie scrisă în limba slavă, pe hîrtie, împodobită cu chenare, miniaturi, vignete și inițiale în aur și culori vii. Cartea a fost scrisă și terminată de diacul Dimitrie Vasilievici Belinschi, la 18 septembrie 1609 [105]). Același diac, din ordinul mitropolitului, a mai scris și un liturghier, tot în limba slavă, pe care l-a terminat în anul 1610 [106]).

Așa zisul manuscris de la Liov este o evanghelie scrisă din ordinul lui Anastasie Crimca de călugărul Teofil din mănăstirea Voroneț. Lucrarea a terminat-o la 14 septembrie 1614. Pictorul Ștefan din Suceava a pictat imaginile sfinților, încheindu-și munca în anul 1617 [107]). Miniaturile din manuscris sînt foarte numeroase și intercalate aproape peste tot, chiar în text [108]). Cei care au lucrat acest manuscris au primit directive de la mitropolit, ceea ce explică numeroasele inovații și variante de miniaturi [109]).

Mai trebuie menționat faptul că o parte din documentele scrise în cancelaria domnitorului Ștefan Tomșa sînt adevărate opere de artă. Scrisul, dozajul cernelelor de culori deosebite, mai ales auriul și negrul produc o impresie foarte plăcută. Acestea nu pot fi decît opera unor ucenici al lui Anastasie Crimca, de la Dragomirna, intrați în serviciul cancelariei domnești.

În general toate manuscrisele, atît cele lucrate de Anastasie Crimca, cît și cele ale ucenicilor săi, reprezintă adevărate opere de artă în acest gen și pot fi considerate ca ultima etapă în evoluția miniaturisticii din mănăstirile moldovenești. Toate lucrările amintite se remarcă prin imaginație, inspirație, artă delicată, armonie de culori, reprezentînd adevărate podoabe, care se impun chiar celui mai pretențios artist și cunoscător de artă, scoțînd în evidență că autorii lor erau dotați cu mult simț artistic.

Dar calitățile de mare artist ale lui Anastasie Crimca se observă din plin și în construcția mănăstirii Dragomirna, zidită, sigur, după indicațiile sale. Dragomirna este unul din «cele mai strălucite monumente ale vechii noastre arhitecturi, iar pentru Crimca un titlu veșnic de glorie» [110]). Arhitectul bisericii a primit, de la mitropolit, «pe lîngă plan, pe lîngă unele principii de boltire și o serie de elemente și detalii». În primul rînd înălțimea neobișnuită a bisericii nu este inovația «unui arhitect meridional, venit dintr-o regiune unde proporțiile sînt cu totul altele» [111]). La biserica mănăstirii Dragomirna raportul dintre înălțime și lărgime este surprinzător de mare, ajungînd împreună cu turla la

---

105) Ipolit Vorobchievici, *op. cit.* p. 44. Această carte a fost răscumpărată de la ostașii lui Timuș de Gavriil hatmanul și restituită mănăstirii.

106) *Ibidem*, p. 45. Liturghierul a fost răscumpărat, la 28 septembrie 1653, de la niște ostași ai lui Timuș de către Ecaterina, soția lui Vasile Lupu.

107) Siraapie der Nersesian, *op. cit.*, p. 696.

108) *Ibidem*, p. 697.

109) *Ibidem*, p. 724.

110) N. Iorga, *Oameni care au fost*, p. 217; idem, *Un arhiereu artist Anastasie Crimca*, în *Floarea Darurilor*, II (1907), nr. 18, p. 274.

111) G. Balaș, *op. cit.* p. 36.

32 m. față de o lărgime în exterior, de 9,60 m. [112]). Este aici o evidentă influență a sistemului de construcție al catedralelor occidentale pe care Anastasie Crimca le-a vizitat în timpul refugiului cu Petru Șchiopul. Arhitectul sigur că a primit de la el indicații în acest sens.

O altă caracteristică a acestei biserici este împodobirea turlei, în întregime, cu ornamente săpate în piatră. S-ar părea că ctitorul a urmărit să împodobească la fel și corpul bisericii, ca la Trei Ierarhi, dar poate că a renunțat la acest plan din lipsă de mijloace materiale [113]). Tot elementul original de construcție de la această biserică, una din capodoperile arhitecturii moldovenești, nu poate fi atribuit decît lui Anastasie Crimca [114]). Sugestiile și chiar indicațiile lui au fost determinante, iar arhitectul a trebuit să le execute. Astfel, datorită colaborării dintre arhitect și artistul-cărturar, mitropolitul Anastasie Crimca, arhitectura bisericească din țara noastră s-a îmbogățit cu una din cele mai frumoase lucrări de artă. Oricine privește această biserică este copleșit de un sisțământ de admirație, fiindcă reprezintă concretizarea unui nou avînt, a unei noi concepții artistice, caracteristice și orginale. Decorația nouă, originală, cuprinde toate părțile principale ale bisericii. Ușile, ferestrele, turnul, nervurile bolților, au săpate decorațiuni, în care abundă trandafirii și alte flori [115]). Biserica Mănăstirii Dragomirna nu poate fi comparată decît cu biserica de la Curtea de Argeș și cu Trei Ierarhi [116]).

Construcția bisericii mănăstirii Dragomirna se pare că s-a terminat în anul 1609, după însemnările lui Anastasie Crimca. Pisania bisericii nu ni s-a păstrat. Avem în schimb pisania bisericii mici, terminată la 27 iulie 1602. Și această biserică, deși foarte mică, are totuși proporții frumoase și e destul de înaltă în raport cu lățimea [117]).

Paralel cu celelalte preocupări Anastasie Crimca și-a pus și problema moralizării vieții clerului monastic, urmărind să-i impună anumite preocupări adecvate misiuni sale. Sigur că el a făcut aceasta mai întîi la Dragomirna și cu sprijinul domnitorului Miron Barnovschi a căutat să introducă același fel de viață și preocupări și în celelalte mănăstiri [118]).

Aceasta este, în linii generale, activitatea socială, culturală și politică a mitropolitului Anastasie Crimca, om de înaltă cultură, cărturar distins, artist delicat și substil, atent la suferințele celor mulți, pe care a încercat, pe cît i-au îngăduit posibilitățile și împrejurările, ca să le aline. Mitropolitul Anastasie Crimca a fost și un patriot, un apărător al bisericii moldovenești împotriva cotropirii clerului grecesc și un apărător al ortodoxismului împotriva catolicismului.

*N. GRIGORAȘ*

---

112) *Ibidem*, p. 33.
113) *Ibidem*.
114) *Ibidem*, p. 36.
115) N. Iorga, *Istoria Romînilor în chipuri și icoane*, Craiova 1921, p. 112.
116) P. Partenie, *op. cit.*, p. 39.
117) G. Balș, *op. cit.*, p. 25.
118) *Acad. R. P. R.*, LXXXVI/14, orig. rom. (1626 septembrie 20).

A N E X À

1623 (7131) mai 17, Iaşi.

† ARHIEPISCOPUL ANASTASIE ŞI MITROPOLIT DE SUCEAVA

Scriem şi mărturisim, cu ciastă scrisoare a noastră, cum au venit, înaintea noastră, Chirana de s-au jeluit pre bărbatul său, pre Platon, şi au dzis că i-au mâncat şi i-au străcat tot ce au avut. După aceea au fugit şi o au lăsat. Şi au mărturisit popa Vasilie de Românești şi alţi mulţi oameni buni, cum Platon nu iaste om bun, ce iaste făcătoriu rău.

Printr'aceaia, noi dac(ă) am vădzut joloaba ei şi atăta mărturie mare, noi i-am făcut cartea noastră, ca să nu mai aibă treabă Platon cu Chirana, nici Chirana cu Platon, ce să fie slobozi unul de altul în veaci.

De aciasta scriem şi mărturisim cu aciastă carte a noastră.

Scris în Iaşi, anul 7131 (1623) mai 17.

*Anastasie mitropolit* (m. p.)

Acad. R. P. R. CDXXV/112
Orig. rom. hîrtie, filigran, pecete aplicată, căzută.

# TIPOGRAFIA DE LA MĂNĂSTIREA NEAMŢU

## La o sută cincizeci de ani de activitate.

La 4 iulie 1957, s-a împlinit o sută cinci zeci de ani, de cînd de sub teascurile tiparniţei de la Mănăstirea Neamţ, a ieşit prima lucrare, intitulată „Vieţile Sfinţilor" pe septembrie.

O prezentare bibliografică, care să înşire numărul tipăriturilor nemţene, este imperios cerută. Pentru perioada de pînă la 1830, se poate urmări în Ioan Bianu şi Nerva Hodoş „Bibliografia romînească veche". Pentru o altă perioadă, Protos. Petroniu Tănase a întocmit lucrarea: „Tipăriturile nemţene între 1830-1874 - Bucureşti 1947". Această lucrare se află în manuscris şi a fost prezentată ca teză pentru obţinerea titlului de licenţă în teologie.

Este necesar să se întocmească o lucrare de ansamblu care să cuprindă tot ce s-a publicat de la început şi pînă azi. O astfel de lucrare ar scoate, îndeosebi, în lumină, activitatea rodnică a acestei tiparniţe mănăstireşti.

Cum anul 1957 reprezintă o dată de însemnătate istorică pentru tipografia din Mănăstirea Neamţ, am socotit de bine, ca să punem în atenţia cetitorilor, cîteva aspecte din trecutul acestei tiparniţe, mai ales în aceste momente cînd lavra Neamţului se reînnoieşte printr-o masivă lucrare de restaurare cu grija şi fondurile statului.

* * *

## Organizarea tiparniţei nemţene 1792-1807.

Începutul tiparniţei nemţene este învăluit în taină. Stareţul Paisie Velicicovschi ar fi făcut demersuri şi ar fi obţinut şi aprobarea „la anul 1792 ca să se întemeieze tipografie în mănăstire" [1].

Din corespondenţa stareţului Neonil cu Mitropolitul Andrei Şaguna, din „Hrisoavele" Domnitorului Grigorie A. Ghica, precum şi din afirmaţia lui C. Erbiceanu în legătură cu faptul că Irinarh Roset ar fi învăţat meşteşugul tipografiei la Neamţ în 1792, s-ar deduce că întemeietorul tiparniţei ar fi Paisie [2].

Socotim însă, numai în parte întemeiată această părere. Paisie a nutrit dorinţa, va fi făcut demersuri, însă „boala care-l slăbea tot mai mult" nu i-a îngăduit să realizeze acest dor [3].

După însemnările ce le-am găsit în manuscriptele bibliotecii Mănăstirii Neamţ, precum şi din unele lucrări care s-au ocupat de această tiparniţă, meritul de a fi adus tiparniţa este împărţit între stareţii: *Sofronie*, *Dorotei (Doroftei)*, *Dosithei (Dosoftei)* şi

*Ioan* [4]). Aceşti stareţi au condus mănăstirea după moartea lui Paisie. Datele extreme pentru organizarea tipografiei ar fi 1800-1809.

Din confuzia şi inexactităţile care sînt, putem afirma următoarele:

Paisie este iniţiatorul întemeierii unei tiparniţe la Neamţ. Că va fi avut şi aprobarea ocîrmuirii încă de la 1792, este un merit în plus. Boala şi apoi moartea întîmplată la 15 noiembrie 1794, au stînjenit pe ucenicii săi în realizarea acestui măreţ gînd.

Mai tîrziu însă, ucenicii au început a căuta să înjghebe o tiparniţă în mănăstire.

Acţiunea începe, poate, din vremea stareţului Sofronie şi se continuă şi sub stareţii Dorothei şi Dosithei.

Sofronie fusese la Kiev, după „cărţi duhovniceşti", Dorothei învăţase „şcoala teologică din Bucureşti" [5]) cu care prilej au văzut tipografiile din aceste centre. Alţi părinţi mergeau mai des la Iaşi, unde se bucurau privind cum lucra tipografia de acolo. Cu povestirile lor, vor fi întreţinut elanul pentru înjghebarea tiparniţei. Era nevoie de un moment potrivit. Şi iată cum a venit:

Dosithei Calmuţki - Calmuş - de orgine romîn, în 1800, era economom mare al mănăstirii. La hramul mănăstirii din acel an a venit şi „popa Mihail Strelbiţchi" vestit tipograf. Dosithei foloseşte această întîlnire, cerînd sfat lui Mihail Strelbiţchi de cum s-ar putea înjgheba o tiparniţă la Neamţ. „Popa Mihail" nu stă pe gînduri şi întrezărind efectele binefăcătoare, se face ctitorul tiparniţei nemţene, dăruind „un teasc vechi de lemn de inimă de păr, o sumă de instrumente, o cantitate de literă şi alte obiecte" [6]).

Transportul, aşezarea, completarea lipsurilor, pregătirea personalului, săparea stampelor şi a literelor principale, precum şi alte lucrări ale muncii organizatorice, au durat de la 1800 pînă la 1807.

La această zăbavă se mai adaugă şi faptul că cei doi tipografi pregătiţi de Protopopul Mihail din Dubăsari, călugării Ignatie şi Sofronie „nu prea corespundeau aşteptărilor şi nevoilor momentului" [7]).

Dosithei Calmuş ajungînd stareţ, a accelerat lucrările pentru începerea activităţii tipografice. El a însărcinat cu grija tiparniţei pe tînărul Gherontie, cel care va deveni vestitul „Gherontie tipograful" al cărui nume apare pe mai toate tipăriturile pînă la 1832.

Iată cum Mihail Strelbiţchi „tipograf din tipografia mitropoliei Iaşi" [8]) a devenit ctitor al tiparniţei de la Mănăstirea Neamţu, împreună cu viitorul stareţ, Dosithei şi tipograful Gherontie.

Stareţul Ioan a găsit tipografia organizată şi cu sprijinul lui Veniamin Costachi, a iniţiat o prodigioasă activitate.

* * *

## Epoca 1807-1831

Sfîrşitul anului 1807, începutul anului 1808, reprezintă în istoria Mănăstirii Neamţ şi a tipografiei un moment deosebit. Este începutul petrecerii temporare a Mitropolitului Veniamin Costachi la această mănăstire.

Veniamin Costachi venind la Neamţ a luat cu sine nu numai „o parte din materialul tipografiei" [9]) dar şi pe „meşterii săi de la Mitropolie: cinci zeţari, zece drugari, patru pilcari, patru prubari, doi prefăcători şi pisătorul de chinovar" [10]).

Stareţul Ioan a dat toată asculatarea lui Veniamin, aşa încît cu materialul şi meşterii aduşi de Ve-

niamin, tiparnița se organizează temeinic.

Printre tipografii lui Veniamin venise de la Iași „tipograful Gherasim“ [11]), care alături de Gherontie și Ignatie, va lucra la tipărirea multor lucrări.

Imboldul dat de Veniamin artei tipografice din Mănăstirea Neamț, a fost decisiv și numai el a făcut vestită această lavră și considerată apoi ca „vatra de cultură“ [12]).

Tipografii aveau sprijinul artistic al gravorului „ierei Simeon Isoteschi“. Veniamin și cu celalalt Gherontie și Grigorie lucrau la „dezgroparea literaturii străbune“ [13]). Acum călugării de la Neamț „asudau traducînd și tipărind volumele cu duzina“ [14]), așa încît tiparnița de aici era „atelierul cel mai mare pentru Biserica Moldovei“ [15]).

Veniamin dădea tot concursul și ca patron și ca traducător. Sub ochii lui, cu binecuvîntarea, cu sprijinul material și duhovnicesc, cu osteneala tălmăcirii și a corecturii, cu cea a alcătuirii prefețelor apar lucrări, una după alta, în fiecare an.

Petrecerea lui Veniamin și activitatea desfășurată de el aici a fost un puternic stimulent pentru părinții nemțeni, făcînd ca ei să-și organizeze o temeinică tiparniță și prin evitarea greșelilor de tipar să contribue la întărirea limbii romînești, iar cărțile să fie căutate și rîvnite de evlavia credincioșilor.

Prin Veniamin, tiparnița Mănăstirii Neamț devine a doua tipografie bisericească din Moldova, de aceea „nici o altă influență nu putem vedea decît a lui Veniamin în fundarea acestei tipografii“ [16]).

Veniamin este pe drept cuvînt ctitorul tiparniței nemțene. De acum tiparnița va funcționa cu un avînt necunoscut înainte de petrecerea lui Veniamin aici, scoțînd lucrări variate și bogate.

După plecarea lui Veniamin-octombrie 1812, tiparnița a continuat cu același elan.

Stareții mănăstirii aveau în atenție tiparnița. Era necesar ca mărindu-și capacitatea de producție să se facă și noi investiții pentru cumpărare de mașini și unelte tipografice. În anul 1815 s-au făcut încă „două teascuri noi de lemn de inimă de păr, s-au vărsat slove, s-au săpat stampe și s-au mai făcut și alte multe obiecte necesare tipografiei“ [17]). Aceste completări de inventar și înbunătățiri s-au făcut în vremea starețului Silvestru.

Tot în această perioadă au fost trimiși „cu cheltuiala mănăstirii la Kiev, ca să învețe săpătura în lemn și aramă monahii Gherva-sie și Nectarie“ [18]).

Între 1807-1821, s-au tipărit mai multe cărți. De la „Viețile Sfinților“ pe septembrie din 4 iulie 1807 și asupra cărei încă sînt discuții dacă a apărut sau nu la Neamț, la Psaltirea din 1807-1808 [19]), apare: *Rînduiala psalmilor* (1808), *Cazania*, *Chiriacodromion* (1811), *Octoih*, *Ceaslov*, *Psaltire*, *Evanghelie* (1818), *Liturghier*, *Scara*, *Checragarion*, *Adoleshia filoteos*, *Rasoforul*, *Întrebătoarele răspunsuri*, *Adunarea cuvintelor celor pentru ascultare*, *Efrem Sirul*, *Carte folositoare de suflet*, *cărți de muzichie*, *Viețile sfinților*, *Noul Testament în două ediții*, *Adunare pe scurt a dumnezeeștilor dogme ale credinței ortodoxe*, *Apologhia*, *Epitomi*, *Dogmele credinții ortodoxe*, *Tipic*, *Tîlcuirea pe scurt a antifoanelor*, *Cuvintele lui Isac Sirul* [20]).

Iată o listă sumară a unora

dintre lucrările apărute aici în această epocă.

Cu dexteritatea căpătată cu prilejul imprimării atîtor lucrări avînd material potrivit şi artişti specializaţi la Kiev, precum şi tehnicieni inscusiţi, în anii 1820-1821 se începe tipărirea *Evangheliei mari,* cea mai mare carte - ca format - ce a putut ieşi din piesele tipografice romîneşti ale timpului. Forma în care a ieşit această lucrare constituie o dovadă a înaltului nivel tehnic şi artistic la care au ajuns aceste arte la Mănăstirea Neamţului, la începutul secolului al XIX-lea" [21]).

Cerneala era încă udă, cînd materialul a trebuit să fie strîns din pricina eteriei.

## Epoca 1821-1859

„Răzmeriţa din 1821" cum numeşte schimonahul Martinian cel „de pisti Prut", răscoala eteriştilor [22]), a făcut ca tipografia să-şi înceteze activitatea. Materialul s-a strîns, s-a închis în lăzi şi a fost ascuns tainic de „duhovnicul şi tipograful Gherontie" de n-au ştiut „nici servitorii" [23]). Litera a fost îngropată precum şi „colile trase din Evanghelia cea mare" [24]). Lucrările au fost dosite prin ascunzătorile ce mai înainte se făcuse şi care erau neştiute.

Stareţ era atunci Ilarie „drept moldovan, om împodobit cu fapte bune, pricopsit în cele duhovniceşti şi politiceşti, viteaz în toate scîrbile şi întîmplările ce-i veneau" [25]). Ilarie a poruncit să fie ascunse odoarele, documentele, icoana Maicii Domnului făcătoare de minuni şi tiparniţa.

Trecută „răzmeriţa" a urmat o perioadă de stagnare în viaţa tipografiei pînă la o nouă reorganizare a tiparniţei.

În anul 1822 nu apare nici o tipăritură. Lucrări încep a apărea abia din 1823. Deacum metodele de lucru se îmbunătăţesc, inventarul se completează, în aşa fel încît în 1830 tipografia îşi zice „cea acum din nou făcută" [26]).

Perioada 1822-1859 cunoaşte în istoria mănăstirii şi tipografiei nemţene, figuri de stareţi vrednici după Ilarie (mort în 1823), ca: Dometian, Mardarie, Venedict, Neonil, Natanail, Dionisie Romano, Gherasim. În chip deosebit pentru tipografie în această perioadă, remarcăm contribuţia lui Neonil şi Dionisie Romano.

Venirea lui Neonil în 1843 în a treia sa stăreţie coincidea cu hotărîrile domneşti - ofisul nr. 175 - care prevedea obligaţiuni „a se ţinea această tipografie în cea mai bună stare înaintătoare şi a se tipări neîncetat cărţile acele bisericeşti" [27]).

Neonil găsea tiparniţa cu 3 teascuri - unul de la Mihail Strelbiţchi şi două făcute în 1815. La Viena apăruseră „Maşinile cilindrice". In 1847, Neonil face comandă pentru o astfel de maşină la fabrica Leo Müller „succesor Witwe-1845". Era în ţară, unica maşină de acest fel [28]). Această maşină a costat „mulţime de cheltuială... mai bine de 800 galbeni", însă s-a dovedit a fi „foarte lesnicioasă" [29]). A mai făcut alte „două teascuri de fier şi unelte de tipărit cărţi" [30]).

Din acest belşug de maşini, Neonil putea face gesturi generoase, făgăduind „teascuri de tipografie" marelui Şaguna.

Neonil a dezvoltat simţitor activitatea tigografică ridicînd nivelul tehnic şi artistic la înălţimea condiţiilor timpului său. Înzestrînd tipografia „întrucît nici au mai fost şi nici se află asemenea întru amîndoo ţările aceste", a făcut să apară „mulţime de cărţi, spre folosul bisericilor şi a patriei" [31]).

Cei aproape zece ani din a treia stăreţie a lui Neonil, au însemnat timpul de ascensiune pentru tipografie. S-au lucrat „mii de publicaţii, mai ales liturgice, cu gust ales înfrumuseţate şi bogate în conţinut“ [32]).

La moartea sa – în 1853 – Neonil lăsa mănăstirea „stăpînă pe o măreaţă şi vestită tipografie“ [33]).

Corespondenţa ce a existat între Neonil şi Andrei Şaguna în problema tipografiei, dezvăluie intimităţi şi sensibilităţi sufleteşti de o rară şi aleasă vibraţie umană, eclesiastică şi patriotică.

Aprecierile pe care le face Şaguna despre tipografia nemţană, în vremea lui Neonil, sînt mai mult decît măgulitoare. Iată cîteva din aceste aprecieri:

1) „Cărţile dăruite le-am aflat foarte curat tipărite“;

2) „Se vede că aveţi tipografie foarte bună“;

3) „Asupra ei (a tipografiei) şi asupra tipăririi se poartă grija cea cuviincioasă“;

4) De aceea Şaguna cere informaţii „de unde aţi tras literile bisericeşti care le aveţi mai nouă şi cu ce preţ? Ca după aceasta să ne putem îndrepta şi noi“;

5) „De la fabricantul cel vestit Haase (Gotlieb) din Praga am căpătat răspuns cum că litere, cu care se tipăresc cărţile bisericeşti ale noastre, în fabrica sa nu se află, ci că asemenea litere se toarnă în mănăstirea, a cărei înainte stătător eşti prea cuviosia ta...“ [34]).

Neonil a răspuns dînd anumite informaţii. Pentru adunarea teascurilor, Neonil a trimis cu oferta sa la Şaguna pe păr. Teofan, cel ce fusese în Bucovina şi de unde cu 1399,20 lei cumpărase o maşină de „turnat răstavuri (1852)“ [35]).

Alţi intermediari între Neonil şi Şaguna au fost: shimonahul Gheorghe şi monahul Nifon Bălăşescu – din Mănăstirea Neamţ.

Atitudinea binevoitoare a lui Neonil, a mişcat inima lui Şaguna încît îi scrie: „Prea cuviosia ta ţi-ai ridicat monument tare şi statornic... Mănăstirea Neamţului era aici pînă acum numai a celor şi cu numele cunoscută care avură norocirea a o vedea, însă acum cu cinste şi cu evlavie o numeşte mai tot creştinul din această eparhie şi numele Neonil e legat de mari suveniri“ [36]).

* * *

În anul 1855 a ajuns stareţ Dionisie Romano, ucenic al stareţului Dometian. Învăţase munca tipografică la Bucureşti[37]). Cunoştea întregul secret tehnologic al tipografiei, aşa încît ajuns stareţ se ocupă în mod deosebit de ea. Îl ajută şi hotărîea domnească din 1855 care dorea „să se înbunătăţească institutul de tipo-litografie“ a mănăstirii.

Dionisie în scurtul său timp de stăreţie a făcut „oarecari înbunătăţiri la tipografia mănăstirii procurînd litere moderne pe lîngă acelea vechi bisericeşti cirilice şi tipărind cîteva cărţi“ [38]).

Cu aceste două mari figuri, în această perioadă s-a modernizat tiparniţa nemţană, devenind o adevărată tipografie.

* * *

## Între 1859-1883

Măsura de secularizare a averilor mănăstirilor închinate a atins şi mănăstirea chinovială Neamţu şi tipografia ei.

Dezorganizarea şi destrămarea tipografiei, în special, a fost o pagubă regretabilă.

Maşina cilindrică a fost împa-

chetată şi dusă la Focşani, de unde „în 1863 a fost dusă la Bucureşti la tipografia Statului“ [39]). Alte două teascuri „au fost transportate la Chişinău de monahul Isachie – un eminent turnător de litere, care a trăit în acel oraş, spre a aranja tipografia de acolo“ [40]). Un teasc de fier şi cu multe alte obiecte tipografice „s-au dat tipografiei de la Episcopia Buzăului“, iar celelalte teascuri au fost „împachetate în lăzi şi expediate. Pe cale lăzile s-au rătăcit, o parte ajungînd la Focşani, iar altele la Galaţi“ [41]).

Aşa s-a împrăştiat şi s-a rătăcît frumoasa tigografie a Mănăstirii Neamţului, care ajunsese prin sîrguinţa stareţilor şi a maeştrilor ei în această artă, să ţină primul loc printre tipografiile romîne“, făcînd din Mănăstirea Neamţul, un focar de activitate literară şi bisericească în acele timpuri“ [42]).

Ceea ce a fost şi mai dureros, a fost faptul că „mănăstirea a pierdut un instrument de cultură romînească, dar el n-a intrat nici în patriomoniul statului“ [43]).

În timpul secularizării 1859-1860 a fost stareţ Gherasim.

Din 1860 pînă în 1887 a fost stareţ Timotei.

Timotei a avut de luptat cu multe şi mari greutăţi, mai ales că în 25 noiembrie 1862 asupra mănăstirii s-a abătut un foc mistuitor cînd „se aprind bisericile, biblioteca, din care ard multe cărţi şi manuscrise, chiliile, trapeza, magaziile... aproape toată incinta este topită...“ [44])

Nimănui nu-i mai era gîndul la tipografie. Şi apoi ce mai rămăsese din ea? Un singur teasc!

Este totuşi mare meritul lui Timotei. A păstrat un optimism deosebit reparînd mănăstirea şi îngrijindu-se şi de reorganizarea tipografiei.

A cumpărat „plumb nou şi matriţe de turnat litere, chenare şi linii“. În 1875 a cumpărat şi o maşină de tipărit, a cărei piese se află în muzeul mănăstirii. Maşina este de la firma „G. Sigl Wien-Berlin 1873“. În acest an s-a făcut şi firma tipografiei, pe tablă de format dreptunghiular, cu ramă de scîndură, pe fond albastru stă scris cu litere albe cirilice: „Tipografia sfintei mănăstiri Neamţul 1875 octombrie“. Firma aceasta se află în muzeul mănăstirei. Firma demonstrează că la data de mai sus, Timotei reuşise să facă aproape o completă reorganizare. Pînă acum apăruseră cîteva lucrări sporadice: *Dumnezeeştile Liturghii* sub stareţul Gherasim 1860; *Slujba Sfîntului mucenic Modest*, episcopul Ierusalimului 1861; *Învăţături creştineşti* 1861; *Ceasoslovul* 1874.

Reorganizarea făcută de Timotei, ar putea fi numită cea de a doua tipografie la Mănăstirea Neamţ.

„Înainte cuvîntare către cetitori“ a lui Timotei la Ceasoslovul din 1874, este de o preţioasă însemnătate pentru istoria tipografiei nemţene de după secularizare. Iată ce scrie Timotei:

„Vechea tipografie a acestei mănăstiri din împrejurările care cred că în deobşte sînt cunoscute, se găsea într-o stare mai cu totul părăsită, încît numai cu un singur teasc ce mai rămăsese acum, nu s-ar fi putut ajunge la scopul dorit, de a se retipări mai multe cărţi. Am închipuit deci mijloace particulare şi am mai cumpărat încă un teasc nou, ca împreună cu cel rămas mai dinainte să poată îndeplini trebuinţa cerută, spre ajungerea scopului propus. Aşa dar înjghebînd după putinţă tipografia şi reorganizînd-o cu cele ei trebuitoare am început cu ajutorul Atotputerni-

cului Dumnezeu retipărirea Ceasoslovului care acum au şi ieşit de sub tipariu în chipul precum se vede“ [45]).

Această nouă încercare de afirmare a tipografiei Mănăstirei Neamţ a durat însă numai pînă în 1883.

În 1883 Melchisedec, episcopul Romanului, scria cu îngrijorare că în timp de 20 de ani după secularizare „nu s-au mai tipărit cărţi bisericeşti, afară de cîteva tipărite în Mănăstirea Neamţului, un *Ceaslov* şi o *Liturghie*, care se datorează zelului celor din urmă stareţi ai acelei mănăstiri; arhimandriţii Gherasim şi Timotei, care au întrebuinţat la aceasta propriile lor mijloace şi apoi lipsa de ele i-au făcut să înceteze“ [46]).

## Epoca 1883-1922

După 1883 tipografia nemţană nu a mai putut face faţă cerinţelor noi. Condiţiile tehnice superioare ale celorlalte tipografii din ţară, precum şi înmulţirea lor în mai toate oraşele mari, apoi deschiderea şi funcţionarea tipografiei cărţilor bisericeşti, au fost în acelaşi timp cauze care au pus în inferioritate vechea tiparniţă nemţană. Tiparniţa şi-a încheiat activitatea!

În perioada 1883-1922, tipografia nu a mai lucrat. Se mai trăgeau doar unele icoane, după stampele vechi ale tipografiei.

Dosarele arhivei mănăstirii vădesc dorinţa de refacere a tipografiei. Ele cuprind nenumărate intervenţii, tratative, insistenţe. Au lucrat în această direcţie, în special stareţii: Veniamin Niţescu, Narcis Creţulescu şi Meletie Nicuţă [47]).

* * *

## Reînfiinţarea 1922-1944

După războiul prim mondial încep lucrările de redeschidere a tipografiei.

Stareţul Daniil Ciubotaru „a ajutat la reînfiinţarea tipografiei şi a făcut unele înbunătăţiri“ [48]).

În 1922 s-au dus tratative pentru cumpărarea unei tipografii de la Societatea de editură „Luceafărul“ din Chişinău. Fraţii Urmă au avut procură de cumpărare şi în iulie 1922 tipografia a fost cumpărată. Demontatul, transportul şi montatul, amenajări la clădire, procurare de hîrtie, cerneală şi alte investiţii, plus costul tipografiei au însumat circa 800.000 lei. Peste 700.000 lei s-au cheltuit din fondurile mănăstirii.

Inventarul adus a constat din:

1. - două maşini plane, una marca „Iohanesberg“ m. 12 tip. 1911 nr. 8374 şi alta marca „Frankentahl“ m. 7/8 tip. 1892 nr. 4609;

2. - două maşini „Boston“, marca Ph. Donau-Dresden nr. 815 şi E. N. W.;

1. - două maşini de tăiat hîrtie şi mucava marca „Dietz-Listing“ şi „Papser“;

4. - maşini de cusut sîrmă şi de perforat;

5. - instrumente diferite, prese, valuri, matriţe, cîteva sute de kilograme literă diferită [49]).

La acest inventar în 1940 s-a adaogat o maşină comandată în Germania, marca „Planeta-Rapid-Illustrations-Buchdruckk Scherellaüfermod. N. A. 2, care a costat peste 1.300 000 lei [50]). În prezent această maşină se găseşte la tipografia cărţilor bisericeşti de la Patriarhie.

Începutul este greu. Vieţuitorii nemţeni doreau reînfiinţarea în acest locaş de veche cultură românească a tipografiei, care a

adus „mari servicii bisericii şi neamului“ [51]).

La sfîrşitul anului 1922 noua tipografie a scos „un calendar de perete pentru anul 1923“ [52]).

Soborul mănăstirii a hotărît să dea „tot concursul pentru tipografie“ deoarece ea s-a înfiinţat cu cheltuiala mănăstirii „şi ea va fi“ atît de folositoare pentru cinstea şi ridicarea acestui aşezămînt călugăresc prin a împrăştia lumina prin cărţile ce se vor tipări aici“ şi pe lîngă partea morală, tipografia va da „în viitor prin tipărirea de cărţi şi un venit material pentru înbunătăţirea gospodăriei mănăstireşti“ [53]).

În tipografie aveau să se recruteze părinţi „dintre cei mai destoinici pentru acest sărviciu“ [54]). Pentru iniţierea părinţilor a fost angajat şi personal civil.

În anul 1923 s-a ajuns de la 10 persoane la 32 persoane în tipografie, pentru specialităţile: zeţărie, maşini, legătorie, fălţuire, punere de coli.

Tipografia se organizează ca unitate administrativă aparte cu economat, magazie, bucătărie şi trapeză proprie.

Organizarea în acest fel făcea ca să nu se piardă de loc timpul. Aşa s-a putut ca începînd cu luna mai 1923 să apară numeroase imprimate şi lucrări ca: *Urmarea lui Iisus* în 5 volume; *Călăuza Mănăstirii Neamţ; Rugăciuni şi învăţături creştineşti; Ce să crezi şi cum să trăeşti?; Regulament pentru primirea vizitatorilor* etc.

Începutul este timid cum rezultă din corespondenţa cu Academia Romînă în 1923: „fiind la început de organizare, deci fără mult personal, mai ales de specialitate, rugăm ca lipsurile ce se vor observa sub orice raport să fie judecate avîndu-se în vedere aceste greutăţi ale începutului şi dorinţa noastră de a ne ridica din ce în ce mai mult la nivelul trebuitor“ [55]).

Mitropolitul Pimen a încurajat acest început sîrguincios şi la îndemnurile părinteşti a adaugat şi un împrumut de 50.000 lei, pentru acoperirea cheltuelilor şi obligaţiilor rezultate din contractări ce nu puteau fi încă satisfăcute [56]).

Organizarea tipografiei ca unitate administrativă aparte, a dus la manifestarea unor tendinţe de autonomie şi independenţă faţă de mănăstire. Aceasta face ca în 1928 să se hotărască ca „tipografia ca şi toate celelalte ateliere productive ale mănăstirii să fie sub conducerea strictă a soborului mănăstirii. Era stareţ Vlădica Nicodim.

Printre iniţiatorii, ostenitorii şi organizatorii tipografiei, după primul război mondial, sînt:

– Stareţii Meletie Nicuţă şi Daniil Ciubotaru; – monahii Eufrosin şi Silvestru Urmă, personalul civil Zaharia Vladimirov, Gh. Petrovschi, Constantin Truşcă, Vasile Drăguşanu, Gheorghe Romaşcu.

În primele serii de ucenici formaţi pentru zăţerie, maşini şi legătorie, amintim pe cîţiva care lucrează şi astăzi în tipografie:

Vladimir Muscă, Gherontie Brustureanu, Claudie Derevleanu, Narcis Munteanu etc.

Pe lîngă tipografie au funcţionat de la început şi două ateliere: unul de legătorie care a avut ca responsabil şef pe monahul Cleopa Palamarenco şi altul de cruciuliţe şi medalioane care a avut ca responsabil pe monahul Eufrosin Urmă. Acest atelier era dotat: cu maşină de presat, maşină de tăiat, maşină de găurit, foarfece de tăiat tablă, stanţe şi alte unelte [57]).

Este demn de relevat că mănăstirea „lăsînd alte lucrări a pus

totul la dispoziția tipografiei pentru ca, călugării să aibă ocupația intelectuală pentru binele lor și a credincioșilor. Fără tipografie și alte ateliere „călugarii trebuiau să se ocupe numai cu munca cîmpului ca fiecare țăran, fără nici o cultură, iar acum prin însăși munca lor progresează ridicîndu-și moralul cuvenit“ [58]).

În anul 1924 s-a aprobat ca din vechea tipografie să se transforme un teasc într-o presă pentru atelierul de legătorie [59]).

* * *

Cel de al doilea război mondial, a găsit tipografia nemțană bine utilată și în stare de funcționare. Călugării, la îndemnul adormitului Patriarh Nicodim, nu au evacuat tipografia. Ea însă și-a întrerupt activitatea temporar, numai în timpul operațiunilor militare din această zonă .Imediat ce operațiunile au încetat, tipografia și-a reluat activitatea.

* * *

**1949-1952**

Pînă în anul 1949 tipografia de la Mănăstirea Neamț, a fost proprietatea mănăstirii [60]).

Înființîndu-se Institutul Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Romîne, tipografiile bisericești-eparhiale și mănăstirești, au devenit proprietate a Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Romîne. Cu temeiul 95/1949:

„...tipografia instalată în Mănăstirea Neamț, este socotită proprietate a Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Romîne“; la această tipografie vor lucra „elevii seminarului monahal din Mănăstirea Neamț“; tipografia „trece în cadrul conducerii Seminarului monahal“.

Prin această concentrare a tipografiilor bisericești în Institutul Biblic și de Misiune a B. O. R., tipografia fostei arhiepiscopii a Bucovinei de la Suceava, a fost transferată și alăturată, cu mașinile și inventarul ei, celei de la mănăstirea Neamț, avînd ca responsabil temporar pe Liviu Anton.

* * *

**De la 1952**

În urma hotărîrii Sf. Sinod din vara anului 1952, tipografia din Mănăstirea Neamț, proprietate a Institutului Biblic și de Misiune a B. O. R. a fost trecută în folosința Sf. Mitropolii a Moldovei și Sucevei (temei 9792/1952).

Din toamna anului 1952 tipografia din Mănastirea Neamț funcționează ca „Tipografia Centrului Mitropolitan al Moldovei și Sucevei“.

De la 1 ianuarie 1953 tipografia este considerată ca gospodărie chibzuită cu buget aparte și administrație proprie, fiind direct subordonată Mitropoliei Iași.

Încă din 1951, responsabilul tehnic și administrativ al tipografiei este dl. Al. Țerek.

Pînă în toamna anului 1956 sub călăuzirea adormitului Mitropolit Sebastian, tipografia a fost înbogățită cu literă nouă. S-au imprimat în afară de diferite registre și imprimate de cancelarie: revista oficială a Arhiepiscopiei Iași „Mitropolia Moldovei și Sucevei“, Calendarele anuale, Pastorale, *Cartea de rugăciune* format mare în două culori, *Cartea de rugăciune* format mic, *Osteneli Chiriarhale*.

* * *

**Localul Tipografiei.**

De la început și pînă astăzi tiparnița mai întîi și tipografia

mai apoi – a funcţionat în mai multe locuri.

Între 1800-1807 a fost instalată în casa „de peste Maghernița unde era deja o legătorie de cărţi“ [61]). Probabil că această casă să fi fost lîngă actuala spălătorie. Veniamin Costachi construind în 1809 un corp de chilii, cu etaj pînă la turnul Pirgului, tipografia a fost mutată aici şi de aceea şi pînă azi chiliile acestea se numesc „stăreţia şi tipografia veche“ [62]).

Aici va fi funcţionat pînă în vremea lui Neonil, care pentru un timp o mută în localul vechii bolniţe – Sf. Panteleimon – pe care a prefăcut-o în tipografie „făcînd bolte în casele acelea a tiparului şi alte siguranţii“ [63]).

În 1843 Neonil a construit „mai din jos de odae“ un corp de chilii „într-un etaj, pe trei laturi, cu largi cerdace împrejur“ şi acolo a dus tipografia în anul 1846 [64]). Aici a rămas tipografia pînă la secularizare.

După 1860 pînă la 1883, cu inventarul redus a funcţionat din nou în localul lui Veniamin din incintă.

A treia tipografie, cea de la 1922 a încercat să funcţioneze în clădirea „de mai jos de odaie“, însă fiind necorespunzător localul, s-au făcut amenajări în aripa de nord-est a actualei bolniţe şi a funcţionat aici pînă în 1949-1950, cînd a fost mutată în localul seminarului.

În localul seminarului tipografia deţine două săli mari, spaţioase, la parter fiind maşinile tipografice, iar la etaj zeţăria şi legătoria. În afară de aceste 2 săli are încă o sală pentru magazie.

Iată cum în decurs de 150 de ani tot s-a schimbat locul de funcţionare al tipografiei, astăzi funcţionînd pe locul destinat de Neonil.

*Diac. IOAN IVAN*

## NOTE

1) Tomescu C. N., *Scurtă povestire istorică despre sf. m. Neamţu, 1942* pag. 31.

2) Informaţia despre Irinarh Roset a fost luată din lucrarea în manuscris, citată la începutul articolului a Păr. Petroniu Tănase.

3) Tomescu C. N., *op. cit.*, p. 31 şi la acelaşi lucrarea: *Mitropolitul Grigore al IV-lea al Ungra-Vlahiei*, p. 7.

4) Manuscris 97, *Istoriea pentru Sf. Măn. Neamţului* pag. 91 verso; ms. 100, *Istorie despre fondarea monastirilor Neamţul şi Secul din Romînia*, pag. 1, şi verso; ms. 112 *Făcătorii de bine ai sfintelor locaşuri acestora Neamţ şi Secu*, pag. 4 şi verso; ms. 122 *Sinodicul sf. monastiri Neamţu*, tocmit la 1873 pag. 17; Antonovici, Ec. *I.* şi Creţu Gr. *Tipografiile, xilografiile, librăriile şi legătoriile de cărţi din Bîrlad*, Bucureşti 1910, nota 1 pag. 32; Ionescu George *Călăuza tipografului*, Bucureşti 1906, pag. 4; Iarcu D. *op. cit.*, pag. XVI; *Anuarul graficei din Romînia*, Bucureşti 1938, pp. 5-6; *Almanahul graficei romîne 1927*, pp. 92-93; Creţu Gr. *Apel către tipografi*... Bucureşti 1906, pag. 7; Racoveanu Gh., *Gravura în lemn la Mănăstirea Neamţ*, Buc. 1940, pag. 15.

5) *Paisie starețul mănăstirii Neamţ* de S. Cetfericov, trad. Nicodim pp. 357-358.

6) Ionescu George, *op. cit.*, pp. 142; Narcis Creţulescu, art. *Inscripţiile mănăstirii Neamţu* în revista Arhiva Iaşi 1910, nr. 3 pag. 140.

7) Ionescu George, *op. cit.*, pag. 142-144.

8) Ciurea, Diac. Dr. Alex., *Iacov Stamate*, Iaşi 1946, pag. 130.

9) Iorga N., *Istoria Bisericii Romînești și a vieții religioase a romînilor*, vol. II, Văleni de Munte 1919 , pag. 228.

10) Idem, pag. 228.
11) Idem, pag. 228.
12) Nicodem Episcopul, Memoriu...
13) Erbiceanu C., *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei*, București 1888, pag. XLVIII; A. D. Xenopol, *Istoria romînilor*, vol. X, pag. 287.
14) Vizanti Andrei, *Veniamin Costachi*, Iași 1881, pag. 56.
15) Iorga N., *Ist. Bis. Rom.*, vol. II, p. 231.
16) Iorga N., *Mănăstirea Neamț*, pp. 61-62.
17) Ionescu George, *op. cit.*, pp. 142-144.
18) Idem, pp. 142-144.
19) Bianu I.-Hodoș Nerva, *Bibliografia romînească veche 1608-1830* tom. II, București 1927, pp. 504 și urm.
20) Iorga N., *Istoria Bis. Rom.*, vol II, p. 231; Adamescu Gh. *Istoria Seminarului „Veniamin" din Iași*, Buc. 1904; Gheorghiță, Pr. Dr. Ilie, *Un veac de la moartea mitropolitului Veniamin Costachi*, M-rea Neamț 1946, pag. 259-261; Teodor N. Manolache, art. *Bibliografia mitropolitului Venamin Costachi*, Rev. Bis. Ort. Rom. an. LXIV-1946, nr. 10-11, oct.-noemb. pp. 545-600.
21) Rev. Ortodoxia an. VIII, nr. 4, oct.-dec. 1956, pp. 607-621, recenzie la *Studii și cercetări de bibliologie*, an. I, 1955.
22) Manuscrisul 16 pag. 1.
23) Ionescu George, *op. cit.*, p. 142-144.
24) Iorga N., *Ist. Bis. Rom.*, vol. II, p. 233.
25) Tomescu C. N., *Scurtă povestire istorică*... pp. 42.
26) *Minei ianuarie de Neamț 1830.*
27) Codrescu Th., *Uricariul vol. IX-Iași 1887*, pag. 207.
28) Antonovici Ec I., *op. cit.*, pag. 30 l.
29) Manuscris 100, pag. 11.
30) Manuscris 112 e pag. 17; Bănescu N., *Stareţul Neonil—corespondenţa sa cu C. Hurmuzachi și Andrei Șaguna*—Vălenii de Munte 1910, pag. 13.
31) Bănescu N., *op. cit.*, pag. 40.
32) Tomescu C. N., *op. cit.*, p. 47.
33) *Un jubileu-P. Neamț 1904*, p. 78.
34) Bănescu N., *op. cit.*, pp. 61-62, 72, 84, 85-86.
35) *Condica 62/1852 a împărțelei cheltuelilor Sf. M. Neamțului și Săculuí*, arhiva Mănăstirii Neamț.
36) Bănescu N., *op. cit.*, pp. 79-81.
37) Dionisie Romano, *Vrei să fii înțelept?* ediție îngrijită de Onisifor Ghibu, pp. 5-6.
38) Melchisedek ep. Romanului, *Biografia P. S. Dionisie Romano, ep. de Buzău*, pp. 42-48.
39, 40, 41) Ionescu George, *op. cit.*, p. 142-144, Tomescu C. N., *Scurtă povestire istorică*, p. 56.
42, 43) Ionescu George, *op. cit.*, p. 142-144, Tomescu C. N., *Scurtă povestire istorică*, p. 56.
44) Tomescu C. N., *Scurtă povestire istorică*, p. 62.
45) *Ceasoslovul de Neamț 1874*, pp. 7-8.
46) Melchisedek ep. Romanului, *Proect pentru revizuirea și editarea cărților bisericești prezentat Sf. Sinod*, București 1882. pp. 4-6.
47) *Dosare în arhiva mănăstirii Neamț*, 285/1909; 34/1910; 10/1912; 25/1919.
48) Tomescu C. N., *Scurtă povestire istorică*, p. 64.
49) Dosar 17/1924, în arhiva mănăstirii Neamț.
50) Dosar 1/1940... idem.
51, 52) Dosar 11/1923, idem.
53, 54) Dosar 20/1923, idem.
55) Dosar 11/1923, idem.
56, 57) Dosar 2/1924, idem.
58) Meletie Arhim. Mitrof., *Istoria Sf. Monastiri Neamțu în timpul marelui război 1916-1918 fără an*, pp. 19-20.
59) Temei 582, Dosar 2/1924 arhiva mănăstirii Neamțu.
60) *Legiuirile B. O. R. 1948-1953*, București 1953, art. 178-181 din Regulamentul organelor centrale ale Patriarhiei Romîne.
61) Ionescu George, *op. cit.*, pp. 142-144.
62) Tomescu C. N., *Scurtă povestire...*, p. 40.
63) Bănescu N., *op. cit.*, p. 39.
64) Tomescu C. N., *Scurtă povestire...*, pp. 47 și 121.

# RECENZII

## Cîteva lucrări recente de istoria religiilor

La biblioteca Academiei R. P. R. au sosit numeroase lucrări recente de istoria religiilor, dintre care o bună parte sînt teze de doctorat susținute la diferite universități străine. Dăm în cele ce urmează indicații asupra cîtorva dintre ele, fără să ne extindem prea mult, deoarece este vorba de lucrări de strictă specialitate științifică și care nu se pretează la prezentări mai largi.

Joseph Chelhod, *Le sacrifice chez les Arabes*, Recherches sur l'évolution, la nature et la fonction des rites sacrificiels en Arabie occidentale. Thése pour le Doctorat és Lettres, présentée à la Faculté des Lettres de l'Université de Paris. Paris, Presses Universitaires de France, 1955, in-8$^0$, 218 p.

Această teză de doctorat în litere s-a publicat cu concursul Centrului național de cercetare științifică (Centre National de Recherche Scientifique) din Paris, autorul ei, J. Chelhod, fiind în serviciul acestui centru, în calitate de cercetător. Subiectul pe care îl tratează, acela al sacrificiului, a mai făcut obiectul cîtorva lucrări recente de istoria religiilor, de care ne vom ocupa cu alt prilej.

In partea introductivă a lucrării, autorul se întreabă „în ce stadiu se găsește problema sacrificiului". Încercînd să dea o definiție a sacrificiului, se izbește de mari dificultăți și de aceea se mulțumește, deocamdată, să reproducă definiția dată de A. Loisy în cunoscuta sa lucrare *Essai historique sur le sacrifice* (Paris 1920). Apoi amintește, pe scurt, principalele teorii asupra sacrificiului: Tylor, Smith, Bouché-Leclercq, Mgr Le Roy, Hubert și Mauss, Durkheim, Loisy, Griaule, Gusdorf, căutînd să scoată în evidență specificul experienței sacrificiale arabe.

În cuprinsul însuși al lucrării, autorul face distincție între sacrificiul musulman și sacrificiul arab, expune izvoarele islamice și arabe ce servesc la cunoașterea sacrificiului arab și prezintă diferitele clasificări ale sacrificiului în islamism. Apoi expune sacrificiile sîngeroase „determinate în timp" *(dahiya)* și sacrificiul *hady* efectuat cu prilejul pelerinajului la Mecca. Arată importanța acestui sacrificiu și locul pe care el îl ocupă în pelerinajul la Mecca. În continuare, expune și sacrificiile sîngeroase „determinate în spațiu" și sacrificiile sîngeroase „ocazionale", adică cele ale vieții particulare și cele ale vieții civile efectuate cu ocazia unei nașteri, a unei circumcizii, a unei căsătorii, a unui divorț etc.

Urmează prezentarea sacrificiilor nesîngeroase: primițiile, taxa săracilor, sacrificiul părului de pe cap, libațiile, ofrandele alimentare etc. Un capitol special (cap. VIII) îl consacră autorul locului pe

care îl ocupă sacrificiul în sărbătorile sezoniere musulmane.

Este interesant îndeosebi cap. al IX-lea al lucrării de care ne ocupăm, capitol în care autorul prezintă „mecanismul" sacrificiului sîngeros musulman şi în care arată: purificările la care trebuie să se supună cine vrea să aducă un sacrificiu, cine este sacrificatorul, locul unde se face sacrificiul şi instrumentele folosite, timpul sacrificiului, speciile legale de victime sacrificiale, omorîrea victimei, credinţele în legătură cu sîngele victimei, formula folosită la sacrificiu, gestul sacru, modul de întrebuinţare a cărnii sacrificiale etc. Deosebit de interesant este de asemenea capitolul ultim al lucrării (cap. X), în care autorul schiţează o teorie personală a sacriticiului pe temeiul cercetării sacrificiului la arabi.

În concluzie, autorul dă chiar o definiţie a sacrificiului, ca „un procedeu de circulaţie a energiei creatoare", şi consideră sacrificiul, împreună cu sociologiştii, ca „un fapt social total". La sfîrşit de tot, autorul face unele consideraţii mai mult de ordin metodologic, arătînd care este partea misticei, a sociologiei şi a filozofiei în cercetarea „sacrului".

Lucrarea lui J. Chelhod prezintă un deosebit interes, nu numai în sine, ci şi pentru studiul comparat al religiilor, deoarece se pot stabili unele deosebiri importante între sacrificiul musulman şi cel creştin. De pildă, sacrificiul musulman este sîngeros şi nu se deosebeşte în fond de sacrificiile obişnuite în păgînism. Sacrificiul creştin este nesîngeros şi unic: sacrificiul expiatoriu al Fiului lui Dumnezeu, repetat în chip tainic la Sf. Altar. Sacrificiul creştin este împlinit de un cler oficial. Cel musulman poate fi împlinit de orice credincios, islamismul neavînd un cler oficial. În fine sacrificiul arab are particularitatea că nu rezidă pe o teologie, nu are o justificare de ordin teologic, cum o are sacrificiul creştin şi cum se întîmplă uneori chiar în păgînism ca sacrificiul să fie în legătură cu anumite consideraţii de ordin teologic.

Pierre Amandry, *La mantique apollinienne à Delphes*, Essai sur le fonctionnement de l'Oracle. Thèse pour le Doctorat ès Lettres, prèsentèe à la Facultè des Lettres de l'Universitè de Paris. Paris, E. de Boccard, 1950, in-8°, 290 p.

Despre oracolul de la Delfi s-a scris mult, începînd din antichitate şi pînă astăzi, din pricina importanţei mari, politice şi religioase, pe care a avut-o acest oracol în Grecia antică. Dintre Sf. Părinţi ai Bisericii, Sf. Ioan Gură de Aur a atacat cu o deosebită violenţă oracolul de la Delfi în Comentariul său la epistola I-a către Corinteni (Omilia XXIX, 259 C).

Pierre Amandry, fost elev al Şcoalei normale superioare din Paris, fost secretar al Şcoalei franceze din Atena şi în prezent asistent la Sorbona, nu tratează despre oracolul de la Delfi în general, ci numai despre modul de funcţionare al oracolului, chestiune tratată sumar în alte lucrări, dar care merită totuşi un studiu special aprofundat, cum este acela de care ne ocupăm.

Lucrarea lui P. Amandry se prezintă ca o „punere la punct a stadiului actual al problemelor" şi în acelaşi timp şi ca „o culegere cît mai completă cu putinţă a textelor referitoare la funcţionarea oracolului delfic". Într-devăr, textele antice, semnalate

şi folosite în lucrări anterioare, sînt adunate cu grijă şi studiate.

În prima parte a lucrării, autorul se ocupă de metodele de divinaţie folosite la oracolul de la Delfi: ghicirea prin Pythia aşezată pe un trepied deasupra unei crăpături de pămînt din care ieşeau aburi, ghicirea prin tragere la sorţi (*cleromanţie)*, prin interpretarea viselor *(oniromanţie)*, prin aşa zise „revelări extatice" şi prin diferite alte procedee folosite mai mult sau mai puţin la Delfi: *ornithomanţie* (după zborul sau comportarea păsărilor), *dendromanţie* (interpretarea foşnetului arborilor), *ventrilogie* (vorbirea ce pare a veni din pîntece) etc. De asemenea, în prima parte a lucrării, autorul studiază monumentele figurate care reprezintă practicarea ghicitoriei la Delfi.

În partea a II-a a lucrării, autorul se ocupă de consultarea oracolului: frecvenţa consultărilor date de oracol, taxa sacrificiilor, adică ofrandele care trebuiau aduse la templul de la Delfi pentru consultarea oracolului, sacrificiul preliminar consultării, personalul oracolului: Pythia, aşa numiţii „profeţi", colegiul celor cinci *Hosioi* (laici care, pare-se, introduceau pe consultanţi la Pythia) şi alte persoane din serviciul oracolului. Tratează de asemenea despre laurul (dafinul) folosit la consultarea oracolului şi care a jucat un rol important în istoria oracolului, deoarece Pythia mergea la locul pentru profeţit încoronată cu frunze de laur şi mestecînd astfel de frunze, în mijlocul fumigaţiilor cu ajutorul frunzelor de laur. Autorul se ocupă şi de „izvorul sacru", despre care se spune că era în apropierea oracolului, ca peste tot unde se aflau oracole în antichitate. „Izvorul sfînt", ca şi laurul şi trepiedul, erau elemente indispensabile oracolului de la Delfi; fără ele nu se putea ghici. Formularul oracolului de la Delfi face apoi obiectul unui studiu aprofundat din partea lui P. Amandry.

Partea ultimă a lucrării (a III-a) este consacrată legendei ce s-a creiat în jurul oracolului de la Delfi în ce priveşte funcţionarea oracolului. Pentru aceasta, autorul foloseşte şi indicaţiile ce se pot primi din cercetarea altor oracole greceşti, egiptene, semitice şi italiene. După aceea caută să lămurească criza care a produs stingerea oracolului de la Delfi, după circa 1000 de ani de funcţionare, şi rolul ce se atribuie zeului Dionysos în funcţionarea acestui oracol.

În „apendicele" lucrării, autorul dă textele vechi relative la funcţionarea oracolului de la Delfi (p. 241-260). Lucrarea se încheie cu bogate indice de autori vechi, de inscripţii, de papirusuri şi ostraka (p. 261-281) şi cu un mic dicţionar pentru explicarea cuvintelor principale folosite în text (p. 281-286).

Pierre Merlat, *Rèpertoire des inscriptions et monuments figurés de culte de Jupiter Dolichenus.* Thèse pour le Doctorat ès Lettres, prèsentèe à la Facultè des Lettres de l'Université de Paris. Paris, P. Geuthner, 1951, gr. in-8°, XXVIII+440 p., 40 planşe, cu 77 figuri, şi una hartă, în afară de text.

Autorul acestei teze de doctorat, care este profesor la Facultatea de litere din Rennes şi profesor agregat la Universitatea din Paris, a petrecut doi ani în Siria pentru studiul divinităţii antice numită Jupiter Dolicheanul.

Asupra lui Jupiter Dolichenus există numeroase documente,

constînd numai din ruine de sanctuare, mobilier cultual, inscripţii şi monumente figurate. Nu există însă o tradiţie literară sau sacră asupra sa. Autorul tezei a strîns la un loc şi-a prezentat critic toate inscripţiile şi monumentele figurate privitoare la Baal din Dolicheea, împărţindu-le în monumente cu atribuire sigură, monumente cu atribuire posibilă, monumente cu atribuire îndoielnică şi monumente cu atribuire greşită.

Bogata imformaţie a autorului se extinde şi la cercetătorii romîni care s-au ocupat de inscripţii şi monumente figurate ale zeului Jupiter Dolichenus. Între aceştia figurează în primul rînd arheologii romîni Gr. G. Tocilescu, Vasile Pîrvan şi Const. Daicoviciu, care au studiat inscripţii şi monumente figurate ale lui Jupiter Dolichenus descoperite la Alba-Iulia-*Apulum*, Histria-*Durostorum*, Cluj-*Napoca*, Turda-*Potaissa*, Veczel-*Micia*, *Sarmizegetusa*, Sibiu-*Cibinum*, Celei-*Celeia* etc.

Lucrarea care a cerut autorului ei o muncă intensă şi un larg cîmp de investigaţie, se termină cu bogate indice de tot felul (p. 395-432) şi este admirabil împodobită cu reproduceri de pe monumentele figurate ale zeului studiat.

Emmanuel Laroche, *Recherches sur les noms des dieux hittites*, Paris, G. Misonneuve, 1947, in-8°, 141 p.

Autorul acestei lucrări a fost elev al renumitei Şcoale normale superioare din Paris şi este conferenţiar la Facultatea de litere a Universităţii din Paris. Lucrarea sa despre numele zeilor hittiţi a fost publicată sub auspiciile unui periodic special pentru problemele în legătură cu poporul antic al hittiţilor, descoperit acum 60-70 de ani: *Revue Hittite et Asianique*, periodic ce apare sub direcţia profesorului E. Cavaignac.

Prof. E. Laroche constată că „aspectul religios al *problemei hittite* n-a fost încă examinat cu atenţia nici cu amploarea cuvenită, deşi au apărut cîteva monografii de mare valoare (Prefaţa, p. 7). Nu doar că ar lipsi documentele. Dimpotrivă, tabletele rituale, magice, mitologice sînt foarte numeroase, iar cercetarea lor continuă face să se schimbe mereu concluziile la care ajung cercetătorii. Autorul profită de descoperirile recente în acest domeniu. Personal, el a examinat toate textele cuneiforme accesibile şi a întocmit un catalog cît s-a putut mai complet al numelor divinităţilor hittite.

În introducerea lucrării se ocupă de expresiile hittite cu privire la divinitate. Apoi prezintă, în capitole speciale, divinităţile de origină „proto-hittită", divinităţile hurrite, divinităţile luvite, divinităţile asianice, ideogramele (divinităţi al căror nume se scrie în hittită allografic) şi divinităţile străine.

La sfîrşitul acestei analize lingvistice, care lasă însă de-o parte numeroase probleme de ordin arheologic şi istorico-religios, autorul scoate o serie de concluzii cu privire la dezvoltarea culturală şi etnică a Asiei vechi. „Evoluţia panteonului hittit – spune el – oferă în definitiv imaginea unui eclectism cum nu se mai găseşte altul în antichitate decît la romanii imperiali".

Ludwig Deubner, *Attische Feste*. Berlin, Akademie-Verlag, 1956, gr. in 8°, 267 p., cu 40 planşe.

Prezenta lucrare este o retipărire, fără nici o schimbare, a aceleiaşi lucrări, apărută în 1932

în editura Heinrich Keller din Berlin.

În introducere, autorul arată că se simţea nevoia unei astfel de lucrări, care să se ocupe special de laturea religioasă a sărbătorilor antice greceşti din Attica. Prezintă însă numai sărbătorile publice din Attica şi anume pe cele care au avut o importanţă mai generală, excluzînd „sărbătorile de familie".

Ordinea în care autorul a expus sărbătorile attice nu este cea calendaristică, ci aceea a zeităţilor sărbătorite în Attica: Athena, Demeter şi Kore, Dionysos, Kronos, Zeus şi Hera, Apollon şi Artemis, diferiţi alţi zei, eroi şi morţi iluştri.

În general, această lucrare are caracterul unui manual, al unui calendar al sărbătorilor attice, dar cercetarea este totuşi adîncită prin critica filologică şi prin interpretarea documentelor. Minunate planşe cu reproduceri de pe monumentele vechi greceşti însoţesc şi ilustrează prezentarea sărbătorilor attice.

*Diac. Prof. EMILIAN VASILESCU*

**Studii şi cercetări de bibliologie.** II. Editura Academiei Republicii Pop. Romîne. 1957, 463 pag. preţ 24 lei.

Ştiinţa bibliografică a luat avînt mare de dezvoltare şi o varietate de forme de manifestare. Spre acest scop tinde publicaţia începută în 1955 de către Biblioteca Academiei R. P. R. Recentul volum al II-lea apărut, în continuare este o izbîndă a efortului comitetului redacţional şi al colaboratorilor, de a pune înaintea cetitorilor documentări complete a cercetărilor privind cultura romînească.

Volumul se deschide cu articolul care tratează despre începuturile răspîndirii textelor marxiste în România, semnat de Ion Crişan. George Baiculescu în comunicarea „Despre problemele organizării bibliografiei naţionale retrospective" arată că, prima încercare de bibliografie naţională romînească, datează din anul 1838.

Principiile de călăuzire pentru bibliografia romînească va trebui să împartă publicaţiile în 4 clase care să cuprindă: publicaţiile *vechi* de la 1508 pînă la 1830; publicaţiile *moderne* de la 1831 pînă la 23 august 1944; publicaţiile *contemporane* de la 23 august 1944 pînă la zi; publicaţiile streine privitoare la romîni.

Bibliografia retrospectivă va fi completată cu o *Bibliografie analitică a periodicelor romîneşti*, în care se vor publica, în ordine sistematică, cu scurte adnotări, titlurile articolelor şi ale altor materiale din presă.

Virgil Cîndea în amplul studiu: Histoire de la Valachie de M. Kogălniceanu, adnotată de N. Bălcescu (p. 71-133) arată că legătura între ei s-a început în anii 1838/39 şi a continuat pînă la 1852. Autorul studiului arată că, cel mai important izvor pentru adnotare a fost Letopiseţul Ţării Romîneşti a lui Tudose sîn Stoian din 1747 păstrată în copie. Se scoate concluzia că adnotaţiile lui Bălcescu, arată că în perioada cînd citea lucrarea lui Kogălniceanu, el se pregătea a scrie o mare operă multilaterală, o istorie ştiinţifică a patriei sale.

Dan Simonescu în comunicarea: Mihail Kogălniceanu ca tipograf şi editor la Iaşi (p. 167-182) arată că, după Gh. Asachi, Kogălniceanu este primul moldovean dintre mireni, care a devenit proprietarul tipografiei la 7 martie 1840. De la 1840 pînă la 1846 în tipografia lui Kogălniceanu s-au tipărit 53 cărţi. Între ele şi Istoria bisericească tradusă

de Veniamin mitropolitul Moldovei, Paraclisul sf. Parascheva, Carte de închinăciune etc.

Paul Simionescu în „O bibliografie a bibliografiilor istorice romînești", arată că sub auspiciile Inst. de Istorie a Academiei R.P.R. s-a alcătuit și este gata pentru tipar „Bibliografia istorică a Romîniei în secolul al XIX-a" care va fi o sursă importantă pentru cunoașterea evenimentelor politice și a vieții economice și culturale.

În *Note* aduc contribuții: Ioan Mușlea cu Calendarele lui Barițiu (1852-1865) (p. 255); Pompiliu Teodor cu Două biblioteci particulare romînești de la sfîrșitul secolului al XVIII-a (p. 261); Valeria Osoianu cu: Date noi cu privire la apariția unor periodice ale lui Gheorghe Asaki (p. 269).

În continuare Aurora Ilieș tratează aportul pe care l-a avut Gheorghe Asaki la achiziționarea manuscriptelor lui Budai-Deleanu salvînd pentru cultură 16 manuscrise, între care și poema Tiganiada. Elena G. Zane publică despre: Criptografia în corespondența revoluționarilor romîni de la 1848 (p. 289).

Multe articole sînt legate de Moldova și oamenii ei. Astfel se publică de Augustin Pop: Relații tipografice între Heliade Rădulescu și Kogălniceanu (p. 284); Nestor Camariano: Despre o ediție necunoscută a hărții Moldovei întocmită de Rigas Velestinlis la 1804 (p. 300); Octavian Iliescu: Despre manuscrisul unui vechi corpus al monedelor Moldovei și ale Țării Romînești (p. 302).

O sută de pagini cuprind *recenziile și note bibliografice* despre cărțile apărute în l. rusă, germană, franceză, polonă etc. semnate de Dan Bugeanu, Gabriel Strempel, Natalia Protopopescu, Nicolae Burghelea, Aurora Nasta, Nicolae Georgescu-Tistu etc.

La rubrica *Cronicii,* se publică despre „Prima sesiune științifică de bibliologie și documentare a bibliotecii Academiei R.P.R." ținută la București între 15-16 decembrie 1955 (p. 423). Se face cunoscut aniversarea a 80 de ani (1876-1956) de la constituirea colecțiilor numismatice ale Bibliotecii Academiei. La sfîrșitul anului 1955, Cabinetul numismatic număra 54.853 monede și jetoane 6.694 medalii, insigne și decorații, 636 sigilii și circa 5.400 mărci postale romînești.

Din activitatea bibliotecii Academiei pe 1955, se remarcă, serviciul schimbul cu străinătatea prin 2623 de instituții științifice din lumea întreagă. Numărul *publicațiilor romînești* trimise peste hotare a atins cifra de *peste 50.000 volume.* În revistele științifice de peste hotare se publică din ce în ce mai multe recenzii asupra lucrărilor romînești.

Dintre achizițiile mai importante în anul 1955 se remarcă că, s-au cumpărat 128.640 cărți, 176 manuscrise în diverse limbi, 3.384 de documente moldovenești, 6372 scrisori, 474 foi volante.

Dintre manuscrisele romînești se menționează copia romanului hagiografic Varlaam și Ioasaf din anul 1675. Dintre documentele moldovenești se menționează 2 pergamente din anii 1437 și 1447 și 6 hrisoave de la Ștefan cel Mare. Scrisorile achiziționate reprezintă documente literare, muzicale, artistice și diplomatice.

Rubrica Cronicii se încheie cu referatul Călătoriei de documentare în Cehoslovacia și Germania, făcută de Virgil Cîndea, cu relații despre Congresul internațional al bibliotecilor și centre-

lor de documentare ţinut la Bruxelles şi ştiri documentare despre bibliotecile de stat.

Citirea şi studierea volumului prezentat, adaogă noi cunoştinţe cititorului şi-i insuflă încredere în puterile creatoare ale poporului romîn.

*Preotul PAUL MIHAIL*

**Îndrumătorul bisericesc.** Pe anul comun de la Hristos 1958. Tipografia „Reîntregirea", Sibiu pp. 224.

Arhiepiscopia ort. rom. de Alba Iulia şi Sibiu, a scos şi pentru acest an de sub teascurile tiparniţei şaguniene obişnuitul îndrumător bisericesc, care este aşteptat şi primit cu multă dragoste nu numai de credincioşii mitropoliei ardelene, ci şi de cei din alte eparhii ale Sfintei noastre Biserici.

Îndrumătorul este redactat după un plan sistematic. Prima parte e cea calendaristică (p. 4-31), după care urmează unele date în legătură cu organizarea Bisericii ortodoxe Romîne, în general, şi a Arhiepiscopiei Sibiului în special (p. 32-37). Se face apoi cronica pe scurt a festivităţilor care au avut loc cu ocazia alegerii şi instalării I. P. S. Sale Nicolae Colan ca Mitropolit al Ardealului precum şi duioasa despărţire a I. P. S. Mitropolit Iustin de credincioşii ardeleni, pe care i-a păstorit mai bine de un an (p. 39-61).

Seria articolelor e deschisă prin rubrica: Fapte, comemorări..., la care se tratează despre: Ştefan cel Mare, Pictorul N. Grigorescu, Mănăstirea de la Sîmbăta, Vechile noastre biserici de lemn, Ierarhi cărturari ai bisericii, Vizita delegaţiei Bis. Ort. Romîne în R. P. F. Jugoslavia şi O vizită în Bulgaria (p. 62-112). Partea biblică, intitulată: Sfînta Scriptură, cuprinde: Biblia: Cartea păcii şi Legătura dintre V. T. şi N. Testament (p. 113-123). Partea dogmatică şi morală intitulată „Hristos Domnul" e mult mai bogată, cuprinzînd: Cine este Hristos? Necesitatea întrupării Mîntuitorului, Cele 3 slujiri ale Mîntuitorului, Mîntuirea în Iisus Hristos şi roadele jertfei de pe cruce, Desăvîrşirea şi plinirea descoperirii dumnezeeşti în Iisus Hristos, Desăvîrşirea omului prin Hristos şi Pregătirea credincioşilor pentru primirea lui Iisus Hristos (p. 124-156). După articolul: Mai cinstită decît Heruvimii... despre Maica Domnului (p. 157-162), urmează partea intitulată „Sub acoperemîntul Sf. Duh", care cuprinde articolele: Învăţătura Bisericii ortodoxe despre Sf. Duh, Darurile şi roadele Duhului Sfint, Sfinţenia vieţii creştine şi Mijloacele pentru sfinţirea vieţii creştine (p. 163-178).

La „Atitudini creştine" se tratează despre următoarele probleme: Creştinismul şi progresul, Mîntuitorul şi frumuseţile naturii, Creştinismul şi femeia, Figuri de femei creştine, Iubirea creştină, Învăţătura creştină despre trupul omului, Să nu păcătuim şi Portretul unui creştin adevărat (p. 178-212). La urmă se dau unele îndrumări tipiconale la zilele mai însemnate din cele 12 luni ale anului 1958.

Colaboratorii acestui Îndrumător bisericesc sînt, ca şi în ceilalţi ani, profesorii de la Institutul Teologic din Sibiu, preoţi de la Centrul eparhial ca şi alţi preoţi din eparhie.

*

**Almanah creştin ortodox, pe anul 1958.** Oradea, Editura Episcopiei ort. rom. Oradea, pp. 315.

În paginile acestui almanah sînt tratate multe şi variate probleme. Cum e şi firesc prima parte o formează calendarul pe cele 12 luni, cu îndrumări gospodăreşti la fiecare lună (p. 4-30) şi Însemnări tipiconale (p. 31-55). Seria articolelor o începe P. S. Episcop Valerian al Oradiei care tratează despre gîndurile unui creştin bun. „În prag de an nou", după care urmează tălmăcirea cuvîntului „Răscumpăraţi vremea" făcută de I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului (p. 56-66). Urmează probleme dogmatice, ca: Prin Hristos la Nemurire şi Înviere, Cerul şi Raiul, Iadul, A doua venire a Domnului Hristos, Bucuria Paştelor şi De ce sîntem creştini ortodocşi (p. 67-94). Teologia morală şi didactică cuprinde: Cît bine ai făcut în viaţă? Artaban, Păcate dăunătoare vieţii obşteşti, Din viaţa Domnului Iisus Hristos şi Din viaţa Bisericii creştine (p. 95-116). La partea practică se tratează despre: Cultul dumnezeiesc, Preoţia împărţitoare a harurilor sfinţitoare, Sfintele veşminte ale Arhiereului, Părţile principale ale Sfintei Liturghii, Foloasele Sfintei Liturghii, Gradele de înrudire, piedici la căsătorie (arată în mod practic toate cazurile în care nu se pot face căsătorii), Rostul canoanelor sau epitimiilor, Dreptul şi îndatoririle credincioşilor la bunul mers al Bisericii şi Grija pentru cei răposaţi (p. 117-152).

Partea istorică cuprinde: 500 de ani de la urcarea pe tronul Moldovei a Domnului Ştefan cel Mare, Relaţiile lui Ştefan cel Mare cu Chievul şi Moscova, Sfinţii romîni din Ardeal şi Banat, Zece ani de la unificare, Din nou la sînul Bisericii mame, Amintirile unui semnatar al Unificării, În consolidarea revenirii, Din viaţa reînfiinţatei Episcopii a Oradiei, Un popas duhovnicesc, Noul Mitropolit al Ardealului, Jubileul Arhiereului nostru (p. 153-212). La partea socială se tratează despre: Omenirea la răspîntie, Din evenimentele anului 1957, O mare prietenie, iar la cea literară, despre Sf. Ieremia Valahul, Fecioara din Epivat, Legenda funigeilor (p. 223-251) şi Diverse (p. 252-315).

Colaboratorii acestui Almanah sînt, în majoritatea lor, preoţii de la Centrul Eparhial al Oradiei ca şi din cuprinsul eparhiei. Pe lîngă aceşti colaboratori de casă, preoţi şi credincioşi mireni, nu lipsesc nici colaboratori din alte eparhii. În fruntea tuturor stă, după cum s-a menţionat, însuşi părintele duhovnicesc al mitropoliei ardelene, I. P. S. Mitropolit Nicolae Colan, cu articolul amintit, alături de P. S. Episcop Valerian al Oradiei, care pe lîngă articolul amintit mai semnează încă 3 studii în acest almanah. Articolele în legătură cu comemorarea lui Ştefan cel Mare sînt extrase din revista „Mitropolia Moldovei şi Sucevei" 1957, 3-4, după studiile redactate de Pr. C. Nonea şi Pr. Paul Mihail.

Din simpla înşirare a problemelor tratate în aceste 2 calendare - cărţi, de la Sibiu şi Oradea, ne putem da seama de valoarea lor deosebită. Valoarea lor educativă creşte şi prin faptul că au presărate în paginile lor multe versete din Scriptură, Cuvinte înţelepte, multe poezii; de asemenea sînt împodobite şi înfrumuseţate cu multe reproduceri după diferite icoane, tablouri, fotografii, frontispicii etc., aşezate fiecare la locul cuvenit.

Prin conţinutul lor bogat şi variat, aceste calendare sînt de un real folos în viaţa credincio-

şilor; ele nu sînt numai nişte simple calendare sau almanahuri ci un fel de catehisme, a căror lectură contribuie la luminarea şi întărirea credinţei ortodoxe în sufletele credincioşilor Sfintei noastre Biserici.

*Ierom.. IRINEU CRĂCIUNAŞ.*

## Colecţiile de rarităţi bibliografice de la Biblioteca Universitară din Iaşi *).

Unul dintre purtătorii cei mai autentici şi mai activi ai culturii şi civilizaţiei, unul din factorii esenţiali ai evoluţiei şi progresului societăţii omeneşti, este *cartea* în înţelesul cel mai larg al cuvîntului, făcînd abstracţie de materia care-i serveşte ca substrat, de forma în care ni se înfăţişează şi de tehnica aplicată la producerea ei. Ea este un fel de vehicol al gîndirii scrise, un sol transmiţător de idei şi fapte de la om la om şi din generaţie în generaţie.

Începînd din antichitate şi pînă-n timpurile moderne, la toate popoarele care s-au ridicat pe culmile vieţii culturale, cartea a servit ca deschizător de drumuri luminoase pentru multe adevăruri şi fapte măreţe. Prin carte oamenii au cultivat literele, artele şi ştiinţele, ca mijloace de înălţare şi desăvîrşire continuă a omenirii şi de ameliorare a condiţiilor ei de viaţă. Adăpostind cărţile în aşezăminte speciale, în biblioteci, omenirea a reuşit să salveze comorile culturale de nestatornicie şi distrugere, pentru a le transmite posterităţii ca pe unele din cele mai preţioase moşteniri ale sale.

Biblioteca este deci unul din cele mai vechi şi mai durabile aşezăminte culturale. Ea poate fi considerată, pe drept cuvînt, ca „oglinda trecutului şi busola viitorului", după expresia lui Cezar Cătănescu [1]). Iar „înmulţirea instituţiilor de această natură se poate privi ca termometrul de cultură a unui popor" [2]) spune acelaşi cunoscut bibliograf moldovean din jumătatea a doua a secolului al XIX-lea.

Ca orice altă instituţie socială, aşa şi bibliotecile evoluează. Iar evoluţia bibliotecilor înseamnă sporirea şi organizarea tot mai perfectă a colecţiilor ei, cu scopul de a le pune la îndemîna cititorilor şi cercetătorilor în condiţii cît mai corespunzătoare cerinţelor de lucru şi cît mai bine adaptate la formele mai noi de viaţă ale societăţii.

Biblioteca Universităţii din Iaşi, ca şi alte biblioteci cu tradiţii mai vechi, a trecut prin mai multe faze evolutive. Ea are la temelie cea dintîi bibliotecă publică din Iaşi, fondată odată cu Academia Mihăileană la data de 14 iunie 1835, cînd domnitorul Mihail Sturza întăreşte anaforaua (= raportul) Epitropiei învăţăturilor publice, prin care se cere aprobarea regulamentului de organizare a noii academii [3]). În secţia III din capitolul VI şi

---

*) Fragment (începutul) dintr-o lucrare redactată sub acelaşi titlu.

1) şi 2) Vezi: *Catalogu generalu alu Bibliotecei Centrale din Iassi redigeatu de Cezar Catanescu, Bibliotecariu.* Iaşi, Tip. Soc. Junimea 1868. pp. III-IV.

3) Acest regulament se păstrează la Biblioteca Universitară din Iaşi,

ultim al acestui regulament, sub titlul „pentru înformarea bibliotecii", se prevede întocmirea „pe încet" a unei biblioteci „în Academia Eşului", în care scop „să va întrebuinţa pe fieşcare an o somă de bani din Casa Schoalelor, hotărîtă prin biudjè pentru cumpărarea cărţilor". De asemenea „să va face încă o rînduială, ca autoriul sau editoriul ce va publica vreo carte în Prinţipat, să fie datori a da cinci eczemplare pentru Bliblioteca Publică". Afară de aceasta, „redactorii gazetilor şi altor lucrări periodice vor da numai cîte un eczemplari" [4]).

Această bibliotecă a primit numele de *Biblioteca Mihăileană* sau *Biblioteca Academiei Mihăilene*, după numele principelui Mihail Sturza, fondatorul ei [5]). Întrucît însă regulamentul

---

în forma lui originală manuscrisă şi are titlul următor: *Reglement a scholelor publice din Prinţipatul Moldovii, sub auspiţiile preaînălţatului Domn Mihail Grigoriu Sturza Vvd. întocmit de Epitropia învăţăturilor publice. Eşii 1835.* Cf. apoi Const. I. Andreescu, *Istoricul Liceului Naţional din Iaşi, 1835-1935*, în volumul *De la Academia Mihăileană la Liceul Naţional 100 de ani, 1835-1935.* Iaşi: Brawo 1936, p. 62: „Intre timp Epitropia şi comitetul academic pregătesc, un nou regulament al Invăţămîntului. Acest *Regulament al şcoalelor publice din principatul Moldavei, subt auspiciile Prea I. Domn Mihail Gr. Sturza VV, întocmit de Epitropia învăţăturilor publice.* (Iaşi 1835)..., a fost probabil alcătuit de Gh. Asachi". Mai jos, la p. 64, acelaşi autor spune că „la 14 iunie se prezintă domnului anaforaua prin care se cere aprobarea regulamentului şi a numelui de „Academie Mihăileană", iar „Mihail Sturza aprobă anaforaua şi regulamentul prin rezoluţia sa din aceeaşi zi". In nota sa de sub nr. 375 de la p. 236, acelaşi autor precizează: „Nu a existat hrisov de întemiere la 1835, ci numai întărirea provizorie pe anaforaua din iunie 1835, care se află în A. S. B. dos. 126/1832 (Org. şcoalelor publice)". Cf. şi *Gh. Asachi, Ecspoziţia stării învăţăturilor publice în Moldova de la a lor restatornicire în 1828, până la anul 1843, şi proect pentru a lor reformă.* Iaşi: Inst. Albinei 1845, p. 5: „...pe temeiul Anaforalei Epitropiei din 20 april 1835, întărită de Prea Înălţatul Domn se organisă Academia nouă". „Inaugurarea solenelă şi deschiderea Academiei se făcu la 16 iuniu 1835". *(Ibid.* p. 6).

4) Vezi *Reglement*-ul manuscris citat mai sus, f. 37. Cf. şi C. I. Andreescu, *o. c.* p. 64.

5) Cf. C. Catanescu, *o. c.* p. IV. — Că Biblioteca Academiei Mihăilene a început să se înfiripeze în realitate încă din 1835, imediat după fondarea ei, rezultă şi din următorul fapt relatat de C. I. Andreescu, *o. c.*, p. 84: „In fine, în 23 noembrie 1836, F. Bell cere domnului privilegiul exclusiv de librar al curţii, al Academiei şi al şcolilor publice. I se aprobă să fie librar scolastic, dar nu cu monopol. Bell va fi unul dintre furnizorii Academiei pentru *constituirea bibliotecii, care este deja importantă şi se pregăteşte a se transforma într-o bibliotecă publică*" (sublinierea este a noastră). De altfel pe manuscrisele şi cărţile din Biblioteca Universitară din Iaşi care provin de la Biblioteca Mihăileană, e imprimată o ştampilă cuprinzînd în legendă şi anul înfiinţării ei: *BIBLIOTECA ACADEMII MIHAELINE-1835.* De aceea afirmaţia ce-o face Karl Kurt Klein în articolul său despre *Biblioteca Universităţii din Iaşi,* publicat în revista *Boabe de Grâu,* an V. (1934) nr. 5, p. 257 —afirmaţia repetată ulterior, fără discernămînt critic, şi de alte persoane care au scris despre trecutul acestei biblioteci — susţinînd că această instituţie „fu înfiinţată în ziua de 8 noembrie 1838", nu este întemeiată, deşi autorul citat se referă la un pasaj din lucrarea istoricului A. D. Xenopol, *Memoriu asupra învăţământului superior în Moldova,* Iaşi, 1885, p. 67, unde acest din urmă autor spune că ziua de 8 noiembrie 1838 (în care s-a serbat onomastica patronului Academiei Mihăilene), „este însemnată în istoria învăţământului Moldovei prin aceea că domnul dărui atunci Academiei 600 de tomuri alese, care au a fi începutul pentru înfiinţarea unei biblioteci publice, aceea care există la Universitate..." Oricît de valoroasă va fi fost această donaţie de 600 de volume făcută de principele Mihail Sturza Bibliotecii Mihăilene, ea nu constituie încă un „act de fondare" al acestei biblioteci, ci numai aceea

scolastic din 1835 a fost întărit de domn numai „provizornic", „pînă cînd prin cercare se va desăvîrşi prin aplicaţie" [6]), peste cinci ani, adică la 8 noiembrie 1840, cu ocazia aniversării Academiei Mihăilene, principele Mihail Sturza dă actul definitiv – hrisovul – de întemeiere a bibliotecii publice din Iaşi [7]).

Biblioteca Academiei Mihăilene s-a deschis pentru public peste un an, în 1841 [8]), cu 595 de opuri [9]) în 1231 de volume, după ce în prealabil s-a alcătuit şi publicat (în 1840) un regulament de funcţionare a ei ca bibliotecă publică [10]).

În anul 1860, cînd se înfiinţează Universitatea la Iaşi, Biblioteca Mihăileană devine bibliotecă universitară sub numele de *Biblioteca Ulpia*, pentru ca după alţi patru ani, în 1864, să primească din nou rosturi de bibliotecă publică sub numele de *Biblioteca Centrală*, deşi rămîne mai departe sub controlul Universităţii, conform regulamentului pentru bibliotecile publice editat în acelaşi an [11]). Biblioteca funcţionează în aceste condiţii pînă la anul 1916, cînd devine o bibliotecă specific universitară [12]). Sub regimul puterii populare, în urma promulgării legii pentru reforma învăţămîntului din 1948, Biblioteca Centrală Universitară din Iaşi păşeşte într-o nouă fază evolutivă, devenind un factor din ce în ce mai activ în opera de răspîndire a culturii în popor, prin îndrumarea şi uneori chiar coordonarea activităţii din reţeaua crescîndă a bibliotecilor publice de masă, atît a celor din oraşul şi regiunea Iaşi, cît şi – într-o măsură – a celor din Moldova în general.

Ce priveşte evoluţia organizatorică a Bibliotecii Universitare din Iaşi, încă de la începuturile ei, dar mai ales în urma aplicării regulamentului din 1864, ea funcţionează ca „bibliotecă de

---

ce a fost în realitate: un generos act de donaţie. Afară de aceasta, ca număr de opuri, donaţia lui Sturza a fost mult mai mică, deoarece unele din cărţile donate de el constau din foarte multe volume, cum este, de pildă opera lui Voltaire, *Oeuvres complètes*, în 100 de volume, tip. la Paris între anii 1791-1792. În legătură cu data acestui act princiar de donaţie, A. D. Xenopol comite încă o eroare, semnalată de C. I. Andreescu, *o. c.* pp. 95 şi 243 (în nota nr. 529): „Xenopol (*Serbarea*, p. 156) pune greşit această serbare în noembrie 1838", deoarece ea avut loc, de fapt, în 8 noiembrie 1839. (Vezi şi *Albina rom.* nr. 89 din 9 noiemb. 1839).

6) Gh. Ungureanu, *Învăţămîntul juridic în Academia Mihăileană*, în volumul *De la Academia Mihăileană la Liceul Naţional*, Iaşi: Brawo 1936, p. 356.

7) Cf. C. I. Andreescu, *o. c.*, p. 100.

8) Cf. Gh. Asachi, *o. c.*, p. 9.

9) Cf. C. Catanescu, *o. c.*, p. IV, în *Catalogul cărţilor de cetit în Biblioteca Academiei Mihăilene*, alcătuit de D. Gusti şi publicat la Iaşi în 1841, figurează în total 595 titluri în 1231 volume. (În acest număr nu intră cele cuprinse în suplimentele I şi II la acest catalog, tipărite în 1843 şi 1844).

10) Acest regulament, cu texte paralele în limbile romînă şi franceză, are titlul următor: *Règlement Concernant l'organisation d'une bibliothèque publique, sa tenue et les conditions d'admission dans la salle de lecture.* (Fără loc şi dată de apariţie). La fine, pe f. 2 recto, citim: „(Iscăliţi) Veniamin Mitropolit Moldovei, N. Cantancuzino Logof., N. Suţu, Iorgu Suţu, Aga C. Asaki Referendar".

11) Acest *Regulamentu pentru Bibliotecele Publice*, sancţionat în 1864 de Alexandru Ioan Cuza, este reprodus în *Anuarulu Universităţei din Iaşi*, pe an. şc. 1895-96, la pp. 275-286. Cf. şi K. K. Klein, *o. c.* p. 267.

12) Cf K. K. Klein, *ibidem*.

prezenţă“ (nemţeşte „Saalbibliothek“) [13]), care este, de altfel, cel mai vechi sistem de orînduire al unei biblioteci, obişnuit atît în antichitate cît şi la bibliotecile mănăstireşti şi publice din evul mediu feudal. În aceste biblioteci sala de lectură şi birourile funcţionau chiar în depozitul de cărţi, iar cărţile erau orînduite în dulapuri aşezate la părete [14]).

Abia din 1932 înainte, Biblioteca Universităţii ieşene păşeşte hotărît pe calea unei reorganizări radicale, moderne, după modelul Bibliotecii Institutului de Economie Mondială a Universităţii din Kiel (Germania) [15]). În planul de reorganizare a intrat mai întîi „secţia cărţilor, periodicelor şi ziarelor tipărite“ [16]). Cît despre reorganizarea „secţiei manuscriptelor, stampelor, monetelor, hărţilor şi sigiliilor“, ea a fost lăsată pentru mai tîrziu [17]) şi nu cuprindea „în realitate decît manuscripte şi cărţi rare, întrucît stampele, monetele, hărţile etc. au fost cedate, o parte în anul 1860 Muzeului de Pictură, iar alta în anul 1916 Muzeului de Antichităţi“ [18]) din Iaşi.

In fine, sub regimul democrat, popular, începînd din 1950 înainte, paralel cu alte lucrări, s-a procedat treptat la reorganizarea şi a colecţiilor de stampe, manuscrise, note muzicale, hărţi, cărţi romîneşti vechi, cărţi rare străine, colecţii în care se concentrează cea mai mare parte a raritătilor bibliografice din această bibliotecă.

I. Cea mai preţioasă dintre aceste colecţii este, neîndoios, aceea a *manuscriselor*. În cadrul bibliotecilor moderne, colecţiile de manuscrise au o situaţia specială, datorită nu numai valorii sporite a pieselor materialului documentar ce-l conţin ele, care – spre deosebire de tipărituri – sînt totdeauna unice, dar şi din cauza măsurilor de siguranţă ce necesită ele în vederea păstrării lor, precum şi a regulilor speciale de catalogare şi folosire a lor, apoi datorită cunoştinţelor şi experienţei speciale cu care ar trebui să fie înzestraţi bibliotecarii chemaţi să administreze astfel de comori. De altfel şi din punct de vedere istoric manuscrisele au prioritate faţă de celelalte colecţii speciale ale bibliotecilor, ca unele care constituie celulele germinative ale celor mai multe dintre marile biblioteci moderne din lume.

Colecţia noastră de manuscrise cuprinde un număr de 625 unităţi de inventar, a căror evidenţă se păstrează într-un singur registru-inventar, astfel încît în rafturi manuscrisele sînt orînduite după formate (I-VI), fiecare format avînd numărul său curent care începe cu 1. După conţinut, cca 190 de manuscrise sînt religioase-teologice, celelalte fiind de cuprins istoric, literar, filozofic, juridic, medical, economic etc. Considerate pe limbi, 392 de manuscrise sînt romîneşti, 76 – greceşti, 27 – ruseşti, 11 – slavone, la care se adaugă 30 de

---

13) Idem, *ibidem*.

14) Vezi art. *Saalbibliothek* în *Lexikon des gesamten Buchwesens*. Hegbn v. K. Löffler, Joachim Kirchner & Wilhelm Olbrich. Bd. III. Leipzig: Hiersemann 1937, pp. 176-178.

15) Cf. K. K. Klein, *o. c.*, p. 275.

16) Idem, *o. c.*, p. 277.

17) Idem, *o. c.*, pp. 278-279.

18) Cf. O. Tafrali, *Muzeul de Antichităţi din Iaşi* în *Boabe de Grâu*, an. IV, (1933), p. 641 şi urm., cit. după K. K. Klein, *o. c.*, p. 278.

psaltichii greceşti, 13 psaltichii romîneşti şi 4 psaltichii greco-romîne; restul constă din manuscrise în limbile franceză, germană, italiană, maghiară, polonă, turcă, arabă şi ebraică. Pentru orientarea cercetătorilor care consultă această colecţie, există două cataloage pe fişe de format 10x14,5 cm. unul alfabetic pe autori, copişti, titluri etc., altul sistematic zecimal. Ele sînt dactilografiate.

Majoritatea manuscriselor din colecţia noastră sînt importante pentru textul lor, dar unele din ele au şi valoare artistică.

Cel mai vechi şi cel mai de valoare din ele este, fără îndoială, *Lecţionarul evanghelic grecesc* pe pergament, în formă de codice, intitulat Εὐαγγέλιον, care după aprecierile unor specialişti ca teologul Dr. V. Gheorghiu, bizantinologul V. Grecu şi muzicologul G. Onciul, datează din secolul VIII-IX [19]). Textul e scris cu litere unciale mari, cu tinctură neagră şi cu iniţiale de aur. Deasupra textului literar sînt pictate, cu roşu, semne muzicale psaltice de tip bizantin străvechi. Titlurile celor 18 lecţiuni — cuprinzînd secţiuni din Evanghelii care se citesc la sărbătorile mari de peste an ale Bisericii Ortodoxe — sînt încadrate (pe întreaga pagină) cu ornamente geometrice şi florale, pictate în culori şi aur, de o mare frumuseţe artistică. Lipsa oricărei miniaturi cu chipuri de sfinţi, se explică prin faptul că acest manuscris îşi are originea în Bizanţul epocii iconoclasmului (a persecuţiei în contra icoanelor), care a durat între anii 726-842. El a fost scris, probabil, de mîna împărătesei bizantine Maria, soţia lui Constantin al VI-lea Porfirogenitul, după ce a fost exilată de soţul ei într-o mănăstire din Constantinopole, unde — după cercetările savantului bizantinolog Krumbacher — ea s-a îndeletnicit cu copierea de cărţi. Pe foaia de la început, este o însemnare mai lungă, în limba greacă, în formă de rugăciune, scrisă probabil de patriharhul de Constantinopole Ghenadie al II-lea Scholariul, în anul căderii imperiului bazantin sub Turci (1453) [20]).

Un alt manuscris de mare valoare documentară, al doilea în ordinea vechimii din colecţia noastră, este un sul de pergament din anul 1419, conţinînd *o Liturghie a sf. Vasile cel Mare,* în limba greacă. Titlul original al manuscrisului este următorul: Ἡ θεία λειτουργία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρός ἡμῶν Βασιλείου τοῦ Μεγάλου *(Dumnezeiasca liturghie a celui între sfinţi părintelui nostru Vasilie cel Mare*). Textul e scris pe ambele feţe ale pergamentului, foarte îngrijit, cu litere cursive (numai titlul cu unciale), cu tinctură neagră şi roşie [21]).

Tot din secolul XV-lea este un Πατερικόν φυχοφελέστατον (*Pateric foarte folositor sufletului)* [22]), cuprinzînd învăţături religioase-morale, destinate în special edificării vieţii monahale.

---

19) Vezi: Dr. Vasile Gheorghiu, *Lecţionarul evangelic grecesc din Iaşi,* Bucureşti: M. O. 1940.

20) Idem, o. c., p. 19 şi urm. De fapt manuscrisul cuprinde încă o lecţiune, a 19-a, (la pp. 66 r. — 67 r. —), care însă datează din timpuri mai tîrzii, fiind scrisă cu semiunciale. *(Ibidem).*

21) Vezi studiul publicat de prof. Dr. Ioan Zugrav. *Un manuscris din anul 1419.* Cernăuţi 1938.

22) A fost descris de C. Erbiceanu în *Revista Teologică,* Iaşi, nr. 28 din 29 sept. 1°85, în studiul intitulat „*Manuscripte greceşti existente în biblioteca Universităţii de Iaşi,* (pp. 223-224)".

După cum ştim, viaţa juridică a poporului romîn s-a orientat dintru început după străvechiul „obicei al pămîntului"; dar cu timpul s-a lăsat influenţată tot mai mult de legislaţia bizantină a nomocanoanelor, care stau, de altfel, la baza atît a *Pravilei* bisericeşti tipărită la Govora în 1640, cît şi a acelora de caracter laic publicate una în Moldova, de Vasile Lupu, în 1646, alta în Muntenia, de Matei Basarab, în 1652. Cele mai vechi manuscrise de acest cuprins din colecţia noastră sînt două copii din secolul al XV-lea de pe Σύνταγμα κατά στοιχεῖον = *Tratatul alfabetic*, de drept bisericesc ortodox al lui Matei Vlastaris, care a fost alcătuit pe la 1335 şi a ajuns să aibă în curînd o mare răspîndire şi o frecventă întrebuinţare la popoarele Bisericii Ortodoxe. Una din aceste copii, scrisă foarte îngrijit pe două coloane, are pe fila 198 v. o însemnare grecească a unuia din cei mai vechi posesori ai manuscrisului: Ταπεινός Λοσίθεος μητροπολίτης Μολδο-Βλαχίας αχος, ερπβ. *(Umilul Dosithei Mitropolitul Ungro-Vlahiei 1674, 7182)*. Ulterior cartea a făcut parte din biblioteca mitropolitului Moldovei Veniamin Costachi, care a notat cu propria sa mînă (f. 1. r.): Ἐκ τῶν τοῦ ἁγίου Μολδαβίας Βενιαμίν. De la acesta manuscrisul trece în proprietatea lui C. Erbiceanu şi prin el la Biblioteca Centrală din Iaşi. De dată mai nouă este un Νομικον πρόχειρον *(Manual de legi)* scris la 1766 de Mihail Fotinopol din Hios[23]). Acest manuscris a aparţinut, în 1812, lui Grigore Brîncoveanu, care l-a donat vărului său Alexandru Mavrocordat, iar de la acesta a trecut în biblioteca mănăstirii sf. Sava din Iaşi, unde patriarhul Ierusalimului Hrisant Nottara inaugurase, pe la 1714, o şcoală grecească, numită şi Academie[24]).

Ca un indiciu în plus pentru marea reputaţie de care se bucura şcoala de la Sf. Sava din Iaşi, în toată lumea cultă dar mai ales în Răsărit, vom semnala faptul că opera autografă a lui *Gherasim Vlahul*, cuprinzînd o *parafrazare la cărţile lui Aristotel despre suflet* şi scrisă de el în Corfu şi Creta pe la 1669, — a fost dedicată, de către posesorul ei din îndepărtata Macedonie, acestei şcoli: pe f. 1 recto citim această însemnare: Καί τό δε ἀφιερώθη τῇ ἐν Ἰασίῳ Αὐθεντικῇ Σχολῇ ὑπό Ἀργυρῆ, συζύγου Θωμᾶ β' λογοθέτου τοὺ ἐκ Καστορίας. *(Şi aceasta s-a donat Şcoalei domneşti din Iaşi de către Arghira soţia lui Thoma al doilea logofăt din Castoria).*

Avînd în vedere că începuturile vieţii noastre culturale au îmbrăcat timp îndelungat haina scrisului şi limbii slavone, (atît în cărţile bisericeşti cît şi în actele de stat), este explicabil să fim în posesia şi a cîtorva manuscrise slavone vechi. Menţionăm ca atare un *Tetraevangel* în limba slavonă medio-bulgară, copiat în secolul al XVI-lea în Moldova. E scris cu uniciale mari, cu cerneală neagră şi roşie şi ornamentat cu frumoase frontispicii şi iniţiale mari roşii, la începutul fiecărei evanghelii. Provine de la biblioteca Mitropolitană din Iaşi. Tot din sec. al XVI-lea este un alt *Tetraevangel slavon*, scris cu

---

23) Vezi: C. Erbiceanu, o. c., p. 240.

24) Cf. C. Erbiceanu, *Manuscrisele greceşti din şcoala Domnească, numită Academia din Bucureşti, existente în Biblioteca Seminarului Statului din Bucureşti...* în *Revista Teologică* Iaşi, an. III — 1885, nr. 42, p. 330.

unciale majuscule şi ornamentat de asemenea cu frontispicii şi iniţiale mari roşii, înflorate. Notăm că acest manuscris are pe scoarţa din faţă (interior) o însemnare foarte interesantă ca limbă şi grafie. *Acestî jv[an]gh[e]liea era [s]trîcatî la rădîcinî şi să o aflatu Gheorghie a lui Vasiliea a Cutului de [a] plătitu de o tocmitu ca să fiea pomanî lui şi fomeai sale. Să se şti că tocmitu eu Ion de Iacud şi să să ştie an d[o]mnului 1727 miste iunăi 8 dnъni.*

Ca o rază ce purcede de la acele comori ale scrisului latin medieval care abundă cu deosebire în bibliotecile mari ale apusului, a ajuns în biblioteca noastră doar o copie în fototipie (executată la Milano în 1930 [25]) în editura Hoeplianâ) de pe celebrul manuscris *Codex Vergilianus*, cu adnotările poetului italian Francesco Petrarca, ce datează din secolul al XIV-lea. Originalul acestui manuscris se păstrează la Biblioteca Vaticana din Roma. Textul e scris cu minuscule carolingiene de două mărimi şi ornamentat cu frumoase iniţiale pictate în culori şi aur. Pe foaia ce precede textul e o miniatură în culori, reprezentînd pe poetul Virgil care – stînd în mijlocul naturii înverzite şi însufleţite de viaţa pastorală –, se găseşte în plin proces de inspirată creaţie poetică. (Acest facsimil a fost cumpărat de Biblioteca Universităţii Iaşi în anul 1941).

Nu putem trece cu vederea aici nici acea categorie de manuscrise pe care o formează psaltichiile, întrucît ele au o mare valoare pentru studiul muzicii psaltice vechi. Cea mai veche şi mai preţioasă totodată este o psaltichie *slavo-greacă* scrisă, la 1545 în mănăstirea Putna, de .... protopsaltul Antonie. Notăm că foile 7 şi 8 ale acestui manuscris sînt de pergament. Tot din sec. al XVI-lea datează o *psaltichie greacă*, ce cuprinde la început însemnări metodice despre vechea muzică bisericească, apoi vesperinele şi alte cîntări bisericeşti. O însemnare grecească de la p. 1 ne arată că acest manuscris a aparţinut lui Ioan Hrysocoleu din Bizanţ [26]). Dintre psaltichiile din secolul al XVII-lea, e demn de menţionat un frumos Κεκραγάριον *(Kecragarion* grecesc), scris de Elisei Sumeliotul din Trapezunt la anul 1684. Acest manuscris a fost cumpărat recent împreună cu un Στιχηράριον παλαιόν *(Stihirar vechi)* tot din secolul al XVII-lea. Una din cele mai vechi psaltichii cu text literar în romîneşte, este o *antologie de cîntări bisericeşti*, copiată la Tîrnauca (lîngă Dorohoi), în anul 1828, de „Vasăle Diacon ot Tîrnauca" şi de un oarecare „Mihalache". Din aceeaşi epocă datează o *psaltichie romîno-greacă* în copia lui „Popa Ioan Praja" din 1836, provenind de la Biblioteca Centrală din Iaşi. Dintre psaltichiile romîneşti de origine muntenească, cele mai vechi şi mai interesante ni se par cele alcătuite şi scrise de mîna lui *Ghelasie Basarabeanul,* proto-

25) Facsimilul a fost scos cu ocazia aniversării celor 2.000 de ani de la naşterea poetului roman Vergilius.

26) Acest Ioan Hrysocoleu era văr după mamă al principelui Nicolae Mavrocordat. După ce fusese iezuit la Roma, studiase medicina la Padova şi luase doctoratul la Siena, se întoarse în Ţara Romînească, unde în curînd căzu victimă agitaţiilor provocate în contra grecilor de intrarea armatelor nemţeşti în Ţară. (Cf. N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti* vol. II, Bucureşti 1928, p. 59.

psaltul Episcopiei Argeşului: una este o *antologie de cîntări* alcătuită după modèle greceşti în 1838-39, iar a doua este un „*Stihirariu sau Doxastariu*“ din 1840. Ele provin din biblioteca lui Gh. T. Kirileanu.

Desigur că din punct de vedere naţional manuscrisele romîneşti vechi constituie pentru noi relicvii nepreţuite, ca unele care cuprind pagini scrise de acei înaintaşi ai culturii romîneşti, care cu dragostea lor ferbinte pentru limba şi trecutul poporului romîn, au pus bazele vieţii noastre culturale şi naţionale. Multe din ele sînt ornamentate cu chenare, frontispicii, miniaturi şi iniţiale, preţioase vestigii ale artei decorative a cărţii, practicată în mănăstirile noastre din trecut. Între acestea, din punctul de vedere al vechimii deţin prioritatea un *octoih* şi un *miscelaneu religios* din secolul al XVII-lea, ambele provenind din Cohalm (Transilvania), precum şi un al treilea text, scris mai frumos şi mai îngrijit decît primele două, cuprinzînd în partea întîia (ff. 1-108 v.) *Psaltirea proorocului David* cu titlul în slavoneşte: «Д[а]вида пр[о]рока и цара паснь каф[и]зма ѳ ψалом Д[а]в[и]дова, scoasî pre limbî românească“, iar în partea a doua (ff-109-132) „*Acatistul sau neşezdiare Pre[ci]stei Născătoare de D[u]mn[e]zău*“... Pe scoarţa a doua se află o însemnare a lui Matei logofătul, scrisă la 28 septembrie 1685. Prin caracteristicile sale lingvistice, acest text se situează între cele moldoveneşti. O importanţă deosebită, mai ales sub aspect lingvistic are *Ceasornicul Domnilor*, traducere de Nicolae Costin după cartea spaniolului Antonio Guevara. În colecţia noastră există două copii ale acestei traduceri: una făcută la Iaşi în 1714, alta în 1731. Amîndouă copiile sînt scrise foarte îngrijit, cu cerneală neagră şi roşie şi ornate cu chenare, frontispicii şi iniţiale în culori, toate executate cu multă artă. Cartea lui Guevara fiind alcătuită pe baza celebrelor învăţături ale împăratului Marc Aurel, traducerea lui Nicolae Costin îşi are valoarea ei şi sub raportul conţinutului [27]). Adăugăm că la finele volumului ce cuprinde copia din 1714 a „*Ceasornicului Domnilor*“, se găseşte încă un text romînesc foarte valoros, intitulat *Alegerile lui Ippocrat,* care datează tot din întîia jumătate a secolului al XVIII-lea [28]). Acest text, cuprinzînd cea mai veche traducere în romîneşte a *Aforismelor* lui Hipocrate, are o deosebită importanţă pentru studiul terminologiei medicale romîneşti vechi, ca şi pentru istoria literaturii noastre medicale, întrucît este cel mai vechi text medical în limba romînă.

Multe din manuscrisele de la Biblioteca Universitară din Iaşi sînt surse documentare unice pentru cercetări istorice. Baza studiului istoriei noastre naţionale au pus-o cronicarii. De la cel

---

27) Vezi studiul lui N. Cartajan, *Ceasornicul Domnilor de N. Costin şi originalul spaniol a lui Guevara*. Extr. din *Rev. Istor. Rom. 3* şi *Cercetări Istorice*, 4, Bucureşti 1941.

28) Vezi: I. Serafincean, *„Alegerile lui Ippocrat“ manuscris medical romînesc din prima jumătate a secolului al XVIII-lea*, notă în rev. *Iaşul literar* nr. 7/1957, pp. 103-104, precum şi o prezentare rezumativă sub acelaşi titlu în vol. publicat de Biblioteca Academiei Republicii Populare Romîne sub titlul *Prima sesiune ştiinţifică de bibliologie şi documentare, Bucureşti 15-36 decembrie 1955*, Bucureşti, Ed. Acad. R.P.R. 1957, pp. 278-282.

mai vechi dintre cronicarii noştri – Grigore Ureche – ni s-a păstrat o copie dinainte de 1730 a *cronicii* sale în redactarea contemporanului său Eustratie Logofătul. Acest manuscris a făcut parte din celebra bibliotecă a lui N. Mavrocordat[29]). Tot din secolul al XVIII-lea datează manuscrisul pe care Mihail Kogălniceanu a scris titlul: *Colecţia tuturor letopiseţelor a lui Urechi, Miron Costin, adnotările lui Neculai Costin şi anonimul tradus de Amiras în greceşte şi Enachi Kogălniceanu.* Titlul citat e scris şi semnat de „M. Kogălniceanu". Vornicul Alecu Beldiman a făcut, pe la 1825, o copie de pe o cronică a Moldovei, care începe de la zidirea lumii şi termină cu domnia lui Ştefăniţă Vodă, fiul lui Vasile Vodă; ea cuprinde, la început, *letopiseţul lui Nicolae Costin,* iar în în partea a doua cuprinde *Letopiseţul lui Miron Costin*, cel care „au fost logofăt mare în Moldova" şi care conducîndu-se în spusele şi faptele sale de lozinca „biruit-au gîndul", ne încredinţează că „nu sînt vremile sub cîrma omului, ci bietul om sub vremi". E de remarcat de asemenea imparţialitatea cu care a tratat faptele şi oamenii, lăsîndu-ne acele caracterizări ale vechilor noştri voievozi şi boieri, care au rămas neîntrecute în cronicile noastre. De la Nicolae Costin mai avem în colecţie *Letopiseţul lumii* într-o copie cam defectuoasă din secolul al XVIII-lea, care începe cu „Împărăţie Romii" şi se termină cu Petru Şchiopul.

Dar cea mai frumoasă limbă cronicărească, plină de sfătoşenie şi haz, de patimă şi coloare, ne-a lăsat *Ioan Neculce*, din ale cărui 42 de legende şi naraţiuni istorice cuprinse în „O samă de cuvinte" cu care-şi începe cronica, multe s-au transformat în balade bolintiniene şi alexandrine şi în pagini de nuvelă şi roman; astăzi însuşi maestrul Mihail Sadoveanu şi-l recunoaşte ca înaintaş şi sursă de inspiraţie. Pe copia cronicii sale, care la rîndul ei a fost scoasă de pe copia postelnicului Hurmuzachi, Mihail Kogălniceanu a scris acest titlu: *Manuscriptul hronicii lui Ioan Niculce, care au slujit la publicarea letopiseţelor Moldovei.* De la acelaşi cronicar ni s-a păstrat şi un fragment din *Letopiseţul Ţării Moldovei* pentru anii 1703-1742, scris pe la 1743.

Nu mai puţină valoare istorică are şi copia făcută în 1716 de Axinte Uricariul de pe *Letopiseţul Ţării Moldovii de la Ştefan sînu Vasile Vodă încoace, de unde iaste părăsît de Miron Costin Logofătul. Iară acum s-au scosu din izvodul lui Vasilie Dămian ce-au fost 3 logofăt şi de pre izvodul lui Teodosie Dubău logofătul şi altora.* (Manuscrisul a aparţinut Bibliotecii Mihăilene).

Din vasta operă scrisă în diverse limbi de către *Nicolae Milescu Spătarul,* care – alături de Dimitrie Cantemir – e socotit ca unul din cei mai învăţaţi cărturari ai noştri din epoca veche, se păstrează în colecţia noastră de manuscrise celebrul său *Jurnal de călătorie în China*[30]), într-o traducere grecească făcută de

---

29) Pe coperta finală este o veche notiţă de următorul cuprins: „Sept. 3 dn. lt. 7239 au răposat măria sa Io Nicolae Alexandru Voevodu". Manuscrisul i-a aparţinut apoi lui M. Kogălniceanu, care l-a donat Bibliotecii Mihăilene.

30) Titlul manuscrisului este următorul: *ὁδοιπορικὸν ἀπὸ Τομπόλσκης μητροπόλεος Συμπερίας καὶ ἕως αὐτῶν τῶν ὁρίων τῆς Χῆνας... (Itinerar de la Tobolsk, metropola Siberiei, pînă la însăşi hotarele Chinei).*

Hrisant Nottara patriarhul Ierusalimului, curînd după 1693. (Manuscrisul a aparţinut lui Cezar Bolliac).

Singura cronică muntenească ce-o posedă biblioteca universităţii ieşene, este *Letopiseţul Ţării Rumâneşti* al lui *Stoica Ludescu,* ce datează de la începutul secolului al XVIII-lea.

Pe la începutul secolului trecut, călugărul maramureşan Gherman Vida a adus la Iaşi, din Ardealul suferinţelor iobage milenare, un manuscris al *Hronicii Romînilor şi a mai multor neamuri* de Gheorghe Şincai, în copia din 1821 a lui Petru Mărcuţşia de la Roit (Comitatul Bihariei) şi l-a donat Bibliotecii Mihăilene. Acest manuscris are valoare documentară crescută prin faptul că a fost prezentat pentru tipărire mai întîi la Buda în 1833, apoi la Iaşi în 1834, şi deşi obţinuse aprobările cuvenite din ambele locuri (scrise pe ultimile două pagini ale vol. I), totuşi nu s-a tipărit. Prima ediţie tipărită a Hronicii lui Şincai apare la Iaşi în 3 volume, între anii 1853-1854, dar după o altă copie manuscrisă. Tot din Ardeal provine un *Dicţionar romîn-latin-unguresc* al lui Ştefan Körösi (Crişan), datat din Cluj la 1803, pe care l-a cumpărat Gh. Asaki în 1820 de la văduva lui Körösi, pentru a-l dona apoi Bibliotecii Centrale din Iaşi. Acest dicţionar a stat la baza Lexiconului tipărit la Buda în 1825 [31]). In proporţii vaste (9 tomuri) se prezintă un (λεξικον ὀκτόγλωσσον/*Lexicon în opt limbi)* cuprinzind limbile greacă, elenică (cu dialectele ionic, doric, eolic, attic), latină, italiană, franceză, arabă, persană, turcă, ebraică şi, în parte, vlahică. Autorul acestui dicţionar semnează la finile precuvîntării către cititori cu numele: Λουκᾶς Γιακουλαῖος δελα ρώκκας, ὁ ἐν Κωνσταντίνουπόλει ἐκγενηθείς. *(Luca de la Roccas, născut în Constantinopole).* Atît din dedicaţie cît şi din prefaţa către cititori, rezultă că acest dicţionar a fost compus la Braşov între anii 1769-1780 şi a fost dedicat domnului Moldovei, al cărui nume urma să fie scris ulterior într-un spaţiu rămas liber. Despre acest învăţat grec, cunoscut şi sub numele de Lucachis sau Lucake, se ştie că în anul 1777, după decapitarea lui Grigorie Al. Ghika, a fost trimis în Moldova ca reprezentant al Porţii otomane în delimitarea şi predarea Bucovinei către Austriaci. După aceea se retrage la Braşov, unde-şi compune dicţionarul. Acest dicţionar are un interes specific pentru noi romînii, întrucît are şi din limba valahă, măcar acele cuvinte despre care spune că le ştie din tinireţea sa, cînd petrecea în Ţara Romînească [32]). Acest dicţionar a aparţinut, pe rînd, bibliotecii de la mănăstirea Sf. Sava din Iaşi şi Bibliotecii Centrale din Iaşi.

Ca un fruct al preocupărilor poetului Mihail Eminescu pentru limba şi literatura sanscrită, pe timpul cînd a funcţionat ca bibliotecar la Biblioteca Centrală din Iaşi, ne-a rămas în colecţie *o Gramatică sanscrită* din 1886, scrisă foarte îngrijit în trei caiete.

Nu putem trece cu vederea nici numeroasele mărturii documentare ale unor strînse relaţii culturale ce le-a întreţinut în trecut poporul romîn cu vecinii săi

---

31) Asupra acestui dicţionar vezi studiul lui A. Densuşianu, *Din istoria Lexiconului de Buda* în *Rev. crit. lit.*, nr. 7-8, an. IV (1896).

32) Vezi C. Erbiceanu, *o. c.*, pp. 220-221. Cf. şi Lucian Predescu, *Enciclopedia Cugetarea*, Bucureşti 1940, p. 496.

în general, dar mai ales cu cei din Răsărit. Citãm, drept pildă în acest sens, traducerile de cărți religioase din rusește făcute pe la mijlocul secolului al XVIII-lea de egumenul mănăstirii Putna *Varlaam Mazereanul*. Cercetările referitoare la relațiile noastre culturale cu Rusia în cursul secolului al XIX-lea, nu se pot lipsi de cîteva manuscrise autografe inedite ale lui *Melchisedec Episcopul Romanului* și nici de cele 11 caiete ce cuprind note după cursuri universitare audiate de de studentul moldovean *Ioan Mandinescu* la Universitatea din St.Petersburg între anii 1853-1857. Ele provin din fondul Episcopiei Romanului precum și din cel al Fundației „Melchisedec".

Dar cele mai prețioase manuscrise rusești din colecția noastră sînt fără îndoială cele donate de B. P. Hașdeu. Între acestea cel mai important este un manuscris autograf al cugetătorului și pedagogului democrat ucrainean din cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, *Grigori Savici Skovoroda*, intitulat Разговоры о самопознании *[Discuții despre cunoașterea de sine]*. Din cauza persecuțiilor pe care a trebuit să le îndure pentru ideile sale progresiste, din partea regimului țarist, Skovoroda și-a dus viața într-o neîntreruptă peregrinare. Acest manuscris, foarte important pentru istoria cugetării filosofice ucrainiene din cea de a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, a fost studiat încă de Alexandru Hașdeu, iar în ultimul timp de către cercetători sovietici, cărora Biblioteca Universitară din Iași le-a trimis niște fotocopii la Moscova. Încă un manuscris hașdeian demn de amintit, e intitulat Минуты вдохновения из молодости Александра Хаждэу 1850 года..(*Clipe de inspirație din tinerețea lui Alexandru Hașdeu, anul 1850...]* și cuprinde sonete moldovenești și alte poezii scrise între anii 1829-1843, în limba rusă, precum și scurte poeme în proză în limba franceză. De mare valoare este manuscrisul intitulat „Tadeysza Ianowego Syna Hyzdewa Rózne pisma W Besarbii, Tom. III", (*Ale lui Tadeus fiul lui Ioan Hașdeu, scrisori deverse din Basarabia*), cuprinzînd acte despre averea Hașdeilor, despre educația copiilor lui Tadeu și Valeria Hașdeu, precum și multe creații literare ale membrilor familiei Hașdeu, în limbile polonă și rusă, scrise la Cristinești, Hotin, Camenița, după an. 1833.

O oglindire parțială a relațiilor noastre culturale cu Polonia în trecutul apropiat, ne dau și cele două manuscrise în limba franceză ale Eudoxiei Boteanu, dintre care unul e intitulat *Histoire Naturelle* și cuprinde note după cursul profesorului polon Pierre Gorkiewicz, ținut la un pension francez din Lwow, în 1856; cel de-al doilea manuscris al Eudoxiei Boteanu e intitulat *Abrégé de l'histoire de Pologne* și cuprinde.... note după un curs din 1858, audiat de ea la același pension din Lwow.

Nu ne lipsesc de asemenea nici cîteva din urmele culturii și artei orientale, cu care poporul nostru a stat în contact mai strîns în epoca dominației otomane asupra principatelor romîne. Cel mai vechi document de acest fel este o *carte de legi [cod] cu caracter civil în limba turcă*, scris la începutul sec. al XVII-lea. Provine de la M. Kogălniceanu. Deosebit de frumos, ca scriere și ornamentație picturală în culori și aur, se prezintă un *Coran în limba arabă*, copiat în anii 1813-1814 de Ahmed el Hilmi fiul hagiului Muhammed din neamul Ibraim.

În cadrul acestei colecții de

manuscrise, dar ca fond aparte, se păstrează şi autografele (cuprinzînd, între altele, scrisori de la V. Alecsandri, D. Bolintineanu, C. Ebriceanu, G. Musicescu etc.). Deosebit de acestea se păstrează documentele vechi voievodale şi boiereşti, dintre care cel mai vechi e un document pe pergament în limba slavonă, datat la Vaslui în 10 mai 1439, prin care Ştefan al II-lea sau Steţcu, domn al Moldovei, dăruieşte mănăstirii din Poiană o prisacă la Botne, anume Visoca, precum şi alte privilegii.

Constituită pe îndelete mai întîi din fondul Bibliotecii Academiei Mihăilene (care a primit o bună parte din biblioteca şcolii domneşti de la mănăstirea Sf. Sava din Iaşi), apoi din generoase donaţii particulare ca cele ale lui V. Adamachi, Const. Hurmuzachi, C. Bolliac, M. Kogălniceanu, B. P. Haşdeu şi alţii, - colecţia de manuscrise de la Biblioteca Universităţii din Iaşi s-a îmbogăţit în anii din urmă cu fonduri noi, provenind mai ales din biblioteca Episcopului Melchisedec, din cumpărături de la anticariate, precum şi din noi donaţii particulare.

Credem că privirea generală pe care am aruncat-o asupra comorilor colecţiei noastre de manuscrise, este suficient de sugestivă pentru a ne putea da seama că poporul romîn, deşi cu o cultură mai tînără, a avut totuşi în trecut o puternică mişcare culturală şi ştiinţifică, concretizată într-un fond apreciabil de monumente scrise, dintre care unele ne duc cu vre-o cinci secole în urmă.

*IOAN SERAFINCEAN*

**Cînd a început să fie construită Biserica Trei Ierarhi din Iasi *).**

Monument de o rară frumuseţe arhitectonică, Biserica Trei Ierarhi din Iaşi a uimit secole de-a rîndul atît pe băştinaşi, cît şi pe străinii în trecere prin aceste locuri, pe care pînă nu de mult le socoteau aşezate la hotarele Tartariei, ceea ce era sinonim pentru ei cu „marginea“ pămîntului; au fost miraţi să găsească *tocmai* aici o construcţie care ar putea sta alături de măreţele catedrale apusene sau cizelatele moschee orientale.

Anul cînd a început clădirea acestei *bijuterii care ar merita să fie pusă sub un clopot protector de sticlă*, cum spunea prin 1925 celebrul bizantinolog Diehl, nu este cunoscut pînă acum. Punerea în concordanţa a cîtorva referiri, cu privire la această chestiune, din diferiţi autori, ne poate duce la rezultatul dorit.

În anul 1659, prin Moldova trece călătorul turc Evlia celebi, admirator al ctitoriei lui Vasile Lupu, el notează, desigur după spusele autohtonilor, că Biserica Trei Ierarhi a fost ridicată în timp de şapte ani [1]).

Desigur că acesta este termenul adevărat şi nu putem da crezare legendei care circula pe la sfîrşitul sec. al XVIII-lea notată de germanul Struve, de cetăţenie rusă şi anume, că măiestrul monument ar fi fost clădit de către optzeci de meşteri în timp de cincizeci de ani [2]).

În 1636, cînd a fost sfinţită [3]), biserica nu era complet terminată. În acest an domnitorul scrie

---

*) Fragment din cap. II al unei monografii în curs de redactare.

1) Dr. Andrei Antalffy: „*Călătoria lui Evlia abbi în Moldova*“ în „Ioan Neculce“ Nr. 92/1933, p. 291.

2) N. A. Bogdan: „*Oraşul Iaşi*“, Iaşi 1914, p. 209 şi Al. Lăpedatu: „*Monumentele noastre istorice*, Buc. 1914, p. 257.

3) v. pisania.

țarului rus că biserica este gata însă „(el) așteaptă numai să o împodobească cu icoanele ce se lucrează în Rusia“ [4]), pictura murală interioară va fi terminată abia în 1642, cînd zugravii care o executaseră sînt trimiși în Rusia [5]).

Putem deci considera ca an al completei finiri a Bisericii Trei Ierarhi, anul 1642; dacă am admis mai sus că temeliile i-au fost puse cu șapte ani mai înainte, nu ne mai rămîne decît să conchidem că *Vasile Lupu a început să-și clădească ctitoria spre sfîrșitul anului 1634 și începutul lui 1635.* Presupunerea noastră ar putea deveni certitudine pe baza argumentelor de mai jos.

Între anii 1634 și 1637 Vasile Gagara venind din Rusia, face un pelerinaj la Ierusalim, trecînd și prin Moldova imediat după urcarea pe tron a lui Vasile Lupu (mai 1634), în însemnările lui notează „*după sfatul dat de patriarh cneazului și după binecuvîntarea mitropolitului au început* (domnitorul - n. n. M. D.) *să clădească o mănăstire cît cetatea Cremli cu un gard* (*sic*) *de piatră, ca să aibă unde să se apere cînd va veni împotriva lor cu războiul țarul turc și țarul Crimeii...*“ [6]).

Iată-ne deci în mod sigur confirmată presupunerea.

Miron Costin scrie că „*fiind în pace amu și cu megieșii,... au zidit... și lăudatele mănăstiri aice în orașul Eșilor, întîi sub numele Trei Sfinți, învățători ai bisericii, ce se zice Trieh Svetitelei...*“ [7]) ceea ce corespunde exact cu anul presupus de noi, conflictele propriu zise și fățișe cu Matei Basarab începînd abia în 1637 [8]).

Este îndeobște cunoscut că Vasile Lupu era un om foarte ambițios cu mari veleități; nu mai este nevoie de fapte devenite notorii. Datorită acestei trăsături va fi început el clădirea Bisericii Trei Ierarhi îndată după ungerea sa ca domn; trebuie să mai adăugăm aici rivalitatea, fructuoasă de această dată, cu domnitorul Țării românești, sub a cărui oblăduire se află celebra Curte de Argeș pe care Vasile Lupu a căutat să o lase în urmă încă din primii ani de domnie.

Aceste trei argumente întăresc deci presupunerea noastră că temelia bisericii de care ne ocupăm a fost pusă la sfîrșitul anului 1634 și începutul lui 1635.

MĂNUCĂ DAN

---

4) Dragomir: „*Relațiile bisericii românești cu Rusia în veacul XVII*“ în „Anal. Acad. Rom.“, S. II, mem. secț. ist. t. XXXIV, p. 1089.

5) Idem, p. 1091.

6) Gh. Bezviconi: „*Călători ruși în Moldova și Muntenia*“, Buc. 1947, pag. 176.

7) Miron Costin: „*Letopisețul Țării Moldovei*“, Buc. 1943, pg. 38.

8) Cf. A. D. Xenopol: „*Istoria românilor....*“, vol. VII, ed. III-a, București 1929, p. 26.

# CRONICA BISERICEASCĂ

## A. ŞTIRI RELIGIOASE EXTERNE

### 1. Chinezii protestanţi sprijină viaţa cea nouă

Recent, a avut loc în provincia Se-tsvan o conferinţă a pastorilor şi episcopilor protestanţi chinezi, care au declarat cu acest prilej, că atît ei cît şi credincioşii lor sînt alături de tot poporul în construirea unei orînduiri noi.

Episcopul Tsao Fu-tsu a subliniat în darea de seamă că raporturile dintre biserică şi stat sînt bune şi se fundamentează pe constituţie, care garantează libertatea de conştiinţă şi cea religioasă.

Statul democratic popular respectă cu sfinţenie şi ocroteşte libertatea religioasă şi acordă ajutoare substanţiale mai ales pentru restaurarea bisericilor.

Conferinţa la care au participat 146 de preoţi şi mulţi episcopi şi superintendenţi, a ales o nouă conducere bisericească pentru provincia Se-tsvan.

### 2. U. R. S. S. Vizite străine

La invitaţia Patriarhiei Moscovei a vizitat anul trecut Moscova, Leningradul şi Kievul, capul bisericii ortodoxe Copte, Anba Ioanis, arhiepiscop al Hartumului, al Sudanului de sud şi al Ugandei.

Arhiepiscopul Ioanis s-a interesat în deaproape de viaţa bisericească şi obştească, de realizările obţinute în domeniul economic şi cultural.

La plecare Arhiepiscopul Ioanis a făcut următoarele declaraţii: „Egiptul ţine la poporul rus, care a avut faţă de el o atitudine plină de simpatie în timpul agresiunii perfide a celor trei state, şi a înţeles că are un prieten credincios, pe care se poate bizui în caz de nevoie. Cînd am fost invitat de Patriarhia Moscovei să vizitez Rusia, pentru a cunoaşte viaţa religioasă a ţării, am primit această invitaţie cu mare bucurie, căci am ştiut că mă voi găsi printre prieteni.

Plecînd la drum, am ales ca însoţitor pe doctorul Mihail Naghib, profesor la universitatea din Alexandria.

Sînt sigur că după călătoria mea în Rusia, capii bisericii ortodoxe ruse şi a celei copte vor putea colabora, bazîndu-se pe dragoste şi înţelegere reciprocă, unindu-şi toate puterile pentru fericirea şi prosperitatea credincioşilor noştri.

Părăsind Rusia pentru a mă întoarce în patrie, sper că vizita mea făcută aici, va constitui un început de alte vizite reciproce, în

cadrul cărora vor putea fi întărite legăturile noastre spre binele celor două biserici".

### 3. India: Bisericile creştine astăzi

Cercetînd documentele istorice cu privire la propagarea şi răspîndirea creştinismuiui în India, aflăm că, probabil, sfîntul apostol Toma a fost protomisionarul, care a răspîndit cuvîntul evangheliei în acea ţară.

Comunităţile creştine întemeiate de apostolul Toma s-au menţinut pînă la 1500 şi sînt cunoscute în istorie sub denumirea de „creştinii lui Toma".

O activitate misionară deosebită a început, după 1500, în coloniile portugheze de către călugării catolici, aparţinînd diferitelor ordine şi congregaţiuni religioase.

De la început, misionarii catolici au întîmpinat mari greutăţi din cauză că nu au ştiut să se adapteze şi pentru faptul că erau consideraţi de masele populare, ca reprezentanţi ai unor puteri străine, care sub firma religioasă exploatau crunt poporul.

Mai tîrziu protestanţii, ortodocşii şi cultele neoprotestante îşi trimit misionarii lor.

În prezent, în India, Creştinismul se găseşte într-o fază staţionară. În rîndurile intelectualilor se mai întîmplă conversiuni la una din bisericile creştine. Progresul lent al Creştinismului în această parte a lumii poate fi atribuit nu numai puterii de rezistenţă a hinduşilor, dar şi unor condiţiuni obiective, care sînt în defavoarea creştinismului.

Cel mai puternic impediment este faptul că propovăduitorii creştinismului în India sînt străini şi azi; iar indienii nu mai vor să imite nici pe americani şi nici pe europeni.

În concluzie, se crede că atîta timp cît comunităţile creştine nu se vor renaşte, constituind biserici întru totul indiene, creştinismul va rămîne străin Indiei. Se impune deci ca propovăduitorii creştinismului şi comunităţile pe care le conduc să-şi asimileze moştenirea culturală, artistică şi spirituală a poporului indian.

Din cauză că creştinismul apare fărămiţat în cele mai variate culte, indienii în cele mai multe cazuri nu cunosc diferenţa dogmatică dintre acestea.

Sînt motive să credem că Biserica Ortodoxă indiană va juca un rol tot mai important, întrucît ea este cea mai potrivită să introducă tradiţia orientală în creştinismul indian.

### 4. Germania: De ce tac forurile bisericeşti catolice germane la înarmarea R. F. G.?

Milioane de catolici germani aşteaptă ca forurile bisericeşti să se pronunţe cu o hotărîre împotriva înarmării atomice a-R. F. G.

Profesorul Hagemann, membru al Uniunii Democrate Creştine de sub conducerea cancelarului Adenauer, a publicat în ziarul hamburghez „Die Welt" un articol, în care cere conducătorilor bisericii romano-catolice din R. F. G. să ia o poziţie clară şi precisă, în ceea ce priveşte înzestrarea armatei vest-germane cu armament atomic.

În articol se mai subliniază că, credincioşii romano-catolici sînt

nedumeriţi de tăcerea conducătorilor lor spirituali într-o problemă atît de vitală pentru poporul german şi se simt ruşinaţi că numai voci izolate s-au pronunţat cu multă sfială împotriva unei politici atomice, care poate avea urmări dezastruoase pentru existenţa şi viitorul poporului german.

Profesorul Hagemann afirmă, în continuare, că învăţătura şi morala creştină „dezaprobă" aceste mijloace barbare de exterminare şi de aceea pe drept cuvînt credincioşii romano-catolici germani cer cu fermitate şi hotărîre ca forurile lor bisericeşti să spună un răspicat „nu", războiului atomic şi înarmării atomice a armatei vest-germane.

### 5. **Biserica nu trebuie să stea la o parte.**

Profesorul de teologie Dr. Erich Hertzsch de la Jena a ţinut recent o conferinţă despre: „Biserica şi transformările actuale".

Dr. E. Hertzsch a aprobat întru totul „declaraţia decanilor facultăţilor de teologie protestantă, la care au aderat şi episcopii din R. D. G.", - prin care se condamnă înarmarea atomică a armatei vest-germane, declarîndu-se păcat împotriva lui Dumnezeu şi a aproapelui „însăşi pregătirea unui război atomic".

În continuare s-a arătat că, lupta pentru pace nu cunoaşte graniţe geografice şi prin urmare creştinii de pretutindeni nu trebuie să stea la o parte, cînd este vorba de înlăturarea unui pericol, care ameninţă viitorul omenirii. Biserica nu are un „oficiu atomic", în schimb însă are o misiune sfîntă de a propovădui pacea şi înţelegerea între popoare.

### 6. **Alegerea pastorului Niemőller ca preşedinte al Bisericii Hessen — Nassau.**

Sinodul de la Frankfurth pe Main a reales pe pastorul Niemöller cu 99 de voturi pentru, şi 90 de voturi contra, pentru încă 8 ani, ca preşedinte al bisericii din Hessen - Nassau.

Cu prilejul alegerii sale, Niemöller a insistat că un singur gînd trebuie să unească biserica evanghelică din R. F. G. şi R. D. G. şi anume grija de a feri omenirea de cel mai mare cataclism, de un nou război mondial, care va fi mai distrugător decît toate războaiele pe care le-a cunoscut istoria vreodată.

La sfîrşitul şedinţei Niemöller a relevat din nou că fiecare creştin are o mare răspundere în faţa lui Hristos pentru salvgardarea păcii şi rezolvarea tuturor problemelor în spiritul dragostei şi înţelegerii reciproce.

### 7. **Ungaria: Clerul luteran luptă pentru pace şi coexistenţă.**

Comitetul naţional de pace al bisericii luterane din Ungaria a adresat preoţilor şi credincioşilor un cald apel ca să activeze cît mai intens pentru prietenia dintre rase şi popoare, pentru coexistenţă ca astfel cel de al cincilea congres naţional ungar pentru pace să constituie o contribuţie efectivă pentru o pace trainică, pe care o rîvnesc toţi oamenii cinstiţi de pe glob.

Clerul bisericilor protestante din Ungaria salută cu încredere congresul mondial pentru dezarmare şi colaborare ce va avea loc în vara acestui an la Stockholm, dorindu-i succes deplin.

### 8. **Tineretul creştin şi problemele actuale.**

Recent, reprezentanţii tineretului creştin s-au întîlnit la Moscova. La aceste discuţii, care au avut ca obiect sarcinile tineretului faţă de problemele din zilele noastre, au luat parte reprezentanţii bisericilor ortodoxe, anglicane, episcopale, luterane, scoţiene, presbiteriene, biserica metodistă şi cultul baptist. Din partea bisericii ortodoxe ruse, au participat la aceste convorbiri 35 de reprezentanţi.

La începutul consfătuirilor s-a discutat „problema răspunderii tineretului creştin faţă de societate".

Importanţa acestei probleme a fost scoasă în relief de un student teolog din oraşul Leen (Anglia de nord), care a arătat că tinerii creştini din Anglia nu sînt de acord cu poziţia guvernului lor în unele probleme internaţionale. Tinerii creştini doresc să influenţeze opinia publică engleză în spiritul păcii, însă nu sînt de acord asupra metodelor de folosit în această măreaţă acţiune.

Despre mijloacele de influenţare a creştinilor au vorbit profesor Alec John (Anglia), preotul Vasile Stoicov (URSS), preotul Vasile Lesneac (URSS), şi alţii.

Un schimb viu de păreri a avut loc cu prilejul discutării problemei răspunderii tinerilor creştini în lupta pentru apărarea păcii. Preoţii Lesneac şi I. Silacov (URSS), au înfăţişat ideea ortodoxă despre pace şi au subliniat răspunderea pe care o au tinerii creştini în problema întăririi păcii.

Reprezentantul bisericii ortodoxe chineze Tzan-Ven-Han şi-a exprimat bucuria pe care o simte în legătură cu faptul, că participanţii la consfătuire vorbesc despre cauza apărării păcii, ca despre o datorie a fiecărui creştin şi a chemat pe toţi creştinii să se unească în lupta pentru pace. Reprezentantul consiliului unional al creştinilor baptişti evanghelici – A. Kirhanţev – a vorbit despre participarea baptiştilor din URSS la lupta pentru apărarea păcii.

Reprezentantul din R. F. G. a arătat că, după părerea sa, creştinii trebuie să lupte pentru pace folosind „cuvîntul Domnului".

Preotul James, reprezentantul Angliei, a arătat în mod concret, că nu este îndeajuns să lupţi numai cu cuvîntul pentru realizarea unei păci trainice în lume, ci fiecare creştin are îndatorirea sfîntă să contribuie efectiv la instaurarea unei păci durabile. El a arătat că tocmai S. U. A., care are cei mai mulţi misionari, a aruncat prima bombă atomică.

Unii dintre participanţii la această conferinţă, mai ales reprezentanţi ai unor state capitaliste, au vorbit despre această problemă „prin prizma pacifismului".

Doamna Xenia F. Clark (Anglia), a arătat că în problema păcii, creştinii nu se pot mulţumi numai cu o atitudine pasivă şi unilaterală, cum o fac pacifiştii.

Participanţii la această conferinţă au manifestat un viu interes pentru viaţa şi activitatea bisericii ortodoxe ruse.

Reprezentanţii tineretului creştin s-au documentat cît mai temeinic cu privire la viaţa bisericească în Ţara Sovietelor, deoarece, după cum a arătat un reprezentant al bisericii protestante din Germania apuseană, în prezent, forţele politice ale apusului intensifică propaganda lor, care denaturează situaţia adevărată a bisericii ortodoxe ruse.

Reprezentanţii bisericii ortodoxe ruse au expus situaţia arătînd care sînt legăturile dintre biserica ortodoxă rusă şi statul sovietic, care sînt legăturile cu alte Biserici ortodoxe. S-a subliniat în mod deosebit completa independenţă a bisericii ortodoxe ruse în activitatea ei internă, pneumatică.

Studentul M. A. Dobrinii de la Academia teologică din Leningrad, a arătat că Biserica ortodoxă rusă este strîns legată de poporul său, duce aceeaşi viaţă ca el. Toţi membrii bisericii sînt cetăţeni cu drepturi depline şi iau parte la viaţa politică a ţării. Biserica ortodoxă rusă binecuvintează munca rodnică a fiilor ei şi educă pe creştinii ei în spiritul devotamentului pentru patrie.

Consfătuirea tinerilor creştini a constituit un eveniment deosebit de important şi a contribuit la o apropiere a tinerilor creştini din diferite ţări şi de diferite confesiuni.

A reeşit că reprezentanţii tinerilor creştini doresc să colaboreze frăţeşte împotriva pregătirii unui nou măcel groaznic şi sînt gata să apere prin toate mijloacele, de care dispun, cauza sublimă a păcii.

Această conferinţă a ajutat pe tineri să cunoască adevărul cu privire la viaţa şi activitatea bisericii ortodoxe ruse şi să risipească propaganda mincinoasă răspîndită de duşmanii păcii şi ai progresului.

Consfătuirea a arătat că tinerii creştini, indiferent de convingerile lor politice, pot constitui o familie strîns unită prin învăţătura Domnului nostru Iisus Hristos despre dragoste şi pace şi să lupte cu forţele unite pentru triumful păcii pe pămînt.

*Pr. A. GHERASIM*

## ACŢIUNI PENTRU APĂRAREA ŞI ÎNTĂRIREA PĂCII

În condiţiunile de libertate religioasă, din patria noastră, preoţii şi reprezentanţii tuturor cultelor religioase din diferite oraşe ale eparhiei se întrunesc în conferinţe intercultice pentru a-şi exprima adeziunea lor la acţiunea de apărarea şi întărirea păcii şi hotărirea lor de a lupta pentru instaurarea frăţiei şi bunei înţelegeri între oameni şi popoare.

*La Suceava*, în ziua de 14 februarie a. c., a avut loc, în sala de şedinţe a Sfatului Popular, o conferinţă intercultică, în cadrul căreia Pr. Severin Brătianu a citit referatul său cu subiectul „*Lupta pentru pace în lumina noilor evenimente internaţionale*".

În completare, preoţii şi reprezentanţii cultelor, au arătat că pacea este bunul cel mai de preţ pentru propăşirea vieţii pe pământ.

Succesele tehnice obţinute în ultima vreme de URSS, au întărit în chip considerabil poziţia celor ce luptă pentru pace. În acelaşi timp puternica noastră vecină de la răsărit propune stăruitor o conferinţă la nivel înalt pentru rezolvarea problemelor litigioase.

În încheiere, d-l Stefan Ungureanu, preşedintele Comitetului de luptă pentru pace, care a luat parte la această consfătuire, arată că problema însămînţărilor, socializarea agriculturii şi împlinirea îndatoririlor obşteşti sînt acţiuni pentru apărarea păcii.

Îndeamnă apoi pe reprezentaţii cultelor să se situeze în fruntea tuturor acţiunilor de folos obştesc.

La sfîrşit, P. C. Preot Petre Alexa, a dat citire unei moţiuni care a fost aprobată în unanimitate.

*La Gura Humorului*, conferinţa intercultică a avut loc la data de 17 februarie a. c.

Toţi vorbitorii au arătat în cuvîntările lor, felul cum muncesc la culturalizarea maselor, la socializarea agriculturii şi la îndrumarea credincioşilor lor de a-şi împlini datoriile patriotice prezentîndu-se la alegerile de deputaţi de la 2 martie a. c. la care candidează şi Pr. Virgil Ursache de la parohia Humoreni.

În moţiunea adoptată reprezentaţii cultelor se angajează să-şi intensifice tot mai mult activitatea lor în slujba păcii, fericirii şi progresului..

*La Dorohoi* în cadrul conferinţei intercultice, de la data de 18 februarie a. c., Pr. Leon Anuţei a ţinut un referat asupra diferitelor

probleme privind apărarea păcii în momentul de faţă, arătînd că sînt necesare: încetarea cursei înarmărilor, desfiinţarea blocurilor militare, desfiinţarea militarismului german, extinderea politicii de coexistenţă paşnică între popoarele din lumea întreagă.

În discuţiile care au urmat, reprezentanţii cultelor şi-au arătat indignarea lor faţă de atrocităţile imperialiştilor în Alegeria şi Tunis şi şi-au însuşit propunerea URSS pentru ţinerea unei conferinţe la nivel înalt.

Ca urmare ei se angajează să lupte pentru instaurarea păcii şi înfrăţirei între popoare.

După aceasta s-a adoptat o moţiune.

La conferinţa intercultică de la *Rădăuţi* care a avut loc la data de 19 februarie a. c., au participat preoţii şi reprezentanţii cultelor: ortodox, romano-catolic, mozaic, adventist de ziua 7-a, penticostal şi baptist.

Pr. Ioan Ursache a dezvoltat referatul său asupra ultimelor aspecte ale acţiunii pentru apărarea şi întărirea păcii.

După aceasta reprezentanţii cultelor au arătat, rînd pe rînd, că măreţele înfăptuiri din patria noastră, în anii puterii populare, au stîrnit un entuziasm general în rîndurile credincioşilor lor. De aceea ei îşi vor face cu dragoste datoria patriotică de a participa la alegerile din 2 martie a. c. alături de credincioşii lor.

S-a adoptat o moţiune care a fost trimisă Comitetului Naţional de Luptă pentru pace şi Departamentului Cultelor Bucureşti.

La 20 februarie a. c., clerul ortodox şi reprezentaţii celorlalte culte din *raionul Siret* s-au întrunit în conferinţă intercultică, în cadrul Comitetului de luptă pentru pace.

Au luat parte reprezentanţii autorităţilor locale şi ai cultelor ortodox, mozaic şi penticostal.

In cuvîntările lor preoţii şi reprezentaţii cultelor au arătat că pacea şi frăţia între oameni şi popoare este o necesitate absolută, de aceea slujitorii altarelor se angajează să lămurească pe credincioşii lor că măreţele realizări ale regimului nostru democrat popular din patria noastră se datoresc condiţiilor de pace în care trăim; apărînd pacea noi apărăm bunăstarea şi progresul.

În încheiere Dl. N. Păduraru din partea Comitetului de luptă pentru pace urează tuturor succes deplin.

După aceasta P. C. Preot Oct. Georgian a dat citire unei moţiuni care a fost adoptată de toţi cei prezenţi.

La conferinţa intercultică de *la Săveni* din 20 februarie a. c., au participat preoţii din acel protopopiat şi reprezentanţii cultelor: creştin după evanghelie, penticostal, baptist şi mozaic.

După alegerea prezidiului Pr. Aurel Coţovanu a citit un referat asupra îndatoririlor pe care le au preoţii şi credincioşii de a apăra pacea.

La discuţii pe marginea referatului vorbitorii au arătat că în lupta pentru pace slujitorii altarelor se găsesc pe linia misiunii lor. Din lupta pentru pace ei şi-au făcut un punct de glorie. De aceea ei se vor găsi mereu în fruntea acestei nobile acţiuni.

După aceasta Dl. Prof. Roşu din partea Comitetului de Luptă

pentru pace mulţumeşte Pr. A. Coţovanu pentru felul sugestiv în care a prezentat referatul său şi tuturor slujitorilor bisericii pentru participare. Face un călduros apel la toţi reprezentanţii cultelor să sprijine comitetele de luptă pentru pace şi să propovăduiască neîncetat iubirea între oameni.

La sfîrşit P. C. Pr. Gh. Luţcu-protopop - a dat citire unei moţiuni.

Astfel de manifestări pentru apărarea şi întărirea păcii, au avut loc şi în alte părţi ale eparhiei.

Ele au arătat dorinţa, şi hotărîrea slujitorilor bisericii de a activa cu şi mai multă însufleţire pentru realizarea acestui deziderat creştin: pacea şi bunăvoirea între oameni.

*T. M.*

## UN NOU STAREŢ LA MĂNĂSTIREA DURĂU

La poalele muntelui Ceahlău se găseşte Mănăstirea Durău, o veche aşezare călugărească din Moldova. Vechimea acestei mănăstiri coboară pînă la jumătatea veacului 17, cînd monahia Mariana, fiica unui domn moldovean, a înjghebat aici un locaş mănăstiresc pentru maici.

Începînd cu anul 1802, sub Mitropolitul Iacob Stamate, ea a fost transformată în mănăstire de călugări. Primele două biserici fiind de lemn n-au durat mult. Actuala biserică a mănăstirii a fost clădită în jurul anului 1830 de monahii Gherasie, Silvestru şi Pimen cu ajutorul unor credincioşi din împrejurimi. Mănăstirea Durău s-a bucurat de o grijă deosebită din partea Mitropolitului Veniamin Costachi. El şi-a făcut aici o casă la care poposea adeseori. Tot el a sfinţit biserica mănăstirii începută la 1830.

Pictura actuală a bisericii e destul de nouă. E o pictură monumentală executată în ceară de pictorii N. Tonitza şi P. Gotcu, ajutaţi de studenţi şi absolvenţi ai Academiei de Arte Frumoase din Iaşi. În urma picturii, biserica a fost sfinţită din nou la 14, IX, 1937. Tot atunci s-a terminat şi clopotniţa de la intrare, în care se află o capelă frumos împodobită. În jurul bisericii se găsesc chiliile călugăreşti, trapeza şi casa Mitropolitului Veniamin. Astfel prin munca zi de zi a vieţuitorilor cît şi a credincioşilor închinători mănăstirea a progresat şi s-a împodobit mereu.

Un moment însemnat în viaţa Mănăstirii Durău este şi venirea la conducere a noului ei stareţ, P. C. Ierom. Adrian Hriţcu. După ce a fost ales de soborul mănăstirii, P. C. Ierom. Adrian Hriţcu a fost instalat ca stareţ de către P. C. Arhim. Dionise Velea, exarhul mănăstirilor, ca delegat al I. P. S. Mitropolit Iustin.

Cu acest prilej, după săvîrşirea Sf. Liturghii şi a Te-Deum-ului P. C. Părinte exarh, a vorbit soborului despre însemnătatea acestui moment pentru viaţa Mănăstirii Durău; a arătat datoria ce o au călugării de a duce o viaţă de muncă sfinţită şi întărită prin rugăciune statornică, pentru a deveni în acest fel pilde de viaţă creştinească, pilde de viaţă trăită în dragoste, pace şi bună înţelegere, de mulţumire sufletească şi fericire atît pentru ei cît şi pentru credincioşii din împrejurimi şi pentru vizitatorii acestor locuri.

După aceea P. C. Părinte Exarh, înmînează noului stareţ bastonul şi mantia şi cere tuturor vieţuitorilor să-i dea ascultare şi să-l sprijine în munca ce o va desfăşura.

Luînd cuvîntul P. C. Ierom. Adrian făgăduieşte că în acest post de răspundere, va depune toate sforţările pentru a contribui la reînviorarea vieţii din această sfîntă mănăstire, atît sub raportul ei duhovnicesc cît şi sub cel gospodăresc.

*Arhim. VARAHIIL MORARU*

## TRANSFERĂRI DE PREOŢI

Tem. nr. 2659/1958. Preotul Nistor Isar de la parohia Giurtelecul Hododului, raionul Cehul Silvaniei, regiunea Baia Mare, se transferă la parohia Botuş, raionul Cîmpulung, regiunea Suceava, de la 1 februarie 1958.

Tem. nr. 3123/1958. Preotul Vasile Ghelase de la parohia Căciuleşti II, raionul Piatra Neamţ, se transferă la parohia Adăşeni, raionul Săveni, de la data de 1 martie 1958.

Tem. nr. 3122/1958. Preotul Ioan Boca de la parohia Adăşeni, raionul Săveni, regiunea Suceava, se transferă la parohia Căciuleşti II, raionul Piatra Neamţ, regiunea Bacău, de la data de 1 martie 1958.

Tem. nr. 2641/1958. Preotul Agapie Ciorţanu de la parohia Pocreaca, raionul Iaşi, se transferă la parohia Eşanca, raionul Darabani, de la data de 1 martie 1958.

Tem. nr. 2642/1958. Preotul Ioan Lojniţă de la parohia Pădureni, raionul Truşeşti, se transferă la parohia Bozieni, raionul Săveni, de la 1 martie 1958.

Tem. nr. 2643/1958. Preotul Gheorghe Ioniţă de la parohia Bozieni, raionul Săveni, se transferă la parohia Pădureni, raionul Truşeşti, de la data de 1 martie 1958.

Tem. nr. 3115/1958. Preotul Vasile Gherorghiasa de la parohia Corbu, raionul Topliţa, regiunea Autonomă Maghiară, se transferă la parohia Sabasa, raionul Ceahlău, regiunea Bacău, de la data de 1 martie 1958.

Tem. nr. 3116/1958. Preotul Stelian Dimitriu, de la parohia Goeşti, se transferă la parohia Sineşti, ambele în raionul Tg. Frumos, de la data de 1 martie 1958.

Tem. nr. 3119/1958. Preotul Constantin Gheoghiescu de la parohia Sîrbi, raionul Tg. Neamţ, se transferă la parohia Oşlobeni, raionul Piatra Neamţ, de la data de 1 martie 1958.

Tem. nr. 3118/1958. Preotul Ilie Popeanu de la parohia Oşlobeni, raionul Piatra Neamţ, se transferă la parohia Sîrbi, raionul Tg. Neamţ, de la data de 1 martie 1958.

Tem. nr. 3120/1958. Preotul Sergiu Bjola de la parohia Sf. Ioan Domnesc, se transferă la parohia Doina Boteşti, ambele în raionul Piatra Neamţ, de la data de 1 martie 1958.

Tem. nr. 3121/1958. Preotul Dumitru Mihailescu de la parohia Doina Boteşti se transferă la parohia Sf. Ioan Domnesc, ambele în raionul Piatra Neamţ, de la data de 1 martie 1958.

Tem. nr. 4119/1958. Preotul Micu Nicolae de la parohia Crăcăoanii de Sus, se transferă la parohia Crăcăoanii de Jos, ambele în raionul Tg. Neamț, de la data de 15 martie 1958.

Tem. nr. 4121/1958. Preotul Mitocaru Mihai de la parohia Slătioara, raionul Cîmpulung, se transferă la parohia Hangu II, raionul Ceahlău, de la data de 15 martie 1958.

Tem. nr. 4123/1958. Preotul Scarlat Porcescu de la parohia Barnovschi, se transferă la parohia Toma Cozma I ca paroh, ambele în orașul Iași, de la data de 15 martie 1958.

## NUMIRI

Tem. nr. 2639/1958. Protos. Damaschin Barbacariu, se numește în postul de preot la Mănăstirea Vorona, raionul Botoșani, de la data de 1 martie 1958.

Tem. nr. 4122/1958. Preotul Constantin Nonea, este încadrat ca paroh la parohia Barnovschi din orașul Iași, de la data de 15 martie 1958.

## MIȘCĂRI DE PERSONAL LA CENTRUL EPARHIAL

Tem. nr. 1503/1958. Ieromonahul Irineu Crăciunaș, este numit în postul de funcționar principal la Centrul Eparhial Iași, de la data de 15 ianuarie 1958.

Tem. nr. 4100/1958. Dl. Dragoș Bucescu, licențiat în teologie, se numește în postul de șef de birou administrativ la Centrul Eparhial Iași, de la data de 1 martie 1958.

## C. SFÎNTA EPISCOPIE A ROMANULUI ŞI HUŞILOR

### ŞEDINŢA ANUALĂ A ADUNĂRII EPARHIALE

Joi 30 ianuarie 1958 (Sf. Trei Ierarhi Vasile, Grigorie şi Ioan) s-a ţinut şedinţa Adunării Eparhiale a Episcopiei Romanului şi Huşilor potrivit deciziei P. S. Episcop Teofil nr. 200/1958, în sala de sedinţe a Sfintei Episcopii.

La orele 12 a. m. (după sf. Liturghie) s-a oficiat în catedrala Episcopiei un Te-Deum la care au asistat deputaţii eparhiali şi credincioşii adunaţi la Sf. slujbă. Te-Deum-ul a fost oficiat de un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Vicar Emilian Birdaş. Răspunsurile au fost date de corul Catedralei sub conducerea P. C. Diac. D. Teofănescu.

După aceasta deputaţii eparhiali în frunte cu P. S. Episcop Teofil au trecut în sala de şedinţe unde la orele 12,30 s-a deschis Adunarea prin cuvîntul P. S. Episcop.

Prea Sfinţia Sa adresîndu-se deputaţilor eparhiali le spune că la 19 decembrie 1957, Colegiul electoral bisericesc l-a ales Episcop al Eparhiei Vadului, Feleacului şi Clujului, rămînînd - pînă la alegerea unui titular la Roman - locţiitor de Episcop din încredinţarea Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit al Moldovei şi Sucevei Dr. Iustin Moisescu.

În continuare P. S. Episcop spune: ne-am întrunit să facem un bilanţ al activităţii noastre desfăşurate pe tărîm bisericesc, cultural-social şi economic. În aceste sectoare cei îndreptăţiţi vor trebui să aprecieze că am făcut ceea ce s-a putut.

Am fost însufleţiţi permanent de tot ceea ce este bun şi frumos. Am fost însufleţiţi de năzuinţele obşteşti în virtutea libertăţii religioase garantată în regimul nostru de democraţie populară.

Constatăm că Biserica s-a bucurat de sprijinul efectiv al Statului.

De aceea îndreptăm cu vie mulţumire cuvînt de recunoştinţă faţă de Guvernul ţării şi faţă de Prea Fericitul Părinte Iustinian Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne şi faţă de Sf. Sinod.

P. S. Episcop în cuvinte emoţionante pomeneşte de trecerea la cele veşnice a regretatului Dr. Petru Groza, fost Preşedinte al Prezidiului Marii Adunări Naţionale, care a fost un cald sprijinitor al Biserici strămoşeşti şi un activ luptător pentru pace. (Membrii Adunării s-au ridicat în picioare şi au păstrat un moment de tăcere).

Mulţumind deputaţilor pentru prezenţa lor la şedinţă, P. S. Episcop declară deschisă sesiunea Adunării Eparhiale.

S-a alcătuit apoi Biroul Adunării format din P. C. Preot Grigore Balaban Inspectorul Eparhial, Dl. Judecător Ioan Caminschi Roman şi

Dl. Vasile Ioan - Secretar ARLUS - Bîrlad, sub preşedenţia de drept a P. S. Episcop.

Se formează *comisiunea bisericească* sub preşedinţia P. C. Protoiereu Constantin Ciopraga avînd ca membrii pe: Pr. Ioan Negrea, Teodor Taşcă, Ioan Dănilă, Buţa Dumitru, Pr. Al. Iftimie şi I. Baractau. *Comisiunea culturală* sub preşedenţia Pr. Const. Ionescu avînd ca membri pe: Pr. Teodor Bălușel, Pr. Vasile Heisu, Vasile Ioan, Cristache Petre, I. Dragomir Iordache şi Gh. Popa. *Comisiunea Economică* sub preşedenţia Protoiereului Vasile Nica avînd ca membri pe: Pr. Vasile Ulea, Dumitru Solomonescu, Gulai Constantin, Ioan Caminschi şi Const. Ionescu.

P. S. Episcop Teofil a dat cuvîntul P. C. Consilier Const. Popa care a prezentat Adunării Eparhiale darea de seamă asupra mersului activităţii resortului administrativ-bisericesc pe 1957. Apoi responsabilul secţiei culturale care a prezentat darea de seamă asupra activităţii sectorului cultural-social pe 1957 şi P. C. Consilier D. Videanu care a făcut darea de seamă asupra activităţii sectorului economic-financiar.

P. S. Episcop suspendă apoi şedinţa pentru ca cele trei comisiuni întrunite în birouri separate să poată studia şi verifica amănunţit dările de seamă prezentate.

La redeschidere, după 30 minute, reintrîndu-se în ordinea de zi, P. S. Episcop a invitat pe preşedinţii celor trei comisiuni să citească referatele întocmite de comisii asupra dărilor de seamă cercetate şi să facă propuneri Adunării Eparhiale.

Au luat cuvîntul P. C. Protoiereu Const. Ciopraga din partea comisiunii bisericeşti, P. C. Preot Const. Ionescu din partea Comisiunii culturale şi P. C. Preot Vasile Nica din partea comisiunii economice, toţi declarînd, în numele comisiunilor respective, că sînt mulţumiţi de activitatea desfăşurată în anul 1957, în sectoarele respective, propunînd Adunării să ratifice şi să aprobe dările de seamă prezentate cum şi proiectele de lucru pe anul 1958.

În unanimitate, în numele comisiunilor, cei trei preşedinţi au subliniat activitatea prodigioasă desfăşurată de Centrul Eparhial sub călăuzirea P. S. Episcop Teofil, căruia îi aduc respectuoase mulţumiri.

S-a dat apoi cuvîntul, celor care s-au înscris asupra rapoartelor prezentate.

Au vorbit: Pr. D. Petrea, care a evidenţiat activitatea atelierului de covoare de la Schitul Măgura; Pr. V. Heisu a remarcat activitatea desfăşurată cu privire la readucerea în sînul bisericii strămoşeşti a tuturor celor depărtaţi pe motivul îndreptării calendarului; Protoiereu I. Negrea, care a scos în evidenţă activitatea celor trei sectoare şi a subliniat importanţa slujbelor arhiereşti oficiată în număr destul de mare pe întinsul eparhiei; P. C. Protoiereu Const. Ciopraga a subliniat importanţa publicaţiilor bisericeşti în viaţa preoţilor şi a credincioşilor; D-l Vasile Ioan a scos în evidenţă aportul adus de clericii din Eparhie pentru socializarea agriculturii; au mai vorbit Const. Ionescu, Dumitru Solomonescu, Constantin Gulai, Cristache Petre şi Ioan Caminschi.

P. C. Consilier C. Popa a citit lista preoţilor evidenţiaţi în activitatea desfăşurată pentru socializarea agriculturii.

În continuare P. S. Episcop Teofil a arătat că Înalt Prea Sfin-

ţitul Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei a hotărît editarea unui Catehism. Prea Sfinţia Sa aminteşte că Centrul Eparhial a creiat parohii misionare a căror parohi sînt susţinuţi în munca lor de centrul eparhial.

P. C. Consilier D. Videanu a prezentat Planul Financiar pe anul 1958 şi a subliniat că fondul pentru ajutorarea bisericilor în construcţii şi reparaţii s-a majorat cu 200.000 lei faţă de anul trecut.

În continuare membrii Adunării Eparhiale au luăt cunoştinţă de unele lucrări, de mişcări de personal, arondări, aprobînd referatele în cauză şi dînd decizii de aducere la îndeplinire a hotărîrilor luate, de către Permanenţa Consiliului Eparhial şi Consiliul Eparhial.

Se procedează la citirea şi expedierea telegramelor către Dl. Ioan Gheorghe Maurer, Preşedintele Prezidiului Marii Adunări Naţionale, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustinian, Dl. Chivu Stoica Preşedintele Consiliului de Miniştri, Dl. Prof. Dumitru Dogaru Secretar General al Departamentului Cultelor, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin Moisescu al Moldovei şi Sucevei şi Comitetului Naţional pentru Apărarea Păcii din R. P. R.

P. S. Episcop aduce vii mulţumiri preotului Ioan Negrea, Pr. Alexandru Iftimie, dlui Judecător I. Caminschi, dlui Solomonescu şi tuturor celor ce au rostit cuvinte de apreciere faţă de Prea Sfinţia Sa şi tuturor celor ce au sprijint activitatea Prea Sfinţiei Sale.

Prea Sfinţia Sa îndreaptă vii mulţumiri faţă de conducerea noastră de Stat care permanent l-a sprijinit în muncă.

Prezentînd Adunării pe noul Vicar P. C. Cuv. Arhim. Emilian Birdaş, subliniază meritele P. C. Sale ca slujitor al altarului şi ca pregătire intelectuală urîndu-i deplin succes în noua misiune încredinţată.

P. S. Episcop mulţumeşte deputaţilor eparhiali clerici şi mireni care au vădit deosebit interes pentru bunul mers al Eparhiei.

În încheiere aduce mulţumiri tuturor colaboratorilor de la centrul Eparhial Roman şi îndeamnă pe toţi să-şi facă o datorie de onoare votînd pe candidaţii Frontului Democraţiei Populare în alegerile de la 2 martie 1958.

Şedinţa se ridică la orele 16, după care a urmat o agapă la reşedinţa Episcopală oferită de P. S. Episcop Teofil.

La masă au luat cuvîntul: Pr. I. Negrea, Pr. Vasile Heisu, Dl. Cristache Petru, Const. Gulai, dl. Solomonescu, Dl. I. Caminschi ş. a. elogiind activitatea desfăşurată de P. S. Episcop Teofil.

Tuturor le-a răspuns în cuvinte calde P. S. Episcop Teofil asigurîndu-i de iubirea sa şi împărtăşindu-le tuturor laude şi arhiereşti binecuvîntări pentru munca lor închinată Bisericii şi Patriei.

## HIROTESIE ÎN ARHIMANDRIT

Pe ziua de 1 noiembrie 1957 a fost numit ca vicar al Eparhiei Romanului şi Huşilor P. C. Protosinghel Emilian Birdaş fost slujitor al Catedralei Patriarhale.

La propunerea P. S. Episcop Teofil, Sf. Sinod a binevoit să acorde rangul de arhimandrit noului vicar.

Solemnitatea hirotesiei în arhimandrit a P. C. Emilian Birdaş a

avut loc în ziua de 4 februarie 1958, fiind săvîrşită de P. S. Episcop Teofil în Catedrala Episcopală.

Înălţîndu-l la acest rang, P. S. Episcop Teofil a subliniat calităţile sufleteşti ale noului arhimandrit, strădaniile depuse pentru a-şi însuşi cunoştinţele necesare prin studii serioase, criterii care l-au impus în postul ce ocupă, de vicar, adică ajutorul cel dintîi al Episcopului.

P. C. Arhimandrit Emilian Birdaş, mulţumind cu modestie Prea Sfinţitului Episcop Teofil pentru hirotesie şi propunere, făgăduieşte că va fi călăuzit şi pe viitor de aceleaşi sentimente de iubire faţă de credinţa noastră strămoşească şi că va servi Biserica şi Patria cu devotament, ajutat de corpul funcţionarilor şi clericilor din întreaga Eparhie.

## MANIFESTĂRILE CLERULUI ÎN LUPTA PENTRU PACE

Joi 20 februarie 1958 a ţinut şedinţă Comitetul de luptă pentru Pace de pe lîngă Sf. Episcopie din care fac parte funcţionarii Centrului Eparhial şi clericii din oraşul Roman.

În cadrul acestei şedinţe a fost ales ca preşedinte al Comitetului de luptă pentru pace de la centrul eparhial Roman P. C. Arhim. Emilian Birdaş. În continuare Pr. Gh. Adăscăliţei de la biserica Precista Mare a prelucrat CHEMAREA consiliului Regional Bacău al Frontului Democraţiei Populare adresată tuturor cetăţenilor în vederea alegerilor de deputaţi în Sfaturile Populare de la 2 martie 1958.

P. C. Preot Gh. Adăscăliţei a arătat în mod amănunţit înfăptuirile regimului de democraţie populară în regiunea Bacău, enumerînd: Fabrica de laminate din oraşul Roman, Fabrica de cărămlzi de la Roman, Hidrocentrala de la Bicaz, Termocentrala de la Borzeşti, Combinatul chimic de la Valea Trotuşului etc. În concluzie a propus ca toţi membrii să-şi facă datoria la 2 martie votînd pe candidaţii F. D. P. Apoi a făcut o cronică asupra evenimentelor interne şi externe legate de lupta pentru pace.

Au luat cuvîntul pe marginea referatului P. C. Protoiereu I. Pascu, Pr. Ermil Bărbieru, Diac. C. Pelin, Pr. Const. Popa, Dl. Pamfil Nicolae şi Pr. Neculai Pavalache.

La sfîrşit a luat cuvîntul P. C. Vicar Emilian Birdaş care a sintetizat cele discutate trăgînd concluzii asupra stăruinţei ce trebuie să depună permanent clerul în lupta pentru pace, dînd concurs tuturor iniţiativelor luate de Ocîrmuirea noastră de Stat în vederea îmbunătăţirii vieţii tuturor cetăţenilor din Patria noastră.

Mulţumind membrilor pentru încrederea acordată, a stăruit să fie ajutat în muncă printr-o participare activă la toate manifestările Comitetului.

*Pr. I. D. LEON*

✝

## PREOTUL VICTOR COCINSCHI

În ziua de 15 august 1957, în plînsul jalnic al clopotelor de la biserica Sf. Treime din capitală, au fost coborîte în mormîntul din cimitirul Ghencea din București, rămășițele pămînteşti ale preotului Victor Cocinschi în vîrstă de 64 de ani.

Fiind încă în plină activitate şi cu alese însuşiri pastorale a lăsat urme adînci atît în sufletele credincioşilor pe care i-a păstorit, cît şi în sufletele fraților preoți.

Victor Cocinschi, a fost preot de adevărată vocație, a avut o impunătoare şi frumoasă figură fizică, în care sălăşluia un suflet împodobit cu nobile virtuți, a fost iubit şi stimat de crediocioşi, indiferent de confesiune, cum poate puțini preoți se pot bucura de această răsplătire binemeritată.

Slujba înmormîntării a fost săvîrşită de un sobor de preoți şi diaconi, în frunte cu P. C. Preot I. Vască.

După prohodirea din biserica Sf. Treime, la altarul căreia a slujit regretatul dispărut vreme de 8 ani, au vorbit părintele paroh Coman, Părintele I. Vască, şi preotul O. Gherasim.

Bunul Dumnezeu să-l odihnească în pace.

*Pr. O. GHERASIM*

+

## PREOTUL ADRIAN BOCA

În ziua de 22 ianuarie 1958, s-a stins din viață în comuna Mănăstirea Humorului, Arhipresbiterul Stavrofor Andrian Boca, în vîrstă de 96 de ani.

A fost așezat după tradiția ortodoxă, pe catafalc în biserica din Mănăstirea Humorului, fiind tot timpul înconjurat de rudele apropiate pînă la al doilea rînd de strănepoți, de reprezentanții parohiilor unde a păstorit în lunga-i misiune pastorală și de credincioși veniți din toate părțile.

După slujba înmormîntării oficiată în ziua de 25 ianuarie de un sobor de preoți, cortegiul funebru trece la cimitirul parohial unde delegatul sf. Mitropolii, Pr. T. Bodnariu, aduce utimul salut din partea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit, a clerului și poporului, scoțînd în relief personalitatea regretatului dispărut.

Blînd, plin de bunătate, corect și cinstit, sociabil cu toți, predicator și cîntăreț, iubitor de carte, preotul Adrian Boca a împărțit agoniseala lui între cei necăjiți și săraci ca un adevărat păstor sufletesc.

Bunul Dumnezeu să-l încununeze cu „cununa dreptății".

*Pr. TH. BODNARIU*

*RECENZII* . . . . . 326

Cîteva lucrări recente de istoria religiilor *(Diac. Prof. Em. Vasilescu);* Studii şi cercetări de bibliologie. II. Editura Academiei Republicii Populare Romîne, 1957, 463 pag. *(Pr. Paul Mihail);* Îndrumătorul bisericesc pe anul comun de la Hristos 1958, Tipografia „Reîntregirea" Sibiu; Almanah creştin ortodox pe anul 1958, Editura Episcopiei Ort. Rom. Oradea *(Ierom. Irineu Crăciunaş).*

*ÎNSEMNĂRI* . . . . . 335

Colecţii de rarităţi bibliografice de la Biblioteca Universităţii din Iaşi: Dicţionarul evanghelic grecesc; Liturghia Sf. Vasile cel Mare în limba greacă; Pateric foarte folositor sufletului; Tratatul alfabetic; Manual de legi; Tetraevanghel în limba medio-bulgară; Psaltichie slavo-greacă; Ceasornicul Domnilor etc. *(Ioan Serafinceanu);* Cînd a început să fie construită biserica Trei Ierarhi din Iaşi *(Mănucă Dan).*

*CRONICA BISERICEASCĂ* . . . . 348

*A. — ŞTIRI RELIGIOASE EXTERNE*

1. Chinezii protestanţi sprijină viaţa cea nouă; 2. U.R.S.S.: Vizite străine; 3. India: Bisericile creştine astăzi; 4. Germania: De ce tac forurile bisericeşti catolice germane la înarmarea R.F.G.?; 5. Biserica nu trebuie să stea la o parte; 6. Alegerea pastorului Niemöller ca preşedinte al bisericii Hessen-Nassau; 7. Ungaria: Clerul luteran luptă pentru pace şi coexistenţă; 8. Tineretul creştin şi problemele actuale *(Pr. A. Gherasim).*

*B. — SFÎNTA ARHIEPISCOPIE A IAŞILOR* . 353

Acţiuni pentru apărarea şi întărirea păcii *(T. M.);* Un nou stareţ la Mănăstirea Durău *(Arhim. Varahiil Moraru);* Transferări de preoţi; Numiri; Mişcări de personal la Centrul Eparhial.

*C.— SFÎNTA EPISCOPIE A ROMANULUI ŞI HUŞILOR* . 358

Şedinţa anuală a Adunării Eparhiale; Hirotesie în arhimandrit; Manifestările clerului în lupta pentru pace; *(Pr. I. D. Leon).*

*CHEMAŢI LA DOMNUL* . . . . 363

† Preotul Victor Cocinschi *(Pr. O. Gherasim);* † Preotul Adrian Boca *(Pr. Th. Bodnaru).*

# MITROPOLIA MOLDOVEI SI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

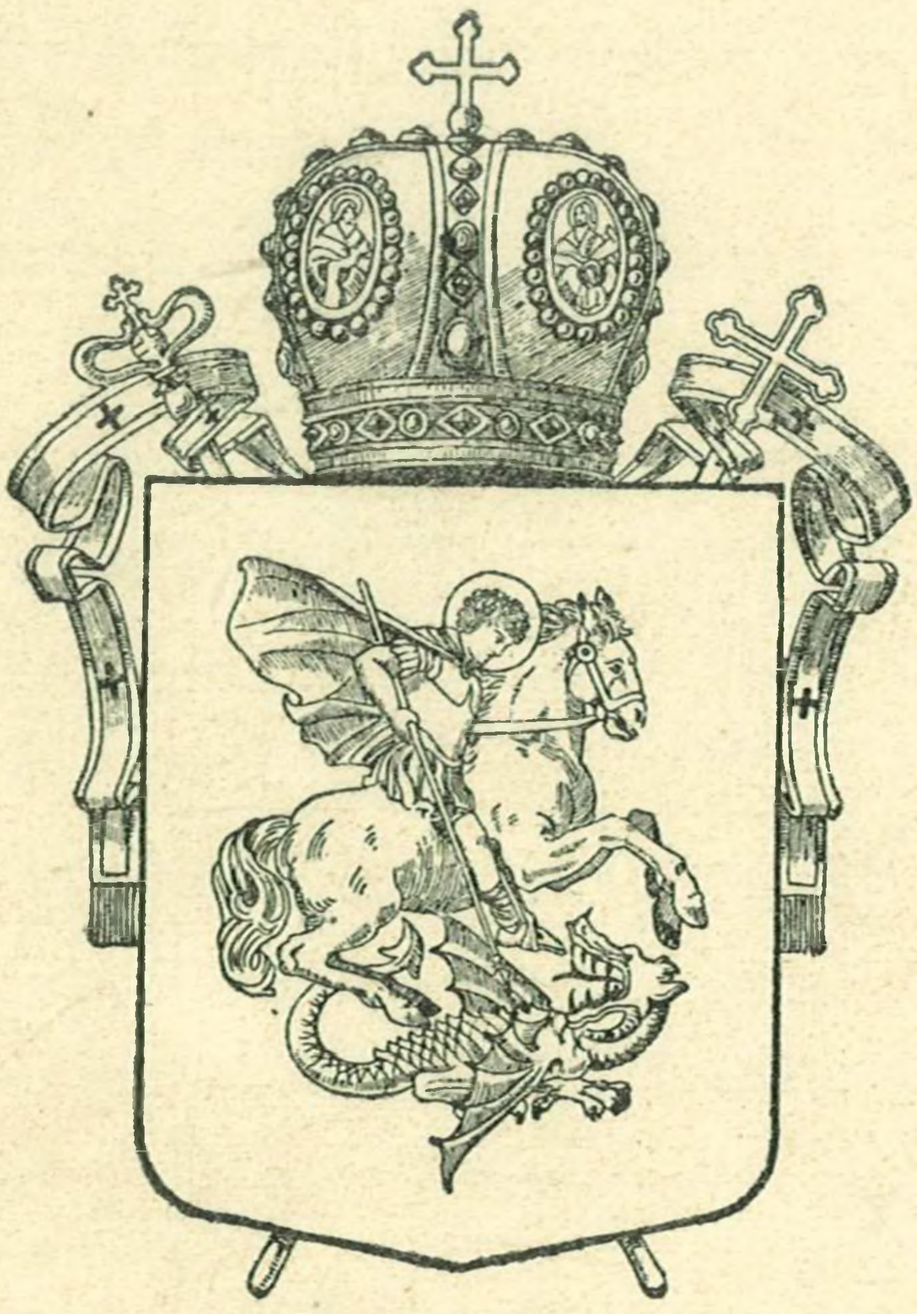

ANUL XXXIV, Nr. 5-6. MAI-IUNIE 1958

# MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

APARE CU BINECUVÎNTAREA ŞI SUB ÎNDRUMAREA
ÎNALT PREASFINŢIEI SALE
**Dr. IUSTIN MOISESCU**
ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT


## CUPRINSUL


UN POPAS FESTIV ÎN VIAŢA BISERICII ORTODOXE ROMÎNE . 367

*PROBLEMELE VREMII*

TOATĂ OMENIREA CERE STĂRUITOR ÎNCETAREA EXPERIENŢELOR CU ARMELE DE EXTERMINARE ÎN MASĂ (*C. S.*) . 371

*STUDII*

*TEOLOGIE BIBLICĂ*

Prof. Dr. VASILE GHEORGHIU: Cei dintîi soţi de călătorie şi învăţăcei ai Domnului (Ioan I, 35-51) . . . . . 378

Magistrand IANCU MOSCOVICI: Manuscrisele de la Marea Moartă. Descoperiri ulterioare . . . . . 394

*TEOLOGIE ISTORICĂ*

I. D. ŞTEFĂNESCU: Averea artistică a Moldovei: Icoanele din Iaşi 410

Pr. ILIE GHEORGHIŢĂ: Tipografia arabă din Mănăstirea Sf. Sava şi venirea lui Silvestru Patriarhul Antiohiei la Iaşi . . . 418

*TEOLOGIE SISTEMATICĂ*

Diacon Prof. O. BUCEVSCHI: Smerenia creştină . . . . 424

*TEOLOGIE PRACTICĂ*

Pr. Prof. VLADIMIR PRELIPCEANU: Vechimea crucii ca obiect de cinstire şi simbol creştin în lumina descoperirilor arheologice mai noi . . . . . 441

*PREDICI ŞI MATERIAL OMILETIC*

Ierom. IRINEU CRĂCIUNAŞ: Predică la Duminica a 4-a după Paşti (Ioan 5, 1-20) . . . . . 448

N. CORNEANU: Scara şi treptele ei în viaţa duhovnicească . . 453

*MONUMENTE BISERICEŞTI DE ARTĂ*

CONSTANTIN TURCU: Biserica Golia . . . . . 460


(Continuare în pagina III a copertei)

# MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

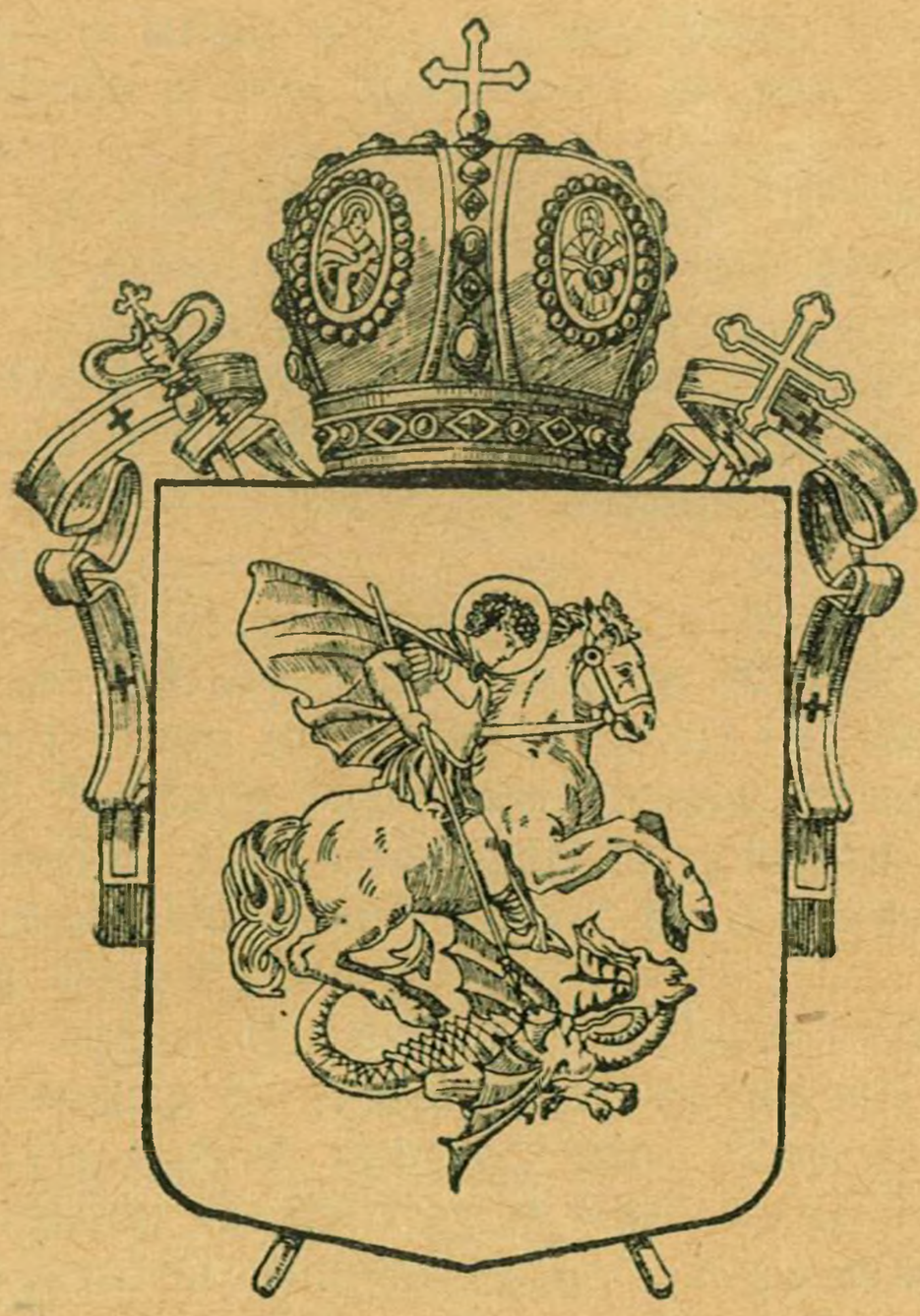

ANUL XXXIV, Nr. 5-6 MAI-IUNIE 1958

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA
SFÎNTA ARHIEPISCOPIE A IAŞILOR, STR. ŞTEFAN CEL MARE, Nr. 46
I A Ş I

# UN POPAS FESTIV ÎN VIAŢA BISERICII ORTODOXE ROMÎNE

În ziua de 6 iunie a. c., se împlinesc zece ani de cînd Prea Fericitul Iustinian a fost înscăunat ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne.

Zece ani în desfăşurarea cea fără încetare a timpului nu-i prea mult, cînd ştim, însă, că aceşti ani poartă cu ei înfăptuiri care depăşesc condiţia momentului istoric, atunci, înseamnă mult.

Cei zece ani din viaţa Bisericii Ortodoxe Romîne, vor aminti mereu mănunchiul de fapte care au înscris un pas înainte în dezvoltarea Bisericii noastre, în lucrarea de împlinire a misiunii ei dumnezeeşti.

Cu vigoare şi elan tineresc, cu o bogată experienţă dobîndită ca preot de sat, apoi de oraş, ca director de seminar teologic, ca arhiereu vicar şi ca mitropolit al Moldovei şi Sucevei, Prea Fericitul Patriarh Iustinian trecea, acum zece ani, cu hotărîrea de a munci fără încetare, în scaunul de întîistătător al Bisericii Ortodoxe Romîne văduvit prin adormirea întru Domnul a Patriarhului Nicodim.

Începutul activităţii sale patriarhale coincidea, aproape, cu începuturile lucrării de statornicire în patria noastră a orînduirii celei noi potrivit căreea oamenii sînt fraţi şi egali între ei, cu începuturile muncii de făurire a unei vieţi de ordine şi mulţumire prin înlăturarea nedreptăţilor şi a aşezămintelor neomeneşti.

Biserica noastră ţinînd seamă de noile realităţi social-politice din patria noastră a conlucrat sincer şi stăruitor la crearea «omului nou», a «duhului celui nou», a «condiţiunilor noi». Străină de concepţia că Biserica trebuie să fie o instituţie suprastatală sau de cea care consideră acest aşezămînt dumnezeesc numai ca o comunitate pietistă, Biserica Ortodoxă Romînă potrivit învăţăturilor evanghelice şi sfintelor ei tradiţii stăruie în lucrarea de «purificare, de înoire, de înobilare a vieţii omeneşti». «Mă voi strădui, spunea Prea Fericitul Iustinian în ziua de 6 iunie 1948 în faţa colegiului electoral bisericesc, ca sfînta noastră Biserică Ortodoxă Romînă să facă faţă aşteptărilor şi nădejdilor ce şi le pune norodul dreptcredincios în contribuţia ei la noua aşezare».

Dacă Biserica noastră sprijină eforturile care urmăresc realizarea binelui celui de obşte, realizarea fericirii vremelnice, ea nu împlineşte o misiune nouă ci împlineşte «misiunea ei socială

permanentă care începuse să fie uitată de lume și chiar de unii dintre slujitorii ei». Potrivit învățăturilor Mîntuitorului nostru și îndemnurilor îndreptătorului Sinod slujitorii sfintelor altare fiind astăzi «preoți adevărați» propovăduiesc dreptatea, munca, cumpătarea, omenia, pacea, se silesc să fie prin gîndurile și faptele lor «lumina lumii» și «sarea pămîntului» arată prin activitatea lor prezența Bisericii în lucrarea de renaștere morală de dăltuire a omului celui nou.

Condițiile de libertate și dreptate statornicite în patria noastră, reașezarea slujitorilor de altare la rosturile lor pastorale, munca neîncetată a tuturor au dus la înfăptuiri mari care au ridicat prestigiul Bisericii Ortodoxe Romîne mai mult ca oricînd în istoria ei.

Dacă s-ar aminti că în ultimii zece ani Biserica noastră și-a alcătuit un Statut de organizare și funcționare precum și mai multe regulamente privind diferitele ei aspecte și forme de manifestare, dacă s-ar aminti de reorganizarea învățămîntului teologic sub aripa ocrotitoare a Bisericii, de numeroasele publicații teologice, de ținuta și nivelul substanțial ridicat al revistelor noastre teologice, de acțiunea care urmărește îndrumarea preoțimii în problemele sociale și misionare, de silința privitoare la generalizarea și întărirea vieții obștești în mănăstirile noastre, de reorganizarea atelierelor mănăstirești și ale Institutului biblic, de îmbogățirea calendarului ortodox cu figuri din trecutul Bisericii noastre care au strălucit, sau prin pietate desăvîrșită sau prin apărarea mucenicească a credinței strămoșești, de stăruitoarea acțiune a ocîrmuirii de stat pentru restaurarea și reînoirea bisericilor și mănăstirilor monumente istorice și mai cu seamă de actul istoric al revenirii în Biserică a fraților noștri, foști greco-catolici, smulși prin înșelăciune și silnicie acum 250 de ani din trupul ortodoxiei străbune ar fi deajuns pentru concluzia că Biserica Ortodoxă Romînă în ultimii zece ani a înscris o pagină de cinste, o pagină care va arata permanent munca neșovăelnică a tuturor, unitatea și tăria ortodoxiei noastre.

Biserica Ortodoxă Romînă nu este, însă, decît o parte din marea familie a Ortodoxiei ; de aceea, în același timp cu lucrarea de întărire și de înalțare a ei, a urmărit, însuflețită de ideia ecumenicității, strîngerea legăturilor cu celelalte Biserici surori, păstrarea aceleeași învățături propovăduite de Mîntuitorul, a acelorași orînduiri canonice, în «duhul dragostei și al înțelegerii frățești». Ca și celelalte Biserici ortodoxe autocefale, Biserica noastră nu creează dogme noi, nu se abate de la hotărîrile luate în atmosfera de dragoste a întregii Biserici creștine ci veghează cu sfințenie la «buna întocmire, la apararea și păstrarea neștirbită a ecumenicității care trăiește vie în sînul ortodoxiei».

Dacă o Biserică s-ar desprinde de unitatea ecumenică s-ar ofili ca o mlădiță ruptă de viță. Cu înțelegerea acestui fapt Biserica noastră stăruie pentru întărirea unității ecumenice luînd parte la consfătuiri interortodoxe, evocînd momentele mari din istoria ortodoxiei, primind și făcînd vizite, schimbînd publicații

teologice, deoarece numai atunci cînd sînt «legături de dragoste și conlucrare între Bisericile surori» sporește tăria ortodoxiei și biruiește strădania tuturor pentru statornicirea binelui în toată lumea.

Referindu-se la necesitatea unității ecumenice, și, mai mult, la strîngerea legăturilor dintre toate Bisericile creștine Prea Fericitul Patriarh Iustinian spunea că: «dezbinarea bisericească este pentru întreaga lume, prilej de nemulțumire și neîncredere... Ea trebuie să înceteze prin înțelegerea și unirea creștinilor în pacea, frăția și libertatea» propovăduite de Mîntuitorul Hristos.

Cercetătorul de mîine al istoriei noastre bisericești, va mai cunoaște și va nota, între altele, că, în cei zece ani, alături de Bisericile ortodoxe, de cultele creștine și necreștine, alături de sutele de milioane de oameni din lumea întreagă, care stăruiesc într-un efort uriaș pentru apărarea și întărirea păcii în lume au stăruit, deopotrivă, clerul și credincioșii Bisericii ortodoxe romîne cu sentimentul și înțelegerea că lupta pentru pace înseamnă împlinirea îndatoririlor religioase și patriotice.

După cel de al doilea război mondial ale căruia înfricoșate urmări au înfiorat orice minte omenească, apărarea păcii era o datorie de cinste pentru orice om, pentru orice credincios, pentru orice slujitor de altar. Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Romîne, Prea Fericitul Patriarh Iustinian, exprimînd ideile, sentimentele și năzuințele tuturor ierarhilor, preoților și credincioșilor sfintei noastre Biserici a considerat și a înțeles pacea ca o dorință nestăvilită a firii omenești ca o poruncă a Mîntuitorului Hristos, ca o piatră unghiulară în relațiunile dintre oameni și popoare, a înțeles că relațiile de neîncredere, de suspiciune și vrajbă între oameni și popoare frînează elanul creator, stînjenesc efortul uman comun pentru statornicirea binelui comun, desfigurează omul, îndepărtează pe credincios de «calea vieții», de calea care duce la împăcarea sa cu Dumnezeu, a înțeles că procesul satanic de pregătire a războiului dezvoltă sentimente de ură, determină acțiuni de constrîngere și de violență împotriva celor slabi și împotriva celor mici, că acest proces naște stări și atitudini potrivnice bunelor orînduiri ale minții omenești și totodată, potrivnice poruncilor dumnezeești ale Mîntuitorului Hristos.

Viziunea urmărilor catastrofale pe care le-ar putea avea un nou război, conștiința sa de «mare preot peste casa lui Dumnezeu» (Evrei X, 21) l-au așezat pe conducătorul Bisericii noastre împreună cu toți slujitorii și credincioșii ei între luptătorii pentru apărarea și întărirea păcii. Preoții urmînd îndemnului patriarhal au înțeles și împlinit misiunea lor de «apostoli ai Domnului și ai păcii între oameni, apostoli ai libertății oamenilor, apostoli ai dreptății în lume». Ei au sprijinit « cu toate puterile lor pe toți cei ce se ostenesc întru înfăptuirea năzuințelor milenare ale creștinilor și ale tuturor oamenilor «și» au luptat împotriva ispitirilor celui rău, împotriva celor ce zdrobesc libertatea popoarelor, împotriva celor ce nesocotesc dreptatea celor slabi», împotriva celor ce urzesc și pregătesc un nou război.

La sărbătoarea Bisericii Ortodoxe Romîne, la popasul prilejuit de cei zece ani de activitate patriarhală ai Prea Fericitului Patriarh Iustinian participă cu alese sentimente de prețuire, laolaltă cu toată suflarea ortodoxă din țara noastră și Biserica dreptmăritoare a Moldovei în care amintirea înfăptuirilor Prea Fericirii Sale din vremea cînd a fost arhiereu vicar și Mitropolit al Moldovei și Sucevei este încă vie.

Cei zece ani de muncă neșovăitoare în condițiunile climatului de libertate religioasă statornicit în patria noastră rămîn fixați în istoria Bisericii ca ani de mari și variate înfăptuiri care cinstesc deopotrivă pe inițiatorul lor, pe Prea Fericitul Patriarh Iustinian, și pe cei care au lucrat, zi de zi, cu zăbavă, cu răbdare, cu dragoste și stăruință pentru împlinirea lor.

La popasul acesta festiv care naște și dezvoltă sentimente de admirație pentru tot ceea ce s-a înfăptuit în cei zece ani, slujitorii și credincioșii ortodocși din Moldova cu nădejdea tare că Biserica noastră se va înalța tot mai sus și își va împlini cu cinste sfînta ei misiune, dorind Prea Fericitului Patriarh Iustinian îndelungă înzilire, sănatate netulburată și sporuri tot mai bogate în via pe care a sădit-o Domnul, se îndreaptă cu smerenie spre «mai marele păstorilor» (I Petru V, 4) rugîndu-l să reverse pacea și darurile sale cele bogate peste sfînta noastră Biserică, peste țara aceasta și peste toată lumea sa.

# TOATĂ OMENIREA CERE STĂRUITOR INCETAREA EXPERIENŢELOR CU ARMELE DE EXTERMINARE ÎN MASĂ

Fenomenul care caracterizează, în mod dominant, epoca noastră, este o puternică trezire a conştiinţei publice mondiale cu privire la marea primejdie pe care o prezintă, pentru omenire, experienţele atomice. Reliefarea, în conştiinţa omenirii, a acestor primejdii constituie, fără îndoială, o situaţie nouă: o acţiune mai puternică, mai complexă şi mai profundă în ce priveşte pericolul experienţelor nucleare.

E mai presus de orice îndoială faptul, că niciodată în toată istoria omenirii o mişcare de opinii n-a devenit ca cea care priveşte azi încetarea imediată a experienţelor cu bombele atomice şi cu hidrogen, o puternică forţă mondială în stare să facă guvernele să dea înapoi. Acum 8 ani, Mişcarea pentru pace — prin Apelul de la Stockholm — atrăgea oamenilor atenţia asupra primejdiei ce rezultă din folosirea armelor atomice. Campania de semnături ce a urmat a reuşit să împiedece utilizarea armelor atomice în Coreea, dar n-a putut obţine încă prohibirea lor. Cursa înarmărilor nucleare continuă, se intensifică chiar. Pe diferite continente sau în apele oceanelor lumii se fac experienţe cu armele atomice.

Cea mai nouă şi mai uluitoare descoperire a minţii omeneşti, energia nucleară, e pusă astfel la grea încercare. În ultimul timp această problemă a devenit foarte gravă, mai ales după ce conducerea R. F. Germane a hotărît înzestrarea armatei sale cu armament atomic, iar alte ţări capitaliste sînt pe cale de a face acest lucru.

În faţa acestor experienţe a fabricării şi înarmării cu arme atomice, s-a ridicat ca un val uriaş, protestul unanim al oamenilor doritori de pace din lumea întreagă. Astfel mulţi savanţi atomişti din diferite continente au arătat pericolul extraordinar care-l prezintă pentru însăşi viaţa şi continuitatea speciei umane experienţele cu armele atomice şi cu atît mai mult un eventual război atomic. La 12.IV.1957, un grup de 18 savanţi atomişti din R. F. Germană au semnat un Apel în care, printre altele se spune: «În prezent, o singură bombă atomică tactică poate distruge un oraş mic, iar o singură bombă cu hidrogen poate să creeze temporar condiţii inadecvate vieţii într-o regiune avînd o

suprafaţă egală cu acea o regiunii Ruhr. Prin folosirea bombelor cu hidrogen, datorită radioactivităţii, încă de pe acum se poate distruge, după cît se pare, populaţia Republicii Federale. Noi nu cunoaştem nici un fel de mijloace tehnice care să poată garanta apărarea sigură a unor mari grupuri de populaţie de această primejdie». Apelul savanţilor germani a fost urmat la 18 aprilie 1957 de un raport al Asociatiei atomiştilor englezi, care au arătat pericolul ce-l prezintă experienţele nucleare pentru creşterea numărului bolnavilor de cancer. Dr. A. Schweitzer a demonstrat pericolul pe care-l prezintă urmările experienţelor nucleare asupra stărilor sanitare ale omenirii. O astfel de declaraţie a făcut şi F. Joliot-Curie, mare fizician şi Preşedinte al Consiliului mondial al Păcii.

Dîndu-şi seama de gravitatea acestei probleme, el spune: «Fiecare dintre noi n-ar trebui să aibă odihnă cîtă vreme aceste arme nu vor fi interzise... Dacă trebuie să se ajungă la un acord eliminator al armelor atomice, şi este în joc soarta întregii omeniri — trebuie încă de pe acum să se înceteze exploziile experimentale ale acestor arme de distrugere în masă».

Astfel de declaraţii au făcut şi alţi savanţi atomişti din U.R.S.S., din Anglia, Japonia, şi S.U.A. care lansînd apeluri similare, au arătat pericolul ce-l prezintă pentru omenire experienţele cu armele nucleare. Astfel oamenii de ştiinţă de la Institutul Unificat de cercetări nucleare din Bubna au declarat: «Noi, oamenii de ştiinţă de la Institutul Internaţional de cercetări nucleare, a cărui activitate este consacrată exclusiv dezvoltării folosirii paşnice a energiei atomice, ne exprimăm solidaritatea cu oamenii de ştiinţă vest-germani, care şi-au ridicat glasul împotriva cursei înarmărilor nucleare... Ne pronunţăm categoric pentru interzicerea armei atomice şi pentru realizarea cît mai grabnică a unui acord între ţări cu privire la încetarea imediată a experienţelor cu bomba atomică şi cu hidrogen, ţinînd seama de faptul că orice război atomic, ori unde ar izbucni, se va transforma în mod obligatoriu într-un război atomic general, cu consecinţe grave pentru omenirea contemporană».

O astfel de atitudine a luat şi Federaţia mondială a oamenilor de ştiinţă, care a editat în şase limbi, o broşură intitulată «Riscuri necalculate» în care se arată consecinţele grave ale folosirii bombelor pentru viitorul omenirii, mai ales sub aspect biologic şi genetic. La Paris, în ziua de 22 mai 1957, 10 persoanlităţi de seamă ale ştiinţei franceze, în cadrul unei conferinţe publice, au arătat că «experienţele atomice au consecinţe asupra sănătăţii oamenilor şi tuturor vieţuitoarelor».

La sfîrşitul lunii mai 1957, un număr de 51 oameni de ştiinţă, lauriaţi ai premiului Nobel, cu ocazia Congresului ţinut la Lindau, lîngă lacul Constanţa, au făcut o declaraţie în care se spune: «Constatăm cu amărăciune, că ştiinţa dă umanităţii mijloacele de a se distruge pe ea însăşi. Întrebuinţarea armelor moderne poate arunca asupra pămîntului plaga efectelor radioactivităţii, care ar extermina întreaga lume. Toate naţiunile trebuie să renunţe de bunăvoie la întrebuinţarea forţei ca ultim mijloc politic». În S.U.A, un număr de 2200 savanţi americani au sem-

nat un apel adresat guvernelor și popoarelor din lumea întreagă, în care cer încetarea experienţelor cu armele nucleare și încheierea unui acord internaţional în această problemă. «Dacă experienţele termonucleare vor continua în ritmul actual — declară acest apel — mii, ba chiar milioane de fiinţe omeneşti din generaţiile viitoare se vor îmbolnăvi, deforma, sau vor avea de suferit într-un mod oarecare din cauza radiaţiilor».

Glasul numeroşilor oameni de ştiinţă din lumea întreagă este cel mai autorizat pentru a arăta lumii întregi primejdia mare legată de experienţele cu bomba atomică şi cu hidrogen, cu atît mai mult a unui război atomic. De aceea apelurile şi chemările oamenilor de ştiinţă au determinat în toate ţările o mişcare din ce în ce mai mare împotriva experienţelor cu armele nucleare.

Biroul Consiliului Mondial al Păcii a adresat întregii omeniri, anul trecut, un Apel, care formulează în termeni mişcători şi simpli problema ce se pune pentru toată omenirea de astăzi: A fi sau a nu fi!

«În prezent — spune apelul, — continuă experienţele atomice. Ele degajează în aer stronţiu 90, care contaminează pămîntul şi apele, provocînd cancerul şi leucemia. Dacă aceste experienţe nu vor înceta, ele vor primejdui timp de generaţii sănătatea şi viaţa oamenilor şi mai ales a copiilor.

Războiul atomic ar extermina milioane de oameni şi ar pustii continente întregi.

Noi cerem încetarea experienţelor. Noi cerem sistarea lor imediată».

Apelul sesiunii Consiliului Mondial al Păcii de la Colombo, spune printre altele: «În pofida acestei exprimări puternice a opiniei publice exploziile experimentale continuă să contamineze aerul, pămîntul şi apa şi să pună în primejdie viitorul întregii omeniri. Ele reprezintă punctul culminant al cursei înarmărilor care se desfăşoară în prezent, şi nu pot duce în ultimă instanţă decît la cel mai mare dezastru — războiul atomic.

Cerem ca guvernele vizate să declare imediat armistiţiu în ce priveşte toate exploziile experimentale şi să grăbească tratativele pentru a ajunge la un acord cu privire la interzicerea tuturor exploziilor de acest fel...

În numele a tot ce este sfînt pentru omenire, chemăm toate guvernele să acţioneze pentru a pune capăt imediat acestor experienţe».

Curentul mondial împotriva experienţelor nucleare a pătruns cu putere şi în ţara noastră.

Oamenii noştri de ştiinţă aderă cu toată convingerea la apelurile lansate de savanţii atomişti.

Dl. Acad. P. Constantinescu-Iaşi, în articolul de fond intitulat: «Să cerem încetarea experienţelor nucleare» (Din «La Roumanie nouvelle» 1 iunie 1957) spune între altele: «Efectele exploziilor nucleare experimentate se fac resimţite în lumea întreagă; ele nu se opresc la graniţele cutărui sau cutărui stat, ci ating pe toate popoarele în consecinţele lor imediate sau mai îndepărtate. Mai mult decît oricînd, omenirea trebuie să fie unită

într-o luptă comună pentru viață, împotriva tendinței de a transforma o mare cucerire a științei în mijloc de distrugere». Comitetul Național pentru Apărarea Păcii a inițiat și desfășoară o vastă campanie împotriva experiențelor nucleare.

O dată istorică în cadrul mișcării mondiale pentru interzicere experiențelor cu armele nucleare o constituie hotărîrea Sovietului Suprem al U.R.S.S. din 31.III.1958.

Dorind să contribuie prin toate mijloacele la realizarea măreţului ţel al salvării omenirii de la pericolul războiului atomic, Uniunea Sovietică a luat hotărîrea deosebit de însemnată de a înceta în mod unilateral, efectuarea experiențelor cu toate tipurile de arme atomice și cu hidrogen.

Totodată Uniunea Sovietică a adresat guvernelor celorlalte state ce posedă arma atomică și cu hidrogen, un apel de a lua și ele măsuri similare, pentru a asigura astfel încetarea experienţelor cu armele atomică și cu hidrogen pretutindeni și pentru totdeauna. Dacă însă S.U.A. și Marea Britanie nu vor răspunde la inițiativa U.R.S.S. ci vor continua experiențele cu aceste arme, atunci și Uniunea Sovietică în interesul securității ei, va proceda în consecință.

Această inițiativă a Uniunii Sovietice este «de o amploare și importanță istorică, ce se adaogă și încununează numeroasele inițiative de pace, pe care statul sovietic și celelalte state socialiste le-au luat în ultima vreme în scopul înbunătăţirii radicale a situației internaționale a consolidării temeinice a păcii». Hotărîrea Uniunii Sovietice a determinat un ecou puternic în toată lumea. Poporul romîn prin reprezentanții săi din Marea Adunare Națională și-a dat adeziunea sa la această epocală hotărîre a Uniunii Sovietice. Opinia publică mondială și conducătorii popoarelor iubitoare de pace și liniște în lume au primit cu mare bucurie această hotărîre și au cerut ca și conducerea S.U.A., a Marii Britanii și a altor state care mai posedă arme atomice, să urmeze exemplul Uniunii Sovietice, adică să oprească orice experiență cu armele nucleare. Din nefericire însă aceste state n-au urmat pînă în prezent pilda Uniunii Sovietice. Din contră, se continuă experiențele cu armele nucleare stabilindu-se în diferite ţări baze pentru armele atomice și pentru rachete.

În această uriașă mișcare pentru pace s-a încadrat și Biserica Ortodoxă din diferite ţări. Prin reprezentanții ei autorizați, Biserica și-a spus cuvîntul ei în ce privește experiențele cu armele nucleare. Astfel, Prea Fericitul Patriarh Alexandru III al Antiohiei, în scrisoarea trimisă radiodifuziunii romîne, spune: «În calitatea noastră de Patriarh al Antiohiei și al întregului Orient al cărui lăcaș a fost întemeiat de apostolii Petru și Pavel, și a cărui învățătură este în întregime pătrunsă de ideile păcii, fraternității și dragostei, declărăm că ne situăm fără nici o ezitare în rîndurile acelora care sînt convinși că interzicerea imediată a experiențelor cu arma atomică și cu hidrogen este în interesul întregii omeniri. Undele radiofonice ale multor ţări au declarat deja război acestor experiențe, iar emisiunile lor au subliniat urmările nefaste și pericolele decurgînd din ele. Unele mari puteri au rămas însă surde la aceste proteste și continuă

experienţele lor inumane. După părerea noastră, ar trebui să fie organizate fără întîrziere, de către conducătorii statelor neproducătoare de arme nucleare, congrese internaţionale, să invite oficial statele producătoare de arme nucleare să înceteze imediat şi pentru totdeauna aceste experienţe. Aceasta noi o dorim din toată inima şi ne rugăm pentru a vedea pacea realizată pe pămînt, de care omenirea întreagă este însetată».

Sfîntul Sinod al Bisericii ortodoxe Bulgare a ţinut la 19 septembrie 1957 o şedinţă specială la care au luat parte şi Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei împreună cu arhiereii ruşi care erau oaspeţii Bisericii Bulgare.

In această şedinţă specială a fost semnat Apelul Întîi Stătătorilor şi arhiereilor Bisericiior ortodoxe rusă şi bulgară împotriva experimentării şi folosirii armelor atomice şi cu hidrogen. Scoţind în evidenţă faptul că de cîţiva ani omenirea trăieşte într-o încordare şi nesiguranţă continuă din cauza pericolului unui nou război şi a experienţelor cu armele nucleare, care reprezintă o mare nenorocire pentru lumea întreagă şi constituie o crimă mare împotriva lui Dumnezeu şi a oamenilor, Apelul continuă, spunînd: «Plecînd de la aceste grele constatări şi întru îndeplinirea ţelului nostru evanghelic, noi, Întîstătătorii şi Arhiereii celor două Biserici surori Rusă şi Bulgară, adunaţi în întîlnirea frăţească şi de rugăciune în oraşul Sofia, capitala Republicii Populare Bulgaria, ridicăm glas întru apărarea păcii împotriva nebuniei unui război fratricid. Noi ascultăm de glasul oamenilor iubitori de pace din toată lumea şi cu convingere chemăm şi rugăm persoanele şi factorii cei mai răspunzători din punct de vedere politic de pacea omenirii:

1. — Să se interzică producerea, experimentarea şi întrebuinţarea armei atomice şi cu hidrogen;

2. — Pînă cind va fi posibil acest lucru pe calea tratativelor prin bună înţelegere, temporar să se oprească producerea unei astfel de arme, şi experimentările cu ea.

Urmările acestui fapt vor fi cele mai binefăcătoare pentru toate popoarele. Micşorîndu-se încordarea internaţională, se insuflă linişte între popoare şi se va mări posibilitatea unei comuniuni reciproce, pentru prietenie şi apropiere frăţească între ele. Iar cînd se va ameliora bună starea lor economică, se vor crea condiţii pentru un nou progres şi avînt în domeniul apărării sănătăţii, al culturii şi desăvîrşirii spirituale.

Biserica lui Hristos e păzitoarea şi vestitoarea păcii între toţi oamenii. Pentru aceasta creştinii sînt obligaţi să se roage şi să muncească pentru pacea pe pămînt şi buna învoire între oameni».

Tot cu prilejul acestei şedinţe comune, Prea Fericitul Patriarh Chiril, în cuvîntarea sa, a spus: «Trăim într-un moment istoric, plin de primejdii, care în condiţiile încordării internaţionale existente, ameninţă viitorul popoarelor. Cauza păcii trebuie să fie salvată şi sub acest raport, Biserica lui Hristos este chemată să fie la înălţimea marii ei meniri. În epoca bombelor atomice şi a armelor termonucleare nu poate exista nici o şovăire a marii misiuni a Sfintei Biserici. De aceea, în lupta pentru pace,

împotriva producerii şi folosirii armei nucleare, trebuie să ne găsim în primele rînduri ale mişcării întregei omeniri pentru pace».

Prea Fericitul Patriarh Iustinian al Romîniei, exprimînd sentimentele tuturor credincioşilor Bisericii Ortodoxe Romîne, a trimis Organizaţiei Naţiunilor Unite un mesaj, în care cere acestui înalt for de conducere să ţină seamă de năzuinţele spre pace ale lumii întregi şi să caute a înlătura tot ce primejduieşte starea de pace a oamenilor şi popoarelor. Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne adunat în sesiune la 20 decembrie 1957, a trimis apoi şi Comitetului Naţional pentru Apărarea păcii din R.P.R. un mesaj în care se spune, printre altele: «Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, în sesiunea sa din 20 decembrie 1957, constatînd că omenirea întreagă este profund îngrijorată de fabricarea celor mai cumplite arme de nimicire pe care le-a înfăptuit vreodată mintea omenească şi de aţîţarea duşmăniei între popoare ce poate duce la dezlănţuirea unui război, mărturiseşte iarăşi convingerea sa nestrămutată că tuturor creştinilor de pe pămînt le revine o mare răspundere în înlăturarea acestei stări de nelinişte, de neîncredere şi de teamă, care au pătruns în sufletele multor oameni precum şi în statornicirea bunei înţelegeri şi prieteniei între popoare.

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne încredinţează Comitetul Naţional pentru Apărarea Păcii din R.P.R. că slujitorii şi credincioşii ortodocşi din patria noastră participă cu hotărîre la frumoasa acţiune a popoarelor, de zidire a păcii în lume. Ei cer cu stăruinţă înlăturarea neîncrederii între popoare, rezolvarea pe cale paşnică a neînţelegerilor dintre state, încetarea pregătirilor de război şi statornicirea păcii în lume, pentru binele şi fericirea tuturor oamenilor.

Pentru această cauză dreaptă popoarele luptă cu hotărîre; pentru această poruncă dumnezeească se roagă neîncetat creştinătatea de pretutindeni. Aspiraţiile lumii întregi se contopesc în acest fel cu idealul înalt al Bisericii lui Hristos.

Biruinţa va fi a celor pe care însuşi Mîntuitorul i-a numit fii ai lui Dumnezeu: a acelor ce zidesc pacea!»

De asemenea Inalt Prea Sfinţitul Iustin Mitropolitul Moldovei şi Sucevei cu prilejul lucrărilor sesiunii Marii Adunări Naţionale a R.P.R. a spus: «Din inima Europei pînă la ţărmul Mării Galbene, pe un sfert din suprafaţa globului, mai mult de o treime din populaţia pămîntului, şi-a unit strîns puterile în acţiunea de apărare a păcii şi propăşire a omenirii.

Mişcarea mondială pentru apărarea păcii a crescut an de an în amploare. Sute de milioane de oameni din toate continentele se împotrivesc cu tărie pregătirilor unui nou război. Se poate spune că lumea iubitoare de pace nu mai are astăzi graniţe: ea se întinde pe întreaga suprafaţă a pămîntului.

Pînă acum torţele păcii au izbutit să împiedece izbucnirea unui nou război; ele trebuie sporite însă pentru a putea nimici însăşi sămînţa războiului. Dezarmarea treptată şi acceptarea principiului coexistenţei paşnice, de toate popoarele, sînt primii paşi siguri pentru înscăunarea păcii trainice în lume. Ei vor fi făcuţi,

desigur, fiindcă în condițiile actuale de viață ale omenirii războiul nu apare decît ca un act nechibzuit al unui grup restrîns de oameni: pacea, însă este marele act de înțelepciune al popoarelor din lumea întreagă.

În încheiere Inalt Prea Sfinția Sa a spus: «Astăzi ascultînd Declarația pe care Marea Adunare Națională a făcut-o în legătură cu hotărîrea Sovietului Suprem al U.R.S.S. de a înceta experiențele cu toate tipurile de arme atomice și cu hidrogen, ne exprimăm întreaga noastră adeziune, făgăduind că vom lupta cu toată puterea pentru trecerea ei în faptă, în interesul fiecăruia dintre noi, în interesul scumpei noastre patrii, în interesul întregii omeniri».

Biserica Ortodoxă prin păstorii și fii ei se încadrează deci în lucrarea pentru «pacea a toată lumea».

În consecință, fiecare om, conștient de răspunderea ce-i revine pentru viitorul său și al familiei sale, pentru viitorul întregii umanități trebuie să-și consacre de aici înainte toate eforturile în slujba apărării măreței cauze a păcii și în special acțiunii pentru interzicerea experiențelor nucleare. Căci în momentul de față punctul de încercare în problema dezarmării îl constituie interzicerea experiențelor cu arma atomică.

Ca slujitori ai Bisericii și ca patrioți conștienți preoții sînt datori să lămurească pe păstoriții lor asupra marei primejdii pe care o prezintă experiențele nucleare și asupra necesității urgente a interzicerii acestor experiențe. Răspunzînd acestei îndatoriri, preoții vor aduce o contribuție efectivă în acțiunea de înlăturare a primejdiei unui nou război și de consolidare a păcii.

*C. S.*

# CEI DINTÎI SOŢI DE CĂLĂTORIE ŞI ÎNVĂŢĂCEI AI DOMNULUI (Ioan, I, 35-51)

Punctul de culminaţiune al activităţii prodigioase a Botezătorului a fost botezul, pe care l-a împărtăşit Domnului nostru Iisus Hristos în apele Iordanului. Precum strălucirea luceafărului de dimineaţă începe să pălească, îndată ce pe cer se arată razele soarelui, care răsare, tot aşa şi înalta misiune a Botezătorului începe să scadă, îndată ce Domnul Iisus Hristos îşi inaugurează activitatea Sa. Botezătorul, iluminat fiind de Sus, înţelege lucrul acesta şi activează în consecinţă (cf. Ioan 3, 27 ss).

Evanghelistul nostru nu ne spune, cu cuvinte exprese, dacă Domnul Iisus Hristos, pe care Botezătorul îl vede, venind spre dînsul (v. 29), a venit, de fapt, de s-a întîlnit cu Botezătorul. Mulţi exegeţi sînt de părerea, că Domnul, după ce S-a apropiat de Botezătorul şi a fost observat de către acesta, în cele din urmă, S-a îndepărtat de acesta, pentru a arăta cu acest gest al Său, pe de o parte, că T. N. este calea nouă şi independentă de cea a T. V., cale pe care umblă încă Botezătorul, iar, pe de altă parte, pentru a nu da nimănui motive, de a-L socoti şi pe Dînsul un învăţăcel de al Botezătorului (cf. *Pölzl*, Kurzgefasster kommentar zum Evangelium des H. Johannes, 3. Aufl., Graz und Wien, 1914, p. 40). În aceste condiţiuni înţelegem, cu atît mai mult, de ce evanghelistul nostru continuă a ne istorisi, în ce priveşte atitudinea, pe care Botezătorul o are faţă de Domnul Iisus Hristos, încă şi următorul episod: «*A doua zi, iarăşi, a stat Ioan şi doi dintre învăţăceii săi şi, privind pe Iisus, cum se preumbla, zice: Vezi, Mielul lui Dumnezeu!*».

«A doua zi», adică, după cele ce ni s-au istorisit mai sus, (v. 29-34). Patricola «iarăşi (πάλιν)» ne spune, că Botezătorul şi în ziua trecută a aşteptat pe Domnul, ca să vină la dînsul. Tot aşa stătea el şi acum şi-l aştepta pe Domnul, iarăşi, ca să vină la dînsul. De astă dată Botezătorul era în societatea a doi dintre învăţăceii săi. Unul dintre aceştia era Andrei, fratele lui Simon Petru (v. 40). Celălalt rămîne nenumit. Dar, nu poate să existe nici o îndoială, că acesta nu poate fi altul, decît evanghelistul nostru însuşi, care îşi aminteşte chiar şi acum nu numai împrejurările, ci chiar şi ora exactă, cînd s-a învrednicit, pentru prima dată, ca să facă cunoştinţă cu Domnul. Din modestie el însă, nu se numeşte la acest loc, pe sine pe nume, pentru că nu voia ca să facă impresia, că se mîndreşte cu această întîmplare, care

pentru dînsul era cea mai înaltă şi mai fericitoare distincţie (vezi şi 13, 23; 18, 15; 19, 26 ş. a.).

Botezătorul stă şi priveşte, din nou, cum Domnul Iisus Hristos se preumblă în apropierea lui. De astă dată, evanghelistul nu scrie, că Domnul «venea spre dînsul» ca mai sus (v. 29), ci că «*Se preumbla*», pentru că direcţiunea, în care Domnul, de astă dată, îşi îndrepta paşii Săi, nu făcea impresia, că ar veni spre dînsul, ci că Se preumbla numai prin ţinuturile acelea. Botezătorul, privindu-L pe Domnul de departe, zice către cei 2 învăţăcei ai săi: «*Vezi! Mielul lui Dumnezeu!*» Cu aceste cuvinte el le atrage atenţiunea asupra Personalităţii mari a Domnului Iisus Hristos, repetînd cuvintele sale din ziua trecută. Cît despre înţelesul cuvintelor «Mielul lui Dumnezeu» vezi cele ce am zis mai sus, la v. 29. Cuvintele acestea au fost din nou rostite cu cea mai adîncă admiraţie pentru înalta misiune, pe care o are de îndeplinit Domnul Iisus Hristos.

V. 37 — Aceste puţine cuvinte ale Botezătorului i-au determinat pe cei doi învăţăcei ai săi, ca să se apropie de Domnul şi să încerce a intra cu El în vorbă. Evanghelistul nostru scrie: «*Şi l-au auzit pe el cei doi învăţăcei, vorbind, şi I-au urmat lui Iisus*». Cuvintele de mai sus ale Botezătorului au stîrnit deci, în sufletele învăţăceilor săi sentimente de adîncă admiraţie şi veneraţiune pentru Domnul Iisus Hristos. Totdeodată ei vedeau în ele şi un îndemn tăcut, dat lor din partea Botezătorului însuşi, ca să caute chipuri şi mijloace, ca să poată intra cu Domnul Iisus în conctact mai intim, pentru ca să se poată convinge şi ei, personal, prin contact direct cu El despre măreţia şi sublimitatea acestei Personalităţi. Ei urmează acestui îndemn indirect, făcut lor, şi pornesc, imediat, pe urmele Domnului Iisus Hristos. Măreţia Personalităţii Lui, scoasă în relief, cu cuvinte atît de lapidare şi semnificative, de către Botezătorul, le insufla lor, încă de departe, un adînc respect. Acest respect creştea în sufletele lor cu fiecare pas, care îi aducea mai aproape de Domnul. Ajunşi în nemijlocita apropiere de Domnul, dînşii păşeau sfioşi şi tăcuţi în urmele Lui. Nimeni dintre ei nu cuteza, ca să scoată vre-un cuvînt. Socoteau, că ar fi prea mare cutezanţă din partea lor, ca să-L stingherească pe Domnul în mersul Său, în gîndurile Sale. Şi, totuşi, cît de mult ar fi dorit ei, ca să poată intra cu El în vorbă. Ce să facă? Astfel de gînduri îi frămîntau pe ei, în sufletele lor.

V. 38(39). Cunoscătorul inimilor noastre ştie, însă, toate acestea şi bun fiind în inima Sa vrea, ca să le uşureze situaţiunea, în care se găseau sufletele lor încurcate. Evanghelistul scrie: «*Iar, Iisus, întorcîndu-Se şi văzîndu-i pe ei, că-L urmează, le zice lor: Ce căutaţi?*» Domnul intervine, deci, Însuşi. Se opreşte în mersul Său şi Se întoarce cu faţa spre aceşti doi invăţăcei ai Botezătorului, pentru că nu voia, ca aceştia să rămînă cu impresia, că El nu ar şti tot ceea ce se petrece în jurul Său. Şi, cum învăţăceii Botezătorului erau cuprinşi de frică şi sfioşi, Domnul nu vrea ca ei să-şi piardă, în ultimul moment, puţinul curaj, pe care-l mai aveau, şi nădejdea de a putea intra în contact direct cu Dînsul. În momentul, cînd Domnul S-a întors spre dînşii, ei

înţeleg, că Domnul a simţit încă de departe apropierea lor. Surprinşi, în mod plăcut, de acest gest neaşteptat al Domnului, ei continuă a se apropia de Domnul, iar, Acesta le adresează lor întrebarea: «*Ce căutaţi?*». Domnul nu aşteaptă, ca ei să deschidă, mai întîi, vorba, pentru că ştia, că ei nu vor cuteza, să o facă. Cel, care este mai mare, acela deschide vorba cu acela, care este mai mic. Aşa face şi Domnul. Şi aceasta cu atît mai mult, cu cît vrea, ca ei, atraşi fiind de gingaşa Sa prevenire, să depună toată frica şi sfiala, care le apăsa pînă acum sufletele. Noi am fi aşteptat, ca Domnul să-i întrebe: Pe cine căutaţi? Într-un caz ca acesta, răspunsul lor ar fi trebuit să fie: Pe Tine, Doamne! Acest răspuns ar fi fost, însă, încîtva un răspuns provocat şi forţat de împrejurări, dat fiind, că în afară de Domnul nu mai era nimeni altul, pe care l-ar fi putut întîlni dînşii pe acea cale. Un răspuns forţat de împrejurări putea să fie dat şi contra voii lor şi să nu corespundă întocmai cu starea factică a lucrurilor. Domnul, însă, nu vrea, ca să primească din partea lor un astfel de răspuns. De aceea El le pune lor o întrebare, ţinută în termeni de tot generali, zicîndu-le: «*Ce căutaţi?*». La această întrebare ei puteau răspunde, liber, orice le-ar fi dictat inima lor sau conştiinţa lor. Răspunsul lor este următorul: «*Iar, ei I-au zis: Rabbi! ceea ce se zice, în traducere, învăţătorule, unde rămîi!*»

Din răspunsul acesta se desprinde că ÎL caută chiar pe Domnul. Ei Îi spun «*Rabbi*», adică «*Învăţătorule*», pentru că ar dori mult, ca El să le vorbească şi să-i lămurească asupra multor chestiuni, care le sînt întunecate şi pe care dînşii încă nu le ştiu. La Iudei fiecare «Rabbi» vorbea, în primul rînd, despre legea Mozaică şi dădea lămuriri asupra raporturilor oamenilor faţă de Dumnezeu. Asupra aceloraşi chestiuni ar vrea şi dînşii, ca să-i lămurească Domnul. Ei doresc totuşi, ca Domnul să binevoiască, mai întîi, a le spune, unde locuieşte, pentru că doresc, ca să discute cu Domnul aceste chestiuni mai pe îndelete şi nestingheriţi de nimeni. În acelaşi timp, întrebarea lor aceasta arată, că ei sînt gata, ca să-L urmeze pe Domnul pînă la locul, unde locuieşte, pentru că socotesc, că nu se cuvine, ca ei să-L incomodeze pe Domnul cu întrebările lor chiar acum pe cale. Ei ar fi putut, să-L întrebe, de-a dreptul: Unde locuieşti? Ei zic, însă: «*Unde rămîi?*», pentru că vor fi ştiut din gura Botezătorului, că Domnul nu are în aceste părţi o locuinţă stabilă, ci Se adăposteşte, în mod provizor, unde apucă.

V. 39(40). Răspunsul Domnului este: «*Veniţi şi vedeţi!*». Învăţăceii Botezătorului doreau, ca Domnul să le comunice locul, unde Se adăposteşte. Domnul le spune mai mult de cît atît. El îi invită, ca să vină cu Dînsul chiar acum şi le pune, totodată, în vedere, că pot avea chiar acum ocaziunea, ca să vadă, unde Se adăposteşte. Învăţăceii Botezătorului primesc, cu drag, invitaţiunea, pe care le-o face Domnul. Evanghelistul scrie: «*Deci, au mers şi au văzut, unde rămîne şi la El au rămas ziua aceea. Ora era ca a zecea*». Unde Se adăpostea Domnul Iisus, noi, în lipsa de informaţiuni mai precise, nu putem şti. Cel mai probabil este, că Se adăpostea într-o casă, care era nu prea departe de localitatea Bethania, cea dincolo de Iordan, unde boteza Ioan. Locuinţa Dom-

nului nu va fi fost un palat luxos, ci o casă modestă și liniștită, situată și ea nu departe de valea Iordanului. Invățăceii Botezătorului rămîn la Domnul «*toată ziua aceea*». Și, totuși, pentru ca să nu creadă cineva, că ei au petrecut la Domnul toată ziua aceea de dimineață și pînă seara, evanghelistul adaugă a ne spune, că «*ora*» cînd au intrat în casa Domnului, «*era ca ora a zecea*». Orele de zi începeau cu răsăritul soarelui, orele de noapte cu apusul soarelui (cf. Mat. 20, 1 ss.; *Iosif Flaviu*, vita, 54). Noi nu avem nici un motiv ca să zicem, că evanghelistul nostru nu s-ar fi ținut de numărarea aceasta a orelor de zi și de noapte, care era atît de uzitată pe vremurile de atunci (cf. 4, 6, 52; 11, 9; 19, 14). Cum episodul acesta s-a petrecut cîteva săptămîni înainte de echinocțiul de primăvară al anului 27 d. H., orele de zi erau numai puțin mai scurte de cît orele de noapte. Ora a 10-a de zi va corespunde, așa dar, cam cu ora a 16-a sau 4 d. m. după numărarea noastră. Evanghelistul nostru a rămas atît de adînc impresionat de acea clipă, atît de fericitoare pentru întreaga sa viață, încît a reținut pînă la cele mai adînci bătrînețe chiar și ora de zi, cînd a avut, pentru prima dată, în viața sa, ocaziunea, de a face cunoștința Domnului, de a intra în casa, în care locuia, și a sorbi din gura Lui cuvintele înțelepciunii divine. Ce chestiuni au discutat, nu ni se spune. Totuși, din cele ce am auzit mai sus (v. 36), precum și din cele ce ulterior spune Andrei către fratele său (v. 41), vom putea deduce, cu multă certitudine, că ei vor fi vorbit despre misiunea și demnitatea Mesianică a Domnului Iisus Hristos.

V. 40(41). Abia la locul acesta evanghelistul ține, să ne comunice și numele acelor doi învățăcei ai Botezătorului, care s-au învrednicit de a avea această primă întrevedere cu Domnul Iisus Hristos. El scrie: «*Era Andrei, fratele lui Simon Petru, unul dintre cei doi, care auziseră de la Ioan și Îi urmaseră lui*». Dacă ni se spune, că acest Andrei era fratele lui Simon Petru, atunci era și el ca și Simon Petru fiul lui Iona și originar, ca și acesta, din Bethsaida Galileei (1, 44). În Capernaum aveau o casă (Marcu 1, 16 ss. 29). Ocupațiunea lor ordinară era pescăritul. De cînd Andrei se atașase de Ioan Botezătorul, noi nu știm. Cine a fost celălalt învățăcel al lui Ioan Botezătorul, evanghelistul nostru nu ne descoperă nici la acest loc. Totuși, din felul, cum se exprimă, precum și din amănuntele, pe care a ținut, să ni le mai comunice, rezultă, că acesta nu poate să fi fost altul, de cît numai însuși evanghelistul nostru. Din modestie el nu a vroit, să ne spună, că și el a fost unul dintre cei dintîi ai Botezătorului, care s-a învrednicit, ca să facă chiar atunci cunoștința Domnului nostru Iisus Hristos, precum am spus și mai sus. Convorbirea lor cu Domnul va fi durat tot restul acelei zile pînă tîrziu noaptea. În puterea nopții ei se vor fi reîntors iarăși pe la adăposturile lor din apropierea învățătorului lor de pînă acum, Ioan Botezătorul. În sufletele lor era acum lumina, pe care Domnul Iisus Hristos a știut, să o aprindă și să o strecoare, cu atîta putere de convingere, în sufletele lor. Ei au rămas de acum înainte convinși, că Domnul Iisus este adevăratul Mesia, și erau

deosebit de fericiţi de această descoperire, pe care trebuiau să o reducă numai la însăşi marea îndurare a Domnului faţă de dînşii.

V. 41(42). Convingerea lor fermă, că în Domnul Iisus Hristos dînşii au găsit pe adevăratul Mesia, şi bucuria mare, pe care o resimţeau în sufletele Ior, nu o mai puteau păstra numai pentru sine, ci se simţeau îndemnaţi ca să o împărtăşească şi celor mai intimi prieteni ai lor. Cît îl priveşte, mai întîi, pe Andrei, evanghelistul nostru ne istoriseşte despre el următoarele în v. 41(42): «*Acesta îl află, cel dintîi, pe fratele său propriu, pe Simon, şi îi zice lui: Am aflat pe Mesia, ceea ce înseamnă, în traducere pe Hristos!*» Din versetul acesta desprindem, că Andrei — poate că încă în aceeaşi noapte — îndată ce l-a aflat pe fratele său, pe Simon, îi comunică acestuia ştirea şi convingerea pe care o are, precum şi bucuria mare, pe care o simte. El a fost — scrie evanghelistul — *cel dintîi* (πρῶτος) care a făcut acest lucru. Totuşi, determinaţiunea «cel dintîi» (πρῶτος) ne face, să ne gîndîm, totodată, şi la ceea ce a făcut, mai pe urmă, dar, la fel, şi celălalt învăţăcel al Botezătorului. Şi acesta va fi aflat pe fratele său şi îi va fi comunicat acestuia, deasemeni, convingerea şi bucuria sa, cu care s-a reîntors de la întîlnirea sa cu Domnul. Am spus mai sus, că acest învăţăcel al Botezătorului, care a rămas acolo nenumit, nu poate fi altul, decît numai evanghelistul nostru, Ioan. El avea, deasemeni, un frate în rîndurile învăţăceilor Botezătorului. Acesta se chema Iacob. Amîndoi erau fii lui Zebedei, pescari şi ei din Bethsaida Galileii (1, 44; 12, 21). Faptul, că şi Ioan, evanghelistul nostru, a aflat, mai apoi, pe fratele său, Iacob, şi i-a comunicat acestuia, cu aceeaşi bucurie şi înălţare sufletească, convingerile sale, este, însă, retăcut aici şi aceasta din aceleaşi motive de modestie, din care a fost retăcut, mai sus, şi faptul, că şi Ioan, evanghelistul nostru s-a învrednicit, ca să facă, alături de Andrei, cunoştinţă cu Domnul, în acea zi memorabilă. Simon este numit «fratele propriu (ὁ ἀδελφός ὁ ἴδιος)» al lui Andrei, pentru a ne spune, că ei aveau întreolaltă chiar legături de sînge, fiind fraţi trupeşti, şi pentru a-l deosebi din acest punct de vedere, pe fratele său, Simon, de toţi ceilalţi învăţăcei ai Botezătorului, care se vor fi chemat, deasemeni, Simon şi se vor fi considerat întreolaltă fraţi sufleteşti, uniţi prin aceleaşi convingeri şi aspiraţiuni. Andrei îşi exprimă faţă de Simon, fratele său propriu, convingerile sale în felul următor: «*Noi am aflat pe Mesia!*». El vorbeşte în 1 persoană la plural, pentru că vorbeşte, totdeodată, şi în numele lui Ioan, colegul său de convingeri. Se prea poate, că acesta era chiar prezent în momentul, cînd Andrei făcea fratelui său comunicarea de mai sus. Prezenţa lui părea chiar necesară şi pentru motivul, ca eventual, să aibă şi el ocaziunea de a confirma spusele lui. Verbul «a afla» ne spune, că ei de mult ÎL aşteptau şi ÎL căutau pe Domnul şi nu L-au putut afla pînă în momentul de faţă. Acum «L-au aflat». Aflarea cuiva după multă aşteptare şi obositoare căutare, este însoţită, întotdeauna, de un mare sentiment de bucurie. Bucuria este cu atît mai mare, cu cît cel aflat este de mai mare preţ. Ei zic, că au aflat «pe Mesia». Mesia (Maşiah) este idealul dorit şi mult aşteptat chiar pentru vremurile de acum

de către poporul Iudeu, pentru a putea fi salvat din toate nevoile, care l-au copleşit. Acest ideal dînşii ÎL găsesc, acum, concretizat în Persoana Domnului Iisus. Acesta le va realiza idealul lor, pe deplin. Cum, însă, nu toţi cetitorii evangheliei noastre cunosc limba ebraică şi nu puteau şti, ce înseamnă cuvîntul «Mesia», evanghelistul nostru ţine, să le comunice acestora şi traducerea, în limba greacă, a acestui cuvînt. În limba greacă cuvîntul ebraic «Mesia» se poate traduce cu Hristos (Χριστός). Cuvîntul Χριστός este adjectivul verbal de la verbul «Χρίζειν» (a unge) şi înseamnă «cel uns». Pentru a putea pătrunde mai adînc înţelesul acestui cuvînt, trebuie să ştim, că în cărţile T. V. stă scris, că regii teocratici, preoţii şi profeţii erau introduşi în funcţiunile lor, fiind unşi cu untdelemn sfinţit şi cu miresme bine mirositoare. Ungerea lor simboliza revărsarea harului şi a binecuvîntărilor de sus, ale lui Dumnezeu, asupra lor, pentru a-i înălţa în aceste demnităţi şi a le da puterea necesară, pentru a-şi împlini, în mod cît mai conştiincios, misiunea, pe care o primesc (cf. Lev. 4, 3, 16; 6, 15; I Sam. 24, 7, 11; 2 Sam, 1, 14; 1 Reg. 19, 16 ş. a.). De aceea toţi «cei unşi» din momentul ungerii lor erau consideraţi «unşii» sau «aleşii» lui Dumnezeu. «Unsul lui Dumnezeu» în înţelesul cel mai înalt al cuvîntului avea să fie Acel Arhiereu şi Profet mare, Care va veni, la timpul său, pentru a înfiinţa, aici, pe pămînt o Împărăţie a lui Dumnezeu (cf. Psalm. 2, 2; Isaia 61, 1; Dan. 9, 25 ş. a.). Ce a răspuns Simon la comunicarea, pe care i-o făcuse fratele său, Andrei, nu ni se spune. Cum este, însă, ştiut, că Simon, fratele lui Andrei, avea o fire foarte impresionabilă şi era şi bun la inimă, mai putem bănui, că el chiar atunci era dispus, ca să dea toată crezarea cuvintelor, pe care i le-a spus fratele său, Andrei.

V. 42(43). În versetul 42(43) evanghelistul ne istoriseşte, apoi, următoarele: «*L-a dus pre el la Iisus*». Faptul acesta arată, că Simon era, chiar atunci, gata, ca să meargă împreună cu fratele său, Andrei, la Domnul Iisus Hristos, ca să se învrednicească şi el de a-L vedea, cu ochii săi proprii şi a auzi cu urechile sale proprii pe Mîntuitorul, vorbindu-i despre cele ce i-a spus fratele său, Andrei. Cum Andrei cunoştea, acum, locuinţa, unde găzduia Domnul, încă din după amiaza zilei trecute, ei au putut ajunge uşor la faţa locului. Dar, încă înainte de ce Andrei a putut să-l prezinte Domnului pe fratele său, Simon, auzim, că: «*Privind la el Iisus, a zis: Tu eşti Simon, fiul lui Iona. Tu te vei chema Chefa, ce se traduce Petru*». Pentru Domnul, care cunoaşte inima şi rărunchii omului, ajungea o simplă privire, pentru ca să-l poată pătrunde pe cel nou venit pînă în adîncul sufletului lui. De aceea fără să I se mai spună, cine este noul venit, Domnul ştie chiar şi numele lui, că se numeşte Simon şi ştie chiar şi numele tatălui lui, că se cheamă Iona. Simon sau Simeon este un nume ebraic, care derivă de la verbul «şama» (a asculta).

Substantivul sau participiul (Simeon) înseamnă cel, care este ascultător. Numele acesta l-a purtat, mai întîi, un fiu al Patriarhului Iacob (Gen. 29, 33; 35, 23; Exod. 1, 2; 1 Chron. 2, 1) apoi, şi mulţi alţi bărbaţi iluştri ai poporului Iudeu (Esra 10,

31; Sirach, 50, 1 ss.; 1 Macc. 2, 1 ss. ş. a.). Şi numele tatălui său «Iona» este un nume destul de des întrebuinţat între Evrei. Numele «Iona» «(Iohanan)» îl întîmpinăm în 2 Reg. 25, 23; Ierem. 40, 15; 41, 13. 16; 42, 1, ss; 43, 1 ss.; 1 Chron. 3, 15; 2 Chron. 17, 15; 23, 1; Esra 10, 6; Neh. 12, 11. 22. 23; 1 Macc. 2, 1 r.; 8, 17; 2 Macc. 4, 11; 11, 17 ş. a. Numele Iona după etimologia sa înseamnă «cel agreat lui Dumnezeu», «cel ce are harul lui Dumnezeu». Ce nume purta mama lui Simon, nu ni se spune. Cu toate, că îl ştie, de mai înainte, după numele, pe care-l poartă, şi îi cunoaşte chiar şi familia, din care se trage, Domnul îl anunţă, că de acum înainte dînsul va purta alt nume, adică, numele de Chefa. Acest nume este un cuvînt aramaic, adică (Κηφᾶς), care înseamnă piatră sau stîncă. Pentru a exprima noţiunea aceasta, Grecii, drept că aveau 2 cuvinte, ş. a. ὁ Πέτρος şi ἡ Πέτρα. Cuvîntul de gen masculin ὁ Πέτρος însemna o piatră de dimensiuni mai mici, o piatră, care, la caz dat, putea să fie urnită, cu oarecare sforţare, din loc (cf. 2 Marc. 1, 16; 4, 41), pe cînd cuvîntul femenin ἡ Πέτρα însemna o piatră de dimensiuni mari, o stîncă, care în nici un caz sau nu atît de uşor poate fi urnită din locul ei. Cum numele de Chefa, care i se dădea unui bărbat, în limba greacă nu se putea traduce cu femeninul ἡ Πέτρα, ci numai cu masculinul ὁ Πέτρος întrucît substantivele cu terminaţiunea — ος sînt, în limba greacă, proprii pentru genul masculin şi nu cele cu terminaţiunea—α, conumele de Chefa, pe care Domnul îl dă lui Simon, fiul lui Iona, putea să se traducă, în limba greacă, numai cu ὁ Πέτρος. Acest conume i s-a dat lui Simon, pentru ca să înţeleagă, că el trebuie să devină de acum înainte un reprezentant tot atît de convins şi ferm al credinţei în misiunea înaltă mesianică a Domnului Iisus Hristos, pe cît de tare şi neclintită din loc este o stîncă, care nu poate fi şi nu trebuieşte urnită din loc. Faptul că Domnul l-a cunoscut pe Simon, din primul moment, cine este, şi i-a dat lui un nume şi atît de sugestiv, trebuie să fi făcut asupra lui Simon o impresie deosebit de adîncă şi în acelaşi timp, hotărîtoare pentru întreaga lui viaţă. Din această clipă Simon se simte strîns legat sufleteşte de Domnul Iisus Hristos. Mai tîrziu, la Cesarea lui Filip, cînd Petru îşi mărturiseşte în numele său şi al celorlalţi colegi ai săi credinţa sa în Domnul, zicînd, că crede, că Domnul Iisus este adevăratul Fiu al lui Dumnezeu, noi vom auzi, că Domnul, în răspunsul Său, îi reaminteşte lui Simon de acest moment, cînd i-a dat numele de Chefa=Petru, pentru a-l face, ca el, mai ales de acum înainte, să caute, să rămînă tare şi statornic în convingerile, pe care le are, şi în credinţa, pe care a mărturisit-o (Mat. 16, 18). Ziua în care Andrei l-a adus pe fratele său, Simon, la Domnul, nu poate fi decît a doua zi după ce Andrei însoţit de Ioan, s-au întîlnit, pentru prima dată, cu Domnul (v. 35. 39). Că şi Ioan l-a adus, puţin mai tîrziu, dar, încă în cursul aceleiaşi zile, pe fratele său, Iacob, fiul lui Zebedeu, la Domnul, ni-a spus-o determinaţiunea adjectivală «cel dintîi (πρῶτος)» din v. 41.

V. 43(44). Pe lîngă aceşti 4 bărbaţi, toţi precum se pare, învăţăcei ai lui Ioan Botezătorul, care la îndemnul indirect al acestuia, s-au ataşat Domnului Iisus Hristos, evanghelistul nos-

tru ne mai comunică, că Domnul face încă și pe alți doi bărbați, ca să-L urmeze. Unul dintre aceștia este Filip, celălalt Nathanail. Cît despre invitațiunea, pe care Domnul o face lui Filip, ni se spun următoarele: «*A doua zi a vroit să iasă în Galileea și află pe Filip și Iisus îi zice lui: Urmează-Mi Mie!*». Determinațiunea «a doua zi» se pare, că trebuiește socotită din ziua, în care Simon-Petru s-a întîlnit, pentru prima dată, cu Domnul. Domnul se purta cu gîndul, ca să plece acum în Galileea. Și, cum de prezent se găsea încă în părțile Bethaniei, dincolo de Iordan (1, 28), El trebuia să «iasă» din acest district, pentru a putea pleca în districtele Galileei. De aici și pînă în Galileea era cale îndepărtată de 2-3 zile. Iudeii în zilele de sîmbătă nu obișnuiau, să călătorească. Domnul va fi vroit să ajungă în Galileea încă înainte de ziua Sîmbetei, care se apropia. De aceea vom trebui, să zicem, că ziua, în care Domnul Se pregătește, ca să plece în Galileea, va fi fost o zi de marți sau miercuri. Pentru călătorii mai îndepărtate iudeii obișnuiau a-și căuta, cu drag, soți de călătorie. Pe lîngă cei 4 foști învățăcei ai Botezătorului, Domnul îl află și pe Filip și îl invită și pe acesta ca să-L însoțească. Invitațiunea i-o face cu cuvintele: «*Urmează-Mi Mie!*». Din felul, cum Se exprimă Domnul, rezultă, că dînșii se cunoșteau de mai înainte și că Domnul este conducătorul și mai marele lor. Soții Lui n-au decît, să-L urmeze și să asculte de îndrumările Lui.

V. 44(45). Lui Filip nu-i putea să-i cadă greu de a accepta invitațiunea Domnului și a-L urma în călătoria Lui spre Galileea, pentru că evanghelistul ne comunică despre el următoarele: «*Iar, Filip era din Bethsaida, din cetatea lui Andrei și Petru*». Vra să zică, Filip era compatriotul fraților Andrei și Petru și bine cunoscut cu dînșii. Și, cum aceștia se găseau acum în societatea Domnului, acceptă și el, ca să plece în societatea lor spre Galileea. Cetatea «Bethsaida (casa peștilor)», de unde era originar și Filip, este numită de către evanghelistul nostru, altă dată ș. a. la 12, 21 «Bethsaida Galileei». Cetatea era situată pe țărmul de nord-vest al lacului Ghennezaret, nu departe de revărsarea Iordanului în lac, pe întinsul și frumușelul șes, care se așterne la poalele munților din apropiere. Unii exploratori ai Palestinei identifică Bethsaida Galileei, care astăzi nu mai există, cu ruinele Chan-Minic (cf. *Benziger-Bädeker*, Palestina, p. 289), alții se gîndesc la ruinele Ain et Tabighah, care sînt situate la depărtare de cam 20 minute mai spre nord de ruinele menționate mai sus (cf. *Riehm*, Handwörterbuch des biblischen Altertums, I s. v.). Altă localitate cu același nume era situată dincolo de Iordan, în districtele tetrarhului Filip, nu departe de revărsarea Iordanului în lacul Ghennezaret. Tetrarhul Filip o rezidise și îi dăduse conumele de Iulias în onoarea fiicei Împăratului August, Iulia, care a devenit, mai pe urmă, soția Împăratului Tiberiu (cf. *Iosif Flaviu*, ant. 18, 2, 1). Filip este fără îndoială Apostolul de mai tîrziu de același nume. In listele Apostolilor el este amintit alături de Bartholomeiu (cf. Mat. 10, 3; Marcu 3, 18; Luca 6, 14). Despre acest Apostol se mai face amintire și la Ioan 6,5 ss; 12, 21; 14, 8. s.

V. 45 (46). Un al 6-lea soţ de călătorie se adaugă la cei de mai sus prin intervenţia lui Filip. Evanghelistul scrie: «*Filip află pe Nathanail şi îi zice lui: L-am aflat pe Acela, despre Care a scris Moisi în lege şi Profeţii, pe Iisus, fiul lui Iosif, Cel din Nazaret!*». Cum devine că Filip îl cunoaşte pe Nathanail noi nu ştim. Numele Nathanail este, deasemeni, un nume ebraic, destul de des întrebuinţat la Iudei (cf. Num. 1, 8 ss.; 1 Cron. 2, 14; 16 (15) 24 ş. a.). «Nathanail (Netaneel)» înseamnă, după etimologia sa, «Cel dat de Dumnezeu». Filip îl aflase pe Nathanail sub un smochin şi-l `invitase, să plece cu dînsul şi cu alţi prieteni ai săi la Galilea, în societatea şi sub conducerea Domnului Iisus Hristos (cf. v. 48). Filip îi comunică, totodată, lui Nathanail, că în Persoana lui Iisus, fiul lui Iosif, care este originar din Nazaret, el credea că l-a aflat chiar pe adevăratul Mesia, despre care a vorbit, la timpul său, Moisi în lege şi, apoi, despre Care au vorbit şi toţi Profeţii. Aşa i-a vorbit lui Nathanail, pentru că, între timp, el aflase de la ceilalţi soţi de călătorie ai Domnului şi amănuntul, că Domnul este originar din Nazaretul Galileii şi că tătăl Lui este un anumit Iosif. Starea adevărată a lucrurilor dînşii încă nu o cunoşteau. De ar fi cunoscut-o, ar fi ştiut, că Domnul nu este originar chiar din Nazaretul Galileii, ci S-a născut în Bethlehemul Iudeii, şi că Şi-a petrecut viaţa Sa de pînă acum, în partea ei cea mai mare, în Nazaretul Galileii. Nazaretul era, pe vremurile de atunci, un orăşel destul de neînsemnat, situat în colţul de nord-est al şesului Iezreel, la depărtare de cam 10-12 km. spre nord-est de muntele Taborului, care se înalţă spre răsărit. În T. V. localitatea aceasta nu este amintită nicicînd. Nimeni, în afară de Familia Sfîntă şi cea a Botezătorului, încă nu ştia nimic despre marea taină a conceperii supranaturale a Domnului Iisus Hristos şi că Iosif nu este tatăl natural, ci numai tatăl legal al Domnului, întrucît el, conform unui ordin expres, primit de Sus (cf. Mat. 1, 21), a luat pe Fecioara Maria în casa sa, ca să o scutească de orice suspiciuni şi insulte nedrepte, luîndu-şi asupra sa însărcinarea, ca să îngrijească ca un tată de Iisus, Fiul Fecioarei Maria. Dacă Filip îşi mărturiseşte în faţa lui Nathanail convingerea, că a aflat în Acest Iisus pe acela despre care a vorbit, undeva, Moisi în lege, şi pe care L-au prezis Profeţii, El se gîndeşte cu bună seamă, la locul din Deut. 18. 15 (cf. Gen. 3, 15; 18, 18; 22, 18; 49, 10; Num. 24, 17) şi apoi la locurile Mesianice din scrierile tuturor Profeţilor T. V. şi a vroit să zică, că însăşi cuvintele sfintelor Scripturi ne dau mărturie, că Domnul trebuie să fie adevăratul Mesia. Faptul acesta i-a făcut pe unii exegeţi (mai vechi) ca să bănuiască, că Filip era un mare învăţat (rabi) Iudeu. Alţii, însă, sînt de părere, că Filip cu cuvintele de mai sus nu a spus nimic mai mult, decît ceea ce ştia şi putea să spună oricare alt Iudeu, pe vremurile de atunci. Întrucît cuvintele de mai sus ale lui Filip nu ne îndreptăţesc nicidecum de a bănui, că el ar fi pătruns şi mai adînc înţelesul locurilor mesianice, cîte se găsesc în lege şi Profeţi, ba, mai mult decît atît, faptul, că el nu şi-a amintit, în special, nici de profeţia lui Michea (5. 1, 3), care spunea, că Mesia, cînd va veni, va trebui, să Se nască

în Bethlehemul Iudeei, iar, nu în Nazaretul Galileei, după cum rezultă din cuvintele lui Filip, ne face, să zicem, că părerea exegeților din urmă pare a fi cea mai aproape de adevăr.

V. 46 (47). Un cunoscător mult mai adînc al Sfintelor Scripturi este Nathanail. Cînd Filip îi vorbește lui în felul arătat mai sus, evanghelistul nostru ne spune despre Nathanail: «*Și Nathanail i-a zis lui: Din Nazaret poate fi ceva bun?*». El știe, așa dar, că Nazaretul nu este amintit în vreo carte a T. V. Nazaretul, deci, nu poate fi adus în nici o legătură mai strînsă cu Mesia. Mai mult decît atît. Dintr-o localitate atît de mică și și neînsemnată, cum este Nazaretul, el se îndoiește, dacă ar putea să iasă ceva, ce ar învrednici, ca să fie numit «*bun*». Nathanail zice «*ceva bun*», pentru că vrea ca să vorbească în termeni cît mai generali, fără ca să jignească pe cineva. Cuvintele acestea ale lui Nathanail au devenit, mai pe urmă, proverbiale. Drept că, unii exegeți au cercetat, dacă aceste cuvinte nu erau proverbiale încă de pe vremea Domnului Iisus Hristos. Cercetările, însă, au dus la rezultate negative și au trebuit, să ducă, dat fiind, că orășelul Nazaret, pe vremurile de atunci, era un orășel atît de mic și necunoscut, încît nimeni nu se gîndea la el. Cu atît mai puțin putea veni în privire ca centru, din care ar fi putut aștepta cineva, că s-ar putea ridica o personalitate mai marcantă. La observațiunea aceasta, de altcum îndreptățită pentru vremurile de atunci, a lui Nathanail, «*Filip îi spune: vină și vezi!*». Vrea să zică, Filip nu se încumetă, ca să facă vreo obiecțiune (teoretică) împotriva celor ce le-a replicat Nathanail, ci îl invită, ca să-l urmeze și să meargă împreună cu dînsul la Domnul, pentru a se convinge însuși din vorbele, pe care le va schimba cu Domnul, că Acesta este, de fapt, Mesia Cel prezis de lege și de Profeți. Filip, personal, este pe deplin încredințat și convins despre acest adevăr și nădăjduiește, că nici Nathanail nu se va înșela în așteptările sale.

V. 47 (48). Evanghelistul nostru continuă a ne istorisi, apoi că așteptările mari, pe care Filip le-a deșteptat în sufletul lui Nathanail, se și adeveresc pe deplin. El scrie: «*Iisus a văzut pe Nathanail, venind spre Dînsul, și zice despre el: Vezi, cu adevărat, un Izraelit, în care nu este înșelăciune!*». Filip și cu Nathanail pleacă, așa dar, chiar, atunci, ca să se întîlnească cu Domnul. Domnul îi vede de departe, venind la Dînsul, și, dacă dînșii s-au apropiat, încă înainte de ce Filip are ocaziunea, ca să-l prezinte pe Nathanail, Domnul îi previne și îl caraterizează pe Nathanail ca pe un adevărat Israelit, în care nu este înșelăciune. «Israelit» se chema acela, care își trăgea originea sa de la Iacob, patriarhul, care pentru vitejia, cu care a luptat cîndva cu Dumnezeu, cînd i S-a arătat lui în chip de înger, și pentru tăria credinții sale în Dumnezeu a primit conumele de Israel (cf. Gen. 35, 10). Nathanail este numit «*un adevărat Israelit*» pentru că el reprezintă, într-un fel nealterat de împrejurările actuale, tipul omului, care își așteaptă, cu dor, de la Dumnezeul părinților săi împlinirea marilor făgăduinți, care le-au fost date lor, așa, după cum a făcut și patriharhul Iacob, primul Israelit. Domnul a pătruns, așa dar, pînă în adîncimi sufletul lui Nathanail.

Şi de aceea El declară în faţa tuturor celor prezenţi, că El nu găseşte în Nathanail nici o înşelăciune. Înşelăciunea este privită aici ca o stare sufletească, care este gata, ca să se dea cumva determinată de consideraţiuni lăturalnice. Nathanail nu are nici un interes, ca să ascundă adevărul şi să nu lase, ca acesta să iasă la iveală şi să rămînă biruitor. În sufletul lui Nathanail nu se găseşte, zice Domnul, o astfel de dispoziţiune sufletească perversă, ci dimpotrivă sufletul lui este gata ca să recunoască tot adevărul şi să se ţină departe de orice consideraţiune, care ar putea să-l întunece sau să dea altă direcţie idealurilor mesianice, arătate în sfintele Scripturi. El este un om iubitor de adevăr şi va rămîne neabătut în convingerile lui. Domnul apreciază un astfel de suflet, care este credincios şi nu se va da alterat de oarecare consideraţiuni false mesianice, pe care le aveau mulţi Iudei pe vremurile de atunci. Nathanail nu le împărtăşea. Astfel de oameni integri în concepţia lor îi trebuiau Domnului Iisus Hristos.

V. 48 (49). Faptul, că Domnul Iisus Hristos, chiar la prima vedere i-a cunoscut caracterul lui integru, l-a impresionat adînc pe Nathanail. Ştim, că de obicei, un om nu-l poate cunoaşte pe altul, după adevăratul său caracter, decît numai după ce a petrecut cu el timp mai îndelungat sau a primit asupra caracterului lui informaţiuni cît mai precise şi mai exacte din partea acelora, care i-au stat lungă vreme foarte aproape, aşa dar, din izvoare cît mai autentice. De aceea Nathanail nu-şi poate explica, cum de vine, că Domnul a putut, să-i vorbească lui în felul arătat mai sus. «*Nathanail îi zice Lui: De unde mă cunoşti?*». Dat fiind, că Domnul prin cuvintele Sale de mai sus a dovedit, că-l cunoaşte pe Nathanail atît de bine, cum l-ar putea cunoaşte numai unul, care l-a observat în toată viaţa lui şi a ştiut, să-i pătrundă toate gîndurile şi să-i analizeze toate faptele lui, cernîndu-le prin prisma unei cercetări cît mai severe şi mai obiective, îl face pe Nathanail, care pînă în prezent n-a avut încă ocaziunea, ca să-L cunoască pe Domnul, personal, ca să-l întrebe acum pe Domnul, de unde îl cunoaşte. La această întrebare evanghelistul nostru ne spune: «*A răspuns Iisus şi i-a zis lui: Înainte de a te chema Filip pe tine, cînd erai sub smochin, te-am văzut pe tine*». Domnul îl lămureşte pe Nathanail, dezvăluindu-i, că îl cunoaşte încă înainte de ce Filip l-a chemat, ca să vină la Dînsul. Domnul îi precizează chiar şi momentul, cînd l-a văzut. Era în clipa, cînd Nathanail era culcat sub smochin. Sub umbra smochinilor Iudeii obişnuiau, ca să se odihnească de munca zilei şi să se dedea, în toată liniştea, meditaţiunilor. La care lucruri s-a gîndit Nathanail în timpul, cînd se odihnea sub smochin, nu ni se spune. Totuşi, din contextul nostru rezultă, că Nathanail trebuie să se fi gîndit, cu tot adinsul, la vremurile mari mesianice, care erau aşteptate de toţi cu atîta dor chiar pentru vremurile de acum. El va fi implorat Cerului, cu toată ardoarea sufletului lui, ca aceste aşteptări mari ale Iudeilor, să se înfăptuiască cît mai curînd. Preocupat de aceste gînduri înalte, se pare, că el aştepta de la Mesia nu numai eliberarea trupească a Iudeilor de sub jugul romanilor, cum făceau mulţi alţii, ci ceva mai mult.

El se va fi gîndit și la eliberarea Iudeilor de sub jugul și mai apăsător al păcatelor lor și la împăcarea sufletelor lor cu Dumnezeu, împăcare, la care s-au gîndit, la vremea lor, și marii Patriarhi ai poporului Iudeu, dar, la care se mai gîndeau numai foarte puțini iudei dintre cei de azi. Și, iată, că chiar în clipa cînd au încolțit în inima lui aceste gînduri înalte și sufletul său era plin de ele, vine prietenul său Filip și îi comunică, că a aflat pe adevăratul Mesia în persoana lui Iisus din Nazaret. Coincidența aceasta nu va fi fost o simplă întîmplare, ci va fi fost voită de Însuși Domnul nostru. Acestea vor fi fost motivele, pentru care Domnul i-a spus-o lui Nathanail că l-a văzut, cînd stătea sub smochin. Cu acestea Domnul S-a dezvăluit înaintea lui Nathanail nu numai ca un desăvîrșit cunoscător al întregului lui caracter, care stă deschis ca o carte deschisă în fața Sa și nu poate rămîne ascunsă, ci și al gîndurilor celor mai tainice ale lui, gînduri, care l-au preocupat atît de mult în timpul din urmă. Aceste destăinuiri trebuie să fi făcut asupra lui Nathanail cea mai adîncă impresie. Acesta simte, acum că se găsește, de fapt, în fața unui bărbat mult superior, Care știe toate ca un Dumnezeu și Care nu poate fi altul, decît Acela Care este atît de mult așteptat ca Rege al lui Israil.

V. 49 (50). «*De aceea «Nathanail a răspuns și Îi zice Lui: Rabbi, Tu ești Fiul lui Dumnezeu, Tu ești Regele lui Israil!*». Epitetul «Rabbi» era un nume deosebit de onorific și se dădea numai marilor învățați și învățători ai legii mozaice și ai sfintelor Scripturi. Nathanail îi dă Domnului epitetul de «rabbi» pentru că din dezvăluirile, pe care i le făcuse Domnul, el a înțeles, că Acesta este Stăpîn nu numai peste cele ce sînt scrise în sfintele Scripturi, ci știe și cele ce se petrec în sufletul omului, celui care se odihnea în liniștea tainică a umbrei unui smochin. De aceea, fiind luminat de Sus, Nathanail vede acum, că se află în fața Fiului lui Dumnezeu, în fața Aceluia, care, îndată ce a venit pe pămînt trebuie, să aibă o misiune deosebit de înaltă, misiunea de a fi Regele lui Israil. Nathanail Îi zice Domnului: «*Tu ești Fiul lui Dumnezeu!*», pentru că un om de rînd nu ar fi fost în stare, ca să-i dezvăluie lui ceea ce i-a dezvăluit Domnul, și să-i cunoască tot sufletul și tot trecutul său. Numai Dumnezeu, respectiv un Fiu al lui Dumnezeu, putea, să știe, ceea ce știe și i-a spus lui Domnul Iisus. În același timp, Nathanail mărturisește, că ÎL socotește pe Domnul, că este «*Regele lui Israil*». Așa obișnuiau Iudeii de pe vremurile de atunci, să-L numească pe Mesia, pe Care-L așteptau cu atîta dor. ÎL numeau Regele lor, pentru că își închipuiau, că Mesia, dacă va veni, Se va pune în fruntea lor și îi va scăpa de tot necazul și, cu mîna tare și sigură, îi va conduce pe calea mîntuirii lor desăvîrșite. El declară, că este convins, că numai Domnul Iisus poate fi acel Mesia-Rege al poporului lui Israil.

V. 50 (51). Domnul ține, să-l întărească pe Nathanail în această convingere. Evanghelistul scrie: «*A răspuns Iisus, și i-a zis lui: Că ți-am spus ție, că te-am văzut pe tine sub smochin, crezi?*». Domnul îl întreabă pe Nathanail, dacă crede în ceea ce a mărturisit el într-un moment de înaltă însuflețire. Credința

este acea putere sufletească, care primeşte ca adevărat ceea ce i s-a spus din oarecare parte, în bune temeiuri, fiind, în acelaşi timp, gata, ca să-şi orienteze după aceste adevăruri toată atitudinea sa, fără ca să fi putut vedea încă cu ochii săi deplina lor realizare (cf. Ebr. 11, 1). Numai prin credinţă adevărul, mărturisit de el acum, putea să devină şi proprietatea lui sufletească. Credinţa lui Nathanail, drept că, deocamdată, era numai o credinţă începătoare. Dar, şi ea avea la baza sa un temei solid şi anume, faptul că Domnul i-a dezvăluit, că l-a văzut sub smochin. Faptul acesta ca atare nu are importanţă decît secundară. Importanţa lui principală consistă în împrejurarea, că Nathanail în timpul, cînd stătea sub smochin, era preocupat de gînduri, pe care acum le vede pe de plin realizate în persoana Domnului Iisus Hristos, Care S-a dovedit în faţa sa ca adevărat Fiu al lui Dumnezeu. Pentru a-l întări şi mai mult în această credinţă, Domnul ţine să-i descopere încă de pe acum următoarele: «*Mai mari decît acestea vei vedea!*». Cu acestea Domnul îi pune lui Nathanail în vedere, că pe viitor va avea ocaziunea, ca să vadă lucruri de o importanţă şi mai covîrşitoare, care îl vor convinge, şi mai deplin, că Dînsul este, de fapt, Acela, pe Care L-a mărturisit astăzi.

V. 51 (52). Evanghelistul ne comunică, că Domnul a şi indicat, cam ce fel de lucruri mari va vedea Nathanail în viitor şi nu numai el, ci împreună cu dînsul şi ceilalţi învăţăcei ai Săi. Evanghelistul scrie: «*Şi îi zice lui: Amin, amin, vă zic vouă: De acum înainte veţi vedea cerul deschis şi pe îngerii lui Dumnezeu, suindu-se şi pogorîndu-se peste Fiul Omului*». Cuvîntul «amin», este cuvîntul ebraic «Amen», care înseamnă «aşa este, adevărat este!». Cu acest cuvînt Domnul vrea, să-i asigure pe cei prezenţi, că nu exagerează nici decum ci vorbeşte numai purul adevăr. La evangheliştii sinoptici acest cuvînt, adeseori, este rostit numai cîte o singură dată. La evanghelistul nostru cuvîntul «amin» este dublat, pentru că vrea, ca cele ce spune, să primească o tărie, care nu va putea fi sdruncinată nici odată. Domnul zice: «*vă zic vouă* » şi «*veţi vedea*», pentru că se adresează către toţi, cei ce erau prezenţi. *Cuvintele «de acum înainte* (ἀπ'ἄρτι)» ne spun, că Domnul Se află, de prezent, la începutul activităţii Sale şi că aceasta se va desfăşura pe viitor în condiţiuni tot mai extraordinare. «*Ei vor vedea cerul deschis şi pe îngerii lui Dumnezeu, suindu-se şi pogorîndu-se peste Fiul Omului*». Şi patriarhul Iacob a văzut, în vis, o scară, care ducea pînă la cer, şi pe îngerii lui Dumnezeu, suindu-se şi pogorîndu-se pe ea, iar, pe Dumnezeu deasupra scării (Gen. 28, 12, s.). Visul acesta l-a întărit pe Iacob, pentru totdeauna, în credinţa lui în Dumnezeu. Cele ce Patriarhului Iacob i s-au arătat numai în vis, de astădată, se vor petrece în văzul tuturor şi în realitate. Ei vor vedea, zice Domnul, «*cerul deschis*». «Cerul deschis» înseamnă, în mod simbolic, că Dumnezeu îşi va revărsa asupra oamenilor toată graţia Sa, iar, în înţeles propriu, că ÎL aşteaptă pe «Alesul Său» ca să intre în bucuria, care Ii este gătită la Dumnezeu în cer. Îngerii lui Dumnezeu sînt slujitorii lui Dumnezeu. Ei se vor sui la cer, pentru a-L lăuda pe Dumnezeu pentru

toate, cîte le-a făcut în scopul mîntuirii oamenilor. Ei se vor și pogorî din cer, pentru a da ajutor și mîngîiere oamenilor în timpuri grele și de necaz. Îngerii se vor sui și pogorî «*peste Fiul Omului!*». Așa se numește, mai adeseori, Domnul pe Sine Însuși. În afară de prima pereche de oameni, care au fost creați de însăși mîna lui Dumnezeu, toți ceilalți oameni, care s-au născut, pe cale naturală, din alți oameni, se pot numi «fii ai oamenilor». Domnul Iisus Hristos nu S-a numit pe Sine în acest sens obișnuit «Fiul Omului», pentru că El, dacă și prin întruparea Sa a devenit un membru al omenirii, totuși, are în mijlocul nostru o situațiune cu totul excepțională. El nu S-a născut din oameni, pe cale naturală, ca fiecare altul dintre noi, ci a fost conceput în sînul Fecioarei Maria din Spiritul Sfînt. El este «Fiul lui Dumnezeu», Care, pe cale supranaturală, a devenit și membru al omenirii. «Fiu al Omului» este El numai întrucît S-a născut din Fecioara Maria. Dar, El nu este «un fiu al oamenilor», cum sîntem noi toți ceilalți oameni, care avem cîte doi părinți în viață. Terminologia aceasta noi o întîmpinăm încă la Profetul Daniil (7, 3). Acesta ne spunea, că a văzut, în viziune, pe «un Fiu de Om», Căruia Dumnezeu Îi va da putere și mărire și domnie pentru eternitate peste toate popoarele pămîntului. Așa, că din toate cîte ni le spune Profetul Daniil, rezultă că acest «Fiu al Omului» nu poate fi Altul decît numai Mesia. Mesia este «Fiul lui Dumnezeu» și, în același timp, și «Fiul Omului».

Cînd Domnul Iisus Hristos se numește pe Sine «Fiul Omului», El vrea să ne spună nu numai, că a devenit Om, pe cale extraordinară, ci că în El s-a împlinit și viziunea Profetului Daniil și că El este, de fapt, Mesia, Căruia I se va da domnia în veci preste toate popoarele pămîntului (vezi *V. Gheorghiu* — Sf. Evanghelie după Matei, Cernăuți, 1925 — 8, p. 308 s.). Domnul pune în vedere, că învățăceii Săi vor vedea, «cerul deschis și pe îngerii lui Dumnezeu, suindu-se și coborîndu-se peste El». Cerurile s-au văzut, de fapt, deschise în momentul, cînd Domnul Iisus a fost botezat de către Ioan Botezătorul (cf. Mat. 3, 16; Marcu 1. 10; Luca 3, 31). Faptul acesta aparținea timpului trecut. Din nou se va deschide cerul la schimbarea la față a Domnului pe muntele Taborului (cf. Mat. 17, 5; Mc. 9, 7; Lc. 9, 34 s.). După învierea Sa din morți Domnul s-a înalțat la cer (cf. Mc., 16, 19; Lc. 24, 51; Fapt. Apost. 1, 2, 11). Și la sfîrșitul lumii Se va pogorî, din nou, din cer, înconjurat de toată mărirea Sa, ca să judece lumea (cf. Mt. 25, 31; Fapt. Apost. 1, 11). În acest scop cerurile trebuiau și trebuie, să-I fie lui deschise. Dar, nu numai pentru Domnul, ci și pentru noi, oamenii, cerurile se vor deschide, întrucît Domnul avea să-Și dea viața Sa pentru noi, ca să putem intra și noi cîndva în ceruri. «Îngerii lui Dumnezeu», suindu-se la cer și pogorîndu-se din cer, au făcut și dealtfel legătura între cer și pămînt și cu ocazia conceperii și nașterii Mîntuitorului (cf. Mat. 1, 20; 2, 19; Lc. 1, 26; 2, 9. s.) apoi cu ocazia petrecerii Domnului în pustiul Carantaniei (cf. Mat. 4, 11; Mc. 1, 13), în grădina Ghetsimani (Lc. 22, 43 s.), la învierea Sa din morți (Mt. 28, 2, 5; Mc. 16, 5; Lc. 24, 4; In 20, 12),

la înălţarea Sa la cer (Fapt. Apostol. 1, 10), iar, la mărita Sa a doua venire Domnul Se va pogorî pe pămînt, înconjurat fiind de toţi îngerii Săi (Mt. 25, 31; 16, 27; Iud. 14). Faptele acestea mari, cînd învăţăceii Săi le vor vedea cu ochii, dînşii se vor convinge, pe deplin, că El este în realitate, Fiul lui Dumnezeu şi Mîntuitorul lumii.

Cine este acest Nathanail? Încă exegetul *Cornelius a Lapide* a ţinut, să dovedească, că acest Nathanail trebuie să fie identic cu Apostolul Bartholomei. Aproape toţi exegeţii mai noi sînt de aceeaşi părere. Argumentele lor sînt următoarele: Toţi ceilalţi învăţăcei, pe care Domnul i-a chemat în părţile Iordanului, fac parte din colegiul Apostolic. De aceea este foarte probabil, că Nathanail nu face excepţie, dat fiind, că încă cu ocaziunea primei sale întîlniri cu Domnul el şi-a mărturisit, cu toată convingerea, credinţa sa în Domnul, că este Fiul lui Dumnezeu şi Mesia. Nathanail mai este amintit şi la 21, 2. La locul din urmă este înşirat între Apostolul Toma, zis Geamănul, şi între cei doi fii ai lui Zebedei şi ni se spune, totodată, că Nathanail era originar din Cana Galileii. Aşa fiind, noi nu ne vom mai putea îndoi, că şi Nathanail face parte din colegiul Apostolic. Dacă este aşa, atunci Nathanail trebuie să fie identic cu unul dintre Apostolii, care sînt amintiţi în listele Apostolilor. În listele Apostolilor (Mt. 10, 3 ss.; Mc. 3, 18 ss.; Lc. 6, 14 ss.) după Filip, care l-a adus pe Nathanail la Domnul, este amintit un anumit Bartholomei.

După cum ne spune cuvîntul însuşi, cuvîntul Bartholomei nu este un nume propriu, ci un nume patronimic şi înseamnă «fiul lui Tolmei». Aşa fiind, noi vom putea zice, că Nathanail din evanghelia noastră trebuie să fie identic cu acel Apostol, pe care sinopticii îl numesc Bartholomei. Şi, atunci, vom putea zice, că numele complet al acestui Apostol va fi fost Nathanail, fiul lui Tolmei. Interpretarea aceasta are cu atît mai mare îndreptăţire, cu cît ştim, că şi Apostolul Simon-Petru a fost conumit, ocazional, la Matei 16, 17, Bar-Iona, adică fiul lui Iona.

Chemarea acestor 6 bărbaţi în societatea Domnului Iisus Hristos nu este identică cu chemarea fraţilor Simon-Petru şi Andrei şi a fraţilor Iacob şi Ioan, fiii lui Zebedei, în cercul învăţăceilor permanenţi ai Domnului, chemare, pe care evangheliştii sinoptici ne-o istorisesc, în mod special ceva mai tîrziu (Mt. 4, 18-22; Mc. 1, 16-20; Lc. 5, 1-11). Evanghelistul nostru ne-a istorisit chemarea celor 6 soţi în călătorie îndată la începutul activităţii Domnului, încă pe timpul, cînd Domnul petrecea în părţile Iordanului, nu departe de locul, unde boteza Ioan Botezătorul, pe cînd sinopticii ne spun, că Domnul i-a chemat pe cei 4 fraţi, amintiţi mai sus, mai tîrziu, ş. a. cînd petrecea în Galilea, la lacul Ghennezaret, cîtva timp după ce Îşi începuse activitatea Sa Mesianică. Pe lîngă diferenţa, pe care o prezintă numărul persoanelor chemate, precum şi diferenţa de loc mai vine în vedere şi diferenţa de circumstanţe. Toate aceste considerente ne împiedică, ca să considerăm aceste două rapoarte, că ar fi identice. În părţile Iordanului cei mai mulţi dintre cei chemaţi erau învăţăcei de ai lui Ioan Botezătorul şi I se ataşaseră Domnului în urma îndemnului, indirect, al Botezătorului, pe cînd cei 4

învăţăcei de la lacul Ghennezaret I se ataşează Domnului în urma unei minunate pescuiri în lac. Istorisirile, deci, nici din aceste motive nu pot fi identice. Ele, însă, nu se exclud una pe alta, pentru că cei 6 au fost chemaţi, ca să-L însoţească pe Domnul în călătoria Sa din părţile Ierihonului spre Galileia, pe cînd cei 4 fraţi de la lacul Ghennezaret au fost chemaţi la lacul Ghennezaret cu scopul ca să-L însoţească pe Domnul, de acum înainte, în mod permanent, în toate călătoriile Lui, pentru a putea deveni astfel, în cele din urmă, buni «pescari de oameni».

*Pr. Dr. VASILE GHEORGHIU*

# MANUSCRISELE DE LA MAREA MOARTA

## DESCOPERIRI ULTERIOARE

Nu mai este un lucru necunoscut pentru teologii romîni faptul că în 1947, s-au descoperit într-o grotă din apropierea Mării Moarte, niște suluri cuprinzînd texte de o mare importanță. Dar, nu s-a publicat aproape nimic pînă în prezent în țara noastră cu privire la descoperirile făcute ulterior, în aceeași regiune, în anii 1949, 1952-56.

Întrucît și în privința manuscriselor descoperite în 1947 nu s-a spus totdeauna prea limpede cum stau lucrurile, vom trece în revistă foarte pe scurt primele descoperiri, ocupîndu-ne apoi de cele ulterioare.

Primele manuscrise au fost descoperite într-o grotă de lîngă Wadi Qumran. De aceea manuscrisele sînt cunoscute și sub numele de «Manuscrisele de la Qumran».

Au trecut de atunci peste zece ani. Între timp oamenii de știință și-au spus cuvîntul :

«Cea mai mare descoperire de manuscrise din timpurile moderne» — spune prof. William Foxwel Albright de la Universitatea John Hopkins din Baltimore-S.U.A., într-o scrisoare de felicitare adresată lui John Trever de la școala Americană de Cercetări Orientaliste din Ierusalim, la aflarea veștii despre manuscrisele descoperite[1]).

Societăți științifice și teologice, de arheologie și filozofie, societăți care se ocupă cu studiul Vechiului Testament și societăți pentru studiul Noului Testament, toate au acordat manuscriselor descoperite lîngă Marea Moartă un loc de cinste în congrese, ședințe de comunicări etc. S-au scris sute de volume despre acest subiect și mii de articole, în cele mai variate publicații. Totuși subiectul e încă departe de a fi epuizat.

La început s-a crezut că manuscrisele prezintă importanță numai pentru studiul Vechiului Testament. Astăzi, savanții sînt în mare majoritate de părerea că ele sînt de importanță capitală pentru studiul Noului Testament și a Istoriei Bisericii Creștine primare.

«In afară de probleme de text și lingvistice, descoperirile de la Qumran au importanță reală pentru studiul Noului Tes-

---

1) Citat de F. F. Bruce, în *Second Thoughts on the Dead Sea Scrolls* p. 19.

tament» — spune prof. H. L. Ellison de la Bible College din Londra, într-o conferință ținută la «Victoria Institute» în 1956 [2]).

Totuși nu trebuie subestimată nici importanța pe care manuscrisele de la Qumran o prezintă pentru studiul Vechiului Testament.

*Manuscrisele descoperite la Wadi Qumran, grota 1 (1 Q, sau = Q 1).*

Păstorul arab Muhamad Adh Dhib a descoperit într-o grotă de lîngă Wadi Qumran, niște vase de lut cuprinzînd suluri de pergament. Iată care sînt aceste suluri :

*1) Cartea profetului Isaia (a).* Un sul cuprinzînd textul integral al cărții proorocului Isaia. Acest sul este cunoscut în lumea științifică sub denumirea de DSIa = Dead Sea Isaia a, adică manuscrisul Isaia (a) de la Marea Moartă. A fost necesar să fie însemnat cu «a», spre a se deosebi de un alt manuscris al cărții proorocului Isaia descoperit în același timp și loc.

*2) Cartea proorocului Isaia (b).* Un sul cuprinzînd tot un text din Profetul Isaia, dar fragmentar. Sulul se prezenta într-o stare foarte proastă atunci cînd a fost descoperit. E alcătuit din bucăți, cuprinzînd fragmente din capitolele 10, 13, 19-30, 35 și un fragment mai mare cuprinzînd ultima parte a cărții, respectiv de la cap. 38 pînă la sfîrșit.

Textul acestor două manuscrise este foarte apropiat de textul pe care îl avem și noi astăzi. Sulul *b* este aproape literal exact. Sulul *a* prezintă mai multe diferențe, dar acestea nu provin din alte cauze decît evoluția scrierii. Trebuie să ținem seama de faptul că DSIa este cu 1000 de ani mai vechi decît orice alt manuscris al acestei cărți, existent pînă la descoperirea de la Qumran. Nu este nici o mirare că prezintă diferențe în ce privește forma. E suficient să luăm un text romînesc tipărit în urmă cu 100 de ani, nu 1000, și să vedem diferențele de formă pe care le prezintă. Azi nu mai întrebuințăm «u» final, mut, ca odinioară. Nu scriem «Mihaiu», ci «Mihai». Nu scriem «diua», ci «ziua». Sînt diferențe față de același text scris cu ortografia curentă, dar nu sînt diferențe de fond ci de formă. Aceasta este situația și în privința sulurilor Isaia de la Qumran.

Oamenii de știință s-au oprit asupra 10-13 locuri, unde au considerat că manuscrisele de la Qumran redau mai bine sensul decît textul masoretic [3]). Nici unul din acestea nu schimbă sensul propriu zis al frazei respective. Nici unul din textele mesianice nu a suferit vre-o modificare.

*3) Comentarul la Habacuc.* După cum se știe, cartea profetului Habacuc cuprinde două părți: partea I-a = cap. 1-2 și partea II-a = cap. 3. Manuscrisul descoperit cuprinde un comentar vers cu vers asupra primelor două capitole. Începutul sulului lipsește dar restul prezintă un scris impecabil păstrat.

Autorul comentarului aplică aproape fiecare spusă a profetului la un conflict între două personagii principale, intitulate «Învățătorul Neprihănirii» și «Preotul Nelegiuit». Identificarea aces-

---

2) *Some Major Trends in Old Testament Studies.*
3) Textul ebraic al V. T. considerat ca standard.

tor două personagii a dat mult de lucru oamenilor de știință și problema încă nu este rezolvată. De asemenea în cuprinsul comentarului intervine un popor numit «Kitim». Nici în această privință savanții nu sînt de acord. Unii consideră că este vorba de Romani și de cucerirea Palestinei de către ei, iar alții consideră că se potrivește mai bine grecilor, respectiv imperiului ptolemeic și celui seleucid. Fiecare tabără desfășoară un imens bagaj de erudiție, dar rezultatul nu este încă precizat[4]).

Textul cărții proorocului Habacuc, așa cum apare el în comentarul descoperit la Qumran, este aproape identic cu textul pe care îl avem noi astăzi. Diferențele sînt de formă, nu de fond.

*4) Manualul de Disciplină.* Este un regulament al comunității qumranite. Cuprinde un amestec de directive liturgice, reguli de conduită morală, norme referitoare la admiterea neofiților și indicații cu privire la adunările comunității. Titlul de «Manual de Disciplină» i-a fost dat de savantul Millar Burrows, profesor la Universitatea Yale, prin analogie cu Manualul de Disciplină al Bisericii Metodiste.

Se pare că Manualul de Disciplină era cartea normativă a comunității qumranite. Merită menționat faptul că atît «Manualul de Disciplină» cît și un alt sul intitulat «Documentul din Damasc» vorbesc despre o «Carte a lui Hagu» (sau Hagi), foarte cunoscută qumraniților, și care constituia un fel de manual pentru educarea neofiților.

*5) Sulul lui Lameh.* Sub acest nume este cunoscut un sul aflat în stare foarte proastă, din care s-a detașat un fragment spre a fi cercetat. Găsindu-se în acel fragment numele lui Lameh și al lui Bat-Enoș — soția lui — s-a crezut la început că este vorba de cartea lui Lameh, care încă nu fusese găsită, dar despre care se știa dintr-o veche listă grecească de lucrări apocaliptice. Ulterior acest sul a fost desfășurat în parte și s-a constatat că cuprinde un fragment din cartea Genezei, redat într-o formă parafrastică. S-a descifrat deocamdată coloana II și XIX-XXII. În coloana II Lameh își exprimă față de soția sa Bat-Enoș bănuiala că pruncul Noe ar fi fost zămislit de îngeri. Lameh îl roagă apoi pe tatăl său Metusala, să-l consulte în această privință pe Enoh. Aici se termină coloana II. Celelalte coloane descifrate conțin o descriere a peripețiilor lui Avraam și ale soției sale Sara, în Egipt, frumusețea Sarei fiind descrisă cu lux de amănunte. Despre acest sul a apărut un articol în revista «Orizonturi», Nr. 69 din Februarie 1957. Textul fragmentelor desfășurate și descifrate, a fost publicat împreună cu o transcriere ebraică și cu o traducere engleză, de către N. Avigad și Y. Yadin de la Universitatea Ebraică din Ierusalim, în anul 1956.

Din toate sulurile descoperite în grota 1 de la Qumran,

---

4) Au tipărit lucrări speciale numai despre acest subiect:
H. H. Rowley: *The Teacher of Righteousness and the Dead Sea Scrolls* (Învățătorul Neprihănirii și Manuscrisele de la Marea Moartă) 1957.
F. F. Bruce: *The Teacher of Righteousness in the Qumran Texts.* (Învățătorut Neprihănirii în Textele de la Qumran) 1957.
Michel A.: *Le Maitre de Justice d'après les documents de la Mer Morte, la litterature apocryphe et rabbinique. 1954*

acesta este singurul scris în limba aramaică, toate celelalte fiind în ebraică.

*6) Războiul dintre Fiii Luminii şi Fiii Întunericului.* Cuprinde instrucţiuni pentru ducerea unei lupte între triburile Levi, Iuda şi Beniamin, împotriva Edomiţilor, Moabiţilor, Amoniţilor, Filistenilor şi Grecilor, care sînt numiţi «Fiii Întunerecului».

Unii savanţi sînt de părere că conţinutul acestui sul este de natură eshatologică şi nu istorică. Părerile sînt însă împărţite [5]).

*7) Psalmii de mulţumire.* Este vorba de o culegere de imnuri asemănătoare psalmilor biblici. Au fost numiţi în limba engleză «Thanksgiving Psalms». Prof. Sukenik de la Universitatea din Ierusalim, care a cumpărat acest sul, a denumit imnurile respective «Hodayot».

Cînd a fost cumpărat, sulul era compus din patru fragmente, din care trei au putut fi derulate şi descifrate. Al patrulea fragment a fost derulat abia ulterior.

Sulul cuprinde cam douăzeci de astfel de imnuri, sau psalmi nebiblici. Pentru noi textul este încă obscur, datorită faptului că nu cunoaştem împrejurările şi evenimentele la care se face uneori aluzie în cuprinsul lor.

Limbajul utilizat este foarte apropiat de cel biblic. Mulţi din aceşti psalmi încep cu cuvintele: «Îţi mulţumesc, o, Doamne, pentru că...»

Unii savanţi sînt de părere că cuprinsul lor reflectă experienţa spirituală a Învăţătorului Neprihănirii [6]).

În privinţa valorii lor literare, părerile sînt iarăşi împărţite, unii considerîndu-i ca foarte valoroşi, alţii ca totalmente lipsiţi de valoare literară.

* * *

Acestea sînt sulurile descoperite în prima grotă de la Qumran, datorită «activităţii» beduinilor. Dar nici arheologii nu s-au lăsat mai pre jos.

În Februarie 1949, G. Lankester Harding, directorul antichităţilor din Regatul Haşemit al Iordaniei, condus de beduini, vizită grota în care se găsiseră primele manuscrise, însoţit de Pr. Roland de Vaux de la Şcoala Biblică şi Arheologică a Dominicalor din Ierusalim. Cu această ocazie constatară că grota mai fusese vizitată şi cu puţin timp înaintea lor. Ca urmare a acelei vizite ilegale — căci cercetările în vederea descoperirii de antichităţi sînt sub controlul statului — după puţin timp ajunseră în posesia mănăstirii Sf. Marcu din Ierusalim, trei fragmente din cartea proorocului Daniel, provenind din două manuscrise diferite. (Amintim că stareţul acestei mănăstiri, arhiepiscopul Samuel este cel care a cumpărat parte din sulurile descoperite anterior în aceeaşi grotă). Unul din aceste fragmente cuprindea tocmai

---

5) Întrucît în acest sul se întîlnesc adesea expresii specifice şi Evangheliei după Ioan, unii oameni de ştiinţă au emis diferite ipoteze referitoare la relaţia dintre Qumran şi creştinism.

6) Cf. F. F. Bruce: *Second Thoughts*, p. 87.

pasajul din Daniel 2, 4, unde limba ebraică cedează locul limbii aramaice. Prof. Dupont Sommer de la Sorbona susţine că sînt cunoscuţi deţinătorii a 17 fragmente din cartea lui Daniel şi că probabil mai sînt multe altele ale căror deţinători nu sînt încă cunoscuţi [7]). În orice caz, fragmentele descoperite, fac să se clatine în mod serios afirmaţia unora dintre critici, care afirmă că Daniel (cartea) ar data din secolul II, în. Hr. [8]). Cu atît mai mult a acelor care o consideră ca datînd din era creştină [9]).

Dar nici munca arheologilor nu rămase nerăsplătită. Într-adevăr, ei descoperiră aproape imediat nişte manuscrise asemănătoare în ce priveşte aspectul şi starea lor de păstrare, cu cele vîndute de beduini. Aceste fragmente au confirmat arheologilor că sulurile anterioare proveneau din această grotă, aşa cum afirmau beduinii.

Primele fragmente descoperite de arheologi fură: parte dintr-un comentar la cartea profetului Mica (Mihea) şi un fragment dintr-un comentar la Psalmul 110. De asemenea s-a găsit un fragment din cartea Deuteronomului, cuprinzînd cap. 31 vers. 1. Importanţa acestui din urmă fragment este mare prin faptul că el prezintă un text conform cu textul Septugintei şi nu cu textul Masoretic. Spre a se sezisa diferenţa dintre aceste două versiuni, redăm mai jos în traducere romînă, textul din Deuteronom 31, 1, în cele două versiuni:

Septuaginta: «Şi a terminat Moise de spus toate cuvintele acestea, înaintea tuturor fiilor lui Israel».

Textul Masoretic: «Şi Moise s-a dus şi a spus aceste cuvinte înaintea întregului Israel».

În afara acestor fragmente s-a găsit o lampă şi cioburi dintr-o oală de gătit. Acestea au fost identificate de arheologi ca datînd de pe la sfîrşitul secolului II sau începutul sec. III, d. Hr. Comparativ cu cioburile de vase provenite din era precreştină, acestea constituie numai circa 5%, ceea ce determină pe arheologi să creadă că e vorba doar de o incursiune în această grotă, în timpul erei romane.

Descoperirea acestor obiecte a readus în actualitate afirmaţia marelui teolog al antichităţii, Origen, că în timpul său, s-au descoperit nişte manuscrise biblice într-un vas, în apropiere de Ierihon. Printre altele, Origen pomeneşte de o traducere a psalmilor biblici în limba greacă, diferită de Septuaginta. Această versiune grecească a psalmilor, Origen a introdus-o în ediţia critică a Bibliei pe care a realizat-o şi care este cunoscută sub numele de Hexapla.

Probabil că cei care au intrat în grotă pe vremea lui Origen, au lăsat acolo obiectele găsite de arheologi după 1700 de ani, luînd în schimb preţioasele manuscrise despre care pomeneşte Origen.

---

7) Aperçus préliminaires. p. 23, citat de H. H. Rowley în *„The Zadokite Fragments and the Dead Sea Scrolls“*, p. 7.

8) Paul Fargues: *„Introduction à l'Ancien Testament“*, p. 264-265 şi R. Pfeiffer: *Introduction to the Old Testament*, p. 765.

9) P. de Lagarde, citat de R. Pfeiffer în op. cit. p. 765.

Afirmaţia lui Origen este consemnată şi de către Eusebiu, în istoria sa bisericească: «Adăugînd pe lîngă cele patru versiuni obişnuite a Psalmilor, nu numai o a cincea şi a şasea, ci o a şaptea, el remarcă la începutul uneia că ea fusese găsită într-un poloboc la Ierihon sub domnia lui Antonin Caracala, fiul lui Sever» [10]).

Se pare că Origen a achiziţionat acest manuscris cu ocazia vizitei sale în Palestina, în anul 217 d. Hr.

În continuare savanţii mai scoaseră la iveală în această grotă fragmente din cărţile biblice: Geneza, Exod, Levitic, Deuteronom, Judecători, Samuel, Isaia, Ezechil şi Psalmi.

Fragmentele din cartea profetului Isaia făceau parte din sulul descoperit înainte şi achiziţionat de Universitatea din Ierusalim, sul cunoscut sub numele de Isaia (b).

Fragmentele din cartea Leviticului, prezintă o extraordinară importanţă, ele fiind scrise cu caractere feniciene (aşa numita scriere paleo-ebraică) asemănătoare cu cea din scrisorile de la Lachiş. (Între 1932 şi 1938). J. L. Starkey a efectuat săpături arheologice la Lachiş — Tell el Duweir —descoperind printre altele nişte ostraca (cioburi) cuprinzînd rapoarte ale unui ofiţer care comanda un avantpost între Lachiş şi Azekah. După părerea arheologilor aceste ostraca ar data de pe la începutul secolului VI î. Hr.

Bineînţeles, în jurul acestor fragmente din cartea Leviticului cuprinzînd pasagii din cap. 19 şi 20, s-au iscat ample discuţii contradictorii, unii savanţi afirmînd că ele ar data de pe vremea scrisorilor de la Lachiş, iar alţii contestîndu-le această vechime. Aceştia din urmă justificau utilizarea scrisorii paleo-ebraice ca fiind un fel de scriere specifică pentru cărţi sacre, păstrată în uz chiar atunci cînd în scrierea curentă fusese înlocuită de scrierea quadratică. Este ştiut că scrierea paleo-ebraică a fost înlocuită pe la sfîrşitul secolului III în. Hr. cu scrierea quadratică. Pînă atunci caracterele ebraice se utilizau doar la scrierea de documente în limba aramaică. De atunci încolo încep a fi utilizate şi în documente scrise în limba ebraică.

Probabil că fragmentele din Levitic despre care e vorba, datează de pe la jumătatea secolului V în. Hr. În ori ce caz, părerea aproape unanimă a oamenilor de ştiinţă, este că aceste fragmente sînt cele mai vechi din toate cele descoperite în grota 1 de la Qumran. Cum unele din manuscrisele descoperite acolo au fost considerate ca datînd de pe la începutul sec. II în. Hr. este uşor să ne dăm seama de valoarea incomensurabilă pe care o prezintă micile fragmente din Levitic. Şi mai ales, ce lovituri zdrobitoare dau ele unora dintre ipotezele critice emise cu privire la această carte, mai ales cap. 17-26, considerat de unii ca constituind o «carte» separată, denumită de critici «Legea Sfinţeniei» [11]).

---

10) *Istoria Bisericească şi viaţa lui Constantin cel Mare*, tradusă de Iosif Gheorghian, p. 182.

11) Cf. V. Prelipceanu, N. Neaga şi Gh. Barna, *Studiul Vechiului Testament*, p. 74.

În afara acestor fragmente de cărți biblice, s-au mai descoperit fragmente de lucrări nebiblice și anume comentarii la cărțile proorocilor Mica și Tefania, precum și un comentar la Psalmi. S-a mai descoperit un exemplar din «Cartea Jubileelor», «Cartea lui Noe» și «Testamentul lui Levi», precum și cărți ocupîndu-se cu viața și ritualul unei comunități religioase, colecții de imnuri și altele.

Cartea Jubileelor, despre care am pomenit mai sus, este o operă cunoscută încă din vechime. Fer. Ieronim o utilizează și o citează sub numele de «Ta Iobilia». Cuprinde o expunere a evenimentelor cuprinse în Geneza 1-Exod 14, înfrumusețată cu elemente legendare. Exista într-o versiune etiopiană realizată după un text grecesc. De asemenea există mai multe copii, datînd însă de mult mai tîrziu. Savanții situează scrierea orginalului cam prin sec. IV în. Hr.—I d. Hr. Ultima datare cade odată cu descoperirea unui exemplar din această carte la Qumran. Afirmația Fer. Ieronim că originalul acestei cărți ar fi fost scris în limba ebraică și-a găsit o strălucită confirmare [12]).

Cartea lui Noe, sau apocalipsa lui Noe este cunoscută doar din Cartea lui Enoh.

Testamentul lui Levi este un capitol dintr-o carte intitulată Testamentul celor 12 Patriarhi. Conținutul ei este după modelul testamentului patriarhului Iacov din Geneza 49, numai că de data aceasta nu vorbește patriarhul Iacov ci cei 12 fii ai săi. Lucrarea este citată de Origen în Omilia la Iosua 15, 6. Existau pînă de curînd patru manuscrise în limba greacă, unul în limba armeană și unul în limba slavă veche. În privința originii ei părerile au fost împărțite. Unii savanți o considerau ca provenind din cercuri mozaice (iudaice), iar alții ca avînd origină creștină. Cauza o constituiau unele pasagii pe care criticii nu le puteau admite ca fiind precreștine. De aceea, se pare că savanții s-au oprit asupra opiniei că ar fi de origine iudaică, dar că a suferit interpolări creștine. Odată cu descoperirea fragmentului de la Qumran, ipoteza *general admisă* a interpolărilor creștine din Testamentul lui Levi, cade cu succes. Am citit cu toată admirația cuvenită, cuvintele savantului englez John M. Allegro, a cărui poziție critică a stîrnit o mare furtună în cercurile teologice creștine, dar care dovedește o corectitudine demnă de un om de știință:

«Din biblioteca de la Qumran, putem vedea fragmente de exemplare din Testamentul lui Levi, în aramaica originală și întîmplător, conținînd o porțiune din capitolul 14, care era unanim considerată ca fiind o interpolare ulterioară» [13]).

«O copie precreștină» — spune el; dar o spune fără amărăciunea omului dezamăgit, ci cu seninătatea omului de știință care știe că e posibil ca părerile, sau dorințele lui, să fie contrazise de descoperiri ulterioare.

---

12) *Jüdisches Lexikon*, vol. III, col. 379-381.
13) John M. Allegro, *The Dead Sea Scrolls*, p. 120.

## CERCETĂRI ŞI DESCOPERIRI ULTERIOARE

Se părea că odată cu terminarea excavării ştiinţifice a grotei de la Qumran, s-a terminat şi cu descoperirea de manuscrise. Aşa gîndeau oamenii de ştiinţă. Dar beduinii, care descoperiseră primele manuscrise, nu erau de aceeaşi părere. Împinşi de sărăcie şi mai ales de perspectiva unui cîştig mai mare şi mai uşor decît cel obişnuit, ei porniră să cerceteze ţinutul din jurul primei grote. Consecinţa acestor investigaţii fu că în curînd apărură pe la negustorii de antichităţi, noi fragmente de manuscrise vechi.

Cînd arheologii veniră în contact cu aceste manuscrise, porniră în căutarea sursei de unde proveneau ele. În apropierea primei grote mai găsiră încă una. Conţinutul ei nu prezenta interes pentru cercetători. Aceasta este grota 2 Q, sau Q 2.

## GROTA 3

Următoarea grotă descoperită de cercetători, le oferi acestora o răsplată excepţională: un sul de aramă compus dintr-o foaie metalică şi un alt sul compus din două foi. Înălţimea fiecăruia era de aproximativ 30 cm. Se pare că ambele suluri au format cîndva un singur sul compus din trei foi de tablă de aramă, lung de 2,5 m.

Metalul fiind prea oxidat, sulurile n-au putut fi desfăşurate imediat. După mai multe încercări, ele au fost încredinţate, la începutul anului 1956, colegiului tehnologic din Manchester, spre a fi supuse unui tratament special. Acolo, au fost acoperite cu un strat gelatinos, apoi au fost supuse unui tratament termic, după care au fost tăiate în fîşii cu ajutorul unei piese circulare foarte fine, construite special în acest scop, aşa încît deteriorarea textului în urma acestei operaţii a fost minimă şi insignifiantă. Toată operaţia s-a desfăşurat sub conducerea prof. H. Wright Baker de la Colegiul Tehnologic din Manchester.

Fîşiile obişnuite au fost încredinţate spre descifrare tînărului (35 ani) dar valorosului om de ştiinţă, John M. Allegro, care a dus la bun sfîrşit misiunea încredinţată.

Cu mai mult timp înainte de desfăşurarea lor, sulurile au fost expuse la Muzeul Palestinian. Acolo a avut ocazia să le examineze profesorul german K. G. Kuhn. Întrucît inscripţiile de pe suluri erau făcute cu ajutorul unor înţepături făcute de un corp ascuţit, urmele acestora puteau fi observate şi pe partea cealaltă a foii de tablă. Pe baza acestor urme atît de vagi, prof. Kuhn şi-a exprimat părerea că sulul cuprinde un text privitor la ascunderea unei comori, probabil averea qumranţilor şi indicaţii cu privire la locul unde aceste comori au fost ascunse. Cînd sulul desfăşurat a putut fi descifrat de Allegro, s-a constatat că prof. Kuhn avusese dreptate. Textul cuprindea aproximativ 3000 litere, scrise cu caractere ebraice, în limbajul ebraic post-biblic popular. Fiecare literă a fost «imprimată» cu ajutorul a aproximativ zece înţepături.

Cuprinsul acestui manuscris unic în genul său, a fost dat publicităţii concomitent la Aman şi Manchester, în ziua de 31

mai 1956. Este vorba de comori de aur și argint, a căror greutate totală, după datele cuprinse în suluri, era aproximativ 200 tone.

Textul acesta este cel mai vechi text scris în limba ebraică post-biblică populară (uzuală).

Odată cu descifrarea textului a căzut ipoteza emisă, printre alții, de Pr. Roland de Vaux, cunoscut arheolog francez, și anume că sulurile ar cuprinde niște ordonanțe care au fost afișate în clădirea principală a comunității qumranite. În sprijinul acestei ipoteze se aducea obiceiul menționat și în I-a carte a Macabeilor, Josephus și Polibius, de a scrie proclamații și înștiințări pe foi de aramă, care se expuneau apoi în piețele publice [14]).

Cea mai valabilă dintre ipoteze este aceea că ele cuprind o culegere de tradiții cu privire la comori străvechi, fără contingență cu timpul cînd au fost scrise sulurile.

## GROTA 4

Una din cele mai mari surprize a constituit-o rezultatul cercetărilor efectuate de arheologi în grota următoare, respectiv a patra. Iată cum s-au petrecut lucrurile:

În septembrie 1952, îi comunica telefonic lui Lankester Harding, directorul antichităților din Iordania, că i s-a oferit un stoc impresionant de manuscrise și că cumpărase din ele în valoare de 1300 lire.

Pr. de Vaux izbuti să afle de unde proveneau aceste manuscrise și în ziua de 22 septembrie 1952, o echipă de arheologi pleca la fața locului. Timp de o săptămînă grota fu cercetată în mod minuțios. Bogăția de manuscrise care rezultă din această cercetare întrece orice închipuire și este de o excepțională importanță. John M. Allegro, care se exprimă de obicei cu destulă reținere, scrie:

«Aceste suluri sînt de o importanță fantastică depășind pînă și cele mai îndrăznețe visuri ale vre-unui savant» [15]).

Gerald Lankester Harding a făcut o declarație oficială, în care spunea:

«Aceasta este cea mai mare descoperire arheologică făcută vreodată în Palestina și dată fiind perioada vitală din istoria omului la care se referă aceste suluri, avem motive serioase să afirmăm că este cea mai importantă descoperire arheologică făcută undeva vreodată» [16]).

Din această grotă s-au scos fragmente care constituiau odată 330 de cărți. Din acestea 90 erau cărți biblice. Nu e nevoie să spunem că întrucît Vechiul Testament are numai 39 cărți, se înțelege că în această grotă s-au găsit cîte mai multe exemplare din aceeași carte biblică. Faptul că s-au găsit numai fragmente din aceste cărți și nu suluri cuprinzînd textul integral — cum a fost cazul cu Isaia (a) din grota 1 — nu este deranjant. Dimpotrivă, prezintă mai multă importanță descoperirea de *fragmente din*

---

14) Cf. Millar Burrows: *The Dead Sea Scrolls*, p. 60.
15) J. M. Allegro, op. cit., p. 38.

*toate cărțile Vechiului Testament afară de Estera* decît ar fi prezentat descoperirea a două sau trei suluri întregi. Căci aceste fragmente arată că încă atunci cînd au fost scrise manuscrisele respective, adică în era precreștină, în canonul Vechiului Testament erau de-acum cuprinse toate aceste cărți.

Absența cărții Estera nu poate duce la concluzia că această carte nu figura încă în canon pe vremea cînd au fost depuse în grotă manuscrisele qumraniților. Deși această ipoteză a fost vînturată, avem multe motive să nu credem în valabitatea ei. Dintre aceste motive citățm:

a) Prezența cărții Estera printre cărțile Septuagintei.

b) Fragmentele de manuscrise descoperite la Qumran, denotă o predilecție a qumraniților pentru anumite cărți biblice, sau chiar nebiblice. Astfel din cărțile lui Moise și Isaia s-au găsit cele mai multe exemplare. Dar această predilecție nu denotă deloc o desconsiderare a celorlalte cărți biblice, sau considerarea lor ca fiind necanonice sau inferioare ca valoare. De asemenea faptul că s-au găsit mai multe exemplare din unele cărți nebiblice, nu denotă deloc că qumraniții le considerau pe acestea mai canonice decît pe cele biblice din care aveau mai puține exemplare. Mai trebuie lăsat un spațiu oarecare și diferitelor motive necunoscute nouă — după 2000 de ani — care au determinat pe qumraniți la alegerea cărților din biblioteca lor.

Întrucît, așa cum am menționat mai sus, s-au găsit fragmente din aproape toate cărțile Vechiului Testament, nu vom menționa decît unele în mod separat, respectiv pe acelea care prezintă o importanță sau un interes deosebit.

Cînd am vorbit despre descoperirile ulterioare făcute în grota I, am pomenit despre un fragment din cartea Leviticului, scris cu caractere paleo-ebraice. Iată că și în grota 4 s-au găsit fragmente scrise cu aceleași caractere. Astfel s-a găsit un fragment din cartea Exodului. Textul prezintă asemănare cu cel din Pentateuhul Samaritean. Se observă tendința spre expansivitate specifică versiunii samaritene, precum și spre repetarea spuselor și spre amănunte. Este știut că în cartea Deuteronomului se găsesc amănunte — în textul masoretic — pe care nu le întîlnim în cartea Exodului. Lucrul este perfect explicabil dacă ținem seama de faptul că Deuteronomul este o repetare a evenimentelor redate anterior. Cartea Exodului din Pentateuhul Samaritean cuprinde amănunte pe care Textul Masoretic le are doar în Deuteronom. Iar fragmentul din cartea Exodului descoperit la Qumran, prezintă o puternică înrudire cu versiunea samariteană. Acest fapt are o mare importanță pentru studiul Vechiului Testament, respectiv a izvoarelor textului. Este știut faptul că înainte de fixarea unui text «oficial» de către Rabi Akiba și ucenicii săi, circulau în Isarel trei versiuni ale Vechiului Testament: Textul (ebraic) cunoscut mai tîrziu sub numele de «Masoretic», sau cel puțin un text foarte asemănător cu acesta, apoi versiunea care a stat la baza traducerii grecești a Septuagintei și însfîrșit, versiunea samariteană — pentru Pentateuh. Se pare că aceste texte au circulat «cu drepturi egale» fără ca vreunul din ele să fie considerat ca «sectar». O dovedește printre altele

prezenţa tuturor versiunilor în biblioteca qumranită. Totuşi masoreţii au adus un imens serviciu stabilind un text unic şi investindu-l cu autoritate de «text oficial».

S-a mai descoperit apoi un fragment de o uriaşă însemnătate, cuprinzînd o culegere de texte cu caracter mesianic. Este vorba de un fragment cuprinzînd textele: *Deuteronom 18, 18-19:* «Le voi ridica din mijlocul fraţilor lor un pooroc ca tine. Voi pune cuvintele Mele în gura lui şi El le va spune tot ce-I voi porunci Eu. Şi dacă cineva nu va asculta de cuvintele Mele, pe care le va spune El în Numele Meu, Eu îi voi cere socoteală». *Numeri 24. 15-17* «Balaam şi-a rostit proorocia şi a zis: Aşa zice Balaam... Îl văd dar nu acum, Îl privesc dar nu de aproape. O stea răsare din Iacov, un toiag de cîrmuire se ridică în Israel...» şi *Deut. 33. 8-11* cuprinzînd binecuvîntarea dată de Moise tribului preoţesc al lui Levi. Fragmentul se încheie cu un citat dintr-un imn, numit în mod provizoriu «Psalmul lui Iosua» [17]).

Acest fragment este important pentru următoarele motive:

a) S-a reproşat Bisericii că a atribuit sens mesianic unor texte care nu aveau nimic comun cu mesianismul Vechiului Testament. Iată că avem acum o dovadă că cel puţin textele din acest fragment au fost considerate ca mesianice încă înainte de apariţia Bisericii Creştine pe scena istoriei. Ba, mai mult decît atît, din acest text se poate trage concluzia că qumraniţii aşteptau un Mesia însumînd 3 mari funcţiuni: Profet, Împărat şi Preot. Ceea ce înseamnă că concepţia creştină despre înnetreita demnitate a Mîntuitorului nu este deloc lipsită de fundament, ci dimpotrivă. Istoria n-a făcut decît să împlinească profeţia. Iar profeţia — cel puţin în acest caz — a fost înţeleasă de cei dinainte de era creştină întocmai în acelaşi sens cum o înţelegem şi noi astăzi.

De altfel textul din Numeri 24 — proorocia lui Balaam — a fost interpretat de qumraniţi în sens mesianic nu numai în fragmentul pomenit mai sus. Îl găsim citat în sens mesianic şi în partea din «Fragmentele Zadokite» cunoscută sub numele de «Mustrare» (col. 7. rînd 19). Aceeaşi profeţie este interpretată în sens mesianic în sulul «Războiul dintre Fiii Luminii şi Fiii întunerecului», cap. 11, rîndul 6, descoperit în grota 1 şi într-unul din Psalmii de Mulţumire (tot din grota 1) [18]).

Un alt fragment care prezintă o importanţă deosebită este unul cuprinzînd textul din Deuteronom 32, 37-43. În ce constă importanţa acestui fragment? În Noul Testament, în Epistola către Evrei 1, 6 se află un citat din Vechiul Testament. Trimiterea respectivă ne indică «Deut. 32, 43». Vom căuta zadarnic în textul masoretic cuvintele «Toţi îngerii lui Dumnezeu să I se închine». Textul se găseşte numai în Septuaginta. De acolo a fost citat. Fragmentul descoperit la Qumran este primul text ebraic conţinînd şi aceste cuvinte, respectiv textul după care a fost tradusă Septuaginta.

Dintre manuscrisele din grota 4, cel mai bine păstrat este

---

17) Cf. F. F. Bruce, op. cit., p. 77.
18) Cf. F. F. Bruce, op. cit.. p. 78-79.

un sul cuprinzînd cărţile lui Samuel. Sulul are 57 coloane, din care, pînă în anul 1956 au fost decifrate 47. Din partea descifrată s-a putut constata că textul este foarte apropiat de textul Septuagintei. Astfel descoperirile de la Qumran au transformat în realitate un vis străvechi al savanţilor: descoperirea textului care a stat la baza traducerii Septuagintei şi pe care ei l-au numit «Vorlage». Meritul descifrării acestui sul şi al remarcării concordanţei textului cu Septuaginta revine savantului Frank Cross [19]).

Tot Frank Cross a mai publicat şi alte fragmente din cărţile lui Samuel, provenind din aceeaşi grotă, dar din alte manuscrise, pe care el le-a descifrat. Acestea din urmă datează dintr-o perioadă anterioară sulului de care am vorbit mai sus şi sînt scrise cu caractere paleo-ebraice. Cross crede că ele datează de prin sec. III, în. Hr. Cei mai mulţi savanţi le consideră ca fiind *cele mai vechi din toate manuscrisele de la Qumran.* Am putea deci împinge datarea lor ceva mai înainte, avînd în vedere faptul că fragmentul din Levitic, găsit în grota 1 a fost datat de specialişti între sec. III şi VI în. Hr. Poate că situarea lui la începutul secolului IV în. Hr. să fie cea mai justă. În total sînt şase fragmente cuprinzînd împreună circa 50 cuvinte. Suficient pentru a se constata că textul concordă de 13 ori cu Septuaginta împotriva Textului Masoretic şi de 4 ori cu textul Masoretic împotriva Septuagintei [20]).

Nu trebuie să se creadă că aceste diferenţe sînt diferenţe de fond, însemnate. În general ele nu schimbă sensul larg al textului.

James Muilenburg a publicat fragmente dintr-un sul cuprinzînd cartea Eclesiastului. Se crede că manuscrisul datează din jurul anului 150 în. Hr. Scrierea este asemănătoare cu cea din sulul Isaia (a) de la Qumran 1, cu care de altfel probabil că este contemporan [21]). Tot prof. Muilenburg a publicat şi o serie de fragmente din cartea proorocului Isaia, provenite din grota 4. Vechimea lor este probabil egală cu a comentarului la Habacuc descoperit în grota 1, respectiv de prin sec. II în. Hr.

Dintre scrierile nebiblice descoperite în grota 4, menţionăm pentru importanţa lor deosebită:

*Cartea Jubileelor.* Un exemplar din această carte fusese descoperit încă în grota 1. Acum, în grota 4 s-au mai descoperit fragmente din cinci exemplare ale acestei cărţi. Era — se pare — deosebit de preţuită de qumraniţi. E citată şi în Documentul din Damasc, sub numele de «Împărţirea Timpurilor în Jubilee şi Săptămîni». În această carte se consideră ca zi de Sabat (odihnă) nu a şaptea ci a patra zi a săptămînii, respectiv miercuri [22]). Cu această zi începe şi anul calendaristic al cărţii Jubileelor. Predilecţia lor este explicată prin faptul că în această zi au fost creaţi luminătorii cerului [23]).

---

19) Se crede că datează din sec. I, în. Hr. Cf. Millar Burrows, op. cit., p. 319.
20) Cf. J. M. Allegro, op. cit., p. 65.
21) Cf. Millar Burrows, op. cit., p. 319.
22) J. M. Allegro, op. cit., p. 117.
23) Geneza I, 14-19.

Se pare că există o legătură între ținerea zilei de miercuri, așa cum ne este arătată în Cartea Jubileelor și între qumraniți. Drumul spre această concluzie este puțin mai sinuos, dar merită cunoscut:

Un istoric evreu din prima jumătate a sec. X d. Hr. numit Al Qirqisani (sau Karkasani) menționează într-o carte a sa o sectă religioasă numită «Maghariya» sau «Secta Grotei» din cauză că scrierile ei au fost descoperite într-o grotă (maghar). Qirqisani era Karait (sectă iudaică medievală). Un alt scriitor, mahomedan, din sec. XI d. Hr. Al Biruni, vorbind despre această «Sectă a Grotei» (sau Peșterii) spune că «ei numărau zilele și lunile începînd din noaptea dintre ziua a treia și a patra. Tot atunci începeau și marile sărbători, căci în ziua a patra a creat Dumnezeu marii luminători. De asemenea, după ei Paștele începe miercurea»[24]. (Este vorba desigur de Pessah-ul iudaic).

Elementele comune aflate în scrieri karaite — medievale — și în cele qumranite — precreștine — este vrednică de remarcat. Ea a făcut pe unii savanți să afirme, la început, că manuscrisele de la Qumran ar fi de origine karaită sau că reflectă cel puțin influențe karaite[25].

În ori ce caz, în privința calendarului există o asemănare izbitoare între karaiții medievali și qumraniții precreștini. În cronica lui Bar Hebraeus, datînd din sec. XIII d. Hr. sînt menționate dispute care au izbucnit la Tiberiada în sec. IX d. Hr. în care Karaiții au fost acuzați că profanează Sabatul, cinstind în schimb ziua de miercuri[26].

Din cele de mai sus se vede că sîmbăta ca zi de odihnă nu era unanim acceptată și ținută nici măcar în mijlocul poporului evreu din perioada precreștină. Întîlnim interpretarea poruncii privitoare la o zi de odihnă după șase zile de muncă, fără ca aceasta să fie neapărat sîmbăta, încă înainte de apariția creștinismului. Qumraniții considerau ziua de miercuri ca fiind însemnată prin faptul că în acea zi a creat Dumnezeu luminătorii cerului. Și sărbătoreau ziua de miercuri. Cînd creștinii au început să țină Duminica în loc de Sîmbătă, ca zi de odihnă și de cult, din cauză că ea avea o semnificație deosebită în istoria creștinismului — era ziua învierii lui Hristos — ei nu introduceau prin aceasta o inovație arbitrară în interpretarea textului Sfintei Scripturi, ci mergeau pe un drum existent încă înainte de apariția creștinismului.

*Testamentul lui Levi.* Am mai vorbit despre această operă, care face parte din «Testamentul celor 12 patriarhi», arătînd că s-au găsit fragmente din ea în grota 1. Și în grota 4 s-au găsit fragmente în limba aramaică. Se poate presupune pe bună dreptate că exista la Qumran textul integral al Testamentului celor 12 Patriarhi. De aici decurg următoarele consecințe:

---

24) Citat după J. M. Allegro, op. cit., p. 117.

25) Este vorba de prof. Zeitlin de la Dropsie College S.U.A. și P. R. Weiss de la Universitatea Manchester. Cf. H. H. Rowley, *The Zadokite Fragments and the Dead Sea Scrolls*, p. 21.

26) Cf. J. M. Allegro, op. cit., p. 117-118.

a) Pasagii care pînă acum erau considerate în unanimitate ca fiind interpolări creştine ulterioare, s-au dovedit a fi originale. Deşi ideile conţinute în aceste texte nu corespundeau concepţiei atribuite de critici autorului acestei cărţi, sau timpului cînd a fost compusă, ele au fost găsite într-un manuscris precreştin. De acum încolo va fi mai greu să se susţină că textul cărţii lui Daniel datează din sec. II î. Hr. numai pentru că respectivii critici nu cred în posibilitatea prezicerilor profetice, sau pentru că cuprind idei şi cuvinte curente în acea vreme. Va fi mai greu, pentru că s-a găsit textul Testamentului lui Levi conţinînd un pasaj pe care critica îl considera în unanimitate ca fiind din era creştină, şi totuşi s-a dovedit a nu fi aşa.

b) În Testamentul celor 12 Patriarhi se vorbeşte despre un Mesia din Tribul lui Levi şi un Mesia din tribul lui Iuda. Care este importanţa acestui fapt? Atunci cînd teologia creştină a împărţit profeţiile despre venirea lui Mesia în două mari categorii: una referitoare la prima venire şi alta referitoare la a doua venire, i s-a reproşat că a procedat în mod arbitrar şi că profeţiile ar trebui să se împlinească într-o singură venire. Iată însă că într-o operă precreştină întîlnim de-acum concepţia despre un Mesia venind în chipul a două persoane. Am putea spune că sensul este de fapt nu cu privire la două persoane, ci cu privire la două funcţiuni deosebite pe care urma să le aibă Mîntuitorul: Funcţiune sacerdotală, preoţească, de aducător al jertfei supreme, funcţiune subînţeleasă prin denumirea de Mesia din tribul lui Levi şi funcţiune regească, de biruitor, subînţeleasă prin denumirea de Mesia din tribul lui Iuda. Iată cum ideea unui Mesia suferind, ca jertfă pentru păcat, la prima venire, şi un Mîntuitor revenind în slavă pe norii cerului — la a doua venire, nu mai constituie o împărţire arbitrară a textelor biblice, ci este drumul normal pe care se mergea în interpretarea Vechilui Testament în Israelul pre-creştin. De altfel aceeaşi idee o întîlnim şi în Talmudul babilonean, care cuprinde tradiţii provenind — multe din ele — din era precreştină. Comentînd textul din Zaharia 12, 10, se spune: «Cu privire la aceasta a fost o dispută între R. Dosa şi ceilalţi învăţaţi. Unul spune că este vorba despre Mesia fiul lui Iosif care va fi omorît» [27]). Deci şi Talmudul cunoaşte în afară de Mesia fiul lui David, gloriosul, un Mesia suferind moartea.

Încă o dovadă că concepţiile mesianice ale Bisericii Creştine nu sînt întemeiate pe interpretări arbitrare, ci pe o tradiţie sănătoasă.

* * *

Care a fost soarta manuscriselor descoperite în grota 4?

O parte din ele au fost cumpărate de Universitatea Mc. Gill din Montreal, Canada, cu suma de 15.000 dolari, cu condiţia ca manuscrisele să rămînă la Muzeul Palestinian pentru a fi studiate şi a se publica conţinutul lor după descifrare. Altele au fost cumpărate de Universitatea din Manchester, cu aceeaşi condiţie.

---

27) Lazarus Goldschmidt, *Der Babylonische Talmud*, vol. III, tratat Sukka fol. 52a. p. 398-399.

Mulțimea manuscriselor descoperite a făcut necesară sporirea eforturilor în vederea restaurării, reconstituirii, indentificării și descifrării lor. Micul mănunchi de savanți ocupați la început cu această lucrare a trebuit să fie sporit. La apelul oamenilor de știință au venit să lucreze opt savanți din diferite țări: Franța, Germania, Polonia, Statele Unite și Anglia. Iar munca lor constituie un exemplu de colaborare internațională.

* * *

## ALTE GROTE DESCOPERITE LA QUMRAN

Rezultatele excepționale obținute în urma excavării grotei 4, a determinat o adevărată febră a căutării de noi grote. Din fericire pentru beduinii săraci, pentru savanți, pentru omenire în general, căutarea lor n-a rămas fără rod. S-au mai descoperit o serie de grote conținînd manuscrise, dar în cantitate incomparabil mai mică decît cele găsite în grota 4. Faptul că savanții sînt încă copleșiți de abundența de material din grota 4, a făcut ca noile manuscrise să nu fie încă «luate în lucru». S-a semnalat doar descoperirea lor. Din relatările de dată recentă, aflăm că într-o grotă (5Q, sau Q5), s-au descoperit fragmente ebraice și aramaice din cartea lui Tobit [28]).

Un număr redus de manuscrise s-au găsit și într-o altă grotă numerotată 6 Q [29]).

În primăvara anului 1955, au mai fost descoperite o serie de grote în apropierea ruinelor de la Qumran. Aceste grote au fost numerotate de la 7 la 10. (De ruine nu ne-am ocupat, în cadrul acestui articol intrînd doar descoperirile de manuscrise). În grotele acestea s-au găsit și manuscrise, dar în cantitate mică. Se pare că cea mai mare parte din manuscrisele depuse cîndva acolo, a fost cărată de apa ploilor [30]).

În anul următor, adică în primăvara 1956, beduinii au mai descoperit o grotă cu manuscrise, care a căpătat numărul 11. Manuscrisele pe care le-au descoperit acești «cercetători» ocazionali, urmează să fie recuperate de către savanți, prin cumpărare de la beduini. Pînă în momentul de față nu posedăm date în privința lor.

* * *

O concluzie generală pe marginea manuscriselor descoperite: Au stîrnit o furtună de neînchipuit. Au trezit speranță în unii, dezamăgire în alții. Unii au așteptat din partea lor o confirmare invulnerabilă a autenticității Scripturilor, alții au găsit în ele teren pentru lansarea celor mai curioase și primejdioase idei anticreștine.

---

28) F. F. Bruce op. cit., p. 31. Menționăm că M. Burrows vorbește despre fragmente din cartea Tobit în ebraică și aramaică descoperite în grota 4, op. cit., p. 63.

29) Cf. J. M. Allegro, op. cit., p. 37.

30) Idem, p. 40.

Literatura care a apărut pînă acum cu privire la aceste manuscrise este imensă. Cărţile se numără cu sutele, articolele cu miile. Iar torentul de scrieri continuă nestăvilit, cu o intensitate inimaginabilă «Fiecare zi îmi aduce cîte ceva nou cu privire la acest subiect» — spune prof. Rowley de la Universitatea din Manchester.

Menţionăm în treacăt faptul că după 1952 s-a mai făcut o descoperire arheologică de mare importanţă, la Wadi Murabb'at, unde s-au găsit de asemenea o cantitate uriaşă de manuscrise de valoare incomensurabilă. Deasemenea au mai apărut o mulţime de manuscrise vechi a căror sursă este necunoscută deocamdată şi altele provenind de la Kirbet Mird. Toate aruncă lumină asupra multor probleme a căror elucidare a aşteptat decenii, sau chiar veacuri. Şi din toate aceste descoperiri, rezultă cu tărie mereu crescîndă că:

*Cuvîntul lui Dumnezeu este vrednic de crezare.*

*Magistrand IANCU MOSCOVICI*

## BIBLIOGRAFIE

*Biblia Hebraica, eddit Rudolf Kittel*, 1434, pag. 1954, edit. Privilegierte Württembergische Bibelanstalt, Stuttgart.

*Septuaginta*, edit. Soc. Biblică Britanică, Londra 1919.

John Marc Allegro: *The Dead Sea Scrolls*, 208, pag. 1956, edit. Penguin Books.

F. F. Bruce: *Second Thoughts on the Dead Sea Scrolls*, 144 pag. 1956, edit. Paternoster Press, London.

Millar Burrows: *The Dead Sea Scrolls*, 435 pag. 1956 edit. Secker şi Warburg, London.

A. Powell Davies: *Der Fund von Qumran*, 200 pag. 1957, edit. F. A. Brockhaus-Wiesbaden.

S. R. Driver: *An Introduction to the Literature of the Old Testament*, 577 pag. ed. VIII. 1909 edit. T. şi T. Klark-Edinburgh.

Eusebiu: *Istoria bisericească şi Viaţa lui Constantin cel Mare*, 473 pag. traducere romînă de Iosif Gheorghian, 1896, edit. Cărţilor Bisericeşti, Bucureşti.

Paul Fargues: *Introduction à l'Ancien Testament*, 311 pag. 1923, edit. Ernest Leroux, Paris.

*Journal of Semitic Studies*, vol. I, nr. 3, July 1956, edit. Manchester University Press.

Robert H. Pfeiffer: *Introduction to the Old Testament*, 917 pag. ed. V. 1941, edit. Harper şi Brothers, New-York-London.

Pr. V. Prelipceanu, Pr. Nicolae Neaga, Pr. Gh. Barna: *Studiul Vechiului Testament*, 288 pag. 1955, edit. Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti.

H. H. Rowley: *The Zadokite Fragments and the Dead Sea Scrolls*, 133 pag. 1952, edit. Basil Blackwell, Oxford.

H. H. Rowley: *The Teacher of Righteousness and the Dead Sea Scrolls*, 35 pag. 1958, edit. John Rylandex Library, Deansgate, Manchester.

*Theologische Literaturzeitung*, Nr. 11, November 1956, art. *Der gegenwärtige Stand der Erforschung der in Palästina neu gefundenen hebräischen Handschriften. Die Oposition gegen die Hasmonäer* — de H. J. Schoeps, col. 663-670.

Idem, Nr. 11 November 1957, *Das Neu Testament und die Rollen vom Toten Meer* — P. Winter, col. 833-840.

Edmund Wilson: *Die Schriftrollen vom Toten Meer*, 132 pag. ed. III, 1956. edit. Winkler, München.

# AVEREA ARTISTICĂ A BISERICII ORTODOXE DIN MOLDOVA

Studiul icoanelor întîmpină multiple greutăţi ; de datare, în primul rînd. În adevăr, nu sînt rare icoanele care n-au avut niciodată dată sau a căror dată s-a şters în decursul vremii. Ele nu poartă, apoi, mai niciodată, semnătura de zugrav, în secolele XV şi XVI iar, înainte de această epocă, nici nu se cunoaşte vreun nume de pictor. În asemenea condiţii, problema încadrării monumentului, într-o perioadă de timp anumită şi într-o «şcoală» determinată, impune ezitări şi ipoteze. Monumente călătoare, ele se află rar în cuprinsurile cărora au fost destinate la origină. Sînt deslipite şi de ansamblurile pentru care au fost creiate şi cu care erau armonizate, şi de donatori, lipsindu-ne astfel de posibilitatea de a le lega de o operă de artă mai întinsă, pereţii unei biserici, unui palat domnesc ori unei case boiereşti, şi de putinţa de a învia o personalitate istorică ori sufletul unui timp anume. Icoanele înfăţişează, în al doilea rînd, de foarte multe ori, copii după monumente celebre ale lumii creştine. Celebre erau icoanele din Palestina şi Siria, fiindcă au fost create în epoci de înflorire artistică excepţională, şi reprezentau adevărate monumente de artă. Constituiau, în acelaşi timp, prototipuri, fiindcă aveau la bază elemente istorice reale, chipurile Fecioarei Maria şi principalilor sfinţi ai Bisericii, pictate în vremea cînd aceştia au trăit sau copiate după modele din vremea aceea. Erau celebre icoanele zugrăvite din iniţiativa şi cu mijloacele bogate ale împăraţilor bizantini şi ale aristocraţiei laice şi bisericeşti din Constantinopole şi marile centre ale Imperiului. De un deosebit renume se bucurau, în sfîrşit, icoanele «făcătoare de minuni», în frunte cu monumentele «acheiropoete» şi cele zugrăvite de personalităţi ale lumii creştine. Aşa erau, pentru prima categorie, chipurile Mîntuitorului numite «mandylion» (sfînta năframă) şi «agios keramion» (sfînta cărămidă) ; iar, pentru cea de-a doua, portretul Maicii Domnului zugrăvit, după tradiţie, de apostolul şi evanghelistul Luca. Mănăstirile posedau, la rîndul lor, icoane către care s-a îndreptat, zeci şi sute de ani de-a rîndul, pietatea credincioşilor. De pildă, icoana Maicii Domnului «Portăriţa» de la muntele Athos, aceea a lui Iisus Hristos Everghetul, a sfîntului Niculae din Myra, sfîntului Spiridon etc.

Toate acestea erau copiate de artişti îndemînatici cu o grijă şi o pricepere în stare să realizeze adevărate «dubluri». După trecerea anilor, la capătul a două sau trei secole, deteriorarea

lemnului-suport și a culorilor, patina mai cu seamă alungă orice semn de noutate, și monumentul se prezintă în așa chip, că este foarte greu să fie deosebit, dacă nu de originalul său străvechi, de prototip, cel puțin de copiile bune realizate direct după acesta și în timpuri îndepărtate.

Numeroase alte probleme se leagă de studiul icoanelor. Amintim, înainte de toate, una de ordin general și istoric, și anume pelerinajele. Fenomen cunoscut și de mare importanță, el caracterizează epoca feudală în Apus și explică multe lucruri. Obiectul lor erau, se știe, închinările la moaște și la icoane de mare renume, care nu au lipsit în Occident și care se bucură pînă astăzi de deosebită veneraţie. Fenomenul s-a petrecut aproape în aceleași condiții și s-a perpetuat de-a lungul a cinci ori șase secole și în țările romînești. Se îndreptau, singuratici și încet, formau adevărate rîuri pe potecile munților și pe văile rîurilor; se scoborau cu mic și mare, și se însoțeau țăranii și tîrgoveții, în haine de sărbătoare, pentru călătorii, grele în deobște, care durau o săptămînă, două și mai mult. Se duceau la Suceava ca să se închine la moaștele Sfîntului Ioan cel Nou adăpostit în biserica Mirăuților, la început, în biserica cea mare a mănăstirii Sfîntului Gheorghe mai pe urmă. Se duceau să se închine și să ceară ajutor de la icoanele făcătoare de minuni ale Maicii Domnului, Mîntuitorului și sfintei Ana, la Mănăstirea Bistriței și la Mănăstirea Neamțului. Transilvania își avea pelerinajele ei, la Isbuc, Prislop și Maria-Radna; Muntenia, pe ale sale, la moaștele sf. Grigorie Depocalitul la mănăstirea Bistrița, în Vîlcea; la mănăstirea Dintr-un Lemn și la Moaștele sfintei Filoteia, la Argeș. Veneau la praznice anumite, tăbărau în ograda mănăstirii ori în preajma ei și petreceau două sau mai multe zile, ascultînd slujbele bisericești, mărturisindu-se și învățînd multe. De la Biserică, întîi: mănăstirile erau doar adevărate insule de civilizație, școli de carte, centre de activitate nobilă, caligrafie de manuscrise și miniatură, pictură murală, gravură și sculptură în lemn. Mănăstirile erau și vetre de gospodărie și îndeletniciri practice. Închinătorii aflau multe apoi unii de la alții. Se întîlneau transilvăneni cu moldoveni și cu munteni. Probleme și fapte deosebit de importante care privesc arta populară și folclorul se leagă și ele și se explică prin pelerinajele acestea a căror cauză principală și obiectivă au fost icoanele alături de moaște.

Pictura murală și miniaturile formează, lucrul este cunoscut, pentru civilizația noastră, cel mai bogat și mai prețios domeniu. De studiul acestor monumente de artă, icoanele nu se leagă numai în chip firesc ci intervin de multe ori ca elemente absolut necesare întrucît privește înțelesul și explicarea lor. Fiindcă, asemenea multor monumente ale lumii bizantine și orientale, decorurile murale ale mănăstirilor și bisericilor romînești din secolul XV-XVIII sînt inspirate, în parte cel puțin, din icoane și anume din acelea rînduite pe cadrul marginal al unui portret central, frize și iconițe, adevărate rezumate de ansambluri mai mari. Multe icoane reprezintă și fragmente de picturi murale. Și deosebim, în același timp, ansambluri de pictură mural executate de pictori iconari, precum și icoane executate de decoratori mu-

rali. Nici nu se poate închipui, din pricina aceasta, studiul picturilor murale vechi din ţara noastră, fără acel al icoanelor, precum nu se poate ajunge la rezultate serioase, în cercetarea acestora din urmă, fără cunoaşterea adîncită a picturii murale. Citătm, drept exemple, pereţii mănăstirii Humorului în care găsim icoane mari, reproduse aidoma pe peretele de miază-zi, la exterior; în interior, icoana de mari proporţii reprodusă în pictură murală, pe peretele de miazăzi al bisericii din Dolheştii-Mari, în secolul al XV-lea. Pictura murală a Sucevitei oferă numeroase alte pilde. La Vatra Moldoviţei şi în mănăstirea Neamţului, întîlnim din potrivă, icoane executate de decoratorii pereţilor mănăstirii şi cu tehnica folosită în pictura murală.

Consideraţiile expuse aici, în chip succint, ne luminează asupra interesului pe care-l prezintă icoanele şi asupra importanţei studiului lor. După icoanele din tezaurul de la Putna, cu care ne-am ocupat în articolul anterior, notăm principalele icoane, monumente de artă din Iaşi, reşedinţa mitropolitană a Moldovei.

*

Iaşii au posedat un mare număr de icoane importante. După trecere de multă vreme şi datorită evenimentelor nefericite de deosebite genuri, incendii, războaie etc., foarte multe nu se mai regăsesc, monumentele însăşi care le-au adăpostit fiind ruinate ori puternic transformate. Cea mai veche icoană păstrată, pe care o cunoaştem, am aflat-o în biserica Goliei. Împodobea faţa de răsărit a tîmplei şi privea sfînta masă. Zugrăvită pe lemn şi de proporţiile unei icoane împărăteşti mai mici, ea înfăţişa pe Mîntuitorul învesmîntat după moda antică orientală şi tronînd. Mantia îi învăluia umărul stîng, aluneca pe braţ, îi încingea mijlocul şi drapa bogat partea inferioară a corpului pînă la glezne; pieptul, umărul şi braţul drept erau acoperite numai de tunică. Cu mîna stîngă, Mîntuitorul sprijinea pe genunchi o carte deschisă, iar cu dreapta binecuvînta. Figura prelungă încadrată de păr bogat şi mătăsos, nasul fin, privirea directă şi blîndă; atitudinea de mare preot şi de «învăţător». Picioarele goale i se sprijină pe podium-ul tronului de aur. Cadrul marginal e împodobit cu şaisprezece iconiţe. La partea superioară, distingem Buna Vestire, stihirea de Crăciun, întîmpinarea Domnului şi Botezul. Pe margini, sînt zugrăvite principalele praznice: Schimbarea la Faţă, Învierea lui Lazăr, Intrarea în Ierusalim, Cina cea de taină, Spălarea picioarelor, Prinderea lui Iisus, Judecata arhiereilor, Iisus pe cruce, Pogorîrea de pe cruce, Coborîrea la iad, o scenă mai greu de deslușit și Înălţarea. Buna Vestire ne artă pe Fecioara Maria, în picioare, înclinîndu-se sfios şi respectuos în faţa îngerului care vine din stînga; în stihire, Fecioara Maria stă în genunchi la capul lui Iisus: magii, îngenunchiaţi la picioare şi încoronaţi, îşi prezintă darurile şi omagiul. În «întîmpinare» compoziţia este inversată faţă de modelul tradiţional: marele preot ţinînd pe Mîntuitor în braţe apare în dreapta scenei, iar Maica Domnului în stînga; arhitecturi bogate ne arată ciboriul şi templul. Particularităţi interesante disting scena Botezului, în

care Iisus Hristos e zugrăvit cu mijlocul încins de un văl și cu picioarele așezate pe o lespede. În Cina cea de taină, masa e rotundă și Mîntuitorul pictat în picioare. În iconița Răstignirii, trupul Mîntuitorului zugrăvit cu știință de anatomie și simț artistic, apare asemenea unei statuete de fildeș; iar Coborîrea de pe cruce, oferă toate semnele stilului italo-cretan al secolului al XVI-lea; Maica Domnului primește în brațe și strînge cu amîndouă mîinile pe Iisus Hristos al cărui trup se frînge și prezintă pe brațe, pe piept, coapse și genunchi reflexe dramatice de lumină. Am descris icoana, vorbind o vreme la trecut: vom spune îndată din ce pricină. La timpul cînd am fotografiat-o și studiat-o, armonia tonurilor, asemenea fețelor de pietre «dure» și, cu deosebire, reflexele erau de o deosebită frumusețe. Faldurile mantiei, moi și mătăsoase, îmbrăcau trupul în chip firesc și elegant. De o deosebită calitate, desenul mîinilor și picioarelor, mai impersonal, acela al figurii. Icoana întreagă lucea ca și un mozaic de smalturi. În 1920, am văzut, în locul acestei icoane, o foarte bună copie, datată pe dos din secolul XIX-lea. Originalul era din secolul al XVI-lea, și nădăjduim că va fi undeva bine păstrat și se poate să fi și reapărut la locul de odinioară.

Cea de a doua icoană de mare valoare artistică și istorică, am aflat-o în palatul metropolitan. Înfățișează pe Sfinții Trei Ierarhi. Grigorie (de la Nazians) înveșmîntat în sacos și cu omoforul mare, este zugrăvit în picioare și în centrul icoanei; la dreapta lui, Vasile cel Mare în polistavrion; iar la stînga lui, Ioan Gură de Aur în sacos și cu omofor. Tustrei, în picioare, cu fața drept spre privitor și cu capul gol. Pe cadrul superior sînt zugrăvite iconițe care ne arată Deisous, adevărate miniaturi; la partea inferioară, apar alte două iconițe. Icoana măsoară 90 cm. înălțime pe 70 cm. lățime. Fondul și cadrul, sînt de aur, care acopere ornamente în relief: arcade în acoladă frînte, entrelacuri și serafimi. În pictura portretelor și scenelor, predomină roșul de purpură și verdele grav. Chipurile portretistice amintesc prototipuri străvechi ale veacurilor XI și XII. Sfinții au fruntea înaltă, păr mătăsos și bărbi caracteristice: bogată și rotunjită, sfîntul Grigore; neagră, lungă sfîntul Vasile; redusă: la puține fire, acea a lui Ioan Gură de Aur. Ochii privesc vii, iar mîinile cu degete lungi și frumos desenate accentuiază naturalismul picturii.

Icoana a fost executată la Moscova sau la Iași de meșteri ruși cunoscuți, Iacovlev și Proca Nikitin, după dorința domnitorului Vasile Lupu, și anume ca icoană de hram a mănăstirii Trisfetitele, Trei Ierarhii cunoscuți ai Iașilor. La locul ei, în dreapta tîmplei, în biserica pentru care a fost pictată, în cadrul de aur și de mozaic al celebrei ctitorii a lui Vasile Lupu, lîngă moaștele sfintei Parascheva, icoana trebuie să fi fost de un efect impresionant și de un prestigiu de care mărturisește și acum întreaga ei ființă la locul unde este păstrată. Ea ne amintește de legăturile Moldovei cu lumea artistică rusească și de un întreg curent pe care îl descoperim în vremuri anterioare. Am pomenit, într-adevăr, în studiul precedent, de această lume rusească, vorbind de icoana legată de tradiție, la mănăstirea Putna, de nu-

mele lui Ştefan cel Mare. La mănăstirea Sucevița, întîmpinăm numeroase manifestări de iconografie rusească, atît în ce privește compozițiile și gîndirea cît și practica și execuţia picturală. În Iași, în trapeza cea mare a mănăstirii Cetăţuia, se vede pe zid cina de la Manvri copiată ori puternic inspirată din Andrei Rubliov, celebrul pictor rus care strălucește la sfîrșitul epocii feudale și, tot în Iași, aflăm alte două icoane, de mare frumuseţe, lucrate în a doua jumătate a secolului XVII-lea, de meșteri romîni, pe cît se pare, și păstrate în biserica Sfinţii Teodori.

Icoane împărătești amîndouă: cea dintîi înfățișează pe Mîntuitor, iar cea de a doua pe Fecioara Maria purtînd pe Iisus pe brațul stîng. Potrivit unei practici care devine tradițională, în ţările romînești și în secolul al XVII-lea, în cea dintîi jumătate a secolului al XVIII-lea de asemenea, lemnul-suport este acoperit de o foaie de pînză lipită de acesta și, bine întinsă pe suprafaţa lui, netezită cu cea mai mare grijă. Aceasta pentru a împiedeca ruinarea picturii în cazul încovoierii ori despicării tăbliei de lemn. Foaia de pînză, este acoperită, la rîndul ei, de un adevărat stuc, preparație de gips frecat cu ulei. Cu pensula, a fost întins pe deasupra un strat de aur pregătit în sticlă și divizat fin, amestecat fiind cu miere și cu un clei animal. Pictorul a întrebuinţat tonuri roșii și verzi, cu precădere un verde metalic de nuanța frunzelor grase și un roșu de cinabru. Un lac, pe bază de untdelemn de măsline sau de un alt ulei vegetal, a fost adaos culorilor folosite ca glacis-uri, sau dat în straturi subţiri pe deasupra picturii bine uscate. Amîndouă icoanele sînt caracteristice și din pricina dublului lor cadru sculptat în relief și aurit: cel dintîi înconjoară portretele centrale ale Mîntuitorului și Fecioarei Maria; cel de-al doilea limitează marginile. Amîndouă sînt simplu ornate cu mărgele și baghete. Tot în relief sînt și nimburile Fecioarei și Mîntuitorului; aurite, ele înfăţișează frunze și flori de spin stilizate ori volute de acant. În același chip este tratat și fondul, care înconjoară figurile.

Mîntuitorul e înfățișat bust, în tunică înflorată și cu guler împodobit de flori stilizate; mantia îi învăluie umărul stîng, spatele și mijlocul trupului. Cu mîna dreaptă binecuvintează iar, cu stînga, ține deschisă o carte cu text în limba slavă bisericească. Privește drept în față, are ochi apropiaţi și încadraţi de pleoape, cu arcadele frontale viguros desenate. Execuţia figurii oferă peste tot, un pronunţat caracter schematic și un aspect «lemnos». La stînga și dreapta capului, a fost pictată Fecioara Maria orantă, în bust, și Ioan Botezătorul. Deasupra capului, patru îngeri apar în lăturile cercului cerului care cuprinde bustul lui Iisus Hristos binecuvîntînd. Pe margini sînt zugrăviţi cei 12 apostoli; evangheliștii cu cărţi deschise în mîini, iar ceilalți suluri (rotuli). Figurile sînt personale și caracteristice; și trebuie remarcată grija miniaturistică cu care au fost pictaţi. La partea inferioară a icoanei o inscripție în relief dă numele pictorului și data.

Fecioara Maria purtînd pe Iisus apare înconjurată de proorocii mesianici, pictați pînă mai jos de mijlocul trupului și purtînd inscripţii cu texte din profețiile lor. La partea superioară, pe cadru, îngeri în sbor încadrează pe Cel Vechi de zile. Chipul

Fecioarei, cu umerii obrajilor puternic accentuați, cu nasul fin, gura mică, ochii apropiați și arcadele osoase, insistent și «dur» desenate, dezvăluie intenția și străduința de a reproduce un prototip, pe care îl regăsim în icoane georgiene ca cea de la Ghelat. Firește că nu poate fi vorba de reproducerea originalului ci de copia unei copii bune de mai tîrziu. Aceleași observări se pot face și cu privire la chipul Mîntuitorului. Cadrul marginal, la partea superioară, prezintă o curioasă compoziție de triunghiuri și brăzdături verticale care amintesc gravuri în sidef și lucrări de argint. Este interesant, socotim noi să amintim de gravurile în sidef, sidef gravat și aplicat pe fonduri de lemn sau de metal care se întîlnesc în mănăstiri moldovene. Practica aceasta e de tradiție orientală și ne-a venit mai puțin direct cît prin mijlocirea Rusiei. Cunoaștem icoane întregi, de dimensiunile «praznicelor» de la tîmple uneori, executate în acest chip. Există de asemenea panaghiare și cruci pectorale de același gen. În legătură cu reliefurile icoanelor de la Sfinții Teodori, relevăm o tradiție în Moldova: icoane împărătești executate în același stil și cu această tehnică și lucru mult mai important, sfeșnice și mici candelabre a căror factură, de multe ori «țărănească» și datorită unor meșteri locali, amintește Orientul. În casa părintelui Ursăcescu din Cucutenii Hușilor precum și în muzeul fostei episcopii de Huși, se vedeau și am fotografiat cîteva exemplare de deosebită frumusețe. Comisiunii Monumentelor istorice i s-a prezentat, acum 12 ani, descripția și fotografia unui candelabru bisericesc sculptat întreg în lemn și prezentînd particularități de execuție de ordin oriental și rusesc. Lucrarea aceasta, de mari proporții și de o execuție îngrijită, se lega, prin material, motive și genul sculpturii, de lucrări moldovenești ale secolului al XVII-lea, strana, analoage și cadre de icoane. Nu era deci importată. Nu putea fi în același timp, o operă izolată și o primă sculptură. Aceasta din pricina arhitecturii sale și din aceea a valorii amănuntelor. Am căutat exemplare asemenea, și am găsit în muzeul din Huși. Nu de aceeași importanță, dar de același gen.

În palatul mitropolitan din Iași, am aflat acum 18 ani, 31 icoane, de mărimea praznicarelor medii, elemente risipite ale două sau mai multe tîmple, foarte probabil. Unele din ele au putut fi executate după comandă și destinate să figureze izolate în camerile palatului. Purtau mai toate date din a doua jumătate al veacului al XVIII-lea și numele mitropolitului Iacov Putneanul; zugrăvite pe lemn, acoperit de o ușoară preparație de stuc. Fondurile mai la toate de un verde albăstrui cu lucire metalic; figurile pictate în aceleași tonuri, mai vii ori mai grave. Lucruri de serie, ieșite dintr-un atelier pe care le-am putut identifica mai tîrziu după ce am văzut icoane asemenea în mănăstirea Slatina și la Putna. În această din urmă mănăstire, unde stăruise curentul artistic al veacului al XV-lea, a intervenit, la sfîrșitul secolului al XVII-lea, pe cît se pare, o înrîurire a iconarilor ruși. Din îmbinarea celor două curente au ieșit opere destinate mănăstirilor din nordul moldovei, în care iconografia era cea tradițională cu note bizantine și italo-insulare, iar tehnica foarte apropiată de cea practicată în atelierele rusești depen-

dente de Kiev şi Pscov. Nici una din icoanele pe care le-am putut cerceta atunci, şi nici una din cele pe care le-am văzut mai tîrziu în palatul Patriarhiei la Bucureşti, nu prezintă caractere excepţionale de artă. Execuţia e cu adevărat îngrijită. Panourile de lemn, de esenţă tare, preparate cu pricepere şi îmbibate cu substanţe care le-au apărat de insecte, nu s-au incovoiat şi nu s-au ruinat. Preparaţia şi «proplasmos-ul» nu prezintă crăpături şi nici nu s-au cojit. Tonurile, aplicate în pături subţiri, aderă pe toată suprafaţa şi nu s-au înnegrit. Luciul, şi acesta e mai curios lucru, stăruie pe ele ca în ziua dintîi, ceea ce arată calitatea vernis-ului. Le lipseşte însă tuturor acestor icoane o însuşire, pe care am numi-o viaţă, şi care nu apare mai niciodată în lucrările de atelier şi în acelea în care se execută copii după copii. În adevăr, prototipul rămas de foarte multă vreme în negură, este înlocuit de prescripţiile erminiilor în care meşterul găseşte indicaţii de chip şi costume, de atitudini, peisaj şi accesorii. Studiul naturii, la care de multe secole nu se mai gîndea nimeni în această lume a artei bisericeşti, ar fi introdus de bună seamă, dacă ar fi fost întreprins cu înţelegere şi cu pasiune, un accent de viaţă ori notă pitorească. Cum nu mai căuta nimeni aceea ce numim astăzi inspiraţia, şi pe care ar fi trebuit să o ceară cărţilor sfinte, meşterii şi ucenicii încredinţau totul abilităţii, care la capătul unei practici îndelungate devenea destoinicie profesională şi rutină. Erminia ori vreun «carton» uzat şi zdrenţuit de vreme dădea compoziţia; ochiul deprins cu migala şi cu «finitul», urmărea cu atenţie amănuntele, iar mîna aluneca uşor şi mînuia pensule fine. Cu această metodă, se obţinea tot ceea ce poate da o practică îndelungată şi o tradiţie la baza căreia nu era nici cunoştinţa izvoarelor şi bogatul lor material, nici prototipurile pe care meşterii timpului n-ajungeau să le cunoască decît după copiile, relativ recente, făcute deseori şi ele după modele şterse, ca valoare, şi departe mult de original. Icoanele atelierului de la Putna şi ale meşterilor care se inspirau din practica acestuia, rămîn, ca icoanele mitropolitului Iacov, preţioase exemplare de tehnică aproape desăvîrşită, şi dovezi ale îndepărtării artei icoanelor de principiul şi nobleţea obîrşiei.

În Iaşi, şi anume în biserica sfîntului Ioan Botezătorul, se întîlnesc icoane împărăteşti, ale Fecioarei Maria purtînd pe Iisus şi a Mîntuitorului, care reprezintă reuşitele unui al doilea curent, acesta de origine grecească balcanică, şi reprezentat în multe biserici moldovene şi bucureştene. Din punct de vedere iconografic, ele reprezintă mai toate anomaliile artei puternic influenţate de Apus. Ne trimit la atelierele italo-greceşti din insulele Egee şi, pătrunzînd mai adînc, la Veneţia. Fireşte, este vorba, mai totdeauna, de lucrări de meşteri de al doilea ori de al treilea ordin. Proporţiile figurilor sînt disparente, trupurile teşite: în picioare, personajele par prea scurte; aşezate, nu păstrează nici un fel de solemnitate. «Pozează» şi au atitudini care s-ar putea numi fotografice. O insistenţă curioasă accentuiază realismul figurilor şi subliniază amănuntele care le apropie de lumea noastră, şi le depărtează de aceea a personajelor sfinte. Întîlnim, mai peste tot, teme occidentale şi, se poate arăta uşor, ne-

cunoştinţa şi lipsa de înţelegere a conţinutului. Izbesc deseori şi amănunte de costum liturgic, ori alte greşeli de această ordine. Pe firul acestei practici şi tradiţii s-a scoborît arta icoanelor în Moldova şi în Ţara Romînească, şi a evoluat către pictura de la mijlocul secolului al XIX-lea, cînd însuşiri superioare de ordin sufletesc şi folosirea sinceră a modelului viu şi studiului naturii, au ajutat celui mai chemat dintre pictorii noştri, lui Nicolae Grigorescu, să realizeze decorurile picturale bisericeşti din mănăstirile Zamfirei şi Agapiei.

*

Cunoaştem numeroase exemple de icoane complet transformate de restauratori. Nu ne referim numai la execuţia artistică de ordin inferior care în cele mai multe cazuri e obişnuită. Voim să subliniem primejdia care rezultă din totala neînţelegere a subiectelor. Aceasta merge, e drept, mînă în mînă, cu înstrăinarea sau îndepărtarea de temeiul picturii bisericeşti, care nu se poate afla decît în izvoarele ei, operele părinţilor Bisericii, liturghiile, imnografia şi istoria bisericească.

*I. D. ŞTEFĂNESCU*

# TIPOGRAFIA ARABĂ

## DIN MĂNĂSTIREA SF. SAVA ŞI VENIREA LUI SILVESTRU PATRIARHUL ANTIOHIEI LA IAŞI

Credincioşii ortodocşi arabi din Asia Mică şi Peninsula Sinai au avut în secolele XVII şi XVIII, frecvente legături cu poporul romîn din amîndouă principatele: Muntenia şi Moldova. Călugări credincioşi din ţările noastre bătătoreau adeseori drumurile mănăstirilor şi ale marilor centre ale creştinătăţii antice: Ierusalimul cu sfîntul Mormînt al Mîntuitorului, Antiohia-scaun episcopal al Sf. Apostol Petru şi patria Sf. Ioan Hrisostom, Damascul, cu amintirea celui dintîi dogmatist al Bisericii Creştine, Sf. Ioan Damaschin şi Muntele Sinai cu aureola atîtor pustnici, cărturari de seamă, în fruntea cărora stă sf. Ioan Scărarul.

Dacă în ce priveşte trecutul, arabii creştini aveau amintiri glorioase, nu tot aşa le-a fost viaţa în secolele XVII şi XVIII, cînd stăpînirea păgîno-turcească îi stingherea deopotrivă şi pe ei ca şi pe toate celelalte popoare subjugate din Asia, Africa şi Europa.

Ţările romîneşti, deşi înfeudate Imperiului Otoman încă din secolul al XV-lea, totuşi au avut mai multă libertate în privinţa manifestărilor religioase şi culturale de cît celelalte ţări din Asia şi Peninsula Balcanică.

E destul să amintim faptul, că pe teritoriul celor două principate romîneşti nu s-a construit nici o moschee, nu s-a interzis nicio dată tragerea clopotelor, n-au fost oprite zidirea şi reparaţia bisericilor, şi s-a permis încă din secolul al XVI-lea, instalarea de întreprinderi tipografice şi înfiinţarea celor dintîi instituţii de învăţămînt, organizate după modelul colegiilor din apus [1]).

De aceea învăţaţii greci, prigoniţi din ţara lor în această perioadă şi-au găsit un bun teren de cultură, în Moldova şi Valahia. Arabii însă, nu aveau în secolele: XVII şi XVIII, un surplus de cărturari, ci dincontra, se aflau în mare criză. Ca să se poată ţinea şi ei, cît de cît în pas cu vremea, erau nevoiţi să trimită emisari — mai ales călugări — la mănăstirile din Muntele Athos şi în Principatele Romînești, de unde să tragă seva ortodoxiei.

Prima călătorie, cu mare răsunet în lumea ortodoxă, a fă-

---

1) E vorba de şcoala de la Cotnar înfiinţată de Eraclide Despotul 1561-63 şi Colegiul de la Trei Ierarhi, înfiinţat de Vasile Lupu la 1640.

cut-o în Constantinopol, Rusia și în țările noastre Patriarhul Macarie al Antiohiei între anii 1652-1659 [2]). După ce își vizită eparhia, timp de mai bine de un an, hirotonind preoți și episcopi prin sate și orașe și reorganizînd mănăstirile, Patriarhul Macarie, plecînd din Damasc se îndreaptă de-a lungul Asiei Mici spre Constantinopol, unde poposind trei luni, observă că la toate serviciile divine erau pomeniți împăratul Rusiei, Alexie și principii din Moldova și Valachia: Vasile (Lupu) și soția sa Catherina, Mathei (Basarab) și soția sa Elena. De la Constantinopole, prin porturile Constanța și Galați a descins în capitala Moldovei. Din Moldova s-a dus în Valachia, de unde se întoarce din nou prin Iași pentru a se duce la Moscova și Kiev. De la Kiev revine pentru a treia oară la Iași în anul 1656, și după cîteva luni de popas în Moldova, se duce în Valachia, unde rămîne timp de doi ani. De aici — cu bogatele danii și ajutoare adunate, se reîntoarce în țara și la reședința sa din Antiohia.

Această călătorie, a dat naștere vestitului manuscris arab, alcătuit de către arhidiaconul Paul de Alep, fiul și însoțitorul Patriarhului Macarie, care a notat zilnic ceea ce a întîlnit și a văzut în drumul său. Manuscrisul se consultă și azi cu mult folos pentru istoria țării noastre, răsplătind astfel, în suficientă măsură, sacrificiile ce a făcut poporul nostru pentru susținerea Scaunului patriarhal din Antiohia.

Desigur că nu i-a putut trece neobservat Patriarhului Macarie și faptul că atît poporul rus, cît și poporul nostru începuse a folosi cuvîntul lui Dumnezeu difuzat în sute și mii de exemplare cu ajutorul tipografiilor, în vreme ce poporul său rămăsese tot la manuscrise. Această dorință însă, a sufletului său, nu a putut-o realiza el, ci au făcut-o succesorii lui în scaunul patriarhiei, tot cu ajutorul Voievozilor și ierarhilor romîni.

Astfel, prima tipografie arabă a luat naștere pe pămîntul țării noastre, cu literile săpate în lemn de către acel meșter iscusit (xilograf) Antim din Iviria, care n-a uitat niciodată că a ajuns de pe pămîntul țării sale în țara noastră, trecînd prin mijlocul lumii arabe, unde și-a petrecut anii grei de prizonierat pînă ce a nemerit la Constantinopol. Liturghierul greco-arab din 1701, tipărit la Snagov, ca și Ceaslovul greco-arab din 1702, tipărit la București, sînt primele monumente culturale arabe făurite prin meșteșugul tipografiei. Ele au dovedit cu prisosință mărinimia și milostenia Voievodului Constantin Brîncoveanu, acordată Patriarhului de Antiohia, Atanasie al IV-lea Dabas, care venise special de la Damasc, ca să apeleze la bunătatea Domnitorului romîn în acest scop.

«Istoricii arabi consideră această mișcare culturală bisericească arabă din Romînia, ca începutul redeșteptării lor naționale și literare» [3]).

Și cînd Patriarhul Atanasie s-a întors în țara sa, a dus cu

---

2) Basile Radu: *Voyage du Patriarche Macarie d'Antioche.* Paris, 1927.

3) Dan Simonescu și Em. Muracade: *Tipar romînesc pentru arabi în sec. XVIII-lea.* Buc. 1939, pag. 2.

sine şi o parte din litera arabă a tipografiei din Bucureşti, înfiinţînd cu ea prima tipografie de pe teritorul lumii arabe, la Alep.

Dar tipografia din Alep n-a putut satisface toate cerinţele ortodoxiei arabe şi din cauza certei neîntrerupte dintre ortodocşi şi catolicii infiltraţi printre ei, a fost nevoită să-şi mute sediul în mai multe localităţi. De aceea urmaşul lui Atanasie Dabas la scaunul Antiohiei, anume Silvestru, este nevoit să-şi îndrepte şi el paşii spre ţările noastre ospitaliere şi ocrotitoare.

Patriarhul Silvestru a fost de două ori în Principatele Romînești. Prima dată, 1729-1730, a făcut numai un fel de recunoaştere a căilor străbătute de înaintaşii săi Macarie şi Atanasie; dar a doua oară — între anii 1744-1749 a stat în preajma curţiii Mavrocordaţilor timp de cinci ani şi a tipărit mai multe cărţi pentru apărarea şi întărirea ortodoxiei arabo-siriene. Un contrapatriarh, care bătea în struna unirii cu Roma îi fusese pus în coastă. Şi acum biserica arabo-siriană începuse a fierbe cum fierbea de cîteva decenii şi biserica ortodoxă a romînilor din Transilvania. De aceea a plecat de acasă şi a stat cu anii în părţile noastre, pentru ca să poată tipări şi trimite fiilor săi duhovniceşti cărţi folositoare de suflet. El nu era un arab curat, ci un greco-arab din insula Cipru. Dar situaţia aceasta l-a avantajat ca să poată cunoaşte mai bine cele două limbi şi să pătrundă cele două culturi — greacă şi arabă — în care era pe deplin orientat. Deşi ucenic şi Sincel al Patriarhului Atanasie al IV-lea Dabas, el trăise o parte din tinereţea sa ca monah în mănstirile de la Athos.

Din resturile literilor rămase de la Antim Ivireanu, Silvestru reface tipografia arabă din Bucureşti, unde începe să tipărească cîteva cărţi. Cînd împrejurările i se arată mai favorabile în Moldova, el mută tipografia în Iaşi şi o aşează în chiliile mănăstirii Sf. Sava-Stavropighia Sfîntului Mormînt.

1. — Aici — în Iaşi — Patriarhul Silvestru tipăreşte Condac-ul (Condak în limba arabă înseamnă Liturghie) cu o prefaţă semnată de el, în care spune că a corectat limba arabă şi greşelile strecurate în liturghierul greco-arab, tipărit de înaintaşul său Atanasie, la Snagov, în 1701. Păstrează şi el cele două limbi, greacă şi arabă, şi aceeaşi execuţie tipografică cu cerneală neagră şi roşie. Tipărirea s-a făcut în timpul şi cu cheltuiala Voievodului Ioan Mavrocordat, în Mănăstirea Sf. Sava, la 19 iulie, 1745.

2. — A doua carte tipărită de Patriarhul Silvestru la Iaşi este: *Arbitrul adevărului şi expunerea dreptăţii*, care a apărut în anul 1746. Ea este opera mai veche a Patriarhului Nectarie al Ierusalimului, scrisă împotriva catolicilor şi tipărită tot în Iaşi, în Mănăstirea Cetăţuia, la anul 1682, luna iulie, «de cel între ieromonahi Mitrofan». Acesta-i vestitul Mitrofan fost episcop de Huşi şi Buzău[4]). Titlul ei prescurtat este: περί τῆς αρχῆς τοῦ πάπα Αντιρρησις.

Patriarhul Silvestru şi-a dat seama de importanţa ei pentru situaţia de atunci a bisericii sale, de aceea a tradus-o în limba

---

4) C. Erbiceanu: *Bibliografie greacă*, Buc. 1903, p. 3.

arabă și a răspîndit-o printre credincioşii săi. N-a tradus-o însă toată, din cuvînt în cuvînt, ci unele pasagii le-a dat în rezumat. Din această carte se află un exemplar în Biblioteca Academiei R. P. R.[5]) pe cînd din celelalte trei cărţi arabe ce s-au tipărit în Iaşi, nu avem niciun exemplar cunoscut pînă acum, pe teritoriul ţării noastre.

3. — A treia carte, tipărită de Silvestru la Iași în 1747 este : *Colecția scrisorilor a două sinoade convocate la Constantinopol despre catolicismul în Siria.* În această colecţie grecească, s-au tipărit și cinci articole arabe cuprinzînd răspunsul la cele cinci inovaţiuni introduse de catolici în dogma creştină, precum și o parte din Mărturisirea credinţei a bisericii apostolice de răsărit[6]).

4. — A patra carte arabă, tipărită la Iaşi, în anii 1746-1747, este : *Cina cea divină* (Σύταγμα κατά τῶν ʾΑζύμων) opera lui Eustratie Argentis, din insula Hios, traducerea făcută de Masaad Naşu din Damasc şi publicată de Patriarhul Silvestru «pentru folosul creştinilor din eparhia sa». Cartea s-a tipărit sub auspiciile Domnului Moldovei Ioan Mavrocordat şi în zilele Mitropolitului Nichifor al Moldovei, cu strădania diaconului Gheorghe din Alep şi a călugărului Mihail Bezi din Liban, ambii aduşi de Patriarhul Silvestru pentru organizarea tiparului arab în Principatele Romîneşti.

Aceste cărţi, ca şi întreaga operă culturală-bisericească a Patriarhului Silvestru, desfăşurată în capitalele celor două ţări romîneşti, Bucureşti şi Iaşi, a fost descrisă mai pe larg de regretatul preot profesor Vasile Radu în articolul: «Mănăstirea Sf. Spiridon din Bucureşti şi Patriarhul Silvestru al Antiohiei», publicat în revista Istorică Romînă, vol. 3, anul 1933. pp. 11-28. Chestiunea a fost reluată mai tîrziu de către d. prof. Dan Simonescu în colaborare cu fostul student arab în Romînia: Emil Muracade prin art. «Tipar romînesc pentru arabi în secolul al XVIII-lea», publicat în Cercetări Literare, de N. Cartojan şi în extras, Buc. 1939. Dar din ambele articole nu rezultă precis, cînd a venit Patriarhul Silvestru a doua oară în Iaşi. O notă, scrisă în limba greacă pe cele 12 minee greceşti, tipărite la Veneţia în anul 1731-32, pe care Patriarhul Silvestru, ca un omagiu din partea sa, le-a dăruit Mănăstirii Sf. Sava în care a fost găzduit, ne lămureşte pe deplin acest fapt, istoric.

Dăm această notă în traducere:

SILVESTRU DIN MILA LUI DUMNEZEU
Patriarh al fericitei cetăţi Antiohia

În anul una mie şapte sute patruzeci şi patru (1744) în luna mai, am venit în Iaşul ocrotit de Dumnezeu, în timpul domniei prea cinstitului şi prea înălţatului Domn Domn Ioan Ioan Nicolai Voevod şi am poposit în cinstita Mănăstire a celui întru sfinţi părintelui nostru Sava cel sfinţit şi începătorul pustiei (pusniciei),

---

5) Dan Simonescu şi Em. Muracade: *Tipar romînesc pentru arabi*, Buc. 1939, p. 9.

6) Ibidem, p. 8.

în vremea egumeniei prea cuviosului Egumen Kyr Damian. Şi pentru bucuria Sfîntului (Sava) şi mîntuirea sufletului nostru, am dăruit către această sfîntă mănăstire aceste douăsprezece Mineie de faţă; iar cel care va îndrăzni să le răpiască sau să le înstrăineze, să fie afurisit şi blestemat şi neiertat, iar după moarte neputrezit[5]).

*(ss) Silvestru al Antiohiei*

Data şi iscălitura Patriarhului Silvestru sînt repetate şi în limba arabă cu o caligrafie impecabilă, probabil chiar de mîna lui proprie.

Din această notă putem stabili cu precizie, că Patriarhul Silvestru a venit a doua oară în ţara noastră, în luna mai a anului 1744 şi nu în 1745, după cum se arată în articolele amintite mai sus. El a găzduit în M-rea Sf. Sava, care era metocul tuturor ierarhilor răsăriteni ce vizitau Moldova. Acolo a instalat şi tipografia.

Din cele 12 Mineie, donate de Patriarhul Silvestru Mănăstirii Sf. Sava, se mai păstrează în Biblioteca Centrală a Universităţii din Iaşi numai cinci (lunile: aprilie, septembrie, octombrie, noiembrie şi decembrie). Pe verso paginii de titlu de la fiecare Minei se poate vedea nota semnată de Patriarhul Silvestru, bine păstrată.

Cum au ajuns aceste Mineie în Biblioteca Universităţii? În anul 1865, Biblioteca M-rii Sf. Sava, care era una din cele mai bogate biblioteci din Iaşi şi care avusese înaintea tuturor bibliotecilor din Moldova şi caracter de bibliotecă publică, a fost trecută în Biblioteca Universităţii.

Odată cu cărţile de ştiinţă au trecut şi o parte din cărţile de cult în limba greacă, deoarece la această dată nimeni nu mai spera în Iaşi că va mai fi nevoie de ele. Atunci a trecut în Biblioteca Universităţii şi colecţia de Mineie dăruită de Patriarhul Silvestru. Dar n-au fost inventariate separat, ci la un loc cu alte Mineie greceşti provenite din biblioteca Mitropoliei şi cea a mănăstirii Doljeşti, care fuseseră aduse la Universitate în anii 1860-1861. Inventarierea făcută în Catalogul publicat de Cezar-Cătănescu, în 1868 prevede la nr. 344, grupa «Teologia»: Μηναίον, 12 vol. 4⁰ Ἐνετίη (Veneţia) diferiţi ani-reserva 33 exemplare, cu specificarea provenienţei: «Mitrop. şi Sf. Sava». După această inventariere nu se poate preciza dacă cele şapte Mineie ce lipsesc din colecţia dăruită de Silvestru, s-au pierdut înainte de anul 1865 în Mănăstirea Sf. Sava, ori s-au pierdut după 1865 din Biblioteca Universităţii, prin mutările şi evacuările survenite în decursul timpului.

După felul cum se prezintă aceste cinci exemplare se vede

---

5) Această notă, a fost folosită şi de pr. C. Bobulescu în articolul: „Pentru pomenirea lui Alexandru cel Bun“ publicat în Revista Soc. Istorico-Arheologică, vol. XXIV, anul 1934.

că au fost întrebuinţate la slujbă, în biserică, cel puţin o sută de ani.

Din cele cinci minee, patru poartă încă legătura iniţială: tartagii de lemn, acoperite cu piele castanie-închisă. Pe faţa primului tartaj e imprimt un chenar dreptunghiular, cu cîte o floricică la colţuri; iar la mijloc este o iconiţă ovală. Pe două din ele (septembrie şi octombrie) icoana reprezintă pe Maica Domnului cu pruncul în braţe, avînd deasupra cuvintele prescurtate: Μρ Θου adică Μητήρ Θεοῦ. La cele de pe noiembrie şi aprilie însă, iconiţa reprezintă pe profetul David, cu cuvintele: Πρ Δβδ adică Προφήτης Δαβίδ.

Chenarul şi iconiţa au fost suflate în argint. Mineiul de pe decembrie şi-a pierdut legătura iniţială şi a fost legat din nou simplu, în carton şi hîrtie.

Numai nota Patriarhului Silvestru ne dovedeşte că şi el a făcut parte din această colecţie, ce după atîţia ani devine şi mai preţioasă pentru noi. Ea ne aminteşte un episod din istoria mai lungă, veche şi îndepărtată, a legăturilor bisericii noastre cu biserica arabo-siriană din Antiohia. Ea ne pune în faţă icoana unui vrednic patriarh, luptător pentru ortodoxie, care şi-a părăsit de mai multe ori scaunul, refugiindu-se la noi, nu pentru a-şi cruţa propria lui persoană, ci pentru a-şi salva credincioşii de propaganda străină.

*Pr. ILIE GHEORGHIŢĂ*

## SMERENIA CREŞTINĂ

Stilul imprimat vieţii de principiile moralei creştine, poate face impresia că n-ar corespunde exigenţelor reale ale vieţii.

Viaţa, incontestabil, pretinde susţinută desfăşurare de energii, iniţiativă calculată, dar îndrăzneaţă, curaj, atitudine fermă în faţa dificultăţilor întîlnite, cultivarea şi afirmarea simţului de demnitate, de onoare, — deci afirmarea virtuţilor «active».

Creştinismul însă pare a se situa pe poziţia unei concepţii opuse, întrucît în doctrina sa morală se manifestă tributar iubirii, smereniei, iertării, blîndeţii, răbdării, resemnării în faţa dificultăţilor, — deci tributar virtuţilor numite «pasive». Iar accentuarea acestora ar da vieţii caracter «feminin», pe cînd ea cere caracter «bărbătesc»,—ceea ce ar umbri valoarea doctrinei moralei creştine pentru viaţă.

Probă?

Faţă de lipsurile şi dificultăţile vieţii, faţă de lipsa de înţelegere a mulţimilor, de tardivitatea ucenicilor, de viclenia, falsitatea şi răutatea adversarilor, Mîntuitorul ar manifesta numai blîndeţă şi răbdare. Iar cînd a sosit ceasul, deşi nevinovat, s-a lăsat prins şi crucificat fără să schiţeze nici un gest de apărare. Mai mult, în loc să deslănţuie fulgere de mînie asupra acuzatorilor şi crucificatorilor Săi, se roagă Tatălui ceresc pentru iertarea lor (Lc. 23, 34). Interzice apoi creştinului mînia şi-i cere să nu se împotrivească celui rău, iar celui ce-l loveşte peste obrazul drept, să-i întoarcă şi pe celălalt (Mt. 5, 39).

Deci morala creştină n-ar fi de natură a insufla credincioşilor atitudini bărbăteşti în trăirea vieţii, dimpotrivă, i-ar anula elanul, degradînd-o la viaţă de sclav—ceea ce nu-i compatibil cu demnitatea şi onoarea cuvenite făpturii celei mai alese de pe pămînt: omului ca om.

Şi totuşi adevărul este altul, căci conceptul real despre creştinism nu se poate cîştiga din interpretări singularizate, desfăcute din legătura organică a osaturii sale doctrinare.

Sfinţii Apostoli — primii trăitori, după Mîntuitorul, ai principiilor creştine — au simţit creştinismul — evanghelia ca «puterea lui Dumnezeu» (Rom. 1, 16), mărturisind că «Dumnezeu nu le-a dat duhul temerii, ci al puterii» (2 Tim. 1, 7) — ceea ce vădeşte caracterul său bărbătesc.

Însuşi întemeetorul creştinismului, Mîntuitorul, a fost bărbat în accepţia nobilă a cuvîntului.

Astfel din relatările sfintelor evanghelii înţelegem că El dis-

pune de o excelentă constituţie fizică, servind ca model de înfăţişare bărbătească. In toată viaţa Sa — de la ieslele din Vitleem şi pînă la crucea de pe Golgota — nu-i surprindem nici o deficienţă fizică. Obişnuit cu lipsurile, cu intemperiile, se odihneşte tot atît de bine sub cerul liber, pe banca din corabie, ca şi în adăpostul unei case; cutreeră neobosit regiunile, propovăduind mereu cuvîntul divin, mîngîind pe cei oropsiţi, vindecînd tot felul de bolnavi, purtînd discuţii, adeseori obositoare cu adversarii Săi— şi aceasta zi de zi, timp de trei ani. Chiar şi în timpul Sfintelor Sale Patimi, deşi biciuit şi torturat, nu-şi pierde din înfăţişarea Sa bărbătească.

Dar pe lîngă robusteţea fizică, *bărbatului* i se mai cere să dispună şi de anumite calităţi spirituale: judecată clară în descifrarea şi aprecierea realităţii din jur, conturare precisă a scopurilor urmărite, stăpînire de sine, spirit de iniţiativă, curaj statornic, voinţă inflexibilă, impermiabilitate morală faţă de ispitele atît de insistente şi înşelătoare ale vieţii cotidiane. — Şi toate acestea le întîlnim în formă desăvîrşită în persoana Mîntuitorului. El are, din început, conştiinţa limpede a misiunii Sale: împlinirea voiei Tatălui ceresc, — şi fiecare cuvînt, gest, pas, servesc aceasta. Nici cei mai înverşunaţi duşmani ai Săi, nu I-au putut reproşa vreo abatere de la legea divină. Mîntuitorul îi întreabă: «Cine dintre voi mă va vădi de păcat?» (In. 8, 46). — Despre lume şi lucrurile din ea, despre oameni, despre Sine şi rostul Său pămîntesc are concepţie clară. Priveşte totul cu ochi deschişi şi emite judecăţi de valoare morală pe care timpul nu le infirmă. Nici o situaţie, fie de bucurie, fie de întristare — nu l-a putut determina să rostească un cuvînt sau să facă un gest nepotrivit. Calomniei şi batjocurei nu le răspunde cu aceeaşi monedă.

Atitudinea *bărbatului* trebuie apoi să se caracterizeze prin iubirea adevărului. Şi Mîntuitorul spune totdeauna numai ceea ce gîndeşte şi întreaga Sa comportare poartă timbrul adevărului şi al onestităţii, căci *gîndirea Sa este adevărul, voirea Sa sfinţenia, fiinţa Sa desăvîrşirea.* Adversarii Săi trebuie să mărturisească: «Ştim că eşti drept şi nu cauţi la faţa nimănui» (Mt. 22, 16). Plin de curaj păşeşte în faţa oricui şi-şi expune învăţătura Sa în formă concisă şi limpede şi cu atîta energie încît ascultătorii uimiţi exclamă: «Învaţă ca unul ce are putere, iar nu cum învaţă cărturarii» (Mc. 1, 22).

Venit să întemeieze împărăţia lui Dumnezeu în toată lumea, pentru timpul de aici şi pentru veşnicie, Mîntuitorul are viziunea clară a lucrurilor şi plan privind toate detaliile, aruncînd ancora sentinţelor Sale morale prin veacurile de aici în veşnicie (vezi O. Cohansz: Mannhsftigkeit, 1935).

Ce spirit de iniţiativă, ce curaj întreprinzător. Şi planul misiunii Sale l-a realizat sistematic şi ferm, deşi mari erau dificultăţile şi adversităţile întîlnite: lipsa de înţelegere a mulţimilor, oscilarea aderenţilor, rezistenţa adversarilor, suspectare şi calomnii, lipsa rezultatelor de moment. Totuşi propovăduieşte zi de zi cuvîntul divin, evanghelia trebuie să se propovăduiască la toate popoarele (Mc. 13, 10). Nimeni nu-L abate de la ţinta fixată.

De curaj *personal* a dat dovadă Mîntuitorul spre exemplu în timpul furtunii de pe mare. Pescarii galileeni, deşi obişnuiţi cu mînia valurilor, sînt cuprinşi de frică. Îl trezesc pe Mîntuitorul adormit şi El, liniştit, linişteşte furia apelor (Mt. 8, 24-26).

Mai mult curaj decît în faţa puterilor naturii arată Mîntuitorul în propovăduirea Sa. El, cel unul, nu ezită să se opună concepţiilor religioase ale mulţimii, arătîndu-le falsitatea şi descoperindu-le adevărul. Înfruntă fără teamă, pe farisei şi cărturari, numindu-i făţarnici... povăţuitori orbi... şerpi, pui de vipere (Mt. 23, 23 urm.) ceea ce-i aduc duşmănia lor înverşunată.

Dar nimic nu-l face să renunţe la împlinirea misiunii Sale. Punctul culminant al atitudinii Sale curajoase, îl ajunge Mîntuitorul, desigur, în timpul Patimilor sale. «Iată ne suim la Ierusalim... Fiul Omului va fi ocărît, batjocorit, scuipat, bătut, omorît» (Lc. 18, 31-33). Mîntuitorul ştia precis ce-l aşteaptă, se putea sustrage suferinţelor şi totuşi merge cu curaj în întîmpinarea lor, suportînd totul fără să rostească un cuvînt de durere sau de revoltă. Viaţa pămîntească Şi-a încheiat-o credincios misiunii Sale.

Trăsăturile bărbăteşti ale persoanei Mîntuitorului le identificăm şi în structura doctrinară a religiei Sale. E firesc să fie aşa, fiindcă orice creator imprimă, în mod normal, operei sale specificul structurii sale sufleteşti.

Astfel religia creştină apare de la început cu conţinut dogmatic bine închegat. Dogma trinitară, cea despre creaţiune, căderea în păcat, mîntuire, judecata din urmă, desăvîrşirea în Dumnezeu, constituie un sistem doctrinar unitar, superior oricărei alte religii, dînd răspuns limpede întrebărilor gîndirii şi problemelor spirituale.

Morala creştină, deşi centrată pe iubirea evanghelică — ceea ce i-ar putea da un profil mai puţin bărbătesc — nu-i deficitară nici ea sub aspectele afirmării în viaţa credincioşilor. Căci ce pretinde, în definitiv, Mîntuitorul? A fixat credincioşilor un ţel: mîntuirea, şi le pretinde cu insistenţă să se străduiască pentru dobîndirea ei — ceea ce, evident, cere efort, hotărîre neşovăelnică, atitudine bărbătească în trăirea moralei creştine.

Desigur, iubirea pe care-i axată morala creştină, este întîia şi cea mai mare poruncă (Mt. 22, 38). Dar, după conceptul Mîntuitorului, iubirea aceasta să nu fie diluată, să nu fie impregnată de fals sentimentalism, de reverii care exaltă judecata sănătoasă. Iubirea faţă de Dumnezeu să fie «din toată inima, din tot sufletul, din tot cugetul» (Mt. 22, 37) — dăruirea totală faţă de El — dăruire care să se resimtă şi practic în toate aspectele vieţii. «Nu cel ce-Mi zice: Doamne, Doamne! va intra în împărăţia cerurilor, ci cel ce face voia Tatălui Meu, Care este în ceruri» (Mt. 7, 21). Creştinul adevărat se cunoaşte nu după mulţimea cuvintelor rostite mecanic la rugăciune, ci după faptele sale — căci acestea verifică autenticitatea creştină a fondului său sufletesc. După cum Mîntuitorul a avut în toate drept criteriu de conduită şi lucrare împlinirea voiei Tatălui ceresc, la fel şi creştinii să-şi orienteze gîndirile şi cuvintele, atitudinile şi faptele, în viaţa particulară şi publică, după exemplul Mîntuitorului. Evident,

împlinirea unui astfel de program de viaţă cere atitudinea morală fermă, bărbătească, de care au dat dovadă, chiar în primele veacuri creştine, martirii.

Ca ilustrare pentru caracterul bărbătesc al creştinismului serveşte şi practicarea celorlalte virtuţi cerute credincioşilor de Mîntuitorul: realizarea dreptăţii, iubirea faţă de aproapele, credincioşie şi conştiinciozitate în împlinirea datoriilor de orice natură ş. a.

Mai notăm că pentru propovăduirea religiei înzestrate cu astfel de caracter, Mîntuitorul şi-a ales şi bărbaţi — pe sfinţii apostoli — înzestraţi cu caracter tare, făcîndu-i să renunţe la comodităţile vieţii de familie, să suporte, împreună cu El, obosele călătoriilor, foame şi sete. Pentru a-i elibera de sfială şi teamă în faţa oamenilor, îi lasă să asiste la propovăduirea Lui în faţa mulţimilor, la discuţiile cu fariseii şi cărturarii — adversarii Săi permanenţi —, îi trimite la propovăduirea de probă în localităţile galileene şi le pune în vedere că propovăduirea învăţăturii Sale le va aduce multe dificultăţi şi neplăceri. Iar crescuţi în şcoala aspră a Mîntuitorului, sfinţii Apostoli, după Pogorîrea Sfîntului Duh, într-adevăr propovăduiesc cu bărbăţie învăţatura creştină. Faptele Apostolilor şi epistolele Apostolilor oferă date lămuritoare şi concludente. Îndeosebi trebuie menţionate în privinţa aceasta textele din 2 Cor. 4, 7 urm.; 6, 4 urm.; 11, 22 urm.

Concluzia? Creştinismul nu voieşte nicidecum să imprime vieţii credincioşilor săi atitudini necorespunzătoare demnităţii şi onoarei de om, — dimpotrivă.

Dar dacă acesta-i profilul doctrinar al creştinismului, atunci cum se încadrează în el smerenia, virtute specific creştină, care nu pare a avea caracter bărbătesc, pe care însă Mîntuitorul şi sfinţii Apostoli şi sfînta noastră Biserică pun atît accent în trăirea vieţii?!

Întrebarea implică problema mai largă a existenţii virtuţilor «active şi pasive» în morala creştină (vezi O. Cohansz: Kraftentfaltung und Duldergeist, 1936).

Deci o succintă analiză a acestei probleme.

Desigur, morala creştină dispune de multiple şi variate virtuţi. Acestea nu se înserează însă una lîngă alta izolate, fără aderenţă interioară între ele, ci ţîşnind din acelaşi unic izvor, formează un tot unitar, organic, bine închegat. Căci legea morală creştină ca expresia voiei divine, în esenţa ei fiind *una*, toate datoriile creştinului, după înseşi cuvintele Mîntuitorului fiind sintetizate în porunca *unică* a iubirii, între viaţa interioară şi cea exterioară trebuind să fie corespondenţa cea mai perfectă şi să formeze o *unitate*, desăvîrşirea morală asemenea fiind numai *una*, evident şi virtutea creştină, după fiinţa ei, este *una* şi numai varietatea şi multiplicitatea relaţiilor vieţii umane fac ca ea să ia diferite înfăţişări, — şi deci să vorbim de diferite virtuţi.

Iar activînd constant şi permanent pentru realizarea binelui, firește, locul de frunte între virtuţi îl ocupă cele raportate direct la Binele absolut: Dumnezeu, adică cele trei virtuţi teologice: *credinţa* în Dumnezeu şi învăţăturile Sale, *nădejdea* în Dumnezeu, cu caracterul ei dublu: dorinţa după Dumnezeu, după pose-

siunea Lui şi încrederea în ajutorul Lui, în realizarea făgăduinţelor Sale, — şi *iubirea* lui Dumnezeu: dăruirea întregii fiinţi umane în mîinile Lui. Fiind direcţionate spre Binele absolut, virtuţile teologice sînt dinamice, generînd imbold puternic spre fapte bune, tărie de voinţă, entuziasm religios, spirit de jertfire pentru cele divine: «Aceasta este biruinţa, care a biruit lumea: credinţa noastră» (1 In. 5, 4). Virtuţile teologice constituie suportul şi dinamica vieţii creştine.

Se înserează apoi virtuţile morale, care circumscriu viaţa creştină după complexitatea aspiraţiilor şi trebuinţelor fireşti, — axate pe virtuţile cardinale: *înţelepciunea* — servind de ghid întregii comportări a omului pentru a nu cădea în plasa patimilor: *dreptatea* — indicînd fiecăruia locul cuvenit şi apărîndu-i drepturile sale; *bărbăţia* — însuflînd puterea de a nu se lăsa prin nimic abătut de la calea binelui şi *cumpătarea*, căreia-i revine să disciplineze poftele interioare pentru a nu primejdui realizarea binelui.

Virtuţile teologice şi cele cardinale ar constitui grupul celor «active», imprimînd vieţii creştinului caracter bărbătesc, iar în subordine faţă de cele cardinale ar activa «virtuţile pasive», îndeosebi blîndeţea, răbdarea, clemenţa şi smerenia, care ar imprima vieţii un caracter «feminin».

Dar morala creştină ortodoxă—în care se autentifică integral şi autentic învăţătura morală a Mîntuitorului — nu face această deosebire şi nu întrebuinţează termenii «active şi pasive» cu privire la virtuţi.

Fiecare virtute îşi are doar rostul său definit şi numai activînd raţional în legătură organică cu celelalte, rodeşte binefăcător pentru viaţa creştinului. Activînd izolat şi nedisciplinat, exagerat, virtuţile îşi pot pierde din caracterul de virtute creştină. Intensitatea vieţii nu sporeşte în conţinutul ei creştin, dacă virtuţile numite «pasive», anulează efortul celor numite «active», dar nici dacă acestea le ignorează pe celelalte. Fiecare virtute are o funcţiune necesară vieţii creştine.

Astfel — fiindcă-i vorba de virtuţile «pasive» — blîndeţii îi revine misiunea primă să reglementeze mînia. Zicem: «să reglementeze» şi nu să desfiinţeze în general mînia, fiindcă nu orice mînie este păcătoasă. Mînia, ca «activarea vieţii instinctive» e dată de Creator fiecărei făpturi vii pentru a înlătura ceea ce-i este dăunător, rău, intră deci în acţiunea instinctului de conservare. În sfera morală intră mînia abia cînd fiinţa raţională ia atitudine deliberată faţă de manifestările ei. Atunci apare mînia conştientă care, la rîndul ei, poate fi bună sau rea, după cum promovează sau împiedică realizarea binelui. Deci rea a fost mînia lui Irod împotriva Copilului născut în Vitleem sau a fariseilor şi cărturarilor împotriva lui Iisus din Nazaret: Mîntuitorul lumii. Rea este mînia şi cînd întrece măsura raţională, transformîndu-se în răzbunare.

Dar s-ar putea obiecta că Mîntuitorul a condamnat *orice* mînie. «Aţi auzit că s-a zis celor de demult: să nu ucizi, iar cel ce va ucide, va fi vinovat de dat judecăţii. Eu însă vă zic că tot cel ce se mînie pe fratele său degeaba va fi vinovat de dat ju-

decăţii...» (Mt. 5, 21-22). Contextul arată însă că aici Mîntuitorul are în vedere mînia alimentată cu neîmpăcată ură personală şi cu voinţă expresă de a face semenului un rău, precum şi mînia fără nici un motiv. Aceasta o condamnă Mîntuitorul. Sînt doar texte scripturistice din care înţelegem că Mîntuitorul nu condamnă *orice* mînie.

Astfel în parabola despre iertarea datornicului: «Şi *mîniindu-se* stăpînul lui (datornicului nemilostiv) l-a dat muncitorilor, pînă va plăti toată datoria» (Mt. 18, 34); în parabola despre ospăţul cel mare: «au început toţi a-şi cere iertare... atunci *mîniindu-se* stăpînul casei...» (Lc. 14, 18-21); Mîntuitorul Însuşi plin de mînie a izgonit din Biserică pe negustori şi zarafi (Mt. 21, 12).

Cine însă se mînie pe fratele său fără motiv întemeiat şi trece în exces, acela se face vinovat «de dat judecăţii».

Obiecţiunea menţionată induce şi textul de la Rom. 12, 19-21; «Nu vă răzbunaţi singuri, ci lăsaţi loc mîniei (lui Dumnezeu), căci scris este: a Mea este răzbunarea, Eu voi răsplăti — zice Domnul... nu te lăsa biruit de rău, ci biruieşte răul cu binele». Desigur, în ultima instanţă răsplata (răzbunarea) revine, după concepţia creştină, lui Dumnezeu. Dar acelaşi apostol spune, cu referire la dregători: «Dregătorii nu sînt spaimă pentru fapta bună, ci pentru cea rea... dacă faci rău, teme-te, căci nu în zadar poartă sabia...» (Rom. 13, 2-5). Şi nu numai pe dregători, ci şi pe fiecare în parte îl socoate sfîntul Apostol Pavel îndreptăţit să-şi pretindă dreptul său, îndemnîndu-i însă pe creştinii din Cornit să-şi aleagă judecători din mijlocul lor (I Cor. 6, 1 urm.). El însuşi se adresează procuratorului roman împotriva persecutorilor săi (F. A. 24, 10 urm.) şi apelează chiar la judecata cezarului (F. A. 25, 11 urm.). Deci Sfîntul Apostol Pavel condamnă setea de răzbunare personală atît de înrădăcinată atunci, pe cînd judecata dreaptă pentru nedreptăţi săvîrşite n-o socoate incompatibilă cu principiile creştine.

«Nu te opune răului» are sensul ca creştinul să fie totdeauna pregătit pentru lămurirea divergenţelor prin bună înţelegere şi blîndeţă, deci, cînd nu-i necesar să nu se opună adversităţilor. Aceeaşi interpretare o are şi textul de la Mt. 5, 38 urm.: «Aţi auzit că s-a zis: ochi pentru ochi şi dinte pentru dinte. Eu însă vă zic: nu vă împotriviţi celui rău...». În Vechiul Testament există legea talionului, aplicarea căreia normal revenea autorităţilor, intrase însă adînc în practica personală, însoţită de ură înverşunată. Acestei stări voieşte Mîntuitorul să-i pună sfîrşit, fără să se ridice împotriva dreptului de judecată al autorităţilor sau a condamna orice judecată (Mt. 5, 22).

Deci blîndeţea reglementînd raţional şi temperînd mînia, rolul ei nu-i de minimă importanţă şi nu se vădeşte «pasivă» pentru viaţă, dimpotrivă, mai ales că ea realizează fapte bune şi fără să fie determinată de mînie. Relaţiile sociale normale dintre oameni trebuie să poarte timbrul ei şi nu al mîniei.

Dar dificultăţi în realizarea binelui poate procura şi deprimarea sufletească, tristeţea, micşorînd sau chiar risipind entuziasmul şi ducînd adesea la împlinirea datoriilor cu dezgust, fără

aderenţă interioară. Celui ce se află în astfel de situaţii, morala creştină îi oferă virtutea răbdării, pentru a-l întări împotriva deprimării sufleteşti şi a-l ţine pe calea binelui. Prin virtutea răbdării — atitudinea sufletească moral echilibrată în mod deliberat — morala creştină voieşte să-l facă deci pe credincios să nu se tulbure în interiorul său pentru neajunsuri din lumea aceasta, nici să nu se lase antrenat în exterior la fapte nepotrivite. Dar cu resemnarea docilă şi lăsarea în «voia sorţii», fără a întreprinde ceva din disperare sau din lene, răbdarea creştină n-are nimic comun. Şi apoi virtutea răbdării se reazimă pe motive superioare, pe valori moral-religioase superioare, în ultima instanţă pe iubirea faţă de Dumnezeu şi pe ajutorul harului divin. Înţeleasă în felul acesta, răbdarea creştină n-are caracterul unei virtuţi «pasive», cu atitudine sufletească negativă, anihilatoare de entuziasm creator în viaţă. Misiunea ei este să promoveze binele, să elibereze «puterile virutuoase» ale fiinţei umane din plasa deprimării sufleteşti, să le deschidă posibilităţi de dezvoltare şi să contribuie la realizările lor (Rom. 5, 3-5). Faptul acesta firește, cere desfăşurare de energii morale şi nu atitudine pasivă.

Blîndeţea voieşte să reglementeze şi tempereze deslănţuirile mîniei; răbdarea să dea rezistenţă pentru înfrîngerea dificultăţilor, iar clemenţa — socotită şi ea virtute «pasivă» — să îndulcească pedepsele exterioare meritate, desigur, conducîndu-se de motive bine cumpănite. Ea voieşte să înmoaie severitatea excesivă derivată din litera rea a legii, dar nu se opune severităţii chibzuite, determinate de împrejurări date.

Deci blîndeţea, răbdarea, clemenţa timbrate ca virtuţi «pasive», n-au nicidecum acest caracter. Ele nu procură dificultăţi virtuţilor «active», nu le răpesc elementul lor eroic, dimpotrivă le sprijinesc şi contribuie la dezvoltarea şi lucrarea lor, înlăturînd excesele cu influenţe negative asupra vieţii şi rodind binefăcător pentru aceasta, — deci au rol activ.

Revenind acum la smerenie, repetăm întrebarea: cum se potriveşte ea cu caracterul «bărbătesc», necesar vieţii? Nu sînt demnitatea şi onoarea cerute de acestea şi smerenia noţiuni contradictorii între ele?

Analiza superficială a problemei ar putea da, fără ezitare, un răspuns afirmativ, mai ales că uneori, teoretic şi practic, este dificil a concilia pretenţiile demnităţii şi ale onoarei cu cele ale smereniei (menţionăm că în Noul Testament cuvîntul onoare cu sinonimele sale este cu mult mai frecvent, decît cuvîntul smerenie cu sinonimele sale, cca 281 faţă de cca 156).

Deci este smerenia creştină virtute «pasivă», minoră? Sau poate mai curînd i se dă o interpetare greşită, cu rezonanţă minoră asupra eficienţei moralei creştine în realitatea vieţii? (vezi O. Cohansz: Selbsterhögung und Selbstbescheidung, 1936).

Într-adevăr, mulţi interpretează smerenia creştină drept renunţare la orice onoare exterioară, drept mutism total faţă de lezarea ei, lipsă de reacţiune faţă de nedreptate, ignorarea calităţilor şi talanţilor proprii şi reliefarea slăbiciunilor, deficienţelor proprii, — adică smerenia creştină ar însemna: disprețuirea

camuflată a persoanei proprii, — ceea ce evident, nu poate da fermitate vieţii.

Iar Mîntuitorul, prin cuvînt şi faptă, pare a confirma acel fel de interpretare a smereniei creştine.

Sfînta Scriptură relatează doar că Mîntuitorul s-a pogorît din cer şi luînd chip de rob şi-a acoperit strălucirea Sa divină cu haina înfăţişării omeneşti (Fil. 2, 6 urm.); decenii Şi-a ascuns însuşirile Sale divine sub firma unui meseriaş; S-a lăsat prins fără nici o rezistenţă; a urcat Golgota «Ca o oaie la junghiere şi ca un miel fără de glas înaintea celui ce-l tunde, aşa nu şi-a deschis gura sa» (F. A. 8, 32; Is. 53, 7); a răspuns cu tăcere şi rugăciune cuvintelor de ocară aruncate Lui (vezi sfîntul Vasile cel Mare: Predica despre smerenie).

Deci menţionata interpretare dată smereniei nu poate fi socotită eronată... Mîntuitorul o confirmă.

Să fie aşa?!

Dar, pentru lămurire, adresîndu-ne tot sfintei Scripturi, vom desprinde din ea şi alt fel de atitudini ale Mîntuitorului.

S-a născut în sărăcie, ieslea servindu-i de leagăn şi totuşi cîntecul de leagăn i-L cîntă «oastea cerească» (Lc. 2, 13-14); îngeri şi stele îi sînt crainici; păstori şi înţelepţi vin să I se închine, — deci are parte de onoruri neîntîlnite la naşterea nici unui alt copil pe pămînt. Da, urmează un timp îndelungat de anonimat, dar de la părăsirea Nazaretului şi pînă la Vinerea Patimilor este drumul triumfului roditor de mîntuire pentru omenirea întreagă.

Părăsind anonimatul din Nazaret începe activitatea publică şi Mîntuitorul ajunge în publicitatea cea mai largă. Acum însuşirile Sale se manifestă în toată strălucirea lor: înţelepciune şi puterea oratoriei, puterea de influenţă asupra sufletelor, săvîrşirea minunilor, — nici o însuşire nu rămîne nevalorificată.

Mai mult, fiul teslarului din Nazaret se prezintă ca Mesia cel mult aşteptat; este coştient de divinitatea Sa, de misiunea Sa, de superioritatea puterii şi ştiinţei Sale, căci toate îi sunt date de Tatăl ceresc (Mt. 17, 27). Iar dacă unora li se pare că de smerenie ţine a socoti, în orice împrejurare, pe alţii mai buni şi mai mari decît pe el, — Mîntuitorul se prezintă pe *Sine* mai bun şi mai mare decît toţi ceilalţi. Discuţiile în contradictor nu-l clatină în siguranţa Sa. In divergenţe de păreri nu renunţă la afirmaţiile Sale, dimpotrivă le socoate ca pe singurele adevărate. Supunerea şi ascultarea — semne caracteristice smereniei creştine — le aplică faţă de părinţi şi de autorităţile legale, refuzîndu-le însă fariseilor şi tîlcuitorilor de lege, cărora le opune acel apodictic: dar Eu vă spun vouă; separă autoritar adevărul şi rătăcirea şi pretinde tuturor să-I dea cuvenita cinstire şi recunoaştere; voieşte să cucerească lumea întreagă: «Această Evanghelie se va propovădui în toată lumea» (Mt. 24, 14). Numele Său se face cunoscut în cercuri tot mai largi şi în regiuni tot mai îndepărtate, admiratori vin în număr tot mai mare şi I se închină şi El nu refuză; la intrarea în Ierusalim (Duminica Floriilor) acceptă onoruri împărăteşti, iar fariseilor, care-i cereau să impună tăcerea le răspundea: «De vor tăcea aceştia, pietrele vor

striga» (Lc. 19, 40); lucrarea întreruptă de moartea Sa n-o dă uitării, învie şi continuă; numele Său se ridică deasupra tuturor numelor şi spune despre sine că la timpul hotărît va judeca lumea întreagă. Poate fi aceasta smerenie în interpretarea menţionată?

Pe Sfinţii Apostoli îi îndeamnă la smerenie, dar de altă parte prin alegerea lor la sfînta misiune a propovăduirii cuvîntului divin, prin recunoaşterea bunelor lor calităţi, cultivă în ei sentimentul valorii proprii, conştiinţa demnităţii, spunîndu-le: «Voi sînteţi sarea pămîntului... lumina lumii» (Mt. 5, 13-14) şi «Eu vă rînduiesc împărăţie, cum Mi-a rînduit Mie Tatăl, să şedeţi pe tronuri şi să judecaţi cele 12 semenţii ale lui Israil» (Lc. 22, 29-30).

Ce perspective strălucite pentru bieţii pescari?

Mîntuitorul ştie să le întărească atît de mult încrederea în ei înşişi, încît mai tîrziu, în propovăduirea lor, se vor înfăţişa plini de curaj în faţa oricui.

Pentru a fi smerit Mîntuitorul nu-i îndeamnă pe sfinţii apostoli să-şi ascundă talanţii lor, să pună lumînarea lor aprinsă sub vas, ci în sfeşnic ca să lumineze tuturor (Mt. 5, 14-16); ceea ce le spune El la întuneric, ei să spună la lumină (Mt. 10, 27), în faţa lumii să-şi manifeste puterile lor minunate, răspîndind lumina învăţăturii divine. Iar sfinţii apostoli s-au conformat deplin cuvîntului Mîntuitorului, fiindcă era poruncă pentru ei şi ajutorul de sus nu le lipsea.

Cele relatate pînă acum ar putea face impresia că învăţătura creştină ar fi un complex de principii contradictorii sau, oricum, de principii greu de conciliat întreolaltă, cum par a fi spre exemplu: onoarea şi smerenia, — totuşi principii aplicabile în viaţă, cînd unele, cînd altele, fără legătură organică între ele; după oportunitatea împrejurărilor. În cazul acesta însă creştinismul n-ar mai fi de origine divină şi întemeietorul lui n-ar fi Dumnezeu-Omul Iisus Hristos.

Afirmaţie inacceptabilă, fiind inexactă. Principiile învăţăturii creştine formează un întreg doctrinar unitar, fără nici o contradicţie între ele.

Dar, în orice caz, dacă smerenia creştină are sensul menţionat: ignorarea persoanei şi aptitudinilor proprii, căutarea cu orice preţ a înjosirii proprii, — atunci, evident, n-o putem identifica la Mîntuitorul şi sfinţii apostoli.

Şi totuşi smerenia este virtute specific creştină. În cazul acesta însă ea nu poate avea sensul menţionat, căci tocmai creştinismului îi revine meritul de a fi redat omului demnitatea de om, în contrast cu concepţia antichităţii pre-creştine care leză în om omul. Nu poate avea sensul menţionat, fiindcă smerenia este virtute, iar virtutea creştină nicicînd nu poate însemna neadevăr. Criteriul ei îl constituie adevărul şi realitatea.

Deci care-i sensul smereniei în concepţia creştină?

Ne adresăm, firește, tot izvoarelor revelațiunii divine și ele ne vor furniza toate elementele pentru formarea răspunsului cuvenit (vezi L. Gillen: Demut des Christen nach dem N.T. in Zeitschrift für Aszetik Mystik, 1938/4).

Dar analizînd textele respective din sfînta Scriptură şi pe

lemeiul interpretării lor în lucrările sfinților părinți și scriitorilor bisericești, înțelegem că concepția Mîntuitorului despre smerenie este sintetizată de El însuși în afirmația repetată: «Cel ce se va înălța pe sine, acela se va smeri, iar cel ce se va smeri pe sine, acela se va înălța» (Mt. 23, 5-12; Lc. 14, 11; 18, 14 și loc. paralele), principiu exprimat și în alte formulări (Mt. 20, 26-28 ș. a).

Astfel odinioară ucenicii L-au întrebat pe Mîntuitorul: «Cine este mai mare în împărăția cerurilor»? (Mt. 18, 1). Dorința afirmării și măririi i-a îmboldit să pună întrebarea. Și Mîntuitorul a așezat în mijlocul lor un prunc, spunîndu-le între altele: «De nu vă veți face ca pruncii, nu veți intra în împărăția cerurilor. Cel ce se va smeri ca pruncul acesta, acela este mai mare în împărăția cerurilor» (Mt. 18, 3-4). Deci înălțarea este rodul smereniei, iar aceasta este condiția necesară pentru intrarea în împărăția cerurilor și criteriu pentru fixarea locurilor în ea.

Altă dată, vorbind despre farisei, Mîntuitorul îi caracterizează ca rîvnitori neobosiți după măriri, întrucît voiesc lauda oamenilor pentru faptele lor; își împodobesc hainele; iubesc pretutindeni locurile de frunte, pretind celorlalți să li se închine, și să le dea titlul de învățători.

Condamnînd atitudinea fariseilor, Mîntuitorul spune ucenicilor: «Voi însă să nu vă numiți nici învățători... nici povățuitori... cel mai mare dintre voi să vă fie slugă. Căci cel ce se va înălța pe sine, se va smeri, iar cel ce se va smeri, se va înălța» (Mt. 23, 5-12). Deci creștinul adevărat n-are să aștepte recompensă omenească pentru faptele și împlinirea datoriilor sale, nici să-și asume titluri și merite necuvenite; el să se socoată pe sine egal cu semenii săi; ascultător întru toate lui Dumnezeu, iar cînd are o situație socială superioară, să nu se afișeze în locurile de frunte, ci să-și servească semenii. Slujirea acestora nu-i va micșora cinstea, dimpotrivă, îi va aduce *cinstea* la care Mîntuitorul nu cere nimănui să renunțe. Smerenia creștină înseamnă slujire. Autoînălțarea nemeritată duce la smerire în sensul ei minor, iar autosmerirea sinceră și rațională la înălțarea meritată.

Asupra acestui adevăr insistă Mîntuitorul și în textul de la (Lc. 14, 7-11), unde-i vorba de un ospăț la care unii, fără să merite se așează pe locurile de frunte, ca apoi cu rușine să se așeze pe locurile din urmă, trebuind să cedeze locurile celor ce s-au așezat la urmă, deși meritau să se așeze în frunte. Dar cînd gazda te va invita să ocupi locul de frunte, să nu-l refuzi. — Dar faptul că te-ai așezat pe locul din urmă nu-ți este spre rușine și chemarea la locul de frunte îți este spre cinste. Acesta-i sensul cuvintelor: «Cine se va înălța pe sine, se va smeri, iar cine se va smeri pe sine, se va înălța». Evident, principiul are explicare în viața socială pămîntească. Pentru Mîntuitorul însă el constitue întîi principiul ierarhizării sociale în împărăția harică și cerească. Aci autosmerenia sinceră deschide drumul spre înălțare și mărire (vezi Sfîntul Vasile: Predica despre smerenie).

Exemplul desăvîrșit pentru smerenie în slujire, de care se vorbește în textul menționat, îl oferă Mîntuitorul Însuși, cînd afirmă: «Fiul Omului n-a venit ca să I se slujească, ci ca să

slujească» (Mt. 20, 28), afirmaţie pe care a realizat-o cu fapta, aducînd omenirii mîntuirea.

Smerenia şi înălţarea, autoînălţarea şi căderea brutală sînt contrapuse şi în cuvintele rostite de Preacurata Fecioară Maria, în casa Elisabetei, rudenia sa: «Domnul... a căutat spre smerenia roabei Sale şi iată de acum mă vor ferici toate neamurile. Că mi-a făcut mărire Cel Puternic — sfînt fie numele Lui... pogorît-a pe cei puternici de pe scaune şi a ridicat pe cei smeriţi, pe cei flămînzi i-a umplut de bunătăţi, iară pe cei bogaţi i-a scos afară deşerţi» (Lc. 1, 48-53).

Preacurata Fecioară se numeşte pe sine: *roabă*, cuvînt umilitor, — de el a legat însă Dumnezeu cea mai mare cinstire ce se poate da unei făpturi umane. Roaba lui Dumnezeu în cazul dat a devenit: Maica Domnului (în dicţionarul nostru religios creştin cuvîntul rob n-are sens umilitor, întrucît semnifică ascultarea şi supunerea totală a credinciosului faţă de Dumnezeu).

Preacurata Fecioară, învrednicită să fie Maica Domnului, constitue probă concretă pentru relaţia organică dintre smerenie şi onoare în împărăţia divină.

Smerenia creştină nu cere deci renunţare la orice fel de cinste, numai la cea nemeritată, iar pe cea meritată o aduce ea. Între smerenie şi cinste există legătură lăuntrică.

Reţinem pînă acum că în noţiunea smereniei intră slujirea, ascultarea, cinstea meritată.

După sfîntul apostol Petru smerenia face parte din conţinutul moralităţii creştine (I Petr. 3, 8), adăugînd că «Dumnezeu celor mîndri le stă împotrivă, iar celor smeriţi le dă har». «Deci smeriţi-vă... ca să vă înalţe la timpul cuvenit» (I Petr. 5, 5-6), — cuvînt repetat şi de sfîntul Iacob în epistola sa, (4, 6) amintind de cuvintele Mîntuitorului: «Cine se va înălţa pe sine...».

Sfîntul apostol Pavel asemenea vorbeşte despre smerenie. Apostolatul îl socoate slujire smerită adusă lui Dumnezeu. Faptul că el s-a smerit, predicînd evanghelia gratuit Corintenilor, nu-l socoate o greşeală, ci spre lauda lui. Smerenia este vrednicia sa pentru înălţarea Corintenilor (2 Cor. II, 7-9). Desigur, cuvînt greu de înţeles pentru cine consideră smerenia creştină şi onoarea noţiuni contradictorii.

Doctrina creştină despre virtutea smereniei o expune sfîntul apostol Pavel îndeosebi în epistola către Filipeni, insistînd şi el asupra relaţiei lăuntrice dintre smerenie şi înălţare, dintre smerenie şi mărire (Este bine cunoscutul text despre chenoză). Mîntuitorul este prezentat aici drept pildă, prin definiţie, a smereniei creştine, căci «în chipul lui Dumnezeu fiind... s-a deşertat pe Sine, chip de rob luînd... S-a smerit pe Sine, ascultător făcîndu-se pînă la moarte, pentru aceea şi Dumnezeu L-a prea înălţat...» (Filip. 2. 5-11). Mărirea lui Dumnezeu îi era proprie din eternitate, prin întrupare însă a renunţat în exterior la ea, pentru timpul vieţii Sale pămînteşti, — a renunţat la mărirea care i se cuvenea firii Sale umane în urma uniunii ipostatice. Desigur aceasta înseamnă smerenie desăvîrşită. Dar fiindcă s-a smerit atît de mult, a şi fost înălţat atît de sus — la mărirea, firească, pe care o avea din veşnicie.

Creștinul să se smerească la fel. Să nu-și asume și să nu accepte onoruri nemeritate. Mai mult, după pilda Mîntuitorului, să renunțe, în cazuri anumite, și la onoruri ce i s-ar cuveni, după poziția sa socială, după realizările sale. A ține cu orice preț, cu invidie și egoism, în orice împrejurări la onoruri, nu corespunde concepției creștine despre smerenie.

Mîntuitorul a spus: învățați de la Mine. Ce să învățăm? Săvîrșirea de fapte mari, răscolirea sufletelor prin predici puternice? Desigur și aceasta. Dar pentru Mîntuitorul este de preț ceea ce spune El în continuare: «Căci sînt blînd și smerit cu inima și veți găsi odihnă pentru sufletele voastre» (Mt. 11, 24). Deci pentru practicarea blîndeții și a smereniei El ne promite ceea ce dorim noi atît de mult: odihnă pentru suflete. Smerenie să învățăm de la Mîntuitorul, — smerenie și blîndețe, virtuți care cuprind secretul puterii exercitate asupra sufletelor semenilor.

El, Fiul lui Dumnezeu, a luat înfățișarea creaturii Sale și nu fiindcă l-ar fi silit cineva sau ceva, ci de bună voie. La fel și creștinul să se smerească pe sine de bună voie, nu silit abia de împrejurări sau de semeni, — să fie smerit în interiorul său sufletesc și în comportarea socială.

Lui Dumnezeu, Care-i perfecțiunea absolută, nu I se poate atribui conținutul noțiunii smerenie, Mîntuitorul însă, Dumnezeu adevărat și Om adevărat, putea să fie și a fost smerit (Mt. 11, 29). După firea Sa umană se considera creatură a lui Dumnezeu, deci depedent de El «Tatăl Meu este mai mare decît Mine» (In. 14, 28), — dependent și de oameni— de părinți «Le era supus» (Lc. 2, 51), de autorități (In. 19, 11), dependent într-un anumit sens de toți oamenii pentru mîntuirea cărora S-a întrupat (Mt. 20, 28; In. 13, 14 urm.). De bună voie a luat firea umană pentru a ne învăța ca și noi să fim mulțumiți cu firea noastră umană. A luat «chip de rob» și a fost ascultăror Tatălui ceresc «pînă la moarte», iarăși pentru a ne învăța că și noi trebuie să fim totdeauna ascultători lui Dumnezeu, chiar cu prețul vieții, să-L recunoaștem în toate ca Stăpînul nostru, să preferăm cinstirea Lui față de a noastră, voința Lui față de a noastră, — întreaga noastră activitate s-o conformăm după învățătura Sa.

Această atitudine de totală supunere, ascultare și slujire față de Tatăl ceresc, Mîntuitorul a manifestat-o în întreaga Sa viață pămîntească.

Destinat de Tatăl să ia natura umană desigur, El ridică firea Sa umană la cea mai înaltă desăvîrșire accesibilă ei, — totuși, — deși și Dumnezeu adevărat — se încadrează cu deplină smerenie în felul de viață hărăzit de Dumnezeu neamului omenesc, primind tot ce natura umană pretinde și impune, «făcîndu-se în toate asemenea nouă» exceptînd, firește, păcatul.

Faptul se vădește și în toate vîrstele vieții. Mîntuitorul nu voiește să sară peste nici una și să apară deodată în plenitudinea vîrstei de bărbat maturizat, ci parcurge întreg procesul de dezvoltare destinat omului pe pămînt.

La fel se prezintă și în lucrarea Sa. Evident, El putea să prezinte în lume împărăția Sa deodată, ca realizată, o plantează însă ca «sîmbure de mușt ar» și face ca ea să se dezvolte treptat,

înfrîngînd dificultăţi şi adversităţi, aşa cum se întîmplă în lumea alterată de păcatul originar. Şi aci se arată El liber de dorinţi umane egoiste şi supus voiei divine, — smerit. «Nu caut voia Mea, ci voia Tatălui Celui ce M-a trimis» (In. 5, 30).

Smerenia Mîntuitorului a însemnat deci ascultare totală faţă de misiunea primită de la Tatăl şi faţă de poruncile pe care Tatăl I le-a dat special pentru timpul petrecut în Nazaret şi pentru activitatea Sa publică pînă la moarte. Ascultarea ţine de smerenie. Firește ascultarea e luată aci în sens larg: faţă de Dumnezeu, faţă de autorităţile legale, conştiinciozitate în împlinirea datoriilor impuse de profesiune, de trăirea vieţii în general.

Dar smerenia are şi limite. Pentru împlinirea datoriilor impuse de viaţă, creştinul, ca orice om, are nevoie şi de stima de sine, de autoritate şi stimă în faţa semenilor. Pe acestea nu-i îngăduit să le distrugă prin smerenie necugetată. Mîntuitorul ne-a arătat în toate împrejurările smerenia posibil de manifestat. Pe slujitorul arhiereului, care-L lovise, îl întrebă: «Pentru ce mă baţi?» (In. 18, 22-23). Smerenia are limite raţionale, căci ea nu trebuie să lezeze în om demnitatea de om şi nu trebuie să fie dificultate în împlinirea conştiincioasă a datoriilor.

Desigur, este şi o smerenie falsă, practicată de farisei îndeosebi şi după exemplul lor, şi de alţii. Dar smerenia numai exterioară, fariseică, nu-i smerenie creştină şi nici nu duce la ea, ci la *mîndria* smereniei, care intră în categoria păcatului. Smerenia exterioară trebuie să fie concretizarea unui conţinut sufletesc sincer şi să nu izvorască din intenţia de a recolta prin simulare şi inducere în eroare onoruri şi beneficii nemeritate.

Şi acum din redarea, — deşi fragmentară şi sumară — a textelor scripturistice menţionate să încercăm a reţine elementele pentru constituirea conţinutului exprimat prin termenul: smerenie creştină. Ea înseamnă recunoaşterea voită a propriei nimicnicii; este virtutea care temperează dorinţa desordonată după onoruri nemeritate sau inutile, se opune mîndriei şi egoismului şi-l îndeamnă pe creştin să-şi cunoască valoarea proprie amăsurat *adevărului*, comportîndu-se în conformitate prin valorificarea reală a însuşirilor, prin ascultare şi slujire, avînd ca model pe Însuşi Mîntuitorul. Zicem, *recunoaşterea* şi nu *cunoaşterea* nimicniciei proprii, deoarece simpla cunoaştere poate implica uneori tendinţa egoistă de a acoperi sau chiar tăgădui deficienţele proprii în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor. *Recunoaşterea* însă a proprii nimicnicii se cuprinde în faptul că o cunoaştem şi exprimăm cu cuvîntul şi cu fapta, în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor.

Recunoaşterea se bazează pe cunoaştere; iar aceasta pe adevăr. Iată de ce smerenia se împacă foarte bine cu stima şi iubirea de sine, fiind chiar necesar legate întreolaltă, — şi nu înseamnă autodispreţuire! Mîntuitorul avea conştiinţa persoanei şi a misiunii Sale şi totuşi este model desăvîrşit de smerenie.

Smerenia nu-i deci o noţiune nevertebrată, osatura ei o formează adevărul. «Gura celui smerit în cugetare grăieşte adevărul, iar cel ce i se împotriveşte se aseamănă cu sluga care a pălmuit peste obraz pe Domnul» spune Marcu Ascetul (Filocalia trad. D. Stăniloae, Sibiu, 1947, vol. I, p. 231). Mîntuitorul, primul

care a practicat smerenia în mod desăvîrșit, prin gînd, cuvînt și faptă, a spus despre Sine: «Eu sînt calea, adevărul și viața» (In. 14, 6). Smerenia pretinde astfel să recunoaștem tot ce este bun în noi — deci nu-i virtute «pasivă», căci a nu recunoaște aceasta, n-ar fi smerenie, ci neadevăr și nerecunoștință față de Dumnezeu. Un singur lucru nu trebuie să facem: să ne prețuim mai mult decît prețuim în realitate. Aceasta ar fi neadevăr și mîndrie. Cînd vezi vreun gînd care făgăduiește slavă omenească, să știi că-ți pregătește rușine (Marcu Ascetul, Fil. I, p. 238). Și smereniei îi revine misiunea să tempereze în noi mîndria și imboldul după lucruri nemeritate. «Smerenia... taie patimile sufletului...» (Isichie Sinaitul, Fil. IV, p. 60). Smerenia creștină — cum s-a menționat — nu cere să renunțăm la orice onoruri, pentru orice preț și în orice împrejurare. Căci după cum Dumnezeu a sădit în fiecare bob de sămînță puterea spre dezvoltare, creștere, înflorire, rodire, la fel a sădit în firea umană imboldul spre dezvoltare, înălțare și simțul demnității. Numai depășirea măsurii, exagerările și valorificarea eului propriu sînt condamnate, fiindcă nu corespund adevărului și realității.

Dealtfel neconformarea cu adevărul se poate manifesta prin prea mult, dar și prin prea puțin, — prin exagerarea valorii proprii, dar și prin micșorarea ei necuvenită. Iar pentru a nu cădea în astfel de erori este necesară o bună cunoaștere de sine, — acel socratic: cunoaște-te pe tine. Cunoașterea de sine sinceră aduce conștiința valorii ființei umane, atît de minunat înzestrată pe lîngă însușiri fizice, aptitudinile spirituale ale sufletului ei nemuritor, prin care se ridică deasupra tuturor făpturilor pămîntești, — valoare sporită imens prin destinația pentru viața harică, pentru fericirea veșnică. Fiecare trebuie să fie conștient de această valoare unică a făpturii umane, deci și a sa proprie. Dar conștiința acestei valori să nu-l determine să se supraprețuiască. Ființa umană ca atare are valoare superioară celorlalte făpturi, dar ea nu există la singular — și componenții pluralității ei au și înzestrări individuale, care-i diferențiază. De aici necesitatea ca fiecare să se cunoască bine pe sine, ca să nu-și atribuie înzestrări fizice și spiritual-morale, de care nu dispune în realitate, — nici pe cele posedate să nu le exagereze, nici să nu-și scoată în relief numai însușirile bune, acoperind sau chiar apărînd deficiențele. În plus — ceea ce trebuie reținut totdeauna — să nu socoată înzestrările, posibilitățile și realizările sale drept rezultat exclusiv al său, uitînd că, în definitiv, tot ce are de la Dumnezeu are și numai cu ajutorul lui a putut realiza ceea ce a realizat. «Fără de Mine nu puteți face nimic» (In. 15, 5) spune Mîntuitorul, iar sfîntul apostol Pavel întreabă: «Ce lucru ai pe care să nu-l fi primit? Și dacă l-ai primit, de ce te fălești ca și cum nu l-ai fi primit?» (I Cor. 4, 7). De altă parte nici deprecierea nesinceră a însușirilor și vredniciilor proprii nu-i smerenie, ci mîndria smereniei. Sfîntul apostol Pavel mărturisește că a fost ridicat de Dumnezeu pînă în al treilea cer, că a înfruntat pentru Dumnezeu cele mai mari primejdii și că s-a ostenit pentru El mai mult decît ceilalți sfinți apostoli (I Cor. 15, 10) și toate acestea îi întăresc încrederea în sine și-l îndeamnă — ajutorul divin nu-i

lipseşte — la realizări şi mai mari. Această mărturisire nu lezează smerenia, fiindcă ea corespunde adevărului. Şi Maica Domnului exclamă: «De acum mă vor ferici toate neamurile».

De altă parte nimeni să nu uite că pe lîngă înzestrări bune — daruri ale lui Dumnezeu — fiecare are şi destule slăbiciuni, şi trupeşti şi sufleteşti.

Cine recunoaşte cu sinceritate şi pe unele şi pe altele, — deci este în nota adevărului — şi se comportă în conformitate, acela este împodobit cu virtutea smereniei creştine. Deci nici supraprețuire, nici subprețuire a valorii proprii.

Ca orice virtute, smerenia trebuie trăită, însumată substanței sufleteşti a vieții zilnice.

În practica vieții ea se manifestă faţă de persoana proprie, faţă de Dumnezeu, faţă de semeni, — manifestări menționate şi asupra cărora revenim numai în succintă sinteză.

În ce priveşte persoana proprie, impulsul de a se desăvîrşi, de a se ridica tot mai sus, de a-şi cultiva tot mai perfect aptitudinile, înregistrînd rezultate tot mai bune, deci şi vrednicie sporită, nu lezează pretenţiile smereniei creştine, fiindcă este ceva firesc. Nu le lezează nici atunci cînd însuşirile proprii sînt reliefate, dar fără ostentaţie regizată. Numai depăşirea — în plus sau în minus — impuse de adevăr şi de realitate nu mai este smerenie, ci mîndrie sau autoignorare, — condamnabilă şi una şi alta.

Faţă de Dumnezeu smerenia se manifestă în recunoaşterea adevărului că tot ce avem, de la El avem (I Cor. 4, 2). De aceea creştinul smerit exclamă cu psalmistul: «Nu nouă Doamne, nu nouă, ci numelui Tău dă slavă» (Ps. 113, 9) şi cu sfîntul apostol Pavel: «Numai lui Dumnezeu fie cinste şi mărire în vecii vecilor» (I Tim. 1, 17). Teoretic, desigur, sîntem toţi de acord cu această afirmaţie. Dar în practica vieţii? Cînd înregistrăm un succes nu ne mîndrim, atribuindu-l numai nouă şi uitînd de Dumnezeu? Sau nu ne ridicăm împotriva providenței divine prin manifestarea nemulţumirii că nu sîntem ca unii semeni de ai noştri, nu dispunem de anumite însuşiri ale lor, nu reuşim realizările lor? Este smerenie cînd murmurăm împotriva lui Dumnezeu în loc să spunem cu dreptul Iov «Cum i-a plăcut Domnului, aşa s-a făcut, fie numele Domnului binecuvîntat» (Iov I, 21)?!

Smerenia creştină cere ascultare, supunere sinceră, interioară şi exterioară, în toate faţă de Dumnezeu; cere credinţă, iubire, evlavie, recunoştinţă. Nu fariseul cel mîndru, îngîmfat, ci vameşul cel smerit, care recunoscîndu-şi păcătoşenia sa imploră mila divină, s-a întors îndreptat la casa sa. (Parabola vameşului şi fariseului Lc. 18, 10-14).

Faţă de semeni, smerenia trebuie să manifeste întîi în atitudine interioară faţă de ei, în acceptarea morală a unei supuneri faţă de ei şi în preţuirea lor sinceră, după cuvîntul sfîntului apostol Pavel: «Cu smerenie unul pe altul socoteaască-l drept mai de cinste ca el însuşi». «Să nu caute nimeni numai de ale sale, ci fiecare şi de ale altuia» (Fil. 2, 3-4).

Aceasta nu înseamnă autodepreciere, întrucît cel smerit recunoaşte că semenul poate dispune de anumite însuşiri care-i

lipsesc lui. Conştient de propriile slăbiciuni, smeritul procedează cu prudenţă în aprecierea semenului. Caracteristic smeritului este să-şi recunoască propriile lipsuri şi greşeli, iar la semen mai mult ce-i bun. Aceasta îl face pe creştinul smerit să se supună cu bunăvoinţă semenului pentru Dumnezeu, după cuvîntul sfîntului apostol Petru: «Supuneţi-vă la toată omeneasca zidire pentru Domnul» (I Petr. 2, 13). De aici şi bucuria de a servi semenii după pilda Mîntuitorului care a spus: «Eu sînt între voi ca cel ce slujeşte» (Lc. 22, 27). Supunerea faţă de semeni se manifestă în amabilitate, considerarea dorinţelor şi aspiraţiilor lor, răbdare şi slujire în relaţiile cu ei. Desigur, acestea trebuie aplicate cu prudenţă şi cu judecată sănătoasă. Căci în situaţii neplăcute poate ajunge cel care, fără aprecierea situaţiei, cedează uşor în toate altora. Cedarea faţă de semeni este limitată de drepturile şi datoriile fiecăruia. În plus biruinţele uşoare l-ar putea îngîmfa pe cel ce le înregistrează.

Împotriva sensibilităţii prea accentuate în aprecierea semenului stă cuvîntul Mîntuitorului: «Vezi paiul din ochiul fratelui tău, iar bîrna din ochiul tău nu o simţi» (Mt. 7, 3). Şi noi cît de des ne imaginăm că sîntem mai buni decît în realitate?! Dar fiecare să-şi întrebe conştiinţa: cîte păcate a săvîrşit şi au rămas necunoscute altora?! Să se cerceteze fiecare dacă nu cumva i se potrivesc cuvintele Mîntuitorului adresate fariseilor şi cărturarilor făţarnici: «Morminte văruite» (Mt. 23, 27).

Desăvîrşirea morală nu stă în virtutea pe care unul sau altul *crede* că o posedă, sau pe care i-o atribuie, eventual, unii semeni, ci în virtutea pe care o recunoaşte Dumnezeu în el. Iar smerenia sinceră are totdeauna preţ în faţa lui Dumnezeu.

Deci concluzia? Smerenia trebuie să fie podoaba creştinului, fiindcă ea este condiţia necesară pentru mîntuire. Practicarea ei trebuie deprinsă de timpuriu, altfel locul îl ocupă mîndria.

Dar, «bunul smereniei e greu de cîştigat. Aceasta fiindcă e aducător de înălţare şi iubit lui Dumnezeu şi pierzător aproape al tuturor relelor urîte de Dumnezeu şi aflătoare în noi. Vei afla uşor într-un om lucrările parţiale ale altor multe virtuţi. Dar căutînd în el mireazma smereniei, arareori o vei găsi. De aceea trebuie multă trezire pentru a dobîndi bunul acesta» (Isichie Sinaitul, Fil. IV, p. 57).

«În sufletele smerite se odihneşte Domnul, iar în inimile celor mîndri, patimile de ocară. Căci nimeni nu le întăreşte pe acestea aşa de mult împotriva noastră ca gîndurile de mîndrie. Şi nimic nu dezrădăcinează aşa de mult buruienile rele din suflet, ca fericita smerenie. De aceea pe drept ea s-a numit şi ucigătoare de patimi» (Teodor al Edesei, Fil. IV, p. 210).

Mîntuitorul a pus principiul: cine se va înălţa pe sine, se va smeri, iar cel ce se va smeri se va înălţa, — a pus principiul şi a trăit conform lui (Mt. 11, 29). Sfinţii apostoli, propovăduind cu cuvîntul şi fapta învăţătura Mîntuitorului, s-au împodobit şi ei cu virtutea smereniei; la fel încearcă să facă toţi bunii creştini.

Iar dacă smerenia constituie pentru creştini condiţia progresului în desăvîrşirea morală, şi deci condiţie a mîntuirii —

fără smerenie adevărată virtuţile nu pot rodi —, pentru slujitorul sfinţit al sfintelor altare smerenia constituie și condiţie fundamentală a realizărilor sale duhovnicești.

*Diacon Prof. O. BUCEVSCHI*

# VECHIMEA CRUCII CA OBIECT DE CINSTIRE ŞI SIMBOL CREŞTIN, ÎN LUMINA DESCOPERIRILOR ARHEOLOGICE MAI NOI

Crucea a fost aleasă de bună voie de Mielul lui Dumnezeu, pentru a fi altarul sfînt pe care El a adus suprema şi sîngeroasa jertfă a vieţii sale. Moartea pe cruce a Răscumpărătorului neamului omenesc a fost aleasă de providenţa dumnezeiască din motive tainice şi de nemărginită înţelepciune.

Însuflat de Duhul lui Dumnezeu, proorocul Isaia vestea cu multe veacuri în urmă despre jertfa de ispăşire a Mîntuitorului pentru păcatele omenirii, astfel: «*El a luat asupră-şi bolile noastre şi cu durerile noastre s-a împovărat... Ci El fusese străpuns pentru păcatele noastre şi zdrobit pentru fărădelegile noastre. El a fost pedepsit pentru mîntuirea noastră şi prin ranele Lui, noi toţi ne-am vindecat. Chinuit a fost şi s-a supus şi nu şi-a deschis gura sa; ca o oaie spre junghiere s-a adus şi ca un miel fără de glas, înaintea celui ce-l tunde, aşa nu şi-a deschis gura sa*» (Isaia LIII, 4-7).

Crucea a fost adevăratul instrument binecuvîntat al răscumpărării de obşte şi în parte a oamenilor: «*Căci în El a binevoit Dumnezeu să sălăşluiască toată plinătatea, şi prin El toate cu Sine să le împace, fie cele de pe pămînt, fie cele din ceruri, făcînd pace prin El, prin sîngele crucii sale*» (Col. I, 20).

Însuşi Domnul nostru Iisus Hristos propovăduia că El îşi dă viaţa de bună voie şi că nimeni nu i-o poate lua (Ioan X, 17-18). De asemeni Sf. Petru, în cuvîntarea sa din ziua pogorîrii Duhului Sfînt, arată că Domnul a fost răstignit şi dat spre moarte «*după sfatul rînduit şi a lui Dumnezeu ştiinţă de mai înainte*» (Fapte II, 23) şi că după cum au vestit proorocii «*Hristos trebuia să pătimească*» (Fapte III, 18).

Crucea a devenit deci arma cu care Mîntuitorul a biruit pe diavol şi ne-a eliberat pe noi de sub puterea lui. «*El a şters, cu poruncile Evangheliei, zapisul cel despre noi, care era protivnic nouă şi l-a luat din mijloc, pironindu-L pe cruce. El a despuiat domniile şi puterile şi le-a dat în vileag, cu hotărîre, biruind asupra lor prin cruce*» (Col. I, 14-15).

Prin urmare, crucea a fost calea cea dureroasă prin care Hristos trebuia să păşească pentru împlinirea misiunii Sale şi pentru a ajunge întru slava Sa (Ioan III, 14; XII, 32).

Această adîncă taină divină o exprimă Mîntuitorul în mai multe rînduri şi apoi o teologhiseşte Sf. Pavel în cunoscutul citat

din epistola către Filipeni II, 6-10: «*Cel ce fiind în chipul lui Dumnezeu nu ca o răpire a socotit de a fi asemenea lui Dumnezeu. Ci s-a golit pe sine, a luat chip de rob, făcîndu-se asemenea oamenilor şi la înfăţişare dovedindu-se a fi om. S-a smerit pe Sine, ascultător făcîndu-se pînă la moarte şi încă moarte pe cruce. Pentru aceea şi Dumnezeu l-a preamărit şi i-a dăruit nume mai presus de orice nume. Ca întru numele lui Iisus tot genunchiul să se plece, al celor cereşti şi al celor pămînteşti şi al celor de dedesupt*». În deosebi în acest citat avem un temei puternic scripturistic pentru cinstirea Sfintei Cruci. Fiindcă Hristos s-a făcut ascultător pînă la moarte pe cruce, Dumnezeu vrea ca tot genunchiul să se plece în faţa numelui lui Iisus Hristos. Dar ce deosebire este între a pleca genunchiul înaintea acestui nume sfînt sau a se pleca înaintea crucii, semnul morţii Mîntuitorului. Înaintea ochilor Sfîntului Pavel Iisus Hristos este nedespărţit de cruce, altarul jertfei Sale. De aceea apostolul zice că el nu vrea să se laude decît cu crucea Domnului Iisus Hristos (Gal. VI, 14).

Cînd Mîntuitorul a vorbit despre cruce, că ea trebuie să fie purtată (Mat. XVI, 24), El cuprinde sub acest nume toate nevoinţele vieţii creştine, drept o continuă păşire pe calea desăvîrşirii şi a sfinţeniei. Sfîntul Pavel a înţeles prin cuvîntul cruce toată lucrarea de mîntuire a lui Iisus Hristos, cuprinsă şi exprimată pe scurt în acest semn plin de taină. La vederea semnului crucii se trezesc în inima credinciosului toate sentimentele de evlavie şi de credinţă, de smerenie şi dragoste faţă de Cel care l-a răscumpărat din moarte şi l-a adus la viaţă. Pentru toate aceste motive, socotim că cinstirea Sf. cruci este tot atît de veche, ca şi religiunea dumnezeescului răstignit. Este adevărat că cinstirea Sf. cruci nu s-a putut produce în public în chip solemn, decît după biruinţa Bisericii sub Sf. Constantin cel Mare; dar asta nu înseamnă că în primele trei veacuri nu se află nici un fel de urmă a acestei cinstiri, după cum greşit afirmă adversarii cultului Sfintei cruci.

Împotriva unei astfel de afirmaţii greşite sau tendenţioase avem mărturii indirecte despre cinstirea Sfintei cruci, ca simbol creştin, din timpuri foarte vechi.

Astfel, pe la sfîrşitul veacului II şi la începutul veacului III, se ştie că păgînii învinuiau pe creştini că se închină crucii. Prin aceasta ei constată un fapt real, dar îl denaturează în sensul că atribuie creştinilor staurolatria ca un nou fel de idolatrie. Prin aceasta ei căutau să-i piardă pe cei ce credeau în Hristos; după cum rezultă şi din apărarea apologeţilor.

Apologeţii Tertulian [1]) şi Minicius Felix [2]) resping interpertările calomnioase ale adversarilor, dar nu tăgăduiesc că creştinii nu venerează crucea ca semn al mîntuirii. Ei însă nu insistă asupra cultului însuşi al crucii din motive de prudenţă, care le-o dicta împrejurările, spre a nu da pe faţă pe creştini şi a le pricinui suferinţe grele.

Mai tîrziu, Iulian Apostatul va relua din nou, pe seama sa,

---

1) Migne, P. L., tom. I, *Apologeticum*, cap. 16, col. 365 sq.
2) Migne, P. L., tom. III: *Octavius*, cap. 9, col. 270.

aceleași calomnii, acuzîndu-i pe creștini că părăseau și disprețuiau pe zei, ca să se închine în fața crucii, un simplu lemn fără sens. Sfîntul Ciril din Alexandria îi va da același răspuns ca și Tertulian [3]).

Nu ne lipsesc nici mărturii directe despre cinstirea sf. cruci înainte de veacul al patrulea. Astfel Tertulian, pe la începutul veacului III, numește pe creștini «crucis religiosi» = închinători ai crucii [4]).

Avem apoi exemple de cinstire a Sfintei cruci culese din timpul prigoanelor, după cum se arată în actele martirilor.

În actele martiriului Sfîntului Teodot și al celor 7 fecioare se spune că nemijlocit înainte de a primi aceștia cununa muceniciei, li s-a arătat lor dinspre răsărit o cruce încadrată în raze strălucitoare. În acea clipă au simțit o mare bucurie, bucurie amestecată cu spaima morții. Ei au căzut în genunchi cu fața spre răsărit și se rugau în direcția unde li s-a arătat chipul crucii, făcîndu-și acest semn pe frunte (H. Guilliet [5]).

Însemnarea cu semnul crucii este încă un chip de a cinsti crucea ca simbol al jertfei Mîntuitorului.

Vechii părinți și scriitori bisericești arată că semnul crucii, în care creștinii din primile veacuri au aflat mîngîiere și întărire sufletească, în suferințe și necazuri, este de origine apostolică. Tertulian scrie: «În toate acțiunile noastre, cînd intrăm și cînd ieșim, cînd ne îmbrăcăm, cînd mergem la baie, la masă, la culcare, cînd ne așezăm pe un scaun sau luăm o lumînare, facem semnul crucii pe frunte. Acest fel de practici nu sînt poruncite prin vreo lege formală a Sfintei Scripturi, însă tradiția le învață, datina le confirmă și credința le păstrează» [6]).

De timpuriu, pentru trezirea evlaviei, creștinii găseau de cuviință să reprezinte crucea și în forme materiale: în pictură, sculptură sau gravarea cu semnul crucii a unor mici obiecte portative. Astfel, crucea era reprezentată pe bijuterii, pe lampe, pe pietre funerare, de obicei într-o formă voalată, spre a fi ușor ascunsă și sustrasă profanărilor și cercetărilor din partea păgînilor. Pentru motive de prudență, la început crucea era ascunsă sub diferite forme de monograme. Se făceau apoi monograme izolate și portative, ca și crucea ce se poartă la gît sau la piept, în zilele noastre [7]).

Se zice că pe timpul lui Septimiu Sever (193-211), creștinii înstăriți purtau inele împodobite cu monograma lui Hristos. Istoricul Nichefor ne relatează că Sfîntul Procopie, care a primit

---

3) Migne, P. G., tom. LXXVI, col. 796 sq.

4) „Sed et qui crucis nos religiosos putat, consacraneus noster erit", Migne, P. L., tom. I, cap. XVI, col. 121.

5) „Genibus flecsis adoraverunt versus locum unde crux apparebat. Perterriti, crucis signum suae quisque fronti impussit", vezi Martigni. art. Croix, în Dictionnaire de antiquités chrétiennes. Paris, 1877, p. 218.

6) „Ad omnem progressum adque promotum, ad aditum et exitum, calciatum, ad lavacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia... frontem crucis signaculo terimus", Migne P. L., tom. II, *De corona*, cap. III, col. 99.

7) Vezi Martigne, op. cit.. pag. 476 sq.; cf. și H. Guilliet, Croix, în Dictionnaire de Theologie Catholique, tom. III, col. 2341 sq.

cununa mucenicilor pe timpul lui Diocleţian (284-312), şi-a procurat o cruce jumătate de aur, jumătate de argint, lucrată de un argintar din Schithopolis, pe care o purta la gît. Se citează un caz analog despre un soldat creştin cu numele Oreste, care a trăit sub acelaşi împărat [8]).

Drept dovadă indirectă că vechii creştini se închinau în faţa crucii, pe care era reprezentat Mîntuitorul răstignit, poate fi citată o gravură pe un perete al palatului din Palatin, palat din timpul lui Septimiu Sever. Păgînii îşi băteau joc de creştini că se închină unui om răstignit pe cruce, înfăţişat cu cap de asin. Un creştin anume Alexamenos desenat în faţa acestui chip al crucii face gest de închinare [9]). Se ştie că păgînii învinuiau pe creştini că se închină la un zeu cu cap de asin.

Pe la jumătatea secolului II după Hristos, întîlnim semnul crucii (atît forma grecească cît şi cea latinească), pe monumente funerare în catacombele din Roma.

De cele mai multe ori, crucea este înfăţişată în forme voalate: T grecesc (crux commissa), ascunsă în forma ancorei sau a tridentului. În aceste forme crucea poate fi urmărită pe monumente care, probabil, urcă pînă la sfîrşitul veacului I [10]).

După cum s-a spus, crucea a fost simbolizată apoi prin monograma lui Hristos. Forma cea mai veche este aceea a literei X, iniţiala numelui sacru, scris cu litere greceşti χριστός sau mai adesea a două litere grupate (I şi X = iniţialele numelor, Ἰησοῦς χριστός). Aceste două forme se întîlnesc pe monumente funerare din epoca prigoanelor [11]).

Multă senzaţie a produs la timpul său descoperirea unei cruci în formă de X (crux decussata) pe un mic monument de piatră, un mic altar cu inscripţie aramaică şi datat din April 134 după Hristos. E vorba despre o inscripţie palmeriană. Micul altar, după cum arată inscripţia, este închinat «Celui al cărui nume este binecuvîntat în veac». L-a făcut Salmon, fiul lui Nesa, fiul lui Tşaida (fiul lui) Barac, pentru mîntuirea lui şi a copiilor săi. În luna Nisan X 447 X. Anul 447, încadrat între două cruci în formă de X, este socotit după era Seleucizilor şi corespunde cu luna Aprilie 134 după Hristos. După toate probabilităţile, micul monument palmerian este închinat Mîntuitorului = «Celui al cărui nume este binecuvîntat în veac», iar cele două semne X, care încadrează anul datat sînt, fără îndoială, simbolul crucii pătimirii Mîntuitorului [12]).

Am afirmat în cursul expunerii de faţă că cinstirea Sfintei cruci este tot atît de veche ca şi creştinismul. Dovezile înşirate pînă acum, în chip expres, urcă pînă la jumătate secolului II după Hristos. Cineva ar putea obiecta: crucea, ca simbol creştin, şi ca obiect de cinstire, a devenit mai tîrziu decît veacul I, în-

---

8) Martigne, op. cit., p. 213-214.

9) H. Leclerq: art. *Croix et crucifix*, în Dictionnaire d'Arhéologie chretienne et de liturgie, tom. III, partea II-a, col. 3052, Paris, 1914.

10) H. Leclerq, ibidem, col. 3054-3056.

11) Idem, ibidem.

12) Vezi F. Cabrol et H. Leclerq: *Monumenta Ecclesiae liturgica*, 1902, tom. I, pag. 275.

trucît a trebuit să treacă un timp mai îndelungat ca instrumentul care a servit ca supliciu pentru criminali să devină obiect de cinstire al religiunii celei noi.

La această întrebare răspund însă clar rezultatele arheologice mai noi, care demonstrează că într-adevăr, de la începutul primilor comunităţi creştine, crucea era folosită ca semn sau simbol creştin şi ca atare era cinstită după cuviinţă.

În rîndurile ce urmează, vom înfăţişa aceste preţioase mărturii, care verifică ceea ce tradiţia creştină, cea adevătată consemnează despre vechimea cinstirii Sfintei Cruci tocmai din epoca apostolică.

La Herculanum, după ce s-a îndepărtat cenuşa lăsată de lava vulcanului Vezuv, s-a descoperit pe un perete al unui paraclis privat trăsăturile imprimate de o cruce atîrnată. A Maiuri a studiat această cruce imprimată pe peretele paraclisului privat din aşa numita «casa del bicentennario», şi a ajuns la convingerea că este vorba în adevăr despre semnul crucii ca emblemă creştină încă din deceniul IV al veacului I după Hristos [13]). Arheologul francez André Parrot, care a văzut la faţa locului această cruce, în tovărăşia profesorului A. Maiuri, acceptă interpretarea acestuia şi consideră că «dovada este asigurată: crucea a fost în Occident o emblemă creştină din deceniul 4 al veacului I după Hristos, cel mai tîrziu». Se ştie că Herculanum a fost distrus de erupţia Vezuviului în anul 79 după Hristos [14]).

În lumina descoperirii din Herculanum, o altă cruce, desemnată în relief pe peretele unei case din Pompei şi mult discutată, apare acum într-adevăr foarte veche.

Dacă în Occident a fost posibil ca să devină crucea simbol creştin la o dată atît de timpurie, cu atît mai mult a fost posibil acest lucru în Orient şi în deosebi în Ierusalim. Şi iată că dovezile vorbesc, ieşind la iveală din morminte.

În anul 1873, a fost curăţat un cavou subteran pe muntele Scandalului, la sud-est de Ierusalim. Cu acest prilej, s-a descoperit un oarecare număr de racle (sicrie) mici de piatră, conţinînd oasele unor defuncţi. Inscripţiile de pe aceste sicrie (osuare [15]), dau la iveală nume de persoane, uzitate în Sfintele Evanghelii. Astfel, cu litere ebraice, citim: Salome, Iuda cărturarul, Simeon, fiul lui Iisus, Marta, Eleazar = Lazăr şi a. Cu litere greceşti: Iisus Natanail, Maria şi a. Numele Iisus menţionat de trei ori este urmat de două ori de semnul unei cruci. Asemenea şi numele

---

13) A. Maiuri: *La croce di Ercolano in Rendiconti dell Accademia di Arheologia Romana*, 1939, pag. 193-218, la A. Parrot: *Golgotha et Saint-Sepulcre*, Paris, 1955, pag. 89.

14) A. Parrot, op. cit., p. 89-90.

15) În gropniţele din Ierusalim şi din împrejurime s-au găsit nişte mici sicrie, în formă de lăzi de piatră acoperite, pentru păstrarea oaselor care au fost culese din morminte, spre a se cîştiga spaţiu pentru înhumarea altor morţi mai noi. Aceste mici racle conţin osemintele unuia sau mai multor corpuri. Obiceiul de a culege oasele celor morţi şi a le depune în mici lăzi de piatră datează din primele secole înainte de Hristos (vezi A. Parrot op. cit., pag. 79).

Francezii numesc astfel de lăzi „ossuaires"; în romîneşte le putem traduce cu „osuare".

Iuda este urmat de o cruce. Semnul crucii după numele Iisus şi Iuda dă numai decît de bănuit că e vorba despre defuncţi creştini, dintr-un timp foarte vechi. Orientalistul francez Clermont-Ganneau [16]), recunoscut ca mare specialist în chestiuni arheologice, zice că: «într-un fel sau altul, noua doctrină (creştină) a trebuit să-şi facă drum în interiorul sistemului iudaic» şi că semnificaţia crucii, în sensul simbolicei creştine, nu putea în tot cazul să fie exclusă.

Inscripţiile de mai sus arată pe de altă parte cît de mult era folosit numele Iisus. Numele Marta, Maria şi Lazăr ne aduc aminte despre persoanele biblice din Betania, cu aceleaşi nume, dar desigur este cazul unor simple coincidenţe.

O altă descoperire importantă cu privire la semnul crucii ca simbol creştin s-a făcut în anul 1945. Un cavou în plină stîncă a fost curăţat în cartierul mărginaş Talpioth din Ierusalim, nu departe de calea ce duce de la Ierusalim la Betlehem. În acel cavou săpat în coastă s-au aflat 11 osuare. Cinci dintre acestea au inscripţii: 3 cu litere aramaice (ebraice), 2 cu litre greceşti. Într-o inscripţie cu litere aramaice citim numele Simeon Barsaba, în alte două «Miriam fiica lui Simeon şi Mat. = formă prescurtată pentru Mathatias. În inscripţiile cu litere greceşti se poate citi de două ori numele Iisus urmat de două cuvinte cu înţeles nesigur.

Demn de remarcat este faptul că mai multe osuare poartă, fără îndoială, semnul crucii fie gravată, fie pictată ori desenată cu un fel de cărbune. Vechimea cavoului din Talpioth poate fi stabilită după o monedă a regelui Agripa I, avînd însemnarea anului 6 al domniei acestui rege, anume anul 42-43 după Hristos.

A. Parrot atrage atenţia asupra amănuntului că numele Barsaba săpat pe unul din osuare apare numai aici şi în Noul Testament (Fapte I, 23; XV, 22 [17]).

Cum se explică semnul crucii de pe unele osuare? Este cunoscut faptul că în Biserica primară s-au definit două tedinţe: iudeo-creştinii şi păgîno-creştinii. Primii reclamau pe Iacob, Petru şi Ioan (Gal. II, 9); păgîno-creştinii se considerau fii spirituali ai Sfîntului Pavel. Creştinii din Ierusalim păstrau din iudaism maximum compatibil cu noua religie.

Cavoul din Talpioth ilustrează într-un fel oarecare acest maximum în ceea ce priveşte riturile funerare. În adevăr, noii convertiţi la creştinism din iudaism vor fi urmat datinele de înmormîntare uzitate la evrei. Vor fi păstrat de la strămoşii şi compatrioţii lor osuarele ale căror ornamente nu le jigneau şi nici nu puteau să jignească simţul religios creştin. Vor fi adaos însă, uneori, un semn dinstinctiv, crucea, care arată deosebirea capitală între legea lui Moise şi legămîntul cel nou.

Iată cum rezultatele arheologice ne-au dat cea mai veche mărturie a prezenţei în Ierusalim a celei dintîi comunităţi creştine şi totodată şi semnul crucii ca simbol al acestei comunităţi [18]).

---

16) Citat la A. Parrot, op. cit., pag. 86 şi 90.
17) A. Parrot, op. cit., p. 86 şi 90.
18) Idem, op. cit., pag. 91.

Nu mai puţin importantă pentru subiectul ce ne-am propus să-l tratăm este dezgroparea unui vechi cimitir (necropolă) de pe proprietatea franciscană «Dominus flevit», pe una din pantele muntelui Măslinilor. Multe morminte din această necropolă pot fi datate, cu certitudine, din epoca lui Irod (Agripa I).

Franciscanul P. Bagatti a explorat această necropolă şi a făcut cunoscut rezultatele investigaţiei sale şi totodată observaţii foarte interesante.

Bagatti semnalează printre numele săpate în piatră, desenate cu cărbune, din inscripţiile cu litere aramaice ori greceşti un şir de nume cunoscute nouă din Evanghelie: Iair (Marcu V, 22; Luca VIII, 41); Salome (Marcu XV, 46; XVI, 1); Marta, Maria etc. (Matei XVI, 17 [19]). Dacă noi nu putem demonstra că osemintele păstrate în osuarele însemnate cu aceste nume sînt personagii biblice, totuşi putem afirma cu certitudine că acele persoane au fost creştini. Iată de ce. S-a remarcat pe un osuar al unui oarecare Iuda, prozelit din Tir, o monogramă similară cu monograma zisă a lui Constantin cel Mare. Niciodată pînă acum nu s-a crezut că acest semn este atît de vechi. O altă combinaţie a literelor I, X, B nu poate să însemne decît Ἰησοῦς χριστός, βασιλεύς = (Iisus Hristos, Rege).

În afară de aceasta, o cruce este perfect desenată pe un alt osuar, cruce care aminteşte pe cele de pe osuarele din cavoul de la Talpioth, despre care s-a vorbit mai sus.

De asemenea, J. J. Rotschild, studiind necropola iudaică din Sanhedriah, la nord de Ierusalim, a remarcat cruci pe trei morminte, cruci atribuite unor iudeo-creştini dintr-o epocă foarte veche.

După cum vedem, din toate părţile se înmulţesc mărturiile care arată în Ierusalim prezenţa primei comunităţi creştine despre a cărei repede creştere ne relatează Faptele Apostolilor, în legătură cu predica Sfîntului Petru la Duminica Cincizecimii (Fapte II): «Este epilogul dramei de pe Golgota, dar mai ales şi în deosebi, a mormîntului gol din dimineaţa Paştelor» [20]).

Aşa se înţelege cum crucea altădată era un nume de osîndă şi de chinuire; astăzi ea este un obiect de cinstire şi de dorit. Crucea mai înainte era un obiect de necinstire şi de pedeapsă; acum ea este prilej de slavă şi cinste [21]).

*Pr. Prof. VLADIMIR PRELIPCEANU*

---

19) P. Bellarmino Bagatti: *Scoperta di un cimitero giudeo-cristiano al „Dominus flevit"*, Studii Biblici Franciscani Liber Annuus III (1952-1953), pp. 149-184, Ierusalim, citat la A. Parrot, op. cit., p. 92.

20) A Parrot, op. cit., p. 93.

21) Sf. Ioan Hrisostom: *Omilia despre cruce*, Migne, P. G., tom. XLIX, col. 407.

# PREDICA LA DUMINICA 4-a DUPĂ PAȘTI

(Ioan 5, 1-20)

IUBIȚI CREȘTINI,

Am trecut peste marele praznic al Învierii Domnului nostru Iisus Hristos; acum sîntem în a patra duminică după Sf. Paști. Sufletele noastre sînt încă pline de simțămintele de bucurie, mulțumire și înălțare sufletească, pe care le aduce acest luminos praznic în viața noastră creștinească. La sf. Liturghie de astăzi am ascultat cu toții istorisirea evanghelică despre minunea vindecării slăbănogului de la lacul Vitezda. De aceea duminica aceasta, adică a patra după Sf. Paști din fiecare an, se și numește duminica slăbănogului. Să ne întoarcem deci și noi cu gîndurile în trecutul îndepărtat, cînd Mîntuitorul Iisus Hristos trăia printre oameni, și să facem un popas duhovnicesc lîngă lacul Vitezda alături de Mîntuitorul Hristos și de slăbănogul vindecat. Acest popas ne va lumina și întări sufletele cu o însemnată învățătură pentru viața noastră creștină.

IUBIȚI CREȘTINI,

Istorisind această minune, sf. evanghelist Ioan spune că în Ierusalim era o scăldătoare, adică un mic lac numit Poarta Oilor sau evreește Vitezda. În pridvoarele din jurul acestui lac stătea mulțime multă de bolnavi de tot felul: orbi, șchiopi, uscați etc., care așteptau mișcarea apei. Căci din vreme în vreme, se pogora îngerul Domnului și tulbura apa, iar cel ce intra întîi în apă, după tulburarea ei, se făcea sănătos ori de ce boală ar fi suferit. În mulțimea aceea de bolnavi era și un slăbănog, adică un om paralizat, care aștepta acolo de 38 de ani. Mîntuitorul, mînat de dragostea și mila Lui față de cei suferinzi, a venit și la acești bolnavi și s-a îndreptat către cel mai nenorocit dintre ei, către slăbănogul de care am amintit. Ajuns lîngă el, Mîntuitorul îl întreabă: «Voești să te faci sănătos?» «Da, Doamne, a răspuns slăbănogul, dar om nu am care să mă arunce în scăldătoare cînd se tulbură apa, și de aceea pînă merg eu, altul se pogoară înaintea mea». Prin aceste cuvinte slăbănogul își spune necazul lui mare în care se găsea.

Într-adevăr, ce poate fi mai chinuitor pentru un bolnav decît să vadă cum a pierdut prilej după prilej de a se face sănătos, după ce pe fiecare l-a așteptat cu toată nădejdea și încre-

derea, fiind sigur că ar puteà să se vindece. Dezamăgirea şi durerea slăbănogului trebuie să fi fost cu atît mai mare cu cît vedea că vindecarea lui ar fi atîrnat de un mic ajutor, ajutor pe care însă nimeni nu i-l dădea. În această stare chinuitoare de boală grea şi de nădejdi mereu spulberate a stat slăbănogul nu o zi sau două, nici o săptămînă, o lună sau un an de zile, ci 38 de ani. Starea lui nenorocită o arată bine şi o stihiră a slujbei de azi, în care se spune: «mort neîngropat fiind slăbănogul, văzîndu-te pe tine Doamne, a strigat: Miluește-mă Doamne că patul mormînt mi s-a făcut».

În Sfînta Evanghelie se vorbeşte însă şi de alţi slăbănogi vindecaţi de Mîntuitorul. Astfel cînd Domnul Hristos se găsea în cetatea Capernaum au venit la El cu un slăbănog purtat de patru oameni. Neputînd pătrunde în casa în care se găsea Mîntuitorul, din cauza mulţimii oamenilor ce-I ascultau cuvîntul dumnezeesc, cei patru s-au ridicat pe acoperişul casei, au făcut o spărtură în acoperiş şi prin ea au coborît patul pe care zăcea slăbănogul. «Iar Iisus, spune Sf. Evanghelie, văzînd credinţa lor a zis celui paralizat: «Fiule ţi se iartă păcatele... Scoală-te, ridică-ţi patul şi mergi la casa ta» (Marcu, II, 5, 11).

Iată, deci, avem în faţă doi oameni slăbănogi. Cîtă deosebire este între starea unuia şi a celuilalt. Slăbănogul de la Vitezda era aproape de scăldătoarea minunată. Dar ce folos, că singur nu se putea împărtăşi de acest dar binefăcător al ei. Avea nevoie şi de un alt om care să-l ajute să intre mai repede în scăldătoare. În zadar va fi strigat el cu lacrămi în dreapta şi în stînga; timp de 38 de ani nu s-a găsit nimeni să-l ajute, deşi în jurul lui vor fi fost mulţi oameni care ar fi putut să facă acest lucru. Starea grea în care se găsea îl îndreptăţea să spună: «Ce folos îmi este mie de viaţă? Nu-mi este de nici o treabă scăldătoarea oilor că nu am pe nimenea să mă bage, cînd se tulbură apa» (Stihira 9 de la Vec.).

Lipsa ajutorului de care avea nevoie i-o împlineşte în cele din urmă Mîntuitorul care «milostivindu-se a zis către dînsul: pentru tine om m-am făcut, pentru tine în trup m-am îmbrăcat, şi totuşi zici: om nu am!? Ridică-ţi patul tău şi umblă» (Slava de la Litie).

În schimb slăbănogul de la Capernaum a avut o situaţie cu mult mai fericită. Şi el avea nevoie de ajutor, avea nevoie de un om sau doi care să-l ducă la Iisus. N-a trebuit să aştepte aproape deloc căci îndată, nu numai un om sau doi, ci patru oameni s-au oferit să-l ajute, ducîndu-l pe braţele lor la Iisus care văzînd credinţa, dragostea şi slujirea frăţească a celor patru a vindecat pe slăbănogul adus de ei.

Dacă unul era îndreptăţit să spună: Doamne, om nu am care să mă ajute să mă fac sănătos, celălalt putea să spună: Doamne mulţumesc celor patru oameni căci numai prin ei am fost vindecat de Tine Doamne. Primul nu s-a putut împărtăşi de darul vindecării de la Vitezda pentru că n-avea omul, care să-l ajute; celălalt s-a vindecat îndată ce Iisus a intrat în Capernaum pentru că a avut oameni, care l-au ajutat. Tocmai aici stă una din învăţăturile însemnate ale Sfintei Evanghelii de astăzi.

E adevărat că noi numai sîntem sub Legea Veche cînd Dumnezeu își revărsa darul său numai într-un anumit loc, și acolo nu totdeauna ci doar din vreme în vreme și numai asupra unui singur om, ca la Vitezda. Noi trăim sub Legea cea Nouă a harului, cînd darul lui Dumnezeu se revarsă din belșug asupra tuturor, în orice loc și în toată vremea.

Prin Iisus Hristos, tuturor ni s-a dat «har peste har» (Ioan 1, 16); tuturor ni s-au deschis porțile vieții celei veșnice; cu toții sîntem chemați la mîntuire și desăvîrșire. Cu alte cuvinte, deci, cu toții sîntem chemați să intrăm în Vitezda Legii celei Noi ca să ne vindecăm de slăbănogirea păcatului și să ducem o viață nouă, o viață curată și sfîntă, care să ne poarte pe valurile crescînde ale bucuriei și fericirii după care însetează totdeauna omul.

Fiecare creștin dorește să intre în această Vitezdă a mîntuirii pentru a se face părtaș la darurile ei binefăcătoare. Dar pentru a-și împlini această dorință binecuvîntată, creștinul — pe lîngă voința și silința proprie și pe lîngă ajutorul lui Dumnezeu — mai are neapărată nevoie și de sprijinul semenului său. Mai ales că și Dumnezeu, de la care coboară tot darul cel desăvîrșit, în mod obișnuit ajută pe fiecare om prin semenii săi. Și la Vitezda Dumnezeu prin înger dădea apei darul vindecării, dar pentru a se folosi de acest dar, bolnavii aveau nevoie și de sprijinul altor oameni. Slăbănogul n-a găsit acest sprijin și de aceea nici nu s-a putut împărtăși de darul vindecării.

Colaborarea dintre oameni este un element fundamental și permanent necesar în viața noastră, atît în ceea ce privește partea ei materială, cît și în cele ale vieții duhovnicești, ale mîntuirii. Colaborînd întreolaltă nu numai că ne întărim și ne mărim puterile noastre personale, dar ne și completăm unii pe alții. Căci pe lîngă talanții sau darurile comune, cu care Dumnezeu a înzestrat pe oameni, fiecare om mai are și unele daruri deosebite, specifice numai lui. Prin ceea ce avem specific fiecare ne facem necesari unii altora. Sîntem unii altora mădulare și toți laolaltă formăm trupul tainic al Bisericii lui Hristos.

De aceea omul nu se simte bine cînd e părăsit, cînd simte gol în jurul său, cînd nimeni nu ține la el. Chiar cînd nu ai absolută nevoie de un ajutor material din partea semenului tău simți trebuința legăturii cu el. Cu atît mai mult atunci cînd ai nevoie de acest ajutor, dar nu ți-l dă nimeni, simți o durere și o apăsare sufletească din cele mai grele.

Fiecare om, deci, asemeni slăbănogului are nevoie de «omul» său; tu, oricine ai fi, trebuie să fii «omul» meu; dar și eu trebuie să fiu «omul» tău, omul tuturor semenilor mei. Căci avem răspundere în fața lui Dumnezeu nu numai de mîntuirea și fericirea personală ci și de mîntuirea și fericirea semenilor noștri.

Vorbind despre această legătură strînsă și răspunderea, ce avem unii față de alții, sf. ap. Pavel, spune: «Să nu se îngrijească fiecare numai de ale sale, ci fiecare să poarte grijă și de ale altora» (Filip 2, 4). De aceea «gîndiți-vă bine, spune același apostol, să nu dați fratelui pricină de poticnire și de sminteală» (Rom. 14, 14) «ci fiecare din noi să placă aproapelui său în ceea

ce este bine, spre zidirea sufletească» (Rom. 15, 2). Gîndește-te omule, spune sf. Ambrozie, de unde ți-ai primit numele? de la pămînt (humus-homo-om), care niciodată nu răpește cuiva ceva ci împarte tuturor toate și oferă feluritele lui fructe pentru trebuința tuturor ființelor vii.

Slujirea aproapelui, izvorîtă din dragostea frățească, este deci o datorie continuă a unuia față de altul. De aceea «nimănui cu nimic să nu rămîneți datori, spune Sf. Pavel, fără numai cu a vă iubi unul pe altul» (Rom. 13, 18). Căci cu cît căutăm să ne achităm mai mult de această datorie a iubirii frățești, cu atît ea crește mai mult. Dragostea este ca un fluviu care izvorînd din sufletul meu și revărsîndu-se spre semeni, mereu se întoarce înapoi la izvorul ei, întărită fiind de dragostea lor față de mine, crescînd astfel continuu una prin alta. Datoria dragostei crește astfel mereu, dar această creștere e atît spre binele meu cît și al semenilor mei. Această slujire frățească este calea cea mai sigură care ne ajută să intrăm în Vitezda mîntuirii și a desăvîrșirii, în Vitezda fericirii din această viață dar și din cea veșnică.

Dacă a ne sluji cu dragoste este o datorie sfîntă pentru fiecare, se înțelege că niciunui creștin nu-i este îngăduit să neglijeze împlinirea ei, trăind nesimțitor și nepăsător față de semenii săi ca și cînd n-ar fi lîngă ei. Cu atît mai puțin îi este îngăduit să pricinuiască vreun rău semenului său, sau să-l exploateze, privindu-l numai ca pe un simplu instrument pentru satisfacerea intereselor sale egoiste sau ca pe o piedecă în calea acestor interese, pe care caută s-o înlăture din calea sa, pricinuindu-i mult rău. În cazul acesta omul nu numai că este lipsit de ajutorul ce i s-ar cuveni, dar el este împiedecat să facă și puținul pe care l-ar putea face numai prin propriile sale puteri.

Cel ce este nesocotit în drepturile sale în acest fel și neajutorat în silințele sale curate, se găsește în starea slăbănogului de la Vitezda, încît poate spune: Doamne om nu am ca să mă ajute să intru în scăldătoarea unei vieți mai bune, mai curate și mai fericite. Nu poate fi o sentință mai aspră pentru un creștin decît aceasta: că n-a fost «om» pentru semenul său, că a fost de față dar nu l-a ajutat de loc, n-a însemnat nimic pentru el, a fost ca și cînd n-ar fi fost; sau mai condamnabil atunci cînd s-a purtat cu neomenie față de semenul său, pricinuindu-i multe suferințe și greutăți.

În drumul vieții, spune iarăși sf. Ambrozie, nimănui nu-i este îngăduit să împiedece pe semenul său să cadă ca să cîștige el biruința; nu se poate să aducem pagubă sau suferință aproapelui niciodată pentru folosul nostru propriu. Căci nimic nu poate fi socotit folositor dacă nu aduce folos și bine tuturor.

De aceea egoismul, izvorul tuturor păcatelor, care duce pe om la neomenie trebuie smuls ca o buruiană rea din suflet și înlocuit cu floarea minunată a altruismului, adică a slujirii frățești. Inima rece de piatră trebuie înlocuită cu inima de mamă, care fiind plină de dragoste cuprinde și bate pentru toți. Dragostea singură poate face pe om, adevărat «om» pentru semenul său.

IUBIŢI CREŞTINI,

Învăţătura cu care ne-am împodobit sufletele, la acest popas duhovnicesc pe marginea Vitezdei, s-o avem mereu în minte. În silinţa noastră către bine, mîntuire şi fericire să ne întărim puterile, cerînd ajutorul lui Dumnezeu şi mînă de sprijin din partea semenilor noştri. Dar înainte de a cere sprijinul lor şi înainte de a ni-l cere ei nouă, să întindem mai întîi noi această mînă frăţească de ajutor semenilor noştri. Căci dacă tu o vei întinde mai-întîi, nu va întîrzia nici el s-o întindă.

Să păşim în viaţa noastră zilnică pe calea de lumină arătată nouă de Fiul Omului, Domnul Iisus Hristos, «pentru că în acest fel vom deveni» oameni unii pentru alţii.

Să ne sprijinim şi să ne rugăm unii pentru alţii, trăind ca fraţii, în pace şi bună înţelegere, îndemnîndu-ne şi încurajîndune întreolaltă la tot ce este bine şi mîntuitor. În acest fel vom dovedi că sîntem oameni adevăraţi şi creştini buni, vrednici de a purta numele lui Hristos, Căruia I se cuvine toată slava, cinstea şi închinăciunea, împreună cu Tatăl şi cu Duhul Sfînt. Amin.

*Ierom. IRINEU CRĂCIUNAŞ*

# SCARA ŞI TREPTELE EI ÎN VIAŢA DUHOVNICEASCĂ

Atunci cînd sf. Ioan al Sinaiului, numit «Scărarul», s=a gîndit să reprezinte acţiunea de curăţire a patimilor şi mersul înainte spre desăvîrşire prin simbolul *scării*, al *treptelor scării*, nu a introdus în literatura de specialitate şi nici în concepţia ascetică, o inovaţie. El nu a făcut altceva decît să reia, dezvoltînd, o tradiţie întîlnită la cele mai vechi religii, dar mai ales în vechea tradiţie creştină.

La mesopotamieni, spre pildă, exista un templu cu şapte etaje (ziqqurat), fiecare etaj însemnînd o treaptă care, urcată fiind, apropia pe credincios de realitatea absolută. La chaldeeni, regele Naram=sim (pe la 2800 era veche), era reprezentat urcînd treptele muntelui sacru, ca să simbolizeze victoria lui asupra duşmanilor şi statornicia în realitate.

Însăşi trecerea în viaţa de dincolo prin moarte, însemna într=un fel oarecare, urcarea ori coborîrea – după cum sălaşul sufletelor era socotit a fi în cer ori sub pămînt – a treptelor unei scări. În foarte multe morminte din timpul dinastiilor arhaice şi medievale egiptene, s=au găsit amulete reprezentînd o scară (maqet) sau trepte (asken pet). Liturghiile funerare egiptene vorbeau chiar despre treptele unei scări reale puse la dispoziţie de Ra, ca să se poată ajunge de pe pămînt la cer.

La indeni acela care oficia ritualul legat de stabilirea şi consacrarea locului sacrificiului, se zicea că «îşi face o scară şi un pod ca să ajungă lumea cerească». Cătărarea pe trepte (akramana) este, se precizează, o «urcare anevoioasă» (durohana) [1]).

La evrei simbolul scării era legat de cunoscuta viziune a patriarhului Iacob. Plecînd de la Beerşeba în Mesopotamia să=şi caute soţie, Iacob a poposit într=o seară pe drum. «Şi=a luat o stană de piatră din pietrele locului şi a pus=o la căpătîi şi s=a culcat să doarmă în locul acela. Şi a visat un vis; şi iată, în visul său o scară era proptită de pămînt, iar cu vîrful ei atingea cerul, iar îngerii Domnului se suiau şi se pogorau pe scară...» [2]).

Scara aceasta (sullîm) este un minunat simbol al proniei sau a legăturii neîntrerupte dintre Dumnezeu şi oameni prin rugăciune şi trimişii cerului [3]).

---

1) El. M., *Insula lui Eutih.*, Buc. 1943, pp. 22-24.

2) Gen. XXVIII, 11-12.

3) Cf. A Legendre. art. *Béthe*, în: Dictionnaire de la Bible, publié par F. Vigouroux, t. I, 2 (Paris, 1912), col. 1672-3; E. Mangenot, art. *Echelle*, în: Dictionnaire de la Bible, t. II, 2, col. 1559.

Simbolul scării îl găsim şi la vechii creştini. Credincioşii primelor veacuri creştine îşi imaginau intrarea în împărăţia cerului ca o *escaladare*. După moarte, sufletul trebuie să treacă din treaptă în treaptă prin toate vămile văzduhului, pînă să ajungă în cer [4]).

Literatura patristică şi descoperirile arheologice procură multe exemple din care putem desprinde semnificaţia scării în concepţia creştină.

Actele martirice şi însemnările ori imaginile încrustate pe zidurile catacombelor ne oferă informaţii din cele mai interesante. Şi aceasta pentru că mucenicia, ca ascensiune a sufletului spre cer, era concepută ca o urcare a unei scări ce duce de pe pămînt la Dumnezeu, urcare îngreuiată de prezenţa la picioarele scării a vrăjmaşilor care încearcă să tragă în jos pe cel ce trece de la o treaptă la alta.

Aşteptînd în închisoare ziua judecăţii, sf. Perpetua avu o viziune pe care şi-o descrie astfel: «Am văzut o scară de bronz uimitor de mare, care se ridica pînă la cer, dar aşa de îngustă, că nu te puteai urca pe ea decît unul cîte unul. Pe marginile scării, erau înfipte tot felul de instrumente de fier. Erau acolo: săbii, suliţe, cângi, cuţite, aşa că, dacă cineva nu se urca cu atenţie şi privind în sus, era sfîşiat, iar carnea îi rămînea în acele instrumente. Sub scară, stătea culcat un balaur grozav de mare, care pîndea pe cei ce se urcau şi îi îngrozea ca să nu se urce. Totuşi Saturus s-a urcat, făcînd începutul. Acesta se predase pentru noi, de bună voie, mai în urmă, pentru că nu fusese de faţă atunci cînd am fost arestaţi. Ajungînd în capul scării, s-a întors către mine, şi mi-a zis: «Perpetua te aştept! Ia seama însă să nu te muşte balaurul acela...» [5]). Amintirea acestei viziuni a Perpetuei se păstrează, printre altele, în actele martirice ale Sf. Polyect [6]).

O viziune asemănătoare a avut şi Sadoth, episcop al Seleuciei şi Ctesifonului, care şi-a sfîrşit şi el viaţa ca martir. Îi apăru predecesorul său Simeon, încurajîndu-l pentru ca să primească cu bărbăţie cununa muceniciei: «... Am văzut în această noapte, povesteşte el, o scară al cărei capăt atingea cerul. Aici se găsea sf. Simeon într-o infinită măreţie; eu eram pe pămînt şi el îmi striga: Vino la mine Sadoth, vino, nu te teme. Eu am urcat ieri: urcă şi tu la rîndu-ţi astăzi» [7]).

Aceeaşi «scară» a muceniciei, vor urca-o şi sfinţii Marian şi Iacob, ucişi la anul 259 în Lambesia [8]).

---

4) H. Leclercq, art.: *Echelle du Ciel*, în: Dictionnaire d'Archeologie chrétienne et de Liturgie, t. IV, 2 (Paris, 1921), col. 1717-9.

5) *Pătimirea Sfintelor Perpetua şi Felicitas*, 4, ed. R. Knopf-G. Krüger, Ausgewählte Märtyrerakten, Tübingen, 1829, p. 37; trad. Iorgu Stoian, în col. Biblioteca Viaţa Nouă, nr. 3, Buc. 1937, p. 13. cf. Pr. M. Neamţu: *Mucenicia sfintelor Perpetua şi Felicitas*, Craiova, 1944, p. 4.

6) B. Aubé, *Polyeucte dans l'histoire. Etude sur le martyre de Polyeucte*, Paris, 1882, p. 77.

7) H. Delehaye, *S. Sadoth episcopi, Seleuciae et Ctesiphontis acta graeca*, în: Analecta bollandiana, t. XXI, 1902, p. 144, şi Th. Ruinart, Acta martyrum, Ratisbonae, 1859, pp, 592-3.

8) *Martiriul lui Marian şi al lui Iacob*, VI, 6-10, ed. Knopf-Krüger, o. c. p. 70 şi P. Franchi de Cavalieri, La passio SS. Mariani et Iacobi, col. Studi e Testi, 3 Roma, 1900, p. 54.

Această temă a «scării» ne este lămurită şi de unele date ar=heologice. Astfel în cimitirul Priscillei găsim gravată o scară simbo=lizînd ascensiunea sufletului către cer [9]). De asemenea o frescă din prima jumătate a veacului al IV=lea, păstrată în cubiculul sfinţilor Marcu şi Marcelin din cimitirul Balbina, înfăţişează un om urcînd o scară, la picioarele căreea se află încolăcit un şarpe [10]).

Odată cu încetarea persecuţiilor însă, cînd dorul aprins de unire cu Dumnezeu al unor creştini îşi va găsi potolire în viaţa ascetică şi nu în mucenicie, scara ce duce spre cer nu o va mai reprezenta martiriul ci urcarea treptelor virtuţii, pînă la realizarea desăvîrşirii. Scara lui Iacob a devenit scara virtuţilor, pe care vor trebui să urce toţi aceia care voiesc să se ridice din noroiul păcatelor prin pocăinţă, smerenie, lacrimă...

În acest sens este lămuritor un pasagiu din «Rînduiala cuviosu=lui Benedict»: «...de voim să ajungem pînă la suişurile cele mai înalte ale smereniei, citim aici, şi degrabă să ne urcăm la acea înălţime cerească, spre care se ridică prin smerenie din viaţa de acum, cu faptele noastre cele urcătoare se cade să înălţăm acea scară, pe care a văzut=o în vis Iacob, şi pe care se suiau şi se pogorau în=gerii lui Dumnezeu. Fără îndoială, nu altceva trebuie să înţelegem prin acea suire şi pogorîre, decît că prin înălţare (scil. mîndrie) se coboară, iar prin smerenie se înalţă. Iar însăşi scara ridicată este viaţa noastră din veacul acesta, care pentru smerenia inimii se ri=dică către Domnul pînă la ceruri. Iar trupul şi sufletul nostru să le numim ca laturile scării acesteia, pe care laturi cuvîntul lui Dum=nezeu a întărit mai multe trepte...» [11]).

Reprezentarea perfecţionării duhovniceşti prin imaginea suirii unei scări, ale cărei trepte reprezintă fiecare o virtute, devine astfel unul din cele mai obişnuite simboluri creştine. De aceea atunci cînd, bunăoară, sf. Grigorie din Nazianz a voit să laude virtuţile prie=tenului său Vasile, într=un panegiric rămas pînă azi celebru, n=a găsit o comparaţie mai potrivită pentru a sugera înălţimea de desă=vîrşire la care a urcat arhiepiscopul Cezareii, decît capătul de sus al scării pe care a văzut=o oarecînd Iacob: «...La Vasile laud şi mai mult o scară, pe care nu numai a văzut=o, ci pe care s=a şi urcat pînă sus, pe treptele progresului în virtute» [12]). Tot aşa Sf. Ioan Hrisostom crede că osteneala întru îndreptarea păcatelor trebuie să urmeze un urcuş asemănător scării: «Să învăţăm, îndeamnă el, a realiza progresiv îndreptarea greşalelor: propunîndu=ne o greşală pen=tru luna aceasta, alta pentru luna viitoare şi alta pentru luna ce

---

9) O Marucchi, *Scavi esequiti nel cimitero di Priscilla*, in: Nuovo bull. di arch. crist. 1906, p. 41 nota 10.

10) J. Wilpert: *Le pitture delle catacombe romane*, Roma, 1903, planşa 153 n. 1, pag. 445 şi: *La scoperta di due basiliche cimiteriali dei santi Marco e Marcelliano e Damaso*, în: Nuovo bull. di arch. crist., 1903, pp. 47-9.

11) *Vechile rînduieli ale vieţii monahale*, trad. rom. după ediţia rusă a episcopului Teofan, apărută la Moscova în 1892, Mănăstirea Dobruşa, 1929, pp. 684-5. Vezi şi P. Pius Bihlmeyer, Die Mönchsregel des hl. Benedikt, 3 Auflg. Beuron, 1926, p. 29.

12) Sf. Grigorie: *Cuvîntarea XLIII funebră în cinstea lui Vasile cel Mare*, 71 Migne, P. G. XXXVI, 592 c.; trad. N. Donos, *Apologia şi Elogiul sf. Vasile de sf. Grigorie din Nazianz*, Huşi, 1931, p. 193.

urmează, vom ajunge să ne îndreptăm pe noi înşine. Astfel, urcînd ca pe nişte trepte, vom ajunge cu ajutorul scării lui Iacob pînă la cer» [13]).

De fapt o primă schiţare a treptelor vieţii spirituale găsim încă la Origen care în omiliile asupra Numerilor, întemeindu=se pe inter= pretarea istoriei biblice, descrie istoria sufletului în ascensiunea către Dumnezeu... «Noi facem aşa dar o călătorie şi venim în această lume pentru a merge din virtute, în virtute, nu pentru a rămîne pe pămînt legaţi de bunurile pămînteşti....», afirmă într=un loc marele teolog alexandrin [14]). Această imagine va fi folosită apoi de aproape majoritatea Părinţilor; iar mai tîrziu şi de alţi îndrumători în ale duhovniciei. E suficient, poate, dacă amintim şi numai de monahul Teofan al cărui «Scară» formată din 10 trepte (urcuşul dumnezeiesc, rugăciunea curată, căldura inimii, sfînta lucrare, lacrimile inimii, pacea gîndurilor, contemplarea tainelor, strălucirea străină, lumina= rea inimii şi desăvîrşirea), a intrat în minunata antologie «Filoca= lia» [15]), ori de Diego Murillo a cărui «Scară a vieţii spirituale» da= tînd din veacul al XVI=lea a devenit, printre altele, manualul clasic de spiritualitate creştină al credincioşilor spanioli [16]). Dar chiar şi unii literaţi vor pleca de la o concepţie asemănătoare, clădind pe ea opere care au rămas nemuritoare. Ne gîndim mai ales la «Di= vina Comedie» a lui Dante Alighieri. În călătoria închipuită de poetul italian din infern în purgatoriu şi apoi în paradis este cu= prinsă la dreptul vorbind migraţiunea sufletului omenesc pe diferite trepte de perfecţionare, pînă ce ajunge la Dumnezeu.

Acela însă care insistă în mod cu totul deosebit asupra sim= bolului scării, făcînd din el titlul şi subiectul unei opere rămasă ne= muritoare, este sf. Ioan al Sinaiului, numit din această pricină «Scă= rarul». Tratatul său cunoscut sub numele de *Scara raiului*, ori simplu *Scara*, mai mult decît sub numele – original se pare – de «*Tablele duhovniceşti*», arată creştinului cum poate să se desăvîrşească, stră= bătînd 30 de trepte [17]), treizeci de ani însumînd şi vîrsta Mîntui= torului Hristos de pînă la începutul activităţii Sale publice. Cuprinsul pe scurt, sensul scrierii şi treptele ne sînt indicate în «Cuvîntul înainte», aparţinînd desigur lui Daniil Raitheanul, şi pe care îl dăm aici în traducere [18]):

«Cartea de faţă, ni se spune, arată drumul cel bun acelora care aleargă să=şi scrie numele în cartea vieţii ce se află în ceruri

---

13) Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia LXXXII la Ioan*, 5 ap. (S. Rabois= Bousquet) — *S. Salaville Saint Jean Climaque, sa vie et son oeuvre*, în rev. Echos d'Orient, nr. 132, octobre-decembre 1923, p. 447 în notă.

14) Origen, *Omilia XXVII-a la Numeri*, 7, ed. W. A. Bachrens, *Homi- lien zum Hexateuch in Rufins Uebersetzung*, t. II, în Corpul berlinez, T. VII, Leipzig, 1921, p. 265; Migne, P. G. XII, 397 sq. Vezi şi A. Méhat Origène: *Ho- mélies sur les Nombres*, Paris, 1951, ad. loc.

15) *Filocalia*, trad. rom. de D. Stăniloaie, t. IV, Sibiu, 1948, pp. 323-5.

16) Cf. B. Dominique de Caylus, art. *Eglise d'Espagne. Les sciences sa- crées*, în: Dict. de Theol. Cath. t. V, 1, (Paris, 1924) col. 602.

17) În textul original al *Scării* fiecare din cele 30 capitole poartă nu= mele de „cuvînt", nu „treaptă". Ţinînd cont de cuprinsul acestor „cuvinte" însă, le putem numi pe bun drept „trepte", întrucît respectînd indicaţiile lor, reuşeşti să te urci, ca şi pe nişte trepte, tot mai sus, spre desăvîrşire.

18) Migne, P. G 88, 628 D. 629 C.

Aceia care o vor citi şi îi vor urma, vor fi povăţuiţi de ea fără rătăcire, şi în chip desăvîrşit îi va ridica de la cele pămînteşti spre cele sfinte, arătînd pe Dumnezeu celui pe care l=a ridicat pînă sus. Care scară, cred eu, a văzut=o şi Iacob cel ce a îndepărtat pati= mile, cînd se odihnea pe patul lui pustnicesc.

«Să urcăm dar şi noi cu sîrguinţă şi cu credinţă această gîn= dită şi ducătoare la cer scară, ale cărei trepte ne învaţă cu multă înţelepciune:

1. despre lepădarea şi despărţirea de viaţa deşartă,
2. despre nepătimire sau neîntristare,
3. despre înstrăinare şi despre cele din visurile tinerilor,
4. despre mucenicia bărbăteştii ascultări
5. despre îngrijita şi sincera pocăinţă şi despre izolarea cea bine plăcută lui Dumnezeu a celor ce au păcătuit.
6. despre aducerea aminte de moarte,
7. despre plînsul care curăţă
8. despre liniştitoarea nemîniere
9. despre ţinerea de minte a răului,
10. despre grăirea de rău,
11. despre tăcere
12. despre minciună,
13. despre trîndăvie
14. despre lăcomie
15. despre desfrînare şi despre curăţenie,
16. despre iubirea de arginţi
17. despre sărăcie
18. despre nesimţire
19. despre cîntarea de psalmi în adunări
20. despre diferitele privegheri,
21. despre temere,
22. despre slava deşartă,
23. despre mîndrie şi despre necuratele cugete ale blasfemiei,
24. despre simplitate, bunătate, nevinovăţie şi viciu,
25. despre umilinţă,
26. despre deosebirea gîndurilor în care vei descoperi comoara,
27. despre pustnicie şi singurătate, despre paza minţii şi despre diferitele feluri de pustnicii,
28. despre rugăciunea nematerialnică şi despre răbdare,
29. despre nepătimire
30. despre iubire, despre nădejde şi credinţă şi iluminare, şi în ce fel e cu putinţă Teologia.

«Cu adevărat bine a cugetat (Ioan) cel care ne=a orînduit suire întocmai numărată cu vîrsta cea după trup a Domnului. Că ne=a făcut o scară în chip simbolic, cu treizeci de trepte, după cei desăvîrşiţi treizeci de ani ai Lui. La a cărui vîrstă matură ajun= gînd şi noi, ne vom afla drepţi şi neabătuţi spre cădere. Iar acela care n=a ajuns la această vîrstă, este încă prunc şi, cu toată măr= turia inimii, nu se va afla plăcut (Domnului)».

De altfel însuşi cuviosul Ioan vorbind la sfîrşitul scrierii sale despre «scara raiului» pe care o defineşte ca fiind «înlănţuirea du= hovnicească a virtuţilor care o compun», dă următorul îndemn: «Sui= ţi=vă, fraţilor, suiţi=vă cei care cu osîrdie v=aţi aşezat suişuri în

inimă şi ascultaţi pe cel ce=a zis: «Veniţi să ne urcăm în muntele Domnului, în casa Dumnezeului nostru, care face picioarele noastre ca ale cerbului şi ne pune întru lucruri înalte ca să biruim în calea lui» (cf. Isaia, II, 3). Alergaţi, rogu=vă, cu cel ce zice: «Să ne sîrguim pînă ce vom ajunge toţi la împreunarea credinţei şi a cunoştinţei lui Dumnezeu, la starea de bărbat desăvîrşit, la măsura vîrstei de=plinătăţii lui Hristos» (Efes. IV, 13) care a fost botezat în cel de=al treizecilea an al vieţii Sale şi, care a urcat pe cea de=a treizecea treaptă a scării cei duhovniceşti, căci Dumnezeu este iubirea» [19]).

Închipuirea desăvîrşirii întru virtute ca urcare a treptelor unei scări este, la cuviosul Ioan, rezultatul propriei sale experienţe duhov=niceşti [20]). Intocmai ca şi alţii, el şi=a dat seama că apropierea de Dumnezeu este un urcuş care duce de la înstrăinarea de păcat, la «Teologie». Etapele acestui urcuş simbolizate prin treptele unei scări pot fi treizeci, cîte le indică ava Sinaiului, după cum pot fi şi mai puţine dacă ţinem seama de faptul că unele din ele se pot contopi. Aceste trepte reprezintă însă, ceva mai mult de cît simple indicaţii formale, şi anume o puternică conştiinţă a realităţii, a realităţii du=hovniceşti. Şi pentru că am pomenit mai sus de Dante stabilind o corespondenţă între viziunea sa şi cea a cuviosului Ioan, am putea preciza în această ordine de idei că treptele «Scării» şi cele trei etape (infern, purgatoriu, paradis) ale «Divinei Comedii», se deosebesc to=tuşi între ele prin faptul că poetul italian oferă mai mult un fel de indicaţie metodică, alături de expresia simbolică a unei realităţi, pe cînd stareţul din Sinai ne dă un tratat de iniţiere duhovnicească, tratat care nu este simplă indicaţie formală, ci – precum am spus – şi o conştiinţă a realităţii. Dar atît la unul cît şi la celălalt, e vorba de acelaşi *drum* pe care=l urmează sufletul ca să ajungă la Dumnezeu şi de aceleaşi *stări sufleteşti* în succesiunea lor, aşa cum trebuie să se ierarhizeze ele în mersul către fiinţa supremă care, peste tot, e ţelul final [21]).

Urcuşul acesta care se încheie cu «Teologia», reprezintă în ace=laşi timp şi un progres noetic, pe lîngă cel aretologic. în concepţia tuturor Părinţilor de altfel, «năzuitorul spre cunoaştere se ridică din treaptă în treaptă, pînă ce dă de Negrăit, de Negîndit, de Nepă=truns» [22]). Urcuşul sufletului e considerat ca o «trecere prin lucruri, fără ca nimic să=l poată înlănţui definitiv, afară de absolut» [23]).

Cum însă la Ioan Scărarul ca şi la ceilalţi Părinţi ai Bisericii teoria e strîns legată de practică, pînă într=atîta încît filozofia în=

---

19) Sf. Ioan Klimax, *Scara*, XXX, Migne, P. G. LXXXVIII. 1161 A.

20) Ştefan, mitropolit al Sofiei, *Mistica lui Ioan Scărarul*, în l. bulgară, în rev. Vestitorul bisericesc, nr. 14, 1938.

21) Făcînd aceste comparaţii între Scărarul şi Dante, nu putem să nu amintim de ipoteza pe care o emite un cercetător (Hugo Ball, Byzantinisches Christentum. Drei Heiligenleben, München und Leipzig, 1923, p. 35): anume că descrierea caznelor la care se supuneau monahii în temniţa descrisă de treapta a 5-a din Scară, a putut servi ca temă de inspiraţie cumplitei judecăţi finale de care vorbeşte Dante.

22) Cf. Hans Urs von Balthasar, *Kosmische Liturgie*, Freiburg im Br., 1941, p. 63.

23) v. Balthasar, o. c. p. 149, op. St. Bezdechi, *Scara iubirii*, în rev. Transilvania, nr. 1/1943, pp. 33-43.

săşi devine o *filozofie a faptelor* sau *filozofie practică,* ascensiu=nea spre Dumnezeu nu este doar o îndeletnicire noetică, nici numai aretologică, ci noetică şi aretologică în acelaşi timp.

Aşa stînd lucrurile încercarea unora[24]) de a înfăţişa cuprinsul «Scării» reducîndu=l la două secţiuni, una despre păcate (I. XXIII), alta despre virtuţi (XXIV=XXX), apare nu numai prea largă, ci încă, mai mult, inexactă.

*

Rezumînd cele de mai sus, putem spune că ideia de scară este proprie majorităţii religiilor, ea reprezentînd urcuşul din virtute în virtute, spre culmile desăvîrşirii. Sugestiv şi corect în acelaşi timp, simbolul scării apare în spiritualităţile cele mai felurite. Nici unde însă el n=a primit o dezvoltare şi aprofundare asemănătoare acelora din creştinism. Îndrumătorii duhovniceşti creştini au găsit în treptele scării imaginea cea mai adecvată drumului pe care trebuieşte să=l străbată doritorul de perfecţiune. Cel care a popularizat această concepţie a fost sfîntul Ioan, denumit «Scărarul», a cărui operă scrisă arată amănunţit modul în care poate fi urcată «scara raiului». La dreptul vorbind, «*Scara*» sfîntului Ioan este reversul unei alte scări, anume aceea a sfîntului Dionisie Areopagitul. «*Scara*» sfîntului Ioan este ascendentă, de la om spre înălţimile cerului, pe cînd acea a sfîntului Dionisie este descendentă, de la cer spre om[25]).

Datoria fiecărui creştin este de a urca, din treaptă în treaptă, scara virtuţilor pînă la dobîndirea «Teologiei», ca astfel să se îm=părtăşească de harurile care coboară, tot ca pe o scară, de la Dum=nezeu în jos.

*N. CORNEANU*

---

24) Karl Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Literatur*, 2 Auflg., München, 1897, p. 143; S. Zarin, art. Ioan Lestvienic. în: N. N. Glubokovschi A. P. Lopuhin Pravoslavnaia bogoslovskaia enţiklopedia, t. VI, Petersburg, 1905, p. 1005; L. Petit, art. Jean Klimaque, în: Dict. de Theol. Cath. VIII, 1. (Paris, 1924) col. 692.

25) H. Ball, *Byz. Christ.* p. 5.

# BISERICA GOLIA

Acum un sfert de mileniu şi mai bine, laşii erau, desigur, un oraş medieval ca aspect arhitectonic: un sîmbure urbanistic, apărat de cîteva cetăţi exterioare. Cetăţuia, Galata, Golia, Nicoriţă – toate sus pe înălţimi – erau ca un lanţ în jurul oraşului, iar în cuprinsul său, Curtea domnească, mănăstirile Dancu şi sf. Sava erau, alături de celelalte, locuri de refugiu în vremuri de primejdii. Pe unele – Golia, Curtea şi Nicoriţă, le-a înecat repede evoluţia oraşului spre satele mărginaşe, astfel că aproape şi-au pierdut perspectiva în puzderia de case din jur. Celelalte au mai rămas încă izolate, sus pe dealuri.

*

Totuşi, privirea călătorului este atrasă şi azi de silueta masivă şi sumbră a unui turn magnific, odinioară crenelat, ce se ridică deasupra unor ziduri de adevărată cetate medievală... Complexul mănăstirii Golia ne dă el însuşi o imagine de ceea ce a putut fi oraşul laşi în veacurile trecute.

Ceea ce ne atrage aici mai întîi atenţia, din afară, este unitatea însăşi a acestei cetăţi, de o masivă construcţie şi destul de bine păstrată pînă azi: turnul uriaş de la poarta de intrare, celelalte patru turnuri – bastioane de la colţuri, şi zidurile împrejmuitoare, crenelate, a căror lungime se apropie de o jumătate de kilometru, închizînd o suprafaţă de peste un hectar pămînt. In afară de intrarea principală, mai sînt încă două portiţe în zid – una spre răsărit si alta spre apus.

Acest turn are o înălţime de 29 metri şi, ca să ajungem în vîrful lui trebuie să urcăm 130 trepte de piatră şi lemn, în spirală. Vechimea lui e, cu siguranţă, deodată cu a bisericii lui Golia (ante 1564) şi nu a fost refăcut de Vasile Lupu, întrucît – pe la 1653 – arhidiaconul Paul de Alep, însoţitorul patriarhului Macarie, scria despre el: lăsînd biserica, merserăm la masă, urcîndu-ne în clopotniţă, care e foarte mare şi veche şi nu are pereche în toate aceste ţări, prin înălţime, lărgime şi măreţie». Cît de «vechi» anume, e greu de spus! Elementele ornamentale ale boltei, cu nervurile gotice, împodobite cu rozete cu motive florale şi pajură – în parte refăcute – pun problema influenţelor venite de la mănăstirea Dragomirna, (începutul secolului XVII). Dar de ce n-ar fi mai vechi? Vechi din timpul lui Ion Golia, cum lasă a se înţelege Paul de Alep, şi cum ne dovedeşte însăşi construcţia masivă, cu zidurile groase şi ferestruicile mici ale încăperilor dintre boltă şi clopote! Am avea astfel, în fiinţă

în acest multisecular edificiu, cea mai veche urmă de arhitectură medievală din Iaşii secolului XVI...

Nu putem şti ce transformări a suferit turnul acesta în secolii trecuţi. Se pare însă că, pînă la 1855, el nu a avut modificări. Atunci egumenul mănăstirii l=a înălţat cu încă 10=15 metri, însă adaosul – care a servit şi ca post de observaţie pentru pompieri – a fost şubred şi s=a dărîmat la cutremurul din 1899. Autorităţile lo=cale de atunci, şi cele centrale, hotărîseră să=l strice de tot, fiind grav avariat şi constituind un pericol. Dar s=au găsit la timp gla=suri care să protesteze, împiedecînd dărîmarea, şi turnul a fost res=taurat în forma de acum, care corespunde celei vechi, făcîndu=i=se atunci şi solida scară circulară de piatră – exterioară – în locul celei interne, din lemn.

Acest turn important ca masivitate şi vechime, are 4 clopote – două mari, cu inscripţii greceşti (unul din anul 1822, reparat de mi=tropolitul Iosif Naniescu la 1899, altul de la 1829, tot cu o inscripţie grecească), şi două clopote mici. Pînă la camara clopotelor, se în=tîlnesc două camere, care odinioară au fost locuite.

De pe frumoasa terasă de sus, vizitatorul are cea mai deplină privelişte asupra oraşului întreg şi a împrejurimilor sale, pe care le predomină.

Celelalte turnuri – rotunde, de la colţuri, nu sînt de aceeaşi vechime cu biserica. O inscripţie grecească, ce se repetă pe toate patru, ne arată că s=au făcut sub Duca vodă, cu cheltuiala egu=menului Macarie, la 1667. N=ar fi exclus ca atunci să fi avut loc numai o restaurare a lor. Desigur, măcar tot de atunci sînt şi zidu=rile, căci numai turnurile izolate n=ar fi avut sens.

Privind totul din afară, nimic nu ne poate schimba impresia că avem în faţă o puternică cetate medievală.

*

Pătrunzînd în incintă, pe sub bolta impresionantă a turnului de la intrare – care odinioară se putea închide cu două uriaşe porţi de stejar – privirea ni=i atrasă de impunătoarea biserică, pe care toată lumea o numeşte, de sute de ani, mănăstirea Golia. Vechi=mea acestui lăcaş nu se cunoaşte cu exactitate, căci pisania veche nu ni s=a păstrat. Prima menţiune despre existenţa ei o face inscrip=ţia de pe o cruce mare, cu opt colţuri, ferecată în argint şi aur, din care aflăm că «această cruce a făcut=o şi a ferecat=o dumnealui Maxim Burnar vornicul şi soţia sa Antimia, şi a dat=o pentru po=menirea lor, în biserica din Iaşi, unde este hramul Înălţarea Dom=nului nostru Isus Hristos, la anul 7072 (1564). Acest odor bisericesc – care se mai păstra aici pînă înainte de întîiul război mondial – nu mai este azi în ţară. Avem însă o fotografie a lui, pe care se poate citi o inscripţie greacă, tot din 7072 şi întrucît ne arată că obiectul a fost donat la «biserica din Iaşi», cu hramul «Înălţării», este sigur că=i vorba de mănăstirea Golia, deoarece nu mai există altă biserică în Iaşi cu acest hram.

Nu este deci îndoială că la acest an – 1564 – *era* biserica Go=lia şi cu siguranţă că fusese zidită mai înainte, iar Maxim Burnar,

după izvoarele documentare, este văr cu Ion Golia şi nu=i exclus să fie chiar unul dintre primii ctitori ai bisericii, cu atît mai mult că în actul de închinare a Goliei către Vatoped, din anul 1606, între moşiile donate se află şi Burnăreştii de pe Bîc.

Pomenirea lui Ion Golia şi a soţiei sale Ana se face abia în anul 1575, într=o inscripţie de pe un minunat evangheliar – manu=script, cu file mari de pergament, ferecat în scoarţe tari de lemn, împodobite cu argint poleit – şi în care citim: «Acest Tetraevanghel a fost prădat de tătari. Nu se ştie la ce lăcaş a fost mai înainte şi cine l=a făcut. Şi l=am răscumpărat eu, robul lui Dumnezeu, dum=nealui Ioan Golăe marele logofăt, şi am dat pe el 1.200 de aspri. Şi era stricat şi l=am legat şi l=am înfrumuseţat, şi l=am dat la bi=serica lui Dumnezeu din tîrgul Iaşi, la margine, unde este hramul Înălţării Domnului Dumnezeu mîntuitorul nostru Isus Hristos, pentru sufletul său şi al soţiei sale Ana, şi al copiilor şi părinţilor lor, şi pentru sufletul celui care l=a făcut la început şi l=a dăruit. La anul 7083 (1575), martie 9».

Un an mai tîrziu, în 1576, Ioan Golia şi soţia sa Ana fac o nouă danie bisericii lor – un alt evangheliar, mai valoros decît cel dintîi, avînd şi această inscripţie slavă, din care aflăm că «Acest Tetraevanghel l=a ferecat dumnealui Ion Golăe, marele logofăt şi soţia sa Ana, pentru sufletele lor şi a părinţior lor şi ale fiilor lor, şi l=au dat pentru pomenirea sufletelor lor, în biserica de piatră din Iaşi, unde este hramul Înălţării Domnului Dumnezeu, Mîntuitorului nostru, în anul 7084 (1576) ianuarie 15».

Ambele evanghelii nu mai sînt azi în ţară.

Notiţa de pe al doilea evangheliar a fost publicată, ca şi ce=lelalte, de Melchisedec, însă cu data greşită – 7054 ianuarie 12 în loc de 7084, ianuarie 15. Greşeala aceasta a dat loc la intermina=bile discuţii cu privire la data întemeierii bisericii Golia, care a fost pusă greşit înainte de anul 1546 (7054).

În ordine cronologică, al patrulea izvor cu ştiri mai importante despre biserica Golia, este actul din 7114 (1606), ianuarie 20, prin care logofeteasa Ana Golia şi fiul său Mihail închină mănăstirii Vatoped, de la Sfîntul Munte «pre cea din nou zidită biserică a lor, unde este hramul Înălţarea Domnului... ce este în tîrgul Iaşii, pe care au zidit=o răposatul Ioan Golăe logofătul, împreună cu so=ţia sa». Închinarea lăcaşului, care pînă la acea dată nu fusese mă=năstire, ci numai biserică, se face împreună cu toate averile ei: ar=gintării, veşminte, cărţi, case, dugheni, pivniţe, vii, moşii etc...

După această dată mănăstirea este tot mai des pomenită. Ere=mia Movilă şi Ştefan Tomşa îi întăresc danii. Sub Moise Movilă ea este pomenită într=un document ca fiind în «mijlocul tîrgului», la 1631. Deci, numai în 67 de ani, oraşul s=a întins atît spre nord, că mănăstirea Golia care fusese zidită la margine, a ajuns în mijlocul tîrgului! Către 1650, Vasile Lupu a început transformarea şi rezi=direa vechii biserici din secolul XVI, astfel că după 1 septembrie 1652, ea a putut fi vizitată de Macarie, patriarhul Antiohiei, înto=vărăşit de arhidiaconul Paul de Alep, de la care ne=a rămas ur=mătoarea descriere: «Merserăm în trăsură să vedem mănăstirea... Doamnei... Biserica e foarte frumoasă. Acolo se află o veche şi mi=raculoasă icoană a Maicei Domnului, încadrată în 24 rosarii. Mî=

nile şi braţele sale sînt de aur curat, făcîndu=să cu deosebită chel= tuială din partea doamnei, căci fiu=său Ştefan vodă, căzînd în boală grea, şi fiind dus de mama sa la picioarele acestei icoane, la minut s=a însănătoşit. Dinaintea icoanei sînt candele de argint, au= rite, care ard totdeauna. În faţa catapetesmei sînt patru candelabre de bronz, mai frumoase şi mai strălucitoare ca aurul, lucrate în Danemarca şi plătite – se zice – cu greutatea lor în argint...»

Vasile Lupu se pare că nu a terminat definitiv biserica. Pi= sania pusă de fiul său ne spune: «Cu voia Tatălui şi cu ajutorul Fiului şi cu săvîrşirea sfîntului Duh, iată eu robul Domnului Dum= nezeului nostru, Io Vasile voievod, am zidit această sfîntă mănăs= tire, unde este hramul Înălţării şi, nefiind terminată de mine – cu ajutorul lui Dumnezeu Io Ştefan voievod, fiul lui Vasile voievod, am săvîrşit=o, la anul 7168 (1660) mai 24». O inscripţie grecească pe peretele dinlăuntru, are aproape acelaşi conţinut, cu adaosul «Matei a lui Ioan», care a făcut probabil pictura.

Ctitorii dintre anii c. 1650=1660 n=au păstrat şi pisania lui Ion Golia, care desigur a existat. Ei au renovat biserica logofătului, ne= păstrîndu=i numele, ci numai chipul în tabloul votiv – cum a făcut Vasile Lupu şi cu Hlincea lui Zotu Tigara; însă tradiţia a păstrat amintirea lui Golia, care nu trebuie confundat cu Eremia Golia, trădătorul lui Ion vodă cel Viteaz, în lupta cu turcii la Roşcani (1574). Poate că inscripţia lui Golia ne=ar fi spus mai mult decît că el a făcut biserica de piatră, din nou, la marginea tîrgului Iaşi, înainte de 1564. Poate că am fi aflat din ea că înainte de aceasta a existat aici o altă biserică, mică, de lemn, care s=a distrus de vechime. Bănuim acest lucru prin faptul că s=a găsit în curtea bise= ricii acum 10 ani, în pămînt, o inscripţie grecească, avînd următo= rul cuprins: «Aici zace roaba lui Dumnezeu, Teodosca, văletul 7023 (1515)». Inscripţia aceasta care ne dovedeşte existenţa unui vechi ci= mitir – şi deci şi a unei biserici anterioare celei a lui Golia – s=a pă= strat pînă azi, prin faptul că ea a fost aşezată, în secolii trecuţi, cu faţa pe pămînt, întrucît în spatele ei s=a săpat o cavitate pentru ţinut apă şi a fost folosită, astfel, probabil în treburile gospodăreşti. Pe încetul s=a acoperit cu mantia protectoare a pămîntului şi nimeni n=a mai ştiut de existenţa ei sute de ani! Ea mai este interesantă şi prin faptul că, la începutul secolului XVI, în plină perioadă de dezvol= tare a slavonismului cultural la noi, ne dovedeşte că se scria, totuşi şi în alte limbi – în cazul de faţă în greceşte.

Care va fi fost stilul bisericii vechi, a lui Ion Golia, nu mai putem şti azi! Transformarea făcută de Vasile Lupu se pare că a fost radicală. S=a crezut un timp că biserica de azi e o construcţie nouă, din temelii, pe locul bisericii vechi. Totuşi, în timpul din urmă, au ieşit la iveală anumite indicii care ne îndreptăţesc să credem că în zidirea lui Vasile Lupu a fost înglobată o parte din biserica lui Golia. E vorba de peretele de la intrare, cu frumosul portal de marmoră dantelată, şi de cei doi pereţi laterali, pînă la ferestre şi pînă la coloanele din mijlocul bisericii. Vom vedea argumentele atunci cînd vom vorbi despre pictură.

La 1672, biserica a fost vizitată de un călător, Cornelio Magni, care arată că zidirea este din piatră patrată, are o cupolă înaltă, două turnuri şi stîlpi la pridvor. «Are stiluri amestecate» şi i s=a

spus că a fost zidită de meşteri italieni, aduşi chiar din Roma. În biserică, policandrele şi candelele sînt de argint». Aceasta va fi fost înfăţişarea dintîi a bisericii lui Vasile Lupu, care într=adevăr e de o impresionantă masivitate şi trăinicie. In aşchierile blocurilor din peretele de la răsărit, datorite cutremurului din 1940, se observă ar=mătura folosită : blocurile sunt legate între ele cu scoabe de fier ci=mentate în plumb topit !

Dar cît din ceea ce a fost atunci, la 1672, ni s=a mai transmis pînă azi ? Căci, iată, în 1687, pe cînd era egumen Grigore, fost mitropolit, biserica Golia a fost incendiată, odată cu celelaltele, de către ostaşii lui Sobieschi – Dumnezeu să nu=l ierte, zice cronicarul ! Mănăstirea fusese mai întîi asediată şi atunci ajunsese oca de apă în Golia un potronic ! Se vede însă că lăcaşul a fost repede resta=urat, căci în anul 1693 se cunună aici Duca vodă cu Maria Brîn=coveanu, iar la 1696 altă nuntă se oficiază aici : a lui Antioh Cantemir cu fica lui Dumitraşcu Ceaurul. Era acum egumen Iacov, fost patriarh de Ţarigrad care, murind, a fost îngropat în interior – poate în altar.

Incediul din 1687 nu va fi distrus însă prea mult din stilul clădirii, căci la 1711, a fost vizitată de Petru cel Mare, căruia i=a plăcut Golia mai mult decît alte biserici din Iaşi, şi a spus despre ea că are trei feluri de meşteşuguri : leşesc, grecesc şi moschicesc – adică renaştere (baroc), bizantin şi rusesc.

O nouă nenorocire s=a abătut însă asupra Goliei în timpul domniei lui Constantin Mavrocordat (1733=1735) cînd, zice cronica=rul, «s=a făcut un foc mare în Iaşi, începînd din armenime, de lîngă biserica cea mare a lor, mergînd focul spre mormînturile turcilor, ar=zînd mai giumătate de oraş – case multe neguţitoreşti şi tot Tîrgul de Sus şi Sărăria şi cîteva biserici, şi au ars şi mănăstirea Golia şi toate casele cîte au fost în ograda mănăstirei».

Iar în anul 1738 – «în zilele lui (Grigore Ghica I) s=au făcut şi un cutremur mare, care a ţinut un minut de ceas şi mare spaimă au căzut asupra norodului, şi multe ziduri au căzut, case şi mănă=stirea Golia, fiindcă o tocmiră într=acea vară, şi o acoperia cu fier alb, că arsese în zilele lui Constantin vodă Mavrocordat, şi fiind meşteri din Ţara Ungurească, au căzut toate cubelile (cupolele ?) mănăstirii peste dînşii, care pre unii peste trei zile i=au găsit turtiţi supt pietre».

E mai mult ca sigur că sub acelaşi domn se va fi continuat cu restaurarea bisericii distrusă de incendiu şi cutremur, şi că această reparaţie înseamnă un pas important în evoluţia arhitecturii lăcaşu=lui de azi. După aceasta, alte restaurări şi reparaţii se pare că nu s=au mai făcut zidirii decît în 1838, de cînd există actuala catape=teasmă şi majoritatea picturii.

Trecînd prin atîtea transformări – şi nu ştim dacă le=am putut arăta pe toate ! – cu drept cuvînt ne putem întreba ce va fi mai pă=strat actuala zidire, a lui Vasile Lupu, din stilul ei original ? De aceea, pare foarte curios că această biserică – durată în plin secol al XVII=lea, ca şi Trei=Ierarhi şi Cetăţuia (acestea în cel mai autentic stil moldovenesc) – Golia, are în arhitectura ei un caracter funda=mental moldovenesc, peste care s=a altoit, în exterior, stilul corintic

al renașterii italiene, iar la bolți stilul de pronunțat efect decora=tiv, moscovit.

Așa cum este azi, biserica aceasta are o lungime exterioară de 39 metri și o lățime de 13 metri, înălțimea ei fiind egală cu a turnului – adică circa 30 metri; iar zidurile ei ascund unele taine care abia în ultimii 15 ani au început a ieși la iveală. Despre acestea vom vorbi mai departe, însă aici e cazul să amintim, ca o curiozitate și ca o enigmă, tainița circulară, înaltă pînă la acoperiș și terminată cu o boltă, avînd la bază un început de scară de marmoră în spirală, și care s=a descoperit în zidul de miază=noapte, între amvon și stîlpii dintre naos și pronaos. Cine și cînd a zidit intrarea în această tainiță, nu se poate ști!

*

Pictura bisericii Golia a avut de suferit, în cursul timpului, mai mult decît arhitectura – astfel că ni se mai păstrează azi foarte puțin din ceea ce a fost în vremea lui Vasile Lupu și, poate, mai înainte. În pridvor, în dreapta și în stînga frumosului portal dantelat, din marmoră, o parte din frească s=a cojit în 1943, lăsînd să iasă la lumină un fragment dintr=o frească veche, ciocănită și stricată, însă de o mare frăgezime de culoare și trăinicie! Se pot vedea aici numeroase însemnări, în diferite limbi, greu de descifrat din cauza neclarității scrisului. În porțiunea din stînga, sus, se vede clar un grafit cu următorul cuprins: «ano 1594». Însemnarea este deosebit de interesantă. Ea ne dovedește că a fost scrisă în timpul cînd biserica lui Ion Golia era în ființă și că peretele acesta este al zidirii din secolul XVI. Și, în acest caz, părerea că Vasile Lupu a zidit din temelie o biserică nouă pe locul celei vechi a lui Golia, trebuie înlăturată. Voievodul moldovean a folosit deci o parte din zidăria logofătului Golia.

De asemenea, în pronaos, face parte din fresca veche – de curînd spălată – porțiunea de sub fereastra peretelui nordic și a celui sudic. Această frescă, de o mare frumusețe și frăgezime de culoare și aur, a fost cîndva acoperită cu o vopsea urîtă de apă, așa cum se obsearvă încă peste un sfînt și jumătate de pe peretele de miază=zi, partea dinspre altar. Acest fragment s=a lăsat anume necurățat, spre a se putea face comparație.

Un lucru important de relevat aici, este numărul de 11 al figurilor. Tradiția picturii bisericești prevede pe acești pereți 12 chipuri (apostolii și proorocii). Lipsa celui de al 12=lea chip a stîrnit nedumeriri! Ori, iată că la spălarea frescei a ieșit la iveală, în partea dreaptă a peretelui sudic, deasupra umărului ultimului sfînt, o mînă ce aparține unei figuri care a fost acoperită de coloana de susținere a bolții ce se deschide de=asupra cafasului – care și el este un element nou în arhitectura bisericilor moldovenești din secolul XVII. Sub acea coloană ca un fel de contrafort interior, se vede continuarea frescei peretelui sudic. Același lucru trebuie să fie și pe peretele de la nord.

Întrebarea care se pune în mod firesc este dacă această frescă veche aparține picturii lui Vasile și Ștefăniță Lupu, ori celei a lui Ion Golia, din secolul XVI! Părerea noastră este că și acești doi pereți laterali, aparțin tot bisericii lui Golia, înglobați fiind de meș=

terii lui Vasile Lupu în noua clădire. Şi anume întinderea lor este în înălţime pînă sub ferestre şi în lungime pînă imediat dincolo de stîlpii ce despart naosul de pronaos. Se observă aici, la ambii pereţi, o sinuozitate a lor, avînd tendinţa de închidere sub formă circulară, şi nu este exclus ca aici, în faţa tronurilor domneşti, să fi fost mi=cul altar al bisercii lui Golia. Voievodul a dărămat acel fundal rotund şi a prelungit pereţii, dublînd clădirea în lungime şi înălţime.

Rămîne aceasta ca o ipoteză a noastră, care arată că în maes=tuosul monument de azi al bisericii Golia, nu avem de=a face cu o clădire nouă «zidită din nou» de Vasile Lupu, cum spune pizania de de=asupra uşii, ci cu o transformare radicală a vechii bisericuţe din secolul XVI, a lui Ioan Golia.

Tot de curînd, a fost dezvelită şi în altă parte o porţiune din vechea frescă, de astădată în mod cert, de la Vasile Lupu: în sî=nurile de de=asupra ferestrelor din naos. Se observă şi aici o mare ar=monie de culori. În colo, frescă veche nu mai întîlnim decît un mic fragment, în camera proscomidiei. Restul picturii – de proastă inspira=ţie şi tehnică, este de la începutul secolului XIX. Tot de atunci – de la 1838 – este şi catapeteazma. Tabloul votiv (al ctitorilor), de la in=trare, este şi el nou, poate de la sfîrşitul secolului XVIII, căci nu se potriveşte deloc cu descrierea pe care i=o face Paul de Alep în 1652 – care rămîne minunat de frumuseţea picturii de atunci, şi află că pentru ea plătise doamna lui Vasile vodă, suma de 3500 piaştri.

Vom mai aminti existenţa în biserică a cîtorva icoane vechi, poate chiar din secolul XVI sau începutul celui de al XVII=lea. Şi anume, două icoane aşezate pe mormîntul de marmoră, de lîngă uşa pronaosului, reprezentînd hramul bisericii, Înălţarea Domnului, şi hra=mul mic, Izvorul Tămăduirii. Apoi alte două icoane în catapeteazmă – una în faţă, spre partea nordică, reprezentînd «tăierea capu=lui sfîntului Ioan» şi alta în altar, cu chipul lui Hristos. Ambele icoane sînt opere de artă, pictate pe fond de aur şi figurile princi=pale sînt încadrate într=un număr de tablouri miniaturale, executate cu o mare finеţe şi care reprezintă momente însemnate din viaţa personagiului respectiv. O povestire în imagini! În sfîrşit, mai există o frumoasă icoană a Maicei Domnului, în aur şi pietre scumpe. E aşe=zată pe un iconostas. Se crede că e una din cele mai vechi icoane ale bisericii. Cît priveşte icoana mare, făcătoare de minuni, a Mai=cei Domnului, toată în aur şi pietre scumpe, din catapeteazmă, ea a fost pierdută în timpul evacuării din 1944.

Alte obiecte de remarcat: sfeşnicile despre care s=a vorbit, can=delele mari de argint, lucrate în filigran, cîteva evanghelii ferecate în argint şi aurite, şi multe odoare şi bijuterii, care ar trebui expuse ca să fie văzute de publicul vizitator. Demn de amintit este şi poli=candrul mare de bronz, aşezat în pronaus, cu iniţialele lui Vasile Lupu în limba slavă: V. V. Z. M. (Vasile voievod domn al Ţării Moldovei).

Deosebit de interesante sînt şi frumoasele veşminte preoţeşti şi arhiereşti, cum şi un aier de mare valoare şi două portrete, în mă=rime naturală, broderii artistice în aur şi argint, reprezentînd pe doamna Tudosca a lui Vasile Lupu şi fiul ei Ioan. O informaţie din veacul trecut ne arată că aceste obiecte de mare artă şi valoare, sînt lucrate de însăşi doamna voievodului.

În interiorul bisericii se află cîteva morminte: mormîntul ctitorilor, cu o inscripție pe icoana de de=asupra, mormînt în care a fost așezată la 1 ianuarie 1753 și doamna Sultana a voievodului Mihai Racoviță, și pentru care s=a făcut monumentul de marmoră; apoi mormîntul Ecaterinei Cantacuzino, soția lui Velicico Costin (1685), a Smarandei Mavrogheni, soția lui Scarlat vodă Calimachi, și altele ale căror inscripții se pot citi în transcriere, în interiorul bisericii. Demn de relevat este și faptul că aici au fost îngropate provizoriu, viscerele lui Potemkin, mort în 1791.

*

Mănăstirea aceasta a fost una din cele mai bogate din Iași. Documentele vechi ne arată că a avut numeroase moșii: Rujinții pe Ciuhur, Burnărești pe Bîc, Golăești pe Botna, Turcești pe Bîrlad, Tomești în Iași, Predești, Lăzoreni, Holboca etc... apoi vii la Cotnari, case în Iași și altele. Toate acestea au fost exploatate de călugării greci, de la 1606 și pînă la secularizare.

Cu drept cuvînt, remarcă un cercetător al Goliei, urmărind cu atenție viața acestei mănăstiri, de=a lungul veacurilor, rămînem cu un gol în suflet. Nici o legătură cu începutul culturii noastre naționale, ca la Bistrița, Putna, Voroneț, unde s=au scris pomelnice, anale și manuscrise cu frumoase miniaturi, nici o personalitate remarcabilă, ca Vartolomei Măzăreanul de la Putna, nici un gest generos nu s=a produs aici...

Exista, în incinta mănăstirii, din timpuri vechi, un ospiciu de alienați. Se crease în jurul icoanei făcătoare de minuni la care se lecuise – ne spune Paul de Alep – chiar fiul lui Vasile Lupu. Un călător care vede Golia pe la 1800, scrie că aici se primesc oameni nebuni spre vindecare. Era mai ales un loc de tortură, care a dăinuit multă vreme. Astfel, din alte izvoare, aflăm că la 1846 un bolnav de lungoare în delir, fiind socotit nebun, a fost adus la Golia, pus în lanțuri și butuci, atît de strîns, încît rînindu=se s=a infectat și a trebuit să i se taie picioarele! Guvernul țării a intervenit pe lîngă egumenul grec să angajeze un medic, dar acesta a refuzat, considerînd mănăstirea extrateritorială! Tortura a continuat aici pînă la secularizare. Bolnavii erau expuși goi în soare, legați în lanțuri, udați cu apă, vîrîți în beciuri etc...

Nici pentru cultura romînească nu au fost mai omenoși egumenii greci. La 1827 se hotărîse ca în incinta Goliei să se găzduiască o școală, al cărei local arsese în focul din 1827, dar dorința guvernului și a mitropolitului Veniamin nu a putut fi împlinită.

*

Ca să încheiem această sumară expunere, vom aminti cîteva din evenimentele mari petrecute totuși în incinta mănăstirii Golia.

În anul 1600, Mihai Viteazul, fiind în Iași ca domn al tuturor provinciilor romînești, a fost înscris între ctitorii bisericii Golia, probabil fiindcă logofătul Ioan Golia va fi fost unul din puținii aliați ai voievodului, cît a stat în Moldova. În 1786, mitropolitul Gv. Calimachi ședea la Golia, fiindcă își dăduse locuința lui vodă Ma=

vrocordat, întrucît curţile domneşti arseseră. Mitropolitul a murit în acest an la Golia, unde i s=au făcut slujbele cuvenite, dar a fost înmormîntat în Mitropolie. În 1819, Golia a servit ca loc de refu=giu, întrucît în oraş se încuibase ciuma. La 1821, cîţiva oameni bo=gaţi din Iaşi şi=au găsit adăpost în incinta mănăstirii Golia, de frica eteriştilor. Printre ei se afla şi cunoscutul bancher Andreas Pa=vlu, căruia Ipsilante îi ceruse un miliom de piaştri. Casa în care se ascunsese acesta a fost asediată şi cei dinlăuntrul n=au scăpat pînă n=au dat o sută de mii de piaştri (adică lei vechi). În fine, la 1842, în incita mănăstirii, s=a oficiat slujba înmormîntării lui Ion Sandu Sturza vodă, al cărui mormînt se află la biserica Bărboi, veche cti=torie a familiei sale.

După secularizare, mănăstirea rămînînd fără moşii, nu au mai fost fonduri spre a fi întreţinută şi reparată, astfel că în jurul anu=lui 1900 a fost închisă. Închisă şi cu schelele pe dinlăuntru şi pe di=nafară, a rămas biserica pînă în 1943, cînd s=au început reparaţii serioase, cu ajutorul Comisiei Monumentelor Istorice. Ele au fost în=trerupte în (1944) şi terminate în toamna anului 1947, cu ajutorul Mitropoliei Moldovei, a autorităţilor locale şi a Ministerului Cul=telor.

A fost redată cultului în sărbătorile Crăciunului din anul 1947.

*

S=a amintit că Golia formează un complex: biserica, turnul, bastioanele, zidurile împrejmuitoare. Dar în afară de acestea mai sînt şi altele.

Lîngă turn, spre apus, se află *Casa de ape*. Prima menţiune despre apă la Golia este din anul 1687, august, cînd cronicarul Ion Neculce înseamnă că mănăstirea a fost împresurată de ostaşii lui Sobieschi şi ajunsese «în Golia, atuncea, oca de apă un potronic». O inscripţie lapidară din 1731, existentă în curte – dar adusă poate de undeva – aminteşte aducerea apei în Iaşi de către Gheorghe Ghica. Se poate vorbi deci de o canalizare a oraşului, poate o re=staurare a vechei canalizări de la Golia. La 1766, iunie 9, Gr. Al. Ghica dă un hrisov pentru mărirea debitului de apă «că oraşul ace=sta, întru sine, nu are apă... ca să fie pentru îndestularea norodu=lui». O altă inscripţie ce se păstrează aici, ne arată că Alexandru Moruzzi a adus la Golia apă de la Şapte Oameni, captînd izvoa=rele la 1804. În interior, apa se varsă într=un bazin prin gura unui leu de piatră, de=asupra căruia se află o inscripţie în limba gre=ceaşcă.

Aceasta este, prin urmare, vechea instalaţie de apă a oraşu=lui (canalizarea), care la început se pare că a fost făcută cu ţevi de lemn, din butuci găuriţi, apoi din oale de lut.

*

Mai spre apus se găseşte *un fragment din fosta clădire a li-ceului externat* de fete – distrusă de incendiu. În aceste încăperi, care au supravieţuit focului, a fost adăpostit Muzeul Muincipal şi Biblio=teca populară Ion Creangă. Azi, clădirea adăposteşte o parte din materialul documentar al Arhivelor Statului.

*

În fund, spre miază noapte, se află *Arhivele Statului.* E una din cele mai vechi instituţii din Iaşi, care a fost înfiinţată la 1 ianuarie 1832. O întîmplare fericită a făcut ca în această incintă, unde – cum s-a arătat – este cea mai veche urmă de arhitectură medievală (turnul), să se adune şi cele mai vechi urme de cultură românească : documentele!

Primul conducător – «întîiul arhivist al Statului», cum îşi zicea el – a fost Gh. Asachi. După el au urmat pînă azi, timp de 125 de ani, cel puţin 20 de alţi conducători, dintre care amintim pe: Vasile Alecsandri – vornicul (tatăl) şi Vasile Alecsandri – poetul, Gh. Sion, T. Codrescu, Gh. Tăutu, Samson Bodnărescu, Sever Zotta şi alţii.

In localul lor de azi – vechea stăreţie a Goliei – Arhivele Statului au fost instalate abia în anul 1911. Clădirea aceasta este însă cu siguranţă din secolul XVIII. La 1846, călătorul rus Porfirie Uspenski arată că egumenul Grigorie Irinopoleos «a clădit în această mănăstire un paraclis şi o sufragerie curată». Deci ar putea fi vorba de jumătatea de nord a clădirii de azi a instituţiei, care are în cuprinsul ei peretele oval, la parter şi etaj, unde ar fi putut fi instalate cele de mai sus.

Pînă la anul 1911, materialul arhivistic a stat: de 4 ori în palatul curţii domneşti, odată în boltele de la spitalul sf. Spiridon, odată la Academia Mihăileană, de două ori în mănăstirea Trei Ierarhi, de 4 ori în atenansele diferitelor case din oraş, o dată în mănăstirea Cetăţuia şi la mănăstirea Frumoasa, altă dată în sala Societăţii de gimnastică şi în sfîrşit, era să fie dus şi la mănăstirea Secu din judeţul Neamţ.

In depozitele acestei instituţii se păstrează documente vechi, scrise pe pergament şi hîrtie, începînd cu anul 1399. Sînt peste o sută de pergamente cu peceţi, şi aproape 100.000 documente pe hîrtie. De asemenea se mai păstrează aici, arhive vechi, începînd cu anul 1763. E un rest care a mai scăpat din vechea arhivă de la întemeierea ţării, şi care a fost distrusă de numeroasele focuri, dar mai ales de acela din 1827, care a mistuit cam 2/3 din toată întinderea oraşului Iaşi. Apoi, o a treia grupă, a arhivelor de după 1827, de la ministerele (departamentele) şi instituţiile care au existat în Moldova pînă la Unire (1859), şi după această dată. Sînt arhive administrative, financiare, judecătoreşti, bisericeşti, militare, şcolare, de stare civilă, notariat, bancare etc., din care se poate studia în amănunt, trecutul istoric, social, economic, politic şi cultural al ţării noastre. Întreg materialul arhivistic şi documentar, ocupă aproape 10 kilometri liniari de raft.

*

Spre răsărit, lipite de zid, se află trei *căsuţe parohiale.* Aceea din colţ, cu etaj, şi următoarea, de sub nuc, sînt destul de vechi. Căsuţa mică şi joasă este nouă. Sub toate sînt beciuri adînci şi foarte mari. Cel de sub clădirea Arhivelor depăşeşte lăţimea clădirii şi ajunge pînă în dreptul bisericii.

*

A patra clădire, dinspre răsărit, este aceea de piatră, cu frumoase arcade şi coloane de piatră, în care este instalat *Muzeul memorial Ion Creangă*. În unele documente vechi, clădirei i se zice «gherghir» şi se crede că a servit de tezaur pentru adăpostit lucrurile de mare preţ şi averile mănăstirii Golia. Aceasta s-ar explica şi prin soliditatea zidirii – grosimea pereţilor, drugii şi obloanele de fier ale ferestrelor. Sînt două camere jos şi două sus, cu bolţi, iar plafonul despărţitor are o frumoasă sculptură în lemn.

Clădirea aceasta, întru totul asemănătoare cu aceea din faţa Palatului Culturii (casa zisă a mitropolitului Dosoftei), credem că este una din cele mai vechi din Iaşi şi aproape singurele rămăşiţe de veche arhitectură laică din oraş. E construită în stil oriental, poate de Eremia Movilă (1595-1606), care în fresca ce reprezintă pe ctitorul Ion Golia, e pictat ţinînd în mînă o mică zidire patrată.

*CONSTANTIN TURCU*

## BIBLIOGRAFIE PRINCIPALĂ

— *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, anul XVII, Fasc. 42 (1924) — articolele lui Sever Zotta şi N. Ghica Budeşti.

— Sever Zotta, *Mănăstirea Golia*, schiţă istorică, în „Ion Neculce" buletinul Muzeului municipal din Iaşi, fascicola V din 1925.

— D. Constantinescu, *Lucruri noi despre arhitectura şi pictura mănăstirii Golia* (în revista Cercetări Istorice din Iaşi, anul XIII).

— P. Constantinescu-Iaşi, *Influenţe ale vechii arhitecturi ruseşti asupra arhitecturii romîneşti*, Buc. 1951.

# PROTOPOPI BĂTRÎNI RĂDĂUȚENI

În tîrgul Rădăuțului, pe lîngă străvechea biserică gropniță a Bogdanilor, au existat o veche mănăstire de călugări și o străbună episcopie. Amîndouă s=au dezvoltat în jurul acestei gropnițe, spre privegherea și paza mormintelor voievozilor din dinastia băștinașă. Diferitele controverse cu data fixă a întemeierii acestor două instituții bisericești nu ne privesc, deocamdată, aici, urmărind a ne ocupa cu o altă chestiune care aparține unui timp mult mai apropiat nouă. Lîngă sediul epscopiei rădăuțene funcționa, din mare străvechime, și un protopopiat care=și îndeplinea toate sarcinile administrative și de control cu care era încredințat de către episcop.

Necesitatea de a exista un protopop sau chiar mai mulți la sediul episcopal, adică în tîrg la Rădăuți, nu era anulată de existența atîtor alți demnitari înalți ecclesiastici. Protopopul exista independent de ei și=și exercita obligațiunile sale personale precise. Întrucît în Rădăuți exista o biserică episcopală sau catedrală – aceeași gropniță voievodală –, nu este exclus ca alături de un protopop care îndeplinea funcțiunea de organ de control în acest ținut, să mai fi existat unul sau mai mulți protoși la biserica episcopală catedrală.

De soarta tuturor protopopilor care s=au perindat în Protopopiatul Rădăuțului nu sîntem informați în amănunt. Condicele mitricale și de conscripție au fost introduse abia în anul 1802. «*Regulamentul duhovnicesc*» (Geistlicher Regulierungsplan) din 1786 menținea împărțirea eparhiei în șase decanate, așa cum o știm dintr=o «împărțire a tuturor preoților mirenești în protopopiaturi» a episcopului Dosoftei Herescul, dată în Cernăuți 1784, și în două vicariate al Cîmpulungului moldovenesc și rusesc [1]). Noul statut de organizație de sub Eugenie Hacman din 1843, împărțea eparhia în douăsprezece decanate [2]).

De ce nu aflăm în 1784 un decanat și în Rădăuți cu greu s=ar putea preciza ; protopopi însă aflăm înainte de această dată în Rădăuți, folosind titulatura «de Rădăuți» și după această dată. Se vede că protopopii obișnuiau a locui în tîrgul Rădăuți, lîngă episcopie, deși aflăm tot cam în această vreme un «fost protopop» Toader în Horodnicu, un sat frunțaș din apropierea tîrgului. Oricum, de la 1843, Rădăuțul are și el un decanat, adică un protopopiat, căci ca=

---

1) Cf. I. Nistor, *Istoria Bisericii din Eucovina și a rostului ei...*, București, Casa Școalelor, 1916, p. 9.

2) Ibidem, p. 52.

tehetul Grigorescu din Fălticeni, cu ocazia unei călătorii de plăcere în Bucovina, găzduieşte la «părintele Ioan Sireteanu, protopopul acelui judeţ Rădăuţi [3]).

În tîrg erau de fapt personalităţi mai de seamă decît protopopii – episcopii – ale căror fapte interesau mai mult pe cronicarii timpului, aşa că numele cîte unui protopop apare doar incidental prin vreun document, ca persoană de tot secundară în vîrtejul celorlalte întîmplări. Noi – cei de astăzi – putem împleti doar cîteva consideraţiuni conjecturale şi marginale în jurul numelui acestor străvechi protopopi din istoria Rădăuţului. Cele cîteva nume de protopopi rădăuţeni pe care le cunoaştem din trecutul Rădăuţului aparţin veacului al XVIII-lea şi al XIX-lea.

Primul nume este al *Protopopului «Grigoraşcu ot Rădăuţi»*. Acest nume apare pe un document din 24 august 1735, fost în stăpînirea păr. C. Bobulescu din Iaşi încă prin anul 1915 [4]) şi despre soarta căruia astăzi nu mai ştim nimic. Documentul aparţinuse preotului Vasile din Beceşti, un sat din ţinutul Cernăuţului [5]). Acest preot da de ştire episcopului Varlaam de Rădăuţi că a scăpat de la «închisoarea» în care fusese deţinut de boierul Constantin Braha, stăpînul Beceştilor. Spre adeverirea scăpării dintr-acel loc de suferinţă şi casnă iscăleşte ca un martor şi «Grigoraşcu, protopopul Rădăuţului» [6]).

Pricina pentru care preotul Vasile a stat la închisoare nu a fost infamantă, altfel însemnarea către episcop ar fi cuprins şi un oarecare adaus prin care s-ar fi vestejit purtarea preotului eventual s-ar fi propus caterisirea lui sau luarea altor măsuri. Faptul important în sine este că protopopul Rădăuţului Grigoraşcu inspecta, pe la 1735, pînă în satul Beceşti, ceea ce denotă că ţinutul protopresviteral al Rădăuţului era foarte întins.

Protopopul Grigoraşcu, fiind înştiinţat de închiderea preotului Vasile din Beceşti, se va fi transportat acolo şi va fi anchetat cazul. Ceea ce va fi observat trebuie să fi consemnat în raportul său pe care-l va fi expus episcopului Varlaam verbal. Din faptul însă că dă la mînă preotului Vasile o dovadă că a scăpat din închisoare, constatările anchetei nu-i sînt defavorabile acestuia, ci împotriva temnicerului.

Aceasta rezultă dintr-un alt zapis păstrat pînă în zilele noastre, în care aflăm cîteva îndrumări în ceea ce priveşte cearta dintre preotul Vasile şi proprietarul Beceştilor. Acest zapis este dat în 6 august 1768 de preotul Simeon, fiul preotului Vasile din Beceşti [7]). Acest urmaş al preotului Vasile în «ocina părintească», dar şi în neplăcerile ei, dă «un zapis domnului Dosoftei, episcopul de Rădăuţi, prin care face de ştire că a vîndut sfinţiei sale un loc în tîrguşorul Cernăuţi, lîngă biserica răposatului Leca, care biserică are hramul

---

3) Vezi: Aurel George Stino, *Călătoria catihetului Grigorescu prin Bucovina*, 1865, în revista Bucovinei An. III, Nr. 7, Timişoara, 1944, p. 260.

4) D. Furtună, *Preoţimea romînească în secolul al XVIII-lea. Starea ei culturală şi materială*, Vălenii de Munte, 1915, p. 197, n. 2.

5) Cunoaştem şi un sat Băceşti în raionul Negreşti şi un Beţeşti, sat în raionul Neamţ.

6) Cf. Furtună, op. cit. p. 197, n. 2.

7) Acelaşi Becești.

Sfintei Parascheva, făcătoarei de minuni, cu 200 lei nemţeşti, bani gata» [8]).

După delimitarea acestui loc atît de mare, de lîngă biserica Sfintei Parascheva, urmează unele amănunte care mărturisesc străvechile încurcături pe care le=a avut preotul Vasile cu acest loc: «Acest loc, continuă zapisul, a fost din vremi străvechi a (l) moşului meu, a (l) preotului Ioan, care de altfel se chema Lungul, care loc a căzut parte mamei mele Eudochia, fiica lui Ioan. Amintitul loc apoi mi l=a dăruit mîe mama cu învoirea fraţilor mei, care loc prin mulţi ani fusese pustiu şi islaz, apoi a fost îngrădit de un fiu al lui Ioan, anume Sandul, nepotul lui Braha din Biceşti. Eu apoi m=am sculat şi printr=o scrisoare domnească mi=am redobîndit moşia mea şi au fost de faţă starostele Constantin Sturza mare spătar cu alţi neguţitori, care au venit acolo din poruncă domnească, care neguţitori ştiau bine pînă unde au stăpînit moşul meu acel loc, unde era grădina, fînaţul şi pomii îngrădiţi. Aceşti neguţitori apoi au hotărît acel loc de alte locuri învecinate şi aşa s=a făcut o hotarnică, care mi s=a dat la mînă, în care hotarnică au iscălit şi dumnealui Iordache Cananău, mare medelnicer, care au fost de faţă, apoi toţi neguţitorii, care au hotărît locul şi pe care am pus peceţile, precum arată zapisul lor iscălit» [9]).

Zapisul mai departe nu ne interesează decît doar la semnături, între care aflăm semnătura lui Toader, un frate al lui Simeon, apoi pe Gherman, alt frate al lui Simeon, ieromonah la Putna, apoi pe Iacov, proin mitropolit, martor, Pahomie, egumen al mănăstirii Putna, protopopul Vartolomei, dichiul Gherasim şi ieromonahii din Putna: Ioasaf, Calistru şi Anatolie [10]). Din semnăturile acestea vedem că preotul Vasile cel închis se trăgea dintr=o stăveche familie de preoţi, iar doi feciori ai săi erau la fel feţe bisericeşti, Simeon şi Gherman. Tot între cei iscăliţi, între care mai numeroşi sînt putnenii, datorită relaţiilor ieromonahului Gherman, aflăm şi pe al doilea protopop cunoscut al Rădăuţilor, pe numele său *Vartolomei*, numele de familie care ar fi foarte edificator lipseşte ca pretutindeni în documentele epocii, unde sînt pomenite feţe bisericeşti, făcîndu=se pomenire la altar numai de numele lor de botez.

Cearta dintre smeritul preot Vasile, apoi Simeon, şi seniorii de la Beceşti, a izbucnit astfel din pricina unui loc care era «ocina dreaptă» a preotului Simeon fiul preotului Vasile cel închis şi nepotul preotului Ioan Lungul. Arbitrar şi despotic, boierul Constantin Braha spre a face pe plac nepotului său Sandul, de bună seamă învecinat cu proprietatea preotului, căci numai aşa se explică stăpînirea «cu hapca» asupra grădinii cu pomi şi fînaţului lui Simeon, îl pune la închisoare pe preotul Vasile care trebuie să fi protestat vehement, în numele fiului său, atunci cînd s=a întîmplat răpirea pămîntului.

Procesul apoi şi=a avut cursul său şi s=a lichidat abia sub fiul lui Vasile, sub Simeon, şi acesta preot. Documentele scrise cu ocazia acestui proces însă au veşnicit pe lîngă moravurile epocii şi numele

---

8) Vezi zapisul în traducere la: D. Dan, *Cronica episcopiei de Rădăuţi*, Viena, 1912, p. 240.
9) Ibidem.
10) Ibidem, p. 240 sq.

a doi protopopi rădăuţeni, a căror jurisdicţie se întindea pînă aici: unul Grigoraşcu, pe vremea zbuciumului preotului Vasile cel închis, altul Vartolomei, pe vremea vînzării acestui loc episcopului Dosoftei.

Procedura cu «închisoarea» pe care o aplică boierul Constantin Braha preotului Vasile pe nedrept, era destul de răspîndită pe acele vremuri. Ea îngloba în ea şi pe preoţi, oameni sărmani şi în cunoş= tinţă şi în averi, supuşi birurilor ca oricare ruptaş vecin sau rumîn, plătind goştina şi desetina şi deci suferind sloabele şi pedepsele tot ca şi ei [11]). În cazuri grave de abateri disciplinare, dreptul de a pe= depsi, de multe ori sumar şi pe loc, îl aveau protopopii şi egumenii, dacă era vorba de abateri călugăreşti. Pedeapsa de multe ori era corporală.

Aşa avem relatat cazul egumenului de la Moldoviţa, care pune în fiare doi preoţi şi=i bate cu propria sa mînă, dîndu=le mai mult de cinci zeci de lovituri cu toată asprimea [12]), tot aşa cu= noaştem, din tradiţiile locului existenţa unui stîlp în ograda episco= piei din Rădăuţi, la care erau legaţi preoţii recalcitranţi şi bătuţi cu severitate de către un călugăr cu un bici împletit de piele [13]). Acest stîlp exista încă pe vremea episcopului Dosoftei cînd se întîm= plă cazurile cu bătaia şi închisoarea, relatate mai sus. Puterea însă ce şi=a arogat=o seniorul de la Beceşti, boierul Constantin Braha, în litigiul său cu preotul Vasile şi închiderea lui sînt destul de carac= teristice acelor vremuri! În ambele documente însă intervin semnă= turile celor doi protopopi din Rădăuţi. Protopopul Grigoraşcu a avut oficiul de control al cazului întîmplat, hotărînd de bună seamă şi eliberarea năpăstuitului. Cel de al doilea protopop Vartolomei a avut mai mult oficiu pasiv de martor, însă martor de încredere al epis= copului Dosoftei care l=a trimis să asiste la încheierea acestui zapis important pentru el din punct de vedere material.

Un alt protopop bătrîn rădăuţean pe care=l aflăm în docu= mentele noastre străbune, este *Protopopul Ştefan al Rădăuţului*, care ia parte la delimitarea tîrgului Rădăuţi, moşie vlădicească pe atunci, în anul 1768, în 26 iulie, de moşiile mănăstireşti din jur, anume de Volovăţ, Horodnice, Frătăuţi şi Satul Mare [14]). Călugării mănăstirii Sucevita, în a căror stăpînire era Volovăţul, intrau cu carele şi cu plugurile pînă în vatra episcopiei cînd s=a ridicat vlă= dica Dosoftei Herescul cu «mare jalbă şi plîngere» încît a ajuns pînă la «luminata domnie a lui Grigore Ioan Calimach Voevod». Acesta a trimis la faţa locului să cerceteze plîngerea pe boierul Şte= fan Sturza, pe polcovnicul George Carp, pe vornicul de poartă Carp Picioroagă şi pe ieromonahul Cornilă.

Această ceartă pentru hotare care s=a soldat cu împărţirea pe din două a bucăţii de pămînt în litigiul dintre Episcopia Rădăuţu= lui şi Mănăstirea Sucevitei, a adunat la centru toate personalităţile mai de seamă ale regiunii de pe acea vreme. Din Rădăuţi au fost convocaţi în faţa onoratei judecăţi: Andrei Vatamanul, Protopopul

---

11) Furtună. op. cit. p. 205.

12) Cf. Zieglauer, *Geschichtliche Bilder aus der Bukovina*, I, Bd. Czer= novitz, 1893, p. 59.

13) Conf. Dan, *Cron. episc. de Rădăuţi*, p. 127.

14) Vezi hotarnica la: Dan, ibidem. p. 236 sq.

Ștefan, călugării Isaia și Ilie, gospodarii Grigoraș Buculei, Dumitraș=cul Hîncul, Lupul Ungurianul, Vasile Martinescul, Ioan Buleandră și alți bărbați, toți din familiile cele mai de seamă ale tîrgului și de bună seamă oamenii cei mai în vîrstă și mai cu greutate [15]). Din Sucevița au luat parte egumenul Amfilohie, atunci în funcție, pre=cum și frații foști egumeni: Nicodim, Gheorghe și Iosif și pe ieromo=nahii Antonie și Isachie, precum și pe namesnicul Ghelasie [16]). Din Horodnic au fost chemați călugărul Silvestru Bogat, împreună cu fostul proptopop Toader, vornicul Ioniță Tiganescu, gospodarii Gri=gorie Prelipcean, Ioan Morari, Simeon Crisenco și Grigoraș Calan=cea [17]). În sfîrșit, din Volovăț au fost chemați următorii martori: vornicul Varlaam Maliș și gospodarii Miron Nicoriță, Simeon Coca, Simeon Lupușteanul, Simeon Diaconul și alți bărbați [18]). Ca martori mai semnează hotarnica arhimandritul Ioasaf de la Putna, egume=nul Venedict de la Solca și un ieromonah Dosoftei, fost egumen [19]).

Cearta a atras deci luarea aminte a întregii episcopii care și=a trimis regrezentanții la centru. Aici zbucium și frămîntare destulă! Hotarnicele episcopiei nu spuneau mare lucru și nici «diresele» mănăs=tirii nu spuneau mai mult! Zapisele, uricele, și ispisoacele hotărau stăpînirea, dar nu precizau haturile și hotarele; stîlpii de hotar dis=păruseră, iar troianele înălțate de strămoși se surpaseră și se risipi=seră,... Toată adunarea s=a dus atunci pe jos și cu rădvanele la lo=cul cu pricina, la Rodița, un pîrîu care curgea pe vremuri dintr=o fîntînă iar acolo s=a ajuns la o învoială, ca prin ea «nici una din amîndouă părțile să nu=și piardă sufletul» și au împărțit bucata de pămînt în două părți egale [20]).

Cu acest prilej s=a hotărît din nou locul Rădăuțului de cel al Volovățului și s=au pus pietre de hotar pretutindeni de jur împrejur, pornind hotarul de la Vadul Pietros al părăului Pozin dinspre Fră=tăuți, rotind pe la Horodnice, pe lîngă Dealul Osoiului, pe lîngă Pîrîul Sucevița, care desparte ogoarele tîrgului de ogoarele satului Volovăț, apoi pe sub Dealul Crucii pînă iarăși pe toloacă [21]). Nu=mai așa spiritele s=au mai pololit, iar cearta s=a astîmpărat. Între persoanele care au participat la acest proces sînt și doi protopopi; unul fost, pe nume *Toader* care se afla la Hordonic, unde trebuie să=și fi avut gospodăria, altul *Protopopul Ștefan* care ia parte îm=preună cu vatamanul Andrei al Rădăuțului și cu gospodarii de frunte din tîrg ca martor și sfătuitor, fiind pe partea episcopului Dosoftei.. Alegerea Protopopului Ștefan este semnificativă și n=a fost numai onorifică. Protopopul Ștefan a fost un localnic bine cunoscut oameni=lor din tîrg și adînc cunoscător al realităților în mijlocul cărora trăia, deci și a certei și a hotarului tîrgului, altfel mărturia sa n=ar fi avut nici o valoare.

Tot așa și Protopopul Toader din Horodnic. Și acesta trebuie

---

15) Ibidem, p. 236.
16) Ibidem, p. 235.
17) Ibidem.
18) Ibidem, p. 235 sq.
19) Ibidem, p. 238.
20) Ibidem, p. 237 sq.
21) Vezi amănunte în aceeași hotarnică, ad. finem.

să fi fost un om bătrîn şi o figură venerabilă, cunoscător bun al împrejurimilor, nu numai al satului unde se afla. El trebuie să fi fost protopop administrativ şi organ de control numai al ţinutului Rădăuţi, deoarece în sînul acestui ţinut se află satul Horodnic şi tot aici se odihnea şi acest protopop. Ce motive determinau şi ce proceduri erau folosite la scoaterea din slujbă a protopopilor de pe atunci şi cărora dintre ele se datoreşte existenţa Protopopului Toader în Horodnic nu mai putem şti... Aceşti doi protopopi iau parte la judecata aceasta pentru hotare şi intră din nou în anonimatul din care au ieşit pentru scurt timp. Numele lor însă mai relevă un alt fapt important: într-un acelaşi an 1768 aflăm trei protopopi de Rădăuţi, doi în slujbă şi unul fost, anume: Vartolomei, Ştefan şi Toader. Aceasta dovedeşte că Episcopia Rădăuţului era foarte bine organizată la această dată, astfel că sînt întru totul întemeiate observaţiile generalului Enzenberg cînd a vizitat Bucovina că provincia are o mulţime de popi, de biserici şi de mănăstiri. De fapt, de aici a plecat şi planul lui de reorganizare a bisericii ortodoxe bucovinene, în urma căruia au rămas numai trei mănăstiri (Putna, Sucevița şi Dragomirna) şi numai nouăzeci de călugări [22]).

Alt protopop bătrîn al cărui nume îl culegem de prin cele documente prăfuite şi inscripţii uitate este ***Protopopul Teodor al Rădăuţului***. Acest protopop avea o bună stare materială şi o aleasă cultură. El tipăreşte cu banii săi proprii un «Panahidic», tradus în 1778 de arhimandritul Vartolomei Măzăreanul de la Mănăstirea Putna [23]). Arhimandritul Vartolomei Măzăreanul ostenea de multă vreme la Mănăstirea Putna, unde trăia pe atunci şi marele mitropolit Iacov Putneanul. Arhimandritul conducea «Academia teologhicească», la poalele căreia se instruiau tinerii doritori a se face preoţi. Tovarăş de dăscălie îi era călugărul Ilarion profesor de psaltichie grecească, venit tocmai din insula Patmos» [24]).

Ocupaţia principală a arhimandritului era însă «tălcuirea cărţilor sfinte de pe limba moschicească pe rumînie şi tipărnicitul lor».

Din călătoriile sale prin Rusia, arhimandritul adusese o mulţime de cărţi pe care le traducea şi – ajutat de discipolii săi – le copia şi le tipărea. Aşa avem o listă bogată de asemenea tipărituri: Leastvița, Învăţăturile lui Dorotei Stareţul, Orînduiala chipului celui mare îngeresc, Învăţătura dulce sau livada înfloritǎ, Crinii ţarinei, Pavecernicul, Canonul la Pavecerniţă, Panahidicul, Paraclisul Sf. Petru şi Pavel, Liturghia arhierească, Trebnicul lui Petru Movilă, Minunile Sf. Gheorghe, Vedeniile lui Grigorie, Efrem Siru, Viaţa Sf. Xenofot, Slujba Sf. Onofrei, Diferite condici mănăstireşti, Panegiricul lui Ştefan cel Mare (lucrare originală) etc.

Tipăritul acestui vast repertoriu cerea nu numai vrednicie deosebită şi muncă încordată, dar cerea şi cheltuieli materiale. Cu sacrificii mari, ele apar însă rînd pe rînd. Pentru unele dintre ele se ivesc mecenaţi care cer anumit cutare sau cutare carte. Preotul Mi-

---

22) Cf. N. Iorga, *Geschichte des rum. Volkes*, II, Bd., Gotha. 1905, p. 186.

23) Cf. N. Iorga, *Istoria literaturii romîne în veacul al XVIII-lea* (1688-1821), vol. I, Bucureşti, 1901, p. 537 nota 8.

24) Cf. N. Iorga, *Istoria Bisericii romîneşti şi a vieţii religioase a Romînilor*, vol. II, Vălenii de Munte, 1909, p. 165.

ron din Badeuţi cere astfel arhimandritului Vartolomei «să=i tăl=măcească şi scrie din slavonie pe rumînie» slujba şi patimile Sf. M. M. Procopie, pentru că voia să cunoască istoria faptelor acestui sfînt, al cărui hram îl avea biserica din Badeuţi, zidită de Ştefan cel Mare [25]). Tot aşa şi Protopopul Teodor al Rădăuţului şi=a luat asupra sa cheltuiala tipăririi Panahidicului de mare trebuinţă preo=ţilor liturghisitori. Fie la dorinţa protopopului, fie la îndemnul arhi=mandritului, cartea de ritual vede lumina tiparului. Protopopul nu alege vreo biografie a vreunui sfînt sau vreo carte de zidire sufle=tească şi instruire călugărească, atît de numeroase între cele traduse de Arhimandritul Vartolomei, ci alege Panahidicul. Protopopul cu=noştea foarte bine necesităţile clerului pe care=l inspecta şi=i oferă pe cheltuiala sa un Panahidic. Faptul acesta ne determină a susţine că Protopopul Teodor avea strînse legături de prietenie cu cărturarul ar=himandrit cu care se va fi întîlnit fie la Putna, fie la Rădăuţi, la sediul episcopiei, unde arhimandritul nu de puţine ori va fi venit.

Alt protopop rădăuţean, a cărui pomenire de mult a apus deşi este mai apropiat de timpurile noastre, este *Nicolai Dracinschi*. Cu el începe zbuciumata istorie a acelor protopopi rădăuţeni care au trăit sub stăpînirea austriacă. Protopopul Nicolai Dracinschi era rudă cu predecesorul său Constantin Dracinschi. Un timp funcţionează împreună, în cele două parohii rădăuţene, anume din 1837, iar la moartea lui Constantin, în 1859, Nicolai ajunge singurul paroh al Rădăuţului, deoarece ambele parohii se unesc şi este numit şi proto=pop al ţinutului.

Nicolai Dracinschi a avut nefericirea să fie contemporan cu episcopul Eugenie Hacman care urmărea cu o ambiţie bolnăvicioasă satisfacerea intereselor sale personale deasupra celor ale Bisericii. Ni=colai Dracinschi a fost împotriva episcopului Eugenie şi nu l=a sus=ţinut în planurile sale de a crea o mitropolie ortodoxă, ducînd viaţa agitată a acelei epoci, deşi pretorul Mihai Pitei din Rădăuţi, care scrie în 1864 o scrisoare Mitropolitului Andrei Şaguna, nu aminteşte de nici un cleric local, din contra are cuvinte aspre despre ei [27]). Din această pricină, credem, Episcopul Eugenie Hacman, «îl destituie pe Nicolai Dracinschi din diregătoria sa de administrator protopopesc al Rădăuţului», ceea ce a provocat proteste unanime, înregistrate pînă şi de presa contemporană [28]).

Nicolai Dracinschi şi=a dat un fecior la teologie, făcîndu=l preot. Acesta a fost arhipresviterul mitrofor Mihai Dracinschi (1850=1927). Protopopul Nicolai Dracinschi a murit fără a vedea înfiinţa=rea mitropoliei împotriva căreia a militat.

Cu alţi doi protopopi ai Rădăuţului, amîndoi cu numele de familie *Sireteanu*, unul *Ioan*, altul *Dumitru*, ne apropiem şi mai

---

25) Vezi: N. Iorga, *Ist. Bis. Rom.* II, p. 165; Id., *Ist. lit. rom.*, I, p. 537 sq.; Cf. S. Reli, *Un manuscris inedit al lui Vartolomei Măzăreanu: Slujba şi patimile sf. m. m. Procopie* (1779), în Candela, An. XLIX, 1938, p. 87.

26) Cf. V. A. Urechia, *Arhimandritul Vartolomei Măzăreanul*, Bucureşti, 1889, p. 21.

27) Vezi D. Cioloca, *Un capitol din istoria zbuciumată a Bisericii ort. rom. a Bucovinei*, în Altarul Banatului. An. II, Nr. 1-2, Caransebeş, 1945, p. 26 sq.

28) Cf. Nistor, op. cit., p. 222.

mult de vremurile noastre. Numele acestor protopopi vrednici trebuiesc pomenite şi ele în sumarele noastre relatări, deoarece de ele sînt legate alte întîmplări – unele pitoreşti, altele măreţe – din trecutul neamului nostru romînesc.

Cel dintîi, *Ioan Sireteanu*, avea o casă de fete şi primea oaspeţi din Moldova. Pe vremea cînd aflăm pomenire de numele acestui protopop rădăuţean, tîrgul Rădăuţi îşi avea «decanatul său protopresviteral» aparte. După Regulamentul duhovnicesc din 1786, protopopul Vicovelor, administra şi tîrgul împreună cu cele două biserici ale sale (una în Vadul Vlădichii)[29], deoarece el rezida, cu deplină siguranţă, în această localitate. După noul «Statut de organizaţie», elaborat de Constantin Popovici, care a obţinut aprobarea imperială la 23 decembrie 1843, între cele douăsprezece decante ale eparhiei figura şi Rădăuţul în care=şi avea sediul său Protopopul Ioan Sireteanu.

În documentele vremii, pe protopopul Ioan Sireteanu îl aflăm, pentru prima dată, în însemnările catehetului moldovean Grigorescu, care face o călătorie în Bucovina împreună cu cumnatul său Ionică, care era flăcău şi căuta însurătoare»[30]. Scopul principal al acestei călătorii a fost astfel însurătoarea lui Ionică, deoarece «staniştile» se întîmplă totdeauna la case cu fete de măritat. Aşa, călătorii trag la Bilca unde trăia preotul Maghiur cu fiica sa Eufrosina, «care a încîntat cu glasul ei pe drumeţi la o excursie făcută la Putna»[31]. Altă vizită fac drumeţii la Protopopul Ioan Sireteanu «protopopul acelui judeţ», unde au fost «foarte bine primiţi», căci protopopul acesta rădăuţean avea pe atunci patru fete dintre care două de măritat[32]. Cele două fete se pare că asiguraseră succesul primirii şi ele prezentau adevăratul interes al cumnatului Ionică. Protopopul Ioan Sireteanu însă nu şi=a măritat nici o fată cu Ionică din pricina «cordunului austriac» peste care un părinte grijuliu cu greu şi=ar fi dat copilul! De la protopopul Ion Sireteanu călătorii au plecat la Vicovul de Sus, satul soacrei catehetului, unde s=au adăpostit în casa preotului Bonceac, al cărui ginere, preotul Vladimir Lumicovski, murise de curînd. De aici călătorii au plecat spre Putna[33].

Cel de=al doilea protopop, *Dumitru Sireteanu*, nu ştim cu siguranţă; un frate, un văr sau un fecior al celuilalt, din decanatul Vicovelor, cu reşedinţa în Vicovul de Sus care avea în acea vreme 4640 suflete[34], era delegatul Episcopului Eugenie Hacman la serbarea de la Putna din 1871, însărcinat cu spionarea patrioţilor care se scurgeau spre mormîntul lui Ştefan cel Mare pe toate drumurile şi potecile ţării, întrucît Putna era cuprinsă în decanatul său.

Fierberea acestei sărbători trebuie să fi cuprins şi tîrgul Rădăuţului, al cărui «căpitan districtual» era pe atunci Oreste Renney de Herseni, iar protopop era Ioan Mîndrilă, un preot dăruit cu trup şi suflet turmei celei cuvîntătoare de pe acele meleaguri. Fără îndoială

---

29) Ibidem, p. 209.
30) Cf. Stino, art. cit., p. 260.
31) Ibidem.
32) Ibidem.
33) Ibidem, p. 260 sqq.
34) Cf. *Schematismus der Bukovinaer griechoriental Erzdiöcese für das Jahr* 1874, Czernovitz, 1874, p. 54; 56.

că Oreste Renney și Mihai Pitei s=au sfătuit îndelung cu Ioan Mîn=drilă și cu Dumitru Sireteanu asupra reușitei serbării care răsculase toată împărăția pajurei cu două capete. Și unii și alții, ca buni pa=trioți, ar fi dorit ca romînii care veneau de pretutindeni să=și poată manifesta în voie sentimentele lor, de aceea se hotărăsc a colabora tacit cu manifestanții, în ciuda ordinelor severe primite de la impe=rialii din Viena.

Căpitanul districtual Oreste Renney de Herseni alege «șase jan=darmi valahi» și=i trimite cu instrucțiuni speciale la Putna[35]), iar Protopopii Ioan Mîndrilă și Dumitru Sireteanu și pretorul Mihai Pi=tei pleacă personal, împreună cu căpitanul, la locul serbării. Întîm=plare de faimă este mîndra serbare de la Putna din 1871 la care s=a adunat «Dacia întreagă» după cuvintele lui Ciprian Porumbescu. La această serbare la care s=au întîlnit și și=au dat mîna cele trei genii artistice: ***Mihai Eminescu, Ciprian Porumbescu*** și ***Epami=nonda Bucevschi,*** Protopopii Dumitru Sireteanu și Ioan Mîndrilă erau deci prezenți. Mihai Eminescu găzduise la căpitanul districtual Oreste Renney, iar protopopii se bucuraseră și ei de alți oaspeți de seamă de la Iași și de la București.

Dumitru Sireteanu avea un rol însă destul de ingrat. La această serbare, el trebuia să fie «spionul consistoriului», după cum căpitanul districtual Oreste Renney trebuia să fie «spionul guvernatorului», îm=preună cu «pretorul ținutului Rădăuți Mihai Pitei». Renney găzduise acasă la dînsul însă pe Mihai Eminescu, Pitei găzduise pe Ioan Slavici, iar protopopii găzduiseră pe alți participanți la serbare, în drum spre Putna. La Putna, protopopul Dumitru Sireteanu a luat contact cu arhimandritul de pe acea vreme Arcadie Ciupercovici (alias Ciupîrcă), și el un bun patriot. Înțelegerea era astfel deplină.

Serbarea a început și s=a desfășurat sub semnul celor mai fa=vorabile auspicii. Oaspeții de la Viena, Iași, București, Lipsca și Sibiu nu sînt stingheriți nici de cătanele nemțești, nici de «beamterii impe=riali». Căpitanul districtual a toastat, foarte protocolar, pentru pros=peritatea poporului romînesc, Ioan Slavici închină, foarte smerit (?!), pentru majestatea sa apostolică împăratul Austriei, iar I. G. Sbiera, din partea Academiei Romîne, a vorbit despre unirea culturală a tu=turor romînilor[36]), numai Protopopul Dumitru Siriteanu n=a vorbit. El va pretexta mai apoi bătrînețele sale înaintate care l=au oprit de la «voroavă» și de la «auzit» cuvîntările altora. Rapoartele aces=tor «spioni oficiali» au fost amîndouă alcătuite în același spirit. Do=mnul căpitan districtual Oreste Renney de Herseni a raportat te=legrafic guvernatorului că serbarea a avut un caracter curat bisericesc, iar spionul consistorial, părintele protopop Sireteanu, a scris mai mari=lor săi că din pricina «zgomotului – n=a putut auzi nimic din cele ce s=au vorbit»[37]). Episcopul vanitos Eugenie Hacman nu s=a putut edi=fica de loc asupra caracterului serbării de la Putna, căci alți demni=tari eclesiastici s=au ferit a participa la această serbare.

---

35) Asupra serbării vezi: T. Balan, *Serbarea de la Putna*, 1871, passim; apoi: Dragoș Vitencu, *Cincisprezece august 1871*, în Revista Bucovinei An. III Nr. 8, Timișoara, 1944. p. 274.

36) *Eminescu și Bucovina*, 1943, p. 68 sqq; apoi: Vitencu, *Cincisprezece aug.* p. 276.

37) Vitencu, op. cit. 277, Cf. Balan, *Serbarea de la Putna*, p. 51.

Un timp, contemporan cu Dumitru Siriteanu, apoi singurul protopop al Rădăuţului pe care=l păstoreşte douăzeci şi şase de ani, este, în sfîrşit, şi protopopul de veşnică amintire *Ioan Mîndrilă.* Ioan Mîndrilă s=a născut în 1818, a urmat teologia şi s=a hirotonit preot în 1843, iar în 1845 a fost numit paroh la Gura Homorului. Aici, în acest oraş, preotul Ioan s=a distins în ogorul Domnului şi a atras luarea aminte a superiorilor care l=au hirotesit protopresviter în 1862. Protopopul Ioan Mîndrilă venea astfel la Rădăuţi de la Gura Homorului, atras de prestigiul acestui oraş. În Rădăuţi, venea după grozava ciumă din 1866 care bîntuise toate olaturile ţării, fiind numit paroh titular în 1868. De la această dată el va păstori în Rădăuţi pînă la moartea sa, întîmplată în 1895, legîndu=se cu trupul şi cu sufletul de aceste meleaguri şi sfinţindu=le printr=un şir lung de fapte nepieritoare.

Protopopul Ioan Mîndrilă, după spusele bătrînului pălimar Pavel Colibaba şi ale altor rădăuţeni, era un preot convins şi un ceremonialist neîntrecut. Îi plăcea să slujească şi slujea din convingere. Cunoştea pe toţi gospodarii din tîrg care veneau la biserică, ruşinîndu=se dacă întîrziau sau lipseau o singură dată de la sfintele slujbe... În 1871, anul serbării de la Putna, Protopopul Ioan Mîndrilă inaugurează cimitirul nou, cel vechi fiind neîncăpător. Tot din acest prilej, la îndemnul lui, familia Larioneştilor înalţă o frumoasă cruce de stejar, cam la mijlocul cimitirului, pe partea romînească [38]). Ea are următoarea inscripţie: «Această sf. Cruce a fost jertfită de Ioan şi Ecaterina Larionescu la sfinţirea ţintirimului nou, Anul 1871».

Grija cea mare a protopopului Ioan Mîndrilă a fost însă gropniţa voievodală care ajunsese într=o stare de părăginire şi risipă nespusă. Înaintaşii săi, vicarul parohial Casian Stratulat (1867=1868) şi parohul din Iaslovăţ, Teodor Usatiuc care păstoreşte Rădăuţul «ex currando» între anii 1865=1868 numai grija aceasta n=o avură, din cauza certurilor dintre ei care dăinuiră în toţi aceşti ani. Protopopul Ioan Mîndrilă strînge bani de la parohienii săi care răspund la chemare cu multă dărnicie şi după patru ani, în 1872, a ridicat un gard de fier în jurul bisericii şi a reparat acoperişul, drăniţindu=l din nou [39]). Gardul era necesar, fiindcă armăsarii herghelici ajungeau pînă la uşile bisericii, iar acoperişul era aşa de stricat, încît ploua în biserică!

În 1863 moare Mitropolitul Eugenie Hacman şi potropopul ia parte la pogribania lui; în 1875 participă la solemnitatea înfiinţării Facultăţii de teologie; în 1882 îl aflăm pe potropop îngrijindu=se iarăşi de biserica gropniţă. De astă dată el cheamă la Rădăuţi pe pictorul arhidiecezan Epaminonda Bucevschi care restaurează pictura «al fresco» din interiorul bisericii. Tot în acest timp, pictorul i=a făcut protopopului şi un foarte bun portret care ne păstrează chipul acestui vrednic slujitor al altarului. El reprezintă un preot bătrîn cu plete, în întregime albe; faţa plină şi luminoasă, fruntea largă, căutătura deschisă şi prietenoasă. De stat nu era prea înalt [40]).

---

38) Cimitirul este despărţit în două de un drum.

39) Prot. Mîndrilă a mai făcut şi alte colecte în tîrg, ca aceea pentru biserica din Cacica (Candela, An. X, Nr. 7, 1 iulie 1891, p. 451).

40) Vezi: G. Balş, *Bisericile moldoveneşti din veacul al XVI-lea,* Bul.

Cu pictorul E. Bucevschi era prieten bun. Încă prin 1876, pictorul îl vizitează pe Protopopul Mîndrila acasă, în Rădăuţi, cu care prilej pictează şi pentru familia Larionescu, precum şi pentru preotul catolic cavaler de Michalovschi, şi pentru prof. Anton Paul, în societatea cărora petrecea des[41]). Protopopul Ioan Mîndrilă ducea raporturi amicale cu conducătorii celorlalte culte, precum şi cu ţăranii şi intelectualii oraşului, între care avea un prestigiu neştirbit şi era foarte iubit, fiind un om cult şi spiritual.

În anul 1882, în 14/26 iulie, cînd s-a deschis congresul bisericesc, Protopopul Ioan Mîndrilă participă ca deputat al Rădăuţului, împreună cu parohul Tit Turturean. Oraşul Rădăuţi era reprezentat de Oreste Renney de Herseni, consilier guvernial, de numele căruia se leagă multe fapte bune, şi Emil Cozub, c. r. adiunct[42]). In anul 1883 este distins cu cruce. La conferinţa pastorală din Protopopiatul Rădăuţului din anul 1886 aflăm că protopopul preşedinte Ioan Mîndrilă era distins cu cruce, fiind arhipresviter stavrofor[43]).

Grija de prestigiul clerului şi al Bisericii o purta Protopopul Ioan Mîndrilă la inimă, aşa că el nu înceta niciodată de-a îndemna pe fraţii săi la armonie, dragoste şi înţelegere. La conferinţa protopopească din Rădăuţi pe anul 1888, Protopopul Mîndrilă spunea, printre altele, următoarele: «Nu pot trece cu vederea a vă face atenţi, iubiţilor confraţi la o lipsă mare în purtarea preoţilor către olaltă, care am observat-o în unele cazuri şi-n anul acesta... Sfatul meu în privinţa aceasta este ca preoţii să nu se evite unul pe altul, să se întîlnească mai adesea întraolaltă, să se consfătuiască cu sinceritate, făcîndu-se reciproc atenţi...»[44]).

Bătrîn şi încărcat de ani, Protopopul Ioan Mîndrilă care trăieşte sub patru mitropoliţi pe care-i vede instalîndu-se şi murind (Eugenie Hacman, Teofil Bendella, Teoctist Blajevici şi Silvestru Morariu) şi are în tot acest timp cinci vicari parohiali (Vasile Tomiuc (1868-1873), Epifanie Bacinschi (1873-1879), Ioan Vorobchievici (1879-1894), Dr. Ipolit Tarnavschi (1894), Dr. Oreste Tarangul (1895) adoarme întru Domnul în anul 1895, plîns de întreaga suflare a oraşului şi este înmormîntat în «ţintirimul local», inaugurat de el în 1871.

Din cele expuse pînă aci, putem trage următoarele concluzii cu privire la trecutul religios al Rădăuţului:

Întinderea jurisdicţiei protopopilor de Rădăuţi era în secolul al XVIII mai mare. Protopopii se bucurau de-o deosebită trecere, fiind aleşii martori şi sfătuitori în marile procese ale epocii. Numărul protopopilor în trecut era destul de mare, deoarece numai într-un singur an aflăm în cuprinsul unui singur protopopiat trei protopopi, doi în

---

Com. Ist. Bucureşti, 1928, p. 133; Vezi portretul la: *Ep. Bucevschi. La o sută de ani de la naştere. Pagini comemorative*, Mitrop. Silvestru, 1943, p. 45.

41) Cf. G. Gheorghian. *Bucovina în pictură*, în Boabe de grîu, An. V, 0, Bucureşti, 1935, p. 531, nr. 1.

42) Cf. I. Onciul, *Fondul relig. gr. ort. al Bucovinei*, Candela, An. X, Nr. 2, 1 februarie 1891, p. 77.

43) Cf. Candela, An. V, Nr. 12, 1 dec. 1886, p. 43.

44) Ibidem, An. VIII, Nr. 1. 1 ian. 1889, p. 53; An, XI. Nr. 1, 1 ian. 1891, p. 56.

funcţiune, iar unul fost. Protopopii Rădăuţului aveau o aleasă cultură teologică, sprijineau tipărirea cărţilor de ritual şi aveau relaţii prieteneşti cu personalităţile culturale contemporane. Protopopii rădăuţeni au fost buni familişti şi buni păstori de suflete. Numele şi faptele unora dintre ei au rămas vii şi trăiesc în sufletele credincioşilor rădăuţeni pînă în zilele noastre.

*Pr. Prof. PETRU REZUŞ*

**Cu prilejul tipăririi „Catehismului creştinului dreptcredincios", cu osîrdia şi binecuvîntarea Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin.**

Apariţia unui Catehism este un eveniment de seamă în viaţa unei Biserici, deoarece alături de Biblie – mai ales de Psaltire – şi de Cartea de rugăciune, el este hrană sufletească zilnică a creştinului simplu, dreptcredincios, aşa după cum o Carte de Învăţătură este „cartea de căpătîi" pentru teologi şi pentru creştinii mai cultivaţi. Biserica aşteaptă îmbelşugate roade evanghelice numai de la sufletele bine hrănite cu învăţătura descoperită. Asemenea plugarului harnic, care îngrijeşte ogorul şi aruncă sămînţa pe pămîntul pregătit de muncitor şi udat de roua cerului şi de îmbelşugate ploi binefăcătoare, ea propovăduieşte cu timp şi fără timp, adăogînd şi cărţile, mijloace puternice de răscolire şi formare a vieţii religioase.

Catehezele şi apoi catehismele s-au dovedit a fi un minunat instrument de muncă pentru dascăli şi ucenici.

Prin duhul lor tradiţional ele au fost o garanţie împotriva nestabilităţii lucrării omeneşti. Le-am putea compara cu nişte contraforturi ale zidirii doctrinale a Bisericii, care o întăresc şi o apără în afară, în acelaşi timp.

Prin Catehism, Biserica a căutat să sfîşie valul de întuneric din faţa celui ce s-a angajat pe calea cea strîmtă şi pe uşa cea îngustă, care duce la mîntuire. Ea a vrut să formeze creştini conştienţi de îndatoririle şi de scopul vieţii lor pămînteşti, mereu prezenţi în faţa altarelor şi trăitori după învăţătura descoperită ei şi, în acelaş timp, conştienţi şi de ceea ce-i desparte de adepţii altor religii şi de cei ai altor confesiuni creştine.

Catehizarea presupune legătura continuă cu cei catehizaţi pentru a-i atrage şi menţine pe credincioşii de diferite vîrste la catehizaţie ; presupune pastoraţie, presupune trăire. Bucuria ridicării nivelului celor catehizaţi, pînă la statura creştinului, care poate citi el însuşi Cuvîntul lui Dumnezeu şi alte cărţi ale Predaniei sfinte, care să poată face deosebirea între cărţile şi învăţăturile ortodoxe şi cele eterodoxe, care să fie pătruns de unicul adevăr creştin în mulţimea cărţilor şi învăţăturilor religioase, care circulă, – bucuria aceasta este mare. La ea contribuie mult şi un Catehism, care fixează mai limpede şi mai precis învăţătura prin faptul că este la îndemîna creştinului ori de cîte ori vrea să-l citească.

O pagină a unui mare cărturar moldovean din trecutul Bisericii arată în chipul cel mai expresiv însemnătatea unui asemenea Catehism pentru cei dreptcredincioşi în contrast cu cele eterodoxe, a căror primejdie a simţit-o mai mult decît oricine, ca vrednic păstor, conştient de răspunderea, pe care o are în

faţa lui Dumnezeu, de sufletele ce i-au fost încredinţate:

„Iubiţii mei fii, scrie Mitropolitul Varlaam al Moldovei, în Predoslavia „Răspunsului" dat „Catehismului Calvinesc", „tîmplîndu-mi-se estimp în părţile Ţării Romîneşti, cu treabe domneşti şi a nărodului, în Tărgovişte, cu cei mai de frunte şi mai de-a fi-rea vorovind, mai vîrtos cu oa-recare boiarin cinstit şi slovesnic şi a toată destoinicia şi înţelegerea harnic, direpţ, pravoslavnic creştin, al doilea logothet, şi frate Doamnei, a bunului credincios şi a luminatului domn, Io Matei Voivodă, cu mila lui Dumnezeu, Domnul Ţării Romîneşti, dumnealui Udrişte Năsturel, carele, ca un iubitor de învăţătură şi socotitoriu credinţei ceii direpte, în mijlocul altor cărţi noao ce mi-au arătat, adusu-mi-au şi o cărţulie mică, în limba noastră romînească tipărită şi deac'am cetit am văzut sămnul ei scris: Catihizmus creştinesc, carea o am aflat plină de otravă de moarte sufletească. De care lucru iubiţii miei fii, mărturisesc înaintea lui Dumnezeu, cu firea mia că mare grijă şi multă scîrbă au cuprins sufletul şi inima mia. Pentru care lucru îndată am chemat ş-am străns săbor dintr-amîndouă părţile şi diîn Ţara Romînească, şi din Ţara Moldovei, cu atîta. Că doară să poată ei clăti inima voastră, ce-i întărită şi rădăcinată pre temelia cia bună şi tare a Besearecei noastre pravoslavnice. Cît cuget şi socotesc, cîndai cu aceaste minciună şi amăgitură, cu carile ciarcă şi ispitesc în tot chipul ca să poată afla pre neştine prostac şi neştiutor, să-l sparie mărturiia Svintei Scripturi carile fără de cale li-au pus şi rău le rălcuiesc către a lor pierire. Pentr-aceia am socotit că am o datorie mare, să fac răspuns şi să arăt strimbătatea şi tălcul cel rău a[l] lor, ce tălcuesc rău şi strămbază Scriptura svîntă. Ş'aceasta nu că doară prepuiu ceva întru fapturile ceale pravoslavnice a creştinătăţii voastre, că ştiu bine şi sănt adevărit cum credinţa voastră ce-aţi apucat dintăiu şi dinînceput. Nici unul de voi cărţile ceale ereticeşti şi dăscălia şi învăţătura lor în număr nu le socotiţi, ca numai pentru [ca] să arăt întunearecul şi neînţeleageria lor, ce au întru Scriptura svîntă, carea o tălcuiesc pre voia şi pre volnicia lor cum vor" [1]).

De aceea acest moment din viaţa Bisericii noastre merită să fie însemnat şi comentat aici după cuviinţă.

* * *

*Catehismul* este un „terminus ad quem" al unei îndelungate evoluţii privind grija de totdeauna a Bisericii întru împlinirea celei dintîi porunci dată de Mîntuitorul ucenicilor săi după Înviere, prin cuvintele: „Mergînd, învăţaţi..." (Matei, XXVIII, 19), tîlcuite cu slove de foc de Apostolul Neamurilor: „Propovedueşte cuvîntul, stăruieşte cu timp şi fără de timp, mustră, ceartă, îndeamnă, cu toată îndelunga

---

1) *Varlaam, Mitropolitul Moldovei, Răspunsul la Catehismul Calvinesc*, foile liniare din *Predoslovie*, care în exemplarul de la Academia R. P. R., la „cărţi vechi romîneşti", 48 sînt numerotate cu cerneală, cu mîna 5, 6, 7.

În ce priveşte reproducerea textelor, vezi nota 1 de la p. 9 a studiului nostru „Trei sute de ani de la „Răspunsul" lui Varlaam la Catehismul calvinesc" (1645-1945), extras din revista „Biserica Ortodoxă Romînă", anul LXIII, (1945), nr. 11-12, noiembrie-decembrie.

răbdare şi dînd necontenit învăţătura..." (II Timotei, IV, 2). Această învăţătură era mărturisită prin viu grai, potrivit cuvîntului Mîntuitorului: „Pe tot cel ce Mă va mărturisi înaintea oamenilor, îl voi mărturisi şi Eu înaintea Tatălui Meu care este în ceruri!" (Mat. X, 32). Această mărturie devenea un legămînt şi un angajament al fiinţei creştinului înaintea lui Dumnezeu şi a oamenilor, precum tîlcuieşte acest cuvînt Sfîntul Apostol Pavel: „Dacă vei mărturisi cu gura ta pe Iisus ca Domn şi cu inima ta vei crede că Dumnezeu L-a înviat din morţi, te vei mîntui, pentru că cu inima credem ca să ne îndreptăm, iar cu gura mărturisim ca să ne mîntuim" (Romani, X, 9-10). Ceea ce se mărturiseşte cîntăreşte greu în balanţa mîntuirii, după învăţătura Mîntuitorului: „Viaţa veşnică aceasta este că (aceştia) să te cunoască pe Tine, singurul, adevăratul Dumnezeu şi pe Iisus Hristos, pe care L-ai trimis" (Ioan. XVII, 3). Pentru dreapta cunoaştere a adevărului mîntuitor s-a întrupat însuşi Fiul lui Dumnezeu, coborînd din ceruri: „Ştim de asemenea, scrie Sf. Evanghelist Ioan, că Fiul lui Dumnezeu a venit şi ne-a dat lumină şi minte, ca să cunoaştem pe adevăratul Dumnezeu şi să fim în Fiul Său cel adevărat..." (I Ioan, V, 20).

De aceea apologeţii şi controversiştii creştini amintesc despre anumite dreptare ale credinţei, „Kanôn tis pisteôs" sau „Kanôn tis alitheias – cu „regula fidei" –, despre care pomeneşte şi Tertulian, mai ales în tratatul său, „De praescriptione haereticorum", în care dă şi un exemplu de astfel de dreptare. Iar unii dintre Părinţii Bisericii rezumă învăţătura ei cu manuale ca acel „Enchiridion" al Fer. Augustin, sau ca acele „Cateheze" celebre ale Sfîntului Chiril al Ierusalimului, etc., etc...

Mai amintim că şi cărţile de duhovnicie dau mare însemnătate ţinerii cu sfinţenie a dreptei credinţe, osîndind căderea în erezie ca pe un păcat mai mare de cît toate celelalte.

Iată o pildă adînc grăitoare din Patericul „ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale Sfinţilor bătrîni" [2]): „Zis-a Avva Theodor iarăşi: De ai prieteşug cu cineva şi se va întîmpla să cadă el în ispita curviei, de poţi, dă-i lui mîna şi trage-l în sus. Iar de va cădea în eres şi nu se va pleca ţie, să se întoarcă degrabă, taie-l pre el de la tine, ca nu cumva zăbovindu-te, să cazi împreună cu el în groapă!".

Primejdia acestui păcat avînd ca urmare împărţirea întru sine şi destrămarea comunităţilor locale, care a bîntuit Biserica dintru început, a silit-o să-şi definească învăţătura, într-o serie de formule simple. Acestea cuprindeau, într-un chip aproape sec, esenţialul învăţăturii ei drepte, accentuînd uneori tocmai părţile primejduite în epoca respectivă. Chiar din veacul al II-lea, un Sf. Justin Filosoful [3]) şi un Sfînt Irineu [4]), pomenesc despre unele simboale, ceea ce dovedeşte că Biserica a purces foarte de timpuriu să-şi formuleze aceste învăţături în asemenea mărturisiri

---

2) *Patericul*, ed. III-a (Rîmnicul Vîlcii, 1930), p. 88, nr. 4.

3) Vezi *Sfîntul Iustin Martirul şi Filozoful, Apologia I-a, Apologia II-a* şi *Dialogul cu Iudeul Trifon;* Migne, P. G., vol. VI, col. 328, sq. etc.

4) Vezi *Sfîntul Irineu, Adversus haereses, I,* 10, 1; III, 4 şi 1 şi 2; XVI, 5; Migne, P. G. vol. VII, col. 549, A., 855 B., 924 B., etc.

de credinţă extrem de scurte, spre a feri pe creştini de greşala din neştiinţă. Aceste formulări au stat la temelia întregei ei dezvoltări doctrinale ulterioare.

Iar faptul că a circulat multă vreme versiunea unui simbol „apostolic" chiar dacă Biserica Ortodoxă nu l-a primit, este dovada vie a vechimii acestor simboale. Contactul permanent cu filozofia contimporană şi necontenitele mişcări centrifugale ale spiritului omenesc, spre erezii şi schisme, favorizate de acest contact, a silit Biserica să ia aceste măsuri de auto-apărare.

Incepînd cu veacul reformei problema aceasta a luat proporţii şi aspecte mai simple, născute din raporturile interconfesionale. În ce priveşte Romano-catolicismul, deşi învăţătura lui e cu mult mai apropiată de cea a Bisericii Ortodoxe, deosebirile sînt agravate de spiritul juridic şi de atitudinea ofensivă a reprezentanţilor acestei confesiuni. De aceea aceste deosebiri sînt scoase în relief cu mai puţin accent de ortodocşi în general. În ce priveşte Protestantismul, el a revizuit întreg repertoriul dogmatic al Bisericii sobornicesti, deşi e mai apropiat de Biserica noastră, prin spiritul său evanghelic şi prin năzuinţa nerealizată de a păstra învăţătura Bisericii primare. Apariţia Protestantismului în arena interconfesională a dat naştere oarecărei confuzii, deoarece el declară că reprezintă Biserica primară, în duh şi slovă, (deşi învăţaţi protestanţi ca A. von Harnack, în „Das Wesen des Cristentums", recunosc că Protestantismul, în năzuinţa lui de curăţire a tot ce fusese adăugat de Biserica Romano-catolică de-a-lungul veacurilor, a înlăturat multe şi din cele aflate în Biserica primară). Ori, cum Biserica noastră a revendicat pentru ea cinstea de a fi păstrătoarea patrimoniului neatins al Descoperirii dumnezeeşti, primii reformatori ca Luther, Melanchthon şi alţii au proclamat, de la început, identitatea învăţăturii şi practicilor confesiunii lor cu acelea ale Bisericii Ortodoxe. Pretenţia aceasta avea să fie desmintită în mod public, nu numai în împrejurările tragice provocate de apariţia Mărturisirii lui Ciril Lucarias, ci şi prin sforţările unor teologi ai Bisericii noastre, ca Patriarhul Ieremia al II-lea al Constantinopolului în a II-a jumătate a veacului al XVI-lea, prin corespondenţa lui cu teologii protestanţi de la Wittemberg şi ca Mitrofan Critopulos, prin mărturisirea sa, din prima jumătate a veacului următor, cerută de teologii aceleiaşi confesiuni de la Helmstädt.

Această nouă situaţie agravată de atacul concentric al celor două mari confesiuni eterodoxe, a căror victimă de seamă avea să fie Patriarhul Ciril Lucaris, a impus Bisericii Ortodoxe o luare de atitudine. Aceasta s-a săvîrşit prin vestitele „Mărturisiri de credinţă", în care se expune învăţătura cea adevărată, accentuîndu-se punctele care o deosebeau de cea protestantă şi de cea romano-catolică. Aceste Mărturisiri nu au o valoare absolută deoarece nici nu sînt opera unui sinod ecumenic, nici nu sînt aprobate de o astfel de autoritate a Bisericii, nici nu sînt din epoca de înflorire a Bisericii, sau a ecumenicităţii sale, ca simbolul niceo-constantinopolitan de pildă, ci poartă numai pecetea aprobării Patriarhatelor ecumenice, care le recomandă ca păstrînd întru totul învăţătura cea descoperită; ele fac parte din predania Bise-

ricii Ortodoxe şi, din punct de vedere teologic, le socotim călăuze vrednice de toată încrederea in greul urcuş spre zările mîntuirii. Nu le numim „cărţi simbolice", (termen protestant, pe care l-au împrumutat şi romano-catolicii, ba chiar şi unii ortodocşi), pentru ca să nu identificăm valoarea şi locul lor în Dogmatică şi Simbolică cu aceea a simbolului ecumenic, cum fac atît teologii romano-catolici, cît şi cei protestanţi cu ale lor. (Ele ar putea să fie numite astfel numai într-un sens precis şi limitat: ca izvoare ale Teologiei simbolice).

Întrucît, însă, Mărturisirile de credinţă au avut un nivel prea înalt şi pentru credincioşii Bisericii Ortodoxe ca şi pentru aceia ai celorlalte confesiuni creştine, deoarece vitregia vremurilor a lipsit-o de mijloacele de învăţătură profană şi religioasă, sub stăpînirea musulmanilor, ea le-a pus la îndemînă şi alte cărţi de învăţătură mai simple şi mai pe înţelesul tuturor, purtînd numele catehezelor din epoca primară a Bisericii: catehismele. Ele au ca modele catehezele şi manualele de doctrină din epoca primară.

De altfel, trebuie să mai amintim şi faptul că astăzi catehetul nu mai face operă de cugetare teologică propriu zisă, în general, cum se făcea altă dată, în vestitele şcoale „catehetice", ca aceea din Alexandria, de pildă. Creştinul a cerut totdeauna de la Biserică ceea ce trebuie să creadă. Iar Biserica a formulat această învăţătură pe temeiul Descoperirii, şi „cateheţii", ori „didascalii", au împărtăşit-o credincioşilor. În practică, catehetul de azi se deosebeşte de „teolog", tot în sensul de azi al cuvîntului nu în acela a antichităţii creştine cu nuanţa de „contemplativ", tocmai prin aceea că dacă el, (catehetul), nu „iniţiază" propriu zis în credinţă, – (această îndatorire revenind familiei, – săvîrşindu-se prin practica vieţii creştine, care formează deprinderi şi lucrează asupra subconştientului inainte de vîrsta raţiunii –), totuşi, catehetul dă o învăţătură simplă, generală şi sub formă cît mai uşoară de primit. „Teologul", „însă", stabileşte punctele de credinţă formulate de Biserică şi le anunţă în modul cel mai amănunţit cu putinţă. El constată ceea ce Biserica primeşte ca fiind descoperit. Şi teologii observă cu dreptate că adevărurile enunţate de el corespund „faptelor" din ştiinţele descriptive. De aceea, acestei ramuri a Teologiei i se mai dă numele de „Teologie pozitivă" în Apus. Teologul confruntă datele descoperite între ele, şi între ele şi adevărurile din ordinea naturală şi deduce consecinţele lor. Apoi urmăreşte o oarecare înţelegere a lor – chiar a misterelor „pure" – prin analogie. În sfîrşit el poate să rînduiască materialul acesta in sinteze, grupînd învăţăturile în jurul unui mic număr de principii unitare, şi să-l lămurească astfel în lumina explicaţiilor sistematice, analoage cu teoriile generale ale ştiinţelor profane, cum observă specialiştii.

(La obîrşie, învăţăturile de credinţă pot fi socotite ca fiind date, în parte, cel puţin pe calea inductivă, deoarece sînt „fapte" experimentate de prooroci, mijlocitorii Descoperirii, din care se trag concluzii şi care se descriu ca atare. Dar procesul inspiraţiei îşi păstrează taina sa, aşa încît nu poate fi cu totul încadrat

în categoriile fireşti ale mijloacelor de cunoaştere omenească şi în metodele ei obişnuite, de inducţie şi deducţie, de pildă).

Teologia, în sensul de astăzi, este o ştiinţă de cercetări, de deducţii, analize şi sinteze, ale căror adevăruri descoperite şi primite pe mărturia lui Dumnezeu stau la temelia ei. Autoritatea ei se sprijină pe aceea a Bisericii, care, la rîndul ei se bazează pe aceea a Revelaţiei şi pe evidenţa ei însăşi [5]).

Catehetul nu-şi primeşte învăţăturile direct de la Dumnezeu, ca Proorocii, nici nu se substituie Bisericii în formularea lor, nici teologului, în cercetarea, enunţarea, sau sistematizarea lor. El are un întreit rol specific în lucrarea lui: Întîi, acela de a face o alegere între învăţăturile expuse de teologie; al doilea, de a le expune după o metodă cît mai apropiată de viaţă; al treilea de a umple de viaţă şi duh slova cărţii, adică de a desăvîrşi prin „acţiune", ceea ce a săvîrşit la compunerea unei cateheze. Privitor la punctul dintîi reţinem că un catehism trebuie să cuprindă principalele învăţături, sigure, privitoare la doctrină, cult şi viaţa creştină. În ce priveşte metoda, ea trebuie să fie vie: mai întîi prin aplicarea tuturor principiilor pedagogic-creştine, pe care o experienţă bimilenară de catehizare le pune la îndemîna catehetului şi anume, după modelul însuşi al Mîntuitorului: să fie uşoară şi plăcută, potrivită cu vîrsta celor ce primesc învăţătura („Cu lapte v-am hrănit pe voi, iar nu cu bucate tari, căci nu le puteaţi suferi", zicea Apostolul Neamurilor Corintenilor I Cor., III, 2); intuitivă, ca şi a Mîntuitorului care vorbea în parabole, se servea de asemănări, (El e Păstorul cel bun, fariseii sînt morminte văruite, etc.), sufla asupra Apostolilor cînd le dădea pe Duhul Sfînt (Ioan XX, 22), sau ungea ochii cu tină cînd vindeca pe orb (Ioan, IX, 6), se ferea de definiţii abstracte, înlocuindu-le cu istorioare, proverbe, sau descrieri ale naturii, etc., etc.

În sfîrşit din al treilea punct de vedere catehetul trebuie să facă vie slova catehezei prin iradierea autorităţii sale şi prin pregătirea şi perfecţionarea artei de a preda o catehează, care începe cu rugăciunea şi continuă cu cetirea Bibliei, a Vieţilor Sfinţilor, a cărţilor de slujbă şi a principalelor monumente ale Tradiţiei în general, a Mărturisirilor de credinţă, a tratatelor de teologie, a catehismelor...

Iată de ce catehismul nu trebuie privit de preoţi decît ca un punct de plecare, un minimum, care este amplificat, înviorat, ca un schelet căruia i se adaugă carnea, nervii, sîngele şi viaţa, în catehizare; iar aceasta nu se sfîrşeşte decît la moartea slujitorului altarului.

După aceste ocoluri lămuritoare, să rezumăm rostul catehismelor. Ele nu se adresează cateheţilor, ci celor catehizaţi de ei. Totuşi, catehetii, după ce s-au asigurat de faptul că o bună parte dintre credincioşi îl posedă, pot urma ordinea catehismului în catehezele lor. În felul acesta, credincioşii pot să rememoreze acasă anumite adevăruri auzite de la catehet, pot revedea esenţialul unor adevăruri auzite de la el sub o formă mai dezvoltată,

---

5) Cf. printre altele, pentru partea aceasta, canonicul *F. Verhelst, Cours de Religion: Dogmatique*, ed. III-a, Bruxelles, Paris, 1930, pp. 7-8.

cîteodată, făcînd din Catehism o carte de căpătîi pînă la însuşirea cît mai desăvîrşită a cuprinsului lui, cum făceau cei vechi.

După cum se ştie, catehismele creştine sînt nişte cărţi de învăţătură, publicate sub supravegherea şi cu binecuvîntarea episcopului locului sau a Sfîntului Sinod, avînd un caracter de popularizare, adică cuprinzînd esenţialul cunoştinţelor şi practicilor religioase, pe tărîm dogmatic, moral, liturgic, etc., etc., adică atît teoretic cît şi practic; ele au o formă proprie, catehetică, mai simplă, mai scurtă, mai plăcută, şi mai uşoară decît a unei Mărturisiri de credinţă.

Dorinţa de a-i da un caracter literar mai atrăgător, mai pronunţat, a impus uneori o întindere mult mai mare decît a oricăror Mărturisiri. Acelaşi efort a făcut din unele catehisme capodopere ale genului; acesta este cazul catehismului celebru în confesiunea sa, al Maicii Bolton, „Calea duhovnicească", tradus şi în alte limbi [6]); acesta e cazul cu catehismul protestant de la Heidelberg, tradus în multe limbi streine. Acesta este cazul nu mai puţin celebrului catehism al Mitropolitului şi marelui dascăl al învăţăturii pravoslovanice, Filaret al Moscovei, tîlcuit în principalele limbi ale pămîntului... (Uneori, de asemenea, p r i n t r-o inconsecvenţă cronologică, catehismele sînt adresate numai preoţilor, în limba oficială a Bisericii. Am numit „Catehismus romanus ad parochos" publicat în latineşte pentru folosinţa preoţilor, după sinodul de la Trident).

Mai amintim de asemenea că Protestanţii, din pricina unicei lor preocupări confesionale – aceea de a învăţa –, au cele mai variate modele de catehisme, ca întindere, ca formă, fond şi scop, începînd de la cele de cîteva pagini, care au ca prototip „Der Kleine Katechismus" al lui Luther, şi continuînd cu altele de sute de pagini, cu accentuat caracter istoric, ori biblic, ori filozofic, etc., etc. Ei, şi după ei şi romano-catolicii, au avut în general cel puţin două categorii de catehisme, după întindere şi adîncime, pe care apoi le-au înmulţit potrivit cerinţelor organizării învăţăturii religioase, respective. Şi, atît nevoia de a face cît mai lămurite învăţăturile religioase, cît şi această felurime a lor, au dus la romano-catolici, uneori de la „Micul Catehism" la catehisme eparhiale de o întindere neobişnuită, de peste 500 de pagini, de pildă [7]), ba şi unele „cursuri" în mai multe volume, ca acela al Pr. Prunel, etc.

Cît despre ortodocşi, ei au avut în general un singur format şi o singură destinaţie: cam

---

6) *Mother Bolton*, religious of the Cenache, New-York, *The Spiritual Way*, tradus în franţuzeşte sub titlul *La voie spirituelle*, enseignés aux petits, traduction et adaptation par une religieuse du Cénacle, (Paris, 1931) 325 pp. în 8 capitole.

7) Cum este acela a luil *Cauly*, *Le cathéchisme expliqué* aprobat de Leon al XIII-lea, în 1887, care ajunsese, în ediţia pe care o avem noi, din 1936, revăzută de abatele Willian, la a 462-a mie (Paris, ed. Jean de Gigord, f. d.); are 576 pp. Iar vestitul profesor *Wilfred Monod*, de la Facultatea protestantă din Paris, după ce a publicat catehismul *Vers Dieu ou l'ascension de l'homme-cathéchisme évangélique et thémes de réflexion*, ed. I-a Paris, 1923, l-a dezvoltat în „*Viens et vois*", deoarece cele peste 250 de pagini, în parte cu litere mici, i-au părut insuficiente.

între 100 şi 200 de pagini, pentru creştinii cu oarecare nivel de cunoştinţe religioase. Cel mai răspîndit catehism şi care a stat la temelia multor altora, este acela al Mitropolitului Filaret al Moscovei, de circa 150 pp. format obişnuit.

* * *

Nevoia unui nou catehism potrivit cu vremea noastră s-a simţit de mult nu numai în eparhia Moldovei, ci în toată Biserica Ortodoxă Romînă. Ultimul, acela al Mitropolitului Irineu Mihălcescu, s-a epuizat de mult. Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, în scurta dar rodnica sa arhipăstorire în fruntea eparhiei Ardealului, a împlinit şi această lipsă însărcinînd cu alcătuirea catehismului un colectiv dintre cei mai aleşi profesori ai Institutului de Teologie ortodoxă de la Sibiu şi anume: Pr. D. Belu, Pr. Isidor Todoran şi d-l Iorgu Ivan. Acest colectiv a lucrat sub directa îndrumare a Înaltului Ierarh, fost profesor universitar şi el, şi cu strădania căruia a şi fost publicat, după ce l-a revizuit cu deamănuntul. Rodul ostenelelor lor a fost dintre cele mai îmbucurătoare.

La mai puţin de un an, cînd Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a fost chemat la conducerea de Dumnezeu păzitei Eparhii a Moldovei şi Sucevei, a aflat şi aici aceeaşi lipsă. De mult nu se mai găsea un catehism pentru nevoile religioase ale drept-credincioşilor creştini. Şi îndată a purces cu aceeaşi rîvnă şi destoinicie la împlinirea ei ca şi la a multor altora. Pregătirea unui nou catehism cerea timp. Pe de altă parte cel tipărit sub îndrumarea şi cu binecuvîntarea Înalt Prea Sfinţiei Sale, la Sibiu, avusese o bună primire pretutindeni, în cercurile competente, fiind mult preţuit pentru folosul lui în lucrarea de catehizare a creştinilor nevoitori spre cele duhovniceşti; dar se epuizase între timp. Şi atunci Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a dispus din nou tipărirea lui, pentru împlinirea nevoilor eparhiei pe care o conduce, ca o carte care corespunde cu prisosinţă destinaţiei ce i s-a dat.

Cel ce a lucrat la alcătuirea unui catehism ştie că marea problemă pe care o pune este forma care trebuie să i se dea în dependenţă de destinatarii lui. Astfel, dacă aceştia se presupun a fi creştini nevîrstnici şi începători în cele religioase, atunci idealul ar fi un catehism extrem de simplu şi care pleacă exclusiv de la empiric şi de la concret, adică de la cele mai simple practici religioase deprinse de la început, ca mersul la Biserică, rugăciunea, închinarea, etc., pentru a ajunge la un fel de concluzii de ordin mai abstract, privind adevărul religios. Autorii nu s-au adresat acestei categorii de creştini „neformaţi", ci presupun nişte destinatari, de un oarecare nivel de cunoştinţe religioase. Iar de altă parte, dacă se zăboveşte asupra lămuririi învăţăturilor, ele capătă o întindere prea mare. Dacă se prescurtează totul, fără ca învăţătura să fie în aceeaşi măsură simplificată, se ajunge la formule neînţelese. Pentru a se putea înţelege trebuie să se dea catehismului o formă potrivită cu adîncimea învăţăturilor lui, să se compenseze, în acelaşi timp, scurtimea printr-o claritate desăvîrşită. Autorii, ţinînd seama de faptul că avem o Carte de învăţătură, care să facă faţă cerinţelor de un nivel mai

ridicat, au ales calea aceasta din urmă, care e mai potrivită pentru marea masă a credincioşilor, reuşind să expună, în 132 de pagini principalele chestiuni dogmatice, morale şi liturgice, care se găsesc de obicei în Catehisme. Autorii au dat o mai mare dezvoltare punctelor de credinţă controversate, pentru a se scoate în relief, într-un mod discret adevărul şi dreptatea învăţăturii Bisericiii noastre. Cu aceasta ei fac dovada că au ţinut seama de configuraţia confesională actuală, adică de co-existenţa celorlalte culte conlocuitoare din ţara noastră, ceea ce-i măreşte valoarea.

Cuprinsul este împărţit în chip tradiţional: După o introducere, intitulată „Parte lămuritoare", în care se arată rostul catehismului ortodox în dobîndirea mîntuirii, prin expunerea învăţăturii celei mîntuitoare, pe temeiul Descoperirii dumnezeieşti, urmează trei părţi principale, potrivit cu cele trei virtuţi teologice: credinţa, nădejdea şi iubirea. Partea întîia învaţă cunoaşterea lui Dumnezeu şi a celor create de El, văzute şi nevăzute, precum şi căderea şi mijloacele de mîntuire ale omului, în cadrul celor douăsprezece articole ale simbolului credinţii. Partea a doua dezvăluie modul adevăratei cinstiri a lui Dumnezeu şi al apropierii de El prin rugăciune, publică şi particulară, în nădejdea împlinirii făgăduinţelor Sale. Iar partea a treia descrie adevărata viaţă creştină, în cadrul moralei evanghelice, care culminează în iubire.

În acest cadru îndătinat, autorii au păstrat şi o bună parte din cuprinsul lui tradiţional, refăcîndu-l şi îmbunătăţindu-l. Dar, în acelaşi timp, sforţările lor au năzuit, în chip vădit, spre împlinirea nevoilor duhovniceşti mai proprii unor eparhii. Astfel, s-a insistat, discret, precum am amintit, asupra unor puncte care fac obiectul controverselor seculare, dacă nu milenare, între Biserica Ortodoxă şi celelalte confesiuni (ca chestiunea Tradiţiei şi a lui „Filioque") precum şi asupra unor amănunte, care vizează unele abuzuri (ca numărul preoţilor la săvîrşirea Maslului, de pildă, etc.).

Lăsăm cititorilor bucuria de a se împărtăşi din frumuseţile acestui Catehism, scris cu multă competenţă, sobrietate şi discernămînt, de distinşii autori şi adumbrit de autoritate ieruditului înalt ierarh al Bisericii noastre.

* * *

Am arătat mai sus că învăţătura unui catehism se situiază pe prima treaptă a scării urcuşului înţelegerii credinţii, cuprinzînd un minimum de cunoştinţe ale adevărurilor religioase. De multe ori, de el depinde faptul dacă cetitorul va mai continua să citească alte cărţi de învăţătură religioasă, de oarece el poate stîrni în suflet imboldul spre o aprofundare a acestui minimum de cunoştinţe sau îl poate inhiba pentru multă vreme, dacă nu pentru totdeauna. Se înţelege că sufletele omeneşti sînt şi ele aşa de deosebite, încît reacţionează în chip felurit la aceleaşi probleme, puse într-un singur fel. Dar aceasta nu micşorează, ci măreşte răspunderea autorilor unui catehism, care pot face să înflorească un suflet, sau îl pot închirci sau ucide, fie prin problemele pe care le pune, fie prin felul în care le rezolvă.

Conştiinţa acestei răspunderi este vădită la autorii „catehismului creştinului dreptcredincios". Totul este lucrat cu mare

grije, chestiunile decurgînd logic şi curgător una din alta şi rezolvîndu-se limpede şi mulţumitor, potrivit învăţăturii celei adevărate. Truda aceasta a autorilor va fi cu prisosinţă răsplătită de constatarea că el deschide, cu adevărat, celor mai neajutoraţi, din punct de vedere teologic, un colţ din comoara de învăţătură descoperită, în posesiunea Sfintei noastre Biserici, pentru ca să se îndestuleze din bogăţiile ei suprafireşti. De o formă atît de simplă şi de precisă, încît formulele lui se pot memoriza ca nişte maxime şi de o sobrietate care se menţine de la prima pînă la ultima întrebare, el păstrează neatinsă învăţătura Sfintei noastre Biserici, evidenţiind în mod constant frumuseţea, tăria şi superioritatea ei, într-un chip simplu, lapidar şi uşor şi în acelaşi timp cu toată siguranţa şi fermitatea necesară pe acest tărîm. El corespunde astfel scopului cu care a fost dat în mîinile creştinilor dreptcredincioşi, de a le potoli nevoia luminii curate, religioase, de a le lumina convingerile, delimitînd obiectul credinţei, pe acela al siguranţei, pe cel al probabilităţii şi pe acela al presupunerii, despărţind domeniul obligatorului de acela al libertăţii, împrăştiind negura prejudecăţilor şi a erorilor şi arătînd temeiurile puternice ale credinţei noastre în descoperirea dumnezeiască. Catehismul acesta dă o expunere metodică şi raţională a eseţialului învăţăturii creştine valorificînd-o astfel din punctul de vedere al convingerii personale, al apărării dogmei şi al propăşirii evlaviei. Limitele sale nu-i permit, să demonstreze, nici să explice, ci să arate limpede ceea ce formează osatura principală a învăţăturii şi practicii creştine ortodoxe.

Căci un catehism poate numai *expune* învăţătura, dar poate să facă un pas mai departe: *s-o explice*. Şi, în sfîrşit, poate merge şi mai departe: s-o *demonstreze*.

După îndrumările I. P. S. Mitropolit Iustin catehismul de faţă s-a oprit la prima etapă a catehizării adresîndu-se unor creştini care, indiferent de adîncimea evlaviei lor, au o oarecare pregătire învăţătorească şi autorii rareori au socotit necesar să explice această învăţătură.

Metoda aceasta are avantagiile ei: Ea arată învăţătura lipsită de adaosurile explicative, care de multe ori introduc oarecare confuzie, prin faptul că nu se menţine privirea exclusiv pe nucleul de adevăr care trebuie arătat, ci uneori, din cauza atracţiei lor, se îndreaptă spre partea secundară adică explicaţiile, haina acestui nucleu.

Alteori explicaţiile însele le fac mai grele de reţinut.

De aceea el lasă la latitudinea cateheţilor amplificarea articolelor cu explicaţii şi demonstraţii suplimentare, după cum simplilor credincioşi le arată bornele sfinte ale credinţei străbune.

Autorii au avut grijă să pună la îndemîna cateheţilor un instrument ajutător, care dă credincioşilor răspuns cu temeiuri descoperite la principalele întrebări care frămîntă pe creştin. Cei catehizaţi primesc astfel un imbold pentru cercetarea acestor temeiuri ale credinţii lor şi temelie puternică pentru încrederea nezdruncinată în învăţătura ortodoxă, ca să nu se lase furaţi de cei rătăciţi de la credinţă şi care vin la ei îmbrăcaţi în piei de oaie, fiind în sinea lor lupi răpitori (Matei XXIII, 15). Ei mai primesc ştiinţa despre om şi despre destinul lor suprafiresc, de

care atîrnă şi acela al întregei creaţii. Este deosebit de întăritor pentru creştin aflarea datoriilor sale şi a condiţiilor împlinirii chemării sale măreţe.

Iar cercetarea tainelor descoperite, săvîrşită de mintea luminată de credinţă, rodeşte sub roua harului, dacă e făcută cu evlavie, smerenie şi cumpătare.

Nevoitorii vor căpăta astfel din cetirea acestui Catehism lumini clare pe calea desăvîrşirii şi care să le lumineze mintea, ca şi imbold puternic care să le hotărască voinţa la o viaţă după Evanghelie. Aşa va rodi el îndulcirea de lumină, adevăr şi viaţă creştină.

Iar catehetul are la îndemînă, precum am amintit mai sus, un nou instrument de formare a sufletului creştin şi de aducere a credinciosului la Domnul ca femeia din Sfînta Evanghelie (Marcu, X), pe copii, făcîndu-se tuturor toate, după cuvîntul apostolesc.

* * *

Catehismul învaţă, dă o mărturie, alături de catehet şi face pe cei catehizaţi imitatori ai „mărturisitorilor" de altă dată „mărturisind" credinţa cea adevărată. Căci „mărturia" presupune un angajament în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor.

De aceea, încă din cea mai adîncă antichitate creştină, catehizarea şi catehismul aveau un loc central în preocupările „catehe-ţilor" şi ale ierarhilor, în general. Cel mai celebru mare ierarh catehet, Sfîntul Chiril al Ierusalimului, înfăţişează în cuvinte de neuitat însemnătatea învăţăturii descoperite, pe care o dau catehezele sale, (în „Procateheza" sau „Prologul catehezelor"), adresate celor ce aveau să fie botezaţi [8]): „Acum suflă asupra voastră, care aveţi să fiţi luminaţi, mireasma fericirii! Acum adunaţi florile cele duhovniceşti, ca să împletiţi cununile cereşti! Acum a adiat mireasma cea bună a Sfîntului Duh! Acum aţi ajuns la porţile palatului împărătesc!.. Acum s-au arătat florile pomilor! Să dea Dumnezeu ca şi rodul să fie desăvîrşit!.. Priveşte ce mare vrednicie îţi dăruieşte Iisus! Pînă acum erai numit catehumen; cuvintele dumnezeeşti răsunau în afară de tine de jur împrejur. Auzeai de nădejde, dar nu o ştiai. Auzeai de Taine, dar nu le înţelegeai. Auzeai Scripturile, dar nu cunoşteai adîncul lor. Acum însă, cuvintele dumnezeeşti nu mai răsună în jurul tău, ci răsună în adîncul tău, căci Duhul locuieşte în tine şi face de acum înainte mintea ta casă dumnezeească. Cînd vei auzi cele scrise despre Taine, atunci vei înţelege acelea pe care nu le ştiai... Nimic altceva nu cere Dumnezeu de la noi decît intenţia bună. Nu spune: Cum mi se şterg păcatele? Îţi spun: prin voinţă; prin credinţă. Ce este mai scurt decît aceasta? Dar dacă buzele tale vor zice: „voiesc", iar inima ta nu va zice, află că Judecătorul cunoaşte inimile. Depărtează-te de azi de la orice lucru rău! Limba ta să nu rostească cuvinte necuviincioase! Privirea ta să nu păcătuiască! Mintea ta să nu pribegească, în lucruri nefolositoare!..

Stăruie în cateheze!.. Primeşti arme contra ereziilor, contra Iudeilor, Samaritenilor şi păgînilor. Ai mulţi duşmani, ia multe săgeţi! Contra multora trebuie să-ţi îndrepţi suliţa. Ai nevoie să înveţi cum să arunci suliţa în Elin,

8) *Sfîntul Chiril al Ierusalimului, Catehezele,* partea I-a; colecţia „Izvoarele Ortodoxiei", (Bucureşti, 1943), traducere de Pr. D. Fecioru, pp. 37-55.

cum să lupţi cu ereticul, cu Iudeul, cu Samariteanul. Armele sînt pregătite, iar sabia Duhului cu totul pregătită. Dar trebuie să întinzi şi mîna dreaptă cu bună intenţie, ca să porţi războiul Domnului, ca să birui puterile cele protivnice, ca să ajungi nebiruit de nici un atac eretic. Să-ţi dau şi acest sfat: Învaţă cele ce ţi se spun şi păstrează-le veşnic. Închipue-ţi că este timpul sădirii pomilor! Dacă nu vom săpa şi nu vom adînci pămîntul la timp potrivit, cînd mai poate fi sădit bine ceea ce s-a sădit odată prost?... Dacă nu vom săpa adînc pămîntul şi nu vom pune temelie, dacă nu vom încheia casa, după toată regula, cu legăturile zidirii, ca să nu rămînă vre un loc gol şi să se strice clădirea, atunci nu-i nici un folos de osteneala de mai nainte.

Ci trebuie să punem, după regulă, piatră pe piatră, ca să cadă muche pe muche, îndepărtînd tot ceea ce este nefolositor. Astfel deci trebuie să se zidească o clădire bună. În chip asemănător îţi oferim pietrele cunoştinţei. Trebuie să auzi învăţăturile despre Dumnezeul cel viu, trebuie să auzi învăţăturile despre judecată, trebuie să auzi învăţăturile despre Hristos; trebuie să auzi învăţăturile despre înviere. Învăţăturile pe care metodic vi le vom expune sînt multe. Acum vi le-am amintit răzleţ, dar la timpul lor vi le vom expune armonic. Dacă însă nu le vei aduna la un loc şi nu-ţi vei aminti de învăţăturile spuse la început şi de cele de mai tîrziu, constructorul zideşte clădirea, dar tu vei avea o casă slabă... Nu te mai interesa deci de lucruri nefolositoare!... Caută la înălţime! Timpul tău de acum are nevoie de aceaste cuvinte: „Opriţi-vă şi cunoaşteţi că eu sînt Dumnezeu!“ (Psalmi, XLV, 10). Dacă vei vedea pe cei credincioşi că servesc şi sînt fără de grije, află că ei sînt în siguranţă, ştiu ce au primit, au harul. Tu te găseşti încă în balanţă, de a fi primit sau de a nu fi primit. Nu imita pe cei care sînt fără de grijă, ci teme-te!.. Să nu faceţi clădirea voastră din fîn, din trestie, din paie, ca nu cumva să fiţi păgubiţi dacă arde clădirea ci faceţi clădirea din aur, din argint şi din pietre preţioase. Datoria mea este de a spune, a ta de a te apuca de lucru, iar a lui Dumnezeu de a desăvîrşi. Să ne întărim mintea, să ne încordăm sufletul să ne pregătim inima! Pentru suflet alergăm; lucrurile veşnice le nădăjduim!...“

...Aşa descria însemnătatea învăţăturii mîntuitoare celor ce veneau să primească Sfîntul Botez în Biserica – mamă din Ierusalim, unul dintre cei mai cu autoritate Sfinţi Părinţi. La străduinţele lor de a învăţa cu timp şi fără timp, prin viu grai, ei au adăugat, şi catehisme, manuale ori tratate de doctrină, aşa cum am amintit pe cele ale Fericitului Augustin.

Grija ca poporul drept-credincios să aibă în scris aceste mici rezumate ale învăţăturii despre credinţă, cultul şi viaţa creştină, acoperite, sub o formă sau alta, de autoritatea Bisericii, s-a dovedit cu totul îndreptăţită în decursul a două milenii creştine. Marii ierarhi ai Bisericii şi-au făcut totdeauna o datorie din a nu lipsi pe drept-credincioşi de aceste călăuze pe calea mîntuirii. Ierarhii romîni şi moldoveni au creiat o adevărată tradiţie locală din această preocupare; în fruntea lor sînt pomeniţi, din acest punct de vedere un Petru Movilă, un Varlaam..

Înalt Prea Sfinţitul Iustin duce mai departe această tradiţie.

Din aceste motive salutăm, apariţia acestui catehism ca un moment însemnat al activităţii Înalt Prea Sfinţiei Sale, Mitropolit al scaunului lui Varlaam şi al unei pletore de alţi mari cărturari bisericeşti ai Moldovei. Trebuie să-i fim recunoscători pentru iniţiativa, osîrdia şi nevoinţele Înalt Prea Sfinţiei Sale, pentru realizarea ei în condiţiile cele mai bune a acestei lucrări atît de necesară şi de folositoare Sfintei noastre Biserici, ca şi pentru alegerea fericită a colectivului căruia i-a încredinţat săvîrşirea ei, pe care l-a ajutat efectiv, prin îndemnul părintesc, îndrumările şi sfaturile eficace pentru ducerea ei la bun sfîrşit.

*Prof. N. CHIŢESCU*

**Artur Weiser: Die Psalmen übersetzt und erklärt.**

(Psalmii traduşi şi comentaţi), Berlin, 1955, p. 564.

În istoria vieţii spirituale a omenirii Psaltirea deţine un loc de frunte. Studierea psalmilor îmbogăţeşte cunonştinţele privind concepţiile religioase ale Vechiului Testament. Ideea de Dumnezeu, raportul omului cu el, problema teodiceei, ideea de mîntuire, Mesia sînt amplu expuse în Psaltire. Psaltirea e, oarecum, Biblia în rezumat, totul găseşti, pe scurt, în Psaltire. Psalmii ne dau o imagine măreaţă, despre Dumnezeu, despre lume, despre om.

*Mîntuitorul* a iubit Psaltirea, a citat-o des, iar pentru Apostoli a fost cartea din care se rugau. Noul Testament reproduce peste 100 de texte din Psaltire. „Extra psalmos silentium est" scria *fer. Ieronim*, din Betleem. Sf. Teodoret mărturisea că „în toate oraşele şi satele, mai apropiate sau mai îndepărtate, la munte şi la şes, pe mare şi pe uscat, credincioşii îl preamăresc pe Dumnezeu cu vorbele psalmistului". Şi tot aşa se vădeşte o dragoste deosebită faţă de Psaltire din Scrierile *Sf. Atanasie*, *Sf. Vasile cel Mare*, *Sf. Ioan Gură de Aur*.

Toţi marii reformatori s-au ataşat Psaltirii. De Psaltire s-a despărţit *Luther* abia cu cîteva zile înainte de moarte. O purta mereu în buzunarul hainei convins că această „Biblie în miniatură" constituie o excepţional de preţioasă lectură. „Voind să vezi, zicea Luther, biserica zugrăvită în culori şi forme vii într-un tablou de mici dimensiuni, ia Psaltirea. Acolo vei afla o oglindă curată, clară şi netedă, care-ţi va arăta ce este credinţa, într-însa te vei vedea singur, acolo vei da de adevăratul γνῶθι σεαυτόν descoperi pe Dumnezeu şi toate făpturile sale".

În lucrarea sa Voyage en Orient poetul francez *Lamartine* face următoarea declaraţie: „Psaltirea mi-a liniştit adesea sufletul şi a pus intelectul meu în faţa atîtor probleme mari şi noi".

Cea dintîi carte din Vechiul Testament tradusă şi tipărită în romîneşte a fost Psaltirea, numită după locul unde s-a aflat manuscrisul, Psaltirea scheiană.

Pentru desăvîrşirea educaţiei religioase Psaltirea aduce o mare contribuţie. Nu există servici religios la care să nu se citească psalmi, nu pentru că Psaltirea ar fi lectura preferită a credincioşilor ci fiindcă Psaltirea are într-adevăr un cuprins sănătos.

Nu e totdeauna uşor să desprinzi singur şi la o simplă citire a textului, sensul. Un bun comentar e o contribuţie pre-

ţioasă la înţelesul Psaltirii. Un astfel de comentar este şi cel de care ne ocupăm. Autorul A. Weiser este un biblicist binecunoscut, prin mulţimea valoroaselor sale lucrări. Nu de mult (în 1950) a scris despre psalmi în cult, în 1952 a publicat un comentar la profetul Ieremia. Comentarul la Psaltire îl publică ca al 14 şi al 15-lea volum la Comentarul biblic, care apare în Berlin, în colecţia „Das Alte Testament Deutsch“ din Göttingen. Această publicaţie este îngrijită de un colectiv de teologi biblici, compus din W. Eichrodt, K. Elliger, K. Galling, W. Hertzberg, M. Noth, R. Rendtroff, N. W. Porteons, G. v. Rad, N. Ringgren, N. W. Würthwein şi W. Zimerli. Editarea o conduc în calitate de redactori responsabili, V. Herntrich şi H. Weiser.

Volumul acesta constă din 564 pagini. În cuvîntul pus înainte (Vorwort) autorul A. Weiser precizează contribuţiile aduse. Astlel este încercarea de a fixa locul verificării psalmilor, precizarea tradiţiei privind psalmii, rezultate privind interpretarea istorică şi teologică a fiecăruia dintre psalmi. La interpretarea, psalmilor s-au adus contribuţii meritorii, în ultimele decenii, mai ales de teologii ţărilor nordice. Interpretarea psalmilor e dificultată de faptul că cei mai mulţi psalmi sînt „chipuri fără cadru“, la care împrejurările primind formarea şi uzul rămîn în întuneric. Cercetările ştiinţifice ale psalmilor, făcute în veacul al 19-lea, provocate de raţionalism (Herder), au privit psalmii drept o „lirică religioasă“ („religiöse Lyrik“), adică un produs curat literar. Sub înrîurirea directivei dată de teologii ţărilor nordice (Mowickel, Bentzen, Wildengren, Engnell, ş. a.) se părăseşte concepţia raţionalistă despre psalmi. Ei studiind raportul psalmilor cu cultul, preţuiesc psalmii din punct de vedere religios.

În Introducere (Einleitung) autorul discută: 1. numele, 2. împărţirea, 3. întrebuinţarea cultică a psalmilor, 4. felurile psalmilor, 5. originea, 6. autorul şi 7. adunarea la un loc a psalmilor.

1. *Numirea* „psalmi“ e de origine neotestamentară (Lc. 20, 12; 24, 44; F. Ap. 1, 20), dar a fost iniţiată de Septuaginta în veac. 3 a. Hr. Cuvîntul ψαλμός ne trimite la echivalentul ebraic „mizmor“, care se întîlneşte ca supra scriere la 57 psalmi. În Biblia ebraică psaltirea nu are un titlu general. Comunitatea iudaică îi zice tehillim (imnuri), masculinizînd la plural femeninmul tehila.

2. *Împărţirea psalmilor.* Cartea vechi testementară a psalmilor nu cuprinde toţi psalmii biblici. În cuprinsul V. T. (şi în afară) se mai află psalmi, care nu intră în Psaltire. De ex. 15, 1-18; I Sam. 2, 1-10; Is. 38, 10-20; Iona 2, 3-10 şi aşa numiţii Psalmii lui Solomon (din epoca lui Pompei).

Psaltirea conţine 150 de psalmi în textul ebraic, Septuaginta şi textul siriac au şi ps. 151. Unii psalmi se contrag, alţii se despart. Aşa în Septuaginta ps. 9 şi 10 şi 114 cu 115 se unesc, iar 116 şi 147 se despart, aşa încît numărul între Septuaginta şi textul ebraic nu se potriveşte între ps. 9 şi ps. 146. Psalmii se împart prin analogie cu Pentateuhul în 5 cărţi. La sfîrşitul fiecărei cărţi se află o doxologie. La sfîrşitul Psaltirii întreg psalmul 150 este o doxologie generală. Cartea I cuprinde ps. 1-41; II ps. 42-72:

III ps. 73-89; IV ps. 90-106; V 107-150.

3. *Întrebuințarea cultică* a psalmilor. Psaltirea a fost „cartea de cîntări" a comunității iudaice și cu oarecare drept deoarece în Psaltire sînt multe indicii privind întrebuințarea psalmilor la serviciul templului și la cel sinagogal. Suprascrierea unor psalmi, numește ocazia cu care a fost întrebuințat cutare sau cutare psalm: ps. 30 la sfințirea templului; ps. 110 la jertfa de mulțumire; ps. 92 în zi de sabat; după Septuaginta ps. 24 e pentru duminica; ps. 48 pentru lunia; ps. 94 pentru miercurea; ps. 93 pentru vinerea; după traducerile latine vechi și după traducerile armene ps. 81 era pentru joia și suprascrierile muzicale (mizmor, șir, etc.) indică uzul coral al psalmilor...

4. *Felurile psalmilor:* Cele mai însemnate categorii de psalmi sînt: imnul, plîngerea și cîntarea de preamărire. Această categorie de Psalmi e înrudită cu celelalte două și apare adesea împreunată cu celelalte.

Imnul merge pînă către începuturile poporului lui Israil. Așa numita cîntare a mării de Miriam (Ex. 15, 21) și unele părți din cîntarea Deborei (Jud. 5) sînt dintre cele mai vechi. Ele poartă timbrul imnelor, ca și trisaghiul serafimilor din istoria chemării lui Isaia (Is. 6, 3). Imnul a însoțit religia Vechiului Testament de la începuturile ei și pînă la epoca Noului Testament (Luc. 1, 46 și Luc. 1, 68). Imnuri sînt psalmii: 8, 19; 29, 33; 65; 67, 100; 105; 111; 113; 114; 135; 136; 145; 146; 147; 148; 149; 150 și mulți psalmi sînt adevărate plîngeri. Aproape o treime aparțin acestei categorii. Plîngerile se deosebesc de bocete, care n-au o legătură strînsă cu religia, ci a rămas mai mult o categorie de cîntare profană. După subiect plîngerile din psalmi se deosebesc în plîngeri ale poporului (ps. 44; 74; 79; 80; 83; 137); plîngeri personale ale unuia singur (ps. 3; 5; 7; 13; 17; 22; 25; 26; 27; 31; 35; 38; 39; 42; 51; 55; 57; 59; 77; 88; 123; 140; 141; 142; 143.

După structura lor formală atît plîngerile obștești (ale poporului) cît și cele individuale sînt alcătuite din următoarele părți: Agrăire, plîngere, cerere, motivare, făgăduința (angajament).

Cîntarea de laudă (preamărire) se apropie atît prin conținut cît și prin formă de imn, pe deoparte, și de plîngere pe de altă parte. Ele se împart în cîntări de laudă ale credincioșilor și în cîntări de laudă ale singuriților. Cele dintîi sînt mai puține. Unii socotesc aici ps. 66, 8-12; 67; 124; 129.

O mențiune specială merită formulele de binecuvîntare și de blestem din psalmi. Acești psalmi obvin în legătură cu alți psalmi de obicei cu cei de binecuvîntare. Se înțelege mai sînt și alte categorii de psalmi didactici... (cum sînt ps. 127 și 133).

5. Întrebarea despre originea psalmilor autorul Weiser o rezolvă astfel: Cei mai mulți psalmi s-au format în epoca de dinaintea exilului. Numai în cîțiva psalmi sînt referiri la epoca captivității și la cea de după exil (de ex. 74; 79; 137).

6. În ce privește autorul *psalmilor,* ne informează suprascrierile. Lui David i se atribuie pe această cale 73 de psalmi, doi lui Solomon, ps. 90 lui Moise; 12 psalmi lui Asaf, 11 psalmi fiilor lui Core, psalmul 88 lui Eman, ps. 89 lui Etan.

7. *Adunarea psalmilor.* Din

ps. 102, 19 rezultă că principal e nu autorul ci scopul, valoarea psalmului şi uzul lui liturgic. Adunarea la un loc a psalmilor a fost operă de durată. Între ps. 3-41 întîlnim aproape numai psalmi davidici; un alt principiu după care ne-am putea orienta, nu este de recunoscut, aşa încît întrebarea despre vechimea adunării psalmilor nu poate fi încă rezolvată.

După introducerea în Psaltire (p. 1-61) urmează textul psalmilor însoţiţi de comentar. Ps. 1 este întitulat: Cele două căi, una e calea dreptilor, care duce la fericire, alta este calea păcătoşilor, care duce la moarte. Ps. 2 este Dumnezeu şi „Unsul său". Acesta este un rege, care va urca pe tronul davidic, mult după epoca regelui David, Mesia cel ocrotit de Domnul cerului. Ps. 3. = Rugăciunea de dimineaţă, 4. Pacea lui Dumnezeu, 5. Dumnezeu are cheia succesului, 6. Rugăciunea celui în suferinţă, 7. Pătimirea celui nevinovat, 8. Creator şi făptură, 9 şi 10 Judecata lui Dumnezeu, 11. Nădejdea deplină e la Dumnezeu, 12. Graiurile omului şi Cuvîntul Domnului, 13. Pînă cînd Doamne? 14. Nebunii, 15. Cine poate sălăşlui în casa lui Dumnezeu, 16. Bucurie în Domnul, 17. Hotărîrea Domnului, 18. Întru Domnul se va veseli împăratul, 19. Cerurile vestesc slava veşnică a lui Dumnezeu, (19, 1-7), Legea Domnului desăvîrşeşte (19, 8-14), 20. Rugăciune pentru mai marele, 21. Cel mare se bucură de ocrotirea Ta, Doamne, 22. Dumnezeul meu, Dumnezeul meu pentru ce m-ai părăsit?. 23. Domnul este păstorul meu, 24. Porţi ridicaţi-vă, porţi veşnice, 25. Arată-mi Doamne căile tale, 26. Doamne eu iubesc lăcaşul casei tale, 27. Calea spre Dumnezeu, 28. Dumnezeu tare, Domnul împărăţeşte în veci, 30. Rugăciunea celui mîntuit, 31. În mîinile tale îmi încredinţez duhul, 32. Iertarea păcatelor, 33. Lăudaţi pe Dumnezeu, 34. Gustaţi şi vedeţi că bun este Domnul, 35. Rugăciunea celui „liniştit din ţară", 36. La tine este izvorul vieţii, 37. Păzeşte calea Domnului, 38. Vină şi suferinţă, 39. În tine îmi este nădejdea, 40. Mulţumire şi cerere, 41. Vindecat de boală, păzit de vrăjmaşi, 42 şi 43. Dorul după Dumnezeu, 44. Izgonit de Dumnezeu, 45. O cîntare de bucurie... 46. Cetate întărită e Dumnezeul nostru, 47. Domnul e împărat mare peste întreg pămîntul, 48. În cetatea Dumnezeului nostru, 49. Sfaturi înţelepte, 50. Adevărata slujire lui Dumnezeu, 51. Inimă curată zideşte întru mine, 52. Sfîrşitul celui asupritor, 53. Cei nebuni, 54. Copleşit de vrăjmaşi, 55. Copleşit de vrăjmaşi, părăsit de prieteni, 56. Cînd mă tem nădăjduiesc în tine, 57. Înalţă-se peste ceruri slava ta, 58. Judecători nedrepţi, 59. Scăpare de vrăjmaşi, 60. Cu Dumnezeu vom face isprăvi mari, 61. Pe veci în cortul tău, 62. Numai în Dumnezeu se încrede sufletul meu, 63. Harul tău preţuieşte mai mult decît viaţa, 64. Dumnezeu iartă, 65. Încununezi anul cu bunătăţi, 66. Lăudaţi pe Dumnezeu toate ţinuturile, 67. Binecuvîntarea lui Dumnezeu, 68. Venirea Domnului, 69. Rîvna casei tale, mă mînîncă, 70. (conf. ps. 40), 71. Pe tine te laud fără încetare, 72. Rugăciune pentru cel mare, 73. Dacă te am numai pe tine, 74. Dărîmarea templului, 75. Dumnezeu e judecător, 76. Înfricoşat şi minunat e Dumnezeu, 77. Tu eşti Dumnezeu carele faci minuni, 78. Pilde şi istorie, 79.

Sfinţirea casei tale, 80. Arată-ţi strălucirea ta, 81. Dumnezeu a rînduit mîntuire, 82. Judecata lui Dumnezeu, 83. Vrăjmaşii se frămîntă, 84. Cît de plăcut este lăcaşul tău, Doamne, 85. Mîngăiere şi nădejde, 86. Învaţă-mă, Doamne, căile tale, 87. Toate izvoarele mele sînt în tine, 88. Strigare după ajutor, 89. Criza Vechiului Legămînt, 90. Dumnezeul cel veşnic, 91. Sub ocrotirea lui Dumnezeu, 92. Frumos este să lauzi pe Domnul, 93. Măreţia lui Dumnezeu, 94. Se va face odată judecată după dreptate, 95. Întîlnirea cu Dumnezeu, 96. Dumnezeu vine la judecată, 97. Domnul şi judecătorul lumii, 98. Cîntaţi Domnului cîntare nouă, 99. Dumnezeu sfîntul, 100. Laude pe Domnul toate ţările, 101. Oglinda celor aleşi, 102. Rugăciune şi plîngere, 103. Binecuvintează suflete pe Domnul, 104. Făptura lui Dumnezeu, 106. Dumnezeu se îndură de păcătoşi, 107. Cel mîntuit prin Domnul, 108. (conf. ps. 57 şi 60), 109. Împotriva blestemului, 110. Preot şi rege, 111. El a lăsat o aducere aminte minunilor sale, 112. Fericirea celui ce se teme de Dumnezeu, 113. Măreţia şi îndurarea lui Dumnezeu, 114. Ieşirea, 115. Nu nouă, Doamne, ci numelui tău dă slavă, 116. Cîntare de mulţumire, 117. Slavă lui Dumnezeu, 118. Cîntare de mulţumire, 119. Cuvîntul şi legea lui Dumnezeu, 120. Pentru pacea de sus, 121. Îmi ridic ochii mei spre munţi, 122. Bucuraţi-vă de mîntuirea Ierusalimului, 123. Ridic ochii spre Dumnezeu, 124. Cîntarea celui mîntuit, 125. Ocrotitorul poporului, 126. Cel ce samănă cu lacrimi culege cu veselie, 127. Dacă nu zideşte Dumnezeu în zadar se ostenesc cei ce zidesc, 128. Bincuvîntarea casei, 129. Pînă aici, mai departe nu!, 130. Din fundul adîncului, 131. Iertarea, 132. Sfinţire, 133. Unitatea familiei, 134. Binecuvîntare, 135. Făptură şi chemare, 136. Îndurarea cea din veci a lui Dumnezeu, 137. La r î u l Babilonului, 138. A u z i Doamne, 139. Unde mă voi duce de la Duhul tău? 140. Împotriva celor răi, 141. La luptă pentru pace şi dreptate, 142. Părăsit de oameni, 143. Fă tînguire şi pocăinţă, 144. Mîntuirea, 145. Ochii tuturor nădăjduiesc în tine, 146. Laudă suflete al meu pe Domnul, 147. Înduratul şi atotputernicul Dumnezeu, 148. Toată suflarea să laude pe Domnul! 149. Judecarea păgînilor, 150. Marele aliluia („Der grosse Halleluja").

Nenumărate sînt problemele pe care şi le pune autorul Weiser în comentarul său la psalmi. Fiindcă nu ne putem îngădui a le înfăţişa cititorilor noştri pe toate ne vom referi doar la textele mesianice din psalmi. Psalmii mesianici sînt destul de numeroşi. Aceştia sînt: ps. 2, 8, 16, 18, 22, 34, 38, 40, 50, 72, 89, 102, 110, 118 şi alţii. Ps. 8, 5 nu-l trece printre cei mesianici, cît despre 16, 10 susţine că nu-i imposibil a-l considera „o vedere înainte a învierii lui Iisus". Comentînd ps. 89. scrie că „problema mîntuirii nu află dezlegare în Vechiul Testament. Profeţia din 89 nu s-a realizat în persoana regilor lui Israil, ci în Hristos" (p. 390). Creştinii primelor veacuri, ce-i drept, înţeleg, preţuiesc mesianismul psalmului prin prisma înterpretării ce-i dă Sf. Pavel (la Rom. 11, 33). Cît despre ps. 118, 22 (Piatra din capul unghiului...) el ar descrie mersul şi soarta celui mîntuit: „lepădat de oameni, desconsiderat şi persecutat, dar preţuit de Dumnezeu, primit şi încredinţat cu o misiune specială şi im-

portantă„ (p. 484). Iudeii de mai tîrziu referă textul la David şi Mesia iar Noul Testament (Mt. 21, 42; F.A. 4, 11; I Petru 2, 7) la Hristos.

Comentarul are în vedere marele număr de credincioşi. El e lipsit de aparatul ştiinţific inerent unor astfel de lucrări. E un comentar mai mult practic, pentru viaţă. Cu bibliografie utilizată ajunge pînă la anul 1950.

Psaltirea a fost obiect de studiu îndelungat şi în Biserica ortodoxă. Regretăm că autorul Weiser nu le înşiră cel puţin în capitolul „Literatur" (de la p. 6). Biserica rusă a produs lucrări peste care nu se poate trece. Amintim doar pe Arsenie mitropolitul Chievului, Comentar la psalmii primei cărţi, Chiev 1873; Visniacov, Com. la psalmi, 3 tomuri, 1882; Socolov, Comentar la Psalmi, Moscova, 1908; Episcopul Irineu-Cirici, fost prof. la fac. de teologie din Beograd, a comentat psalmii 5, 9, 16, 24 şi 100. La greci, fără a stărui asupra lucrărilor la psalmi de Sf. Vasilie, Sf. Atanasie, Ciril al Alexandriei, Teodoret - amintim comentarul la psalmi al lui Antim, patriarhul Ierusalimului, publicat în 2 vol., Ierusalim, 1855; A. Makraki, Comentar la psalmi, 3 vol. Atena, 1887, 1888, 1889; I. P. Bratiotis, Psalmii treptelor, Atena, 1928 şi minunata monografie a lui K. Kallinikos din 1928. La romîni amintim, cel puţin, pe I. Onciu, Cartea psalmilor, comentar, 1887; I. Olariu, Psalmii (din Octoich), comentaţi, Caransebeş, 1901.

Lipsa autorilor ortodocşi, de la bibliografie, nu scade valoarea comentarului la psalmi al lui Weiser, dar consultarea lor i-ar fi mărit importanţa.

*Pr. Prof. Dr. N. NEAGA.*

**Analekta,** este revista Bibliotecii patriarhale din Alexandria, care apare din 1957, ca o continuare a vechiului Buletin, ce şi-a inaugurat apariţia din 1949. Conducerea revistei o are cunoscutul cercetător prof. T. D. Mosconas. În cadrul numărului 6 pe 1957 au apărut cîteva articole, care merită să fie cunoscute. Astfel volumul începe cu lucrarea Arhim. Partenie despre: Visarion cardinalul (p. 3-48), în care este indicată viaţa, activitatea şi scrierile fostului mitropolit al Kievului, care la „pseudosinodul" de la Florenţa, din 1439, a trecut în rîndul latinilor. Este o contribuţie serioară la cunoaşterea acestui personaj distins, dar curios. Urmează articolul prof. N. Karegminas, despre: Biserica Bunei-vestiri (p. 49-62), din Alexandria. Prof. M. Şesan publică articolul: Alexandria şi ortodoxia (p. 63-68), subliniind aportul acestei patriarhii străvechi la patrimoniul Ortodoxiei. Prof. E. Mihailidis se ocupă apoi cu: Evanghelia lui Varnava (p. 69-78); Arhim. Chiprian descrie: Cîteva locaşuri de închinare (p. 79 ss), ocupîndu-se cu: Mănăstirile Maicii Domnului din Pont, din Marele Spileon, în Achaia, din Kukkos, în Cipru şi din Damasc, însoţind expunerile cu ilustraţiuni frumoase. Prof. T. Mosconas analizează apoi: Diptihul unui manuscris grec din sec. XIV (p. 95-112), privind Codicele 131 alexandrin şi Codicele F III/11 Escorial, care cuprind texte ale Irenei, fiicei lui Nicefor Chumos din prima jumătate a sec. XIV, în care se află şi amănunte cu privire la problema isihasmului. Volumul se încheie cu cercetarea prof. H. Hadjianestis, despre: Dionis persecutat (p. 113 ss), în care expune pagini din religia

antică grecească. Publicaţia Analekta este susţinută de Institutul de cercetări orientale de pe lîngă Biblioteca patriarhală, care organizează totodată şi cicluri de conferinţe. Între acestea, pe anul 1956, se impun: Impresii din călătoria la Grottaferrata, veche mănăstire grecească din Italia, de prof. Mosconas; Orientalistul Golubovich, de Mart. Roncaglia; Misterele de la Eleusis, de prof. Osw. Burmester; Cultul morţilor la vechii heleni, de prof. Hadjianestis; Alexandria şi raportul ei faţă de Biblie, de prof. Mosconas; şi de acelaşi: Patriarhia Alexandriei în trecerea veacurilor. Activitatea este plină de rod şi cinsteşte înalta instituţie ortodoxă alexandrină.

*Prof. M. ŞESAN*

**Byzantinoslavica** este revista Institutului slav al Academiei Republicii cehoslovace, şi ea apare de două ori pe an, cuprinzînd articole privitoare la probleme de bizantinologie şi legături slavo-bizantine, apoi recenzii şi bibliografie. Numărul ultim, anul XVIII-2 pe 1957, prezintă următorul cuprins: J. Cvetler: Const. Jirecek ca bizantinolog (p. 189 ss); fiind vorba despre marele istoric ceh (1920), care a devenit principalul cercetător şi geograf al Balcanului sîrbesc şi bulgar, şi întrucîtva şi turcesc. – M. Loos se ocupă cu: Originea şi numele de paulicieni (p. 202 ss), lămurind o chestiune destul de nebuloasă încă, legată de un oarecare Pavel din Armenia, deşi iniţiatorul era Constantin de la Samosata şi cel mai important povăţuitor fiind Sergiu (– 835). –M. Şesan expune cercetările sale cu privire la: Orthodoxia, Byzanţul şi Roma (p. 218 ss), în care subliniază folosirea cîvîntului „ortodox“ chiar în apusul european, în cadrul bisericii latine, între 1054 şi pînă la sinodul Tridentin, încheiat în 1564. H. Michaelis se ocupă cu: Icoana Cinei de taină din colecţia de tablouri de la Sofia (p. 224 ss), indicînd relaţiile artistice bizantino-bulgare din Balcani. M. Hoppel urmăreşte problema existenţei: Manuscriselor slavone care cuprind scara paradisului a sf. Ioan Scărariul (p. 233 ss), analizînd în acest sens cele 15 manuscrise aflătoare în regiunile sîrbeşti, la Belgrad, Peci, Deciani, Cetinie şi Ohrida, care datează din sec. XIV-lea; autorul ajunge la concluzia, că ele au fost confecţionate tocmai în epoca isihasmului palamit, şi pot fi socotite un produs al acestei renaşteri religioase (p. 269 ss), aşa precum şi M. Şesan derivă din aceeaşi renaştere iniţierea traducerii din sf. Scriptură în romîneşte (vezi: Limba poporului în Biserică, Mitropolia Moldovei 3/4, 1956). I. Pankevici se ocupă cu: Foile de Minei de la Ostrzîţe, din sec. XI-XII (p. 271 ss). Z. Kadar expune cercetările de bizantinologie ale istoricilor maghiari în ultimii 10 ani fără a aminti şi de valahi (p. 265 ss). Urmează apoi cîteva recenzii la lucrările mai importante: Nevskaia V., Bizanţul în epoca clasică şi elenistică, 1953; Bataille A., Despre papyrus, 1955: Horalek K., Despre Evangheliare şi Tetraevagheliare paleoslave din sec. XI-XII; Materiale despre Crimea sud-vestică, 1953. În partea extrem de bogată a bibliografiei colaborează de la noi prof. E. Frances şi M. Şesan.

*Prof. M. ŞESAN*

Ştefan Bîrsănescu: **„Schola latina“** de la Cotnari, biblioteca de curte şi proiectul de academie al lui Despot Vodă, Tip. Învăţămîntului, Bucureşti 1957, pag. 197.

Existenţa şi semnificaţia şcolii lui Despot Vodă de la Cotnari a fost obiectul de cercetare al mai tuturor istoriografilor noştri. Totuşi pînă la apariţia studiului „Schola latina“ niciunul n-a izbutit să prezinte problema, pornind de la „izvoarele documentare“ în vreun studiu unitar.

Studiul „Schola latina“ are trei părţi.

În partea I-a, în cap. I intitulat: „locul şcolii, al bibliotecii de curte şi al proiectelor de academie al lui „Despot Vodă în istoriografia romînă şi streină“, autorul conclude, că toate erorile, contrazicerile, cărora a căzut victimă istoriografia în problema menţionată, s-au datorat metodei parafrazării documentelor, fapt pentru care îşi propune să folosească:

„a) metoda studierii fiecărui paragraf, a fiecărei fraze, propoziţiuni şi chiar a fiecărui termen, după caz, prin punerea de probleme, spre a extrage astfel din documente maximum de informaţii“.

În acelaşi timp, pentru elucidarea tuturor divergenţelor îşi mai propune:

„b) metoda examinării conţinutului documentelor în lumina epocii“ şi

„c) metoda cercetării datelor din documente pe plan comparativ“.

În cap. II intitulat „izvoarele documentare privitoare la Şcoala latină, biblioteca de curte şi proiectul de academie al lui Despot Vodă, autorul enumeră documentele folosite, dintre care unele acum pentru întîia oară în legătură cu problema tratată ca:

– documentul din 8 aprilie 1562 scos din Ion Belsius şi M. Bergkovicz, raport către regele Maximilian al Boemiei;

– alt text extras tot din Ion Belsius către Împăratul Ferdinand I datînd din 13 aprilie 1562 care printre altele precizează că după incendiul din Hîrlău s-a hotărît să se mute colegiul la Cotnari:

– documente conţinînd expunerea programului şcolar şi cultural al lui Despot Vodă din Vita acobi, în Legrand;

– scrierile lui I. Sommer şi în special cele 15 elegii ale sale;

– ştiri documentare importante în legătură cu controversa dacă Iacob Eraclide a intenţionat să întemeieze în Moldova o academie, invitînd la sine mari învăţaţi ai epocii şi dacă aceştia au venit sau nu;

– ştiri documentare în legătură cu posibilităţile intelectuale ale lui Despot, ca iniţiator al unui însemnat program şcolar şi cultural, citînd pe E. Legrand:

– ştiri din Crusius, apoi ştiri dintr-o epocă apropiată – sec. XVII-XVIII, despre felul cum s-a consemnat în istorie şcoala şi programul cultural al lui Despot după Isthvanffi, cronicarul Nicolai Costin, Ioh. Burchard Mencken, Haner G., A. Wolf, Georg. Fischer, Dr. Schuller;

– raportul lui Bernardino Quirini şi altele.

În cap. III: Starea socială-economică şi culturală a Moldovei la jumătatea sec. XVI, autorul demonstrează că această stare era „foarte înfloritoare“. La 36.543 cîşle, 4948 curteni, 626 vătafi şi 3020 nemeşi existau 1417 preoţi. Şcoli funcţionau prin unele chilii „şcoli de chilie“.

În partea a II-a în cap. I inti-

tulat: „programul şcolar şi cultural al lui Iacob Eraclide Despotul, ca domn al Moldovei“ (1561-1563) precizează că era „să ridice o şcoală la Cotnari“, care să fie un „colegium“, un „liceu teoretic“, „o bibliotecă de curte“ şi proiectează o „academie“ – un cerc de învăţaţi.

În cap. II: „Schola latina“ sau colegiul din Cotnari, pe baza materialului documentar specificat (partea I-a, cap. II) autorul conclude că Despot a înfiinţat o şcoală latină la Cotnari în martie-aprilie 1563. Natura şcolii a fost în chip precis „o schola latina“, „un gymnasium“ pentru învăţarea limbii latine de către tineri din toată Moldova, traducînd prima dată pe „passim“ cu „din toată“, nu „cu sila“ cum a tradus curent pînă în prezent istoriografia veche (pag. 17).

La întrebarea de ce Despot şi-a aşezat şcoala latină la Cotnari autorul răspunde pe baza mărturiei lui Quirini, că pe atunci Cotnarii erau un oraş – în plină dezvoltare, avînd cca 15.000 locuitori (3.500 fumuri), fiind ca mărime al doilea după Suceava în Moldova de Sus, şi în acelaşi timp un puternic centru economic. Şcoala a funcţionat mai întîi în casa lui Solvy, apoi s-a zidit o clădire anume, cu internat. Învăţămîntul era adecvat epocii, orarul aşişderea, iar manualele şcolare, prin analogie cu sc. latină din Braşov, le inventariază la pag. 85. Profesori cunoscuţi sînt Sommer pînă la 1563, iar între 1580-1600 Petru Elmon, G. Peucer, G. I. Rhaeticus, Hermodorus n-au venit în Moldova, iar Lismanninus şi Lusinski au venit cu alte scopuri, nu pentru şcoală. Iustus Ionas, deasemenea n-a venit.

În acest capitol după ce subliniază unele elemente care pătrund pentru prima oară în învăţătmînul din Moldova, printre care „salariile apreciabile ale profesorilor“, „bursele elevilor“, noţiunea de „catedră“, „bancă“, autorul îşi fixează cercetările asupra profesorului poet, I. Sommer, care şi-a legat numele de şcoala lui Despot din Cotnari – (trece apoi la Braşov şi moare în 1574 la Cluj).

De la Sommer ne-au rămas studii deosebit de importante: „Vita Iacobi“, „Elegie XV De clade Moldaviae“, „Reges Hungarici“ şi altele.

În aceste lucrări şi în special în elegiile sale, Sommer în afară de datele extrem de importante despre instituţiile culturale ale lui Despot, adună interesante elemente etnografice privitoare la poporul nostru, care merită o atentă studiere şi imprimă astfel acestor elegii o deosebită valoare istorică documentară. Asupra locului pe care îl deţine în cadrul şcolii din Moldova „Schola latina“ din Cotnari, autorul precizează că în Moldova la acea dată existau şcoli – pag. 112 – dar în sistemul de şcoli existent, şcoala latină de la Cotnari are o semnificaţie specifică: „*era o şcoală umanistă*“. Durata şcolii a fost un veac şi jumătate, funcţionînd ca şcoală de gramatică, alături de sc. domnească de la Iaşi, de şc. de gramatică a catolicilor din Iaşi şi a lui Ressi din Galaţi. Treptat şcoala şi-a pierdut caracterul de şcoală a ţării întregi limitîndu-se la regiunea Cotnarilor şi numai pentru catolici.

În cap. II, biblioteca de curte, autorul pe bază de documente, precizează că la Suceava a fiinţat această bibliotecă pentru care Despot plănuia să ridice o clă-

dire proprie şi pentru care achiziţionase o parte dintre cărţile timpului, păstrîndu-se cîteva în fondul de cărţi vechi a Bibliotecii Centrale din Iaşi.

În cap. IV „Proectul de Academie al lui Despot Vodă", se arată că Despot voind să imite pe principii epocii sale, plănui să atragă la sine pe unii din învăţaţii contemporani. Dar Gasparus Peucerus, Georg Ioachimus Rhaeticus, Lestarh Hermodor n-au venit. Au venit cum autorul afirmă şi în cap. II, Fr. Lismanin teolog calvin şi Lusinski.

Orientarea acestora era ştiinţifică umanistă – cea mai progresistă pentru acea epocă.

În partea III-a, cap. I: „reacţiunea contra şcolii latine, a bibliotecii de curte şi a cercului de învăţaţi ce se asociază de Iacob Heraclitul", autorul argumentează că încercările lui Despot n-au fost aprobate de boierii ţării. De fapt opoziţia boierilor – cărora s-a adaugat şi clerul ortodox – era îndreptată nu asupra şcolii în sine – care a şi funcţionat mai mult de un veac – ci era îndreptată împotriva acţiunii de protestantizare a tineretului din Moldova. Sfîrşitul lui Despot a însemnat de fapt sfîrşitul instituţiilor sale.

În cap. II „Influenţa şcolii latine de la Cotnari şi a programului cultural al lui Despot asupra şcolii şi vieţii culturale din Moldova", autorul menţionează că în această epocă voievozii sînt preocupaţi de instrucţia fiilor lor, ca Al. Lăpuşneanu, Petru Şchiopul, Movileştii, etc. Unii din voievozi, Al. Lăpuşneanu – întreţine cu cheltuiala sa la şcolile din Polonia pe preotul Sava, pag. 113 şi 114, alături de alţi 21 tineri din Moldova.

În cap. Concluzii, observaţii, generalizări, învăţăminte, autorul subliniază că şcoala latină de la Cotnari „ca şi întregul program al lui Despot" a fost „o operă a umanismului şi anume a umanismului literar şi scientist" cu care Moldova are acum primul contact. Posibilitatea ca datorită acestui contact limba naţională să fie promovată, iar opera de cultură generală programată să dea roadele adecvate, a fost paralizată din pricina lipsei de tact a lui Despot, care şi-a ridicat împotrivă pătura conducătoare din acea epocă, căci precizează autorul:

„Reacţia boierilor şi a clerului n-a fost contra culturii antice şi nici contra umanismului, ci împotriva protestantismului" (pag. 168).

Studiul „Schola latina" cuprinde în „anexe" însemnări din trecutul Cotnarului, legenda Cătălinii, ştiri despre tinereţea „aventuroasă" a lui Despot la Montpellier, după Charles de l'Ecluse, decretul solemn dat lui Despot de Carol Quintul la 22 octombrie 1555, diferite texte cu privire la viaţa economică a Moldovei şi în sfîrşit textele scrisorilor primite de la şefii unor instituţii din străinătate cu privire la Despot şi materialul documentar legat de instituţiile sale.

Studiul sfîrşeşte cu o bogată bibliografie şi cu un indice alfabetic.

În concluzie, lăsînd de o parte unele obiecţiuni pe care le vor sesiza fără îndoială specialiştii, dar care nu pot scădea cu nimic valoarea actuală a studiului, sîntem de acord că „Schola latina" reprezintă o etapă nouă în istoriografia noastră în general şi în special în istoriografia asupra Cotnarului.

Merită subliniată obiectivitatea autorului, d. Ştefan Bîrsănescu,

care mărturiseşte că studiul său nu poate însemna ultimul cuvînt în problema şcolii latine de la Cotnari (pag. 46 şi 163). Cercetările ulterioare, săpăturile ce se vor face la Cotnari, vor risipi incertitudinele şi vor concentra lumina ştiinţei asupra Cotnarului, aşa după cum becurile electrice au sfîşiat cu lumina lor proaspătă, întunericul de pe uliţele străvechiului tîrg moldovan.

*Preot IUSTIN GAŞPAR*

Tudor D., **Istoria sclavajului în Dacia Romană,** Biblioteca istorică, II, Editura Academiei R. P. R. 1957, 310 pagini, 23 lei.

Pentru oricine se interesează de istoria ţării noastre, această monografie este de o nepreţuită valoare. În prefaţă, autorul arată că Istoria „Daciei de la Traian la Aurelian nu poate fi înţeleasă în toate problemele ei, fără cunoaşterea sclavilor, colonilor, liberţilor, a populaţiei de cultivatori liberi, a sărăcimii de la oraş, categorii numeroase şi în continuă opoziţie cu autorităţile civile şi militare ale împăratului".

Lucrarea de faţă ne face să cunoaştem tocmai acest lucru, pe baza muncii migăloase a analizării celor 152 texte epigrafice, ce s-au descoperit pînă acum pe teritoriul ţării noastre şi care se referă la Istoria sclavajului. Această lucrare, care cuprinde „istoria sclaviei dintr-o întreagă provincie romană în totalitatea aspectelor ei, pare a fi, pînă acum, unica în întreaga istoriografie asupra antichităţii" (p. 7).

În introducere (p. 11-16) se arată ce scriu istoricii şi juriştii romani despre sclavie: cum se dobîndeau sclavii şi cum circulau (moştenire, cumpărare, danie, naşterea în robie şi din părinţi robi, dobîndiţi, „prin război sau piraterie, condamnaţi pentru crime, pentru datorii neachitate, comerţul cu robi din afară, vînzarea copiilor din pricina mizeriei, furtul copiilor etc.)" (p. 12). Sclavii erau consideraţi nu ca oameni, ci ca „lucruri", proprietatea unui stăpîn sau al unei colectivităţi publice sau private şi se aflau sub puterea acestora. Erau sclavi publici şi particulari, unii lucrau la ţară, alţii în oraşe şi alţii numai în casa proprietarului. Unii erau folosiţi la diferite munci şi în diferite locuri, după sezon. Condiţiile de trai variau după locul de muncă şi bunăvoinţa stăpînului, ca şi purtarea sclavului. Nu era o situaţie bună, căci nu lipseau, în unele cazuri, şi pedepse foarte crude. „Printr-o serie de legi, Augustus a urmărit deosebirea categorică dintre sclavi şi stăpînii de sclavi şi întărirea puterii stăpînului asupra robilor, ca un principiu de bază al sistemului sclavagist roman. Dar succesorii săi din sec. I şi II al erei noastre, au căutat să îndulcească această legislaţie prin alte dispoziţii, care protejau pe sclavi sau să nu aplice măsurile drastice legiferate de Augustus. În această problemă nu trebuie să uităm, însă, că una era legea şi alta era realitatea" (p. 14).

Lucrarea este împărţită în trei:

*În partea I*, de la pag. 19 pînă la pag. 66, după ce în cap. I se face „o sumară privire asupra dezvoltării raporturilor sociale la Daci, în ajunul cuceririi romane", în cap. II se face o „privire generală asupra izvoarelor epigrafice relative la sclavi şi liberţi, descoperite pe teritoriul Daciei" şi care formează şi baza acestui interesant studiu.

În cap. III se arată „caracterul dur al războaelor de cucerire a

Daciei". Se arată cum scenele de pe columna lui Traian de la Roma devin adese documente preţioase în ceea ce priveşte grija romanilor de a captura sclavi daci" (p. 29). Traian a dus cu sine cel puţin 50.000 captivi daci, pentru împodobirea triumfului său, care captivi sclavi au sporit rîndurile gladiatorilor, au fost folosiţi ca salahori la marile lucrări edilitare din forul lui Traian şi la alte exploatări productive din Roma şi Italia, apoi au apărut în tîrgurile de sclavi şi au fost împrăştiaţi la munci agricole, miniere, ateliere, etc. Mulţi însă au fost folosiţi chiar pe teritoriul recent anexat, unde romanii încep o serie de lucrări strategice şi apoi în minele de aur din Dacia.

În capitolul IV se vorbeşte de „sclavii daci deportaţi în afara provinciei", arătîndu-se că „robilor daci li se va fi aplicat un regim aspru, din pricina dîrzeniei acestui popor, ceea ce a dus la nimicirea multora în jocurile din amfiteatru şi din pricina mizeriei". Ca urmare a aducerii sclavilor daci în Italia începe să apară printre sclavi numele de Agathyrsus şi Dacus.

În fine, în cap. V se dă povestirea aventurilor sclavului Callidromos, fost sclav al guvernatorului roman din dreapta Dunării M. Laberius Maximus, capturat în sudul Dunării de Decebal şi apoi trimis de acesta în dar lui Pacorus II, regele Parţilor, de unde, prin anul 112 fuge iar pe teritoriul roman şi se autodenunţă.

După această pregătire, în *Partea II*, se intră direct în subiect şi în cap. I se vorbeşte despre „numele sclavilor după inscripţii". Se dă lista completă a numelor de sclavi, culese din inscripţiile găsite pînă acum în Dacia, care nume sînt: 48 latineşti, 37 greceşti, 3 traco-gete, 1 celto-iliric, 1 oriental şi 1 punic sirian. (p. 79). Se observă că numirile latineşti şi greceşti se găsesc mai mult la sclavii care aparţineau casei împăratului (servi publici).

În cap. II se vorbeşte de familiile şi rudele sclavilor, aşa cum rezultă din cele 23 de monumente epigrafice, care se referă la familiile sau rudele apropiate ale sclavilor, ajungîndu-se la concluzia că, din 12 cazuri, „în şapte cazuri soţiile lor sînt persoane de condiţie liberă fapt documentat prin numele dublu ce-l poartă şi numai în cinci cazuri roabe, ca şi ei". Aceste căsătorii între sclavi publici şi femei libere din Dacia „a fost practicată numai de acea pojghiţă servilă îmbogăţită prin jaf şi corupţie, datorită funcţiunilor ce le deţinea în aparatul de stat" (p. 86). Şi ea era încurajată de faptul, că după legile romane ale vremii „copiii născuţi din aceste legături neoficiale, nu erau *servi nati*, ci oameni liberi, datorită poziţiei sociale a mamei şi nu a tatălui. Făcînd astfel de uniuni, *servi publici* din Dacia puteau apărea în societate întovărăşiţi de o femeie, persoană de condiţie liberă, iar copiii lor păşeau în viaţă alături de oamenii liberi" (p. 87).

În cap. III se analizează chestiunea stăpînilor de sclavi din Dacia. „Principalul stăpîn de sclavi, întîlnit în inscripţiile provinciei, este împăratul. Un număr de aproximativ 41 de inscripţii (din totalul de 152) menţionează sclavi ai săi" (p. 89). „*Servi publici*" din inscripţiile Daciei sînt întrebuinţaţi de împărat în funcţii mărunte ca rang, dar bănoase ca venituri, unele administrative, altele economice... Şeful şi stăpînul adevărat al lor este conducătorul oficiului în care ei activează, de

obicei un procurator, cu care se înțeleg printr-o solidaritate comună de interese materiale" (p. 89). Sînt cazuri cînd se amintește și de proprietari de sclavi particulari, arendași (conductores) ai unor bunuri publice sau bogății de stat ale provinciei, ca salinele, pășunile, comerțul, afară de minele de aur, vămile, impozitele, etc. care erau exploatate direct de stat. „Majoritatea acestor *conductores* sînt străini de provincie, în care vin numai pe timpul cît durează contractul de arendă. Ei vin însoțiți de o armată de sclavi personali, specializați în astfel de afaceri lucrative și pe care-i răspîndesc în diferite puncte economice unde creează birouri pentru perceperea taxelor" (p. 91). Unii proprietari de sclavi erau oameni foarte bogați în bunuri imobiliare, prăvălii, ateliere și pămînt. Aceste bunuri erau administrate prin sclavi, numiți *actores*, împuterniciții lor. Se pomenește chiar și de mici „bancheri" locali, care împrumută cu dobînzi mari pe micii arendași și pe muncitorii liberi.

„Inscripțiile arată în Dacia și pe proprietarul înstărit de țară așezat acolo ca veteran, colonist sau cumpărător de pămînt. El este stăpînul usus proprius al unuia sau mai multor sclavi... tratamentul acestor sclavi este superior față de cel aplicat pentru *servi ordinarii* din serviciul marilor proprietari de pămînt. *Familia rustica* nu s-a putut dezvolta prea mult pe aceste proprietăți mici și mijlocii, din pricina suprafeții de pămînt prea reduse și a simplificării muncilor" (p. 99).

Mai exista și o categorie specială de proprietari de sclavi, micii arendași răspîndiți în regiunea auriferă a munților Apuseni, străini, care arendează mici locuri unde se extrăgea aurul, care cumpărau sclavi inapți pentru minerit, copii și femei, pe care-i exploatau fără milă, fără să le pese de istovirea sclavului, ci numai de reducerea cît mai mare a cheltuielilor pentru întreținerea lor.

În capitolul IV se vorbește de „Sclavi ai sclavilor în Dacia romană". Pare ciudat să întîlnim cazuri sporadice, și sclavi, ei înșiși proprietari de sclavi. „În seria textelor epigrafice din Dacia superioară, întîlnim și trei documente, în care ni se vorbește de sclavi ce sînt în posesia altor sclavi *(servi vicarii)*". Acești sclavi, care la rîndul lor aveau sclavi erau sclavi din *familia publica* sau sclavi ai împăratului, care ocupau funcțiuni importante ca venituri, în aparatul fiscal sau vamal al provinciei. În această situație a lor, ei puteau aduna avere personală, de și legile romane au negat totdeauna sclavului recunoașterea juridică a dreptului de proprietate, în sensul acordat oamenilor liberi. Sclavii puteau aduna oarecare averi personale, dar ele nu erau personale în sens absolut, ci erau socotite tot ca ale stăpînului de care depindeau. În genere, sclavii se sîrguiau să adune bani, care se puteau mai ușor ascunde, ca să-i folosească pentru răscumpărarea lor din robie, dar erau și sclavi care aveau un „peculium", o avere mobiliară sau imobiliară, cu învoirea stăpînului. În Dacia, sclavi ai împăratului, care ocupau funcții de seamă și se îmbogățeau prin fraude, la rîndul lor își cumpărau și ei sclavi, care prin munca lor le sporeau averile personale și astfel se întindea și mai mult exploatarea sclavagistă.

În capitolul V. se tratează des-

pre „Funcţii atribuite unor sclavi“ de unde se vede că sclavii erau folosiţi ca supraveghetori în diverse ramuri de gospodărie şi unii erau chiar mici slujbaşi în aparatul de stat. Erau *actores* sau împuterniciţi ai stăpînului pentru anumite sectoare de muncă sau *vilici*, adică vechili. Unii ocupau funcţii de casieri, contabili, încasatori, funcţionari vamali. Aceştia erau printre sclavii mai favorizaţi şi prin diferite abuzuri se puteau îmbogăţi. „Banii, pe care-i adunau prin fraudă, permit acestor sclavi publici, mici funcţionari, să-şi ia soţii de condiţie liberă, să ridice inscripţii şi chiar temple *pecunia sua*, apoi să-şi grăbească plata răscumpărării din sclavie“ (p. 128).

În capitolul VI se vorbeşte despre munca sclavilor în minele de aur din Dacia. După anexarea Daciei, minele de aur au devenit proprietatea împăratului, o însemnată sursă de venituri pentru împăraţi, care erau exploatate după diferite sisteme, prin concesiuni şi arendări ale galeriilor mai bogate în aur, lăsîndu-se băştinaşilor doar locurile sărace în aur, prin spălarea nisipului aurifer din rîuri. Supravegherea producţiei şi a predării către stat a unei cote de aur, era în seama unui aparat complicat de funcţionari. Exploatarea o făcea cu sclavi, cu muncitori plătiţi şi cu condamnaţii la muncă silnică. Munca era din cale-afară de grea iar purtarea supraveghetorilor era foatre brutală. Erau folosiţi la această muncă şi copii, şi femei şi bătrîni. După spusa lui Diodor Siculul „Toţi, fără excepţie, stau sub loviturile de bici, constrînşi a lucra, pînă ce complet epuizaţi, pier în mizerie“.

În cap. VII şi VIII se vorbeşte despre munca sclavilor în agricultură şi în ateliere, care nu putea fi deosebită de cea cunoscută, a sclavilor din această categorie din întreg imperiul roman. „Latifundii particulare pe mari suprafeţe, ca cele cunoscute în Italia şi în nordul Africei, nu au existat în Dacia... Proprietăţile funciare mijlocii, şi mici au fost în schimb dominante ca număr şi suprafaţă. Folosirea sclavilor a fost posibilă numai în muncile agricole de pe proprietatea mare şi mijlocie, pe cînd micul cultivator, de cele mai multe ori îşi lucra singur pămîntul“ (p. 144).

În sfîrşit, în capitolul IX se vorbeşte despre comerţul cu sclavi în Dacia. Din cele trei acte de vînzare de sclavi găsite pînă acum, se vede că în Dacia nu erau mari negustori de sclavi, ci numai mici negustori, care vindeau pe robii prinşi de soldaţi în mici expediţii în afara graniţelor provinciei, pe care nu-i predau ca prizonieri de război, ci erau vînduţi de ei ca robi, prin intervenţia unor mici negustori, mai ales străini. Cît despre preţul de vînzare al sclavilor, o fetiţă de 6 ani a fost vîndută cu 205 denari, un băiat (de 10-15 ani) cu 600 denari şi o femeie cu 420 denari. „Comparînd cifrele din diferite izvoare epigrafice privitoare la comerţul cu sclavi, ajungem la concluzia că sclavii din Dacia se vindeau cu un preţ mai ridicat decît în alte părţi ale imperiului. Bogăţia Daciei crease multe exploatări la care se cereau multe braţe de muncă“ (p. 172).

În partea III se vorbeşte despre eliberarea sclavilor, liberţi, numele lor (liberţii poartă trei nume), familiile liberţilor, patronii liberţilor, funcţii şi onoruri accesibile liberţilor, religia sclavilor şi a liberţilor.

Într-un „Supplementum epigraficum“ se înşiră cele 152 de monumente epigrafice, referitoare la

sclavi şi liberţi, descoperite în Dacia traiană, dîndu-se locul unde au fost descoperite şi unde se află, textul lor şi traducerea textului.

Urmează un rezumat în limbile rusă şi franceză şi o hartă a Daciei cu însemnarea locurilor unde au fost descoperite monumentele epigrafice care stau la baza studiului.

Lucrarea este ilustrată cu 26 figuri de monumente epigrafice şi 2 planuri.

Este interesantă pentru specialişti şi pentru toţi cei care cercetează trecutul omenirii. Din citirea acestei lucrări, oricine poate cunoaşte ce-a însemnat sclavia în general şi apoi în special în Dacia romană.

*Pr. N. D.*

Paul Mihail: **„Viaţa şi opera lui Gavriil Muzicescu** oglindită în scrisorile anilor 1871-1899". Studiu şi documente apărute în numerile 2 şi 4 ale Caietului „Studii Muzicologice" scos de revista „Muzica".

În istoria muzicii noastre-laice şi bisericeşti, deopotrivă-publicarea de documente ajutătoare la elaborarea mulţimii de probleme şi aspecte încă nelămurite se află abia în faza de început. De aceea, scoaterea la lumină de către părintele Paul Mihail a celor 83 de scrisori ale înaintaşului de seamă al muzicii noastre care a fost Gavriil Muzicescu, capătă mai întîi de toate o însemnătate largă, îmbogăţind bibliografia muzicală românească cu date noi. Căci într-adevăr, aflăm aci relatări nu numai cu privire la arta şi personalitatea lui Muzicescu dar şi în legătură cu alţi oameni de cultură şi - ceea ce este cel mai important - cu strădaniile muzicienilor romîni ai epocii spre găsirea unor căi proprii de dezvoltare a melosului naţional în forme culte.

După cum se ştie, G. Muzicescu este figura dominantă a vieţii muzicale din Moldova sfîrşitului de veac şi totodată un mare deschizător de drumuri-alături de alţi muzicieni ca Dimitrie G. Kiriac, Gheorghe Dima - în ce priveşte prelucrarea melodiilor noastre populare într-un spirit coral armonic propriu. Prin exemplul său creator şi prin însăşi activitatea de dascăl şi director de Conservator, în fine, prin neobositul aport ca dirijor al corului mitropolitan, Muzicescu a determinat un criteriu nou, superior, de dezvoltarea vieţii muzicale romîneşti, făcînd să crească generaţii de continuatori ai operei sale, cum a fost aceea reprezentată atît de strălucit prin Ioan Vidu şi el mare apostol al cîntecului romînesc din cealaltă extremitate a ţării. Desăvîrşit la şcoala muzicală rusă, Muzicescu ia poate de aici pilda conştiinţei naţionale, a datoriei de a dezvolta cîntecul popular şi mai ales acel tezaur, pînă atunci deloc cercetat, al cîntecului ţărănesc. Întors în ţară îşi închină preocupările creatoare acestui scop, unind investigaţiile ştiinţifice cu propaganda înflăcărată a muzicii romîneşti, în Moldova ca şi în celelalte regiuni ale patriei.

Despre activitatea şi opera creatoare a lui Gavriil Muzicescu nu avem încă un studiu prea amplu. Se aşteaptă în curînd apariţia la Editura Muzicală a unei asemenea lucrări datorată prof. George Breazul. Astfel încît contribuţia semnalată mai sus a preotului Paul Mihail se înscrie ca un aport preţios pe drumul umplerii grabnice a golului existent.

Scrisorile lui Muzicescu pe care le recenzăm se adresează Episcopului Melchisedec, „descoperitorul" şi sprijinitorul muzicianului precum şi lui Vasile Mandi-

nescu, directorul Cancelariei episcopale, mijlocitorul legăturii între Muzicescu şi episcop.

După importanţa lor, provenită din natura problemelor la care se referă, scrisorile pot fi împărţite după cum urmează : cele care privesc chestiuni de concepţie şi tehnică a tratării armonic-corale a cîntecului popular şi bisericesc; cele care privesc mişcarea muzicală a timpului şi cele care dau amănunte din viaţa personală a muzicianului şi a familiei sale.

Din prima categorie se relevă chiar cea dintîi scrisoare-17 ianuarie 1871 - din care desprindem în mod deosebit viziunea lui Muzicescu asupra tratării modale a melodiei noastre psaltice, ca singura metodă autentică, nouă faţă de sistemul academic care aplica acestei melodii armonia convenţională. În fond, aceasta este una din problemele cruciale ale compoziţiei noastre contemporane, de aceea atari preocupări ale lui Muzicescu de acum peste opt decenii reprezintă azi un interes excepţional. Explicînd lui Melchisedec, modul cum a înţeles să armonizeze Troparele cununiei după psaltichie, Muzicescu arată: Isaia dănţueşte l-am îndreptat întocmai cum aţi ordonat. Troparele cununiei de pe psaltichie, le-am armonizat după ştiinţa mea, adică: într-un mod simplu, crezînd că astfel s-ar conserva mai bine melodia. Puteam să le armonizez şi în alt mod, dar atunci melodia ar pierde foarte mult, căci melodiile greceşti nu sînt făcute după metoda ce e astăzi, adică: numai două feluri de scări: majoră şi minoră, ci sînt făcute după metoda veche, adică : cîte note sînt în muzică, atîtea şi scări au fost atuncea (moduri n. n.), şi care scări nu se întrebuinţau într-un loc (provincie), ci fiecare provincie îşi avea scara sa, sau mai bine gustul său deosebit în scrierea cîntărilor"... Asemănătoare ca interes este scrisoarea din 13 ianuarie 1881, în care autorul menţionează buna impresie a Mitropolitului Iosif Naniescu despre transpunerea „fidelă" pe notaţie liniară a unei compoziţii a lui Macarie psaltul, pe care Muzicescu îl numeşte „unicul dascăl al bisericii nostre", ca şi scrisoarea din 13 aprilie acelaşi an, unde Muzicescu declară cu privire la armonizarea Prohodului, executată în concertul dat la Mitropolie: „Sînt mulţumit în sufletul meu, că am reuşit cît de puţin, să calc pe adevărata cale a armonizării cîntărilor bisericii noastre".

Dintre scrisorile care amintesc de mişcarea muzicală se cuvin citate cele privitoare la înflorirea corului mitropolitan, la critica muzicală al cărui susţinător activ era Muzicescu, la turneele sale în fruntea corului etc.

Din scrisorile de interes biografic amintim pe cele care dau detalii asupra relaţiilor cu oameni de cultură şi patrioţi ca M. Kogălniceanu, V. A. Ureche, istoricul Xenopol, T. Burada precum şi scrisorile în care Muzicescu vorbeşte cu părintească efuziune şi căldură de copiii săi.

Compuse în dulcele grai moldovenesc, scrisorile sînt prezentate într-o redactare îngrijită, care relevă frumuseţile literare şi adevărurile ştiinţifice ce le cuprind. Dacă adăugăm la aceasta sistematizarea şi datele lămuritoare care însoţesc acest material inedit, ne dăm seama că aportul părintelui Paul Mihail se înscrie ca deosebit de lăudabil pe ogorul epistolografiei muzicale romîneşti, aport ce se cere apreciat şi viu cercetat.

*VASILE TOMESCU*

**Căderea Constantinopolei în 1453.** În revista Byzantinoslavica a Academiei cehoslovace, volumul XVII - partea 2, 1956 se află cîteva articole de interes religios, privitoare la secolul XV. Astfel prof. Angelov D. de la Sofia tratează despre: Cîteva aspecte din cucerirea popoarelor balcanice prin turci, p. 220-275; autorul subliniază caracterul devastator al acestor cuceriri (p. 224, 226, 227) care au început încă din sec. XIII, în Asia Mică. Trecerea turcilor la Galipòli, întîmplată în 1352, a produs întregului Balcan o amenințare gravă, pentru că prezența lor într-o localitate însemna sărăcire și ruină pentru creștini (p. 237, 241). În deosebi acțiunea sultanului Mohamed II prin cucerirea Bizanțului s-a dovedit extrem de crudă, prin devastări și deportări masive (p. 238, 250, 255, 261), iar în loc erau aduși mohamedani, care însă erau lipsiți de o cultură superioară (p. 264, 268). Totuși populația băștinașe, ca bulgarii, a încercat să reziste și ea nu a putut să fie deștrămată, păstrîndu-și credința ortodoxă (p. 269). Dar feudalismul musulman-otoman a suprimat progresul populațiunilor balcanice.

În continuare, prof. Duicev I., de asemenea de la Sofia, descrie în: Cucerirea turcă a Constantinopolei, după izvoare contemporane slave (p. 276-340), condițiile în care a apărut prima „plîngere" pentru căderea măreței cetăți a Bizanțului. Această lucrare numită „threnos" în grecește, aparține lui Ioan Eugenicul, fratele arhicunoscutului Mitropolit Marcu. Ea a fost decurînd tradusă în slavonă și copiată în multe exemplare, din care se păstrează cel din 1468. Apoi s-a mai compus în limba rusă o plîngere originală, de către Nestor Iskinder (p. 285), care a influențat scrisul rusesc, încît a trezit simpatia pentru lupta eroică a împăratului Constantin XI, precum și dorința după stăpînirea efectivă la Bosfor (p. 300 ss) a domnitorului celei de a treia Rome (p. 314 s). Alte informațiuni despre această cădere a mai scris și cronicarul polon Ioan Dlugosz, pe la 1480, subliniind marea pierdere ce au suferit-o creștinii în genere prin venirea turcului la Bizanț (p. 331). Alți autori slavi consideră calamitatea drept urmare a lipsei de loialitate din partea turcilor, precum și a aviditătii lor de a se înfrupta din bogățiile creștinilor (p. 337). În orice caz, Apusul creștin a rămas atunci surd la apelurile Răsăritului după ajutor, urmărind papalitatea doar interesele sale de mărire lumească.

Completări interesante la problemă se află și în bogata parte a Notelor bibliografice din fiecare număr al revistei bizantinologice cehoslovace.

*Prof. M. ȘESAN*

**În problema schismei din 1054.** Aniversarea „împlinirii" a 900 de ani de la schisma din 1054 prin variate scrieri din partea

multor autori creştini, nu a adus însă în fond la nici o ameliorare a problemei, deşi s-au făcut variate propuneri şi s-a discutat şi într-un „climat nou", poate mai irenic. Unele amănunte le-am subliniat în articolul meu: Consideraţii asupra schimei din 1054, în Mitropolia Ardealului 3/4, 1957 p. 205-218. O intervenţie mai realistă pare să vină din partea istoricului anglican Steven Runciman, cunoscut prin valoroasele sale cercetări despre: Istoria cruciadelor. În lucrarea sa: Schisma orientală, Oxford 1955 pp. 189, autorul vrea să demonstreze, că schisma din 1054 avea pe atunci un caracter pur personal, fără a avea încă o popularitate printre creştini şi că împlinirea ei s-a săvîrşit abia cu 150 ani mai în urmă; tot aşa a fost mai înainte şi cu ciocnirea dintre papii Nicolaie I şi Ioan VIII cu patriarhul Fotie, care a avut caracter pur personal. Runciman nu crede că „schisma răsăriteană" (mai corect trebuia să o numească numai „schismă", fără determinare spaţială), ar fi avut la bază motive teologice, ci mai mult cele de ordin cultural, economic, social şi politic, care doar stimulau rivalitatea celor două scaune patriarhale, şi în cele teologice. De fapt schisma din 1054 a devenit schismă reală abia prin acţiunea cruciaţilor, începînd din 1097, care s-au înfăţişat creştinilor răsăriteni ca „sălbateci, orgolioşi şi perfizi". La răspunsul sîngeros al grecilor din 1182 a urmat riposta mai sîngeroasă a latinilor prin masacrul din Creta, în 1191 şi apoi chiar cruciada IV din 1204, care a definitivat schisma şi a făcut-o populară de ambele părţi, determinînd pe viitor imposibilă orice refacere reală a unităţii bisericeşti. De aceasta şi-a dat seama însuşi papa Inocenţiu IV, care vorbind în 1245 despre schismă, zicea, că „ea a avut loc în timpul său", referindu-se de sigur la refuzul grecilor din 1206 de a se supune jurisdicţiei patriarhului latin din Constantinopole, Toma Morossini, exponentul papii la Bizanţ. Autorul presupune, că dacă nu era dată această învrăjbire politică reciprocă, atunci problema teologică s-ar fi putut rezolva pînă la urmă şi s-ar fi putut ajunge la o înţelegere, precum a încercat-o într-un fel şi Ioan Vec. Vina rivalităţii aspre o poartă papalitatea, care din dorinţa de a-l lovi pe Frederic Barbarossa al Germaniei s-a angajat într-o politică imperialistă agresivă, pe care apoi a aplicat-o şi faţă de Bizanţ. Astfel contactul mai strîns dintre apusenii şi răsăritenii creştini s-a realizat în condiţii grave de aversiune războinică şi de ciocnire pe toate terenele de activitate omenească şi firește, că aversiunea s-a transmis şi în domeniul confesional provocînd o duşmănie de neîmpăcat. Este fapt adevărat, că răsăritul bizantin nu a avut niciodată intenţia să-şi supună apusul creştin, după încheierea sinoadelor ecumenice; în schimb însă Apusul papal a făcut tot ce i-a stat în putinţă ca să-şi supună acest răsărit politicii şi juridicţiei sale de la Roma. Iar în momentul critic istoric, în care Bizanţul se vedea strîns între doi duşmani, papalitatea a arătat faţă de răsăriteni că nu are dragoste, nici simpatie şi nici înţelegere pentru necazurile lor, ci că-şi urmăreşte numai interesele proprii, chiar în dauna răsăritenilor; şi aceasta nu i s-a putut ierta niciodată din partea răsăritenilor, este concluzia istoricului Runciman. Personal aş mai adăuga, că de fapt

împlinirea schismei teologice între Roma şi Constantinopole s-a mai amînat încă şi abia după eşecul încercărilor de reunificare, care puteau fi prevăzute din cauza condiţiilor papale de „supunere“ a ortodocşilor, s-a înfăţişat lumii o biserică romano-catolică de sine stătătoare, prin reforma înfăptuită în cadrul sinodului de la Trident. Decizia finală din 1564, prin care papalitatea se izola faţă de protestanţi şi ortodocşi, închizîndu-se ermetic în cadrul confesiunii catolice, şi eliminînd din circulaţie cuvîntul „ortodox“, care era simbolul unităţii teologice în Biserica creştină, a însemnat de fapt ultimul act în drama schismei bisericeşti (vezi amănunte la Şesan, Circulaţia cuvîntului ortodox după 1054, Mitropolia Ardealului 3/4 1956 p. 251). Uniaţia de mai tîrziu, iniţiată de papalitate era mai mult o măsură de a adînci desbinarea, decit de a o înlătura; ea stimula duşmănia în continuare, fiindu-i cu totul străină ideia de apropiere şi de coexistenţă, în vederea unei înţelegeri de cîndva, prin harul Duhului Sfînt şi stăruinţa celor cu purtare de grijă pentru sf. Evanghelie a Mîntuitorului Hristos.

*Prof. M. ŞESAN*

**Introducerea cîntării „Trisaghion“ în cultul creştin.**

Cea mai însemnată învăţătură care stă la temelia creştinismului, este aceea privitoare la închinarea şi credinţa într-UN singur Dumnezeu, preaslăvit în trei persoane: Tatăl, Fiul şi Sfîntul Duh, care se numesc „Sfînta Treime“.

Dogma despre Sfînta Treime este temelia întregii doctrini creştine.

Creştinii, de la început şi-au arătat credinţa în Dumnezeu prea slăvit în Tatăl, Fiul şi Sfîntul Duh, în cel dintîi imn în care a fost: Doxologia mică: *Slavă Tatălui şi Fiului şi Sfîntului Duh.* Amin.

Mai tîrziu şi-au arătat credinţa în Sfînta Treime prin Cîntarea Trisaghionului îngeresc: Sfînt, Sfînt, Sfînt, Domnul Savaot, plin e Cerul şi pămîntul de mărirea Sa. Osana întru Cei de sus: bine este cuvîntat Cel ce vine întru numele Domnului. În sfînta liturghie se cîntă: Cu vrednicie şi cu dreptate este a ne închina Tatălui şi Fiului şi Sfîntului Duh, Treimei celei de o fiinţă şi nedespărţită.

Apoi, în cult, s-a introdus un trisaghion cu următorul text: *Sfinte Dumnezeule, Sfinte tare, Sfinte fără de moarte, miluieşte-ne pre noi.* Cuvintele de invocare arată Treimea Persoanelor, iar verbul „miluieşte“ arată Unitatea dumnezeirii. Cînd s-a introdus în cultul creştin, Cîntarea Trisaghion? În lucrarea: „Canoanele Bisericii Ortodoxe“ însoţite de comentarii, întocmită de Dr. Milaş Nicodim, Vol. 1. Partea II tradusă de Uroş Kovincici, Protoiereul Sîrbesc al Aradului şi de Dr. Nicolae Popovici, Profesor la Academia teologică din Arad, se arată la pag. 458-462 istoricul introducerii Trisaghionului în cult adică: Sfinte Dumnezeule, Sfinte tare Sfinte fără de moarte, miluieşte-ne pe noi.

Canonul 81 al Sfîntului Sinod al şaselea ecumenic, trulan (altcum sinodul al cinci-şaselea) zice:

„Deoarece am cunoscut, că în unele ţinuturi, la Cîntarea Trisaghion după „Sfinte fără de moarte“ se rosteşte, ca supliment „Cel ce Te-ai răstignit pentru noi, miluieşte-ne pe noi“; ceea ce însă s-a lepădat din această cîntare

de către Sfinţii Părinţi cei de mult, ca fiind împotriva dreptei credinţe, împreună cu ereticul nelegiuit, care a inventat aceste cuvinte; şi noi întărind cele cu dreaptă credinţă mai înainte legiuite de către Sfinţii Părinţi, anatematizăm pe cei care şi după hotărîrea prezentă primesc aceste cuvinte în biserici, sau în alt chip oarecare le adaugă la Cîntarea Trisaghion. Şi de va fi sacerdot cel ce calcă cele hotărîte, poruncim ca acesta să se despoaie de demnitatea ierăticească, iar de va fi laic sau monah, să se afurisească".

– Canonul prezent, întocmai ca şi alte canoane (23, 33, 56, 99) ale acestui sinod, este îndreptat împotriva Armenilor, care în cîntarea Trisaghion (ἐν τῶ τρισαγιω ἥμνω) au adăugat cuvintele: „Cel ce Te-ai răstignit pentru noi" (ὅ σταυρωθείς δί ἡμᾶς).

Cîntarea Trisaghion s-a introdus în liturghie în veacul al V-lea pe vremea patriarhului constantinopolitan *Proclu* (434, 447). Originea ei se atribuie unui eveniment miraculos întîmplat la Constantinopol. – Anume – pe timpul stăpînirii împăratului Teodosie cel tînăr, adică în anul 446, s-a întîmplat un mare cutremur de pămînt, care a ţinut, cu puţine întreruperi, patru luni de zile, şi în cursul acestui timp s-au surpat în Constantinopole o o mulţime de clădiri dintre cele mai mari, încît locuitorii din oraş au fost siliţi să se refugieze la cîmp (ἔν τῶ κάμπω) în jurul Constantinopolului. Pentru ca să dobîndească milostenia lui Dumnezeu, au rînduit să facă rugăciuni publice şi procesiuni. În timpul unei astfel de procesiuni – deodată – s-a înălţat din mulţime – în chip miraculos – un copil, care a auzit îngerii cîntînd: «ἅγιος ὁ θεος, ἁγιος ἰσχυρος, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς». = Sfinte Dumnezeule, Sfinte Tare, Sfinte fără de moarte, miluieşte-ne pe noi".

După ce copilul s-a pogorît pe pămînt şi a istorisit minunea îndată au început cu toţii, împreună cu patriarhul, să cînte acea cîntare şi cutremurul de pămînt a încetat.

Aşa spune tradiţia confirmată de Ioan Damaschin: (De hymno Trisagio).

– Evagrie h. c. III. 44 – Balsamon: În hunc Canonem (Sintagm. At. II. 491).

După alţii originea cîntării Trisaghion se poate atribui unui timp mult mai vechi, în secolul al V-lea, însă a devenit cunoscută şi s-a introdus în serviciul divin (Niceph. Call. hist. eccl. XVIII 51). Compară Arhim. Serghie „Vostocin. agiolog" (Aghiologia de la răsărit) Moscova, 1875, cap. 32. 284, 306.

Oricum s-ar fi petrecut, în tot cazul se ştie, istoriceşte, că în prima şedinţă a sinodului al IV-lea ecumenic, după depunerea lui Dioscur „Părinţii întruniţi în sinod au cîntat această cîntare" (A. S. E. III 493-cf. Ioan Damaschin: De fide ortodoxa III, 10). Începînd din acest timp, adică de la mijlocul secolului al V-lea, această cîntare a fost păstrată ca sfîntă în toată Biserica Ortodoxă. Sfinţenia acestei cîntări se recunoaşte şi de Părinţii sinodului trulan prin acest canon al lor (81).

După sinodul de la Calcedon, cînd monofizitismul a fost condamnat în chip solemn, cîntarea Trisaghion, a fost supusă unei schimbări. I s-au adaus cuvintele: „Cel ce Te-ai răstignit pentru noi", ca astfel să se poată opune învăţăturii ortodoxe şi să prindă puteri învăţătura monofizită referitoare la persoana a doua a Sfintei Treimi. Lucrul

acesta l-a făcut Petru Gnafevs, în jumătatea a doua a secolului al V-lea. Acest Gnafevs era un monah în Constantinopol şi mare aderent al monofizitismului. Din cauza aceasta, el a fost expulzat din Constantinopol. Cîştigînd, însă, graţia lui Zenon, ginerele împăratului, a plecat împreună cu Zenon la Antiohia, şi aici s-a înţeles cu nişte apolinarişti şi a înjghebat un puternic partid împotriva lui Martiriu, patriarhul ortodox al Antiohiei, pe care l-a silit să părăsească scaunul episcopal din Antiohia şi cu ajutorul aderenţilor săi s-a instalat el însuşi în scaun. Gnafevs, după ce a devenit patriarh, spre a întări mai bine monofizitismul în Biserica Antiohiei, a poruncit să se adauge acele cuvinte la Cîntarea Trisaghion şi ca această cîntare să se cînte cu acest supliment. (Hefele, Conciliengeschichte II 666 pg.) Fleury hist. eccles. XXIX 31 ed. Paris 1856 II. 488-489).

Cîntarea Trisaghion, în redactarea ortodoxă, se referă la toate trei Persoanele Sfintei Treimi. Gnafevs însă, prin acest supliment voia să o raporteze numai la persoana a doua din Sfînta Treime la Fiul lui Dumnezeu, voia, adică, să fortifice doctrina monofizită, după care în Hristos ar fi o singură fire, cea divină, în care oarecum, s-a absorbit firea omenească şi prin urmare, firea divină din Iisus Hristos a pătimit şi a săvîrşit toate celelalte acţiuni omeneşti şi că corpul lui Iisus Hristos ar fi fost numai aparent. Prin adăugirea la Cîntarea Trisaghion a cuvintelor „Cel ce Te-ai răstignit pentru noi", propriu zis se exprima concepţia monofizită şi anume, că în Hristos a pătimit şi s-a răstignit firea divină, iar nu cea omenească. Prin această învăţătură nu numai se viola definiţia dogmatică a sinodului al IV-lea ecumenic, ci se restabileau vechile eresuri din secolul al II-lea şi al III-lea: eresurile-patripasian, novaţian şi sabelian (Ioan Damasc. 1. c.) şi astfel se desfiinţa doctrina ortodoxă despre persoanele Sfintei Treimi. Învăţătura lui Gnafevs a fost deja condamnată în anul 471 la un sinod în Antiohia şi însuşi Gnafevs a fost degradat şi exilat (Hefele, Conciliengesch. II, 596) apoi hotărîrea aceasta a fost confirmată la un sinod din Roma la anul 485 (Hefele Conciliengesch. II 609) (Cf. Photie C. P. biblioteca cod. 228).

Părinţii sinodului Trulan, prin acest (81) canon al lor, confirmă tot ceea ce se hotărîse pînă atunci referitor la Cîntarea Trisaghion, condamnă, adică, acel supliment la această cîntare, ca pe unul ce este potrivnic dreptei credinţe, proclamă ilegalitatea ereticului Petru Gnafevs care a inventat acel supliment şi precum s-a procedat, mai înainte, la sinoadele ortodoxe, îl anatematizează (ἀναθεματίζωμεν) atît pe dînsul, cît şi pe toţi care ar îndrăzni să primească acel supliment şi să citească Cîntarea Trisaghion cu acel supliment.

În canon se mai spune, că se va despoia de preoţie acea persoană sacerdotală, care violează ceea ce s-a hotărît, iar laicul sau călugărul (firește nu ieromonahul) se va afurisi. Aici, Balsamon observă, că nu e prea clar, cum poate canonul să menţioneze, pe lîngă anatema şi caterisirea şi afurisenia şi crede, de altfel foarte corect, că Părinţii, prin aceasta, au autorizat pe episcopul competent să procedeze după chibzuinţa sa în aceste cazuri, anume:

„să caterisească sau să afurisească pe cel care primeşte acel supliment, dar îndată se şi leapădă de el, iar dacă n-ar vrea să-l părăsească ci se încăpăţinează să-l menţină, atunci episcopul va anatematiza pe respectivul, adică nu numai că-l va despoia de preoţie şi de comunitatea bisericească, ci îl va exclude din Biserică, ca nu cumva să răspîndească eresul său şi între alţii" (Sint. At. II, 492).

*Preot IORDACHE C. VASILE*

**Răstălmăciri dăunătoare.** Canoanele Bisericii creştine au fost adunate de diferiţi canonişti în colecţii. În secolul trecut au fost traduse în limba romînă din greceşte şi după ediţia Pidalionului din „Petersburg" de Mitropolitul Venamin şi de Neofit Scriban. Astfel a apărut Pidalionul romînesc, în 1844.

Pidalionul cuprinde nu numai canoane, ci şi tîlcuirea lor. Tîlcuirea canoanelor, se înţelege, este o lucrare subiectivă. Aparţine nu soboarelor, nu sf. Părinţi, ci tîlcuitorilor înşişi, care pot răstălmăci sau adăuga cum a şi făcut „stătătorul asupră la tipografie Teodorit" (Pid. fila 7).

Tîlcuitorii în romîneşte avertizează cititorii că „din tîlcuire

„multe mai că n-ar fi trebuit în limba noastră" căci adaugă:

„pildă a bisericii nu sînt" (Proleg. fila. 4).

Conducătorii stiliştilor şi în genere credincioşii stilişti, consideră canoanele dogme-ceea ce ele nu sînt - (Proleg. fila 8) şi le confundă cu tîlcuirea. În cele din urmă, convingîndu-se că această confuzie nu poate rezista în faţa sănătoasei judecăţi, au alunecat pe calea bătută odinioară de Teodorit şi au adaus cuvinte în însuşi textul canoanelor.

Am verificat aceasta în două cărţi preţuite de stilişti.

1. Prima carte este „Pidalionul" scris de mînă în 1941 de „Nicolai Cozma Zaharia" şi proprietate a stilistului Dolhăscu Alexandru din Horodiştea, raionul Hîrlău.

Pidalionul stilist urmează punctul şi virgula Pidalionului din 1844, în afară de canonul 7, al sf. Apostoli şi 1 al sinodului din Antiohia. Textul canonului 7 al sf. apostoli după Pidalionul din 1844 este acesta:

„Dacă vreun episcop ori presbiter ori diacon sfinta zi a Pashăi mai înainte de primovereasca isimerie cu Iudeii o va săvîrşi, să se caterisească".

În Pidalionul manuscris, după cuvintele „cu iudeii" s-au introdus 5 cuvinte: „sau mai înainte de iudei".

Aceste 5 cuvinte sînt introduse şi în textul manuscris stilist al canonului 1 din Antiohia. Adausul celor 5 cuvinte are scopul de a arăta că slujitorii Bisericii Ortodoxe Romîne sînt „cateresiţi" deoarece au săvîrşit după 1924 „sfînta zi a Pashăi mai înainte de Iudei".

Pentru că tîlcuirea canonului nu îndeamnă la o astfel de interpretare, abia tîlcuirea tîlcuirii pare a indica, prin adăugarea celor cinci cuvinte s-a falsificat textul canoanelor, lucru foarte asemănător cu a celui de odinioară Teodorit.

2. A doua carte este o „Psaltire". Prefaţa „Psaltirii" este „luată din Psaltirea tipărită la Bucureşti" şi semnată: „Chesarie episcopul Rîmnicului". Cuprinde apoi „cinstitul Paraclis", „Psaltirea" şi „Pascalia" de la 1920 pînă la 2000.

La sfîrşit - „Psaltirea" cuprinde 548 pag. - are tipărite 4 canoane 7 şi 69 al sf. Apostoli, 1 al Antiohiei şi 19 al sinodului Gangra.

În textul canoanelor 7 al Sf. Apostoli şi 1 al Antiohiei sînt introduse aceleaşi cuvinte:

„sau deasemenea mai înainte de iudei".

Astfel canonul 7 al Sf. Apostoli are următoarea înfăţişare:

„Dacă vreun episcop ori presbiter, ori diacon sfînta zi a Pashăi mai înainte de primovereasca Isimerie cu Iudeii o va săvîrşi, să se caterisească, *deasemenea şi mai înainte de iudei*".

Adaosul – faţă de textul din Pidalionul 1844 este evident.

Dar ceea ce este şi mai regretabil este faptul că în continuare pe aceeaşi filă, noul Teodorit stilist a adăugat şi următoarele:

„schizmaticii şi ereticii sînt pentru schimbarea pascaliei şi calendarului" şi ne trimite la „Pidalion 512 litera L".

În Pidalionul din 1844 la litera I. (fila 512) se precizează schismaticii:

...„cei care folosesc azimă... cei care ţin pe filiocve" etc.

Aşa dar nu este vorba aici de ortodocşi, ci de „latini" de care ne deosebim în multe puncte din credinţa noastră. Este evident însă că stiliştii simpli printre care circulă această Psaltire pot confunda pe credincioşii „latini" cu cei ortodocşi.

Psaltirea tipărită de noul „Teodorit" cuprinde şi canonul 69 al Sf. Apostoli.

În Pidalionul din 1844 acest canon se prezintă astfel:

„Dacă vre un Episcop sau Presbiter sau Diacon sau Ierodiacon sau citeţ sau cîntăreţ, sfintul marele Post nu-l posteşte sau miercurea sau vinerea, să se caterisească".

În Psaltirea tipărită sub control stilist cuvintele: „sfîntul marele Post" sînt redate astfel:

„Sfintele, marile Posturi". „Îndreptarea" stilistă are scopul să aşeze pe bază canonică apostolică postul Sf. Apostoli. Nici canonul, nici tîlcuirea nu îndreptăţeşte o atare interpretare.

Aşa dar şi „Pidalionul stilist" şi „Psaltirea" dovedesc procedee necorecte folosite de stilişti pentru susţinerea erorilor lor.

Echinocţiul de primăvară „primovereasca Isimerie" este o problemă de competenţa astronomiei.

Sfinţii Părinţi de la Niceia tocmai pentru aceasta s-au adresat observatorului astronomic din Alexandria procedînd, în acelaşi timp just, aşezînd „isimeria" din 18-martie cum coborîse în acel an, la 21 martie, cum era socotită astronomic.

Acelaşi lucru a fost împlinit şi de sinodul din Constantinopole (1923) cînd echinocţiul coborîse la 8 martie, înlăturînd cele 13 zile şi socotind echinocţiul tot la 21 martie.

Se ştie că stiliştii nu vor să recunoască „isimeria" de la 21 martie şi rămînînd cu cele 13 zile, consideră „isimeria" la 4 aprilie.

Acest procedeu este nedrept şi se poate verifica, pentru că la 4 aprilie ziua este mai mare decît noaptea cu un ceas şi 25 minute. Prin urmare nici vorbă nu poate fi de echinocţiu.

Că procedeul adoptat de Biserica noastră ortodoxă este singurul drept şi în conformitate cu ştiinţa îl întăreşte şi faptul semnalat de presa noastră – cum că echinocţiul de primăvară s-a produs la 21 martie.

*Preot IUSTIN GAŞPAR*

# *CRONICA BISERICEASCĂ*

## *A. ŞTIRI RELIGIOASE EXTERNE*

### 1. – GRECIA. Ordinea de zi a viitorului Sinod General al Bisericii Greceşti:

Biroul Sfîntului Sinod al Greciei a comunicat; că Î. P. S. Arhiepiscop al Atenei şi al întregii Elade *Theoclitos* a hotărît să convoace în Sinod la 1 octombrie 1958 pe toţi Mitropoliţii şi arhiereii de sub jurisdicţia sa. Întrucît scaunele greceşti sînt răspîndite şi destul de numeroase (72 de titulari, dintre care se pare că 36 sînt supuşi canoniceşte direct scaunului ecumenic) Sinodul Grecesc se adună foarte rar în plenul său, şi de cîte ori se adună, aceasta presupune că sînt de rezolvat probleme de interes general bisericesc, altfel, problemele curente fiind rezolvate de un număr limitat de arhierei.

Convocarea pentru 1 octombrie a. c. a tuturor membrilor Sf. Sinod e una din primele măsuri organizatorice pe care noul Arhiepiscop al Atenei le-a promis la instalarea sa, şi ea e menită să reglementeze unele probleme de imediată urgenţă în Biserica Eladei. Ne dăm seama de aceasta din varietatea şi importanţa punctelor înscrise pe ordinea de zi;

1. – Desfiinţarea obiceiului de a se muta un mitropolit în locul altuia.

2. – Delimitarea teritorială a eparhiilor (în Grecia mai există încă eparhii a căror jurisdicţie se întinde peste localităţi şi parohii, care normal ar trebui să depindă de cel mai apropiat arhiereu).

3. – Propunerea de pensionare a arhiereilor la 75 de ani.

4. – Desfiinţarea veniturilor arhiereilor din ierurgii şi alte slujbe (Botez, Cununie etc.), rămînînd a se întreţine numai din salar.

5. – Întocmirea unui Regulament de administrare a proprietăţilor mănăstireşti.

6. – Modificarea şi îmbunătăţirea salariilor preoţilor.

7. – Organizarea misiunii ortodoxe interne (predică, spovedanii, şcoli catehetice).

Precum se vede, punctele înscrise pe ordinea de zi cuprind probleme administrative, canonice şi duhovniceşti. Noul arhiepiscop al Atenei ţine să nu-şi dezmintă programul pe care şi l-a anunţat cu preciziune şi cu hotărîre la instalarea sa în Scaunul de Primat al Eladei.

### 2. – JUGOSLAVIA. O nouă revistă ortodoxă.

De curînd a avut loc în Jugoslavia o adunare festivă organizată de asociaţia Preoţilor Sîrbi, la care a luat parte şi Prea Fe-

ricitul Patriarh Vichentie. Printre altele s=a luat hotărîrea să se edi=teze cu regularitate o revistă teologică «Gîndirea ortodoxă» care să oglindească viața duhovnicească a ortodocșilor din acest Patriarhat.

### 3.– AUSTRALIA ȘI NOUA ZEELANDĂ. Situația ortodocșilor.

Comunitatea ortodoxă din Australia și Noua Zeelandă este în permanentă creștere. Se înțelege că nu poate fi vorba deocamdată de o comunitate compactă; Bisericile și parohiile sînt răspîndite, dar misiunea ortodoxă este puternică și rodnică, fiind condusă de I. P. S. Mitropolit al Australiei și Nouei Zeelande, Teofilact.

Inalt Prea Sfinția Sa a făcut de curînd o vizită în orașul Adelaida din Australia de sud, unde a hirotonit pentru Biserica din localitate doi preoți tineri.

In cuprinsul eparhiei sale I. P. S. Teofilact sprjină construiri și reconstruiri de Biserici, pe măsură ce se înființă noi comunități. Ast=fel de curînd s=a sfințit la Melburne, într=un cartier, Biserica Sf. Andrei. O altă Biserică s=a construit în orașul Hobart, capitala in=sulei Tasmania din sudul Australiei. Pentru noi aceste vești sînt de=sigur mai mult decît îmbucuărtoare.

### 4. – ISRAEL. Cifre și date în legătură cu situația creștinilor.

După o statistică publicată în rev. Εκκλησιαστικόν Βῆμα din Atena, numărul total al creștinilor de toate confesiunile din statul Israel este de 45.000, dintre care cei mai mulți sînt arabi. În toate confesiunile însă există și credincioși dintre evrei. Numărul locașuri=lor creștine de cult trece de 160.

La Nazaret se construiește acum o Biserică franciscană. Persona=litățile creștine din Israel păstrează legătura permanentă cu Ministe=rul Cultelor, și editează o revistă *«Noutăți creștine din Israel»* în limbile engleză, franceză și spaniolă.

Numărul clericilor trece de 1.000 printre care 150 de monahi și 550 de călugărițe, făcînd parte din 30 de tagme și ordine diferite.

Pe confesiuni, numărul creștinilor din Israel este împărțit după cum urmează: 17.686 greco=catolici; 14.337 ortodocși, 5.188 romano=catolici, 2470 maroniți, 1030 armeni gregorieni, 1153 anglicani, pres=biterieni și luterani. Restul pînă la 45.000 sînt copți, sirieni, iacobiți, asiro=haldeeni, membri ai Bisericii Etiopene, baptiști și alți neoprotes=tanți, numărul acestora fiind destul de neînsemnat.

### 5. – ISRAEL. Pregătirea unei ediții critice a Bibliei.

La sfîrșitul anului trecut s=a întîlnit la Ierusalim Consiliul In=ternațional al Învățămîntulu Ebraic, și a hotărît, printre altele, edi=tarea Bibliei (ediție critică) și pregătirea unui *Lexicon istoric al limbii ebraice*, care se va alcătui pe baza unei imense bibliografii din care nu va lipsi nici o publicație ebraică pînă la zi.

*Ierom. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ*

## LUCRĂRILE ADUNĂRII EPARHIALE

Potrivit prevederilor statutare şi regulamentare Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a convocat pe membrii adunării eparhiale ai Sfintei Arhiepiscopii a Iaşilor în sesiune ordinară de lucru pentru a lua act şi a aproba activitatea aministrativ-bisericească, cultural-misionară şi economică-gospodărească din ultimul an.

Lucrările sesiunii ordinare s-au desfăşurat anul acesta în ziua de 20 aprilie la centrul eparhial Iaşi. La orele 9,30 în Catedrala Mitropolitană, P. C. Vicar C. Nonea înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi a oficiat un Te-Deum după care s-a cîntat un Polihroniu.

Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin la sfîrşitul Te-Deumului, a spus, între altele, că este o rînduială obştească ca fiecare societate să-şi cîntărească din vreme activitatea sa. Oricine doreşte să urce mai sus trebuie să facă din cînd în cînd cîte un popas cu prilejul căruia priveşte la înfăptuirile trecute şi totodată plănuieşte înfăptuirile viitoare.

La centrul eparhial Iaşi este, astăzi, un astfel de moment. Membrii Adunării eparhiale sînt chemaţi să cunoască şi să aprobe activitatea din timpul ultimului an. Totodată ei sînt chemaţi la acest popas să facă unele sugestii privind activitatea viitoare. Este folositoare cercetarea activităţii administrative-bisericeşti, culturale-misionare şi economice pentru a trage anumite învăţăminte şi a fixa liniile activităţii viitoare.

Înfăptuirile de pînă acum îşi au isvorul în învăţătura noastră religioasă şi în cumînţenia slujitorilor şi credincioşilor moldoveni care ştiu să îmbine evlavia lor, năzuinţele lor înalte religioase cu nevoile lor de fiecare zi. Îmbinarea simţămintelor creştine ortodoxe cu preocupările obşteşti au dat trecutul de lumină, de frumoase înfăptuiri şi religioase şi social-gospodăreşti în această provincie a patriei noastre scumpe.

Membrii Adunării eparhiale au astăzi prilejul de a cunoaşte că activitatea centrului nostru eparhial, pe temeiul învăţăturilor dogmatice şi a principiilor morale creştine s-a împlinit ţinînd seama şi de nevoile religioase ale credincioşilor dar şi de nevoile lor obşteşti.

Slujitorii şi credincioşii ortodocşi din Arhiepiscopia Iaşilor îndrumaţi şi ajutaţi de centrul eparhial au urmărit prin gîndurile şi mişcările lor împăcarea cu Dumnezeu, mîntuirea şi înfăptuirea binelui obştesc în viaţa aceasta. Prin cele două aspecte

ale activităţii ei Biserica Ortodoxă a Moldovei se aşează, ca şi altă dată în trecutul ei, la loc de frunte.

Atît slujitorii cît şi credincioşii Bisericii Ortodoxe, cu gîndurile la Dumnezeu şi la patria lor scumpă, sînt cei dintîi în munca de statornicire a unei orînduiri mai bune. Ei îşi împlinesc cu cinste îndatoririle lor pe ogoare şi în fabrici. Ei îşi spun cu hotărîre cuvîntul şi muncesc stăruitor pentru apărarea şi întărirea păcii şi a buneiînţelegeri în lume. Împlinindu-şi îndatoririle lor religioase şi patriotice ei sînt fii buni ai Bisericii dar şi cetăţeni loiali ai Patriei.

După ce în cuvîntul său de deschidere Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a arătat care au fost preocupările mari ale centrului eparhial, membrii adunării eparhiale au trecut în sala de şedinţe unde sub conducerea P. C. Vicar C. Nonea s-a constatat prezenţa numărului legal de membri, după care P. C. Sa a rostit un scurt cuvînt omagiind memoria Pr. N. Todicescu fost membru al adunării decedat în decembrie 1957.

Lucrările adunării au continuat, apoi în cele trei comisiuni: administrativ-bisericească, culturală şi economică. Părinţii consilieri de la secţiile respective au citit rapoartele de activitate după care au dat diferite răspunsuri şi lămuriri asupra modului în care s-a desfăşurat activitatea secţiilor respective.

La orele 12 s-a redeschis şedinţa plenară sub preşedenţia Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, *Pr. Gh. Titu* a citit raportul comisiunii pentru chestiunile administrative bisericeşti, *Pr. Th. Bodnaru* a citit raportul comisiunii culturale iar *Preotul Mihai Gheorghiu* a citit raportul comisiunii economice.

Au luat cuvîntul *Dl. Prof. Mihai Răvăruţ* cerînd unele precizări asupra felului în care se desfăşoară activitatea misionară de readucere a credincioşilor stilişti în Biserică; *Dl. C. Doroftei* a subliniat aportul pe care slujitorii Bisericii Ortodoxe Romîne îl aduc în acţiunea pentru apărarea şi întărirea păcii. *Pr. Mihai Gheorghiu* a cerut unele informaţii privitoare la preoţii pensionari; *Pr. Th. Bodnaru* s-a ocupat de problema misionară în cuprinsul Arhiepiscopiei Iaşilor; *Dl. C. Iţco* a remarcat stăruitoarea acţiune de restaurare a monumentelor istorice bisericeşti care se desfăşoară în patria noastră cu sprjinul material al statului.

Au mai luat cuvîntul, cerînd îmbogăţirea centrului eparhial cu opere de artă următorii: *P. C. Vicar C. Nonea, Dl. Andrei Cojocaru, Dl. Lavric şi Dl. Vasiliu.*

*P. C. Consilier D. Hadîrcă* a citit proiectul planului financiar pe anul 1958 care a fost aprobat şi planul de lucrări pentru anul în curs: construirea unor corpuri de clădiri şi în care să fie amenajate: o sală spaţioasă de şedinţe, o sală pentru bibliotecă, săli pentru turnătoria de lumînări, garaje, locuinţe pentru personal; spălarea picturilor din catedrala mitropolitană, amenajarea unei terase în faţa Catedralei, diferite lucrări de reînoire la reşedinţa mitropolitană, amenajarea unui muzeu provizoriu în Biserica Sf. Gheorghe (catedrala veche), restaurarea sălii Gotice de la Biserica Sf. Trei Ierarhi etc.

*Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin* încheind lucrările adunării eparhiale a remarcat că în timpul anului 1957 roadele au

fost modeste dar stăruinţele Înalt Prea Sfinţiei Sale şi ale colaboratorilor au fost mari. Pentru viitor toţi sînt însufleţiţi de dorinţa de a păşi din realizare în realizare.

Biserica este prezentă şi prin înfăptuirile ei dar şi prin aportul pe care-l aduce în lucrarea de aşezare a orînduirii noi. Preoţii ortodocşi dau sprijin acţiunilor sanitare din satele noastre, şi tuturor iniţiativelor care urmăresc binele obştesc, muncesc pentru apărarea şi întărirea păcii în lume, îşi împlinesc toate îndatoririle lor patriotice.

Încheind cuvîntul său, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin aminteşte de Hotărîrea istorică a Uniunii Sovietice de a înceta unilateral experienţele cu armele nucleare şi de iniaţiativa luată de marea noastră vecină pentru ţinerea unei conferinţe între marile puteri care ar duce la rezolvarea problemelor litigioase. Acestea sînt fapte care întăresc sentimentul că se va ajunge neîntîrziat la pace şi bunăvoire între oameni.

Membrii adunării eparhiale au aprobat să se dea cîte o telegramă Dlui Prim Ministru Chivu Stoica, Prea Fericitului Patriarh Iustinian şi Dlui Secretar General al Departamentului Cultelor D. Dogaru.

La orele 14 Consiliul eparhial a oferit o masă în timpul căreia au toastat: *Dl. M. Davideanu, Dl. M. Răvăruţ, Dl. Ioachim Obadă, P. C. Vicar C. Nonea, Dl. Gh. Iţco, Dl. Acad. V. Rîşcanu* şi *Dl. A. Cojocaru.* Tuturor le-a răspuns Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin.

## CONFERINŢA INTERCULTICĂ PENTRU APĂRAREA PĂCII ÎN REGIUNEA IAŞI

Alături de luptătorii pentru apărarea şi întărirea păcii în lume se găsesc încă de la începuturile acestei mişcări şi slujitorii cultelor religioase.

Pe temeiul învăţăturilor şi a principiilor morale religioase în numele cărora îşi desfăşoară activitatea, slujitorii cultelor consideră pacea ca o piatră unghiulară în raporturile dintre oameni şi popoare. Ei înţeleg că războiul este un complex de fapte care tulbură ordinea, care aduc distrugeri şi suferinţe şi atitudini potrivnice demnităţii umane, iar pe de altă parte înţeleg că pacea este climatul în care se dezvoltă cultura, în care înfloresc artele şi se îmbunătăţesc condiţiunile materiale de viaţă. Înţelegînd ce înseamnă războiul şi ce înseamnă pacea slujitorii bisericilor şi cultelor de la întîistătători pînă la cei din urmă clerici muncesc fără nici o şovăire, cu toată stăruinţa pentru statornicirea relaţiilor de bunăînţelegere între oameni şi popoare, sprijină toate acţiunile care urmăresc binele comun.

Reprezentanţii cultelor religioase din Regiunea Iaşi, într-o atmosferă de frăţietate se adună laolaltă în consfătuiri cu prilejul cărora discută diferite probleme privind pacea şi războiul, adoptă în comun metode de luptă pentru apărarea păcii, sem-

nează moţiuni prin care protestează împotriva celor care pregătesc dezlănţuirea unui nou război.

O astfel de conferinţă a avut loc la Iaşi în ziua de 15 mai a. c. în sala Prieteniei romîno-sovietică.

*P. C. Vicar Constantin Nonea* a vorbit despre ultimele aspecte ale luptei pentru apărarea păcii insistînd asupra hotărîrii pe care a luat-o Uniunea Sovietică de a înceta unilateral experienţele cu armele atomice şi asupra iniţiativei de a se ţine o conferinţă la nivel înalt pentru rezolvarea problemelor litigioase.

Au luat cuvîntul rînd pe rînd: *Protopop Gh. Bariz* care a insistat asupra urmărilor dezastruoase ale experienţelor cu armele nucleare; *Protopop C. Ciopraga* a vorbit despre înfăptuirile culturale sanitare şi tehnice din patria noastră subliniind că sînt inspirate de ideia păcii; *Preot Anton Trifaş* din partea Bisericii romano-catolice a arătat că pacea este unul dintre cele mai preţioase bunuri iar războiul o calamitate; *Dl. Prim Rabin Strul Gutman*, din partea cultului mozaic spune că războiul este cel mai neîndurat duşman al omului; *Dl. Eduard Diaconescu* din partea cultului adventist se ocupă de învăţătura religioasă creştină care îndeamnă pe oameni la pace; *P. C. Emilian Birdaş* vicarul Sfintei Episcopii a Romanului spune că pacea este calea vieţii şi a progresului. Uniunea Sovietică luptă pentru pace, luptă pentru viaţă şi progres. *Protopop V. Tărăboanţă*, consideră că pregătirile pentru un nou război ne îndeamnă la proteste împotriva celor ce-l pregătesc şi la luptă stăruitoare pentru apărarea păcii; *Protopop V. Radu* arată cum lucrează pentru apărarea păcii preoţii ortodocşi din Protopopiatul Negreşti; *Preot Consilier Scarlat Porcescu* aminteşte apelurile şi părerile diferiţilor savanţi asupra pericolului experienţelor atomice precum şi apelurile conducătorilor de biserici şi culte, arată că temeiurile luptei pentru pace îşi au izvorul în conştiinţele umane şi religioase ale slujitorilor bisericeşti apoi în numele Comitetului de luptă pentru apărarea păcii a salariaţilor de la centrul eparhial şi a preoţilor din oraşul Iaşi salută hotărîrea Uniunii Sovietice de a înceta unilateral experienţele cu armele nucleare şi iniţiativa de a se ţine o conferinţă la nivel înalt; *Protopop N. Şuşnea* spune că preoţii ortodocşi din Protopopiatul Murgeni dau sprijin tuturor acţiunilor gospodăreşti şi patriotice; *Dl. I. Trifu* din partea cultului baptist arată acţiunile forţelor păcii pentru înlăturarea cauzelor războiului şi că prin munca tuturor apărăm pacea; *Dl. Gh. Cucu* din partea cultului creştin după evanghelie vorbeşte despre însemnătatea conferinţei la nivel înalt; *Preot Marcel Iacob* din partea cultului lipovenesc de rit vechi spune că poporul romîn care a cunoscut două războaie mondiale nu mai doreşte alt război; *Protopop Gh. Titu* se ocupă de distrugerile cauzate de cel de al doilea război mondial şi de acţiunea pe care o desfăşoară preoţii ortodocşi pentru apărarea păcii; *Protopop N. Rugină* spune că împreună cu preoţii ortodocşi din Protopopiatul Vaslui lucrează pentru apărarea şi întărirea păcii în lume.

A mai luat cuvîntul *Dl. Acad. Iuliu Nităulescu* din partea Comitetului Regional Iaşi de Luptă pentru Pace, care a arătat

că forţele păcii sînt mai puternice decît cei care urzesc un nou război. Experienţele cu armele nucleare sînt o primejdie reală pentru sănătatea omenirii de aceea hotărîrea Uniunii Sovietice de a înceta unilateral experienţele cu astfel de arme este un pas de o deosebită importanţă în lupta pentru apărarea păcii.

Stăruinţa pentru apărarea păcii a slujitorilor de culte alături de stăruinţa tuturor luptătorilor din lumea întreagă pentru apărarea păcii va duce negreşit la bunăînţelegere între oameni şi între popoare.

În încheierea ordinei de zi a Conferinţei s-a adoptat următoarea

## MOŢIUNE

Noi reprezentanţii cultelor religioase din Regiunea Iaşi, adunaţi în conferinţă intercultică pentru apărarea păcii, salutăm cu toată căldura Hotărîrea istorică a Uniunii Sovietice de a înceta unilateral experienţele cu armele atomice şi cu hidrogen fiind pe deplin convinşi că prin această hotărîre s-a făcut un pas uriaş în lupta de statornicire a păcii în lume.

Totodată salutăm iniţiativa de a se ţine o conferinţă la nivel înalt pentru rezolvarea problemelor litigioase.

Alături de apărătorii păcii din lumea întreagă sîntem nelinişti şi protestăm împotriva acţiunii inumane a unor conducători de popoare care vor să cucerească şi să stăpînească lumea pregătind un nou război prin înarmări masive, fabricînd şi experimentînd, încă, arme care pun în primejdie viaţa întregii omeniri.

Pe temeiul învăţăturilor dogmatice şi a normelor morale ale cultelor religioase cărora aparţinem, în numele principiilor de dreptate, egalitate şi bunăînţelegere în care trebuie să se desfăşoare relaţiile dintre popoare, cerem cu toată stăruinţa încetarea experienţelor cu armele de distrugere în masă şi folosirea energiei nucleare pentru binele obştesc.

Impreună cu credincioşii pe care-i păstorim vom stărui şi în viitor prin munca noastră pentru înflorirea patriei noastre scumpe, Republica Populară Romînă, pentru înlăturarea primejdiei atomice, pentru aşezarea păcii în lume.

Dorim ca tot ceea ce mintea omului a descoperit să fie folosit nu pentru distrugere ci pentru binele şi fericirea omului.

## SFINȚIREA BISERICII DIN PAROHIA LAZA, RAIONUL VASLUI

La 12 km. depărtare de orașul Vaslui, pe șoseaua Vaslui spre Pungești-Bacău, pe istorica vale a Racovei, se află satul și comuna Laza.

În ziua de duminică 27 aprilie 1958, P. S. Episcop Teofil, înconjurat de un sobor de preoți în frunte cu P. C. Arhim. Emilian Birdaș-Vicarul Episcopiei, a săvîrșit slujba de sfințire a bisericii, din acest sat.

Sîmbătă 26 aprilie 1958, P. S. Sa a slujit Litia și a împărțit-o credincioșilor, apoi în cuvinte duhovnicești a predicat arătînd scripturistic pentru ce: «noi creștinii ortodocși cinstim Biserica, Sf. Taine, Sf. Cruce, pe Maica Domnului și pe sfinți»... «cine are dreptul și datoria de a învăța și tălmăci Sf. Scriptură»...

A doua zi duminică 27 aprilie 1958, P. S. Episcop Teofil, fiind primit în mod sărbătoresc de credincioși, începe slujba sfințirii apei, cu ocolirea bisericii.

Slujba Sf. Liturghii se oficiază în aer liber pe o estradă frumos amenajată și împodobită.

La sfîrșitul slujbei preotul Vasile Guzu paroh, face o dare de seamă arătînd felul cum s-au adus la îndeplinire lucrările de pictare ale bisericii Laza, apoi mulțumește tuturor celor ce l-au ajutat și în special P. S. Episcop Teofil pentru încurajarea și sprijinul moral și material care l-a dat bisericii Laza. A predicat Prea Sfințitul Episcop, îndemnînd pe credincioși la rîvnă față de biserică și la îndeplinirea poruncilor dumnezeești. Îi sfătuiește să viziteze biserica rugîndu-se în ea pentru mîntuirea sufletelor lor și pentru pacea lumii.

Aflîndu-ne în timpul însămînțărilor, P. S. Episcop Teofil a făcut un călduros apel la credincioșii prezenți să grăbească arăturile și însămînțările spre a asigura pîinea cea de toate zilele tuturor fiilor Patriei noastre.

După cuvîntul P. S. Episcop s-a împărțit anafora și toți slujitorii și ostenitorii au fost oaspeții P. C. Protoiereu misionar Vasile Guzu, parohul bisericii.

*Pr. I. D. L.*

## MANIFESTĂRILE CLERULUI ÎN LUPTA PENTRU PACE

1. Comitetul de Luptă pentru Pace de pe lîngă Sf. Episcopie a Romanului a ţinut şedinţă la 27. III. 1948, sub preşedenţia preotului Gh. Adăscăliţei. Pr. Constantin Platon de la parohia Sf. Împăraţi Roman, a arătat paralel strădaniile lagărului păcii în funte cu Uniunea Sovietică, pentru instaurarea unei păci drepte şi statornice în lume, în comparaţie cu pregătirile unui nou război pe care le fac unii conducători de popoare din apus.

Mesagiile adresate de guvernul sovietic ţărilor din pactul atlantic, vizita delegaţiei guvernamentale şi de partid a Republicii Populare Ungare în ţara noastră, vizita delegaţiei ţării noastre în India, China, Vietnam etc., conferinţa femeilor democrate din ţara noastră, săptămîna mondială a tineretului, alegerile pentru sfaturile populare, constituie tot atîtea acţiuni constructive pentru cauza păcii, în vreme ce dincolo continuă cursa înarmărilor atomice, exeperienţelor cu arme nucleare şi pregătirile pentru un nou măcel mondial.

La discuţie au luat cuvîntul: Pr. N. Dragomir, Pr. Const. Didilescu, Pr. Emil Bărbieru. Toţi au apreciat lucrarea prezentată şi au făcut completări. Preotul Gh. Adăscăliţei a citit două articole: «Ne asociem protestului omenirii!», de Dr. Moses Rusen şi despre «Institutul internaţional al păcii», de Dr. James Endicott.

2. Harnicul comitet de luptă pentru pace de la schitul Măgura îşi continuă activitatea cu intensitate.

La 29 martie, comitetul a ţinut şedinţă cu prilejul căreia s-a vorbit despre Memorandum-ul guvernului sovietic adresat S. U. A. referitor la convocarea unei conferinţe la cel mai înalt nivel cu participarea şefilor de guverne pentru discutarea problemelor internaţionale urgente în legătură cu pacea lumii. La discuţii au luat parte cuvioşii ieromonahi Narcis Mironescu, Clement Budeanu şi Maica stariţă Anatolia Dodiţă. Toţi au protestat împotriva experienţelor cu armele nucleare şi cu hidrogen, angajîndu-se să lupte pe toate căile pentru pace, cel mai scump tezaur al popoarelor; sora Margareta Andronache a spus printre altele că niciodată omenirea n-a fost aşa de zdruncinată şi de neliniştită cum este de cînd s-a început fabricarea şi experimentarea bombelor atomice şi cu hidrogen. Nădăjduieşte însă în biruinţa păcii.

3. La 30 aprilie 1958, comitetul de Luptă pentru Pace de pe lîngă Sf. Episcopie a ţinut o nouă şedinţă, la care au luat cuvîntul P. C. Preot Nicolae Pavalache de la biserica Sf. Gheorghe Roman. P. C. Sa a făcut o cronică a evenimentelor din ultimul timp în care a arătat că U. R. S. S. duce lupta stăruitoare contra războiului atomic. Voci din Arabia, din China, din Vietnam şi din toate ţările socialiste s-au asociat cu U. R. S. S. şi au protestat contra înarmărilor şi contra pregătirilor făcute de duşmanii păcii.

P. C. Preot conferenţiar a subliniat importanţa cosfătuirii agricultorilor din ţară, ţinută la Constanţa între 3-6 aprilie.

Fiind în preajma sărbătorii «1 mai», P. C. Vicar Emilian

Birdaș, președintele comitetului a dat cuvîntul preotului Const. Didilescu de la parohia Sterpu, care referindu-se la problema muncii a accentuat că viața Mîntuitorului Iisus Hristos este un măreț exemplu de muncă. Parabolele rostite, aproape toate sînt luate din viața oamenilor muncitori, fără muncă fericirea viitoare nu poate fi dobîndită... Munca nu are însemnătate numai pentru sufletele noastre, ci ea este factorul fără de care dezvoltarea și mersul înainte al omenirii nici nu poate fi gîndit. Unii oameni prin muncă intelectuală și cugetare adîncă descopăr tainele științei și tehnicii, alții prin munca brațelor înfăptuiesc gîndurile celor dintîi și astfel osteneala creerului și a brațului schimbă fața pămîntului. Privind cum se desfășoară viața noastră astăzi, ne putem da seama cît de mult se transformă lumea prin muncă.

Datoria fiecărui slujitor de altar este să-și îndeplinească cu dragoste îndatoririle pastorale și patriotice. Gîndul că trăim într-o țară liberă, că munca și muncitorii sînt cinstiți de toată lumea, trebuie să sporească puterile noastre și dragostea de muncă.

La discuții asupra cronicii evenimentelor au luat parte preoții: Constantin Platon, Gh. Adăscăliței, N. Burlacu, E. Bărbieru, Constantin Didilescu, I. Leon, diacon Andronache, diacon Pelin.

P. C. Vicar Emilian Birdaș, luînd cuvîntul și-a exprimat bucuria de felul cum a decurs această ședință în care s-au dezbătut probleme însemnate pentru cauza păcii și s-au tras concluzii ce vor fi puse în practică de fiecare slujitor de altar. Apreciază calitatea referatului și îndeamnă pe toți cei prezenți să lupte pentru pace și să stăruie pentru însămînțarea la vreme, timpul fiind înaintat. P. C. Sa stăruie ca preoții să popularizeze evenimentele care țîntesc să pună temelii puternice cauzei păcii, cauză pe care Biserica creștină ortodoxă a îmbrățișat-o cu elan, chiar de la întemeierea ei.

4. La 5 mai 1958, în localul protoieriei raionale Bîrlad, a avut loc o conferință intercultică la care au participat reprezentanții cultelor din Bîrlad.

Conferința a fost deschisă de P. C. Protoiereu Constantin Ciopraga ca delegat din partea comitetului orășenesc de Luptă pentru Pace Bîrlad. P. C. Sa a anunțat că se va discuta despre: Încetarea experiențelor termo-nucleare, despre dezarmare și despre destinderea încordării internaționale. În continuare P. C. Sa spune că și cultele religioase din țara noastră și din întreaga lume s-au asociat la Lupta pentru apărarea Păcii.

Dl. Smil Butnarul citește declarația cu privire la Congresul Mondial al popoarelor pentru dezarmarea și coexistența pașnică.

Au luat apoi cuvîntul : Pr. Neculai Herghelegiu, care a spus că omenirea este martoră la descoperirile științifice care pun la îndemîna omului perespective mari, dar existența omului n-a fost niciodată mai amenințată ca astăzi, cînd vedem că descoperirile minții omenești sînt folosite la distrugerea vieții. Trebuie să privim lucrurile cu toată atenția și să luptăm pentru dezarmarea și încetarea experiențelor. Gestul U. R. S. S. și apelul

făcut de Sovietul Suprem către toate parlamentele, la care a aderat şi ţara noastră, trebuie popularizată între credincioşii noştri.

Preotul Dimitre Petrea de la biserica Domnească, spune că a urmărit discuţiile purtate în Marea Adunare Naţională şi cuvintele rostite de reprezentanţii cultelor şi a altor deputaţi de unde se vede că poporul nostru a sîngerat mult pentru progresul economic şi cultural. Sîntem datori să apărăm aceste cuceriri.

Toţi slujitorii cultelor au datoria de a condamna pe aţiţătorii unui nou război şi acţiunile diavoleşti puse la cale de aceştia.

Preotul Dumitru Bîrnovescu, spune că pacea poate fi apărată şi întărită prin munca intensă. Îşi ia angajamentul că va lupta pentru pace.

Mai iau cuvîntul: Dl. Goga din partea cultului creştin după evanghelie, Bîrcă din partea cultului adventist de ziua 7-a, Gh. Cucu şi Petru Petrini, creştini după evanghelie, preotul Ioan Stoica de la biserica Sf. Spiridon — toţi conchizînd că lupta pentru Pace trebuie sprijinită prin executarea la timp a tuturor acţiunilor de folos obştesc.

Protoiereul Const. Ciopraga încheie conferinţa cu îndemnul de a lupta pentru pace, de a ţine legătura cu căminele culturale, cu comitetele de luptă pentru pace. Se împart apoi documentele Biroului Consiliului Mondial al Păcii şi o Chemare a Sfatului Popular Bîrlad, pentru a fi difuzate între credincioşi. S-a expediat o telegramă către Comitetul Regional de Luptă pentru Pace, după care şedinţa a luat sfîrşit.

*Pr. I. D. L.*

*FIGURI DIN VIAŢA BISERICEASCĂ A MOLDOVEI*

Pr. Prof. PETRU REZUŞ: Protopopi bătrîni rădăuţeni . . . 471

*RECENZII* . . . . . 483

Cu prilejul tipăririi „Catehismului creştinului dreptcredincios“ cu osîrdia şi binecuvîntarea Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin *(Prof. N. Chiţescu)*; Artur Weisser: Die Psalmen übersetzt und erklärt, Berlin 1955, pag. 564 *(Pr. Prof. Dr. N. Neaga);* Analekta Nr. 6, anul 1957 *(Prof. M. Şesan);* Byzantinoslavica, XVIII, Nr. 2, anul 1957 *(Prof. M. Şesan);* Ştefan Bîrsănescu, „Schola latina“ de la Cotnari, Bucureşti 1957, pag. 197 *(Preot Iustin Gaşpar);* Tudor D., Istoria sclavajului în Dacia Romană, Bucureşti 1957, pag. 310 *(Pr. N. D.);* Paul Mihail, „Viaţa şi opera lui Gavriil Muzicescu oglindită în scrisorile anilor 1871-1899“ în Nr. 2 şi 4 al revistei „Muzica“ *(Vasile Tomescu).*

*ÎNSEMNĂRI* . . . . . 511

Căderea Constantinopolului în 1453 *(Prof. M. Şesan);* În problema schismei din 1054 *(Prof. M. Şesan);* Introducerea cîntării „Trisaghion“ în cultul creştin *(Preot Iordache C. Vasile);* Răstălmăciri dăunătoare *(Pr. Iustin Gaşpar).*

*CRONICA BISERICEASCĂ* . . . . 518

*A. — ŞTIRI RELIGIOASE EXTERNE*

*Grecia:* Ordinea de zi a viitorului sinod al Bisericii Greceşti; *Jugoslavia:* O nouă revistă ortodoxă; *Australia şi Noua Zeelandă:* Situaţia Ortodocşilor; *Israel:* Cifre şi date în legătură cu situaţia creştinilor; Pregătirea unei ediţii critice a Bibliei *(Ierom. Antonie Plămădeală).*

*B. — SFÎNTA ARHIEPISCOPIE A IAŞILOR* . 520

Lucrările Adunării eparhiale; Conferinţa intercultică pentru apărarea păcii în Regiunea Iaşi.

*C.— SFÎNTA EPISCOPIE A ROMANULUI ŞI HUŞILOR* . 525

Manifestările clerului în lupta pentru pace *(Pr. I. D. L.);* Redeschiderea bisericii din parohia Laza, Raionul Vaslui *(Pr. I. D. L.).*

TIPOGRAFIA
CENTRULUI MITROPOLITAN
MĂNĂSTIREA NEAMȚU
RAIONUL TG. NEAMȚ

# MITROPOLIA MOLDOVEI SI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAȘILOR
ȘI A EPISCOPIEI ROMANULUI ȘI HUȘILOR

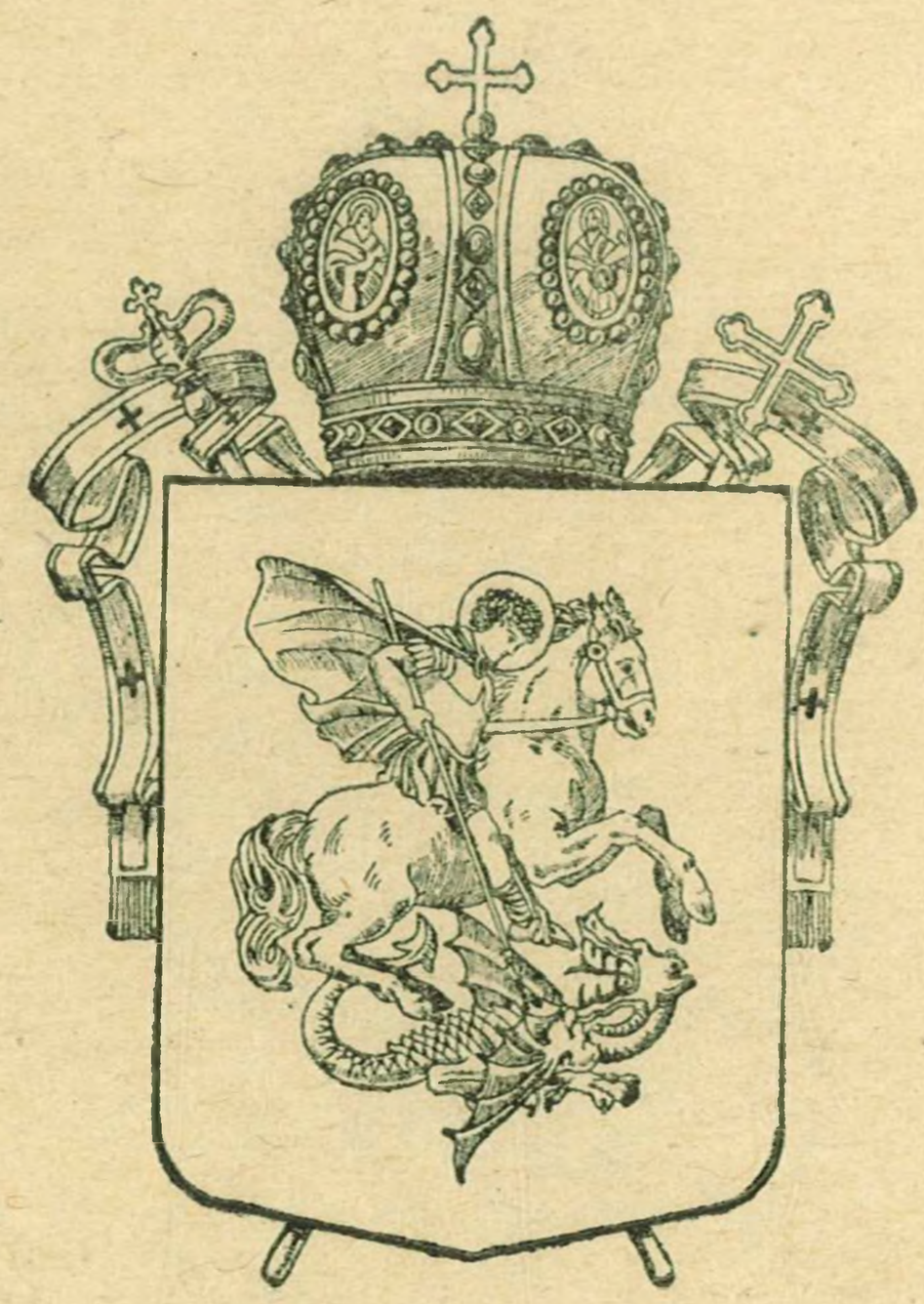

ANUL XXXIV, Nr. 7-8. IULIE-AUGUST 1958

# VIZITA DELEGAȚIEI BISERICII ORTODOXE ROMINE ÎN UNIUNEA SOVIETICĂ

Împlinindu=se 40 de ani de la reînființarea Patriarhiei Moscovei Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a hotărît sărbătorirea în luna mai a. c. a acestui important eveniment bisericesc în prezența întîistătătorilor și reprezentanților celorlalte Biserici Ortodoxe Autocefale.

Răspunzînd invitației pe care a făcut=o Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Rusiei, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, a desemnat din partea sfintei noastre Biserici spre a lua parte la festivitățile de la Moscova următoarea delegație: Prea Fericitul Patriarh Iustinian, Inalt Prea Sfințitul Iustin Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Inalt Prea Sfințitul Vasile Mitropolitul Banatului, avînd ca interpret pe P. C. Preot Simeon Neaga din București.

Inalții ierarhi ai Bisericii ortodoxe romîne au plecat din țară în ziua de 9 mai 1958, orele 10,30 fiind salutați la aeroportul Băneasa de Dl. D. Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, Victor I. Barahnin prim secretar al Ambasadei Sovietice din București, de Înalt Prea Sfinției Mitropoliți Nicolae al Ardealului și Firmilian al Olteniei, Prea Sfinției Episcopi Antim al Buzăului, Chesarie al Dunării de Jos, Antim Tîrgovișteanu și Teoctist Botoșăneanu, vicari patriarhali, P. C. Al. Ionescu vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, P. C. I. Gagiu directorul administrației patriarhale, P. P. C. C. consilieri patriarhali, P. C. I. Coman rectorul Institutului Teologic București, profesori, protopopi, preoți, credincioși.

În aceeași zi la orele 18.45 delegația Bisericii ortodoxe romîne a sosit la Moscova unde pe aeroportul Vnucov a fost întîmpinată de I. P. S. Nicolae Mitropolitul Crutițelor, I. P. S. Arhiepiscop Onisim al Vladimirului, P. S. Episcop Vasile Samaha, reprezentantul Bisericii antiohiene la Moscova, de Dl. Pavel Grigorievici Ceresneac, președinte adjunct al Comitetului pentru afacerile Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lîngă Consiliul de Miniștri al U. R. S. S., D=nii Consilieri Petrescu Tiberiu și Adam Auriciu din partea Ambasadei R. P. R. la Moscova și de alții.

Membrii delegației Bisericii noastre au fost conduși la Moscova unde au fost găzduiți în frumosul hotel «Ucraina».

Sîmbătă 10 mai solii Bisericii Ortodoxe Romîne au făcut o vizită Sanctității Sale Patriarhului Alexei și Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae Crutițchi cu care s=au întreținut într=o atmosferă de caldă prietenie și de frățească dragoste întru Hristos.

În aceeaşi zi delegaţia Bisericii romîne a făcut o vizită la Comitetul Afacerilor Bisericeşti unde a fost primită de către Dl. Pavel Gr. Ceresneac preşedintele adjunct al Comitetului. Prea Fericitul Patriarh Iustinian a rostit un cuvînt de salut din partea clerului şi credincioşilor ortodocşi romîni rugînd pe dl. Ceresneac să transmită Guvernului U. R. S. S. toată admiraţia acestora şi dorinţa de succes deplin în uriaşa activitate de întărire a păcii şi prieteniei între popoare. Prea Fericirea Sa regretînd că nu-l poate întîlni pe dl. Carpov preşedintele Comitetului pentru Afacerile bisericeşti, întrucît este bolnav, îi transmite urări de grabnică şi deplină însănătoşire.

Răspunzînd, dl. P. Gr. Ceresneac asigură că va aduce la cunoştinţa Guvernului U. R. S. S. bunele urări ale delegaţiei bisericeşti romîne şi doreşte ca vizita ierarhilor romîni în Uniunea Sovietică să fie cît mai plăcută şi cît mai utilă.

Tot sîmbătă, 10 mai, delegaţia Bisericii romîne a făcut o vizită la Ambasada Republicii Populare Romîne din Moscova unde a fost primită de dl. Ambasador Mihail Dalea şi de alţi membri ai ambasadei.

Seara, la orele 6, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Athenagora, Arhiepiscopul Thiathirelor a oficiat slujba privegherii în Catedrala patriarhală la care au asistat întîistătătorii şi reprezentanţii Bisericilor ortodoxe care sosiseră la Moscova.

Duminică 11 mai, la orele 10, toate delegaţiile au plecat spre Catedrala patriarhală încolonate în ordinea ierarhică după cum urmează :

1. – *Patriarhia Constantinopolului* reprezentată prin I. P. S. Athenagora Arhiepiscopul Thiathirelor, I. P. S. Iacob Mitropolit al Melitinei şi P. C. Arhimandrit Emilian avînd ca însoţitor din partea Bisericii ruse pe I. P. S. Mitropolit Pitirim.

2. – *Patriarhia Alexandriei* reprezentată prin Prea Fericitul Patriarh Hristofor al Alexandriei, P. P. C. C. Arhimandriţi Partenios, Agathanghelos, Kallistos, Varnavas şi dl. Dr. Th. D. Moscanas avînd ca însoţitor pe I. P. S. Boris Arhiepiscopul Odesei.

3. – *Patriarhia Antiohiei* reprezentată prin Prea Fericitul Patriarh Alexandru al III-lea al Antiohiei, I. P. S. Epifanie Mitropolit al Akkarului, I. P. S. Alexandru Mitropolit al Emesei, I. P. S. Trifon Mitropolit al Laodichiei avînd ca însoţitor pe I. P. S. Arhiepiscop Flavian.

4. – *Patriarhia Georgiei* reprezentată prin Prea Fericitul Patriarh şi Catolicos Melchisedec, P. S. Episcop David, P. S. Episcop Zenovie şi P. C. Prot. David Salaridze avînd ca însoţitor pe I. P. S. Arhiepiscop Victor.

5. – *Patriarhia Serbiei* reprezentată prin P. S. Episcop Ioan al Nişului, P. S. Vasile Episcop de Bania Luca, P. S. Gherman Episcop de Jicea şi P. C. Prot. Vitalie Tarasov avînd ca însoţitor pe I. P. S. Arhiepiscop Varlaam.

6. – *Patriarhia Română* reprezentată prin Prea Fericitul Patriarh Iustinian, I. P. S. Iustin Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, I. P. S. Vasile Mitropolitul Banatului şi P. C. Simeon Neaga, avînd ca însoţitori pe I. P. S. Onisim Arhiepiscop al Vladimirului şi P. C. Prot. Boris Pisarev.

7. – *Patriarhia Bulgariei* reprezentată prin Prea Fericitul Patriarh Chiril, I. P. S. Climent Mitropolit de Stara Zagora, P. S. Episcop Maxim şi P. C. Protodiacon Vasile Veleanov avînd ca însoţitor pe I. P. S. Arhiepiscop Palladi.

8. – *Biserica Greacă* reprezentată prin I. P. S. Iacob Mitropolit de Atica, I. P. S. Pantelimon Mitropolit al Thesalonicului, P. C. Prot. C. Moraitachis avînd ca însoţitor pe I. P. S. Arhiepiscop Iosif şi P. C. I. Socolovschi.

9. – *Biserica Albaniei* reprezentată prin I. P. S. Paisie Mitropolit primat al Albaniei, P. S. Episcop Damian şi dl. Nicolae Ciane avînd ca însoţitor pe P. C. Episcop Ioan.

10. – *Biserica Polonă* reprezentată prin I. P. S. Macarie Mitropolit primat al Varşoviei, P. C. Prot. Nicolae Mesluhovschi şi P. C. Prot. Vladimir Doroschevici avînd ca însoţitor pe P. S. Episcop Pimen.

11. – *Biserica Cehoslovaciei* reprezentată prin I. P. S. Ioan Mitropolit al Cehoslovaciei, P. C. Petru Carmaşevici şi P. C. Iaroslav Rossax avînd ca însoţitor pe P. S. Episcop Pavel.

12. – *Biserica Finlandei* reprezentată prin P. S. Episcop Pavel, P. C. Prot. Al. Rutiuleainen, P. C. Prot. Mihail Ritamo, şi P. C. Prot. Lev Cassanco avînd ca însoţitor pe P. S. Episcop Mihail.

A luat parte la solemnitate ca oaspete şi Prea Fericitul Catolicos Vasken I Patriarhul tuturor armenilor, I. P. S. Arhiepiscop Şeac Ter Ovanesian şi P. C. Arhim. Mesrop Antalian avînd ca însoţitor pe I. P. S. Arhiepiscop Serghie.

După Sfînta Liturghie oficiată de Prea Fericitul Hristofor Patriarhul Alexandriei delegaţiile tuturor Bisericilor au fost salutate festiv de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei.

În ziua de 12 mai delegaţia Bisericii romîne a făcut vizite delegaţiilor altor Biserici ortodoxe.

Marţi 13 mai delegaţiile bisericeşti au plecat spre Lavra «Troiţe Serghieva» din Zagorsk unde funcţionează o Academie duhovnicească şi un Seminar teologic. După un Te-deum oficiat pe la orele 12, delegaţiile au trecut în sala de recepţie unde Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei într-un cuvînt festiv a mulţumit tuturor pentru dragostea frăţească arătată faţă de sărbătoarea Bisericii ruse prilejuită de împlinirea a 40 de ani de la reînfiinţarea Patriarhiei ruse. Participarea Bisericilor ortodoxe la sărbătoarea Bisericii ruse capătă semnificaţia unei manifestări ecumenice, unei manifestări de unitate întru Hristos.

După cuvîntul de salut al Întîistătătorului Bisericii ruse, Prea Sfinţitul Episcop Mihail al Smolenscului a citit referatul despre «Importanţa restabilirii Patriarhatului în Biserica Ortodoxă Rusă», în care s-a ocupat de începuturile creştinismului la ruşi, de organizarea bisericească, de împrejurările care au dus la întemeierea Patriarhatului în Biserica Ortodoxă rusă, de condiţiunile care au determinat instituirea Sf. Sinod ca organ dirigent în Biserică sub Petru cel Mare precum şi de restabilirea Patriarhatului în 1917.

Rînd pe rînd reprezentanţii Bisericilor ortodoxe care au luat parte la festivitatea Bisericii ruse: I. P. S. Athenagora din partea Patriarhiei Constantinopol, Prea Fericitul Patriarh Hristofor al Alexandriei, Prea Fericitul Patriarh Alexandru al Antiohiei, Prea Fericitul

Patriarh Melchisedec al Gruziei, P. S. Episcop Ioan al Nişului din partea Bisericii Serbiei, Prea Fericitul Patriarh Iustinian al Bisericii Ortodoxe Romîne, Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bisericii Bulgare, I. P. S. Mitropolit Iacob Mitropolitul Aticei în numele Bisericii Greciei, I. P. S. Macarie Mitropolitul Poloniei, I. P. S. Paisie Mitropolitul Albaniei, I. P. S. Ioan Mitropolitul Cehoslovaciei şi P. S. Pavel Episcopul Finlandei au subliniat importanţa întîlnirilor întîistătătorilor şi reprezentanţilor Bisericilor ortodoxe la marea sărbătoare a Bisericii ruse, au evocat străvechile legături ce au existat între Biserici în trecut şi au urat Bisericii Ortodoxe Ruse prosperitate şi pace iar întîistătătorilor şi tuturor slujitorilor şi credincioşilor ei viaţă îndelungată, sănătate deplină şi toate cele bune şi de folos.

După cuvîntul Dlui Paul Ceresneac preşedintele adjunct al Comitetului pentru Afacerile Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lîngă Consiliul de Miniştri al U. R. S. S. care a salutat pe participanţi la festivităţile prilejuite de împlinirea a 40 de ani de la reînfiinţarea Patriarhatului Bisericii Ortodoxe Ruse şi după ce Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a mulţumit încă odată întîistătătorilor şi reprezentanţilor Bisericilor pentru participare şi pentru urări, I. P. S. Nicolae Mitropolitul Crutiţilor a citit un referat intitulat «Ortodoxia şi lumea contemporană» în care s=a ocupat de trei probleme importante de actualitate: Problema Bisericilor ortodoxe faţă de Mişcarea ecumenică; Biserica ortodoxă şi întrebuinţarea energiei nucleare; Biserica ortodoxă şi acţiunea de apărare a păcii.

Miercuri 14 mai şi joi 15 mai delegaţia Bisericii ortodoxe romîne, a vizitat palatul Universităţii Lomonosov din Moscova şi muzeul şi bisericile din cetatea Cremlinului.

Vineri 16 mai, sîmbătă 17 şi duminică 18 mai, Inalt Prea Sfinţitul Iustin, împreună cu Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Vasile şi cu alţi delegaţi ai Bisericilor au fost oaspeţii Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Elefterie la Leningrad. In timpul şederii la Leningrad s=au făcut vizite la observatorul astronomic, la Academia şi Seminarul teologic, vestitul muzeu Ermitaj şi Biserica Sf. Apostoli Petru şi Pavel. Duminică după Sfînta Liturghie oficiată în Catedrala mitropolitană Prea Sfinţitul Episcop Pavel a salutat pe înalţii oaspeţi făcîndu=le urări de viaţă îndelungată şi sănătate. Răspunzînd în numele celor prezenţi, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a vorbit despre năzuinţele comune ale credincioşilor ortodocşi de pretutindeni şi despre străduaniile acestora pentru propăşirea ţărilor din care fac parte şi despre acţiunea lor stăruitoare pentru apărarea şi întărirea păcii în lume.

Luni 19 mai, Întîistătătorii Bisericilor ortodoxe aflaţi la Moscova au hotărît să adreseze o chemare pentru încetarea experienţelor cu armele nucleare şi pentru sporirea străduaniilor în acţiunea de apărare a păcii şi a vieţii popoarelor.

## CUVÎNTUL ÎNTÎISTĂTĂTORILOR BISERICII ORTODOXE ÎN APĂRAREA PĂCII

Întîlnirea noastră laolaltă în comuniunea spirituală a dragostei creştine, cu prilejul sărbătoririi celor 40 de ani de la restabilirea

Patriarhatului Bisericii Ortodoxe Ruse, ne impune nouă, întîistătătorilor Bisericilor Ortodoxe Autocefale, datoria de a mărturisi grija permanentă a Sfintei Biserici Ortodoxe pentru pacea a toată lumea, de a respinge şi a osîndi războiul ca mijloc de rezolvare a neînţelegerilor internaţionale.

Amintind îndemnurile proorocilor «pace, pace celui de departe şi celui de aproape, zice Domnul» (Isaia 57, 19), Biserica Ortodoxă nu poate să nu se întristeze, văzînd neamul omenesc care este făcut din acelaşi sînge, sfîrşit de contradicţii, văzînd neîncrederea care se sădeşte într-însul, văzînd cum unele cercuri din anumite ţări nutresc gîndurile nefaste ale unui nou război care – nesocotind menirea omului de a trăi în bună înţelegere cu aproapele său – poate deveni inevitabil dacă neîncrederea şi vrajba dintre oameni se vor adînci.

O nelinişte deosebită ne provoacă acumularea şi experienţele neîntrerupte cu armele nucleare care au o influenţă dăunătoare asupra sănătăţii contemporanilor şi a generaţiilor viitoare.

Geniul uman a descoperit energia atomică. Oare ea trebuie să servească pentru moarte şi distrugere? Nu. Ea trebuie să servească numai binelui omenirii.

Biserica Ortodoxă consideră faptul transformării acestei energii într-un mijloc de distrugere în masă a omenirii, drept o răzvrătire împotriva lui Dumnezeu şi împotriva legilor Lui.

In vremile noastre ca şi în antichitate, sună neîntrerupt glasul divin: «Alege viaţa ca să trăieşti tu şi urmaşii tăi!» (Deuteronom XXX, 19).

Sfînta Biserică binecuvintează şi aprobă toate acţiunile îndreptate spre încetarea experienţelor nucleare şi nimicirea armelor atomice, iar noi chemăm toate guvernele, care posedă aceste arme să cadă la o înţelegere ca să înceteze de îndată experienţele nucleare pe tot globul pămîntesc, iar energia atomică să se folosească numai în scopuri paşnice.

Totodată noi slujitorii Bisericii Ortodoxe chemăm pe toţi creştinii din lumea întreagă să nu şovăiască nici o clipă şi să nu slăbească lupta pentru pace, pentru a determina pe cel ce deţine puterea să nu se bizuie pe forţa armelor în rezolvarea problemelor internaţionale, aducîndu-le aminte cuvîntul proorocului care zice că Domnul «curmînd războiul pînă la marginile pămîntului, arcul îl va sfărîma, lancea o va rupe, iar carele de război le va arde cu foc» (Psalm. 45).

Să ne sîrguim noi înşine şi să-i îndemnăm şi pe toţi creştinii la sfînta acţiune în folosul organizării paşnice a omenirii.

† HRISTOFOR
Papă şi Patriarh al Alexandriei şi a toată Africa

† ALEXANDRU
Patriarhul Antiohiei şi al Întregului Orient

† ALEXEI
Patriarhul Moscovei şi a toată Rusia

† MELCHISEDEC
Patriarh al Gruziei

† IUSTINIAN
Patriarhul Romîniei

† CHIRIL
Patriarhul Bulgariei

† PAISIE
Arhiepiscopul Albaniei

† MACARIE
Mitropolitul Varşoviei şi a toată Polonia

† IOAN
Mitropolit de Praga şi a toată Cehoslovacia *)

În numele Bisericii Apostolice Armeneşti ne asociem la această chemare

† VASKEN I
Patriarhul suprem – Catolicosul tuturor Armenilor.

Marţi 20 mai, miercuri 21 mai, joi 22 mai delegaţia Bisericii ortodoxe romîne a vizitat Mausoleul Lenin, Expoziţia agricolă unională, localitatea Colomenscoe (fosta reşedinţă a ţarilor Romanovi), unde sînt trei biserici monumente istorice, colhozul din localitatea «Gorchi». Miercuri 21 mai seara, delegaţia Bisericii romîne a asistat la slujba privegherii în Biserica «Acoperemîntul Maicii Domnului» la care slujeşte P. S. Episcop Vasile Samaha, reprezentantul permanent al Bisericii din Antiohia la Moscova, iar a doua zi, joi 22 mai – Înălţarea Domnului – înalţii ierarhi ai Bisericii noastre au oficiat Sf. Liturghie în Biserica «Maica Domnului, bucuria neaşteptată», unde păstoreşte ca paroh vechiul prieten al Bisericii romîne P. C. Mihail Zarnov.

Cu prilejul vizitei pe care delegaţia Bisericii noastre a făcut-o, joi 22 mai după amiază, Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei şi Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Nicolae Crutiţchi pentru a-şi lua rămas bun, întîistătătorul Bisericii ruse a decorat pe Prea Fericitul Patriarh Iustinian, pe Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin şi pe Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Vasile, cu ordinul Sfîntului Vladimir.

Răspunzînd unei invitaţiuni frăţeşti şi stăruitoare a Prea Fericitului Patriarh Vasken I Catolicosul tuturor armenilor delegaţia Bisericii romîne şi delegaţia Bisericii bulgare a vizitat în zilele de 25-27 mai localitatea Erevan capitala Armeniei Sovietice, oraşul Etehimiadzin unde se află Catedrala patriarhală şi reşedinţa Prea Fericitului Patriarh Vasken I, Mănăstirile Ripsime, Gciane şi Zvastnaţi.

Revenind la Moscova, în ziua de 28 mai, înalţii ierarhi ai

---

* Chemarea întîistătătorilor Bisericilor ortodoxe a fost semnată şi de ceilalţi reprezentanţi ai Bisericilor ortodoxe prezenţi la Moscova.

Bisericii noastre au plecat spre patrie în ziua de 29 mai. La orele 15,30 delegația noastră a sosit pe aerodromul Băneasa unde a fost întîmpinată de dl. D. Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, I. P. S. Mitropolit Firmilian, PP. SS. Episcopi Antim al Buzăului, Chesarie al Dunării de Jos, Antim Tîrgovișteanu și Teoctist Botoșăneanu, profesori de la Institutul Teologic, consilierii patriarhali și mitropolitani, protopopi, preoți, credincioși. Era de față și dl. V. Barahnin prim secretar al Ambasadei Uniunii Sovietice la București.

In Catedrala Patriarhală după ce s=a oficiat un Te=Deum, I. P. S. Mitropolit Nicolae Colan al Ardealului, a rostit un cuvînt de bun sosit. În răspunsul său, Prea Fericitul Patriarh Iustinian a vorbit despre duhul ecumenic în care s=au desfășurat convorbirile dintre întîistătătorii și reprezentanții Bisericilor ortodoxe, despre dorința de pace a tuturor Bisericilor ortodoxe și despre importantele realizări din Uniunea Sovietică.

Vizita pe care înalții ierarhi ai Bisericii ortodoxe romîne, au făcut=o în Uniunea Sovietică contribuie la adîncirea legăturilor de prietenie dintre Bisericile rusă și romînă, dintre poporul romîn și popoarele Uniunii Sovietice.

# 23 AUGUST, ZIUA ELIBERĂRII

În prag de toamnă, în fiecare an, cetăţenii Republicii Populare Romîne sărbătoresc cu entuziasm ziua de 23 august.

Această zi, începînd din 1944 încoace, nu mai este o zi ca oricare alta, ci este ziua eliberării patriei noastre de sub jugul fascist, de sub jugul apăsării şi robiei.

În revărsatul zorilor zilei de 23 august 1944, a apus o lume veche, lumea nedreptăţii şi a silniciei. În revărsatul zorilor acelei zile a răsărit în patria noastră scumpă o lume nouă, o viaţă nouă, în care omul este liber şi stăpîn pe munca sa.

Această zi a devenit marea sărbătoare a poporului nostru.

La cea de a patruspreZecea aniversare a eliberării, patria noastră se găseşte în plin progres în toate domeniile de activitate.

Biserica Ortodoxă Romînă strîns legată de năzuinţele fiilor patriei, se bucură în această zi de mare sărbătoare. Căci cei puternici şi mîndri în cugetul inimii lor au fost coborîţi de pe scaunele ce şedeau iar sfaturile şi gîndurile lor au fost risipite; cei smeriţi au fost ridicaţi iar cei flămînzi au fost umpluţi de bunătăţi; poporul care era apăsat şi trăia în întuneric şi mizerie a văzut lumină mare. Lacrimile celor ce plîngeau au încetat iar cei ce flămînzeau după dreptate s=au îmbelşugat. Cei care erau izgoniţi pentru dreptate, cei care primeau asupra lor tot cuvîntul rău se veselesc şi se bucură astăzi.

Ziua de 23 august este chezăşia păcii şi a înălţării noastre, chezăşia viitorului fericit către care păşesc toţi cetăţenii Patriei. Cea de a patruspreZecea aniversare a eliberării este un moment potrivit pentru constatarea înfăptuirilor de pînă acum dar este şi un prilej de încordare pentru realizările viitoare, pentru pace şi progres.

Popoarele iubitoare de pace şi progres luptă cu stăruinţă pentru apărarea păcii, pentru ferirea omenirii de pericolul unui nou război mondial.

Îndeplinindu=şi îndatoririle lor patriotice şi creştineşti, credincioşii Bisericii ortodoxe romîne se roagă neîncetat ca toţi cîrmuitorii poporului nostru să fie încununaţi cu arma adevărului şi a bunei voinţe; braţul lor să fie întărit încît ei să poată sta împotriva tuturor celor care ar dori războiul. Să li se dăruiască lor adînca şi stătătoarea pace.

În vremea aceasta nouă, a libertăţii religioase, au revenit la altarul Bisericii noastre străbune fraţii noştri, foşti greco=catolici din Ardeal, care erau despărţiţi mai de bine de 250 ani.

În virtutea libertăţii de care se bucură cultele, Biserica noastră s=a reorganizat şi a luat asupra=şi creşterea şi educarea viitoarelor cadre neçesare slujirii Domnului Nostru Iisus Hristos.

Slujitorii şi credincioşii ortodocşi îşi îndreaptă cu acest prilej toată recunoştinţa lor faţă de ocîrmuirea de stat, pentru că după 23 august s=a arătat grijă sporită pentru restaurarea şi înoirea sfin=telor locaşuri şi a bisericilor monumente istorice cu sprijinul material al statului.

Tot datorită luminoasei zile de 23 august, Biserica noastră a luat legătura, prin ierarhii noştri, cu celelalte Biserici surori de peste hotare; în mai multe rînduri întîistătătorii Bisericilor ortodoxe s=au adunat în soboare, în consfătuiri, pentru găsirea celor mai potrivite mijloace de întărire a ortodoxiei şi de apărare a păcii în lume.

Potrivit sfintelor învăţături propovăduite de Mîntuitorul nostru Hristos, Biserica ortodoxă ca şi în trecutul ei se roagă neîncetat pen=tru pacea a toată lumea şi pentru unirea tuturor; în acelaşi timp slujitorii şi credincioşii ei pe deplin convinşi că numai în timp de pace se poate construi o viaţă de mulţumire, muncesc cu stăruinţă pentru ridicarea poporului, sprijinind toate eforturile şi iniţiativele conducătorilor noştri pentru înălţarea şi înflorirea culturală şi eco=nomică a scumpei noastre patrii, Republica Populară Romînă.

# MARELE SFAT AL POPOARELOR PENTRU DEZARMARE ŞI COLABORARE INTERNAŢIONALĂ

Cuvîntul cel mai mult rostit, astăzi, de sute de milioane de oameni care vieţuesc în numeroase ţări este cuvîntul pace. Pretutindeni, dornici de linişte, ţăranii lucrează ogoarele şi strîng hrana dorind pacea ; muncitorii din întreprinderi şi uzine lucrează gîndind la înfrăţirea şi munca tuturor muncitorilor ; scriitorii şi artiştii creează opere în care pacea apare ca un scop, ca o dorinţă scumpă ; savanţii, în laboratoare, caută şi găsesc soluţii pentru viaţa liniştită şi mulţumită a oamenilor.

Dacă acum zece ani acţiunea pentru apărarea păcii, pentru statornicirea raporturilor de prietenie între ţări şi popoare, avea sensul şi forma unei mişcări izolate, astăzi, această mişcare este răspîndită pe toată suprafaţa pămîntului. La iniţiativele şi chemările adresate omenirii pînă acum de luptătorii pentru instaurarea păcii s=au alăturat savanţi renumiţi, scriitori, muncitori, văduve îndurerate după soţii lor căzuţi în războaie, mame zdrobite de durere după fiii lor ucişi în lupte, clerici şi credincioşi, oameni politici, mase mari de oameni. Ideea nobilă a păcii a îndepărtat din suflete resentimentele şi prejudecăţile, a strîns laolată oameni de naţiuni şi concepţii religioase deosebite, a inspirat opere literare şi creaţii artistice de valoare.

Dacă acum zece ani mişcarea pentru apărarea păcii în lume era considerată de unele cercuri conducătoare din occident, de unii oameni stăpîniţi de situaţiile şi poziţiile lor, ca o mişcare politică, ca o acţiune subordonată unei anumite concepţii despre lume şi despre viaţă, astăzi, zeci şi sute de milione de oameni au convingerea că iniţiativele, chemările şi apelurile pentru apărarea păcii pornesc din conştiinţele umane superioare care văd că războiul este o nenorocire, un complex de fapte care aduce pe om la condiţii umilitoare de existenţă.

Lupta pentru apărarea păcii n=a rămas o mişcare a unui mănunchi de oameni dornici de linişte. Ea a antrenat popoare şi ţări întregi între care şi scumpa noastră patrie care stăruie cu hotărîre pentru pace ; pace pentru a asigura libertatea şi independenţa poporului nostru, pentru munca sa netulburată, pentru construirea şcolilor, spitalelor, sanatoriilor, a căminelor culturale, pentru restaurarea monumentelor istorice – bunuri artistice strămoşeşti – pentru dezvoltarea industriei, pentru înflorirea culturii, pentru ridicarea agriculturii din

starea de înapoiere, pentru îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă, pentru înălţarea omului.

Cu gîndurile şi preocupările acestea, popoarele din lumea întreagă au fost necontenit prezente prin reprezentanţii lor la toate manifestările care tindeau spre asigurarea păcii în lume. La conferinţe, congrese sau adunări mondiale convocate de Consiliul Mondial al Păcii ca cea de la Varşovia, sau cea de la Praga, sau cea de la Viena, sau cea de la Helsinchi, sau cea de la Colombo, reprezentanţii popoarelor au arătat cu stăruinţă că popoarele pe care le reprezintă doresc pacea şi se străduiesc pentru apărarea şi întărirea ei.

Ca şi la adunările din trecut ale partizanilor păcii, între 16-22 iulie anul acesta, luptătorii pentru apărarea păcii şi-au trimis reprezentanţi la Stockholm la Marea Adunare a popoarelor pentru dezarmare şi colaborare internaţională. Capitala Suediei a primit în iulie 1958 ca şi în 1950 ca şi în 1954 pe solii popoarelor iubitoare de pace. În istoria mişcării luptătorilor pentru apărarea păcii în lume oraşul acesta va rămîne ca o tribună pe care s-au schimbat păreri asupra problemelor internaţionale, pe care s-au adoptat metode potrivite în lupta pentru apărarea păcii, pe care s-au fixat convingerile că pacea este o necesitate, de pe care s-au adresat apeluri şi chemări, oamenilor, popoarelor, guvernelor cerîndu-le să îndepărteze tot ceea ce îi desparte, să înceteze fabricarea armamentului, să înceteze experienţele cu armele nucleare, să se întîlnească spre a găsi soluţiile cele mai potrivite pentru aşezarea păcii în lume.

Lucrările marii adunări a popoarelor din capitala Suediei s-au desfăşurat sub semnul creşterii necontenite a forţelor din lumea întreagă pentru apărarea păcii. Aşa numita politică «de pe poziţii de forţă» dusă de unele cercuri conducătoare din unele ţări occidentale, este respinsă cu tot mai multă hotărîre de masele populare care sînt sătule de războiul rece şi de cursa înarmărilor atomice. Lupta popoarelor pentru preîntîmpinarea primejdiei unui război a căpătat o amploare fără precedent. Asemenea unor valuri tot mai puternice se ridică în ţările Europei occidentale mişcarea împotriva «morţii atomice» împotriva construirii de baze atomice şi amplasării de rampe pentru rachete pe teritoriile acestor ţări, împotriva înarmării Germaniei Federale cu bombe atomice şi cu hidrogen».

Politica cercurilor agresive imperialiste care pune în primejdie civilizaţia şi cultura umană care ameninţă viaţa a milioane de oameni impune o puternică acţiune a tuturor luptătorilor pentru apărarea păcii spre a opri dezlănţuirea unui dezastru. Acesta a fost scopul Adunării de la Stockholm la care s-au întîlnit organizaţii din toată lumea, cercuri sociale, curente de opinii, oameni care doresc «menţinerea şi consolidarea păcii în lume, care cred în posibilitatea convieţuirii paşnice a tuturor popoarelor şi ţărilor de pe pămînt, indiferent de orînduirea lor socială».

Cu dorinţa de a contribui activ la înlăturarea primejdiei, de care este ameninţată omenirea, cu dorinţa de a statornici în lume relaţiuni de colaborare şi de prietenie au luat parte la acest mare sfat al păcii peste 1200 de delegaţi din 78 de ţări – oameni politici, parlamentari, savanţi, sindicalişti, reprezentanţi ai cultelor religioase, scriitori, artişti etc.

In afară de delegaţii luptătorilor pentru apărarea păcii au mai

luat parte la lucrările adunării de la Stockholm observatori sau invitaţi din diferite ţări vădind prin prezenţa lor că străduinţele şi năzuinţele mişcării mondiale pentru pace corespund intereselor vitale ale tuturor popoarelor de pe glob indiferent de orînduirea lor politică şi socială, de rasa lor sau de convingerile religioase.

La lucrările marii adunări de la Stockholm şi=au trimis delegaţi şi observatori: Federaţia Sindicală Mondială, Consiliul de solidaritate al ţărilor Asiei şi Africei, Consiliul japonez de luptă împotriva bombelor atomice şi cu hidrogen, Comitetul internaţional de Cruce Roşie, Liga internaţională a femeilor pentru pace şi libertate, Frăţia budistă din Nepal, «Asociaţia Mondialistă» etc. «Pe drept cuvînt s=a spus că Congresul de la Stockholm a fost o adevărată «conferinţă la nivel înalt» a popoarelor.

Se putea vedea în sala Eriksdall în care s=a ţinut adunarea «lami înveşmîntaţi în galben avînd pe obraji asprimea vînturilor tibetane», preoţi japonezi care cereau «să nu se mai repete Hiroşima», africani «negri ca abanosul», indonezieni mărunţi şi indieni, preoţi musulmani din Arabia. Înainte de deschiderea lucrărilor se auzeau în sală, într=un murmur scăzut toate graiurile de pe globul pămîntesc. Sala Eriksdall cuprindea în ea «inimile tuturor naţiunilor şi raselor venite să=şi spună cuvîntul la acest sobor al păcii şi progresului». Unii delegaţi «au străbătut oceane şi continente» pînă la Stockholm înflăcăraţi de înălţătorul gînd al păcii între oameni şi popoare.

Personalităţi binecunoscute în toată lumea ca: scriitorii sovietici *N. Tihonov*, *A. Surkov*, *I. Ehrenbourg*, profesorul *Oscar Lange* (Polonia), *Dna Ramashwari Nehru* (India), *Go-Mo-jo* (R. P. Chineză), *Pierre Cot* şi *Eugenie Cotton* (Franţa), *Isabelle Blume* (Belgia), *James Endicott* (Canada), poetul *Nazim Hikmet* (Turcia), profesorul *Kaoru Yasui* (Japonia) etc. au luat parte la lucrările adunării mondiale cu intenţia de a face din acest mare sfat un mijloc efectiv pentru stabilirea înţelegerii reciproce între guverne şi popoare şi pentru înlăturarea primejdiei de care este ameninţată, acum, întreaga omenire.

In timpul lucrărilor s=au primit numeroase mesagii de la diferite personalităţi care din diferite motive n=au putut lua parte la congres. Cunoscutul luptător pentru apărarea păcii *M. P. Noel Baker* (Anglia) a cerut încetarea imediată a experienţelor cu armele nucleare ; Prinţul *Norodom Sinahouk* (Cambogia) considerînd că raporturile dintre state şi popoare pot fi organizate pe principiul coexistenţei paşnice a cerut în mesajul său, dezarmarea. Alte personalităţi care au salutat congresul au cerut încetarea fabricării armelor atomice şi găsirea mijloacelor pentru staternicirea păcii în lume. Toţi în mesajiile lor au considerat fabricarea armelor atomice, experienţele cu astfel de arme şi în genere cursa înarmărilor ca o imoralitate.

In cuvîntul de deschidere al congresului scriitorul suedez *Arthur Lundkvist*, vice preşedinte al Consiliului Mondial al Păcii, a spus că deosebirile în ceea ce priveşte realizarea colaborării internaţionale pot dispare dacă fiecare este însufleţit de gîndul păcii.

Profesorul *Picard* a citit raportul profescrului *Joliot Curie* care n=a putut lua parte la lucrările Congresului fiind bolnav. În raportul său Profesorul Joliot Curie a subliniat că opinia publică mon=

dială este neliniştită deoarece cursa înarmărilor continuă, cu deosebire fabricarea şi experimentarea armelor nucleare punînd în primejdie sănătatea omenirii. Deşi în toată lumea există o puternică mişcare care cere dezarmarea şi cooperarea internaţională, războiul rece continuă, tensiunea creşte. Războiul din Algeria care durează de multă vreme, amestecul imperialiştilor occidentali în Orientul Apropiat şi Mijlociu, sînt fapte care tulbură liniştea omenirii, care pot duce la un nou război. Tratativele asupra dezarmării începute în anul 1946 n=au dus încă la nici un acord, ba, dimpotrivă, înarmarea continuă cu mai multă stăruinţă. Exploziile nucleare răspîndesc în atmosferă elementele radioactive care sînt vătămătoare şi nouă şi generaţiilor viitoare; de aceea încetarea acestor explozii aşa cum a făcut Uniunea Sovietică trebuie hotărîtă şi de puterile occidentale: Statele Unite ale Americii şi Marea Britanie.

Cu toate că situaţia politică din vremurile noastre dă sentimente de nelinişte şi de grijă, sînt destule motive care întăresc speranţa, a spus Joliot Curie, în încheerea raportului său; că opinia publică mondială va putea opri pe cei ce urzesc un nou război.

* * *

Chiar în primele ore ale lucrărilor Congresului de la Stockholm atmosfera înălţătoare de pace a fost tulburată de ştirea că trupele anglo=americane au intervenit în Liban şi în Iordania comiţînd prin aceasta o agresiune. Adunarea mondială a considerat invazia forţelor americane în Liban şi forţele engleze în Iordania ca o ameninţare a păcii şi ca un exemplu de amestec în treburile interne ale ţărilor mai mici.

Libanul este o ţară mică a cărecea suprafaţă nu depăşeşte 10.000 km. p. şi a cărecea populaţie se ridică pînă la 1.500.000 de oameni; este o ţară frumoasă cu oameni paşnici şi muncitori.

Poporul libanez cum spunea unul dintre delegaţii săi *Dr. Hana* era în stare de revoluţie dar nu într=o revoluţie pentru înlocuirea unui guvern prin altul cum ar putea crede o anumită propagandă. Nu într=o revoluţie pentru a înlocui o influenţă străină prin altă influenţă străină, ci într=o revoluţie de eliberare, într=o revoluţie care să aducă independenţă naţională şi libertate. Poporul libanez a rezistat în faţa manevrelor imperialiste, în faţa propunerilor de a încheia tratate bilaterale; în faţa manevrelor pactului de la Bagdad; a rezistat în faţa propunerilor de ajutor, în faţa doctrinei Eisenhower care a fost introdusă în Liban pe căi subversive, a rezistat amestecului în afacerile libaneze şi prin urmare în afacerile arabe. Dar poporul acesta care=şi apără independenţa şi libertatea sa a fost îngenunchiat, a fost copleşit de forţa armată a Statelor Unite ale Americii. Cercurile imperialiste spun că revoluţia libaneză este o revoluţie pusă la cale de Republica Arabiei Unite sau de comunişti; în realitate, însă, este vorba de voinţa poporului libanez de a=şi lua soarta sa în propriile mîini; revoluţia libaneză, este o problemă internă a poporului libanez, chiar observatorii Naţiunilor Unite au ajuns la concluzia că această revoluţie n=a fost organizată şi susţinută din afară. Intervenţia armatei americane în Liban a fost întîmpinată de protestele Camerii deputaţilor acestei

ţări eroice. Intervenţia a fost considerată ca o gravă violare a in=dependenţei şi suveranităţii libaneze. Aţîţătorii la război au comis o agresiune contra Libanului şi contra Iordaniei. Ei au călcat în picioare Charta Naţiunilor Unite şi au tîrît lumea la marginea unui nou război.

Într=o unanimitate impresionantă Congresul Mondial pentru dezarmare şi colaborare internaţională a adresat un Apel către popoarele lumii în legătură cu situaţia din Orientul Apropiat şi Mijlociu.

«Asupra popoarelor lumii planează o gravă primejdie. A=«ceastă primejdie creşte pe zi ce trece. Sarcina noastră cea mai «urgentă şi importantă este de a face ca glasul popoarelor să «fie auzit cît mai este timp.

«Agresiunea forţelor armate ale Statelor Unite împotriva «Libanului a fost urmată de debarcarea trupelor engleze în Ior=«dania şi trimiterea de trupe engleze în Libia.

«Statele Unite, Anglia şi Turcia pregătesc noi acte de agre=«siune în Orientul Apropiat.

«Aceste acte ameninţă să transforme Orientul Apropiat «într=un cîmp de luptă şi pun în primejdie pacea în întreaga «lume. Nimic nu poate justifica nici din punct de vedere juridic, «nici moral, agresiunea săvîrşită în Orientul Apropiat, care «încalcă Charta Organizaţiei Naţiunilor Unite.

«Opinia publică mondială a fost indignată îndeosebi de «faptul că intervenţia în Orientul Apropiat a fost întreprinsă «după ce secretarul general al Organizaţiei Naţiunilor Unite şi «observatorii O. N. U. care au pregătit o dare de seamă asu=«pra activităţii lor, au arătat cu toată claritatea că criza po=«litică din Liban a fost o problemă internă şi că acolo nu a «avut loc nici un amestec străin.

«Acţiunile susmenţionate trebuie să fie condamnate, de=«oarece ele sînt bazate pe folosirea forţei împotriva popoarelor «care se străduiesc să=şi menţină independenţa şi suveranitatea. «Popoarele tuturor ţărilor trebuie să întreprindă acţiuni rapide, «energice şi hotărîte pentru a stăvili această agresiune şi a men=«ţine pacea în Orientul Apropiat şi în întreaga lume.

«În multe ţări ale lumii opinia publică protestează de acum «împotriva agresiunii din Orientul Apropiat prin organizarea «de mari manifestaţii, prin trimiterea de delegaţii în parlamente, «prin petiţii, prin luarea de diferite măsuri de către organzaţiile «sindicale şi alte organizaţii şi cere retragerea din această re=«giune a trupelor americane şi engleze.

«Opinia publică cere de asemenea în mod insistent convo=carea imediată a unei conferinţe a şefilor de guverne şi acţi=«uni eficiente din partea Organizaţiei Naţiunilor Unite în con=«formitate cu Charta ei.

«Congresul mondial pentru dezarmare şi colaborare inter=«naţională cere stăruitor ca aceste acţiuni să fie intensificate, lăr=«gite, să devină mai variate, ţinîndu=se seama de condiţiile «existente în fiecare ţară.

«O deosebită răspundere pentru succesul acestor acţiuni

«revine ppopoarelor S. U. A., Angliei şi alter ţări, care au să= «vîrşit agresiunea sau ale căror guverne sprijină această agre= «siune.

«Se va pune capăt intervenţiei armate în Orientul Apro= «piat numai dacă popoarele întregii lumi vor folosi pentru aceasta «toate forţele şi mijloacele de care dispun. Numai astfel primej= «dia unei catastrofe generale va fi înlăturată».

Congresul Mondial de la Stockholm a protestat după cum se vede în mod solemn împotriva acţiunii care a încălcat însăşi prin= cipiile Chartei O. N. U. Această acţiune pune în primejdie pacea şi independenţa popoarelor din Orientul Apropiat şi Mijlociu. Concen= trarea trupelor Statelor Unite, ale Marii Britanii şi Turciei precum şi planurile agresive ale ţărilor pactului de la Bagdad faţă de Repu= blica Irak sînt îngrijorătoare pentru pacea lumii. Congresul s=a adre= sat tuturor popoarelor chemîndu=le să ia toate măsurile pentru a se pune imediat capăt agresiunii şi intervenţiei şi pentru a stăvili con= flictul a cărui extindere ar primejdui destinele omenirii.

Numeroşi vorbitori la marea adunare de la Stockholm s=au ridicat împotriva *Colonialismului,* împotriva tendinţelor şi acţiunilor de umilire, de îngenunchiere, de batjocorire a popoarelor mici. Ma= sele populare din ţările Asiei şi Africei sînt strîns unite în acţiunea de scuturare a apăsării colonialiste. Popoarele Americii Latine cum spunea *James Endicott* luptă împotriva infeodării economice pe care o impune capitalul nord american. Solii popoarelor din America La= tină au vorbit despre lupta popoarelor din acea parte a lumi îm= potriva politicii de subjugare economică dusă de monopolurile din S.U.A., împotriva amestecului în treburile interne ale acestor ţări.

* * *

Cea mai importantă problemă discutată de delegaţii popoarelor la Adunarea de la Stockholm *a fost problema dezarmării.* Cursa înarmărilor este o grea povară pentru întreaga omenire. În afară de aceasta ea întreţine o stare de încordare, de tensiune şi poate duce în cele din urmă la un război. Fabricarea armamentului aşa zis clasic şi a armamentului atomic aduce profituri unui grup restrîns de oa= meni; de aceea pentru unii, după cum se spune în occident, fabrica= rea armamentului este o foarte bună afacere.

Unii fabricanţi de arme încearcă să justifice acţiunea de fa= bricare a acestora spunînd că prin această acţiune feresc lumea de şomaj. Cursa înarmărilor, însă, înseamnă milioane de oameni sub arme, eforturi pentru hrănirea acestora, pentru echiparea, transportul şi înarmarea lor. Toate acestea necesită cheltuieli mari care ar putea asigura condiţii bune de viaţă muncitorilor, tehnicienilor, inginerilor. În afară de aceasta, în foarte multe ţări, chiar în Franţa şi în Anglia, milioane de copii muncesc în săli necorespunzătoare. Mili= oane de oameni nu au locuinţe igienice.

În locul bazelor militare americane din ţările străine, baze a căror suprafaţă întrece de două ori suprafaţa cultivată a Japoniei s=ar putea construi şcoli, locuinţe, poduri, drumuri, baraje, condiţii bune de viaţă pentru toată lumea.

Cea mai mare primejdie de care s=au ocupat în cuvîntările rostite în faţa adunării *Dna Rameashwari Nehru*, Profesorul *Kaoru Yasui* şi alţii este fabricarea şi experimentarea armelor nucleare. Întreaga adunare considerînd că hotărîrea Uniunii Sovietice de a înceta unilateral exploziile experimentale este un fapt pozitiv de foarte mare importanţă în lupta pentru apărarea păcii, a cerut şi celorlalte puteri, care continuă încă experienţele, încetarea acestora, pentru a cruţa pe oameni de nefastele urmări psihologice, de suferinţele pe care le cauzează radioactivitatea atît locuitorilor de astăzi ai planetei cît şi generaţiilor viitoare.

Exploziile experimentale pun în pericol în timp de pace sănătatea şi viaţa oamenilor. Un război purtat cu astfel de arme ar duce la creşterea radioactivităţii şi la moartea planetei noastre.

Propunerea pentru o zonă denuclearizată în Europa centrală precum şi diferitele propuneri privind dezarmarea ale Uniunii Sovietice pe care le=a amintit *John Bernal* cum sînt: Reducerea forţelor armate ale marilor puteri; reducerea bugetelor militare; examinarea problemei distrugerii bazelor militare de pe teritoriile străine; interzicerea de a depozita armament nuclear în străinătate; reducerea trupelor care staţionează în Germania; reducerea trupelor de pe teritoriile ţărilor care fac parte din Pactul Atlanticului de Nord sau a Tratatului de la Varşovia; încetarea imediată şi necondiţionată a întrebuinţării armelor atomice pentru o perioadă de 5 ani; suspendarea experienţelor atomice pe 2 sau 3 ani; inspecţii terestre şi aeriene pentru a preîntîmpina un atac prin surpriză, necesitatea unei conferinţe la nivel înalt a marilor puteri pentru rezolvarea problemelor litigioase au găsit un puternic ecou între delegaţii popoarelor la Congresul Mondial de la Stockholm.

Solii popoarelor prezenţi la marele sfat al păcii apreciind că acţiunea de înarmare care se desfăşoară astăzi în lume poate avea urmări catastrofale pentru întreaga omenire au adresat o *Chemare* pentru dezarmare şi colaborare internaţională şi au făcut o *Declaraţie* cu privire la dezarmare:

## CHEMAREA CONGRESULUI MONDIAL PENTRU DEZARMARE ŞI COLABORARE INTERNAŢIONALĂ

«Congresul pentru dezarmare şi colaborare internaţională «s=a întrunit la Stockholm într=o situaţie dramatică. Intervenţia «armată cu nimic justificată a S. U. A. şi Angliei în Orientul «apropiat a pus lumea în faţa primejdiei unui război atomic.

«În prezent forţe tot mai numeroase ale păcii din întreaga «lume îşi propun aceleaşi ţeluri, Congresul vrea să se facă expo=«nentul acestor ţeluri.

«Iată de ce Congresul adresează un apel solemn popoare=«lor şi guvernelor. Trebuie să se pună capăt intervenţiei armate «în Orientul apropiat luptînd pentru retragerea imediată a tru=«pelor străine în această regiune.

«Trebuie convocată o conferinţă la nivel înalt care va «permite să se facă primii paşi pe calea colaborării interna=«ţionale.

«Trebuie realizată încetarea controlată o experienţelor cu «arma nucleară, care va deschide calea spre dezarmarea gene= «rală şi controlată. Această dezarmare va permite să se folo= «sească pentru dezvoltarea economică şi ridicarea nivelului de «trai al popoarelor resursele umane şi materiale care sînt folosite «în prezent pentru pregătirea războiului.

«Guvernele trebuie să renunţe la «războiul rece» deoarece «el nu poate duce decît la o catastrofă atomică. Guvernele «trebuie să recunoască dreptul tuturor popoarelor la indepen= «denţă, dreptul de a dispune în mod liber şi suveran de bo= «găţiile şi de soarta lor.

«Chemăm toate forţele iubitoare de pace să lichideze di= «vergenţele care există între ele şi să ajungă la un acord. Ele «trebuie să avertizeze opinia publică împctriva primejdiei care «ameninţă, să o mobilizeze pentru ca popoarele să fie atrase în «lupta pentru pace.

«Şi atunci omenirea, eliberată de primejdia şi teama faţă «de pericolul atomic, va putea, în sfîrşit, să se ocupe în con= «diţii de pace şi de făurirea unui viitor demn şi trainic».

## DECLARAŢIA CONGRESULUI MONDIAL PENTRU DEZAR= MARE ŞI COLABORARE INTERNAŢIONALĂ CU PRIVIRE LA DEZARMARE

«Raza de acţiune şi forţa distructivă a armelor moderne, «şi îndeosebi a armei nucleare, sporesc neîncetat. În multe ţări «se creiază stocuri de aceste arme. Creşte numărul rampelor «pentru lansarea rachetelor, al depozitelor de arme nucleare şi «al altor construcţii militare, adesea sub formă de baze străine, «care ştirbesc suveranitatea statelor.

«Astfel au fost create regiuni deosebit de primejdioase unde «pot izbucni incidente care contrar voinţei popoarelor le vor «atrage în conflicte armate.

«Zborurile continue ale bombardierelor încărcate cu arme «atomice deasupra Angliei şi Arcticei, înzestrarea şi organizarea «armatelor care urmează într=o măsură tot mai mare linia «înarmării atomice, ştirea că zone atît de importante ca Ger= «mania occidentală şi Coreea de sud sînt înzestrate cu arma «atomică, măresc primejdia. După cum arată agresiunea din «Orientul apropiat, omenirea poate deveni în orice moment mar= «toră a acestui lanţ de catastrofe care ar aduce ruină şi «distrugerea tuturor popoarelor lumii.

«Această cursă spre război şi distrugere trebuie oprită.

«Este absolut necesar ca primă măsură să înceteze imediat «şi necondiţionat exploziile experimentale ale armelor atomice şi «termonucleare. Aceasta o cer toate popoarele. Necesitatea aces= «tei măsuri a fost arătată de eminenţi oameni de ştiinţă. Res= «pectarea ei poate fi uşor controlată. Această măsură a şi fost «luată în mod unilateral de către guvernul U.R.S.S.

«Nici un motiv, nici un pretext nu pot fi admise ca jus=

«tificare a continuării acestor experienţe, care reprezintă ele=
«mentul esenţial al încordării în relaţiile internaţionale şi des=
«pre care ştim că de pe acum dăunează sănătăţii a zeci de
«mii de oameni şi pun în primejdie soarta generaţiilor viitoare.
«Continuînd aceste experienţe, S.U.A. şi Anglia îşi asumă o
«grea răspundere.

«Proiectul guvernului francez de a efectua experienţele în
«Sahara, cererea unor ţări, printre care şi Republica Federală
«Germană, de a produce sau de a dispune de arma nucleară
«contravin intereselor şi năzuinţelor popoarelor şi împiedecă even=
«tuale tratative.

«Crearea unor zone din care să fie înălurată imediat
«arma nucleară, să fie retrase treptat trupele străine şi să fie
«lichidate bazele militare străine şi întreprinderile industriei de
«război cu mare capacitate de producţie ar avea o importanţă
«extrem de mare pentru preîntîmpinarea unui atac prin surprin=
«dere în regiunile primejdioase ale lumii. Exercitarea în comun
«a controlului asupra dezarmării în aceste zone ar deschide
«perspective mult mai largi pentru dezarmare.

«Interzicerea experienţelor şi a folosirii armei atomice, redu=
«cerea armamentelor clasice în condiţiile neîncrederii care carac=
«terizează în prezent relaţiile dintre state trebuie înfăptuite sub
«controlul internaţional.

«In cursul tratativelor din ultimii ani experţii au elaborat
«planuri de măsuri pentru dezarmare, însoţite de măsurile nece=
«sare de control şi inspecţie, bazate pe încredere reciprocă.

«Stabilirea justă a măsurilor de reducere treptată a arma=
«mentelor clasice şi excluderea armei atomice pot asigura o situa=
«ţie în care nici un grup de state să nu poată considera că
«securitatea lui este subminată în favoarea altui grup.

«Dezarmarea nu trebuie să fie înghеţată în aşteptarea
«reglementării dificultăţilor politice. Tocmai pentru că continuă
«să existe sau izbucnesc noi crize serioase care pun în primejdie
«pacea în întreaga lume este extrem de important să se pă=
«şească în mod hotărît şi neîntîrziat pe calea dezarmării. Pri=
«mele măsuri de dezarmare, contribuind la restabilirea încrederii
«internaţionale vor uşura totodată adoptarea de noi măsuri şi
«reglementarea divergenţelor politice principale. De aceea, este
«necesară reluarea imediată a tratativelor cu privire la dezar=
«mare într=o formă care să asigure o discuţie cinstită şi o rezol=
«vare rapidă a problemei fie în cadrul unei conferinţe la cel
«mai înalt nivel, fie prin mijloacele O.N.U., fie convocîndu=se
«o conferinţă internaţională specială. Conferinţa mondială pen=
«tru dezarmare la care să fie reprezentate toate guvernele ar
«trebui să se întrunească nu mai tîrziu de anul 1959.

«Cursa continuă a înarmărilor atrage după sine cheltuieli
«uriaşe, care împovărează mult bugetul statelor, frînează sau
«reduc la zero ridicarea nivelului de trai precum şi dezvoltarea
«tehnică necesară multor ţări.

«Se exprimă adesea temerea că reducerea cheltuielilor mili=
«tare ar putea atrage după sine şomaj şi criză economică. Dim=
«potrivă, reprofilarea pentru producţia de pace a ramurilor care

«lucrează în prezent pentru înarmare poate conveni tuturor ţă=
«rilor indiferent de orînduirea lor economică şi socială.

«Date fiind evenimentele din Orientul Apropiat, căre sub=
«mineazâ pacea din întreaga lume, opinia publică va aprecia
«în modul cuvenit rolul bazelor militare şi primejdia îngrozitoare
«a folosirii armei atomice în fiecare conflict.

«Opinia publică constituie o forţă capabilă să obţină de=
«zarmarea. Toţi aceia cărora le revine o anumită răspundere
«trebuie să depună eforturi uriaşe: trebuie să însufleţească la
«luptă şi să arate consecinţele morale şi economice ale producţiei
«şi stocării de armament.

«Cererea de pace exprimată de opinia publică este fără
«precedent în istorie. Ea poate dobîndi o forţă atît de hotărî=
«toare încît odată început procesul dezarmării să devină irever=
«sibil. Atunci omenirea va cunoaşte într=o lume lipsită de pri=
«mejdie şi teamă, nenumăratele roade ale ştiinţei şi tehnicei».

Fiecare luptător pentru cauza păcii are astăzi speranţa că Do=cumentele adoptate la Adunarea de la Stockholm vor contribui la încetarea războiului rece care deformează aspiraţiile societăţii umane, care o desfigurează. Documentele de la Stockholm arată întregii omeniri urmările cursei înarmărilor şi urmările experienţelor nucleare şi cheamă pe toţi cei care iubesc viaţa şi pacea la o acţiune cît mai stăruitoare contra pericolului atomic, pentru dezarmare şi cooperare între naţiuni.

* * *

O înţelegere între marile puteri asupra dezarmării va stimula *desfăşurarea forţelor productive mondiale, va îmbunătăţi condiţiile de trai ale popoarelor şi va dezvolta viaţa culturală a omenirii.*

Mulţi dintre delegaţii popoarelor la Congresul de la Stockholm au arătat că războiul rece, cursa înarmărilor împiedecă şi stînjenesc relaţiunile economice şi comerciale între state. Militarizarea economiei, cum a spus *V. Nestorov* (Uniunea Sovietică), discriminarea şi schim=burile comerciale nu pot contribui la desfăşurarea relaţiilor interna=ţionale, la îmbunătăţirea condiţiilor de trai ale populaţiei şi la redu=cerea şomajului ba, dimpotrivă, ele pot determina declin şi dezordine în viaţa economică. Climatul de încredere între ţările cu regimuri diferite ar putea contribui la dezvoltarea comerţului internaţional şi în cele din urmă la aşezarea păcii în lume.

Tensiunea internaţională a fost alimentată de unele cercuri eco=nomice din ţările occidentale. Restricţiile în ce priveşte acordarea creditelor sau a schimburilor comerciale, embargourile, blocadele eco=nomice au fost procedeele folosite de aceste cercuri pentru a opri pro=cesul de dezvoltare a vieţii economice din statele socialiste. Statele socialiste însă au dezvoltat cooperarea economică între ele şi au intensificat sforţările lor pentru dezvoltarea economiei şi a industriei datorită acestor relaţiuni economice pe bază de egalitate şi de ne=amestec în treburile interne; în familia statelor socialiste domneşte pacea şi încrederea.

Prin Profesorul *Oscar Lange* (Polonia) şi prin *M. Alonzo Aguilar* (Mexic) Adunarea de la Stockholm cere intensificarea legăturilor comerciale între vest şi est adică între ţările capitaliste şi socialiste întrucît legăturile comerciale duc la reducerea tensiunii politice, la apropiere şi înţelegere, la coexistenţă paşnică, la mărirea producţiei, la ridicarea nivelului de viaţă al tuturor oamenilor.

Adunarea de la Stockholm prin solii popoarelor a făcut mai multe recomandări privind relaţiunile economice dintre state. Ajutorul tehnic economic şi financiar acordat ţărilor slab dezvoltate să se dea fără condiţii care ar stîrbi independenţa, libertatea şi suveranitatea acestor ţări. Naţiunile care dispun de mari resurse tehnice, economice şi financiare trebuie să pună aceste resurse la dispoziţia tuturor pentru îmbunătăţirea condiţiilor de trai din toată lumea ; să se reducă bugetele de război pentru ca economiile rezultate să fie folosite la intensificarea cooperării internaţionale, tehnice, economice şi financiare, desfiinţarea tuturor restricţiilor cu caracter politic impuse prin anumite legi care împiedecă relaţiile comerciale între ţări ; combaterea procedeelor de tip «dumping» şi în general a metodelor, discriminatorii care pot adînci prăpastia între state.

Nu există nici o îndoială că statornicirea relaţiilor economice şi comerciale pe baza acestor recomandări izvorîte din intenţii curate va duce la libertate naţională, la pace. Este bine ştiut că influenţa excesivă a unei ţări asupra comerţului altei ţări se transformă într-o politică care în cele din urmă duce la subjugare şi politică şi economică, ceea ce nu corespunde idealurilor pentru care luptă popoarele.

* * *

Alături de relaţiunile economice şi comerciale care pot duce la apropierea ţărilor, la statornicirea păcii în lume, alt factor care duce la cunoaşterea, înţelegerea şi înfrăţirea oamenilor şi a popoarelor este cultura. Creaţiile culturale poartă pecetea unui popor, a unei epoci, a unui teritoriu naţional dar ele, de cele mai multe ori, sînt rezultatele unor eforturi colective internaţionale, unor influenţe din afară. Ideile mari nu pot fi zăgăzuite, ele circulă, inspiră artişti, scriitori, poeţi, ele joacă un mare rol în creaţiile culturale naţionale. Cultura în genere este un factor de pace foarte important. Ea poate înăbuşi egoismul individual şi naţional, ea poate cum spunea la adunarea de la Stockholm Profesorul *Artur Lundkvist*, contribui la unitatea lumii.

Din nefericire există, astăzi, numeroase obstacole în calea schimburilor culturale ; obstacole politice, economice şi psihologice dintre care unele sînt greu de eliminat. Cele mai multe din obstacolele acestea sînt determinate de condiţiile impuse de războiul rece.

Este absolut necesar ca operele literare, filmele, tablourile, echipele artistice, marii creatori să circule fără nici o stingherire în toată lumea. Bunurile culturale şi marii artişti, actori, dirijori, muzicieni, pictori, scriitori – trebuie primiţi cu toată căldura în toate părţile pentru că ei spulberă anumite prejudecăţi, anumite idei false despre oameni şi despre aşezămintele şi orînduirile lor sociale şi politice.

Congresul de la Stockholm a dat oamenilor de cultură din di-

ferite părţi ale lumii posibilităţi excelente de a lega prietenii şi de a coopera între ei.

Scriitorii şi artiştii care au luat parte la lucrările acestui con=gres au cerut sporirea activităţilor culturale în serviciul păcii, dez=voltarea şi întărirea schimburilor culturale între ţări. Schimburile cul=turale ar putea antrena mase mari de oameni în lupta pentru păs=trarea valorilor culturale, pentru apărarea şi întărirea păcii în lume.

* * *

Poporul romîn alături de popoarele iubitoare de pace din lu=mea intreagă a trimis o delegaţie la Adunarea de la Stockholm, condusă de acad. Mihail Ralea. În numele delegaţiei poporului ro=mîn, acad. M. Ralea a vorbit în şedinţa plenară din 18 iulie. Adu=cînd salutul delegaţiei romîne Dsa a spus că poporul romîn doreşte pacea deoarece numai în timp de pace este posibil progresul. Primejdia unui nou război există deoarece grupuri de oameni din anumite ţări occidentale urmărind profituri personale nesocotesc voinţa şi inte=resele popoarelor mai mici. Poporul romîn îşi arată profunda sa des=aprobare faţă de politica acestor oameni, faţă de politica de ames=tec în treburile interne ale ţărilor din Orientul Apropiat şi Mijlociu înăbuşind lupta dusă de popoarele din acea parte a lumii împotriva colonialismului.

Alături de luptătorii pentru apărarea păcii din întreaga lume, în numele delegaţiei poporului romîn acad. M. Ralea a protestat cu hotărîre împotriva intervenţiei armate; împotriva agresiunii săvîrşită de Statele Unite ale Americii şi de Marea Britanie în Liban şi Lor=dania; Dsa a cerut imediata retragere a trupelor din acele ţări şi respectarea dreptului popoarelor arabe la libertate şi independenţă.

Referindu=se la poziţia de tărăgănare a puterilor occidentale în problema conferinţei la nivel înalt, conducătorul delegaţiei romîne, a aratat că în realitate puterile occidentale nu doresc să ducă trata=tive pentru rezolvarea problemelor litigioase.

În continuare acad. M. Ralea a expus poziţia ţării noastre faţă de principalele probleme ale situaţiei internaţionale şi măsurile pe care le=a luat guvernul R. P. Romîne în vederea dezvoltării multila=terale a colaborării pe plan internaţional pentru a contribui la slă=birea încordării internaţionale. Dsa a amintit de reducerile efective=lor forţelor armate ale R. P. Romîne, de eforturile repetate ale gu=vernului R. P. Romîne îndreptate spre dezvoltarea unei largi cola=borări între ţările balcanice, de relaţiile economice ale Romîniei cu 70 de ţări. R. P. Romînă sprijină dezvoltarea colaborării culturale internaţionale ca factor important de cunoaştere reciprocă şi apro=piere între ţări şi popoare.

* * *

La congresul de la Stockholm, alături de oamenii de ştiinţă şi de maeştrii artelor, de bărbaţii cu rosturi de seamă în cîrmuirea sta=telor şi de delegaţii organizaţiilor muncitoreşti, au fost reprezentate şi marele religii ale lumii.

In delegaţiile a numeroase popoare au fost înalţi ierarhi, preoţi

şi alţi deservenţi ai cultelor, reprezetînd pe creştiinii ortodocşi, roma=no=catolici şi protestanţi sau pe budişti, mahomedani şi mozaici. Înte=meind=se pe propriile lor învăţături de credinţă, cu toţii au vorbit despre idealul comun al oamenilor de a trăi în pace şi de a munci împreună cu dragoste unul faţă de altul. Conţinut asemănător au avut şi mesajiile pe care le–au trimis congresului unii slujitori bise=riceşti.

Astfel, în numele Bisericii Ortodoxe Ruse, *Patriarhul Alexei* a trimis către Congresul de la Stockholm următorul mesaj: «Salut con=gresul mondial şi îi urez succes deplin în realizarea scopurilor sale nobile. Fie ca războiul să dispară pentru totdeauna iar pacea şi în=frăţirea să se inscăuneze între popoare. Acest lucru îl aşteaptă şi îl cer oamenii din lumea întreagă. Pentru creştini aceasta constituie împlinirea voinţei divine». Iar, la Stockholm, *Mitropolitul Nicolae Crutiţchi*, a rostit una din cele mai frumoase cuvîntări care s=au auzit în sala congesului, stăruind asupra unităţii tuturor oamenilor de bine pentru înlăturarea războiului.

*Patriarhul Chiril*, în numele credincioşilor ortodocşi din Bulgaria şi *Mitropolitul Iustin al Moldovei*, în numele credincioşilor ortodocşi din Romînia, au arătat deopotrivă, în şedinţele speciale ale repre=zentanţilor cultelor religioase, atît temeiurile religioase ale luptei pen=tru apărarea păcii cît şi acţiunile necontenite pe care le duc cele două biserici în acest scop.

În numele organizaţiei de luptă pentru pace a clerului romano=catolic din Ungaria «Opus pacis», arhiepiscopul de Kalocza *Iosif Grosz* a trimis Congresului de la Stockholm un frumos mesaj în care arată că activitatea pentru pace se desfăşoară «...exact în spiritul Evangheliei şi potrivit cu directivele Papei Pius al XII=a, şeful Bise=ricei Catolice, care – afirmă Arhiepiscopul Iosif Grosz –; de la urcarea sa pe tron, a propovăduit fără încetare şi a recomandat pacea...»

Preotul anglican *L. John Collins*, decanul catedralei sf. Paul din Londra în mesajul său, declară că simplul fapt de a vorbi de folosirea armelor atomice «este cu totul incompatibil cu Evanghelia şi nu face decît să violeze sentimentele de umanitate şi demnitate». Iar *Vince Goring*, preot anglican din Canada a stăruit în cuvîn=tarea sa asupra primejdiei radiaţiilor rezultate din experienţele cu armele atomice pentru sănătatea omenirii, arătînd în încheiere că serviciul social al Bisericii sale a cerut guvernului canadian să pro=testeze împotriva experienţelor cu arme atomice.

Din partea protestanţilor amintim mesajiile arhiepiscopului Le=tonei *Gustav Turs* şi a pastorului *Martin Niemöller* din Germania Occidentală care au făcut urări de izbîndă Congresului pentru dezarmare şi cooperare internaţională de la Stockholm.

Pe lîngă participarea la dezbaterile din şedinţele plenare ale Congresului, reprezentanţii confesiunilor creştine au ţinut şi şedinţe speciale, în care au analizat modalităţile de intensificare a acţiunii de luptă pentru pace în rîndurile credincioşilor lor, potrivit cu în=drumările congresului pentru dezarmare şi cooperare internaţională. În încheerea acestor şedinţe ei au alcătuit următorul apel *către creş=tinii din toate părţile lumii*: «Astăzi cînd o groaznică primejdie ameninţă planeta noastră, mai mult ca oricînd este necesar să nu rămînă mută conştiinţa creştină.

Fraţi creştini, care aveţi una şi aceeaşi evanghelie, a păcii şi a dragostei, ucenici ai aceluiaşi Hristos.

Să închinăm toate eforturile noastre luptei împotriva acestei primejdii care ameninţă lumea.

Să chemăm pe fraţii noştri în Hristos din toate ţările care au fost sau nu reprezentaţi la Congresul pentru pace de la Stockholm să întreprindă o acţiune unită pe lîngă guvernele noastre cerîndu=le să se ridice pentru apărarea păcii.

Este o crimă împotriva lui Dumnezeu,care a înzestrat pe om cu viaţa să se continue experienţele nucleare şi să se dobîndească arme atomice pentru atacarea şi distrugerea acestei vieţi a omului.

Este incompatibil cu conştiinţa noastră creştină să existe dispute internaţionale în vreun fel despre războiul rece sau despre primejdia celui de al III=lea război mondial.

Dumnezeul nostru, zice Profetul Isaia – este Domnul Păcii, şi spi=ritul de ură şi de război trebuie înlocuit pentru totdeauna cu duhul păcii şi al dragostei.

«Noi slujitori ai religiei creştine din diferite ţări ale Răsăritului şi Apusului, adunaţi la Congresul pentru Pace de la Stockholm, fa»cem un apel către toţi creştinii din lume să se unească cu noi, în numele lui Dumnezeu, pentru a ridica glasul nostru în apărarea fier=binte a păcii, şi să roage pe Mîntuitorul nostru pentru izbînda cau=zei noastre».

Acest apel adresat creştinilor de pretutindeni de reprezentanţii confesiunilor creştine la Congresul de la Stockholm a fost îndată urmat de chemări asemănătoare adresate credincioşilor altor religii din lume.

Apoi, ca o încoronare a hotărîrii reprezentanţilor fiecărei reli=şii de a intensifica acţiunea pentru dezarmare şi cooperare interna=ţională în cadrul propriilor lor religiuni, în scopul unei acţiuni co=mune a fost adresat către credincioşii tuturor religiilor din lume o scurtă Chemare, în care se spune:

«Noi, reprezentanţii clerului din diferite ţări ale Răsăritului şi Apusului, cu credinţe diferite, venind la Congresul pentru pace de la Stockholm, facem o chemare fierbinte către toţi credincioşii din lume, în numele credinţelor noastre atît de scumpe inimilor noastre,

de a protesta împotriva armelor nucleare şi, în primul loc îm=potriva experienţelor nucleare;

de a cere de la guvernele noastre negocieri pacifice în toate diferendele internaţionale;

de a înceta cursa criminală a înarmărilor care duce la un nou război.

Credincioşi, cerinţele conştiinţei şi omeniei ne fac pe noi, în deosebi în aceste zile de încordare, să ridicăm glasul nostru răsu=nător într=o chemare către credincioşii tuturor religiilor.

Fie ca chemarea noastră să cuprindă pe credincioşii din întrea=ga lume».

* * *

În stăruitoarea luptă pentru apărarea şi întărirea păcii în lume, adunarea de la Stockholm, marele sfat al păcii, este un moment de o importanţă deosebită. Acest sobor al înfrăţirii vădeşte voinţa de pace a popoarelor şi hotărîrea de a o apara.

Delegaţii apărătorilor păcii şi=au aratat sentimentele de mînie şi de indignare faţă de agresiunea imperialiştilor occidentali în Li= ban şi Iordania, faţă de uneltirile acestora pentru declanşarea unui nou război.

Cuvîntările care au fost rostite, documentele ce au fost adop= tate sînt chemări vibrante pentru încetarea acţiunilor agresive, pen= tru încetarea experienţelor nucleare, sînt chemări la colaborare inter= naţională, la pace. Cei ce au adoptat aceste documente reprezintă o forţă politică şi morală uriaşă «forţa invincibilă şi fără precedent în istorie a mişcării contimporane a popoarelor pentru apărarea păcii».

Cei care urzesc un nou război, cei care urmăresc profituri, cei care batjocoresc popoare mici prin intervenţiile lor agresive trebuie să ţină seama de această forţă, trebuie să ţină seama de voinţa şi hotărî= rea popoarelor de a apara pacea.

Apelul şi Chemarea Congresului de la Stockholm au un puter= nic răsunet în toată lumea. Aceste documente sînt întîmpinate cu căldură deoarece arată căile care duc la înlăturarea unui nou răz= boi, la înţelegere, la pace.

Poporul nostru dornic de libertate şi independenţă stăruie în ac= ţiunea de apărare a păcii prin munca sa încordată, prin înfăptui= rile sale necunoscute pînă acum în istoria sa.

Ideia păcii însufleţeşte, deopotrivă, pe savanţii noştri, pe scrii= tori, pe artişti, pe muncitori, pe ţărani, pe toţi fii patriei noastre.

Cunoscînd urmările celor două războaie mondiale poporul nos= ttu doreşte pacea cu toate popoarele, cere încetarea cursei înarmă= rilor, dezarmarea, înterzicerea armelor atomice, renunţarea la poli= tica «de pe poziţii de forţă», renunţarea la războiul rece, rezolvarea tuturor problemelor internaţionale prin tratative într=o atmosferă de încredere şi sinceritate.

Împreună cu tot poporul romîn slujitorii şi credincioşii Bisericii ortodoxe romîne apără prin misiunea şi munca lor pacea. Calea aceasta este indicată de conştiinţa lor umană şi cetăţenească, de conştiinţa lor creştină. Ca cetăţeni loiali ei stăruie pentru prosperi= tatea Patriei, pentru binele obştesc, pentru bunăvoire între oameni. Ca fii ai Bisericii ei se silesc să arate că dumnezeeasca învăţătură a Mîntuitorului Hristos, Domnul păcii, este pentru ei o poruncă, o călăuză, o piatră unghiulară.

Ascultînd de poruncile dumnezeeşti şi de glasul tainic al con= ştiinţei lor ei întîmpină Documentele Congresului de la Stockholm şi le răspîndesc în căminurile şi în sufletele tuturor. Ei nu pot rămîne nepăsători cînd văd că pacea este ameninţată de unii oameni prin întreţinerea războiului rece, prin umilirea popoarelor mici, prin agre= siuni ca cea din Liban şi Iordania, prin continuarea experienţelor cu armele nucleare, prin fel de fel de procedee neadmise de conştiinţa şi demnitatea omenească.

Acum, cînd unii «plănuiesc răutăţi în inimile lor», cînd zăngă= nesc săbiile lor ca să înfricoşeze, slujitorii şi credincioşii Bisericii or= todoxe cu sufletele luminate de flacăra iubirii muncesc neîncetat pen= tru înfăptuirea binelui comun şi roagă pe Dumnezeul milelor şi al îndurărilor să reverse darurile sale cele bogate, pacea sa, peste viia pe care a sădit=o, peste lumea sa.

# DAVID ADUCE CHIVOTUL LEGĂMÎNTULUI LA IERUSALIM ŞI SE GÎNDEŞTE SĂ CLĂDEASCĂ DOMNULUI TEMPLU II Sam. 6-7 *)

## CAP. 6.

1. Şi iarăşi a adunat David pe toţi fruntaşii din Israel, în număr de treizeci de mii.

2. Şi s-a sculat David şi a purces, cu tot poporul care era cu el, să ridice din Baala-Iuda chivotul lui Dumnezeu, unde se invocă numele Domnului Savaot cel ce şade pe heruvimii de pe el.

3. Şi au încărcat chivotul lui Dumnezeu într-un car nou, după ce l-au scos din casa lui Aminadab, care era pe deal. Iar Uza şi Achio, fiii lui Aminadab, mînau carul cel nou.

4. Şi cînd l-au ridicat din casa lui Aminadab care era pe deal... alături de chivotul lui Dumnezeu, iar Achio mergea înaintea chivotului.

5. Iar David şi toată casa lui dănţuiau înaintea Domnului din toate puterile, cîntînd cîntece, precum şi din lire, din timpane, din şiştre şi din cimbale.

6. Iar cînd au ajuns la aria Nacon, Uza şi-a întins mîna către chivotul lui Dumnezeu şi l-a ţinut bine, căci boii erau să-l răstoarne.

7. Şi s-a aprins mînia Domnului împotriva lui Uza şi l-a lovit acolo Dumnezeu, pentru greşală, şi a murit lîngă chivotul lui Dumnezeu.

8. Şi David s-a tulburat foarte mult că Domnul a sfărîmat pe Uza, şi a numit locul acela Pereţ-Uza pînă în ziua de astăzi.

9. Şi s-a înspăimîntat David în ziua aceea înaintea Domnului şi a zis: «Cum va putea ajunge la mine chivotul Domnului?».

10. De aceea David nu a vrut să aducă chivotul Domnului la el, în oraşul lui David, ci l-a dus David în casa lui Obed-Edom gatitul.

---

*) Fragment din: *Cele două cărţi ale lui Samuel*, traduse din limba originală ebraică (după textul preparat de Rud. Kittel şi editat cu titlul: ספר שמואל Liber Samuelis, praeparavit Rud. Kittel Lipsiensis, Editio tertia, denuo elaborata. Stuttgartiae, Priv. Württ. Bibelanstalt", 1933) şi comentate de Prof. Dr. Nicolae Cotos (în manuscris).

11. Şi chivotul Domnului a rămas în casa lui Obed-Edom din Gat trei luni. Şi Domnul a binecuvîntat pe Obed-Edom şi toată casa lui.

12. Şi i s-a spus regelui David zicîndu-se: «Domnul a binecuvîntat casa lui Obed-Edom şi toate cîte are, pentru chivotul lui Dumnezeu». Atunci David s-a dus şi a ridicat chivotul lui Dumnezeu, din casa lui Obed-Edom, şi l-a adus cu bucurie în Oraşul lui David.

13 Şi, după ce purtătorii chivotului Domnului făcuseră şase paşi, el a jertfit un bou şi un viţel gras.

14. Şi David dănţuia din toate puterile înaintea Domnului. Şi era încins cu un efod de in.

15. Astfel David şi toată casa lui Israel aduceau chivotul Domnului, cu strigăte de bucurie şi în sunet de trîmbiţă.

16. Iar cînd chivotul Domnului pătrundea în oraşul lui David, Mical, fiica lui Şaul, s-a uitat pe fereastră şi a văzut pe regele David săltînd şi dănţuind şi l-a dispreţuit în inima ei.

17. Şi au adus chivotul Domnului şi l-au aşezat la locul lui, în mijlocul cortului, pe care îl întinsese David, şi apoi David a adus arderi de tot şi jertfe de pace înaintea Domnului.

18. Şi cînd a isprăvit de adus arderile de tot şi jertfele de pace, David a binecuvîntat poporul în numele Domnului Savaot.

19. Şi a împărţit la tot poporul, la toată mulţimea Israelului, şi la bărbaţi şi la femei, la fiecare cîte o pîine, cîte un eşpar şi cîte o turtă de struguri. Apoi tot poporul s-a dus, fiecare la casa lui.

20. Şi s-a întors David să-şi binecuvinteze casa sa. Şi Mical, fiica lui Şaul, a ieşit să-l întîmpine pe David şi a zis: «Cît de măreţ s-a arătat astăzi regele Israelului, care s-a dezgolit astăzi înaintea ochilor roabelor, robilor săi, cum s-ar dezgoli un om de nimic!».

21. Însă David a grăit către Mical: «Înaintea Domnului, care m-a ales pe mine în locul tatălui tău şi în locul casei lui întregi, ca să mă aşeze principe peste poporul Domnului, peste Israel — am dănţuit înaintea Domnului.

22. Şi mă voi umili şi mai mult decît atît şi voi fi josnic în ochii mei, şi cu roabele despre care ai vorbit tu, cu ele voi fi în cinste».

23. Şi Mical, fiica lui Şaul, nu a avut nici un copil pînă cînd a murit.

## COMENTAR LA CAPITOLUL 6.

1. După înfrîngerea Filistenilor, relatată în capitolul anterior, David adună pe «toţi fruntaşii» Israelului, adică toată armata sa mai aleasă, toate autorităţile şi pe toţi oamenii mai de seamă din Israel, — în număr total de treizeci de mii — pentru a pleca cu ei la Baala-Iuda, să aducă de acolo, la Ierusalim, cu toată pompa şi strălucirea cuvenită, Chivotul Legămîntului, sanctuarul naţional al Israelului, pentru ca acest oraş de reşedinţă, capitală şi centru politic, să devină astfel totodată şi centrul religios al poporului Israel.

După intrarea Israeliților în pământul făgăduinței, Chivotul Legământului era așezat statornic în Șilo, în cortul mărturiei. Dar într-o luptă cu Filistenii, în care Israeliții au fost bătuți, el a căzut în mîinile Filistenilor, care însă l-au trimis înapoi Israeliților, în urma unor plăgi cu care Domnul îi bătuse (I Sam. 4. 7-12; 5; 61.).

Israeliții nu l-au mai putut duce înapoi la Șilo, ci l-au dus la Chiriat-Iearim și l-au așezat în casa lui Aminadab, pe deal, iar pe Eleazar, fiul acestuia, l-au sfințit ca să păzească chivotul Domnului (I Sam. 7, 1). Acolo chivotul a stat «douăzeci de ani» (I Sam. 7, 2).

Localitatea «Baal-Iuda», (adică Baal în Iuda, spre deosebire de alte locuri cu numele Baal, care se aflau în ținuturile seminției Dan și Simeon), se mai numea și Chiriat-Iearim (Orașul pădurii, I Sam. 7,1), Chiriat-Baal (Orașul lui Baal, Ios. 15, 50) și Baala (I Cron. 13, 6).

«Chivotul lui Dumnezeu, unde se invocă numele Domnului Savaot, cel ce șade pe cheruvimii de pe el», de pe chivot (v. 2), sau și: Chivotul lui Dumnezeu care își are numele după Domnul Savaot, cel ce tronează pe cheruvimii de pe el (de pe chivot).

Descrierea și semnificația chivotului vezi-o în comentarul de la I Sam. 4, 3.

Ei «au încărcat chivotul într-un car» călcînd astfel dispozițiunile legii, care prevedea ca «nimeni să nu ducă chivotul, decît numai leviții» (I Cron. 15, 27; 4 Moise 4; 5 Moise 31, 25 ș. a.), căci «slujba lor este să ducă sfintele odoare, pe umerii lor» (4 Moise 7, 9). «Car nou», care adică nu a fost în atingere cu lucrurile profane.

3. «Uza», probabil prescurtat din Eleazar, (ca și Ozia din Azarie); «Achio» (fratele este Domnul).

4. Acest vers este defect; el trebuie complectat așa: «Și cînd l-au ridicat din casa lui Aminadab, care era pe deal, Uza mergea alături de chivotul Domnului, iar Achio mergea înaintea chivotului».

5. Transportul sărbătoresc al chivotului se face cu danțuri, cu cîntări și cu muzică instrumentală, — după obiceiul marilor serbări, religioase și politice orientale de pe atunci — executate de însoțitori în frunte cu David, și «din toate puterile», adică cu mare însuflețire.

6. La «aria Nacon», un loc unde se vede că terenul era pripuros, sau drumul prăvălatec, «boii erau să răstoarne» carul cu chivotul. Atunci Uza «și-a întins mîna», către chivot «și l-a ținut bine».

7. Dumnezeu «l-a lovit acolo» pe Uza, «pentru greșală, și a murit lîngă chivotul lui Dumnezeu», probabil de apoplexie. «Greșala» lui Uza a fost că el, nefiind levit, a îndrăznit să pună mîna pe chivot, pe care ca simbol al prezenței lui Dumnezeu (I Sam. 4, 7), nimeni n-avea voe nici măcar să-l vadă fără «să moară» (4 Moise 4, 20; I Sam. ; 6, 19), necum să pună chiar mîna pe el. Numai leviții aveau dreptul și datoria să-l transporte, și numai acoperit, fără să-l vadă (4 Moise 4, 15, 20). Cînd îl acopereau ei erau legați la ochi.

8-9. David «s-a tulburat foarte» (v. 8) «şi s-a înspăimîntat în ziua aceea înaintea Domnului» (v. 9), deoarece şi-a dat seama că răspunderea şi vina pentru greşelile, pentru care fusese pedepsit Uza, cădea în primul rînd asupra sa însuşi, fiindcă nu luase toate dispoziţiile necesare pentru observarea strictă a legii cu privire la transportarea chivotului. De aceea el, recunoscîndu-şi vinovăţia şi ne mai socotindu-se demn de harul Domnului, temîndu-se totodată şi de pedeapsa Domnului, nu duce chivotul Domnului la sine, ci îl aşează în casa lui Ebed-Edom Gatitul, un levit, ca măcar aşa să repare întru cîtva greşala ce făcuse cu ocazia transportării, lăsînd chivotul pe mîna unor neleviţi.

Unii comentatori sînt de părere că acel «Ebed» (rob) — Edom (al lui Edom o divinitate) — Gatitul (din Gat, un oraş filistean), nu ar fi fost israelit, ci păgîn, probabil filistean. David ar fi dus chivotul la acel păgîn, pentru ca vreo eventuală nouă pedeapsă din partea Domnului, pentru sacrilegiul comis de oamenii lui David, să cadă asupra aceluia şi nu asupra sa sau a oamenilor săi. Dar la I Cron. 15, 18, acest Obed-Edom este amintit ca făcînd parte dintre leviţi. Mai tîrziu el apare ca portar la cortul mărturiei şi ca cîntăreţ în procesiunea transportării chivotului la Ierusalim (I Cron. 15, 18, 21, 24; 16, 5).

11-12. După trei luni, David văzînd că Domnul nu pedepsise pe Obed-Edom, ci dimpotrivă binecuvîntase casa sa, mută chivotul «în Oraşul lui David» (Ierusalim). Se vede că locuinţa lui Obed trebuie să fi fost mai la marginea, sau chiar în afara oraşului, undeva prin apropiere.

La I Cron. 15, 15 se spune despre acest transport: «Şi fiii lui Levi (adică leviţii) au ridicat pe umeri chivotul lui Dumnezeu cu pîrghii, cum rînduise Moise după porunca Domnului». Se vede deci că de data aceasta David luase toate măsurile pentru respectarea legii privitoare la transportarea chivotului. Transportul se face iarăşi cu aceeaşi pompă: «cu dansuri, strigăte de bucurie şi în sunet de trîmbiţă» (v. 19).

13. După primii şase paşi, cînd «aduceau chivotul Domnului» (v. 15), David, văzînd că nu se mai întîmplă nimic rău, jertfeşte «un bou şi un viţel» drept mulţumire Domnului că de data aceasta îl ajută să transporte chivotul.

14. «David era învesmîntat într-o mantie de vison, şi tot aşa şi leviţii care duceau chivotul... David mai avea şi un efod de in» (I Cron. 15, 27). Efodul îl avea «încins, probabil peste mantie».

David îmbrăcase efodul, — care de altfel era haină preoţească — arătînd astfel că şi el, ca rege al statului teocratic, era oarecum părtaş la demnitatea preoţească.

15. David şi toată casa lui Israel, adică «David împreună cu bătrînii (autorităţile) Israelului şi căpitanii cei peste mii» (I Cron. 15, 25) şi cu mulţime de popor (descrierea mai amănunţită a transportării acesteia vezi la I Cron. 15, 16 ş. u.).

18. Fără să fie arhiereu sau preot, David «a binecuvîntat» totuşi «poporul în numele Domnului Savaot». Această faptă a lui nu poate fi socotită ca un amestec în atribuţiile preoţeşti sau ca o încercare de uzurpare a drepturilor arhiereşti, deoarece lui,

ca rege al poporului ales, deci ca locţiitorul regelui nevăzut al acestui popor, care era Domnul, deci ca factor de primul rang în conducerea teocratică, îi revenea o parte oarecare din caracterul sacerdotal (preoţesc) de care se foloseşte cu ocazia acestei serbări religioase atît de însemnată, cum făcuse şi cu îmbrăcarea efodului.

19. «Eşpar», cuvînt pe care îl găsim numai aici şi la I Cron. 16, 3 şi care după unii ar însemna: o bucată de carne, iar după alţii: o măsură de vin.

20. «Cîtă cinste şi-a făcut astăzi regele...» sînt cuvinte cu înţeles ironic, adică de bătaie de joc, prin care Mical, soţia lui David, vrea să spună că regele s-ar fi făcut de rîs, dezgolindu-se «în faţa roabelor robilor săi precum s-ar dezgoli un om de nimic». «Dezgolindu-se» însă nu înseamnă că David ar fi dănţuit în pielea goală, ci probabil şi-a lepădat numai mantia sau numai insignele regale, ca să poată executa mai cu uşurinţă şi mai bine acel dans religios. Astfel el s-ar fi prezentat în ochii mulţimii ca un «om de nimic», ca un cerşetor sau ca un tînăr fără nici o însemnătate, deoarece numai aceştia obişnuiau să se arate în public fără mantie.

21-22. David respinge cu hotărîre mustrarea soţiei sale. El a dansat «înaintea Domnului», care l-a făcut rege peste poporul lui Israil, în locul lui Şaul, tatăl ei.

Prin aceasta el a cinstit pe Domnul, umilindu-se pe sine. El se jura că în acest scop, adică pentru slăvirea lui Dumnezeu, se va «smeri» şi mai mult, umilindu-se în ochii săi proprii şi de bună seamă şi în ochii soţiei sale, Mical. Această umilinţă ar putea fi socotită desigur ruşinoasă de către cei mari ai zilei, şi neînţelegători. Dar în ochii «roabelor» de care a vorbit Mical, adică în ochii mulţimii de rînd, temătoare de Dumnezeu şi sincere, acela care se umileşte în faţa Domnului, va «fi în mare cinste».

## CAPITOLUL 7.

1. Şi regele locuia în casa sa, şi Domnul îi dăruise linişte de jur împrejur din partea tuturor inamicilor săi;

2. Şi a zis regele către Natan, profetul: «Ia priveşte: eu locuiesc în casă de lemn de cedru, pe cînd chivotul lui Dumnezeu stă în mijlocul scoarţelor».

3. Şi Natan a răspuns regelui: «Tot ce ai în cugetul tău, apucă-te şi îndeplineşte, fiindcă Domnul este cu tine».

4. Dar în noaptea aceea cuvîntul Domnulul a rostit către Natan:

5. «Du-te şi spune robului meu, lui David: «Aşa grăieşte Domnul: Vrei să-mi clădeşti casă, să locuiesc într-însa?

6. Doar eu nu am locuit în casă, din ziua cînd am scos pe fiii lui Israel din Egipt şi pînă în ziua de astăzi, ci am călătorit în adăpostul cortului.

7. Pretutindeni pe unde am umblat, cu toţi fiii lui Israel, grăit-am eu vreun cuvînt către vreunul din judecătorii Israelului,

cărora le poruncisem să pască pe poporul meu Israel, zicîndu-le: «De ce nu-mi clădiţi mie casă din lemn de cedru?».

8. Deci să spui aşa robului meu, lui David: Aşa grăieşte Domnul Savaot: Te-am luat de la tîrlă, de la oi, ca să te fac domnitor, peste poporul meu, peste Israel;

9. Şi am fost cu tine pretutindeni pe unde ai umblat, şi am stîrpit din faţa ta pe toţi inamicii tăi şi am făcut numele tău mare ca numele celor mari de pe pămînt;

10. Şi am pregătit un loc poporului meu, Israelului, şi l-am sădit să locuiască acolo şi să nu mai tremure; şi cei fărădelege să nu-l mai asuprească ca la început.

11. Şi ca din ziua cînd am pus judecători peste poporul meu Israel. Şi îţi voi da linişte din partea tuturor inamicilor tăi; şi Domnul îţi spune că îţi va face ţie casă, Domnul.

12.După ce zilele tale se vor împlini, şi vei dormi lîngă părinţii tăi, voi ridica sămînţa ta, de după tine, care va ieşi dinlăuntru coapsei tale, şi voi întări domnia ei:

13. Acela va clădi casă numelui meu, şi eu voi întări pe veci tronul domniei lui.

14. Eu îi voi fi părinte, şi el îmi va fi fiu, pe care, cînd va greşi, îl voi pedepsi cu varga omenească şi cu loviturile fiilor oamenilor.

15. Dar milostivirea mea nu o voi depărta de la el, cum am depărtat-o de la Saul, pe care l-am îndepărtat mai nainte de tine.

16. Ci statornice vor rămîne în veac casa ta şi în domnia ta în faţa ta, şi tronul tău întemeiat va fi pe vecie».

17. Întocmai cu toate aceste cuvinte şi cu această descoperire i-a grăit Natan lui David.

18. După aceea regele a intrat şi a stat înaintea Domnului şi a zis: «Cine sînt eu Stăpîne, Doamne, şi ce este casa mea, că m-ai adus pînă aici?

19. Şi aceasta a fost încă prea puţin în ochii tăi, Stăpîne Doamne; ci tu ai vorbit despre casa robului tău şi pentru vremuri îndepărtate. Este oare pravilă omenească aceasta, Doamne?

20. Şi atunci ce poate să-ţi mai zică David? Tu cunoşti pe robul tău, Stăpîne Doamne!

21. Pentru cuvîntul tău şi după inima ta ai făcut tot lucrul acesta mare şi ai dat descoperire robului tău.

22. Drept aceea, mare eşti tu Stăpîne Doamne; că nimeni nu este ca tine şi nu este alt Dumnezeu afară de tine, după toate cîte le-am auzit cu urechile noastre.

23. Şi care vreun alt popor de pe pămînt este ca poporul tău, ca Israelul, pentru care s-a dus Dumnezeu să şi-l cumpere ca să fie popor al său şi să-şi facă un nume şi să facă pentru ei lucruri mari şi înfricoşate, gonind, dinaintea poporului tău, pe care ţi l-ai răscumpărat din Egipt, pe păgîni şi pe zeii lor!

24. Tu ţi-ai întemeiat poporul tău Israel, popor al tău pentru vecie, şi tu, Doamne, făcutu-te-ai Dumnezeul lui.

25. Ci acum, Doamne Dumnezeule, cuvîntul pe care l-ai rostit despre robul tău, şi despre casa lui, îndeplineşte-l în veci şi fă precum ai zis;

26. Ca numele tău preamărit să fie în veac, zicîndu-se: «Domnul Savaot este Dumnezeu pentru Israel»; şi casa robului tău David să stea statornică înaintea ta.

27. Căci tu Doamne Savaot, Dumnezeul lui Israel, ai dat descoperire în urechea robului tău, zicînd: «Casă îţi voi clădi ţie». De aceea robul tău a prins inimă să se roage ţie cu această rugăciune.

28. Deci acum, Stăpîne Doamne, tu eşti Dumnezeu, şi cuvintele tale sînt adevăr; şi tu ai vorbit robului tău aceste lucruri bune.

29. Începe acum şi binecuvintează casa robului tău, ca să fie ea veşnic înaintea feţii tale; căci tu, Stăpîne Doamne, ai grăit, şi cu binecuvîntarea ta, binecuvîntată va fi casa robului tău pururea».

## COMENTAR LA CAPITOLUL 7.

2-3. «Natan», prescurtat din Natanael, sau Ionatan, înseamnă Darul lui Dumnezeu (Teodor). Acest profet, amintit pentru prima dată aici, trebuie să fi fost sfătuitor intim al lui David. El a avut un rol însemnat în domnia lui David, cum se va vedea mai departe.

«In mijlocul scoarţelor», adică într-un cort, acoperit cu scoarţe sau pînze de cort. David vrea să spună că nu se cuvine ca chivotul Domnului să stea într-un cort, în vreme ce el, David, locuieşte într-un palat luxos. Prin aceste cuvinte el dă de înţeles că se gîndeşte să construiască un templu în care să aşeze chivotul Domnului.

3. Profetul Natan aprobă gîndul acesta al lui David, îndemnîndu-l să şi-l îndeplinească, fiindcă Domnul este cu el, adică tot ce cugetă şi face un rege teocratic, trebuie să facă cu voinţa şi cu ajutorul lui Dumnezeu.

4. Dar în noaptea următoare Natan primeşte de la Domnul descoperirea ce urmează, cu ordinul de a o transmite lui David, descoperire din care se vede că planul lui David nu corespunde voinţei lui Dumnezeu.

5-7. În tot trecutul istoriei poporului Israel, nici în timpul lui Moise, nici sub judecători, şi nici sub domnia lui Şaul, primul rege teocratic, Domnul nu a cerut să i se clădească «casă de lemn de cedru», adică templu, ci «pretutindeni», pe unde a umblat cu fiii lui Israel, el, adică chivotul legămîntului, simbolul prezenţei lui Dumnezeu, a «călătorit în adăpostul cortului» sfînt.

8-11. Apoi Domnul aminteşte binefacerile pe care i le-a făcut lui David pînă acuma. L-a luat «de la tîrlă, de la oi», şi l-a făcut principe peste Israel (v. 8), ajutîndu-l să biruiască pe toţi duşmanii săi şi să-şi cîştige astfel glorie şi renume, făcîndu-i «numele mare ca numele celor mari de pe pămînt» (v. 9). De asemenea şi pentru poporul Israel, Domnul a pregătit un loc, în care l-a «sădit» să locuiască acolo, adică i-a pregătit o aşezare stabilă, statornică, cum pînă acuma încă nu avusese, unde să nu mai «tremure» de frica duşmanilor şi să nu mai fie asu-

prit, cum fusese «la început» (v. 10) ca şi din timpul Judecătorilor, adică în tot trecutul de pînă acuma (v. 11).

11-16. Domnul nu voieşte ca David să-i clădească un templu. La I Cron. 28, 3 se spune că David a zis: «Domnul mi-a spus: «Să nu zideşti templu numelui meu, că tu eşti om războinic şi vărsător de sînge». Totuşi pentru credinţa şi evlavia pe care David a dovedit-o prin intenţia sa de a clădi un templu, Domnul îi promite, că el, Domnul, îi «va face casă» lui, adică lui David (v. 11), că adică va «ridica sămînţa» de după el, şi va «întări domnia ei» (v. 12), şi că «Acela», adică unul din urmaşii lui, «va clădi casă numelui» Domnului, şi Domnul «va întări pe veci tronul domniei lui» (13).

Cine va fi «Acela»? Solomon sau Hristos?. Solomon a clădit strălucitul templu din Ierusalim. Prin Solomon s-a întărit şi domnia politică-teocratică în familia lui David. Dar «tronul» acestei domnii politice n-a rămas întărit pe veci în familia lui David.

Şi Hristos după ordinea sa omenească, prin maica sa, este urmaş al lui David (Mat. 1, 11 ş. u. Luca 3, 23. ş. u.), dar el nu a clădit un templu trecător, ci a clădit, adică a întemeiat împărăţia cea spirituală, religioasă, împărăţia cea veşnică, în care îşi are domnia sa, «tronul său pe veci».

La prima vedere se pare deci că aici e vorba de două persoane şi de două domnii cu totul deosebite una de alta. De aceea unii comentatori consideră această promisiune a Domnului, ca fiind exclusiv numai mesianică, că deci «Acela» ar însemna direct Mesia, adică Hristos, iar alţii sînt de părere că ea s-ar referi numai la Solomon, care va clădi casa Domnului.

O a treia părere însă este că această promisiune a Domnului pentru «sămînţa» lui David, se referă în înţeles verbal, propriu la urmaşii vremelnici a lui David, dintre care cel mai de seamă va fi Solomon, care va clădi templu şi pe care, «cînd va greşi», Domnul îl va «pedepsi cu vargă omenească», dar «milostivirea sa» nu o va îndepărta de la el, adică nu va lua domnia de la familia lui, cum o luase de la Saul (v. 14-15). Totodată însă această promisiune este şi mesianică, întrucît în înţeles tipic (prefigurat) ea se referă şi la «Acela din casa lui David, care va fi Mesia, a cărui mamă va fi din sămînţa lui David, dar căruia Domnul îi va fi «tată» şi el îi va fi Domnului «fiu», şi al cărui «tron» va fi întemeiat pentru vecie» (v. 16) în împărăţia veşnică a lui Dumnezeu.

18-21. După ce a ascultat cele spuse de Domnul prin profetul Natan, David, adînc mişcat şi simţind nevoia de a fi singur cu Domnul, intră în cortul mărturiei, ca, nestingherit de nimeni, să mediteze şi să se roage, aducînd în primul rînd, cu adîncă umilinţă, mulţumiri pentru îndurările şi pentru tot harul primit de la Domnul în tot trecutul său ca şi pentru marea promisiune, pe care Domnul pe neaşteptate i-o face pentru vremuri îndepărtate, adică pentru viitor.

19. Nu e limpede înţelesul cuvintelor: «Este oare pravilă omenească aceasta?». David prin această întrebare ar vrea să zică sau: Tu umbli cu mine după felul oamenilor, cum un om umblă

prietenește cu alt om? Sau: Oare aceasta, adică vecinicia și strălucirea casei mele, să fie pravilă, adică orînduire, pentru un biet om?. Să fi găsit tu pe un biet om vrednic de o promisiune atît de măreață?

20. David nu-și poate răspunde la această întrebare, și deci, cu umilință se supune voinței Domnului.

21. «Pentru Cuvîntul tău și după inima ta», adică pentru promisiunile de mai înainte (I Moise 49, 10; I Sam. 16, 12) și după voința și iubirea ta, mi-ai dat mie descoperirea ta («lucrul acesta mare»).

22-24. David laudă pe Domnul care este «mare» și afară de care «nu este alt Dumnezeu». David amintește apoi toate binefacerile Domnului față de poporul său, de Israel.

25-29. De la cele trecute și prezente David își îndreaptă gîndul către cele viitoare, și, prinzînd «inimă» (v. 27), adică încurajat de cuvintele Domnului, care «sînt adevăr» (v. 28), îl roagă să îndeplinească în veci precum a zis (v. 25), pentru ca slăvit să fie numele Domnului în veac (v. 26), și binecuvîntată să fie casa lu David deapururea (v. 29).

*Prof. Dr. NICOLAE COTOS*

# DIN LEGĂTURILE PATRIARHIEI DE CONSTANTINOPOL CU MOLDOVA ÎN EPOCA LUI VASILE LUPU

Istoria relaţiilor dintre Patriarhia de Constantinopol şi Moldova epocii lui Vasile Lupu, a cîştigat o contribuţie dintre cele mai cuprinzătoare prin publicaţia lui Fr. Pall «Les relations de Basile Lupu avec l'Orient» [1]). Studiul este însoţit de o anexă de documente care cuprinde o parte din corespondenţa lui Pantaleon Ligaridis cu cardinalul prefect al Propagandei, Anton Barberini şi cu secretarul acestei instituţii, monsegniorul Francisc Ingoli. Corespondenţa amintită, în număr de 24 de scrisori, se întinde asupra perioadei de aproape şase ani (20 octombrie 1642 şi 23 martie 1648), şi tratează sfîrşitul patriarhatului lui Parthenie I şi cel dintîi patriarhat al lui Parthenie II, apoi patriarhatul lui Ioanichie II. Lucrurile studiate, Pall le aminteşte numai în treacăt, el insistînd numai asupra datelor noi, oferite de materialul documentar pe care-l aduce. E natural dar, ca şi cea de a doua înscăunare a lui Partenie al II-lea, să fie dată foarte rezumativ, mai ales că anexa documentară ce se publică se opreşte la 23 martie 1648. Cum autorul anunţă că în articolul pe care-l discutăm se publică numai o parte din corespondenţa lui Pantaleon Ligaridis, şi că n-a avut intenţia de a da o nouă istorie a relaţiilor acestor patriarhi cu Moldova lui Vasile Lupu, ci numai de-a semnala aspectele noi ale acestor legături, ca şi rolul pe care l-au avut în declanşarea lor personalităţile atît de cunoscute ale lui Pantaleon Ligaridis şi Anastasie Pantellarius. Sperăm că, într-un viitor nu prea îndepărtat, autorul va publica un nou studiu, cu restul preţiosului material pe care îl posedă.

Deci, în cadrul acestui plan, e natural ca instalarea de a doua a lui Parthenie II, să nu fi fost adîncită şi nici relevate punctele de vedere noi. Pentru o viitoare cercetare de ansamblu, a relaţiilor dintre Patriarhia constantinopolitană şi Moldova epocei lui Vasile Lupu [2]), vom căuta, pe baza şi a unor ştiri documentare noi, să facem unele completări şi rectificări studiului menţionat.

Relaţiile dintre Biserica Ortodoxă din Constantinopole, sub

---

1) *Balcania, VIII*, Bucureşti, 1945, p. 66-140 (şi extras).

2) Lucrarea de sinteză capitală în materie, N. Iorga, *Vasile Lupu ca următor al împăraţilor din Răsărit*, Anal. Acad. Rom. Seria II, tom. XXXVI, Mem. Secţ. Ist.

patriarhatul lui Parthenie al II-lea [3]) şi Vasile Lupu domnul Moldovei, sînt cunoscute [4]). Conflictul dintre dînşii trebuia să vină şi din cauza legăturilor, din nou prieteneşti, dintre fostul patriarh şi domnul Moldovei [5]). Deşi s-ar părea că, în primii doi ani de patriarhat ai lui Parthenie II, conflictul n-a izbucnit pe faţă [6]), începînd din mai 1645, ruptura între dînşii era notorie şi o anunţa cu satisfacţie Pantaleon Ligaridis secretarului Propagandei [7]).

După cum se vede, Vasile Lupu ar fi vrut să repună în scaunul Patriarhal pe Parthenie I [8]), pe care l-a şi ajutat să scape din exil. După mazilirea lui Parthenie II, Parthenie I fiind mort, a fost ales patriarh Ioanichie, caracterizat de Ligaridis, în corespondenţa sa, drept bărbat inocent şi după nume şi după fapte [9]). Trebuie reamintit că mazilirea din 1646 a lui Parthenie II venise şi prin intervenţia protectorului din Moldova a Marei Biserici [10]). Nu era la Constantinopole, acest lucru, un secret pentru nimeni. O spune un raport olandez al cărui autor credea

---

3) Parthenie I păstorise de la 1 iulie 1639 pînă în septembrie 1643, cînd a fost mazilit, arestat şi trimis în surghiun, într-o insulă din Arhipelag. (N. Iorga, *op. cit.*, p. 227, nota 1). Informaţia pe care o prezintă Fr. Pall permite să se precizeze locul de exil al fostului patriarh Parthenie I şi anume insula Cipru. Doc. din 4 febr. 1645, *op. cit.* p. 119, şi doc. din 11 aprilie 1645, *op. cit.* p. 120.

4) N. Iorga, *op. cit.* p. 227-231.

5) Scrisoarea din 22 iunie 1644 a lui Pantaleon Ligaridis către secretarul Propagandei. Patriarhul (Parthenie I) şi-ar fi trimis o parte din bani în Moldova pentru a-i pune la adăpost în cazul unei dizgraţii. „Si dice d'haver secretamente mandato quantita di denari a Bogdania per ogni disgratia che li potesse accorrere" (Fr. Pall, doc. nr. XIII, p. 114). În septembrie 1645, Parthenie I, e eliberat din exilul din Cipru, prin intermediul lui Vasile Lupu şi probabil se spera într-o reînscăunare a lui ca Patriarh. (Ligaridis către secretarul Propagandei: „Il Patriarcha vecchio, che era in Cypro essiliato fu richiamato nella sua sedia, con haver pagato il Principe di Bogdania per la di lui liberatione da sei milla reali, siche di giorno in giorno s-aspetta la sua venuta, etc". (Pall, *op. cit.*, doc. nr. XVIII, p. 128). Se vede că intervenţia în favoarea sa se făcuse încă din iunie acelaşi an. (Pall. *op. cit.*, doc. nr. XVIII, p. 125).

6) Svonuri din aprilie 1645, că Parthenie II ar fi vrut să încoroneze pe Vasile Lupu ca împărat la Bizanţ (Pall, *op. cit.*, doc. nr. XV, p. 120).

7) Pall, *op. cit.*, doc. nr. XVI, p. 123: „Secondo perche il prencipe di Bogdania che e il monarcha e la pietra calamita delli Greci, non vuol bene al presente Patriarcha, cognoscendolo per ambitioso, cholerico, subitaneo e precipitoso, tanto che, con haver fabricato una corona d'oro ad imitatione del Papa" etc.

8) Ligaridis către Propagandă (Pall, *op. cit.*, doc. nr. XVIII, p. 125: „Con il prencipe di Bogdania non s'intende bene adesso il Patriarcha presente, si perche (il prencipe ha scritto in favore del legitimo Patriarcha, accio che sij dall'esilio liberato" etc. şi doc. din 1645, 27 februarie, Pall, *op. cit.*, p. 130. „Che il Principe) di Moldavia havea operato, che il presente Patriarcha fosse deposto et il vecchio rilegato in Cipro, ritornasse alla sua sede, quale in Scio per opera del suddetto e stato avvelenato et in tre giorni e morto". Actul trebuie să fie datat după stilul de la martie şi e de fapt din 27 februarie 1646, îl datează ştirea morţii fostului patriarh Parthenie I, La 30 sept. 1645, Parthenie I încă nu ieşise din exil (Pall, *op. cit.*, p. 127, doc. nr. XVIII).

9) F. Pall, *op cit.*, p. 138, doc. din 23 martie 1648, Tîrgovişte.

10) N. Iorga, *Studii şi Doc.* vol. IV, p. CCXX şi rectificarea de la p. 241; N. Iorga, *Vasile Lupu*, etc. p. 231 nota 3.

a ști că, mazilirea și trimiterea în surghiun a Patriarhului, costase pe moldovean 30.000 de taleri; și o spunea însuși Lupu, motivîndu-și intervenția în schimbarea marelui chiriarh, pe faptul că acesta s-ar fi arătat tiran și turburător al bisericii, căreia i-ar fi îndoit și întreit datoriile, adăugînd mîndrul voievod și protector, că «ne-a atins și pe noi în multe, acolo unde nu se cădea» [11]).

Informația din publicațiile mai vechi e destul de săracă în știri relative la perioada dintre octombrie 1646 și octombrie 1648, timp scurs între data mazilirii, și cea de a doua înscăunare a lui Parthenie II. Moartea silnică a lui Parthenie II în 1651, pusă de unele informații în legătură cu dușmănia lui Vasile vodă, a făcut să se presupună o continuitate a raporturilor încordate între voievod și fostul patriarh, socotindu-se ridicarea a doua a lui Parthenie II în scaunul patriarhal operată fără voia domnului Moldovei [12]).

S-a invocat, în sprijinul acestei teze, eclipsarea influenței pe lîngă Poartă a domnilor din Principate, aducîndu-se ca argument concludent cazul acelui agent al lui Matei vodă, care fusese bătut «de marele Vizir chiar cu bățul lui cu cîrlig», fiindcă din țară nu se trimisese destulă carne de oaie [13]). Nu se observase însă că lucrul se întîmpla agentului din Muntenia, că incidentul avusese loc în august 1649, pe cînd numirea și instalarea lui Parthenie II avusese loc încă din octombrie 1648 [14]), și că toată afacerea fusese în scurt aranjată prin explicațiile trimise de Matei vodă curții suzerane [15]). Un alt argument, tot atît de puțin doveditor în cauză, era și cel invocat pe tema schimbării dese a marilor viziri, «la cîteva luni» și care ar fi adus «din nevoia de bani tot alți patriarhi» [16]). Presupunerea unei trădări a intereselor domnului Moldovei, de către capuchehaia Pavalachi, la numirea patriarhului, iarăși nu trebuie luată în considerație, fiindcă cele relatate în informația pe baza căreia s-a încercat această argumentare se referă le evenimente petrecute în 1650 [17]).

Dacă nici o informație nu ne dovedește că trecerea la Poartă a voievodului Vasile Lupu a fost atît de diminuată în 1648, încît peste voia lui să fie instalat un patriarh, trebuie să presupunem că între patriarhul mazil și domn, în apropierea datei de octombrie 1648, avusese loc o împăcare.

O știre din Constantinopole, cu data de septembrie 1647, vorbește de încercarea unui prelat Meletie, fost mitropolit de Rodos, trimis de patriarhul Ioanichie, cu știrea și vrerea domnului Moldovei, cu o misivă către Parthenie de a-l ajuta pe acesta ca să scape din locul de surghiun unde se găsea — spune

---

11) Iorga, *Vasile Lupu*, etc., p. 231.
12) *Ibidem*, p. 233.
13) *Ibidem*.
14) Hurmuzaki *Fragmente din Ist. Romînilor*, III, p. 186-187, raportul rezidentului Schmidt către Împărat, Constantinopol, 29 august 1649.
15) Hurmuzaki, *op. cit.*, p. 189, același rezident către Împărat, Constantinopole, 25 noiembrie 1649.
16) N. Iorga, *Vasile Lupu*, etc. p. 231.
17) N. Iorga, *op. cit.*, p. 233; același, *Stud. și Doc.* IV, p. 239-241.

documentul. Ioanichie iertă această tentativă a fostului mitropolit cu condiţia ca să-i facă «treaba» pe lîngă Parthenie. Se specifică în document că Meletie fusese duşman al lui Parthenie II, ca unul ce fusese caterisit de acesta pe nedrept. În urmă se împăcase cu dînsul [18]). Are acest incident vre-o semnificaţie pentru raporturile dintre Vasile Lupu şi Parthenie? Vrem să spunem, încercarea aceasta a lui Meletie era în legătură cu vreo intervenţie a lui Vasile Lupu în favoarea sa? Nu ştim şi nu putem presupune, cît timp nu avem vreo informaţie care să ne arate dacă era vreo legătură între drumurile acestui Meletie la locul de surghiun al fostului patriarh, şi domnul din Moldova.

Din motive pe care nu le cunoaştem, dar cel puţin în parte datorate şi naturii despotice a domnului Moldovei, în epoca aceasta, pare-se raporturile sale cu patriarhul Ioanichie nu erau dintre cele mai bune [19]).

Pentru începutul anului 1648, avem ştiri care arată reluarea raporturilor dintre Vasile Lupu şi Parthenie al II-lea. La 23 martie 1648, din Tîrgovişte, Ligaridis anunţa secretarului Propagandei, între alte ştiri, şi pe aceea că Parthenie II, fostul patriarh al Constantinopolului, se găseşte în Moldova [20]). E cazul să ne întrebăm dacă Parthenie II a fost eliberat din surghiun prin alte stăruinţe, şi numai după aceea a mers în Moldova spre a se împăca cu voievodul Vasile Lupu, sau împăcarea s-a făcut mai întîi prin unii trimişi ai voievodului şi numai după aceea Vasile Lupu a stăruit pe lîngă puternicii de la Poartă pentru liberarea patriarhului. Se pare că concluzia din urmă e cea mai apropiată de adevăr. La 15 aprilie 1648, din Moldova, Parthenie trimitea o scrisoare ţarului Moscovei, printr-un sol moldovean. Acest lucru îl raporta ţarului din Putvel, Petru Volconski. Însuşi domnul Moldovei însoţea scrisoarea partriarhului de o recomandaţie către Iurie Alexievici Dolgoruki, prin care-l ruga s-o trimită cît mai repede la curtea ţarului. În scrisoarea lui Parthenie către ţar, se cuprindeau informaţii de ordin politic [21]).

De-o importanţă covîrşitoare pentru cunoaşterea raporturilor dintre domnul Moldovii şi patriarhul Parthenie, ca şi dintre acest prelat şi lumea moldovenească, o formează un uric pe care Vasile Lupu îl dă la 15 iunie 1648 (7156). Prin acest uric Vasile Lupu întărea lui Parthenie, fost patriarh de Ţarigrad, moştenirea ce-o avea de la unchiul său Condea vameşul, părţile de sate din Tomceşti în ţinutul Tecuciului, Popii — mai tîrziu Popii-Dii (Pochidii de astăzi) — din ţinutul Tutovii, Răfleştii şi Popenii din Tecuci, Geru, Izdeleni şi Huzumul din Covurlui. Condea vameşul, personagiu destul de cunoscut, a ocupat funcţia de vameş în domnia lui Radu Mihnea [22]), în care epocă şi-a cumpărat şi

---

18) Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV, 1, p. 190-192.

19) La concluzia aceasta trebuie să ducă faptul de-a fi adăpostit pe Parthenie II în Moldova. Vezi mai departe...

20) F. Pall, *op. cit.*, p. 138, doc. nr. XXIV.

21) I. Nistor, *Contribuţii la relaţiile dintre Moldova şi Ucraina*, în Anal. Acad. Rom. Mem. Secţ. Ist. Seria III, Tom. XIII, Mem. II, p. 15.

22) Arhivele Stat. Iaşi. *Condica de Anaforale* 47, foaia 8. Pentru Condea vameş, vezi şi N. Iorga, *Studii şi Documente* V, p. 22-24

moșiile amintite. După moartea lui au trecut în stăpînirea fiului său Ioan [23]), mort fără urmași, după cît se pare. Apoi moșiile au trecut lui Parthenie, fiul unui frate, sau mai probabil al unei surori a lui Condea. De aici denumirea de «unchi» al lui Parthenie cu care gratifică uricul lui Vasile Lupu pe Condea vameșul. Evident, în 1645, cînd raporturile dintre Vasile Lupu și Parthenie au devenit încordate, toate bunurile imobile pe care patriarhul le avea în Moldova, au fost confiscate și luate ca bunuri domnești, ori date unui partizan, sau unei mănăstiri. Împăcarea din 1648 a fost pecetluită și prin această reintegrare a fostului patriarh în drepturile asupra moștenirii unchiului său. Scurt timp mai tîrziu, după 15 iunie, Parthenie întors la Constantinopol cu același sprijin al voievodului Vasile Lupu, a putut să fie pus din nou pe scaunul patriarhal. Deci, Condea vameșul, unchiul lui Parthenie, a făcut și el parte din pleiada de greci veniți în Principate, în epoca lui Radu Mihnea și Ilieș Alexandru. Aceștia erau oameni de categoria lui Constantin Asani și fiul său, Curt Celebi [24]). Nicolae Coci, tatăl viitorului Vasile Arbănașul ajuns domn al Moldovei, Ghica postelnicul, frații Cantacuzini etc. Dintre oamenii aceștia se ridicase, prin talente deosebite, Vasile Lupu, și de dînșii s-a servit el atît în țară unde a inaugurat o domnie care a redat în mare parte țării faima din trecut, aducînd și dezvoltarea bogățiilor interne [25]), dar care avea să ducă, pînă la urmă, la crearea, unui puternic curent autohton, în frunte cu logofătul Gh. Ștefan care avea să-l răstoarne din domnie. Cu atît mai mult la Constantinopol și în lumea grecească, el a înțeles să se servească de acești oameni — erau clientela lui pe care o promova la cele mai înalte trepte bisericești și laice — pentru ca la cea dintîi veleitate de independență s-o prăbușească în praful din care o ridicase. Erau moravurile vremii și ale lumii din care se ridicase Vasile Lupu, și pe care el, ca un «împărat» [26]) grec, așezat pe tronul unei țări romînești, a condus-o timp de douăzeci de ani cu virtuozitate de maestru.

## ANEXĂ

1648 (7156) iunie 15. Vasile Lupu, domnul Moldovii întărește lui Parthenie, fost patriarh de Țarigrad, stăpînirea asupra unor sate și părți din sate pe care le avea de moștenire de la unchiul său Condea Vameșul.

„Io Vasile voievod din mila lui Dumnezeu domn țării Moldovei am dat domnia mea și am întărit preasfințitului de Dumnezeu alesului părintelui și rugătorului nostru chir Parthenie, fostului patriarh al Constantino-

---

23) Arhivele Statului Iași, *Condica de Anaforale* 47, foaia 8.

24) C. A. Stoide, *Curt Celebi*, în Revista Critică, an. 10, nr. I, Iași 1936, p. 24-38. C. I. Andreescu, *Documentele satului Măcișenii din ținutul Covurluiului*, în Arhiva Romînească, tom. X București, 1945-1946, p. 197-269.

25) Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron Vodă încoace*. Ed. P. P. Panaitescu, Buc. 1944, p. 93: „fericită domnia lui Vasile Vodă, în care de au fost cîndva această țară, în tot binele și birșug și plină de avuție, cu mare fericire"...

26) Fr. Pall, *Les relations de Basile Lupu avec l'Orient*, loc. cit. p. 89.

polului, dreptele moşteniri şi cumpărături ale unchiului său, răpesatului Conde vameşul, din uric de cumpărătură şi de întărire, ce a avut unchiul său Condea vameşul, de la Radul voievod Mihnea: ā patra parte din satul Tomceştii ce este la ţinutul Tecuciului, ce a fost dreaptă cumpărătură a unchiului său Condea vameşul de la Tudora şi de la sora ei Marica, fiicele lui Ieremia Talabă, întreaga parte a lui Ieremia Talabă, a patra parte, şi de asemenea altă parte din acelaşi sat Tomceştii, toată partea lui Patraşco Talabă ce se va alege, a patra parte ce şi-a cumpărat de la Iosif şi de la surorile lui, Urîta şi Antonia, fiii lui Dumitru Talabă, cu vad de moară în Bîrlad şi cu baltă de peşte şi cu tot venitul, drept o sută de taleri bătuţi. Şi, de asemenea, îi dăm şi-i întărim sfinţii sale pe a lui dreaptă ocină şi cumpărătură a unchiului său Condea vameşul, a cincea parte din partea lui Dumitru din satul Popiii din cîmp şi din bălţi cu peşte, şi cu toate veniturile ce iaste din Gura Gerului ce şi-a cumpărat Condea vameşul de la Cristea şi de la Danciul, fiii lui Mîndrul, pentru două sute de taleri de argint; şi, de asemenea, întărim o parte şi jumătate de ocină din acelaşi sat Popii ce a cumpărat-o de la Gheorghie, fost paharnic, şi de la fratele său Ignat, cu toate veniturile ce i se vor alege, partea lor, pentru două sute de zloţi de argint; şi iarăşi jumătate de parte din Răfleşti, din partea de sus, ce a cumpărat de la Drăgan fiul lui Seti din Răfleşti, partea lui Cernea, din tot venitul ce i se va alege partea lui, drept cincizeci de galbeni ungureşti; iarăşi întărim lui o parte de ocină din tot satul Popeni, a patra parte din cîmp şi din sat şi din baltă de peşte, în acelaşi ţinut al Tecuciului, ce l-au cumpărat de la Vasile şi de la Cernat, ginerii răposatului Cristea vornicul, şi de la Schiva fiica lui Cristea vornicul, drept cincizeci de taleri bătuţi; şi asemenea altă parte de ocină din satul Gerenii, din partea Mîndreştilor, a noua parte, partea Maricăi şi fratelui ei Iliaş; şi din partea Bănceştilor a opta parte, partea Neagăi şi a sorei ei Marii, fiicele lui Băţ, ce le-a cumpărat de la Ilarion diac din Răfleşti, ce i se va alege partea lui, cu tot venitul, drept treizeci de zloţi de argint; şi de asemenea toate părţile Gerenilor de la Fîntîna şi de la Măroşanu şi Prodan şi Constantin, ce se vor alege părţile din acelaşi sat Gerenii, cu bălţi de peşte şi cu loc de fîneţe şi cu toate veniturile, pe care le-au cumpărat de la Maricuţa Cernătoaia şi de la surorile ei Anghelina şi Schiva, fiicele lui Cristea biv vornic, drept patruzeci de taleri de argint. şi de asemenea o parte de ocină din satul Izdelenii ce este la ţinutul Covurluiului, a patra parte, cu baltă cu peşte şi cu toate veniturile ce i se vor alege, partea lui; şi de asemenea altă parte din Huzumu, care aceste părţi de ocină sînt aproape de satul Şiviţa, ce le-a cumpărat de la Ilie şi de la fratele lui Samson şi de la sora lui Nastea, feciorii lui Ion Rădaşno. nepoţii Stanciului, drept treizeci de taleri de argint. Pentru aceea, acestea de mai sus, zise ocine din satul Tomceştii şi din Popi şi din Răfleşti şi din Popeni şi din Gereni şi din Izdeleni, ce sînt lîngă Şiviţa, şi Huzumul cu bălţi de peşte şi cu locuri de moară în Bîrlad şi cu toate veniturile, să fie şi de la domnia mea... sfinţitului de Dumnezeu şi alesului părinte şi rugător al nostru chir Parthenie, fost patriarh de Constantinopol drepte... şi uric şi întăritură cu toate veniturile, nestricat niciodată în veac. Şi nimeni să nu se amestece peste această carte a domniei mele.

Însuşi domnul a poruncit.

Io VASILE VOEVOD

Anul 7156 luna iunie 15 zile

† *Dumitraşco*

(Orig. hîrtie, pecete în ceară roşie aplicată, căzută, Arhivele Statului Bucureşti, Mănăstirea Precista şi Răducanu, pachet 2, doc. nr. 1).

*C. A. STOIDE*

# ARTA RELIGIOASĂ ORIENTALĂ FACTOR DE APROPIERE ÎNTRE RELIGII ŞI POPOARE

Legăturile din ce în ce mai strînse între ţara noastră şi diferite ţări orientale au făcut să crească foarte mult la noi interesul pentru Orientul socotit odinioară ca plin de «mistere». Literatura, arta, muzica, dansurile, filmele orientale, atît de variate şi neobişnuite pentru noi, exercită o atracţie mereu crescîndă în mase din ce în ce mai largi ale societăţii romînești. Aproape nu este zi în care să nu se poată vizita o expoziţie de artă orientală, să nu se poată vedea un film oriental, să nu se poată asculta o conferinţă despre vreuna din civilizaţiile orientale sau să nu se poată citi un articol sau o carte nouă tratînd subiecte în legătură cu Orientul. Chiar şi în prezenta revistă am avut prilejul şi plăcerea să citim foarte interesantele «note de drum şi impresii despre viaţa marelui popor chinez», publicate de I. P. S. Mitropolit Iustin în urma călătoriei pe care I. P. S. Sa a făcut-o în China în primăvara anului trecut (1957) [1]). Şi desigur că publicaţia specială de orientalistică, al cărui prim număr a apărut de curînd la Bucureşti, va contribui de asemenea la cunoaşterea şi preţuirea civilizaţiilor orientale, a căror cercetare a fost atît de mult neglijată pînă acum la noi în ţară.

Dintre toate înfăţişările civilizaţiilor orientale, aceea care stîrneşte un mai viu interes ni se pare a fi arta, acest admirabil vehicol al gîndurilor şi simţirilor celor mai delicate şi care creează în acelaşi timp o atmosferă spirituală prielnică apropierii între popoare. O operă de artă este un sol bine primit pretutindeni, izbutind adesea să-şi împlinească misiunea mai bine decît cei mai abili diplomaţi. Toţi străinii care vin la noi sînt duşi să viziteze muzeele de artă naţională şi principalele monumente istorice, iar străinii care vizitează ţările orientale sînt duşi de asemenea să admire vechile monumente de artă, cu care acele ţări se mîndresc pe bună dreptate şi care sînt mărturiile unor străvechi civilizaţii. Aceste monumente, religioase în cea mai mare parte, prezintă un deosebit interes şi în ele însele,

---

1) † Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, *Scurte însemnări din călătoria noastră în China*, în rev. Mitropolia Moldovei şi Sucevei, XXXIII (1957), p. 359-382.

dar ele scot în evidenţă şi rolul civilizator, unificator şi împăciuitor pe care l-a avut arta religioasă orientală în decursul veacurilor şi pe care izbuteşte să-l aibă încă şi astăzi. Căci, dacă fiecare religie orientală şi-a imprimat caracterul său propriu artei pe care a creat-o, acest fapt nu a exclus posibilitatea influenţelor, evidente, între artele diferitelor religii orientale, care şi-au împrumutat între ele idei artistice, teme şi mijloace de realizare, contribuind în acelaşi timp la apropierea, cunoaşterea şi preţuirea reciprocă a popoarelor respective.

Ţinînd seamă de interesul crescînd ce se observă la noi în ţară pentru civilizaţiile orientale şi considerînd arta religioasă orientală ca pe un sol al apropierii între popoare şi al păcii, am socotit că ar fi bine să pun la dispoziţia clerului Bisericii noastre unele informaţii asupra artei religioase orientale, deşi pentru o astfel de întreprindere ar fi necesară nu numai o cunoaştere aprofundată a artelor orientale în general, ci şi o cercetare la faţa locului a principalelor monumente ale artei religioase orientale; cercetare care nu poate fi înlocuită cu deplin succes de numeroasele reproduceri ce se găsesc în lucrările generale de istoria artelor sau în cele speciale de istoria artei religioase orientale. Totuşi, cu toată lipsa de pregătire specială în istoria artelor şi cu toate că nu putem ilustra expunerea noastră cu reproduceri simple sau în culori de pe principalele monumente ale artei religioase orientale, vom încerca să facem o sumară prezentare a acestei arte, din care cititorul să-şi poată face măcar o idee cît de aproximativă de ceea ce reprezintă în realitate bogata şi variata artă religioasă orientală.

Vom prezenta deci, în cele ce urmează, în linii generale, mai întîi arta religioasă musulmană, naşterea şi dezvoltarea ei, pentru a se vedea, pe de-o parte, cum s-a oglindit în ea specificul dogmelor şi cultului musulman, pe de altă parte pentru a arăta cum această artă a împrumutat modele din alte arte religioase, potrivindu-le apoi şi adaptîndu-le la nevoile cultului musulman. După aceea vom prezenta, tot sub acest unghi de vedere şi tot numai în linii generale, arta religicasă indiană, cea chineză şi cea japoneză, arătînd cum, şi aici, artele religioase s-au influenţat între ele, peste graniţele politice şi religioase, întinzînd punţi de legătură între religii şi popoare.

Se ştie că islamismul a apărut tîrziu, în veacul al VII-lea d. Hs., şi nu este altceva decît un sincretism între vechea religie arabă, iudaism şi creştinism. Acelaşi sincretism se observă şi în arta musulmană, care s-a format din elemente tot atît de variate. Prin cucerirea Asiei de vest şi a Iranului, arta musulmană a moştenit elementele artei Persiei sasanide, caracterizată în arhitectură prin boltă şi cupolă, în sculptură prin compoziţiile monumentale şi prin statuile rupestre [1]), apoi prin arta argintăriei şi prin fineţea deosebită a cameelor [2]) şi a pietrelor pre-

1) Statui săpate în stînci.
2) *Camee*, piatră fină de diferite culori lucrată în relief,

ţioase cu gravuri scobite. Mutarea califatului arab de la Medina la Damasc, adică într-un loc de răscruce a multor mari civilizaţii, a însemnat începutul influenţei bizantine, pe lîngă cea persană, asupra civilizaţiei musulmane care se năştea. Creştină una, mazdeiană alta, cele două civilizaţii au provocat sincretismul artei musulmane. Apoi, prin cucerirea Spaniei în veacul al VIII-lea şi formarea califatului de Cordova, arta musulmană, născută la Damasc, s-a răspîndit în nordul Africii şi în Spania, impunîndu-se unei populaţii pestriţe, formată din creştini, iudei, berberi şi arabi. În felul acesta, influenţa artei creştine şi iudaice continuă să se exercite asupra artei musulmane, deşi în mai mică măsură, din cauza inferiorităţii culturale a Europei occidentale de atunci.

Arta musulmană în general s-a născut deci din fuziunea, de altfel armonioasă, a unor elemente artistice religioase diferite. Această caracteristică a artei musulmane se observă în toate artele religioase ale popoarelor musulmane, în arhitectură, în arta decorativă etc.

Astfel, în ce priveşte arhitectura, observăm că primele moschei din Siria n-au fost altceva decît vechi biserici creştine adaptate pentru cultul musulman. Această adaptare se reducea de altfel la construirea unui *mihrab* [1]) în peretele dinspre miazăzi, pentru a indica direcţia *(kiblah)* spre Mecca, şi a unui minaret [2]) în partea opusă. Edificiul îşi păstra deci forma, schimbîndu-şi doar axa. Chiar felul de construire a acestor anexe specifice cultului musulman era copiat tot după bisericile creştine din Siria, *mihrab*-ul nefiind decît un fel de altar, iar minaretul imita clopotniţa bisericilor siriene. Dacă ţinem seamă de faptul că arhitectura bisericilor creştine din Siria a fost şi ea influenţată de vechile bazilici greceşti, ne putem da seama cît de complex este sincretismul artei musulmane şi cît de bogate sînt «moştenirile» şi «supravieţuirile» creştine în arta musulmană [3]).

Din Siria, tipul de moschee care imita bisericile creştine a ajuns pînă în Spania, condusă şi ea de Omeiazi. Aici, din amestecul cu elemente luate de la vizigoţi, s-a născut bogata artă maură. Totuşi, în arhitectură, maurii au imitat în general modelele artei arabe născute pe fundament creştin în Siria. Moscheele şi chiar palatele nu se depărtează prea mult de aceste modele, chiar dacă apar şi unele elemente noi.

O nouă fază în dezvoltarea arhitecturii musulmane este aceea a hegemoniei turcilor selgiucizi; hegemonie care a înlocuit în veacul al XI-lea supremaţia arabilor în Asia de vest şi în sudul şi estul Mării Mediterane. Musulmani şi ei, turcii îşi iau rolul de protectori ai civilizaţiei arabo-persane şi îl vor menţine pînă la marea invazie mongolă, care a avut loc la în-

---

1) *Mihrab*, absidă, firidă.

2) *Minara*. „far", turn înalt de unde sînt vestiţi credincioşii musulmani pentru rugăciune.

3) G. Marçais, *L'art musulman*, în vol. *L'Art dès origines à nos jours*, I, publ. sub dir. lui L. Deshairs, Paris 1932, p. 114-115.

ceputul veacului al XIII-lea. Arhitectura religioasă turcă este ilustrată în această perioadă prin monumentele funerare și în special prin acele curioase morminte cu cupolă, care imită întru cîtva forma colibelor obișnuite la popoarele din deșertul Asiei. De asemenea, mausoleele[1]) în formă de turn au ajuns să aibă o mare varietate de forme, începînd cu cele cilindrice cu acoperiș conic și sfîrșind cu cele în formă de paralelipiped sau de stea. În timpul dominării turcilor selgiucizi apare în Asia Centrală un tip cu totul nou de monument religios. Este vorba de așa numitele *medreseh* sau *madrasa*, edificii monumentale în care se adăposteau școlile teologice menite să apere doctrina musulmană ortodoxă de sectele ce începeau să se afirme. Construite după anumite prescripții, aceste edificii cuprindeau săli de cursuri, camere unde locuiau studenții și uneori și mausoleul constructorului.

Arhitectura mausoleelor a fost continuată după veacul al XIII-lea de mongoli. Imensul și furtunosul imperiu mongol a avut și rolul de a unifica, pentru scurtă vreme, Asia. Prin năvala mongolilor, culturi depărtate în spațiu și în factura lor au avut prilejul să se apropie, să se cunoască și să se influențeze. Așa s-a întîmplat de pildă cu arta chineză și cea iraniană, care, în timpul mongolilor, ajung să schimbe teme și modele. În arhitectură, mongolii au creat un stil nou, al mormintelor în formă de turn cu cupolă. Un exemplu celebru este mausoleul lui Timur-leng, mausoleu construit de acesta la Samarkand încă din timpul vieții sale.

Arhitectura musulmană a avut o ultimă perioadă de înflorire în timpul dominării în Asia de apus și Europa de răsărit a turcilor otomani, adică în veacurile XIV-XVI. Ocupînd Constantinopolul, centru al strălucitei culturi bizantine, și fixîndu-și acolo capitala imensului lor imperiu, turcii nu puteau scăpa de fascinația artei bizantine. Transformarea bisericii Sfînta Sofia în moschee avea să ducă la reproducerea strălucitului model de arhitectură creștină în nenumărate monumente religioase musulmane. Stilul lui Justinian a fost imitat de sultanii turci în elementele lui esențiale, originalitatea turcilor manifestîndu-se totuși în adaptarea acestui stil la nevoile cultului musulman și în amănunte de decor și construcție specific musulmane. Așa sînt arabescurile[2]), galeriile, minaretele, care împodobesc și completează moscheele turcești.

Caracterul eclectic al artei musulmane este tot atît de evident și în domeniul artei decorative, atît de mult dezvoltată la musulmani. Influența puternică a creștinismului asupra artei decorative musulmane reiese mai ales din faptul că decorul arhitectural al primelor moschei a fost făcut din plăci de marmură, pietre sculptate sau coloane luate de-a dreptul și de-a gata din

---

1) *Mausoleu*, monument funerar, numire care vine de la celebrul monument funerar din Halicarnas, ridicat de Artemisa, regina Cariei, în amintirea soțului său Mausolos. Acest monument funerar, înalt de 42 m. a fost considerat ca una dintre cele șapte minuni ale lumii.

2) *Arabesc*, împletitură de linii, frunze, crengi, fructe etc.

bisericile creştine, pustiite de arabi în iureşul aşa zisului «război sfînt» al lor. Mai mult decît atît, chiar elementele de decor lucrate special pentru unele moschei ale arabilor sînt fără îndoială opera unor artişti sau meşteşugari bizantini. Unii cercetători socotesc chiar că studiul decorului primelor moschei din Siria nu trebuie să fie făcut în cadrul istoriei artei musulmane, ci în al celei creştine orientale. Chiar arabescurile, cu toată înalta măiestrie cu care erau executate, au fost inspirate din motivele de decor folosite în arta elenistică şi din arta persană.

Arta decorativă musulmană a atins cea mai înaltă culme a dezvoltării sale în califatul de Cordova, întemeiat de califii omeiazi în Spania. Faţadele edificiilor religioase sau civile, coloanele, arcadele, chenarele uşilor şi ferestrelor sînt în întregime lucrate cu o migală şi cu o măiestrie neîntrecute. Elementele de decor sînt extraordinar de variate, începînd cu acel decor geometric sau vegetal, atît de obişnuit în arabescuri, şi sfîrşind cu decorul epigrafic sau heraldic, în care literele sau armurile, meşteşugit îmbinate, dau un neaşteptat efect artistic.

În Asia, desenul decorativ cultivat de musulmani a suferit transformări după secolul al XIII-lea. Invazia mongolilor a adus din răsăritul Asiei spre mijlocul şi apusul ei gustul chinezesc şi diferite motive de inspiraţie mai ales în acest domeniu al artei decorative. În felul acesta, arta mahomedană din Persia primeşte un nou altoi, intensificîndu-se caracterul său eclectic. Desenul strict geometric se însufleţeşte şi capătă graţie şi căldură prin motivele noi, unele reale, altele fantastice. În arabescuri apar florile de lotus şi multe animale fantastice, atît de mult potrivite cu gustul pentru ireal al artiştilor musulmani. Influenţa chineză în Persia mahomedană este evidentă mai ales în arta miniaturilor şi a ilustrării cărţilor. Chenarele sau ilustraţiile care împodobesc manuscrisele de cărţi religioase, ştiinţifice sau literare se deosebesc prin fineţea caracteristică desenelor chineze şti. Tot în domeniul artei decorative mongolii au perfecţionat fabricarea mozaicului de faianţă, îmbogăţind mult gama culorilor.

Arta decorativă, atît de mult cultivată de musulmani, s-a dezvoltat în deosebi la turcii selgiucizi. Împodobirea portalurilor monumentale ale moscheelor sau şcolilor teologice, ornamentarea prin sculpturi în piatră a minaretelor sau sculptura în lemn folosită la uşile moscheelor sau la pupitrele pe care se ţinea Coranul, dovedesc o adevărată măiestrie artistică. Deşi în acest domeniu turcii imită decorul vegetal şi poligonal folosit de arabi, în alte ramuri ale artei decorative ei introduc şi elemente noi pentru arta musulmană. Aşa este de pildă folosirea cărămizilor emailate sau a plăcilor de faianţă şi mai ales miniaturile pictate care împodobesc manuscrisele.

Cu tot caracterul său evident eclectic, arta musulmană n-a ignorat religia, ilustrînd dogmele acestei religii. O urmare a acestei legături este faptul că sculptura, ca şi pictura de altfel, nu au avut niciodată o mare dezvoltare în arta musulmană, deoarece religia musulmană interzice reprezentarea în vre o

formă oarecare a chipului omenesc. Aceasta a avut însă drept consecință dezvoltarea pînă la rafinament a arabescurilor în pictură și perfecționarea sculpturii decorative cu aceleași elemente geometrice și florale. În special s-a dezvoltat sculptura în lemn, piatră, marmură sau fildeș; sculptură care a atins o înaltă perfecționare artistică în acele vestite broderii sau dantele în piatră sau lemn care împodobesc *mihrab*-urile sau amvonurile numite *minbar*. În această cultivare deosebită a desenului și a sculpturii ornamentale, decorative, stă o parte din specificul artei musulmane. Amprenta puternică a religiei mahomedane se poate urmări chiar și în dezvoltarea artelor profane. Popoarele mahomedane nu au cultivat nici în cadrul acestor arte profane sculptura sau pictura decît în limitelc fixate de Coran. Chiar vestitele covoare orientale, cu desenele lor atît de complicate și măiestrit îmbinate, nu fac altceva decît să transpună în țesătură arabescurile de pe pereții moscheelor.

Vedem deci că, deși arta religioasă este expresia în imagini a esenței intime a unei religii, totuși aceeași artă este de obicei și limbajul de comunicare și înțelegere între religii diferite. Un exemplu viu și evident este tocmai arta musulmană, care a împrumutat, asimilîndu-le, elemente din diferite religii. Comunicarea aceasta dintre religii în domeniul artei se va vedea și în nașterea și dezvoltarea stilului gotic în Europa occidentală sau în curentul de mare anvergură al Renașterii italiene. Căci dacă arta arabă s-a născut într-adevăr dintr-o originală împletire a unor elemente creștine, persane, indiene sau chiar chinezești, această artă, ajunsă la un înalt nivel de dezvoltare, a influențat la rîndul ei arta creștină a Occidentului medieval. Astfel, arta maură, ajunsă în Spania la o adevărată culme de finețe și rafinament, nu putea să nu servească de model popoarelor vecine, superioare prin religia lor, dar inferioare din punct de vedere cultural. Din Spania, influența stilului maur a trecut în Franța, unde se clădeau atunci primele catedrale în stil gotic, iar mai tîrziu în Italia, de unde avea să pornească vastul curent al Renașterii. În felul acesta, arta islamului, combinată cu elementele goticului creștin și ale Renașterii, a dat naștere unor forme din ce în ce mai înalte de exprimare a sentimentului religios.

O altă dovadă a apropierii și chiar a colaborării între religii în domeniul artei o furnizează arta indiană. S-a vorbit mult despre marea vechime a civilizației indiene și despre excepționala sa originalitate, consecința izolării Indiei de celelalte ținuturi ale Asiei. Cercetările mai noi au arătat însă că civilizația creată pe teritoriul Indiei este mai tîrzie decît a popoarelor de pe văile Nilului, Tigrului și Eufratului și chiar decît civilizația persană. Cît despre așa zisa izolare a Indiei, aceasta este departe de a fi totală, așa cum s-a crezut mult timp. De sigur, India nu a fost niciodată o răscruce de drumuri, așa cum s-a întîmplat cu Iranul de pildă sau cu Siria și Palestina. Situația ei geografică și munții înalți care o înconjoară au făcut-o mai greu accesibilă. Totuși ea a avut intense legături cu civilizațiile din Apus și a influențat, la rîndul ei, civilizațiile din Răsărit.

Aruncînd o privire asupra artei religioase indiene, vom găsi și aici aceleași trăsături principale pe care le-am văzut și în arta musulmană: pe de-o parte arta indiană poartă pecetea religiilor Indiei, reflectînd în ea specificul acestor religii, pe de altă parte influențe ale altor religii arată și aici că arta poate fi și este într-adevăr un factor de apropiere între religii și popoare.

Arta indiană propriu zisă, adică arta arienilor așezați în Pendjab, ne este cunoscută de abia începînd de prin veacurile IV-III în. Hs., cînd indienii încep să întrebuințeze materiale rezistente, care au durat pînă astăzi. În această perioadă de timp, arta religioasă indiană este o artă budistă. Regele Așoka, acel «Constantin cel Mare al budismului», cum a fost numit, a dat o mare extensiune acestei religii și a pus să se construiască primele monumente trainice ale artei indiene budiste.

Arhitectura religioasă indiană nu a excelat prin clădiri monumentale, deoarece se pare că indienii nu au putut să rezolve problema acoperirii unor spații largi. Ei nu știau să construiască decît bolți mici, cu care puteau să acopere doar spații mici. De aceea sanctuarele lor aveau sau forme de turnuri, care se puteau desfășura în înălțime, rezolvînd ușor problema acoperișului, sau formă de galerii, care de asemenea se puteau acoperi ușor cu ajutorul unui sistem de bolți obișnuit la indieni.

Cele mai vechi monumente religioase rămase de la vechii indieni sînt așa numitele *stupa* și cavernele. *Stupa* este un monument — funerar la început, comemorativ mai tîrziu — în formă de emisferă așezată pe un piedestal și cu o umbrelă în vîrf. Construită la început pentru a adăposti cele opt părți ale cenușii lui Buda, aceste *stupa* au devenit apoi un fel de relicvarii răspîndite în toată India și în care se păstrau relicve ale sfinților și monahilor budiști. Legenda spune că piosul rege Așoka a căutat relicvariile cu cenușa lui Buda, a găsit șapte din cele opt *stupa* și cenușa scoasă de acolo a împărțit-o în 84.000 de monumente similare. Este interesant faptul că stupele erau monumente masive, complet închise, în care deci nu se putea intra, ele nefiind altceva decît locuri de pelerinaj pentru credincioși.

Din prima perioadă de dezvoltare a artei indiene (IV-I în. Hs.), în afară de *stupa* nu ne-au rămas decît cavernele săpate în stînci, celelalte edificii fiind construite în lemn și neputînd rezista mult timp. Aceste caverne erau de fapt niște săli în care se deschideau chiliile călugărilor budiști. Împodobite cu coloane simple sau cu coloane cu capiteluri, cu ferestre și uși ornate și ele cu arcade în formă de potcoavă, cu basoreliefuri, aceste caverne sînt adevărate opere de artă arhitectonică prin armonia proporțiilor și prin gingășia amănuntelor.

Perioada dintre veacurile V-IX d. Hs. este pericada clasicismului indian. Înfloresc acum stilurile «gupta» și «post-gupta», prin care arta indiană atinge culmea dezvoltării sale. Maturitatea artistică în această perioadă se vede limpede din echilibrul proporțiilor, din siguranța și armonia liniilor. Arhitectura este reprezentată acum mai ales prin caverne săpate în stînci, din cele pe care le-am întîlnit încă din perioadele precedente, dar și prin sanctuarele construite în aer liber. Cavernele sînt atît de bogat împo-

dobite şi atît de amănunţit lucrate şi decorate, încît ele sînt adevărate temple săpate în piatră. O dezvoltare deosebită o au coloanele care înfrumuseţează faţada sau susţin tavanul sanctuarului. Aceste coloane sînt de o mare varietate de forme şi ornamentaţie, începînd cu coloanele octogonale, simple şi greoaie, şi sfîrşind cu cele fine, zvelte, cu capiteluri înflorite. Ferestre şi firide, arcade, chenare, statui, toate acestea vin să completeze bogăţia extraordinară a ornamentelor, care uneori depăşesc chiar limita în ceea ce priveşte numărul şi variaţia lor.

Templele construite în aer liber sînt fie sanctuare de piatră, fie aşa numite turnuri-sanctuare, construite din cărămidă. Ele sînt mai mici la început, apoi din ce în ce mai mari şi cu mai multe etaje. Ca şi sanctuarele săpate în stînci, tot aşa şi acestea sînt excesiv împodobite. Uneori, ca motiv de ornamentaţie serveşte miniatura aceluiaşi templu, reprezentat în basorelief.

În sud-estul Indiei a înflorit stilul artistic dravidian [1]), a cărui capodoperă în arhitectură este marele templu de la Madura, construit pe malul unui lac. Acest templu freamătă încă şi astăzi de viaţă prin ceremoniile care au loc acolo, prin băile socotite purificatoare ce se fac în lacul de la picioarele templului şi prin numărul mare al pelerinilor care vin să-l viziteze.

Arhitectura din nordul Indiei se deosebeşte mai ales prin templele sale în formă de turnuri, care au deasupra un fel de turban enorm — aşa numitul *amalaka*, în vîrful căruia se găseşte un ornament în formă de urnă. O altă curiozitate este faptul că în jurul edificiului principal al templului, edificiu de proporţii mari, înalt, zvelt, graţios, se ridică numeroase alte clădiri de aceeaşi formă şi stil, dar mai mici. Mai mult decît atît, forme mult reduse ale templului principal servesc şi ca element de ornament.

De altfel, simplitatea arhitecturii religioase indiene este înlocuită, în domeniul artei decorative, printr-un exces de ornamentaţie. S-a vorbit adesea despre «groaza de vid» a indienilor, adică de tendinţa lor de-a acoperi totul printr-o îngrămădire excesivă de motive de ornamentaţie. Această artă decorativă, ca şi sculptura de altfel, se remarcă, mai ales la începutul dezvoltării artei indiene, printr-un naturalism deosebit. Este remarcabilă mai ales reprezentarea animalelor şi în special a păunilor şi elefanţilor. O frumuseţe deosebită o au şi sculpturile decorative care au ca motiv floarea de lotus stilizată, combinată cu tije mlădioase şi pline de graţie. Cu tot acest naturalism, se dezvoltă şi un gust pentru fantastic, exprimat mai ales în chipurile de centauri, oameni-şerpi sau animale fantastice.

Iconografia budistă din aceeaşi primă perioadă se rezumă exclusiv, în ceea ce priveşte pe Buda, la simboluri. Basoreliefurile din acest timp îl reprezintă pe Buda în «existenţele lui an-

---

1) Dravidienii sînt un popor negroid, venit nu se ştie de unde şi aşezat în India cu mult înaintea sosirii indo-europenilor sau arienilor (*aryas*, nobili) cam pe la 1500 în. Hs. Dravidienii au cuprins, pare-se, toată insula' creînd o civilizaţie înfloritoare începînd de pe la anul 3000 în. Hs. Supravieţuitorii dravidienilor trăiesc astăzi în India de sud şi în Deccan.

terioare», dar niciodată în ultima sa existență. Diferite epoci din viața lui sînt reprezentate însă prin simboale. Așa, de pildă, cele patru mari miracole — nașterea lui Buda, iluminarea sa, prima predică și intrarea în Nirvana, adică moartea sa — sînt reprezentate respectiv prin floarea de lotus [1]), prin arborele sub care se zice că Buda a ajuns la iluminare, prin «roata legii» [2]) și printr-o stupa [3]). Buda însuși, în această perioadă, este reprezentat printr-un scaun gol sau prin «urmele pașilor» săi *(Phrabat)* [4]).

În veacurile I-IV d. Hs., în nord-estul Indiei înflorește interesantul curent artistic greco-budist născut din asimilarea de către Indieni a unor influențe artistice elenistice. Religia greacă din perioada elenistică, învecinată cu cea indiană prin întinderea cuceririlor lui Alexandru cel Mare pînă la Ind, își transmite influențele sale artistice asupra artei indiene. În ceea ce privește specificul celor două religii, desigur că greu s-ar putea găsi un al doilea exemplu în care două religii să difere atît de mult. Este destul să ne gîndim la spiritul lor general, la optimismul și dragostea de viață, cultivate în chip excesiv de religia oficială grecească, și la pesimismul budismului, ca să ne dăm seama cît de opuse sînt cele două religii. Și totuși în artă ele au putut găsi un limbaj comun, iar metodele de exprimare a sentimentului religios din religia greacă au putut fi folosite și într-o religie fundamental deosebită, ca cea budistă. Influențele elenistice au rămas însă oarecum exterioare, fără să atingă fondul religios budist.

O artă în stil greco-budist apare în India abia spre sfîrșitul primului veac al erei creștine, adică după mai bine de trei veacuri de vecinătate a culturii budiste cu cultura elenistică a statelor grecești din Iran. Această artă s-a dezvoltat necontenit pînă în veacul al V-lea, cînd dezvoltarea ei s-a întrerupt brusc în urma invaziei hunilor albi.

Arhitectura budistă nu a suferit influențe vizibile ale arhitecturii grecești; lucru firesc de altfel, dacă ne gîndim că durata realtiv scurtă a statelor elenistice și viața lor zbuciumată nu au îngăduit dezvoltarea unei arhitecturi religioase importante în Iran, unde invaziile și răscoalele erau aproape necontenite. Sub influența elenistică însă, apare în India o adevărată iconografie, avînd în centru chipul lui Buda, reprezentat însă după modelul artei grecești. Astfel, în statui și basoreliefuri, Buda apare cu îmbrăcăminte, trăsături și chiar pieptănătură grecească, deși asceții indieni purtau capul complet ras. Este interesant faptul că această modă grecească a dat naștere mai tîrziu unui anumit fel de a reprezenta pe Buda, care a devenit oarecum obligatoriu. Din coafura de modă grecească, cu un fel de coc în creștet, s-a născut cu vremea o curioasă umflătură a craniului lui Buda, numită *uşnişa*. Această *uşnişa* a devenit rituală și se păstrează pînă as-

---

1) Simbol al nașterii miraculoase.
2) Simbol al primei predici.
3) Simbol al morții.
4) „Urme“ ale pașilor lui Buda sînt venerate cam peste tot în lumea budistă, în unele țări pretinzîndu-se chiar că aceste „urme“ ar fi fost lăsate de Buda însuși, cu prilejul unor călătorii miraculoase prin acele țări. Așa, este cazul cu „urmele“ pașilor lui Buda venerate la Lopbori în Tailanda.

tăzi în toate imaginile lui Buda, care nu poate fi reprezentat altfel. În ceea ce privește poziția corpului, Buda este reprezentat uneori stînd jos, cu picioarele încrucișate sub el, alteori în picioare sau pe scaun. Este interesantă mai ales poziția mîinilor, extrem de variată și avînd o valoare simbolică. Diferența de atitudine a lui Buda reiese mai ales din această diferită poziție a mîinilor. Tot așa sensul, ideea pe care o reprezintă această atitudine, reiese din acea poziție a mîinilor. Astfel, meditația, predica, mila, liniștea sufletească, hotărîrea, toate acestea sînt indicate prin acest simbolism al mîinilor.

Posibilitatea de apropiere între religii în domeniul artei se vede și din asemănările dintre anumite opere ale stilului greco-budist și sculptura gotică medievală din Europa de apus. Aceste asemănări sînt uneori de-a dreptul surprinzătoare, cum este de pildă aceea dintre un cap de ascet indian și un cap al lui Iisus de la Reims. Desigur, în aceste cazuri nu se mai poate presupune o influență, date fiind distanța în spațiu și mai ales diferența de epocă. Este vorba însă de exprimări asemănătoare ale unor idei diferite și poate de o influență a artei grecești atît în arta budistă cît și în aceea gotică creștină.

Stilul artistic greco-budist își pierde importanța după veacul al V-lea d. Hs., cînd în India se dezvoltă stilul gupta și apoi post-gupta, cu care arta indiană atinge apogeul. În sculptură și pictură, ca și în arhitectură de altfel, se realizează acum un echilibru și o armonie desăvîrșită. Reprezentarea lui Buda este încă influențată de stilul greco-budist în amănunte, dar ansanblul este alcătuit după gustul indian. Sculptura indiană a acestei epoci este tot ce a dat arta indiană mai de preț, mai armonios, mai echilibrat. Buda este reprezentat fie în picioare, fie așezat pe scaun sau stînd jos cu picioarele încrucișate. Îmbrăcămintea este fină, aproape transparentă, faldurile stofei sînt frumos reprezentate. În dreptul capului se află un fel de nimb enorm, un cerc cu un chenar sculptat pe margine, în mijlocul căruia se detașează capul lui Buda.

În afară de artele plastice, în India au înflorit teatrul și muzica, arte legate strîns de cultul religios, iar prin originea lor legate în special de cultul morților. Drama indiană își are originea în misterele relative la zeul Crișna și consta la început din rostirea sau psalmodierea unui monolog liric, iar mai tîrziu într-o pantomimă dansată, acompaniată de muzică. Este interesant în această pantomină dansată limbajul gesturilor și în special al mîinilor, limbaj pe care l-am întîlnit și în iconografia budistă. Ca și în imaginile lui Buda, tot așa și aici poziția mîinilor și chiar a fiecărui deget în parte reprezenta un simbol, avea o semnificație precisă. Reprezentațiile de teatru, care aveau loc de cele mai multe ori în temple, erau însoțite de muzică vocală sau instrumentală.

În general vorbind, arta religicasă indiană a păstrat permanent specificul religiilor Indiei și în special al budismului. Mai mult decît alte arte religioase ea are un caracter canonic, în sensul că cele mai mici detalii sînt rînduite și prescrise printr-un fel de canoane numite *Cilla Castra*. Acestea indică precis

forma, proporţiile şi accesoriile fiecărei opere de artă religioasă. Cu toate acestea, arta religioasă indiană a acceptat şi influenţe venite din afară, de la alte arte religioase, influenţe pe care le-a asimilat perfect şi le-a pus în slujba religiei indiene. Aşa cum remarcă un învăţat indian, «scopul artei religioase indiene — ca al oricărei arte religioase de altfel — este acela de a prezenta ideile religioase abstracte, înalte, sub forme inteligibile şi cît mai uşor de sesizat. Ideea de *artă pentru artă* este total străină sufletului indian» [1]). Şi dacă religia indiană a găsit în alte religii forme potrivite de exprimare a ideilor şi sentimentelor religioase, n-a ezitat să le adopte, adaptîndu-le, fără să ştirbească ceva din fondul său religios. La rîndul său, arta religioasă indiană s-a transmis mai departe, împreună cu budismul, şi în alte ţări ale Asiei, influenţînd în acelaşi timp şi asupra artelor altor religii.

Pe drumul maritim către răsărit, influenţa religiei şi a culturii indiene a ajuns în Indonezia, oprindu-se mai ales în insula Java. Aici a ajuns mai întîi, prin veacul al VIII-lea d. Hs., budismul Marelui Vehicol (*Mahayana*), apoi se răspîndi hinduismul, devenit cu vremea predominant, şi, în sfîrşit, în veacul al XV-lea, pătrunse islamismul, care este astăzi religia aproape întregei populaţii indoneziene. În artă, din amestecul elementelor artei indiene cu obiceiurile şi gustul javanez, s-a născut o artă nouă, deosebită, originală. Chiar limba sanscrită, rămasă şi aici ca o limbă sacră, savantă, s-a amestecat totuşi cu dialectele locale, dînd naştere unei limbi noi, limba *kavi*. De altfel acest amestec curios se remarcă în general în Java, ca şi în celelalte insule ale Indoneziei.

Arhitectura javaneză se deosebeşte de cea indiană prin gingăşia şi sobrietatea ei. Templele javaneze sînt mici, adevărate miniaturi de temple, armonioase ca proporţii şi pline de graţie. În loc de edificii mari, pe care nu puteau să le construiască, pentru că nici ei nu ştiau să rezolve problema acoperirii unor spaţii vaste, javanezii au construit nişte complexe arhitectonice curioase, ca celebrul *Borobudur*. Acest monument este un imens piedestal în trepte, pe care se află numeroase mici *stupa*, aşezate în jurul unei *stupa* centrale mai mari. Întregul monument cuprinde 504 statui ale lui Buda, iar basoreliefurile, în număr de aproape 1400, au în total o lungime de aproximativ 6 km.

Sculptura javaneză, reprezentată prin statui şi basoreliefuri, este de aceeaşi gingăşie ca şi arhitectura. Istorisiri şi poveşti întregi se pot citi în limbajul fără cuvinte al sculptorilor, începînd cu viaţa plină de legende a lui Buda şi sfîrşind cu *Ramayana* şi poveştile fantastice cu monştri şi cu zîne. În veacurile XIII-XIV însă, apare şi în sculptura javaneză un stil caracterizat prin exces de decoraţii. Arhitectura păstrîndu-şi proporţiile reduse, micile temple ajung să fie înăbuşite de statui şi basoreliefuri.

În veacul al XV-lea, odată cu islamismul, pătrunde în Java şi influenţa artei musulmane, arta javaneză budistă şi hinduistă

---

1) Ananda Coomaraswamy, *Pour comprendre l'art hindou*, trad. de J. Buhot, Paris 1926, p. 83.

intrînd de acum înainte în perioada de declin, dar lăsîndu-și influențele asupra artelor noii religii.

Pe același drum pe care a pătruns în Java, influența culturii indiene a pătruns și în Indochina, dînd naștere, în Cambodgia și Cochinchina de astăzi, unei arte noi, mult timp necunoscută, arta numită *Khmer*. Împreună cu statul Khmer, această artă atinge apogeul prin veacurile XI-XIII și începe să decadă în veacul al XIV-lea sub loviturile date de siamezi. Cercetările arheologice începute în a doua jumătate a veacului al XIX-lea au avut nu atît de dezgropat rămășițele culturii Khmer, cît mai ales să degajeze aceste rămășițe din vegetația tropicală care le înnăbușise și să reconstruiască din blocuri și cioburi principalele monumente ale acestei culturi.

Arhitectura Khmer a realizat complexe arhitectonice, imense în care se îmbină două elemente diferite: turnul-sanctuar și piramida în trepte. La începutul dezvoltării acestei arhitecturi, templele se clădeau în formă de piramidă în trepte. Mai tîrziu, în cele patru colțuri ale fiecărei trepte au apărut turnurile-sanctuare, ultimul etaj avînd de obicei cinci turnuri, în patru colțuri și unul în mijloc. Numeroase galerii și pavilioane, scări și vestibuluri, vin să completeze arhitectura și așa destul de complicată a acestor temple. Capodopera arhitecturii Khmer este *Angkor Vat*, imensul edificiu sacru din fosta capitală a statului Khmer.

Arta decorativă s-a dezvoltat și ea foarte mult aici, fără să ajungă însă la încărcarea exagerată pe care am găsit-o în India. Arcadele ușilor și ferestrelor, coloanele subțiri și zvelte, pilaștrii sau basoreliefurile care împodobeau zidurile și postamentele au păstrat totdeauna o armonie și o ordine pline de bun gust. Un element de decorație foarte des folosit este acela al animalelor sculptate și în special al șarpelui. Astfel de șerpi imenși formează balustrade sau alei care conduc la temple.

Pe căile de uscat, influența indiană a ajuns în Tibet. Izolat pînă în veacul al VII-lea, Tibetul a devenit accesibil influențelor exterioare în acest veac, cînd, odată cu religia budistă, au pătruns aici influențele estetice chineze și indiene. Din lupta budismului indian cu cultele locale s-a născut un budism nou, budismul tibetan, caracterizat prin organizarea sa teocratică și prin tendințele sale spre misticism și magie.

În general, arta tibetană este puțin cunoscută în Europa. Datorită condițiilor geografice speciale, arhitectura tibetană se deosebește de arhitectura popoarelor vecine prin simplitate și masivitate. Formele, și simple și masive, sînt trapezoidale, cu baze largi și laturi înclinate. Sculptura și pictura tibetane sînt mai bine cunoscute în Europa decît arhitectura, prin obiecte care vin din acest îndepărtat și greu accesibil ținut. Mai ales pictura a avut o mare dezvoltare în Tibet, fiind influențată în același timp și de pictura indiană și de cea chineză. S-a vorbit și de o influență persană și de una rusească în iconografie și în arta decorativă. Este impresionant faptul că aceste influențe deosebite nu s-au contopit. De aceea se întîmplă ca într-un singur tablou personajele să fie pictate în felul celor indiene, fon-

dul şi peisajele ca în picturile chinezeşti, iar concepţia şi modul de a picta să reprezinte vechi tradiţii autohtone. În orice caz, chiar acest amalgam de influenţe în arta religioasă tibetană demonstrează că religiile, chiar atunci cînd diferă fundamental ca dogme, se apropie în domeniul artei, domeniu în care ele îşi transmit subiecte, amănunte de decor, procedee artistice etc.

* * *

Dintre toate ţările Asiei, China singură s-ar părea că a rămas multă vreme în afara procesului de eclectism artistic arătat mai sus, închizîndu-se în zidul chinezesc al unei izolări de lungă durată. Căci, într-adevăr, faimosul zid chinezesc nu a fost numai o realitate materială, ci şi un simbol al unei izolări culturale. Ameninţată necontenit de invaziile de nord, apoi de asalturile imperialiste, care duceau perfida politică a «porţilor deschise» pentru a transforma China în piaţă de desfacere a produselor lor industriale şi a-i răpi imensele bogăţii, China şi-a închis porţile relaţiilor cu lumea din afară, izolîndu-se în sine însăşi. Iată de ce, pînă astăzi, cînd acest mare popor a devenit în sfîrşit liber şi stăpîn pe propria lui soartă, China a rămas aproape necunoscută şi neînţeleasă europenilor, cu istoria ei, cu filozofia ei, cu gîndirea ei religioasă şi cu arta ei atît de variată şi de complexă. S-ar putea spune că arta chineză a început să fie «descoperită» de abia pe la începutul veacului al XX-lea, dacă ţinem seamă de faptul că pînă atunci nu se cunoşteau în Europa decît vestitele porţelanuri ale unor epoci tîrzii şi alte cîteva aspecte ale artelor minore.

Cu toate acestea, China n-a fost niciodată complet izolată. Influenţele religioase, culturale, artistice au trecut, ca şi în India de altfel, peste munţi şi pustiuri, peste ape şi păduri şi chiar peste zidul chinezesc, care a oprit adesea invaziile, dar n-a putut opri influenţele artistice. Ca în toate celelalte arte religioase, vom găsi deci şi aici pe de-o parte specificul religiilor Chinei, pe de altă parte elemente împrumutate din alte religii, dar asimilate şi însuşite în aşa fel, încît formează un tot unitar, coerent, armonios şi original, cu elementele specifice artei chineze şti.

Cele mai vechi urme ale artei religioase chineze datează chiar din epoca pietrei, din neolitic. Din timpul dinastiei Yin sau Şang (veac. XIII-XII în. Hs.) au rămas şi cele mai vechi izvoare scrise, care sînt vestitele inscripţii de pe oasele de ghicit sau de pe carapacele de broască ţestoasă folosite în acelaşi scop divinatoriu. Apar acum ca motive de ornamentaţie masca monstrului *t'ao-t'ie*, dragonul stilizat sau şarpele cu cioc, toate acestea avînd desigur un caracter religios sau magic. Ne-au rămas din aceeaşi epocă vase de bronz folosite pentru săvîrşirea unor rituri religioase. Aceste vase erau împodobite cu un desen simplu, combinat din linii, asupra căruia se vor fi transmis poate influenţele venite tocmai din Rusia.

Din timpul dinastiei Djou (1125 în. Hs.—255 d. Hs) ne-au rămas numeroase obiecte de artă religioasă, importante atît pentru istoria artei chineze, cît şi pentru aceea a religiei acestui

popor. În orice caz, în această epocă, religia avea un rol covîrșitor în statul chinez, dar era oarecum înnăbușită într-un ritualism excesiv. Preoții, augurii, vrăjitorii mișunau în jurul regilor și la curțile nobililor, iar cultul era format din numeroase ceremonii, rituri și sacrificii.

În artă, pictura își păstrează primul loc. De altfel, în China, pictura a avut totdeauna un rol preponderent, toate celelalte arte fiindu-i oarecum subordonate și imitînd-o. În statul Djou exista un departament de stat special pentru pictură, care se ocupa îndeosebi de pictarea diferitelor simboluri pe drapele și pe insignele puterii regale. Dintre artele minore, o deosebită dezvoltare o are acum meșteșugul lucrării obiectelor de jad, care fac pînă astăzi faima artei chinezești. Aceste obiecte aveau, se pare, o destinație religioasă, deoarece, în afară de frumusețea lui, jadul era considerat ca avînd puterea de a purifica și de a îndepărta influențele nefaste. Obiectele de jad erau purtate ca talismane, cum dovedesc găurelele pe care le au și cu ajutorul cărora aceste obiecte pot fi agățate. Același rol îl au obiectele de jad găsite în morminte, mai ales cele în formă cilindrică sau prismatică, destinate să astupe cele «nouă orificii» ale cadavrului. Jadul se lucra cu o deosebită măestrie. Se sculptau animale sau păsări de dimensiuni foarte reduse, adevărate miniaturi artistice, cuțite și cuțitașe, obiecte de podoabă, embleme ale puterii etc. Frumusețea materialului, culorile dulci și finețea cizelării fac din aceste obiecte de jad adevărate opere de artă.

Tot din timpul dinastiei Djou au rămas numeroase vase de bronz destinate cultului religios. Aceste vase, în care se prezentau ofrandele, aveau cele mai variate forme și dimensiuni. Unele erau joase, sprijinite pe trei picioare scurte, altele înalte și grațioase, altele în formă de cupă sau chiar în formă de animale și păsări. Împodobite cu desene din linii sau cu desene zoomorfe, aceste vase de bronz se remarcă prin aceeași finețe artistică și aceeași sobrietate care caracterizează și obiectele de jad.

In veacul al III-lea în. Hs., în timpul dinastiei Țin, meșteșugul acestor vase rituale se dezvoltă și mai mult. În special progresează mult arta decorativă, care atinge acum adevărate culmi de eleganță și finețe. Predomină, ca motiv decorativ, dragonii stilizați și micile animale în relief, care împodobesc de obicei capacele vaselor de cult. Tot în această epocă apar oglinzile metalice lustruite pe o parte și frumos ornamentate pe alta.

Dacă pînă în această epocă arta chineză rămîne total originală, iar înfluențele din afară par să fie vagi și puține, începînd din epoca Han (206 în. Hs.—201 d. Hs.), în arta religioasă a Chinei pătrunde influența budismului indian. În pictură apare acum prima pictură budistă, executată pe pereții unui templu. De asemenea s-au păstrat niște cărămizi pictate, care fuseseră întrebuințate într-o cameră funerară, unde formau arcada unei uși, precum și dale (lespezi de piatră) pictate cu diferite personaje și animale mitologice. Ca și în epocile anterioare, decorația este formată din linii, dar mai ales din animale stilizate, între care dragonii continuă să păstreze primul loc. Se pare că acest stil din perioada Han s-ar datora unei influențe a nomazilor din

nordul Chinei. În orice caz, s-a remarcat asemănarea evidentă a acestui stil cu bronzurile scito-sarmate găsite în Rusia de sud și în Siberia.

În perioada dintre veacurile III-IV, China a fost dezmembrată și condusă, simultan sau succesiv, de șase dinastii diferite. Această situație politică nu a împiedicat însă dezvoltarea artelor, în special a picturii, caligrafiei și sculpturii, iar pătrunderea budismului și influența artei indiene nu au făcut decît să dea un nou imbold artelor chinezești. În pictură s-au creat acum adevărate capodopere, majoritatea pierdute și cunoscute doar din copii mai tîrzii, s-au scris tratate asupra picturii, s-au creat adevărate școli în jurul pictorilor celebri. Cele mai multe opere păstrate sînt picturi murale (pe ziduri) de inspirație religioasă, care au rămas în sanctuarele budiste ridicate în drumul pelerinilor către India.

Influența budistă se face din ce în ce mai bine simțită în China începînd din veacul al III-lea, cînd se întîlnesc și statui ale lui Buda. Această influență s-a exercitat atît în pictură cît și în sculptură. În pagodele săpate în stînci se găsesc numeroase statui și basoreliefuri create sub influența artei budiste indiene. Este interesant faptul că această influență s-a transmis nu numai chinezilor budiști, ci chiar daoiștilor[1]), care, sub influența budismului, au început și ei să folosească statuile în cultul religios, fără să ajungă însă ca să creeze ceva remarcabil.

Tot în domeniul sculpturii apar acum și niște statui cu totul deosebite, reprezentînd monștri imenși, și care erau așezate în preajma mormintelor imperiale. Cercetătorii din domeniul istoriei artelor văd în acești monștri o îndepărtată influență persană. Materialul folosit de chinezi în sculptură este deosebit de variat. Izvoarele scrise ne vorbesc despre sute de mii de statui ale lui Buda, lucrate în aur, argint, marmură, fildeș, piatră, lemn de santal sau lac. De altfel, și în pictură materialul folosit este nu numai variat dar și foarte deosebit de materialul folosit în Europa. Chinezii pictau încă de mult pe hîrtie, apoi pe mătase și foloseau faimoasa cerneală de China.

În timpul dinastiei Tang (618-907), China devine o mare putere extrem-orientală, iar cultura ei atinge o mare dezvoltare. Teritoriul Chinei se mărește considerabil, atingînd spre apus Marea Caspică, iar spre nord Amurul; ceea ce duce la o concentrare în capitala țării a reprezentanților celor mai variate religii și stiluri artistice. Musulmani, nestorieni, mazdeeni, budiști aduc cu ei în centrul marelui stat influențe religioase și artistice. Ultimul prinț sasanid își găsește refugiul la curtea imperială chineză, iar budismul cîștigă tot mai mult teren, India devenind un loc de pelerinaj pentru adepții chinezi. Din conviețuirea acestor religii atît de deosebite între ele s-a născut o artă chinezească în care elementele persane, budiste, mahomedane și chineze s-au îmbinat în mod armonic și original. Adepții confucianismului au luptat intens împotriva budismului, care lua proporții în China

---

1) *Daoismul*, a doua mare religie a Chinei, pe lîngă confucianism și budism.

și această luptă este justificată prin opoziția profundă, esențială, dintre cele două religii. Dar arta budismului indian și arta confucianismului chinezesc au găsit totuși puncte de asemănare și contact, au colaborat chiar, iar rezultatul acestei colaborări este arta religioasă chineză.

Picturile religioase budiste din epoca Tang, deși respectă încă prescripțiile canoanelor indiene, nu mai sînt indiene ca factură. Ideea religioasă rămîne budistă, dar modul de interpretare și sentimentul care se degajează din ele sînt chinezești. Chiar figura lui Buda și cele ale bodhisattvilor [1]) sînt chinezești, fără să mai vorbim de celelalte personaje.

Un lucru asemănător s-a întîmplat în China și cu iconografia creștină. Această iconografie respectă în general principiile creștine, dar le aplică după maniera chinezească. Unii pictori chinezi copiază picturi celebre ale marilor maeștri ai picturii religioase creștine, dar această copie, de cele mai multe ori, se mărginește la contururi. Nici o mirare deci că în icoanele chinezești sfinții creștini seamănă mai mult cu Buda sau Confucius, că Mîntuitorul copil are capul ras, că Maica Domnului este reprezentată în kimono, iar fuga în Egipt are loc într-un peisaj specific chinezesc.

Sculptura, considerată în China ca artă minoră, deoarece pe primul plan stau pictura și caligrafia, s-a dezvoltat totuși destul de mult în epoca Tang. Dintre statuile lucrate în lemn, piatră sau bronz, s-au păstrat însă destul de puține. Se cunosc cîteva nume de artiști și maeștri păstrate în analele vremii. Intersante sînt și numeroasele figurine găsite în morminte, mai ales în mormintele împăraților și ale principilor, în care chinezii obișnuiau să pună imagini mult micșorate ale ființelor și obiectelor socotite ca necesare în viața de dincolo de mormînt. Aceste figurine, lucrate în teracotă și de obicei polichrome, reprezintă femei, servitori, animale și se remarcă printr-o deosebită eleganță a siluetelor, prin realismul și vioiciunea lor.

Începînd din epoca Song (960-1269), în pictura chinezească a fost cultivat îndeosebi peisajul. Artiștii din această epocă, oameni deosebit de cultivați, cunoscători ai vechii literaturi și ai filozofiei religioase daoiste, iar alții adepți ai unei secte contemplative budiste, caută să reprezinte în picturile lor stări sufletești, idei înalte. După accepția budismului contemplativ, adevărul ultim nu poate fi atins de cît după stabilirea unui acord intim al sufletului omenesc cu natura înconjurătoare, cu acea natură în care fiecare element are o valoare simbolică. Iată de ce minunatele peisaje chinezești, lucrate cu o finețe extraordinară în cerneală de China, sînt parcă spiritualizate, transfigurate.

Este interesant faptul că, în această epocă, unii artiști pictează în același timp subiecte budiste, daoiste și confucianiste, apropiindu-se astfel, prin penelul acelor artiști, și, desigur, prin același mod de a gîndi și de a realiza subiecte diferite.

Printre pictori se numără și călugări, pasionați pictori de peisaje, flori și crengi înflorite de pomi. Acești călugări nu res-

---

1) *Bodhisattva*, un Buda în devenire, un fel de sfînt budist.

pectau de obicei regulile fixate de academia de pictură. De aceea operele lor aveau un caracter pronunţat personal. Ei stilizau, schematizau, exprimînd prin desen experienţa lor intimă. Florile, atît de mult reprezentate în pictura chineză, au şi ele simbolismul lor. În primul rînd este de remarcat faptul că ele nu sînt reprezentate în vase, ca simplă natură moartă, ci cu tulpina lor, ca «elemente vii ale naturii eterne» [1]). În general, pictorii călugări din epoca Song, şi mai ales cei din secta contemplativă Cian, se remarcă nu numai prin măiestria şi fineţea comune tuturor pictorilor din această epocă, ci mai ales prin sentimentul religios, prin seninătatea şi profunzimea de idei a operelor lor. Operele lor, surprinzătoare prin compoziţie, parcă «ne fac să pătrundem în sufletul naturii» [2]), iar portretele, simplificate la maximum, sînt de o expresivitate uimitoare [3]).

Din epoca Song ne-au rămas şi primele pagode construite din materiale rezistente, cărămidă sau piatră, cele de lemn distrugîndu-se uşor. Aceste pagode, cu baza poligonală (pătrat, exagon, octogon), aveau de obicei mai multe etaje din ce în ce mai mici sau despărţite între ele prin acoperişuri.

În veacul al XIII-lea, China a suferit şi ea, ca întreaga Asie, invazia mongolă, începută chiar cu Gingis-han, care în 1215 cucereşte Pekinul, şi sfîrşind cu Hubilai-han, care, prin cucerirea Cantonului în 1277, ajunge să stăpînească întreaga Chină. Favorabili budismului, împăraţii din dinastia mongolă Yuan (1280-1368) au fost toleranţi cu toate celelalte religii şi culte, îngăduind şi pătrunderea străinilor în China şi relaţiile cu ţările îndepărtate din apusul Asiei. Totuşi, este curios faptul că, prin aceste porţi deschise, influenţele din afară au pătruns mult mai slab. În afară de o influenţă nu prea fericită a artei lamaismului tibetan, nu putem vorbi decît despre o influenţă persană în artele minore chineze şti şi în special în arta lucrării emailului şi a faianţei.

După răsturnarea dinastiei mongole, arta religioasă chineză, ca şi arta chineză în general, n-a făcut decît să continue vechile tradiţii. Astfel, pictura budistă din epoca Ming, puţin interesantă din punct de vedere artistic, ne interesează însă prin influenţa evidentă a unor idei daoiste. De asemenea, trebuie să subliniem şi oarecare influenţe, superficiale totuşi, ale picturii europene, aduse de călugării iezuiţi, dintre care unii au fost chiar pictori şi care au trăit şi lucrat la curţile împăraţilor chinezi.

După revoluţia chineză din 1911 şi mai ales astăzi, în China populară, arta se găseşte într-o continuă înflorire, de care se va resimţi, desigur, şi arta religioasă chineză.

O situaţie oarecum deosebită o are istoria religiilor şi artelor din Japonia. Deşi izolată de continent, Japonia a fost punctul de încrucişare a numeroase influenţe continentale, evidente atît

---

1) Serge Eliseev, *L'Art de la Chine*, în *Histoire universelle des arts dès temps primitifs à nos jours*, IV, publ. sub dir. lui L. Réau, Paris, 1939, p. 342.
2) Idem, *ibidem*, p. 344.
3) Idem, *ibidem*, p. 345.

în religia şi arta acestei ţări, cît şi în cultura ei în general, în politică, în administraţie şi chiar în felul de viaţă. Religia actuală a japonezilor este un amestec hibrid de elemente şintoiste [1]) şi budiste, din care cu greu se mai poate deosebi şintoismul pur sau budismul originar. După pătrunderea budismului chinez în Japonia, divinităţile şintoiste s-au transformat în reîncarnări ale diviniăţilor budiste, iar doctrina lui Buda s-a împăcat foarte bine cu credinţa japoneză în zeii tutelari. Rugăciunele adresate «*kami*-lor şi *kotoki*-lor», adică divinităţilor ambelor religii, sînt frecvente în textele religioase ale japonezilor.

Această tendinţă spre eclectism sau «hibridism» religios, cum spun unii cercetători, este evidentă şi în istoria artei religioase a japonezilor. Ca la toate popoarele, arta religioasă a japonezilor începe încă din epoca pietrei. Din această epocă nu ne-au rămas însă decît nişte figurine de teracotă destul de grosolan lucrate. În schimb, din epoca bronzului s-au păstrat multe statuete, care reprezentau oameni şi animale, sau miniaturi care imitau locuinţele şi obiectele uzuale. Acestea erau destinate probabil să înlocuiască oamenii şi animalele care se jertfiau pe morminte şi obiectele care trebuiau puse în morminte pentru uzul postum al defuncţilor. Tot din această epocă, în arhitectură, s-au păstrat temple foarte vechi ale cultului şintoist. Aceste templie erau mai întîi în formă pătrată, apoi dreptunghiulare.

Primele temple şintoiste, neinfluenţate încă de arhitectura budistă, se remarcă printr-o deosebită simplitate. Cele mai vechi sînt acelea care formează sanctuarul de la Ise, adevărat sanctuar naţional, vizitat şi astăzi de nenumăraţi pelerini şi care constă din mai multe colibe de lemn. Nici un fel de podoabe de lac sau de metal nu sînt îngăduite în acest templu. Este interesant faptul că influenţa complicatei arhitecturi budiste s-a întins mai tîrziu şi asupra templelor şintoiste, în afară de acest sanctuar de la Ise, care, de cîte ori a fost restaurat, a fost păstrat totuşi în simplitatea lui primitivă. Celelalte sanctuare şintoiste, destul de numeroase, au fost însă construite sau restaurate sub influenţa puternică a arhitecturii budiste.

Budismul a pătruns în Japonia în veacul al VI-lea d. Hs., adus de misionari coreeni, şi, odată cu el, toată viaţa culturală a Japoniei s-a schimbat. În timpul împărătesei Suiko, Japonia este condusă de fapt de nepotul său Shotoku, recunoscut ca prinţ regent şi moştenitor (574-622). Fervent adept al budismului, acesta a devenit şi un apostol al noii religii, însufleţind în acelaşi timp arta religioasă, literatura, ştiinţa. Odată cu budismul, în arta japoneză pătrunde influenţa artei chinezeşti şi indiene, influenţă adusă nu numai de misionarii coreeni, ci şi de numeroşi oameni de litere, ştiinţă şi artă străini, care se adunară acum la curtea imperială a Japoniei.

Arhitectura japoneză budistă este bine cunoscută din sanctuarele construite în timpul prinţului Shatoku şi bine păstrate pînă astăzi. Un templu budist japonez este un complicat ansamblu arhitectonic, format din 6-7 edificii înconjurate de un zid.

---

1) *Şintoismul*, religia naţională a japonezilor.

Edificiul principal este aşa numitul *kondo*, unde se păstrează statuile divinităţilor. Urmează apoi pagoda cu mai multe etaje, un edificiu special pentru predici, biblioteci şi pavilioane pentru clopote, felinare etc. Monumentul de arhitectură budistă japoneză cel mai reprezentativ din acest timp este mănăstirea Horyuji din Yamato, terminată în anul 607. Ceea ce face frumuseţea şi eleganţa pagodelor şi în general a arhitecturii religioase japoneze sînt acoperişurile cu colţurile ridicate ca într-un zbor uşor şi graţios şi consolele pe care se sprijină aceste acoperişuri.

În veacurile VII-VIII influenţa budismului chinez în arhitectură creşte şi devine directă. Totuşi, deşi imită construcţiile şi ornamentele templelor budiste de pe continent, japonezii au ştiut să rămînă originali, să adapteze elementele artistice chinezeşti, imprimîndu-le ceva din temperamentul lor şi mai ales din entuziasmul lor de proaspăt convertiţi la religia budistă. Este interesant faptul că acum pătrund în arhitectura pagodelor destinate cultului budist şi idei din daoismul chinez, după cum mai tîrziu în religia japoneză va exista şi o modă confucianistă. Se dă o importanţă deosebită săgeţilor din vîrful pagodelor, săgeţi amănunţit lucrate şi respectînd anumite prescripţii canonice. O astfel de săgeată, de 10-12 metri înălţime, este aşezată pe un gît de formă cilindrică, deasupra căruia se află un fel de vas răsturnat, şi apoi o altă parte, imitînd cupa unei flori. Din această floare iese săgeata propriu zisă — *mat* în limba japoneză — înconjurată la distanţe egale de nouă inele. Spre vîrf se găsesc diferite ornamente din bronz ajurat, apoi două sfere mici cu care se termină săgeata. Aşezate deasupra pagodelor, ele însele înalte şi subţiri, aceste săgeţi dau o frumoasă impresie de zvelteţe şi elegenţă.

Către jumătatea veacului al VIII-lea, influenţa chineză în arta religioasă a Japoniei începe să fie mai puţin evidentă. Metodele chinezeşti nu se mai copiază pur şi simplu, ci ele sînt interpretate, sînt exprimate după gustul specific japonez. Arhitectura japoneză se îmbogăţeşte acum cu numeroase sanctuare budiste construite mai ales pentru călugări şi călugăriţe. Acoperişurile depăşesc mult pereţii exteriori, formînd un fel de pridvoare largi de jur împrejur, iar colţurile sînt uşor ridicate. Aceste acoperişuri, mult ieşite în afară, sînt sprijinite pe coloane vopsite în roşu viu, care fac un contrast cu pereţii albi. Arhitectura religioasă budistă din Japonia rămîne totuşi incontestabil influenţată de arhitectura budistă de pe continent; lucru firesc de altfel dacă ne gîndim că această influenţă a pătruns în Japonia odată cu budismul însuşi. Este interesant însă faptul că această influenţă s-a transmis şi arhitecturii şintoiste, deşi cele două religii — budismul şi şintoismul — şi-au făcut la început o concurenţă acerbă. Într-adevăr, în anul 768 se construieşte în Japonia primul templu şintoist vopsit în roşu, cu vizibile influenţe ale arhitecturii budiste. Şi se ştie că templele şintoismului pur, neinfluenţat de budism, se construiau numai din lemnul alb a doi arbori consacraţi special cultului divinităţilor naţionale ale Japoniei.

În veacul al IX-lea budismul japonez a trecut printr-o pe-

rioadă de întărire, simţită şi în arta religioasă. Templele şi mănăstirile nu se mai construiesc în oraşe, ci în locuri retrase, în munţi şi păduri, adaptîndu-se astfel condiţiilor noi şi formînd un frumos ansamblu cu natura. Nu se mai urmăreşte simetria, ci tocmai această armonie cu peisajul înconjurător. Pagodele sînt mai mici şi de aceea devin mai subţiri şi mai elegante, deşi păstrează în general elementele tradiţionale. Arhitectura şintoistă adoptă şi ea, tot mai mult, trăsăturile caracteristice templelor budiste, deosebindu-se de acestea numai prin amestecul de elemente budiste şi şintoiste. De acum încolo, amestecul de religii se resimte şi în artă. Deşi budismul este religia principală a Japoniei, totuşi poporul continuă să se închine şi divinităţilor şintoiste. Acest lucru a favorizat schimbul de idei religioase, de divinătăţi chiar şi de influenţe artistice între cele două religii ale Japoniei.

În veacul al XII-lea arhitectura japoneză, atît cea budistă cît şi cea şintoistă, atinge o adevărată culme de frumuseţe artistică. Din acest timp s-a păstrat aşa numitul «pavilion acoperit cu aur» din nordul Japoniei, considerat ca o adevărată bijuterie arhitecturală a Japoniei. De dimensiuni reduse, acest mic sanctuar se remarcă prin ornamentaţia bogată atît a interiorului cît şi a exteriorului. Coloanele, capitelurile, grinzile sînt acoperite cu lac negru împodobit cu aur. În alte părţi ornamentaţia este făcută din sidef, pe fond de lac auriu, şi constă din flori de lotus stilizate. În sfîrşit, bronzul ajurat, aplicat pe acelaşi fond de lac, completează aceste splendide ornamente ale «pavilionului acoperit cu aur».

De o frumuseţe egală este şi un templu şintoist construit în fundul unui mic golf al unei insule din Japonia de sud. Acesta este un complex arhitectonic alcătuit din numeroase galerii şi temple, restaurat în cîteva rînduri, dar considerat totuşi ca una dintre cele trei minuni ale Japoniei. Oglindit în apa limpede şi albastră a golfului şi proiectat pe colinele verzi din spate sau luminat noaptea de felinarele suspendate pe acoperiş, acest templu, spun cei care l-au văzut, este de o frumuseţe de neuitat.

În timpul feudalismului japonez creşte simţitor gustul pentru bogăţia ornamentaţiei. Un exemplu al acestei tendinţe este un mausoleu construit la începutul veacului al XVII-lea pentru un împărat ilustru. Acest mausoleu este un ansamblu de peste 20 de sanctuare construite într-un stil în care tradiţiile şintoiste se combină cu elementele arhitecturii budiste. Sculptura în lemn, acoperită apoi cu lac, aplicaţiile în bronz ajurat, ornamentele sculpturale sau picturale reprezentînd lei stilizaţi, foenicşi sau flori, reliefuri polichrome, toate acestea contribuie la impresia de lux şi bogăţie pe care o dau aceste sanctuare. Este interesant, în acelaşi veac al XVII-lea, faptul că din China pătrunde şi o oarecare modă a confucianismului, ceea ce arată o largă toleranţă religioasă, atît din partea şintoismului, cît şi a budismului japonez. Se clădeşte acum chiar un templu închinat lui Confucius şi imitat după modele chinezeşti. Templul a ars în timpul unui incendiu, iar moda nu a prins.

Mai mult decît arhitectura, iconografia japoneză este rezul-

tatul unei colaborări de-a dreptul bizare între concepțiile religioase și procedeele artistice ale budismului și ale șintoismului. Aici nici nu se mai poate vorbi de o iconografie budistă cu influențe șintoiste sau de o iconografie șintoistă cu elemente budiste, deoarece divinitățile înseși sînt rezultatul acestui amestec de credințe. Faimosul budism ateu din India și-a creat în Japonia un bogat panteon, în fruntea căruia se află Buda însuși devenit zeu suprem, înconjurat de nenumărați alți zei proveniți din zeii vechiului șinto, așa numiții *kami*, îmbrăcați în veșminte de bodhisattva și deveniți docili discipoli ai lui Buda. Mai mult decît atît, în budismul japonez sînt adorați mai mulți Buda, după cum se are în vedere o însușire sau alta. Cel mai răspîndit cult este acela al lui Buda-Amida, zeitatea «strălucitoare peste măsură», reprezentată în mii de statui de toate felurile și mărimile, apoi de Kwanon, «zeiță cu mii de mîini», a blîndeței și a milei.

Ca și arhitectura, sculptura japoneză s-a dezvoltat tot sub influența artelor religioase chineze. Mai mult chiar, în sculptură, operele cu adevărat remarcabile au fost create de străini așezați în Japonia sau de urmași ai lor. Se păstrează statui de bronz sau de bronz aurit reprezentînd pe Buda sau diferiți bodhisattvas și statui de lemn minunat sculptate. Sînt obișnuite triadele, în care locul central îl ocupă Buda, avînd în dreapta și în stînga divinități specifice panteonului combinat al japonezilor. Ca și la indieni și chinezi, statuile budiste au o aureolă în formă de frunză ascuțită, amănunțit împodobită cu desene florale. Motivul florilor de lotus, atît de mult folosit în arta indiană, revine și aici foarte des. Se împodobesc cu flori de lotos soclurile pe care sînt așezate statuile. Uneori, ca în triada păstrată într-un tabernacol din mănăstirea Horyuji, statuile sînt așezate pe postamente care au forma unor imense flori de lotus sprijinite pe tije grațios ondulate.

Ca material, în afară de bronz, piatră și lemn, se folosește și lacul sec. Aceste statui, mari dar ușoare, se lucrau din pînză susținută pe un schelet de lemn și acoperit apoi de un strat subțire de lac. O astfel de statuie a lui Kwanon atinge înălțimea de 3,60 m.

Prin veacul al IX-lea, timp în care înflorește monahismul budist retras în locuri îndepărtate, în sculptura japoneză își face drum un simbolism necunoscut pînă acum. Apar divinități cu mai multe mîini, cu mai multe capete și vopsite în culori nevrosimile dar cu sensuri simbolice fixate de texte religioase. Se lucrează mai mult lemnul, cu o tehnică curioasă, în care unii cercetători văd o influență a ștucurilor greco-budiste. Sculptorii erau de obicei călugări, care lucrau pentru nevoile cultului.

Apogeul sculpturii religioase japoneze se atinge, ca și în arhitectură de altfel, în veacul al XII-lea, cînd se ajunge la un deosebit rafinament artistic.

Pictura japoneză a început să se dezvolte, ca întreaga cultură a Japoniei, tot sub influența picturii chinezești. Prin veacul al VII-lea însă influența chineză este mai slabă, în schimb este evidentă o influență directă a picturii indiene, explicabilă probabil prin pictorii indieni care vor fi ajuns prin Japonia. Această

influenţă merge pînă la amănunte: figurile lui Buda şi ale bodhisattvilor nu au nimic mongol, ci sînt figuri tipic indiene. Mai tîrziu, în pictura japoneză şi mai ales în pictura folosită pentru ilustrarea manuscriselor se simte o influenţă îndepărtată, venită tocmai din Turchestanul chinez.

Adevărata mare dezvoltare a picturii japoneze începe însă după veacul al XIV-lea, cînd dintre toate artele plastice se dezvoltă mai ales pictura. Arhitectura şi sculptura, care atinseseră apogeul în veacul al XII-lea, se află acum în declin. Sub influenţa picturii chineze ia acum avînt în Japonia în special pictura peisajelor şi a portretelor. Se pictează pe mătase sau hîrtie şi începe să se folosească cerneala de China, picturile acestei epoci fiind, ca şi cele chinezeşti, monochrome. În veacul al XVI-lea, odată cu misiunile creştine, pătrunde în Japonia şi înfluenţa artelor europene creştine. Începe să se dezvolte pictura în ulei, în care japonezii vor ajunge adevăraţi maeştri. Influenţe europene se constată şi în artele minore ale Japoniei.

De acum încolo, pictura, ca şi celelalte arte plastice religioase, urmează drumul de dezvoltare al artei japoneze în general. Treptat, începe să se cultive mai ales amănuntul, căruia i se dă mai multă importanţă decît ansamblului. Influenţele chinezeşti rămîn neîntrerupte. Li se adaugă şi oarecare influenţe europene, care pătrund prin Nagasaki, singurul port deschis pentru străini, şi prin mijlocirea olandezilor, singurii europeni care aveau dreptul de a face comerţ cu Japonia.

Arta religioasă japoneză, deci, mai mult decît arta altor popoare, a fost deschisă multor influenţe din afară. Acest lucru nu infirmă însă ci dimpotrivă confirmă constatarea noastră că religiile, oricare ar fi fost raporturile dintre ele şi oricît de mari deosebirile dogmatice care le separă, au găsit în artă un domeniu de înţelegere.

Urmează deci că şi astăzi, cînd religiile sînt chemate să colaboreze la marea şi umana luptă pentru pace, arta poate să întindă aceleaşi punţi de legătură pe care le-a întins spontan cu veacuri înainte între religii şi între popoare.

## NOTĂ BIBLIOGRAFICĂ

Pentru alcătuirea acestei expuneri ne-am folosit foarte mult de valoroasa lucrare colectivă *Histoire universelle des arts dès temps primitifs à nos jours* (vol. IV, Paris 1939), publicată sub direcţia lui Louis Réau, şi ceva mai puţin de alte cîteva lucrări speciale de istoria artelor orientale. Dăm totuşi aici indicaţii bibliografice mai dezvoltate, pentru cei care, eventual, ar dori să cunoască mai bine arta religioasă orientală sau să cerceteze nenumăratele şi admirabilele reproduceri, simple sau în culori, ce însoţesc textul lucrărilor indicate în această notă. Lucrările înseşi se află la Biblioteca Academiei R. P. R. (B. A. R.), la Biblioteca Centrală de Stat (B. C. S.) sau la Biblioteca Institutului Teologic din Bucureşti (B. I. T.).

I. LUCRĂRI CU CARACTER GENERAL. O. Tafrali, *Manual de istoria artelor*, I, ed. 2, Bucureşti 1925 (B. A. R., B. I. T). — R. Grousset, *Les civilisations de l'Orient*, 4 vol., Paris 1929-1930 (B. I. T.). *L'Art dès origines à nos jours*, publ. sub dir. lui L. Desshairs. Paris 1933 (B. A. R.), E. Pittard, G. Contenau, J. Sainte-Fare-Garnot etc., *Histoire générale de l'art*, 2 vol., Paris

1950 (B. A. R.). L. Réau, *Encyclopédie de l'art, Arts plastiques*, Paris 1951 (B. C. S.). G. Bazin, *Histoire de l'art de la préhistoire à nos jours*, Paris 1953 (B. A. R.). Ch. Terrasse, *Histoire de l'art depuis les origines jusqu'à nos jours*, I, ed. 2, Paris 1953 (B. C. S.). — K. Woermann, *Geschichte der Kunst aller Zeiten und Völker*, II, ed. 2, Leipzig 1925 (B. A. R.). H. Leicht, *Kunstgeschichte der Welt*, ed. 2, Zürich 1945 (B. A. R., B. C. S.).

II. ARTA MUSULMANĂ. H. Saladin, *Manuel d'art musulman, I, Architecture*, Paris 1907 (B. A. R.). G. Migeon, *Manuel d'art musulman, II, Les arts plastiques et industriels*, Paris 1907 (B. A. R.). — H. Gluck-E. Diez, *Die Kunst des Islam* (Propyläen Kunstgeschichte, V), ed. 2, Berlin 1925 (B. A. R.).

III. ARTA INDIANĂ. Ananda Coomaraswamy, *Pour comprendre l'art hindou*, trad. de J. Buhot, Paris 1926 (B. A. R.). — K. Doehling, *Indische Kunst*, Berlin 1925 (B. C. S.), O. Fischer, *Die Kunst indiens, Chinas und Japans*, ed. 2 (Propyläen Kunstgeschichte), Berlin 1928 (B. A. R). — B. Rowland, *The Art and Arhitecture of India*, ed. 2, Hamondsworth, Middlesex, 1956 (B. C. S.).

IV. ARTA CHINEZĂ, JAPONEZĂ ȘI TIBETANĂ. S. W, Bushell, *L'Art chinois*, trad. din l. engl. după ed. 2, de H. d'Ardenne de Tizac, Paris 1909 (B. A. R.). J. Aubier, *Les Arts de l'Extrême-Orient* (col. „Que sais-je?"), Paris 1949 (B. A. R., B. C. S). M. Paul-David, *Arts et styles de la Chine*, Paris 1951 (B. C. S.). — O. Münsterberg, *Chinesische Kunstgeschichte*, 2 vol., ed. 2, Esslingen a. N. 1924 (B. A. R.). O. Kümmel, *Die Kunst Chinas, Japans und Koreas*, Wildpark-Potsdam 1929 (B. A. R.). S. Hummel, *Geschichte der tibetischen Kunst*, Leipzig, 1953 (B. A. R.). — R. Tr. Paine-Al. Soper, *The Art and Architecture of Japan*, Harmondsworth Middlesex, 1955 (B. C. S.). L. Sickman-Al. Soper, *The art and Arhitecture of China*, Hardmondsworth, Middlesex, 1956 (B. A. R., B. C. S).

*Diac. Prof. EMILIAN VASILESCU*

# PSIHOLOGIA PREOTULUI

Vom pleca de la un adevăr elementar : preotul are o psihologie religioasă a sa aparte ca oricare credincios. Această psihologie religioasă este precis definită de misiunea sa sacerdotală, căci ea-i dă conținut și-i impune formele de manifestare. Există, astfel, și o «psihologie a preotului», deși se insistă mai mult asupra «preotului ca psiholog», «cunoscător de suflete» și «doctor al sufletelor». Acestea din urmă sînt doar aspecte ale celei dintîi, adică a psihologiei religioase globale a preotului.

Acum Sfîtnul Apostol Pavel a precizat cu hotărîre, la începutul misiunii sale : «*Așa să ne socotească pe noi fiecare om, ca pe niște slujitori ai lui Hristos și iconomi ai tainelor lui Dumnezeu iar ceea ce se caută mai mult la iconomi, este ca fiecare să fie găsit credincios*» (I Cor. IV, 1-2). Misiunea preoțească determină nașterea unei «configurații sufletești» aparte la cei ce i se dedică. Această configurație sufletească este strîns legată de sublimitatea misiunii.

Este un lucru știut acum că cel care se ocupă permanent cu lucrurile sfinte se umple și el de sfințenie, nu numai prin contactul direct haric, dar și prin transformarea lentă calitativă a personalității morale. Se operează, astfel, treptat o mare prefacere sufletească de adîncime, a cărei intensitate și durată depind de valorile sufletești ale fiecărui preot. Căci fiecare preot vine cu o zestre personală sufletească, pe care și-o înmulțește slujind la sfîntul altar. «*Noi sîntem nebuni pentru Hristos*» (I Cor. IV, 10), zicea tot Sfîntul Apostol Pavel, vizînd aceeași realitate structurală sufletească a preotului.

Prefacerea sufletească treptată care se operează în preot este legată de propriul său proces de trăire religioasă, de îmbunătățire și de înduhovnicire. Preotul adevărat se desăvîrșește în toiul pregătirii sale sacerdotale, în focul luptelor cu păcatul, în ceasurile de rugăciune și de meditație, în decursul «slujirii cu timp și fără timp» a Domnului nostru Iisus Hristos. Preotul are deci destul timp la dispoziția sa pentru a se forma și a se maturiza sufletește.

Chemarea de preot este legată intim, astfel, de mult discutata broblemă a vocației sacerdodale, sub care se înțelege o «dispozițiune sufletească pozitivă pentru această chemare». Cel care are vocație iubește misiunea de preot, i se dedică în între-

gime, se lasă «cucerit» de ea, devine și este preot «cu bucurie sufletească», nu din silă, sau din constrîngere, sau din anumite considerații și socoteli carieriste de suprafață și de moment.

Ca să te dedici unei profesiuni în întregime și s-o faci roditoare în viața ta și a altora, trebuie deci — ca o condiție sine-qua-non — să-ți placă. Plăcerea de a fi preot este împletită cu dăruirea totală a celui ce i se dedică preoției. Nu fiecare deci poate avea vocație de la început pentru misiunea de preot, căci cei mai mulți nici nu pot cunoaște această misiune în toată sublimitatea și măreția ei. Cei mai mulți o cunosc și o iubesc mai tîrziu, practicîndu-o și devenind folositori semenilor lor. Vocația se poate deci învăța și deprinde printr-un proces specific de educație teologică, scoțîndu-se în evidență frumusețile misiunii de preot.

Incontestabil însă că este important ca preotul să-și iubească misiunea sa. Iubindu-și misiunea sa, preotul se formează cu totul altfel sufletește decît atunci cînd nu și-o iubește: îi cunoaște toate tainele și adîncurile, i se jerfește în întregimea ființei sale, ajunge la acel grad de intensitate a dăruirii și identificării cu misiunea sa care a primit numele de «*apostolat*».

Apostolatul sacerdotal presupune dăruire totală, identificare și convingere. Preotul adevărat pune înaintea oricărei ocupațiuni vremelnice misiunea sa. Preoțimea nu este o sinecură, o manifestare secundară, fără importanță, a preotului, ci ea este totul în viața sa, întrecînd, ca sublimitate și valoare, toate celelalte realități personale.

Preotul adevărat este stăpînit de misiunea sa. Preoția devine un stil de viață a preotului, impunîndu-i anumite coordonate specifice care-l disting între ceilalți oameni. Ele sînt coordonatele vieții Domnului nostru Iisus Hristos. «Cugetați în voi ca și Hristos Iisus» (Filip. II, 5), spune și-n acest sens Apostolul Pavel. Identificarea preotului cu misiunea sa rezultă numai dintr-o intensă trăire duhovnicească și dragoste pentru această misiune.

Preotul adevărat trebuie să fie convins de ceea ce învață. Numai convingerea în adevărul revelat, propovăduit, îi transfigurează viața, schimbîndu-i-o structural. Transfigurarea aceasta sufletească a preotului, care se operează mai lent sau mai repede — depinde de personalitatea fiecăruia — este și devine evidentă pentru credincioși, căci ea radiază de pe chipul cel duhovnicesc al păstorului de suflete; ea strălucește în toate acțiunile sale. Este binecunoscută în acest sens, pilda transformării sufletești a Popii Tanda în desfășurarea însăși procesului de pastorație. Credincioșii noștri care au un deosebit simț de observație au sezisat această discrepanță între cuvinte și fapte la unii preoți de enorie, cristalizînd și proverbul: «Fă ce-nvață popa, nu ce face popa!».

Problema centrală a psihologiei preotului este deci sinceritatea trăirii religioase. Ca tehnician al acestei trăiri, preotul nu trebuie să i se excludă. Ca animator al credincioșilor săi, preotul trebuie să fie mai întîi un realizator în practică al conținutului său sufletesc. Sufletul preotului trebuie să fie, astfel, des-

chis credincioşilor, curat, cunoscut şi verificat prin faptele sale bune, prin virtuţile sale duhovniceşti.

Preotul are tocmai din cauza aceasta o situaţie cu totul specială în parohia sa, care saltă peste circumstanţele personale: vîrstă, fizic, familie etc. Nu aceste circumstanţe definesc misiunea sa de preot, ci ele-o întregesc. Un preot poate fi tînăr şi totuşi să aibă o nedesminţită autoritate morală. Cu toată tinereţea sa, autoritatea morală îi conferă titlul de «părinte», căci el are remedii şi sfaturi şi pentru cei bătrîni. Fizicul şi familia favorizează îndeplinirea misiunii de preot, dar n-o condiţionează. Preotul — tînăr sau bătrîn — trebuie să se cunoască, astfel, foarte bine pe sine însuşi. Doctorul sufletelor trebuie să se vindece mai întîi pe sine însuşi (Luca IV, 23), el trebuie să ajungă la o maturitate sufletească, aşa ca cuvîntul său să fie: «da, da; nu, nu» (Matei V, 37), să nu fie inconstant, plin de contraziceri şi mai presus de toate să aibă bun simţ, să aibă simţul măsurii. Sfîntul Apostol Pavel a amănunţit însuşirile slujitorilor bisericeşti într-o formă lapidară: «neprihănit, bărbat al unei singure femei, treaz, cuminte, cuviincios, iubitor de streini, destoinic să înveţe pe alţii, nebeţiv, nedeprins să bată, neagonisitor de cîştig urît, îngăduitor, paşnic, neiubitor de argint, chivernisindu-şi bine casa, nebotezat de curînd, ca să nu se îngîmfe, cu mărturie bună» (I Tim. III, 2-7). Toate însuşirile acestea ar trebui amănunţite psihologic, arătîndu-li-se rolul lor duhovnicesc, dar le lăsăm să grăiască fiecare pentru sine.

Numai aşa, împlinind aceste condiţiuni psihologice interne, se poate vorbi şi de o «păstorie a sufletelor», indisolubil legată de psihologia preotului. Această psihologie este determinantă în pastoraţia ortodoxă, căci de ea depinde o duhovnicie rodnică sau una stearpă.

Năimitul îşi lasă oile sale pradă lupilor răpitori, văzîndu-şi de alte ocupaţii, cărora li se consacră în întregime: «*Păstorul cel bun îşi pune sufletul pentru oi, iar năimitul şi cel care nu este păstor, care nu este stăpîn al oilor, vede lupul venind şi lasă oile şi fuge şi lupul le răpeşte şi risipeşte*» (Ioan X, 11-12).

În asemenea cazuri preoţia devine o obligaţie, un mijloc de trai ca oricare altul; preotul n-are vreme destulă pentru păstoriţii săi, e mereu grăbit, solicitat de alte treburi, înstrăinat şi gata oricînd de dezerţiune de la apostolat. Asemenea preoţi au şi o configuraţie sufletească aparte, streină de duhul Ortodoxiei şi de chipul cel duhovnicesc. Ei etalează o superbie nepermisă, sînt superficiali, jignesc credincioşii, se îndepărtează de ei, îşi fac lucrul lor de mîntuială, fiind icoanele tipice ale năimiţilor din Sfînta Scriptură (Ioan X, 11-12).

Totul este deci în strictă interdependenţă în pastoraţie, pentru că preoţii s-au făcut, după cuvintele Apostolului Pavel: «*privelişte lumii şi îngerilor şi oamenilor*» (I Cor. IV, 9). Numai aşa putem trece şi la unele aspecte exterioare ale psihologiei sacerdotale care o legitimează în mod indirect şi anume:

## a. DUHOVNICUL

Preotul are marea sarcină a cunoaşterii sufletelor în scaunul de spovedanie şi a mărturisirii lor. Aceasta este o operă de asanare sufletească a credincioşilor care-n prima linie îi legitimează numele de «păstor de suflete». Pentru aceasta însă, duhovnicul trebuie să cunoască intim structura religioasă a fiecărui suflet, felul cum gîndeşte, simţeşte şi acţionează. Problemele de conştiinţă ale credinciosului trebuie să devină probleme de pastoraţie individuală.

În acest scop, duhovnicul nu se lasă la voia întîmplării, luat la vale de valurile unei trăiri religioase personale, ci caută tot timpul de-a raporta orice trăire personală religioasă învăţăturii Domnului nostru Iisus Hristos, îndreptînd-o pe calea cea bună. Duhovnicul este, astfel, «un duhovnic de conştiinţe», iar sarcina sa religioasă este extrem de importantă, căci de împlinirea ei depinde mîntuirea sau osînda credincioşilor săi.

Duhovnicul va da ascultare tuturor mărturisitorilor căutînd la «faţa cea duhovnicească a credinciosului, descoperindu-i bolile ascunse religioase de care suferă, întărindu-l în virtute, iar aceasta o poate face, incontestabil, numai un bun psiholog, care ştie citi în suflete. Citirea aceasta trebuie să se facă fără stridenţe, siluiri, cu tact, cu dragoste, cu întrebări potrivite, de la caz la caz, fără grabă, superficialitate şi bruscare. Dezvăluirea tainelor sufleteşti de către credincioşi este una dintre operaţiunile cele mai gingaşe şi necesită multă prudenţă şi pricepere duhovnicească.

Procedura duhovnicului adevărat trebuie, în orice caz, să ajungă la scopul favorizării unei stări sufleteşti de căinţă sinceră a penitentului şi de hotărîre de îndreptare, nicidecum s-o tulbure sau s-o împiedice.

## b. LITURGHISITORUL

Preotul influenţează puternic asupra credincioşilor în timpul slujirii la sfîntul Altar. El trebuie să trezească anumite resorturi intime sufleteşti în timpul sfintelor slujbe, ca să-i facă favorabili pe credincioşi rugăciunii şi meditaţiei, îndepărtîndu-le gîndurile şi sentimentele streine.

Preotul într-adevăr oficiază în asemenea clipe nu numai sfintele slujbe, dar şi trăirile intime religioase pe care le declanşează, le intensifică şi le maturizează, folosind toate valorile dramatice ale cultului divin. Pentru aceasta, preotul liturghisitor trebuie să aibă o necontenită adresă la suflet, îndrumîndu-l şi îmbogăţindu-l duhovniceşte.

## c. PREDICATORUL

Întreaga activitate învăţătorească a preotului se sintetizează în datoria de-a predica. Predica este o datorie şi o artă şi tocmai din cauza aceasta ea trebuie făcută cu respectarea unor prin-

cipii psihologice. În momentul culminant al misiunii sale de învăţător, preotul predicator trebuie să se dovedească şi un bun stăpînitor al sufletelor ascultătorilor săi, iar această stăpînire nu o va obţine predicînd rău, ci bine.

Adevărul creştinesc trebuie înţeles cît mai total de către oricare credincios, deci predica devine un mijloc vital de răspîndire a învăţăturii Domnului nostru Iisus Hristos. Pentru aceasta, predicatorul va observa cu stricteţă rînduielile omiletice, dar nu va ignora nici psihologia ascultătorilor. Legile atenţiei funcţionează implacabil şi-n decursul predicii, deci predicatorul trebuie să caute a li se conforma.

Predica se va adresa deci în condiţiuni optime, ca să intereseze pe toţi credincioşii din biserică. Interesul credincioşilor stă la temelia însuşirii adevărului revelat şi deci la succesul unei predici. Pentru îndeplinirea acestui scop suprem, predicatorul va depune florile cele mai alese ale gîndirii şi simţirii sale, cum şi eforturile maxime pe care le poate da personalitatea sa religioasă.

În afara acestor aspecte majore ale activităţii sacerdotale, mai sînt şi altele care toate implică o cercetare psihologică atentă a lor. Cele expuse însă mai sus reuşesc să contureze sumar psihologia preotului şi să o impună unei cercetări şi meditaţii tot mai amănunţite şi mai adînci de către fiecare slujitor al altarului.

*Pr. Prof. PETRU REZUŞ*

## BIBLIOGRAFIE

Firmilian, Mitropolitul Olteniei, *Duhovnicul*, în Mitropolia Olteniei, An, VIII, Nr. 1-3, ianuarie-martie 1956, pg. 3-4; Firmilian, Mitr. Olteniei, *Preotul*, ibidem, An. VII, Nr. 1-2, ianuarie-martie 1955, pg. 5-7; O. Bucevschi, *Despre duhovnicie*, ibidem, pg. 313-317; Sp. Cîndea, *Pastoraţia*, ibidem, An. IX, Nr. 7-8, iulie-august 1957, pg. 441-447;S. Chilea, *Doctor al sufletelor*, ibidem, An. VIII, Nr. 6-7, iunie-iulie 1956, pg. 332-342; C. Sîrbu, *Duhovnicul cunoscător de suflete*, ibidem, An. IX, Nr. 3-4, martie-aprilie 1957, pg. 139-148; P. Vintilescu, *Preotul în faţa chemării sale de păstor al sufletelor. Capitole de Teologie pastorală indirectă*, Bucureşti 1934 etc.

J. Rogé, *Psychologie du prêtre*, în Journal de Psychologie normale et patologique, 53-e année, nr. 4, Paris, Presses Universitaires de France Oct.-Déc. 1956, pg. 63-82; L. P. Thorpe et A. M. Schmuller, *Les théories contemporaines de l'apprentissage*, Paris, Presses Universitaires de France, 1956 etc.

# PREDICA LA TĂIEREA CAPULUI SFÎNTULUI IOAN BOTEZĂTORUL
## (29 august)

IUBIȚI CREȘTINI,

Sărbătorim astăzi, cu post și rugăciuni, tăierea capului aceluia care toată viața a trăit în post și rugăciune, a sf. Ioan, Înaintemergătorul și Botezătorul Domnului nostru Iisus Hristos.

În această zi de praznic ne-ar trebui suflet de apostol, ca să preamărim pe apostolul pocăinții! Ne-ar trebui cuvînt de foc ca al profeților, ca să preamărim pe ultimul și cel mai mare dintre profeți. Cuvînt de preamărire însă pentru Sf. Ioan a adus însuși Mîntuitorul Iisus Hristos. De aceea zice cîntarea bisericească: «Pomenirea dreptului se face cu laude, iar ție destul îți este mărturia Domnului...» Căci în timp ce sf. Ioan se găsea în închisoare «Iisus a început a grăi poporului de Ioan zicînd: «Ce ați ieșit să vedeți în pustie? Au trestie bătută de vînt? Sau ce ați ieșit să vedeți? Poate om îmbrăcat în haine moi? Iată cei ce poartă haine moi sînt la curțile împăraților. Atunci ce ați ieșit să vedeți? Au doară prooroc? Adevărul vă grăiesc și mai mult decît prooroc! Căci el este acela, despre care s-a scris: Iată Eu trimit pe îngerul Meu înaintea feței tale, care va pregăti calea Ta înaintea Ta. Drept vă spun: dintre cei născuți din femei nu s-a ridicat nici unul mai mare decît Ioan Botezătorul...» (Mt. 11, 7-11).

Din aceste cuvinte se desprinde figura plină de lumină a Sf. Ioan.

IUBIȚI CREȘTINI,

Prin ce este mare Sf. Ioan? Sf. Ioan este mare, mai întîi, prin faptul că mari au fost și părinții săi: preotul Zaharia și Elisabeta soția sa. Căci felul de a fi al unui copil, buna sa înzestrare trupească și sufletească depinde în mare măsură de curăția și sfințenia vieții părinților săi, precum și a generațiilor anterioare. Iar părinții Sf. Ioan «erau amîndoi drepți înaintea lui Dumnezeu, urmînd toate poruncile și legile Domnului fără prihană» (Luca 1, 6). De aceea și pruncul, pe care l-au născut la bătrînețe, a moștenit această dorință și rîvnă de a trăi după voia lui Dumnezeu, de a păși pe căile sfințeniei.

Sf. Ioan este mare apoi prin faptul că el este un rod al rugăciunii celor 2 bătrîni, el este un copil al rugăciunii. «Nu te teme, a zis îngerul către Zaharia — cînd tămîia la templu — că s-a auzit rugăciunea ta, și Elisabeta femeia ta, îți va naște un fiu» (Luca 1, 13). Desigur că bătrînii soți, Zaharia și Elisabeta, nu și-au încetat rugăciunile lor nici după ce îngerul le-a vestit că Dumnezeu le va împlini cererea. Ei s-au rugat mai departe, cu aceeași putere, pentru ca copilul pe care-l vor avea să ducă o viață curată, să se poată dărui cu toată ființa sa în slujba lui Dumnezeu. Rugăciunea Elisabetei pentru copilul ei, rugăciunea mamei dinainte de naștere, din timpul și după naștere a avut și ea un rol hotărîtor în creșterea duhovnicească a Sf. Ioan. Datorită acestor rugăciuni «Sf. Ioan a fost plin de Duhul Sfînt încă din pîntecele maicii sale» (Luca I, 15).

Sf. Ioan este mare apoi prin sfințenia întregei sale vieți. A trăit cea mai mare parte a vieții, aproape 30 de ani, în pustie, în cele mai aspre nevoințe. Era îmbrăcat într-o haină simplă din păr de cămilă, încins cu o curea iar hrana-i era mierea sălbatecă și acridele pustiului. Viața lui este o viață de aspre nevoințe, o viață de statornicie și înălțare în virtute, o viață de luptă pentru adevăr și pentru legea lui Dumnezeu, o viață de hotărîri neclintite, o viață mistuită de duhul slujirii lui Dumnezeu. Sfințenia vieții l-a făcut să fie numit «om ceresc și înger pămîntesc», iar pentru felul vieții singuratice este socotit începător și pildă pentru călugării de mai tîrziu.

Sf. Ioan este mare și prin învățătura și propovăduirea sa. După viața petrecută în pustie, în tainică comuniune cu Dumnezeu, Sf. Ioan vine pe malurile Iordanului unde începe propovăduirea sa. «Pocăiți-vă căci s-a apropiat împărăția cerurilor» (Mat. III, 2). «Gătiți calea Domnului, drepte faceți cărările lui... Faceți roade vrednice de pocăință...» (Luca III, 5-18).

Se apropie o nouă împărăție, împărăția care are drept lege fundamentală Evanghelia lui Hristos, care propovăduiește credința, nădejdea și îndeosebi dragostea, care cuprinde toate virtuțile și faptele cele bune. Cel ce vrea să intre în această împărăție trebuie să fie un om nou, un om renăscut prin pocăință. Iată, în linii mari, învățătura sf. Ioan. Cît de puternică, cît de însuflețită trebuie să fi fost predica sa, încît în timp foarte scurt, el pune în picioare pe mulți locuitori din Ierusalim, din Iudeea și din toată laturea Iordanului (Mat. III, 5). Oameni din toate părțile se îndreptau spre sf. Ioan. Mișcați și zguduiți de predica sa, ei își mărturiseau păcatele, primeau botezul pocăinței și hotărîți pentru o viață nouă, îl întrebau cu toți: Ce să facem? Iar sf. Ioan dădea fiecăruia sfatul necesar, ținînd seama de trebuințele și ocupațiile fiecăruia (Luca III, 5-18).

Sf. Ioan este mare îndeosebi prin misiunea pe care a primit-o de la Dumnezeu și pe care și-a împlinit-o cu cinste. El a avut misiunea de a fi Înaintemergător al Mîntuitorului și de a pregăti pe oameni pentru venirea Sa. Chiar îngerul i-a spus, printre altele, lui Zaharia: «Acesta va fi mare înaintea Domnului; pe mulți din fiii lui Israil îi va întoarce la Domnul Dumnezeul lor, alcătuind Domnului un popor pregătit» (Luca I, 15-17).

Prin propovăduirea sa, prin botezul pocăinţei şi prin toată activiatea sa, sf. Ioan a pregătit căile pentru sosirea lui Mesia, a pregătit pe oameni pentru venirea Mîntuitorului. Deşi atenţia multora era îndreptată spre el, crezînd că el este Mesia, sf. Ioan le spune tuturor în mod hotărît că nu este el Hristos (Ioan I, 20), ci el numai Ii pregăteşte calea, căci Hristos va veni în urma lui.

Dar pe lîngă misiunea de înaintemergător al Domnului, sf. Ioan a avut şi misiunea de Botezător al Domnului Hristos. Cu această ocazie sf. Ioan îl prezintă lumii pe Mesia, îl recomandă oamenilor ca Mîntuitor. Tatăl mărturiseşte din cer, zicînd: «Acesta este Fiul meu cel iubit, întru care bine am voit» (Mat. III, 17). Iar sf. Ioan pe malul Iordanului spune tuturor: «Iată Mielul lui Dumnezeu care ridică păcatul lumii. Acesta este, despre care am spus: vine după mine un om, care a ajuns să fie înaintea mea, pentru că înainte de mine a fost, căruia eu nu sînt vrednic să-i desleg cureaua încălţămintelor lui» (Ioan I, 29-30). Botezînd pe Domnul Iisus Hristos misiunea sf. Ioan atinge culmea sa şi cu aceasta ea se şi sfîrşeşte. Ca şi luceafărul de dimineaţă, lumina propovăduirii sf. Ioan se micşorează mereu, iar răsăritul soarelui, adică propoveduirea şi activitatea Mîntuitorului creşte mereu în strălucire. De acum sf. Ioan, pe toţi cei ce veneau la el pentru a-i cere sfaturi, îi trimite la Mîntuitorul. Chiar şi pe ucenicii săi mai apropiaţi el i-a îndemnat să se facă de acum ucenici ai Mîntuitorului. Unii ca sf. Ioan şi Andrei au făcut acest lucru. Alţii însă nu vedeau cu ochi buni activitatea crescîndă a Mîntuitorului care punea în umbră pe sf. Ioan (Ioan III, 26-29). Acestora sf. Ioan le dă o lecţie de adîncă smerenie, spunîndu-le: «Acela (adică Hristos) se cuvine să crească, iar eu să mă micşorez» (Ioan III, 30). Iată legea convieţuirii adevăraţilor creştini. Să ne smerim, să ne micşorăm unii în faţa altora, ca în acest fel să creştem unii prin alţii, slujindu-ne unii pe alţii.

Sf. Ioan este mare şi prin sfîrşitul său mucenicesc. Rîvna pentru legea Domnului îl îndemna să mustre fără cruţare pe cei ce trăiau în fărădelegi, printre care era şi regele Irod. Acesta trăia în fărădelege cu Irodiada, soţia fratelui său Filip. Pentru acest păcat, sf. Ioan îl mustră, spunîndu-i categoric: «Nu ţi se cuvine să trăieşti cu femeia fratelui tău» (Mat. XIV, 14). Ştim cu toţii ce a urmat mai tîrziu pentru sf. Ioan: mai întîi închisoarea apoi tăierea capului (Mat. XIV, 1-13). Irod deşi în ascuns îl admira şi-l asculta pe sf. Ioan, totuşi fiind un om lipsit de caracter, fiind o jucărie în mîinile Irodiadei pătimaşe, la îndemnurile ei, săvîrşeşte această crimă, închizînd şi apoi tăind capul sf. Ioan.

În acest fel sf. Ioan a pecetluit cu viaţa şi cu sîngele său idealul căruia i-a slujit toată viaţa. A murit în floarea tinereţii. Dar viaţa nu se preţuieşte după mulţimea anilor, ci după intensitatea şi curăţia cu care ai trăit-o. Şi prin moartea sa, el s-a făcut Înaintemergător al Mîntuitorului, care la rîndul său, a murit moarte de mucenic răstignit pe cruce, în floarea vîrstei de 33 ani.

Sf. Ioan este mare, deci, prin părinţii săi şi prin rugăciunile lor, prin sfinţenia vieţii sale, prin învăţătura sa, prin misiunea

sa de Înaintemergător şi Botezător al Domnului prin sfîrşitul său mucenicesc şi, în general, prin faptul că s-a dăruit cu toată viaţa sa în slujba lui Dumnezeu.

IUBIŢI CREŞTINI,

Ceea ce trebuie să învăţăm noi de la sf. Ioan este tocmai străduinţa continuă de a ne îndruma paşii vieţii noastre după poruncile lui Dumnezeu.

Misiunea pe care a avut-o sf. Ioan, de a fi Înaintemergător al Domnului Hristos, o avem şi noi creştinii. Această misiune ne-o putem împlini cu vrednicie numai atunci cînd vom avea o viaţă trăită după legea Domnului. Căci fiecare creştin prin faptele cele bune mărturiseşte pe Mîntuitorul Hristos, este un înaintemergător al Său. Bunul Dumnezeu prin rugăciunile Sf. Ioan să ne ajute tuturor ca să trăim cu toată viaţa şi puterea noastră poruncile Evangheliei, ca în acest fel să fim şi noi ucenici adevăraţi ai Mîntuitorului, căruia se cuvine toată mărirea, cinstea şi închinăciunea, împreună cu Tatăl şi cu Duhul Sfînt. Amin.

*Ierom. IRINEU CRĂCIUNAŞ*

# DESPRE CINSTIREA MAICII DOMNULUI

În Biserica noastră ortodoxă un loc deosebit de cinste îl ocupă sf. Fecioară Maria, Maica Domnului. Pentru prăznuirea ei s-au rînduit mai multe sărbători mari, ca Bunavestirea, Intrarea în biserică, Naşterea şi Adormirea, precum şi Soborul Maicii Domnului. Sfinţii părinţi şi sinoadele ecumenice i-au dat întreaga atenţie, precum şi credincioşii adevăraţi, pentru că numai Maica Domnului ştia de la început, prin descoperirea Îngerului, despre chemarea şi misiunea Mîntuitorului în lume şi ea păstra toate şi le cumpănea întru inima ei (Luca 2, 19).

De oarece în biserică s-au găsit şi unii, care să pună în discuţie învăţătura Bisericii despre Mîntuitorul Hristos şi au înţeles altfel chiar cuvintele Sale din sf. Evanghelie, de aceea s-a văzut Biserica necesitată să precizeze anumite învăţături în sinoade comune, cu sute de episcopi adunaţi, numite sinoade ecumenice, şi punîndu-se în discuţie învăţătura despre Hristos, firește s-a luat în vedere şi Maica Sa, sf. Fecioară Maria. Era mare nevoie de această punere la punct, pentru că dintre păgîni în deosebi Cels (—186) a aruncat cele mai urîte ocări asupra ei.

Dintre marii scriitori bisericeşti, primul care a răspuns răspicat acuzelor nedrepte a fost marele exeget alexandrin Origen (—254), care a subliniat rolul de «Născătoare de Dumnezeu» a Fecioarei Maria. El a folosit pentru determinarea acestei calităţi cuvîntul grecesc de «teotokos». În aceste împrejurări, şi în vechile liturgii ale sf. Iacob, Petru şi Marcu, se făcea pomenirea despre «sfînta şi slăvita Născătoare de Dumnezeu şi pururea fecioara Maria», care era chemată prin rugăciuni să ajute şi să-i miluiască pe creştini, prin sfintele şi preacuratele ei rugăciuni.

Cînd s-a întrunit primul sinod ecumenic de la Niceea, în anul 325, fiind de faţă 318 sfinţiţi episcopi, atunci s-a stabilit împotriva ereziei lui Arie, în prima parte a Simbolului de credinţă, că «Mîntuitorul s-a întrupat de la Duhul Sfînt şi din Fecioara Maria şi s-a făcut om». Toţi erau bucuroşi că astfel s-a stabilit pentru credincioşi lămurirea acestei învăţături şi astfel fiecare credincios înţelegea cum are să o cinstească pe Maica Domnului.

De aceea şi sinodul al doilea ecumenic de la Constantinopole din anul 381 şi-a însuşit acest punct de vedere, atunci cînd a completat Simbolul de credinţă cu partea a doua. Şi atunci era lucru lămurit pentru toţi, că Fecioara Maria împlineşte înalta

misiune de a fi «Maica Domnului», așa precum o vesteau cuvintele de bunăvestire ale Arhanghelului Gavriil (Luca 1, 31-35) și precum a recunoscut-o, mai înainte de toți, însăși Elisabeta, atunci cînd a zis: și de unde mie aceasta ca să vie la mine Maica Domnului meu (Luca 1, 43). De aceea și sf. Apostol Pavel arăta că Fiul lui Dumnezeu are mamă, fiind născut după trup din sămînța lui David (Romani 1, 3 și 9, 5), pentru că la plinirea vremii Dumnezeu l-a trimis pe Fiul său, născut din femeie (Galat. 4, 4).

Ecoul acestor hotărîri sinodale, depuse în Simbolul de credință, după adeverirea din sf. Scriptură, se observă și la sinoadele locale, unul ținut la Capua în Italia de mijloc, în 389, și altul la Salonic, din sudul Macedoniei, în 390.

Dar unii oameni nu s-au mulțumit cu aceste lămuriri date prin sinoade la descoperirea dumnezeiască, ci au căutat în mod nepotrivit, să răstălmăcească rolul Sfintei Fecioare Maria, coborînd-o la o femeie de rînd, ca oricare alta și chiar și mai puțin, în felul ocărilor lui Cels. Alții nu au vrut să înțeleagă virtutea fecioriei ei și astfel au păcătuit cu gîndul. Între aceștia se numărau atunci cîțiva creștini, ca Apolinariu din Laodiceia, Teodor din Mopsuestia și chiar Nestoriu de la Constantinopole, care împotriva scrisului Sf. Scripturi, au afirmat, că Fecioara Maria era o simplă femeie, și că a născut un fiu simplu. În deosebi Nestoriu afirma, că trebuie să se facă deosebire între Dumnezeu Fiul cu firea sa dumnezeiască și între omul Iisus, cu firea simplă omenească. De aceea Fecioara Maria nu ar fi născătoare de Dumnezeu (teotokos), ci numai născătoare de om, a omului Iisus (antropotokos), și pentru că acest om s-a numit și Hristos, deci se poate numi născătoare de Hristos (Hristotokos). Prin aceasta se lovea direct în cuvîntul Arhanghelului Gavriil, care spusese răspicat, că: sfîntul care se va naște din tine Fiul lui Dumnezeu se va chema, pentru că Duhul Sfînt se va pogorî peste tine și puterea Celui Preaînalt te va umbri (Luca 1, 35). Deci prin învățătura sa, Nestoriu lovea în sensul Bunevestiri și aducea ofensă sfintei Fecioare Maria, negîndu-i calitatea reală de Maica Domnului.

De aceea de îndată s-au ridicat voci indignate din rîndul Părinților bisericești și în deosebi sf. Chiril al Alexandriei l-a combătut cu curaj pe Nestoriu, la un sinod local din 430 și apoi la sinodul al treilea ecumenic de la Efes, din 431. Învățătura lui Nestoriu a fost respinsă de aproape 200 episcopi prezenți, după ce sf. Chiril a înfățișat, cu o uimitoare preciziune, doctrina ortodoxă. Formulînd principiul dogmatic despre «unul născut Fiu al lui Dumnezeu», s-a lămurit totodată și rolul sf. Fecioare Maria ca Maica Domnului, în sensul deplin al cuvîntului «teotokos». Astfel sinodul a precizat: «Mărturisim pe sf. Fecioară Născătoare de Dumnezeu din cauză că Dumnezeu Cuvîntul s-a întrupat și s-a făcut om și din însuși momentul conceperii și-a unit șie-și templul luat din ea» (Mansi, Collectio conciliorum V, 303). Totodată s-a mai precizat, că Născătoarea de Dumneze a fost înainte și a rămas și după aceea pururea fecioară, pentru că Nașterea Domnului din ea s-a făcut de asemenea în mod dumnezeesc. Astfel pe lîngă calitatea de Maică a Domnului, sf. Maria i s-a mai

adăugat și aceea de «pururea fecioară» (aeipartenos), precum și aceasta reiese din sf. Scriptură. Așa zișii «fraţi» ai Domnului nu sînt decît verii săi; dar din lipsa de noţiune specifică, evreii întrebuinţau și pentru calitatea de văr termenul de frate.

Aceeași concepţie au avut-o și cei aproape 630 de episcopi la sinodul al patrulea ecumenic de la Chalcedon, din 451, care au răspuns ereziei lui Eutihiu. Sinodul stătea pe același punct de vedere al importanţei pe care o deţine sf. Fecioară Maria Născătoare de Dumnezeu (teotokos) și de aceea i-a supus la anatemă grea, pentru stricarea adevărului, pe aceia care credeau altfel decît mărturisea Biserica. Astfel cei 630 de episcopi au precizat, că «Hristos pentru noi și pentru mîntuirea noastră, din Maria Fecioară, Născătoare de Dumnezeu, și-a luat omenitatea» (Mansi, vol. VII, 116). Apoi această hotărîre a mai fost confirmată, la întrebare generală, de alţi 1600 de episcopi ai bsericii, care s-au pronunţat împotriva ereziei monofizite a lui Eutihiu.

De aceea, în continuare, și sinodul al cincilea ecumenic de la Constantinopole, din 553, care la îndemnul împăratului Justinian a combătut toate ereziile vremii, ca a lui Nestoriu și Eutihiu, a aruncat anatemă grea asupra celora, care credeau altfel despre: sfînta, preacinstita, de Dumnezeu Născătoarea și pururea Fecioara Maria, cea plină de har. Aceste calităţi erau exprimate prin cuvintele grecești: aghia-sfîntă, endoxos-preacinstită, teotokos-născătoare de Dumnezeu și aeipartenos-pururea fecioară. De aceea hotărîrea a intrat și în legiuirea împăratului Justinian, numită Codicele lui Justinian, în partea I, cap. 1, aliniat 6 (vezi Mihălcescu I., Thesauros orthdoxias, Lipsca 1904).

Din cele arătate pînă acum se poate ușor constata, că în cea mai strînsă legătură cu dogma Hristologică, și ţîșnind așa zicînd dintr-însa, ca o consecinţă a unirii ipostatice a firilor într-o singură persoană în Domnul nostru Iisus Hristos și a comunicării proprietăţii firilor, stă dogma despre Maica și Născătoarea de Dumnezeu și pururea Fecioara Maria. Cuprinsul caracteristic și esenţial al acestei dogme constă în «teotokia» și «aeipartenia» ei, fixate la sinoadele din 431 și 553. Sînt singurile epitete și figuri tipice pe care le consacrează sfintele sinoade ecumenice, pentru că se referă deadreptul la închinarea și salutul Arhanghelului Gavriil. În acest cadru de cinstire, Biserica mai instituie pînă la sfîrșitul secolului VI, și alte sărbători speciale, precum sînt: Naștерea preacuratei, Intrarea în biserică, Bunavestirea și Adormirea Născătoarei.

Dar timpul trecea și credincioșii aveau nevoie de reîmprospătarea cunoștinţelor în acest sens. De aceea sinodul al șaselea ecumenic din 680, de la Constantinopole, a reîntărit învăţătura, că Născătoarea de Dumnezeu este Născătoare cu adevărat și în sensul propriu al cuvîntului, de a-l fi născut pe Fiul lui Dumnezeu (Mansi, vol. XI, 186).

În această vreme părinţii bisericești stăruiau în a accentua faptul, că prin întruparea Fiului lui Dumnezeu, prin activitatea și patimile Mîntuitorului Iisus Hristos s-a înfăptuit pentru omenire cea mai desăvîrșită mîntuire, care îi duce pe credincioși, ce se împărtășesc din sf. Euharistie, chiar spre îndumnezeire, ei

primind cu credinţă dumnezeirea lui Hristos prin această sf. Euharistie. Spre această concluzie convergea şi învăţătura dată de sf. Ioan Damaschinul (—.749). Acest ultim Părinte bisericesc s-a făcut un apărător vajnic şi un tălmăcitor iscusit al deciziunilor dogmatice de la sinoadele ecumenice din Efes, Chalcedon şi Constantinopole, cu privire la Maica Domnului. El a devenit cel mai de seamă susţinător al tradiţiei bisericeşti despre înălţarea la cer a Preacuratei, dar fără a face din aceasta vreun precept dogmatic (Loichiţa V., Doctrina sf. Ioan Damaschinul despre Maica Domnului, 1939).

Luînd deci în considerare învăţătura statornică a Bisericii în privinţa sf. Fecioare Maria, ca Maica Domnului cea preacurată, şi orientîndu-se după expunerile sf. Ioan Damaschinul, de aceea sinodul al şaptelea ecumenic dela Nicea, din 787, a hotărît să se dea Născătoarei preacurate o cinstire specială de preamărire, pentru că ea este preasfîntă (panaghia), şi mai presus de puterile cereşti şi decît arhanghelii şi sfinţii. Dar această cinstire şi cult ce i se cuvine nu are un caracter liturgic (latreutic) sau de adoraţiune, ci numai unul de respectuoasă supravenerare (iperdulia), pentru că Maica Domnului totuşi nu este ipostas divin, şi nu a primit trupul său de la cer, ci este şi ea o creatură asemenea oamenilor, dar o creatură aleasă şi curăţită prin binevestire, în vederea misiunii ce o avea de împlinit, prin naşterea Mîntuitorului Hristos (Mansi, vol. XII, 1031 s).

Aceste precizări, că sf. Fecioară Maria este Maica Domnului, Născătoare de Dumnezeu, pururea fecioară, prea sfîntă, plină de har şi demnă de preacinstire au fost păstrate în tot timpul de atunci şi pînă astăzi, ca o dogmă importantă, de la care nu se mai putea nimeni abate dintre credincioşi.

De aceea, cînd s-a format pentru necesităţile vieţii bisericeşti şi duhovniceşti Mărturisirea de credinţă ortodxă de către mitropolitul Petru Movilă al Kievului, în 1640, şi a fost aprobată la sinodul de la Iaşi din 1642, în cadrul ei s-a respectat locul cuvenit pentru Maica Domnului. Astfel, urmînd învăţăturii sf. Ioan Damaschinul, precum şi a sinoadelor ecumenice, mărturisirea mitropolitului Petru Movilă precizează, că Domnul nostru Iisus Hristos a luat firea omenească, zămislindu-se din Preacurata Fecioară, care devine Născătoare de Dumnezeu, prin lucrarea sf. Duh, păzind nevătămată fecioria. Pentru această virtute ea s-a învrednicit de a fi mijlocitoare şi pe mai departe către Mîntuitorul Hristos, pentru nevoile credincioşilor, ca una ce era Maică şi Născătoare Fiului lui Dumnezeu, cel întrupat.

De aceea şi în Mărturisirea de credinţă a patriarhului Dositei al Ierusalimului, din 1672, se lămurea, că: cinstim pe Maica Cuvîntului lui Dumnezeu, căci şi ea este o adevărată servă a singurului Dumnezeu; de aceea este şi preamărită, că fără asemănare întrece pe toţi îngerii şi sfinţii şi pentru aceea îi şi dăm o închinare de supravenerare, o cinstim şi-i sărutăm icoana ei (Loichiţa V., Mărturisirea lui Dositei. 1943 p. 43).

Pentru această continuă tradiţie bisericească şi dogmatică privitoare la cinstirea Maicii Domnului, şi Invăţătura de credinţă ortodoxă din 1952, publicată cu aprobarea Sf. Sinod şi cu pur-

tarea de grijă a Î. P. S. Patriarh Iustinian, a explicat în acelaşi sens locul sf. Fecioare Maria în cadrul obligaţiilor de credinţă. Astfel se precizează, că: Fecioara a zămislit pe Fiul lui Dumnezeu ca om, că a rămas totdeauna fecioară, că i se cuvine cinstire deosebită, ca preacinstire, fiind cea dintîi între toţi sfinţii, Preacurată, Născătoare de Dumnezeu şi Maica Domnului, precum o adevereşte din plin Sf. Scriptură (p. 94-100).

Acesta este deci cuvîntul limpede şi răspicat al Bisericii noastre, pentru că izvorăşte din Sf. Scriptură, şi a fost însuşit de toate sinoadele ecumenice şi de Părinţii bisericeşti, care în tot timpul s-au străduit să respecte Sf. Scriptură şi să nu o ştirbească nici cu o singură iotă sau cîrtă.

Prin urmare, orice alte gînduri, speculaţii sau concepţii în jurul acestei chestiuni şi orice alte explicaţii date de oricine, depăşesc cadrul Sf. Scripturi şi atunci devin simple păreri omeneşti. Ele se îndepărtează de la adevărul Sf. Scripturi şi atunci produc numai smintire şi lipsă de respect cuvenit.

Iar nouă cu cucernicie ne este dată bucuria să o cinstim pe Născătoarea de Dumnezeu, cu toată închinarea, precum a salutat-o îngerul Domnului: Bucură-te ceeace eşti plină de dar, Domnul este cu tine. Binecuvîntată eşti tu între femei! Amin!

*Prof. Dr. M. ŞESAN*

# BISERICA SF. IOAN DIN VASLUI

Sînt aproape cinci veacuri, de cînd marele voevod Ștefan, împodobind întinsele plaiuri ale Moldovei cu mănăstiri și biserici, a zidit o biserică frumoasă, căreia i-a pus hramul Tăierea capului sf. Ioan Botezătorul, în tîrgul Vaslui. De atunci încoace acest măreț monument a dominat valea rîului Bîrlad, de pe botul dealului ce se sfîrșește aproape de confluența rîurilor Bîrlad și Vaslui.

Tîrgul Vaslui, loc de popas pe vechiul drum de comerț, care lega gurile Dunării și Marea Neagră cu Polonia și prin ea cu Marea Nordului (Danzig), a jucat un rol destul de important în istoria Moldovei, cu mult înainte ca Marele Ștefan să fi zidit biserica sa. În acest tîrg a fost curte domnească. Ca dovadă, găsim un mare număr de documente, datate din Vaslui, din vremea voievozilor Ilie și Ștefan, din anii 1436-1442 [1]).

Marele Ștefan, pe lîngă biserica de care ne ocupăm, a zidit (sau a rezidit și mărit) și un palat domnesc, a cărui ruine se mai cunosc pînă astăzi, alăturea de biserica sf. Ioan. Tot din Vaslui sînt datate și foarte multe documente de la Ștefan cel Mare, care arată că stătea la curtea sa de la Vaslui. Așa între 10 și 22 ianuarie 1495; între 25 februarie și 20 martie 1497; 7 martie — 14 martie 1502, ca să luăm numai cîteva perioade de acestea [2]).

Biserica sf. Ioan este zidită de marele Ștefan, din april pînă la 20 septembrie 1490 (6998), după cum se vede limpede din pisanie, scrisă pe slavonește, care în traducerea romînească sună:

«Ioan Ștefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domnitor țării Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, a zidit această biserică în numele Tăierii Cinstitului cap al sfîntului și slăvitului proroc și înaintemergător și botezătorului Ioan. S-a început în anul 6998, luna aprilie și s-a săvîrșit în același an, septembrie 20» (1490) [3]).

Cronicarul Grigore Ureche socotește că această biserică a fost zidită în amintirea strălucitei biruințe de pe Valea Racovei (Podul Înalt) din anul 1475 și că «pe urmă au făcut și case domnești, cum se cunosc pînă astăzi». Iată cum spune el textual:

---

1) Costăchescu N. *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol I.

2) Bogdan I. *Documente de la Ștefan cel Mare*, vol. II, p. VII-XII.

3) Melchisedec, *Notițe istorice și arheologice*, Buc. 1885, pag. 133.

«Atunci întorcîndu-se Ştefan Vodă şi mergînd pe apa Bîrladului în sus şi plăcîndu-i locul între Bîrlad şi Vaslui (rîurile), întru aceea laudă şi bucurie de izbîndă cu noroc ce au biruit pre Turci şi pe Munteni, au început a zidire biserica Sfîntului Ioan Preditici, în tîrg în Vaslui, dînd laudă lui Dumnezeu. Pre urmă au făcut şi case domneşti, cum se cunosc şi pînă astăzi. Şi odihnind Ştefan Vodă acolo cu oştile sale şi rîvnind cu nevoinţă a se zidire biserica şi alte lucruri ce arată că au făcut mai pre urmă...» [4]).

Că această biserică ar fi fost clădită în semn de recunoştinţă pentru victoria de la Podul Înalt, este mai mult decît probabil. Toate bisericile lui Ştefan «pomenesc biruinţi şi tragedii, pe care le cunoaştem, altele au legături cu lupte a căror amintire în scris s-a pierdut» [5]). Numai că, în cazul nostru, biruinţa a avut loc în 1475, iar biserica este zidită abia în 1490. Rostul ei a fost şi acela de biserică domnească, alăturată caselor domneşti, căci nu se putea ca o reşedinţă domnească să nu aibă alături şi o biserică; aşa biserici au fost şi pe lîngă curţile domneşti din Hîrlău, Huşi şi Iaşi.

De altfel, marele Ştefan avea permanent echipe de lucrători, care după ce terminau o biserică, treceau imediat la alta, care era în planul de lucru.

«Meşteri zugravi veneau după marii meşteri pietrari, pentru a statornici în arta răsăriteană un nou stil moldovenesc» [6]).

Biserica sf. Ioan din Vaslui a fost restaurată în anii puterii populare. Ea este cea mai veche (1490) dintre bisericile orăşeneşti ale lui Ştefan, care s-au zidit în serie: sf. Nicolae din Iaşi, în 1491-93; sf. Gheorghe din Hîrlău, în 1492: Huşi 1494; Popăuţi din Botoşani, în 1496 etc. [7]).

Pentru înfăţişarea ei, înainte de restaurare, dăm aici descrierea pitorească, datorită diaconului Paul de Alep, care a făcut o călătorie prin Moldova în anul 1650 şi care spune;

«În Vaslui palaturile, băile, locurile de plăcere sînt toate ale lui Ştefan Vodă, precum şi magnifica şi superba biserică, cu o elegantă cupolă peste măsură înaltă. Totul în ea, giur împrejiur, e boltă şi arcuri, pe care sînt picturi şi icoane ale tuturor sfinţilor. La intrare, pe peretele cel mai de jos, este o pictură a judecăţii celei de pe urmă, în aur şi azur, cu Moise conducînd spre Domnul nostru pe Anna şi Caiafa şi pe ceilalţi evrei. Persoanele sînt zugrăvite cu contenenţe triste. În urma lor este o altă trupă: aceste sînt figuri turceşti, cu şalurile lor albe şi cu turbane, cu caftanele cele lungi şi verzi tîrîndu-se, cu mînicile lungi atîrnînd înapoi şi hramurile lor sau mobilarea festivă a palaturilor de lînă galbenă. Îi însoţesc dervişii lor. În urmă şi în mijlocul lor sînt draci, împingîndu-i şi înfruntîndu-i. Caşidbari este în fruntea lor, în cealmaua sa şi unul din dracii cei mai răi s-acaţă pe umerii săi, trîntindu-i cealmaua jos din cap.

---

4) Grig. Ureche, *Domnii Ţării Moldavei şi viaţa lor*, pag. 128, în vol. I, din Letopiseţele Ţării Moldovei, public. de M. Kogălniceanu, Iaşi 1852).

5) N. Iorga, *Istoria Bis. rom.* vol. I, p. 104.

6) N. Iorga, *op. cit.*, p. 105.

7) N. Balş, *Bisericile lui Ştefan cel Mare*, p. 67.

Biserica în interior este peste tot acoperită cu pictură. Arhitectura este foarte frumoasă. În vîrful interior al cupolei sau în baldachin, sub care se înalță tronul beiului, este icoana Domnului nostru Iisus. Afară de antret e un mare clopot» [8]).

În ce privește istoricul bisericii și forma ei actuală, după restaurare, ne folosim de cele scrise de dl. Balș, în «Bisericile lui Ștefan cel Mare» p. 64-66.

«Actualmente biserica e cu totul reînoită... Planul este acela al bisericii sf. Nicolae din Iași, Popăuți, Precista din Bacău cu sînuri laterale, contraforturi în dreptul proscomidiei și diaconicului și pronaosul supralărgit. Acest plan corespunde cu acel cu turlă pe naos, ceea ce e confirmat de descripția lui Paul de Alep, care vorbind de «eleganța cupolei peste măsură de înaltă» nu lasă nici o îndoială în această privință».

Din descrierea lui Paul de Alep se vede că pe la 1650, deci după 160 de ani de la zidire, biserica sf. Ioan, ca și curțile domnești de lîngă ea, erau încă în toată strălucirea lor, probabil îngrijite și de domnitorii de mai tîrziu care au stat pe tronul Moldovei.

După 60 de ani, un alt călător, preotul Ioan Luchianof din Moscova între anii 1710-1712, trecînd într-o călătorie prin Vaslui, spune că în acest oraș «aproape de tot distrus sînt vreo trei case pentru poștalioni și o *biserică de piatră foarte frumoasă* [9]).

Se vede însă că distrugerea aceasta a orașului, a căreia cauză n-o putem preciza, a atras după sine, mai tîrziu și deteriorarea bisericii, căci la 1820 biserica a avut nevoie de reparații radicale. Aceste reparații au fost făcute de logofeteasa Maria Costache Ghica. Cu acest prilej s-a adăugat bisericii și un pridvor. Deasupra ușii pridvorului s-a pus și o inscripție: «Acest sfînt și dumnezeesc lăcaș, întru început fiind zidit de reposații întru fericire Domnii Ștefan V. V. bătrînul și fiul său Bogdan V. V. și după vreme *risipindu-se, s-au zidit din nou*, de dumneaei cucoana Maria Cantacuzino logofeteasa, soția răposatului marelui logofăt Costache Ghica, cu toată cheltuiala dumisale, spre veșnică lor pomenire, la anul de la Hristos 1820» [10]).

Această inscripție cuprinde în ea o exagerare. Cuvîntul *risipindu-se* trebuie înțeles în sensul că s-a risipit bolta și o parte din pereți. La fel de exagerat este și cuvîntul *s-au zidit din nou*, care ar da a se-nțelege că biserica veche s-a dărmat pînă-n temelie și apoi a fost rezidită pe aceleași temelii. Adevărul este că s-a făcut o reparație a pereților, astupîndu-se prost doar crăpăturile și s-a rezidit bolta, care căzuse de tot. Dovadă este faptul că inscripția de la Ștefan cel Mare a fost acoperită cu tencuială, la locul ei, pe peretele din față (care deci *nu s-a risipit* și deci nici *nu s-a zidit din nou)*, unde «a fost descoperită și scoasă la iveală de D. T. Burada» [11]).

Apoi și mai bună dovadă că nu-i cazul unei rezidiri este că

---

8) Melchisedec, *op. cit*,, pp. 134-135.
9) Ec. I. Grigoriu, *Biserica catedrală sf. Ioan din Vaslui*, Huși 1925, p. 18.
10) Ibidem, p. 18-19.
11) G. Balș, *op. cit*., p. 66.

*această zidire din nou,* n-a durat, căci în 1865 (deci după abia 45 de ani) biserica avea nevoie de noi reparaţii, iar un cutremur slab din 10 februarie 1886 a făcut să se crape zidurile şi bolta, ceea ce nu s-ar fi întîmplat, dacă ar fi fost o reparaţie serioasă, cea de la 1820, ca să nu mai vorbim de *o zidire din nou.*

Restaurarea acestui monument s-a făcut de către Comisiunea monumentelor istorice, începînd din 1914 şi terminîndu-se în 1930.

Astăzi biserica păstrează forma veche şi e împodobită la exterior «cu două rînduri de nişe mici, de ocniţe, cele de jos mai mari, cele de sus mai mici, două ocniţe mici corespunzînd în general cu una mare... la absidă încă găsim arcade oarbe, care merg de la soclu pînă la nivelul ocniţilor mici...» [12]).

Odoare vechi nu se găsesc. Singurul obiect mai de preţ şi mai vrednic de văzut este o icoană, reprezentînd pe Mîntuitorul la capătul drumului spre răstignire, opera maestrului N. Grigorescu, donată acestei biserici de familia Miclescu.

În ultimul timp biserica este bine întreţinută. Continuîndu-se aşa, monumentul restaurat poate avea o viaţă mai lungă decît a avut-o în prima sa fază, rămînînd o frumoasă podoabă pentru Vaslui şi o amintire neştearsă a voievodului ctitor.

*Pr.* N. *DONOS*

12) Idem, *op, cit.*

# MĂNĂSTIREA VARATEC

Calea de la Bălţăteşti la Varatec poate fi făcută cu orice trăsură şi pe orice drum; fie că, mergînd spre Tg. Neamţ, te abaţi la stînga pe o şoseluţă care intră in Valea Seacă, fie că o iei peste deal, pe lîngă cimitir, pentru a intra în Valea Arini.

Dar mai aproape de sufletul drumeţului rămîne tot drumul făcut cu piciorul, peste Valea Arinilor, prin Valea Seacă, suind Dealul Carpinilor spre a coborî, printre ogoare, cu obraz curat, la pîrîul Varaticului care-şi sună lacrima între ierburi mult-mirositoare.

De-ai trecut pe pragul ista şi la stînga ai cotit,
Te salută zvon de clopot, cînd semeţ, cînd amurgit.
Iară – «mîndra glăsuire a pădurii de argint», –
Prietenos sunîndu-şi frunza, îţi poftește
bun sosit.

Este, la intrarea în vatra mănăstirii Varatec, pe dreapta, o dumbravă de mesteceni. Trunchiurile lor au coaja ca de argint vechi, iar frunzişul îndantelat crestează zarea spre Filioara de parcă ar fi lucrată în filigran.

Şi după ce ai lăsat în urmă tocmirile pădurăreşti, Ocolul Silvic Varatec, cîteva din aşezările mirenilor şi puţine chilii în dreapta turnului de la intrare, iată ai ajuns şi te afli în curtea bisericii mari din Mănăstirea Varatec.

In jurul ei, dincolo de ziduri, alte bisericuţe îşi poartă cu mîndrie turlele fără strălucire exterioară, dar fruct al strălucirii pe care Pronia cerească şi iubirea de oameni o aşează în sufletele celor întîi-stătători pe lumea asta; ctitori şi ziditori de lăcaşuri ale credinţei.

«Aceasta a luminat şi pre acest loc al lăcaşului acestuia sfînt cu numele Varatec şi pre întemeietorul sfintei mănăstiri» [1]), carele din neam femeesc fiind, n-a cunoscut odihnă pînă n-a găsit poiana cea fericită în care a zidit un schit de lemn cu numele Varatec.

Maica Ermiona Ionescu ne povesteşte că, acum vreo 250 de ani, era aici o pădure mare, cu minunate poeni. Păstorii de la apa Ozanei şi mănăstirea Neamţ veneau cu vitele la varat, zicînd că merg la Varatec. Aşa s-ar fi născut numele poienii.

---

1) Evghenie Ungureanu şi Zenaida Racliş; *Istoria Mănăstirii Varatec*, Tip. M-rea Neamţ, 1932.

Părintele stareţ de la Neamţu a hotărît să facă aici o biseri=cuţă, lucru desăvîrşit de el pe locul unde, azi, curge izvorul.

Cu vremea, bisericuţa s=a trecut şi s=a zidit biserica cea mare.

Oamenii locului nu ştiu nici altceva, nici mai mult, dar în=semnările găsite spun, că întemeietoare a fost Balaşa, fiica iereului Mihai de la biserica lui Ştefan cel Mare, Sf. Neculai din Tîrgul Ieşilor.

Această maică: «nici de putere, nici de avere îngîmfată, ci numai de natură înzestrată cu bărbăţie şi deosebită cunoştinţă reli=gioasă, ce au mişcat a sa sufletească simţire; după cercarea neno=rocitei sale căsătorii, în scurtă vreme de trei ani, la 1780, în vîrstă de numai 23 ani, însoţită de copiliţă», [1]) a venit la mănăstirea To=poliţa din ţinutul Neamţului spre a găsi: «un azil ce ar putea li=nişti zbuciumarea sufletului său» [2]).

După cinci ani de «ascultare» cu binecuvîntarea stareţului Pai=sie al Sf. Mănăstiri Neamţu şi cu încuviinţarea marelui visternic Matei Deleanu, a ales poiana Varatec şi, la 1785, a început lu=crarea de întemeiere a mănăstirii.

In acelaşi an ea a fost îmbrăcată – «în schimă monahicească» – de către Ieroschimonahul Teodosie şi i s=a schimbat numele, din Ba=laşa care înseamnă nisip de aur, în cel de Olimpiada, adică po=doaba muntelui.

Cel mai vechi document asupra aşezării mănăstirii este actul cu care, la 1785 iunie 25, bătrînul pădurar Ion Bălăloiul vinde că=suţa cu livada ce avea în poiana Varatec, maicii Olimpiada pe suma de 18 lei.

Pe acest loc, schimonahia Olimpiada ridică o bisericuţă din lemn cu hramul Adormirea Maicii Domnului.

Maica Ermiona Ionescu crede a şti că vreme de doi ani a lu=crat schimonahia Olimpiada cu alte maici, venite anume şi cu cîţiva credincioşi meşteri de au tocmit bisericuţa. Şi tot acest timp ctitora a trăit în coliba ei, cea dintîi chilie monahicească.

După mărturiile scrise, însă, bisericuţa s=a terminat mult mai repede, fiindcă în anul 1787, Varatecul, ca mănăstire – este unit cu Topoliţa ce avea moşia Netezi şi Poiana Tolici.

Şi înmulţindu=se petrecătoarele în acest lăcaş de închinăciune, a fost trebuinţă a se ridica o altă încăpere pentru rugă; aşa s=a tocmit a doua biserică de lemn în anul 1794.

La 1802, Evghenia Kanta dăruieşte Mănăstirii moşia Pohoiul, iar în anul 1803, prin anaforaua prea fericitului întru pomenire, lu=minatul Mitropolit Veniamin Costachi, întărită cu hrisovul domnesc din 16 iulie 1803, Mănăstirea Agapia din valea vecină, cu toate moşiile şi mitocurile sale din Iaşi şi dughenile lor de lîngă biserica Prapa Doamna Paraschiva [3]), s=a unit cu Varatecul.

Dar pentru că numărul petrecătoarelor în amîndouă mănăsti=rile s=a înmulţit şi de asemenea daniile şi înzestrările au sporit, această unire n=a durat mult şi cele două lăcaşuri şi=au reluat viaţa de sine stătătoare.

---

1) *Op. cit.*, p. 66.
2) *Ibid.*, p. 67.
3) *Op. cit.*, p. 69.

Tot în anul 1803 luna lui august, ziua 8, la porunca marelui ierarh Veniamin, au fost date mănăstirii Varatec schiturile Vînători pe apa Bistriţei şi Gîrcina cu moşia Sărata.

Şi aşa, sporind adăvîsala, în 1808, Divanul Moldovei a dat carte de îngăduinţă şi s=a început zidirea bisericii mari, din piatră, a trapezei şi a cîtorva chilii din zid.

Despre această durabilă tocmire vorbeşte inscripţia romînească aşezată deasupra uşii prin care se intră din pridvor în biserică.

*«În anul 1808, s-a zidit această sfîntă biserică ce se prăznueşte Hramul Adormirii Maicii Domnului, prin osteneala Sfinţiei sale prea cuviosul Iosif duhovnicul şi a Stareţei Olimpiedii.*

*Iar cei întîi ctitori au fost maicile din acest lăcaşu, al doilea mari ctitori au fost Doamna Elencu Paladi care au dăruit 3 moşii şi maica Elisaveta Balş au dăruit Vultureştii, maica Safta Brîncoveanu au hărăzit moşiile Osica şi Vlădulenii, cu mai multe îndatoriri în testamentul său, iar celelalte moşii, vii şi acarete ce au dăruit şi alţi ctitori sînt scrise în cartea vieţii spre veşnică pomenire».*

Insemnările acestea au fost aşezate acolo la 20 octombrie a anului 1841 cînd a fost isprăvită biserica – «fiind întru totul gata pentru slujire» – şi a fost sfinţită de Veniamin Costachi.

La isprăvirea acestui aşezămînt a ajutat mult Mitropolitul Veniamin, care în 1840 februarie 7: *«i-au afierosit una din mănăstirile Sfintei Mitropolii şi anume, monastirea Hangului cu schitul Durău şi moşia sa Topoliţa (sau Săcăluşeştii din ţinutul Neamţului) împotriva monastirii Agapia»* [1]).

Din cele de pînă aici se vede că Mănăstirea Varatecul deşi începută la 1785, ca aşezare monahicească pentru maici, n=a că=pătat o dezvoltare deosebită decît la începutul secolului XIX=lea.

Începînd cu anul 1808, datorită numeroaselor danii, de care am vorbit mai sus şi a unei atente griji din partea Mitropoliei de la Iaşi, mănăstirea capătă o înflorire deosebită devenind cea mai mare mănăstire de maici din ţară şi printre primele de acest fel din întreaga ortodoxie.

Din punct de vedere arhitectonic – «biserica din Varatec» – de la 1808 mai are încă multe caractere din vechea arhitectură, ca şi interiorul bisericii Sf. Gheorghe de la Neamţ; avem şi la turla naosului şi la cea a pronaosului arcurile piezişe moldoveneşti, dar, aici, simple.

Dreptunghiul însă, ce=l formează în plan aceste încăperi este readus la un patrat printr=o serie de arcuri longitudinale.

Un zid aşezat ca la Sihăstria Secului a separat naosul de pro=naos. La Varatec însă, mai este susţinut de doi stîlpi.

Încolo biserica are multe caractere noi, datorită curentelor din vremea cînd a fost zidită.

Este de observat că, sub altar, există o criptă pentru depune=rea osemintelor [2]).

Biserica din mijlocul zidurilor de piatră, ridicate în aceeaşi

---

1) *Op, cit.*, p. 74.

2) G. Balş: *Bisericile Moldoveneşti din vecurile al XVII şi al XVIII'* 1933, p. 200.

epocă cu ea, n=a rămas singurul lăcaş de închinăciune, reculegere şi întremare sufletească.

Treptat, în afară de bisericuţa din lemn amintită mai sus, alte două biserici, de proporţii mai mici şi în stilul moldovenesc binecunoscut,au fost ridicate, nu departe de zidul mănăstirii.

Astfel, la 1817, deci mai înainte de a fi întru totul gata biserica cea mare, s=a zidit biserica Sf. Ioan Botezătorul, destinată a fi biserica cimitirului, dar astăzi, din fostul cimitir n=a rămas decît mormîntul în care odihneşte Veronica Micle.

* * *

La ceasul cînd prind să crească umbrele, stau codrii neclintiţi sub cer de opal gata pentru schimbarea la faţă şi tu călătorule sui încet către cea de a treia bisericuţă mai la deal, spre sud=vestul mănăstirii, cu hramul Schimbarea la faţă – ridicată prin strădania smeritei stareţe, schimonahia Eufrosina Lazu, ucenica ctitorei Olimpiada.

Pisania în slova cea veche de pe peretele dinspre amiază, slăsueşte că această sf. biserică s=a ridicat cu cheltuiala şi ajutorul făcătorilor de bine, la 1847 noiembrie 2 zile.

Trei turle, de aceeaşi mărime şi asemănătoare ca formă arată că ziditorii ei nu s=au depărtat de stilul bisericilor moldoveneşti ale vremii.

Din livada care înconjoară această biserică, se trece, spre apus, în cimitirul mănăstirii. Mormintele din acest cimitir în care zac rămăşiţele celor ce se vor fi ostenit, la vremea lor, întru înflorirea vieţii sufleteşti, n=au parte nici de florile cîmpului care să=şi cadelniţeze parfumul asupra lor.

Li=e hărăzită, în schimb, vecinătatea pădurii de brazi care=şi picură mirozna de tămîie printre cruci uitate, în clipe de linişte lumească, după ce s=a stins şi ultimul sunet al clopotelor bisericuţii care cîntă cu o duioşie de cristal stropit cu lacrimi.

Aşijderea, pe laturile acestei «ţări a umbrelor» – au crescut livezi şi sînt păşuni curate în care, ca şi în livada omenească, viaţa se scutură, la timpul sorocit, spre a înflori primăvara; din moarte la viaţă şi din trăire la veşnicie.

– De ce oare, omul, nu=şi aduce aminte de aceste adevăruri eterne, decît cînd se află între morminte? – şopteşte maica stareţă Pelaghia Amilcar.

Pentru că mormintele alcătuiesc mărturia ţărînei din care=i făcut, mărturie pe care el, omul, n=o poate tăgădui aici, – a fost răspunsul autorului acestor însemnări.

Morminte vechi, morminte noi; frămîntări şi iluzii, credinţă ori păcat, renunţări şi ispăşire, toate aciuate sub cruci de pe care vremea necruţătoare împuţinează aduceri aminte.

«Maica Evghenia Cărăuş decedată la 13 august 1818» – cheamă luare aminte o inscripţie în vechea slovă.

«Schimonahia Ana Diatcu repausată la 6 aprilie 1957», spun slovele altei cruci, aproape de noi.

Între cele două cruci vecine au încremenit o sută treizeci și nouă de ani; timpul nu se duce dincolo de mormînt, și=n fața înfricoșatei judecăți, vor merge toți și toate, nu după vremea în care au văzut soarele și au sărutat florile pămîntului, ci după fapta săvîrșită dincoace, sub cer, întru alungarea răului prin bine.

* * *

«Roagă=te și lucrează» – spune inscripția de deasupra ușii de la intrarea în clădirea atelierelor mănăstirii, în care se făuresc obiecte de artă casnică și în care munca se împletește cu evlavia și rugăciunea, pentru plinirea rosturilor vieții pe lumea asta.

La cele șaptezeci de războae, lucrează 140 măicuțe.

In general, în aceste ateliere, model din toate punctele de vedere, privind specificul muncii, se lucrează covoare de mărimi diferite, dar, care de care mai frumoase.

Cu meșteșug și cu o grijă care numaidecît smulge minunarea vizitatorului, țesătoarele de aici răsădesc în lîna covoarelor toate frumusețile mediului înconjurător, de la crenguța mărului, la margaretele și macii livezilor, tot ceea ce încîntă ochiul pe plaiuri este adus în pajiștea covoarelor. Și mîinile care tocmesc lucrarea asta nu sînt fermecate, dar au desigur binecuvîntarea unei pregătiri atente și o aleasă învrednicire.

Tot aici ființează un atelier de croitorie în care 16 măicuțe lucrează lingerie pentru pat, halate, cămăși de noapte și alte lucruri gingașe.

Dar în atelierele acestea în care munca constituie cea mai mare mulțămire, – atelierele înființate de Pimen Mitropolitul – în Mănăstirea Varatec se lucrează cu spor și pentru cele ale sufletului.

Astfel, în orele libere, o parte din viețuitoare, urmează cursurile școalei monahale și toate se pregătesc temeinic să cunoască muzica și tipicul bisericesc.

Și numai cînd clopotele vestesc vecernia, lucrătoarele atelierelor pășesc în stranele bisericii spre a=și face rugăciunea. Roagă=te și lucrează este o realitate.

Intrat în pridvorul bisericii mari, ești întîmpinat de chipurile din picturile pereților, zugrăvite în oloi după cum glăsuiește o inscripție în slovă veche de zugravii T. Ioan și D. Iliescu la anul 1882.

Să ne oprim la pictura pridvorului într=o fugară examinare.

In general sînt redate scene biblice: judecata din urmă și iadul, în dreapta ușii de intrare în biserică și raiul în stînga.

Pe bolta pridvorului, spre sud, Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil, iar spre nord, Sf. Apostoli Petru și Pavel. Nu=i suficient de clar ce i=a călăuzit pe zugravi cînd au așezat chipurile acestor corifei, în felul arătat și în vecinătatea înfricoșatelor scene biblice.

De observat rămîne faptul că acestor chipuri le lipsește expresivitatea și la unele nu=i prezentă deloc simetria liniilor, ceea ce se datorește, desigur, împrejurării că zugravii amintiți nu aveau pregătirea trebuitoare.

Poate către aceste constatări am fost îndemnați și de împreju=

rarea că zugravii de la Varatec au executat pictura cu vreo 20 de ani după ce marele Grigorescu turnase comorile nepieritoare de la Agapia, într=o vreme cînd pictura bisericească intrase sub influenţa şcoalei noi, a îmbinării stilului renaşterii cu cel bizantin.

*GH. CHIPER-DINOGRANCEA*

# MITROPOLITUL IRINEU MIHĂLCESCU

La 3 aprilie, anul acesta, s=au împlinit zece ani de la trece=rea la cele veşnice a fostului Profesor de Teologie şi Mitropolit al Moldovei, Irineu Mihălcescu.

...Nicăiri nu creşte mai repede iarba decît pe morminte şi pul=berea vremii se aşterne peste tot şi peste toate, acoperindu=le, as=cunzîndu=le; căci «les morts vont vite»! Şi totuşi, cît de vie şi de prezentă a rămas în noi figura «Magistrului» şi cît de puternic ne evocă amintirea lui pioasă prietenia mai tare decît moartea, ca şi a altor ucenici pentru magiştrii lor, imortalizată de un Platon pen=tru Socrate, de un Sfîntul Grigore Taumaturgul pentru Origen, de un Sfîntul Atanasie pentru Sfîntul Antonie cel Mare, de un Quin=tilian...

Iată de ce, încep să aştern pe hîrtie cîteva rînduri despre ma=rele meu Magistru – şi, sub o formă sau alta, al tuturor cititorilor acestei reviste şi al tuturor teologilor şi al preoţilor trăitori în ţara noastră –, cu emoţia pe care o dă pomenirea unei personalităţi creş=tine împodobite de înaltă smerenie şi de adîncă bunătate, împletite cu ascendentul rareori egalat în Teologia noastră, pînă azi, al eru=diţiei şi competenţei niciodată contestate, totdeauna admirate!

Şi fac acest lucru nu numai cu gîndul de a aduce cuvenita laudă memoriei unuia dintre cei mai mari dascăli ai Teologiei ro=mîneşti, ci şi pentru ca să amintesc preoţilor şi teologilor străduniile unora dintre înaintaşi pentru aceeaşi lucrare pe care o săvîrşesc şi ei sub o formă sau alta.

* * *

Pentru cei care l=am cunoscut pe Profesorul Mihălcescu, – «das=călul» prin excelenţă pentru noi toţi, – pomenirea lui este o datorie pioasă. Evocarea lui ne readuce în minte sfintele amintiri şi ceasu=rile sfinte, în care ne=am simţit copleşiţi nu numai de ştiinţa omului, ci şi de iubirea lui, care ne îmbrăţişa pe toţi cu o egală căldură sufletească ce iradia cu putere în jurul său.

De ce studenţii lui, după mărturisirea unuia dintre cei mai distinşi dintre ei, după ce=l salutau odată simţeau parcă nevoia să ocolească o stradă ca să=l mai vadă şi să=l mai salute odată? De

ce Profesorul Mihălcescu, care n=a căutat niciodată să aduleze pe nimeni şi nici să=şi facă «propagandă» printre studenţi, a fost totuşi iubit şi a fost supranumit: «Inimă de Aur»? Acesta era omagiul generaţiilor de teologi, care, pătrunzînd în tainiţele sufletului său, nu se înşelase, aflîndu=l aproape de al pruncilor din evanghelie, «liniştit ca noaptea şi adînc ca marea», preumblîndu=se numai pe priporurile ozonate ale sfinţeniei.

I s=a adus un omagiu, care voia să fie o învinuire a bunătăţii lui şi anume aceea că, copleşit de ea, nu mai putea face deosebi= rea între bine şi rău, primindu=i pe toţi, buni şi răi, cu aceeaşi iu= bire părintească.

I se reproşa că s=a ridicat pînă la piscurile idealului creştin, supraomenesc, al iubirii, unde, după aparenţe şi după judecata ome= nească, ea se identifica cu slăbiciunea şi cu nedreptatea – aşa cum o învinuiau altădată un Paulsen şi un Ch. Renouvier... Dar, cu aceasta, Magistrul nostru nu făcea decît să imite pe însuşi Tatăl ceresc, care plouă peste cei buni şi peste cei răi, şi face să răsară soarele peste toţi, după cuvîntul evanghelic. E departe de noi intenţia de a amesteca aici teorii despre nerezistenţa la rău, sau despre iubirea de vrăjmaşi, probleme de mari şi quasi=infinite nuanţe în Morala creştină, pentru care rezolvarea în două cuvinte n=ar constitui decît o dispreţuire aruncată lor! Nu facem decît să amin= tim, tot în treacăt că, în această atitudine profund creştină, Ma= gistrul nostru s=a condus mai mult de ceea ce Pascal, după Feri= citul Augustin şi după Martiri, numia «raţiunile inimii». Era în con= sensul Mîntuitorului şi al Martirilor care se rugau pentru cei ce=i ucideau. Se mişca pe planul concepţiei Sfîntului Apostol Pavel care aminteşte de o «răzbunare» a iubirii, mult mai eficace decît a urii, şi anume care îngrămădeşte cărbuni aprinşi deasupra capului celui rău (Rom. XII, 20), vădindu=se astfel a fi nu o slăbiciune ci o forţă, cu care sînt înzestrate sufletele mari, generoase şi puternice.

Amintirea Dascălului Mihălcescu rămîne aceea a unui făclier de lumină lină, care a încălzit şi a luminat generaţii întregi de teologi ai Bisericii noastre, cu o egală intensitate prin ştiinţa lui, ca şi prin bunătatea, omenia şi iubirea lui.

* * *

Nu este locul şi timpul să arătăm însemnătatea operii Profe= sorului Mihălcescu, pentru Teologia şi Biserica Ortodoxă în general şi pentru cea romînească în special. S=a arătat aceasta, cu bogăţie de informaţii, cu talent şi competenţă, în mai multe împrejurări: La împlinirea a 60 de ani de viaţă şi a 30 de ani de profesorat, cu prilejul hirotonirii sale ca preot, ca arhiereu şi la instalarea ca Mitropolit, la pensionarea ca profesor şi cu prilejul morţii şi înmor= mîntării sale.

Amintim din acest punct de vedere numărul special din «Studii Teologice» închinat Profesorilor Mihălcescu şi I. Popescu=Mălăeşti în 1939 şi articolul din «Biserica Ortodoxă Romînă», anul LXVI, pe martie=aprilie 1948, scris cu prilejul înmormîntării.

Acum vom scoate doar în evidenţă două=trei trăsături generale mai caracteristice ale operei de profesor şi erudit a fostului nostru

Magistru, pusă în slujba Bisericii şi a adevărului religios, cu o dă=ruire de sine pilduitoare.

E drept să se recunoască adevărul că, dacă astăzi, Biserica Ortodoxă din Republica Populară Romînă este una dintre cele mai bine organizate Biserici Ortodoxe din lume, aceasta se datoreşte în mare parte orizonturilor largi şi viziunii juste de viitor a primului Patriarh al Bisericii noastre, a Mitropolitului Bălan şi a generaţiei de profesori, colegi ai lui Mihălcescu, care au îndreptat pe tinerii teologi spre studii dezvoltate şi spre specializare în ţară şi străinătate.

Iar în primele rînduri, prin apropierea lui de teologii studioşi, prin idealul pe care=l întrupa şi prin grija neîntreruptă pe care o purta nu numai celor ce se ocupau de propria=i specialitate se si=tuiază Profesorul Mihălcescu.

Vastele lui cunoştinţe acumulate în călătorii neîntrerupte în străinătate, în aproape toate vacanţele şi în cele cîteva concedii mai îndelungate, i=au dat putinţa unei înţelegeri mai complete a nevoilor Bisericii şi Teologiei romîneşti; acelaşi fapt explică şi pro=gramul activităţii sale.

Intr=adevăr, începînd de la primul pînă la cel din urmă ar=ticol sau volum publicat, toate îşi au explicaţia în vremea în care a trăit, în curentele şi cerinţele Bisericii sale. Şi dacă s=a ferit să se amestece în preocupări «extra muros», aceasta era încă o dovadă că înţelegea şi cunoştea situaţia Bisericii sale şi a marilor şi multe=lor ei nevoi, la împlinirea cărora el a adus o inimă jertfelnică, o minte excepţional de luminată şi o mare putere de muncă, pe care n=a încetat=o decît cînd a fost înmormîntat la «Bogoslovul» din Agapia, «nudo corpore in terra nuda».

Astfel o deosebită dragoste a pus Profesorul Irineu Mihălcescu în lucrarea Catehismului, şi mai ales a manualelor şcolare pentru care stilul său clar şi expresiv ca şi bogăţia şi vastitatea cunoştin=ţelor sale îl îndreptăţeau îndeosebi. Era contribuţia lui excepţională şi atît de preţuită de profesori şi elevi la învăţătură, încît nici un alt autor nu s=a putut bucura în vremea sa de succesul pe care l=a avut tot timpul vieţii sale opera sa didactică.

Dar marea lui contribuţie la acoperirea nevoilor Bisericii, pe care o viziune clară şi o preocupare continuă i le descoperea, a fost de ordin teologic propriu zis.

La începutul veacului nostru, cînd Profesorul Mihălcescu îşi începea activitatea, Teologia romano=catolică era preocupată de apărarea raţională şi ştiinţifico=teologică a Sfintelor Scripturi şi a autorităţii Bisericii. Mişcarea modernistă din această Biserică făcuse să izbucnească curentele subterane, care mocneau, în ea, ca o re=voltă împotriva dominaţiei Tomismului, încununată de hotărîrea papii Leon al XIII=lea, împotriva spiritului anti=ştiinţific şi asupritor de conştiinţe, cu apogeul în acel «Syllabus errorum» şi proclamarea infalibilităţii papale.

In Protestantism domina liberalismul raţionalist, care, prin şcoala lui Ritschil, atinsese teologia de pretutindeni, cîştigînd un prestigiu inegalabil cu un Harnack în Germania şi cu un Auguste Sabatier în Franţa.

In faţa acestui raţionalism care o învăluia de peste tot Bise=rica Ortodoxă de pretutindeni s=a apărat cu acelaşi gen de arme:

raţionale. Aproape toţi profesorii ei, începînd din a doua jumătate a veacului trecut, şi=au completat studiile la Facultăţile protestante şi romano=catolice – pe lîngă cele de la Facultăţi ortodoxe cu mare renume, din pravoslavnica Rusie şi din Grecia. La noi, pleiada ma=rilor profesori, care au întemeiat învăţămîntul ştiinţifico=teologic a procedat la fel. Cu aceasta s=a dat un avans raţionalismului, în aparenţă ; în realitate, s=a căpătat imunitatea, faţă de el. Dovada este curentul de azi, atît de puternic, opus raţionalismului în şcoala rusească, teologică, mai ales, şi accentuat şi la unii dintre teologii romîni contimporani.

Profesorul Mihălcescu, ca şi Alexei Comoroşanu la Nord, Iosif Olariu la Vest, ca şi un Malinovski, un Silvestru de Canev, în Rusia, ca şi un Andruţos, Diovuniotis şi Balanos, în Grecia, au tre=buit să facă faţă curentului raţionalist predominant la eterodocşi, în=susşindu=şi=l în parte. Prestigiul lor le=a venit, în mare măsură din puternica armură raţională, în care şi=a învesmîntat expunerea cre=dinţii; pe această cale ei aveau mulţi precursori în Rusia, dintre care cel mai renumit este însuşi Macarie, pe care, într=o oarecare măsură, l=au şi imitat. Cu acest prestigiu a intrat teologia ortodoxă în Universitatea veche şi cu el s=a stăvilit propaganda eterodoxă. Preoţimea Ortodoxă din ţara noastră datoreşte nivelul ei înalt de formaţie teologică şi cunoştinţa superiorităţii învăţăturii ei cu deose=bire acestei falange de profesori cu idei clare şi precise deşi duhul şi metoda Teologiei lor, mai ales, erau foarte apropiate de ale ace=lora, ale căror idei greşite le=au combătut cu înverşunare. (Astăzi, starea teologiei e sensibil schimbată, mai ales la unii teologi ruşi, care şi=au aflat imitatori şi în alte ţări, cu toată rezistenţa tradi=ţionalismului grecesc, în genere).

In chipul acesta a putut fi stăvilită propaganda romano=ca=tolică avînd în rîndul întîi pe un Vasile Suciu, de pildă, ca şi cea neo=protestantă, adventistă şi tudoristă îndeosebi.

Profesorul Mihălcescu şi=a făcut apariţia în arena Teologiei cu două cărţi dense, care arătau, de la început, calea pe care avea s=o urmeze autorul: Teza de doctorat, cu expunerea critică a gîndirii religioase a profesorului protestant Auguste Sabatier, şi com=pendiul de Teologie Simbolică.

Profesorul Mihălcescu, nu şi=a încheşat ideile într=un sistem de gîndire propriu zis, nici măcar ca un Andruţos: în timpul lui, ca şi astăzi sintezele erau premature, cîtă vreme amănuntele doctrinei noastre nu erau încă precizate. Datoria generaţiei lui de teologi, a generaţiei noastre de altfel, ca şi a altora, este de a cunoaşte de la izvor şi nu prin mijlocirea eterodocşilor, gîndirea patristică, şi de a se pune de acord, ortodocşii de pretutindeni, asupra noţiunilor de temelie ale Teologiei Dogmatice: Autcritatea supremă dogmatică, în Biserică – Biserica însăşi la Ruşi, sinedul la Greci – ; noţiunea de dogmă şi de teologumen (cea dintîi înţeleasă deosebit de teologii greci şi ruşi, a doua respinsă pur şi simplu de Greci); noţiunile de Biserică, de Răscumpărare – (greu de armonizat cu cele trei slujiri ale Mîntuitorului) etc. etc., rămîn şi azi subiecte de controversă între ortodocşi. Aceste deosebiri s=au vădit şi la noi şi cu prilejul luării de atitudine faţă de dogma romano=catolică despre Înălţa=rea la cer cu trupul a Sfintei Fecioare; această situaţie o înţelesese

şi profesorul Mihălcescu, cetind «Das orthodoxe Christentum des Ostens» a Profesorului Ţancow şi «Ortodoxia» lui Bulgacov, pe care le=a criticat aspru, în scris sau oral.

Se cuvenea, deci, după el, ca teologii ortodocşi să precizeze mai întîi aceste puncte de credinţă şi apoi să se purceadă la sinteze; întîlnirile internaţionale şi cu deosebire primul congres al teologilor ortodocşi de la Atena, din 1936, îndreptăţea întru totul aceste aprehensiuni, pe care le=a avut dintru început faţă de «sinteze» şi expuneri filozofico=dogmatice în general, socotindu=le premature în stadiul de atunci al studiilor de Teologie Dogmatică.

De aceea va încuraja traducerea şi publicarea operilor Sfinţilor Părinţi, traducînd el însuşi cîteva şi va tipări, rînd pe rînd, studii care să rezolve problemele care se impuneau atenţiei autorului: Asupra autorităţii în Biserică (Teza de licenţă asupra sinodului al III=lea ecumenic), asupra cinstirii sfinţilor etc. etc... O atenţie deo=sebită a dat Sfintelor Taine –, caracteristice Bisericii noastre mai mult chiar decît Bisericii papale –, volumul asupra lor rămînînd pînă azi, monografia cea mai completă ce s=a scris asupra lor în romîneşte şi rivalizînd cu a lui Diovuniotis.

Grija de a da un temei sigur scrierilor sale, i=a impus să pu=blice, chiar pe vremea studiilor din Germania, şi aproape concomi=tent cu Simbolica sa, «Izvoarele Simbolice» ale Teologiei Ortodoxe în originalul grecesc. În decursul timpului a tipărit de asemenea, însem=nate studii din domeniul Noului Testament, care=i slujea la funda=mentarea Dogmaticei sale.

Un loc aproape egal cu acela al Dogmaticei l=au ţinut în preocupările Profesorului Mihălcescu studiile apologetice şi de Istoria Religiilor. Mulţimea studiilor sale, în acest domeniu, încununate cu marele Tratat de Istoria Religiilor, fac cu prisosinţă dovada acestui fapt. Iniţiativa înfiinţării unei catedre de Istoria religiilor şi Apolo=getică a fost privită de mulţi, la început, ca primejduind unicitatea Creştinismului, prin compararea lui cu celelalte manifestări ale feno=menului religios. Studiul comparativ al religiilor nu face decît să înalţe credinţa cu nimbul de absolut dat ei de Revelaţia dumne=zeiască, religia creştină. Iar apologetica devine necesară prin în=suşi faptul coexistenţei ei cu toate celelalte curente de gîndire ome=nească şi cu celelalte religii.

«Actualitatea» concepţiei Profesorului Mihălcescu pentru con=temporani o vădeşte interesul cu care era urmărită nu numai de studenţii săi ci şi de cei din afara «cetăţii unversitare». Conştient de simpatia cu care era urmărit, el a făcut şi efortul, pe care pu=ţini profesori universitari îl făceau în vremea sa, de a ţine toate cursurile pe dinafară (pînă în penultimul an de profesorat), deşi avea scrise absolut toate cursurile. Le ţinea la punct adnotîndu=le, sau rectificîndu=le pînă la sfîrşitul carierii sale profesorale.

Tot ce spunea o făcea cu convingerea absolută a omului care făcuse toate sforţările de a se convinge personal de adevărul sau eroarea manifestărilor religioase sau pseudo=religioase de care se in=teresase «de visu et auditu». Detesta prefăcătoria şi tot ce e in=compatibil cu haina îmbrăcată de un cleric. Cunoştinţele sale în domeniul psihologiei religioase erau uluitoare. Aceasta încînta pe studenţii teologi. Se interesa de ceea ce făceau cei mai buni dintre

studenţii săi după ce absolveau facultatea; îndemna şi sprijinea pe cei mai înzestraţi cărturăreşte să urmeze mai departe, ajutînd pe oricine cu sfatul sau material...

Cerceta adeseori pînă şi felul cum se atribuiau posturile de preot şi nu rareori s=a auzit unde trebuia, protestul lui atunci cînd – din eroare –, se comitea vreo nedreptate evidentă.

Fără să urmărească vreun cîştig personal, moral sau material, era prezent în toate treburile bisericeşti, căutînd să se menţină drep= tatea, să se răsplătească virtutea, să se ierte şi să se îndrepteze greşala şi să crească necontenit prestigiul instituţiei în care se inte= grase, prin muncă pilduitoare şi jertfelnicie.

A înţeles însemnătatea de viitor a mişcării ecumenice, creştine, şi a căutat o apropiere de celelalte confesiuni creştine, ţinînd şi unele conferinţe foarte apreciate, la două universităţi streine.

De aceea nota care a predominat la intrarea sa în ierarhia înaltă a fost aceea de regret: Era «Dascălul» prin excelenţă, idealul spre care năzuiau ucenicii şi colegii. Cei ce l=am cunoscut de aproape şi am colaborat cu profesorul Mihălcescu, am preţuit darul comuni= cabilităţii, al iradierii, de două ori necesar dascălului care nu face ştiinţă pentru ştiinţă ci pentru Biserică, pentru cei rîvnitori şi pentru nevoitori. Avea conştiinţa împlinirii unui destin de crainic al unui mesagiu dumnezeesc şi al unei chemări de sus. Punea credinţa Bise= ricii la începutul oricărei învăţături şi rugăciunea la începutul ori= cărei acţiuni. Avea limpede conştiinţa profesorală a mijlocirii prin= cipalei misiuni a Bisericii; învăţătura, după Modelul unic, care a zis: «Mergînd, învăţaţi toate neanmurile...». Avea conştiinţa că în= văţînd, dă o mărturie, pentru care se leagă cu angajament total, la o fidelitate faţă de sine, de oameni, de Dumnezeu.

Nu e de mirare că, avînd aceste calităţi, Profesorul Mihăl= cescu a apărut ucenicilor săi drept un consacrat, care consacra şi pe alţii, umblînd în lumină şi adevăr şi iradiind lumina şi adevă= rul fără vreo manifestare exagerată, csîndind excesele de învăţă= tură, mai ales, care pot pune pe magistru într=o poziţie falsă, faţă de viaţa sa intimă, prin discrepanţa dintre înălţimea învăţăturii profesate şi meschinăria celei trăite, cerînd de la alţii numai ceea ce săvîrşea el, în duhul blîndeţii, al iubirii adevărate şi al mode= raţiei, manifestate pe linia marilor împlinitori ai învăţăturii de sus, iradiată prin propria=i viaţă.

Din anul 1939 pînă în anul 1947, distinsul cărturar al orto= doxiei romîne a fost Mitropolit al Moldovei şi Sucevei. Prin pregă= tirea sa temeinică, prin însuşirile sale morale, dintre care s=a remar= cat, în mod cu totul deosebit, bunătatea şi prin înfăptuirile sale, Mitropolitul Irineu Mihălcescu şi=a fixat un loc de cinste alături de marii ierarhi ai Bisericii moldovene.

Înfruntînd condiţiile grele de viaţă provocate de al doilea război mondial 1939=1945 Mitropolitul Irineu a mărit şi consolidat cancelaria mitropolitană şi a ajutat multe locaşuri de cult.

Cu prilejul împlinirii a 300 de ani (1642=1942), de la impor= tantul moment din viaţa Bisericii moldovene – Sinodul de la Iaşi – a organizat festivităţi comemorative, a ţinut conferinţe şi a publicat o lucrare închinată acestui eveniment.

Ca ierarh s=a silit să îndrumeze și să conducă pe preoți și credincioși potrivit așezămintelor sfinte ale Bisericii.

În istoria teologiei noastre și în viața bisericească a Moldovei Mitropolitul Irineu Mihălcescu are locul său.

*Prof. N. CHIȚESCU*

*DOCUMENTAR*

# CLERICI ORTODOCȘI DIN MOLDOVA ȘI MUNTENIA CARE AU LUAT PARTE LA REVOLUȚIA DIN 1848

S-au împlinit 110 ani de la izbucnirea revoluției din 1848 din țările romîne. Cu ocazia aceasta publicăm o serie de informații documentare relativ la slujitorii Bisericii Ortodoxe Romîne care au participat la mișcarea revoluționară din Moldova și Țara Romînească.

Conflictele dintre clasele sociale din Principate în preajma anului 1848 arată că la noi existau forțe pentru izbucnirea unei revoluții; de aceea ecoul revoluțiilor din străinătate a răscolit și la noi nemulțumirile ce mocneau în clasele și păturile exploatate. Revendicările burgheziei, ale iobagilor, a unei părți a boierimii sau ale lucrătorilor din manufacturi și-au găsit expresia în diverse acțiuni, de altfel înăbușite repede încă înainte de 1848.

Dintre țările romîne, prima care se ridică este Moldova, unde domnul Mihail Sturza săvîrșea o mulțime de abuzuri. Mișcarea revoluționară din Moldova, din martie 1848, fără legături strînse cu masele de orășeni și țărani, cu slabă pregătire și lipsită de o organizație puternică revoluționară, care să ridice și să ducă poporul la luptă, a fost ușor înăbușită de la început.

Căpeteniile revoluției, mulți din ei, care nu au reușit să fugă, au fost arestați. Mihail Sturza concentra valul de persecuție contra lor. Dacă cei de peste hotare vor începe să publice memorii și broșuri în care protestau contra modului de guvernare a lui Sturza și în care erau expuse revendicările cu un caracter pronunțat anti-feudal, în Moldova, organele administrative urmăreau cu mare strășnicie pe fruntașii revoluționari. Totuși, se găsesc voci izolate, foarte puține, care au curajul să protesteze contra regimului reacționar al domnului. Dintre acestea fac parte și figuri clericale, ceea ce arată atașamentul acestora pentru ideile liberale ale vremii. Unul dintre aceștia este preotul Gheorghe Bodescu din Bîrlad. Acesta, după ce revoluția fusese înăbușită, în ziua Pogorîrii Duhului Sfînt, la 30 mai 1848, ține din amvonul Bisericii Domnești, din Bîrlad, o cuvîntare, în care critică situația din acea vreme din Moldova. În cuvîntare făcînd citate din evanghelie, protestează contra formei de viață din țară și îndeamnă la unire pentru a putea lupta contra acestei situații, așa cum reese din următoarele fragmente: «Și prin urmare, dacă tiranii ocîrmuitori, cu ale lor unelte schingiuitoare, nu au fost în stare atunci în veacurile cele barbare, a înăbuși adevărul,

apoi cu cît mai vîrtos astăzi în veacul de aur al libertăţii, frăţiei şi al unirii să ne poată înăbuşi simţirile noastre şi prin urmare dreptăţile noastre! Au doară nu locuim cu toţii acelaşi pămînt? Nu sîntem toţi fraţi după trup şi duh?! Sculaţi-vă dar zic, fraţii mei! uniţi-vă, toţi să ne facem un trup şi un suflet, şi să strigăm împreună cu acei buni patrioţi, care au venit la cunoştinţa adevărului de a nu mai ţine pe popor în robie, ci de a se cunoaşte cu toţii de fraţi, ca unii ce sîntem ziditi de unul şi acelaşi Dumnezeu, tot un pămînt locuim, şi tot de un sînge sîntem!» [1]).

Rezultatul acestui act de curaj fu prigonirea inimosului slujitor al altarului, care fu arestat chiar în aceeaşi zi. Era natural ca regimul care închisese pe căpeteniile revoluţionare, să prigonească şi pe aceia care mai încercau să propage idei de ale revoluţiei. Preotul Bodescu plăti cu închisoare îndrăzneala de a fi protestat contra unei situaţii nedrepte şi a fi cerut realizarea unei forme mai bune de viaţă.

O altă figură clericală, care a suferit fiindcă a protestat contra formei abuzive şi tiranice de cîrmuire a lui Sturza, a fost episcopul de Roman, Veniamin Roset. Informaţiile sînt foarte laconice. Corespondenţa din Iaşi către «Gazeta de Transilvania» menţionează la 19 august 1848 că acest episcop a fost exilat la o mănăstire [2]). Dintr-un raport din 14 septembrie 1848 al colonelului Cafenco către Hatmanul D. Sturza, generalul Inspector al miliţiei moldoveneşti, se află că acea mănăstire era Soveja şi că la acea dată el era bolnav acolo [3]). La 12 septembrie acelaşi an, Mihail Sturza dă un decret, prin care numeşte ca locţiitor de episcop de Roman pe Chesarie Sinadon, «în urma împrejurărilor ce au chemat depărtarea acestuia pentru scandaloasa urmare...» [4]). În ce consta această «scandaloasă urmare» o aflăm dintr-o scrisoare de-a lui Ioan Maiorescu din 23 septembrie 1848 către A. G. Golescu, în care arată că domnul Moldovei a arestat în acest timp pe mai mulţi patrioţi moldoveni care au protestat contra regimului său, printre care şi pe Veniamin Roset: «Pe episcopul de Roman l-au exilat, pentru că a prezis, că nu se poate ca poporul Moldaviei să mai sufere aceste tiranii, ci se va scula şi el contra tiranilor» [5]). Astfel, regimul din Moldova căuta să înnăbuşe orice manifestare în favoarea libertăţii sau care ar fi adus vreo critică regimului. E interesant că aceste proteste ale reprezentanţilor clerului se ridică contra regimului, chiar după ce revoluţia fusese reprimată şi după ce cîrmuirea deslănţuise acţiunea de persecuţie contra partizanilor revoluţiei.

Represiunea împotriva mişcării opoziţioniste din martie 1848 n-a dus la lichidarea ei. Unii din capii revoluţiei, refugiaţi în Bucovina, formează un comitet revoluţionar la Cernăuţi în vara anului 1848. Acesta invită comitetul revoluţionar din Iaşi pentru

---

1) *Anul 1848 în Principatele Romîne*, Buc. 1902, tomul I, p. 411.
2) Ibidem, tom. III, p. 552.
3) Ibidem, tom. IV, p. 329.
4) Ibidem, p. 313.
5) Ibidem, p. 493.

o acțiune comună. Comitetul din Moldova comunică că a împuternicit trei delegați, pe Aron Cantacuzino, Alecu Mavrocordat și Alecu Aslan ca să ia contact cu cei de la Cernăuți [6]).

În Moldova, deși nu era o activitate prea vie, totuși se strîngeau arme pentru mișcare, iar un centru de rezistență al mișcării revoluționare moldovene, care se formase la Bălțătești-Neamț, nu fusese încă lichidat.

Acest comitet urma să se retragă în regiunea muntoasă și de acolo cu ajutorul țăranilor, cu ajutor extern, în strînsă legătură cu revoluția munteană, să ducă lupta pentru eliberarea țării.

În acest timp se înmulțesc răscoalele țărănești. Țărănimea este într-o continuă agitație. O deosebită amploare a avut mișcarea țărănească în ținuturile Bacău, Neamț, Roman, Suceava și Tutova [7]).

După înăbușirea revoluției din martie din Iași, unii dintre conducătorii acestei mișcări s-au retras în regiunea muntoasă de pe lîngă graniță, unde s-au unit cu unii proprietari de moșii și au pregătit înarmarea țăranilor și a unor străini, mai cu seamă poloni. Răsculații erau înarmați cu puști și cu un fel de tunuri ce s-au lucrat pe moșii [8]). Un centru al mișcării revoluționare a fost pe moșia Grozești-Bacău, proprietatea lui Dimitrie Cantacuzino. Țăranii se ridicaseră contra stăpînirii și se concentraseră pe muntele Ploșnile [9]). În pădurea Grozești erau adunați mulți răsculați polonezi [10]). Printre cei care au organizat această ridicare a țăranilor au fost, printre alții, hatmanul Alecu Aslan, pe care l-am văzut că a fost delegat de comitetul revoluționar din Iași la Cernăuți, arhimandritul Paisie din Tg. Ocna și Constantin Bălăcescu, intendentul de la Grozești [11]). Hatmanul Dimitrie Sturza trimite pe maiorul Iacovache, care cu ajutorul generalului Moller lichidează complotul de la Grozești [12]). Același maior primi ordin de la Mihai Sturza ca să aresteze pe Aslan și Bălosescu, iar pe arhimandritul Paisie să-l rețină în de aprcape supraveghere a isprăvniciei și să nu aibă voe să iasă din Tg. Ocna. «Pe arhimandritul Paisie se lasă sub de aproape supraveghere a isprăvniciei, pe care se va periorisi în Tîrgul Ocnelor, neavînd voie a eși din Tîrg, subt gre răspundere a ei isprăvnicii» [13]).

La 25 martie 1849, generalul Lüders intervine la Mihai Sturza în favoarea arhimandritului Paisie, a cărui vinovăție n-ar fi fost așa de mare ca a celorlalți doi [14]). Cu toată intervenția lui Lüders, abia la 9 iulie 1849 se face cunoscut Departamentului din Lăuntru că din poruncă domnească arhimandritul Paisie

---

6) T. Balan, *Activitatea emigranților moldoveni în Bucovina la 1848*, Sibiu, 1944, p. 54.

7) V. Popovici, *Dezvoltarea mișcării revoluționare din Moldova după evenimentele din martie 1848*, în Studii și cercetări științifice, 1954, 1-2. p. 32.

8) Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Romînilor*, Supl. I, vol. VI, p. 582, v. și V. Popovici, ibidem.

9) *Anul 1848*, tom. IV, p. 301.

10) Hurmuzaki, ibidem, p. 598.

11) Ibidem, p. 585.

12) *Anul 1848*, vol. V, p. 725.

13) Hurmuzaki, ibidem, p. 588.

14) Ibidem, p. 598.

este lăsat slobod şi poate ieşi din tîrg [15]). Astfel, o nouă figură bisericească se adaugă printre luptătorii contra regimului reacţionar din Moldova în 1849.

Din cauza izolării mişcării de masele ţărăneşti şi a slăbiciunii burgheziei, care în condiţiunile economice ale Moldovei, nu a apărut ca o clasă bine închegată şi de sine stătătoare, mişcarea din 1848 din Moldova n-a luat amploare [16]). Ea a contribuit însă la cristalizarea ideilor sociale şi naţionale, la dezvoltarea spiritului revoluţionar în masele populare.

* * *

În Ţara Romînească mişcarea revoluţionară a avut amploarea mai mare, fiind pregătită mai temeinic. Programul ei a fost mai precis şi a avut un caracter democrat revoluţionar mai pronunţat [17]). Conducătorul ideologic al revoluţiei a fost Nicolae Bălcescu, care formulează revendicări în favoarea ţăranilor, cerînd desfiinţarea clăcii şi împroprietărirea clăcaşilor.

Revoluţionarii erau împotriva Regulamentului, împotriva privilegiilor acordate de Regulament boierilor, precum şi împotriva jugului turcesc. Se alcătuieşte un program format din 21 puncte, care a stat la baza acestei acţiuni de la începutul lui iunie. Comitetul revoluţionar a trimis reprezentanţii săi în diferite judeţe ale ţării pentru a răscula poporul. Bălcescu s-a dus în judeţul Prahova, Eliade, Ştefan Golescu s-au îndreptat spre Islaz, unde garnizoana era de partea revoluţionarilor. Aici sosi şi Tell de la Giurgiu cu Grigore Serurie şi căpitanul Pleşoianu. La 8 iunie, căpitanul Pleşoianu trimise o scrisoare preotului Şapcă, de care îl lega o prietenie strînsă mai de mult. Preotul Şapcă cutreierase satele ducînd cuvîntul nădejdii şi al deşteptării [19]).

Preotul Şapcă sosi miercuri dimineaţa, 9 iunie, cînd veniră şi capii revoluţionari de la Bucureşti. În aceeaşi dimineaţă, în mijlocul unei mulţimi de ţărani, se dădu semnalul răscoalei. În mijlocul satului, preotul Şapcă, înconjurat de Tell, Pleşoianu Racotă, Serurie, Paraschivescu, toţi militari, şi de Eliade şi Ştefan Golescu, oficia serviciul divin [20]). Cu ocazia aceasta el ceti, capitolul 37 al lui Ezechiel despre înviere, sfinţi steagurile şi rosti următoarea rugăciune: «Dumnezeule al puterii şi al dreptăţii, ochiul tău este deschis asupra noastră! Priveşte poporul tău îngenunchiat înaintea Evangheliei şi a crucii tale; el nu cere decît dreptatea ta dumnezeească. Ascultă-i şi-i binecuvintează rugăciunea. Dă tărie braţelor sale şi vrăjmaşii tăi vor fi învinşi. Varsă în pieptul său curajul în inima sa blîndeţea şi în sufletul său pacea.

Dumnezeule al luminii, tu ai înălţat stîlpul de foc care a

---

15) Ibidem, p. 601.
16) M. Roller, *Probleme de istorie*, ed. P. M. R. 1951, p. 132.
17) Ibidem.
19) N. Popescu Doreanu, *Nicolae Bălcescu şi revoluţia de la 1848*, p. 120.
20) C. D. Aricescu, *Capii revoluţiunii romîne*, vol. I, p. 28.

călăuzit pe Moise în pustie. Zi, Doamne, ca îngerul sfătuitor de bine să se coboare în mijlocul nostru şi să ne călăuzească pe căile tale. Binecuvintează din înaltul cerului stindardele noastre încununate de crucea fiului tău prea iubit; fă-le să fîlfîe pe calea bunei orînduieli şi a adevăratei glorii.

Doamne! fiul tău unic a fost trimis de tine ca să se jertfească pentru mîntuirea oamenilor. În iubirea sa, el ajunge anatemă, pentru ca să se sfinţească munca săracului; ajunse pradă morţii pentru ca să dea viaţă şi libertate oamenilor. Tu eşti acelaşi Dumnezeu: biruinţa şi libertatea sînt în mîinile tale; izbăveşte şi mîntuie pe tot omul care sufere; ridică şi însufleţeşte pe acest popor care moare, ca să facă să trăiască pe apăsătorii săi. Scapă-l de abuzurile care se fac cu aşezămintele şi chiar cu instituţiile sale; izbăveşte-l de abusul clăcii, de ticăloasa iobagie pe care n-au cunoscut-o părinţii noştri, de podvada drumurilor şi a şoselelor, de aceste munci ale Faraonilor, de orice prigonire, de orice silnicie şi de toată nedreptatea. Redă-i timpul şi locul, cu care tu ai înzestrat pe om; fă-l să se bucure de roadele muncii sale.

Mîngîie, Doamne, pe un popor zdrobit de suferinţă, scoală-te şi fă ştiut lumii că eşti Dumnezeul celor harnici şi al oricărui om ce se apropie de tine prin muncă, singura rugăciune pe care tu o binecuvintezi şi o asculţi. Arată că eşti tatăl sărmanilor, al orfanilor şi al văduvelor, mîngîietorul celor asupriţi. Noi numai numele tău îl chemăm şi nu cerem ca lege decît numai Evanghelia ta. Fiul tău a făgăduit celor asupriţi dreptate, celor flămînzi pîne, celor deznădăjduiţi mîngîiere. Redă copiilor tăi bunurile şi pînea lor, după dreptatea ta. Spiritul tău de mîngîiere şi de dreptate să le lumineze sufletele.

Bucurîndu-ne de lumina ta, de iubirea ta, de dreptatea şi de puterea ta, te vom slăvi de trei ori sfînt, căci ale tale sînt stăpînirea şi puterea şi slava, ale tale Tatăl şi Fiul şi Sfîntul Duh-acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin»[21]).

Apoi Eliade ceti proclamaţia în care se află un proiect de constituţie. Articolele din proclamaţie urmăreau de fapt să transforme Ţara Romînească într-o republică în care privilegiile feudale erau desfiinţate. După aceea s-a proclamat guvernul provizoriu, din care făcea parte şi preotul Radu Şapcă. Guvernul era compus din preotul Radu Şapcă, Ioan Eliade, Cristian Tell, Ştefan Golescu şi N. Pleşoianu. În aceeaşi zi, noul guvern de pe locul adunării trimite un mesagiu către domn în care i se comunică constituirea guvernului provizoriu «considerînd că mîinile slăbite ale Măriei Tale nu mai sînt în stare să ţină frînele guvernului şi că glasul Măriei Tale nu mai are influenţă asupra armatei»[22]). Adresa este iscălită de toţi membrii guvernului provizoriu în frunte cu preotul Radu Şapcă. La 10 iunie, ei trimit o scrisoare către locuitorii din Caracal, cărora le anunţă marele eveniment şi că a doua zi ei vor fi în oraşul lor[23]). Guvernul

---

21) *Anul 1848*, tom. I, p. 489.
22) Ibidem, p. 501.
23) Ibidem, p. 505.

astfel alcătuit, în fruntea unei mici armate trece prin Caracal unde boierii, care se arătaseră protivnici, sînt alungați. Preotul Radu Șapcă este continuu în mijlocul acestor căpetenii și la 13 iunie semnează la Craiova împreună cu ceilalți membri ai guvernului provizoriu, decretul de numire în postul de secretar al Guvernului pe Constantin Romanescu [24]). Țăranii din județ auzind despre cele petrecute la Islaz, se înșirau de-a-lungul șoselei să primească cu urale noul guvern, care desființase claca și împărțea pămînt la țărani. Clăcașii îi așteptau, cîntînd:

«Vine, vine!
Cine vine?
Popa Șapcă din Celeiu
Cu gubernii cîte trei» [25]).

După 13 iunie el nu mai apare în guvern [26]). Participarea și acțiunea lui la revoluția din 1848 se găsește oglindită în multe din actele vremii, decret nr. 282 al guvernului provizoriu din 15 iulie 1848, în care se spune: «In numele poporului Romîn, Guvernul provizoriu:

D E C R E T Ă M :

Art. I. Ieromnimon Radu Șapcă a binemeritat în ziua de 9 iunie.

Art. 2-lea. După meritele sale se numește Năstavnic la mănăstirea Sadova [27]).

Al doilea act este următoarea adresă către Departamentul trebilor din Lăuntru al Țării Romînești din 27 septembrie 1848, în care se cere arestarea acestuia pentru că a participat la revoluție și a fost cel dintîi care a blagoslovit steagurile revoluționare de la Islaz: «Dintre fețele bisericești, preoți și călugări, ce au luat parte la tulburările trecutei răzvrătiri revoluționare, cunoaștem, precum și obștei este știut, că a fost și un preot Radu Șapcă de la satul Celeiul din județul Romanați, cel ce întîi a blagoslovit steagurile revoluționare la satul Islazul, și carele de către desființatul guvern revoluționar s-a și orînduit igumen la monastirea Sadova din județul Dolj, în locul legiuitului igumen ce se afla acolo, spre recunoștință că luase parte la acele tulburări... poftim pe cinstitul departament să binevoiască a porunci ocîrmuirii de Dolj ca pe de altă parte, prin știrea și a Sf. Episcopii, să se orînduiască într-adins dorobanți, să ridice pe acel preotul Șapcă de la Sadova, și să-l aducă la Episcopie» [28]).

După această dată începe perioada de persecuție a preotului revoluționar. Urmează luni de închisoare și ani de exil, pînă cînd se va putea reîntoarce în țară. Dintr-un raport al cîrmuirii de

---

24) Ibidem, p. 556.
25) N. Popescu Doreanu, op. cit. p. 123.
26) N. Beșenaru, *O figură interesantă a revoluției de la 1848; preotul Radu Șapcă* în Arhiva, iulie-oct. 1925, p. 27.
27) *Anul 1848*, tom. II, p. 512.
28) Ibidem, tom. IV, p. 554; P. Constantinescu-Iași, *Intelectualii și revuluția de la 1848;* Rev. 1848, p. 44.

Dolj, din 4 octombrie 1848, se vede că se dăduse ordin ocîrmuirii de Romanaţi ca să-l caute pe preotul Radu Șapcă la Celeiu și să fie trimis sub arest la Craiova [29]).

La 12 noiembrie, el este depus la mănăstirea Văcăreşti [30]). După aceasta urmează perioada de exil, perioadă plină de peripeţii, care ar merita să fie studiată.

Este interesant că în rapoartele autorităţilor din acea vreme punctul de acuzare asupra căruia se insistă este, în afară de participarea lui directă la revoluţie, faptul că a fost cel dintîi care a blagoslovit steagurile revoluţionare de la Islaz [31]). Ori, tocmai aceste fapte care sînt învăluite în hulă și ură de către administraţia reacţionară a vremii, sînt tocmai actele de cinste cu care preotul Radu Șapcă se înscrie printre oamenii revoluţiei din 1848.

Ţăranii din valea Dunării, pînă către Vîlcea, care ascultaseră darul vorbei lui, îi cîntară pînă după moarte cîntecul făurit de ei și trecut din gură în gură:

Să trăiască Popa Șapcă
C-a scăpat Ţara de clacă [32])

În timpul acesta, pe cînd grupul revoluţionar se îndrepta spre capitală, la 11 iunie, în urma presiunii unei mari demonstraţii care se desfășoară la Bucureşti, Gheorghe Bibescu este nevoit să semneze proclamaţia de la Islaz. Se formează un guvern provizoriu, compus din Nicolae Bălcescu, Eliade, Nicolae Golescu, Gheorghe Magheru, Ștefan Golescu, C. A. Rosetti, dar și cu colonelul Odobescu, care era în legătură cu reacţiunea, rămînînd șeful armatei.

Domnul, după ce iscăli Constituţia, abdică și fugi la Braşov. Guvernul provizoriu era compus din elemente care se găseau sub influenţa moderată de dreapta a lui Eliade, ceea ce slăbi caracterul combativ al guvernului provizoriu [33]). Marea boierime, temîndu-se că guvernul provizoriu va căuta să rezolve problema împroprietării, organizează la Bucureşti un complot împotriva lui, la 19 iunie. În fruntea lui era colonelul Odobescu, care în numele proprietarilor arestă o mare parte din guvernul provizoriu. Auzindu-se de arestarea acestora, o mare mulţime, însufleţită de Ana Ipătescu se strînge în faţa palatului, unde erau arestaţi membrii guvernului și înconjură armata adusă de reacţionari. Cu ocazia aceasta joacă un mare rol o figură clericală, care va deveni foarte populară datorită acţiunii întreprinse în aceste împrejurări. Este vorba de preotul Ambrozie de la episcopia de Buzău, care contribui prin curajul său la antrenarea mulţimii dezarmate să lupte contra garnizoanei înarmate. Acesta, după ce agitase mulţimea, se avîntă în mijlocul soldaţilor și se

---

29) Ibidem, tom. V, p. 5.
30) Ibidem, p. 105.
31) Ibidem, tom. IV, p. 554 și tom. V, p. 151 și 257.
32) N. Popescu Doreanu, op. cit. p. 124.
33) M. Roller, op. cit. p. 134.

aruncă pe un tun, tocmai cînd se aprinsese fitilul, ceea ce îi adusese denumirea după aceea de «popa Tun»[34]). Mulţimea îl urmă, iar soldaţii uimiţi de atîta curaj şi oprită şi de simpatia faţă de mișcarea revoluționară, unii se traseră înapoi, iar alţii fraternizează cu revoluţionarii. În modul următor este descris acest episod de către un contemporan: «În timpul acesta miliţia se încercă a face o retragere. Aici trebuia să vază cineva tabloul cel mai imposant şi atingător; poporul desarmat se expuse înaintea tunurilor şi a baionetelor; unul din preoţi, Ambrozie de la Episcopia Buzăului, se avîntă în mijlocul soldaţilor şi se aruncă pe un tun; miliţia spăimîntată sau atinsă de atîta curaj, şi oprită de simpatia frăţească, se trase înapoi. Nimic nu poate sta în contra poporului, şi chiar de ar fi dezarmat, căci el are arme şi arme mai puternice decît tunurile şi baionetele» [35]).

Astfel, preotul revoluţionar, Ambrozie, care a luptat cu curaj pentru reprimarea loviturei din 19 iunie dată de reacţiune, deveni figura eroică de «popa Tun» din revoluţia de la 1848.

*

Guvernul provizoriu a fost de la început preocupat să împiedice lupta de clasă a ţăranilor. El voia să menţină proprietatea, de aceea grupul lui Eliade lipseşte revoluţia de principalul ei sprijin. Pentru a scăpa de Bălcescu, guvernul provizoriu, dominat de Eliade şi Brătianu, l-au trimis la 20 iunie la Focşani ca să aştepte sosirea unui comisar turc, care trebuia să vină din Moldova. Înainte de a pleca, la insistenţa lui, se ia măsura să se trimită oameni devotaţi, agenţi sinceri ai guvernului care să lămurească spiritele despre sensul revoluţiei. La 24 iunie, se hotărăşte ca Departamentul Trebilor din Lăuntru să trimită de îndată prin toate judeţele cîte unul sau chiar doi comisari de propagandă, mai ales unde reacţiunea era mai puternică, ca prin oameni capabili şi prin preoţi să caute să explice ţăranilor articolele din proclamaţie şi să-i însufleţească prin diferite manifestări. Comisarii de propagandă erau aleşi din elementele tinere şi devotate cauzei revoluţiei. Se constată că în lista comisarilor din iulie 1848, propuşi a fi numiţi, sînt şi nume de preoţi. Astfel, este ierodiaconul Chesarie la judeţul *Slam*—Rîmnic, ieromonahul Partenie la Argeş, ierodiaconul Nichifor Iliescu la Buzău, diaconul Veniamin la Vlaşca, ieromonahul Atanasie la Vîlcea, din care unii din ei se găsesc des în actele din timpul revoluţiei [36]). Munca acestora se desfăşoară atît pentru lămurirea sensului revoluţiei şi a reformelor, pe care voia guvernul provizoriu să le realizeze, cît şi în lupta contra reacţionarilor, care aţîţau pe ţărani să nu dea nici un respect funcţionarilor publici la îndeplinirea ordinelor guvernului.

În instrucţiunile către comisari se atrăgea atenţia că prin

---

34) *Anul 1848*, tom. I. p. XLVII şi tom. II, p. 394; I. Ghica, *Amintiri din pribegie*, în Opere complete, Buc. 1915, vol. IV, p. 15.

35) Ibidem, tom. II, p. 394.

36) Ibidem, tom. III, p. 114.

sate, dacă vor vedea slujbaşi care nu-şi fac datoria, să-i schimbe în înţelegere cu subadministratorii, să supravegheze ca să se păzească dreptatea, să facă pe popor să simtă marea sa putere şi să insufle respect către cei mari. În acelaşi timp să caute să scoată din ţărani frica de armatele străine[37]).

În alte instrucţiuni din iulie 1848, se arată că delegatul unui guvern în stare de revoluţie, caută a fi el însuşi revoluţionar şi de aceea să caute să deştepte în oameni ideile «cele nouă şi mîntuitoare şi să-i facă a le simţi, a le iubi şi a le apăra cu energie». Totodată, să bage de seamă la oamenii ce se opun noilor principii, şi să-i facă cunoscut cîrmuitorului, ca împreună cu acesta să ia măsuri contra lor[38]).

Se pare că aceste instrucţiuni către comisari, cel puţin cele din iunie, au fost întocmite de Bălcescu. Cel puţin aşa reese din scrisoarea lui către A. G. Golescu, din Focşani, de la 25 iunie 1848: «Siliţi-vă ca Comisarii să fie buni de treaba asta şi să li se dea instrucţia ce am făcut, cum şi să fie cîte doi-trei de fiecare judeţ»[39]); iar într-o scrisoare din 16 iulie către Ion Ghica la Constantinopol, el scrie: «Afară, poporul am început a-l pregăti prin sate, prin trimiterea de comisari»[40]).

Din aceştia, o bogată activitate de propagandă şi care a reuşit să cîştige multe simpatii pentru cauza revoluţiei a fost ierodiaconul Chesarie, comisarul guvernului pentru judeţul *Slam*-Rîmnic[41]). Acesta, după o lună de zile de activitate, raporta la 16 august ministrului Trebilor din Lăuntru: «Asemănat cu dispoziţiile decretate prin instrucţia onoratului guvern, cu care sînt şi eu misionat de comisar într-acest district Rîmnicul Sărat, nu lipsesc prin aceasta cu toată onoarea a depune conştiinţei d-tale că atît în cuprinsul plaiului, unde am fost ocupat pînă acum cu propaganda, precum şi aici în soţietatea Focşanilor, în mijlocul cărora mă găsesc astăzi, am adus în liniştire duhurile de reacţionari, încît pot zice că mă fălesc a arăta că constituţia a ajuns să triumfeze, şi starea tuturor lucrurilor ce să iea un aşa de repede marş, încît să se poată saluta orice clasă de această auroră a libertăţii. Şi prin urmare cu aceasta împlinindu-mă şi acum datoria ce am de a raporta regulat despre toate întîmplările operaţii, mă şi semnez, cu salutare şi frăţie».

Un alt preot, comisar de propagandă, a fost ierodiaconul Veniamin, numit la judeţul Vlaşca. Acesta, împreună cu alţi doi colegi, C. Burlan şi D. Duţulescu, au avut de luptat cu mari greutăţi în judeţ, întîmpinînd uneori o opoziţie, alteori o pasi-

---

37) Ibidem, tom. II, p. 201.
38) Ibidem, tom. III, p. 107.
39) Ibidem, tom. II, p. 92.
40) Ibidem, tom. III, p. 480.
41 Relativ la rolul preoţilor din Ţările romîne în revoluţia de la 1848, în afară de studiul de seamă „*Intelectualii şi revoluţia de la 1848 în Principatele romîne*“ Buc. 1948 de P. Constantinescu-Iaşi, mai sînt articolele lui M. Bădescu, *Preoţimea din Valahia în revoluţia din 1848*, în Foaia Diecezană iunie 1948: Gh Georgescu-Buzău, *Preoţi luptători*, în Albina an. 51. iunie 1848; al diaconului Emilian Vasilescu, *O latură necercetată a revoluţiei romine din 1848*, Sibiu, 1948, precum şi interesantele articole ale lui T. Manolache din ziarul Universul, 1948.

vitate la organele administrative care contribuia la neexecutarea ordinelor guvernului provizoriu. Ajungînd la 16 iulie la Giurgiu, ei n-au găsit executate instrucţiunile şi ordinele guvernului. Administratorul judeţului arată o mare indiferenţă faţă de ideile revoluţiei şi era înconjurat tot de oamenii vechiului regim. Deşi ministrul Trebilor din Lăuntrul îi dăduse ordin ca învăţătcrii şi preoţii să caute să lămurească pe oamenii de la ţară despre sensul reformelor, pe care le conţinea proclamaţia de la Islaz, dar în judeţ nu se realizase nimic din această acţiune. Indignarea ierodiaconului Veniamin contra acestor elemente rău voitoare faţă de cauza revoluţiei se vede în adresa din 17 iulie către minister: «Văzînd dar că alegerea dlui (administratcrului) nu corespunde la dorinţele guvernului, fiindcă aleşii sînt nişte oameni lipsiţi de orice cunoştinţe necesarii unor asemenea ce au a ocupa, şi fiindcă sînt pătaţi în opinia publică, căci sînt priviţi ca nişte mîrşave creaturi ciocoieşti, şi care şi-au scos masca în ziua reacţiei, ne-am dus la dlui în mai multe rînduri şi n-am putut să-i găsim vreme a-i vorbi despre aceasta, din pricină că la dlui este întocmai ca la o casă publică, unde toţi călătorii se adună ca să petreacă» [42]). Devotamentul ierodiaconului Veniamin pentru interesele revoluţiei va fi aspru pedepsit de către guvernul reacţionar care urmă după guvernul provizor.

Un alt preot, comisar de propagandă, a fost ieromonahul Atanasie, numit pentru judeţul Vîlcea [43]). Acesta era preot la episcopia de Vîlcea şi a dus o vie acţiune de propagandă în timpul revoluţiei, atît în judeţ cît şi la Bucureşti. În adresa Mitropoliei din 27 august 1848 către Departamentul Trebilor din Lăuntru, se spune: «Pe lîngă cele două feţe bisericeşti arătate prin adresul nostru cu nr. 2045 că au luat parte la turburările trecutei răzvrătiri revoluţionare, mai cunoscînd că au fost amesticaţi şi un preot Athanasie, ce fusese la sfînta Episcopie din Rîmnicul Vîlcii, carele în acea vreme a revoluţiei a umblat atît prin judeţe, cu propagandă, cît şi aici în Bucureşti la adunările turburătoare ce se făceau pe cîmpuri, se află şi asemenea predica în vileag...» [44]). El a suferit mult de pe urma acţiunii sale de propagandă pentru cauza mişcării revoluţionare, aşa cum se va vedea mai jos.

O altă figură clericală, foarte ataşată de mişcarea revoluţionară şi a cărui activitate a fost reliefată de fruntaşul revoluţionar A. G. Golescu (Arăpilă), este părintele Varlaam de la Sinaia. A. G. Golescu, într-o scrisoare din 9 iulie 1848 din Sibiu, către membrii guvernului provizor, îl recomandă ca să fie numit comisar extraordinar: «Îmi rămîne pe lîngă aceasta a mai recomanda şi pe părintele Varlaam din Sinaia, ca unul din cei mai fierbinţi apostoli ai libertăţii şi ai naţionalităţii romîneşti, pentru care ar fi şi de cuviinţă a i se da carte de întărire ca comisar extraordinar al guvernului provizoriu, avînd de misie a îmbărbăta pe fraţii ţărani în contra vrăjmaşilor atît

---

42) Ibidem, tom. II, p. 563.
43) P. Constantinescu Iaşi, op. cit. p. 37.
44) *Anul 1848 în Principatele Romîne*, tom. IV, p. 555.

din lăuntru cît și din afară, precum și a recruta prin mănăstirile țării și alți frați părinți, care să-i vie spre ajutor în sacra sa lucrare» [45]). Cît de apreciat era acest preot în munca sa de propagandă pentru revoluție de către A. G. Golescu, este faptul că în aceeași zi îi scrie și vărului său Ștefan Golescu, în care lăudîndu-l, insistă pentru numirea lui ca comisar extraordinar. «Să nu uitați a trimite părintelui Varlaam din Sinaia cartea de întărire pentru misia de comisar extraordinar al guvernului, atît prin sate, cît și prin mănăstiri, cerîndu-i și lista de numele călugărilor cunoscuți de dînsul ca patrioți buni și apostoli credincioși ai libertății. Popii fac mult, precum și călugării, nu uitați dar aceste două elemente esențiale în țara noastră» [46]). La 12 iulie, Ștefan Golescu îi răspunde lui A. G. Golescu că se vor înțelege cu călugărul Varlaam și că i se vor trimite banii de care va avea nevoie [47]). Totuși printre persoanele propuse de a fi numiți comisari extraordinari ai guvernului, nu se găsește numele lui. Însă, din ordinul de arestare dat pentru dînsul din septembrie 1848, se vede că era rînduit cu propaganda în județul Prahova [48]).

Un alt călugăr care a avut misiunea de a face propagandă, ceea ce arată că avea încrederea Guvernului provizor, a fost monahul Theodorit Zăgănescu, economul mănăstirii Bistrița, din județul Vilcea. Din adresa Mitropoliei către Departamentul Trebilor din Lăuntru, de urmărire a acestuia, din 27 septembrie 1848, se vede bine care a fost rolul lui în timpul revoluției: «iar osebit și un Theodorit Monachul, ce-i zice Zăgănescu, economul mănăstirii Bistrița din județul Vîlcea, fiind tot în rîndul propagandiștilor» [49]).

Tot din cinul monahal era și arhimandritul Ghenadie Petrescu, de la mănăstirea Poiana de lîngă Cîmpina. Acțiunea lui de propagandă era în județul Prahova, atît la sate cît și prin mănăstiri. El raporta Guvernului provizor atît asupra activității sale pentru lămurirea ideilor revoluției, cît și asupra uneltirilor boierilor reacționari de la Brașov. El era în corespondență directă cu N. Bălcescu. Într-o scrisoare către acesta, din 27 iunie 1848, el spune: «Scumpul meu frate și fiule al slobozeniei, în trecutele zile v-am adresat încă o scrisoare despre oare-cari mișcări, ce am simțit că făceau fiii întunericului; și se vede că împrejurările nu v-au ertat a-mi răspunde spre liniștea duhului meu. Și acum, după îndatorirea atît a lui Dumnezeu cît și a binecuvîntatului Guvern, vă arăt cele următoare. Aici, în acest plaiu, Prahova, poporul este în pace și liniște binecuvîntînd pe slobozitorii și mîntuitorii lor. Și după ce am însuflat în duhurile cele înțelepte de atîtea veacuri la venirea unor dușmani străini că iară să ne puie juguri de fer vecinice, să fie gătiți, mulți s-au aprins și au făcut legături că sînt gata să moară pentru

---

45) Ibidem, tom. II, p. 369.
46) Ibidem, p. 373.
47) Ibidem, tom. VI, p. 12.
48) Ibidem, tom. IV, p. 620.
49) Ibidem, tom...., p. 555, tom. V p. 106 și tom. VI, p. 70.

ţeara lor; asemenea din partea părinţilor călugări ce sînt un număr frumos prin mănăstiri şi schituri sînt gata a muri pentru patria lor şi a se face martiri. Aristocraţii feluri de comploturi fac la Braşov, pentru care pe larg am făcut cunoscut bunului nostru Guvern. D. Director al carantinei Timeşului lucră neosebit pentru Romînii acestei ţări...» [50]).

În afară de călugări, se constată menţionaţi printre aceia care făceau propagandă pe la sate şi mulţi preoţi de la ţară. Atît pentru lămurirea maselor populare, cît şi pentru a lupta contra intrigilor puse la cale de oamenii vechiului regim, guvernul provizor ia o serie de măsuri. În decretul Nr. 90 din 24 iunie se cerea ministrului din Lăuntru, ca acei comisari, pe care îi va numi, să trimită prin sate oameni capabili şi preoţi, care să vorbească oamenilor după instrucţiunile care le va da [52]).

În acelaşi timp, Mitropolitul, desigur după hotărîrea tot a guvernului provizor, trimite în iunie o circulară către protopopi prin care se recomandă ca preoţii să îndemne pe locuitorii de la sate să-şi vadă de îndeletnicirile lor, să nu asculte de vorbele duşmanilor revoluţiei şi să lase toate la înţeleapta chibzuire a puterii cîrmuitoare. Circulara este în favoarea Constituţiei şi se cere ca preoţii să sfătuiască pe locuitori să aibă încredere în hotărîrile luate de Guvern [52]). De aceea multe din sărbătoririle zilei de 11 iunie din provincie se fac în prezenţa preoţilor. Dar chiar înainte de hotărîrea guvernului provizor se constată adeziunea multor preoţi la revoluţie. Astfel, la 15 iunie, numai la patru zile după izbucnirea revoluţiei în Bucureşti, se înfăţişează în faţa Guvernului provizor o deputaţie numeroasă de locuitori a oraşului Ploeşti, avînd în frunte pe protopopul oraşului şi alţi preoţi pentru a-şi exprima marea bucurie ce le-a adus proclamarea Constituţiei [53]). Acestora le răspunde C. A. Rosetti, care arată că delegaţia oraşului Ploieşti este cea dintîi care s-a grăbit să încredinţeze pe guvern de simpatia ce judeţul a avut-o pentru proclamarea acestor principii. La Giurgiu, la 13 iunie, s-a sărbătorit ziua revoluţiei printr-o frumoasă manifestare şi se hotărîse trimiterea unei delegaţii în frunte cu protopopul D. Sachelarescu [54]). La Calaraşi, la 20 iunie, protopopul Zamfir şi ceilalţi preoţi au participat la sărbătorirea revoluţiei săvîrşind liturghia în faţa noii conduceri a reprezentanţilor guvernului revoluţionar şi a unei numeroase mulţimi [55]). În aceeaşi zi, s-a sărbătorit la Brăila. La ora 9 dimineaţa, după săvîrşirea liturghiei, ieşind toată lumea în piaţa bisericii sfinţilor Arhangheli, protopopul şi ceilalţi preoţi din oraş s-au suit pe o tribună, alături de ceilalţi reprezentanţi de-ai guvernului provizor, în faţa unei mulţimi de vreo 4000 de oameni. S-a citit proclamaţia Constituţiei, după care s-au ţinut două discursuri, unul în limba greacă şi altul în limba romînă de protopopul judeţului. După

---

50) Ibidem, tom. II, p. 148.
51) Ibidem, p. 56.
52) Ibidem, p. 193; ibidem, p. 505.
53) Ibidem, tom. I, p. 592.
54) Ibidem, tom. II, p. 62.
55) Ibidem, tom. I, p. 689.

aceea s-a făcut slujba, iar protopopul a binecuvîntat steagurile tricolore după care a urmat defilarea [56]). Tot la 20 iunie, s-a sărbătorit şi la Focşani ziua de 11 iunie, cu care ocazie s-au ţinut discursuri. Cel dintîi a vorbit protopopul Ioan, după care s-a semnat o adresă de adeziune la constituţie de către un număr de orăşeni în frunte cu protopopul [57]). Cu acelaşi entuziasm s-a serbat ziua revoluţiei şi la Vîlcea, în prezenţa tuturor autorităţilor şi-a arhiereului Nifon Sevastis, administratorul episcopiei [58]).

La 22 iunie, sosi în capitală o numeroasă deputaţie din oraşul Vălenii-de-Munte, alcătuită din cei mai de frunte orăşeni, avînd în frunte pe preotul oraşului. Aceştia sosiră călări şi veniseră să felicite guvernul.

Cu ocazia sosirii lui Suleiman Paşa în Bucureşti, se trimiseră delegaţi din numeroase sate cu adrese de mulţumire pentru sultan. În întîmpinarea lui, comisarul din Brăila a trimis următoarele delegaţii de ţărani, din diferite sate, toate avînd în frunte cîte un preot:

| NUMIREA SATELOR | CONDUCĂTORUL |
|---|---|
| Dudescu, Batogu, Filin | preotul Radu |
| Ionescii, Lişcateanca | ,, Ştefan |
| Vizirul de sus — de jos | ,, Marin |
| Ulmu, Slobozia-Cireşu, Jugureanu | ,, Radu |
| Gura Călmăţuiului | preotul Anghel |
| Chichineţu, Chiorbăşeşti-Colţea | ,, Stan |
| Ciocile | ,, Călin |
| Zănoaia, Caragica | ,, Ioan |
| Stomca, Stăncuţa | ,, Oprea [59]) |

Acţiunea unora din preoţi de la oraşe nu se reducea numai la un simplu rol oficial, ci erau sinceri ataşaţi de cauza revoluţiei, desfăşurînd o vie propagandă, ceea ce îi va costa multe zile de suferinţe, fiind urmăriţi şi închişi ca partizani ai revoluţiei. In adresele de urmărire care s-au dat contra participanţilor la revoluţie, după înăbuşirea ei, este amintit ierodiconul Athanasie Stoenescu de la Catedrala din Craiova, care nu numai că a desfăşurat activitate de propagandă pe la sate, dar mergea şi la cluburile membrilor mişcării revoluţionare din Craiova şi «lua parte despre vorbirea ce se făcea acolo la orice pricină» [60]).

Dintr-un raport al Mitropoliei, din 14 octombrie, se vede că acest preot, «nu numai că mergea la cluburile ce se urmau în acea vreme în oraşul Craiova, luînd parte despre vorbirile ce se întrebuinţau acolo, dar înfăţişa şi făcea pe presidentul acelui

---

56) Ibidem, tom. II, nr. 1.
57) Ibidem, tom. II, p. 3.
58) Ibidem, p. 186.
59) Ibidem, p. 744.
60) Ibidem, tom. IV. p. 554.

club» [61]). Din aceasta se vede că unii preoţi făceau parte chiar din conducătorii mişcării în unele oraşe.

Cîrmuitorul judeţului Dolj arată că mulţi preoţi din oraş şi judeţ au fost partizani de-ai revoluţiei şi au participat la multe din actele reprezentanţilor guvernului provizoriu de la Craiova. De aceea se cere arestarea tuturor preoţilor revoluţionari. La 4 octombrie 1848 se raporta Departamentului Trebilor din Lăuntru: «Acest ierodiacon însă nu este mult vinovat ca alţi mai mulţi preoţi, atît ai oraşului şi ai judeţului, precum şi chiar ca protopopul acestei capitale, anume Dîncă, carele împreună cu alţi preoţi şi diaconi nu-i mai scăpa nici o ocazie din cîte vagabonţii întîmpinau în ale lor netrebnicii, d'a nu lua şi el cu ceilalţi ai lui parte la toate...» [62]).

Un alt preot, partizan al revoluţiei şi urmărit pentru propaganda în judeţul Dolj, este ierodiaconul Veniamin. Înverşunarea cu care se vorbeşte despre ei, arată rolul pe care l-au avut în lupta pentru ideile revoluţiei [63]).

Alţii, erau preoţi de sat. Unii din ei nu s-au mulţumit numai cu rolul de propagandist, ci au participat chiar la acţiunea revoluţiei îndepărtînd organele administrative reacţionare sau căutînd a strînge grupuri de oameni, care să vină în ajutorul lui Magheru [64]). În adresa din 30 noiembrie 1848, a cîrmuirii de Dolj se arată acţiunea care a desfăşurat-o în timpul revoluţiei preotul Barbu din satul Slăviţa şi un preot Dimitrie din satul Cetatea, din judeţul Dolj: «netrebniciile urmate de către revoltanţii Petru Orbescu, comisarul propagant, preotul Barbu de la satul Slăviţa, profesorul Grigore Michăescu, care cei dintîi doi au făcut de iznoavă revoluţia în acest judeţ» [65]).

În judeţul Muscel, preotul Nicolae este arestat de cîrmuire pentru participarea la «învălmăşeala evenimentelor trecute» [66]). Despre alţi preoţi partizani de-ai revoluţiei, se găseşte menţiune despre preotul Badea Duhovnicul, din satul Tătăreştii, judeţul Teleorman [67]).

Unii din ei, se pare, făceau parte chiar din garda naţională. Membrii gărzii trebuiau să poarte eşarfa tricolcră. Într-o listă de cheltueli înaintată de C. Aristia, şeful gărzei naţionale, către guvernul provizor se specifică, printre altele, că s-a dat 14 sfanţi preotului Nichifor «pentru eşarful său» [68]).

Erau unii preoţi, care ţineau legătura cu tineretul revoluţionar încă înainte de izbucnirea revoluţiei. Astfel, era preotul Dinu din satul Brebeni, judeţul Mehedinţi, care fiind bănuit de a fi fost în conspiraţia lui Drăghici Hîrgot, îndreptată contra fostului domn Gheorghe Bibescu, fusese închis la mănăstirea Motrul din Mehedinţi. Gheorghe Magheru intervine pe lîngă Cris-

---

61) Ibidem, tom. V, p. 151.
62) Ibidem, p. 63 şi 151; P. Constantinescu-Iaşi op. cit. p. 37.
63) Ibidem, tom. IV, p. 554.
64) Vezi mai jos.
65) Ibidem, tom. V, p. 531.
66) Ibidem, p. 498.
67) Ibidem, tom. II, p, 775.
68) Ibidem, tom. II, p. 294.

tian Tell ca să se dea un decret pentru punerea lui în libertate [69]).

Activitatea preoţilor partizani ai revoluţiei nu se constată numai prin propagandă şi participarea la acţiunile declanşate de revoluţie, ci şi printr-o acţiune contra intrigilor reacţionare, care căutau să submineze orice acţiune de-a guvernului provizor. Unul din aceşti devotaţi partizani ai revoluţiei a fost părintele Meletie, eclesiarhul mănăstirii Cîmpulungului, care a căutat să spulbere calomniile duşmanilor constituţiei şi apoi a denunţat pe reacţionarii care împărţeau tot felul de minciuni. Comisarul pentru judeţul Muscel, Miltiade, în raportul său din 15 august 1848, arată: «Sfinţia Sa Părintele Meletie, eclesiarhul mănăstirii Cîmpulungului, pe de o parte a adus pe mai mulţi cu cuvîntul să fie uniţi şi să nu le mai fie frică de minciunile vrăjmaşilor lor, preumblîndu-se necontenit printre ei şi denunţînd vr-o cîţiva reacţionari, între care d. Pascale Tămăşescu şi d. Grigore Iorgulescu, fostul sub administrator, au împrăştiat cele mai infame minciuni» [70]).

O acţiune dusă de protopopul judeţului Teleorman, Cristea Economul, contra uneltirilor reacţionarilor se găseşte în raportul cîrmuirii de Teleorman către Departamentul Trebilor din Lăuntru din 19 decembrie 1848 [71]). Izbucnind revoluţia, protopopul din Rușii de Vede, Cristea, a cetit proclamaţia în mijlocul tîrgului. Subcîrmuitorul plăşii, Bîrleanu, aflînd aceasta a luat-o la sine ca să nu se mai răspîndească conţinutul ei în public. A doua zi făcîndu-se cunoscut că Constituţia a fost acceptată şi de Bibescu, nu s-a mai putut împotrivi la publicarea ei. Se vede bine că acesta era un agent reacţionar, cum erau mulţi în toate colţurile ţării şi care căuta să frîneze orice acţiune şi succes a revoluţiei. De aceea partizanii revoluţiei aveau de întîmpinat multe greutăţi. Printre aderenţii zeloşi a mişcării revoluţionare se găsea şi protopopul Cristea. În raport se găsesc următoarele amănunte cu privire la acţiunea acestui preot: «După care plecînd pîrîtul Bîrleanu în Bucureşti, pînă să se întoarcă înapoi, s-a văzut şi scos din slujbă, orînduindu-să în locu-i dl. parucicul Constantinescu; cînd peste un ceas după a lui sosire în oraş, mergînd în tîrg, părintele protopopul şi dl. Dîncă Constantinescu au pus numaidecît de au bătut toba şi ridicînd steagul au început amîndoi ca să sară toţi să izgonească din acest oraş, atît pe dl. Nicolae Bîrleanu cît şi pe dl. pitar Costache Apostolescu şi pe dl. paharnic Iordache Politimos, sub cuvînt că sînt aristrocaţi şi vînzători ai patriei...» [72]).

Articolul 13 din Constituţie prevedea «emanciparea clăcaşilor ce se fac proprietari prin despăgubire». Acest punct care prevedea de fapt desrobirea ţăranilor, întîmpina rezistenţa cea mai dîrză din partea marilor proprietari. Era însă divergenţă chiar şi în sînul guvernului. Grupul lui Eliade era pentru amînarea îm-

---

69) Ibidem, p. 646.
70) Ibidem, tom. III, p. 459.
71) Ibidem, tom. V, p. 682.
72) Ibidem.

proprietăririi, în timp ce Nicolae Bălcescu, susţinut de A. G. Golescu, voia împroprietărirea imediată. Se ajunge la soluţia întocmirii unei comisii.

Comisiunea proprietăţii şi-a început dezbaterile la Bucureşti, în ziua de 10 august. Una din figurile cele mai importante ale comisiunei şi care a jucat un rol interesant cu ocazia dezbaterilor, atît prin atitudinea de curaj şi spirit de combativitate în sprijinirea cauzei ţărăneşti, cît şi prin claritatea ideilor, a fost deputatul sătean, preotul Neagu Benescu din satul Domniţa, reprezentantul judeţului Slam-Rîmnic [73]).

Adunarea în prima şedinţă numeşte o comisie din patru deputaţi ca să cerceteze mandatele deputaţilor, din care făcea parte şi preotul Neagu. Tot el este ales şi secretar de şedinţă a comisiei, împreună cu Lahovari, la şedinţa a patra din 13 august şi este ales singur la şedinţa a cincia din 14 august. Nu vom analiza dezbaterile acestor şedinţe, ci vom menţiona numai activitatea pe care a avut-o preotul Neagu în cadrul acestor şedinţe.

Ordinea de zi a primei şedinţe era discutarea modului cel mai nimerit spre a se face semănăturile de toamnă. Cel dintîi care ia cuvîntul este preotul Neagu. Se observă că în toate cuvîntările lui, la orice chestiune dezbătută în comisie, ideea centrală pe care o dezvoltă este claca; rolul pe care l-a avut în raporturile dintre ţărani şi proprietari şi consecinţele funeste ce au decurs asupra situaţiei ţăranului. De la început, el discută obligaţiile în muncă ale ţăranilor, arătînd foloasele care le-au avut proprietarii din explotarea muncii acestora.

Proprietarii cereau mai mult de zeciueala de la ţăranii clăcaşi. Preotul Neagu critică aceste pretenţii ale boierilor şi atacă însuşi dreptul de proprietate al moşierului, subliniind sacrificiile şi munca grea a ţaranului, care prin truda lui a asigurat produsele pămîntului proprietarilor şi din care ţăranii beneficiază atît de puţin. «Apoi dar, de ce acest proprietar de pămînt, pe care pămînt nu l-a făcut el, să nu se mulţumească cu zeciuiala rodului ce va ieşi dintr-însul?

Vrea să zică, deşi nu l-am făcut eu, dar l-am cumpărat cu bani. Însă eu am arătat cu ce fel de bani l-a cumpărat; căci pămăntul dtale ar putea mult să stea, şi bani nu ţi-ar mai da, dacă noi n-am fi umplut magaziile dtale de producte şi casele dtale de aur şi de argint.

Sau vrei să zici că l-ai luat cu sabia din veacuri uitate, dar noi oare unde vom fi fost? nu vom fi fost cu dumneta? ba încă mi se pare şi alta, oare de cînd l-ai luat cu sabia, păzitu-l-ai cu sabia, ca să nu calce picior străin pe dînsul? mie mi se pare că mai mult ai avut să-ţi păzeşti proprietatea vieţii, şi îndată ce ai văzut că vine vrăjmaşul asupra-ţi sau o putere asupra alteia, dumneta ai socotit că venirea acestora oare nu va da sfîrşit proprietăţii vieţii dtale?

Ai lăsat pămîntul cel luat cu sabia să se calce de sabie, şi ai ieşit dintr-însul spre scăparea proprietăţii vieţii, pe care o avem toţi de sfîntă.

---

73) Ibidem, tom. V, p. 615.

Iar proprietatea dtale, pămîntul cine ţi l-a păzit, de nu s-a pus altul în locul dtale stăpînitor pe el?

L-a păzit plugarul, vierul şi toţi locuitorii de pămînt cu sabia smereniei sale şi cu sudoarea feţii sale; cu smerenia au îmblînzit sabia vrăjmaşului, cu sudoarea au hrănit atît pe vrăjmaşi, la cari mulţi s-au şi jertfit, cît şi trecerea unei puteri asupra alteia. Iar Dta, domnule proprietar de pămînt, nimic nu-ţi pasă de cele descrise, ci-ţi păzai viaţa, ţi-ai scăpat-o, o ai, fii cu ea; de ce dar acum nu te mulţumeşti cu zeciuiala ce va ieşi din rostul proprietăţii dtale, ce ai lăsat în perzare?»

Ordinea de zi din a doua şedinţă era discutarea chestiunei, dacă omul este liber pe munca sa şi proprietarul pe pămîntul său. Cu această ocazie, vice preşedintele adunării, Ion Ionescu de la Brad, pe care-l adusese Nicolae Bălcescu din Moldova, ţine un discurs, în care face istoricul proprietăţii [74]). Unul din reprezentanţii proprietarilor, Lenj, caută să combată părerile lui Ionescu de la Brad, care afirmase, între altele, că claca fusese o robie, susţinînd că ea n-a fost decît o chirie, o dobîndă a capitalului pus în pămînt, dobîndă luată după pravili. Aceasta provoacă intervenţia preotului Neagu, care respingînd argumentul lui Lenj arată nedreptatea care se face ţăranului prin clacă.

Astfel în a doua şedinţă preotul Neagu discută chestiunea clăcii. Pe cînd în prima şedinţă el discutase mai mult benificiile pe care le aveau proprietarii din exploatarea muncii ţăranilor şi atacă chiar dreptul de proprietate, în şedinţa a doua susţine părerea lui Ionescu de la Brad, că claca este ca şi o robie, evidenţiind rolul clăcii în aservirea ţărănimii.

Atît în şedinţa a patra [75]), cît şi a cincia, care au avut loc la 13 şi 14 august, s-a discutat dacă împroprietărirea ţăranilor să se facă cu răscumpărare sau fără [76]). Deputaţii proprietari, voiau ca hotărîrea asupra împroprietăririi să se tot amîne, iar ei în cuvîntările lor susţineau legitimitatea obligaţiilor în muncă. În genere, curentul printre deputaţii proprietari era ca împroprietărirea să se facă cu despăgubire. La aceste şedinţe, preotul Neagu face mai multe intervenţii, mai scurte, în favoarea împroprietăririi fără despăgubire [77]).

În şedinţa a şasea, din 16 august, atitudinea antidemocratică a boierilor reacţionari devine din ce în ce mai accentuată. Astfel, se cere amînarea dezbaterilor pînă vor veni toţi deputaţii. În urma respingerii acestei propuneri, se hotărăşte să se discute, dar să nu se ia nici o hotărîre. Ionescu de la Brad a ţinut un discurs în favoarea reformei. La rîndul său, preotul Neagu a cerut împroprietărirea fără despăgubire, iar acei proprietari care nu vor să accepte, să dea pămînt cu despăgubire [78]).

A doua zi a avut loc şedinţa a şaptea. In această şedinţă preotul Neagu, în numele deputaţilor ţărani cu care se sfătuiesc,

---

74) Ibidem, p. 343.
75) Ibidem, p. 390.
76) Ibidem, p. 437.
77) Ibidem, p. ibidem.
78) Ibidem, p. 470.

arată de cît pămînt ar avea nevoie ţăranii. La intervenţia lui Ionescu de la Brad, dacă numărul de pogoane cerut nu-i prea mare, avînd în vedere că trebuia să-l plătească, el îi replică: «Dlor, m-am gîndit, nu numai la a cere pămînt, după cum vi l-am spus în numele tuturor deputaţilor săteni, cu care m-am sfătuit, dar şi la plata, care, oricît de mare ar fi, tot este neînsemnată pe lîngă robia care ne-a fost subjugat» [79]).

Şedinţa a continuat foarte agitată. Opoziţia reacţionară devenea din ce în ce mai dîrză, iar vuetul deputaţilor era aşa de mare că nu se mai înţelegea ce vorbesc. Faţă de această atitudine a proprietarilor, preotul Neagu ia cuvîntul şi adresîndu-se acestora le dă această incisivă replică: «Domnilor proprietari, ce vă e frică aşa de tare, că nu vom avea bani să plătim aceste pogoane? Duhovniceşte vă întreb: adus-a-ţi bani cu corăbiile, cu trăsurile, sau cu orice alt mijloc de peste graniţă? Au nu prin braţele noastre, lucrînd pămîntul şi prin rodul ieşit dintr-însul au venit bani în ţeară? Aşa, din braţele noastre ese un izvor de aur şi de argint. Cum îndrăzniţi a zice că n-are Statul bani la Visterie, ca să plătească atîta pămînt? De ce nu gîndiţi că noi sîntem Statul şi noi sîntem şi vestieria?» [80]).

În şedinţa a opta din 28 august, atitudinea de sabotare a lucrării comisiei din partea boierimii apare evidentă. La ordinea de zi era cît pămînt să se dea ţăranilor. Cei doi deputaţi proprietari care trebuiau să prezinte contra propuneri, nu veniră nici unul. Începîndu-se discuţia, unii din reprezentanţii proprietarilor propuseră să se dea clăcaşilor numai vatra satului cu douăzeci de stînjeni împrejur, la patru galbeni pogonul. Deputaţii ţărani, în frunte cu preotul Neagu, combătură această propunere [81]). Divergenţele dintre cele două tabere deveniră din ce în ce mai accentuate. La 19 august Locotenenţa domnească dizolvă comisia pentru chestiunea proprietăţii, sub pretext că s-a făcut prea mult tumult. Rămînea ca problema să fie rezolvată de Adunarea constituantă [82]).

Lucrările acestei comisii n-au dus la nici un rezultat practic; în primul rînd din cauza compunerii ei şi apoi pentru că guvernul nu le-a dat aproape nici o însemnătate.

Preotul Neagu în toate şedinţele comisiei a dezvăluit toate suferinţele ţăranului. N-a fost zi în care el să nu arate păsurile clăcaşilor, atăcînd iobăgia şi protestînd în contra situaţiei de atunci a ţărănimii. El rămîne una din figurile proeminente din comisia proprietăţii care a luptat pentru apărarea intereselor ţăranilor.

O altă figură democrată din cinul preoţesc, care a avut un rol în revoluţia de la 1848, este arhimandritul Iosafat Znagoveanu [83]). Personalitatea lui, precum şi bogata lui activitate din

79) Ibidem, p. 493.
80) Ibidem, p. 494.
81) Ibidem, p. 515.
82) Ibidem, p. 541.
83) P. Constantinescu Iaşi, op. cit. p. 92.

această perioadă pînă la 1859, ar trebui să formeze subiectul unui articol aparte. Ne vom ocupa numai de rolul său care l-a avut în chestia desrobirii ţiganilor. Acesta, împreună cu Cesar Bolliac şi P. P. Poenaru, au fost însărcinaţi cu elucidarea acestei chestiuni importante. Aceasta arată trecerea şi importanţa de care se bucura Iosafat Znagoveanu printre căpeteniile revoluţiei. În legătură cu aceasta menţionăm două amănunte. În unele cercuri, personalitatea lui era considerată că ar putea să înlocuiască în multe chestiuni, pe aceia a lui Eliade. Astfel, dintr-un fragment de scrisoare din 17 iulie 1848 a lui S. Ţaranu către Nicolae Bălcescu, se spune: «Vedeţi bine ce deputaţi veţi trimite în Rosia cu raportul general al ţării pentru recunoaşterea Constituţiei. Părerea mea nu este pentru altul în locul marelui Eliade, care este trebuincios aici, decît pentru părintele Ioan Znagoveanul, pe care îl cunosc bine» [84]).

A doua menţiune este faptul că îl găsim făcînd parte dintr-o comisie, care avea de dezbătut chestiunile cele mai importante. În seara de 2 august, clubul regeneraţiei a discutat chestiunea alegerii deputaţilor pentru Adunarea Constituantă. În vederea aceasta s-a ales un comitet central, care cuprindea de fapt pe toate căpeteniile revoluţiei, care să se informeze despre persoanele care ar corespunde cel mai bine. Comisia era formată din 19 membri, printre care figura şi Iosafat Znagoveanu [85]).

În chestia desrobirii ţiganilor, Guvernul provizor dăduse o proclamaţie la 26 iunie, prin care declara că ţiganii sînt de acum înainte liberi. Pentru aceasta se anunţa că se va constitui o comisie compusă din Ioan Znagoveanu, P. Poenaru şi Cesar Bolliac. Eliberarea trebuie să se facă prin răscumpărare, deşi guvernul îndemna pe toţi stăpînii de robi să-i elibereze fără bani. Stăpînii de robi trebuiau să treacă pe la această comisie pentru a declara numărul de ţigani ce-i avea, pentru care trebuia să primească bilete doveditoare de numărul ţiganilor ce au avut pentru ca să le arate la Obştească Adunare spre despăgubire [87]).

Comisia dă la 8 iulie o Publicaţie, prin care îşi anunţă activitatea de la 10 iulie. Pentru a grăbi realizarea acestei reforme, la 12 iulie se dă o nouă publicaţie semnată de membrii comisiei pentru desrobirea ţiganilor, Iosafat Znagoveanu, C. Bolliac şi P. Poenaru, prin care se declara că deoarece de la data de 10 iulie, ţiganii sînt liberi, comisia le şi sloboade bilete de desrobire. Totodată se arată că pentru înfăţişarea documentelor spre a se slobozi foştilor posesori bilete de despăgubire, se dă un termen de două luni de la ziua acelei publicaţii. Evident că această măsură a stîrnit mare opoziţie din partea stăpînilor de robi, care nu voiau să renunţe la mîna de lucru gratuită. Aceştia nici nu voiau să ştie de măsura comisiunii şi-i ţinea pe ţigani mai departe robi în silnicie. De aceea comisia se văzu în cîteva zile asaltată de un mare număr de ţigani cu reclamaţii că stăpînii

---

84) *Anul 1848*, tom. II, p. 574.
85) Ibidem, tom. III, p. 159.
86) Ibidem, tom. II, p. 105.
87) Ibidem, p. 345.

lor nu le recunosc decretul de eliberare. Comisia se văzu nevoită să ceară ajutorul organelor administrative din țară, care să facă cunoscut pretutindeni această măsură [88]).

Se pare că măsura era foarte greoaie, de aceea la 20 iulie arhimandritul Znagoveanu, împreună cu ceilalți doi membri, fac o adresă către ministerul Trebilor din Lăuntru, prin care arată că deoarece numărul robilor care vin la comisie spre a-și dobîndi bilete de eliberare era în număr atît de mare, cer ca aceste bilete să fie date și de administratorii și subadministratorii de prin județe. Aceste organe trebuiau să facă două operații. Prima, trebuiau să țină o evidență a biletelor de eliberare; a doua, trebuiau să țină un registru în care să fie înscrise biletele pe care trebuiau să le prezinte foștii posesori de robi în vederea despăgubirei. Se hotărîse a se trimite cîte două mii de bilete pentru fiecare județ [89]).

Comisia revine însă asupra hotărîrei sale și deoarece numărul țiganilor robi, care veneau pentru a obține bilete de eliberare se mai rărise, se decise a nu se mai face această operație prin organele administrative. Ministrul Trebilor din Lăuntru, care era Nicolae Golescu, nu era însă de aceeași părere. El trimite o adresă comisiei, în care îi arată că o asemenea măsură pricinuește multă tărăgăneală și cheltuială, precum și o amenințare de tulburări pe care le poate provoca deplasarea unui așa de mare număr de oameni. De aceea el recomandă ca biletele să fie date chiar deacolo, din județul unde sînt statorniciți, prin administratorul și magistratul orașului capitală de județ [90]). Dăm mai jos un formular pentru liberarea robilor:

Nr..... anul 1848, iulie.....

..... de ani ..... care a fost pînă acum rob în posesia d.... se liberează, potrivit principiilor Constituției Țării, și intră de acum înainte în clasa locuitorilor liberi ai Țării Romînești.

Iosafat Znagoveanu, C. Bolliac, P. Poenaru [91]).

Din cauza însă a rezistenței stăpînilor de robi, la care se mai adăuga și o procedură greoaie, reforma înainta foarte greu. Nu mult după crearea celei de a doua comisii, de la Craiova, urmă înăbușirea revoluției și odată cu ea căzu și reforma desrobirii Țiganilor.

Ultimul punct din Proclamație prevedea convocarea unei Adunări Constituante.

Alegerile pentru Constituantă fiind unul din evenimentele cele mai importante pentru guvern, în instrucțiunile pentru comisari se dă o deosebită importanță acestui fapt: «Alegerea deputaților este faptă de căpetenie, asupra căreia guvernul cere cea mai mare băgare de seamă, cea mai mare atenție, cel mai mare devotament

---

88) Ibidem, p. 478.
89) Ibidem, p. 634.
90) Ibidem, tom. III, p. 61.
91) Ibidem, p. 112.

al Comisarului, căci de aici atîrnă mîntuirea naţiei. Adunarea naţională cată a fi însufleţită de duhul revoluţionar, altmintrelea naţia ar fi ameninţată de război civil şi de anarhie». Se cereau următoarele calităţi pentru candidaţii de deputăţie: «Dreptul de a fi deputat în adunarea naţională va fi dat numai aceluia ce va putea înfăţişa o viaţă nepătată în trecut şi o simpatie sinceră cu noile principuri. Se vor alege dar cît se va putea mai mult din oamenii cei noi şi prieteni vechi ai poporului, cît se va putea mai mulţi dintre ţăranii mai deştepţi şi dintre popii mai vrednici» [92]).

Printre persoanele care să aibă aceste calităţi şi să corespundă cerinţelor cerute de către guvern se găsesc mai multe figuri de preoţi. Astfel, la judeţul Gorj sînt propuşi, între alţii, protopopul Costache Hartofilax şi preotul Ioan Pîinişoară [93]). Pentru judeţul Mehedinţi este recomandat preotul Slătineanu [94]), iar comisarii de Romanaţi recomandă printre persoanele ce ar merita sufragiul universal pe preotul Radu Şapcă şi pe protopopul Marin [95]). Intervenţia turcească a făcut însă ca aceste alegeri să nu mai aibă loc.

Politica dusă de Locotenenţa domnească împinge la lichidarea revoluţiei. Neaplicîndu-se multe din punctele Proclamaţiei de la Islaz, ţăranii pierd încrederea în revoluţie şi nu o mai sprijină. Deoarece nu se mobilează poporul în lupta contra turcilor, care trec graniţa, aceştia sub conducerea lui Fuad Efendi reuşesc să impună din nou vechea orînduire. Revoluţia fu înăbuşită, iar noua cîrmuire începu arestările căpeteniilor revoluţionare şi prigonirile contra partizanilor ei. Este interesant însă că chiar în această nouă fază, cînd reacţiunea reia din nou puterea, că unii preoţi fac încă propagandă pentru ideile revoluţiei. Evident că aceasta îi expune la multe persecuţii din partea autorităţilor.

Cele mai ilustrative exemple sînt acţiunile în legătură cu mişcarea de rezistenţă a lui Magheru. Se ştie că înainte de sosirea trupelor turceşti sub conducerea lui Fuad Efendi, Magheru primise însărcinarea de la guvern de a organiza şi instrui o armată de voluntari la «Cîmpul lui Traian», la Rîureni, în Vîlcea. La vestea venirii turcilor contra guvernului provizor, se hotărî, la străduinţele lui Bălcescu, rezistenţa contra agresiunii turceşti, în care scop se trimiseseră lui Magheru trupe de infanterie şi cavalerie. La 5 septembrie, acesta comunică guvernului hotărîrea lui de-a rezista. Acest plan găsi ecou în masele populare, mai ales în regiunile dinspre Vîlcea. El fu sprijinit şi de preoţi, aşa cum se vede din cele ce urmează.

La 19 septembrie 1848, sub cîrmuitorul plăşii Tîrgului din districtul Teleorman, raportează că un grup în frunte cu protopopul Cristea Iconomul, despre care am vorbit mai sus, agita spiritele în favoarea Constituţiei. Ei ridicaseră din nou steagul

---

92) Ibidem, tom III, p, 108.
93) Ibidem, p. 353.
94) Ibidem, p. 479.
95) Ibidem.

tricolor şi făceau procesiuni prin tîrg strigînd: «Să trăiască constituţia sub ocrotirea dlui general Gheorghe Magheru» şi ocărînd regimul reacţionar. Grupul era în legătură cu Magheru prin Tache Michăescu, fiul protopopului Cristea. Se vede că sufletul acestei acţiuni de rezistenţă era protopopul, care va avea mult de suferit după aceia. Sub — cîrmuitorul îşi termină raportul cu cuvintele: «aşa dar dle cîrmuitor, dacă nu se vor lua grabnice măsuri cu trimiterea dlui tist, însoţit de un număr însemnat de dorobanţi spre potolire — le, veţi cunoaşte că se întîmplă rău în acest oraş» [96]).

Un alt sprijinitor şi agitator în favoarea acestei acţiuni a lui Magheru a fost preotul Dimitrie din satul Cetatea, judeţul Dolj. Acesta, pe lîngă propaganda pe care o făcuse în timpul revoluţiei în favoarea Constituţiei, organiza acum adunare de grupuri de oameni, cu care să meargă să se unească cu Magheru. Chiar după desfacerea taberei din «Cîmpul lui Traian», preotul Dimitrie continuă să rămîe un credincios cauzei *revoluţiei*. Astfel, în noiembrie 1848, după ce mişcarea fusese cu totul reprimată, el continuă să ducă propaganda în favoarea ideilor din Constituţie şi să îndemne oamenii să nu deie ascultare regimului reacţionar. Despre el, cîrmuirea de Dolj raporta departamentului Treburilor din Lăuntru, la 30 noiembrie «pentru un preot Dimitrie din satul Cetatea, că acesta în vremea revoluţiei trecute, ca cel mai exaltat ce era, nu numai şi-a călcat sfintele sale datorii precestuind pe săteni nespovediţi şi prin sunetul clopotelor ardicînd tot satul, a pornit cu crucea şi Evanghelia în fruntea lor spre ajutorul Magherului, cu care urmare a întărîtat norodul a pricinui jafuri şi bătăi, dar nici acum în urmă nu s-a potolit, ci invitează pe locuitori a da nesupunere ordinei legale şi altele multe» [97]).

Alte două exemple de devotament pentru cauza revoluţionară, după înăbuşirea ei, sînt acţiunile preotului Stan de la Brăila şi a preotului din satul Suţeşti al aceluiaşi judeţ. Despre cel dintîi raportează cîrmuitorul judeţului la 27 septembrie Departamentului Treburilor din Lăuntru: «Cu cinste se supune în cunoştinţa cinst. Departament, că prin satele plăşii Ălţii dintr-acest judeţ, s-a găsit un preot Stan de la biserica sf. Nicolae din oraşul Brăila, de a-i pune în rătăcirea ce căzuse din împrejurările trecute; îndată s-a ridicat şi s-a dat în primirea protopopului judeţului, de către care apoi s-a trimis la sfînta Episcopie Buzău» [98]). Cîrmuitorul raportează la 1 octombrie acelaşi lucru despre preotul Stoica din Suţeşti [99]).

O acţiune tot aşa de curajoasă au făcut-o alţi doi preoţi din judeţul Ilfov. Unul din ei a ieşit cu evanghelia şi cu crucea de a făcut jurămînt înaintea bisericii, iar celălalt a continuat acţiunea de propagandă în favoarea Constituţiei. Într-un raport din 10 noiembrie, se arată: «...după cercetarea ce a făcut, a do-

---

96) Ibidem, tom. IV, p. 451.
97) Ibidem, tom. V, p. 531.
98) Ibidem, tom. IV, p. 559.
99) Ibidem. p. 696.

vedit pe doi preoţi: Radul şi Vladul de la satul Ulmeni-Pămînteni, cel dintîi că a eşit cu Evanghelia şi Sfînta Cruce de a făcut jurămînt înaintea bisericii, fără să fie silit de cinevaşi, iar cel de al doilea că şi după intrarea împărăteştilor oştiri otomane în oraşul Bucureşti, n-a încetat de a răzvrăti norodul, invitînd pe locuitori a se ţine tot de acel duh al revoluţiei şi să nu dea ascultare arendaşului». Locuitorii din sat erau însă solidari cu preotul, căci ei sar şi îi iau apărarea. Raportul continuă astfel: «Şi i s-a poruncit de a trimis pe acesta din urmă Vladul în arest aici la sînta Mitropolie, după care îndată s-au arătat locuitorii acelui sat cu jalbă către noi, apărînd pe acest preot că n-ar fi cîtuşi de puţin vinovat despre pîra ce i se aduce, şi că toată pricina ar fi după neadevaratele arătări ce ar fi făcut arendaşul acelei moşii, chezăşindu-se ei toţi pentru molifta sa că a fost şi este neamestecat în acele tulburătoare lucrări» [100]).

Înăbuşirea revoluţiei a adus un val de prigonire contra căpeteniilor şi partizanilor ei. Cei mai însemnaţi au fost expulzaţi; cei din ţară au fost urmăriţi şi arestaţi. Ordin de arestare s-a dat contra preotului Radu Şapcă, care împreună cu ierodiaconul Athanasie Stoenescu de la Catedrala din Craiova şi cu ierodiaconul Veniamin tot din judeţul Dolj au fost aduşi cu dorobanţi, întîi la Craiova şi apoi la Mitropolie [101]).

Urmărirea preoţilor revoluţionari să făcéa cu cea mai mare înverşunare. Preotul Athanasie, care făcuse propagandă în judeţ şi monahul Teodosie Zăgănescu erau căutaţi prin tot judeţul Vîlcea. Într-o adresă către Departamentul Treburilor din Lăuntru se spune: «poftim pe cinstitul Departament să binevoiască a porunci şi pentru aceştia cîrmuirii de Vîlcea, ca să spioneze prin orice mijloace va cunoaşte mai înlesnitoare şi prinzîndu-se să-i trimită cît mai fără de zăbavă, cu într-adins dorobanţi in bună pază, aici la Sf. Mitropolie, spre a se urma şi cu dînşii după chibzuirea hotărîtă de Înalta stăpînire». Pe adresă este pusă rezoluţia ministrului: «Să se facă poruncă către cîrmuirea de Vîlcea ca să se ridice şi să se trimită aici cît mai neîntîrziat» [102]). La 11 octombrie, cîrmuirea de Vîlcea răspunde că preotul Athanasie a fost arestat şi trimis la Craiova împreună cu ceilalţi revoluţionari, dar că monahul Teodorit Zăgănescu a plecat din acele părţi şi că probabil se află în capitală [103]).

Se dăduse ordin în toate judeţele ca să fie arestaţi toţi preoţii, care se dovediseră a fi participat la revoluţie [104]). Acest ordin atinse şi pe curajosul preot Neagu Benescu, din satul Domniţa, fostul deputat în comisia pentru chestiunea proprietăţii [105]). La 14 octombrie, ordinul era dat pentru următorii preoţi, dovediţi a fi fost în legătură cu mişcarea revoluţionară: ierodiaconul

---

100) Ibidem, tom. V, p. 398.
101) adresa din 27 sept. 1848, ibidem, tom. IV, p. 554.
102) Ibidem, p. 555.
103) Ibidem, tom. V, p. 106.
104) Ibidem, p. 60.
105) Ibidem, tom. IV, p. 615.

Varlaam de la Sinaia, propus de A. G. Golescu ca comisar pentru judeţul Prahova, diaconul Nechifor, fost comisarul guvernului în judeţul Buzău, diaconul Iosaf, diaconul Evghenie şi diaconul Chesarie, fost comisarul guvernului în judeţul Slam-Rîmnic. Cîrmuirea de Prahova înştiinţează că în ce priveşte pe Varlaam ierodiaconul, a aflat că a trecut graniţa pe la Breaza [106]). La 16 octombrie este arestat şi diaconul Epatie de la Buzău [107]). În noiembrie 1848 se găseau următorii preoţi printre arestaţii politici din mănăstirea Văcăreşti. Aceştia erau : din clasul I protopopul Hristea, preotul Radu Şapcă, arhidiaconul Manase Stoenescu, preotul Gheorghe protonot rion. Din clasul al doilea : egumenul Chesarie Măineanu, ierodiaconul Ipatie, protopopul Mihai, ieromonahul Atanasie. Din clasul al treilea : preotul Florea, preotul Ioan, preotul Oprea, preotul Gheorghe [108]). În afară de aceştia, tot în noiembrie mai fu arestat preotul Silvestru de la episcopia Argeşului. Acesta fu trimis spre capitală, cu pază, dar se îmbolnăveşte pe drum, probabil din cauza răului tratament şi este lăsat la satul Clejanţi din judeţul Vlaşca. Peste cîteva zile este pornit din nou spre Bucureşti [109]). La 24 noiembrie cîrmuirea de Muşcel face cunoscut Departamentului Trebilor din Lăuntru că au fost arestaţi Anghel Bistriceanu şi preotul Nicolaie. Astfel atîtea figuri de preoţi şi călugări, care au căzut şi luptat pentru succesul ideilor revoluţiei, au avut de îndurat grele suferinţe.

Rezumînd cele expuse mai sus se constată că mulţi reprezentaţi de-ai clerului au participat la mişcarea revoluţionară din 1848, nu toţi însă într-o măsură egală. Unii avînd numai o atitudine de simpatie, alţii acţionînd direct şi contribuind prin propagandă sau luptînd chiar pe baricade pentru reuşita revoluţiei. Alţii, au fost oameni de încredere ai guvernului, avînd sarcini în diferite colţuri ale ţării, formînd legătura între centru şi masele populare ; astfel, unii din ei au fost comisari ai guvernului, membri în comisia pentru chestia ţărănească şi candidaţi pentru adunarea constituantă. În fine, unii din ei ca preotul Radu Şapcă şi arhimandritul Iosafat Znagoveanu au fost printre fruntaşii revoluţiei din 1848. Unii din ei, datorită activităţii lor şi legăturilor cu masele, au devenit figuri de o largă popularitate, ca preotul Şapcă, făcîndu-se stihuri cu numele lui şi care mergeau din gură în gură, sau preotul Ambrozie, care în urma acţiunii lui din 19 iunie a devenit eroicul «popa Tun».

În afară de participarea lor directă, o trăsătură comună, care se poate observa la acţiunea atît a preoţilor din Ţara Românească, cît şi din Moldova, este aceea că unii din ei îşi manifestă sentimentele lor de ataşament faţă de ideile mişcării revoluţionare, chiar după ce revoluţia a fost înăbuşită, expunîndu-se la prigoană din partea autorităţilor reacţionare.

*N. CORIVAN*

---

106) Ibidem, tom. V, p. 150.
107) Ibid. p. 171.
108) Ibidem, p. 545 şi 425.
109) Rap. din 16 noiembrie 1848, ibidem, p. 436.

# *RECENZII*

*M. A. Musicescu și M. Berza*, **Mănăstirea Sucevița,** în Colecția Monografii de Monumente I, București, Ed. Acad. R. P. R., 1958, pg. 196, prețul 38 lei.

Mănăstirea Sucevița s-a bucurat de o deosebită atenție din partea istoricilor și cercetătorilor comorilor de artă arhitecturală și picturală de pe întinsul pămîntului patriei noastre. De cu vreme i s-au închinat studii deosebit de prețioase și monografii care au încercat să fixeze evenimentele mai însemnate din trecutul său, cum și să atragă atenția lumii asupra unuia dintre cele mai frumoase monumente istorice.

Această sarcină și-au luat-o nu numai istoricii romîni, ci și specialiști streini în materie de artă bisericească. Monografia istoricului *Dimitrie Dan: „Mănăstirea și comuna Sucevița"*, București, 1923, era pînă acum singura care încerca să suplinească cerințele moderne de cunoaștere a acestui monument istoric. Dimitrie Dan insistase însă mai mult asupra părții istorice și ignorase sau înconjurase partea arhitecturală și picturală. Impresia globală – citind această monografie – era știrbită de aceste lacune inerente studiului unui specialist în istorie, dar necunoscător al arhitecturii și istoriei artelor religioase.

Au urmat însă o serie de lucrări valoroase care au suplinit în parte și aceste lipsuri: *G. Balș, Bisericile moldovenești din veacurile al XVII-lea, și XVIII-lea*, București, 1933; *P. Henry, Les eglises de la Moldavie du Nord*, Paris, 1930 și altele. Totuși necesitatea unei monografii globale, alcătuită după toate exigențele științifice și artistice, se simțea și-n privința mănăstirii Sucevița, după cum se simte încă în alte zeci și sute de cazuri, după publicarea primei monografii din noua colecție a Academiei Republicii Populare Romîne.

Și-n această privință, noua colecție e deschizătoare de drum. Condițiile de lucru, de alcătuire și de prezentare tehnică sînt excepționale. Ele sînt și o garanție puternică pentru prezentarea celorlalte monografii de monumente istorice, care sînt în studiu sau sub tipar.

La alcătuirea monografiei mănăstirii Sucevița au colaborat cîțiva specialiști în istorie, arhitectură și pictură, împărțindu-și munca astfel: M. A. Musicescu (partea introductivă), M. A. Musicescu și Em. Lăzărescu (istoricul), M. Berza (arhitectura), M. A. Musicescu (pictura) și M. Berza (încheierea). Prin diviziunea muncii, autorii și-au repartizat capitolele de specialitate, reușind a ne prezenta o monografie globală și unitară, care cuprinde toate aspectele istorice și artistice ale Mănăstirii Sucevița.

După o scurtă introducere care-

fixează cadrul lucrării, urmează istoricul Mănăstirii Sucevița. Întemeiați pe izvoare de prima mînă, istoricii M. A. Musicescu și Em. Lăzărescu fixează data zidirii mănăstirii, ctitorii ei cum și datele mai importante din trecutul ei. Autorii au sesizat rolul important al episcopiei Rădăuțului în viața religioasă a Moldovei, căci episcopul George Movilă, unul dintre ctitori, a fost titularul acestei episcopii și tot el a început și clădirea mănăstirii. Ceilalți Movilești, domnii Ieremia și Simion. au contribuit și ei cu averea lor imensă la împodobirea acestei minunate mănăstiri. Autorii insistă asupra ctitorilor, dar nu consemnează multe din importantele evenimente istorice din trecutul mănăstirii, care se pot însă afla în monografia istoricului Dimitrie Dan.

Urmează arhitectura mănăstirii Sucevița cu o descriere extrem de precisă a fortificațiilor împrejmuitoare, apoi a bisericii. Se folosesc – așa după cum era și de așteptat – termenii de specialitate, dar fericit încadrați în text, familiarizîndu-l cu ei și pe cel nespecialist. În imediata apropiere a textului urmează fotografiile – admirabil executate – a părților descrise și prezentate din arhitectura locașului și a zidurilor de apărare, așa încît textul este însoțit de un adevărat album care-i mărește valoarea științifică și documentară.

Urmează apoi pictura, prezentată de M. A. Musicescu. Spre a fi mai ușor desfășurată înaintea cititorilor, autorul o împarte în următoarele subdiviziuni: exonartex, pronaos, camera mormintelor, naos, altar și culoarea. Nu este omisă nici o scenă din imensa și minunata pajiște înflorată de sfinți, sfinte și întîmplări religioase, care îmbracă toți pereții bisericii mănăstirii pe din afară și pe din lăuntru. Bine informat din punct de vedere teologic și cunoscător al picturii noastre bisericești, autorul fixează într-un stil ales simbolismul picturii. Nu de puține ori, autorul însuși lasă să se vadă admirația sa pentru pictura monumentului pe care-l prezintă, cît și pentru ostenitorii anonimi care ne-au dăruit aceste minuni.

Ca și la partea arhitecturală, textul este însoțit de numeroase și prețioase fotografii, care ne ajută să înțelegem concepția artistică și simbolismul religios. Regretăm un singur lucru: autorul are o subdiviziune specială dedicată culorii, dar monografia are numai trei planșe colorate. Ele ar fi putut fi mai multe, iar monografia și expunerea ar fi cîștigat în expresivitate.

Totul este urmat de o scurtă încheiere și de bibliografie.

Monografia Mănăstirii Sucevița este, astfel, o realizare excepțională a Institutului de artă de pe lîngă Academia Republicii Populare Romîne. Autorii au fost bine inspirați, cînd au început colecția cu acest minunat monument istoric. Nu ne îndoim că vor urma alte monografii, realizate în condiții tot atît de excepționale. Sînt destule monumente istorice care-și așteaptă ostenitorii, fără a mai fi nevoie de enumerarea sau de sugestiile noastre.

*Preot Prof. PETRU REZUȘ*

*Dr. N. Mladin, I. Vlad și Dr. Al. Moisiu,* **Samuil Micu Clain – Teologul, Viața, opera și concepția lui teologică,** Sibiu 1957, pp. 143.

Samuil Micu Clain a fost cunoscut pînă acum doar ca unul dintre reprezentanții școlii arde-

lene, alături de Gh. Şincai şi P. Maior, şi foarte puţin ca teolog. Fiu al bisericii fost gr. cat., el a lucrat mult şi în domeniul teologiei. Dar din cauză că în scrierile sale se arată a fi un teolog anticatolic, situîndu-se pe poziţii ortodoxe, el a fost prigonit de autorităţile Blajului catolicizant, aşa fel că lucrările sale n-au putut vedea lumina tiparului, fiind socotite ca periculoase, atît în timpul vieţii sale, cît şi mult timp după aceea. După reîntregirea Bisericii ortodoxe din Ardeal acest pericol a dispărut iar cunoaşterea vieţii şi teologiei lui S. M. Clain a devenit o necesitate, fapt ce s-a şi realizat.

Lucrarea pe care o prezentăm în recenzie cuprinde rezultatul primelor cercetări ce s-au făcut asupra lucrărilor lui S. M. Clain, (în special a manuscriselor nepublicate) din bibliotecile de la Blaj şi Oradea, existente astăzi în Biblioteca Academiei R. P. R., Filiala Cluj. După cum se vede şi din subtitlul, lucrarea are 3 părţi: viaţa (p. 5-22), opera teologică (p. 23-76) şi teologia lui S. M. Clain (p. 77-141).

Viaţa lui S. M. Clain (1745-1806) a fost o viaţă de zbucium, o viaţă de muncă pentru adevăr şi binele obştesc. Adevărul pentru el a fost legea ortodoxă iar binele obştesc era fericirea poporului romîn. Deşi fiu al bisericii gr. cat. şi cu studii în şcoli greco-catolice şi catolice, el nu credea „toate cîte sînt scrise de scriitorii catoliceşti", cum făceau mulţi pe atunci, ci a mers totdeauna la izvoarele originale ale învăţăturii creştine (Sf. Scriptură şi Sf. Părinţi), pe care le-a cercetat cu obiectivitate şi spirit critic. Astfel şi-a dat seama că „adevărul deplin" îl deţine legea ortodoxă a răsăritului.

S. M. Clain îşi dădea seama de relele ce urmau pe urma dezbinării romînilor, de aceea toată viaţa a luptat, pentru înlăturarea pismei dintre fraţi, a luptat pentru menţinerea legii strămoşeşti în biserica gr. catolică contra catolicizanţilor de la Blaj şi pentru frăţietatea tututor romînilor ardeleni, spre fericirea lor. Din cauza aceasta a avut mult de suferit din partea conducerii de la Blaj, ca şi unchiul său ep. Inochentie M. Clain, sfîrşindu-şi zilele la Buda, departe de poporul pe care l-a iubit.

Deşi cu o sănătate firavă, sărac şi prigonit, totuşi el a lucrat mereu, lăsînd moştenire o operă considerabilă. Opera teologică a lui S. M. Clain cuprinde traduceri, lucrări originale, predici şi poeme religioase. „Samuil Micu Clain este unul din cei mai prodigioşi teologi din vremea sa. El ocupă un loc de frunte la începuturile teologiei romîneşti. Opera lui teologică numără circa 60 titluri, avînd aproximativ 22.000 pagini (14.000 pag. traduceri + 7800 pag. lucrări originale) din care s-au tipărit numai aproape 4 000 de pagini (3.300 pag. traduceri + 500 pagini lucrări originale). Comparativ cu lucrările lui istorice şi filozofice, opera teologică ocupă primul loc în activitatea lui Samuil Micu Clain: el este teolog prin excelenţă" (p. 75).

Dintre lucrările lui cele mai însemnate amintim îndeosebi traducerea Sf. Scripturi, pe care a revizuit-o împreună cu D. Eustatievici, directorul şcoalelor neunite de la Sibiu. Valoarea acestei traduceri - scoasă în evidenţă de-abia în ultimul timp - se vede şi din faptul că ea a fost reeditată de Societatea Biblică rusă la Petersburg în anul 1817 şi de episcopul Filotei al Buzăului în anii 1854-1856. Pe lîngă tradu-

cerea Sf. Scripturi, o valoarede osebită are Istoria bisericească universală, traducere şi prelucrare după Cl. Fleury (galican francez) şi Teologia moralicească, care a servit vreme de peste 50 de ani ca manual pentru elevii seminarişti de la Blaj. Un loc deosebit îl deţin apoi traducerile din Sf. Părinţi, pentru care S. M. Clain a avut o deosebită preţuire.

Teologia lui S. M. Clain este expusă în punctele ei principale şi anume: Adevărata credinţă, Rolul sfintelor soboare, Papalitatea, Deosebirile dintre Apus şi Răsărit, Cauzele „împărăcherii" de la 1054, Biserica romînească şi Posibilitatea unităţii creştine.

Din prezentarea vieţii, a celor aproape 60 de lucrări ca şi din expunerea teologiei sale se vede clar că S. M. Clain „se identifică cu adevărul creştin ortodox, în care a fost crescut poporul romîn vreme de secole şi în care trăiau – pe vremea lui –, credincioşii şi preoţii lui, fără deosebire, fie ei uniţi sau neuniţi" (p. 76). „Samuil Micu Clain nu este un teolog papistaş, ci un teolog romîn, care cugetă pe linia legii strămoşeşti, pe linia teologiei răsăritene, a teologiei ortodoxe" (p. 139).

„Dacă opera acestui mare teolog, ar fi văzut lumina tiparului pe vremea lui alta ar fi fost direcţia de dezvoltare a teologiei romîne unite. Ea însă a fost ţinută sub obroc peste 200 ani ca să nu fie cunoscută de clerul şi credincioşii romîni" (p. 138).

Dar munca jertfelnică a lui S. M. Clain ca şi a tuturor celor ce au ţinut la credinţa strămoşească şi la binele şi unitatea fraţilor romîni, n-a rămas zadarnică şi fără roadă, căci unitatea şi întregirea Bisericii dorite de ei, s-au realizat.

Viaţa zbuciumată şi învăţătura ortodoxă a lui S. M. Clain sînt scoase acum la lumină, cu menirea de a consolida şi desăvîrşi unitatea religioasă a credincioşilor ardeleni pe linia legii strămoşeşti, a ortodoxiei şi frăţietăţii. Fie ca roadele acestei cărţi să fie cît mai bogate în acest sens.

*Ierom. IRINEU CRĂCIUNAŞ*

**Monumente şi Muzee.** Buletinul Comisiei ştiinţifice a muzeelor şi monumentelor istorice şi artistice.

I. Editura Academiei Republicii Populare Romîne, 1958 pag. 296, preţ 21.50 lei.

Un nou buletin periodic al Academiei R. P. R. vine să completeze şirul publicaţiilor privitoare la cultura poporului romîn. De data aceasta, publicaţia se ocupă de monumentele culturii, „care fac parte din patrimoniul naţional" şi este scoasă de Comisia ştiinţifică a muzeelor, monumentelor istorice şi artistice.

Această Comisie este înfiinţată printr-un decret al Prezidiului Marii Adunări Naţionale din 15 martie 1951 şi funcţionează printr-un Regulament întărit la 29 iunie 1955. Comisia a tipărit lista monumentelor de cultură de pe teritoriul patriei, într-o lucrare care a fost distribuită organelor de stat interesate. Din ea, se află că pe teritoriul R. P. R. se află 115 monumente de arheologie, 3359 monumente de arhitectură, 405 monumente de artă plastică şi 466 monumente istorice. Acestui număr mare de monumente, Comisia îi acordă îngrijire şi ocrotire.

Buletinul prim tipărit de Comisie, are împărţit cuprinsul în *Studii* (p. 13-237), *Note* (p. 247-261), *Recenzii* (p. 263-281), şi *Materiale* (p. 283-292). Este bo-

gat ilustrat cu clişee, fotografii, planuri şi fresce.

Buletinul se deschide cu articolul preşedintelui Comisiunei Acad. P. Constantinescu-Iaşi, care scrie despre: Respect faţă de monumente istorice. Se arată sforţările făcute şi interesul arătat de voievozi ca Grigorie Matei Ghica, de Regulamentul organic, de istorici, de unii scriitori şi artişti pentru monumentele istorice. La 1880 se înfiinţează Comisia arheologică sub conducerea lui Alecsandru Odobescu, care în 1892 se transformă în Comisia Monumentelor istorice.

Autorul citează numele lui N. Iorga, arhitecţilor Gh. Balş, N. Ghica-Budeşti, istoricilor Al. Lapedatu, N. Socolescu, Sp. Cegăneanu, O. Tafrali, Al. Stefulescu şi altora, care şi-au dat sprijinul şi ştiinţa Comisiunii monumentelor istorice şi publicaţiei sale timp de 40 ani.

Se relevă, că în ultimii ani de către Comisia ştiinţifică a muzeelor şi monumentelor s-a început lucrarea ştiinţifică: *Întocmirea repertoriului monumentelor de cultură medievale, moderne şi contemporane.* Articolul se încheie cu apelul pentru păstrarea şi îngrijirea monumentelor istorice de către organele locale de stat şi a respectului faţă de patrimoniul cultural-naţional.

În studiul: Histria romano-bizantină în lumina ultimelor săpături (p. 21-38), Acad. Em. Condurachi, scoate concluzii referitoare nu numai la istoria cetăţii, dar şi în general a istoriei Sciţiei Minor în perioada sec. IV-VI. La sfîrşitul sec. VI Dobrogea a fost devastată de avari, iar apoi de neamurile slave.

Acad. Duiliu Marcu şi pictor G. Russu fac cunoscut: Descoperirea frescei din secolul al XVI-lea de la M-rea Tismana. Se arată că, în biserica mănăstirii Tismana s-a descoperit fresca din 1564, sub cea nouă din 1732 şi 1766. Lucrările de restaurare se fac sub conducerea Patriarhiei şi cu sprijinul mitropoliei Olteniei şi a organelor de stat. Frescele de la Tismana vor rămîne un monument de artă al Ţării.

O. Velescu scrie despre: Castelul de la Hunedoara. Cetatea ridicată în ultimul pătrar al sec. XIV, a aparţinut lui Ioan de Hunedoara pînă la moartea sa din 1456. Însemnătatea castelului constă în aceea că în el se găsesc adunate toate formele succesive ale stilului gotic. În prezent castelul se restaurează pe baze ştiinţifice.

Dan Bădăreu relatează despre: O vedere panoramică a Iaşilor la 1793, datorită pictorului M. M. Ivanov (p. 73-81).

Teodora Voinescu publică: Note asupra tezaurului istoric şi artistic cu ocazia restituirii lui de către U. R. S. S. (p. 83-91).

Radu Creţeanu descrie: Culele şi casele întărite de pe Valea Motrului. Ridicarea în sec. XVIII şi începutul sec. XIX a culelor şi caselor întărite mărturisesc despre vremurile tulburi ale acelei epoci.

Radu şi Eugenia Greceanu descriu arhitectura şi istoria casei de piatră din Herăşti, construită în mijlocul sec. XVII de Udrişte Năsturel şi descrisă de Paul de Alep, secretarul Patriarhului Antiohiei (p. 119-148).

V. Drăguţ scrie despre: O biserică cu gropniţă în Oltenia, sec. XVI, biserica schitului Dobruşa din raionul Drăgăşani. Se arată influenţa moldovenească a bisericii prin introducerea gropniţei între pronaos şi naos.

G. Bezviconi în amplul studiu

despre: Cimitirul Bellu din Bucureşti (p. 185-203), pe care-l califică muzeu de sculptură şi arhitectură, publică lista de sculptori şi arhitecţi romîni.

Petre Ş. Năsturel publică: Însemnări din Hîrlău şi împrejurimi (p. 215-226). Însemnările sînt luate din bisericile Sf. Gheorghe, Sf. Dumitru, Sf. Nicolae şi din satele Sascut, Deleni şi schitul Zagavia.

Dan Berindei contribuie cu: Înfiinţarea Societăţii Academice şi localurile Academiei. Societatea academică infiinţată în 1866 cu scopul de a stabili ortografia, gramatica şi dicţionarul limbii romîne, primeşte în 1879 denumirea de Academia Romînă. Din acel an, ea a dezvoltat o activitate ştiinţifică multilaterală. Reforma din anul 1948 a transformat Academia în Academia Rep. Pop. Romîne, instituţie coordonatoare a întregei vieţi culturale din patrie.

La rubrica Note, Aurel I. Gheorghiu scrie despre Mănăstirea Viforîta de lîngă Tîrgovişte; Petre Ş. Năsturel despre Neagoe Basarab şi mănăstirea Moldoviţa; Radu Creţeanu despre: Cei ce au ctitorit cu munca zugrăviţi în bisericile de pe Valea Motrului.

Recenziile sînt semnate C. V. Puşcaşu, Ion Radu Mircea, Paleologu, T. Sotirescu etc. asupra studiilor de specialitate apărute în limba rusă, germană, polonă, bulgară, cehă şi greacă.

Drept Materiale se publică Regulamentul de funcţionare a Comisiei ştiinţifice a Muzeelor şi Monumentelor istorice şi artistice.

În continuare se publică: Norme ştiinţifice privind structura, organizarea şi funcţionarea unui muzeu de artă, a muzeelor de istorie şi etnografie, precum şi a muzeelor de istorie naturală.

Bogăţia studiilor şi informaţiilor publicate, atingînd în mare parte monumnetele de artă bisericească, pe care le îngrijesc şi de care răspund preoţii, ne implică datoria de a dobîndi acest Buletin pentru bibliotecile parohiale.

*Preot PAUL MIHAIL*

*Constantin Nonea,* **Copii, babe şi moşnegi,** Editura Tineretului, Bucureşti 1958, pag. 323.

Apariţia unei scrieri din pana şi strădania unui preot, aruncă o lumina favorabilă şi asupra cinului preoţesc în genere.

„Copii, babe şi moşnegi", volumul de schiţe şi povestiri literare scrise de părintele C. Nonea, apărut recent în vitrina librăriilor noastre, este o carte care cucereşte de la prima ochire atenţiunea cititorului de orice factură intelectuală. Pentru ţărănime ea constituie o reflectare a realităţii satului de altă dată, iar pentru orăşeni o evocare a unor amintiri pe care mulţi le-au trăit înainte de a se transplanta în mediul urban. Prin forma literară atît de populară, cartea Păr. C. Nonea va completa bibliotecile ţării cu o nouă piesă literară necesară lucrării de culturalizare a maselor.

Expunerea diferitelor momente, a diferitelor întîmplări şi situaţii din copilăria autorului este exemplară în ceea ce priveşte realizarea personagiului pozitiv; aspectele sociale şi naturale ale cadrului în care se defăşoară copilăria autorului sînt descrise realist.

Viaţa copilului „Costăchel", care nu este decît autorul însuşi, se desfăşoară şi se menţine permanent angrenată în ambianţa socială, a copiilor, babelor, moş-

negilor şi oamenilor din jurul său şi al familiei sale.

Amintirile lui „Costăchel“ dezvăluie cruda realitate a societăţii ţărăneşti din vremea burgheziei, cînd lupta pentru viaţă nu scutea de eforturile şi grija existenţei nici chiar pe copii. „Costăchel“ participă efectiv la munca părinţilor săi, cu îndeletniciri potrivite puterilor sale copilăreşti, cu aceeaşi trudă ca toţi ceilalţi membri ai familiei sale.

Cu cămeşuica aspră de fuior, cu picioarele goale vătamate de „trîntituri“ şi sgîrieturi prin tihărăile pe care le călca zilnic în urma cîrlanilor sau a vitelor pe care le păştea, cu trăistuţa de macat la şold în care-şi purta sărăcăcioasele merinde, Costăchel luptă cu toate puterile lui pentru „necăjita“ mămăligă, hrana de predilecţie a celor din timpul copilăriei sale.

Rîşniţa din hîj, din căsoaie, sau din tinda cocioabelor ţărăneşti de care aminteşte autorul dezvăluie o altă latură a vieţii amărîte a ţăranului de altă dată, într-un izbitor constrast cu mijloacele de trai civilizat, care-şi fac loc în satul de azi.

Copiii de azi aproape nu ştiu cei purul (pe care chiar autorul îl tălmăceşte) julfa şi covaşa, malaiul cu bostan şi braha, iar cămaşa de fuior n-o mai întîlnim decît la muzeu ca piesă documentară a mizeriei şi sărăciei unui popor asuprit şi ţinut în întuneric. În această privinţă cartea păr. Nonea este pe deantregul un protest asupra stărilor de revoltătoare înapoiere la care era condamnată pătura ţărănească din vremile trecute. Lectura cărţii stîrneşte şi compătimire faţă de copiii ţăranilor dar şi repulsie faţă de abuzurile jandarmilor care pe vremea primului război mondial scoteau cu spanga la puşcă pe copii ca să lucreze zilnic pe moşiile boiereşti, unde erau hrăniţi cu pepeni muraţi şi mămăligă mucedă. Unii se apărau prin fugă de la aceste silnice corvezi, iar alţii cu ameninţarea „că se va întoarce el bădia de la război“, dar fiecare purta în suflet aceeaşi revoltă pe care Zaharia Stancu o înfăţişează în „Desculţii“ lui „Să nu uiţi Darie“.

Lupta pentru cultură dusă de „Costăchel“ este specifică tineretului din vremea burgheziei; cu mare greutate şi înfruntînd necazurile familiare ale părinţilor săraciţi pe urma primului război mondial puteau păşi copiii spre şcoli mai înalte.

Cartea părintelui Nonea dezvăluie numai parţial consecinţele funeste ale războiului, dar amintind durerea pierderii unui frate pe cîmpul de bataie şi chinurile îndurate acasă de famile şi copiii mobilizaţilor, dezvoltă idei şi sentimente potrivnice celor ce urzesc şi pregătesc un nou război.

Povestirile din volumul Copii, babe şi moşnegi împlinesc în lumea cititorilor şi un rol instructiv. Păsările, animalele şi plantele înfăţişate de autor, sînt descrise metodic şi sistematic. Obiceiurile şi moravurile unor păsări, animale şi gîngănii prezentate de autor cu deosebit spirit de observaţie vor ajuta mult pe şcolari în însuşirea cunoştinţelor de ştiinţele naturii.

Proza părintelui Nonea are asemănări cu a lui I. Creangă, cu a lui M. Sadoveanu, cu a lui Delavrancea şi cu a lui I. Agîrbiceanu. Asemănările vizibile dintre presonagiile şi întîmplările păr. Nonea, cu cele ale lui Ioan Creangă, se datoresc şi comunităţii de destin istoric a acestor oameni. Strămoşii nemţenilor şi cei ai vasluienilor (părintele No-

nea este originar din Vaslui) au făcut parte din armatele lui Ştefan cel Mare care au cîştigat bătăliile de la Scheia, Podul Înalt şi Războieni. Locuitorii acestor ţinuturi au apoi acelaşi grai, aceleaşi obiceiuri şi acelaşi port.

Ceea ce animă şi înalţă pe cititor este frumuseţea stilului şi conţinutul acestei cărţi care oglindeşte psihologia ţărănimii noastre aşa cum este ea în durerile şi bucuriile ei, cu rîvnă de muncă şi dragoste de natură şi acea curăţenie sufletească caracteristică moldoveanului. Autorul foloseşte graiul modovenesc popular care întăreşte şi mai mult originalitatea şi personaţitatea sa literară.

Cartea părintelui C. Nonea care dezvăluie unele din aspectele societăţii din satele noastre după cel dintîi război mondial, scrisă cu talent, cinsteşte atît pe autor cît şi cinul preoţesc din care face parte autorul. Citirea acestei scrieri dă cunoştinţe temeinice tuturor celor ce vor să se informeze asupra formelor de viaţă ale ţărănimii noastre în vremea orînduirilor apuse.

*Pr. IOAN FLORESCU*

**Anuarul Statistic al R. P. R. — 1957.** Editura Ştiinţifică-Bucureşti-1957. 274 pag.+ harta fizică şi administrativă a R. P. R.

Direcţiunea Centrală de Statistică a publicat în anul 1957 Anuarul Statistic al R. P. R. - 1957 - primul anuar editat după cel de al doilea război mondial.

Lucrarea prezintă un deosebit interes ştiinţific şi pune la îndemîna maselor largi de cititori şi a cercetătorilor ştiinţifici principalele date statistice asupra dezvoltării economiei naţionale şi a vieţii social-culturale a ţării, în perioada primului plan cincinal al Republicii Populare Romîne, precum şi datele pe anul 1956, în comparaţie cu anii: 1938 - anul cu cea mai ridicată producţie dinaintea celui de al doilea război mondial; 1948 - anul naţionalizrăii principalelor mijloace de producţie şi 1950 - anul premergător primului plan cincinal.

Anuarul cuprinde 15 capitole care reflectă toate aspectele economiei naţionale şi a vieţii social culturale: date generale, populaţia, forţa de muncă, industria, agricultura şi silvicultura, învestiţiile şi construcţiile, transporturile şi telecomunicaţiile, circulaţia mărfurilor, bugetul, învăţămîntul, cultura şi arta, cultura fizică şi sportul, ocrotirea sănătăţii, gospodăria comunală şi un capitol de statistică internaţională privitor la teritoriul şi populaţia tuturor ţărilor, producţia unor produse industriale şi agricole ale principalelor ţări producătoare.

Pentru a ilustra varietatea cuprinsului şi interesul pe care îl prezintă pentru masele de cititori, vom cita cîteva date din Anuar:

Suprafaţa totală a ţării este de 237.500 km. p., din care mai mult de jumătate este proprietate socialistă, de stat şi cooperatistă.

Populaţia, după datele provizorii ale recensămîntului din 1956, era de 17.489.794, din care 31,3% adică aproape 5,5 milioane locuiesc la oraşe.

În ultimii ani a sporit considerabil numărul populaţiei urbane determinată de industrializarea ţării.

Populaţia regiunilor din Moldova este următoarea: reg. Bacău - 965 mii locuitori. reg. Galaţi - 1.024 mii locuitori, reg. Iaşi - 934 mii locuitori, reg. Suceava 916 mii locuitori. În populaţia totală a ţării, bărbaţii reprezintă 48,6%, iar femeile 51,4%.

cu 486 mii mai multe. În ţară sînt 32 de oraşe cu peste 25.000 locuitori, oraşele principale din Moldova fiind în ordinea mărimii: Iaşi al şaselea din ţară (112 989 loc.), Galaţi al 12-lea (65.646 loc.), Bacău al 15-lea (54.146 loc.), Piatra Neamţ al 23-lea (32.646 loc.), Bîrlad al 27-lea (32.043 loc.), Botoşani al 29-lea (29.565 loc.), Focşani al 30-lea (28.242 loc.) şi Roman al 31-lea (27.937 loc.)

Mişcarea naturală a populaţiei este caracterizată în 1956 în comparaţie cu 1930 prin următorii coeficienţi :

| ANUL | PROPORŢII DE: | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Născuţi | Decedaţi | Spor natural | Căsătoriţi | Divorţaţi la 100 căsătoriţi | Născuţi morţi | Decedaţi sub 1 an |
| | La 1.000 locuitori | | | | | La 100 născuţi vii | |
| 1930 | 34,1 | 19,3 | 14,8 | 18,9 | 4,7 | 1,6 | 17,6 |
| 1956 | 24,2 | 9,9 | 14,3 | 23,4 | 14,2 | 1,8 | 8,1 |

Trebuie remarcată scăderea mortalităţii generale de la 19,3 la 9,9 şi a mortalităţii infantile de la 17,6 la 8,1 ca urmare a măsurilor luate pentru ocrotirea sănătăţii şi ridicarea nivelului de trai al poporului muncitor.

Trebuie relevate schimbările produse în structura industriei; astfel dacă în 1938 întreaga industrie era particulară, în 1955-97% din industrie făcea parte din sectorul socialist. Faţă de 1938 producţia globală a industriei reprezenta în 1956-330%; creşterea cea mai importantă o are industria mijloacelor de producţie care reprezintă în 1956 faţă de 1938-411%, ceea ce reflectă succesele obţinute de regimul nostru în industrializarea ţării.

Din datele privind agricultura — foarte numeroase şi interesante — reţin atenţia cele care arată creşterea sectorului socialist, care în 1956 deţinea 38,4% din suprafaţa agricolă a ţării.

Progresele importante realizate pe tărîmul învăţămîntului şi culturii în anii de democraţie populară pot fi exemplificate cu următoarele date: numărul facultăţilor de învăţămînt superior a crescut de la 33 în 1938/39 la 112 în 1956/57, iar numărul studenţilor de la 26.489 la 81.206. În 1938 existau 3500 cămine culturale şi case de citit, iar în 1956 numărul lor s-a ridicat la 12.094. Numărul bibliotecilor publice era în 1956 de 19.365, din care în regiunile Bacău, Galaţi, Iaşi şi Suceava 4.701 cu un număr total de volume de 27.732 mii, respectiv 5.844 mii.

Dacă în 1938 reveneau 1895 locuitori la un medic pe ţară, iar în mediul rural 8.160, în 1955 numărul populaţiei ce revine la un medic este de 819, iar în mediu rural 3.628.

Numărul paturilor din spitale a crescut de la 30.812 în 1938 la 83.944 în 1956. Dacă înainte de război nu existau case de naştere, în 1956 numărul lor era de 1465, revenind în medie o casă de fiecare 3 comune rurale.

Cercetarea variatelor tabele din Anuarul Statistic va da cititorului o imagine amplă a ceea ce reprezintă Republica Populară Romînă astăzi, în comparaţie cu trecutul nu prea îndepărtat şi în comparaţie cu celelalte ţări din lume, a progreselor realizate în toate domeniile de activitate şi a liniilor viitoare de dezvoltare.

*MIHAI CAPĂTĂ*

# ÎNSEMNĂRI

## Moartea lui Frédéric Joliot-Curie.

La 14 august a. c. a încetat din viaţă, la Paris, savantul Frédéric Joliot-Curie, preşedintele Consiliului Mondial al Păcii.

Frédéric J.-Curie s-a născut la Paris, la 19 martie 1900. Încă din timpul studiilor sale superioare a lucrat ca cercetător în laboratorul de radioactivitate din Paris, înfiinţat de soţii Curie, în urma descoperirii radium-ului. Mai tîrziu s-a căsătorit cu Irène Curie, fiica soţilor Curie, care a făcut cercetări alături de soţul ei. În 1934 soţii Curie au descoperit radioactivitatea artificială, împunînd-u-se astfel, ca mari fizicieni ai timpului. O încununare şi recunoaştere a activităţii soţilor Curie o constituie apoi premiul Nobel pentru fizică, care li s-a acordat în 1935.

Frédéric Joliot-Curie a făcut cercetări în domeniul fizicii nucleare, care au dus la utilizarea energiei atomice. Astfel, „istoria energiei atomice nu poate trece peste numele său".

În timpul ocupaţiei Franţei de naziști el a fost mereu prezent în rîndurile patrioţilor adevăraţi „care au luptat pentru libertate şi independenţa patriei. Pentru această acţiune de patriot înflăcărat a fost decorat cu ordinul „Crucea pentru participarea la războiul 1939-1945, cu ramura de palmier" şi „Ordinul Legiunii de onoare".

Ca savant fizician a condus un timp Comisariatul pentru energia atomică „fiind un apărător neînvins al folosirii energiei atomice numai în scopuri paşnice".

Pe lîngă cercetările ştiinţifice, Frédéric Joliot-Curie a fost şi un mare umanist, un însufleţit luptător pentru apărarea şi consolidarea păcii între popoare. Tocmai pentru aceasta, încă din 1949, cînd a început această nobilă mişcare, Frédéric Joliot-Curie a fost ales de reprezentanţii tuturor popoarelor ca Preşedinte al Consiliului Mondial de luptă pentru Pace. Pentru meritele sale deosebite în această acţiune i s-a acordat premiul internaţional „Lenin pentru întărirea păcii între popoare". Toate acestea le-a făcut fără a neglija însă activitatea sa ştiinţifică.

De aceea moartea destul de timpurie a lui Frédéric Joliot-Curie „care prin lucrările sale ştiinţifice a deschis era atomică în lume şi care şi-a consacrat viaţa bunei stări a omului, păcii între popoare şi luptei împotriva pericolului unui război atomic, reprezintă o mare pierdere", nu numai pentru poporul francez ci pentru întreaga omenire.

Pentru a cinsti după cuviinţă memoria acestui mare savant şi

umanist, guvernul francez a organizat funeralii naționale, în ziua de 19 august. Cu această ocazie reprezentanții științei și poporului francez ca și ai altor popoare i-au adus ultimul omagiu, scoțînd în evidență contribuția lui la progresul științei și păcii în lume. Țara noastră a fost reprezentată la furerarii printr-o delegație specială.

Viața lui Frédéric Joliot-Curie rămîne o pildă vrednică de urmat de muncă devotată în domeniul științei folosite pentru binele și progresul omenirii, pentru apărarea și întărirea păcii în întreaga lume.

*I. C.*

**Moartea Profesorului Constantin Fedeleș.**

Duminică 1 iunie 1958, a încetat din viață la București, în vîrstă de 81 ani, profesorul Constantin Fedeleș. Defunctul s-a născut la 3 octombrie 1877, la Scobinți, regiunea Iași. După absolvirea Liceului Internat din Iași și a Facultății de Litere și Filozofie din același oraș face studii de specializare la Berlin, Leipzig și München, obținînd Doctoratul în filozofie, în 1911, la Universitatea din München. Pe lîngă numeroasele funcțiuni didactice, pe care profesorul Constantin Fedeleș le-a îndeplinit în învățămîntul mediu și superior laic, au fost și acelea de profesor de limba și literatura franceză la fostul Seminar „Veniamin Costachi" din Iași, cîțiva ani începînd din 1918 și apoi profesor titular de Istoria Filozofiei și Pedagogiei la fosta Facultate de Teologie a Universității ieșene, timp de zece ani (1928-1938).

Legea pentru raționalizarea învățămîntului superior din 1938 l-a transferat din nou la Facultatea de Litere și Filozofie din Iași, unde a funcționat la catedra de Psihologie pînă la ieșirea la pensie (1940).

Ca profesor la școalele teologice, și-a creiat multe simpatii și a fost unanim apreciat de lumea noastră bisericească, ca și de numeroșii săi elevi și studenți teologi atît pentru calitățile sale didactice remarcabile, cît și pentru însușirile sale personale cu totul deosebite.

Înmormîntarea a avut loc în ziua de 3 iunie 1958, la Cimitirul Belu din București. Slujba pogribanei a fost oficiată în Capela cimitirului amintit de către un sobor de preoți și trei diaconi în frunte cu Prea Sfințitul Episcop Dr. Antim Nica, Vicar al Patriarhiei Romîne. Au fost de față academicieni, profesori, elevi și studenți, prieteni și cunoscuți, precum și familia dispărutului.

După săvîrșirea serviciului religios, a vorbit în numele Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, profesorul V. Pavelcu, iar în numele Bisericii, al elevilor și studenților teologi, P. C. preot Al. I. Ciurea, conferențiar la Institutul Teologic universitar din București, care a rostit necrologul ce urmează:

*Întristată Asistență,*

Însoțim astăzi la locul veșnicei și obștești odihne, cu inimile cernite, cu adîncă emoție, dar și cu nădejdea întărită de sfintele predanii creștine, pe cel ce a fost, unora dintre noi îndrumător și părinte, dascăl și prieten, pe repauzatul în Domnul, Constantin Fedeleș, fost profesor de filozofie și Pedagogie.

Gîndurile noastre, ale foștilor săi studenți, ucenici și fii duhov-

niceşti, alunecă cucernic înapoi, acum un sfert de veac, şi-l ve-dem, cu ochii amintirilor neş-terse, pe scumpul nostru defunct, pe catedră, în plină maturitate bărbătească, stăpîn pe agonisita trudei sale intelectuale, cu chipul luminat de bogăţie lăuntrică, de-pănînd în faţa cugetelor noastre avide de ştiinţă şi cunoaştere, figuri de filozofi şi pedagogi ai lumii, cu vieţile lor chinuite, dar cu idei înalte şi generoase.

Îl vedem pe profesorul nostru, în anii ce s-au scurs în veşnicie, modest la vorbă şi la port, blînd şi bun, paşnic şi înţelegător, veş-nic încrezător în puterea atot-biruitoare a binelui, cu buzele înflorate de zîmbetu-i cuceritor, semănînd cu meşteşug şi dărni-cie, perlele înţelepciunii ome-neşti şi dumnezeieşti.

Ne amintim de grelele suferinţe îndurate de dascălul nostru, în primul război mondial, pe cîmpul de luptă şi în prizonierat, nu tre-cem cu vederea scrisul său serios şi ponderat şi nu vom uita ni-ciodată, patriotismul său înflă-cărat şi constructiv.

Dar iată-l acum, în faţa noastră a tuturor, fără grai şi fără suf-lare, pe cel ce ne-a încălzit cu graiul şi suflarea sa. Iată-l acum, pe profesorul nostru la detaşarea lui completă şi supremă de bu-nurile acestei lumi. Iată-l pe cel ce l-am stimat aşa de mult, în pragul lumii eterne, trecînd în împărăţia lucrurilor neschimbabile şi netrecătoare, în care adevărul, dreptatea, binele şi viaţa, pe care şi el le-a propovăduit cu priso-sinţă, sînt realităţi absolute.

Undeva în Biblie, se povesteşte că, un faraon al Egiptului cu spiritul răvăşit de un vis, în care el vedea un mesaj divin, a so-licitat pe toţi scribii şi înţelepţii împărăţiei sale să i-l explice. Ni-meni însă nu i-a putut descifra sensul misterios al visului său. Singur Iosif a dezlegat enigma. Drept răsplată faraonul i-a zis lui Iosif: „*Tu vei guverna casa mea şi întreg poporul va asculta de sfatul tău; iată te aşez peste în-treagă ţara Egiptului*“.

Umanitatea este asemenea a-cestui faraon. Ea cere fiecărui trecător, prin lumea noastră, sen-sul profund al acestui vis, in-coherent şi dureros care este viaţa. Cei ce nu-i pot răspunde mulţumitor o sustrag poate, pen-tru un moment, dar nu-i pot cîş-tiga inima. Acela sau aceea sin-gură îi va fi stăpînă, care îi va spune secretul destinului său.

Asemenea faraonului, scumpul nostru defunct a proclamat ca stăpînă a vieţii sale de aici, Bi-serica, căreia i-a fost fiu devotat pînă în clipele supreme. Credinţa, nădejdea şi dragostea creştină i-au cîştigat şi i-au stăpînit inima, pînă la ultima ei zvîcnire. Ele i-au dat profesorului nostru de filozofie, explicaţiile cerute im-perios de problemele şi incertitu-dinile vieţii, ele i-au guvernat viaţa modestă şi pilduitoare, pe care a dus-o printre noi. Pentru aceea în viaţa aceasta a avut parte de incontestabilele binefa-ceri ale credinţei şi nu ne îndoim că, în cea care i se deschide as-tăzi, nu va avea parte de bucu-riile înalte pe care Hristos, Dom-nul şi Mîntuitorul nostru din suferinţe şi păcate, din rele, din incertitudini şi din moarte, le-a pregătit tuturor aleşilor Săi, tutu-ror osîrduitorilor Săi, de la fa-cerea lumii.

Repauzatul nostru şi-a adus mereu aminte, de netrecătorul cuvînt al Scripturii, asupra că-ruia adesea a poposit, că: Ţă-rînă este trupul nostru şi-n ţă-rînă trebuie să se întoarcă. Pen-

tru aceea bucuriile vieţii sale n-au fost inferioare şi nici din acele axate exclusiv în jurul lutului pe care-l purtăm, ci bucurii superioare şi proprii spiritului, pe care continu l-a înalţat, oferindu-l astăzi lui Dumnezeu, în haină curată şi luminoasă.

Ca gînditor, repauzatul a crezut împreună cu marele cugetător creştin (Paul Bourget) că: „*Moartea n-are nici un sens, dacă ea nu este decît un sfîrşit; ea însă are sens pentru că este un sacrificiu*". Pentru aceea viaţa, ca şi moartea lui au fost dăruire de sine, sacrificiu şi jertfă.

Pentru aceea, sutele de studenţi în Teologie, astăzi slujitori ai altarelor noastre strămoşeşti, pe care profesorul Constantin Fedeleş i-a ajutat să dobîndească forma sufletească, prin modestul meu cuvînt, depun astăzi, la picioarele sale, floarea recunoştinţei şi regretului lor. Ei roagă, îndurerata familie, să creadă în simţămintele lor curate şi sincere şi să se mîngîie cu gîndul că preoţii, ce i-au fost ucenici se vor ruga, ca pentru un bun părinte al lor, pentru odihna sufletului său nobil.

Avînd mereu în suflete, icoana luminoasă a celui ce ne-a fost distins profesor şi binefăcător, pe calea învăţăturii, să rugăm cu smerenie, pe atotputernicul Dumnezeu să-l sălăşluiască, să-l odihnească şi să-l fericească, cu dreptii, în lăcaşurile Sale veşnice.

Dumnezeu să-l ierte. Ţărîna să-i fie uşoară, iar amintirea veşnică!

*ASISTENT*

**Precizare în legătură cu data zidirii bisericii „Sf. Spiridon" din Iaşi.**

Din documentele existente rezultă că actuala biserică „Sf. Spiridon" din Iaşi - în jurul căreia s-au fundat în curgerea anilor aşezămintele spitaliceşti de astăzi - a fost zidită la anul 1752 (documentul din 2 iunie 7260 (1752) publicat de Gh. Ghibănescu în Buletinul Muzeului Municipal din Iaşi „Ioan Neculce", an. I, fasc. II, iulie 1922, pg. 296-297).

În acest document citim următoarele:

„Gheorghe Carpu biv Polcovnec fac ştire cu această scrisoare a mea pentru un loc cas[ă] aici în tîrgu în Iaşi cu cas[e] gata la uliţa Hagival, carele se număscu casele răposatului moşului mieu Gheorghiţă Spătarul care acest[e] li-au fostu cumpărat răposatul tată mieu Toader Carpu Stolnicul dela Varla[a]m Ursachii monah fiul stolnicesei Ursăchioae şi pe urmă eu li-am cumpărat dela tată mieu şi nefiindum[i] trebuitoare li-am vîndut şi eu lui Ştefan Bosie Cămăraşul şi dumnialui *avîndu a face mănăstire So[â]ntului Ierarh Spiridon pe locul acestor case şi sculîndu-s[e] rudeale meale Buhuşeştii a opri locul* a nu să zideasc[ă] mănăstirea arătîndu că acel loc iast[e] a lor iar nu a lui Ursachii mau tras la giudecată şi dovedindus[ă] că iast[e] locul acesta driaptă moşie a Buhuşeştilor au dat giudecata săş[i] ia moşie de vreme că au eşit vînzarea lui Varlam Ursachii rea şi eu săm[i] ceru paguba cu rămăşituri de a tătînemieu. - Şi fiindcă s[ă] *urzise mănăstirea pre acel loc* n-am putut să întorc locul..." etc.

Deci în 1752, în documentul citat, se spune destul de clar că mănăstirea Sf. Spiridon trăia procesul de „urzire", de înjghebare a edificiului ei şi, de sigur, şi a chiliilor din jur. Nicidecum nu poate fi vorba despre o aşezare anterioară a acestei date.

Totuşi la ambele frontoane după refacerea radicală din anul 1842, s-a aşezat icoana Sf. Spiridon în relief, cu următoarea inscripţie:

„La anul 1704, 1758 şi 1807 s-au zidit din nou în locul alte[ia] mai vechi mănăstiri, iar acum în zilele prea înalţatului Domn Mihai Sturza VV s-a întocmit la turn şi frontoane, sub epitropia boierilor Alecu Sturza Vist. şi spatar Iacovache Veisa, prin Cafa Andrei Caridi 1842".

Prin urmare această inscripţie aminteşte de anul 1704, dată mult anterioară celeia amintite în documentul din 1752.

De unde au luat reziditorii din 1842 data de 1704, ca an al primei zidiri a bisericii Sf. Spiridon?

Cercetătorii - zice-se pe baza afirmaţiunii *foştilor clerici* ai bisericii - vorbesc de o icoană a Sf. Ierarh Spiridon, aşezată pe stîlpul din dreapta al naosului, în faţa altarului, stîlp pe care se reazămă arcul de boltă al naosului. Această icoană ar purta înscrisă pe verso data 1704.

Este vorba despre icoana stranä aşezată într-adevăr în locul amintit mai sus, pe care este zugrăvit de o mînă măeastră Sf. Spiridon în stil bizantin, în vesminte arhiereşti, frumos şi bogat ornamentate şi parţial îmbrăcată în tablă de argint.

În partea de jos a icoanei, în faţă, se află gravată în argint următoarea inscripţie în limba greacă: Δέζαι Ιοάνου γε χατμάνου τόδε Δῶρον Σπιρίδων Καντακουζηνοῦ μαχαρ. 1768. Δεκεμβρίου 12. adică: „Primeşte a lui Ioan Hatmanul, dar fericit, Spiridoane, al lui Cantacuzino, 1768, dec. 12 [1]).

Data inscripţiei citate, fără îndoială, indică anul cînd Ioan Hatmanul a îmbrăcat icoana cu argint (1762).

S-a spus însă că icoana ar purta pe verso inscripţia cu anul 1704.

Pentru lămurirea definitivă a acestei afirmaţiuni, care dăinuie de mai bine de o sută de ani, am socotit de cuviinţă şi am purces la cercetarea cu deamănuntul a icoanei. Pe verso nu există nici o însemnare care cu vremea s-ar fi şters.

Atunci am presupus că argintul care împodobise icoana în faţă ar putea să ascundă data cu pricina şi pentru a nu mai exista nici o îndoială cu privire la aceasta, am desfăcut cu grijă îmbrăcămintea de argint, fapt care ne-a lămurit pe deplin. În partea din dreapta a icoanei, nu prea jos, am găsit următoarea inscripţie cu litere chirilice: „M[a]tei Duanaev[s]chii zugr[av] de la L[i]vov, vă let 1757".

Deci icoana a fost zugrăvită de zugravul Dunaevschii în anul 1757. Lesne de înţeles este deci şi faptul că nici într-un caz nu putea să poarte o altă dată mai veche (1704).

Data de 1704 în mod eronat a fost atribuită ca dată a primei zidiri a bisericii Sf. Spiridon, care istoriceşte se „urzeşte" abia în 1752. Despre existenta anterioară a acestei date deci nu poate fi vorba. Cel mult se poate admite că înainte de aceasta ar fi existat, precum era îndătinat, vreun paraclis sau iconostas prin vreo casă particulară, cu hramul Sf. Ierarh Spiridon.

*Pr. VALERIAN BRÎNZEI*

---

1) Pentru acest Ioan Cantacuzino (Canta) a se vedea N. Iorga: *Studii şi documente VII*, p. 170 sq.

## Pîrvu Mutul, meşter zugrav.

Istoria picturii religioase este foarte săracă în ceea ce priveşte informaţiile despre primii zugravi bisericeşti din veacurile XV-XVI. Începînd cu primele decenii ale veacului XVII aceste informaţii, deşi sînt mai numeroase, ele se reduc la o simplă însemnare de nume. Cel dintîi zugrav romîn despre care avem date mai amănunţite este Pîrvul Mutul.

El s-a născut la 12 octombrie 1658 lîngă Cîmpulung Muscel, dintr-o veche familie de preoţi. Era poreclit Mutul deoarece se pare că era gîngav. Copilăria şi-a petrecut-o în mediul călugăresc de la Mănăstirea Negru Vodă, unde a început să înveţe meşteşugul zugrăvitului de la călugărul Evghenie. La vîrsta de 17-18 ani el este trimis în Bucovina de către boerul Tudoran Vlădescu, protectorul său, pentru a se perfecţiona în această artă pe lîngă un meşter iscusit de aici. După o şedere de 6 ani în Bucovina, timp în care a muncit pe lîngă acest zugrav necunoscut şi în care va fi studiat şi frumoasa pictură a mănăstirilor bucovinene, el se întoarce înapoi în Ţara Romînească şi începe să picteze biserici.

Astfel a lucrat, mai întîi, la pictura bisericii Mănăstirii Negru Vodă, apoi la Mănăstirea Aninoasa, ctitoria protectorului său Tudoran Vlădescu şi la Mănăstirea Cotroceni din Bucureşti. Cu pictura de la Cotroceni se încheie epoca de formaţie. De acum el intră în legătură cu Cantacuzineştii, prin Tudoran Vlădescu, şi pictează aproape toate bisericile ctitorite de această familie. Astfel pictează bisericile de la: Mărgineni, Filipeştii de Tîrg, Filipeştii de Pădure, Mănăstirea Poiana, Măgureni, schitul Lespezi, Mănăstirea Sinaia, Adormirea Maicii Domnului din Rîmnicul Sărat, Colţea din Bucureşti, Bordeşti şi termină decorarea Mănăstirii Mamul.

La aceste biserici a lucrat între anii 1682-1700. După 1700 căsătorindu-se, el se stabileşte în Bucureşti unde pictează biserica Sf. Gheorghe Nou, ctitorită de C. Brîncoveanu. La Bucureşti el îşi vinde o parte din avere şi deschide o şcoală de zugravi bisericeşti, care însă n-a durat mult. Anumite motive familiare l-au determinat să ia altă cale în viaţă.

La 1718 murindu-i soţia, el împreună cu 2 copii, pleacă în pelerinaj la Ierusalim, fapt ce i-a atras numele de hagiu. La 1721 îl regăsim în Bucureşti, unde lasă averea ca moştenire fiului mai mare, iar el împreună cu cel mai mic se retrage la mănăstirea Mărgineni, unde la 1724 este călugărit, primind numele de Pafnutie. La 1731, după moartea fiului mai mic, el se retrage ca schimnic la schitul Robaia, unde se ocupă cu traducerea cărţilor din limba slavonă în cea romînească. La 1735 el moare în vîrstă de 78 de ani.

Din pictura lui Pîrvul Mutul se mai păstrează pînă astăzi doar cîteva ansambluri la bisericile din Măgureni, Bordeşti, R. Sărat şi în deosebi la Filipeştii de Pădure. În bisericile pictate de el, avea obiceiul să-şi lase autoportretul. Uneori făcea şi portretele colaboratorilor săi şi chiar ale preoţilor şi paraclisierilor bisericilor respective. Tablourile votive îl arată ca pe un foarte bun portretist. Ele se caracterizează prin mulţimea personajelor, uneori cîte 50-60, dispuse în compoziţii de mari proporţii. Figurile de sfinţi se încadrează în pictura bizantină, reuşind să evoce anumite stări sufleteşti, fapt caracteristic acestei

picturi. Dînd tablourilor votive şi autoportretelor o atenţie deosebită, Pîrvul Mutul este socotit, în general, ca un bun portretist.

În lucrările sale, Pîrvul Mutul, a fost ajutat şi de alţi meşteri bărbaţi şi uneori chiar femei. El a lăsat în urmă mai mulţi ucenici, fiind printre primii şefi de şcoală. Unele din lucrările sale sînt semnate: „Pîrvul Mutul zugravul" sau „Pîrvul dascălul zugravul Mutul", ceea ce ajută la identificarea lor (După T. Voinescu, Zugravul Pîrvul Mutul şi şcoala sa, în rev. Studii şi cercetări de istoria artei, 1955/3-4 pp. 133-157).

**Preotul Sava Poppoviciu Săvoiu, pictor renumit.**

Nu sînt rare cazurile cînd unii preoţi, pe lîngă misiunea lor sacerdotală, au mai practicat şi cîte o meserie oarecare. În trecut ca şi în prezent, mulţi călugări şi preoţi se ocupau, de pildă, cu meşteşugul picturii bisericeşti. Unul dintre aceştia este şi preotul Sava Poppoviciu Săvoiu, ale cărui lucrări s-au aflat de-abia în ultimii ani.

El s-a născut la 23 octombrie 1818 la Rîul Sadului, cu fiu de preot. A fost un timp preot în Sadu, lîngă Sibiu. De aici a plecat la Viena ca protopop ortodox pentru ostaşii romîni din armata austro-ungară. Ca pensionar el se întoarce la Sadu, unde moare în 29. III, 1906. La Viena ca unul ce se ocupa şi cu pictura, a fost membrul societăţii „Albrecht Dürer", pictor renumit. Pe lîngă pictură însă el a învăţat şi sculptura, făcîndu-şi singur rămele, artistic lucrate. Avea o mare putere de muncă şi poseda o cultură aleasă.

Dintre lucrările sale de pictură se cunosc doar 12 din ele, păstrate în prezent la moştenitorii săi din Sadu. Din acestea 2 sînt autoportrete (ca preot militar), alte 3 portrete reprezintă pe soţia sa, tatăl şi mama, iar celelalte sînt toate picturi religioase. Pe lîngă aceste lucrări, de la el au mai rămas şi peste 40 de volume în manuscris (cuprinzînd peste 20.000 pagini scrise începînd din 1849), în care tratează diferite probleme de pictură, etnografie, folclor, muzică, poezie etc. şi care urmează să fie studiate de acum înainte. (După Iuliu Bielz, Cornel Irimie şi Vlad Florescu, Însemnări despre un pictor ardelean necunoscut din sec. al XIX-lea: Sava Poppoviciu Săvoiu, în rev. Studii şi cercetări de istoria artei, 1955/3-4, p. 364-367).

*I. C.*

**Interesante descoperiri arheologice la Efes.**

Presa informează (vezi Contemporanul, nr. 12 (598) vineri 28 martie 1958 p. 8) că anticul oraş Efes (actualemente în Turcia) este pe cale de a fi dezgropat în întregime de către o echipă de arheologi austriaci condusă de prof. Franz Miltner. Pînă acum au fost scoase la iveală termele, pritancul (sediul administraţiei locale), templul împăratului Adrian, bazilica sfîntul Ioan construită de Justinian pe locul unde s-ar afla - potrivit indicaţiilor care circulă de 18 secole - mormîntul întraripatului Evanghelist. În cursul lucrărilor au mai fost descoperite numeroase statui de zei şi împăraţi, un mozaic multicolor, datînd din secolul IV, inscripţii şi diferite ustensile vechi.

# *CRONICA BISERICEASCĂ*

## *A. ŞTIRI RELIGIOASE EXTERNE*

### 1. – U. R. S. S. Colaborarea Cultelor religioase.

În revista „Union-Presse“ Nr. 3/1958, a apărut un articol scris de Alexandru Karow, secretarul general al Uniunii Baptiştilor din U. R. S. S., în care arată situaţia cultului baptist şi colaborarea cultelor, mai ales, in problema păcii.

Karow subliniază, că raporturile dintre Biserica Ortodoxă Rusă şi cultul baptist sînt cordiale. Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei şi alte personalităţi ale Bisericii Ortodoxe Ruse se sfătuiesc cu conducătorii baptiştilor în toate problemele, ce interesează activitatea celor două culte. Asemenea consfătuiri şi întîlniri au o importanţă istorică, întrucît în trecut, pe timpul ţarismului, o astfel de colaborare nu era posibilă. Abia Marea Revoluţie din Octombrie a creiat şi o nouă atmosferă dintre culte, o atmosferă de frăţească înţelegere şi colaborare.

În ce priveşte raporturile cu celelalte culte protestante şi neoprotestante, Karow a declarat, că episcopii protestanţi din ţările baltice predică şi vizitează comunităţile baptiste din Moscova, iar predicatorii baptişti predică şi oficiază în bisericile protestante baltice, în cadrul vizitelor prieteneşti, reciproce.

De asemenea există legături frăţeşti cu biserica reformată şi metodiştii.

Deserveţii tuturor cultelor şi păstoriţii lor sînt tot aşa de uniţi în strădania pentru pace şi se roagă fierbinte ca Dumnezeu să dăruiască lumii întregi o pace trainică şi binecuvîntată.

Această strădanie a cultelor religioase din U. R. S. S. pentru pace şi înţelegere între popoare, este recunoscută şi apreciată de lumea întreagă şi de aceea au fost aleşi în Consiliul Mondial al Păcii, pe lîngă alte personalităţi sovietice şi Mitropolitul Nicolaie al Crutiţelor şi secretarul general al baptiştilor – Domnul Karow – ca reprezentant al bisericilor protestante din U. R. S. S.

De aceea, în revistele religioase ale cultelor, o pagină este mereu rezervată pentru problemele păcii. Această temă, care preocupă pe fiecare om conştient, este tratată şi cu prilejul conferinţelor şi predicilor şi în emisiunile radiofonice.

Astfel, Domnul Karow s-a adresat prin radio coreligionarilor din Suedia, Norvegia şi S. U A., îndemnîndu-i, ca în spiritul învăţăturilor creştine şi al umanităţii să lupte din răsputeri pentru pace, ca tot mai mulţi oameni să se încadreze în marele şi invincibilul front al păcii.

Problema păcii şi chemările la lupta pentru pace apar şi în presa sovietică.

Noi – a spus Domnul Karow – discutăm despre problema păcii şi

cu străinii, care vizitează ţara noastră. În corespondenţa noastră cu prietenii de peste hotare, în călătoriile noastre şi în discuţiile cu reprezentanţii cultelor din alte ţări, - noi discutăm problema păcii, căutînd să cîştigăm pe toţi pentru cauza sublimă şi nobilă a păcii.

Lupta pentru pace a cultelor religioase din U. R. S. S., în frunte cu Biserica Ortodoxă Rusă, denotă că în inimile slujitorilor şi credincioşilor din U. R. S. S. arde şi pîlpîie inima pescarilor de la Ghenizaret, care acum douăzeci de veacuri în urmă au vestit lumii întregi, pacea şi înţelegerea între toţi oamenii.

- *Delegaţia Bisericii Evanghelice din Germania vizitează U. R. S. S.*

O delegaţie compusă din superintendenţi, pastori şi profesori de teologie a vizitat timp de trei săptămîni Uniunea Sovietică.

La înapoiere decanul facultăţii de teologie de la Universitatea „Humboldt", a declarat următoarele: „În timpul călătoriei mele am avut prilejul să mă conving că popoarele Uniunii Sovietice doresc sincer pacea.

Omul sovietic şi tineretul sovietic, pe care i-am cunoscut, m-au impresionat in mod deosebit. La fel m-au edificat şi credincioşii diferitelor culte, cu care am stat de vorbă".

Preşedintele Bisericii Evanghelice din Vestfalia - Dr. Ernest Wilm - a ţinut o conferinţă în biserica arhiplină din Lipsca, intitulată: „Creştinul şi realitatea".

Dr. Ernst Wilm a salutat în calde cuvinte hotărîrea Uniunii Sovietice, prin care renunţă în mod unilateral la experienţele cu toate tipurile de arme atomice şi cu hidrogen. Prin această faptă Uniunea Sovietică a acţionat şi în spiritul apelului Consiliului Mondial al Bisericilor de la New-Haven. Preşedintele Bisericii din Vestfalia a declarat că va lupta şi la viitorul sinod al Bisericii Evanghelice din Germania, pentru ca toţi sinodalii să condamne folosirea tuturor armelor de distrugere în masă.

Vorbind despre impresiile sale din Uniunea Sovietică, Dr. Ernst Wilm a declarat următoarele: „Educaţia şi grija ce se are pentru tinerele generaţii, m-au impresionat adînc".

„Viaţa religioasă, nu numai a credincioşilor ortodocşi, ci şi a bisericilor luterane, este vie şi activă. Eu însumi am predicat de paşti în catedrala din Riga (Letonia) în faţa a şase mii de credincioşi. În localitatea Mitau, unde Biserica distrusă de război, a fost reclădită din temelii, am vestit Evenghelia la peste două mii de credincioşi.

În ce priveşte Biserica Ortodoxă Rusă, mărturisesc că în centrul activităţii şi preocupărilor ei stă Evanghelia, lucru pe care l-am simţit şi trăit cu prilejul marelui praznic al învierii Mîntuitorului".

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Bisericii Ortodoxe Ruse a conferit membrilor delegaţiei Bisericii Evanghelice ordinul „Sfîntului Vladimir".

- *Documente despre începuturile creştinismului în Rusia.*

Profesorul Aland, conducătorul institutului de arheologie pe lîngă facultatea teologică a Universităţii „Martin Luther", a întreprins pentru a treia oară cercetări ştiinţifice în Uniunea Sovietică privind începuturile creştinismului în Rusia. În acest scop cercetează documentele şi hrisoavele, ce se găsesc în arhivele din Moscova, Chiev şi Odessa.

În această muncă a fost sprijinit de autorităţile sovietice, care i-au înlesnit cercetarea şi studierea documentelor din arhivele respective.

Profesorul Åland, care a făcut asemenea cercetări şi în Polonia a publicat recent o carte despre aceste cercetări şi în prezent ţine conferinţe despre rezultatul cercetărilor sale din Uniunea Sovietică, care, sînt o contribuţe imoprtantă la cunoaşterea şi aprecierea rolului constructiv al creştinismului rus legat de popor.

## 2. - GERMANIA: Chemarea din Wittenberg.

Din oraşul lui Luther ne vine vestea, că peste 150 de preoţi, care au participat la o consfătuire organizată de Consiliul Naţional al frontului naţional democrat german, s-au pronunţat pentru acceptarea planului Rapachi, precum şi pentru federalizarea celor două State Germane.

Cu acest prilej au fost discutate, pe lîngă probleme politice de actualitate şi probleme, care se referă la viitorul bisericilor in socialism.

Discuţiile s-au caracterizat printr-o francheţă şi spirit de loialitate a participanţilor. Oamenii politici, ca Dr. Diechmann, Preşedintele Camerii Populare, Gerald Gotting, Secretarul General al Uniunii Creştine Democrate şi Werner Eggerath, Conducătorul Secretariatului de Stat pentru problemele bisericeşti au răspuns la toate întrebările puse de reprezentanţii clerului.

Asemenea întîlniri dintre reprezentanţii Statului şi ai Bisericilor se organizează frecvent pentru elucidarea problemelor politice şi religioase, înlăturîndu-se astfel piedicile ce stînjenesc uneori bunele relaţii dintre Stat şi Biserică. Astfel superintendenţii Dr. Braun şi Dr. Iakob ai regiunilor Potsdam şi Cottbus au discutat cu autorităţile de Stat asupra problemelor ce interesează Biserica şi Statul, iar în comunicatul final s-a arătat, că pe lîngă problemele susmenţionate s-au discutat şi probleme politice internaţionale, cum este de ex. crearea unei zone denuclearizate în Europa. Este necesar, ca bisericile să-şi precizeze poziţia în probleme, care privesc deopotrivă viitorul Germaniei şi al credincioşilor lor.

- *Episcopul Mihail la ministrul Eggerath.*

Episcopul Mihail de Smolensk a vizitat recent comunităţile Bisericii Ortodoxe Ruse din Berlin şi Germania şi cu acest prilej a făcut o vizită secretarului de stat pentru problemele religioase - Domnul Eggerath.

Episcopul a fost însoţit de arhimandritul Molev şi de protopopul Marcievicz.

Discuţiile s-au desfăşurat într-o atmosferă cordială şi au avut drept obiect probleme ce interesau ambele părţi.

## 3. - BULGARIA: Raporturile dintre Biserică şi Stat.

Dintre locuitorii Republicii Populare Bulgaria 80% aparţin Bisericii Ortodoxe. Pe lîngă ortodocşi, mai există catolici, reformaţi, baptişti, adventişti, mozaici şi musulmani. Aceste culte, considerate pînă în 1944, drept culte „minoritare", se bucură astăzi de o egală

îndreptățire în fața legilor și raporturile dintre ele sînt prietenești și de colaborare.

Raporturile dintre Stat și Biserică sînt bune, deoarece Statul ia în considerare faptul, că Biserica Ortodoxă Bulgară este adînc înrădăcinată în tradiția poporului bulgar, iar Biserica, pe de altă parte, ține cont de noile realități și le sprijină.

Această situație este înscrisă în constituția Republicii Populare Bulgaria prin următoarele cuvinte: „Biserica Ortodoxă este tradiția confesională a poporului bulgar".

Biserica ortodoxă bulgară se întreține din contribuția credincioșilor ei, iar Statul acordă o subvenție anuală, pe care Biserica o poate folosi după aprecierea ei. În afară de aceasta acordă ajutoare bănești pentru întreținerea, renovarea și restaurarea clădirilor bisericești.

Biserica Ortodoxă Bulgară este legată de popor, de luptele și aspirațiile sale; acest lucru îl dovedește participarea ei activă la luptele duse de popor pentru eliberarea sa de sub jugul turcesc și recent, ea a luat de asemenea parte la lupta împotriva fascismului.

Pilduitoare pentru Biserica Ortodoxă Bulgară, în ceea ce privește normalizarea raporturilor dintre Biserică și Stat, a fost „declarația de lealitate" a patriarhului *Serghie* din 1927, față de Statul Sovietic.

Prea Fericitul Chiril, actualul patriarh al Bisericii Ortodoxe Bulgare, a declarat dăunăzi unui ziarist vestgerman următoarele: „Noi sîntem creștini ortodocși și în același timp iubim patria noastră, Republica Bulgaria. Ca ortodocși sîntem conștienți că trebuie să fim buni cetățeni ai patriei noastre, nu de frică, ci din convingere și dragoste".

### 4. – CHINA: Consacrare de episcopi.

Potrivit știrilor transmise de agenția de știri „Hsinhua", au fost consacrați doi episcopi romano-catolici pentru diecezele de Hankou și Vutsang. Ceremonia consacrării a avut loc în catedrala din Vuhan, la care au participat peste 1000 de credincioși și mulți clerici din toate provinciile Chinei.

Acest fapt dovedește din nou că, libertatea religioasă și de conștiință sînt pe deplin asigurate și că credincioșii își pot îndeplini în toată libertatea îndatoririle lor sfinte.

### 5. – DANEMARCA: Tinerii creștini luptă pentru pace.

Pastorul Gunner Tjalve, membru activ în comitetul de conducere al tineretului creștin din Danemarca, a declarat că, tinerii creștini din țara sa sprijină toate eforturile care urmăresc o colaborare sinceră dintre toți tinerii din Răsărit și Apus.

Această tendință de înțelegere dintre tineri este profund creștină și chezășia unui viitor mai fericit, în care oamenii, vor trăi în pace și bună înțelegere.

În acest scop tineretul creștin din Danemarca, caută mereu forme noi de contacte pentru aflarea căilor celor mai bune, ca să adeverească cuvintele Sfintei Scripturi: „Cît de bine și cît de frumos, este să locuiască frații în unire".

## 6. – UNGARIA: – O nouă revistă teologică.

De curînd a apărut o nouă revistă teologică în Republica Populară Ungară, pentru Biserica protestantă.

Redactorul şef este profesorul Dr. L. M. Pakozdy de la Facultatea teologică reformată din Debreczen. Noua revistă tratează probleme actuale prin prizma teologică.

## 7. – CEHOSLOVCIA. C.D.U. felicită pe profesorul de teologie Hromadka

Gerald Götting, care ne-a vizitat de curînd ţara, este secretarul general al Partidului „Uniunea Creştină Democrată" din R. D. G. şi în această calitate a felicitat pe profesorul Hromadka, cu prilejul conferirii premiului „Lenin pentru întărirea păcii dintre popoare".

În scrisoare se subliniază că activitatea creştinească va găsi întotdeauna preţuire, dacă scopul ei este binele omenirii şi ajutorarea aproapelui.

Gerald Götting a mulţumit profesorului Hromadka pentru activitatea sa teologică, care a contribuit la lămurirea multor creştini ca să găsească calea cea bună – calea păcii – mai ales a celor din Germania, unde existenţa a două orînduiri sociale opuse, produce în capetele multora confuzie şi derută.

Activitatea profesorului Hromadka are o influenţă pozitivă şi asupra protestantismului din Centrul Europei.

Gerald Götting urează profesorului Hromadka succes în munca sa ecumenică, mai ales că se ştie că el este unul din iniţiatorii unei conferinţe ecumenice la Praga, care urmăreşte convocarea unei conferinţe mondiale pentru pace şi împotriva folosirii armelor atomice.

*Pr. A. GHERASIM*

## SERBAREA DE SFÎRȘIT DE AN DE LA ȘCOALA DE CÎNTĂREȚI BISERICEȘTI ȘI SEMINARUL TEOLOGIC DIN SFÎNTA MĂNĂSTIRE NEAMȚU

În ziua de 29 iunie 1958, potrivit dispozițiunilor regulamentare școala de cîntăreți bisericești și seminarul teologic de la Mănăstirea Neamțu au încheiat anul școlar 1957/1958.

Încheierea anului școlar fiind un moment deosebit în viața acestor școli s-a oficiat Sf. Liturghie în Biserica Mare a Mănăstirii la care au luat parte profesorii și elevii; predica zilei a fost rostită de elevul absolvent Sofian Gheorghe. S-a săvîrșit slujba Te-Deum-ului de un sobor de preoți și diaconi.

După amiază la orele 16, în sala de festivități a școlii a avut loc serbarea de încheierea anului școlar 1957/1958.

La serbare au participat: I. P. C. Diac., Profesor universitar Orest Bucevschi, președintele comisiunii de diplomă, P. C. Consilier al Mitropoliei Iași Scarlat Porcescu, P. C. Exarh și Stareț al Mănăstirii Neamțu Dionisie Velea, profesorii școalei, cuvioșii părinți din Mănăstirea Neamțu, părinți ai elevilor etc.

Programul serbării a constat din cuvîntări, coruri religioase și populare, recitări de poezii și prezentarea scenetei „Forma-i formă".

După imnul Republicii Populare Romîne au rostit cuvîntări P. C. Părinte Director Ioan Ivan și absolventul Aioanei Ioan.

Părintele Director a arătat că anul școlar 1957/1958, se încheie în atmosfera deosebită a luptei pentru pace. S-a scos în evidență acțiunea Bisericii Ortodoxe în lupta pentru pace. S-a făcut o prezentare a situației școlare la sfîrșitul anului școlar 1957/1958. S-a scos în evidență spiritul în care s-a lucrat, stăruința corpului didactic întru predarea cunoștințelor, munca elevilor pentru acumulare și asimilare precum și părțile negative ale muncii unora dintre elevi. În școală s-a căutat a se lămuri și a se adînci dorul pentru o trăire deosebită care înalță și purifică pe candidatul la preoție.

Părintele director arată ce și cine este cîntărețul și ce și cine este preotul? Și cîntărețul și preotul sînt modele de muncă pentru credincioșii din parohie. Ei sînt factori de răspundere în parohie. Școala teologică are această menire: de a forma pe adevărații ucenici ai lui Iisus Hristos. S-au scos în evidență trăsăturile caracteristice ale ucenicului lui Iisus Hristos și s-a accentuat în chip deosebit asupra pregătirii ce trebuie să o aibă ucenicul și slujitorul lui Iisus Hristos. Școala

urmăreşte să formeze şi credincioşi luminaţi şi luminători pentru Sfînta noastră Biserică şi cetăţeni cinstiţi şi devotaţi ai scumpei noastre patrii.

Pentru absolvenţii şcoalei de cîntăreţi şi ai seminarului teologic, părintele director le-a făcut îndemnul ca să nu uite pe ostenitorii care au stăruit pentru formarea lor. Mai ales să nu uite pe I. P. S. Mitropolit Iustin care din pricini binecuvîntate nu a putut fi prezent la acest sfîrşit de an şcolar. Purtarea de grijă a Înalt Prea Sfinţiei Sale trebuie să o vadă în chip deosebit în invitarea ce a făcut P. C. Părintelui Profesor universitar Orest Bucevschi, de a prezida comisiunile de diplomă.

Părintele director a arătat apoi că elevii merituoşi la studii şi purtare vor primi din partea centrelor eparhiale Iaşi şi Roman, premii în cărţi teologice şi de literatură clasică şi contemporană. Printre cărţile ce le vor primi vor fi şi opere ale Maestrului Sadoveanu neîntrecutul povestitor al neamului nostru. Cărţile acelea să fie deschise cu emoţie. În ele vor găsi semnătura maestrului. Aceste cărţi să fie ca un simbol al marei iubiri ce o are Maestrul faţă de tineretul sîrguincios al Patriei noastre.

În încheiere, părintele director a mulţumit I. P. S. Mitropolit Iustin pentru grija deosebită faţă de elevii şi personalul şcolii. Este cu neputinţă a spus părintele Director a se cuprinde în cuvînt recunoştinţa ce o datorăm Înaltului nostru Arhipăstor. Părintele director a rugat pe P. C. Sa Părintele profesor preşedinte Orest Bucevschi şi pe P. C. Sa Părintele consilier Scarlat Porcescu să fie interpretaţii celei mai profunde recunoştinţe din partea profesorilor, personalului şi elevilor faţă de I. P. S. Mitropolit Iustin. Aceeaşi recunoştinţă a fost exprimată şi faţă de P. S. Episcop Teofil locţiitor al Eparhiei Roman, care prin P. C. Sa Părintele Vicar Arhim. Emilian Birdaş ne-a cercetat cu aceeaşi părintească grijă.

În continuare părintele director a mulţumit organelor locale şi raionale pentru ajutorul în muncă iar prin dl. Imputernicit I. Scutaru a mulţumit Departamentului Cultelor pentru sprijinul material acordat şcolii.

S-a mulţumit corpului profesoral care s-a străduit la formarea tinerilor. S-a mulţumit personalului administrativ şi de îngrijire care a asigurat desfăşurarea programului, hrana, curăţenia şi sănatatea elevilor.

S-au făcut urări elevilor pentru timpul vacanţei de vară şi s-au adus mulţumiri tuturor celor care au onorat cu prezenţa serbarea de sfîrşit de an de la şcoala de cîntăreţi şi seminarul teologic din Mănăstirea Neamţu.

A urmat apoi cuvîntul rostit de absolventul de seminar Aioanei Ioan. Absolventul Aioanei, în cuvinte pline de entuziasm tineresc, a scos în evidenţă setea pentru învăţătură a elevilor.

În timpul celor cinci ani cît a stat în şcoală, au împletit rugăciunea cu munca şi au turnat în sufletele lor mireasma frumuseţii plaiurilor Neamţului. Aici au trăit cea mai frumoasă parte a vieţii şi au învăţat cum să se poarte în societate ca cetăţeni ai scumpei noastre Patrii şi ca viitori conducători ai parohiilor. În timpul celor 5 ani s-au legat prietenii de neuitat cu colegii de clasă, cu colegii din celelalte clase, cu profesorii care au devenit părinţii sufleteşti.

Absolventul exprimă încrederea că cei 5 ani de pregătire teologică la Mănăstirea Neamţu vor fi de neuitat. „Veţi putea fi mîndri“ a

spus absolventul Aioanei Ioan, ştiind că discipolii ce i-aţi avut sînt fericiţi pe urma D-voastră, sînt fericiţi că le-aţi fost profesori, fericiţi că i-aţi avut ca elevi. Vă vom fi recunoscători toată viaţa, vă vom iubi mereu, veţi fi tezaurul de nepreţuit al sufletelor noastre.

A exprimat omagii de fiască preţuire şi recunoştinţă faţă de I. P. S. Mitropolit Iustin şi faţă de P. C. Părintele profesor universitar Orest Bucevschi, preşedintele comisiunii de diplomă şi centrelor eparhiale Iaşi şi Roman.

A luat, în sfîrşit, cuvîntul P. C. consilier Scarlat Porcescu care a spus între altele :

La manifestarea tradiţională a şcoalei de cîntăreţi bisericeşti şi a seminarului teologic, manifestare care încununează munca unui an şcolar, I. P. S. Mitropolit Iustin nu a putut lua parte deoarece I. P. S. Sa participă ca delegat al Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne la o conferinţă teologică care se ţine la Londra. Înalt Prea Sfinţia Sa nu este numai al nostru. Prin pregătirea sa temeinică, I. P. S. Mitropolit Iustin este o figură aleasă a întregii ortodoxii. Ca fost profesor de Teologie şi ca întîistătător al ortodoxiei moldovene dacă ar fi fost în ţară era, negreşit, în această zi, la Neamţ.

Între 16-22 iulie, fiind un stăruitor apărător al păcii, va fi împreună cu alţi delegaţi ai poporului nostru la Adunarea mondială pentru dezarmare şi pace care se va ţine la Stockholm.

Manifestarea de astăzi este şi pentru centrele eparhiale Iaşi şi Roman un moment festiv cu prilejul căruia se constată munca din timpul anului şcolar 1957/1958 pentru pregătirea viitoarelor cadre bisericeşti. După cum într-un stup de albine este o grijă deosebită pentru procesul de continuitate al coloniei şi la centrele eparhiale problema pregătirii cîntăreţilor şi preoţilor este privită cu toată atenţia.

Din expunerea P. C. Director Ioan Ivan şi din cuvîntul absolventului I. Aioanei se constată că s-a muncit cu interes şi s-a ajuns la rezultate bune. După cum spunea părintele director corpul profesoral şi de îndrumare s-a silit să facă din elevi ucenici ai lui Iisus Hristos. Este tocmai ceea ce urmăreşte Biserica.

Munca profesorilor a avut în vedere cele două planuri în limitele cărora se va împlini misiunea viitorilor slujitori ai Bisericii : cel bisericesc şi cel social patriotic.

Modelul adevăratului ucenic al Domnului Hristos poate fi găsit la cei doi mari apostoli pe care Biserica îi prăznueşte astăzi : Sf. Apostoli Petru şi Pavel. Ei au propovăduit cuvîntul Evanghliei, au stăruit cu zel, au înfruntat primejdii, au predicat iubirea, au îndemnat pe oameni la frăţie şi pace. Privind la cele două mari figuri ale Bisericii fiecare găseşte îndemnul pentru înfăptuirea binelui obştesc.

Părintele consilier, în numele I. P. S. Mitropolit Iustin, şi a P. S. Episcop Teofil al Romanului, mulţumeşte părintelui director şi corpului profesoral pentru munca desfăşurată în cursul anului şcolar care se încheie prin această serbare. Ca semănători harnici ei au semănat iar elevii prin voinţa şi sîrguinţa lor au primit în sufletele lor cunoştinţele şi îndrumările acestora. Mulţumeşte personalului administrativ şi de îngrijire din şcoală care a ajutat prin munca lor la pregătirea şi formarea viitoarelor cadre ale Bisericii.

În chip deosebit mulţumeşte P. C. Prof. Orest Bucevschi care

rugat de I. P. S. Mitropolit a prezidat comisiunile examenelor de diplomă. Prezenţa P. C. Sale între elevi este un fapt important.

Dînd apoi cîteva sfaturi privind îndatoririle elevilor în vacanţă părintele consilier şi-a încheiat cuvîntul său.

Serbarea de sfîrşit de an de la şcoala de cîntăreţi bisericeşti şi seminarul teologic din Mănăstirea Neamţu, s-a desfăşurat după programul stabilit sub conducerea Păr. profesor Sebastian Bucur şi a dlui profesor Ştefan Alexe-Gămălie şi Ierom. Gherasim Cucoşel.

S-au evidenţiat la coruri soliştii: ierodiacon Silvan Costiuc, Axinia Vasile, Apostol Gavriil şi Tufaru Petrică.

La programe a lucrat elevul Florea C. Ioan.

La decoruri şi grija scenei au contribuit absolvenţii clasei a cincia.

La sfirşitul serbării s-a făcut împărţirea premiilor la 76 elevi; unora pentru medii frumoase obţinute la studii şi purtare, altora pentru frecventarea regulată a paraclisului, contribuţie în gospodărie, activităţi extraşcolare etc.

*ASISTENT*

## CONFERINȚA PROTOPOPEASCĂ DE LA CENTRUL EPARHIAL

În ziua de 20 iunie a. c. s-a ținut la Centrul Eparhial o conferință protopopească la care au luat parte P. C. Protoierei administrativi și P. C. Protoierei misionari.

Conferința a fost prezidată, din încredințarea P. S. Episcop Teofil, de către P. C. Arhimandrit Emilian Birdaș, vicar eparhial.

În cuvîntul de deschidere P. C. Vicar a făcut o dare de seamă asupra mișcării misionare cu începere de la 1 ianuarie și pînă azi.

P. C. Vicar a arătat succesele obținute și greutățile care au stat în calea acestei activități, motiv pentru care toți P. C. Protoierei au fost convocați în ședință spre a examina situația și spre a propune măsurile dictate de situații și împrejurări.

În continuare P. C. Vicar referindu-se la acțiunile sociale ale clerului, a spus: „Noi - slujitorii altarului - pregătind sufletele credincioșilor pentru împărăția cerurilor, nu uităm niciodată că stăm cu picioarele pe pămînt, trăim într-o societate omenească, într-o Patrie față de care avem obligațiuni ce decurg din conștiința și poziția noastră.

Religia noastră creștină ortodoxă este religia păcii. Propovăduind pacea în biserică și în afară de biserică, noi contribuim la pacea generală a lumii în care trebuie să se contopească sufletele tuturor cetățenilor fără deosebire de rasă, religie, ori naționalitate.

Pacea oferă climatul necesar progresului nostru social, pe cînd războiul prin armele nucleare și tot felul de arme aduce moartea și distrugerea civilizației.

Clericii noștri activează cu intensitate în lupta pentru pace. Fac parte din diverse comitete și se disting în muncile de interes obștesc.

Din rapoartele ce veți prezenta, din discuțiile ce se vor produce, sugestiile și propunerile ce se vor face, ne vom informa asupra situației și activității clerului din eparhie; vom preconiza noi metode de lucru pe care le vom pune în folosul binelui obștesc ca fii devotați ai Patriei noastre iubite, Republica Populară Romînă și slujitori conștienți ai Bisericii Ortodoxe Romîne".

Intrîndu-se în ordinea de zi P. C. Vicar a dat cuvîntul pe rînd P. C. Protoierei misionari: Eusebiu Bejan, Gh. Bogoride, V. Guzu, Gh. Vartolaș care au înfățișat activitatea misionară desfășurată în sectoarele respective, făcînd și unele propuneri.

La discuții s-au înscris P. C. Protoierei administrativi: N. Rugină-

Vaslui, Vasile Nica-Buhuşi, Roman Drug-Adjud, Constantin Radu-Negreşti, I. Pascu-Roman şi D. Şuşnea-Murgeni. Au mai luat cuvîntul şi P. C. secretari de Protoierii I. Mareş-Moineşti şi Teodor Adam-Bacău cum şi P. C. Protoiereu Nichifor Barcaru-Huşi. Vorbitorii au făcut complectări şi propuneri pe marginea referatelor prezentate de P. C. Protoierei misionari.

Trecîndu-se la partea a doua din ordinea de zi privitoare la Lupta pentru pace şi aportul clerului pentru susţinerea acţiunilor de interes obştesc, P. C. Vicar a dat cuvîntul P. C. Protoierei Nicolae Rugină şi Vasile Nica-Buhuşi, care au înfăţişat aspecte de la conferinţele protopopeşti de orientare ţinute pe raioane în care problema luptei pentru pace este întotdeauna în centrul activităţii pastorale a preoţilor.

În conferinţa protopopească ţinută la Centrul Eparhial s-au discutat şi posibilităţile de construire ori achiziţionare a unei case de odihnă pentru clericii şi salariaţii eparhiei, într-o staţiune balneo-climaterică.

S-a insistat asupra activităţii ce trebuie să desfăşoare clerul pentru întreţinerea culturilor, strîngerea recoltelor şi pregătirea terenului pentru viitoarele însămînţări.

După ce au mai luat cuvîntul P. C. Consilieri administrativi Constantin Popa şi D. Videanu înfăţişînd probleme legate de sectoarele ce deţin, P. C. Arhimandrit Emilian Birdaş a rostit cuvîntul de închidere punînd concluziuni şi trasînd sarcini de viitor.

Am ascultat cu viu interes - spune P. C. Vicar - referatele expuse de P. C. Protoierei misionari şi discuţiile purtate asupra lor. Din ele se desprinde adevărul că lucrarea în legătură cu opera misionară la care sîntem chemaţi, este tratată cu toată atenţia de către P. C. Protoierei şi preoţi.

Am ascultat cu deosebit interes comunicările ce ne-aţi făcut asupra Luptei pentru Pace şi asupra activităţii ce desfăşoară preoţii pentru sprijinirea planurilor obşteşti iniţiate de Ocîrmuirea noastră de Stat, cum şi asupra atitudinei de înfrăţire interconfesională vădită între clericii noştrii şi deserveţii celorlalte culte. Îndemnăm ca această lucrare a preoţimii noastre să fie dusă mai departe cu toată stăruinţa.

Mulţumind tuturor pentru participare, P. C. Vicar, în numele P. S. Episcop Teofil, locţiitor al eparhiei, închide dezbaterile conferinţei.

*MONUMENTE BISERICEȘTI DE ARTĂ DIN MOLDOVA*

Pr. N. DONOS: Biserica Sf. Ioan din Vaslui . . . . . 607
GH. CHIPER DINOGRANCEA: Mănăstirea Varatec . . . . 611

*FIGURI DIN VIAȚA BISERICEASCĂ A MOLDOVEI*

Profesor N. CHIȚESCU: Mitropolitul Irineu Mihălcescu . . . . 617

*DOCUMENTAR*

N. CORIVAN: Clerici ortodocși din Moldova și Muntenia care au luat parte la Revoluția din 1848 . . . . . 624

*RECENZII* . . . . . 648

M. A. Musicescu și M. Berza, *Mănăstirea Sucevița*, București, Editura Academiei R. P. R. 1958, pag. 196 (Preot prof. Petru Rezuș); Dr. N. Mladin, I. Vlad și Dr. Al. Moisiu, *Samuil Micu Clain-Teologul viața, opera și concepția lui teologică*, Sibiu 1957, pag. 143 (Ierom. Irineu Crăciunaș); *Monumente și Muzee*, Bul. Com. științifice a muzeelor și monumentelor istorice și artistice I, Edit. Academiei R. P. R. 1958, pag. 296 (Preot Paul Mihail); Constantin Nonea, *Copii, babe și moșnegi*, Edit. Tineretului, București 1958 (Pr. Ioan Florescu); *Anuarul statistic al R. P. R. 1957*, Edit. Științifică, București 1957, pag. 174 (Mihai Capătă).

*ÎNSEMNĂRI* . . . . . 658

Moartea lui Fréderic Joliot Curie *(I. C.);* Moartea profesorului Constantin Fedeleș (asistent); Precizare în legătură cu data zidirii bisericii „Sf. Spiridon" din Iași (Pr. Valerian Brînzei); Pîrvul Mutul meșter zugrav (I. C.); Preotul Sava Poppoviciu Săvoiu, pictor religios *(I. C.);* Interesante descoperiri arheologice la Efes (N. C.).

*CRONICA BISERICEASCĂ* . . . . 665

*A. — ȘTIRI RELIGIOASE EXTERNE*

*U. R. S. S.* Colaborarea cultelor religioase; Delegația bisericii evanghelice din Germania vizitează U. R. S. S.; Documente despre începuturile creștinismului în Rusia; *Germania:* Chemarea din Witenberg; Episcopul Mihail la Ministrul Eggerath; *China:* Consacrare de episcopi; *Danemarca:* Tinerii creștini luptă pentru pace; *Ungaria:* O nouă revistă teologică; *Cehoslovacia:* C. D. U. felicită pe profesorul de teologie Hromadka (Pr. A. Gherasim).

*B. — SFÎNTA ARHIEPISCOPIE A IAȘILOR* . 670

Serbarea de sfîrșit de an de la Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din Sfînta Mănăstire Neamțu (asistent).

*C.— SFÎNTA EPISCOPIE A ROMANULUI ȘI HUȘILOR* . 674

Conferința protopopească de la Centrul eparhial (Pr. I. D. Leon).

# MITROPOLIA MOLDOVEI SI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

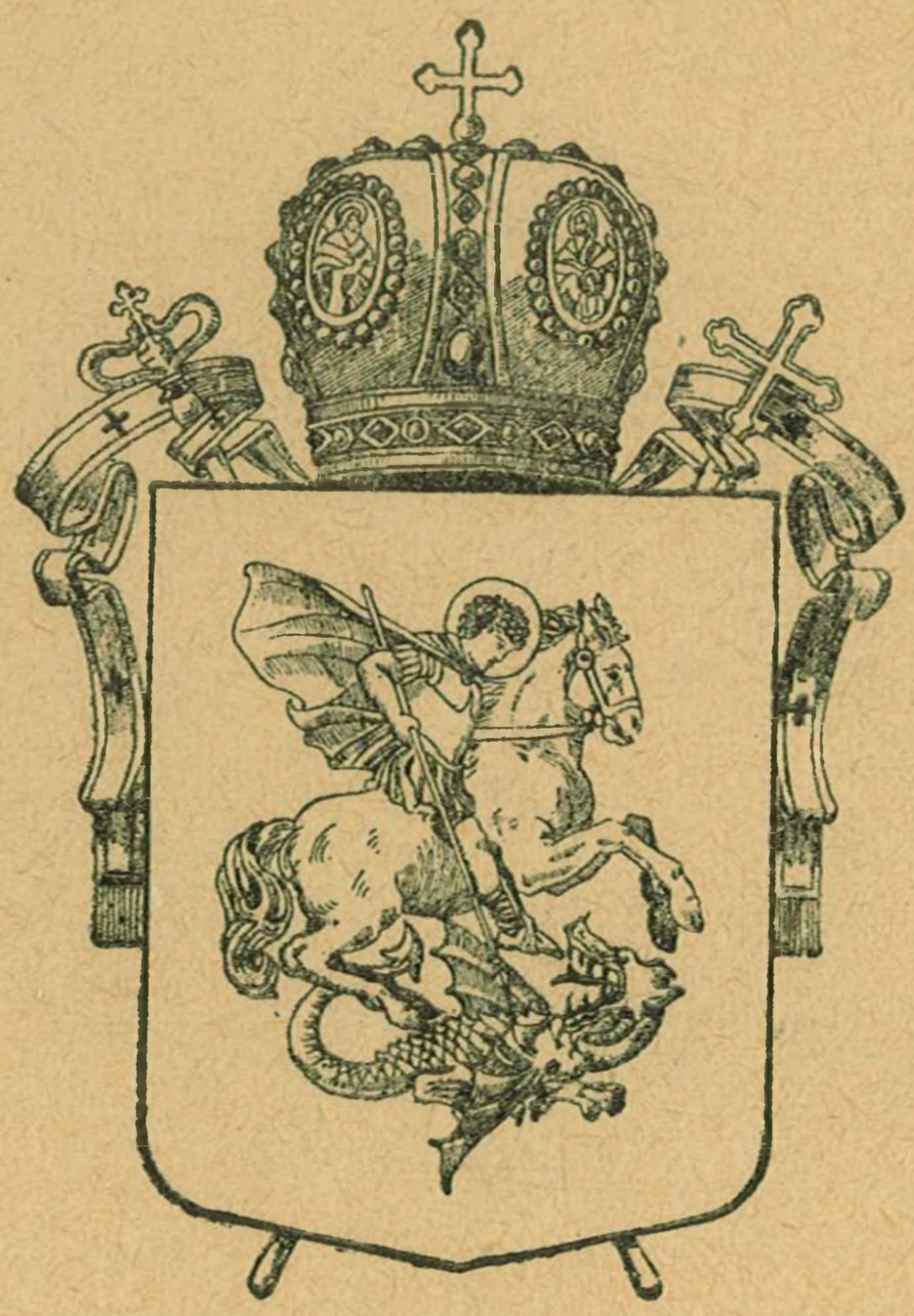

ANUL XXXIV, Nr. 9-10. SEPTEMBRIE-OCTOMBRIE 1958

# MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

APARE CU BINECUVÎNTAREA ŞI SUB ÎNDRUMAREA
ÎNALT PREASFINŢIEI SALE
**Dr. IUSTIN MOISESCU**
ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT


## CUPRINSUL


*PROBLEMELE VREMII*

Pr. N. MUNTEANU MUNTMARG: Luna Prieteniei Romîno-Sovietice: Sprijinul popoarelor din Uniunea Sovietică în lupta pentru libertatea şi independenţa poporului romîn . . . . 679
Pr. SCARLAT PORCESCU: Zece ani de la revenirea uniţilor la ortodoxie (1948-1958) . . . . . 688
Pr. EMIL COLCERIU: Serbarea de la Alba Iulia cu prilejul împlinirii a 10 ani de la reîntregirea Bisericii Ortodoxe Romîne . . 695

*STUDII*
*TEOLOGIE BIBLICĂ*

Pr. Dr. STEFAN SLEVOACĂ: Harismele în Biserica primară . . 698

*TEOLOGIE ISTORICĂ*

VICTOR BRĂTULESCU: Vechi icoane şi fresce la Iaşi . . . 722

*TEOLOGIE SISTEMATICĂ*

Pr. Prof. CORNELIU SÎRBU: Creştinismul şi rasismul . . . 731

*TEOLOGIE PRACTICĂ*

Pr. Prof. LIVIU STAN: Vechile noastre pravile . . . . 745
Pr. Prof. I. ZUGRAV: Data serbării Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava . . . . . 763

*MATERIAL OMILETIC*

Pr. AL. ANDREI: Obligaţia preoţilor de a se spovedi . . . 770

*MONUMENTE BISERICEŞTI DE ARTĂ DIN CUPRINSUL MITROPOLIEI MOLDOVEI ŞI SUCEVEI*

Pr. PAUL MIHAIL: Biserica Înălţarea de la Mănăstirea Neamţu . 782

*FIGURI DIN VIAŢA BISERICEASCĂ A MOLDOVEI*

N. GRIGORAŞ: Mitropolitul Iacov I Putneanul (20 iunie 1719—15 mai 1778) . . . . . 791


(Continuare în pagina III a copertei)

# MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

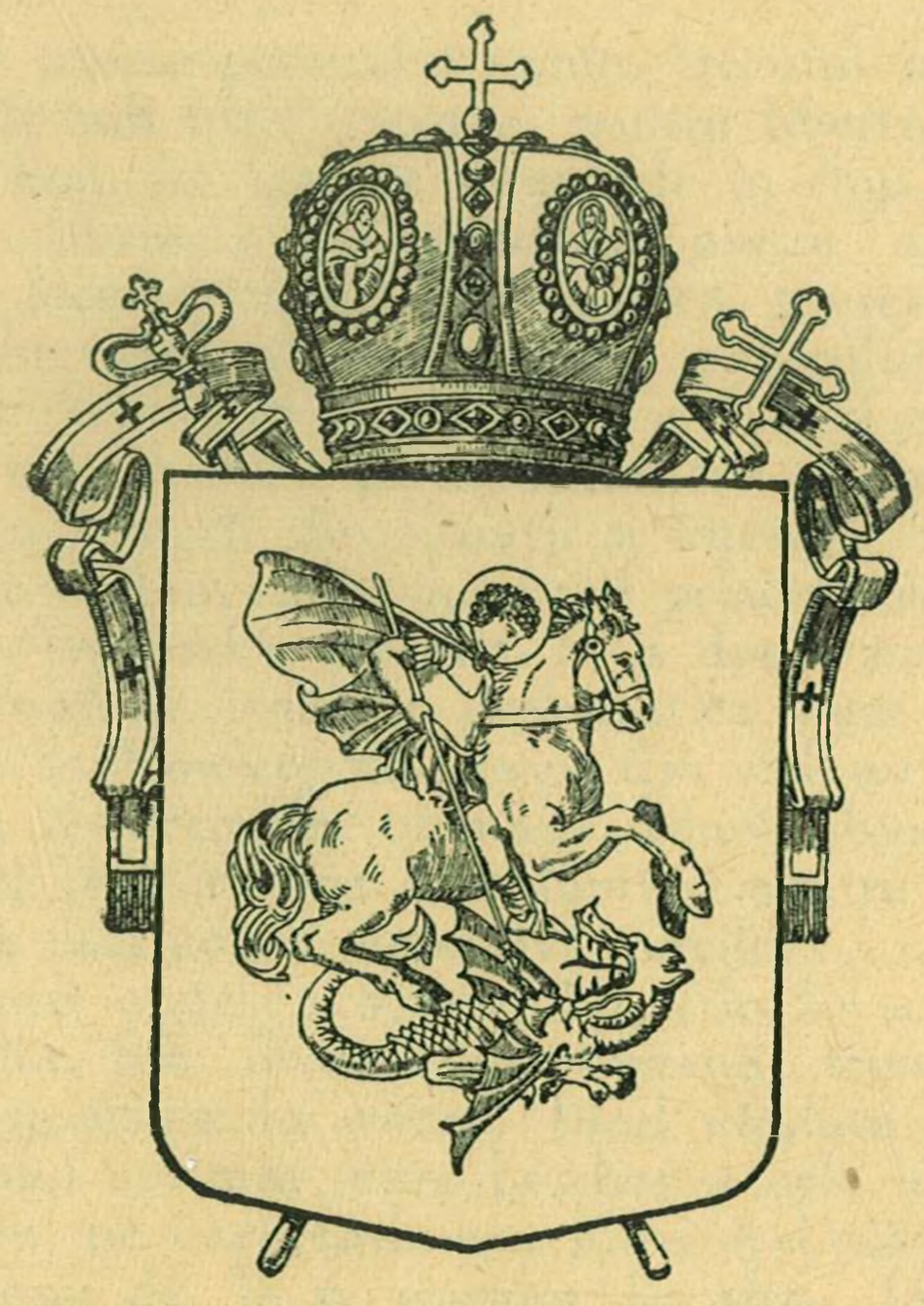

ANUL XXXIV, Nr. 9-10 SEPTEMBRIE-OCTOMBRIE 1958

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA
SFÎNTA ARHIEPISCOPIE A IAŞILOR, STR. ŞTEFAN CEL MARE, Nr. 46
I A Ş I

LUNA PRIETENIEI ROMÎNO SOVIETICE 1958

# SPRIJINUL POPOARELOR DIN UNIUNEA SOVIETICĂ ÎN LUPTA PENTRU LIBERTATEA ŞI INDEPENDENŢA POPORULUI ROMÎN

Cercetînd istoria poporului romîn, trecutul său de luptă pentru eliberarea sa de sub jugul otoman, pentru libertate, pentru dreptate şi un trai mai bun, un fapt se desprinde în chip luminos şi grăitor: aspiraţiile spre libertate ale poporului nostru au fost sprijinite de popoarele care locuiesc astăzi în Uniunea Sovietică. Rolul Rusiei în lupta pentru libertatea şi independenţa poporului romîn, de la întemeierea Ţărilor Romîneşti şi pînă azi, a fost şi este uriaş. Strînsele legături ce au existat între Ţările Romîneşti şi marea noastră vecină de la răsărit au izvorît din situaţii şi interese comune. Legăturile de prietenie ale moldovenilor cu marii principi moscoviţi au început în vremea lui Alexandru cel Bun. In a doua jumătate a secolului XV au fost stabilite legături diplomatice între romîni şi ruşi. In urma luptei de la Kosovopole, slavii din sud au fost învinşi. Serbia, ultima citadelă a cuceririlor otomane, fiind subjugată, nu mai rămăseseră la sud ţări creştine care luptînd pentru libertate şi independenţă, să se mai poată împotrivi turcilor.

Curînd după căderea Byzanţului, Moldova deveni vasală şi tributară turcilor. Sub dominaţia otomană, tronurile ambelor ţări romîneşti au fost scoase la mezat, fiind vîndute pretendenţilor care dădeau sultanului cel mai mare peşcheş şi cele mai groase bacşişuri, pe lîngă haraciul pe care ţara era silită să-l plătească. Aceste obligaţii care creşteau de la o domnie la alta, făceau să sporească birurile asupra celor mulţi. După căderea Byzanţului sub jugul otoman, în jurul Moscovei s-a făurit unirea Rusiei într-un singur stat centralizat. Către acesta şi-au îndreptat privirile popoarele peninsulei Balcanice. Voievozii romîni începură să apeleze tot mai des la ţarul Moscovei, pentru ajutor în lupta contra asupritorilor turci. Cînd Ştefan cel Mare va inaugura politica de autonomie a statului moldovenesc, înconjurat fiind pretutindeni de duşmani, el nu va găsi un aliat mai bun decît Rusia. In bună parte duşmanii Rusiei – stăpînii Poloniei, paşii Turciei şi Tătarii – erau şi duşmanii Moldovei. Ca şi Moldova, Rusia ducea cu toţi aceştia grele şi lungi războaie de apărare. Fiind în bune raporturi cu principii din Kiev, Olelkovicii, Ştefan cel Mare s-a căsătorit cu Evdochia, sora cneazului Simion Olelkovici, iar în 1483, Ivan al treilea şi-a căsătorit fiul, Ivan cel tînăr, – cu Elena, fiica lui Ştefan şi a Evdochiei – mărturie evidentă a apropierii lui Ştefan cel Mare de Rusia. In 1486, voievodul Ştefan

rugă pe Ivan al III=lea să se înarmeze contra turcilor care îi atacau ţara şi tindeau la cucerirea Europei. In acest sens Ivan se adresă lui Cazimir – regele Poloniei: «Dacă nouă nu ne=ar fi aşa departe şi ne=ar fi cu putinţă, din inimă am fi vrut să facem acest lucru şi să apărăm creştinătatea. Ştefan voievod a trimis la noi cu rugămin= tea să te înduplecăm să îl ajuţi; acei domni creştini care sînt aproape şi care pot face acest lucru, sînt datori să ocrotească şi să apere creştinătatea». Dar regele Poloniei visa să cucerească Mol= dova.... Ţarul rus Ivan al III=lea a împiedecat pe Alexandru cnea= zul Lituaniei, să dea ajutor regelui Albert al Poloniei, care plănuia cucerirea Moldovei: «şi tu frate, Alexandre, să ţii minte tratatul pe care l=am încheiat între noi şi în care scrie că prietenul nostru va fi şi prietenul tău, iar duşmanul nostru şi duşmanul tău, iar Ştefan Voevod se află cu noi în cuscrie şi prietenie şi acum noi îţi porun= cim să=ţi aduci aminte de tratatul încheiat între noi, ca tu, frate să nu mergi împotriva Moldovenilor (Vlahilor) şi să fii cu ei în pace». Strălucita victorie a lui Ştefan cel Mare de la Podul Inalt din 1475 = ca şi respingerea agresiunii turceşti din anul 1476 = în care era deopotrivă interesat şi poporul rus, au dus la garantarea independenţei Moldovei prin pacea cerută de Sultan şi au asigurat amînarea intrării ţărilor romîne în sistemul politic al dominaţiei otomane. În 1499, Ştefan Vodă ceru iarăşi ajutor de la ţarul Mos= covei împotriva turcilor. Dat fiind că în acea vreme cele două state nu aveau graniţe comune, Rusia cu toată bunăvoinţa, n=a putut să ajute pe Voievodul moldovean în mod direct, însă luptele lui Ivan al III=lea cu Polonia i=au dat lui Ştefan mînă liberă, pentru a lupta împotriva turcilor, iar faptul că armatele turceşti şi tatare erau ocupate cu războaiele din Moldova, i=a îngăduit lui Ivan să=şi con= solideze statul. După moartea Marelui Voievod Ştefan, ţara Mol= dovei a căzut sub ocuparea turcilor. Spre deosebire de epoca lui Ştefan cel Mare, însă, acum nu mai este vorba de apărarea inde= pendenţei, ci de cucerirea ei. Dorinţa de eliberare de sub apăsarea otomană se vede şi din actul de donaţie făcut de Petru Rareş mă= năstirii Hilandar de la Muntele Athos în 13 martie 1533: «iar dacă va binevoi Domnul Dumnezeul nostru în Troiţă slăvit şi preacins= tita Maica Domnului să=şi facă milă cu noi şi să ne mîntuiască din mînile celor de alt neam, nu numai acestea mai sus scrise vom da, ci şi mai multe».

Strînse legături au existat nu numai între Ştefan cel Mare şi Ivan al III=lea, ci şi între Mihai Viteazul şi Boris Gudunov, între Vasile Lupu şi cazacii hatmanului Hmelniţki, între Dimitrie Can= temir şi Petru cel Mare.

Ţarul Boris Gudunov, 1598=1605, l=a ajutat pe voievodul Mihai contra turcilor, trimiţîndu=i bani pentru nevoile sale de ordin militar şi în afară de aceasta, icoane şi podoabe bisericeşti. Cu venirea fanarioţilor, ţările romîneşti au simţit din greu pe grumazul lor du= blul jug al robiei: turcesc şi fanariot. Din pricina feluritelor biruri şi obligaţiuni în natură şi peşcheş pentru «Marea Poartă», suportate de mulţimea celor chinuiţi şi exploataţi, ţările romîne se numeau pe atunci «chelerul» sau «cămara de provizii a împărăţiei». Ţărănimea apăsată atît de explotarea internă, cît şi de cea otomană a răspuns prin diferite acţiuni de împotrivire pentru scuturarea jugului turcesc.

Această luptă, mai ales în secolele XVIII şi XIX a fost sprijinită de Rusia. Biserica noastră a fost alături de lupta poporului pentru scuturarea jugului străin. Cît de semnicative sînt cele arătate, în această privinţă, de cronicarii vremii!... «In 1679, Dosoftei, (învăţa=tul Mitropolit al Moldovei) aflat în drum spre Moscova, a repetat la Kiev că «Domnul Valah, în înţelegere cu toţi locuitorii valahi, l=a trimis pe el să roage pe marele principe să=i fie binevoitor şi să primească ocrotirea Domnului Moldovei cu toată «*ţara*» pe care turcii năzuesc s=o distrugă», iar în 1807, în timpul războiului ruso=turc, Mitropolitul Veniamin Costachi, s=a adresat generalului Apra=xin, în numele poporului moldovean, în vederea eliberării Moldovei de sub turci, aşa cum se întîmplase cu Georgia, cu Ucraina şi cu alte ţări.

Dintre oamenii învăţaţi din secolul al XVII şi al XVIII=lea, care au văzut în popoarele Rusiei pe adevăraţii prieteni şi salvatori, amintim pe spătarul Nicolae Milescu şi pe cronicarul Ioan Neculce. Nicolae Milescu a subliniat în cartea sa Hresmologhionul (în care autorul face o interpretare despre cele patru monarhii universale după profeţiile lui Daniil) că «numai mîna puternică a domnitorului rus va elibera Moldova şi popoarele balcanice de jugul tiraniei turceşti», iar cronicarul Neculce în Letopiseţul său, dorind independenţa Moldovei, îşi exprimă ura faţă de turci şi faţă de creaturile lor: fanarioţii: «Focul îl stîngi, apa o iezeşti şi o abaţi pe altă cale, vîntul cînd bate te dai în lături şi te vîri într=un adăpost, soarele intră în nori, noaptea cu întunerecul trece şi se face ziuă, iar la greci şi turci milă sau smerenie, sau dreptate, nici unele de acestea nu sînt!... Marele împărat al Muscalilor se sileşte să scoată această ţară din robie de sub mîna turcilor şi nu=i trebuie nimica de la dînsa să ieie». Şi într=adevăr cînd trupele ruseşti au fost trimise în ajutorul lui Dimitrie Cantemir să lupte în satul Stălineşti pe Prut împotriva turcilor, Petru cel Mare spunea în scrisoarea sa către co=mandantul trupelor ruseşti – generalul Seremetiev: «intrînd în Mol=dova, să se ordone în armată sub pedeapsa cu moartea ca să nu se ia nimic de la creştini, nici vite, nici pîine, fără ordin şi fără bani iar locuitorii să nu fie vătămaţi întru nimic şi să se poarte prieteneşte». Este fapt semnificativ că în vremea războiului purtat de Rusia împotriva turcilor între anii 1787=1792, Rusia a propus Austriei înfiinţarea la gurile Dunării, a unui stat independent, cu numele de Dacia. În tratatul de alianţă ruso=austriac se spuneau următoarele privitor la noul stat romînesc: «acest stat, cunoscut odi=nioară sub numele de Dacia, s=ar putea alcătui din ţinuturile Mol=dovei şi Munteniei sub un suveran de religie ortodoxă, pe persoana şi credinţa căruia cele două curţi imperiale s=ar bizui: stat pe de=plin independent, fără să poată fi vreodată alipit la Rusia sau la Austria. De asemenea, imperiile noastre nu vor consimţi niciodată ca acest stat să cadă sub dependenţa altor puteri». In luptele cu turcii, Austria se grăbi să încheie o pace separată cu ei (la Sistov) rupînd alianţa cu Rusia, tocmai pentru a împiedeca realizarea punc=telor introduse de aceasta în tratatul semnat. Rămaşi singuri în luptă, ruşii reuşesc sub comanda lui Suvarov să zdrobească armatele turceşti la Focşani şi Vadul Rîmnicului, impunînd turcilor prin pacea de la Iaşi (1798) respectarea tuturor tratatelor anterioare în favoarea

Principatelor. Numele viteazului general Suvarov a rămas viu în inima poporului nostru. Comuna Plăineşti, de prin părţile Rîmnicului Sărat, pe unde s=au luptat oştile Rusiei trădate de Austria, poartă azi numele de Suvarov. Totuşi nici după războaele purtate de ruşi şi romîni împotriva turcilor în tot cursul veacului al XVIII, elibera= rea ţărilor romîneşti nu devine fapt împlinit.

In secolul al XIX poporul romîn scutură cu ajutorul Rusiei ju= gul otoman. Prin pacea de la Adrianopol, 14 septembrie 1829, cea mai mare parte a îngrădirilor care întîrziau mişcarea internă de eliberare au fost îndepărtate. Tratatul de la Adrianopol şi protec= toratul rusesc de cinci ani care i=a urmat, au pus bazele unei rapide dezvoltări a Principatelor în domeniile: politic, economic şi cultural. La începutul secolului al XIX=lea Principatele noastre se găseau într=o situaţie jalnică, datorită asupririi turceşti. La aceasta se mai adăuga exploatarea sîngeroasă a poporului de către marea boerime, care îşi înăsprise procedeele după răscoala lui Tudor Vladimirescu din 1821, înăbuşită tot cu ajutorul vechilor lor protectori: *turcii*. Ca o consecinţă a tratatului de la Adrianopol, Principatele romî= neşti au devenit din state vasale, state de sine stătătoare, sub su= veranitatea Turciei şi protecţia Rusiei.

În urma acestui tratat Moldova şi Muntenia «a căror prospe= rare o garantează Rusia, se vor bucura de liberul exerciţiu al cul= tului lor, o deplină siguranţă, o ocîrmuire naţională şi neatîrnată şi o nemărginită libertate a comerţului».

Tratatul de la Adrianopole a înlăturat monopolul turcesc asu= pra comerţului nostru extern, a grăbit transformările economice şi sociale din ţările comune. Deopotrivă de însemnat este apoi protec= toratul rusesc asupra Principatelor. În timpul său se introduce în locul vechilor stări de anarhie o constituţie scrisă, cunoscută sub numele de Regulamentul Organic, despre care Neculai Bălcescu scria că este un instrument de progres. El recunoscu în drept principiul li= bertăţii comerciale, al separării puterilor judecătoreşti, administrative şi legiuitoare şi introduse regimul parlamentar». Ca urmare a pre= ţiosului ajutor dat de Rusia în lupta pentru *libertate* şi *indepen= denţă*, ţările romîneşti plătesc numai un tribut anual către sultan. O deosebită însemnătate pentru dezvoltarea ţărilor noastre a avut revoluţia din 1848 care a dus, în mod firesc, la actul unirii Ţării Romîneşti cu Moldova, în 1859. Stînd alături de poporul romîn, Rusia nu a părăsit nici de data aceasta vechile poziţii. Unirea Principatelor ea o ceruse de altfel Austriei şi în 1787 şi o recunoscuse ca o necesitate prin articolele 425 şi 426 din Regulamentul Organic. La conferinţa ce a avut loc la Paris, unde s=a discutat îndelung Unirea Principatelor, Rusia a susţinut: 1) dreptul ca principatele să poată încheia tratate; 2) Nicio putere să nu poată interveni direct sau prin intermediul Turciei în principate; 3) Principatele să rămînă unite şi după moartea lui Cuza, dacă ele doresc aceasta. Datorită hotărîrii cu care aceste puncte au fost susţinute de Rusia şi Franţa, Unirea Principatelor a devenit curînd un fapt împlinit (1859). Bur= ghezia, tînăra clasă muncitoare precum şi ţărănimea îşi dădea seama că economia ţării nu se va dezvolta pînă cînd nu va fi sfărîmată definitiv suzeranitatea faţă de sultan. Elementele înaintate ale burgheziei au încercat să alcătuiască încă din 1866 o alianţă cu

celelalte popoare subjugate de turci, pentru ca încătuşarea otomană să fie sfărîmată printr=o cooperare comună şi frăţească. Dar inter=venţia unor state din centrul şi apusul Europei, în frunte cu Anglia, au împiedecat alcătuirea acestui front comun. Din această pricină, Turcia a înfrînt cu uşurinţă şi rînd pe rînd răscoalele din Serbia, Muntenegru, Bosnia şi Herţegovina izbucnite în 1875, ca şi răscoala bulgarilor din 1876. In faţa acestei situaţii, Romînia şi=a dat seama că singura cale ce duce la independenţă este colaborarea largă şi directă cu Rusia, prietena sinceră şi de totdeauna a poporului romîn.

Anglia a sprijinit din răsputeri putredul Imperiu Otoman, unde ea avea interese economice. Austro=Ungaria era de asemeni protiv=nică eliberării popoarelor din Balcani, deoarece aceasta ar fi însem=nat încurajarea la lupta de eliberare a popoarelor subjugate de Imperiul Habsburgic.

Statul rus, interesat şi hotărît să sfărîme puterea otomană, în aprilie 1877, declară război Turciei. La 4 aprilie 1877, guvernul romîn a încheiat cu Rusia o convenţie prin care se statornicea tre=cerea armatelor ruseşti prin Romînia, hotărînd ca toate cheltuielile cerute de aprovizionarea armatei prietene să cadă în sarcina Rusiei. Convenţia încheiată la Livadia în Crimeia a fost semnată, din partea ţării noastre, de către Mihail Kogălniceanu, ministru de ex=terne, adept al intrării Romîniei în război alături de Rusia. Ca urmare a acestui tratat, armatele ruseşti trec Prutul, în ziua de 11 aprilie 1877. Cu acest prilej ducele Nicolae, Comandantul suprem al armatelor ruse, dînd o proclamaţie către romîni, subliniază inte=resul tradiţional şi statornicul sprijin al Rusiei, ca şi faptul că poporul romîn şi poporul rus şi=au vărsat sîngele peutru aceeaşi cauză. Pro=clamaţia se încheie astfel: «Romîni, strămoşii noştri şi=au vărsat sîngele pentru libertatea voastră, de aceea ne socotim în drept a vă cere concursul pentru armata care trece prin ţara aceasta, spre a da mînă de ajutor, chinuiţilor creştini de peste Dunăre, a căror nenoro=cire a atras nu numai compătimirea Rusiei ci chiar a Europei întregi».

La 29 aprilie 1877 Romînia prin corpurile ei legiuitoare – declară că se găseşte în război cu Turcia, alături de Rusia. La acţiunile militare iau de la început parte şapte corpuri de armată ruseşti, iar din august 1877 iau parte şi patru divizii romînesti.

La 9 mai 1877 Romînia s=a declarat independentă prin rupe=rea legăturilor cu Poarta. Mihail Kogălniceanu – ca ministru de ex=terne – a ţinut discursul său plin de elocvenţă în Camera deputaţilor, urmat de votarea unei moţiuni în care se spune: «Camera.., ia act că rezbelul între Romînia şi Turcia, că ruperea legăturilor noastre cu Poarta şi independenţa absolută a Romîniei au primit consacrarea lor oficială».

Grupurile de est şi de sud ale armatei ruse înaintează rapid de=alungul Mării Negre şi ocupă trecătorile Balcanilor. Grupul de vest este oprit însă mai mult timp de către generalul Osman Paşa, în faţa Plevnei, o cetate foarte întărită şi însemnată pentru viitoarele operaţii spre Constantinopol. Ea va cădea abea după 90 de zile de asediu, prin acţiuni comune ale grupului de armate ruse din est şi ale armatei romîne.

Odată Plevna cucerită, armatele ruseşti trec Balcanii şi ajung sub zidurile Constantinopolului.

Învinsă în acest război, Turcia este silită să renunţe, după patru secole şi jumătate, la suzeranitatea asupra Romîniei şi la orice alte privilegii, recunoscînd completa ei independenţă. Pacea s=a încheiat în 1878 la San Stefano, lîngă Constantinopol. Prin acest tratat s=a recunoscut, în afară de independenţa Romîniei şi independenţa Serbiei şi Muntenegrului. Bulgaria a devenit un stat autonom în interior, dar vasală mai pe departe faţă de Imperiul Otoman.

Tratatul de la San Stefano nu a fost însă pe placul Angliei şi Austro=Ungariei. Ele au cerut revizuirea lui. In acelaşi an se întruneşte la Berlin congresul marilor puteri europene, care elaborează tratatul de la Berlin, prin care au mai fost reduse cuceririle popoarelor din Balcani, menţinînd în picioare Imperiul Otoman. Totuşi, tratatul de la Berlin a trebuit să recunoască independenţa Romîniei, Serbiei şi Muntenegrului. Ceea ce nu se putuse face în 1711 la Stănileşti în vremea lui Dimitrie Cantemir şi Petru cel Mare, se săvîrşea la 166 de ani de la prima bătălie în care armatele ruso=romîne colaborează pentru obţinerea independenţei Romîniei.

Războiul din 1877 «a grăbit prăbuşirea imperiului Otoman, cel mai putred şi mai înapoiat imperiu feudal din Europa şi a creiat condiţii favorabile luptei de eliberare a poporului nostru şi a altor popoare vasale Turciei».

Într=o caldă şi frăţească dragoste soldaţii romîni, bulgari şi ruşi şi=au vărsat sîngele pe cîmpiile Bulgariei în 1877. Zeci de mii de eroi romîni, bulgari şi ruşi dorm somnul de veci în cimitirile de pe meleagurile Bulgariei. Plevna, Grivita, Smîrdan, Rahova şi Nicopole, au intrat pentru totdeauna în patrimoniul sfînt al istoriei luptelor comune duse de popoarele romîn=rus şi bulgar pentru libertate şi independenţă. Cu litere de aur vor rămîne înscrise în cartea eroilor patriei noastre, numele maiorului Gh. Şonţu, al căpitanului Valter Mărăcineanu, al sergentului Ion Frîncu, al soldatului Ion Grigore şi al multor altora. Poeţii V. Alecsandri, Gh. Coşbuc, scriitorul Mihail Sadoveanu şi alţii au cîntat în versuri şi au descris vitejia luptătorilor de la 1877.

Pictori de seamă au imortalizat frăţia de arme romîno=ruso=bulgară. Momentele dramatice din timpul luptelor au fost redate plastic în picturile lui N. Grigorescu: «Atacul de la Smîrdan», «Sentinela», «Dorobanţul» etc., în tablourile lui Sava Henţia: «Intîlnirea», «Trecerea Dunării» etc. În «Intîlnirea», Sava Henţia a concretizat frăţia de arme ruso=romînă, simbolizată prin gestul elocvent al celor doi ofiţeri de cavalerie rus şi romîn, care=ş strîng cu căldură mîinile în faţa ostaşilor. N. Grigorescu trăind experienţa războiului cot la cot cu soldaţii, cunoscîndu=i de aproape pe aceşti adevăraţi făuritori ai istoriei», le=a închinat, cum spune Al. Vlahuţă – toată admiraţia sufletului său. Tabloul «Atacul de la Smîrdan» ilustrează calităţile supreme ale luptătorului romîn de la 1877 şi de totdeauna: curajul fără margine, spiritul de sacrificiu pentru libertatea Patriei – pentru cucerirea dreptăţii. Subliniem însă că dacă poporul romîn a susţinut cu jertfa sa neprecupeţită războiul pentru independenţa Patriei din 1877, apoi unele clase şi categorii sociale de atunci au fost în mare măsură împotriva acestui război. Fracţiunea burgheză de sub conducerea lui Mihail Kogălniceanu şi radicalii lui C. A. Rosetti s=au pronunţat pentru război contra Turciei alături de Rusia. Alţii erau

inconsecvenţi sau ezitau să ia o atitudine hotărîtă. Marii latifundiari reprezentaţi de partidul conservator, în frunte cu prinţul Dimitric Ghica, – înfricoşaţi de cuceririle poporului, de revendicările lui, după sfîrşitul războiului – erau pentru neutralitate sau chiar pentru ocuparea «preventivă» a ţării de către armatele austro-ungare. Regele Carol I şi cei mai mulţi prieteni ai săi din rîndul burgheziei, fiind legaţi de ţările capitaliste din apus, în special de Anglia şi Germania, nu voia să lupte pentru independenţa naţională. La şedinţa consiliului de coroană din 1 aprilie 1877, prinţul Dimitrie Ghica declară că «ar fi bine ca guvernul romîn să intervină la marele puteri din Apus şi să ceară ocuparea ţării de către trupele străine».

Acesta este adevărul istoric. Tara noastră şi-a cîştigat independenţa de stat prin eroismul şi sîngele vărsat de ostaşii ruşi şi ostaşii romîni, în lupta lor comună împotriva asupritorilor turci. Accentuăm însă că ţara noastră nu şi-a dobîndit în 1877 o adevărată independenţă. Înăbuşirea în sînge a răscoalelor ţărăneşti de mai tîrziu au dovedit cum au înţeles clasele exploatatoare să răsplătească pe cei care au dat cel mai mare tribut de sînge în războiul pentru neatîrnarea ţării din 1877. Cercurile conducătoare din Romînia, spre sfîrşitul veacului al XIX încep să se îndepărteze de Rusia. In 1883 ele au aderat la Tripla Alianţă care purta un caracter curat antirusesc. Cucerind însemnate poziţii economice şi politice în Romînia, Germania imperialistă nu reuşeşte totuşi să antreneze ţara noastră alături de ea în primul război mondial. După o serie de osciliaţii, Romînia intră în 1916 în război de partea Marii Antante, alături de Rusia. Urmînd o tradiţie inaugurată în bătălia de la Stănileşti pe Prut în 1711 şi continuată apoi în toate războaiele ruso-turce, soldaţii ruşi şi romîni luptă din nou alături împotriva unui duşman puternic, care invadează o parte însemnată a teritoriului Romîniei. Slab înarmată şi redusă ca număr pentru frontul ce-l avea de apărat, armata romînă nu putea face faţă cu succes masivelor atacuri germane. Greul apărării a căzut şi de astă dată asupra trupelor ruseşti. In ianuarie 1917 acestea ţineau aproape 90% din frontul romînesc, dînd armatei romîne răgazul necesar pentru a se reface după dezastrul retragerii din decembrie 1916. In acest timp armata aliată de la Salonic stătea inactivă. Numai cu ajutorul efectiv al Rusiei, care a oprit înaintarea germană în Moldova, armata noastră s-a putut reface, fiind capabilă apoi de a cîştiga cele mai glorioase bătălii din acel război care au culminat cu bătăliile de la Oituz, Mărăşti şi Mărăşeşti. In felul acesta Romînia a fost în stare să nimicească tratatul oneros pe care îl impusese Germania, vremelnic învingătoare, prin pacea separată de la Buftea. In bătălia de la Mărăşeşti, ostaşii romîni şi ruşi au dat pildă de eroism şi jertfă comună. Aici, trupele ruseşti au dat un greu tribut de sînge în lupta crîncenă pe viaţă şi pe moarte: 26 de mii de ostaşii ruşi, din corpul 7 şi 8 au căzut biruitori pentru zdrobirea cotropitorilor Patriei noastre. In mausoleul eroilor de la Mărăşeşti, alături de osemintele viteazului general romîn Eremia Grigorescu şi osemintele multor eroi necunoscuţi, se află mormîntul şi osemintele viteazului general maior Feodor Alexandrovici Colocaev, cu inscripţia «General Maior Feodor Alexandrovici Colocaev-comandantul corpului 8

artilerie rusă ; recunoştinţă pentru modul strălucit cum a condus focul artileriei în bătălia de la Mărăşeşti, în august 1917. Recunoştinţă adîncă».

In octombrie 1917 în Rusia au avut loc schimbări politice şi sociale de însemnătate epocală. Smulgîndu=se din rîndul ţărilor im= perialiste, popoarele din Rusia ţaristă instaurau un regim popular sovietic, rupînd hotărît cu toate practicile imperialiste în relaţiile dintre state şi inaugurînd o nouă politică externă, bazată pe res= pectarea libertăţii şi suveranităţii tuturor popoarelor mici sau mari. Părăsind o politică tradiţională şi o prietenie verificată timp de secole conducătorii Romîniei s=au înfeudat după primul război mon= dial tot mai mult imperialismului care de la început nu a putut vedea cu ochi buni eliberarea popoarelor sovietice şi mersul lor spre progres. Infeudată imperialismului de către conducătorii ei, Romînia a fost prima şi singura ţară dintre ţările vecine cu U.R.S.S. care a refuzat să ia parte la conferinţa pentru dezarmare ce s=a ţinut la Moscova în ziua de 2 decembrie 1922. Mai mult, ea a avut ati= tudine de ameninţare faţă de Uniunea Sovietică.

Ziua de 23 august 1944 – ziua eliberării Romîniei de sub jugul fascist – a marcat o cotitură radicală în viaţa şi în destinele po= porului romîn. Cei 14 ani care s=au scurs de la 23 august 1944 au fost ani de luptă şi eforturi pentru făurirea unei orînduiri sociale în care poporul să se bucure de o viaţă tot mai bună şi mai fericită. Marele prefaceri politice, economice şi sociale înfăptuite în acest scurt răstimp au schimbat înfăţişarea patriei, poziţia ei în lume, si= tuaţia şi viaţa oamenilor muncii. Patria noastră a făcut un ade= vărat salt de la starea de înapoiere culturală şi economică în care se afla – la ţara înfloritoare de astăzi, cu o industrie puternică şi o agricultură în plină dezvoltare.

Poporul romîn îşi dă seama că independenţa ţării cucerită da= torită sprijinului neprecupeţit şi statornic al popoarelor din Uniunea Sovietică nu se va putea păstra în viitor decît în alianţa sa cu Uniunea Sovietică. Poporul romîn ştie că «alianţa şi prietenia de nezdruncinat cu Marea Uniune Sovietică constituie cu adevărat chezăşia independenţei şi securităţii statului nostru, că în membrii puternicei familii a popoarelor din lagărul socialist are prieteni de nădejde». Lupta Uniunii Sovietice pentru pace, pentru coexistenţa paşnică şi întrecerea economică a statelor cu sisteme sociale diferite, corespunde intereselor vitale ale majorităţii covîrşitoare a oamenilor, indiferent de deosebirile existente în orînduirile sociale, convingerile politice şi credinţele religioase. «Independenţa naţională dobîndită de poporul romîn prin lupte grele, stă azi la temelia progresului economic şi cultural al întregii ţări. Ea stă la temelia politicii sale externe de coexistenţă paşnică, deoarece noi pornim de la convin= gerea că relaţii cu adevarat sănătoase nu pot exista decît între state ce=şi respectă reciproc independenţa naţională».

Această concepţie proprie statelor socialiste, este diametral opusă concepţiei şi practicei cercurilor imperialiste agresive care au transformat încălcarea independenţei naţionale şi imixtiunea în afa= cerile interne ale altor state într=un principiu fundamental al poli= ticii lor externe.

Actual este şi astăzi adevărul mărturisit de Maxim Gorki în

articolul «Rusia Sovietică şi popoarele lumii» scris în 1918: «... Şi iată că acum inimile şi privirile tuturor popoarelor, tuturor oamenilor muncii din lumea întreagă, sînt atrase de poporul rus. Toţi îşi îndreaptă privirile spre poporul rus, cu încrederea neclintită că el va îndeplini, cu demnitate şi tărie, rolul ce şi l-a luat, rolul unei forţe uriaşe care eliberează lumea din lanţurile ruginite ale trecutului».

Cercurilor imperialiste interesate în cursa înarmărilor, în experienţa armelor atomice şi în războaie agresive li se opun statele şi popoarele însufleţite de sarcina nobilă de a pune frîu organizatorilor de aventuri militare, de a feri omenirea de noi sacrificii şi distrugeri incalculabile. Creşterea generală a mişcării partizanilor păcii leagă mîinile agresorilor, înfrînează dezlănţuirea unui nou război. Lupta pentru pace reprezintă lupta pentru libertate, pentru independenţa popoarelor, pentru baza morală a lumii de mîine, pentru aşezarea unei vieţi de prosperitate şi bună înţelegere.

Slujitorii şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Romîne cunosc legăturile de prietenie care au existat în trecut între poporul romîn şi popoarele ce trăiesc astăzi în Uniunea Sovietică, între Bisericile Ortodoxe rusă şi romînă şi sînt hotărîţi să muncească pentru întărirea şi adîncirea acestei prietenii, chezăşia progresului, fericirii şi a păcii.

*Pr. N. MUNTEANU MUNTMARG*

## BIBLIOGRAFIA CONSULTATĂ

— Despre legăturile dintre Moldova şi Statul Moscovit de sec. XV-XVIII de I. Cehan, în Analele Rom. Sovietice nr. 1/1946.
— Descrierea Moldovei de Dimitrie Cantemir, Buc. 1923.
— Letopiseţele ţării Moldovei vol. II Buc. 1872 ediţia M. Kogălniceanu.
— Contribuţii la relaţiunile dintre Moldova şi Ucraina în vec. al XVIII de I. Nistor, Bucureşti 1932.
— Acte şi documente privitoare la renaşterea romînilor vol. I de D. Sturza şi Ghenadie Petrescu.
— Istoria Modernă şi Contemporană pentru cl. VII, Editura de Stat 957.
— Bucureştii de altă dată 1871-1884 vol. I de T. Bacalbaşa.
— Contribuţia Rusiei în lupta pentru independenţă a poporului romîn de I. Al. Stoianovici, Editura Eminescu 1946.
— 80 de ani de la proclamarea independenţei Romîniei de Prof. Acad. P. Constantinescu Iaşi, în Scînteia 3901/1957.
— Independenţa R.P.R. garantată de U.R.S.S. Centrul de documentare A.R.L.U.S. Cartea nr. 40/1948
— Chivu Stoica, Preşed. Consiliului de Miniştri: discursul de la radio publicat în Scînteia 3901/1957.
— Maxim Gorki, Albina nr. 490/1957.
— Prietenia cu U.R.S.S. Centru de documentare Cartea 37/1948.
— 9 mai 1945 de Aurel Baranga — Contemporanul 19/1957.

# ZECE ANI DE LA REVENIREA UNIŢILOR LA ORTODOXIE (1948-1958)

Anul 1948 va rămîne în istoria vieţii religioase a romînilor ca un an de care se leagă revenirea credincioşilor, foşti greco=catolici, la Biserica strămoşească. Acest fapt de importanţă epocală s=a implinit în codiţiunile noi de libertate religioasă din patria noastră.

Fără nici o îndoială revenirea credincioşilor foşti greco=catolici în frunte cu cei mai mulţi dintre preoţii şi protopopii lor la sînul Bisericii mame a prilejuit atît în Biserica Ortodoxă Romînă cît şi în toată Ortodoxia sentimente de bucurie şi de aleasă mulţumire religioasă deoarece nimic nu este «mai plăcut şi mai frumos decît a locui fraţii împreună».

Faptul împlinit în octombrie 1948 – revenirea – a strîns laolaltă pe credincioşii romîni aşa cum erau ei în marea şi impunătoarea lor majoritate înainte de 1700. Este bine ştiut, aceasta o confirmă documentele şi tradiţiile noastre că romînii de pretutindeni mărturiseau, înainte de 1700, «cu o gură şi cu o inimă» aceeaşi credinţă, aşa cum fusese statornicită şi predicată de Mîntuitorul Hristos şi aşa cum fusese răspîndită în toată lumea de Sfinţii Apostoli şi de Sfinţii Părinţi ai Bisericii prin scrierile lor şi prin hotărîrile lor comune.

Fie de la misionarii greco=iliro=traci sau latini, fie de la episcopii din jurul Dunării, strămoşii noştri au primit cuvîntul lui Dumnezeu nestricat de interese, scopuri şi pasiuni omeneşti. Incă din cele dintîi veacuri ale existenţei sale poporul nostru dreptcredincios a avut aceleaşi manifestări şi aceleaşi forme liturgice, aceleaşi cuvinte pentru noţiunile esenţiale de credinţă şi teologie creştină, aceleaşi rînduieli morale care au întărit pietatea în gîndirea şi în atitudinile acestui dreptmăritor popor. Pe, aproape, toată suprafaţa pămîntului locuit de strămoşii noştri, cu năzuinţa stăruitoare după linişte, împăcare, mîntuire, ei şi=au înălţat «biserici şi mănăstiri» asemănătoare ca formă şi stil, în care lăudau şi proslăveau pe Dumnezeul milelor, al îndurărilor şi al iubirii de oameni.

De la popoarele slave din sudul Dunării, mai apoi de la pravoslavnica şi puternica Biserică rusă, credincioşii romîni de pretutindeni şi=au îmbogăţit rînduielile şi aşezămintele lor liturgice şi au primit, printr=un proces de influenţă numeroasele cuvinte slave, privind, în special, organizarea vieţii lor bisericeşti. Ca într=o familie unită, credincioşii romîni în frunte cu păstorii lor, preoţi şi episcopi, fie că erau din părţile Maramureşului, Severinului sau Feleacului, fie că erau de la Rîmnic, Tîrgovişte sau Bucureşti, de la Suceava sau Iaşi

se cunoşteau, se înţelegeau şi se ajutau ca fraţii în cea mai desă=vîrşită armonie. Incercările celor potrivnici de a destrăma şi dis=truge unitatea turmei dreptmăritoare izbuteau cu mare greutate deoa=rece credincioşii romîni îşi păstrau cu sfinţenie învăţătura reli=gioasă şi tradiţiile lor bisericeşti. Cele dintîi manuscrise şi tipărituri bisericeşti romîneşti erau deopotrivă căutate de toţi credincioşii ro=mîni. Se cunosc numeroase cazuri de cărţi religioase care au circulat din Banat în Moldova şi de aici în Tara Romînească. Cărţile ro=mîneşti de cult sau de învăţătură au fost un factor pozitiv în pro=cesul de afirmare a unităţii naţionale şi de cimentare a conştiin=ţei ortodoxe romîneşti. Ele au păstrat neştirbită conştiinţa şi unita=tea ortodoxă atît în provinciile de dincoace de munţi unde per=sista pericolul musulman ca o primejdie permanentă pentru Biserica Ortodoxă cît şi în Ardeal unde catolicismul şi cultele noi, protes=tante, călăuzite, mai curînd, de tendinţe extrareligioase – conside=raţiuni economice şi politice – constituiau pentru ortodoxie o gravă şi reală primejdie. Deşi, de multe ori, din cauza grelelor condiţiuni politice Patriarhia ecumenică nu=şi putea îndeplini îndatoririle sale canonice, Bisericile Ortodoxe Romîne, au păstrat tot timpul legătu=rile tradiţionale cu acest important centru bisericesc, simbol al uni=tăţii şi ecumenicităţii ortodoxe.

Ortodoxia în condiţiunile din trecut a influenţat într=o mare măsură viaţa sufletească atît a credincioşilor romîni de peste munţi cît şi a celor de dincoace de Carpaţi. Ospitalitatea, dragostea fră=ţească, evlavia, spiritul de toleranţă, respectul pentru credinţa altuia sînt sentimente şi stări sufleteşti la dezvoltarea cărora a contribuit acelaşi duh ortodox la toţi romînii.

Aşa zisa unire religioasă din anul 1700 care a fost pregătită şi în cele din urmă împlinită prin folosirea celor mai neomeneşti procedee, prin silnicie şi înşelăciune, este o rană gravă şi dureroasă în istoria vieţii religioase a romînilor. Iată de ce actul din octom=brie 1948 este un act de reparare a unei nedreptăţi umilitoare, un act prin care s=a şters pata cea mai ruşinoasă din viaţa Bisericii creştine.

Se împlinesc peste 260 de ani de cînd papalitatea cu ajutorul iezuiţilor, a curţii imperiale de la Viena şi a nobililor din Ardeal, a început asaltul împotriva Bisericii Ortodoxe din Ardeal, împotriva conştiinţei religioase a romînilor de peste munţi, asalt care avea să ducă la dezbinarea între fraţi. Procedeele şi metodele de tristă amintire folosite de atîtea ori în istoria papalităţii mai cu seamă pentru înşelarea şi atragerea creştinilor ortodocşi cu nesocotirea evi=dentă a învăţăturilor Mîntuitorului Hristos, au fost folosite şi în preajma anului 1700 în Ardeal, pentru atragerea credincioşilor ro=mîni ortodocşi la catolicism.

Cercetătorul obiectiv al evenimentelor premergătoare aşa nu=mitei uniri din 1700, dezinteresat, nestăpînit de pasiuni sau conside=raţiuni confesionale va ajunge, negreşit, la concluzia logică, că acţiunea de atragere a credincioşilor ortodocşi romîni n=a avut la originea ei sentimente superioare sau convingeri religioase temeinice. Nu poate fi vorba aşa cum spunea un profesor de teologie «de unire propriu zisă, ca înţelegere dezinteresată lumeşte, ca revenire la bunele sen=timente creştine care legau pe credincioşii de altă dată, ca revenire

la doctrina comună Bisericii mai vechi» (T. M. Popescu, Cum s=au făcut «unirile» cu Roma, Ortodoxia, Nr. 2=3, aprilie=septembrie 1949). Motivul determinant al tuturor iniţiativelor şi al tuturor acţiunilor împlinite de papalitate în ce priveşte unirea cu Biserica Ortodoxă a fost ca şi altă dată calculul politic. Preocuparea aceasta se desprinde limpede din istoria aşa numitelor relaţiuni ale papalităţii cu Biseri=cile Ortodoxe.

Bazîndu=se pe falsa construcţie a primatului Sf. Petru, conside=rîndu=se moştenitoarea imperiului roman, apus în veacul V, urmărind un fel de mesianism latin, papalitatea s=a îndepărtat tot mai mult de linia spirituală a învăţăturilor religioase ale Mîntuitorului Hris=tos şi a alunecat cu voie liberă şi conştiinţă într=o orientare cezaro=papistă clar vădită în încheegarea şi organizarea unui patrimoniu temporal şi în «certurile» binecunoscute în istorie pe care le=a avut cu diferiţi conducători politici. Dacă împăraţii bizantini, constrînşi de situaţiile grele politice din veacurile XII=XV doreau unirea religi=oasă, întrucît vedeau în eventualitatea împlinirii ei salvarea – pro=blemele pur religioase, interesau mai puţin – papii gîndeau şi consi=derau aceste iniţiative de pe poziţii politice şi nicidecum din poziţi=unea lor de episcopi ai Bisericii lui Hristos. Dacă unii dintre patri=arhii răsăriteni acceptau unirea aşa cum o dorea papalitatea ajun=geau la această concluzie îndemnaţi de socotelile politice ale împă=ratului bizantin şi ale Romei papale. Aşa de evidente erau preocu=pările politice şi economice ale papalităţii şi ale cruciatelor occiden=tale, amintesc numai de urmele dureroase ale cruciadei a IV=a, în=cît credincioşii din Constantinopol, la jumătatea sec. XV preferau turbanul turcesc, pălăriei de cardinal. Preocuparea politică şi confe=sională, nu cea a dragostei creştine se constată şi la formaţiile că=lugăreşti, franciscani, dominicani, iezuiţi şi la formaţiile militare că=lugăreşti, teutoni, ioaniţi, care au fost trimise între «schismatici» cu scopul de a=i cîştiga la doctrina Bisericii romane, bineînţeles întîi pe «domni», «doamne» şi «domniţe» şi apoi pe credincioşii ortodocşi. Chiar «unirile» încheiate în 1596 la Lwow, cu armenii din Galiţia, în 1648 la Muncaci cu Biserica Ortodoxă din Ungaria (Rusia subcarpatică), între 1640=1654 cu o parte a credincioşilor din Croaţia şi Muntene=gru, în 1686 la Gherla cu Armenii din Ardeal, au fost iniţiate şi împlinite pe temeiul unor consideraţiuni şi scopuri politice, între care cel mai esenţial era deznaţionalizarea ortodocşilor prin pierderea credinţei strămoşeşti.

Ca şi celelalte «uniri» şi «unirea» din 1700 a unor preoţi şi cre=dincioşi romîni cu Biserică romană s=a efectuat datorită într=o neîn=semnată măsură propagandei iezuiţilor şi în mai mare măsură pro=misiunilor de îmbunătăţire a situaţiei materiale a romînilor, promisi=uni făcute de curtea imperială de la Viena. Şi în împrejurarea aceasta factorul hotărîtor a fost, ca de obicei, cel politic.

După înfrîngerea Turcilor în 1683 la Viena, drumul austriaci=lor spre Ungaria şi Ardeal era deschis. Numai la cîţiva ani de la acest important moment, considerat în istorie ca începutul declinului puterii turceşti, austriacii cu împăratul Leopold I, după mai multe lupte împotriva turcilor şi după pacea de la Karlovitz (1699) pun stăpînire pe Ungaria şi Ardeal.

Romînii, însă, nu se bucurau de privilegiile celorlalte naţiona=

lităţi. Austriacii pentru atingerea scopului – stăpînirea nestingherită a Transilvaniei – urmăreau înlăturarea tututor potrivniciilor confesio=nale şi naţionale, între care cea mai periculoasă putea fi, eventual, cea romînească. Calea cea mai potrivită era de a acorda romînilor drepturi şi privilegii de care se bucurau celelalte naţiuni, şi de a=i atrage la o confesiune privilegiată care nu putea fi decît cea a curţii imperiale – Romano=catolicismul.

Impăratul cu toată curtea şi sfetnicii săi catolici nu urmăreau nicidecum ridicarea romînilor ci scoaterea acestora de sub influenţa eventual calvino=maghiară, izolarea lor de romînii din principate, catolicizarea şi stăpînirea lor nestingherită.

Interesul esenţial, era deci, cel politic, şi în al doilea rînd cel religios.

Gîndurile şi iniţiativele imperiale au fost primite şi sprijinite cu toată tăria de primatul catolic al Ungariei, Arhiepiscopul de Stri=gonius, Cardinalul Kollonics, de iezuiţi, de clerul catolic şi în special de preotul Paul Baranyi din Alba Iulia. Pe de o parte împăratul Leopold I, cu ajutorul forţei armate şi a unor nobili, iar pe de altă parte, organele de teren ale papalităţii au început acţiunea de si=luire a conştiinţei naţionale şi religioase a romînilor ardeleni. Ei erau înşelaţi prin făgăduinţa că romînii vor putea scăpa de situaţia de iobagi, de opincari valahi putînd avea drepturile politice şi so=ciale de care se bucurau celelalte naţiuni ardelene dacă vor primi, îndeosebi, cele patru plăsmuiri doctrinale papale ca adevăruri dog=matice incontestabile. Minciuna, constrîngerea, vicleşugul, de multe ori ameninţarea, erau procedeele, folosite de misionarii devotaţi ai papalităţii între «Schismaticii» îndobitociţi de suferinţă.

Gîndind ei că risipirea turmei dreptcredincioase ar putea veni prin cîştigarea păstorilor, privirile imperialo=papale s=au îndreptat, mai întîi, asupra preoţilor şi mitropoliţilor ortodocşi, Teofil (1692=1697) şi Atanasie (1698=1713). In sinoadele din februarie şi iunie 1697, după unii cercetători aceste sinoade nu s=au ţinut iar dacă s=au ţinut hotărîrile lor nu sînt autentice ci plăsmuiri iezuite, s=au fixat condiţiile în care urma să se facă unirea. Teofil, el însuşi no=bil, arătînd avantajiile materiale pe care le=ar avea preoţii şi cre=dincioşii ortodocşi în cazul că primesc unirea a obţinut adeziunea unor protopopi şi preoţi la gîndurile şi planurile sale. Preoţilor orto=docşi li se aduce la cunoştinţă prin rescriptul imperial din 14 aprilie 1698 că în cazul în care se vor uni cu Romano=catolicismul «se vor bucura de privilegiile preoţilor catolici». Aceeaşi promisiune o făcea şi cardinalul Kollonics într=un manifest adresat, în 2 iulie 1698, preo=ţilor şi credincioşilor ortodocşi. Deşi Mitropolitul Atanasie urmaşul lui Teofil (mort în 1697) făgăduise Mitropolitului Teodosie al Ungro=Vlahiei, cu ocazia hirotoniei sale la Bucureşti, Patriarhului Dositei al Ierusalimului şi Domnitorului Constantin Brîncoveanu, că va păstra credinţa şi rînduielile ortodoxe, s=a dovedit în faţa presiunilor şo=văitor, iar în cele din urmă, după ce 38 de protopopi au semnat în 1698 o listă de adeziune şi iezuiţii au alcătuit în acelaşi an un ma=nifest al unirii, s=a arătat tot mai hotărît ca partizan al unirii.

Prin diplomele împăratului Leopold din februarie 1699 şi mar=tie 1701 se acordau Bisericii unite, preoţilor şi credincioşilor uniţi «privilegiile şi scutirile Bisericii romano=catolice». Mitropolitul Ata=

nasie, după ce acceptă hotărît unirea, este chemat la Viena, hirotonit din nou deoarece hirotonia sa cea schismatică nu era validă şi retrogradat la poziţiunea de episcop al romînilor.

Urmările acestei uniri religioase n=au fost nici pe departe împlinirea făgăduinţelor anterioare anului 1700. Nici măcar îmbunătăţirea situaţiei materiale a clerului şi credincioşilor uniţi n=a fost rezolvată aşa cum se făgăduise. Firește, au fost acordate unele drepturi şi unele privilegii, în special, preoţilor uniţi. Marea majoritate a credincioşilor, însă, n=au avut niciodată fericirea de care li se vorbise înainte de unire. Cu timpul, e drept, romînii uniţi erau priviţi în funcţiuni publice şi copiii lor instruiţi în şcoli înfiinţate special pentru ei, ba, unii dintre ei, trimişi, chiar, la Roma. Nu s=ar putea ignora faptul că aşa numita şcoală culturală ardeleană îşi are într=o bună măsură originea în actul de la 1700. Unii, însă, dintre cărturarii ardeleni dominaţi de consideraţiuni afective şi cu deosebire de dorinţa de a dovedi latinitatea limbii noastre, care şi aşa este de origine latină prin structura gramaticală şi prin fondul principal de cuvinte, au căzut în exagerările şi în elucubraţiile filologice prea bine cunoscute. Consecinţele acestei orientări se pot vedea limpede şi în biserica unită. Cărturarii şi preoţii precum şi editorii de cărţi bisericeşti în tendinţa lor de a purifica limba bisericească prin înlăturarea din vocabular a cuvintelor nelatine au introdus cuvinte şi expresiuni liturgice care nu se potrivesc cu firea şi spiritul limbii romîne.

Dacă Mitropolitul Atanasie şi predecesorul său, Teofil, au primit unirea în schimbul unor dinstincţii imperiale, iar unii preoţi pentru a scăpa de condiţia tristă a iobăgiei, marea majoritate a preoţilor şi credincioşilor şi=au păstrat în faţa tuturor silniciilor, credinţa strămoşească. Ei au fost însă, tot mai oropsiţi şi apăsaţi, persecutaţi de acum pentru străduinţa lor în «schismă». Dîrzenia lor în apărarea credinţei strămoşesti le=au adus necazuri şi dureri. Mulţi dintre ei au fost urmăriţi, loviţi, chinuiţi, şi închişi pentru că n=au primit unirea. Unele dintre bisericile şi mănăstirile lor au fost confiscate, altele distruse din ordinul generalului Bucov.

In fruntea rezistenţei ortodoxe au fost figuri ca: Preotul Ioan Tirca, călugării Visarion Sarai, Sofronie din Cioara şi alţii, care astăzi sînt aşezaţi la loc de cinste între sfinţii din calendarul ortodox.

Unirea religioasă din anul 1700 a avut urmări dureroase atît pentru viaţa religioasă cît şi pentru cea social=economică a credincioşilor romîni. Chiar foştii credincioşi uniţi, au constatat aceste urmări dureroase. Iată de pildă, ce spunea Simion Bărnuţiu în discursul de la 1848 rostit în Catedrala Blajului în ziua de 2/14 mai 1848: «Înadată la începutul unirii vedem în Sinoadele noastre pe paterrectorul Iezuiţilor, prezidînd în locul intendentului superior reformat şi pe alt iezuit, îl vedem neîncetat în coastele episcopului nostru priveghindu=l, ca pe un făcător de rele. Acum spuneţi=mi, ce diferenţă este între intendentul superior Tofeő şi între iezuitul Baranyi? Care dintre ei a fost mai bun pentru romîni? Indată după unire, episcopul catolic din Alba Iulia încalecă peste arhiepiscopul nostru şi=l face vicar; îl înfruntă, îl dojeneşte, îl inspectează pînă ce=i scoate abia bula papei din 1721, *ab omni admonitione, correptione, visitatione,* acelui episcop din Alba Iulia; iar arhiepiscopul din Strigoniu îl dezbracă

de demnitatea arhiepiscopească şi=l face sufraganat şi Biserica noas=tră o bagă în jug nou unguresc.

Cu această nouă servitute se introduce în clerul romîn un ser=vilism nou împreunat cu o îngîmfare mizerabilă mai ales faţă de cei neuniţi, care n=aveau privilegiul uniţilor. Acest spirit necurat lo=cuieşte în mănăstirea din Blaj sub călugări; face advocat pe iezuiţi şi pe un Petru Aron şi dă de ajuns de lucru episcopului Inocenţiu şi înimoşilor protopopi de atunci. Murind călugării acest spirit rămîne moştenire Capitulului ce urmează în funcţiunile călugărilor; şi de aici se strecoară la cler. Episcopii, capitulul, protopopii şi vicarii lu=crau pe întrecute spre cea mai profundă durere a clerului şi a toată naţiunea, ca Biserica romînă să nu mai scape niciodată de sub această subtutelă ruşinoasă... Ce a păcătuit Biserica noastră – întrebăm şi noi cu Episcopul Inocentiu – dacă cumva n=a păcătuit unindu=se – de se pedepseşte cu infamia dezertorului? Cine ar putea spune sufe=rinţele romînilor în acele tulburări? Cei neuniţi, n=aveau nici preoţi, nici episcop, pînă ce căzură sub jugul sîrbesc; nu=i apăra nici o lege în ţară; şi pe deputaţii pe care îi trimiteau la curtea împărătească, duşmanii lor mijloceau de=i puneau la închisoare. Atît de mari erau relele pe care le suferea naţiunea romînă în urma Unirii, încît, pe la anul 1735 aşa dar numai peste 35 de ani după făcuta uniune, protopopul unit Nicoară Beianul amar se plîngea către episcopul Ino=cenţiu cu aceste cuvinte: *„tare mă tem că nu vom avea alt folos din unirea aceasta, pe care am făcut=o; ci vom rămînea numai cu ura între fraţi şi cu mustrarea cugetului”.* Nu mult după aceasta, alt protopop predica în biserică, că: *„i=au înşelat pe romîni cu unirea”*...

Apoi spune=mi cu cît e mai de vază starea preoţilor uniţi, luîndu=i peste tot, decît a celor neuniţi, care trăiesc din ţarinile pen=tru care fac zile la domni? Cine nu ştie că de la uniune încoace episcopii noştri au fost episcopi numai cu numele?».

După cum se vede unirea religioasă de la 1700 a dus înrău=tăţirea condiţiunilor de viaţă atît pentru cei care s=au unit cu Ro=ma cît şi pentru cei care şi=au păstrat credinţa strămoşească.

* * *

În octombrie 1948, după aproape două sute cincizeci de ani de la aşa zisa «unire» majoritatea preoţilor şi protopopilor foşti greco=catolici, precum şi marea majoritate a credincioşilor au revenit în deplină libertate, fără silnicii şi fără constrîngeri, lîngă fraţii lor or=todocşi. Ii îndemna la această hotărîre, consideraţiunea că Biserica Ortodoxă a păstrat neştirbite învăţăturile creştine aşa cum au fost lăsate de Mîntuitorul, de Sfinţii Apostoli şi de Sfinţii Părinţi ai Bi=sericii şi firește comunitatea ortodoxă romînă frăţească care a exis=tat pînă la 1700.

Dacă unirea de la 1700 a dus în viaţa naţională şi religioasă a poporului romîn dezbinare şi împerechere, nedreptate şi umilinţă, pagube şi dureri, lacrimi şi jertfe, întregirea religioasă din 1948 aduce, negreşit, unitate şi putere, libertate religioasă, linişte şi duh de pace între fraţi.

Acei dintre foştii preoţi greco=catolici, ieşiţi din Biserică, ieşiţi

din comunitatea harică a Mîntuitorului Hristos, stăpîniţi de nostal=gii, de consideraţiuni extrareligioase, de afecţiuni şi nu de evidenţa stringentă a adevărului religios şi istoric, dacă ar gîndi şi interpreta critic problemele religioase şi faptele istorice şi=ar aminti că Hristos nu s=a împărţit, că El este unul, învăţătura Sa, de asemenea, este una, că Biserica sa este «una, sfîntă, sobornicească şi apostolească». Ar putea vedea, apoi, că unirea religioasă din 1700 este un act de umilinţă, de completă îngenunchere a romînilor ardeleni, a Bisericii Romîne şi a Ortodoxiei.

Slujitorii Mîntuitorului Hristos au îndatorirea pastorală de a învăţa, îndruma şi conduce pe credincioşi la împăcarea lor cu Dum=nezeu, la mîntuirea lor.

Ei trebuie să se silească, apoi, pentru viaţa cea bună pămîn=tească a tuturor credincioşilor, pentru rînduieli întocmite pe dreptate, bună înţelegere şi pace. Aceste scopuri esenţiale creştine şi omeneşti cer încetarea vrajbei şi a orientărilor şi atitudinilor confesionale.

Pe deasupra tuturor părerilor şi simţămintelor omeneşti trebuie să facem loc lui Hristos care s=a răstignit pentru noi şi în a cărui nume noi toţi ne=am botezat. Să avem totdeauna înaintea noastră cuvintele Sf. Apostol Pavel: «... toţi să grăiţi la fel şi să nu fie dez=binări în sînul vostru, ci să fiţi cu totul uniţi în acelaşi cuget şi în aceeaşi simţire» (I Cor. I, 10).

Cu bucuria pe care ne=a dat=o întregirea bisericească din 1948 împlinită în condiţiunile de libertate, statornicite în patria noastră de regimul de democraţie populară, cu nădejdea puternică că în scurtă vreme unitatea credincioşilor romîni ortodocşi va fi aşa cum a fost odinioară, să ne silim toţi să închidem capitolul «1700». Să vindecăm rana care a avut urmări aşa de dureroase pentru Biserica şi neamul nostru, să zidim «tot mai numeroase candele răspînditoare de lumină... spre luminarea iubitului nostru popor dreptcredincios şi spre mîntuirea sufletelor noastre».

*Pr. SCARLAT PORCESCU*

# SERBAREA DE LA ALBA IULIA CU PRILEJUL ÎMPLINIRII A ZECE ANI DE LA REÎNTREGIREA BISERICII ORTODOXE ROMÎNE

Împlinirea a zece ani de la revenirea foştilor credincioşi greco=catolici în sînul Bisericii ortodoxe strămoşeşti a prilejuit o înălţă=toare serbare la Alba Iulia în ziua de marţi 27 octombrie a. c. La această serbare au luat parte membri ai Sfîntului Sinod în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Iustinian, profesori de la Institutul Teologic Sibiu, protopopi, preoţi şi numeroşi credincioşi. Serbarea s=a desfă=şurat în Catedrala Reîntregirii.

Sfînta Liturghie a fost oficiată de I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, P. S. Episcop Teofil al Clujului, P. S. Episcop Vale=rian al Oradei şi şase clerici din diferife părţi ale Ardealului. După terminarea serviciului religios a vorbit I. P. S. Nicolae şi P. S. Teofil. Moment impresionant a fost cînd din şirul clericilor a ieşit un preot greco=catolic, Dr. Petru Aştileanu, care pînă acum n=a revenit în sînul Biserici Ortodoxe Romîne, şi în numele a 16 foşti preoţi greco=catolici de asemenea nereveniţi, declară solemn că se întorc în sînul Bisericii Ortodoxe şi că doresc ca deacum înainte să fie alături de credincioşii care au primit unificarea de la început cu inima largă şi deschisă. (textul Declaraţiei în anexă). După aceste momente Prea Fericitul Patriarh Iustinian a distins mai mulţi preoţi în majoritate reveniţi cu Crucea Patriarhală, înmînînd personal fiecăruia această distincţie.

După înmînarea distincţiilor a fost vizitat muzeul reîntregirii. Toţi cei prezenţi au semnat în cartea de aur a muzeului.

La orele 14 a avut loc o masă frăţească în timpul căreia au rostit cuvîntări: I. P. S. Nicolae, P. C. Vicar de la Oradea Au=gustin Paul, Dr. Alexandru Moisiu asistent la Institutul Teologic Universitar din Sibiu, preotul ortodox romîn din America, Mihăl=ţan şi alţii.

Părintele Paul de la Oradea a amintit anumite momente tra=gice din istoria romînilor greco=catolici din Ardeal, de pe timpul cînd erau sub oblăduirea Papei de la Roma. Între altele, a amintit de înfiinţarea Episcopiei greco=catolice de limbă maghiară, cu sediul în Haidudorog jud. Haidu din Ungaria. Acest centru religios a între=ţinut după cum se vede vrajba între naţionalităţile care locuiesc în Ardeal.

Un alt moment tragic, care arată atitudinea papalităţii faţă

de romîni, spune mai departe părintele Paul, a fost în anul 1940,, după dictatul de la Viena. Primul lucru pe care l=a făcut Biserica catolică a fost forţarea parohiilor romîneşti de a trece din nou sub oblăduirea Episcopiei de limbă maghiară de Haidudoros. În urma acestora o delegaţie de romîni ardeleni a fost în audienţă la Papa Pius al XII=lea, decedat nu de mult, şi l=a rugat să îngăduie ro= mînilor să rămînă tot sub păstorirea episcopilor romîni. Răspunsul Papei a fost: «Romînii, din Ardeal să se bucure că au deosebita fericire de a ajunge din nou sub oblăduirea coroanei Sfîntului Şte= fan al Ungariei».

Dr. Alex. Moisiu a vorbit despre dragostea cu care a fost pri= mit în sînul Bisericii Ortdoxe Romîne din Ardeal, promiţînd că va fi întotdeauna un fiu devotat al acestei biserici.

Părintele Mihălţan din America, a vorbit despre credincioşii romîni de acolo, informînd că va duce credincioşilor romîni ameri= cani dragostea fraţilor din ţară.

Seria toasturilor s=a încheiat cu cuvintele înţelepte şi părinteşti rostite de către Inalt Prea Sfinţitul Nicolae al Ardealului.

*Pr. EMIL COLCERIU*

## DECLARAŢIE

Valoarea actelor istorice se lămureşte în timp.

Cei zece ani care s=au scurs de la actul istoric al unificării celor două Biserici reprezintă un timp scurt în istoria poporului nos= tru, dar destul de lung în viaţa omului singuratic.

Aceşti ani ne=au dăruit şi nouă posibilitatea să rezolvăm în propria noastră conştiinţă, în lupta cu noi înşine problema unităţii spiritual=religioase în circumstanţele realităţilor actuale.

Unificarea în lumina experienţelor celor zece ani s=a dovedit a fi valabilă, atît prin faptul că poporul a primit=o fără zdrunci= cinări, cît şi prin aceea că şi=a dat cuvenitele roade în procesul unificării sufleteşti a poporului nostru în cadrul Bisericii strămoşeşti, precum şi în participarea activă la dezvoltarea pe drumul nou al unei vieţi mai bune şi în lupta pentru pace.

Deşi poporul credincios în acest răstimp a avut mîngîierile su= fleteşti necesare, totuşi consideră că locul nostru ca preoţi este de a sta în mijlocul credincioşilor şi nu de a=i părăsi – iar pe de altă parte, că cele ce ne=au despărţit – faţă de cele ce ne unesc – sînt lucruri relativ mărunte şi de aceea făcîndu=ne un sever examen de conştiinţă, am hotărît cu fermitate să cerem şi noi înalta încuviinţare de a ne reîntoarce la altar şi în mijlocul poporului dreptcredincios, de care pînă acum am rămas rupţi şi izolaţi.

Apreciem valoarea actului unificării şi înalta înţelegere a Bi= sericii Ortodoxe Romîne care ne=a aşteptat cu multă dragoste şi răbdare – şi care n=a încetat, în toţi aceşti ani, de a ne chema cu dragoste maternă şi socotim că este timpul suprem ca să răspundem cu fiiască dragoste înaltei chemări a Bisericii noastre strămoşeşti.

Convinşi că vom fi primiţi cu aceeaşi dragoste părintească cu care Tatăl din Evanghelie şi=a primit pe fiul întors din pribegie, sîn=

tem fericiţi că avem prilejul să sărbătorim, alături de iniţiatorii unificării – cler şi popor, aniversarea acestui mare eveniment al reîntregirii Bisericii noastre strămoşeşti.

Încredinţăm sufletele şi întreagă credincioşia noastră înaltei Ierarhii a Bisericii Ortodoxe Romîne, pe care o asigurăm că, venim în rîndurile slujitorilor ei cu inimă curată, cu dragoste pentru Iisus Hristos şi Biserica Lui dreptcredincioasă, pe care vrem să o slujim cu tot devotamentul.

Mulţumim Statului nostru Democrat Popular pentru largile libertăţi religioase şi de conştiinţă pe care le acordă – ceea ce ne-a făcut posibilă participarea la această măreaţă sărbătoare aniversară a unităţii de credinţă.

Cu aceste sentimente, semnăm această declaraţie a noastră cu fiiască supunere către conducerea Sfintei Biserici Ortodoxe căreia îi juruim fidelitate, devotament şi supunere neprecupeţită, precum şi neclintită statornicie în credinţa strămoşească.

Cluj, 20 octombrie 1958.

ss. Pr. Vasile Aştileanu
ss. Pr. Emil Boroş
ss. Pr. Ioan Cişmaşiu
ss. Prof. Onisie Moraru
ss. Pr. Simion Felican
ss. Pr. Alexandru Iosip
ss. Pr. Păcurar Remus
ss. Pr. Ştefan Teodoreanu
ss. Pr. Horga Alexandru
ss. Pr. Vasile Suciu
ss. Pr. Dr. Ioan Bîrsan
ss. Pr. Victor Cupcea
ss. Pr. Victor Olteanu
ss. Pr. Marius Budu
ss. Pr. Nicolae David
ss. Teolog absolv. Gheorghe Rezei

# HARISMELE ÎN BISERICA PRIMARA

## INTRODUCERE

În cuvîntarea pe care a rostit=o înaintea patimilor Sale, la Cina cea de taină, Domnul nostru Iisus Hristos a făgăduit ucenicilor Săi că după întoarcerea Sa la Tatăl ceresc, le va trimite un alt Mîngîietor, pe Duhul Sfînt. Acela avea menirea de a le consola inimile întristate la despărţirea de Invăţătorul lor, de a=i întări în lucrarea de propovăduire a Evangheliei, de a=i însoţi pretutindeni ca o călăuză dumnezeiască, învăţîndu=i tot adevărul *(Ioan 14, 26; 15, 26; 16, 7, 13)*.

Promisiunea lui Iisus n=a întîrziat prea mult pînă să se împlinească. Numai zece zile după înălţarea Domnului la ceruri, Duhul Sfînt s=a pogorît asupra ucenicilor. Pe cînd erau ei adunaţi în Ierusalim în ziua Cincizecimii, un vuet mare a venit din ceruri iar nişte limbi ca de foc s=au arătat deasupra lor, împărţindu=se fiecăruia dintre dînşii: *„Şi s=au umplut toţi de Duhul Sfînt" (Fapte Ap. 2, 1=4)*.

Atunci s=au împlinit şi precizările proorocilor dedemult, care au spus că va avea loc o puternică revărsare a Duhului Sfînt, că Dumnezeu *„va turna din Duhul Său peste tot trupul"* şi va da oamenilor o inimă nouă şi un duh nou» *(Ioil, 3, 1 ss; Ezechil 11, 19)*. Atunci s=a inaugurat acel botez cu Duhul şi cu foc, pe care Ioan Botezătorul l=a prevestit ca lucrurea Celui ce avea să vină după dînsul *(Mat. 3, 11)*.

Clipa revărsării Duhului Sfînt peste apostoli a însemnat momentul naşterii Bisericii lui Hristos. Primind suflarea de viaţă şi pu» tere de sus, grăuntele de muştar în acea zi a încolţit, a prins rădăcini, a început să crească pentru a se dezvolta în aşa măsură, încît să adumbrească sub ramurile sale toate neamurile pămîntului.

Începînd cu ziua Cincizecimii, Duhul Sfînt odată revărsat asupra Bisericii, nu se mai desparte de ea. Ci El sălăşlueşte în ea pururea. Ba nici nu se poate concepe Biserică fără prezenţa şi acţiunea Duhului dumnezeesc în ea.

Izvorul acela ceresc ce s=a deschis atunci în Ierusalim continuă să=şi reverse apele sale harice peste toate generaţiile de credincioşi. Nu există moment din viaţa Bisericii care să nu fie efectuat şi fecundat de puterea graţială a celei de a treia persoană a Sfintei Treimi.

Dar cu toată permanenta sălăşluire a Sfîntului Duh în Biserica lui Hristos, manifestările Lui în sînul comunităţilor n=au fost uniforme pentru toate veacurile creştine.

In primele zile ale creştinismului, în timpurile apostolice, Duhul Sfînt s=a arătat prin efecte mult mai frapante decît s=a manifestat mai tîrziu. Atunci în faza de întemeiere a Bisericii El a împărtăşit slujitorilor ei o atare bogăţie de puteri şi de daruri extraordinare, încît acele daruri au pecetluit cu un semn caracteristic epoca: nici=odată nu le mai vedem apărînd în acel belşug şi în acea strălucire iniţială.

Cine citeşte Faptele Apostolilor, epistolele pauline şi celelalte epistole ale Noului Testament, cine studiază scrierile aşa numite apos=tolice din sec. II după Hristos, este impresionat de abundenţa daru=rilor miraculoase care erau hărăzite primilor slujitori bisericeşti de către Duhul Sfînt. Vindecări minunate, izgoniri de demoni, vorbiri în limbi inspirate, acte de credinţă eroică, vedenii şi transportări extatice, pătrunderea subită a adevărurilor celor mai înalte, proo=rocii ale viitorului – iată atîtea fenomene supranaturale pe care le aflăm amintite foarte frecvent în paginile literaturii menţionate.

Toate acele daruri extraordinare şi supranaturale ale Duhului Sfînt, sînt cunoscute în teologia creştină cu numirea de daruri haris=matice sau, mai pe scurt, *harisme.*

Harismele, daruri făcute de Mîntuitorul Bisericii Sale, formează în istoria creştinismului primar un moment de cea mai mare însem=nătate. Rolul pe care l=au deţinut ele în formarea şi în viaţa prime=lor comunităţi creştine, a fost unul din cele mai esenţiale, ba putem spune că harismele dau nota specifică timpurilor apostolice.

Prezenţa în măsură atît de abundentă a darurilor supranatu=rale în zilele de început ale creştinismului, îşi are justificarea sa. Inceputurile Bisericii creştine au însemnat o răscruce a vremurilor, o prefacere totală, inaugurarea unei vieţi noi pentru omenire. Şi dacă primăvara în natură se afirmă printr=o deosebită abundenţă de ver=deaţă, de flori şi de miresme, nu este de mirare că «primăvara» în Biserică, Duhul Sfînt a arătat=o printr=o mare bogăţie de apariţii minunate, de lucrări deosebite [1]).

Harismele erau necesare pentru vremurile apostolice. Creştinis=mul, în prima sa fază de dezvoltare avea trebuinţă de acele da=ruri excepţionale, atît pentru lăţirea sa în afară, cît şi pentru con=solidarea sa lăuntrică.

Dar şi pentru lucrul cel dinlăuntru al comunităţilor creştine era necesară intervenirea nemijlocită a darurilor supranaturale.

Organismul bisericesc era în stadiul de formare. Invăţătura de credinţă nu era încă dezvoltată; ierarhia, deşi instituită nu=şi putea recruta membrii după o pregătire prealabilă mai îndelungată, cum s=a făcut acest lucru mai tîrziu; cultul – în special sfintele taine şi ierur=giile – încă nu era stabilit în tipare definitive.

Astfel pătrunderea subită a adevărurilor şi învăţăturilor de cre=dinţă, chemarea persoanelor trebuitoare la împlinirea multor func=ţiuni din organismul bisericesc, apoi edificarea creştinilor în adunările lor în Biserica primară se făceau în mare parte prin puterea şi lu=crarea darurilor harismatice.

După ce trăsăturile fundamentale ale noii religii au fost stabilite,

---

1) Cf. Joh. Bapt. Ant. Englmann, *Von den Charismen im allgemeinen und von dem Sprachen-Charisma im Besonderen.* Regensburg, 1848, pag. 142.

după ce întreaga viaţă bisericească a fost aşezată pe temelii puter=nice conturîndu=se în linii definitive, Duhul Sfînt şi=a putut restrînge revărsarea darurilor Sale extraordinare, urmînd ca de aici înainte să=şi exercite înrîurirea asupra Bisericii într=un mod mai puţin mira=culos, deşi nu mai puţin eficient.

În încercarea de faţă ne vom ocupa cu problema darurilor harismatice din Biserica primară. Chestiunea prezintă o serie de difi=cultăţi pentru a putea fi pe deplin elucidată. Este vorba de feno=mene specifice timpurilor de mult apuse, fenomene care au dispărut odată cu acele vremuri.

Acum pentru sfîntul Ioan Gură de Aur înţelegerea harismelor apărea anevoioasă. Chiar pentru veacul în care trăia marele lerarh ele deveniseră ceva din domeniul trecutului îndepărtat, «lucruri care nu se mai întîmplă» [2]).

Dificultatea studierii harismelor mai vine apoi din faptul că prea puţine sînt izvoarele care ne stau la dispoziţie pentru documen=tarea asupra acestei chestiuni.

Drept e că din literatura apostolică «Faptele» ne prezintă cîteva puncte de orientare asupra fenomenelor supranaturale cu care ne ocupăm. Dar ele sînt prea puţin îndestulătoare pentru a ne oferi o lumină clară despre acele fenomene. Menţiunile din celelalte scrieri ale N. T. sînt la fel de insuficiente.

Singurul izvor documentar care ne procură o imagine mai clară despre darurile harismatice, singura scriere care ne permite să pă=trundem viaţa cea plină de har şi de mister a comunităţilor creş=tine primare este epistola I=a către Corinteni a Sfîntului Apostol Pavel. Într=însa, autorul dedică trei capitole întregi pentru lămurirea darurilor harismatice (περί δέ τῶν πνευματικῶν) şi anume capitolele XII, XIII şi XIV în care dă cititorilor din Corint instrucţiuni referitoare la fenomenele miraculoase ce se petreceau în mijlocul lor.

Dar şi aceste capitole nu sînt pentru noi pe deplin lămuritoare. Faptul este explicabil. Apostolul prin această epistolă nu avea in=tenţia să dea instrucţiuni generaţiilor viitoare de creştini despre unele minuni din vremea sa. Ci apostolul neamurilor se adresa unor con=temporani, răspundea ad=hoc unor probleme locale, bine cunoscute cititorilor, dar nu bine rezolvate de ei.

In privinţa harismelor, sf. Pavel nu avea trebuinţă să dea prea multe detalii corintenilor, să insiste asupra naturii lor, căci ele erau fenomene de experienţă zilnică, prea bine cunoscute cititorilor săi. El vroia să orînduiască utilizarea darurilor supranaturale. De aceea schiţarea lor în epistolă este sumară, fragmentară. Ori, ceea ce era îndestulatător pentru corinteni, nu ne mai este nouă, celor de azi.

Totuşi, aceste trei capitole din epistola paulină ne sînt de mare folos şi datele ce ni le procură, oricît de sumare, aruncă o lumină îndestulătoare asupra harismelor, ajutîndu=ne să înţelegem ce rol au avut ele în Biserica primară.

Scrierile părinţilor apostolici şi bisericeşti din primele trei veacuri nu cuprind decît foarte puţine date referitoare la chestiunea ce ne interesează.

---

2) În I, epist. ad Corinth, Hom. XXIX, 1.

Totuşi din puţinele date ce le avem la îndemînă, vom încerca să stabilim fiinţa harismelor, arătînd natura lor, cui şi în ce mod s=au împărţit, ce scop au avut în viaţa bisericească, precum şi durata lor în comunităţile creştine.

## I. – NOŢIUNEA HARISMEI

Organul prin care Domnul nostru Iisus Hristos îşi continuă pe pămînt activitatea Sa mîntuitoare este Biserica.

Prin «Biserică» înţelegem totalitatea credincioşilor care intră în ordinea de mîntuire întemeiată de Fiul lui Dumnezeu [3]).

Această totalitate care formează Biserica, se prezintă ca un tot organic, strîns unitar. De aceea sf. apostol Pavel, atunci cînd vorbeşte de Biserică, o înfăţişează cu predilecţie sub imaginea unui trup (I Cor. 12, 12; Efes. 4, 16) şi anume «*în Hristos*» (Rom. 12, 5) sau deadreptul «*trupul lui Hristos*» (I Cor. 12, 27; Efes. 1, 23; 4, 12;).

După această imagine, capul trupului, capul Bisericii este Hristos, iar membrele acestui trup sînt creştinii întreolaltă (Efes. 5, 23, 30; I Cor. 12, 27). Şi precum membrele trupului omenesc deşi mai multe la număr, formează o unitate indisolubilă, aşa şi membrele trupului mistic al lui Hristos formează o unitate desăvîrşită: «*Sînt mai multe mădulare, dar un singur trup*» (I Cor. 12, 20).

Dar cu toate că Fiul lui Dumnezeu este Capul Bisericii şi Întemeietorul ei, totuşi principiul de viaţă al Bisericii spre trăirea cea nouă în Hristos, este Persoana cea de=a treia a Sf. Treimi, Duhul Sfînt...

După învăţătura creştină, întreaga lucrare de mîntuire voită de Tatăl în marea Sa iubire de oameni, întreaga mîntuire obiectivă împlinită de Fiul cel întrupat din Preacurata Fecioară, este mijlocită Bisericii de Duhul Sfînt, căreia îi împărtăşeşte harurile cîştigate de Hristos.

Sfîntul Duh îl ia pe credincios în unitatea trupului lui Hristos şi=l adapă de viaţa cea nouă (I Cor. 12, 13); El îi întăreşte pe credincioşi în credinţă şi nădejde (Rom. 5, 5), care îi ajută în slăbiciunile lor (Rom. 8, 26), căci odată Duhul revărsat în sufletele oamenilor, sălăşlucşte în ele necurmat (I Cor. 3, 16).

Sfîntul Duh este apoi organul dumnezeesc prin care se conduce Biserica, care rămîne alături de dînsa pînă în veac (Ioan 16, 13; 14, 16). El o învaţă tot adevărul. El o fereşte de rătăciri, El o sfinţeşte (Ioan 14, 26; 20, 23).

Aşadar, întreaga viaţă din marele organism bisericesc apare ca un rod al uneia şi aceleiaşi lucrări supranaturale a Sf. Duh. Fără activitatea celei de a treia persoane a Sfintei Treimi, Biserica nici nu poate fi închipuită.

Puterea cerească care se revarsă de la Duhul Sfînt atît asupra singuriţilor membri, cît şi asupra întregului organism al Bisericii, puterea prin care se efectuează, se conduce şi se sfinţeşte viaţa cea nouă în Hristos, este determinată în limbajul Noului Testament cu numirea generală de *har, gratie* (χάρις).

---

3) Englmann, op. cit., pag. 25.

Cea mai mare parte din graţia dumnezeiască este de un caracter general şi esenţial, adică este necesară tuturor credincioşilor pentru mîntuire. Aşa este, de pildă, graţia care se împărtăşeşte în Biserică prin mijlocirea sfintelor Taine. Acest fel de graţie Duhul Sfînt o hărăzeşte tuturor credincioşilor, fără deosebire.

Dar pe lîngă această graţie generală, absolut indispensabilă pentru mîntuire, Duhul dumnezeesc mai împarte singuriţilor membri din marele organism bisericesc o graţie *specială.*

Trupul mistic al lui Hristos, fiind format din mai multe membre, împlineşte mai multe feluri de funcţiuni, după cum împlinesc şi membrele trupului fizic al omului.

Aceste funcţiuni se efectuează, precum am văzut, prin graţia divină. Dar graţia, deşi se revarsă în toate membrele trupului lui Hristos şi este activă în toate, nu dezvoltă una şi aceeaşi lucrare în toţi membrii Bisericii. Ci fiecărui credincios i se împarte un anumit fel de graţie. Unul o primeşte în măsură mai mare, altul în măsură mai mică (vezi II Regi 2, 9; Numeri 11, 25; Evrei 2, 4 etc.), unul spre un scop, altul spre alt scop, după bună plăcerea lui Dumnezeu care o împarte, după trebuinţele speciale ale Bisericii, precum şi după gradul de credinţă pe care îl au primitorii harului.

De aceea sf. apostol Petru, în epistola I-a (cap. 4, 10) spune că graţia dumnezeiască – se înţelege graţia specială – este de mai multe feluri (ποικίλη χάρις θεοῦ). Şi precum în trupul omenesc, membrele, deşi făcînd parte din acelaşi organism, au funcţiuni diferite, aşa şi în organismul Bisericii membrii ei, prin graţia specială de la Duhul Sfînt, posedă daruri diferite: *„Avem felurite daruri, după harul care ne-a fost dat"* (Rom. 12, 6; I Cor. 12, 4).

O parte din darurile acestea care emană din graţia specială a Duhului sfînt şi care se împărtăşesc unor anumiţi slujitori ai Bisericii este cunoscută sub numele de harisme sau daruri harismatice.

Cuvîntul «harismă»: χάρισμα este un cuvînt specific Testamentului Nou, străin limbii clasice greceşti [4]).

El se deduce de la verbul χαρίζεσθαι (la perf. κεχάρισμαι şi are înţelesul general de «dar», adică expresia, produsul unei simţiri de dragoste (χάρις) [5]).

Acest cuvînt se găseşte în Noul Testament de 17 ori: de 16 ori în epistolele pauline şi odată în prima epistolă a Sf. Ap. Petru (4, 10). Dar înţelesul cuvîntului variază mult de la un loc la altul.

Uneori cuvîntul «harismă» are un înţeles de tot larg şi însemnează o dovadă sau un efect al dragostei lui Dumnezeu faţă de oameni (Rom. 11, 29; II Cor. 1, 11). Alteori, sub această expresie se înţeleg bunurile ordinei supranaturale, binefacerile cîştigate prin meritele deosebite ale Mîntuitorului Hristos. In acest sens este cuprinsă mîntuirea în general, sau întreaga stare harică a creştinilor, spre deosebire de starea nefericită a oamenilor aflaţi sub osînda păcatului strămoşesc (Rom. 5, 15). Tot aşa este numită harismă şi credinţa

---

4) Dr. H. A. W. Meyer: *Kritisch-Exeg. Handbuch über den ersten Brief an die Korinther* V. Auflage, Göttingen, 1870, pg. 335.

5) Seisenberger, *Charismen*, art. in „Chirchenlexicon", II, Auflage, III, Band, col. 81: Χάρις und χάρισμα verhalten sich zu einander wie die Gesinnung und ihre Bethätigung".

(Rom. 11, 29), dragostea (I Cor. 12, 3), ba chiar și viața veșnică (Rom. 6, 23).

Intr=un înțeles mai puțin larg, deși încă tot general, sub «ha=risme» se înțeleg acele daruri speciale ale grației Duhului Sfînt, prin care unii membri ai Bisericii sînt dotați fiecare într=o direcție anu=mită pentru dezvoltarea unui fel propriu de viață creștinească. Așa se determină ca harismă virtutea creștină a fecioriei de bună voie (I Cor. 7, 7), darul preoției (I Tim. 4, 14; II Tim. 1, 6), precum și ospitalitatea săvîrșită din dragoste (I Petru 4, 10).

Dar în lexicul sfîntului apostol Pavel cuvîntul χάρισμα îndeosebi la forma pluralului χαρίσματα are un înțeles special. El este folosit pentru a determina un șir de daruri excepționale, cărora apostolul le=a dat denumirea de «daruri duhovnicești» – χαρίσματα πνευματικά (I Cor. 12, 1).

Care sînt aceste daruri duhovnicești? Sînt acelea pe care le găsim înșirate la I Cor. 12, 8=10, 28, la Rom. 12, 6=8 și la Efe=seni 4, 11.

Dacă observăm bine locurile acestea, vedem că darurile despre care este vorba în ele sînt efecte ale grației Duhului Sfînt. Dar în aceste locuri, grația Duhului nu apare ca un principiu general, ca un bun împărtășit tuturor membrilor Bisericii. Dimpotrivă, ea își mani=festă puterea sa numai în unii slujitori ai Bisericii.

Pe cînd grația cea necesară pentru mîntuire ridică orice deose=bire dintre oameni («Nu este nici o deosebire căci toți... sînt socotiți neprihăniți fără pată, prin harul Său, prin răscumpărarea care este în Iisus Hristos» Rom. 3, 22, 24), în aceste locuri tocmai grația este aceea care, ca un izvor al harismelor, creiază categorii deosebite între membrii comunității creștine [6]).

Vedem așadar că prima trăsătură distinctivă a harismelor este caracterul lor special, că ele se conferă numai unor anumiți membri ai Bisericii, după libera alegere a Duhului Sfînt: «Toate aceste lu=cruri le face unul și același Duh, care dă fiecăruia în parte, cum voiește» (I Cor. 12, 11).

Pe lîngă acest moment caracteristic, noțiunea harismei este în=tregită de un al doilea moment și anume: în vreme ce alte daruri duhovnicești se împărtășesc credincioșilor în vederea folosului lor per=sonal, darurile harismatice nu se conferă în vederea binelui personal al primitorului, ci pentru folosul obștesc, pentru promovarea binelui întregului organism bisericesc.

In privința aceasta cuvîntul sfîntului apostol Pavel este cît se poate de limpede: «De vreme ce rîvniți după daruri duhovnicești, căutați să prisosiți în ele spre zidirea Bisericii» (I Cor. 14, 12). Sau: «Fiecăruia i se dă arătarea Duhului spre folosul tuturor» (I Cor. 12, 7).

In sfîrșit a treia trăsătură specifică a harismelor este și carac=terul lor extraordinar.

Harismele sînt «semne» σημεῖα (Mc. 16, 17), sînt lucrări supra=firești. Unele din ele poartă acest caracter extraordinar într=un chip pe deplin arătat, de pildă harisma vindecărilor, profeția, glosolalia etc.

---

6) M. Lauterburg, *Der Begriff des Charisma und seine Bedeutung für die praktische Theologie*, Gütersloh, 1898, pag. 8.

Altele, după aparenţă sînt daruri şi predispoziţii naturale obişnuite, de ex. darul milosteniei, păstoririi, învăţătorii. Totuşi, la aceste daruri prezenţa unei puteri mai presus de fire era atît de vădită, ele erau atît de mult înălţate şi sfinţite de Duhul dumnezeesc, încît şi ele primeau caracterul de minuni (vezi, I Cor. 12, 8-11; II Cor. 12, 12).

Iată, aşadar, conturată imaginea fenomenelor cu care ne ocupăm în studiul de faţă.

Din cele arătate pînă aici, putem formula următoarea definiţie: *Harismele sînt daruri supranaturale ale Duhului Sfînt, care acordă unor slujitori bisericeşti facultăţi extraordinare pentru săvîrşirea unor lucrări în vederea folosului general al Bisericii*[7]).

Acum, după ce am fixat noţiunea harismelor, precizîndu-ne astfel sfera obiectului de cercetare, vom arăta care erau fenomenele cunoscute în N. Testament sub denumirea de harisme şi împărţirea lor.

## II. – FIINŢA ŞI ÎMPĂRŢIREA HARISMELOR

În epistolele sf. apostol Pavel găsim patru enumerări, patru liste de harisme. Iată-le, în ordinea cronologică a epistolelor:

A. *I. Cor. 12, 8-10*

1. – cuvîntul înţelepciunii
2. – cuvîntul ştiinţei
3. – credinţa
4. – darul vindecărilor
5. – săvîrşirile de minuni
6. – profeţia
7. – deosebirea duhurilor
8. – soiurile limbilor
9. – tălmăcirea limbilor

B. *I. Cor. 12, 28-30*

1. – apostolii
2. – profeţii
3. – învăţătorii
4. – puterile
5. – darul vindecărilor
6. – milosteniile
7. – ocîrmuirile
8. – soiurile limbilor

C. *Romani 12. 6-8*

1. – profeţia
2. – diaconia
3. – învăţătorul
4. – mîngîietorul
5. – împărţitorul
6. – conducătorul
7. – milostivitorul

D. *Efeseni 4, 11*

1. – apostolii
2. – profeţii
3. – evangheliştii
4. – păstorii
5. – învăţătorii

Dacă privim contextele în care apostolul înşiră harismele, observăm că sf. Pavel nu porneşte la enumerarea harismelor cu intenţia de a lăsa posterităţii un catalog complet al darurilor harismatice ce

---

7) Cf. L. Fonck, *Charismata*, art. in Lexikon Biblicum, edit. Mart; Hagen, vol. I, Paris, 1905, col. 834; Seisenberger, op. cit. pag. 81; F. Prat, *La Theologie de Saint Paul*, I-ère partie, 11-ème édit. Paris, 1924, pag. 152. Vigouroux, *Manuel Biblique*, tom. IV, 13-ème edit. Paris 1911, pag. 282; Englmann, op. cit. pag. 54; Frohschammer J., *Von den Charismen*, Landshut, 1850, pag. 23; Lauterburg, op, cit. pag. 39.

se manifestau pe acea vreme în Biserică. Ci el înşiră harismele fie atunci cînd descrie organizarea trupului mistic al lui Hristos, fie cînd dă cititorilor săi instrucţiuni asupra vieţii morale din sînul comunităţilor. Aşa dar, apostolul întocmeşte listele de mai sus în mod incidental, ocazional, din fuga condeiului cum am zice astăzi.

Mai constantăm că numărul harismelor din locurile citate nu este ceva fix, complet, o enumerare sistematică. Ne alăturăm în privinţa aceasta de partea acelor autori care susţin că sf. apostol Pavel n=a consemnat în epistolele sale toate harismele existente în Biserica din vremea sa [8]).

Nu sîntem de părerea exegentului francez Allò care susţine că în locurile citate avem o enumerare completă a darurilor harismatice [9]).

Alt fapt ce ne atrage luarea aminte comparînd cele patru liste, este că din cele 29 harisme enumerate, multe din ele se repetă, multe se reduc la acelaşi titlu, fie că păstrează aceeaşi denumire, fie că o schimbă.

Astfel, lista a doua repetă patru harisme din prima listă. Din lista a treia putem elimina profetul şi învăţătorul, amintiţi în lista a doua. ın epistola către Efeseni avem deosebite numai locurile de evanghelişti şi păstori; celelalte harisme sînt amintite în listele anterioare. Aşa că din totalitatea de 29 harisme, eliminînd pe cele care se repetă, ajungem cam la numărul de 20 harisme. Dar şi acest număr este susceptibil de extindere sau micşorare, după cum admitem ca harisme şi alte manifestări spirituale, sau reducem la aceeaşi numire mai mulţi termeni sinonimi [10]).

Mai observăm apoi că în listele apostolului nu se face deosebire între harismă ca dar şi între purtătorul sau primitorul ei. Aşa de pildă, în lista a doua, după ce înşiră mai întîi pe apostoli, apoi pe profeţi, şi pe învăţători, adică *persoane*, trece îndată la înşirarea *funcţiunilor* (puterile, darurile vindecărilor etc.). Tot aşa la Rom. 12, 6=8, după ce primele două harisme sînt numite după funcţiunea lor, celelalte sînt menţionate după cei ce exercită darurile harismatice.

Se pune întrebarea: era oare necesar ca fiecare harismă să fie totdeauna purtată de o persoană anumită, sau una şi aceeaşi persoană putea fi în acelaşi timp poliharismatic de pildă, apostol, profet şi glosolal?

Precum vom vedea mai departe, ultima probabilitate pare să fi fost mai des întîlnită.

În sfîrşit, mai remarcăm că seriile de harisme cuprinse în epistolele pauline sînt foarte variate. Unele din ele se manifestă în cuvînt, altele în faptă; unele cad în categoria etică, altele în cea a acţiunii practice; din punct de vedere psihologic, unele se referă la inteligenţă, altele la funcţiunea volitională, altele la viaţa simţurilor [11]).

---

8) Irineu, Adv. haer. II, 32, 4; Englm. op. cit. pag. 82; Döllinger Joh. Jos. Ign., *Christenthum und Kirche in der Zeit der Grundlegung*, II Auflage 1868, pag. 334.

9) E. B. Alló, *Saint Paul, Première épitre aux Corinthiens*, II-ème edit... Paris 1934, pag. 333.

10) Prat. op. cit. pag. 181; H. Leclercq, *Charismes*, art. în Dictionnaire d'Archeologie Chrétienne et de Liturgie, tom. XIII, Paris 1913, col. 582. L. Fonck numără numai 14 harisme în Noul Testament (op. cit. col. 842).

11) Lauterburg, op. cit. pag. 8.

Dar oricît de variate se prezintă harismele, textele biblice ne arată că este vorba de unul şi acelaşi domeniu de viaţă harică, efect al lucrării Sf. Duh.

Să analizăm acum fiecare harismă în parte.

1. – *Apostolul* (ὁ ἀπόστολος). Intre toate harismele locul cel mai important îl ocupă apostolul. Sub acest nume nu trebuie să înţelegem numai pe bărbaţii aleşi de Mîntuitorul să=L urmeze, să fie martori ai cuvintelor, ai faptelor Lui iar mai ales martori ai învierii din morţi a lui Iisus. Slujba apostolatului este amintită în «Doctrina celor 12 apostoli» deci exista într=o vreme cînd cei 12 apostoli muriseră de mult.

Ci prin cuvîntul «apostol» vom înţelege pe acei slujitori care înzestraţi cu o harismă specială îşi părăseau toate ale lor şi mînaţi de Duhul Sfînt, se dedicau propovăduirii cuvîntului lui Dumnezeu [12]).

Deoarece apostolii sînt deosebiţi de evanghelişti şi învăţători, (Efes. 4, 11; I Cor. 12, 28), se pare că prin harisma apostolică avem de înţeles funcţiunea de a introduce pe creştini în tainele mai adînci ale credinţei, după ce aceştia erau iniţiaţi în elementele ei de către evanghelişti şi învăţători [13]).

2. – *Profetul* (ὁ προφητής). Sub acest cuvînt, în N. T. ca şi în V. T. se înţelege funcţiunea specială de a vorbi credincioşilor în numele lui Dumnezeu. Dar pe cînd profeţii V. T. exercitau o funcţiune publică permanentă, legată de misiunea de pregătire pentru venirea Lui Mesia, cei din Noul Testament nu sînt profeţi decît cu titlu transitoriu.

De profeţie se leagă totdeauna o nemijlocită revelaţie divină, fără însă să trebuiască ca cele spuse să fie totdeauna lucruri noi şi necunoscute. In N. T. profetul pătrundea mai adînc în adevărurile de credinţă. El învăţa despre sfintele misterii ale revelaţiunii, atrăgea luarea=aminte asupra măreţelor nădejdi ce trebuiau să le aibă ucenicii lui Iisus asupra vieţii viitoare, asupra destinului Bisericii, insuflînd prin aceasta *„întărire, îndemn şi mîngîiere" (I Cor. 14, 3).*

Cu aceste daruri se lega şi cunoaşterea celor ascunse ale inimii. Profetul privea ca într=o oglindă gîndurile oamenilor şi intenţiile lor ascunse (I Cor. 14, 24; I Tim. 1, 18; Fapte 5, 3).

Profetul privea cîteodată şi în tainele viitorului. Dar această facultate de a prezice evenimentele viitoare nu era ceva esenţial în activitatea profetică, ci servia doar ca argument pentru dovedirea chemării dumnezeeşti a profetului. Faptele Apostolilor ne dau mai multe cazuri de astfel de proorociri. Astfel Agab a prevestit în Antiohia că va fi o foamete mare (11, 27), ucenicii din Tir prevăd suferinţele lui Pavel (21, 4). Iar un alt profet, Agab, poate chiar identic cu cel din Antiohia, a precizat foarte amănunţit natura acelor suferinţe ale apostolului neamurilor (21, 11).

Ca misiune de căpetenie, profetul era totdeauna un învăţător nemijlocit chemat de Dumnezeu, care, în urma unei dotaţii speciale,

---

12) Leclercq, op. cit. pag. 583; Alló op. cit. pag. 333; W. Reinhard, Das Wircken des heiligen Geistes im Menschen, nach den Briefen des Apostels Paulus, Freiburg 1918, pag. 110

13) L. Fonck, op. cit. col. 842.

avea o privire mai adîncă în tainele adevărurilor lui Dumnezeu decît ceilalţi învăţători ai Evangheliei [14]).

Asupra necredincioşilor, cuvintele profeţilor făceau o puternică impresie, deoarece prin ele se arăta puterea dumnezeiască ce sălăşluia în creştinism, predispunîndu-i astfel pentru primirea învăţăturii şi credinţei în Iisus Hristos.

Harisma profeţiei era darul spiritual care s-a bucurat de o deosebită apreciere din partea Sf. Apostol Pavel. La îndemnul său, credincioşii trebuiau să rîvnească după acest dar mai mult decît după oricare altul. *„Urmăriţi... mai ales să proorociţi" (I Cor. 14, 1: ibidem, 1, 39).*

3. – *Evanghelistul* (ὁ ευαγγελιστής). Expresia n-are nimic comun cu autorii celor patru evanghelii. Sub această harismă trebuie să înţelegem o funcţiune foarte apropiată de apostolat, deşi deosebită de aceea, deoarece la Efeseni 4, 11 ambele harisme stau alături şi nu e de presupus că sf. Pavel s-a folosit de două nume pentru determinarea unuia şi aceluiaşi lucru.

Evangheliştii erau bărbaţi care, sub înrîurirea Sf. Duh, sub conducerea şi din însărcinarea unui apostol, răspîndeau «evanghelia», adică propovăduiau vestea despre împărăţia lui Hristos. Ei se deosebeau de apostoli prin faptul că aveau mai mult rolul de a pregăti terenul pentru propovăduire, de a fi primii desţelinători ai cîmpului evanghelic.

Prat crede, dimpotrivă, că activitatea evanghelistului se deosebea de cea a apostolului prin faptul că cel dintîi nu întemeia biserici, ci numai le întărea pe cele existente [15]).

El se sprijină pe faptul că la Fapte 21, 8, Filip este numit «evanghelist», precum şi pe locul de la I Tim. 4, 5 unde activitatea de întărire în credinţă a lui Timotei în Efes se determină ca «lucrul evanghelistului». Dar tocmai contrarul pare a fi adevărat. Căci despre acelaşi Filip se scrie la Fapte: *„Şi trecînd prin toate localităţile propovăduia Evanghelia"* (cap. 8, 40). Iar localităţile amintite sînt cetăţi cu totul noi, încă neatinse de creştinism (Azot, Cezareea). Aşadar evangheliştii se preocupau cu răspîndirea şi întărirea credinţei, avînd o activitate înrudită îndeaproape cu apostolatul.

4. – *Învăţătorul* (ὁ διδάσκαλος). Cuvîntul acesta este o expresie împrumutată din limba aramaică, şi însemna activitatea unui slujitor care se ocupă cu îndrumarea altora în latura religios–morală. Domnul Hristos însuşi a purtat titlul de «învăţător» în vremea activităţii Sale misionare (Marcu 4, 38; Luca 21, 7 etc.).

Harisma învăţătorului era o variaţie a harismei apostolice şi consta în facultatea de a instrui pe cei chemaţi la botez precum şi pentru edificarea neofiţilor [16]).

---

14) O bună determinare a profeţiei o dă Cornely: „Eodem fere modo que antiqui, etiam novi prophetae praedicatores erant a Spiritu sancto inspirati, qui exortationibus et monitis suis neophytos ad virtutem exercitium excitabant stimulabantque; quod ut majore auctoritate et efficacitate praestare possent, Spiritus Sanctus occultis auditorum rebus revelatis sese in prophetis loqui aliquoties manifestabat; interdum etiam res futuras per eos enuntiabat" (op. cit. pag. 414).

15) Op. cit. pag. 182.

16) Alló op. cit. pag. 336; L. Fonck, op. cit. pag. 843.

De profeţi se pare că învăţătorii se deosebeau prin faptul că cei dintîi se adresau mai mult inimii, pe cînd învăţătorii mai mult raţiunii, instruirea lor fiind de un caracter filozofic sau scripturistic.

Aceste patru harisme analizate pînă acum nu era numaidecît necesar să fie purtate fiecare de către o persoană aparte. Acelaşi bărbat insuflat putea activa îutr=un oraş ca apostol sau evanghelist, în altul ca profet sau învăţător. Dar totdeauna erau preocupaţi cu răspîndirea, adîncirea şi întărirea credinţei creştine.

5. — *Cuvîntul înţelepciunii* (λόγος σοφίας) *şi cuvîntul ştiinţei* (λόγος γνώσεος). Dacă la harismele de mai sus au fost indicaţi pur=tătorii lor, persoanele, iată aici două harisme la care se aminteşte însăşi acţiunea sau darul harismatic.

In privinţa fiinţei acestor două harisme, părerile exegeţilor sînt foarte împărţite. Aşa, sf. Ioan Gură de Aur, în comentarul său la I Corinteni identifică cuvîntul înţelepciunii cu darul apostoliei, iar despre cuvîntul ştiinţei spune că «îl aveau ceilalţi creştini».

Fericitul Augustin şi Toma d'Aquino determinau prima harismă ca o cuvîntare însufleţită despre lucrurile divine, eterne şi suprana=turale, pe a doua ca o cuvîntare despre lucrurile pămînteşti şi vre=melnice (ad scientiam rerum temporalium) [17]).

Alţii (Teodoret, Oecumeniu, Teofilact) socoteau că deosebirea între înţelepciune şi ştiinţă o făceau talentul de a învăţa şi lipsa acestui talent [18]).

Dar aceste păreri nu prea au baze de susţinere. De aceea por=nind de la înţelesul etimologic al cuvintelor, vom zice că cuvîntul ştiinţei era facultatea de a învăţa despre lucrurile care au fost reve=late în creştinism, o pătrundere teoretică mai adîncă în legătura lor cauzală. Dimpotrivă, cuvîntul înţelepciunii era darul de a învăţa pe credincioşi cum să=şi orînduiască viaţa în mod practic, în spiritul învăţăturii lui Hristos.

Necesitatea acestor dotaţii supranaturale era dată de faptul că Evanghelia era propovăduită de către nişte slujitori simpli, fără cul=tură, fără artă oratorică. De aceea, lor le trebuia o deosebită lumină de sus ca s=o înţeleagă, iar pe de altă parte, s=o pună în legătură cu viaţa credincioşilor şi să dea hotărîri pentru multiplele relaţii ale vieţii practice [19]).

6. — *Credinţa* (πίστης). După cei mai mulţi exegeţi, credinţa aceasta nu este virtutea teologică a credinţei, necesară tuturor oa=menilor spre mîntuire şi care însemnează temelia întregii vieţi creştine. Ci harisma credinţei este acel dar conferit numai unor creştini, des=pre care Mîntuitorul a zis că dacă ar fi numai cît grăuntele de muştar, ar muta şi munţii din loc (Mat. 17, 20).

Credinţa aceasta este încrederea deosebită în puterea lui Dum=nezeu, care, unită cu puterea voinţii omeneşti, se poate urca la o astfel de tărie, încît cel ce o are este capabil să săvîrşească minuni. Unii iau această harismă drept izvor pentru celelalte două: darul

---

17) Cf. Frohschammer, op. cit. pag. 28.

18) Conf. Dr. H. A. W. Meyer, *Kritisch-exegetisches Handbuch iiber den ersten Brief an die Korinther*, V. Aufl. Göttingen 1870, pag. 339.

19) Frohschammer, op. cit. pag. 32; Reinhard, op. cit. pag. 115.

vindecărilor şi «puterile» care ar fi numai manifestări exterioare ale acestei credinţe.

7. – *Darul vindecărilor* (χάμισμα ἰαμάτων). Era un dar în virtutea căruia anumiţi slujitori ai Bisericii, prin rugăciune, prin invocarea numelui lui Iisus sau prin punerea mîinilor, puteau tămădui pe cei bolnavi. (Vezi, Fapte Ap. 3, 7; 9, 34; 14, 9).

Că acele vindecări nu se săvîrşeau prin arta naturală medicală şi că ele erau efecte ale unei înrîuriri supranaturale, ne-o arată exemplele induse mai sus, în Faptele Apostolilor. Darurile acelea, numite la plural din cauza diferitelor soiuri de boale care cereau diferite înzestrări, erau semnele cele mai eclatante si mai palpabile despre puterea dumnezeiască cu care erau înzestraţi ucenicii Domnului, deci un reazim efectiv pentru misiunea creştină [20]).

8. – *Săvîrşirile de minuni* (ἐνεργήματα δυνάμεων). Erau darurile supranaturale cu ajutorul cărora o seamă de slujitori puteau împlini anumite fapte minunate. Prin aceste harisme părinţii greci şi latini înţeleg aşa numitele «miracula majora», cum ar fi învierea morţilor (Faptele Apost. 9, 41; 20, 12), pedepsirea miraculoasă (F. A. 5, 1 ss) sau alungarea demonilor (Mat. 15, 28; Fap. Ap. 10, 32). Sfera acelor minuni însă nu se poate limita numai la anumite fapte, ci ea se întinde la toate acţiunile ce nu puteau fi săvîrşite decît cu puterea lui Dumnezeu (cf. II Cor. 12, 12; Evrei 2, 4; Romani 15, 19)[21]).

9. – *Deosebirile duhurilor* (διακρίσις πνευμάτων). Pe vremea creştinismului primar se iveau de multe ori anumiţi indivizi care se dădeau drept iluminaţi de Dumnezeu şi prooroci, ispitind şi înşelînd pe credincioşi. De aici îndemnurile sf. apostol Pavel: *„Nimeni să nu vă amăgească în niciun chip"* (II Tesal. 2, 3) şi: *„Cercetaţi toate lucrurile şi păstraţi ce este bun"* (I Tesal. 5, 21).

De aceea, pentru a putea face deosebirea între un profet adevărat şi unul mincinos, pentru a şti dacă un cuvîntător vorbea în numele şi în duhul lui Iisus, cu alte cuvinte, pentru a putea distinge adevărul de eroare, li se conferea anumitor slujitori o facultate deosebită, deosebirea duhurilor. Acel dar, acea cardiognozie, era un complement al profeţiei şi trebuia să fi fost dat îndeosebi conducătorilor comunităţilor creştine. El a fost de mare folos Bisericii într-o vreme cînd mulţi pseudo profeţi mişunau pretutindeni, încercînd să-i seducă pe credincioşi [22]).

10. – *Soiurile limbilor* (γένη γλώσσων). Era facultatea de a vorbi în limbi străine, neînvăţate [23]).

Darul glosolaliei îl făgădui Mîntuitorul înainte de a se despărţi de ucenicii săi. Inainte de a se înălţa la cer, Iisus a prevestit că între alte daruri, cei ce vor crede întru El, vor avea puterea de a vorbi în limbi noi, ceea ce era sinonim cu «în limbi străine» (Marcu 16, 17).

Prima manifestare a acestui dar s-a produs în Ierusalim, în ziua

---

20) Reinhard, op. cit. pag. 113; Meyer, op. cit. pag. 340.
21) Frohschammer, op. cit. pag. 42; Leyer, op. cit. pag. 340.
22) Meyer, op. cit. pag. 341.
23) Întrucît harisma aceasta a trezit o serie întreagă de controverse şi discuţii în rîndurile teologilor şi ale cultelor creştine, vom reveni asupra ei într-un studiu aparte.

Cincizecimii, cînd ucenicii, plini de Duhul Sfînt, au început a vorbi în limbile tuturor neamurilor din lumea de pe atunci, în limbi pe care pescarii galileeni nu aveau de unde să le cunoască anterior (Faptele Ap. 2, 4).

După cum rezultă din alte părţi ale «Faptelor» această harismă provenea destul de des în comunităţile creştine, în deosebi în Corint. Din cauza caracterului ei deosebit de frapant şi miraculos, harisma glosolaliei a stîrnit multe rivalităţi şi neînţelegeri în rîndurile credincioşilor. Acest fapt l=a determinat pe sf. Pavel să intervină cu toată autoritatea sa, ca să curme abuzurile, să liniştească spiritele. El face reglementarea glosolaliei în capitolul 14 al epistolei I=a către Corinteni.

11. – *Tălmăcirea limbilor* (ἑρμενεία γλωσσῶν). În strînsă legătură cu glosalalia, era darul de a traduce cuvintele rostite de glosolali în limba ascultătorilor, ca să le priceapă.

Uneori însuşi cel ce vorbea în limba străină avea darul interpretării, alteori darul era conferit unor alte persoane.

Cîteodată se întîmpla ca într=o adunare să fie slujitori care să vorbească în limbi, fără să existe cineva care să poată tălmăci cele vorbite de dînşii. În cazul acesta porunca apostolului era ca vorbitorii în limbi să tacă *„şi să=şi vorbească numai lor înşişi şi lui Dumnezeu"* (I Cor. 14, 28).

12. – *Ajutorările* (ἀντιλήμψεις). Erau daruri extraordinare ale Sf. Duh, prin care unii erau pregătiţi în mod special pentru îngrijirea infirmilor şi a sărmanilor [24]).

Acele acte de caritate nu erau cele ordinare, pe care legea morală le cerea de la fiecare credincios (Rom. 15, 11 ss, II Cor. 8, 1; Gal. 6, 2), şi care se puteau săvîrşi cu ajutorul obicinuit al Duhului dumnezeiesc, ci ele erau fapte deosebite, neaşteptate, măreţe, izvorîte din cel mai înalt spirit de jertfă.

Necesitatea unei harisme speciale pentru astfel de lucrări, apare evidentă cînd ne gîndim la starea comunităţilor de pe atunci. In păgînism aceste servicii nu erau exercitate. Dacă cei ce se încreştinau trebuiau să se schimbe atît de mult încît să fie gata spre orice jertfă pentru ajutorarea aproapelui, apoi astfel de schimbări radicale nu ar fi fost cu putinţă fără un dar special al Duhului Sfînt [25]).

13. – Inrudite cu ajutorările, dacă nu chiar identice, sînt harismele amintite la Rom. 12, 8: *Mîngîietorul* (ὁ παρακαλῶν), *cel ce împarte* (ὁ μεταδιδούς) *şi cel ce milostiveşte* (ὁ ἐλέων). Precum se pare şi acestea nu sînt decît fapte de caritate creştină, menite să aline durerile celor în suferinţă. Ele se numără la darurile harismatice, pentru că se cerea o deosebită graţie spirituală pentru *desăvîrşita* lor împlinire. Harismele acestea puteau fi unite toate într=o singură persoană, căci ele nu erau decît laturi deosebite ale unuia şi aceluiaşi mare har de dragoste activă faţă de oameni.

14. – La una şi aceeaşi categorie trebuie socotite harismele: *ocîrmuirile* (κυβερνήσεις), *slujba* (διακονία), *conducătorul* (ὁ προϊστάμενος) şi *păstorii* (οἱ ποιμένες).

Toate aceste cuvinte şi nume indică pe slujitorii şi conducătorii

---

24) Fonk, op. cit. col. 849.
25) Frohschammer, op. cit. pag. 40; Reinhard, op. cit. pag. 107.

comunităţilor creştine. Funcţiunile lor constau în a ocîrmui treburile bisericeşti în perioada de formare a comunităţilor, înainte de a se construi o ierarhie organizată în mod special[26]).

La I Tesal. 5, 12 este astfel vorba de oameni care stau în fruntea credincioşilor şi îi *„ocîrmuiesc în Domnul şi care îi sfătuiesc"*. La Evrei 13, 7 se zice despre conducători că «propovăduiesc cuvîntul lui Dumnezeu şi priveghează asupra sufletelor» (v. 17).

Rezultatul acestei analize parţiale a singuritelor harisme este o confirmare a definiţiei date în general în capitolul anterior. Toate erau daruri speciale izvorîte din graţia Sfîntului Duh, conferite unor slujitori bisericeşti, în interesul obştesc al Bisericii, al comunităţilor creştine.

## ÎMPĂRŢIREA HARISMELOR

Deşi date spre folosul general al Bisericii, harismele nu ofereau acelaşi grad de utilitate, ci formau între ele o diferenţiere, o gradaţiune, iar între cei înzestraţi cu ele un fel de ierarhie. «Apostolul Pavel cînd enumeră la 1 Corinteni 12, 28 harismele, stabileşte o ordine strictă a funcţiunilor şi demnităţii lor. Adverbele «mai întîi», al doilea, «al treilea» etc. sînt de înţeles în toată valoarea lor: cel ce este întîiul, se află deasupra celui de al doilea, acesta deasupra celui de al treilea etc. Cuvîntul «apoi» arată de asemenea că harismele ce urmează, în privinţa însemnătăţii lor nu vin decît în urma celorlalte»[27]).

În afară de gradaţiunea aceasta internă, harismele se mai pot împărţi şi ierarhiza şi după alte criterii. Într-adevăr, toţi exegeţii care s-au ocupat cu aceste daruri graţiale, au încercat să le sistematizeze. Împărţirile pe care le-au făcut sînt foarte diferite, după cum diferite sînt şi punctele de vedere din care au fost privite harismele.

Astfel, unii au preconizat o sistematizare a harismelor după locul de la I Corinteni 12, 4-6, împărţindu-le în: a) daruri, b) slujitori şi c) lucrări.

Toma d'Aquino, pornind de la I Corinteni 12, 8-10, împarte harismele după scopul pe care îl au: 1) ad perfectionem cognitis, 2) ad doctrinae confirmationem şi 3) ad pronuntiandi facultatem[28]).

Dar aprecierile acestea sînt defectuoase deoarece nu se referă la toate listele de harisme.

Neander ia pentru împărţirea harismelor un criteriu psihologic pe care îl combină cu unul teleologic, deosebind astfel două clase de harisme: unele care au în vedere zidirea comunităţii prin cuvînt, altele prin activitatea externă[29]).

Meyer le împarte în: 1) harisme care se referă la puterea inte-

---

26) Leclercq, op. cit. col. 585; Reinhard op. cit. pag. 111; L. Fonck, op. cit. pag. 848.

27) Alló op. cit. pag. 333.

28) Suma theol. I, II-ae, qu. 111, art. 4, cf. Englmann, op. cit. pag. 90.

29) Geschichte der Pflanzung und Leitung der christlichen Kirche, pag. 183, cf. Englman, op. cit. pag. 88.

lectuală, 2) harisme care se reazimă pe o anumită energie de credinţă (Glaubens energie) şi 3) harisme care se referă la glosolalie [30]).

M. Meschler are următoarea împărţire: a) harisme pentru promovarea vieţii interne şi b) harisme pentru promovarea vieţii externe [31]).

Englmann [32]), Frohschammer [33]) şi Reinhard [34]) împart harismele în două categorii. La prima categorie numără pe cele ce sînt legate de o slujbă (b. o. aspostalatul, profeţia etc.); la a doua, enumeră harismele ce nu sînt legate de anumite îndatoriri (Amt) în sînul comunităţilor (de ex. credinţa, glosolalia, darul vindecărilor etc.).

Dintre toate împărţirile de mai sus, aceasta din urmă ne pare mai bună, fiind stabilită după un criteriu logic.

## III. – ORIGINEA HARISMELOR

În definiţia pe care am dat=o mai sus harismelor, am arătat ca un atribut esenţial originea lor divină, caracterul lor supra=natural.

Adevărul acesta se poate dovedi prin mai multe locuri biblice. Astfel la Faptele Ap. 2, 4, ni se spune că apostolii adunaţi în Ierusalim, după ce au fost umpluţi de Duhul Sfînt, începură să vorbească în limbi diferite *„după cum le dădea lor Duhul Sfînt să vorbească"*. Deci glosolalia apare aici ca un efect direct al lucrării Duhului Sfînt.

Aceeaşi este şi învăţătura sf. apostol Pavel dată corintenilor cărora le scrie că, deşi darurile sînt diferite, *„este un singur Duh care le împarte"* (I Cor. 12, 4). Iar în versetul 11 el arată lămurit că toate harismele sînt *„lucrate de unul şi acelaşi Duh"*. Pentru aceasta Sf. Pavel uneori nici nu mai numeşte harismele după obiectul lor ci numai după atributul lor de «cele duhovniceşti» (vezi I Cor. 12, 1; I Cor. 14, 1). Sfîntul Ioan Gură de Aur explică foarte bine aceste expresii. El arată că apostolul numeşte darurile τά πνευματικά pentru motivul că sînt exclusiv opera Duhului Sfînt, neintervenind nimic omenesc în lucrarea lor (In primam ep. ad. Cor. Hom. XLIX).

Originea harismelor este, aşadar, dumnezeiască, supranaturală. Ele sînt semne ale Duhului, sînt facultăţi care depăşesc facultăţile naturale ale celor care le posedă. Harismele sînt «semne», sînt minuni [35]). Lucrul acesta l=am putut vedea cînd le=am analizat pe fiecare în parte.

Caracterul supranatural trebuie admis şi pentru acele daruri care ar părea că puteau fi efectuate numai cu facultăţile naturale ale slujitorilor bisericeşti, ca de ex. ajutorările etc. Acele lucrări de caritate creştină trebuie privite ca daruri supranaturale, fiindcă se

---

30) Op. cit. pag. 337-338.
31) Die Gabe des heiligen Pfingstfestes, III, Aufgabe, Freiburg im Br. 1896, pag. 178.
32) Op. cit. pag. 92-94.
33) Op. cit. pag. 27.
34) Op. cit. pag. 133.
35) Englmann, op. cit. pag. 71.

săvîrşeau în mod cu totul excepţional, cu un deosebit devotament şi abnegaţie.

Ca exemplu istoric pentru o astfel de înrîurire a Duhului Sfînt asupra faptelor omului ne serveşte cazul colectei din Macedonia. Văzînd apostolul cum creştinii de acolo, cu toată sărăcia şi necazurile lor, au strîns ajutoare mari pentru sărmanii din Ierusalim, chiar peste puterile lor, el spune că au făcut acea jertfă *„prin voia lui Dumnezeu"* (II Cor. 8, 5), iar solicitudinea macedonenilor o consideră ca un dar al graţiei dumnezeeşti (ibid. 8, 1).

Tot aşa cînd Apostolul Petru dă sfaturi şi îndemnuri credincioşilor asupra comportării lor întreolaltă, el le spune că virtuţile caritătii sînt *daruri ale lui Dumnezeu,* iar cei ce le săvîrşesc sînt numai «iconomi ai graţiei» (I Petru 4, 11).

Originea supranaturală trebuie susţinută şi pentru harismele care se foloseau la conducerea comunităţilor. Căci deşi funcţiunile de învăţător şi păstor se găsesc mai tîrziu în Biserica lui Hristos ca funcţiuni ordinare, în cele dintîi zile ale Bisericii consacrarea lor avea un caracter extraordinar. «În împrejurările de atunci, cînd Biserica abia e înfiripată, cînd comunităţile creştine abia se năşteau, era nevoie imediată de aceste funcţiuni. Dar pregătirea pentru ele nu era cu putinţă să se facă imediat, în chip ordinar. De aceea, această lipsă o plinea Duhul Sfînt, printr=un dar extraordinar, harismatic. Pentru propăşirea comnuităţilor El împărtăşeşte facultăţi pe cale supranaturală» [36]).

Dumnezeu suplinea astfel ceea ce era imperfect sau putea încă lipsi în cult şi ierarhie.

Faţă de această părere în privinţa originii harismelor, avem în rîndurile teologilor raţionalişti două concepţii opuse.

Unii fac deosebire între harisme şi afirmă că o parte din ele, e drept, sînt de origină supranaturală (de ex. profeţia, glosolalia etc.), dar altele nu sînt nimic altceva decît talente fireşti ale creştinilor primari [37]).

Dar o astfel de distincţie nu se poate face, deoarece toate harismele sînt mirculoase, numai că la unele din ele caracterul supranatural e mai evident, la altele mai puţin frapant.

Alţi exegeţi, de direcţie mai raţionalistă, susţin că harismele nu erau decît talente naturale şi nicidecum facultăţi conferite de sus. «Căci», după cum susţine unul din ei, «ceea ce este străin de spiritul omenesc, ceea ce se împotriveşte legilor sale fireşti, nu poate fi adaus omului de nici o putere» [38]).

De părerea aceasta sînt mulţi teologi protestanţi (Eichorn, Paulus, Schrader, Baur şi alţii).

Dar afirmaţii de genul acesta se explică printr=o cauză comună: protestanţii au o aversiune mare faţă de miracol. Exegeţii raţionalişti nu vor să admită că sf. apostoli şi alţi creştini din epoca primară a Bisericii au săvîrşit minuni.

---

36) Englmann, op. cit. pag. 71.

37) Billroth, *Kom. zu der Briefe Pauli an die Korinther*,, Leipzig, 1883, cf. Frohschammer, op. cit. pag. 26; Rückert, *Der Brief an die Korinther*, pag. 454, cf. Englmann, op. cit. pag. 76; L. Fonck, op. cit. pag. 843.

38) D. Schulz. *Die Geistesagben der ersten Christen*, Breslau, 1836, p. 17.

Ori, afirmaţii de soiul acesta, nu pot fi susţinute pentru faptul că sînt în desacord cu textele Sfintei Scripturi şi pentru că tăgăduiesc ceea ce are creştinismul mai esenţial – adică elementul său supranatural.

Totuşi, susţinînd originea supranaturală a harismelor, nu trebuie de negat şi participarea elementului uman la săvîrşirea lor. Harismaticii nu erau simple unelte pasive în mîna lui Dumnezeu, ci *colaborau* cu graţia supranaturală. Duhul Sfînt lucra *în* ei şi *prin* ei. El nu le anihila însuşirile lor firești, ci doar le înălţa şi le îndrepta spre scopurile măreţe ale Bisericii. El nu îngrădea voia liberă a acestora, ci le lăsa întreaga sferă de acţiune.

Aptitudinile naturale ale harismaticilor puteau servi foarte bine ca suporturi pentru lucrarea supranaturală. Căci este un adevăr esenţial de învăţătură dogmatică că harul nu nimiceşte natura ci doar o potenţează, o înalţă, o purifică.

O anumită dispoziţie şi activitate sufletească era chiar necesară pentru primirea harismelor. Aşa citim, de ex. la Marcu 16, 17 că numai cei ce *vor crede* vor primi «semnele». Apoi la Fapte 13, 2 se spune că ucenicii din Antiohia s=au învrednicit să li se reveleze Duhul abia după ce s=au rugat şi au postit. Tot aşa Sf. Pavel, cînd îi îndemna pe corinteni să urmărească primirea darurilor supranaturale, le poruncea să *„rîvnească"* după cele duhovniceşti, prin urmare totdeauna se cerea o activitate a sufletului omului, o colaborare cu elementul divin. Totuşi *Duhul* rămînea factorul esenţial, cauza primă pentru orice dar harismatic.

## IV. – PRIMITORII ŞI SCOPUL HARISMELOR

În viaţa creştină a timpurilor apostolice harismele au fost revărsate în mare abundenţă. Dar se naşte întrebarea: oare orice membru al Bisericii era înzestrat cu daruri harismatice sau înzestrarea se restrîngea numai asupra unui număr restrîns de membri?

Unii au susţinut prima părere după următorul silogism: a) cel ce are o harismă, are Duhul lui Dumnezeu; b) fiecare creştin are Duhul lui Dumnezeu, deci c) toţi creştinii erau înzestraţi cu harisme.

Silogismul acesta sufere de o mare greşeală de logică. Din faptul că primirea unei harisme presupune revărsarea Duhului Sfînt, nu este de dedus numai decît concluzia că posesiunea Duhului dumnezeesc trebuie să aibă drept consecinţă posesiunea unei harisme[39]).

Aceasta ar fi cu cale numai atunci cînd harismele ar fi singurele manifestări ale Duhului. Ori darurile harismatice erau lucrări speciale ale Duhului, a căror lipsă nu excludea cîtuşi de puţin sălăşluirea pneumatică în inima omului. A avea o harismă, însemna desigur – a avea Duhul lui Dumnezeu. Dar a avea Duhul lui Dumnezeu, încă nu însemna a avea o harismă, precum prea bine se vede aceasta la creştinii de mai tîrziu.

Adevărul, aşa cum rezultă el din cărţile Noului Testament e acesta: harismele erau zestrea numai a unei părţi a Bisericii, mai

---

39) Lauterburg, *Der Begriff des Charisma und seine Bedeutung für die praktische Theologie.* Gütersloh, 1898, pag. 18.

cu seamă a slujitorilor ei, ele erau cazuri excepţionale, iar nicidecum regula generală.

Locul care sprijină cel mai mult afirmaţia aceasta este I Corinteni 12, 29=30. Aici apostolul se întreabă: «Oare toţi sînt apostoli? Oare toţi sînt profeţi? Oare toţi învăţători? etc.» ...Şi răspunsul care se desprinde din context este cel negativ, deoarece în versetul anterior Sf. Pavel spune lămurit: «*numai pe unii* i=a rînduit Dumnezeu în Biserică apostoli, profeţi» etc.

Primitori ai harismelor sînt numai acei membri ai Bisericii care sînt aleşi de Dumnezeu. Condiţia primirii sau neprimirii darurilor este singura voie liberă a lui Dumnezeu sau buna lui plăcere (I Cor. 12, 11). Ele nu pot fi cîştigate prin merit ci se împărţeau gratuit şi numai acelor *„cărora voia Duhul să le împărtăşească"* (I Cor. 12, 7, cf. şi I Cor. 14, 30).

O greutate în privinţa primirii harismelor numai de către o parte dintre membrii Bisericii, par a prezenta locurile de la I Corinteni 14, 1, I Cor. 14, 5 şi I Cor. 14, 39, unde sf. Pavel dă îndemnuri tuturor cititorilor epistolei sale să rîvnească după daruri harismatice şi unde îşi exprimă dorinţa ca toţi să vorbească în limbi străine. Oare prin acele expresii nu se arată harismele ca stare generală în Biserică? Nicidecum!

Din locurile amintite reiese doar, atît că apostolul *dorea* ca toţi membrii Bisericii să fie înzestraţi harismatic. Dorinţa lui nu era o obligaţie pentru creştini. Sf. Pavel dorea ca toţi să se dispuie pentru una sau alta din harisme, dar nu obliga pe nimeni. Căci cum ar fi putut obliga cînd puţin mai înainte spunea că harismele sînt lucrări ale voinţei dumnezeeşti celei libere?

Dacă primitori ai harismelor erau, aşadar, numai unii dintre membrii Bisericii primare, să vedem acum în vederea cărui scop se confereau acele daruri pneumatice.

Harismele au fost conferite pentru promovarea vieţii spiritual=morale a Bisericii în interiorul ei şi pentru răspîndirea adevărului creştin în afară.

Ori de cîte ori sf. apostol Pavel vorbea despre harisme, se folosea de o fericită imagine, pe care o aplica Bisericii. El zicea că Biserica este trupul lui Hristos, iar credincioşii sînt membre în parte ale acestui trup.

Desigur imaginea aceasta este folosită pentru a arăta că Cel ce conduce Biserica este însuşi Fiul lui Dumnezeu, care o iubeşte şi o sfinţeşte prin jertfa Sa (Efes. 5, 23, 25, 26). Dar apostolul întrebuinţa cu predilecţie analogia pentru a înfăţişa în mod intuitiv legătura organică ce exista între credincioşii creştini.

Membrele trupului omenesc, deşi diferite în ceea ce priveşte funcţiunea lor, nu trăiesc izolate unul de altul, ci cu toată feluri=mea lor alcătuiesc un trup, un singur organism (I Cor. 12, 20). Membrele nu se pot nicidecum dispensa de sprijinul lor reciproc. *„Nu poate ochiul să zică mîinii: n=am trebuinţă de tine, sau, iarăşi, capul să zică picioarelor: n=am trebuinţă de voi"* (I Cor. 12, 21). Ci fiecare membru are trebuinţă de ajutorul celorlalte, iar, împlinindu=şi funcţiunea ce are de împlinit, fiecare contribuie prin aceasta atît la prosperarea sa proprie, cît şi la bunul mers al întregului.

In organismul omului nu poate fi lucrare izolată, neunire sau

disarmonie. Ci membrele trebuie să se îngrijească unele de altele (I Cor. 12, 25).

La fel se prezintă viaţa în trupul mistic al lui Hristos, în Biserică.

Marele organism bisericesc prezintă şi el o deplină unitate, cu toată diversitatea formelor de viaţă ce se manifestă într=însul. Credincioşii nu sînt monade izolate care să=şi ducă existenţa în chip egoistic, ci stau între ele în raport de colaborare, într=o vie şi strînsă legătură de iubire. Durerile unora sînt şi durerile celorlalţi, cinstea unora se revarsă asupra tuturor (I Cor. 12, 26). «Viaţa în Biserică» – după cum bine observă Englmann – este o viaţă socială per excelentiam, ce se sprijină pe reciprocitate, ce se hrăneşte din totalitate, căreia îi întoarce iarăşi puterile primite»[40]).

Mai mult decît atît: fiecare membru al Bisericii, în convieţuirea sa între semenii săi, are datoria să caute să fie util celorlalţi fraţi, să contribuie cu facultăţile şi darurile sale, la zidirea aproapelui (Rom. 15, 2; I Cor. 10, 33).

Această interdependenţă a membrilor Bisericii pe care Sf. apostol Pavel o stabileşte ca normă generală de viaţă creştină, niciodată nu iese mai bine în evidenţă ca atunci cînd e vorba de scopul darurilor harismatice.

Harismele, deşi conferite numai unui număr restrîns de membri mai cu seamă slujitorilor Bisericii, aveau menirea să servească pentru promovarea binelui obştesc. Ceea ce le dă un deosebit semn caracteristic faţă de alte manifestări ale vieţii creştine, pe lîngă caracterul lor supranatural, este şi faptul că harismele aveau în primul rînd interesele generale ale comunităţilor. O harismă care nu s=ar raporta la viaţa socială, ar înceta de a mai fi harismă.

Cel înzestrat cu daruri harismatice trebuie să se simtă îndatorat a le exercita în folosul semenilor săi. *„De vreme ce rîvniţi după daruri duhovniceşti, căutaţi să prisosiţi în cele ce sînt spre zidirea Bisericii”* (I Cor. 14, 12). *„Căci fiecăruia i se dă arătarea Duhului spre folosul tuturor”* (I Cor. 12, 7). Iată învăţătura paulină cu privire la scopul pentru care sînt hărăzite darurile harismatice: *zidirea Bisericii, folosul obştesc.*

Aceeaşi învăţătură o aflăm şi la Efeseni 4, 12, precum şi la I Petru 4, 10, cînd Sf. Ap. Petru îndeamnă pe creştini să se slujească unii pe alţii cu harismele ce le=au primit, *„ca iconomi buni ai darului celui de multe feluri al lui Dumnezeu”.*

Scopul general al harismelor este accentuat în întreg capitolul 14 al epistolei I către Corinteni. Credincioşii erau îndrumaţi să nu rîvnească după vorbirea în limbi, deoarece cel ce vorbeşte în limba insuflată, nu vorbeşte pe înţelesul oamenilor, deci nu aduce folos comunităţii prezente în adunare. Ci să rîvnească după darul profeţiei, căci cel ce profeţeşte, vorbeşte oamenilor *„spre întărire, îndemn şi mîngîiere”* (I Cor. 14, 3). Iar dacă este totuşi cineva care să grăiască în limbi, acela trebuie sau să roage pe Dumnezeu să=i dea şi darul tălmăcirii, sau să=şi caute un interpret, care să explice auzitorilor cuprinsul vorbirii sale, ca ceilalţi să poată avea folos.

---

40) Op. cit. pag. 135.

*„Toate să se facă spre zidirea tuturor"* (I. Cor. 14, 26). Acesta este principiul enunţat de Sf. Pavel, după care harismele au fost apreciate şi folosite în Biserica veche.

Părinţii apostolici şi cei bisericeşti se pronunţă în acelaşi fel referitor la scopul harismelor.

Aşa *Clement Romanul* zice că cel ce s=a învrednicit de un dar harismatic, să caute să=l folosească nu pentru sine, ci pentru ceilalţi credincioşi [41]).

Tot aşa în alt loc: «Cura ut gratia quam tibi Dominus largitus est, prosit fidelibus fratribus et prophetis, qui agnotus Domini esse verba quae loqueris...» [42]).

*Irineu* afirmă că ucenicii Domnului au primit darurile «spre binefacerile celorlalţi oameni» [43]).

*Sfîntul Ioan Gură de Aur* zice: «De aceea ai primit harisma, ca să zideşti pe alţii» [44]).

Iar *Theodoret* afirmă că «harismele le=a dat Dumnezeu spre zidirea şi folosul credincioşilor» [45]).

Dar în afară de scopul acela intern, de întărire a credincioşilor în credinţa şi în viaţa lor religios=morală, harismele aveau şi un scop extern.

Ele au servit ca sigilii ale adevărului, ca mijloace de a atrage pe necredincioşi la sînul Bisericii.

Prin manifestarea lor extraordinară, prin caracterul lor de minuni harismele erau «semne» cum că în sînul comunităţilor creştine activa o putere supranaturală, ceea ce îi predispunea pe necredincioşi să primească învăţătura lui Hristos şi să se boteze.

După cum Mîntuitorul însuşi se provoca la faptele Sale minunate atunci cînd cuvintele Sale nu erau crezute, la fel şi harismaticii se foloseau de darurile lor ca să=şi legitimeze învăţătura şi trimiterea lor dumnezeiască, pentru ca prin aceasta să=i determine pe necredincioşi să primească cuvîntul Evangheliei.

Aşa se explică de ce harismele s=au ivit mai cu seamă în Biserica apostolică. Acele timpuri erau zile de însămînţare a adevărurilor religiei celei noi. Astfel că puterile supranaturale ce rezidau în harismatici erau trebuitoare pentru a atrage privirile străinilor asupra descoperirilor divine.

Scopul extern al harismelor este dovedit apoi de cuvintele apostolului Pavel de la I Cor. 12, 7, unde darurile harismatice sînt numite *„arătare a Duhului"*. Această expresie înseamnă că harismele serveau drept dovezi palpabile că la un moment dat Duhul dumnezeesc s=a revărsat asupra Bisericii şi că a început să lucreze în ea.

Nu mai puţin părinţii bisericeşti au reliefat scopul extern al darurilor harismatice.

Astfel în *„Constituţiunile apostolice"* citim: «Darurile harismatice nu erau menite pentru cei ce le săvîrşeau, ci... pentru ca acei

---

41) Ep. ad. I. Cor. cap. 48, 5, P. G. tom. I, col. 309.
42) Ep. I ad. virgines, cap. XI, 1[illegible]. P. G. tom. I col. 408.
43) Ad. haeres II. 32, 4, P. G. tom. VII, col. 829.
44) In ep. ad. Ephes. hom. XI, 3. P. G. tom. LXII, 83.
45) Ad. Ephes., 4. II. P. G. tom. LXXXII, col. 536.

care nu se conving prin cuvînt, să fie rușinați prin puterea semnelor»[46]).

Tot așa *Sf. Ioan Gură de Aur*: «Dacă ești credincios, n=ai lipsă de semne»[47]).

La fel în alt loc: «Dacă odinioară s=au săvîrșit semne, s=au săvîrșit din pricina barbarilor, pentru că mulți dintre ei s=au făcut prozeliți»[48]).

*Fericitul Augustin,* punîndu=și întrebarea de ce nu se mai întîmplă pe vremea sa semnele din timpurile apostolice, răspunde că pricina încetării lor zace în faptul că ele au fost conferite pentru a aduce lumea la credință («necessaria prius fuisse ad hoc ut crederet mundus»)[49]).

In afară de aceste două scopuri principale, la harisme mai putem deosebi și un scop secundar. Ele erau conferite pentru a servi drept mijloc de legătură a elementelor disparate care s=au unit prin creștinism, un mijloc de recunoaștere a creștinilor întreolaltă. Ele erau un mijloc de promovare a unității bisericești, deoarece harismaticii se puteau recunoaște ca aparținînd aceleiași credințe, ca fiind frați.

Astfel, privind harismele prin prisma scopului lor, aflăm în Biserica primară un minunat angrenaj de funcțiuni cu ajutorul cărora creștinii se puteau uni în folosul altora, realizîndu=se o armonioasă colaborare pentru propășirea cauzei obștești[50]).

## V. DURATA HARISMELOR

Din arătarea scopului harismelor se poate deduce oarecum și durata lor.

Este o mare deosebire între manifestarea harismelor în Biserica veche și între felul cum acestea s=ar putea manifesta astăzi. În Biserica veche harismele erau foarte frecvente, se arătau într=o abundență impresionantă și dădeau o notă caracteristică vieții din sînul comunităților creștine.

În veacurile de mai tîrziu harismele se răresc tot mai mult, ba unele dispar cu desăvîrșire. In Biserica veche ele aveau un caracter cu totul extraordinar, fiind săvîrșite de persoane izolate; în veacurile următoare ele se lucrează în mod ordinar, prin puterile normale ale Bisericii, miracolul apărînd rar de tot.

Schimbarea aceasta își are pricinile ei bine justificate. Un pomișor de curînd sădit, cît timp e plăpînd, are lipsă de sprijin și de multă îngrijire ca să poată crește și să nu fie nimicit de intemperii. Dar după ce a prins la putere, el se poate lipsi de aceste ajutoare, fără să fie stînjenit în dezvoltarea sa.

Așa a fost și cu Biserica lui Hristos. Cîtă vreme era răsadul acela abia răsădit, la începuturile ei de ființare, îi trebuiau ajutoare speciale ale Duhului Sfînt, mijloace supranaturale ca să se poată dezvolta și prospera.

---

46) Const. ap. VIII, P. G. tom. I, col. 1061.
47) In Ioannem epist. hom. XXIV. P. G. tom. LIX, col. 144.
48) In Math. hom. IV, 1. P. G. tom. LVII, col. 40.
49) De civit. Dei, XXII, 8.
50) Cf. Englmann, op. cit. pag. 157; L. Fonck, op. cit. col. 838.

De aceea în timpurile apostolice focul Duhului dumnezeesc străfulgera vizibil diferitele manifestări de viaţă ale trupului Bisericii. Dar după ce credinţa a fost vestită tuturor neamurilor, după ce creştinismul a prins rădăcini tari şi adînci, el nu mai avea trebuinţă de acelaşi sprijin supranatural, fiindcă dădea alte dovezi de divinitatea lui. Aşa că harismele, foarte necesare primelor zile, puteau să se împuţineze de la o vreme, fără să aducă Bisericii niciun prejudiciu[51]).

Procesul acesta de stagnare a darurilor harismatice nu s-a produs însă în mod brusc, ci treptat în curs de mai multe secole. Harismele n-au încetat cu sfîrşitul sec. I, cum susţin unii autori raţionalişti, ci continuară să se manifeste în sînul comunităţii creştine pînă tîrziu, în cel de al III-lea şi al IV-lea secol.

Pentru adeverirea faptului, găsim mărturii preţioase şi autentice în scrierile părinţilor apostolici şi bisericeşti.

Un izvor de tot preţios care ne arată cum se manifesta viaţa bisericească către sfîrşitul secolului I este *Didahia celor 12 apostoli.* În acest document străvechi găsim, între altele, menţiuni despre harisma apostolici, a profeţiei, a diaconiei şi a vorbirii în Duh. In capitolele acestei scrieri se dau instrucţiuni credincioşilor cum să se comporte faţă de harismaticii ce apăreau în mijlocul lor, stabilindu-se totodată criteriile după care se pot cunoaşte adevăraţii învăţători de pseudo-profeţi (cap. XI, 3; cap. XV, 8 etc.).

Un alt izvor important cam din aceeaşi vreme este epistola lui *Clement Romanul* către Corinteni, care ne oferă un interes cu atît mai mare cu cît e adresată comunităţii creştine în care s-au manifestat multe daruri duhovniceşti pe vremea sf. apostol Pavel. În această epistolă aflăm, la fel, învăţături despre harisme, iar mai cu seamă poveţe cum să se comporte cei înzestraţi cu ele (Cap. 47, 27, 28).

Pe la mijlocul sec. II apare la Roma o carte al cărui titlu e luat din ierarhia harismelor: *„Păstorul lui Herma"*. În această carte, darurile harismatice sînt ţinute în mare cinste, mai ales profeţia (Lib. II, mand. 11, vis. II, 4).

În afară de menţiunile acestor părinţi apostolici mărturii foarte preţioase despre existenţa harismelor în primele secole aflăm la *Ignatiu din Antiohia,* care dă Bisericii din Smyrna epitetul de «milu-ită de orice fel de dar», apoi la *Iustin Martirul,* care în «Dialogul cu iudeul Trifon» zice: «La noi pînă astăzi sînt daruri harismatice» (n. 82). Iar într-o apologie susţine că pe vremea sa mulţi slujitori aveau darul de a izgoni diavolii (Apol. II, 6).

La fel mărturisesc *Tatian* (Orat. contra gentes cap. 16), *Teofil din Antiohia* (Ad Autolic. II), *Irineu* (Adv. haeres, II, 32, 4; V, 6, 1), *Minuciu Felix* (Octav. cap. XXVII), *Hippolit* (De charismatibus, VIII, 1), *Tertulian* (Ad Scapulam, II; Apologeticum, I, 23), *Origen* (Contra Celsum, I, 2; I, 46; I, 67), *Ciprian* (ad Demetrianum), *Novatian* (De Trinitate. XXIX) şi *Eusebie din Cesareea* (Hist. eccl. III, 37; V. 16; VI, 11 etc.).

---

51) Cum ecclesia catholica per totam orbem difussa sit, nec miracula illa in nostra tempora durare permissa sunt" Augustin. De vera relig. 25, 47.

La începutul sec. IV harismele deveniră tot mai rari. Acum încă Origen (+253) vorbea despre «urme» de harisme (Contra Cels. 1, 2, 46). Cu aceasta el dădea de cunoscut că deşi pe vremea sa darurile harismatice tot mai dăinuiau, totuşi în asemănare cu timpurile apostolice, ele apăreau ca nişte rămăşiţe.

La doi dintre cei mai însemnaţi scriitori din acest secol, la sf. Ioan Gură de Aur şi la fericitul Augustin, aflăm cîteva mărturii care ar părea că sînt foarte categorice. Ambii zic anume că pe timpul lor semne şi minuni de soiul celor ce se petreceau în secolele anterioare, nu se mai întîmplau [52]).

Dar afirmărilor acestora trebuie să le dăm un înţeles relativ, deoarece din alte scrieri ale acestor părinţi bisericeşti precum şi din scrierile altor contemporani de ai lor, reiese că harismele în sec. IV nu încetaseră cu totul. «Rîul harismelor, după ce a udat livezile tinerei Biserici în măsura cea mai bogată, a început să intre într-o albie mai mică, fără ca totuşi să sece cu desăvîrşire» [53]).

Mărturii despre existenţa darurilor harismatice în sec. IV avem atît la amintiţii *Ioan Gură de Aur* (Expos. în psalm. XX. 4; In Math. hom. IV, 1) şi *Fericitul Augustin* (De civ. Dei XXII, 8), cît şi la *Epifanie din Cipru* (Adv. haer. XLVIII, 17), *Arnobiu* (Adv. genetes, I, 44-45), *Lactanţiu* (Divin. instit. II, 16), *Ilarie* (De trinit. VIII, 30), *Sf. Vasile cel Mare* (Comment. în Isaiam, proph. III, 102), *Sf. Ciril din Ierusalim* (Catech. XIII, 3), *Sf. Antonie cel Mare* (Orat. ad. monach. XXIII) şi *Sf. Grigorie de Nazianz* (Orat. 1).

Faţă de aşa bogăţie de mărturii, părerile acelor autori raţionalişti care afirmă că harismele au încetat odată cu epoca părinţilor apostolici, nu au bază.

Au mai existat oare harisme şi după secolul IV? Nu se poate dovedi. Însă începînd cu acel secol, se pare că ele, au devenit tot mai rar, pînă ce încetul cu încetul au dispărut. Cu secolul IV creştinismul intră într-o perioadă de libertate, de prosperitate, perioadă favorabilă tuturor formelor de viaţă bisericească. De la Constantin cel Mare înainte organizarea Bisericii se stabilea în tipare definitive. Ierarhia şi cultul se statorniceau în contururi precise.

Astfel că din cauza noiei stări de lucruri şi a cerinţelor schimbate, se modificară şi formele de viaţă bisericească.

Pe măsură ce conceptul eclesiologic se dezvoltă şi se întăreşte, conceptul harismatic stagnează. Multe din harisme fură absorbite de organizaţia regulată. Locul harismaticilor, învredniciţi de revelaţiuni directe, îl iau sinoadele. Darul vindecărilor se concentră în untdelemnul sfintei taine a maslului, precum şi în moaştele sfinţilor. Puterea de a scoate demonii fu lăsată pe seama slujitorilor exorcişti. Glosolalia şi tălmăcirea limbilor nu se mai întîlnesc.

Astfel, fie că absorbite de alte organe şi instituţii, fie că dispărînd cu totul, spontaneităţile harismatice în forma luxuriantă în care s-au manifestat în timpurile apostolice, nu mai apar de acum înainte.

---

52) Cf. Ioan Gură de aur, De incompreh. Dei nat. 1, 2; In Iohann, hom. XXIV, 1; In ep. ad. Cor. hom XXIX, 1 ; Fer. Augustin. De vera relig. I, 25, 47.
53) Englmann, op. cit. pag. 167.

Folositoare în ceasurile grele ale începutului, cu secolul IV ele cedează locul lor formelor şi instituţiilor eclesiastice definitive.

Dar oricît de transitoriu a fost rolul lor în viaţa Bisericii, harismele au constituit o puternică piatră de temelie şi o pagină de glorie pentru creştinismul de totdeauna.

Pretenţia unor grupări religioase creştine că harismele, cu deosebire vorbirea în limbi, ar exista şi astăzi, şi părerea după care această harismă ar fi revărsată asupra tuturor credincioşilor apare, în întregime, neîntemeiată.

Procesul de organizare şi consolidare a Bisericii a dus la încetarea harismelor. Atîta timp cît Biserica Mîntuitorului Hristos era ca un grăunte de muştar revărsările sfîntului Duh sub formă de harisme, asupra unora dintre slujitorii ei, împlineau un rol de utilitate. Indată ce Biserica a căpătat forma unui aşezămînt bine organizat cu ierarhie, cu sinoade şi dogme, orînduiri şi practici liturgice, harismele nu mai constituie o necesitate.

Acei dintre credincioşi care din diferite motive s=au desprins de Biserică şi care se consideră purtători de harisme, s=au dovedit a fi stăpîniţi de patimi şi dorinţe deşarte omeneşti. Ei tulbură liniştea Bisericii şi aduc în sufletele dreptcredincioşilor confuzii şi nedumeriri.

Pentru asigurarea unităţii în ce priveşte învăţătura şi formele de viaţă creştină toţi cei ce cred în Mîntuitorul Hristos şi mărturisesc credinţa lor au îndatorirea de a asculta de Biserică şi de Sfintele ei aşezăminte.

*Preot Dr. ŞTEFAN SLEVOACĂ*

# VECHI ICOANE ŞI FRESCE LA IAŞI

Prin purtarea de grijă a Mitropoliei Moldovei şi Sucevei, vechia biserică al cărei hram este Sfîntul şi marele mucenic Gheor=ghe, purtătorul de biruinţă, întemeiată la jumătatea veacului al XVIII=lea, de mitropolitul Grigore Calimachi, a căpătat înfăţişarea decentă şi în exterior şi în interior, putînd sta alături de biserica cea mare a Mitropoliei din Iaşi, ctitorie a marelui mitropolit Veniamin Costachi.

Şi această biserică şi=a căpătat frumuseţea cea dintîi, datorită aceleeaşi purtări de grijă, atît în ce priveşte înfăţişarea exterioară cît şi cea interioară, în care, prin rîvna şi sîrguinţa, prin munca pricepută a pictorilor monahi din eparhie, zugrăvelile pictorului Gh. Tăttărescu din 1886 şi=au recăpătat prospeţimea de odinioară, de parcă n=ar fi fost niciodată afumată.

Intrarea în vechea biserică este străjuită de o toacă de metal, în forma unei acolade stilizate, ale cărei vîrfuri înfăţişează două capete de dragoni cu gurile căscate.

Partea superioară, din mijloc, de formă rotundă, este marcată prin două puncte (ochii), care înfăţişază o figură umană stilizată. Urmează de o parte şi de alta încă două forme rotunde, apoi trei frunze stilizate şi în sfîrşit, la extremităţi, cele două capete de dragoni.

Sub figura de mai sus şi tot în mijloc, este bătută în relief stema mitropoliei Moldovei, avînd de o parte şi de alta cîte o stea urmate de soare şi lună, toate în relief.

Inscripţia, în relief şi ea, abia se mai poate ceti în partea ei finală, firește din pricină că toaca a fost în funcţie şi a fost bătută cu ciocane de fier aproape o sută de ani.

Cuprinsul inscripţiei este următorul:

*„S=au făcut de presfinţitul Mitropolit Veniamin, la anul 1821"* [1]).

Pe dos şi tot în relief se văd două stele, o ancoră şi o flacără a căror semnificaţie o redă inscripţia care le însoţeşte:

*„Cu dragoste înfocată şi nădejde neschimbată".*

---

1) N. Iorga, Inscripţii, II, p. 174 pune data 1828 (?)

# CATAPETEASMA

În faţa altarului catapeteasma sculptată a jour, în stilul baroc al epocii, deci la jumătatea secolului al XVIII=lea, prezintă un nu=măr de frize bogat sculptate, cu motive florale, între care sînt pre=sărate motive din regnul animal, figuri umane, cerbi, lei, dragoni, vulturi bicefali, pasări ciugulind, struguri, şerpi etc.

În luneta frizei sculptată a jour, deasupra uşilor împărăteşti este sculptată stema Moldovei, capul de bour.

Uşile împărăteşti, ca şi cele diaconeşti, sculptate mai greoi, datează din secolul al XIX=lea şi au înlocuit pe cele din secolul al XVIII=lea, probabil în a doua jumătate a secolului trecut.

Dar uşile împărăteşti originale se aflau tot în biserică şi au fost reaşezate la locul lor în ziua de 15 iunie anul acesta.

Sînt sculptate a jour, ca şi celelalte piese, avînd aceleaşi mo=tive, florale şi animale. Scena Bunei=Vestiri pictată miniatural în tempera, în medalioanele de pe cele două canate, reprezintă un strălucit model al genului.

Crucea cu scena răstignirii din secolul al XVIII=lea se află jos în biserică, printre celelalte icoane şi are nevoie să fie restaurată.

Lăţimea panourilor laterale din registrul inferior este inegală, faţă de cele din mijloc. Ele se prezintă astfel, începînd dela nord spre sud: 0,930 m. panoul cu prima icoană care lipseşte; 0,880 m. (cel cu icoana Maicii Domnului); 0,880 m. (cel cu icoana lui Iisus Hristos); 0,840 m. (cel cu icoana hramului).

Uşile împărăteşti au aceste dimensiuni: 1,760 m. înălţime, 0,564 m. canatul cu pilastrul care acoperă marginea celui de al doilea canat, a cărui lăţime este de 0,520 m.

*Icoanele* catapetesmei prezintă trei epoci deosebite şi anume:

a) Prăznicarele, apostolii, proorocii din medalioane şi moleniile aşezate la capetele frizei superioare şi nu în imediata vecinătate a crucii cu Răstignirea, cum se întîmplă în mod obişnuit, sînt de la jumătatea secolului al optsprezecelea, odată cu tîmpla.

Ele sînt de stil bizantin şi de factură moldovenească.

b) Icoanele împărăteşti, din care, în tîmplă, se află trei, sînt din 1805, sînt de stil apusean şi sînt lucrate în tehnica ulei de zugravul grec Eustaţie Althini, după cum rezultă din inscripţia scrisă cu negru pe icoana lui Iisus Hristos. Cred că aceste icoane au fost plătite de mitropolitul Veniamin Costachi, fiindcă pe cutele vest=mîntului lui Iisus cetim inscripţia grecească: Μνήστιτι κύριε τοῦ δού-λοσου Βενιαμιν αρχιερεως, 1805", adică:

*„Pomeneşte Doamne pe robul tău Veniamin arhiereul, 1805"*

Iată acum şi inscripţia scrisă cu negru în marginea icoanei, care aminteşte pe zugravul Althini:

«Εὐστάτιε Αλτίνης εγογραφίσε 1805, 30 Απριλ»,

Adică:

*„Eustatie Althini a zugrăvit în 1805, 30 Aprilie"*

Este vorba de acelaşi zugrav, amintit şi de o altă icoană, aflată la biserica Banu, datată din 1802 [1]).

c) Uşile diaconeşti, sculptate în acelaş gen, însă spre sfîrşitul secolului al XIX=lea, sînt zugrăvite în stil apusean, gen Tăttărescu, poate chiar de el care, spre sfîrşitul secolului trecut a pictat biserica cea mare a Mitropoliei.

În acelaşi stil sînt zugrăvite şi panourile care formează poalele icoanelor împărăteşti.

## ICOANELE DE LA BISERICA TREI IERARHI, DIN SECOLUL AL XVII=LEA

Sînt trei icoane împărăteşti, datînd din secolul al XVII=lea, din timpul lui Vasile Lupu şi este posibil ca aceste icoane să fi fost zugrăvite de unul din zugravii aduşi de la Moscova, cu voia ţarului de atunci Mihai Feodorovici, de Vasile Lupu, judecînd mai ales după factura icoanei care înfăţişează pe cei trei ierarhi: Vasile cel Mare, Grigore Teologul şi Ioan Gură de Aur.

Fondul de aur al acestor icoane, împodobite cu decoraţiuni în relief, cu motive vegetale, aminteşte pe cele, din aceeaşi epocă, ale lui Matei Basarab, de aceeaşi factură şi provenind de la aceeaşi şcoală bizantină–slavă.

În timpul lui Matei Basarab, în Muntenia, se pot distinge bine cele două curente: cel tradiţional, reprezentat prin zugravii locali Stoica din Tîrgovişte [2]), Bogdan din părţile Vîlcii şi alţii şi curentul cel nou, bizantino=slav, adus prin legăturile cu Kievul, unde păstorea mitropolitul Petru Movilă, poate de acel zugrav Loghin Corenici, rudă apropiată a mitropolitului Sava Brancovici. Loghin a lucrat probabil la Mănăstirea Comana (Vlaşca), unde a şi murit. El a fost mitropolit de Inău şi *„a căutat adăpost în Ţara Romînească, unde lucra icoane, pentru Matei Basarab, Doamna Elina şi Mitropolitul Teofil, în August 1643, ajutat fiind de fruntaşi boeri ca vistierul Stroe, al doilea vistier Şerban şi al doilea logofăt Udrişte Năsturel: la Comana se citea pe piatra lui de mormînt: „Cu mila lui Dumnezeu Loghin, cu neamul dintre Corenici=Brancovici, arhiepiscop de Inău"* [3]).

Aureolele în relief ale icoanelor acestora sînt încă o indicaţie a epocii în care ele au fost lucrate.

Asupra icoanei care înfăţişează pe cei Trei Ierarhi, aflată odinioară în palatul mitropolitan din Iaşi, nu mă opresc asupra ei prea mult.

Menţionez că este de o pronunţată factură rusească prin stilul şi mai ales prin proporţiile sfinţilor înfăţişaţi, deasupra cărora întîlnim scena Deisis, avînd de o parte şi alta pe Sfinţii apostoli Petru şi Pavel.

---

1) N. Iorga, Inscripţii II, p. 191.

2) Şt. Meteş, Zugravii bisericilor romîneşti, în Anuarul Com. Mon. Istorice, secţia pentru Transilvania, Cluj, 1929 p. 32.

3) N. Iorga, Istoria Bisericii romîneşti, ed. II Buc. vol. I. 1929, pp. 352-353.

*Icoana lui Iisus Hristos,* (1,333 m×1,031 m), ca şi aceea a ce= lor trei ierarhi despre care s=a vorbit în rîndurile de mai sus şi a Maicii Domnului, despre care va fi vorba îndată, această icoană este lucrată în tehnica tempera pe pînză, aplicată pe lemn, astăzi toate atacate de carii, de care se cer a fi păzite şi salvate, ceeace nu este prea greu, în stadiul cercetărilor şi experienţelor de pînă acum. Personal am experimentat şi am aplicat metoda decarierii şi consolidării obiectelor de lemn din Muzeul de Artă Religioasă din Bucureşti, în anii 1936=1946, pe cînd eram Directorul acestui Muzeu.

O mînă nedibace şi o idee nefastă de a se interveni asupra unor părţi, chiar deteriorate, a icoanelor împărăteşti, care înfăţişează pe Iisus şi pe Maica Domnului cu pruncul, a avut ca urmare dena= turarea în parte a coloritului vestmintelor, iar la icoana lui Iisus, înlăturarea cu desăvîrşire a decoraţiunii florale şi a figurilor apos= tolilor de pe rama în relief care formează cadrul firesc al acestei icoane.

Numai chipul şi fondul icoanei au rămas neatinse.

Chipul lui Iisus păstrează caracteristicile generale ale timpului iniţial dezvoltat dealungul veacurilor în pictura ortodoxă, purtînd pecetea epocii şi a şcolii din care a făcut parte zugravul respectiv.

Şi această icoană şi celelalte două cred că au fost lucrate de meşterii ruşi, aduşi de Vasile Lupu de la Moscova, precum am ară= tat mai sus.

Pe dosul icoanei o însemnare cu negru cuprinde o dată ulte= rioară ridicării bisericii Trei Ierarhi şi unele nume de persoane greu de descifrat, în partea de jos.

Deasupra cătuşei superioare, din dosul icoanei, se citeşte: *„Vă= leat* зро.", restul, cifra unităţilor acoperită cu o pînză lipită, adică *„la anul 717".*

Sub cătuşă se află următoarea însemnare în slavă:

*„Pe atunci... Ilias Voevod a fost la leat 7174, Iunie 15 zile"*

*„Frăsina Pl..."* urmează o serie de nume proprii greu de des= cifrat.

Data 7174 corespunde cu domnia lui Ilieş Alexandru (1666=1668)

## ICOANA MAICII DOMNULUI, *(1,333 m.×1,032 m).*

Asupra acestei icoane intervenţia din secolul trecut a fost mai mică, zugravul respectiv făcînd unele adausuri de «blicuri» şi, culoare numai la vestmintele Maicii Domnului şi ale pruncului Iisus.

Acelaş fond de aur, aceleaşi «rinceau» şi aceleaşi motive flo= rale, ca şi la icoana care înfăţişează pe Iisus Hristos.

Pe rama în relief se păstrează destul de bine subiectele obişnuite, după erminie şi tradiţie. Ca de obicei, de o parte şi alta a chipului Maicii Domnului apar cei doi arhangheli, Mihail şi Gavriil.

Pe laturile verticale sînt zugrăviţi doisprezece proroci, şase pe

o parte, şase pe alta, fiecare purtînd filactera cu textul consacrat, pentru proorocul respectiv. Pe latura de sus, începînd din colţul stîng, sînt zugrăvite miniatural, ca de altminteri toate celelalte subiecte marginale, următoarele scene:

Buna Vestire, Adormirea Maicii Domnului şi Ridicarea la ceruri.

Pe latura de jos a ramei găsim: în prima scenă trei chipuri, în a doua Intîlnirea cu Elisabeta, iar în a treia scenă în care Maica Domnului se arată unui pustnic.

Nu ştim în detaliu, cum arătau icoanele comandate de Miron Barnovschi, prin scrisoarea din 9 Decembrie 1628, la Moscova.

Ar fi de cel mai mare interes să ştim cum arătau aceste icoane, care au fost executate de pictorii din Moscova, la care s=a adresat arhimandritul Varlaam, viitorul Mitropolit al Moldovei, împuterni=citul Voievodului Miron Barnovschi, din 1628. Am putea stabili prin ele gradul de apropiere cu cele aflate astăzi la Iaşi şi cu cele din Muzeul din Bucureşti, provenite de la Arnota.

Din relatările date de Al. Lapedatu în Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, după comunicarea dlui Silviu Dragomir, apărută în «Analele Academiei Romîne», tom. XXXVI, Mem. secţ. istorice, Nr. 21, reese că între icoanele descrise mai sus şi între cele comandate zugravului Nazarie din Moscova de Varlaam, sînt mari asemănări, cel puţin în ce priveşte înfăţişarea generală a acestora.

În adevăr, din descrierea dată, *„cele două icoane mari, de hram, una reprezentînd pe sfinţii mucenici Gheorghie şi Ioan cel Nou, cu martiriul lor împrejur, alta pe sfinţii mucenici Pro=copie şi Mercurie, deasemenea cu „jitiile" lor împrejur"* [1]), se vede asemănarea între aceste icoane şi cele aflate acum la Iaşi şi la Bucureşti.

Iată acum, în rezumat, ştirile ce avem în legătură cu icoanele comandate la Moscova de Miron Barnovschi:

Cu scrisoarea din 9 decembrie 1628, Miron Barnovschi, Domnul Moldovei, se adresează ţarului Moscovei, Mihail Feodorovici, rugîn=du=l să înlesnească Arhimandritului Varlaam, viitorul Mitropolit, să zugrăvească două icoane.

Varlaam, ajungînd la Moscova, se tocmeşte cu zugravul Na=zarie să=i facă o icoană care să înfăţişeze pe Sf. Gheorghe şi pe Sf. Ioan cel Nou, hramul bisericii Mănăstirii Bîrnova, ctitoria lui Bar=novschi. Adăoga în acea scrisoare ca o altă icoană să înfăţişeze pe Sf. Procopie şi Mercurie şi ambele icoane să aibe împrejur marti=riul acestor sfinţi şi vieţile lor.

Varlaam a rămas la Moscova din luna martie cînd a ajuns, pînă în decembrie 1629, cînd a plecat înapoi fără icoane. Ce se întîmplase?

Patriarhul Filaret Nichitici a cerut zugravului să vadă icoa=nele, înainte de a le preda lui Varlaam. El a întrebat pe zugravul Nazarie după ce model a lucrat aceşti sfinţi aşezaţi pe scaune. Zugravul a răspuns că a lucrat după icoana Sf. Dimitrie din Tesa=

---

1) Al. Lapedatu, Icoanele lui Barnovschi-Vodă de la Moscova şi zugra-vii Trei Ierarhilor din Iaşi, în Buletinul Com. Mon. Istorice an. V (1912), p. 111.

Ionic, aflată în Catedrala Născătoarei de Dumnezeu din Moscova, icoană care=i plăcuse lui Varlaam şi pe care i=o indicase ca model.

## FRESCE DE LA TREI IERARHI

Cu prilejul refacerii bisericii Trei Ierarhi din Iaşi, prin arhitectul Lecomte du Nouy, a cărui nefastă activitate în acest sector este destul de cunoscută, s=au extras de pe pereţii bisericii, ca şi de la Sf. Ni=colae Domnesc tot din Iaşi şi dela biserica lui Neagoe din Curtea de Argeş, un număr de fragmente de frescă, înfăţişînd pe ctitori şi o serie de medalioane de sfinţi:

1. Vasile Vodă – Lupu, (1,950 X 0,710) îmbrăcat în haina de brocard roşu, cu flori de aur, poartă căciulă cu penaj prins cu agrafă de aur.

2. (Ion sau Ştefan) fiul lui Vasile Lupu (2,140X0,503), îmbrăcat aproape la fel cu tatăl său.

3. Doamna Theodosia (Tudosca), (2,100X0,860).

Aceste trei panouri au fost vernisate cu ulei poate chiar în timpul sau după extragerea lor, din care pricină ele apar lucioase faţă de restul picturilor în medalion, ce ni s=au mai păstrat de la această biserică.

Cred că afirmaţia lui Al. Lapedatu privind chipurile ctitoriceşti de la Trei Ierarhi, că acestea ar fi fost copiate, se datoreşte unei confuzii privitoare la vernisarea lor, pe care Lecomte du Nouy e posibil s=o fi făcut=o cu titlu experimental.

4. Bust de proporţii mici, înfăţişînd pe Vasile Lupu, (0,350X 0,255) ca şi următorul.

5. Aproape de aceleaşi proporţii, un alt bust al lui Vasile Lupu, (0,354X0,257).

In ambele busturi, chipul voievodului, împodobit cu barbă deasă şi neagră, cu aceeaş căciulă cu penaj, aminteşte chipul din tabloul cel mare.

Un număr de 22 de capete de sfinţi, zugrăvite în medalion, de dimensiuni care variază între 0,430X0,430 şi 0,605X0,470 prezintă aureole realizate din decoraţiuni florale în relief şi aurite, ca şi în icoanele de lemn din aceeaşi epocă.

Două medalioane curăţite şi vernisate prezintă prospeţimea ori=ginalelor şi vine să confirme ipoteza că Lecomte du Nouy a vernisat aceste fresce cu titlu experimental.

## FRESCELE DE LA BISERICA SF. NICOLAIE DOMNESC

Spre deosebire de cele provenite de la biserica Trei Ierarhi, fres=cele extrase de la biserica Sf. Nicolae Domnesc sînt mai întregi şi sînt desigur dintr=unul (primul sau al doilea) din registrele de dea=supra celui de jos, cu sfinţii în mărime naturală.

Într=o expunere viitoare, subiectele vor trebui aşezate în ordinea fixată de Erminie, în care caz cele trei fragmenie din scena Naşterii lui Iisus Hristos vor trebui apropiate şi aşezate în rînduiala lor fi=rească. Frescele acestea datează din timpul lui Antonie Ruset, *„care*

*a restaurat şi a mărit biserica. Antonie Ruset zugrăvise şi vechea biserică şi se refăcuse chipurile lui Ştefan, lui Bogdan, fiul său şi al Doamnei lui Evdochia*[1]*)".*

Subiectele înfăţişate în aceste fresce privesc scene din viaţa lui Iisus, mărtirizări de sfinţi, ceva din scena Raiului, un fragment din rătăcirea Evreilor prin pustie, judicios tratate, de un colorit armonic şi bine compuse.

1. *Sf. Petru purtînd o chee* (?) pare a fi făcut parte din scena Raiului, (1,740X0,640).

2. *Moise în pustie,* viţelul de aur (1,170X1,010).

3. *Mulţime de oameni cu mîinile ridicate,* sus inscripţia «Bătrînii» (1,470X0,510).

S=ar putea să fie o scenă amintind aceeaşi rătăcire prin pustie a Evreilor.

4. *Un tlabou votiv* în care apare numai mîna ctitorului ţinînd o filacteră cu inscripţie dedicatoare. Biserica prezintă două turle şi un acoperiş de tablă. Ea are forma de cruce.

Dimensiuni 1,630X0,880.

In faţă Iisus primeşte în dar ctitoria, pe care o prezintă doi sfinţi.

După înfăţişarea sfinţilor se poate deduce că s=a revenit asupra lor de la începutul secolului al XIX=lea.

5. *Un sfînt ucis cu pietre,* (1,420 x 1,180) poartă aureolă. În jur un număr de necredincioşi ridică pietre asupra lui.

6. *Naşterea lui Iisus Hristos* este fragmentată în trei momente.

Primul moment îl alcătueşte călătoria celor trei magi, (1,490X 1,320), care merg călări arătînd spre stea. Se observă la acest panou că armătura stratului de frescă este alcătuită din paie tocate. Mer= sul mîndru al cailor, atitudinea maestoasă a magilor, gestul arătării stelei de deasupra peşterei, în care s=a născut pruncul divin, mas= chează solemnitatea momentului care se apropie.

7. *Al doilea moment* îl constituie însăşi scena Naşterii, (1,530X 1,050) şi anume panoul în care Iosif îngîndurat ascultă insinuările vrăjmaşului redat printr=un personagiu curios care îi strecoară veninul îndoielii. Magii înaintează cu darurile aduse.

8. *Al treilea moment* (1,300X0,740).

Maica Domnului ţinînd pe Iisus în braţe, căruia un mag îi prezintă daruri.

9. *Tăerea capului unui sfînt.* Deşi nu are o inscripţie explica= tivă, după înfăţişarea clasică a capului, aici este vorba de tăierea capului Sfîntului Ioan Botezătorul. Scena este orizontală şi are dimen= siunile: 1,530X1,050.

10. *Trei sfinţi,* (1,530X0,760). În jur coline, acoperite cu plante şi copaci.

11. *Martirizare,* (1,520X0,710). Un călău tae capul unui sfînt.

12. *Martirizarea Sfîntului Gheorghe,* (1,650X0,720).

Sfîntul este întins jos, legat de mîni şi de picioare, de cîte un stîlp. Doi călăi îl bat cu bice peste corpul gol.

---

1) C. Balş, Bisericile lui Ştefan cel Mare, în Buletinul Com. Mon. Istorice an. XVIII (1925) Buc. p. 61.

13. *Asediul unei cetăți.* Atmosfera sumbră și grea a clipei tragice o redă mulțimea călăreților purtînd lănci și steaguri. La poarta cetății un pedestru bate cu putere. Dimensiuni: 1,220X0,970 (scenă orizontală).

14. *Scenă de luptă,* (1,240X1,170). Călăreți învălmășiți. Unii cad de pe cai, doborîți de sulițele dușmanilor.

Este posibil ca scena dela nr. 13 să fie o consecință a celei dela nr. 14, adică după lupta din cîmpul deschis, oștile biruitoare să se îndrepte spre cetatea învinsă, în fața căreia fie că se întîmpină o ultimă rezistență, fie că cetatea se predă fără luptă, încredințîndu=se biruitorilor cheile și primind resemnată soarta celor învinși.

15. *Apostolii dormind,* (0,870 x 0,810). Ingreuiați de somn, în timp ce Iisus se roagă undeva în grădina Ghetsimani, apstolii dorm adînc.

16. *Un grup de persoane,* (1,510X0,587). Nefiind nici o altă indicație specială, nu se poate preciza deocamdată scena din care face parte acest fragment.

17. *Pilda smochinului neroditor,* (1,510X0,585).

Iisus urmat de apostoli. În marginea drumului smochinul în care, neaflînd smochine, Iisus îl blestemă să nu mai rodească: «De acum în veci să nu se mai facă rod în tine». Și îndată s=a uscat smochi=nul» [1]).

18. *Martirizare,* (1,335X1,200). Martir supus la munci de necre=dincioși.

19. *Martirizarea,* (1,430X0,790). Martiră de neam împărătesc, trecută la noua credință creștină.

20. *Pescuirea minunată,* (1,474X0,850). Iisus și apostolii în corabie, mulțime de pești în mreje.

21. *Sînul lui Avraam,* (1,394X0,524). Fragment din scena Ra=iului în care Avraam ține la sînul său pe cel care în lume a făcut fapte bune.

22. *Ostaș.* Ținuta obișnuită a ostașului comun (1,520X0,567).

*Ctitori din familia lui Antonie Ruset.*

23. *Antonie Ruset Voevod,* (2,330X1,142), în tabloul votiv ca al doilea ctitor, prezintă ctitoria lui Ștefan cel Mare, către Iisus. Figură energică, puțin încruntată, împodobită cu o bogată barbă neagră. Pe cap poartă căciulă neagră cu penaj, amintind într=o măsură pe aceea a lui Vasile Lupu dela Trei Ierarhi.

24. *Doamna „Tomna Zoi, Alexandru Voevod, Ioan Voevod",* (2,220X0,934).

25. *„Gheorghe Voevod, Doamna Elena, Doamna...* (2,307X 1,090).

Pe lîngă obiectele descrise mai sus, mai găsim o serie de icoane, unele care prezintă interes cu caracter local și istoric, fără a avea vreo valoare artistică deosebită. Intre acestea se pot număra urmă=toarele:

1. – *Icoana Sfîntului Ilie,* pe a cărei filacteră în stînga stă scris: *„Mart 10 1797". Brasla Kiurci".*

2. – *Icoanele Iisus Hristos și Maica Domnului.*

---

1) Matei, XXI, 19.

Două icoane împărăteşti de factură romînească de la sfîrşitul secolului XVIII=lea, cu inscripţia greceáscă:

μνησθητι κυριε του δουλοσο Γαβριηλ Αρχιερεως

„Adică: *Pomeneşte Doamne pe Gavriil Arhiereul*".

Un chivot de lemn văpsit, fără valoare artistică, poartă inscripţia următoare:

*„1823, Aprilie 10. de cînd s=a zugrăvit acest chivot".*

Un număr de odăjdii de fir şi de mătase fină completează grupul de obiecte aflate în vechea mitropolie a Moldovei.

Pentru a fi puse în valoare, aceste obiecte sînt acum selecţionate şi aşezate în rînduiala cerută de normele muzeiestice, spre a fi date la îndemîna cercetătorilor şi a publicului dornic de a face cunoştinţă cu arta bisericească din trecutul Moldovei.

*Prof. VICTOR BRĂTULESCU*

# CREŞTINISMUL ŞI RASISMUL

In a doua jumătate a veacului al XIX=lea, teoria darwinistă a evoluţiei are meritul de a fi dovedit că la naşterea omului din fiinţele anterioare au trebuit să colaboreze atît de mulţi factori com=plicaţi, încît nu se poate admite că «minunea primei deveniri a omu=lui» s=a împlinit mai mult decît o singura dată pe pămînt. Darwin (1809=1882) şi adepţii săi afirmă că omul trebuie să aibă o origine unitară. Din acest timp, cumpăna înclină puternic spre teza monoge=nezei (a susţinerii că neamul omenesc se trage dintr=o singură pereche de oameni) şi monogeniştii întrec în număr pe poligenişti.

După ce multă vreme poligeneza nu s=a mai bucurat de un in=teres deosebit, rasiştii fascismului german şi rasiştii neofascismului actual încearcă să întemeieze ştiinţific poligeneza şi s=o opună mono=genezei, spre a putea potrivi ştiinţa cu teza lor despre invariabilita=tea şi constanţa perpetuă a raselor.

Rasismul exaltă valoarea sîngelui şi cu aceasta a rasei umane; sminteşte minţile oamenilor, îi umple de trufie şi ură, făcîndu=i să=şi piardă judecata dreaptă şi să nu mai vadă lumina adevărului şi a faptelor.

Dar ceea ce este mai grav, în zilele noastre mitul şi psihoza rasistă nu întreţin numai cruntele discriminări rasiale şi şovinismul naţional, ci au devenit şi un instrument de acţiune al imperialismu=lui, care a transformat ideologia rasistă într=o doctrină războinică sau agresivă.

Reluînd şi dezvoltînd ideologia rasială a fascismului german, care a transformat raseologia (ştiinţa despre rase) în rasism (curent ce exagerează valoarea şi rolul rasei în istoria omenirii), apologeţii imperialismului americano=englez susţin aşa numita «inegalitate biolo=gică» a raselor, din care ar rezulta, în mod firesc, existenţa de «rase superioare» şi «rase inferioare».

Incă în ultimul deceniu al veacului trecut, James Blayne, se=cretar de stat al S. U. A., împins de dorinţa de dominaţie mondială, a căutat să arate, că americanii şi englezii aparţin unei «rase supe=rioare», unui «popor ales», precum şi că sînt chemaţi să stăpînească toate celelalte «rase inferioare».

In anul 1901, senatorul american Beveridje justifica anexarea Filipinelor de către Statele Unite ale Americii, prin aşa numita «su=perioritate» a rasei anglo=saxone: «Dumnezeu... ne=a creat ca stăpîni şi organizatori ai lumii. El ne=a făcut cunoscători ai artei guvernării,

astfel încît să putem conduce pe sălbateci şi popoarele îmbătrînite, neputincioase, iar din mijlocul rasei noastre, El ne=a distins pe noi Americanii, ca pe un popor ales».

Aceeaşi idee o afirmă şi Ch. Cohn în cartea sa «Ideea naţio=nalismului», în care susţine că numai anglo=saxonii ar fi adevăraţii purtători ai progresului şi ia făţiş apărarea «expansiunii imperialiste a Americii», pretinzînd că anglo=saxonii ar fi chemaţi să conducă lumea.

Incă în anul 1941, Lews, proprietarul şi redactorul şef al revis=tei «Time», a declarat că «secolul al XX=lea este secolul domi=naţiei Americii», iar în anii din urmă H. Luca a lansat lozinca: «Secolul american».

In cartea «Lumea trebuie condusă», apărută la New=York în anul 1949, Nash cere popoarelor din toate ţările să renunţe la su=veranitatea naţională şi să creeze un Stat mondial, în frunte cu S. U. A.

Mai nou, în cartea sa «Rasele şi rasismul», R. Benedict susţine, că «avîntul şi decăderea civilizaţiei depind de rasă», iar E. S. Bo=gardus vrea să demonstreze, în articolul său «Sclavia rasială», că «înrobirea rasială este condiţia unităţii şi a continuităţii culturale şi biologice».

Ideologia rasistă a fost curînd însuşită de societatea secretă Ku=Klux=Klan, întemeiată în anul 1866 la Pulaski, cu scopul de a creea o Americă latină şi protestantă. Ea practică forme de cea mai cruntă teroare împotriva negrilor din S. U. A. In anul 1915, şeful Ku=Klux=Klanului, colonelul Simmons, care era totodată şi pre=dicator methodist în Statul Georgia, «invocînd o revelaţie divină, a proclamat prioritatea americanilor asupra tuturor celorlalte popoare şi a îndemnat la linşarea celor de culoare=negrii, chinezi şi alţii».

Atît de departe au mers rasiştii americani cu afirmarea tezei lor în serviciile imperialismului, încît au declarat «rase inferioare» pe toate popoarele europene, care – potrivit planurilor monopoliştilor americani – trebuiesc să fie transformate în robi ai Wali=Street=ului.

Caracterul de doctrină războinică sau agresivă a rasismului actual, se desprinde din următoarele două preamăriri ale războaie=lor imperialiste: F. Merill pretinde că războiul imperialist ar fi «un mare foc purificator», care are menirea de a curăţi naţiunea ame=ricană de persoanele cu «ereditate inferioară» şi de «oameni inutili». Afirmînd necesitatea războaielor, Albert Thomas pretinde, că acestea «constituiesc o parte componentă a culturii noastre ca şi Biblia».

Ce să mai zicem, dacă conducerea oficială a Catolicismului şi – după exemplul ei – mulţi clerici şi credincioşi catolici sprijinesc şi consfinţesc exploatarea popoarelor coloniale, asuprirea naţională şi ura de rasă, prin rezerva tacită în care se retranşează cînd este vorba să condamne aceste păcate împotriva iubirii semenului, pre=cum şi prin participarea tacită la politica de expansiune şi dominaţie mondială a imperialiştilor. Nu de geaba s=a supus, că «unde apare misionarul catolic, trupele coloniale îl urmează».

Dar ceea ce este şi mai mult decît atîta, se socoteşte că chiar doctrina creştină ar încuviinţa rasismul. Dovadă în acest sens este faptul, că în anul 1950 Federaţia Bisericilor Reformate Olandeze din Africa de Sud, cu ocazia congresului pe care l=a ţinut, a hotărît că

«există principii de bază în cuvîntul lui Dumnezeu, care sprijinesc discriminarea rasială». Abia în anul 1956 Biserica metodistă americană a invitat la congresul său de la Pittsburg şi pe pastorii negri împreună cu congregaţiile lor. Iar în zilele noastre asuprirea şi discriminarea rasială împotriva populaţiei negre şi indiene din Africa de Sud, este împinsă de guvernul respectiv pînă la a opri pe negrii creştini de a frecventa bisericile la un loc cu albii şi a-i obliga să intre numai în bisericile rezervate lor.

In realitate, Creştinismul nu oferă nici un temei în sprijinul rasismului. Doctrina creştină nu legitimează prin nimic rasismul. Din contră, ea osîndeşte categoric rasismul şi se ridică hotărît împotriva discriminărilor rasiale.

Intre concepţia creştină şi cea rasistă, există o prăpastie de netrecut. De aceea, cine este creştin adevărat, acela nu poate fi nicidecum rasist.

Premisele de la care pleacă rasismul sînt anticreştine şi de aceea el echivalează, în ultima instanţă, cu o negare totală a Creştinismului. Dovadă grăitoare în acest sens este faptul că rasismul neagă existenţa unei divinităţi transcendente, creaţia divină a lumii, divinitatea lui Iisus Hristos şi acţiunea Lui mîntuitoare, precum şi realitatea Revelaţiei divine.

Impotriva rasismului, Creştinismul afirmă *principiul unităţii neamului omenesc*, unitate care derivă în mod firesc din unitatea de origine a speciei umane.

Doctrina despre monogeneză se întemeiază nu numai pe litera Creştinismului, ci şi pe spiritul acestuia. Ea este o consecinţă firească şi necesară a creaţiei, potrivit căreia omul nu este un produs al puterilor telurice, ci este un rezultat al voinţei iubitoare, înţelepte şi atotputernice a lui Dumnezeu, care nu lasă nici un loc nevoii unei repetiţii ceea ce însemnează că exclude poligeneza. Pe unitatea naturală de esenţă, rezultat firesc al monogenezei, odihneşte şi unitatea spirituală a neamului omenesc; şi ideea înrudirii spirituale a tuturor oamenilor, continuitatea vieţii spirituale de specie este condiţionată de unitatea naturală a neamului omenesc. Numai învăţătura despre unitatea de sînge a făcut cu putinţă pe aceea despre unitatea spiritului şi a iubirii.

După cum marele organism al Universului s-a dovedit, în toate fazele şi cu toate puterile sale, ca opera unitară a unui Creator înţelept, tot aşa şi oamenii între ei, popoarele şi rasele diferitelor părţi ale pămîntului, nenumăratele neamuri ale istoriei, formează numai o mare familie, produsă dintr-un singur strămoş: Adam.

Dacă toţi oamenii se trag de fapt dintr-o singură pereche, este în fond o problemă istorică, pe care Sf. Scriptură o rezolvă în mod afirmativ.

După învăţătura Sf. Scripturi, întreg neamul omenesc se trage dintr-o singură pereche de oameni. Referatul biblic despre creearea omului prezintă pe primul om ca întemeietor al neamului omenesc şi al istoriei omeneşti. Acest referat dovedeşte învăţătura Sf. Scripturi despre unitatea de origine a neamului omenesc. Deja prin creaţiune primul om este principiul, capul, reprezentantul întregului neam omenesc; Adam este strămoşul neamului omenesc întreg în viaţa fizică şi spirituală a acestuia.

Grăitoare în acest sens sînt locurile de la Gen. 1, 27; 2, 7. 21 sq., 3, 20; apoi: «Înţelepciunea a păzit pe primul om zidit de Dumnezeu, ca să fie părintele neamului omenesc, atunci cînd a fost zidit întîiul» (Înţelep. lui Solomon 10, 1); de asemenea Mt. 19, 4 şi Lc. 3, 38. Dar locul clasic este cel de la F. A. 17, 26, unde sf. Apostol Pavel spune că Părintele ceresc «a făcut, dintr-un sînge, întregul neam al oamenilor, ca să locuiască peste toată faţa pămîntului».

De altfel, întreg Vechiul şi Noul Testament presupune unitatea neamului omenesc în sens strict. Biblia manifestă interes pentru întreaga omenire, fiindcă toţi oamenii sînt creaţi după chipul lui Dumnezeu şi trebuiesc aduşi într-o mare împărăţie a lui Dumnezeu.

Intre unitatea neamului omenesc şi adevărurile fundamentale ale Creştinismului, este o strînsă legătură. Cu deosebire dogma despre păcatul strămoşesc şi dogma despre mîntuire au ca premisă descinderea tuturor oamenilor din Adam şi dovedesc prin aceasta, în mod indirect, unitatea speciei umane: «precum printr-un singur om (Adam) a intrat păcatul în lume şi prin păcat moartea», tot aşa «harul lui Dumnezeu şi dăruiala lui au prisosit, spre mîntuirea celor mulţi, prin harul unui singur om, Iisus Hristos» (Rom. 5, 12 şi 15).

Din unitatea de origine a neamului omenesc, rezultă *unitatea ontologică* a speciei umane, care are, în consecinţă aceeaşi esenţă şi aceeaşi structură – trupească şi sufletească – indiferent de rasa din care face parte.

In baza unităţii de origine şi de esenţă a neamului omenesc, Creştinismul proclamă *principiul egalei îndreptăţiri a tuturor raselor la bunurile vieţii şi ale mîntuirii.* Dumnezeu este Părintele tuturor fără deosebire de rasă, naţionalitate, culoare sau stare socială, cultură şi civilizaţie. De aceea, El «răsare soarele şi peste cei răi şi peste cei buni, şi plouă şi peste cei drepţi şi peste cei nedrepţi» (Mt. 5, 44). Căci El iubeşte deopotrivă pe toţi oamenii. Iubirea Lui este izvorul mîntuirii noastre. Căci aşa a iubit Dumnezeu lumea, încît a dat pe Insuşi Fiul Său Cel Unul Născut, ca tot cel ce crede întru El, să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică» (In. 3, 16). De asemenea, «întru aceasta s-a arătat iubirea lui Dumnezeu către noi, că Dumnezeu a trimis pe Fiul Său Cel Unul Născut, în lume, ca întru Dînsul viaţă să aibă» (I In. 4, 9).

Jertfindu-se pe cruce, Mîntuitorul şi-a dat viaţa Lui pentru *toţi oamenii, fără nici o deosebire.* În toată activitatea Sa pămîntească, Mîntuitorul a săvîrşit facerile de bine şi celor de neam iudeu şi celor de alt neam. Cu prilejul vindecării slugii sutaşului din Capernaum, El a grăit astfel: «Adevăr grăiesc vouă, că mulţi vor veni de la Răsărit şi de la Apus şi se vor odihni cu Avraam şi Isaac şi Iacob întru împărăţia lui Dumnezeu, iar fiii împărăţiei vor fi aruncaţi în întunericul cel mai dinafară» (Mt. 8, 11). Mîntuitorul a trimis pe ucenicii Săi să propovăduiască învăţătura Sa «la toate neamurile» (Mt. 28, 19), căci mîntuirea adusă de El este destinată tuturor oamenilor (Lc. 2, 31; I Tim. 2, 4), indiferent de deosebirile pe care timpul şi locul, condiţiile de trai şi de muncă, au făcut să se nască între ei.

*Rasismul este în contradicţie şi cu principiul iubirii creştine.* Iubirea creştină nu cunoaşte nici un fel de graniţă. Ea trece peste timp, peste spaţiu, depăşind graniţele familiei, ale gintei, ale tribului,

ale neamului şi ale rasei. Ea depăşeşte egoismul omenesc sub orice formă s=ar manifesta el, îmbrăţişînd deopotrivă pe tot cel ce poartă în sine «chipul lui Dumnezeu», oricine şi orice ar fi el. Căci prin pilda Samarineanului milostiv, Mîntuitorul ne=a învăţat să iubim pe orice om, de orice neam ar fi el, ca pe un frate al nostru. Nouă creştini=lor ne incumbă datoria de a ne arăta vrednici de bunătatea şi iu=birea lui Dumnezeu, manifestînd aceeaşi bunătate şi iubire faţă de semenii noştri, oamenii de pe toată faţa pămîntului, oricare ar fi cu=loarea pielei lor şi oricare le=ar fi credinţa religioasă, căci – aşa cum spune Sf. Apostol şi Evanghelist Ioan – «dacă Dumnezeu astfel ne=a iubit pe noi, şi noi datori sîntem să ne iubim unul pe altul» (I In. 4, 11).

Ca religie a iubirii, Creştinismul s=a străduit necontenit să să=dească, în locul urii şi al disprețului faţă de oameni, iubirea lui Hris=tos. Pentru propovăduitorii de la început ai Creştinismului, ca şi pen=tru toţi urmaşii lor autentici de totdeauna, ideea deosebirii de neam, de clasă socială sau de rasă, a fost o idee cu totul străină de viaţa creştină. Ei au adresat cuvîntul lui Dumnezeu, deopotrivă, tuturor. Căci deosebirea de neam, de clasă socială sau de rasă, a încetat în comunitatea creştină, deoarece misiunea Creştinismului era tocmai de a desfiinţa aceste deosebiri.

Creştinismul este nivelatorul tuturor asperităţilor rasiale şi armo=nizatorul melodiilor lor specifice în concertul universal al existenţei. El ridică rasele şi le deschide calea desăvîrşirii prin eliberarea lor de păcat, le înnobilează prin introducerea lor în unitatea desăvîrşită în Hristos.

Creştinismul a dărîmat zidul despărţitor al urii, pe care l=a ri=dicat între oameni egoismul şi mîndria. El i=a arătat pe oameni ca fii ai aceluiaşi Tată ceresc şi ca moşteni ai aceloraşi bunuri.

De orice neam ar fi fost, din orice clasă socială şi din orice rasă, cei ce veneau la Creştinism se socoteau *fraţi* între ei şi se iubeau frăţeşte, împărtăşindu=şi bucuriile şi durerile vieţii şi îndemnîndu=se reciproc la desăvîrşirea vieţii întru Iisus Hristos. Prin trecerea la Creş=tinism, ei deveneau mădulare ale Trupului tainic al Domnului: Bise=rica, bucurîndu=se cu toţii de aceeaşi cinstire. In Hristos dispare orice împărţire sau diferenţiere a oamenilor după rasă, clasă socială sau sex: Nu mai este iudeu nici elin; nu mai este rob nici slobod; nu mai este parte bărbătească şi parte femeiască, pentru că ***voi toţi una sînteţi întru Hristos Iisus"***. (Gal. 3, 28; vezi şi Rom. 1, 12; I Cor. 12, 13; Col. 3, 11). Nici o deosebire – fizică sau spirituală – *nu poate egala sau întrece chipul lui Dumnezeu,* care este imprimat în fiinţa fiecărui om. Mai mult de cît legătura de sînge, trebuie să ne unească legătura de chip al lui Dumnezeu.

Aceeaşi gîndire şi simţire străbate şi în scrierile Sf. Părinţi şi scriitori bisericeşti. Pentru ilustrare, dăm cuvînt cîtorva glasuri ale acestora.

Minuciu Felix afirmă egalitatea naturală a oamenilor şi prin aceasta – indirect – unitatea lor de origine şi de fiinţă, prin cuvin=tele: «Toţi ne naştem cu o soartă comună, ne deosebim numai prin virtute». (Octavius XXXVII, 10). Cu alte cuvinte, îndreptăţirea la bunurile vieţii şi ale mîntuirii este egală la toţi oamenii şi numai

vrednicia lor morală produce deosebite îndreptăţiri în faţa bunurilor mîntuirii în Iisus Hristos.

In acelaşi sens şi foarte lapidar se exprimă şi Sf. Ioan Gură de Aur, cînd zice: «Toţi fără excepţie sîntem de aceeaşi natură» (Comentar la Ps. LVIII, n. 1).

Lactanţiu se rosteşte aşa de nimerit şi de grăitor, încît ai impresia că vorbeşte anume împotriva rasiştilor din zilele noastre: «Dacă noi toţi am ieşit dintr=un singur om, pe care îl creie Dumnezeu, atunci sîntem în mod cert toţi înrudiţi prin sînge şi de aceea *este o aşa de mare crimă, a urî un om, chiar dacă el este un criminal*". (Instit. div. 5, 10; cf. şi Fericitul Augustin: De civ. Dei 12, 21). Cu o uimitoare putere de sinteză, scriitorul nostru bisericesc stigmatizează rasismul ca pe un păcat strigător la cer, care calcă în picioare adevărul unităţii de origine şi al unităţii de fiinţă a neamului omenesc, dar mai ales principiul iubirii semenului.

Comentînd într=un chip admirabil locul clasic de la Gal. 3, 28, Sf. Ioan Gură de Aur prezintă puterea creştinismului de a înfrăţi pe oameni şi de a=i închega într=o unitate spirituală, în felul următor: «Toţi sînteţi una în Hristos, adică toţi aveţi un singur chip, o singură asemănare, aceea a lui Hristos şi ce poate fi mai înfricoşător de cît acest lucru? Cel ce era mai înainte elin şi iudeu şi rob, umblă nu avînd o înfăţişare de înger şi nici de arhanghel, ci înfăţişarea a însuşi Stăpînului tuturor, arătînd în el pe Hristos» (La Galateni III, 28). Peana măiastră a marelui Părinte bisericesc ne face parcă şi mai apropiat adevărul, că cel ce se încadrează în unitatea spirituală a Trupului Tainic al lui Hristos: Biserica, acela nu poate încuviinţa şi cu atît mai puţin practica rasismul.

Despre comuniunea de iubire pe care Creştinismul o zideşte între toţi oamenii de pe suprafaţa pămîntului, Fericitul Augustin grăieşte într=un chip mişcător pînă la înduioşare: *„Împărteşte=ţi iubirea ta peste tot pămîntul;* atunci vei iubi pe Hristos, căci mădularele lui Hristos se găsesc răspîndite peste tot pămîntul» (In. Ep. Ioan. tr. 10, 8); sau: «Eu vorbesc în toate limbile: limba mea este grecească; limba mea este siriană, limba mea este ebraică, limba mea este acea a tuturor popoarelor, căci *eu sînt în comuniune cu toate popoarele*" (Enn. in. Ps. 147, 19). Cel pătruns în aşa grad de puterea iubirii creştine, acela este cu totul inaccesibil greşelii în care cade rasismul. Sublinierea marelui cugetător creştin sugerează gîndul, că dacă popoarele de azi ar pune în locul urii iubirea, atunci ar găsi şi limba prin care să se înţeleagă în faţa nevoilor şi problemelor lor de azi.

Firesţe, s=ar mai putea aduce şi alte citate din operele Sf. Părinţi şi ale scriitorilor bisericeşti. Dar asestea sînt suficiente pentru a confirma adevărul, că cugetarea şi simţirea patristică nu încuviinţează nicidecum rasismul.

Dar alături de Creştinism se ridică împotriva rasismului şi ştiinţa nepărtinitoare. Este adevărat, că chestiunea monogenezei sau poligenezei este încă deschisă în ştiinţă. Ultimile rezultate ale cercetărilor ştiinţifice au dovedit, că aşa zisa «inegalitate biologică» a raselor şi mult etalata «superioritate rasială», sînt un mit (basm). De asemenea, au dovedit, că diferenţele care există între oameni sînt mai puţin esenţiale şi importante de cît firele care îi leagă pe unii de alţii. În baza ultimelor descoperiri ale ştiinţei, se poate admite

ca un fapt sigur, că rasele s=au născut unele din altele; ceea ce pledează pentru monogeneză şi pentru unitatea de fiinţă a speciei umane.

Posibilitatea descinderii întregului neam omenesc dintr=o singură pereche de oameni (monogeneza) rezultă din faptul, că *diferitele rase umane nu reprezintă specii diferite, ci sînt numai varietăţi diferite în cuprinsul uneia şi aceleiaşi specii umane.* În sprijinul acestui adevăr, grăiesc următoarele temeiuri:

1) Trecînd peste faptul că nici noţiunea de rasă nu=i încă deplin clarificată şi definitiv stabilită în ştiinţă [1]), constatăm că *în determinarea numărului de rase umane cercetătorii nu=s de acord,* ci unii acceptă 4, alţii 5, 7, 14, sau chiar 63 de rase umane [2]); ceea ce dovedeşte că rasele se întrepătrund multiplu şi nu=s strict separate una de alta.

De fapt, în faţa diferitelor rase umane, nu avem de a face cu grupuri puternic închise în sine şi despărţite unele de altele prin spaţii întredeschise, ci singuraticele rase umane se scurg una în alta în nuanţări multiple şi cu totul nedeterminabile, şi anume nu numai sub un aspect, ci totdeauna sub mai multe aspecte. Astfel, nu=i de mirare, că nu s=a putut ajunge la o împărţire şi clasificare categorică şi definitivă a raselor umane [3]). Faptul că cercetarea ştiinţifică a rasei n=a izbutit pînă azi să stabilească în amănunt şi definitiv criteriile după care s=ar putea face o absolută diferenţiere a raselor, este cel mai grăitor argument în sprijinul monogenezei. El arată că aici nu este vorba despre deosebiri hotărîtoare, adică despre specii, ci numai despre deosebiri ce curg una în alta, adică deosebiri de rasă, care însă converg toate într=un singur centru originar.

2) Oamenii din orice rasă, dacă se încrucişează, produc bastarzi fertili, adică dau naştere la descendenţi fertili pentru orice alte încrucişeri, pe cînd speciile diferite de plante şi de animale, oricît de asemănătoare ar fi (de ex. calul şi măgarul), dacă se încrucişează, produc numai bastarzi sterili, cum sînt de pildă catîrii, care nu se mai pot reproduce.

Acest lucru este dovedit istoriceşte şi experimental. Iată, numai cîteva fapte mult grăitoare în acest sens: Chiar şi cele mai însemnate naţiuni sînt popoare mixte. Astfel, de pildă, englezii s=au născut din celţi, anglosaxoni, romani şi normanzi; francezii au rezultat

---

1) O definiţie corespunzătoare a rasei este următoarea: „Rasa este un grup de oameni, caracterizat printr-un complex de însuşiri fizice şi spirituale proprii, care îl deosebesc de alte grupuri, şi care, în condiţiuni normale, se moştenesc, adecă se transmit ereditar“ (Stan Liviu: Rasă şi Religiune. Sibiu 1942. p. 34).

2) Amănunte în legătură cu împărţirea şi clasificarea raselor, vezi la Specht Thomas: Lehrbuch der Apologetik oder Fundamental theologie. Regensburg 1912 pp. 133-134; Stan: o. c. pp. 41-46; Nesturh F. M.: Rasele omeneşti. În romîneşte de M. Kardaş. Bucureşti 1957, pp. 19-20.

3) Foarte nimerită este, în această privinţă, următoarea subliniere a lui Jon von Müller: „O împărţire precisă a raselor umane este imposibilă. Formele date îşi sînt inegale în precizie tipică şi în particularitate, şi nu există, ca la specii, un principiu sigur, ştiinţific, intern al delimitării. Ar fi indiscutabil mult mai folositor să opunem cele cinci rase ale lui Blumenbach ca forme constante şi extreme ale variaţiunii, decît a voi să împărţim toate popoarele în aceste rase“ (Handbuch der Physiologie des Menschen. Berlin 1837, II. Band, p. 774).

din amestecul dintre celţi, romani si franci. Dar nu numai triburi si popoare înrudite îndeaproape, ci şi indivizi care stau departe unii de alţii în relaţia de rudenie şi trupească, ca negri, australieni şi albi, pot produce urmaşi, care sînt fertili în mod durabil şi se disting chiar prin calităţi fizice şi spirituale. Dovadă este faptul, că în Filipine, de pildă, copiii rezultaţi din căsătoriile dintre europeni şi indigeni, sînt mult mai frumoşi de cît cei rezultaţi din căsătorii neamestecate. Mulatrii (corcituri de negri şi albi) se înmulţesc foarte repede şi se disting prin frumuseţe trupească, iar prin educaţie şi talent au ajuns să ocupe adeseori poziţiii însemnate în Sudul Americii. Excepţiile de la această regulă îşi au temeiul nu în organizaţia fiziologică a părinţilor, ci într=o serie de stări sociale.

De asemenea, este clar, apoi, că ori de cîte ori vedem apărînd în arena istoriei popoare culturale, acestea au rezultat abia ca cel mai înalt produs al unei infinite serii de încrucişări. Pentru anumite timpuri sau epoci de slăbire în viaţa unei rase, amestecul potrivit de rase se dovedeşte ca foarte necesar pentru primenire şi pentru regenerare.

Demn de subliniat este şi faptul, că rodnicia încrucişărilor dintre diferite rase este adeseori chiar mai mare de cît aceea a legăturilor din cadrul aceleiaşi rase. Ceea ce dovedeşte că tendinţa spre unitate e în firea neamului omenesc.

3) Particularităţile de rasă – fizice sau spirituale – *nu sînt esenţiale sau centrale, ci numai accidentale, periferice şi relative.* În consecinţă, *rasele au toate aceeaşi esenţă şi structură trupească şi sufletească*[1]*).* Întîlnim la toate rasele aceeaşi construcţie anatomică a trupului, aceeaşi durată a sarcinei (la femei), aceeaşi durată a vieţii, aceeaşi frecvenţă mijlocie a pulsului, aceleaşi manifestări de boală, aceleaşi puteri sufleteşti fundamentale (gîndire, simţire, voire şi limbaj).

Născute nu din cauze primare esenţial diferite, ci numai din cauze secundare diferite, dar nici acestea esenţial diferite[2]), rasele nu diferă esenţial una de alta, pentru că din orice rasă ar fi omul, el este tot om şi nu altceva. Diferenţierile de ordin fizic sînt aşa de desăvîrşit unite una cu alta prin forme intermediare deosebit de fin nuanţate, încît totalitatea diferenţelor trupeşti dintre rase ne apare ca o serie de dezvoltare închisă în sine. De asemenea, esenţa, structura şi funcţia pe linia sufletească este aceeaşi. Identitatea de esenţă, de structură şi de funcţie spirituală a tuturor oamenilor este un fapt ce nu poate fi tras la îndoială. Sub raport de esenţă, structură şi funcţie – trupească sau sufletească – nici o rasă n=are nici un privilegiu special. Astfel, diferitele rase umane indică o origine unitară a

---

1) Amănunte concludente în ce priveşte deosebirile şi asemănările dintre rase, vezi la Guibert J.: Unité de l'espèce humaine, în „Dictionnaire Apologétique de la Foi Catholique", 4-ème éd. Paris 1924, t. II, col. 495-501.

2) Rasele omeneşti au luat naştere prin concursul condiţiilor de viaţă (mai ales cele de hrană şi de climă) oferite de mediul fizic în care au trăit diferitele grupuri de oameni. Imprăştiindu-se în toate regiunile pămîntului, oamenii şi-au supus făptura originară unor condiţii de viaţă diferite, care au produs schimbări lente în structura lor unitară, diferenţiind-o tot mai mult şi făcînd să apară rasele (Vezi şi Nesturh: o. c., pp. 60-102).

neamului omenesc. Întreg neamul omenesc poartă în făptura lui semnul vădit al comunităţii de origine şi al unităţii de specie. De aceea, din deosebirile rasiale nu se pot scoate temeiuri serioase pentru tezele absurde ale rasismului.

În baza celor arătate mai sus, nu poate fi vorba, cum pretind rasiştii actuali, despre o «inegalitate biologică» a raselor. Deosebirea între «rase superioare» şi «rase inferioare» nu-i îndreptăţită nici din punct de vedere fizic şi nici din punct de vedere spiritual. Sub raport fizic, toate rasele se pot adapta la orice condiţii climaterice şi se pot încrucişa în chip roditor, iar sub raport spiritual toate rasele au în fond aceeaşi capacitate de creaţie, dar s-au ridicat culturaliceşte după condiţiile în care au trăit.

In special în privinţa capacităţii spirituale, există – desigur – popoare şi seminţii mai mult sau mai puţin dotate, dar nu există nici un popor şi nici o seminţie cu totul incapabile de cultură şi progres. Indiferent de rasă şi de locul ce-l deţine pe globul pămîntesc, omul e capabil să creeze cultură şi civilizaţie, precum şi să se bucure de roadele culturii şi civilizaţiei.

*Rasa nu condiţionează fiinţial cultura,* dar o influenţează prin specificul său. Fiecare rasă e dotată cu o anumită capacitate culturală; potrivit intensităţii acestei capacităţi, variază şi calitatea culturală a rasei. Conform dispoziţiunilor naturale ale rasei, vom avea feluri diferite de realizare a culturii. Ceea ce înseamnă că *intensitatea şi forma culturii variază după rasă.* Căci prin ceea ce are ca specific, rasa oferă posibilităţi mai propice sau mai puţin propice pentru dezvoltarea culturii.

Aşa fiind, nu se poate nega capacitatea de dezvoltare spirituală a unor popoare, ca negrii şi indienii; nici nu se poate susţine – în baza acestei pretinse incapacităţi – c-ar exista popoare de altă specie umană sau «rase inferioare». In această privinţă, A. von Humboldt face următoarea subliniere foarte justă: «De aceea, noi ne opunem acelei neplăcute acceptări de rase umane mai superioare şi mai inferioare. Există triburi mai uşor de format, mai superior cultivate, înnobilate prin cultură spirituală, dar nu există triburi mai nobile» (Kosmos I, p. 385).

Temeiul ontologic al capacităţii de creaţie şi de progres a omului, îl constituie esenţa specifică a naturii umane, care este comună tuturor oamenilor, şi nu particularităţile rasiale. Simplu spus, omul nu este în stare să creeze cultură şi civilizaţie, pentru că este de rasă albă, neagră sau galbenă, ci pur şi simplu pentru că este om.

Faptul că rasa este factor creator al specificului culturii şi civilizaţiei, nu înseamnă că rasa determină chiar în mod esenţial specia umană şi capacitatea ei creatoare. Istoria dovedeşte, că toţi oamenii sînt capabili de activitate creatoare în orice domeniu al culturii şi civilizaţiei. Popoare socotite înainte drept «rase inferioare», de îndată ce au dobîndit condiţii favorabile, adică eliberarea de sub jugul imperialist şi exploatator, au păşit pe calea progresului şi au realizat, în timp relativ scurt, lucruri minunate în ce priveşte cultura şi civilizaţia. Astfel, o parte din popoarele asiatice, care s-au încorporat în Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice, astăzi se pot mîndri cu realizările lor culturale şi civilizatorii. Pe de altă parte, înşişi negrii din S. U. A. au făcut progrese uimitoare pe calea culturii şi

civilizaţiei, cu toate piedicile puse de rasiştii americani şi cu toată discriminarea rasială care se exercită asupra lor în S. U. A. Acelaşi progres l=au făcut şi negrii din Africa de Sud, după primul război mondial şi pînă astăzi; ceea ce este o dovadă mult grăitoare despre netemeinicia afirmaţiei rasiste cu privire la incapacitatea culturală şi civilizatorică a populaţiilor de culoare.

Unitatea de esenţă şi de structură a speciei umane, rezultat firesc al monogenezei, nu însemnează o nivelare şi uniformizare a inşilor şi neamurilor în sensul, că n=ar exista nici o diferenţă de nuanţă şi de grad în biologicul şi psihologicul lor, ci numai că este exclusă o diferenţă de esenţă şi de structură. Altfel, ar rezulta monotonia şi lipsa de emulaţie în cîmpul manifestărilor umane şi, în consecinţă, n=ar mai fi cu putinţă progresul. Căci diferenţele de nuanţă şi de grad ale speciei umane, rezultate nu din poligeneză, ci din înzestrarea nativă deosebită a reprezentanţilor ei, stimulează şi întreţin progresul şi fac ca fiecare ins şi neam să aducă o notă spe= cifică în realizarea culturii şi civilizaţiei. Cu alte cuvinte, în creaţia de cultură şi civilizaţie a omenirii, se răsfrînge caracterul propriu al respectivului ins sau neam. Dar această diversitate, pe care o prezintă creaţiile umane, nu marchează o diferenţă de esenţă sau de structură a speciei umane, fiindcă toate aceste creaţii – individuale sau colec= tive – sînt *umane*, adică poartă pecetea naturii umane, una singură în esenţa şi în structura ei specifică.

4) Anumite diferenţe fizice de formă, care privesc culoarea pie= lei, părul, craniul şi bazinul (partea inferioară a trunchiului omenesc), *nu=s nicidecum particularităţi aşa de esenţiale, încît să facă im= posibilă descinderea tuturor oamenilor dintr=o singură pereche.*

Cu privire la diferenţele de formă pe care le prezintă diferitele popoare, Platz obsearvă următoarele: «Oricît de mare ar fi deosebi= rea dintre singuraticele forme, totuşi nu poate fi negată acea asemă= nare generală, care cu o sută de braţe uneşte în multe feluri pe cele mai diferite popoare ale omenirii, adeseori popoare despărţite unele de altele prin foarte mari despărtări. Diferenţa de limbă se nive= lează prin unitatea de cu'oare, diferenţa de culoare prin unitatea de limbă, diferenţa răsărită din ambele prin asemănare trupească, ana= tomică, aşa încît, dacă supraprivim sumedenia de popoare, dispar acele contraste, care par să despartă mădularele extreme, şi devine cu neputinţă a creea acea linie de demarcaţie, care trebuie să separe popoare de popoare». (Der Mensch, sein Ursprung, seine Rassen und sein Alter. 3. Aufl. Würzburg 1899, p. 129).

De cele mai multe ori, *culoarea pielei* iese în relief şi frapează ca indiciu caracteristic al rasei. Cu toate acestea, ea nu este o tră= sătură întemeietoare de specie. În privinţa aceasta, Rausch O. S. B. spune: «Există, firește, o deosebire mare între un negru, negru ca smoala, şi un european alb; dar aceste două extreme sînt aşa de strîns unite una cu alta prin nuanţări nenumărate, abia observabile, încît, dacă nu pierdem din vedere trecerile treptate, dispare complet deosebirea care la început sare în ochi aşa de bătător». (Die Einheit des Menschen= geschlechtes. Antropologische Studien. Augsburg 1873, p. 90). Coloraţia este un fenomen puţin important din punct de vedere fiziologic. După fiziologia modernă, culoare a pielei este pricinuită de o materie mucoasă ce stă între epidermă (epidermis) şi dermă (corium, cutis), al cărei

pigment nu=i egal la diferitele rase, dar nu lipseşte nici uneia. Prin urmare, nu este vorba de un ori – ori, ci numai de un mai mult sau mai puţin. Căci stratul de pigment este foarte variabil în desime şi nuanţă (chiar la un individ izolat) după vîrstă, după felul de viaţă, după diferite părţi ale corpului. El se îngroaşe şi bronzează la soare şi în aer liber, se subţiază şi devine incolor la popoarele ce duc o viaţă închisă şi sedentară.

Mai puţin însemnată este forma şi culoarea părului. De fapt, în sînul aceleiaşi rase, căreia îi este propriu în general un anumit fel de păr, se pot observa şi sorturi întregi de păr din celelalte rase. S=a văzut, de pildă, pe cap de europeni păr, care era asemănător pînă la confundare cu acela al negrilor. Părul îşi schimbă aşa de uşor forma şi culoarea, la acelaşi individ, după vîrstă şi mediu, încît e un caracter prea mobil pentru a fi suficient în clasificarea grupurilor umane. De aceea, nici nu s=a ajuns a împărţi oamenii după păr în anumite rase. La fel stau lucrurile în ce priveşte forma craniului. Diferenţele de capacitate craniană se întrepătrund multiplu. Dacă trecem peste cazurile extreme şi ne reţinem numai la cele medii, atunci observăm că media umană oscilează în jurul la 1.450 cm.$^3$, pe cînd media la cele mai superioare maimuţe se învîrteşte în jurul la 450 cm.$^3$, precum şi că există totdeauna un hiatus profund între toate rasele umane şi toate rasele de maimuţe. De asemenea, se observă că mediile umane nu urcă mai mult de 1.600 cm.$^3$ şi nu scade sub 1.300 cm.$^3$, şi că, în consecinţă, rasele umane sînt aşa de vecine unele cu altele, pe cît sînt de distanţate rasele de maimuţe din punct de vedere al capacităţii craniene.

De asemenea, diferitele forme ale bazinului se întrepătrund în chip aşa de variat, încît nu constituiesc un indiciu specific de deosebire.

5) *Greutăţile climatice şi geografice nu pot, de asemenea, să fie valorificate împotriva unităţii neamului omenesc.*

In privinţa climatică, se spune că dacă toţi oamenii formează o unitate specifică, atunci întreg neamul omenesc ar trebui să aibă capacitatea de a se adapta la condiţiile climatice ale pămîntului întreg; ceea ce nu e cazul. Dar trecerea de la o climă la alta, opusă, este de regulă primejdioasă numai atunci, cînd este una subită şi nemijlocită; nu acelaşi este cazul, dacă trecerea se face treptat.

Este un fapt de necontestat, că omul depinde de pămînt (spaţiu) şi de climă, dar într=o măsură mult mai redusă decît animalul sau chiar planta. Căci omul n=ar putea fi stăpînul şi coroana creaţiunii, dacă nu şi=ar putea supune pămîntul; or, această stăpînire e condiţionată de capacitatea aclimatizării. Este adevărat, s=a dovedit în mod corect şi statistic, că aclimatizarea este primejdioasă în multe cazuri. Insă greutatea aclimatizării, considerată mai îndeaproape, pledează tocmai pentru unitatea neamului omenesc. Căci rasa s=a produs – cum am văzut – înainte de toate prin influienţe externe: fizico=climatice şi spirituale; de aceea, trecerea bruscă la condiţii climatice cu totul deosebite produce rasei vătămări în mod necesar. Dacă aclimatizarea n=ar întîmpina anumite greutăţi şi primejdii, atunci rasa ar fi ceva de neînţeles. Pe de altă parte, este stabilit faptul, că aclimatizarea este în multe cazuri neprimejdioasă, şi anume

în cele mai grele împrejurări; prin urmare, ea este posibilă şi despre aceasta este vorba aici.

Din punct de vedere geografic, s=a obiectat în special de către Burmeister şi Vogt, că este cu neputinţă ca o singură pereche de oameni să fi fost suficientă pentru populatea întregului pământ, mai ales în timpul de numai cîteva mii de ani cum indică Biblia. Dar această obiecţiune este şubredă. Căci după legile progresiunii geome=trice, la o procreaţie mijlocie de ó copii, după 450 de ani puteau să existe deja 2000 de milioane de oameni; iar după actuala înmulţire mijlocie inferioară de două şi jumătate procente, după 800 de ani puteau să existe 800 milioane de oameni. De altfel, avem şi do=vezi istorice despre cît de repede se desfăşoară populatea unei ţări. Astfel, în Java numărul locuitorilor s=a urcat, între anii 1780=1838, de la 2 la 8 milioane, iar în Irlanda populaţia a crescut, într=un interval de numai 3 ani (1785=1788), de la 2.845.932 la 4.640.000, ceea ce dă o înmulţire anuală de 17 şi jum. %.

Tot sub raport geografic, s=a adus în discuţie cu deosebire greu=tatea colonizării Americii. Dar aceasta putea să se facă pornind din Asia ostică peste strîmtoarea lui Bering şi Aleutine, precum şi din Europa peste Groenlanda.

ó) Prin observaţie directă şi prin cercetarea conţinutului diferite=lor concepţii relgioase, deci prin folosirea unor mijloace ştiinţifice de investigaţie, Istoria religiunilor constată *prezenţa conştiinţei comune a omenirii despre păcatul originar.* Această conştiinţă este prezentă în viaţa tuturor oamenilor, şi în credinţele religioase ale albilor, ca şi în acelea ale galbenilor şi negrilor, precum şi ale tuturor subraselor.

Acest fenomen sufletesc nu se poate explica nicidecum ştiinţific prin poligeneză. Căci descendenţa din mai multe perechi de oameni ar împiedeca manifestarea unei unităţi în această privinţă, prin di=versitatea şi nepotrivirea ce ar rezulta din faptul că conştiinţa ome=nească ar prezenta atîtea forme deosebite, cîte perechi originare de oameni ar fi fost. De unde rezultă, că poligeneza n=ar putea găsi o explicaţie suficientă a faptului că toate popoarele – indiferent de rasă – au conştiinţa despre păcatul originar. Numai prin monogeneză se poate explica în chip suficient faptul existenţei acestei conştiinţe.

7) Intr=un chip tot atît de ştiinţific s=a dovedit, că omenirea are şi *conştiinţa descendenţei sale dintr=o singură pereche de oameni.* Ca şi conştiinţa comună a păcatului originar, nici conştiinţa descendenţei comune nu poate fi explicată ştiinţific prin poligeneză.

Dacă s=ar fi născut mai mulţi oameni deodată, ar trebui să avem conştiinţa că au existat mai multe perechi de oameni dintr=un început. Căci în acest caz oamenii ar fi ştiut, că de fapt au existat mai multe perechi şi, în consecinţă, nu mai puteau şti şi spune, că toţi oamenii se trag dintr=o singură pereche. Dacă la început ar fi existat de fapt mai multe perechi de oameni, atunci ar fi trebuit să existe în omenire conştiinţa, că unii oameni se trag dintr=o pereche, iar alţii din altă pereche şi nicidecum conştiinţa că se trage dintr=o singură pereche. Or, conştiinţa omenirii nu ne spune nimic despre o des=cendenţă a oamenilor din mai multe perechi originare. Tot numai prin monogeneză se poate explica şi acest fonomen al conştiinţei omeneşti.

8) Adevărul descendenţei comune dintr=o singură pereche de

oameni este sprjinit şi de rezultatul cercetărilor făcute de filologia comparată.

Originea trupească unitară a neamului omenesc înseamnă deja, în sine, şi unitatea de origine a dezvoltării sale spirituale. Or, cel mai însemnat instrument al dezvoltării spirituale a omului este limba.

Fiind ştiinţă relativ nouă, filologia comparată n=a avut timpul necesar să arate toate rădăcinile comune ale cuvintelor din feluritele grupe de limbi şi prin această originea lor comună. Pînă astăzi, ori=ginea comună a tuturor limbilor n=a putut fi încă nici dovedită şi şi nici combătută. Filologia comparată n=a putut dovedi absolut singur existenţa unei limbi primordiale, dar şi mai puţin s=a dovedit prezenţa mai multor limbi primordiale. Din contră, filologia comparată a ajuns la concluzia, că diferenţa actuală a limbilor nu constituie o piedică principală împotriva originei lor comune. Pînă acum, cercetările filo=logiei comparte au stabilit: 1) particularităţile de rasă şi cele de limbă nu coincid; 2) existenţa unor mari grupuri de limbi; 3) popoa=rele cele mai primitive dovedesc o pronunţată armonie a relaţiilor de limbă.

Cu cît progresează studiul comparat al limbilor, cu atît mai mult se întrezăreşte o *rădăcină comună* a tuturor limbilor. El arată înrudiri mari între limbile diferitelor rase şi popoare; aceste înrudiri, lămurite progresiv de la grupuri mai diferenţiate spre grupuri mai mari, cărăora li se poate stabili un trunchi lingvistic comun, arată că omenirea trebuie să fi fost cîndva nediferenţiată, unitară, cu o singură limbă, şi ca atare cu descendenţă unică monogenetică. Acordul tuturor limbilor în ce priveşte factorii funcţionali generali ai construcţiei interioare, fac mai probabilă din punct de vedere ştiinţi=fic originea comună a limbilor. Dar cercetarea comparativă a limbilor n=a progresat încă aşa de mult, încît să poată dovedi cu evidenţă şi în detalii unitatea tuturor limbilor.

După modesta noastră părere, în sprijinul monogenezei grăieşte foarte mult şi faptul, că cultura umană este supusă legilor de a da şi a primi. Ea nu cunoaşte bariere naţionale şi rasiale. Culturile nu înfloresc prin izolare, ci prin întrepătrundere. Cultura adevărată este mesaj către altul, este vehicol de comuniune. Marile culturi îşi dato=resc valoarea şi bogăţia unei acţiuni de amestec cu elemente din alte culturi. Cu alte cuvinte, ele sînt policulturi. Cultura universală pro=păşeşte numai prin marile culturi care realizează o *polifonie*. Din aceste legi ale progresului culturii, desprindem concluzia că cultura tinde spre unitate; misiunea ei este de a închega toate rasele şi popoarele într=o strînsă unitate spirituală.

După cum am văzut în cele de mai sus, ştiinţa nu=i în stare să dovedească imposibilitatea derivării tuturor raselor umane dintr=o singură pereche originară. Din contră, ea înfăţişează ca foarte proba=bilă monogeneza. Ceea ce însemnează că un argument contrar pro=priuzis, adecă pentru poligeneză, nu este posibil. De unde rezultă, că teza creştină despre unitatea de origine şi de fiinţă a neamului ome=nesc are în sprijinul său şi ştiinţa.

Mai remarcăm, în fine, şi faptul, că rasismul trădează şi un pronunţat *caracter antiuman*. Pe acesta i=l imprimă defectul lui de a impieta grav asupra demnităţii pe care o deţine persoana umană

în ierarhia creaţiunii, de a fi plin de ură faţă de anumiţi oameni şi de a aţîţa la luptă animalică între ei. Călăuzirea după «instinctul de rasă» şi după «glasul sîngelui», preconizată de rasism, nu poate promova o viaţă demnă de numele de om.

In temeiul tuturor celor expuse pînă acum, încheiem cu următoarea concluzie: Rasismul este potrivnic voinţei lui Dumnezeu şi, ca atare, în dezacord grav cu spiritul Creştinismului şi cu unele principii cardinale ale acestuia. El izvorăşte din lipsa de dragoste faţă de anumiţi oameni, care este în fond lipsă de dragoste faţă de Dumnezeu. De aceea, Biserica creştină şi slujitorii ei sînt datori să osîndească categoric rasismul, sub orice formă s=ar manifesta el. Cu atît mai vîrtos, cu cît el denaturează în chip primejdios concepţia despre lume şi viaţă a oamenilor, iar mai nou a devenit un instrument de pregătire ideologică a unui nou război mondial, deci un şi mai mare duşman al păcii. Impotriva lui, Creştinismul trebuie să afirme cu tărie unitatea de origine şi de esenţă a neamului omenesc, demnitatea omului, egala îndreptăţire a tuturor raselor în faţa bunurilor vieţii şi ale mîntuirii în Hristos, precum şi frăţietatea şi iubirea dintre toţi oamenii ca unii ce sînt fii ai aceluiaşi Părinte ceresc şi între ei fraţi.

## BIBLIOGRAFIA FOLOSITĂ


1) Bouyssonie J. et A.: *Poligénisme*, în Dictionnaire de Théologie Catholique", Paris 1935, t. XII-ème col. 2520-2536.

2) Căciulă Olimp: *Ura de rasă păcat strigător la cer*, în revista „Ortodoxia", anul IV. nr. 3-4, iulie-decembrie 1952, pp. 338-352.

3) Classen W.: Rasse, în *„Die Religion in Geschichte un Gegenwart"*. Zweite Auflage. Tübingen 1930, IV. Band, col. 1704-1706.

4) *Creştinii din lumea intreagă osîndesc rasismul şi se ridică împotriva discriminărilor rasiale*, în revista „Biserica Ortodoxă Romînă", anul LXXI, nr. 9-10, septembrie-octombrie 1953, pp. 938-944.

5) Guibert J.: *Unité de l'espèce humaine*, „Dictionnaire Apologétique de la Foi Catholique", 4-éme éd. Paris 1924, t. II, col. 492-501.

6) Hettinger Franz : Apologie des Christentums. Dritter Band: Die Dogmen des Christentums. Erste Abteilung Neunte Auflage, herausgegeben von Eugen Müller. Freiburg im Breisgau 1903.

7) Nesturh F. M.: *Rasele omeneşti*, în romîneşte de M. Kardaş. Bucureşti 1957.

8) Périer M. P.: *Les races humaines préhistoriques*, în „Revue Apologétique", t. LXV, nr. 618, mars 1937. pp. 257-283; nr. 619, avril 1937, pp. 402-415.

9) Schanz Paul: *Apologie des Christentums*. Erster Teil: *Gott und die Natur*. Dritte Auflage. Freiburg im Breisgau 1903.

10) Schmidt Wilhelm: *Uroffenbarung als Anfang der Offenbarungen Gottes*, în „Religion, Christentum, Kirche". Eine Apologetik für wissenschaftlich Gebildete. Herausgeg. von Gerhard Esser und Joseph Mausbach. Kempten und München 1911. Erster Band, pp. 477-632.

11) Sîrbu Corneliu: *Împotriva doctrinelor războinice*, în revista „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", anul XXXII, serie nouă, ianuarie-februarie 1956, nr. 1-2, pp. 1-12.

12) Specht Thomas: *Lehrbuch der Apologetik oder Fundamental theologie*. Regensburg 1912.


*Pr. Prof. CORNELIU SÎRBU*

# VECHILE NOASTRE PRAVILE

Sînt destul de numeroase epocile necunoscute precum şi laturile încă nedesluşite din trecutul pămîntului şi poporului romîn. Cu toate acestea, fără a se afirma zgomotos, o robustă conştiinţă de sine, constituie cea mai preţioasă şi mai sigură dovadă a dăinuirii sale istorice. Ea s=a închegat, se păstrează şi se transmite ca o sfîntă pre= danie, prin grai, prin credinţă, prin datini, prin arta pooulară necu= prins de bogată, de variată şi de=o vechime ce parcă=ţi evocă uneori preistoria, precum şi prin monumentele culturii sale străvechi.

Pentru a scoate la iveală şi a preţui după cuviinţă toate va= lorile cuprinse în comoara creaţiei autentice a poporului nostru, se desfăşoară de cîţiva ani o lucrare organizată, care ea însăşi consti= tuie dovada conştiinţii de sine a acestui popor.

Pe lîngă grija deosebită care se pune în culegerea şi studierea creaţiei artistice vii, o grijă egală se pune în descoperirea tezaurelor istorice şi arheologice, în păstrarea, conservarea şi punerea în valoare a vechilor noastre monumente religioase, istorice şi de artă, ca şi în studierea monumentelor de limbă şi cultură.

Intre acestea din urmă se numără şi pravilele romîneşti, cari oglindesc o bună parte a vieţii şi organizaţiei bisericeşti şi de stat a ţărilor romîne.

Academia R. P. R. şi=a pus în gînd să le dea din nou la lu= mină în ediţii critice, pe care le aşteptăm cu o legitimă bucurie şi cu tot atîta interes cărturăresc.

Deşi cuvînt slav, – «pravila» – nu are în limbile slave bogăţia de conţinut şi puterea de expresie pe care i=a dat=o geniul limbii poporului nostru. Ea spune mai mult decît obişnuitele ei corespon= dente: pravilo, zacon, lege, canon, nomocanon, canonar, legiuire, etc. – şi exprimă totodată întreg înţelesul sau cuprinsul acestora: este lege juridică, este lege bisericească, lege divină, lege naturală, lege morală, este credinţă religioasă, este aşezămînt obştesc şi bună chi= vernisire a oricărui lucru, este obicei sau datină juridică, este lege socială şi general umană, este lege şi bună rînduială internă de stat, după cum e şi lege internaţională.

In istoria noastră cele dintîi pravile răsar în veacurile XIV=XV din simbioza cu popoarele slave şi circulă în formă de manuscrise. Firește, textul lor este scris în limba veche slavă, limba cărturărească de atunci a culturii – din aretul acesta al lumii. Texte mai vechi de veac. XV nu ni s=au păstrat, deşi este probabil să fi existat.

La puţină vreme se ivesc şi pravile slavo=romîne manuscrise şi apoi începe tipărirea celor romîneşti în veacul XVI.

Deodată cu cele slave, se vor fi folosit probabil la noi şi pra= vile greceşti, numite nomocanoane.

Cercetările istorice nu au stabilit încă pînă acum în mod neîn= doielnic, timpul exact în care au apărut cele dintîi pravile manus= crise, fie slavone, fie greceşti, pe pămîntul ţării noastre, aşa încît problema aceasta rămîne să fie lămurită în viitor.

Sub influenţa unui curent de ploconire în faţa culturii apusene, cu ignorarea unor importante elemente care intră în alcătuirea ca= drului istoric al veacurilor de început a organizaţiei noastre bisericeşti şi de stat, şi cu pretenţii de a fi epuziat necunoscutul, o seamă de cercetători, au încercat să arate că nici în vremea lui Alexandru cel Bun (1400=1433) nu s=ar putea vorbi la noi despre vreo pravilă. Ipoteza contrară emisă în această privinţă de marele nostru roma= nist Ştefan Longinescu, se pare însă că e mai sigură decît credea el însuş [1]).

Dar lăsînd deocamdată la o parte aceste probleme, să vedem, pe scurt, cum se prezintă vechile noastre pravile tipărite, după origi= nea, cuprinsul şi însemnătatea lor.

## PRAVILA LUI CORESI – 1570=1580 –

Pînă acum, cea mai veche pravilă tipărită în romîneşte este considerată Pravila lui Coresi († 1583), vestit diacon, cărturar şi ti= pograf, care a editat atîtea cărţi bisericeşti în a doua jumătate a veacului al XVI=lea, la Braşov.

Intre cărţile bisericeşti tipărite de Coresi, se găseşte şi o pravilă, care în original nu=i poartă numele, dar care se numeşte astfel (a lui Coresi), pentru că este tipărită de el fie la 1563, fie între anii 1570=1580, la Braşov.

Titlul exact sub care ea a fost tipărită nu se cunoaşte, pen= tru că din textul care ni s=a păstrat lipseşte atît începutul cît şi sfîr= şitul acestei pravile.

Timp îndelungat nu s=a ştiut de existenţa ei. Abia în anul 1921, academicianul Andrei Bîrseanu, care era şi preşedintele aso= ciaţiei culturale «Astra» din Ardeal, a descoperit fragmente tipărite ale pravilei de care este vorba, într=un codice aflat în muzeul din oraşul Sighet (Maramureş), unde ajunsese fiind dăruit întregul codex de către preotul Artemiu Anderco, din Comuna Ieud=Maramureş. Asupra acestui text A. Bîrseanu a făcut o comunicare Academiei Romîne, care este publicată în «Analele Academiei Romîne, Memo= riile Secţiei Literare Seria II=a, Tom. I. pp. 33=40». Textul a fost publicat apoi de către Academia Romînă în facsismil, sub îngrijirea academicianului Ion Bianu şi avînd titlul «Pravila Sfinţilor Apostoli», Bucureşti 1925. Intr=o a doua ediţie, de astă dată nu în facsimil – şi nici cu litere cirilice, ci cu litere latine, a fost publicat de prof. C. A. Spulber, sub titlul – «Cea mai veche pravilă romînească», Cer= năuţi, 1930.

---

1) Problema pravilei lui Alexandru cel Bun, va face obiectul unui stu= diu aparte, care sper să nu întîrzie prea mult.

De fapt, Pravila lui Coresi nu este cea mai veche pravilă romînească, decît poate dintre cele tipărite, deşi nici acest lucru nu se ştie exact pînă acum, deoarece, în domeniul Istoriei Dreptului Romîn, am putea spune că cercetările sînt abia la începutul lor. Intr=adevăr, pînă la 1921, se credea că cea mai veche pravilă romînească tipărită, este pravila de la Govora, tipărită la 1640, pe cînd, de atunci încoace, se socoteşte ca atare – şi desigur numai pînă la descoperirea alteia – Pravila lui Coresi.

Dar chiar admiţind că aceasta ar fi de fapt cea mai veche pravilă romînească tipărită, ea nu este totuşi cea mai veche pravilă romînească în genere, întrucît există şi alte pravile romîneşti netipărite, aflate în manuscrise, cu mult mai vechi decît Pravila lui Coresi, unele din veacul al XVI=lea, iar altele probabil din veacul al XV=lea.

Deşi titlul sub care s=a tipărit Pravila lui Coresi de către Ion Bianu în 1925, ar arăta că avem de=a face cu pravilele sau canoanele sf. apostoli, totuşi – de fapt – cuprinsul acestei pravile, atît cît ni s=a păstrat (12 foi), nu este scos din canoanele apostolice, ci din opera lui Ioan Postnicul (postitorul, ajunătorul, nesteutul), fost patriarh al Constantinopolului († 619). De fapt, aşa zisul nomocanon al lui Ioan Postnicul este o colecţie de rînduieli sau canoane duhovniceşti – penitenţiale, cunoscută sub numele de Canonicon. Nomocanonul, sau «Canoniconul» lui Ioan Postnicul este o colecţie numai de rînduieli penitenţiale şi a fost alcătuită de către acesta pentru uzul duhovnicilor. Ea nu cuprinde şi legi cu caracter civil, şi de aceea nu poate fi numită de fapt nomocanon, deşi în unele forme neautentice ale ei, sînt strecurate ici şi colo şi legi cu caracter civil. Opera lui Ioan Postnicul se găseşte şi în unele colecţii de canoane ale Bisericii Ortodoxe ca Sintagma ateniană, Pidalionul, Enchiridionul lui Şaguna şi Colecţia de canoane a episcopului Nicodim Milaş, numărînd pînă la 65 de canoane: în orice caz, un număr de canoane ce nu a fost stabilit încă în mod sigur.

Nu se cunoaşte precis traducătorul în romîneşte al Pravilei lui Coresi, şi, din cîte s=au putut descoperi pînă astăzi, nu se poate stabili nici extensiunea acestei pravile. Este de presupus că textul găsit al Pravilei lui Coresi reprezintă numai un fragment dintr=o pravilă mai bogată, al cărei cuprins trebuie să fi fost asemănător sau măcar în genul aceluia al Pravilei de la Govora sau al altor nomocanoane sau canonarii aflate în circulaţie prin toate ţările cu populaţie ortodoxă din răsăritul Europei. Căci, într=adevăr, pentru cel mult 30 de pagini cîte ar fi luat întreaga pravilă a lui Ioan Postnicul, în condiţiunile de tipar din vremea lui Coresi, acesta nu s=ar fi ostenit să dea la iveală o carte de proporţii atît de reduse. Nu era în uzul vremii şi nici condiţiile de atunci nu permiteau tipărirea unor simple broşuri. Nici măcar bucoavnele nu erau de proporţii atît de reduse.

Cercetări noi vor scoate probabil la iveală cuprinsul complet al Pravilei lui Coresi, după cum vor putea scoate la iveală probabil şi alte pravile mai vechi, tipărite în romîneşte.

Din analizarea fragmentului păstrat, al Pravilei lui Coresi, rezultă că avem de=a face cu o traducere din limba slavă, traducere făcută după un nomocanon care are la bază Canoniconul lui Ioan Postnicul. De asemenea, se mai poate constata, că textul Pravilei lui

Coresi, tocmai prin conţinutul său luat din Canoniconul lui Ioan Postnicul, are asemănare şi cu textul Pravilei de la Govora (1640).

Pînă acum nu s-a putut identifica exact izvorul acestei pravile a lui Coresi. S-a constatat, totuşi, din compararea textului său cu alte trei texte de pravile romîneşti manuscrise, că are asemănare pînă la identitate cu acestea. Astfel, cu textul pravilei din «Codex Neagoianus» – scris de popa Ion din satul Sînpetru de lîngă Braşov, în anii 1620-1621 (manuscrisul în Biblioteca Academiei R. P. R., nr. 3821) – cu «Pravila de ispravă oamenilor şi de toate păcatele şi greşalele» (manuscrisul la Academia R. P. R.), copie din veacul al XVII-lea după un manuscris din veacul al XVI-lea sau poate şi mai vechi, probabil din Moldova; şi în fine, cu «Pravila lui Lucaci Sholasticul» (manuscrisul la Academia R. P. R.), scrisă în Bucovina la mînăstirea Putna, de către «ritorul şi sholasticul Lucaci» în anul 1581, la cererea lui Eustratie (Ermia) fost episcop de Roman şi devenit apoi stareţ la Putna (Al. Grecu-Panaitescu: «Inceputurile dreptului scris în limba romînă» – în revista *„Studii"*, Bucureşti, – revistă de istorie şi filosofie, anul VII, nr. IV-octombrie-decembrie 1954, pag. 215 sq).

Din compararea textului tipărit al Pravilei lui Coresi, cu textele celor trei manuscrise de pravilă, amintite aci mai sus, unii cercetători cred că avem de-a face cu patru traduceri independente, făcute toate în Moldova, după acelaşi text slav de pravilă. Dar, aşa precum am mai spus, izvorul Pravilei lui Coresi, sau pravila slavă după care s-a făcut traducerea romînească, nu a putut fi identificată.

S-a constatat totuşi, că în două pravile slave din Moldova, şi anume, în cea de la Bisericani (anul 1512 Biblioteca publică centrală din Moldova) şi cea de la Neamţu (anul 1557, manuscrisul în Biblioteca Academiei R. P. R.), se găsesc unele texte identice cu cîteva texte din Pravila lui Coresi. Dar aceste pravile slavone sînt mai bogate şi nu cuprind materia Pravilei lui Coresi în aceeaşi ordine, aşa încît, nici una din ele nu poate fi socotită ca izvor propriuzis al Pravilei lui Coresi.

In ce priveşte locul în care s-a făcut traducerea slavonă în romîneşte a Pravilei lui Coresi şi a celorlalte trei pravile manuscrise asemănătoare, este puţin probabil să fie Moldova, din pricina particularităţilor de grai, care arată că mai degrabă traducerea romînească a pravilelor de care este vorba provine din Ardeal. Excepţie s-ar putea admite cu «pravila de ispravă», care are şi particularităţi moldoveneşti şi ardeleneşti.

Dar şi în cazul că numitele pravile ar fi fost traduse în Moldova în veacul XVI-lea sau chiar în veacul XV-lea, în vremea lui Alexandru cel Bun, este sigur că măcar textele în care ele ni s-au păstrat, au fost scrise în veacul al XVI-lea şi al XVII-lea de cărturari ardeleni. In fine, s-ar putea admite că însuşi Coresi să fi dat pravilei sale un colorit lexical ardelenesc, chiar dacă ar fi ajuns în mîna lui vreo traducere a ei făcută odinioară în Moldova.

Cuprinsul Pravilei lui Coresi este aproape numai religios, deşi are şi cîte-o dispoziţie cu caracter laic penal; materia nu este rînduită după ordinea Canonicenului lui Ioan Postnicul; în cea mai mare parte este înşirată la întîmplare. In prima parte cuprinde dis-

poziţii privitoare la duhovnic, întercalînd între altele, la păcate, şi canoanele sau pedepsele care trebuiesc date pentru păcatele de care face pomenire. Găsim apoi şi unele dispoziţii care prevăd canoane sau pedepse trupeşti, pe lîngă cele duhovniceşti, pentru păcate mai grave sau pentru hoţii, adică dispoziţii cu caracter penal. Astfel, de exemplu, se prevede ca «cel ce fură să=i dai pre spinare 30 de toiege, iară pe pîntece 24, post 3 leat, pocloane 100».

Fragmentul păstrat al Pravilei lui Coresi se găseşte într=un sin= gur exemplar din ediţia princeps, cu litere slave, la Biblioteca Aca= demiei R. P. R.

Ediţiile acestei pravile sînt următoarele:

1) Editio princeps, cu litere slave, Braşov – 1570=1580.

2) Ediţia Academiei Romîne, în facsimil, îngrijită de Ioan Bianu, subtitlul: «Pravila Sfinţilor Apostoli» – Bucureşti 1925.

3) Ediţia cu litere latine, publicată de C. A. Spulber la Cer= năuţi în 1930, sub titlul: Cea mai veche Pravilă romînească.

## PRAVILA DE LA GOVORA SAU «PRAVILA CEA MICĂ» (1640=1641)

Pravila de la Govora sau *„Pravila cea mică"* (1640=1641), nu= mită astfel mai tîrziu pentru a se deosebi de *„Pravila cea mare"* dată la iveală în anul 1652 la Tîrgovişte, a fost tipărită în tipo= grafia domnească de la mănăstirea Govora (Vîlcea=Oltenia) în anii 1640=1641, aşa cum rezultă din textele de la începutul şi de la sfîrşitul Pravilei în legătură cu tipărirea ei, deşi pe foaia de titlu se găseşte indicat anul 1640 ca an al tipăririi.

Titlul Pravilei de la Govora începe astfel: «Pravila aceasta iaste direptătoriu de lege, tocmeala sfinţilor apostoli tocmite de şapte să= boare către aceasta şi a prea cuvioşilor părinţi învăţătorilor lumii...».

Tot în titlul se mai arată că este tipărită în vremea prea lu= minatului «Matei Basarabă Voevoda a toată ţara Ungro=Vlahiei, în mînăstirea Govora, la anul 7149 de la zidirea lumii, iar de la naşterea lui Hristos 1640».

Cartea cuprinde 174 file dintre care 4 nepaginate. Pe verso foii de titlu se găseşte stema Ţării Romîneşti (a Munteniei), iar pe fila a doua se găsesc 12 versuri scrise în limba slavonă de către Uriil Năsturel de la Fiereşti (Oreste sau Udrişte Năsturel).

Pravila are o predoslovie, care se adresează «către toţi nas= tavnicii sfintei biserici», şi majoritatea exemplarelor sînt semnate de «Teofil cu mila lui Dumnezeu Arhiepiscop şi mitropolit a toată Ţara Romînească», iar în unele exemplare, destinate Bisericii din Ardeal, Predoslovia este semnată de către «Ghenadie cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop şi mitropolit a toată ţara Ardealului».

Textul propriu zis se întinde pe 171 file.

In predoslovie este indicat ca tipograf Meletie Macedoneanul stareţul Govorei, iar în epilogul pravilei tot ca tipograf este indicat şi Ştefan din Ohrida. In afară de aceştia au ostenit la tipărire şi alţi călugări din mănăstirea Govora. Tipărirea însăşi a fost supra= veghiată de către vestitul Udrişte Năsturel, iar traducerea în romî= neşte a pravilei s=a făcut după un text slavon, de către Mihail

Moxa (Moxalie). Acesta era un călugăr cărturar din Tara Romînească; el este cunoscut şi prin faptul că a scris o cronică de la facerea lumii pînă la 1479, la cererea mitropolitului Teofil al Ungro-Vlahiei sau Tării Romînesti.

Izvorul slav al Pravilei de la Govora nu este cunoscut. Originalul slavon este el însuşi o traducere în limba slavonă a unui nomocanon grecesc de tipul nomocanonului publicat de către Johannes Baptista Cotelerius (Jean Baptiste Cotelier) în colecţia sa «Ecclesiae Graecae Monumenta», în trei volume, Paris 1677-1686, (vol. I. pag. 68-158), deci cu circa 36-37 ani mai tîrziu decît a fost tipărită pravila de la Govora.

Astfel de nomocanoane pentru uzul duhovnicilor circulau numeroase în limba greacă şi în limba slavă prin lumea ortodoxă, aşa încît ele puteau fi la îndemîna traducătorului romîn, fie în limba greacă, fie în limba slavă. S-a constatat însă că la baza traducerii romîneşti este un text slavon, căci atît în ceea ce priveşte textul cît şi în ce priveşte lexicul, Pravila de la Govora are asemănare uneori pînă la identitate cu o seamă de traduceri slavone ale nomocanoanelor de tipul aceluia publicat de Contelerius. Astfel, I. Peretz a constatat o asemănare a textului Pravilei de la Govora cu textul pravilei slave (manuscrise), de la Bisericani (anul 1512), şi în special cu textul pravilei slave de la Bistriţa Moldova (1618). Asemănarea cu textul acesteia din urmă este atît de mare, încît Peretz socoteşte pravila slavă de la Bistriţa (Moldova) ca izvor direct al pravilei de Govora,

Dar alcătuitorii Pravilei de la Govora, ca şi orice alcătuitori de pravile în genere, nu s-au orientat numai după un text, după un singur manuscris, ci după mai multe texte, manuscrise, ba chiar după o carte tipărită pe care au avut-o la îndemînă în timp ce lucrau la întocmirea pravilei.

Această carte tipărită este, – aşa după cum a arătat cunoscutul istoric romîn, P. P. Panaitescu, nomocanonul lui Petru Movilă, apărut la Kiev în 1629. Despre acest nomocanon se ştie că a fost tradus din limba greceaască în limba slavă, de către un călugăr moldovean vieţuitor la muntele Athos şi anume Pamvo Berinda (Berinde), şi că înainte de a fi fost tipărit la Kiev în 1629 de către Petru Movilă, el mai fusese tipărit de două ori tot la Kiev şi anume la 1620 de către însuşi traducătorul, iar la 1624 de către învăţatul ucrainean Zaharia Kopistenski. El a avut apoi în Rusia mai multe ediţii slave ulterioare (1639 Moscova, 1646 Liov, apoi la Moscova în anii 1651, 1658, 1680, 1687, iar în 1872 la Odesa) – cea din urmă fiind dată de către prof. A. Pavlov în 1897 la Moscova, sub titlul: «Nomocanonul de la Marele Trebnic (Molitfelnic)».

In afară de alte asemănări ale Pravilei de la Govora cu textul acestui nomocanon, menţionăm că însăşi predoslovia pravilei noastre govorene a fost tradusă întocmai după prefaţa lui Petru Movilă la ediţia din 1629 a nomocanonului lui Berinda. Numai la sfîrşitul predosloviei Pravilei de la Govora s-au adăugat de către mitropolitul Teofil al Ungro-Vlahiei, care o şi semnează, o seamă de lucruri care nu se cuprind în prefaţa lui Petru Movilă.

De asemenea, menţionăm că unele texte din Pravila de la Govora se aseamănă cu textele Pravilei lui Coresi, lucru firesc da-

torită faptului că şi această pravilă, ca toate cărţile lui Coresi de altfel, s=a bucurat de circulaţie în întreaga Biserică romînească, şi deci putea fi cunoscută şi folcsită de alcătuitcrii Pravilei de la Govora.

Dar, pe lîngă izvoarele slave, Mihail Moxalie a avut desigur la îndemînă şi va fi folosit şi izvoarele greceşti de tipul nemocanc=nului publicat de Cotelerius, cu textul căruia, prof. C. Popovici a dovedit că textul Pravilei de la Govora are o asemănare aproape tot atît de mare, ca şi aceea pe care a dovedit=o I. Peretz că o are cu pravilele slave. Datorită asemănării dintre textul pravilei govorene şi acela publicat de Cotelerius, s=a spus pe drept cuvînt, că nomocanonul lui Cotelerius, (ca tip, nu la exemplar propriuzis, pen=tru că acesta a apărut cu 36=37 de ani după tipărirea Pravilei de la Govora), constituie izvorul grec al Pravilei de la Govora.

In ce priveşte cuprinsul pravilei, se constată că el nu a fost rînduit după un plan, ci materia este amestecată, de multe ori nea=vînd strînsă legătură între ele capitolele mai mari sau mai mici, cari nici nu sînt toate numerotate. Deşi scara cuprinsului arată că ar fi 159 capitole, de fapt sînt mai multe.

In genere, materialul pravilei este extras din canoanele şi cons=tituţiile sf. apostoli, din canoanele sinoadelor şi ale sfinţilor părinţi, din legiuirile civile şi penale, din canoane penitenţiale, din rînduieli privind căsătoria şi relaţiile de familie şi din rînduieli călugăreşti.

Ca elemente caracteristice pentru cuprinsul acestei pravile men=ţionăm următoarele: se fixează la 30 de ani vîrsta canonică pentru intrarea în preoţie (cap. 51); se stăruieşte la sfîrşitul predosloviei asupra importanţei duhovniciei, în sensul că nu se permite adminis=trarea tainei pocăinţei fără de duhovnicie, iar în alt loc, se arată că în caz de moarte sau în cazul cînd este primejduit credinciosul şi ar putea să moară nespovedit, poate şi preotul fără duhovnicie să săvîrşească această taină (cap. 47). Se arată apoi că darurile aduse la altar trebuie să fie împărţite între preoţi şi slujitori, şi anume «se cade în trei să se împartă, două preotului iar a treia părte ostenitorilor şi slujitorilor» (cap. 3.).

In ce priveşte pe vlădici, pravila dispune ca alegerea lor să se facă cu «mărturie mare şi întrebare multă» de către un sobor format din clerici şi mireni (cap. 76). De asemenea se rînduieşte ca toate treburile bisericeşti, să le judece mitropolitul ţării cu soborul (cap. 80).

Cu privire la mănăstiri se rînduieşte ca acestea să fie organi=zate cu viaţă de obşte (cap. 140). De aceea, o mănăstire care nu are viaţă de obşte nu se consideră mănăstire, «ci adunare tîlhărească» (cap. 140), iar dorinţele unora de a trăi după rinduielile vieţii de sine, sînt numite «pleve semănate de dracul» (cap. 140). Se opreşte călugărul să umble «dintr=un loc în altul» (cap. 142), apoi se arată că numai «aceea se chiamă mînăstire ce se zice viaţă de împreună, ca să aibă ce e a lor tot împreună» (cap. 140). Tot cu privire la călugări se dispune ca ei să nu fie judecaţi decît de soboare mona=hale, iar caterisirea clerului în genere să o facă iarăşi numai «so=borul» (cap. 76=79).

In textul Pravilei de la Govora se mai reflectă şi relaţiile so=ciale şi structura de clasă a societăţii din vremea aceia, printr=o

seamă de dispoziţii relative la judecată, la administraţie, la poziţia politică şi socială a clerului etc.

In cea mai mare parte, cuprinsul pravilei are caracter duhovnicesc, adică a fost destinată preoţilor ca un îndrumător în lucrarea lor duhovnicească, fapt pentru care se şi spune chiar în prefaţa pravilei: «iară întru mînă de mirean să nu se dea, nici la măscărici să nu fie tocmelile sf. apostoli...».

Ca manual îndrumător pentru duhovnici, Pravila de la Govora mai avea să îndeplinească şi rostul de îndreptar pentru toate pricinile bisericeşti şi civile în care preoţii erau datori să-i povăţuiască pe credincioşi.

Dar, în afară de cuprinsul ei, tradus din altă limbă, Pravila de la Govora mai are şi unele elemente specific romîneşti, care sînt ţesute cu celelalte în aşa fel, încît întreaga înfăţişare a pravilei arată că ea nu are caracterul unei traduceri servile, ci caracterul unei prelucrări şi adaptări.

Din textul Pravilei de la Govora s-au păstrat cîteva exemplare, mai multe din cele a căror prefaţă este semnată de mitropolitul Teofil «a toată ţara rumînească» şi mai puţine din acelea semnate de mitropolitul Ghenadie al Ardealului.

Ediţiile Pravilei de la Govora sînt următoarele:

1) Editio princeps, apărută cu litere slave la 1640-1641 în Govora. Ediţiile următoare sînt cu litere latine:

2) Ediţia publicată de către Academia Romînă sub titlu: «Pravila bisericească numită cea mică, tipărită mai întîi la anul 1640 în monăstirea Govora». Bucureşti 1884.

3) A treia ediţie a fost publicată de către Ioan M. Bujoreanu sub titlul următor: «Pravila bisericească numită cea mică, tipărită în monăstirea de la Govora la anul 1640, şi pravila lui Matei Basarab cu canoanele sfinţilor apostoli întitulată Indreptarea Legei, tipărită la Tîrgovişte în anul 1652». Bucureşti 1884.

4) A patra ediţie a fost publicată tot de Ioan M. Bujoreanu, în volumul III, pag. 84-133, din lucrarea sa: «Colecţiune de legiuirile Romîniei, Vechi şi cele Noi». Bucureşti 1885.

## PRAVILA LUI VASILE LUPU (1646)

Titlul Pravilei lui Vasile Lupu, tipărită la Iaşi în anu' 1646 este: *„Cartea romînească de învăţătură* de la pravilele împărăteşti şi de la alte giudeţe... den multe scripturi tălmăcită den limba iliniască pre limba romînească. In tiparul domnesc s-au tipărit în mînăstirea a trei-svestitele în Iaşi, de la Hristos 1646».

Titlul acestei pravile este caracteristic pentru concepţia alcătuitorilor şi editorilor ei căci nu mai mult decît cu trei ani înainte (1643), Cazania lui Varlaam apărută la Iaşi în aceeaşi tipografie întemeiată de Vasile Lupu la mînăstirea Sf. Trei Ierarhi, avea un titlu tot atît de semnificativ: *„Cartea romînească de învăţătură"*.

Exista deci hotărîrea de a se scoate la iveală cărţi tipărite în graiul înţeles de locuitorii Moldovei, în graiul romînesc atît de unitar în toate provinciile locuite de romîni.

Vasile Lupu terminase abia la 1639 m-rea Sf. Trei Ierarhi, ră-

masă pînă astăzi o minune de frumusețe arhitectonică în tot Orientul. La această mănăstire așezase tipografia trimisă, cu meșteri cu tot, de către Petru Movilă de la Kiev. Și tot aici creașe o școală superioară, o Academie, pentru care tot Petru Movilă îi trimisese profesori de la Kiev.

La 1642, întrunise la Iași mărețul sobor a toată lumea ortodoxă, care a osîndit ereziile papistașilor și ale protestanților, adoptînd cunoscuta mărturisire de credință alcătuită de Petru Movilă.

O vastă activitate se desfășoară sub oblăduirea și cu sprijinul voievodului Vasile Lupu în cetatea sa de scaun... Se întreceau în tălmăciri și în alcătuiri originale, Varlaam mitropolitul Moldovei, cu învățatul logofăt Eustratie, prin a cărui osîrdie se întocmește la 1632 «pravila aleasă» rămasă netipărită și cu al cărui concurs apare la 1644=1645 pravila bisericească numită «Șapte taine a bisericii» sau «pravila pe scurt aleasă», iar la 1646 pravila mai mult mirenească, scoasă din legile împărătești și cunoscută sub numele comun de pravila lui Vasile Lupu.

Textul acestei pravile este precedat de pajura Țării, — sub care se găsesc aceleași stihuri «în stema Domniei Moldovei», care se află și la Cazania lui Varlaam — și de chipul domnului Vasile Lupu sub care sînt așezate iarăși niște stihuri. Urmează apoi o scurtă prefață, adresată către «Toți cei ce sănt creștini pravoslavnici». La început are trei file nenumerotate, apoi 186 numerotate, și la sfîrșit 14 file nenumerotate. Materialul este împărțit în două părți: partea I=a, avînd 16 pricini (capitole) împărțită în 152 de paragrafe numerotate, iar partea II=a cuprinde 78 de glave cu numeroase paragrafe, numerotate deosebit de partea I=a.

Mai arătăm că titlul pravilei este așezat într=o gravură cu doi stîlpi laterali, deasupra cărora străjuiesc Sf. Gheorghe și Sf. Ioan cel Nou din Suceava — ca sfinți ce se aflau în cea mai mare cinste la moldoveni. Intre acești sfinți, la mijloc, se găsesc apoi Sfinții Trei Ierarhi: Vasile, Grigore și Ioan.

Din prefața cărții întocmită după cum se arată de către Eustratie biv=logofăt, — aflăm că Vasile Lupu văzînd «împuținarea izvoarelor sfintelor scripturi și altor învățături», și «nedreptățile și asupririle diregătorilor nedrepți», care sînt datorite tocmai lipsei unor pravile ce se împuținaseră cu totul, «urmînd pilda celor buni și înțelepți domni», a trimis prin multe țări «de a găsit dascăli și filosofi de=au scos din cărți elinești și lătinești toate tocmelile cele bune și giudețele celor buni creștini și sfinți împărați, ca să cunoască strîmbătatea tuturor și să giudece pre direptate, carele se cheamă acum pravilele împărătești».

Din textul predosloviei rezultă că pravila nu a fost alcătuită de un singur om, ci de un grup de cărturari care au adunat textele incluse în ea din limba greacă și latină, iar la urmă și cele latinești au fost traduse în limba greacă. Acest material I=a tradus apoi, din grecește în limba romînească, logofătul cărturar Eustratie, care la data publicării pravilei apare însă ca «fost» — biv=logofăt. Tot din prefață se vede că se împuținaseră scrierile de care se folosea țara Moldovei pentru statornicirea direptății, dar nu că dispăruseră complet, așa încît este de presupus că și alte pravile anterioare mai existaseră în Moldova.

Se pare că în fruntea grupului de cărturari care au alcătuit pravila lui Vasile Lupu s=a găsit Meletie Sirigul, un învăţat călugăr grec aflat în vremea aceea în Moldova, unde participase la sinodul de la Iaşi la 1642.

De bună seamă însă, că în afară de textele latineşti şi elineşti, despre care este vorba în predoslavie, la alcătuirea textului Pravilei lui Vasile Lupu n=au putut fi trecute cu vederea şi nefolosite textele pravilelor slavone, aflate în număr destul de mare pe acea vreme în Moldova, mai ales că limba oficială a cîrmuirii de stat, ca şi a celei bisericeşti, era cea slavă.

Din datele pe care le găsim în însuşi textul pravilei, precum şi din analizarea cuprinsului ei, rezultă că majoritatea copleşitoare a rînduielilor pravilei se referă la treburi comune obşteşti, mireneşti sau civile, şi că în comparaţie cu ele numai un număr restrîns se ocupă de treburile bisericeşti. Cu toate acestea, şi chestiunile bisericeşti nu numai că nu lipsesc, precum au socotit unii care probabil nu apuca= seră a citi această pravilă, ci sînt relativ destul de numeroase.

In ce priveşte izvoarele directe din care s=a extras materialul cuprins în pravilă, s=a putut stabili pînă acum în mod cert, că pri= mul izvor sau izvorul părţii dintîi îl formează o lege agrară (Nomos georgicos), apărută spre finele veacului al VII=lea în Bizanţ. Intre izvoarele pravilei se numără în mod precis, aşa cum arată însăşi glava 66,8 din partea II=a a pravilei, şi opera romanistului italian Farinascu (Prosper Farinaccius 1544=1614), de care pomeneşte însuşi textul pravilei, operă apărută la anul 1586 în prima ediţie şi apoi la 1609, în a patra ediţie la Veneţia, sub titlul: «praxis et theoricae criminalis...».

In fine ca izvor direct şi firesc al Pravilei lui Vasile Lupu tre= buieşte socotit *obiceiul pămîntului*, care era atît de înrădăcinat şi atît de prezent în întreaga viaţă obştească, încît nu putea să fie evitat, deşi unii dintre cercetători pretind că ar fi fost ignorat.

Mult contestată ca izvor al pravilei lui Vasile Lupu este *pra= vila lui Alexandru cel Bun.* Deşi există pomeniri vrednice de a fi luate în considerare despre existenţa acestei pravile, nu se ştie totuşi nimic precis în legătură cu izvoarele şi conţinutul ei.

In cuprinsul Pravilei lui Vasile Lupu intră, precum am văzut, mai mult material de drept secular decît bisericesc. Intregul material al pravilei este rînduit după un plan.

Materialul de drept secular începe cu dreptul agrar, apoi ocu= pîndu=se de o seamă de alte chestiuni civile, acestea se împletesc cu cele penale, referindu=se cele mai multe la treburi economice şi gos= podăreşti, la hoţii, la tîlhării etc. Se arată alături de infracţiuni şi pedepsele, precum şi procedura care trebuieşte urmată la «giudeţe». O serie de norme se referă apoi la chestiuni de stare civilă, la ra= porturile familiare etc.

Oglindirea obiceiului juridic sau obiceiului pămîntului, se cons= tată din pomenirea deasă a obiceiului în însuşi textul pravilei, în care întîlnim referinţe la «obiceiul locului» (glava 8, 28); apoi la «obiceiurile vechi», «obiceiuri noi» sau «obiceiuri de acum» (glava 6, 18; 26, 4; 27, 1; 30, 2; 51=9, 11; 56, 1; 58, 26).

In ce priveşte cuprinsul bisericesc, menţionăm că normele respec=

tive nu se găsesc grupate într=un capitol sau într=o glavă, sau într=o pricină, ci sînt împrăştiate de=a lungul pravilei.

Biserica este tratată în genere, ca o instituţie de drept public, aflată pe picior de egalitate cu statul. Poziţia şi drepturile ei sînt reglementate prin diverse dispoziţii precise (glava 15, 5; glava 53, 1; 72, 12 etc. etc...).

Numeroase sînt dispoziţiile care se referă apoi la patriarhi – ca la cea mai înaltă căpetenie bisericească – dispoziţii care prin analo=gie se aplicau în legătură cu mitropolitul ţării (glave 15, 7; 41, 5; 58, 9; 67, 2 etc.).

Există unele dispoziţii relative la vlădici (glave 72, 12) apoi la clerul de mir sau la «popi» (glava 20, 9; 35, 1; 39, 13=18; 44, 11; 49, 1; 64, 5; 67, 5 etc.).

In alte texte se vorbeşte de judeţul bisericesc (glava 36, 13), apoi de pedepsele bisericeşti, ca afurisirea şi excomunicarea, scoaterea din biserică, sau oprirea de la biserică (glava 2, 1; 6, 12; 37, 1; 39, 8; 41, 16; 49, 36; 4 etc.) – arătîndu=se şi infracţiunile cu caracter bisericesc, şi anume apostazia (glava 9, 19), erezia (glava 15, 5) etc.

Pravila se mai ocupă şi de monahi, pe care îi numeşte «cin îngeresc» (glava 11, 14; 49, 1; 67, 1); se ocupă apoi de organizarea mănăstirilor, de egumeni, de soborul mănăstiresc (glava 11, 14; 68, 2 etc.) de ieşirea din monahism, pentru care se prevăd aspre pedepse, de ocrotirea călugăriţelor, pentru a căror răpire sau necinstire pre=vede pedeapsa cu moartea (glava 32, 3) etc.

Ediţiile Pravilei lui Vasile Lupu sînt următoarele:

1) Editio princeps – cu litere slave – Iaşi la 1646.

2) Ediţia a II=a, inclusă în partea I=a a Pravilei lui Matei Ba=sarab de la 1652, apărută la Tîrgovişte.

3) Ediţia lui Gh. I. Sion, apărută cu litere latine la Botoşani în anul 1875, sub titlul «Carte romînească de învăţătură dela pra=vilele împărăteşti». Toate ediţile următoare sînt de asemenea cu litere latine.

4) Ediţia I=a a lui Ioan M. Bujoreanu din 1884, inclusă în partea I=a a Pravilei lui Matei Basarab, în volumul publicat de acesta sub titlul: «Pravila bisericească numită cea mică... şi Pravila lui Matei Basarab... Bucureşti 1884 pp. 391.

5) Ediţia a II=a a lui Ioan M. Bujoreanu, apărută în volumul III, pp. 3=82 a lucrării sale: «Colecţiuni de legiuirile Romîniei, vechi şi cele noi», Bucureşti 1885.

6) Ediţia cea mai completă şi singura ediţie critică este aceea a profesorului Ştefan G. Longinescu, care a publicat=o în lucrarea sa: «Legi vechi romîneşti şi izvoarele lor», volumul I, Bucureşti, 1912.

In lucrarea profesorului Longinescu textul Pravilei lui Vasile Lupu are două variante romîneşti şi o traducere franţuzească făcută de A. Patrognet. Textul romînesc este redat întîi după editio princeps şi apoi după varianta inclusă în partea I=a a pravilei celei mari sau de la Tîrgovişte, apărută în anul 1652.

## PRAVILA CEA MARE (1652)

Numele de Pravila cea Mare i s=a dat Pravilei de la Tîrgoviște sau Pravilei lui Matei Basarab, apărută la 1652, spre a se deosebi de Pravila de la Govora, apărută la 1640=1641. Aceasta fiind mult mai mică şi ca întindere şi ca importanță, în raport cu Pravila de la Tîrgoviște, a fost numită Pravila Mică, iar cea de la Tîrgoviște Pravila Mare.

Pravilei celei Mari i se mai spune şi «Îndreptarea Legii», întrucît prin cele două cuvinte din acest nume se începe însuşi titlul pravilei, aşa cum a fost tipărită la 1652. Iată titlul ei: *„Îndireptarea legiei cu Dumnezeu* care are toată judecata arhierească şi împărătească de toate vinele preoțeşti şi mireneşti. Pravila a Sfinților Apostoli, a cele şapte soboare şi toate cele nemeastnice. Lîngă acestea şi ale sf. dascăli a lumei: Vasile vel., Timotei, Nikita, Nicolae, teologia dumnezeeştilor bogoslovi, scrise mai nainte şi tocmite cu porunca şi învățătura blagocestivului împărat Kyr Ioan Comninul, de cuvîntătorul diacon al marei Besearici lui Dumnezeu şi păzitor de pravili Kyr Alexei Aristinu. Iară acum de întîi prepus tot despre Elineşte pe limba Rumînească, cu nevoința şi userdia şi cu toată cheltuiala a prea sfintului de Hristos Kyr Ştefan, cu mila lui Dumnezeu mitropolit Tîrgoveştei exarh plaiului şi a toată Ungro=Vlahia. In Tîrgoviște. In tipografia prea luminatului meu domn Io Matei Voevod Basarab, în sf. Mitropolie, închinată Înălțărei Domnului nostru Is. Christos, Martie în 20, veleat 7160, al lui Christos 1652».

Pravila are două prefețe şi anume: una întocmită de Daniil Andrei Panoneanul, care se arată ca traducător al pravilei din limba elinească pe limba romînească. A doua prefață este alcătuită de mitropolitul Ştefan. Acesta însă a luat textul ei din prefața Sintagmei alfabetice a lui Matei Vlastares ( 1335) adăugînd foarte puține lucruri de la sine.

Aşa cum a fost tipărită la Tîrgoviște, Pravila cea Mare cuprinde 795 pagini numerotate, apoi 26 de pagini nenumerotate la început şi 2 nenumerotate la sfîrşit.

Materia pravilei este împărțită în două părți mari şi un apendice.

*Partea I=a,* care are propriu zis numele de «Indreptarea legii» este împărțită în 417 glave, dintre care 314 sînt extrase din nomocanonul lui Manuil Malaxos (1561), iar în restul de 103 glave se cuprinde în întregime textul pravilei lui Vasile Lupu, care este intercalat între capitolele sau glavele nomocanonului lui Manuil Malaxos.

*Partea II=a* nu este împărțită în glave generale, continuativ după glavele primei părți, ci numai în grupuri mai mici de glave speciale, formînd împreună capitole nenumerotate. Titlul ei începe astfel: «Nomocanon cu Dumnezeu.., etc...» şi cuprinde, cu puține excepții, în întregimea ei, colecția canonică al lui Alexei Aristen (veacul XII) şi comentariile acestuia la toate canoanele, date într=un text prescurtat, apoi canoanele cîtorva sfinți părinți şi un fragment din tipicul Patriarhului ecumenic de la Constantinopol, Nichifor Mărturisitorul (anii 806=815).

*Apendicele* are 54 glave, formate din întrebări şi răspunsuri ale lui Atanasie Sinaitul (540=600), care este pe nedrept numit Patriarh al Antiohiei.

Observăm că în ce priveşte numerotarea canoanelor din partea a doua a pravilei, există o deosebire între numerotarea obişnuită şi cea din pravilă, provenită din contopirea unor canoane sau din alte pricini, şi că, pe lîngă comentariile lui Aristen la textul canoanelor, se mai găsesc în cîteva cazuri şi comentarii luate din Zonara (sec. XI=XII) sau din Valsamon (sec. XII).

Pravila nu a fost alcătuită de un singur cărturar, ci de un grup de oameni învăţaţi, îndrumaţi de către mitropolitul Ştefan al Ungro=Vlahiei (1648=1653, 1654=1668). Dintre cărturarii care făceau parte din grupul acesta, se cunosc trei: primul, traducătorul din greceşte al textului pravilei, adică Daniil Andrei Panoneanul, apoi cărturarii greci Ignatie Petriţis şi Pantelimon Ligaridis.

Personalitatea mitropolitului Ştefan al Ungro=Vlahiei este cunoscută şi nu mai insistăm asupra lui. Menţionăm că el spune chiar în prefaţa pravilei, că a contribuit la alcătuirea ei, adăugînd ceea ce au omis ceilalţi cărturari alcătuitori de pravile.

Mai puţin cunoscută este figura lui Daniil Andrei Panoneanul. Din datele istorice pe care le avem, rezultă că acesta era originar din Transilvania, că pe la 1661 se găsea la mănăstirea Dobromira din Moldova (ţinutul Vrancea), apoi că în 1662 a fost numit de către prinţul Mihail Apafi al Transilvanici, ca episcop al romînilor din Făgăraş, şi că pe la 1668 apare cu titlul de Mitropolit de Bălgrad (Alba=Iulia), în sfîrşit, cu titlul de arhiepiscop şi mitropolit (1673=1675) şi apoi prin diverse documente, cu acela de «Daniil proin Ardelean» (1685).

Despre el se mai ştie că era un cărturar, care se pare că a colaborat la traducerea Bibliei lui Şerban Cantacuzino, tipărită la Bucureşti în anul 1688.

Ignatie Petriţi ne este mai puţin cunoscut. Se ştie despre el că era originar din insula Kios, monah foarte învăţat, avînd şi cultură laică şi preocupări literare. De la el au rămas prelucrări din limba greacă clasică sau din cea bizantină, în limba neogreacă şi felurite manuscrise literare şi teologice.

Pantelimon Ligaridis era tot un călugăr originar din Kios (născut la 1610). Despre el se ştie că a studiat la Roma la colegiul grec, unde la 1639 a şi fost hirotonit preot catolic şi trimis la Constantinopol. La 1647 s=a aşezat în Muntenia la curtea lui Matei Basarab, ţinînd legea ortodoxă.

Intre 1648=1655, a funcţionat ca profesor la Academia de la Sfinţii Trei Ierarhi, creată de Vasile Lupu. In timpul acesta a intrat în monahism, luîndu=şi numele de Paisie, iar la 1653 a fost hirotonit arhiereu şi numit mitropolit de Gaza, în Palestina, dar nu a părăsit Ţările Romîneşti decît după 1660, cînd se pare că a plecat la Moscova şi s=a sfîrşit în 1678, la Kiev.

Din cuprinsul pravilei rezultă că în afară de izvoarele arătate (nomocanonul lui Manuil Malaxos, Pravila lui Vasile Lupu, colecţia lui Aristen, etc.), alcătuitorii au mai folosit şi alte izvoare bizantine care nu sînt citate şi nici nu sînt identificate. Se poate pre=

supune că acestea au fost utilizate atît în redacţia greacă, cît şi în redacţia slavonă, pentru că în vremea aceea prin Ţările Romîne în=cepuseră a=şi disputa întîietatea pravilele slave cu cele greceşti.

Pravila tîrgovişteană a fost destinată atît pentru romînii din Ţara Romînească şi din Moldova, cît şi pentru cei din Ardeal şi are caracterul unui cod complet de legi bisericeşti, dar şi de legi civile sau de stat. Faptul că ea include întregul text al Pravilei lui Vasile Lupu, nu lasă nici o îndoială asupra gîndului întocmitorilor ei, de a o destina şi pentru Moldova. Cît despre faptul că ea a fost destinată şi romînilor din Ardeal, aceasta rezultă întîi din po=ziţia mitropolitului Ştefan al Ungro=Vlahi care îndeplinea şi func=ţiunea de «exarh al plaiurilor», adică de mitropolit mai mare şi peste ţara Ardealului, lucru specificat de altfel în glava 391 a Pravilei celei Mari, unde citim că mitropolitul Ungro=Vlahiei nu numai că «se cheamă exarh a toată ungurimea şi al plaiului», ci «are blagos=lovenie de hirotoneşte el şi pre episcopii Tării Ardealului de în ţara ungurească». Iar în glava 393 a aceleiaşi Pravile, se arată că mi=tropolitul Tării Romîneşti este numit «Ungrovlahul, prea Cinstit şi Exarh a toată ungurimea şi al plaiului».

De altfel, în glava 363 zac. 8 din pravilă găsim indicaţii pre=cise că ea dispune şi cu privire la «toate cetăţile cîte sînt sub ţinutul Craiului unguresc», la «toate cetăţile Tării Ungureşti», menţionîndu=se în special «Braşovul», «judeţul (judecătorul) de la Sibiu...» etc.

La acestea se mai adaugă şi faptul că Pravila cea Mare nu numai că a circulat şi s=a găsit în multe exemplare prin Moldova şi prin Ardeal, dar au rămas şi dovezi despre aplicarea ei în aceste mari provincii romîneşti. Mai mult, ea a fost considerată în Ardeal şi folosită ca un cod oficial al Bisericii, chiar şi de greco=catolicii sau de uniţii care la 1700 au intrat în legătură cu biserica Romei.

Pravila a fost în vigoare pînă în epoca modernă de după Cuza Vodă, cînd au început să apară coduri şi legiuiri noi de stat şi bisericeşti. Cu toate acestea, ea nefiind abrogată în mod expres prin nicio legiuire ulterioară, a rămas mereu în vigoare pentru Biserică datorită cuprinsului său, iar pentru Stat numai prin unele dispoziţii care se referă la obiceiul pămîntului, fapt care a şi determinat invo=carea ei în justiţie, pînă tîrziu, chiar şi între cele două războaie mondiale.

Cu privire la cuprinsul pravilei, mai observăm, că pe lîngă canoane şi legi politice – bisericeşti, în textul ei se mai găsesc o serie de dispoziţii prin care se confirmă unele obiceiuri de drept bisericesc şi altele de drept secular, arătîndu=se că în genere obiceiurile Bisericii se deosebesc de ale Statului, şi că unele dintre ele nu au chiar nicio legătură cu acestea (glava 6; 7; 127 zac. 1; 174; 198; 361 zac. 2, etc.)

Dar, în ce priveşte obiceiurile, pravila nu se referă numai la cele consemnate în textele pe care le traduce, ci şi la obiceiul autoh=ton sau la obiceiul pămîntului, atît prin faptul că reproduce textul Pravilei lui Vasile Lupu în această privinţă, cît şi prin aceea că adaogă oarecari observaţii referitoare la obiceiul autohton, declarînd, de exemplu că unele obiceiuri, care se ţin «spre laturile răsăritului şi ale amiazăzi», nu le priveşte pravila, pentru că «sînt supţiri tocmiri şi sînt întru nemica» glava 174).

Remarcăm în deosebi felul în care se ocupă pravila de lege şi

de «îndreptarea» ei, precum şi de «dreptate», traducînd şi comple=tînd unele texte din nomocanonul lui Manuil Malaxos în aşa fel, încît le dă acestora o interpretare potrivită cu gîndirea poporului şi a căr=turarilor noştri de atunci. Astfel, de exemplu, legea este numită în pravilă: «poruncă de obşte şi socotinţă... cetăţilor... şi dumnezeiască, adică aflare sfîntă» (glava 3). Iar dreptatea este definită într=o formă cît se poate de clasică, după cum urmează: «Dreptatea este un lucru mai advărat de toate, care dă fieş cui dreptate» (glava 2).

Restul pravilei, adică partea cea mai mare, cuprinde canoane şi legi politico=bisericeşti, în mod special în legătură cu arhiereii de toate gradele, cu poziţia, cu drepturile şi îndatoririle lor, apoi în legătură cu preoţii şi cu ceilalţi clerici, cu călugării, cu familia şi căsătoria, cu judecata bisericească; nu lipsesc nici chestiunile de doc=trină şi de practică liturgică.

Drept chestiuni speciale de care se ocupă pravila, arătăm următoarele: Ea atestă (glava 31) ca şi Pravila de la Govora (cap. 76) practica sinoadelor mixte în biserica noastră, apoi şi rînduiala ca anumite demnităţi bisericeşti să fie ocupate de «bărbaţi mireni» (glava 394).

Ca un obiceiu sau ca o rînduială aparte, pravila arată că şi protopopii au dreptul să elibereze anumite cărţi canonice (glava 85); de asemenea relevă faptul, că dreptul ctitorilor nu este supus pres=cripţiei (glava 117) şi permite ca clericii divorţaţi să devie arhierei, dacă sînt destoinici pentru aceasta (glava 219).

O chestiune de importanţă cu totul deosebită de care se ocupă Pravila cea Mare, este aceea a poziţiei mitropoliţilor din Ţara Ro=mînească şi din Moldova, faţă de celelalte biserici ortodoxe. Ambele aceste mitropolii sînt arătate nu numai ca autonome ci şi ca autoce=fale. Autocefalia mitropoliei Ţării Romîneşti nu este relevată în mod expres, ci doar prin faptul că se consemnează jurisdicţia ei şi asupra bisericii din Ardeal. In ce priveşte însă autocefalia Mitropoliei Mol=dovei, aceasta este arătată în mod expres prin glava 391, în care citim: «Aflăse scris în Pravila a lui Mateiu Vlastari, cum Moldo=vlahia au fost supusă Ohrideanilor, iar acum nice Ohridenilor se pleacă, nice Tarigrădeanului».

Ca cel mai cuprinzător şi mai bine întocmit din vechile coduri ale Bisericii şi ale Statului nostru, Pravila cea Mare reprezintă oglinda cea mai fidelă a vieţii bisericeşti şi de stat din vremea alcătuirii ei, şi cel mai important document istoric şi de vechea legislaţie a poporu=lui nostru. El depăşeşte ca importanţă şi cuprins pentru viaţa Bisericii şi a poporului romîn, importanţa şi rostul pe care l=au avut alte pravile asemănătoare, uneori chiar mai voluminoase, în viaţa altor biserici ortodoxe şi a altor state din vremea aceea.

Ediţiile Pravilei celei Mari sînt următoarele:

1) Editio princeps, apărută cu litere slave la Tîrgovişte, în anul 1652. Cele următoare sînt cu litere latine:

2) Ediţia lui Ioan M. Bujoreanu, apărută sub titlul: «Pravila bisericească, numită cea mică, tipărită în monastirea de la Govora, la anul 1640 şi pravila lui Matei Basarab, cu canoanele sfinţilor Apostoli intitulată «Indreptare Legii», tipărită la Tîrgovişte în anul 1652. – Bucureşti 1884.

3) Altă edţie, tot a lui Ioan M. Bujoreanu, este cuprinsă în volumul III din lucrarea sa: «Colecţiune de legiuirile Romîniei, vechi şi cele noui», Bucureşti 1885.

4) O ediţie necompletă, cuprinzînd numai partea primă a Pravilei, a fost publicată de N. Blaremberg şi Gh. Missail, sub titlul ei din ediţia princeps «Indireptarea legiei cu Dumnezeu, care are toată judecata arhierească şi împărătească de toate vinele preoţeşti şi mireneşti...» Bucureşti 1871.

5) O ediţie prescurtată, a părţii strict bisericeşti din Pravila cea Mare, a publicat protopopul Timişoarei Meletiu Dreghiciu, sub titlul: «Legile bisericeşti», Timişoara, 1873.

6) Sub titlul «Manual de Pravilă bisericească», mitropolitul Nifon al Ungro-Vlahiei a publicat în două ediţii, la Bucureşti 1853 şi 1854, exstrase din partea bisericească a Pravilei celei Mari.

7) O prescurtare din partea I-a a Pravilei celei Mari, se cuprinde în manualul de Drept Bisericesc al lui Iosif Papp-Szilagyi, – apărut în l. latină, sub titlul: Enchiridion Juris Ecclesiae – «Orientalis Catholicae» – în ed. I (Oradea 1862) de la pag. 70 la pag. 112; iar în ed. II (Oradea 1880) de la pag. 38 la pag. 63.

8) Un extras mai extins din partea I a Pravilei celei Mari se cuprinde în manualul de Drept Bisericesc al lui Ioan Raţiu apărut sub titlul: «Instituţiunile Dreptului Bisericesc» – Blaj 1877, de la pag. 56 pînă la pag. 107.

9) Fragmente din Pravila cea Mare se găsesc în diverse alte scrieri, tratate, colecţii şi crestomaţii, precum şi în scrierea lui St. C. Longinescu: «Vechi legiuiri romîneşti şi izvoarele lor» volumul I, Bucureşti, 1912.

Amintim în fine, că Pravila cea Mare are şi o versiune latină netipărită, datînd din anul 1722. Ea este o traducere din limba romînă în limba latină, făcută de Petru Dobra, un romîn ardelean fost înalt funcţionar austriac în timpul ocupaţiei Olteniei de către austrieci (1716-1739). Titlul acestei versiuni este următorul: «Regula legis voluntati divinae acomodata contiens jura canonica et imperatoria pro causis status tam ecclesiastici quam saecularis... ex graeco idiomate în Valachicum... cum industria et sumptibus sanctissimi Domini Stephani Dei gratia metropolitae Tergovistensis et exarchi confiniorum Hungaro – Valachiae translata...».

*

Vechile noastre Pravile, deopotrivă ca îndreptătoare de credinţă şi ca gonitoare a fărdelegilor de tot felul, au dat războiu statornic nedreptăţii şi au răpus neorînduiala din viaţa noastră bisericească şi de stat.

Din ţesătura lor de norme şi de «cuvinte tocmite cu filosofie» şi «scrise cu dăscălie mare» (Pravila lui Vasile Lupu partea II glava 50, zac. 5; Pravila cea Mare, glava 113 zac. 5), s-a urzit şi s-a închegat o mentalitate pravilnică, stîlp şi întărire a dreptăţii, atît cît putea ea să fie în vremurile mai de mult.

Această mentalitate a format, a păstrat şi a dezvoltat simţul legalităţii, impunîndu-l ca îndrumător atît cîrmuirii celei obşteşti sau

mireneşti, cît şi celei bisericeşti şi constituind un reazim şi o pavăză pentru apărarea sfintei dreptăţi.

Ea a durat pînă în epoca modernă a Romîniei, fiind invocată constant şi în primele decenii ale veacului nostru, împotriva abuzuri=lor şi a neorînduielilor la care s=au dedat aceia cari în viaţa de stat ca şi în cea bisericească se declarau ei înşişi lege.

Chiar dacă, din pricina nepotrivirii cu realităţile vieţii poporu=lui nostru sau din pricina excesivei severităţi sau a depăşirii lor de vreme, unele norme din Pravile nu au găsit aplicare nici în Biserică nici în viaţa de stat, ele au servit totuşi ca frînă pentru făptuitorii de fărădelegi.

Reflectînd în mod cît se poate de fidel o bună parte a orîn=duirii sociale şi de stat din veacurile de mijloc ale istoriei noastre, ele îmbină normele generale ale dreptului creat de spiritul juridic roman şi bizantin cu creaţia autohtonă în acest domeniu, dînd pen=tru prima dată limbii noastre posibilitatea să toarne în tipare de o frumuseţe, norme cu caracter religios, moral, cutumiar şi juridic, a căror conciziune şi plasticitate rivalizează cu aceea a clasicelor regule juridice romane.

Folosită la primii paşi pe cari îi făcea ca să exprime noţiunile de drept şi măestrele rostiri ale unei culturi juridice neîntrecute, limba noastră s=a dovedit a fi dintre cele mai clare şi mai înzestrate cu virtuţi de rostire lapidară şi plină de înţeles.

Rostirile din Pravile, ne sună în urechi ca şi cele ale Dreptului roman, cu o persistenţă şi expresivitate întocmai ca acelea a vor=belor înţelepte din popor.

Fără grandiloquenţa unor lozinci de factură italo=galo=hispană şi de circulaţie în cultura apuseană, rostirile pravilnice sînt grăitoare ca nişte axiome, îmbinînd într=o limbă simplă, preciziunea latină cu pregnanţa slavă.

Folosind vorbirea directă, ele potrivesc legea cu viaţa şi viaţa cu legea, pentru că nu=i atribuie legii niciun rost decît în legătură cu viaţa.

Această socotinţă răzbate din toate rînduielile Pravilelor şi este aşternută între principiile lor de bază prin rostirea: *„Cum sunt vracii izbăvire bolnavilor, aşa şi Pravilele celor osîndiţi”* (Pra=vila cea Mare, glava 3), pentru că: *„Dreptatea iaste un lucru mai adevărat de toate, care dă fieş cui dreptatea”* (Pravila cea Mare glava 2).

Însă, deasupra dreptăţii «fieş căruia», Pravilele pun dreptatea obştească, dreptatea patriei, pentru apărarea căreia statornicesc rîn=duiala, ca *„Cel ce=şi va hicleni moşia şi naşterea de unde au născut, mai cumplit să=l certe decît pre un ucigătoriu de părinţi, de vreme ce se cade mai bine să=şi ferească şi să=şi socotească neştine moşia de cît părinţii ce l=au născut”* (Pravila lui Vasile Lupu, partea II, glava 9 zac. 5; Pravila cea Mare, glava 244, zac. 5).

Cu greu se vor găsi rostiri de frumuseţea şi de valoarea aces=tora, în legiuirile sau pravilele de aiurea.

Expresii ale conştiinţii de sine a poporului nostru, «cărţile

romînești de învățătură», numite pravile, au intrat în plămada acestei conștiințe înviorîndu-o mereu, iar cunoașterea lor în perspectiva vremii, o ridică la o stepenă mai înaltă și-i dă o prospețime și o vigoare demiurgică.

*Pr. Prof. LIVIU STAN*

# DATA SERBĂRII SFÎNTULUI IOAN CEL NOU DE LA SUCEAVA

Ca dată a pomenirii sfinţilor este de regulă luată ziua morţii lor, dată, cînd sfîrşind viaţa lor cea trecătoare, pămînteasc㠖s=au împreunat cu Hristos=Dumnezeu, intrînd în viaţa cea veşnică, nepie= ritoare. La unii sfinţi se mai adaugă pomenirea vreunui eveniment în legătură cu moaştele lor. Astfel aflarea lor sau transportarea în altă localitate. La sfîntul Ioan Botezătorul se aminteşte de exemplu: a treia aflare a capului său (25 mai). Unii sfinţi mai noi sînt serbaţi odată cu sfîntul principal al cărui nume l=au purtat. Astfel: odată cu sfîntul Iustin Martirul şi Filozoful se aminteşte în aceeaşi zi, 1 iunie, şi alt Iustin. Alţi sfinţi sînt serbaţi a doua zi după sîntul mai vechi şi mai cunoscut, al cărui nume l=au avut. Aşa sfîntul Dimitre, Basarabov se serbează a doua zi după sfîntul mare mucenic Dimitrie, izvorîtorul de mir, deci la 27 octombrie. Rînduiala şi viaţa lor se intercala şi se citea din filade adăugate la ziua sfîntului mai vechi cu acelaşi nume.

Un caz interesant prezintă data pomenirii sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava, care după cum este cunoscut, se pomeneşte acum în ziua de 2 iunie. Cel mai vechi text privitor la viaţa şi pomenirea acestui sfînt este compunerea ieromonahului Grigorie «egumenul mă= năstirii Pantocratului şi preot al Bisericii cei mari a Moldovei», scris în limba slavă bisericească, pe timpul aducerii moaştelor sfîntului Ioan la Suceava. Un text copie al acestui martiriu s=a aflat într=un sbor= nic slav din Mănăstirea Neamţului, scris de Gavriil în anul 6946, septembrie 23, deci din anul 1437. Pe scoarţa din faţă a acestui sbornic se află o însemnare scrisă de episcopul Pahomie al Romanului (1707=1714), care menţionează că acest text este compus de Grigorie Tamblac «ce au fost dascăl întîiu din început în Moldova şi egumen aicea în Neamţ şi mai apoi Mitropolit în Chiev, căruia i=am sărutat şi sfintele moaşte acolo». (Vezi Ep. Melchisedec, «Catalog de cărţile sîrbeşti şi ruseşti, ce ce află în biblioteca sfintei Mănăstiri Neamţului», publicat în «Revista pentru istorie, Arheologie şi Filologie», anul II, vol. III Bucureşti, 1884).

Din acest text, al lui Grigorie Tamblac nu rezultă însă direct data pomenirii sfîntului Ioan cel Nou, deşi textul este demult trecut, odată cu tiparul, la pomenirea sfîntului din 2 iunie, atît la Vieţile Sfinţilor din Minele cele slave, cît şi din cele romîneşti.

Avem însă o foarte curioasă indicare a datei de sărbătorire a acestui sfînt la cronicarii noştri. Astfel atît Grigorie Ureche, vornicul

cît şi unul din interpolatorii Letopiseţului său al Ţării Moldovei, după ce relatează despre aducerea de către voievodul Alexandru cel Bun «în 2 ai domniei lui a moaştelor sfîntului Ioan din ţară păgînă, de a ferirea domniei sale şi paza scaunului său», adaogă: «ce veri cerca la cărţile bisericii viaţa lui, *carele miercurea şi gioi în săptămîna rusaliilor îl slăveşte toată ţara noastră* în Suceava unde dzac moştiile la Mitropolie». (Interpolarea lui Misail Călugărul, vezi ediţia P. P. Panaitescu, Bucureşti. E. S. P. L. A. 1955, pag. 69). Iar mai departe însuşi vornicul Grigorie Ureche, la capitolul despre domnia lui Alexandru cel Bun, după ce ne informează că «la leatul 6923 au trimis de au adus cu multă cheltuială şi moaştile sfîntului mucenic Ioan Novi de la Cetatea Albă, de la păgîni şi le=au aşezat în tîrgu, în Suceava, la mitropolie cu mare cinste şi litie, pentru paza şi ferinţa scaunului domniei sale», precizează: «carile *să prăznuiaşte miercuri şi joi, în săptămîna rusaliilor,* care vre ceti la cărţile bisericii mai pre largu pentu ucenicia lui». (Aceeaşi ediţie, la pag. 72).

Aceste arătări a pomenirii sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava ne suprind prin două afirmaţiuni. Intîi este ştiut că un sfînt se pomeneşte într=o singură zi, nu în două, apoi prin faptul că prăznuirea nu este indicată la o zi fixă calendaristic, ci la zile ale căror date variază în fiecare an, potrivit cu data serbării Rusaliilor, respectiv a Paştelor. Am fi îndemnaţi poate să credem că, cronicarii noştri nu erau bine informaţi, dar este ştiut că boierii aveau o solidă cultură religioasă, cunoşteau Sfînta Scriptură şi în genere rînduelile bisericeşti, apoi interpolatorul Misail Călugărul era, doar, cleric.

De aici rezultă că atît pe timpul vornicului Grigorie Ureche, care scrie letopiseţul său prin anii 1642=1647, cînd era după cum se intitulează mare vornic, cît şi pe timpul interpolatorului Misail Călugărul, pe la 1676, cînd îl găsim pomenit într=un act (vezi: Introducerea lui P. P. Panaitescu, pag. 9 şi pag. 46), pomenirea se făcea la data indicată de ei, cu explicarea că miercurea indică probabil privegherea din ziua anterioară joiei, cînd află loc însăşi prăznuirea sfîntului.

Dar aflăm şi o altă menţiune despre serbarea sfîntului Ioan cel Nou în joia de după Pogorîreă Sfîntului Duh, într=un manuscris, provenit chiar din mîna mitropolitului Petru Movilă al Chievului, găsit în biserica Sfintei Sofii din Chiev. Referindu=se la vizita lui Varlaam, mitropolitul de mai tîrziu al Moldovei, Petru Movilă notează: «Acelaşi Varlaam ieromonahul ne=a spus nouă că în anul 1620 (loc alb) *în joia de după Pogorîrea Sîntului Duh,* cînd se serbează amintirea sfîntului Ioan cel Nou, marele mucenic, în mitropolia din Suceava, (căci negreşit în această zi se serbează totdeauna amintirea lui) «... S=a întîmplat cutare şi cutare minune. (Vezi: Ghenadie Enăceanu. Din istoria bisericească a Romînilor, Meşterul Manole şi Petru Movilă. Extrase din jurnalul «Biserica ortodoxă romînă». Bucureşti, 1882, pag. 345. Ghenadie Enăceanu traduce însă greşit cuvîntul «cetvrătoc» cu miercurea, în loc de joi).

Aceste afirmaţii despre data prăznuirii sfîntului Ioan cel Nou îşi află, dealfel, confirmarea şi în relatarea diaconului Paul de Alep, însoţitor al Patriarhului Macarie al Antiohiei, care ne informează în descrierea călătoriei sale prin ţările noastre. Privitor la cinstirea sfîntului nostru, că: *„poporul are o credinţă absolută în el şi vine*

*în peregrinagiu la ziua sfîntului, joi după Penteocoste, din oraşele şi satele mai îndepărtate".* (Vezi traducerea lui B. P. Haşdeu din «Arhiva istorică a Romîniei», tom. I partea II, pag. 80, relevat deja de S. Fl. Marian în: «Sfîntul Ioan cel Nou de la Suceava", Bucureşti, 1895, pag. 94). Călătoriile patriarhului Macarie al Antiohiei prin ţările romîneşti au avut loc în anii 1653=1658, deci ştirea ne transmite situaţia din aceşti ani.

Intr=adevăr, dacă ne adresăm Mineiului, în cele mai vechi tipărituri din Tara Romînească nu vom afla deloc slujba sfîntului Ioan cel Nou, nici chiar în cel din 1805, tipărit de altfel la Buda. Nici chiar în Antologhionul lui Iacob Putneanul, din 1755, de la Iaşi, nu vom afla slujba decît la finea lui august, ca un adaos cu nota că: «slujba sfîntului mare mucenic Ioan cel Nou de la Suceava se prăznuieşte în două zile a luniii unie. Şi fiind(că) supt cislo nu s=au pus slujba lui la rînd, ce s=au pus aice la sfîrşitul lunilor». Traducerile fiind lucrate după Mineile greceşti, faptul este explicabil.

Dar Mineul pe iunie de la Neamţ, din 1864, după ce indică pe data de 2 iunie prăznirea sfîntului mare mucenic Ioan cel Nou de la Suceava «a cărui slujbă s=a aşezat după cea a sfîntului Nichifor Mărturisitorul», are observarea: *Vezi: „iară aice în pămîntul Moldovei, s=au aşezat a se prăznui joi după Pogorîrea Sfîntului Duh".* Aceeaşi notă şi în ediţia III, Bucureşti, 1927 pag. 16.

De fapt, pînă şi în prezent în mănăstirile noastre vechi moldovenești ca la Neamţ, Varatec etc. în special în cazul cînd la 2 iunie din motive binecuvîntate bisericeşti (coincidenţă cu altă sărbătoare sau o zi de duminică), nu se poate pune întreaga slujbă a sfîntului Ioan cel Nou, se serbează acesta în joia de după Rusalii. La Neamţ, în biserica de la bolniţă cu hramul sf. Ioan cel Nou de la Suceava, se mai face în fiecare joi de peste săptămînă slujba acatistului sfîntului Ioan cel Nou şi atunci de fiecare dată la iconostas se scot şi sfintele moaşte ale sfîntului Ioan cel Nou, căci în biserica de la bolniţă se află o părticică mai mare din moaştele Sfîntului Ioan cel Nou, care se păstrează într=o cutiuţă de argint, gravată din vremea arhimandritului Neonil, din 1837.

Pentru explicarea acestei date de serbare, trebuie să ţinem seama de faptul că de Rusalii începea la Suceava bîlciul anual, «Iarmarocul», care ţinea 8 zile şi era vizitat de Domn şi de numeroasa sa curte (vezi: Diplomatarium Italicum, II pag. 356, citat la D. Ciurea« Iaşii în secolul XVII», apărut în Rev. «Mitropolia Moldovei şi Sucevei» 1957 nr. 8=9, pag. 651, nota 19). Prăznuirea sfîntului Ioan, patronul Mitropoliei Moldovei, în joia de după Rusalii se făcea deci în toiul acestui mare bîlci. Suceava, fiind centrul reţelei rutiere şi punctul vamal principal, putem să ne închipuim ce atracţie forma acest iarmaroc pînă ce mai tîrziu în secolul XVII, odată cu mutarea capitalei, căile traficului se modifică radical şi Suceava, rămîne izolată. (Vezi: D. Ciurea, articolul citat pag. 649).

Dacă este deci bună data aflată la Letopiseţul Moldovei, la Paul de Alep, la Petru Movilă etc. rămîne întrebarea: reprezintă această dată numai o adaptare la cerinţele religioase ale credincioşilor vizitatori ai iarmarccului, data cealaltă de 2 iunie, fiind foarte apropiată, putînd chiar să coincidă? Sau aminteşte data aducerii moaştelor sale la Suceava, vremea de vară fiind probabilă şi proprie

pentru o astfel de expediţie în îndepărtata Cetate Albă? Firește, atunci dată labilă, după oscilarea datei Rusaliilor, dependentă și ea de cea a Paștelor, ar reflecta în acest caz o comemorare, care re=produce oarecum naiv popular, fără a ţinea seama de fluctuațiile calendaristice ale Pascaliei, data aducerii sfintelor moaște la Suceava.

Data martiriului, cel puţin socot după faptul introducerii în Minei la ziua de 2 iunie și după niște stihuri introductive din fața sinaxarului s=ar părea că e toţuși 2 iunie, data aceasta nefiind, după cum vom vedea în cele următoare, numai o dată a unei mi=nunate salvări a orașului Suceava, din anul 1622. Stihurile introduc=tive amintite pretind că:

«In a doua zi a lui iunie pre Ion cel Lăudat
«Mînă spurcată, ucigașă de Hristos l=a tăiat».

Se presupune de unii că anomalia aceasta a pomenirii sfîntului Ioan cel Nou la o dată calendaristică mutabilă, respectiv dependentă de alte împrejurări, ar fi determinat folosirea unui prilej potrivit pentru încetăţenirea unei zile proprii, fixe de pomenire, adecă a zilei de 2 iunie. Este o întîmplare din anul 1622, cînd orașul Suceava a fost salvat de prădăciune din partea cazacilor – după o relatare a ieromonahului Varlaam, mitropolitul de mai tîrziu al Moldovei, relatare păstrată de Mitropolitul Petru Movilă al Chievului – prin revărsarea rîului Suceava, atribuită intervenţiei sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava, ale cărui moaște nu s=au lăsat transportate la adăpostul din cetatea Sucevei fapt interpretat ca semn că sfîntul Ioan, ocrotitorul ţării și al orașului, a provocat prin rugăciunea sa această salvare.

Mitropolitul Petru Movilă scrie: «În anul 1629, luna august, 3 zile, venind în mănăstirea Pecersca Varlaam ieromonahul din pă=mîntul Moldovei și fiind trimis la mine ca să mă vadă de către Miron Barnovschi voevodul (mi=a spus) că în anul 1622, cînd necu=ratul împărat al agarenilor sultanul Osman, a venit sub Hotin, ca să se bată cu regatul Poloniei,... cazacii zaporojeni, carii mergeau în contra necuraţilor, nu s=au dus numai la Hotin, unde era și oastea polonează, ci s=au îndreptat spre orașul Suceava, ca să=l prade pe el, (căci acolo toţi nobilii și bogaţii se adunaseră fugind) și acum apropiindu=se ei de rîul ce se cheamă Suceava, s=a fost văzut din oraș că o mulţime de cazaci erau pe șesul rîului. Cetăţenii și toţi cei de acolo, cu totul ce aveau au fost duși în cetatea de sus și femeile și copii. Fiind atunci mitropolit Anastasie Crimcovici cu preoţii au voit, dupre obiceiu, să ducă din mitropolie în cetatea de sus și relicvele marelui martir, Ioan cel Nou, și cînd au venit ca să le ia, n=au putut să le ridice de la locul lor (căci acestea totdeauna cu darul lui Dumnezeu făceau minuni, cînd la nevoie orașul trebuia să fie mîntuit de inamici, ce cădeau asupra lui). Cu aceasta a făcut sfîntul cunoscut mîntuirea lui (a orașului), că nu va fi nici cu armele, nici cu lupta luat, dar la rugăciune și la post a alergat toată mul=ţimea ce fugise în cetate, rugînd pre Dumnezeu și pre sfîntul Ioan, plăcutul lui, pentru mîntuire. Iar cînd au venit cazacii la rîu și acum voiau a intra și în oraș, o minune, rîul, pe care oamenii îl treceau în sus și în jos, deodată așa de mult s=a umplut cu apă că

nici odată mai înainte n=a fost aşa de inundat. Iar ei, văzînd aceasta s=au înspăimîntat şi au început a se retrage, iar apa se îmulţea foarte şi se revărsa cumplit. Deci văzînd ei această minune şi neputînd mai mult aştepta, s=au dus, şi aşa oraşul s=a mîntuit cu rugăciunile sfîntului Ioan martirului celui Nou. Şi de la acel timp mitropolitul cu tot clirosul şi cu episcopii au stabilit că acea zi, să se serbeze în ţara Moldo=Vlahiei, în care i=a mîntuit pre dînşii Dumnezeu de aşa nenorocire, aceasta este luna... (lacună). Fac în mitropolie la acea zi litie, încunjurînd biserica cu relicviile sfîntului Ioan şi mulţumind lui Dumnezeu; cel ce cu cinste i=a mîntuit pre dînşii de aşa nenorocire cu rugăciunile sfîntului martir Ioan cel Nou». (Vezi Ghenadie Enăceanu, lucrarea citată pag. 180=184). Reţinem că nici luna, nici ziua, nu este indicată, totuşi de aici s=a făcut con= cluzia că ziua de 2 iunie, ca zi de serbare a sfîntului Ioan cel Nou, provine de atunci.

Miron Costin descrie în amănunt – drept că după izvoare polone – la domnia lui Alexandru Vodă sîn Iliaş, acest război care a durat efectiv cu lupte din 20 august pînă la 29 septembrie, res= pectiv pînă la 9 octombrie ; «după calendarul papistaşilor», a anului 1622. Deci ameninţarea Sucevei în iunie din partea cazacilor putea să fie la *venirea* acestora spre Hotin şi nu după pace.

«După cum se vede din această naraţiune a năvălirii cazacilor în anul 1622 asupra Moldovei şi îndeosebi asupra Sucevii, Romînii moldoveni deşi se aflau moaştele sfîntului Ioan de 220 ani în capi= tala ţării lor, nu aveau încă o zi anumită de serbare pentru dînsul», conchide S. Fl. Marian, fără a ţine seama de arătările cronicei şi ale lui Paul de Alep. (In a sa aşa de documentată scriere despre sfîntul Ioan cel Nou de la Suceava, vezi pagina 67).

Părintele profesor Petru Rezuş, în studiul său succint, dar bogat în bibliografie, despre: «Viaţa şi faptele sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava», apărut în revista «Mitropolia Moldovei şi Sucevei» Nr. 6=7 din 1956, pagina 336, nota 28, propune anul 1522 în loc de 1622, pe motiv că în 1622 moaştele sfîntului Ioan cel Nou nu erau la Suceava, ci la Iaşi. Dar atîtea date, care le induce S. Fl. Marian, adecă anii 1564, 1579, 1589, 1622, 1637, 1639, 1677 şi 1680, pledează pentru aflarea moaştelor la Suceava, sediul mitropoliei nefiind sta= bilit la Iaşi definitiv, ci se poate vorbi pentru acel timp – 1622 – de un «dualism» de reşedinţă cu oscilarea între Suceava şi Iaşi, Iaşul devenind abia treptat cetate de scaun şi sediu de mitropolie. (vezi şi Al. I. Ciurea: «Scurtă contribuţie la istoria Mitropoliei Moldovei (1504–1632)», apărut în rev. «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», 1955, nr. 10=11, pagina 710).

Afară de aceasta, relatarea lui Varlaam despre salvarea Su= cevei se prezintă ca ceva recent întîmplat.

De altfel, şi faptul că voievodul Vasile Lupu se vede îndemnat să înzestreze capitala sa cu moaştele unui sfînt şi aduce la Iaşi pe cele ale sfintei cuvioase Paraschiva, vorbeşte pentru lipsa pe atunci a moaştelor sfîntului Ioan cel Nou la Iaşi. Dacă Antologhionul lui Iacob Putneanu, Iaşi 1755, apoi vieţile sfinţilor de la Neamţ, cele de pe iunie din anul 1813 şi Mineile, începînd cu cel de la Neamţ din 1846, vorbind despre mutarea scaunului domnesc din Suceava la Iaşi, scriu: «Aşişderea şi scaunul Mitropoliei s=au mutat şi fiind şi

vremurile tulburate de răzmiriță, s=au adus şi sfintele moaşte la Iaşi şi s=au aşezat în biserica sfintei Mitropolii (care se numeşte Mitropo=lia veche)», atunci această mutare pare să fi avut loc după 1680, poate abia chiar după prima expediție a lui Sobiescki, din 1686, în Moldova.

Cît despre evenimentele din 1622, este curios eă nici însuşi Varlaam, în «Cartea Romînească de învățătură», în Cazania sa la ziua sfîntului Ioan cel Nou, nici Dosoftei în «Viețile Sfinților», nici «Viețile Sfinților» de la Neamț, din 1813, nici sinaxarile din Mineie nu amintesc de această minunată salvare a Sucevei, ci pun numai simplu pomenirea sfîntului la data de 2 iunie. Se pare deci că mi=tropolitul Petru Movilă a supraestimat influența acestei întîmplări asupra datei de pomenire a sfîntului şi că ea a existat mai înainte îngemănată cu cea din joia de după Rusalii.

Privitor la minunile sfîntului după aducerea sa la Suceava, toate textele, de altfel reproduceri ale vieții sfîntului datorită lui Grigorie Tamblac, se mulțumesc a menționa, după cum traduce şi Varlaam; «iarî de iştelenii (vindecări) în multe chipuri de boale şi de ciudasele (minunile) ce=s în multe chipuri de atunci, eu las să spue înşişi carii au avut ş=au luat de la svăntul».

Punînd deci alăturea cele două texte mai sus citate ale lui Petru Movilă despre relatările lui Varlaam – din 1629 – trebuie să rămînem cu sublinierea că pomenirea sfîntului era «negreşit» în joia după Rusalii, căci însuşi acelaşi Varlaam cîțiva ani mai tîrziu, în 1643, în «Cartea romînească de învățătură», în cazania sa de la ziua sfîntului, – cazanie, care de altfel se prezintă mai mult ca o reproducere a vieții sfîntului datorită lui Grigorie Tamblac – pune prăznuirea în ziua de *„gioi după rusalii"*, deşi pe marginea de sus a foilor apare tipărită şi data «luna iunie 2». (vezi: «Cartea rom. de învățătură», partea II, foile 79=85). O situație asemănătoare o prezintă şi «Cazaniile» ulterioare reproduceri după cea a lui Var=laam. Astfel «Cazania» de la Bucureşti, din 1768, menționează că prăznuirea sfîntului se face «Joi după Rusalii».

In pictura de pe calendarele sinaxare murale de la Voroneț, de la Mitropolia Sf. Gheorghe – Sf. Ioan Suceava – şi, în cea de la Sucevița, adevărat, că nu=l aflăm la 2 iunie reprezentat decît pe sfîntul Nichifor Mărturisitorul, dar lipsa sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava se explică prin modelele bizantine de pictură, în care sfîn=tul Ioan cel Nou încă n=a intrat. In schimb, scena aducerii moaşte=lor sfîntului Ioan la Suceava se află în tustrele monumente.

Amintim aici că unele publicații pun, poate dintr=o firească jenă, această năvălire din 1622 pe seama tătarilor. (De pildă «Călăuza Istorică a oraşului Suceava», alcătuită după mai mulți autori, de Victor Morariu, ediția a 2=a Cernăuți, 1930, pag. 30).

Alte nepotriviri se vădesc de asemenea între traducerea Vieții Sîntului Ioan cel Nou şi originalul slav, scris de Grigorie Tamblac. Acum S. Fl. Marian constată o traducere prea liberă şi cu anahro=nismul că Cetatea – Albă se află sub turci (otomani) şi nu sub «persiani», închinători ai stelelor şi focului, cum se prezintă în origi=nalul slav. De asemenea şi identificarea geografică a Trapezuntului şi cea a Cetății Albe este diferită. Grigorie Tamblac fixînd b. o. Cetatea Albă aproape de Bosfor, iar traducătorul romîn vorbind de

apartenența ei la țara Moldovei, respective mai tîrziu la Basarabia. Adaptări de acestea și anacronisme se întîmpină destul de des în cursul copierii, a traducerii și a noilor redactări. De multe ori se introduc nume noi, provenite din neînțelegerea vreunui text. Chiar la viața sfîntului Ioan cel Nou, unde se scrie despre «reezul corbiei» s=a interpetat de unii că ar fi vorba de numele frîncului stăpîn al corăbiei, pe care călătorea sfîntul Ioan spre Cetatea=Albă, adoptîndu=se numele «Reiz». Dar aici pare a fi vorba de termenul slav «reiz» ce înseamnă: cursă, traversare (perehod), deci de căpitanul cursei de corabie.

In fine, privitor la a treia dată de pomenire a sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava – aceasta fără a fi consemnată în vreo carte de slujbă bisericească – vom mai nota că de la aducerea îndărăt a moaștelor sale de la Jolkiew, din Galiția, și așezarea lor din nou la Suceava, adică din anul 1783, se practică ca, pe lîngă ziua de 2 iunie să se mai serbeze la Suceava și în ziua de 24 iunie, adică de «Nașterea sfîntului Ioan Botezătorul» sau «Sînzieni», fiind atunci în jurul acestei date la Suceava mare bîlci anual, iarmaroc.

«Care e adevărata cauză a acestei serbări, pînă acum nu=i cunoscută», scrie S. Fl. Marian. «E însă foarte probabil că ziua aceasta i s=a consacrat ca o zi de sărbătoare și peregrinagiu de către rutenii greco=catolici din Polonia, respectiv Galiția, după ce i s=au adus și s=au așezat moaștele în Jolkiew, și apoi fiindcă i s=au luat moaștele de acolo și s=au pornit în 18/30, iunie, adecă nemijlocit înainte de sărbătoarea nașterii sfîntului Ioan Botezătorul. De aceia au început și Romînii a o serba sub numele poporal de «Sînzieni» (pag. 127).

De fapt, în Galiția pînă în Camenița Podoliei, ziua aceasta se serbează ca *„Vipusti Ivanțeva"* cu peregrinagiu pentru lăsarea și iertarea păcatelor, cu participarea credincioșilor.

Este poate cazul, de afiliere, de alipire a pomenirii unui sfînt mai nou la pomenirea sfîntului mai vechi, mai consacrat, cu același nume, dar și o îmbinare cu noua dată a bîlciului anual, care a fost decretat pentru acest timp la Suceava. In această zi credincioșii din Țara de Sus a Moldovei, din nordul Ardealului, în special din Maramureș, în pitorești costume de sărbătoare vin în orașul Suceava, aducînd prinosul lor de cinstire Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava.

*Preot Prof. I. ZUGRAV*

# OBLIGAŢIA PREOŢILOR DE A SE SPOVEDI

Dacă botezul e baia curăţitoare datorită căreia prin apă şi prin Duhul Sfînt omul comunică din nou cu Dumnezeu, intră din nou în împărăţia Sa, pocăinţa împreună cu celelalte Sf. Taine, îl consolidează definitiv în «pămîntul celor vii», în familia Părintelui ceresc.

Păcatul se ţine de om ca umbra şi «dacă n=ar fi pocăinţa, spovedania, abia de s=ar mîntui cineva» [1]).

«Două lucruri stau în faţa firii omeneşti decăzute – zice Sf. Ioan Gură de Aur; păcatul şi pocăinţa; păcatul e rana, pocăinţa leacul. Precum în trup sînt răni şi leacuri, tot aşa în suflet sînt pă= cate şi pocăinţă. Dar păcatul e împreunat cu ruşinea, iar pocăinţa aduce încredere şi curaj. Este rană şi leac, păcat şi pocăinţă; în rană e puroi, în leac, curăţirea de puroi; în păcat ocara, în păcat rîs; în pocăinţă încredere, în pocăinţă libertate; în pocăinţă curăţire de păcat. Ia seama cu luare aminte; după păcat urmează ruşinea, după pocăinţă încrederea» [2]).

Păcatul e rană, e boală. Boala nu se poate lecui fără de doc= tor. Doctorul e duhovnicul. In lumea văzută, părintele duhovnic poartă misiunea Părintelui ceresc, care=şi ridică prin duhovnic pe fiii căzuţi, îi creşte şi=i adună iar, la sînul Său. Un lucru să ne fie limpede: pocăinţa se desăvîrşeşte numai pe lîngă duhovnic – urmaşul lui Hristos. El cercetează rana, îşi dă seama de gravitatea şi leacul ei, el o tămăduieşte şi face sănătos din bolnav; el după cuvîntul Scripturii este «gura lui Dumnezeu», căci «de vei face om vrednic din nevrednic, ca gura Mea vei fi «zice Domnul (Ieremia XV, 19).

E atît de minunată taina pocăinţei săvîrşită în Biserică, prin spovedanie, prin duhovnic, încît în lumina Sf. Părinţi ea capătă proporţiile judecăţii lui Dumnezeu. Sf. Ciprian numeşte mărturisirea: judecată mai înainte de judecata lui Hristos [3]), iar Sf. Simion Noul Teolog întăreşte această învăţătură astfel: «sînt două judecăţi – spune el: una aici pe pămînt în vederea mîntuirii, alta după sfîrşi= tul lumii, este judecata osîndirii. In viaţa de acum, cînd prin po= căinţă, noi din propria noastră voinţă ne găsim vinovaţi, primim

---

1) Sf. Ioan Scărarul: *Scara:* Cuv. VII, trad. rom. dactil. pag. 92.

2) Sf. Ioan Gură de Aur: Omilia VIII. *Despre pocăinţă,* După Pr. S. Morozanu: *Taina Pocăinţei* în rev. Mitr. Olt. Nr. 8, pag. 496.

3) După Chaignon, *Meditaţii pentru preoţi,* trad. Pr. S. Chişiu, Cluj 1943. pag. 324.

judecata şi intrăm liberi în lumina dumnezeească. In acelaşi timp, prin dragostea şi milostivirea dumnezeiască, această acuzare şi judecată se face în taină, în străfundurile sufletului nostru, pentru curăţire şi iertarea păcatelor noastre. Numai Dumnezeu, noi înşine şi duhovnicul vedem atunci străfundurile ascunse ale inimilor noastre. Credincioşii care sufăr în viaţa de acum, o asemenea judecată nu au a se mai teme de o altă cercetare. Insă acelora care nu vor de loc să intre de aici de jos în lumină pentru a fi acuzaţi şi judecaţi, celor care urăsc lumina, a doua venire a lui Hristos, le va descoperi lumina, care le rămîne ascunsă în prezent şi va scoate printrînsa la arătare tot ce rămîne tainic. Tot ceea ce noi ascundem azi în adîncul inimii nevrînd de loc să descoperim în pocăinţă, se va descoperi atunci în lumină, înaintea feţii lui Dumnezeu, înaintea universului întreg şi aşa cum sîntem în realitate, va ieşi la arătare»[4]).

In aceste puţine cuvinte începătoare am văzut însemnătatea şi minunata putere a tainei pocăinţei. Stă acum înaintea preoţilor o întrebare asupra căreia să privim cu toată greutatea: trebuie oare să ne spovedim şi noi? Noi, preoţii, ca unii care «ne-am învrednicit să fim următori tot aceluiaşi prea sfînt dar şi har, ca şi Sf. Apostoli, care au auzit din gura Domnului Hristos «ori cîte veţi lega pe pămînt vor fi legate şi în ceruri şi ori cîte veţi deslega pe pămînt, vor fi deslegate şi în ceruri» încît şi noi putem lega şi deslega păcatele poporului creştinesc; noi «iconomii tainilor lui Dumnezeu», trebuie să fim totodată şi săvîrşitori şi împlinitori ai acestor taine sfinte? Repet, sîntem obligaţi şi noi să ne spovedim?

Se poate spune dintru început, că numai o nepăsare şi uscăciune sufletească, numai nepurtarea de grijă pentru mîntuirea noastră, îngăduie punerea unei asemenea întrebări. Totuşi pentru că este nedumerire într-o astfel de problemă, trebuie să stăruim asupra ei cu o adîncă seriozitate.

Mai întîi, care-i argumemtul acelora care tăgăduiesc necesitatea spovedirii preoţilor. Ei zic: – Preoţia, înseamnă un har în plus faţă de ceilalţi creştini, un acoperemînt dumnezeesc, o taină mai mult, o taină care îl înalţă pe preot, slujitorul lui Dumnezeu, la cinstea de judecător al păcatelor celorlalţi credincioşi. Şi atunci, acest har prin care preotul primeşte el mărturisirile tainelor sufleteşti ale penitenţilor şi le judecă, îl scuteşte de obligaţia de a-şi mărturisi propriile sale păcate.

Să fie oare aşa? Să fie oare preoţia un scut, un acoperămînt al păcatelor sale ca om şi ca preot? Dimpotrivă! Urmînd acest cuvînt, cădem în vina pe care o aducea Mîntuitorul preoţilor legii vechi: «Ei leagă sarcini grele şi cu anevoie de purtat şi le pun pe umerii oamenilor, dar ei nici cu degetul nu vor să le mişte» (Mat. XXIV, 4). Aşa-i! Nici o lege a lui Dumnezeu, nici un cuvînt al învăţătorilor Bisericii nu ne scuteşte de obligaţia de a împlini noi întîi tainele Lui, de a ne curăţi întîi pe noi şi pe urmă pe fiii noştri duhovniceşti. Nu putem pune sarcini asupra altora, fără ca noi să le împlinim întîi. Preoţia nu ne scuteşte de la aceasta, ci dimpotrivă

---

4) Sf. Simeon Noul Teolog. Om. 52, după V. Lossky: *Essai sur la Théologie mystique de l'Eglise d'orient*, Paris 1944, pag. 205.

mai mult ne sileşte. «Poate oare un orb să povăţuiască pe alt orb?», zice Domnul – nu vor cădea amîndoi în prăpastie?» (Mat. XV, 14). Iar Sf. Pavel se destănuieşte astfel corintenilor: «ci mă port as=pru cu trupul meu şi=l pun sub stăpînire ca nu cumva după ce am propovăduit altora, eu însumi să fiu lepădat» (I Corint. IX. 27).

Harul preoţiei nu scuteşte pe omul preot de a se curăţi de pă=catele proprii, prin tainele orînduite de Sf. Biserică pentru întreaga Biserică. Preotul nu se poate rupe din această solidaritate de împăr=tăşire a tainelor cu restul Bisericii, detaşîndu=se şi ridicîndu=se într=un anumit fel deasupra trupului ei. Noi împlinim tainele nu în nu=mele nostru, ci în numele lui Hristos prin Duhul Sfînt cel trimis de El de la Tatăl.

Ca şi arhiereul legii vechi, care precum este scris, deşi avea o chemare deosebită din partea lui Dumnezeu (Evrei V, 4), totuşi aducea jertfe atît pentru păcatele sale cît şi pentru ale norodului; ca şi ceilalţi preoţi ai legii vechi care cînd se apropiau de altar se spălau în baia de aramă – cum poruncise Domnul lui Moisi (Ex. XL, 32), tot astfel şi noi preoţii lui Hristos înainte de a ne apropia de altarul pe care se jertfeşte însuşi Fiul lui Dumnezeu trebuie să ne spălăm de păcatele noastre, să ne curăţim pentru a sta fără de prihană în faţa lui Dumnezeu cel sfînt.

Harul preoţiei nu este un acoperămînt al păcătoşeniei noastre; nu numai că nu ne scuteşte de obligaţia mărturisirii şi curăţirii pă=catelor, nu numai că nu ne acoperă viaţa trăită în păcat, ci mai mult ne scoate la iveală, la arătare viaţa noastră, cu toate ale ei; ne ridică «pe vîrful muntelui», cum zice Domnul, «ne aşează ca pe o cetate pe vîrful muntelui pe care toţi s=o vadă, ca pe o lumină în sfeşnic, încît să lumineze tuturor celor din casă» – şi «oamenii vă=zînd faptele voastre cele bune să slăvească pe Tatăl vostru cel din ceruri» (Mat. V, 14=16) sau, văzînd pe cele rele ale slujitorilor Lui să hulească numele Lui (Romani II, 24).

Preoţia a fost aşezată de Mîntuitorul pentru împlinirea tainilor în Biserică. E drept, lucrarea harului preoţiei se săvîrşeşte chiar şi indepedent de viaţa morală a sfinţiţilor slujitori. E mila lui Dumne=zeu care=şi varsă harul pentru nevoile credincioşilor, slujindu=se de preot ca de un vas, o unealtă a iconomiei sale. Dar preotul este şi el om şi creştin. Ca om – fie şi chemat la preoţie, ba cu atît mai mult – pe cît îi este cinstea de mare, pe atît trebuie să se îngrijească ne=încetat de propria sa curăţie şi mîntuire.

P. S. Episcop Teofil, tălmăcind cuvintele Mîntuitorului în legă=tură cu problema care ne preocupă, spune: «Mulţi îmi vor zice în ziua aceea: «Doamne, Doamne! N=am proorocit noi în numele Tău? N=am scos noi demoni in numele Tău şi n–am făcut noi multe mi=nuni în numele Tău? Atunci le voi spune curat: «niciodată nu v=am cunoscut, depărtaţi=vă de la mine, voi toţi care lucraţi fărăde=lege» (Mat. VII, 22=23). Apoi adaugă: «In ziua judecăţii mulţi clerici răi şi păcătoşi vor căuta să=şi dobîndească intrare în rai în baza puterilor ce le=au avut». Dar ei vor fi izgoniţi pentru fărădelegile lor. «Adevărat că aţi proorocit, aţi învăţat în numele Meu, aţi scos demoni cu maslul şi spovedania Mea, aţi făcut minuni de tă=măduire sufletească în numele Meu, dar pentru că voi aţi făptuit fărădelegea vă răsping... în numele Meu, cu delegaţie de la Mine

ați îngrijit de sufletele altora iar pe al vostru l=ați lăsat în para=
gină... cu sîngele Meu ați primit sufletele altora în spovedanie, iar pe al vostru l=ați neglijat, l=ați oropsit cu nepăsare. Ce a fost va=labil pentru alții, ce ați pretins altora, nu a fost valabil și nu le=ați pretins de la voi înșivă. Făcătorilor de minuni harice, vă aluns, duceți=vă de la fața Mea»[5]).

Nu are preotul care de dat socoteală pentru o sumedenie de greșeli legate în chip deosebit de slujba sa sfîntă ca de pildă: grija pentru cele sfinte, dacă slujește și predică în duminici și sărbatori, dacă este grăbit, nepăsător sau rece în slujbă, dacă răspunde imediat la chemările credincioșilor, dacă n=au murit cumva credincioși nespovediți, neîmpărtășiți sau prunci nebotezați din pricina sa etc.

Unii frați preoți ridică și acest motiv: că preotul în locul spovedaniei își citește regulat pravila Sf. Impărtășanii, în care ca într=o oglindă sufletească se resfrîng cutele cele mai adînci ale slăbiciunii omenești și astfel privindu=și în rugăciunile pravilei păcatele, se căiește și aceasta îl pregătește îndeajuns pentru Sf. Jertfă a Liturghiei.

Ar fi greșit dacă s=ar privi așa lucrurile. Mai întîi că această pravilă nu e o obligație exclusivă a preotului. Sînt atîția creștini, care o împlinesc întocmai ca preoții dar niciodată n=au socotit că prin aceasta n=ar mai avea nevoie să se spovedească. In cîte case de ale credincioșilor noștri nu găsim bătrînul Ceaslov după care ei și astăzi își fac pravila înainte de Sf. Impărtășanie ca și un preot. Dar judecînd așa, marea noastră greșală aceasta este: citesc eu pravila, rugăciunile ei, care duc la zdrobirea inimii mele, la căință adîncă și aceasta mă pregătește pentru întîlnirea mea cu Dumnezeu. Pînă aici e bine. Dar ajunge atît? Nu ni se pare cumva, că fără voia noastră se strecoară aici o concepție aproape complet străină de duhul ortodoxiei? Pocăință, ca zdrobire a inimii au și alte culte creștine, care s=au rupt din sînul ortodoxiei și au lepădat ierarhia. In lumina adevărului ortodox, pocăința deplină, taina pocăinței, aceasta este: zdrobirea inimii pentru păcatul săvîrșit, mărturisirea lui în fața duhovnicului, ca în fața lui Dumnezeu, dezlegarea de păcat cu împlinirea unei epitimii și hotărîrea de a nu mai înfăptui păcatul de care=ți pare rău. Fără aceste condiții nu e pocăință deplină, nu e taină, nu este iertare. Fără mărturisire și dezlegare fără sentința dată de duhovnic – te iert și te dezleg – în numele dreptului judecător Hristos, fără ispășire și îndreptare prin canonisire nu există ștergerea păcatului, nu există scăpare de osînda judecății celei mari. Dacă sîntem ortodocși, cel dintîi ortodox, preotul să fie, practicînd o pocăință după chipul ortodoxiei.

Acum întrebăm din nou: trebuie preotul să se spovedească? La aceasta răspundem cu altă întrebare fără echivoc: trebuie și preotul să se pocăiască? Are preotul nevoie de pocăință? Dacă preotul este fără păcat atunci să nu se pocăiască, n=are nevoie de spovedanie.

Cartea Sfîntă însă, adaugă că e mincinos un asemenea om care spune că nu are păcat. «Dacă zicem că n=avem păcat, ne în=

---

5) P. S. Episcop Teofil: *Spovedania clericilor*, în Rev. Mitr. Mold. și Suc., octombrie-noiembrie 1955, pag. 702.

şelăm singuri şi adevărul nu este în noi». «Dacă ne mărturisim păcatele, El este credincios şi drept ca să ne ierte păcatele şi să ne curăţească de orice nelegiuiri. Dacă zicem că n=am păcătuit Il facem mincinos şi cuvîntul Lui nu este în noi» (I Ioan I, 8=10).

Iată în puţine cuvinte cîteva din răspunsurile de ordin dogmatic, care se ridică în legătură cu tema: spovedania preoţilor.

Ne vom strădui în continuare să mai aducem şi alte temeiuri, din Sf. Scriptură, din Sf. Părinţi, din rînduielile canonice şi cărţile de cult, precum şi din viaţa sufletească a noastră şi a păstoriţilor noştri, care vor să vadă în preot un model de viaţă duhovnicească.

Începem cu pilda Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. El este Fiu al lui Dumnezeu, mare Preot şi fără de păcat. Deşi stă înaintea noastră cu o asemenea demnitate, misiune şi sfinţenie, totuşi El împlineşte — ca cel mai smerit dintre fiii oamenilor — toată rînduiala Legii vechi şi noi. Se tae împrejur a 8=a zi, vine în Templu la 40 de zile, se botează de către Sf. Ioan Botezătorul; El, Domnul Templului plăteşte darea pentru templu (Mat. XVII 24=27), ca să nu sminteaască pe nimeni. Nu se scuteşte pe sine de nici o obligaţie ci se face tuturor pildă: «Pildă am dat vouă...» Şi, «de mă iubiţi, păziţi şi voi poruncile Mele»... porunci împlinite şi de mine cu cuvîntul şi cu fapta. «Precum M=a trimis pe Mine Tatăl şi Eu vă trimit pe voi» (Ioan XX, 21). «Faceţi=vă şi voi ucenici din toate neamurile» (Mat. XXVIII, 19). Dar, «ucenicul nu este mai presus de învăţătorul său, nici robul mai presus de Domnul său. Ajunge ucenicului să fie ca învăţătorul său şi robul ca Domnul său» (Mat. X, 24=25). Dacă Domnul şi Invăţătorul împlineşte toate rînduielile legii cu cît mai mult ucenicul.

Credincioşii au învăţat, ştiu şi simt cu toţii: lucrarea mîntuirii, a pocăinţei — ca orice lucru bun de pe lume — se săvîrşeşte nu de unul singur, ci pe lîngă povăţuitor, pe lîngă părintele duhovnicesc. Legătura între părintele duhovnicesc şi penitent e ca între tată şi fiu. Această legătură duhovnicească îşi are prototipul în viaţa Sf. Treimi. De altfel, lumea este o «icoană a naturii dumnezeeşti» (Sf. Grigorie de Nisa). Precum în cer, în familia dumnezeiască avem icoana sfîntă a unirii dintre Tatăl, Fiul şi Sf. Duh, tot aşa trebuie să fie şi pe pămînt, mai ales în Biserică această unire, legătură în vederea mîntuirii, de la părinte la fiu, prin Sf. Duh. Noi trebuie să realizăm în Biserică neîncetat viaţa Sf. Treimi. De aceea a coborît Fiul lui Dumnezeu, ca să ne descopere o asemenea viaţă. In viaţa lui Iisus avem descoperit modelul lucrării de duhovnicie. Astfel, deşi Iisus, fiind fără de păcat, nu are nevoie de pocăinţă, de iertare şi dezlegare, totuşi e model de viaţă pentru lucrarea duhovniciei prin chipul desăvîrşitei Sale ascultări faţă de Tatăl. El nu face nimic fără să întrebe pe Tatăl. Adeseori toată noaptea petrece în rugăciune, în convorbire cu Tatăl (Mat. XIV, 23; Luca V, 16; VI, 12), iar ziua predică. «Eu n=am vorbit de la Mine însumi, ci Tatăl care M=a trimis, El însuşi Mi=a poruncit ce trebuie să spun... şi ştiu că porunca Lui este viaţă veşnică. Cine crede în Mine, nu crede în Mine, ci în cel ce M=a trimis pe Mine... (Ioan XII, 44=45, 49=50). Iisus Hristos, Domnul şi Mîntuitotul nostru nu=şi scoate niciodată

dreptatea din Sine, ci din voia Tatălui: tot așa, ba cu atît mai mult cel căzut – preot sau mirean – trebuie să=și scoată îndreptarea nu de la sine, nu din voia sa, ci mereu să aibă îndreptar în părin=tele său duhovnicesc, părinte care după predania învățătorilor Bise=ricii ține locul lui Dumnezeu (vezi sf. Ioan Scărarul, Cuv. IV, Despre ascultare, cap. 21, 62, 121). Duhovnicul este neîncetat garantul și judecătorul nepărtinitor al gîndurilor, cuvintelor și faptelor noastre. Căci mi se pare că de nicăiri nu apar mai lesne și mai grave greșeli decît din voința proprie. De aceea a zis Iisus: «Nu caut voia Mea, ci voia Tatălui Meu», pentru ca neîncetat să ne învețe, că voia noastră nestăpînită e izvorul păcatelor.

Și toată Scriptura într=un glas e mărturie, că toți bărbații sfinți deși luminați de sus de Duhul Sfînt au fost totuși sub ascultarea unui povățuitor duhovnicesc de pe pămînt. Moisi e sfătuit de preo=tul Ietro (Eșire XVIII, 19). La rîndul său Moisi devine sfătuitor lui Aaron, fratele său (Exod, Levitic). Samuel crește la umbra judecă=torului Eli. David proorocul primește judecata și sfatul altui prooroc, Nathan. Iată ce spune Sf. Ioan Gură de Aur cu privire la păcatul atît de cunoscut al psalmistului David: «Atunci a mers către David – Nathan; prooroc merge către prooroc. Dar oare pentru care pricină nu se vindecă singur pe sine, proorocfiind David. Precum doctorii cînd se bolnăvesc trebuință au de alți doctori, pentru că boala strică meșteșugul, așa și aici»[6]). Același Sf. Părinte într=o altă predică despre pocăință, tălmăcind ideea mărturisirii păcatelor și folosindu=se tot de cazul împăratului David, spune așa: «Am în Scriptură pilda despre un om care și=a spus păcatul și i s=a șters, și despre altul care nu l=a spus și nu i s=a șters. Omul care și=a mărturisit păcatul este David; el mărturisește păcatul desfrînării în fața proorocului Nathan, iar Nathan îi răspunde: și Domnul ți=a iertat greșala ta; celălalt, care nu și=a mărturisit păcatul, e ucigașul de frate Cain, care și=a primit sentința de la Dumnezeu în cuvinte foarte aspre: «In gemete și=n tremur îți vei duce viața pe pămînt»[7]).

In Sfînta Scriptură găsim și alte pilde: Elisei proorocul se formează sub povața Sf. Proorocc Ilie și primește de la el cojocul său și har îndoit. In Noul Testament, apostolii cresc cu duhul sub directa în=drumare a Mîntuitorului. Iar cînd Petru a căzut în marele păcat al lepădării, glasul cocoșului a trezit glasul conștiinței sale și chiar în aceeași clipă a privit la Domnul său, care se afla în pridvorul palatului marelui Arhiereu. Petru a privit la Iisus și și=a recunoscut păcatul; Iisus a privit la Petru și i=a adus aminte de prevestirea căderii cu o dulce mustrare. Atunci dîndu=și seama Petru, a început să plîngă, zice Sf. Ioan Gură de Aur. Și nu numai că a plîns ci a plîns amar, făcînd un al doilea botez cu lacrimile din ochi. Și fiindcă a plîns amar, și=a șters păcatul și a primit iertare de la Domnul, cînd i=a zis: «paște oile Mele» și l=a reintegrat în apostolie.

Sf. Pavel este chemat la apostolie de=a dreptul de Mîntuito=rul, dar totuși capătă botezul, iertarea păcatelor și vindecarea prin mîna preotului Anania din Damasc (Fapte IX, 17, 18).

Sînt în Sf. Scriptură încă și alte mărturii doveditoare de legă=

---

6) După: *Invățătura către duhovnic*, op. cit. p. 159.
7) Omilia II *Despre pocăință*.

tura sufletească între sf. Apostoli şi ucenicii lor, ca de pildă între Sf. Apostol Petru şi Sf. Ev. Marcu, pe care=l numeşte «fiul meu» (I Petru V. 13), sau Sf. Pavel şi fii săi duhovniceşti: episcopii Tit şi Timotei şi alţii.

Trecem de la Sf. Scriptură la Sf. Părinţi. Şi aici găsim mărturii directe privind spovedania slujitorilor lui Dumnezeu. «Chiar marii sfinţi ai Bisericii, mai ales în faza premergătoare şi următoare con=vertirii lor, au simţit din plin trebuinţa de a intra în legătură cu avii cei îmbunătăţiţi pentru a primi de la ei sfat şi ajutor în calea desă=vîrşirii»[8]). Sf. Atanasie cel Mare, Sf. Serapion de Arsinoe, şi mulţi episcopi şi preoţi din prima jumătate a veac. IV, aveau ca duhovnic pe Sf. Antonie cel Mare şi alţi părinţi îmbunătăţiţi din mănăstirile Egiptului, pe care i=a cercetat la vremea sa şi Sf. Vasile cel Mare. Sf. Epifanie al Ciprului se înduhovniceşte pe lîngă Sf. Ilarion. In Asia Mică şi cu deosebire cei din eparhia condusă de Sf. Vasile cel Mare, preoţii se mărturiseau la arhipăstorul lor. E cunoscut cazul acelui preot care printr=o ispită pusă la cale de urîtorul de bine, duhul răului, a căzut în păcatul desfrîului şi mărturisindu=se mare=lui Ierarh Vasile a fost oprit de a mai săvîrşi Sf. Liturghie. Mult îmbunătăţitul Sf. Panfnutie mărturiseşte că de două ori pe lună se ducea la bătrînul lui părinte cale de 12 mile şi «tot cugetul îl spu=nea» prin taina spovedaniei[9]).

Sf. Părinte Pimen aşa învăţa pe ucenicii săi între care erau şi duhovnici şi preoţi: «voia noastră este zid de aramă între noi şi între Dumnezeu... voia noastră este ca o piatră ce se împotriveşte voii lui Dumnezeu». «Deci de se va lepăda cineva de această voie a sa, atunci poate să zică şi el cu psalmistul: «Intru Dumnezeul meu fără prihană e calea Ta» (Ps. XVII, 32, 35). Căci după ce trece cineva peste acel zid de aramă al voii sale, atunci vede, calea lui Dumnezeu că nu are prihană»[10]). Iar Sf. Dorotei ni se destăinuie că totdeauna, toate gîndurile sale le mărturisea bătrînului părinte Ioan; că=n viaţa lui nu voia să facă ceva fără de voia lui şi încheie zicînd: «întrebarea este smerenie, este bucurie»[11]).

Păstrăm din epoca patristică două momente deosebit de impre=sionante de mărturisire a unor sfinţiţi slujitori. Unul ni=l deserie cunoscutul predicator Ilie Miniat. Venerabilul episcop Potamie, vestit prin virtutea sa, a căzut într=un păcat greu. A căzut dar s=a ri=dicat. S=a ridicat prin spovedanie. Şi a hotărît să facă mărturisirea aşa. A aşteptat un an întreg pînă ce s=a întrunit Sinodul la care s=au adunat 50 de episcopi, preoţi, monahi şi mulţi învăţători. Po=tamie era preşedintele Sinodului. In inima sa se luptau deodată ruşinea dar şi căinţa, zdrobirea inimii. A biruit însă căinţa. S=a scu=lat Potamie de pe tronul său şi spunînd împreună cu David: «fără=delegea mea mi=am cunoscut=o şi păcatul meu nu mi l=am ascuns», a stat în mijlocul sinodului şi=n auzul tuturor şi=a mărturisit pe faţă păcatul. S=au minunat şi s=au înspăimîntat de o astfel de mărtu=

---

8) Ierod. Irineu Crăciunaş: *Îndrumătorul duhovnicesc şi ucenicul după Sfinţii Părinţi*, în St. Teol. Nr. 9-10, 1956, pag. 620.
9) *Patericul*, Ed. Rm. Vîlcea 1930, pag. 201.
10) Cartea Sf. Dorotei, op. cit., Cuv. VI, pag. 60, 61.
11) Idem, pag. 65.

risire cei care au luat parte la sinod. Imi închipui – zice Miniat – că s=au minunat şi au prăznuit mărturisirea lui şi îngerii din cer [12])

Celălalt moment tot atît de zguduitor ni=l păstrează Patericul. De astă dată slujitorul lui Dumnezeu se spovedeşte înaintea proprii=lor săi credincioşi, înaintea Bisericii sale, supunîndu=se astfel şi dînsul judecăţii Bisericii.

«A fost un episcop într=o cetate – zice Patericul – şi din lucra=rea satânei a căzut în păcat, apoi făcîndu=se adunare în Biserică pentru slujbă şi neştiind nimenea de păcatul său, el singur a măr=turisit înaintea norodului, zicînd: Eu am căzut în păcat. Şi a pus omoforul său pe prestol zicînd: – De acum nu mai pot fi vouă epis=cop. Şi a strigat tot norodul cu plîngere, zicînd Păcatul acesta asupra noastră să cadă, numai rămîi în episcopie. Iar el a zis: – De voiţi să rămîn vouă episcop, faceţi ce voi zice vouă. Şi porun=cind să se închidă uşile bisericii, s=au aruncat pre sine la o fereas=tră cu faţa la pământ şi a zis: Nu are parte cu Dumnezeu cel ce ieşind nu va călca cu picioarele pe mine. Şi au făcut după cuvîntul său şi călcînd peste el ieşeau. Şi cînd a ieşit cel de pe urmă, s=a făcut glas din cer zicînd: «Pentru multa lui smerenie i=am iertat lui păcatul» [13]).

Canoanele deşi nu se ocupă în chip direct de spovedania prec=epţilor întrucît aceasta se înţelege de la sine, cuprind însă sancţiuni pentru clericii vinovaţi de călcarea legilor şi rînduielilor bisericeşti. Vom enumera cîteva din aceste canoane. Mai întîi aşezămintele apostolilor: can. 25, 51, 53, 55, 65, 66, 69, care privesc diferite abateri de la disciplina bisericească şi anume: desfrîu, sperjur, furt, neas=cultare, lovitură, neţinerea postului şi altele; canonul 17 Sinod I Ec.; 10 al Sinod VI Ec.; IV Sinod Laodicea, 9 şi 20 Carthagina, care canonisesc pe preoţii ce iau dobînzi; canonul I de la Ancira, privind pe preoţii căzuţi în timpul prosecuţiilor; I şi IX de la Neocezarea; can. 32 şi 51 ale Sf. Vasile privind păcatele de moarte săvîrşite de clerici şi cu canonisirea lor. Menţionăm de asemenea: canonul 8 al Patriarhului Nicolae, 5 al Sf. Grigore de Nisa şi 10 al Sf. Ioan Pos=tnicul [14]). Păcatele sancţionate de canoane erau cunoscute fie prin mărturisirea directă a penitentului fie prin pîra adusă de două sau trei mărturii.

Alături de canoane stau cărţile de îndrumare duhovnicească, Punem înaintea noastră mai întîi învăţăturile Sf. Simeon al Tesa=lonicului, care în tratatul său asupra tuturor dogmelor credinţei or=todoxe, zice la Cap. 360: «Noi arhiereii şi preoţii adesea cu socotinţă, cu umilinţă şi *cu spovedanie* slujind liturghie, să ne împărtăşim cu înfricoşatele Taine» [15]).

După Sf. Simeon, un loc deosebit de cinstit îl ocupă învăţătu=rile Cuv. Nicodim Aghioritul, cunoscute de noi din: «Cartea foarte folositoare de suflet», despărţită în trei părţi şi anume: Învă=

---

12) I. Miniat: *Didahii şi Predici*, trad. Pr. D. Fecioru, Buc. 1945, pag. 79-80.

13) *Patericul*, Ed. Rîmnic, 1930. pag. 350.

14) Dr. Nicodim Milaş, *Canoanele Bis. Ort. Rom. cu comentarii.* Trad. Dr. N. Popovici şi Uros Covinici, Arad, 1934.

15) Sf. Simeon al Tesalonicului, *Tratat asupra tuturor dogmelor cre-dinţei ortodoxe*, Ed. rom. Buc. 1865, pag. 242.

ţături către duhovnic, Canoanele Sf. Ioan Postnicul şi Sfătuire dulce către cel ce se spovedeşte. Iată, cum ne povăţuieşte pe noi preoţii, Cuviosul: «Să se mărturisească des şi prea cinstiţii patriarhi şi cei=lalţi arhierei, duhovnicii şi preoţi, ca să strice obiceiul cel rău ce se ţine în multe locuri, că nu se mărturisesc aceste sfinţite feţe. Mă minunez cu adevărat, din care pricină îndemnaţi fiind fac aceasta. De socotesc adică, că nu păcătuiesc (mă rog să=mi dea iertare) gre=şită este această socoteală a lor, de vreme ce Ioan Teologul strigă: «de vom zice că păcat nu avem pe noi ne înşelăm» (I Ioan I, 8)... iar de socotesc, că fiind feţe sfinţite nu au datorii să se mărturi=sească des ca şi mirenii şi această socoteală a lor nu este dreaptă, fiindcă dumnezeescul Iacov, cînd a zis: mărturisiţi=vă unul altuia greşelile (Cap. V, 16), n=a deosebit pe cei sfinţiţi de mireni, ci simplu şi hotărît a zis, să se mărturisească şi, cei sfinţiţi şi mirenii... Pentru aceasta, prea sfinţiţi părinţi, mă închin vouă şi vă rog, pen=tru dragostea lui Dumnezeu, mărturisiţi=vă des şi nu daţi rea pildă la popor ca să se lase de mărturisirea cea deasă, ci precum la toate lucrurile cele bune vă faceţi chip şi pildă aşa faceţi=vă bună pildă şi prin mărturisirea cea deasă» [16]).

Tot aici e locul să amintim şi de «Povăţuirile» de la sfîrşitul «Liturghierului» nostru pe care le=am citit cu toţii. Acolo Sf. Biserică ne învaţă că ori de cîte ori ar apăsa asupra preotului vreun păcat greu «să nu îndrăznească asemenea preot a săvîrşi Sf. Liturghie, pînă nu se va curăţi pre sine de păcatul în care se află, cu căinţă şi prin mărturisire înaintea părintelui său duhovniceşe... Că de va îndrăzni a sluji, în păcat de moarte fiind, nemărturisindu=se, alt păcat de moarte adaugă şi dumnezeeştile Taine, din cauza nevre=dniciei lui, le primeşte spre judecată şi spre osînda lui=şi» [17]).

După ce am auzit cuvîntul lui Dumnezeu şi al sfinţilor Săi să auzim acum şi cuvîntul drepteredincioşilor creştini.

Zice Proorocul: «Poporul va fi ca preotul» (Ozie IV. 9). Intr=a=devăr ca preotul va fi şi poporul. Adeseori unii creştini se întreabă: oare părintele nostru se spovedeşte vreodată? N=are şi el păcatele lui? Cum ne mustră şi ne judecă el pentru păcatele noastre, are şi el un judecător al faptelor lui? Dacă el nu cinsteşte taina spove=daniei, ce preţ să aibă în ochii noştri? Cum se împărtăşeşte el fără pocăinţă, fără spovedanie?

O astfel de întrebare apare firească. «Vorbind, îndemnînd, fără să faci tu însuţi, tăgăduieşti ceea ce spui. Tu propui un lucru imposibil, deoarece tu însuţi nu=l respecţi, nu=l trăieşti, zice sf. Ioan Gură de Aur (Om. 30, Fapte). Iar sf. Grigore Teologul ne încredin=ţează că «nu se prinde aşa de uşor vopseaua de pînză, nu se răs=pîndeşte aşa de uşor ciuma, pe cît de uşor se prind de păstoriţi păcatele păstorilor lor sufleteşti» [18]). Intărim cuvîntul şi prin spusele Sf. Isidor Pilusiotul: «aprinde Dumnezeu ca un felinar pe preot şi pe arhie=reu – zice el – şi îi aşează în sfeşnic pe scaunul cel purtător de lumină, ca să strălucească lumina în biserică cu dogme şi fapte slobode de

---

16) *Carte foarte folositoare de suflet.* Buc. Tip. Cărţ. Bis. 1928. pag. 158-160.

17) *Dumnezeeştile Liturghii,* Tip. Cărţ. Bis. Buc. Ed. 1937, pag. 350, 351.

18) Ierodiacon Irineu Crăciunaş, op. cit., pag. 620.

întunericul înşelăciunii şi eresului, ca văzînd cei credincioşi razele luminii, care dau viaţă, adică faptele lor către acele să se îndrepte şi să slăvească pe Tatăl luminilor» [19]).

Ce piedică poate să se opună sufletului preotului ca să nu se spovedească? Nepurtarea de grijă sau mai curînd mîndria? «Sentinţa aceasta indiscutabilă că cine se spovedeşte se smereşte îşi are şi reversul ei anume: cine nu se spovedeşte se trufeşte... şi cine se trufeşte se poticneşte» [20]). Tocmai aici stă lucrul cel grav. O cale atît de minunată ca spovedania pentru propria lui mîntuire, cît şi a credincioşilor prin exemplul dat de el, preotul o leapădă, o disprețuieşte, adăugînd adesea la uscăciunea lui sufletească un alt păcat şi mai greu, mîndria. De aceea ţinînd seama măcar de această grijă ce o datorăm credincioşilor, ca să fim înaintea lor cu chip bun şi cu bună pildă, ca un mijloc pastoral fiecare să avem la rîndul nostru duhovnic şi să ne spovedim. «Fii tu prototipul vieţii, stai înaintea credincioşilor ca o icoană vie, ca o lege însufleţită, ca un dreptar, ca un monument viu al bunei vieţuiri, căci aşa trebuie să fie dascălul», spune Sf. Ioan Gură de Aur [21]).

Dacă preotul nu se spovedeşte, dacă nu cunoaşte taina aceasta decît din cărţi şi din gura altuia, dacă n=a cunoscut emoţia îngenuncherii în faţa unui duhovnic şi voinţa, puterea, de a dezvălui cutele adînci ale sufletului, cum va putea înţelege pe credincioşii săi cînd plîng, cum îi va ajuta ca să nu se sfiiască să=şi descopere sufletul în faţa sa, cum va fi îngăduitor, răbdător şi doctor iscusit într=un meşteşug pe care nu=l lucrează. Dar dacă preotul se spovedeşte, cîtă încredere în puterea tainei va sădi în sufletele credincioşilor, cîtă mulţumire, cum va închide el atunci gura eterodocşilor, care atacă ortodoxia în ce priveşte tainele, zicînd către credincioşii noştri: «Iată, preoţii vă cheamă să le spuneţi greşelile, dar ei de ce nu se spovedesc niciodată». Iar credincioşii pentru care preotul înseamnă modelul, idealul, legea lui morală vie, în acţiunea pe care trebuie s=o urmeze, văzînd că el nu o împlineşte, se tulbură, se sminteşc, se îndoiesc de adevărul unei aşa mîntuitoare taine. Îşi pierd încrederea în preot, în Biserică, în învăţătura ei, zicîndu=şi: «Cel căruia am să mă încred, trebuie să=mi fie superior în orice privinţă. Şi cum să cred că acela care nu are grijă de sine va avea grijă de mine» (Sf. Ambrozie [22]).

* * *

Nu vom încheia îndemnul nostru la pocăinţă şi mărturisirea păcatelor fără a asculta în cele din urmă şi glasul sufletului, al conştiinţei fiecăruia.

Oare preotul nu simte nevoia purificării şi împăcării sufletului său? Nu simte nevoia unui sfătuitor mai încercat decît el, un suflet ca de tată căruia să=şi descopere propriile sale taine? Nu are şi el

---

19) Sf. Isidor Pelusiotul, *Epistola 36, după Nicodim Aghioritul-Hristoitia* Ed. rom. Buc. 1937, pag. 370.
20) P. S. Episcop Teofil al Romanului, op. cit. p. 700.
21) După Ierod. Irineu Crăciunaş, op. cit. p. 625.
22) După Ierod. Irineu Crăciunaş, op. cit. p. 632.

ca tot omul un păcat, care îi îngreuiază misiunea şi de care vrea să scape? Nu are nici o problemă grea în pastoraţie căreia nu=i găseşte deslegare? Singur, nimeni nu e în stare să=şi dezlege problemele vieţii de acum sau de veci. Viaţa se naşte din comuniunea a două fiinţe; lumina de asemenea se naşte din contopirea a două forţe şi orice lucru, tot ce e bun în această lume a lui Dumnezeu se împlineşte în comuniune.

Pavel Florenschy, într=o carte adînc gîndită: Stîlpul şi temelia adevărului, observă foarte bine că Mîntuitorul, după ce chiamă pe cei 12 Apostoli îi trimite la predică, nu cîte unul ci cîte doi (Marc. VI, 7), şi aşa în doi le dă putere asupra duhurilor necurate. La fel după ce alege şi pe cei 70 ucenici, îi trimite tot cîte doi (Luca X, 1)[23]). Sf. Ioan Botezătorul a trimis tot doi din ucenicii lui la Hristos (Mat. XI, 2), atunci cînd «era necesar să pătrundă şi să stabilească personalitatea lui Iisus, dacă El este Hristosul»[24]). Şi Florenschy ocupîndu=se de Cap. XVIII de la Sf. Ev. Matei, unde Domnul lămureşte pe Apostoli cum să îndrepte pe fraţii căzuţi în greşală (18; 15=18) şi le dă totodată putere de a lega şi deslega păcatele oamenilor (V. 18), pune în lumină acest cuvînt al Mîntuitorului: «iarăşi adevărul vă grăiesc: că de se vor uni doi din voi pe pămînt, tot lucrul ce vor cere li se va da de la Tatăl Meu cel care este în ceruri. Căci unde sînt doi sau trei adunaţi în numele Meu, acolo sînt şi Eu în mijlocul lor» (vezi 19=20).

Iată cum tălmăceşte Florenschy acest minunat loc al Scripturii. «E vorba aici de mărturisirea păcatelor, de cunoaşterea tainelor inimii şi ale împărăţiei, de puterea de a lega şi deslega. Unirea a doi e ruga în comun a două suflete (– duhovnic şi penitent –), care au învins contrazicerea, gîndurile, sentimentele opuse pînă la contopirea deplină între ei. O asemenea rugă comună este întotdeauna ascultată – aşa spune Mîntuitorul. De ce este aşa? Pentru că unirea a doi sau trei în numele lui Hristos, intrarea în comuniune a oamenilor în atmosfera tainică, duhovnicească a lui Hristos, participarea lor la puterea Sa bogată în har, îi transformă într=o nouă forţă spirituală, din doi se face o părticică a trupului lui Hristos, o întrupare vie a Bisericii... Este de înţeles că atunci Hristos se află în mijlocul lor, între ei, după cum se află sufletul «în» fiecare mădular al trupului însufleţit de el... Deci puterea de a lega şi deslega presupune înainte de toate, simfonia a doi pe pămînt în toate şi în fiecare, învingerea eului, umanitatea a două «suflete», începutul împărăţiei lui Dumnezeu»[25]).

Cu adevărat aceasta este viaţa în Hristos. Iertarea, mîntuirea, ştiinţa tainelor împărăţiei, toate se descopăr în iubire, în comuniune, în Biserică, în trupul lui Hristos.

Aşa se poate înţelege cum atîţia fii ai Bisericii, au ajuns la rătăcire. In urma unui succes de început, au căzut într=o nemărginită

---

23) P. Florenscky, *Der Pfeiler und die Grunfesste der Wahrheit*, In Östliches Christentum Documente, II Philosophie. München, 1925, pag. 161.
24) Idem, pag. 162.
25) P. Floreanscky, op. cit. pag. 163.

egolatrie ca şi Lucifer, n=au mai primit de la nimeni sfat şi... «mîndria merge înaintea căderii» (Pil. XVI, 18).

* * *

Preotul are înintea sa Scriptura şi Părinţii, Canoanele şi Povăţuirile bătrînelor cărţi de slujbă, rugămintea credinciosului şi glasul propriei sale conştiinţe. Toate îl îndeamnă: mîntuind, mîntueşte=te pe sineţi. Curăţind pe alţii, curăţeşte mai întîi vasul cel ales de preot=al sufletului tău.

Totdeauna au fost în Biserică modele de păstori cu rîvnă şi care au purtat grijă şi de sufletele lor, alergînd la povăţuitor, la spovedanie.

Preotul nu trebuie să rămînă singur, trebuie să=şi caute un prieten în Hristos. «Dumnezeu îl dăruieşte în persoana duhovnicului». Să nu se creadă că descoperirea în faţa Lui este o desgolire nedemnă. Nedemnă este înfăţişarea înaintea lumii în haina murdară a păcatelor şi viciilor. Comunicarea păcatelor nu e o desgolire de care cineva trebuie să se sfiiască, ci curajul de a scoate la suprafaţă ceea ce e frumos în fiecare. Păcatele şi aşa se văd, chiar dacă nu se spun. Şi se văd mai urîte, cînd nu se spun.

Sf. Ioan Botezătorul spunea fariseilor care veneau la dînsul: «Să nu vă gîndiţi să ziceţi: avem tată pe Avraam, căci vă spun că Dumnezeu şi din pietrele acestea poate să ridice fii ai lui Avraam» (Mat. III. 9). Aşa nici noi să nu zicem: «avem harul preoţiei»; aceasta nu e deajuns. Nu, ci cu gîndul la cuvintele Sfîntului Ioan Botezătorul să ascultăm ce spune un alt mare sfînt, Simeon Noul Teolog: «Preoţi, slujitori, călugări sau mireni toţi sînt deopotrivă în întuneric şi merg în întuneric, dacă ei nu vor să se pocăiască aşa cum ar trebui s=o facă. Căci pocăinţa este poarta prin care se intră din regiunea întunericului în aceea a luminii. Deci acei care nu sînt în lumină, n=au trecut cu vrednieie prin uşile pocăinţii. Robi ai păcatelor ei urăsc lumina n=au trecut cu vrednicie prin uşile pocăinţei. Robi ai păcatelor ei urăsc lumina, temîndu=se ca nu cumva lumina să scoată la arătare faptele lor cele ascunse»[26]).

*Pr. AL. ANDREI*

---

26) Sf. Simeon Noul Teolog: apud Vl. Losscky; *Essai sur la Theologie mystique de l'Eglise d'Orient*, Paris 1944, pag. 231.

# BISERICA ÎNĂLŢAREA DE LA MĂNĂSTIREA NEAMŢU

Mănăstirea Neamțu este obiectul cercetătorilor diferitelor domenii ale artei, istoriei, arhitecturei, picturei și teologiei. Bogata bibliografie privind mănăstirea și vieţuitorii ei, indică interesul și valoarea ei față de istoria Patriei și Bisericii. Ceea ce este pentru ruși-mănăstirea Troița Sergheev de la Zagorsc, pentru greci-mănăstirea Lavra, pentru bulgari-mănăstirea Rîla, pentru sîrbi — mănăstirea Hilandar, aceea este pentru romînii ortodocși mănăstirea Neamțu, adică locul sfinţeniei, și a monahismului.

Lucrările de restaurare începute în ultimii ani, la mănăstirea Neamțu, cuprind refacerea completă a cerdacurilor de lemn, a tuturor acoperișurilor actuale de tablă în vechile forme originale și a fațadelor exterioare. În interior se va amenaja local pentru bibliotecă și un muzeu de artă religicasă. În afara incintei, se va ridica o clădire pentru găzduirea vizitatorilor[1]).

Lucrările de restaurare vor fi de lungă durată și aceasta arată marea preţuire pe care o acordă conducerea ţării acestei renumite mănăstiri.

Mănăstirea Neamțu întemeiată de Petru Mușat (1378-1393) în ținutul cu același nume, are monahismul introdus fie de ucenicii călugărului Nicodim din Țara Romînească, care era în legătură strînsă cu mănăstirile de la Muntele Athos, fie de călugări din sudul Dunării[2]). Pentru dezvoltarea vieții monastice, mănăstirea a avut clădiri ridicate sub influența curentului bizantino-sîrbesc.

În forma în care a ajuns Mănăstirea Neamțu pînă în zilele noastre ea are zidiri mai noi, ridicate pe aceleași locuri de voievozii și fețele bisericești de mai tîrziu, ale Moldovei.

În interiorul mănăstirii, în partea nordică, se află monumentul de mare valoare, ce reprezintă culmea unui stil original moldovenesc. Acest monument se numește Biserica Înălțării Domnului, zidită de Ștefan cel Mare (1457-1504).

Dezvoltarea arhitecturii moldovenești sub Ștefan cel Mare, a fost prilejuită, pe de o parte de prosperitatea economică a Țării, iar pe de altă parte de personalitatea excepțională și de

---

1) Ștefan Balș-Corina Nicolescu: *Mănăstirea Neamțu*, București, 1958 pag. 105.

2) *Istoria bisericii romîne*. Manual pentru Institutele Teologice, vol. I, Buc. 1957 pag. 213.

evlavia marelui voievod animator și susținător al luptei față de cotropirea turcească.

Viața Moldovei în anii dintîi ai domniei marelui voievod, s-a scurs în munca înțeleaptă de organizare militară, economică și politică a țării. De asemenea în lupta pentru apărarea pămîntului strămoșesc față de puterea mereu crescîndă a Turcilor.

Activitatea constructivă în domeniul arhitecturei religioase a lui Ștefan cel Mare a început tîrziu. Profesorul arhitect Grigore Ionescu, poate chiar să precizeze, în anul 1487, fiindcă pînă la acea dată, meșterii Moldovei își cheltuiseră energia mai cu seamă pentru întărirea și refacerea cetăților militare legate direct de nevoile dintîi ale Țării [3]).

Rolul mobilizator pe care l-a jucat creștinismul în acea vreme în lupta poporului contra Turcilor, apare după anul 1487, reflectat în opere de arhitectură cum nu mai avusese și nu-i mai era dat Moldovei să mai aibă [4]).

Meșterii epocii lui Ștefan cel Mare, pe vechiul fond bizantin al planului și al boltirilor, au creat o arhitectură proprie moldovenească. Caracteristicile și calitățile de bază ale acestei arhitecturi sînt: originalitatea formelor structurale, logica constructivă, plastica decorativă bogată a fațadelor și policromia. Monumentele religioase din acea epocă formează patru categorii distincte [5]).

Aceste patru categorii distincte se completează cu biserica Înalțării Domnului de la Mănăstirea Neamțu, zidită de Ștefan cel Mare și sfințită la 14 noiembrie 1497.

Biserica Înălțării este din zid de piatră și cărămidă aparentă, acoperită acum cu tablă zincată. În partea de apus a acoperișului, în 1824 s-a așezat frontonul care poartă în mijlocul său o rozară cu ornamentație gotică [6]). Contraforturi înalte se ridică în trepte, în dreapta și stînga sînurilor, construcția vești mîntăriei a suprimat unul din ele. Alte două proptesc arcul meridional al pronaosului și încă alte două piezișe, sînt așezate la colțurile pridvorului.

În fine, sub fereastra altarului, un alt picior de sprijin, scund, e așezat pe axa bisericii.

Cele patru ferestre ale pronaosului sînt de o frumoasă ornamentație gotică [7]).

Se deosebește de alte biserici prin dimensiunile sale mai mari, prin înălțimea ei, dar și prin noua sa distribuire de plan. Planul foarte lung, este rezultat din combinarea tipului treflat, cu turlă pe naos, cu pronaosul alungit. Elementele noi care diferențiază această formă nouă de plan, de celelalte patru tipuri anterioare, sînt:

*încăperea îngustă* destinată adăpostirii mormintelor așa numita gropniță, amenajată între pronaos și naos, și

---

3) Grigore Ionescu: *Relatare asupra istoriei arhitecturei romînești*, București, 1954, p. 82.

4) Ibidem, p. 83.

5) Ibidem, p. 84.

6) G. Balș, *Bisericile lui Ștefan cel Mare*, în Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice, 1925, XVIII, fasc. 43-46, p. 107.

7) Ibidem. p. 106.

*pridvorul închis* [8]), precum şi bogăţia şi originalitatea decorului exterior de ceramică. Stilul şi principiile arhitecturei moldoveneşti apar *închegate* în biserica măreaţă a Înălţării [9]). Tipul «complet» moldovenesc a fost creat în întregime în această biserică. Astfel ea va fi prototipul noului element apărut în arhitectura din Moldova, care va deveni nelipsit la monumentele epocilor următoare [10]).

Recenta cercetare a decorului exterior al Bisericii Înălţării [11]) arată că, compoziţia de ceramică în linii mari este asemănătoare altor monumente din acea epocă. Particularitatea ei constă însă într-o bogăţie deosebită şi o *ornamentaţie originală* a discurilor.

Sub cornişa de piatră a bisericii Înălţări sînt dispuse cinci şiruri de cărămizi simple, sub care se găseşte o friză compusă din cîte trei rînduri de discuri colorate, între care sînt *mici plăci* cu trei sau patru colţuri. Sub această friză urmează un alt şir de cărămizi simple şi apoi cele două rînduri de ocniţe suprapuse, între arcadele cărora sînt discuri şi plăci triunghiulare colorate [12]). Un şir de cărămizi nesmălţuite şi trei rînduri de cărămizi colorate încheie decorul registrului superior al exteriorului bisericii.

Absidele sînt împodobite cu firide alungite — decorate tot cu cărămizi smălţuite. De o parte şi de alta a ferestrelor naosului şi pronaosului, cîte două benzi late leagă registrul superior de brîul de piatră ce încinge clădirea.

Ferestrele cu chenare gotice, bogat sculptate în piatră, au deasupra arhivolte formate din două şiruri de cărămizi colorate. Acelaşi decor ne întîmpină şi la uşile laterale ale pridvorului. Firidele de deasupra lor sînt şi ele la fel încadrate. Ferestrele pridvorului sînt încununate la partea superioară de un şir de discuri colorate şi ornamentate. Un decor asemănător cu acel al registrului superior al faţadelor înfrumuseţează şi turla bisericii [13]).

Discurile bisericii Înălţării sînt de forma unor farfurioare cu buza înalţată, fundul adîncit, cu un bumb conic în mijloc, încadrat de un inel în relief. Motivele ornamentale ale bisericii Înălţării se împart în două mari categorii. Prima categorie cuprinde motive vegetale — palmeta şi semipalmeta, sub diferite aspecte. A doua categorie — motive mai numeroase o constituie motivele geometrice, înrudite cu acelea ce se văd în crestăturile în lemn şi în ceramica populară. Din compararea celor două mari grupe de motive, rezultă o confirmare a legăturei nemijlocite între arta populară şi arta cultă din Moldova în veacul al XV-lea [14]).

---

8) Gr. Ionescu, op. cit., p. 87.
9) G. Balş, *Biserici moldoveneşti din veac. al XVI*, p. 324.
10) Ştefan Balş-Corina Nicolescu, *Mănăstirea Neamţu*, Buc. 1958, p. 29.
11) Corina Nicolescu, *Decorul Mănăstirii Neamţ în legătură cu ceramica monumentală în Moldova în secolul al XV-lea*, în Studii şi cercetări de istoria Artei, nr. 1-2/1955, p. 115-136.
12) Corina Nicolescu, op. cit., p. 120.
13) Ibidem, p. 121.
14) Ibidem, p. 130,

Decorul exterior al bisericii Înălțării reprezintă faza cea mai dezvoltată a folosirei cărămizelor și discurilor smălțuite, așezate în frize, brîie și arcade.

Meșteșugarii care au lucrat monumentul și l-au împodobit, credincioși tradiției bizantine, nu și-au lăsat numele lor însemnat. Ei erau în primul rînd localnici, dintre iobagii de pe moșiile domnești, dintre călugării talentați, dintre tîrgoveți și uneori, dintre străinii specializați[15]). Prelucrarea creatoare a motivelor ornamentale populare la împodobirea construcțiilor și în arta decorativă, utilizarea unor elemente realiste în pictură, dovedesc — cu toată lipsa documentelor -- existența unor grupuri numeroase și compacte de *meșteri locali*[16]). Este remarcabilă priceperea meșterilor locali pentru încadrarea armonioasă a monumentului în natura înconjurătoare.

Să pășim spre interiorul bisericii Înălțării[17]).

Pisania în limba slavă, așezată deasupra ușii de intrare, de piatră dăltuită, în traducere glăsuește:

> «Doamne Iisus Hristoase! Primește biserica aceasta care s-a zidit cu ajutorul Tău, întru slavă și cinstea sfintei și slăvitei Înălțării Tale de la pămînt la cer. Și Tu, Stăpîne, acopere-ne cu mila Ta de acum și pînă în veac. Ioan Ștefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, binevoi și începu și zidi biserica aceasta pentru rugă șie-și și al Doamnei sale Maria și a fiului lor Bogdan și a altor copii al lor. Și s-a săvîrșit la anul 7005 (1497), iar ai Domniei sale anul 40 și cel dintîi curgător, luna noiembrie în 14»[18]).

În legătură cu această pisanie e bine a se aminti că sfințirea bisericii s-a făcut după izbînda luptei de la Codrul Cosminului a ctitorului Ștefan, după însăși însemnarea lăsată de mitropolitul Teoctist:

> «În vremea cînd se zidia această biserică, cu dania și învățătura lui de Hristos iubitorul Domn al Țării Moldovei Io Ștefan Voevod, în acea vreme a venit Albert, craiul leșesc, cu multă putere și mult a săpat la cetatea Sucevei și n-a putut lua cetatea și s-a întors în deșert. Iar Ștefan Voevod a mers asupra-i cu putere cu oastea sa și l-a bătut la Cozmin în anul 7005, iar al Domniei Sale anul 40 curgător, luna lui Octombrie 26, joi, în ziua sfîntului Dumitru.

---

15) Stănescu H., *Meșteri constructori, pietrari și zugravi din timpul lui Ștefan cel Mare*, în Studii și cercetări de Istoria Artei, nr. 1-2/1955, p. 361.

16) Ibidem, p. 362.

17) Planul bisericii Înălțării și a mănăstirii Neamțu, la Balș G., *Biserici și mănăstirile moldovenești din veacul al XVII și al XVIII*-București 1933, p. 322-324 și Ștefan Balș-Corina Nicolescu, *Mănăstirea Neamțu*. Buc. 1958 figura 3, 4, 11, 12.

18) Inscripția originală redată la Melchisedec: *Notițe istorice și arheologice*... București, 1885, p. 1-2. Traducere la N. Iorga: *Monastirea Neamțului*, Ed. III-a M-rea Neamț, 1925, p. 25.

> Și apoi s-a întors din război și a sfințit biserica aceasta, în același an, luna lui noiembrie în 14; care și noi ne-am trudit la zidirea ei și cu frații ce erau atunci» [19]).

Intrînd în *pridvor*, în dreapta, la ușă, te întîmpină inscripția în cirilică: «Aici este înmormîntat mitropolitul Teoctist, care a sfințit această biserică la 1497 noembrie 14». Este așezat după vechea predanie la intrare, ca fiecare să calce peste trupul celui ce s-a învrednicit a sfinți sfîntul locaș și ca egumen al mănăstirei Neamțu ce a fost, timp de 17 ani.

Alte pietre funerare, săpate în chenare, sînt ale stareților ce au fost, ale episcopilor ce au fost îngropați aici, ale donatorilor și binefăcătorilor. Unele pietre, ce s-au șters cu vremea, au fost schimbate. Ultima piatră, de marmoră arată numele mitropolitului Calinic Miclescu, mort în 1886, ce a fost în Moldova și Ungro-Vlahia, cu însemnarea că sub el s-a obținut Autocefalia Bisericii Romîne.

Pășim spre *pronaos* prin ușa mare de lemn, cu ramă dreptunghiulară prinsă într-un chenar bogat mulurat în ogivă, avînd al doilea chenar ce cuprinde tot portalul. În lunetă este zugrăvită icoana Maicii Domnului. În față te întîmpină două icoane mari: una a Înălțării Domnului și alta a Acoperemîntului Maicii Domnului, ambele în străni de lemn sculptat. Pe lături sînt străni de frasin, iar sub ele însemnări ale celor îngropați: episcopul Pavel al Romanului (1613-1632) și ieroschimonahii Silion și Gavriil.

Prin zidul despărțitor pășim în încăperea amenajată între pronaos și naos, destinată adăpostirii mormintelor. Cea mai frumoasă piatră de mormînt, de marmură, cu slove în săpătură veche, în chenar, lucrată de monahul Iulian, este a starețului Paisie Velicicovschi. Inscripția e în redacția slavă-bisericească și în limba romînă cu caractere cirilice. Redacția în graiul romînesc glăsuește:

> «Aicea se odihnește fericitul părintele nostru stareț, ieroschimonah arhimandrit Paisie Malorosieanul, carele, viind de la Muntele Atonului în Moldaviea cu 60 de ucenici și aicea mulțime de frați adunând în viața de obște, pren sine, o au înnoit și așa către Domnul s-au mutat în anul 1794 noembrie 15 în zilele binecredinciosului Domn Mihail Suțu și a preaosfințitului Mitropolit Iacov» [20]).

Citind această inscripție, gîndul te duce la cel ce a înoit viața monahală, la cel ce era «virtutea întrupată, fără patimi și cu desăvîrșire fără fățărnicie; cel ce era prea dulce la sfat și fără vre-o ascundere, și cu adevărat vedea cineva un om fără trup» [21]).

---

19) Traducerea la N. Iorga, op. cit., p. 27.
20) Melchisedec, op. cit., p. 7; N. Iorga, op. cit. p. 63-64.
21) N. Iorga, op. cit., p. 59.

Activitatea stareţului Paisie s-a dezvoltat în mediul prielnic al monahismului moldovean. Scrierile moldovene au servit ca text de comparaţie traducerilor literaturii ascetice făcute de el. Sistemul stăreţiei şi viaţa obştească experimentată în mănăstirile moldovene, vor deveni normă şi se vor răspîndi în toată Rusia. Şi astăzi numele şi învăţătura acestui mare bărbat duhovnicesc se perpetuiază din generaţie în generaţie.

În aceeaşi încăpere, într-o firidă ovală, în zidul din stînga, lîngă scara amvonului, este îngropat trupul lui Ştefan voievod, fiul lui Alexandru cel Bun. Peste mormîntul său este o piatră mare, cu chenar săpat din porunca lui Ştefan cel Mare. Pe ea, cercetătorii au citit în limba slavă cele ce în romînește glăsuiesc:

> «Acest mormînt l-a înfrumuseţat Io Ştefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu, Domnul Ţării Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, unchiul său, Ştefan Voevod, fiul bătrînului Alexandru Voevod, care a murit şi a fost îngropat în anul 6955/1447, luna iulie în 16»[22]).

Vor fi fost aici mai multe morminte de voievozi, de vlădici, de boieri, de binefăcători, de stareţi, dar cu prilejul incendiilor, a prădăciunilor, cutremure şi părăsiri, mişcîndu-se de la locul lor, se vor fi sfărîmat. Apoi, cu prilejul restaurărilor bisericii din anii 1873 şi 1883, pardosindu-se biserica toată cu plăci de marmoră, s-a nivelat podeaua şi cîte morminte aveau pietrele lor sub nivelul noii pardoseli, au rămas acolo, sub ea, iar pe cele mai de deasupra le-au luat din locul lor, lăsînd mormintele fără pietre.

În naos, absidele laterale sînt ocupate de stranele psalţilor şi corurilor călugărilor, arcurile longitudinale sînt răzimate pe nervurile transversale, cu ajutorul unor console împodobite cu mici scuturi. Deasupra stranelor, înrămate, sînt epitafe cu texte slavon şi grecesc.

Paralel cu tetrapodul, acoperind o parte de catapeteasmă, stă într-o strană grea de fier, icoana Maicii Domnului, cunoscută în întreaga lume sub denumirea de «Cea de la Neamţ». Fiind o pictură veche, de mirare este că nici un specialist romîn sau de peste hotare n-a studiat icoana aceasta, care după tradiţie este dăruită de Paleolog, împărat bizantin, voievodului Alexandru cel Bun.

Icoana este pictată pe lemn, pe o parte are pe Maica Domnului cu Pruncul în braţul stîng, în partea opusă pe sfîntul Gheorghe ostaş, dar nu călare. Icoana este îmbrăcată în argint, cu multe salbe şi podoabe, înfluenţa secolului al XIX-lea, de evlavioşii şi darnicii creştini şi monahi.

Catapeteasma, care desparte pînă la arcadă altarul de naos este sculptată în lemn, după vechea catapeteasmă, lucrată în veacul al XIX-lea. Icoane mari şi artistice, îmbrăcate şi în argint, împodobesc catapateasma în faţa cărora, candelele de argint cizelate şi înflorite răspîndesc lumină lină.

---

22) Melchisedec, op. cit., în original, p. 5; N. Iorga, op. cit., p. 23.

Absida semicirculară formează altarul bisericii, avînd la mijloc sfîntul Pristol, îmbrăcat cu vesminte alese, iar într-o firidă, în stînga, sfîntul Jertfelnic. Vesmîntăria care comunică cu diaconicul, are întrarea direct de afară. Această vesmîntărie este adăugată sub domnia lui Iliaş şi refăcută mai tîrziu [23]). Icoanele multe portative, în argint şi cu diferite picturi şi de la diferite locuri, sînt atîrnate pe pereţii altarului. În afară de ele, sînt evanghelii, aghiazmatare, cadelniţe, cruci, epitrahile, feloane, cărţi şi sfinte moaşte, prin care ne vorbesc veacurile şi oamenii ce au lucrat şi au dăruit, s-au rugat şi au sfinţit pămîntul şi sufletele.

În biserica Înălţării s-a păstrat unul din cele mai vechi Aere din Moldova, în fire de mătase [24]). El este cunoscut sub numele ieromonahului Siluan, care a fost al doilea egumen al mănăstirii. Inscripţia slavă, în traducere, glăsuieşte:

> «A făcut acest Aer ieromonahul Siluan, egumen de la Neamţu, în zilele binecredinciosului şi de Hristos iubitorului, Io Ştefan Voievod, şi s-a săvîrşit la anul 6945/1437 luna septembrie 1» [25]).

Din descrierea făcută, aflăm că punerea în mormînt, este în întregime brodată pe fondul roşu-trandafiriu. În cele patru colţuri sînt brodate figurile simbolurilor evangheliştilor, mărginite de inscripţii greceşti, iar de jur împrejur pe fondul albastru de cer, inscripţia în limba slavă. Tehnica acestei opere de mare artă, o încadrează printre lucrările în care tradiţia bizantină juca un rol important în arta moldovenească [26]).

Decoraţia interioară a bisericii Înălţării este pictura în fresco.

Din cea originală a veacului al XV-lea, s-au păstrat fragmente [27]), dar ele nu sînt datate sau semnate. Atribuirea acestor picturi timpului lui Ştefan cel Mare se face pe baza unor considerente de stil, deduct al literelor, inscripţiilor, de teme iconografice şi de execuţie [28]). Ele sînt în absida dreaptă în registrul de mijloc, şi în absida stîngă tot în registrul de mijloc, reprezentînd scene din patimile Mîntuitorului.

Pictura actuală datează din anul 1830, precum arată pisania din pridvor cu textul:

> «S-au zugrăvit această biserică dupre cum se veade cu altariul şi cu amîndouă pridvoarele în zilele prea blagocestivului singur stăpînitorului marelui Domn şi Împărat a toată Rosie, Neculai Pavlovici (i proci) fiind

---

23) G. Balş, *Bisericile lui Ştefan cel Mare...* p. 104.
24) În prezent se află la Muzeul de Artă al Rep. Pop. Romîne.
25) Textul original la Melchisedec, op. cit. p. 8 şi traducerea la N. Iorga, op. cit. p. 20.
26) Ştetan Balş-Corina Nicolescu, *Mănăstirea Neamţu,* Buc. 1958 p. 118.
27) Ştefănescu I. D., *L'évolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie,* Paris, 1929, planşa XCV.
28) Stănescu H., op. cit. p. 365.

înnalța cîrma bisericii Moldovei preaosfinţitul Mitropolit chiriu chir Veniamin Costache şi prin oserdia precuvioşiei sale arhimandrit şi stareţ a sfintei monastiri Neamţului şi Secul, chir Domeţian şi cu ajutorul patrioţilor prin mine Vasilache Chiţescu şi Vasile Soliman, zugravi din Suceava, la anul 1830, iunie 18» [29]).

Este o pictură imitată după stilul veacurilor anterioare, păstrînd dispoziția spaţiului pentru ilustraţia sinaxarului, a vieţilor sfinţilor şi a minunilor Mîntuitorului. Rosătura timpului a lăsat urme pe această frumoasă pictură care se îmbină armonios cu arhitectura vechilor ziduri ale bisericii.

Dintre comorile de artă ce au stat în biserica Inălţării, de la ctitori şi ostenitori, însemnăm manuscrisul slav din 1429. Este scris de Gavriil monahul, pe foi mari de pergament, fiind cel mai vechi manuscris din Moldova [30]). Tetraevangheliarul e împodobit pe cele patru fețe începătoare a celor patru evanghelii, cu miniaturi şi frontispicii, iar chipurile evangheliştilor, iniţialele şi epilogul e în culori şi ornamente policrome. Această comoară artistică *unică* se află acum în biblioteca Bodleiană din Oxford. Apoi, manuscrisele: Tetraevangheliar din 1436, Sbornic din 1437, Mineiul din 1447, Sfîntul Ioan Scărarul din 1466, Psaltirea din 1493, sînt tezaure ale artei caligrafice. Din veacul următor, al XVI-lea, din 1502, Panaghiarul lui Ştefan cel Mare, din argint aurit, cu două talgere şi patru fețe, cu icoanele Învierii şi Înălțării în relief, are însemnarea în limba slavă:

«Io Ştefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu, Domn al Țării Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, a făcut acest panaghiar la a sa monastire Neamțu, la anul 7010/1502 luna decembrie 18» [31]).

Este un obiect liturgic rar, păstrat în puţine mănăstiri din ţările romînești, operă de deosebită finețe artistică, lucrată la exterior în filigram, cizelată în interior, provine probabil dintr-un atelier de şcoală veneţiană [32]).

Apoi, manuscrisul Evangheliei mitropolitului Teoctist din anul 1512, Evanghelie ferecată în argint şi aur din 1555, Cruce săpată în abanos, donată de Cristea jicnicerul de Suceava, din 1558, Crucea sculptată în lemn de măslin de popa Nichifor la anul 1560 şi alte cruci şi cadelniţe de argint şi discuri ctitoriceşti şi Aere cusute în fir de aur, stau mărturie.

Iar din veacurile următoare, tot odoare scumpe şi artistice lucrate de mîini evlavioase, care prin potire şi candele, prin chi-

---

29) N. Iorga, *Contribuţii la istoria bisericii noastre,* Buc., 1912, pag. 35.

30) Evanghelia slavo-greacă, scrisă în m-rea Neamțului. Biblioteca Bodleiană. Oxford. 1922, de Ion Bianu, *Documente de artă romînească din manuscrise vechi.* Fasc. 1.

31) Textul în original la Melchisedec. op. cit., p. 9; traducere la N. Iorga, op. cit., p. 28.

32) Şt. Balş-Corina Nicolescu, op. cit., p. 118.

voturi şi sfeşnice, prin vesminte şi ţesături au încrustat în ele date istorice şi simţiri de jertfă şi credinţă.

Din veacul de înflorire a tiparului nemţean, biserica păstrează cărţi de slujbă dintre anii 1808-1874, în care gravorii în lemn Simeon ierei (1809-1820), Ghervasie monah (1817-1844), Teodosie monah şi Damian, au ridicat arta la culme pentru tot neamul romînesc. Printre ele străluceşte şi Evanghelia din 1821 podoaba secolului, Noul Testament din 1818, Octoih — 1836, Pidalion — 1843, Liturghier — 1860, Ceaslov — 1874. Şi în zilele noastre biserica Înălţarea continuă a fi împodobită şi înzestrată cu obiecte de artă, între care, recent (1954) s-a primit icoana Sfîntului Ioan de Rila, donaţia patriarhului Chiril al Bulgariei.

Prin ornamentaţia policromă a bisericii, ca şi prin stilul şi principiile arhitecturii moldoveneşti, care apar complet în monumentul acesta a epocei lui Ştefan cel Mare, vizitatorul se simte legat de acest pămînt şi sufletul său zboară spre zările nemuririi.

Aici, în această biserică îţi dai seama, că seminţile monahismului în Ţările Romîne, au rodit. Aici, vădit se arată, cum s-a îmbinat armonios sfinţenia lucrătoare, cu sfinţenia contemplativ-cărturărească, cele două caracteristici ale monahismului romînesc.

Biserica Înălţării din Mănăstirea Neamţu, este o sinteză de credinţă, de artă, şi de progres. Credincioşii şi preoţii din ţară şi de peste hotare au lăsat urme scrise în însemnări, jurnale de călătorii şi în tipărituri. În literatură, clopotele mănăstirii şi chipul lui Ştefan cel Mare se împletesc în aceeaşi atmosferă.

Cu toţii iau lecţii de iubire de Patrie şi învaţă să aprecieze diferitele manifestări ale sufletului romînesc.

Acest suflet romînesc se arată îndeosebi:

prin munca continuă din tinereţe pînă la adînci bătrîneţe;
prin legătura evlavioasă cu pămîntul sfinţit;
prin arhitectura stilului monumental;
prin înclinarea spre frumuseţile vieţii duhovniceşti;
prin dragostea faţă de om şi iubirea de natură.

Biserica Înălţării a Mănăstirii Neamţu, zidită la capătul celor 40 de ani de strajă a lui Ştefan cel Mare este o putere şi un simbol al Patriei.

*Preot PAUL MIHAIL*

# FIGURI DIN VIAȚA BISERICEASCĂ A MOLDOVEI

## MITROPOLITUL IACOV I PUTNEANUL
## (20 ianuarie 1719 — 15 mai 1778)

1. *Situația internă a Moldovei la mijlocul sec. al XVIII-lea.* În timpul domniilor fanariote situația țărilor romîne a fost extrem de grea. Fanarioții, ca agenți ai Porții, au fost oameni cu inimi împietrite, pe care nu-i impresiona nici plînsul văduvelor, nici lacrămile numeroșilor orfani, nici mizeria de neînchipuit a maselor muncitoare. Domnitorii fanarioți, de comun acord cu dregătorii lor, foloseau frauda, corupția și stoarcerea la maximum a locuitorilor țării. Între anii 1758-1761 populația din Moldova era atît de sărăcită încît nici un mare boier nu îndrăznea să preia vistieria țării. Funcția a fost, atunci, solicitată de un boier mărunt, care a dat asigurări că va ști să scoată bani. Și, cu adevărat, după numire, pentru a-și arăta zelul, «strînsoare mai cumplită de bani nu se făcea nici de turci, bătăi și schingiuiri pentru dări; țipetele se înălțau de la un capăt la altul al țării, ca un mare glas al poporului întreg, torturat și căznit de neomenoșii strîngători»[1]).

Fiecare fanariot, care urmărea să ajungă domnitor, se preta la cele mai tenebroase uneltiri, nu se da în lături de la nici o crimă sau josnicie. Domnitorii fanarioți, și anturajul lor, n-au avut nici o preocupare de gospodărie rațională sau de politică cultural națională. Majoritatea boierimii autohtone s-a asociat politicii fanariote, de exploatare pînă la sînge a țărănimii și de secătuire a tuturor izvoarelor de producție a țării. Racilele de bază ale regimului fanariot au fost venalitatea funcțiilor, corupția administrativă și fiscalitatea arbitrară, iar temelia întregului sistem de guvernămînt era jaful și teroarea.

Corupția se practica pe o scară întinsă. Dacă se plătea nici o crimă nu era pedepsită. Țărănimea se abrutizase și ajunsese într-o stare materială neînchipuit de grea, din cauza impozitelor colosale pe care era obligată să le plătească și a tiraniei slujbașilor, a căror comportare abuzivă și arbitrată depășea orice imaginație.

Aceasta era situația din Moldova la mijlocul secolului al XVIII-lea, cînd Iacov I Putneanul a condus, ca egumen, Mănăstirea Putna, ca episcop Eparhia Rădăuților și apoi ca mitropolit Mitropolia Moldovei. Prezentarea aceasta este necesară pentru a

---

1) A. D. Xenopol, *Istoria Romînilor*, ed. III, t. IX, p. 107.

ne putea da seama de strădania neobosită a acestui înalt ierarh moldovean, care a dorit ameliorarea stării materiale și culturale a țării și introducerea unui învățămînt în limba romînă pentru cei mulți. Totuși, în acest timp, el a realizat o operă culturală de valoare, concretizată în redactarea, traducerea și tipărirea unui mare număr de cărți în limba romînă, deși limba greacă era limba păturii conducătoare a statului.

2. *Cîteva date biografice asupra mitropolitului Iacov I Putneanul.* După însemnările păstrate în Mănăstirea Putna se știe că Iacov Putneanul s-a născut la 20 ianuarie 1719. A fost călugărit la 24 martie 1731 și la 2 iunie 1736 făcut ieromonah. Pentru meritele sale, la 15 ianuarie 1744, a fost ales egumen al mănăstirii Putna, iar la 11 august 1745, în vîrstă numai de 26 de ani, episcop de Rădăuți[1]).

Chiar în epoca fanariotă Mănăstirea Putna a rămas unul din principalele focare culturale ale Moldovei. La Putna a funcționat o școală pentru preoți, în care s-au format și alte persoane, care au ocupat posturi în ierarhia înaltă a bisericii moldovenești[2]). Tot aici a funcționat o «școală latinească, renumită pe acele timpuri», pentru acei care doreau să aprofundeze filozofia și teologia, precum și o școală elementară[3]).

Începînd din secolul al XVII-lea limba romînească își face loc în cancelariile publice din Moldova și chiar în biserică. În această direcție un merit excepțional a avut mitropolitul Varlaam[4]), a cărui operă a fost continuată de mitropolitul Dosoftei. Sigur că și călugării din Mănăstirea Putna, împreună cu cei din principalele mănăstiri neînchinate, au sprijinit aceste eforturi, copiind și traducînd în limba romînă cărțile de ritual. Între acești traducători a fost și Iacov, care și-a continuat munca de scriitor și după ce a fost ales mitropolit al Moldovei[5]).

Datorită aleselor sale calități și activității culturale pe care o desfășurase, Iacov Putneanul, după ce condusese timp de cinci ani Eparhia Rădăuților, avînd numai 31 de ani, a fost ales mitropolit al Moldovei (13 noiembrie 1750) în locul lui Nechifor, care fusese obligat să demisioneze[6]). Iacov I Putneanul a condus biserica Moldovei pînă în vara anului 1760, cînd a demisionat și s-a retras la Mănăstirea Putna. Aici a trăit pînă la 15 mai 1778, cînd a murit. Cu cinci zile înainte de moarte a primit schima cea mare și numele de Eutimie. A fost înmormîntat în tinda bisericii lîngă părinții săi, după numele de călugărie: Adrian ieroschimonah și Mariana monahia. Pe piatra de mormînt a mitropolitului este săpată următoarea inscripție: «Acest grobnic iaste

---

1) Dimitrie Dan, *Cronica Episcopiei de Rădăuți*, Viena, 1912, p. 112; N. Iorga, *Istoria bisericii romînești*, ed. II, București, 1930, p. 88.

2) Dimitrie Dan, *Mănăstirea și comuna Putna*, București, 1905, p. 159.

3) Ibidem, pp. 154-5.

4) Pr. Scarlat Porcescu, *Locul mitropolitului Varlaam în biserica ortodoxă și în viața culturală a poporului romîn*, în revista Mitropolia Moldovei și Sucevei, nr. 10-12 (1957), pp. 841-861; Pr. Paul Mihail, *Circulația Cazaniei Mitropolitului Varlaam în biserica românească*, în aceeași revistă, pp. 920-8.

5) Dimitrie Dan, op. cit., p. 159.

6) Episcopul Melchisedek, *Cronica Romanului*, II, pp. 68-9.

al preosfinţitului mitropolit al Moldovei şi înoitorul aceştii sfinte mănăstiri Kir Iacov, carele s-au mutat către veşnicile lăcaşuri la anii 7286 (1778) în luna mai 15; carele din schimă s-au numit Evtimii 1778»[1]).

3. — *Mitropolitul Iacob I Putneanul şi lupta poporului împotriva exploatării turco-fanariote.* La mijlocul sec. al XVIII-lea situaţia ţărănimii era precară. Pentru îndestularea pretenţiilor turceşti şi a îmbogăţirii rapide a agenţilor Porţii, trimişi să guverneze Moldova, stoarcerea şi jefuirea ţărănimii luase forme nemaicunoscute. În anul 1749 Constantin Racoviţă a fost numit domnitor prin mijlocirea unor fanarioţi, care au venit în ţară odată cu el.

Activitatea şi comportarea acestor agenţi ai turcilor a nemulţumit grav şi pe boierii autohtoni, care s-au văzut îndepărtaţi de ei de la toate izvoarele de cîştiguri. Constantin Racoviţă, în activitatea lui zilnică, se comporta ca un om neserios. Dimineaţa se ameţea cu opium, la «chindie bea pelin cu ulciorul» şi astfel era vesel «peste toată ziua»[2]). El a fost înlocuit cu Matei Ghica (1753-1756), care a căutat să colaboreze cu grupul fanariot de la Constantinopol, ce luase în exploatare ţările noastre. Dar, ca să se poată menţine pe tron, a trebuit să-şi asocieze la exploatarea ţării şi pe boierii autohoni.

In anul 1756 Constantin Racoviţă a revenit pe tronul Moldovei, dar nu s-a putut menţine decît pînă în martie 1757, cînd a fost mazilit. Noul domnitor, Scarlat Ghica, a adus în ţară un alt mare lot de fanarioţi şi a intensificat exploatarea maselor ţărăneşti. Numai după un an de domnie Scarlat Ghica a fost înlocuit cu Ion Teodor Calimachi. Şi acesta, fiind înglodat în datorii, a primit tutela şi sprijinul material al lui Stavarachi şi al altor fanarioţi. De aceea în dregătorii, noul domnitor, a numit doar cîţiva dintre boierii autohtoni[3]). În tot timpul acestor domnii mitropolitul Iacov I a avut o atitudine demnă şi dîrză.

Totuşi, banii care se trimiteau din ţară la Constantinopol nu ajungeau, şi nici ratele sumelor împrumutate de Stavarachi noului domnitor nu se restituiau după înţelegere. De aceea, pentru a grăbi încasările, însuşi Stavarachi a venit în Iaşi. Prin intervenţiile lui a reuşit să impună surghiunirea unor boieri care-l dezaprobau. Ceilalţi boieri s-au neliniştit foarte mult de gestul de autoritate al lui Stavarachi. Mitropolitul Iacov I, impresionat de exploatarea ţărănimii, care s-a accentuat, după venirea în ţară a lui Stavarachi, a pus la cale, cu o parte din boierii antifanarioţi, o mişcare de mase. Ţăranii, strînşi la iarmarocul de la Iaşi, care s-a ţinut la mijlocul lunii februarie 1759, au fost îndemnaţi să meargă la curtea domnească. Cîteva mii de ţărani şi mahalagii din Iaşi, după cum scrie Enachi Kogălniceanu, «au mers la poarta curţii de au stătut, iară o samă au mers de s-au suit în clopotniţa Treisfetitelor şi au început a

---

1) D. Dan, op. cit., p. 40.
2) *Letopiseţe*, ed. II, t. III, p. 186.
3) N. Iorga, *Istoria Romînilor*, t. VII, pp. 177-8.

trage clopotul cel mare» [1]). Rolul de seamă, avut de mitropolit în această mişcare, se vede din faptul că o parte din ţărani au mers la mitropolie, de l-au luat «zicînd să meargă la domn despre partea ţării, să-i spună că cer pe Stavarachi, să le-l dea, iară de nu-l va da, nu va rămîne nici unul cu viaţă» [2]).

Mulţimea răsculată voia să-l sfîşie pe Stavarachi, fiindcă era convinsă că el este şeful bandei de jefuitori ai ţării. Ea nu s-a impresionat nici de turcii pe care Stavarachi îi urcase pe zidurile curţii şi nici de armată. Strigînd «să ne daţi pe Stavarachi», mulţimea a dărîmat poarta mare a curţii şi a năvălit înăuntru. Între timp a sosit la curte şi grupul cu mitropolitul. Stavarachi a reuşit să fugă îmbrăcat turceşte. Ţăranii şi mahalagii, auzind că le-a scăpat căpetenia jefuitorilor, au cerut domnitorului să le dea pe boierii surghiuniţi. Ştiind că nu le poate satisface imediat această cerere şi simţind că manifestarea este pe cale să ia proporţii, ameninţîndu-i chiar viaţa, domnitorul a pus cîţiva boieri ca să-i potolească. După ce însă aceştia au fost bătuţi de mulţime, domnitorul «au căzut ...la mitropolitul cu rugămintea ca să intre chezaş». Mitropolitul s-a lăsat convins şi a reuşit să domolească furia mulţimii [3]), care nu avea un plan precis de revendicări.

După această răscoală situaţia materială a ţăranilor şi mahalagiilor din Iaşi nu s-a îmbunătăţit. Totuşi grupul fanariot de la conducerea ţării, ştiind rolul jucat de mitropolit în mişcarea ţăranilor şi mahalagiilor din februarie 1759, şi-a concentrat atacurile împotriva lui. Rămînînd singur să facă faţă acestor atacuri, peste puţin timp, mitropolitul a fost nevoit să părăsească scaunul mitropolitan.

4. — *Atitudinea mitropolitului Iacov Putneanul faţă de reintroducerea «văcăritului»*. Atît în Moldova cît şi în Muntenia, în sec. al XVII-lea şi în prima jumătate a sec. al XVIII-lea, se constată o sporire considerabilă a numărului impozitelor. Dintre impozitele, care au provocat cele mai mari nemulţumiri a fost cel plătit pentru vitele mari. Acest impozit s-a introdus mai întîi în Ţara-Romînească de Constantin Brîncoveanu [4]), în anul 1689, iar în 1693 şi în Moldova de Constantin Duca [5]). Din cauză că perceperea lui a produs profunde nemulţumiri, în toate clasele sociale, Antioh Cantemir l-a desfiinţat, la 1 martie 1698.

La adunarea solemnă, convocată în acest scop, a participat: Iacov, fost patriarh al Constantinopolului, care se afla în Iaşi, mitropolitul ţării, egumenii mănăstirilor şi toţi boierii. În documentul redactat cu această ocazie s-a arătat că văcăritul ducea la «risipa ţării» şi de aceea au pus asupra lui «mare blăstăm», ca să nu mai fie reintrodus [6]). Constantin Duca revenind, în

---

1) *Letopiseţe*, t. III, p. 237.
2) Ibidem.
3) Ibidem.
4) M. Carra, *Histoire de la Moldavie et de la Valachie*, Neufchatel, 1781, p. 263.
5) I. Neculce, *Letopiseţul ţării Moldovei*, ed. Al. Procopovici, Craiova, 1942, pp. 129-130.
6) Melchisedek, op. cit., pp. 313-4; N. Iorga, *Studii şi doc.*, t. V, pp. 97-8.

septembrie 1700, din nou pe tronul Moldovei, a «stricat legătura văcăritului», impunînd pe locuitori ca să plătească cîte doi lei de cal, un galben de vacă și «adăoșag de toată vita un tult» [1]). Acest impozit amenința însă țara cu pustiirea și de aceea Constantin Duca, temîndu-se că «și-a pune capul», a anunțat că nu-l va mai încasa [2]). Dar domnitorul Mihail Racoviță, în anul 1725, «trecut-au peste giurămînt și au stricat legătura sfinților patriarhi și au scos văcărit, de i-au rămas mult blăstăm», scrie Ion Neculce [3]).

Văcăritul, odată reintrodus de Mihail Racoviță, a fost menținut și de ceilalți domnitori, care i-au urmat la tron. Unii dintre aceștia au mers pînă acolo, încît l-au încasat de două ori pe an și chiar pentru vitele moarte [4]). Deși în anul 1739 a fost o iarnă lungă, care a ținut pînă la sf. Gheorghe și piereau vitele locuitorilor din lipsă de furaje, iar o parte din cele scăpate se îmbolnăviseră, totuși domnitorul Grigore Ghica a menținut văcăritul [5]). Acest impozit a fost desființat în anul 1741 de Constantin Mavrocordat [6]), dar a fost reintrodus peste puțin timp [7]). Ioan Mavrocordat (1743-1744) a impus pe locuitori ca să plătească văcărit de două și chiar de trei ori pe an. Din cauza aceasta mulți locuitori își tăiau vitele [8]).

Domnitorul Constantin Racoviță (1749-1753), pentru a-și putea plăti datoriile făcute cu obținerea tronului, a impus pe locuitori să plătească sume foarte mari pentru vitele pe care le aveau [9]). Urmașul său, Matei Ghica, ducea o viață de desfrîu și petreceri. Ca să-și poată acoperi cheltuielile a introdus împozite noi și «văcărituri și iarna și vara». Revenind pe tronul Moldovei în anul 1756 Constantin Racoviță, după ce a încasat «un zdravăn văcărit, în două rînduri, de vară și de iarnă», temîndu-se de o răscoală a poporului, a făgăduit că «va lega această dare cu blăstăm ca să nu se mai scoată în veci» [10]). Deși Constantin Racoviță hotărîse desființarea văcăritului, totuși avea de gînd să-l reîntroducă ceva mai tîrziu. Dar socotelile sale ca și ale celorlalți domnitori au fost dejucate de atitudinea energică a mitropolitului Iacov I Putneanul, om cinstit și drept, care nu înțelegea să joace astfel de comedii, participînd chiar el la înșelarea poporului, cum făcuseră alții.

Cronicarul Nicolae Canta arată clar că domnitorul Constantin Racoviță a fost îndemnat să desființeze văcăritul după «duhovnicescul sfat al preaosfințitului Iacov Mitropolitul Moldovei», care și-a dat seama că «toată ticăloșia și stricăciunea țării» nu

---

1) I. Neculce, op. cit., p. 196.
2) Nicolae Costin, în *Let.* II, p. 42.
3) I. Neculce, op. cit., II, p. 377.
4) Ibidem, pp. 409 și 411.
5) Ibidem, pp. 473-4.
6) Ibidem, pp. 480-2.
7) *Uricarul*, t. II, pp. 114-120 (1743 aprilie 20); t. VIII, pp. 238-40 (1744 mai 25).
8) Enache Kogălniceanu, în *Let. III*, p. 206.
9) Ibidem, pp. 219-220.
10) A. D. Xenopol, op. cit., p. 103.

venea decît «dintr-acea dajde stricătoare și urîtă, că măcar că vaci nu rămăsese la locuitorii țării», dar văcărit trebuiau să plătească, și chiar «o babă săracă ce torcea în furcă să-și agonisească hrana și comîndul său, trebuia la acea vreme să dee și ea bani la văcărit». Deci, Constantin Racoviță, sfătuindu-se cu Mitropolitul Iacov și cu episcopul de Huși, «și strîngînd pe toți boierii țării, făcînd sobor cu toată partea bisericească și boerească de obște, au făcut legătură cu mare blăstăm și au stricat acea dajde a văcăritului» [1]), după ce obținuse și o carte de blestem, în acest sens, de la patriarhul Constantinopolului [2]).

Desființarea văcăritului s-a făcut cu mare solemnitate. Au fost invitați la Iași cîte șapte locuitori, mazili și ruptași, din toate ținuturile. Aceștia, împreună cu toată boierimea, mazilii și negustorii, în prezența domnitorului și a înaltului cler, au participat, după cum scrie Enachi Kogălniceanu, la «sfînta liturghie, la mitropolie... Eară cîndu au fost eșindu cu sfintele daruri în cap și în mînă, scoțînd acest testament părintele mitropolitul Iacov afurisind de patru ori, cu afurisenia a patru patriarși, a Țarigradului, Alexandria, Antiohia și Ierusalimul cu toți arhiereii a sfîntului sobor, a sfintei biserici cei mari a răsăritului, strigînd norodul la fiește care cuvînt: Amin. Care nu putem arătă ce huet era în biserică de strigarea norodului, arătînd înlăuntru oricine ar numi, oricine ar îndemna, ori bani ar lua, ori la slujbă ar merge, afurisit să fie în veci».

Din experiența trecută, însă, mitropolitul știa că și un astfel de act se putea anula de către Patriarhia din Constantinopol, la intervenția oricărui domnitor. De aceea a dat și el un document separat, întocmit împreună «cu toți episcopii și egumenii, afurisind pe cei care ar fi urmărit reintroducerea acestui impozit. La cetirea acestui document, poporul a strigat «earăși Amin. Și așa sfîrșind de cetit au intrat cu sfintele daruri în altar» [3]).

Documentul pentru desființarea văcăritului are data de 1 martie 1757 și poartă semnăturile domnitorului, mitropolitului, episcopilor și a 41 de boieri. Cu toții au fost de acord ca «să nu mai fie niciodată această... urîtă dajde a văcăritului... fiind o rea pricinuitoare de mare stingere și stricăciune tuturor de obște» [4]). Totodată se atrăgea atenția și domnitorilor următori ca «să nu se apropie nici cu gîndul către stricarea acestei bune hotărîri, ca să nu se încarce asupra lor acest mare păcat, lacrămile și suspinul săracilor, nici să se împărtășească cu acel înfricoșat blăstăm» [5]).

Toți cronicarii moldoveni, care au consemnat evenimentele de la mijlocul sec. al XVIII-lea, recunosc rolul hotărîtor avut de Mitropolitul Iacov I Putneanul, la desființarea văcăritului [6]). Mitropolitul a depus toate eforturile ca să se pună capăt acestui

---

1) N. Canta, în *Let.* III, p. 188.
2) Enachi Kogălniceanu, în *Let.* III, p. 230.
3) Ibidem.
4) Mihail Kogălniceanu, în *Arhiva Românească* (1860), t. I, p. 58 și urm.
5) Ibidem.
6) Vezi și Manolache Drăghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani*, Iași, 1857, t. II, p. 25.

jaf public, căci, după cum scrie cronicarul Enachi Kogălniceanu, se «împlinea și de la cine nici nu mai avea vreo vită» pînă și «văduva cea mai săracă, lipsită de toată hrana de toate zilele, plătea văcăritul la cislă cu satul... găsindu-se trecută de izvod cu vreo vită» [1]). Episcopul Melchisedek afirmă că Mitropolitului Iacov I, care «a afurisit văcăritul... i-a rămas spre pomenire în țară acest stih popular: Iacov Mitropolitul, ce a legat văcăritul» [2]).

Dacă desființarea acestui impozit a însemnat o ușurare evidentă pentru populația Moldovei, în schimb, pentru domnitorii fanarioți și membrii aparatului lor de stat, a însemnat o lovitură fiindcă și-au văzut reduse posibilitățile de îmbogățire. De aceea, chiar urmașul lui Constantin Racoviță, Scarlat Ghica, numit domnitor după două săptămîni de la desființarea văcăritului, adică la 14 martie, a voit să-l reintroducă. În acest sens s-a adresat mitropolitului solicitîndu-i dezlegarea, dar el s-a opus cu toată energia acestei cereri nelegiuite, deși i s-a adus, după cum era și de așteptat, dezlegarea patriarhului de Constantinopol [3]). Iacov I a preferat să spună domnitorului și agenților săi următoarele: «na luați și mitropolia și cîrja și faceți ce știți decît să fac un lucru ce eu singur cu atîtea blăstămuri l-am legat» [4]). «Acest domn și cu miniștrii» săi — scrie Enache Kogălniceanu — «apucase pe părintele mitropolitul cu fel de fel de cuvinte dulci și cu multă giuruință că doar îl vor putea întoarce să dezlege văcăritul; dar în zadar s-au ostenit, că nimic n-au folosit, că le-au răspuns că știința sa nu poate face una ca aceasta ca să-l dezlege, rugîndu-se să nu-l silească mai mult, arătîndu-le mitropolia și cîrja zicîndu-le: luați și faceți ce știți. Și văzînd că n-or isprăvi nimic s-au lăsat de această socoteală» [5]).

Nereușind să-l convingă pe mitropolit ca să-și calce jurămîntul, domnitorul a plătit un număr de pungi de bani la Constantinopol și a obținut un firman, în care se prevedea că este obligat să încaseze văcăritul. Cronicarul Nicolae Canta a scris că acest domnitor, procedînd astfel, a încălcat «datoria legii creștinești», dar «s-au cunoscut că n-au fost voia lui Dumnezeu să treacă ruga și lacrămile lui Iacov mitropolitul și ale altor arhierei», deoarece tocmai cînd terminase toate pregătirile pentru încasarea văcăritului «i-au și sosit mazilia» [6]).

Atitudinea dîrză și cinstită a Mitropolitului Iacov I i-a uimit pe contemporanii neobișnuiți să aibă de a face cu astfel de oameni, cînd este știut că în această vreme se putea cumpăra orice conștiință. Mitropolitul știa că vitele erau singura avere de care puteau dispune țăranii. Cu ele munceau pentru agonisirea traiului lor chinuit, iar impozitul care-i lăsa fără ele fusese urît și blestemat de toți. De asemenea el nu putea

---

1) Ibidem.
2) *Cronica Hușilor și a episcopiei cu asemenea numire*, București, 1869, pp. 77-8.
3) Manolache Drăghici, loc. cit.
4) Episcopul Melchisedek, op. cit., p. 78.
5) *Let.* III, p. 232.
6) Nicolae Canta, în *Let*, III, p. 188.

uita bucuria mulțimii îngrămădită în biserică, la 1 martie 1757, cînd a fost înștiințată de măsura luată. Iacov I avea idei clare despre misiunea lui de păstor al unei țări, își iubea poporul și știa să-și respecte cuvîntul și jurămintele.

La 7 august 1758 a fost numit domnitor al Moldovei Ioan Teodor Calimachi, care a venit în țară înconjurat de un mare număr de fanarioți, înglodați în datorii, dar și sărăcia locuitorilor era atît de mare încît nici un boier de țară nu voia să primească postul de mare vistiernic. În plus, cu puține zile înainte de sosirea în Iași a noului domnitor, țara fusese prădată strașnic de tătari timp de două săptămîni[1]). Căutînd totuși, un mijloc ca să poată scoate din țară banii de care spuneau că au nevoie, domnitorul și cu agenții săi s-au gîndit să reintroducă văcăritul. Pentru a reuși în această acțiune a lor și-au dat toată silința să-l convingă pe Mitropolit ca să dezlege blestemul. Se părea însă că el nu trăia în această lume coruptă, fără de caracter, fără nici o conduită morală și fără suflet, care nu se impresiona de suferințele celor mulți. Și pentru aceasta și pentru că blestemase sobornicește, în fața poporului necăjit, pe toți acei care ar fi voit să reintroducă văcăritul, Iacov I nu putea accepta propunerea lor. Sufletul său cinstit nu se putea «juca cu asemenea chemări ale puterii dumnezeești pedepsitoare»[2]) și de aceea s-a împotrivit cu cea mai mare energie.

În fața opoziției mitropolitului, iubit de mase și care oricînd ar fi putut răscula din nou țăranii și chiar pe locuitorii capitalei, domnitorul și boierii s-au gîndit să-l izoleze. Nu l-au mai chemat la curte, nu i-au mai cerut sfaturile și au început să facă presiuni asupra lui ca să demisioneze[3]). Ioan Teodor Calimachi avea un frate, Gavril mitropolit al Salonicului. Pe acesta s-a gîndit să-l numească mitropolit al Moldovei, sperînd că el va dezlega blestemul pus asupra văcăritului. Curtea nu îndrăznea însă, de teama maselor populare, ca să-l forțeze pe Iacov I să-și dea demisia. Dar după multe insistențe, fiind pus în alternativa aprobării reintroducerii văcăritului și a demisiei, el a preferat-o pe aceasta din urmă. Cînd a plecat din Iași, cum scrie cronicarul, «și-au luat ziua bună de la domn și de la toți... boerii pămînteni, cerîndu-și iertăciune de la toți, rugîndu-se ca să nu-l uite, zicîndu-le: iată că m-am lepădat și de mitropolie, și de cinste, și de toate ale acestei lumi, numai focul jurămîntului să nu-l iau în cap și în suflet, și socotiți că sîntem musafiri acestei lumi, și în ceea lume avem a trăi și a răspunde la toate faptele noastre și fiți sănătoși. Zicu că mulți — scrie cronicarul Enache Kogălniceanu — din boieri și din giupînese au fost plîngînd»[4]). Astfel a fost obligat să părăsească scaunul mitropolitan Iacov I Putneanul, în anul 1760, în floarea vîrstei, mult regretat de credincioșii pe care-i păstorise timp de zece ani. El s-a retras

---

1) N. Iorga *Prădăciunea tătarilor de la 1758 după un nou document*, în Revista istorică, II (1916), nr. 1, p. 26.
2) Idem, *Documentele Calimachi*, t. I, București, 1902, p. CXI.
3) Enachi Kogălniceanu, în *Let.* III, p. 239.
4) Ibidem, pp. 241-2.

la Mănăstirea Putna, în ctitoria lui Ștefan cel Mare, pe care o salvase de la totală ruină.

Pentru a îndepărta atenția lumii de la cauzele adevărate ale acestei demisii, domnitorul a susținut că mitropolitul era «de a pururea cu necontenite și adesea patimi de boală» și că el însuși ar fi dorit să-și petreacă restul zilelor în «liniște, fără tulburare și fără valurile lumii aceștii trecătoare și deșarte». Pentru strădania lui de «atîta vreme» i-a acordat, ca ajutor, șase oameni scutiți de toate impozitele și a aprobat ca la Mănăstirea Putna să fie numiți ca egumeni numai persoane pe care le-ar fi indicat el că sînt vrednice[1]).

5. — *Alte preocupări de ordin social și politic ale mitropolitului Iacov I Putneanul.* Ca episcop de Rădăuți, Iacov Putneanul a participat, la 1 iunie 1749, împreună cu ceilalți ierarhi ai țării, la adunarea de la Trei Ierarhi, care a hotărît desființarea veciniei. El a crezut sincer că prin această măsură, luată de Constantin Mavrocordat, se va îmbunătăți soarta țărănimii[2]).

La 1 august 1755 domnitorul Matei Ghica face cunoscut că Mitropolitul i-a arătat că în Moldova se obișnuia ca «atît partea politicească cît și partea bisericească» să angajeze slugi, păstori etc., cu simbrie, dar «fără scrisoare», din care cauză, cînd se iveau neînțelegeri între părți, judecătorii erau puși în situația de a nu putea da o hotărîre, din lipsă de probe. De aceea, de multe ori judecătorii erau nevoiți să facă uz de cărțile de blestem și jurămîntul părților. Astfel, după cum raporta mitropolitul, «pe toate zilele pier multe suflete după cum se văd, că ținterimurile bisericilor se află pline tot de oameni afurisiți, căci unii pentru sărăcie, iar alții neștiind ce este jurămîntul, îndrăznesc de giură și așa unii de la alții se îndeamnă a plini acel păcat al jurămîntului, care este lepădare de Dumnezeu». Ca să curme o astfel de situație, extrem de dăunătoare bisericii, domnitorul, la sfatul mitropolitului, a hotărît ca toate angajările de personal să se facă «cu zapis», în fața a 2-3 martori, pentru ca în felul acesta să nu mai fie nevoie de jurăminte și cărți de blestem, care duceau la «pierderea cea de suflete». Instanțele de judecată au fost avertizate ca să nu mai ia în considerare asemenea plîngeri dacă nu se aduceau acte scrise[3]).

Pentru a curma o stare dăunătoare sănătății publice din orașul Botoșani, mitropolitul, a întărit, la 25 septembrie 1755, catastihul breslei de ciocli. Acestora le-a fixat ca obligație înmormîntarea «oamenilor celor pristăviți, atît a orășenilor cît și a celor străini și săraci și pieriți, carii pînă acum ședeau morți cu săptămînile de se împuția neavînd cine îngropa oasele lor»[4]).

La 14 septembrie 1758 o grea cumpănă s-a abătut asupra Moldovei. Tătarii au jefuit și ars satele și orașele țării, pînă la Galați și Focșani. Din cele 18 ținuturi, 11 au fost complet distruse.

---

1) N. Iorga, op. cit., pp. 427-9.

2) I. Minea, *Reforma lui Constantin Mavrocordat,* în Cercetări istorice, II-III, pp. 214-5.

3) *Uricarul,* t. I, pp. 170-2.

4) Eugen Pavlescu, *Economia breslelor din Moldova,* București, 1939, pp. 282-283.

Tătarii bucegeni s-au dedat la acest jaf fiindcă fanarioţii Vidali şi Rizu, caimacamii lui Ioan Teodor Calimachi ,care nu sosise în ţară, au refuzat să le dea plocoanele obişnuite[1]). Ei n-au luat nici o măsură împotriva tătarilor prădalnici. Văzînd această nenorocire abătută asupra ţării şi incapacitatea celor puşi în fruntea treburilor publice de a face faţă situaţiei, Mitropolitul Iacov I a iniţiat o acţiune de salvare. În numele său, al episcopilor, al cîtorva egumeni aflaţi în Iaşi şi al unor boieri, a înaintat o plîngere «sultanilor» din Buceag, în care arăta că nu pricepe de ce jefuiesc şi distrug Moldova, de ce robesc şi ard fîneţile, ariile cu cereale, satele şi tîrgurile. După ce le-a expus situaţia în care a ajuns ţara din cauza lor, mitropolitul le atrăgea atenţia că datorită relaţiilor prieteneşti anterioare moldovenii se aşteptau să fie apăraţi de tătarii bucegeni, nu jefuiţi şi omorîţi. În concluzie îi ruga să înceteze imediat distrugerea ţării şi uciderea populaţiei[2]). Acesta este unul din rarele acte de cugetare patriotică ale unui ierarh romîn, care, în faţa unei astfel de primejdii, nu s-a gîndit să fugă din ţară. Din scrisoarea lui se vede durerea pentru cei mulţi, care sufereau de pe urma incapacităţii oamenilor puşi să-i guverneze.

Mitropolitul Iacov I a avut şi o deosebită activitate administrativă în eparhia sa. În primul rînd a plătit datoriile mitropoliei făcute de predecesorul său[3]). Chiar domnitorul Ioan Teodor Calimachi a recunoscut că Iacov I, în tot timpul păstoririi sale, a avut grija poporului şi a mitropoliei, pe care a înfrumuseţat-o «atît înlăuntru, cît şi pe afară, cu de toate cele ce s-au căzut, după cum se vede, sporind şi adăogînd şi cele ce n-au fost, şi mai vîrtos scoţind-o de supt jugul cel greu al datoriilor, întru care încăpuse den oarecari întîmplări». Domnitorul a fost nevoit să admită că mitropolitul îşi servise ţara «cu credinţă şi cu dreptate şi cu toată smerenia şi blîndeţile»[4]), deşi avusese cu el grave neînţelegeri.

Mitropolitul Iacov I Putneanul a construit şi o locuinţă pentru mitropolit[5]).

6. — *Lupta mitropolitului Iacov I Putneanul împotriva tendinţelor de grecizare a bisericii moldoveneşti.* Constantin Mavrocordat, revenit pe tronul Moldovei, în septembrie 1741, a făcut un act de autoritate, neobişnuit, impunînd ca mitropolit al Moldovei pe grecul Nechifor, fost dascăl în casa domnească[6]), şi care, în acest scop, fusese călugărit la Neamţ[7]).

Enervarea populaţiei moldoveneşti, care a văzut în fruntea bisericii un grec, era pe deplin justificată. Pînă acum eparhiile rămăseseră singurele instituţii în care fanarioţii nu putuseră pă-

---

1) N. Iorga, *Prădăciunea tătarilor de la 1758*, p. 26.

2) Tudor Pamfile, *Prada tătarilor din toa nna anului 1753*, în Miron Costin, revistă de cercetări şi mărturii istorice, an. IV, nr. 1 (1916), pp. 190-1.

3) N. Iorga, *Documentele Calimachi*, t. I, p. CXIII.

4) Ibidem, pp. 427-9.

5) C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei şi Sucevei şi a catedralei mitropolitane din Iaşi*, Bucureşti, 1888, p. XLVIII.

6) N. Iorga, *Istoria învăţămîntului romînesc*, Bucureşti, 1928, p. 76.

7) Idem, *Istoria bisericii romîneşti*, ed. II, t. II. p. 85.

trunde. Numirea lui Nechifor, ca mitropolit, amenința și această poziție. Odată ce fanarioții ar fi ocupat scaunele eparhiilor, puteau amenința grav ultimele centre de cultură națională. În jurul anului 1749, împotriva mitropolitului Nechifor, care era prea bătrîn ca să-și poată îndeplini în mod normal funcția, s-a alcătuit un fel de coaliție. Membrii acestea îl acuzau că nu și-a respectat angajamentul luat la alegere că nu va încerca să impună greci în fruntea eparhiilor moldovenești. Coaliția boierilor, episcopilor și a egumenilor mănăstirilor neînchinate a reușit să impună demisia mitropolitului Nechifor și alegerea, în scaunul vacant, a lui Iacov Putneanul. Noul mitropolit, ca să curme amenințarea infiltrării grecilor în fruntea bisericii moldovenești, a convocat, la 1 ianuarie 1752, un sobor special, la care au participat episcopii și egumenii mănăstirilor neînchinate. Participanții la sobor au arătat că fiecare țară are obiceiurile ei, care trebuiesc respectate. Ca atare au susținut just că, în Moldova, de la întemeierea statului, se aleseseră mitropoliți și episcopi numai dintre pămînteni. Acest obicei fusese respectat pînă la venirea lui Nechifor în scaunul metropolitan. Dar și atunci s-a hotărît ca să nu mai fie aleși mitropoliți sau episcopi dintre streini și chiar Nechifor și-a însușit această doleanță a pămîntenilor. Soborul a discutat purtările necorespunzătoare ale fostului mitropolit, care, pentru o sumă apreciabilă de bani, voise să impună, după retragerea sa, ca mitropolit, un alt grec. Participanții la soborul din 1 ianuarie 1752 au hotărît respectarea întru totul a obiceiului pămîntului referitor la alegerea mitropolitului și episcopilor. «Datori să fie atît soborul bisericesc cît și cel politicesc, de la mare pînă la mic, ca să stea cu toții ajutor dreptății și obiceiului țării..., să nu îngăduie nici să primească pe un călcătoriu ca acela» [1]).

Astfel, mitropolia Moldovei a scăpat de pericolul de a fi acaparată de fanarioți, deși ei puseseră stăpînire pe mitropolia Țării Romînești. Încercarea reprezentanților mănăstirilor oltene de a se opune acestei cotropiri a fost înfrîntă, pe cînd a mănăstirilor bucovinene libere a fost încununată de succes, reușind să mențină pentru moldoveni scaunele eparhiilor [2]).

7. — *Mitropolitul Iacov Putneanul și învățămîntul public din Moldova.* La mijlocul sec. al XVIII-lea constantăm, în Moldova, serioase preocupări cu privire la învățămînt. În această direcție Constantin Mavrocordat și Mitropolitul Nechifor au colaborat în deplină înțelegere. Ei au transformat biserica Sf. Nicolae domnesc în școală, unde au fost aduși preoții neștiutori de carte [3]). În anul 1749 s-a luat măsura neașteptată de a se aduce la bisericile Sf. Nicolae, Sf. Vineri și Sf. Sava din Iași, copiii «prostimei», trecuți de vîrsta de 3 ani și puși să învețe catehismul [4]).

După hrisovul din 25 decembrie 1747, pe lîngă școala din Iași, la care funcționau profesori de elină, greacă, slavonă și ro-

---

1) C. Erbiceanu, op. cit., pp. 24-6.
2) N. Iorga, op. cit., pp. 90-1.
3) Enachi Kogălniceanu, în *Let.* III, p. 213.
4) N. Iorga, *Istoria învățămîntului*, p. 76.

mînă, s-a dispus ca să se înfiinţeze cîte o şcoală pe lîngă fiecare episcopie, cu profesori de limba slavă şi romînească. Profesorii din Iaşi erau inspectaţi de mitropolit iar ceilalţi de episcopi. Lefile profesorilor aveau să se plătească dintr-o contribuţie a preoţilor şi diaconilor. Hrisovul acesta a fost subscris şi de Iacov Putneanul, ca episcop de Rădăuţi [1]).

Opera începută în timpul păstoririi mitropolitului Nechifor a fost continuată cu mai mult avînt de către Mitropolitul Iacov Putneanul, cu toate greutăţile întîmpinate. El a fost preocupat de şcolarizarea unui număr cît mai mare de copii, dar pentru aceasta trebuiau manuale şcolare, în limba romînă. După anul 1699 se pare că a circulat în Moldova «bucoavna» tipărită la Alba Iulia şi reeditată în anul 1744 [2]). Pentru a-şi putea pune în aplicare planul mitropolitul a redactat şi tipărit, în anul 1755, un abecedar în limba romînă. Abecedarul are următorul titlu: «Bucvar sau începere de învăţătură celor ce vor să înveţe carte cu slove slavoneşti, ce s-au tipărit acum întăi, cu porunca preosfinţitului Mitropolit al Moldovei Kir Iacov, în sfînta Mitropolie, în Iaşi, leat 7263 (1755) [3]).

În prefaţa abecedarului mitropolitul se adresează părinţilor şi tutorilor, pe care caută să-i convingă că învăţătura în copilărie înseamnă «începerea înţelepciunii». Referindu-se la starea învăţămîntului pentru copii, care era ca şi inexistent, scrie următoarele, în aceeaşi prefaţă: «Care văzînd noi lipsiţi copiii de hrana ce li se cădea, bolind cu inima de nenorocirea învăţăturii lor, am dat în tipar această cărţulie, începînd de la azbuchi, cu toată orînduiala». În încheiere mitropolitul face un apel la părinţi, ca să nu lipsească pe copii «de hrana cea sufletească», de «povăţuirea cea bună» [4]).

Abecedarul mitropolitului Iacov I a umplut un gol mult resimţit în literatura didactică din Moldova, în care circulau şi se foloseau, pe o scară întinsă, abecedare greceşti [5]). Este foarte interesant faptul că abecedarul tipărit la Iaşi, împreună cu cel de la Rîmnic, a circulat şi în Transilvania [6]), iar «bucvariul» tipărit la Viena în 1771, nu este de cît o reeditare amplificată a abecedarului întocmit de mitropolitul Iacov I, ceea ce arată superioritatea lui faţă de abecedarele similare.

Prin vorbă şi scris Mitropolitul Iacov I a îndemnat consecvent părinţii să-şi dea copiii la învăţătură. «Nu poate să fie mai fericit omul», scrie el în prefaţa cărţii intitulată «Cereasca Floare», tipărită în 1756, de cît atunci cînd îşi vede «copiii lui rînduiţi spre procopseala învăţăturii». El considera învăţătura ca «lumina trupului», care ducea la o «înălţare a firii omeneşti». Prefaţa acestei cărţi este una din cele mai convingătoare pledoarii cunoscută

---

1) *Uricarul*, t. I, pp. 58-64.
2) I. Bianu şi Nerva Hodoş, *Bibliografia romînească veche*, t. IV, p. 209.
3) Ibidem, t. II, pp. 130-1.
4) Ibidem, p. 132.
5) A. D. Xenopol şi C. Erbiceanu, *Serbarea şcolară de la Iaşi*, Iaşi, 1885, p. 351.
6) Analele Academiei Romîne, mem. secţ. lit., s. II, t. XXXVIII (1915-1916), pp. 29-30.

istoriei noastre, pentru convingerea părinților de a-și da copiii la învățătură. Referindu-se la starea învățământului din Moldova, mitropolitul o aprecia ca «adormită întru întunericul lenevirei» [1]).

Din prefața acestei cărți se observă marele rol pe care îl atribuia mitropolitul învățăturii.

Mitropolitul Iacov I, împreună cu Kritias, marele eclesiarh al bisericii din Constantinopol, a făcut domnitorului Ioan Calimachi un raport asupra stării școlilor din Moldova. Ei s-au declarat foarte nemulțumiți de starea școlilor din Iași. Școala grecească se afla într-o stare proastă, cu o frecvență școlară foarte fluctuantă. Mitropolitul, împreună cu Kritias, presupunea că decăderea școlii publice se datora și faptului că se înmulțiseră școlile particulare ai căror profesori, prin «bîrfelile lor», compromiteau reputația celor de la școala domnească. De aceea au propus, pe lîngă desființarea acestor școli, și examinarea profesorilor particulari de către «dascălul cel mare de la școala domnească». Totodată și-au manifestat speranța că se va putea îndrepta situația școlilor publice prin introducerea unei frecvențe obligatorii de șase ani [2]).

Cu această ocazie mitropolitul a făcut cunoscut domnitorului că la Mănăstirea Putna funcționa de mai mult timp o școală romînească, cu un dascăl bun, în jurul căruia s-au strîns mulți ucenici. Acestui dascăl i s-a fixat chiar un salariu anual din fondul școalelor. La propunerea mitropolitului a fost ridicat salariul profesorului de limba romînească de la școala din Iași, de la 10 lei la 15 lei pe lună [3]).

După ce s-a retras din scaunul mitropolitan Iacov I a încercat și reușit chiar, să dezvolte acest așezămînt cultural din mănăstirea «vechiului Ștefan voevod», căutînd să imite Academia teologică din Chiev. Vartolomei Măzăreanu, diplomat al Academiei din Chiev, la 15 ianuarie 1774, arăta că fostul mitropolit, de care ascultau cu toții, era «mare iubitor de știință theologhicească». De aceea «a deschis în chiliile de la obștejitia Putnii o Academie duhovnicească, aidoma după chipul celeia de la Chievul Ucrainiților». În «Academia» de la Putna, care funcționa în anul 1774, se preda: ceaslovul, psaltirea, «catehismul moldovenesc i rusăsc, alcătuirea scrisorilor moldovenește, gramatica, geografia, retorica, piatra scandalei, epistolia arhiepiscopului Evghenie», istoria bisericii după Evsevie, «scurta theologie platonească» și psaltichia cu renumitul dascăl grec Ilarion din Patmos [4]).

---

1) Această prefață a fost publicată de C. Erbiceanu în lucrarea: *Cronicarii greci care au scris despre romîni în epoca fanariotă*, București, 1888, p. XVII.

2) N. Iorga, *Istoria literaturii romîne în sec. XVIII*, t. I, București, 1901, pp. 451-2.

3) V. A. Urechia, *Istoria școalelor*, t. I, București, 1892, p. 26.

4) Pr. Prof. P. Rezuș, *În legătură cu Academia duhovnicească de la Mănăstirea Putna*, în Revista Mitropolia Moldovei și Sucevei, an. XXXI, (1955) nr. 9, p. 498. La p. 497 susține că această instituție de învățămînt ar fi fost înființată de Vartolomei Măzăreanul. Dar, acesta, arată clar, în scrisoarea citată, că noua instituție de învățămînt de la Mănăstirea Putna este, opera mitropolitului Iacov I Putneanul. Vezi și V. A. Urechia, *Arhimandritul Vartolomei Măzăreanul (1720-1780)*, București, 1889, pp. 26-7, nota 2.

Astfel, se poate afirma că, în prima decadă a celei de a doua jumătăţi a sec. al XVIII-lea, putnenii, prin Mitropolitul Iacov I, au reuşit să redeştepte interesul pentru învăţătura înaltă de carte romînească. Iacov I a fost, prin urmare, iniţiatorul unei mişcări culturale şi de reînoire sufletească, care a lăsat urme adînci în viaţa poporului nostru.

8. *Tiparul şi traducerile de cărţi în limba romînă făcute de către şi în timpul Mitropolitului Iacov I Putneanul.* În sec. al XVIII-lea formele de cultură streină, mai ales greceşti, s-au infiltrat tot mai mult în rîndurile păturii conducătoare din statele romîneşti. Mai ales după instaurarea domniilor fanariote a crescut presiunea pentru înlocuirea limbii romîneşti cu limba greacă, în biserică, şcoli şi instituţiile publice. Mitropolitul Nechifor, împreună cu tipograful Duca Sotirovici din Tasos, a tipărit un mare număr de cărţi bisericeşti în limba greacă. Mitropolia nu avea tipografia sa, exista însă una la Episcopia de Rădăuţi, înfiinţată de Episcopul Varlaam. Aici a tipărit, în anul 1745, Iacov Putneanul, cu «toată cheltuiala» sa o liturghie slavo-romînă[1]). După ce a fost ales mitropolit a mutat la Iaşi tipografia episcopiei de Rădăuţi, împreună cu lucrătorii[2]), fiind sigur că va fi mai de folos lucrînd sub ochii săi.

Activitatea literară religioasă, în prima jumătate a sec. al XVIII-lea, a fost foarte redusă. Mitropoliţii şi episcopii din această vreme nu s-au preocupat de «dezvoltarea culturii naţionale» prin «îmbogăţirea tipăriturilor şi limpezirea limbii»[3]). Ei s-au lovit mereu de preocuparea fanarioţilor de a face din ţările noastre adevărate centre de cultură grecească. Cu instalarea lui Iacov I în fruntea bisericii moldoveneşti s-au pus bazele unei noi direcţii de dezvoltare a culturii şi limbii naţionale. Datorită lui s-au putut tipări, în limba romînă, un număr însemnat de cărţi, indispensabile bisericii şi şcolii.

Între anii 1750-1760, cu toate schimbările de domnitori, frămîntările interne, jaful tătarilor, în Moldova a apărut un mare număr de cărţi în limba romînă, în cea mai mare parte traduse sau scrise de mitropolit, cu prefeţe întinse, pline de idei şi sfaturi sănătoase. Cu unele excepţii, cele mai multe din aceste cărţi, au fost tipărite cu cheltuiala mitropolitului. El a tipărit, în anul 1751, în tipografia lui Duca Sotirovici, cartea intitulată: «Sinopsis adică adunare a celor şapte taine şi a celor şapte laude a sfintei biserici şi canoane din sfînta pravilă, ce sînt trebuincioase la taina duhovniciei». În prefaţă, mitropolitul se adresează preoţilor atrăgîndu-le atenţia că dacă vor ceti cartea se vor putea îndestula cu «lumina cunoştinţei» şi-şi vor putea ajuta credincioşii. «Iară de veţi fi şi cu aceasta aşa de nesimţitori cît să nu vă puteţi dumiri, nici să vă puteţi îndrepta... atunce se va cunoaşte că nu vreţi să vă nevoiţi pentru dragostea lui Hristos, pentru întemeierea bisericii, pentru folosul creştinilor şi pentru cinstea voastră»[4]). În anul următor mitropolitul a tipărit, cu

---

1) N. Iorga, *Istoria bisericii*, t. II, p. 88.
2) Dimitrie Dan, *Cronica episcopiei de Rădăuţi*, p. 114.
3) N. Iorga, *Istoria literaturii romîne în sec. XVIII*, t. I, p. 530.
4) *Bibliografia romînească veche*, t. II, p. 119.

cheltuiala sa, tot în tipografia lui Sotirovici, cartea intitulată *Tîrnosanie*, pe care o tradusese din limba greacă [1]).

Se pare că tipografia Mitropoliei a început să funcționeze de abia în anul 1753, an în care mitropolitul a tipărit un Penticostar. Lucrarea a fost executată de un meșter tipograf ardelean, Ioan Simionovici [2]), adus se pare special de mitropolit. În prefață mitropolitul arată că, deși se afla în fruntea bisericii, totuși, și-a dat interesul pentru dezvoltarea tipografiei ca să poată pune la dispoziția preoților «multe feluri de cărți trebuincioasă... uitînd toate necazurile ce se întîmplează și nepuind la socoteală cheltuiala» [3]).

Bisericile se resimțeau mult din cauza lipsei de cărți în limba romînă. De aceea în anul 1754 a apărut, tot cu cheltuiala mitropolitului, un Molitvenic. Pe foaia de titlu se consemnează că a fost tipărit «în Sfînta Mitropolie, în Iași» [4]). În anul următor s-a tipărit un Antologhion, care cuprindea «toată slujba praznicilor dumnezeești și a tuturor sfinților peste tot anul». În prefață mitropolitul arată lipsa cărților necesare cultului în limba romînă, iar cele în alte limbi erau nefolositoare fiindcă «citeții nu înțelegeau ce citescu» [5]). Pe lîngă Abecedar, în anul 1755, mitropolitul a tipărit, «cu toată cheltuiala sa», o carte intitulată «Alfavita sufletească pentru folosul de obște» [6]). De asemenea, tot cu cheltuiala sa, în anul 1756, s-au tipărit două lucrări de mare însemnătate și valoare pentru educarea poporului și pentru biserică. Prima, cea mai demnă de reținut, dintre toate tipăriturile moldovenești ale timpului, are titlul de «Cereasca Floare» și a doua este Apostolul [7]).

«Sinopsis, adică adunare de multe învățături», este o lucrare nouă, alcătuită de mitropolit «din multe scripturi», «de pe altă limbă» și a fost tipărită cu toată cheltuiala sa, în anul 1757. Cartea cuprinde sfaturi adresate preoților despre felul cum trebuie oficiată liturghia, cum să combată superstițiile. În încheierea prefeței Iacov I a adresat un nou apel părinților ca să-și dea copiii «la carte» [8]).

Din îndemnul mitropolitului s-a tipărit în anul 1757 și «Psaltirea prea fericitului prooroc și împărat David, cu molitve la toate catismele și cu cîntările lui Moisi. Cu psalmi aleși și cu pripealele lor. Cu pashalie și cu al doilea paraclis al Precistei» [9]).

După cum s-a amintit, anul 1758, a fost un an de grea cumpănă pentru Moldova, jefuită și distrusă de tătari. Din cauza aceasta nici tipografia mitropoliei n-a lucrat. În anul următor mitropolitul a tipărit lucrarea intitulată «Despre lemnul Sfintei

---

1) Ibidem, p. 121.
2) Ibidem, p. 123.
3) Ibidem, p. 125.
4) Ibidem, p. 126.
5) Ibidem, p. 129.
6) Ibidem, t. IV, p. 73.
7) Ibidem, t. II, p. 132.
8) Ibidem, p. 141.
9) Ibidem, p. 141-142.

Cruci»[1]) şi o liturghie[2]). De la el ni s-a păstrat şi o pastorală tipărită, care poartă data de 28 august 1752»[3]).

Mitropolitul Iacov I Putneanul n-a reuşit să tipărească, în timpul scurtei sale păstoriri, toate cărţile cu care voia să doteze bisericile din Moldova. Astfel, din însărcinarea sa, Evloghie «dascălul slovenesc», a tradus, din limba slavă, vieţile sfinţilor pe lunile septembrie, octombrie, martie, mai şi aprilie. Lucrarea forma un manuscris în cinci tomuri. Pe tomul care cuprinde vieţile sfinţilor pe luna septembrie se află următoarea însemnare: «Şi s-a scris de Gheorghe feciorul lui Evloghie această carte, septemvrie. Şi s-a tălmăcit de Evloghie monahul, dascăl slovenesc, din porunca Sf. Sale preosfinţitului Iacov, mitropolit Moldovei, la velet 7266 (1755)[4]). Pe manuscrisul care cuprinde vieţile sfinţilor pe luna mai se află următoarea însemnare: «care s-au tălmăcit de Evloghie dascăl slovenesc, de pe limba slovenească, la velet 7268 (1760), însă cu osîrdia şi cu toată cheltuiala a preosfinţitului mitropolit al Moldovei Kir Iacov. Şi s-a scris de Gheorghe, fiul lui Evloghie dascăl. În luna lui mart în 7 zile s-au sfîrşit de scris»[5]). Tot din porunca mitropolitului, ieromonahul Natanail Dreţeanul a scris, după documentaţia existentă, un nou pomelnic al mănăstirii Putna. Mitropolitul i-a scris o prefaţă intitulată: «Cuvînt către părinţii sfintei mănăstiri a Putnei»[6]).

Mitropolitul Iacov I a întocmit primul pomelnic al mitropoliţilor Moldovei, după documentele mitropoliei şi informaţiunile pe care le-a putut culege. Evident că pentru vremea lui, şi cu datele pe care le-a avut, n-a putut da o lucrare mai completă. În prefaţa intitulată «Cuvînt către preosfinţiţii mitropoliţi», se adresează celor care aveau să-i urmeze în fruntea bisericii moldoveneşti. Între altele scrie că el s-a «nevoit nu numai la politicile cele pămînteşti, carele ca umbra şi ca visul trec, ci şi la cele neputrede şi cereşti, unde iaste moştenirea omenească». El atrăgea în mod special atenţia asupra faptului că necunoaşterea adevărului aduce «toată pricina greşalei». Scrie că a fost dezolat cînd şi-a dat seama că în mitropolie nu se cunoştea numele ctitorilor, al domnitorilor şi nici chiar al mitropoliţilor. «Şi — scria el — am aflat pustiit şi de tot părăsit obiceiul pomenirilor, şi nici numele lor scris nicăierea». Acest lucru l-a considerat «necuvios», ca o «rea nepurtare de grijă»[7]).

Publicarea de cărţi bisericeşti în limba romînă, după imboldul dat de Iacov I, a continuat şi după demisia sa. Mănăstirea Putna, după retragerea lui Iacov I din fruntea Mitropoliei, a căpătat noi forţe. Unul din cei mai distinşi ucenici ai lui Iacov I a fost Vartolomei Măzăreanul, care i-a continuat activitatea culturală. În lucrarea sa, intitulată «Orînduiala chipului celui mare îngeresc» se află următoarea însemnare: «Din osîrdia

---

1) Ibidem, p. 144.
2) Ibidem, p. 145.
3) Ibidem, t. IV, p. 72.
4) D. Dan, *Mănăstirea şi comuna Putna*, p. 81,
5) Ibidem, p. 82.
6) Ibidem, pp. 159-60.
7) C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei*, pp. L-LV.

preosfințitulul chiriu chir Iacov proin mitropolitul Moldovei, tălmăcit-am și am scris acest postrig schimnicesc în anul 1768 ianuarie. Vartolomei arhimandrit Putnei» [1]).

9. — *Refacerea Mănăstirii Putna de către mitopolitul Iacov I.* — Acest înalt ierarh și-a cîștigat un mare merit și o prețuire deosebită în ochii moldovenilor și pentru faptul că a salvat de la ruină Mănăstirea Putna. Ctitoria lui Ștefan cel Mare, din motive necunoscute astăzi, a fost dărîmată de domnitorul Vasile Lupu. El a încercat s-o reconstruiască, dar n-a avut timp. Ioan Neculce susține că «au zidit-o numai din temelie, din pămînt, pînă la ferestri... Și pe urmă au gătit mănăstirea Gheorghe Ștefan vodă, după ce au luat domnia, de este zidită precum se vede acum» [2]). Dar reconstruirea fostei ctitorii al lui Ștefan cel Mare s-a terminat de abia în anul 1662, de către Eustratie Dabija [3]). Prin urmare lucrările de refacere au durat circa opt ani.

Biserica mănăstirii Putna a avut, din nou, mult de suferit, în anul 1739, din cauza unui cutremur puternic. Vartolomei Măzăreanu, care a trăit după această dată în mănăstire, a scris că: «din întîmplările vremilor și a nepăcilor, iar mai mult și din nepurtarea de grija e egumenilor s-au învechit foarte, că biserica s-au descoperit, zidul au căzut mai tot, turnul de pe poartă s-au risipit mai tot, trapezăriile cele de piatră... erau așa de stricate, cît și copaci crescuse deasupra,... turnul cel de pus odoarele era descoperit, în scurt, toate cîte sînt în mănăstire erau stricate, atît, încît era un lucru de jele... Mai pe urmă s-au stricat și clopotul cel mai mare» dăruit de Ștefan cel Mare [4]).

La 2 ianuarie 1756 însuși Iacov I arăta că din cauză vechimii turnurile mănăstirii se dărîmaseră și chiar zidurile bisericii «erau aproape să se răsăpească». De aceea el a căutat «de iznoavă» s-o refacă. Pentru săvîrșirea unei asemenea lucrări a cheltuit toată «dreapta lui agonisită», pe care o adunase «cu osteneală și strădanie» încă «din copilărie» [5]). La această operă el a mai fost ajutat cu bani de către episcopii de Roman, Rădăuți, de cîțiva boieri [6]), și de domnitorul Const. Racoviță cu 1000 lei [7]). Iacov I a refăcut mai întîi biserica apoi a reconstruit, în anul 1757 zidul, din jurul mănăstirii, iar în anii următori trapezăriile. După ce s-a retras din scaunul mitropolitan, adică în anul 1760, cu banii săi, ai mănăstirii și cu ajutorul bănesei Maria, a acoperit biserica «cu acoperemînt foarte iscusit», iar în 1761 a prefăcut clopotul cel mare și a construit o cișmea în

---

1) V. A. Urechia, *Inscripții după manuscrise*, București, 1887, p. 10.
2) Letopisețul, ed. cit., pp. 25-6.
3) G. Balș, *Bisericile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea*, București, 1933, pp. 185-6.
4) V. A. Urechia, op. cit., p. 17.
5) *Uricarul*, t. XIV, p. 183.
6) D. Dan, op. cit., p. 48.
7) V. A. Urechia, op. cit., p. 17. Este regretabilă afirmația, nefondată documentar, a lui Dimitrie Dan, op. cit., p. 48, că mitropolitul Iacov I ar fi acoperit cheltuielile de restaurare ale mănăstirii Putna vînzînd odoarele scoase din mormîntul lui Ștefan cel Mare. Mitropolitul Iacov, impresionat de faptele mărețe ale lui Ștefan cel Mare, n-a putut fi capabil de un act atît de grav. De aceea afirmația lui D. Dan nu merită a fi luată în considerare.

incinta mănăstirii [1]). În încheierea lucrării intitulată «Istorie pentru sfînta mănăstire Putna», Vartolomei Măzăreanul, impresionat de reușita acestei reconstrucții, a scris admirativ: «Fericit ești Iacove că te-ai învrednicit a fi al doilea ctitor după fericitul Ștefan voievod cel viteaz și milostiv» [2]).

Este aproape sigur că astăzi, la Mănăstirea Putna, după atîtea restaurări, nu se mai distinge biserica lui Ștefan cel Mare. Se poate afirma că biserica mănăstirii Putna, așa cum o avem astăzi, este o reconstrucție a mitropolitului Iacov Putneanul, care a menținut, pe cît a fost posibil, o parte din elementele arhitectonice ale veacului al XVII-lea [3]).

La 2 ianuarie 1756 mitropolitul a afirmat că Mănăstirea Putna «zidire a răposatului întru fericire domn Ștefan voevod, dintru început s-au cinstit a se numi cea mai întâi cap între alte domnești mănăstiri de țară» [4]). Călugării de la Putna au crezut că el, ca nou ctitor, ar fi intenționat să facă din mănăstire un metoh al mitropoliei. Iacov a protestat împotriva acestor zvonuri susținînd că un asemenea act ar duce la «răsipirea și pustiirea mănăstirii» și da ca exemplu starea deplorabilă în care ajunseseră mănăstirile închinate. Prin urmare, el, «ca un păzitoriu și apărătoriu lucrurilor bisericești», precum și datorită faptului că tot ce cîștigase cu «osteneală și strădanie», încă din copilărie, cheltuise pentru refacerea ei, a adunat «sobor de arhierei și egumeni, și cu bisericesc sfat de obștie», a hotărît ca Mănăstirea Putna «să fie slobodă în volnicia sa» și «singură stăpînitoare lucrurilor ei», să nu «fie închinată nicăiri» și să rămînă «tot slobodă și singură stăpînă pe rînduiala celor vechi ctitori». Documentul acesta a fost semnat, pe lîngă mitropolit, de toți episcopii și egumenii mănăstirilor Neamț, Secul, Agapia, Bisericani, Pîngărați, Moldovița, Humor, Voroneț, Slatina, Bistrița și Vizantia [5]).

Ca să ridice mai mult prestigiul mănăstirii Putna, la 20 martie 1757, Mitropolitul Iacov I a afirmat, în scris, că Ștefan cel Mare hotărîse ca această mănăstire să fie, «cea mai întâi, cap tuturor mănăstirilor pămîntului Moldovei, singură de sine stăpînitoare, nicăiere supusă». Referindu-se și la faptul că, încă de la întemeiere, Putna fusese «arhimandrie, avînd egumenii ei totdeauna protimisie a fi înălțați la stepena arhieriei, la sfintele episcopii a acestii patrii», și că au oficiat serviciile divine «cu nabederniță, cu cruce pe piept și cu cîrja arhimandrească», i-a întărit și el «acest așezămînt ctitoresc», acordînd vrednicului său ucenic, arhimandritul Vartolomei Măzăreanul, și privilegiul de a sluji «și cu arhimandrească mitră» [6]).

La intervenția mitropolitului domnitorul Ioan Teodor Calimachi a acordat mănăstirii Putna, anual, cîte 150 drobi de sare

---

1) V. A. Urechia. op. cit., pp. 17-8.
2) Ibidem, p. 19.
3) G. Balș, *Bisericile lui Ștefan cel Mare*, București, 1926, pp. 146-8.
4) *Uricarul*, t. XIV, p. 182.
5) Ibidem, pp. 184-185.
6) Ibidem, pp. 179-180. Privilegiu menținut și în timpul ocupației austriece (ibidem, pp. 180-1).

din ocna domnească, i-a întărit stăpînirea asupra braniștei, i-a scutit de orice impozite 11 pescari de la Galați, care prindeau pește pentru hrana călugărilor. De asemenea a mai dispus ca satele mănăstirii să fie apărate și nesupărate de toți globnicii și judecătorii, iar egumenului i s-a confirmat vechiul privilegiu de a judeca pe locuitorii din aceste sate, în afară de criminali și tîlhari. Tot Ioan Teodor Calimachi a mai acordat mănăstirii, ca venit, vama și mortasipia, care se încasa în ziua de tîrg din orașul Siret, precum și alte venituri și scutiri de impozite[1]).

După ce s-a retras definitiv la Mănăstirea Putna Iacov I a returnat clopotul cel mare[2]), și i-a dăruit, la 20 ianuarie 1763, o prisacă cu 800 de stupi, un «teașnic bun, nou și acoperit și o sută de știubeie deșerte pentru roi»[3]). În cei 18 ani pe care i-a mai trăit aici, Iacov I și-a continuat munca de cărturar, încercînd să mențină în mănăstire un focar de cultură bisericească[4]). Prin îngrijirea lui s-a aprins din nou candela de la mormîntul lui Ștefan cel Mare, a cărui amintire și fapte l-au călăuzit în viața sa de slujitor al țării.

* * *

Mitropolitul Iacov I Putneanul a venit în fruntea bisericii moldovenești într-o vreme cînd limba și cultura școlii grecești din Constantinopol se înfiltrase adînc în rîndurile boierimii. Limba greacă se preda în școlile publice și tindea să înlocuiască chiar limba romînă din biserică. El a luat o poziție fermă împotriva grecizării bisericii, începînd o muncă susținută de înlocuire a limbii grecești, din biserică și școală, prin tipărirea unui mare număr de cărți în limba romînă. Într-o vreme, cînd curtea domnească era dominată de fanarioți, hotărîrea lui de a interzice alegerea unor greci în fruntea mitropoliei și episcopiilor, reprezintă un act de mare curaj, ca și sforțarea de a introduce un învățămînt în limba romînă. Pentru concretizarea unor asemenea planuri Iacov I Putneanul a trebuit să ducă o luptă grea cu pătura fanariotă. Această încordare permanentă s-ar părea că i-a zdruncinat și sănătatea, dar el a dat continuu dovadă de mult curaj și de o admirabilă forță morală, datorită căreia a putut rezista tuturor presiunilor și curselor, întinse de pătura coruptă aflată la conducerea statului. Luptînd cu atîtea forțe el a reușit, totuși, să reînvie în Moldova o activitate cărturărească în limba romînă, care să concureze, cu succes, pe cea grecească, să pună la dispoziția preoților, în limba romînă, o parte din cărțile de care aveau nevoie. Iubind învățătura și cartea în limba romînă el a voit s-o împărtășească și maselor. Educarea prin școală a copiilor celor de jos a considerat-o ca o datorie pe care i-o impunea misiunea sa de înalt ierarh al țării.

Iacov I Putneanul «n-a fost un mitropolit de curte, un ca-

---

1) N. Iorga, *Documentele Calimachi*, t. I, pp. 433-4 (nota).
2) Dimitrie Dan, *Mănăstirea și comuna Putna*, pp. 242-3.
3) Ibidem, p. 229; N. Iorga, op. cit.. p. 463.
4) Idem, *Istoria bisericii*, I, p. 157.

pelan linguşitor şi supus, gata să sfințească prin binecuvîntarea și dezlegările sale» orice măsură a cercurilor conducătoare corupte, fără caracter și fără conduită morală. El a fost unul dintre puținii mitropoliți care se considera mai puternic decît efemerii domnitori trimiși de Poartă. Cînd și-a dat seama că nu mai poate rezista asalturilor acestei lumi decadente, s-a retras cu demnitate din fruntea bisericii moldovenești, înconjurat de stima și simpatia maselor populare.

Mitropolitul Iacov I a fost un adevărat şi demn continuator al mitropolitului Dosoftei. Prin cărţile pe care le-a publicat a reuşit să menţină unitatea de credinţă prin răspîndirea ei în limba romînă, pe care a şlefuit-o în scris. Iacov I s-a străduit şi a reuşit să creeze la Iaşi — pe lîngă o tipografie a mitropoliei — un focar de cultură naţională, cu toate piedicile puse în cale de fanarioţi.

Cît a stat în fruntea bisericii moldovenești Iacov I Putneanul a fost cunoscut ca un bărbat cuvios, un arhipăstor integru, un om cu o morală superioară, zelos pentru binele bisericii și al poporului credincios.

*N. GRIGORAŞ*

# NECULAI MILESCU SPĂTARUL

Poporul nostru a cunoscut în decursul veacurilor vremuri grele, datorită situaţiei politice de subjugare în care a trăit. Dacă a păşit în urma altor popoare cu condiţiuni mai prielnice de dezvoltare, nu înseamnă că a fost lipsit de însuşirile necesare pentru o propăşire culturală. Dovadă este faptul că în timpuri de restrişte au apărut personalităţi răzleţe care vădesc energia şi capacitatea intelectuală a poporului nostru. Unele mari personalităţi ca: Petru Movilă, Neculai Milescu, Dimitrie Cantemir au înfruntat vitregia vremurilor trecînd în Rusia, unde au găsit un mediu mai prielnic de dezvoltare.

In cele ce urmează mă voi ocupa de figura Spătarului Neculai Milescu, unul dintre cei mai de seamă cărturari din a doua jumătate a veacului al XVII-lea, de la a cărui moarte se împlinesc 250 de ani. Pe vremea aceea în ţările romîne se dădea o luptă între forma sud slavă şi cea grecească a culturii bizantine, dar contactul cu cultura latină prin şcolile din Polonia, Italia şi Constantinopol, a avut ca urmare deschiderea unui drum nou, acela al culturii în limba romînească. Centrele de cultură din Polonia ne-au dat pe Grigore Ureche, Miron Costin, Neculai Costin şi foarte probabil pe Mitropolitul Dosoftei, iar cele din Constantinopol pe Neculai Milescu şi Dimitrie Cantemir. Cronicarii îşi scriu cronicele în limba naţională, iar pe tărîmul vieţii religioase, activitatea începută de către Mitropolitul Varlaam, este continuată şi adîncită de Mitropolitul Dosoftei prin traducerea şi tipărirea de cărţi religioase. Cărţile de ritual eşite din tiparniţa de la Trei Ierarhi, erau destinate romînilor de pretutindeni înrudiţi prin credinţă şi grai. La această operă de culturalizare a contribuit în bună parte şi Neculai Milescu, care ar fi vrut să-şi închine toată priceperea şi puterea sa de muncă ridicării culturale a patriei sale, dacă împrejurările nu l-ar fi silit să ia drumul pribegiei.

*Însemnări biografice.* Neculai Milescu a fost fiul lui Gavriil Milescu, boier de la moşia Mileşti din părţile Vasluiului. Născut — se pare — pe la 1636, începe studiile la şcoala de la Trei Ierarhi, numită pretenţios «Academie» şi le desăvîrşeşte la Şcoala Patriarhiei de la Constantinopol cu cei mai vestiţi profesori ai timpului. Acolo a studiat istoria, teologia, filozofia, limbile: latina, greaca veche, slavona, turca şi neo-greaca, fiind remarcat şi apreciat de profesorii cei mai pretenţioşi. Se împrieteni cu

Dosoftei, devenit mai tîrziu patriarh la Ierusalim, cu Ştefăniţă Lupu şi Grigore Ghica viitori domni în ţările romîne. În 1653 îl găsim grămătic la curtea lui Gheorghe Ştefan, iar sub Gheorghe Ghica a fost ridicat la rangul de mare Spătar, titlu adăugat numelui şi păstrat toată viaţa. În Moldova s-a cunoscut cu Miron Costin şi Mitropolitul Dosoftei, şi împreună au început să lucreze la tălmăcirea şi tipărirea de cărţi în grai romînesc. Boierii ţării se minunau de frumuseţea făpturii sale, dar mai ales de deşteptăciunea şi ştiinţa sa, de vioiciunea de spirit şi memorie, de îndrăzneala şi dibăcia sa în vorbire şi scris. În schimb Milescu îşi bătea joc de metehnele multora dintre ei. Ştefăniţă Vodă l-a preţuit după merit şi l-a ţinut în mare cinste, iar Grigore Ghica îi dădu însărcinarea de capuchehae la Constantinopol. Abil în arta diplomaţiei şi soliilor a avut momente cînd a rîvnit la tronul Moldovei, dar în orice caz s-a dovedit a fi un aprig luptător pentru a scăpa ţările romîne, cît şi celelalte popoare creştine de jugul otoman. De altfel puterea sultanilor era în declin, iar ochii tuturor se îndreptau spre o nouă putere, Rusia, cu ajutorul căreia sperau creştinii o eliberare. Probabil că Milescu a fost amestecat în intrigile politice împotriva turcilor, căci după mazilirea lui Ghica, pleacă în Germania, la curtea lui Friedrich Wilhelm, elector de Brandeburg, unde găsi condiţiuni prielnice pentru studii. În 1666 îl găsim la Stettin în Pomerania unde se afla pribeag Gheorghe Ştefan, fostul domn al Moldovei, întreţinut de regele Suediei. La Stockholm unde vine ca trimis al lui Gheorghe Ştefan se împrieteni cu ambasadorul Franţei de la care capătă cunoştinţe preţioase asupra artei diplomaţiei, ce i-au folosit mai tîrziu. În iulie 1667 merge la Paris să ceară sprijin de la Ludovic al XIV-lea, pentru ca Gheorghe Ştefan să-şi recapete domnia. Murind, însă, Gheorghe Ştefan, Milescu vine în Moldova unde domnea Alexandru Iliaş, care era în conflict cu boierii ţării. Spătarul, om mîndru şi ambiţios, umblat prin atîtea ţări şi cunoscător a multor limbi străine, era firesc să caute folos de pe urma neînţelegerilor dintre domn şi boieri şi să aspire la domnie. Este foarte probabil că în timpul acesta după cum scrie Ion Neculce în «O seamă de cuvinte» i s-a tăiat nasul din porunca lui Ştefăniţă Vodă, pentru «hiclenie şi trădare». După Konstantin Kristof de la departamentul Soliilor din Moscova, Spătarul a fost «la curtea prinţului Iliaş al Moldovei şi a încercat să-i ia domnia. Iliaş însă i-a tăiat nasul; se mai văd şi astăzi urmele». Potrivit unei uzanţe de drept bizantin cel cu nasul tăiat nu mai aspira la domnie. Probabil că Milescu a plecat din nou în Germania spre a-şi repara semnele pedepsei, dar acest fapt l-a determinat să-şi schimbe felul de viaţă. Patriarhul Dosoftei al Ierusalimului care urmărea strîngerea legăturilor cu puternicul stat rus prin Biserica ortodoxă şi spera ca prin ajutorul Rusiei să dezrobească popoarele balcanice de sub stăpînirea turcească, cunoscînd capacitatea Spătarului şi nădăjduind că el va deveni un partizan al politicei ortodoxe greceşti în Rusia, îl convinge să plece la Moscova unde se cerea stăruitor un cunoscător de limbi străine. La plecare îi în-

credinţează documente secrete şi o scrisoare de recomandaţie către ţar.

La 1671, Milescu porneşte din Constantinopol spre Moscova, trecînd prin Belgrad, Ungaria, Polonia şi graniţa rusească pe la punctul Smolensk. După cîteva luni de orientare în noua sa patrie, la 14 decembrie 1671 este primit ca interpret pentru limbile greaca veche şi modernă, latina şi romîna la Posolski Prikaz (departamentul soliilor) şi trecut în rîndul curtenilor. Şeful departamentului, Artemon Matveev, tutorele şi unchiul ţarinei Natalia, mama lui Petru cel Mare, partizan al civilizaţiei şi culturii occidentale, îl remarcă pe Milescu şi-l ia sub protecţia sa. Milescu, cu priceperea şi extraordinara sa putere de muncă avînd condiţiuni prielnice, desvoltă o vastă activitate cărturărească în toate compartimentele de cultură de care avea nevoie tînărul stat în plin progres. Situaţia economică se redresa greu de pe urma războiului cu Polonia de la începutul veacului al XVII-lea. Comerţul cu apusul se făcea prin portul Arhanghelsk deoarece Baltica era blocată de suedezi iar Marea Neagră, sub turci, din 1475; comerţul cu orientul era monopolizat la Astrahan de perşi şi bukarani. Cucerirea Siberiei ajunsese pînă în graniţa Chinei. Traficul de mărfuri — pe aici — era stînjenit de lipsa de drumuri. Se simţea nevoia soluţionării unor probleme economice şi diplomatice cu noua vecină, China, în care scop se plănueşte trimiterea unei ambasade la Pekin care să stabilească raporturi comerciale şi prieteneşti cu această ţară şi să descopere drumul cel mai potrivit. Pentru îndeplinirea acestei misiuni a fost ales Spătarul Milescu, ca cel mai indicat prin cultura, experienţa şi prestanţa sa. În primăvara anului 1675 străbate Siberia de la Tobolsk pînă la Nercinsk, Mongolia, China de nord şi ajunge la Pekin la 15 mai 1676, iar după 3 luni şi jumătate, la 1 septembrie 1676, porneşte îndărăt fără să fi obţinut complet rezultatele sperate, din pricina mandarinilor care au impus soliei absurde formalităţi protocolare. La Moscova murise ţarul Alexei Mihailovici şi odată cu aceasta se schimbase şi partida de la putere. Venise familia Miloslavski, tradiţionalistă şi potrivnică înnoirilor. Matveev, protectorul lui Milescu, era surghiunit la o mănăstire. Spătarul este acuzat de comportare necorectă în misiunea ce-o avusese, însă a ştiut să se desvinovăţească şi să fie repus în dregătoria sa, mai ales că n-avea cu cine fi înlocuit. Depune la Posolski-Prikaz raportul şi lucrările asupra misiunii în China şi în scurt timp îşi cîştigă autoritatea şi preţuirea noilor demnitari ai tînărului ţar Teodor. În lupta dintre influenţa culturală grecească pe de o parte şi curentul latin ortodox venit prin Academia de la Kiev a lui Petru Movilă, Milescu este socotit ca reprezentant şi susţinător al culturii ortodoxe greceşti din Rusia. El afirma că «Ştiinţa şi limba greacă sînt mai necesare decît limba şi ştiinţa latină, totuşi, după ce le cunoşti pe cele greceşti, nu mai este nici o primejdie să înveţi şi latina». Patriarhul Dosoftei jignit de atitudinea latinistă a lui Milescu, rupe legăturile prieteneşti cu el. Prin poziţia ce o avea, Milescu era obligat să cunoască situaţia politică din orientul Europei şi să întreţină legături cu creştinii din imperiul otoman, dar mai ales cu cei din

țările romîne, care îl socoteau pe spătar ca reprezentant permanent al lor pe lîngă curtea țarului. Purta corespondență cu rudele din țară, cu domnitorul Șerban al Munteniei, cu Mitropolitul Dosoftei al Moldovei, cu hatmanul Grigore Hăbășescu și cu Gheorghe Duca, de la care răzbătea strigătul de ajutor al poporului spre a scăpa de tirania otomană. Milescu n-a neglijat nici dezvoltarea culturală a patriei mamă, trimițînd de la Moscova întreg utilajul unei tipografii pentru tipărituri în graiul poporului, iar în noua sa patrie militează pe tărîmul transformărilor culturale și prin atitudinea latinistă este în deplină concordanță cu noul curent susținut de Petru cel Mare devenit țar, sub care se deschid ieșirile la Marea Baltică și Marea Neagră, se redresează economia țării, se înființează școli și tipografii, apar gazete și se intensifică relațiile diplomatice. Spătarul a înțeles importanța istorică a reformelor lui Petru cel Mare, l-a secondat și sprjinit cu fapta și cu sfatul în cele mai anevoioase probleme, pentru care lucru a fost ținut în mare cinste de țar. N-a ajuns însă ca să vadă și roadele acestor reforme sociale, economice și culturale, căci a murit la Moscova în anul 1708, la vîrsta de 72 ani.

*Aspecte din călătoria și misiunea diplomatică în China.* Înzestrat cu bogate cunoștințe în uzanțele protocolare necesare unui ambasador, lui Milescu i se încredințează scrisorile de acreditare și daruri pentru împăratul Chinei și dregătorii săi și astfel ambasada alcătuită, pleacă din Moscova la 3 martie 1675, ajunge la Tobolsk și poposește o lună de zile. Aici cunoaște pe învățatul croat Jurii Krijanici, călugăr catolic, fost slujbaș la Posolski-Prikaz, care îi face cunoscute multe lucruri despre Siberia și China. La 2 mai 1675 apucă pe calea apelor și peste stepe întinse și păduri nesfîrșite. De-a lungul Siberiei pînă la granița Chinei, 265 de zile, are greutăți, peripeții și cîrteli din partea unor însoțitori, luptă cu vînturi și furtuni, ploi, zăpadă și viscole, revărsări de ape și valuri ca pe mare, sufere plaga mușteloor și țînțarilor. Cu toate greutățile drumului, Milescu lua note cît mai amănunțite cu privire la: locuri, neamuri și oameni și felul de viață, credință, obiceiuri, plante și animale, păsări și pești, pietre, munți și ape, felul pămîntului și bogății. Informațiile notate nu sînt numai cele oferite direct, ci și cele culese din regiuni mai îndepărtate prin investigațiile făcute de însoțitorii săi, sau comunicate de băștinași. El notează pînă și configurația solului, distanțele, denumirile toponimice, fauna și flora, făcînd interesante aprecieri de valorificare a bogățiilor. Amănunțitele date și informații aveau să-i servească lui Milescu la întocmirea unei hărți care constituie cea mai prețioasă contribuție la etnografia rusă din sec. XVII. Milescu este primul explorator al lacului Baikal «care nu s-a văzut nici de geografii vechi, nici de cei moderni. Aceia au descris despre lacuri și bălți mult mai mici, iar despre Baikalska care este atît de mare, nu au pomenit nimica». Băștinașii îl numesc «Dalai» adică mare, are apă dulce. În el trăiesc și balene. Tot materialul vast și variat avea să fie expus de Milescu în jurnalul de călătorie — raport asupra misiunii în China, care depășește caracterul oficial și obligațiile de

serviciu cerute de ţar. De la lacul Baikal apucă drumul pustiurilor pe vreme de iarnă. Merindele se găsesc anevoie. Populaţia nomadă fugea cu tot cu turme cînd îi vedea. Autorităţile chineze de la graniţă, după ce se interesară cu ce intenţie vine, cer să li se prezinte scrisorile pe care le aveau asupra lor. De aici încep controverse de protocol, care vor dura tot timpul şederii lui Milescu în China. Ambasada este oprită pînă la sosirea de la Pekin a lui Askaniama (mare demnitar de la departamentul de externe) pe nume M — La, sfetnic al împăratului Kan — Si. Acesta pretinde să i se predea scrisoarea cu care vine Milescu, dar el nu admite sub nici un motiv. Din ordinul împăratului, la 26 aprilie 1676, caravana porneşte spre Pekin, unde ajunge la 15 mai. Acolo, mandarinii aduc pe iezuitul Ferdinand Verbiest, originar din Olanda, dar care stătuse în China 28 de ani şi putea servi de translator, de vreme ce Milescu cunoştea perfect limba latină. Milescu ţinea la prestigiul şi demnitarea ţarului, iar mandarinii respectau cu sfinţenie o datină din bătrîni, de a nu ceda primul în faţa celuilalt. Milescu ţinea cu orice preţ ca scrisoarea s-o predea în mîna împăratului, ceea ce mandarinii nu admiteau. Se ajunge la o soluţie de compromis: scrisoarea să se predea în mîna marelui Kolai, rudă apropiată a împăratului şi care în fapt conducea toată China. Aceasta s-a întîmplat la 4 iunie 1676, cînd împăratul a primit ambasada la palat. Împăratul impresionat de figura Spătarului a trimis un pictor să-l zugrăvească în ţinuta de la recepţie, cu blana pe el şi cu lancea şi buzduganul în mînă. Acest portret s-a păstrat la ambansanda chineză de la Paris. Cîteva zile mai tîrziu, Milescu şi însoţitorii au fost invitaţi la masa oferită de împărat. Abia atunci împăratul a pus întrebări cu privire la vîrsta, talia şi anii de domnie ai ţarului, la care Milescu a răspuns: Ţarul se află în deplină sănătate, are 50 de ani, este înalt şi domneşte de 30 de ani; iar despre persoana sa: că are 40 de ani, că a studiat toate ştiinţele şi a călătorit mult prin lume. Faptul că Milescu a fost invitat la masa oferită de împărat, era socotit de dregătorii chinezi cu totul contra datinei lor. La 1 septembrie 1676, după ce a primit daruri pentru ţar, Milescu porneşte spre Moscova, dar din cauza iernii nespus de grele se opreşte la Nercinsk pînă în 1677, unde la lumină de opaiţ începe întocmirea rapoartelor oficiale în limba slavo-rusă asupra călătoriei făcute, după notele sale luate zi de zi. După aproape trei an de călătorie ajunge la Moscova, la 3 ianuarie 1678.

Dacă scopul misiunei sale în China n-a fost pe deplin atins, totuşi călătoria sa a avut şi rezultate pozitive: a ajutat lupta pentru înnoiri în China, a adus informaţii asupra ciudatelor datini chineze, a deschis drum pentru alte misiuni, a ştirbit obiceiul cel de veacuri în legătură cu primirea solilor şi a aflat că dregătorii chinezi pregătesc în taină război contra ruşilor pentru unele cetăţi de la graniţa cu Siberia. Părăseşte China cu inima plină de mîhnire că nu putuse să stabilească atunci prietenia şi pacea între două mari împăraţii, dar era şi mîndru că deschisese porţi ce nu vor mai putea fi închise, ori cît s-ar căzni mandarinii bizuiţi pe putrede datini străvechi.

*Opera lui Milescu şi importanţa ei.* Dacă Milescu cu pro-

funda lui pregătire cărturărească ar fi rămas în Moldova cea frămîntată de intrigi, energia lui s-ar fi irosit în lucruri mărunte de simplu cronicar, sau traducător de cărți bisericești. Neastîmpărul său însă l-a împins să-și găsească un alt mediu de lucru. Constantinopolul unde și-a făcut studiile era un amestec de cultură orientală greacă și cultură occidentală în forma latină. Prin unele din scrierile sale cu caracter teologic, activitatea lui Milescu se apropie de cultura orientală și este o continuare a literaturii religioase; prin altele și mai ales prin discuția dacă cultura elină este superioară celei latine și prin jurnalul de călătorie în China, Milescu se apropie de cultura occidentală. Opera sa se compune din traduceri și scrieri în limba maternă, latină, greacă și slavo-rusă, după cum se arată în cele ce urmează: «*Istoria despre sfînta icoană a prea sfintei noastre stăpîne Născătoare de Dumnezeu, Maria*», scrisă în limba romînă. Milescu a aflat la Mănăstirea Neamț, niște hrisoave din vremea lui Alexandru cel Bun, din care deduce că împăratul bizantin Ioan Paleologul a dăruit domnului Moldovei această icoană făcătoare de minuni, cu ocazia vizitei sale prin această țară plină de frumuseți, cu un popor cuminte și iubitor de patrie și cu domnitorul «liber, neatîrnat și singurul stăpîn al țării». Milescu apare aici ca cel dintîi cercetător al arhivelor trecutului. Cît a fost mare Spătar în Țara romînească sub Gheorghe Ghica, Milescu a făcut o copie — în manuscris — după lucrările grecești ale lui Matei al Mirelor în care se cuprindea și o relatare a tulburărilor petrecute în Muntenia pe la începutul veacului al XVII-lea. P. P. Panaitescu arată că acest manuscris poartă o notiță în grecește din care rezultă că «a fost scris cu mîna sa de Nicolae care a fost mare Spătar în Ungro-Vlahia și a fost dăruit de el sfintei Mănăstiri Barnovscki din Iași, în 1660, pentru mîntuirea sufletului său». Sub Ștefăniță Vodă, traduce din limba greacă în romînește: «*Carte cu multe întrebări și răspunsuri, foarte folositoare pentru trebile credinței noastre*», după opera Patriarhului Atanasie al Alexandriei. Opera cea mai de seamă a lui N. Milescu pentru literatura religioasă a fost traducerea din grecește a Bibliei, mai precis Vechiul Testament complet, întrucît Noul Testament «se află prin multe locuri»... «iar de Legea veche noi Romînii foarte sîntem lipsiți». Manuscrisul său ar fi fost folosit de frații Greceanu la traducerea Bibliei tipărită la 1688, sub numele de «Biblia lui Șerban». Despre acel manuscris se face mențiunea că este «un izvod scris cu mîna, care l-au fost prepus Nicolae Spătariul Moldovan, dascăl și învățat în limba elinească».

În timpul cît a stat la Stettin pe lîngă pribeagul domn moldovean Gheorghe Ștefan, Milescu pentru a-l mai încuraja, i-a tradus din slavonește niște rugăciuni de seară, un fel de molitfelnic. Cu aceasta se încheie activitatea sa literară în limba romînă. În 1667 cînd era la Stockholm și mai pe urmă la Paris, scrie și tipărește în limba latină și greacă mai multe studii și comentarii, lămurind poziția ortodoxiei față de lupta dintre catolici și calvini. Între aceste lucrări e pomenită opera «Enchiridion», tipărită în limba latină la Stockholm.

Trecînd în Rusia, Milescu pe lîngă însărcinarea de a traduce

corespondența diplomatică de la Posolski-Prikaz, este îndemnat să îmbogățească literatura rusă cu lucrări teologice și istorice: «*Aritmologhion*», un fel de tratat filozofic cu maxime morale; «*Cartea Sibilelor*» în care se făcea aluzie la nimicirea turcilor de către ruși; în 1673 compune «*Hresmologhion*», dedicată țarului. În epilog se arată că țările romîne și creștinii din Balcani își pun nădejdea în ridicarea Rusiei ca să nimicească neamul lui Mahomed. «*Alegerea și încoronarea ca țar a lui Mihail Feodorovici*», apoi «*Arborele genealogic al Țarilor ruși*»; «*Vasilologhion*» sau istoria diferiților împărați ai lumii etc. Între 1679-1682 scrie o nouă lucrare de valoare, «*Întroducere la cartea istoriei*» în legătură cu istoria Rusiei. Pentru Milescu, istoria nu înseamnă numai o înșirare de date din viața și războaiele domnilor și împăraților, ci și înfățișarea desvoltării diplomației, bisericii, artei, științii, politicii etc. Tot atunci a scris și diferite lucrări didactice pentru cultura țarevicіului Petru Mihailovici Cerkaski, viitorul țar Petru cel Mare și foarte probabil că i-a și predat anumite cunoștințe. În 1698 traduce dîn limba latină «*Despre topografia Constantinopolului și vechimea lui*», apoi «*Cartea împotriva ereziilor*» a lui Simeon din Tesalonic. Dar cea mai de seamă lucrare a spătarului Milescu este *Jurnalul de călătorie prin Siberia* și *China*. Întîmplările acestei călătorii au fost povestite în formă de rapoarte oficiale, în trei cărți: «*Despre Siberia*», «*Despre misiunea în China*» și «*O descriere generală a Chinei*» din care face parte și descrierea rîului Amur. În «Descrierea Chinei» a folosit și opera latină «Atlas Sinensis» a iezuitului Martin, dar nu a plagiat-o cum au crezut unii. Această operă modernă de explorare științifică a unor ținuturi puțin cunoscute europenilor pînă atunci, este scrisă de un moldovean, despre care I. Simionescu spune că a avut curajul lui Marco Polo, istețimea lui Sven Hedin și spirit științific ca Stanley.

Spătarul a desvăluit un adevărat talent literar în această operă de misiune diplomatică, iar importanța ei științifică este recunoscută de mulți savanți ruși. Preocuparea științifică de adevărat explorator rezultă și din grija de a întocmi o hartă a ținuturilor străbătute cu însemnarea drumului parcurs. Originalul s-a pierdut, dar se cunoaște o copie folosită de iezuitul Filip Avril (1692). În sfîrșit o altă lucrare este traducerea «*Cartea Tatarilor*» a lui Martini («De bello tartarico istoria»).

*Neculai Milescu văzut de personalități din timpul său.* Deși mai toate lucrările lui Milescu au rămas în manuscris mai bine de două secole, deși ele au stîrnit interes doar în scurta perioadă cît au fost cetite în cercuri restrînse, iar apoi au zăcut uitate în arhivele Posolscki-Prikaz-ului deși numele său nu e citat în tratatele străine de geografie care se ocupă de explorările siberiene, totuși s-au găsit multe personalități ale timpului care să rostească, sau să scrie cuvinte de apreciere despre spătar: Dosoftei, Patriarhul Ierusalimului, socotit ca un prinț al ortodoxiei, îl recomandă țarului, spunînd: «A umblat prin multe țări și împărății ca să se instruiască. E ca un cronograf în care sînt adunate toate lucrurile din lume. Unul asemenea lui nici nu s-ar mai găsi; Dumnezeu ți-l trimite. Te rog să-i dai cinstea cuvenită

unui barbat zelos, învăţat şi înţelept». Foy de Neuville, diplomat francez, discutînd la Moscova în 1689 cu Milescu despre călătoria în China, a constatat că: «într-adevăr este om de spirit şi cu conversaţie agreabilă». Diplomatul Arnauld de Pomponne, cu care Milescu s-a cunoscut la Stockholm, scrie: «Nici nu mi-aş fi putut închipui că un om venit dinspre ţara tătărască să cunoască atîtea limbi şi să se priceapă la toate cînd stai de vorbă cu el». Filozoful german Leibnitz se interesa de scrierile lui Milescu şi-l socotea ca o autoritate în chestiuni privitoare la extremul orient. Savantul suedez J. G. Sparwenfeldt, care l-a cunoscut şi i-a cetit opera, scrie: «este om foarte învăţat» (pereruditus).

Astfel, Neculai Milescu, născut în ţinutul Vasluiului, poreclit Cîrnul, cunoscut în Rusia ca Nicolaie Gavrilovici Spatari, pomenit în Franţa ca Baron Spatharius, numit de Englezi spathary, iar în arhivele chineze cu numele: «Mi-ka-lai», a fost în atenţia lumii pentru erudiţia, iscusinţa şi serviciile aduse pe teren diplomatic, religios, politic şi ştiinţific.

*Neculai Milescu-teolog.* Milescu prezintă o deosebită importanţă pentru biserica ortodoxă în general şi pentru cea romînească în special. Din cele de mai sus am putut desprinde că el şi-a început viaţa cărturărească în Şcoala de la Trei Ierarhi şi a continuat în Şcoala Patriarhiei din Constantinopol, şcoli cu caracter eminamente teologic. În urma studiilor pe care le-a făcut şi mai tîrziu, devine nu numai un mare erudit encicloped şi poliglot, dar şi un bun teolog, fapt confirmat prin scrierile sale cu caracter teologic şi prin disputele purtate pe acest tărîm în călătoriile din apus şi mai apoi la Moscova. Relaţiile sale cu Patriarhul Dosoftei al Ierusalimului, cu savanţii şi marii teologi din apus, cu erudiţii profesori teologi de la Constantinopol şi Academia teologică din Moscova, ne îndreptăţesc să socotim că Milescu a fost un fiu devotat al Bisericii, pătruns de o curată credinţă ortodoxă. De bună seamă că în timpul în care a trăit Milescu, atît în ţările noastre cît şi în Rusia de atunci, singura hrană intelectuală a întregii societăţi o forma literatura bisericească, care crea o mentalitate religioasă ce se manifesta în toate ramurile de activitate. Aşa se explică faptul că şi el a fost preocupat de probleme religioase, a gîndit, a vorbit şi a scris ca un teolog, a tradus un catehism şi pentru prima dată Biblia în grai romînesc, a stăruit pe lîngă Patriarhul Moscovei să se trimită Mitropolitului Dosoftei, tiparniţa romînească şi a trăit ca un creştin convins. Chiar în îndelungata călătorie în China, în ceasuri de popas, pe ţărmuri de fluvii, îşi aduce aminte de Moldova lui dragă şi — se zice — că scotea Psaltirea în versuri a lui Dosoftei, pe care o purta ca un talisman, şi stihuia în liniştea asfinţitului. Iar pentru îndeplinirea treburilor credinţii, n-a uitat să ia între însoţitorii săi şi un preot, ca mai apoi să-şi noteze în jurnalul de călătorie:... «Ne-am oprit la pîrîul numit Mirghel... în acesta se varsă un izvor, care toată iarna nu îngheaţă... La acest izvor am făcut agheazma mare în ziua de 6 ianuarie» (1676). Ajungînd la hotarul Chinei, notează:... «Pe cînd sărbătoream prea sfînta Înviere, i-am dăruit lui Askaniama după obiceiul nostru creştinesc, nişte ouă încondeiate şi multe altele. El îşi tri-

misese oamenii să privească de departe desfășurarea datinilor noastre creștinești».

Adînc cunoscător al problemelor teologice, Milescu la invitația țarului Teodor, participă la polemica religioasă pornită între savanții greci, frații Lihudas și teologul catolic, Ioan Belavadțki; iar în controversa dintre catolici și calvini, Arnauld de Pomponne se adresează spătarului, pentru ca să combată pe pastorul calvin Jean Claude, pe chestia interpretării dogmei transubstanțierii și a altor puncte de divergență. Pregătirea sa teologică se vede în Enchiridion-ul pe care l-a scris la Stockholm. Aceasta ne îndreptățește să socotim pe Milescu în rîndul marilor teologi ai timpului.

* * *

Prin Nicolae Milescu s-au făcut tot mai cunoscute țările romîne cu nevoile și suferințele lor. El a luptat cu toată stăruința ca să le scape de asuprirea turcească. Milescu a înnodat legături de prietenie, culturale, politice și bisericești cu Rusia, noua sa patrie. Noi romînii avem sentimentul de mîndrie că am putut da lumii în general și Rusiei în special un om ca Milescu. În acest cadru se conturează portretul vieții moldoveanului Milescu, om de o vastă cultură, călător iscusit și diplomat ager; viață plină de peripeții, de lupte și amărăciuni, de înfrîngeri, dar și de biruințî, viață pusă în slujba norodului pe care l-a dorit liber și cu un trai mai omenesc.

*Pr.. TH, VRĂNESCU*

# RECENZII

*Ic. stavrofor Dr. P. Deheleanu:* **„Glosolalia" sau „Vorbirea în limbi" ca dar harismatic.** Edit. Episcopiei Aradului pag. 75.

P. C. Păr. Dr. P. Deheleanu, după cum îl arată preocupările cărturărești din ultimul timp, s-a dedicat cu rîvnă de specialist studiilor asupra diferitelor culte și grupări religioase creștine.

Menținîndu-se pe linia acestor migăloase preocupări, P. C. Păr. Dr. P. Deheleanu, prin studiul cu titlul de mai sus, pune la punct absurda pretenție a unor rătăciți de la dreapta credință care susțin că „au darul glosolaliei întocmai cum l-au avut apostolii la Cincizecime în Ierusalim, primii creștini din Corint și alți cîțiva, în chip trecător și răzleț, în epoca apostolică" (p. 54).

În acest scop, autorul, în cadrul studiului ce-l prezentăm, făcînd o minuțioasă examinare a textelor biblice, în legătură cu problema ce desbate, a contextelor lor și a textelor paralele, procedînd după o metodă logică, caută să lămurească cititorii asupra glosolaliei, aratîndu-le ce este și mai ales ce nu este ea (pag. 8).

Pe baza cercetării textelor din N. T. unde se vorbește despre glosolalie, Mc. 16, 17 (vorbire în limbi noi); F. A. 10, 44-46 (vorbire în limbi); I Cor. 12, 10-28 (vorbire în felurite limbi); I Cor. 14-21 (vorbire în altă limbă); I Cor. 13, 1 (vorbire în limbi omenești și îngerești); F. A. II 1-8 (vorbire în diferite limbi a peste 15 popoare) autorul ajunge la concluzia că *„glosolalia este vorbirea în limbi străine, neînvățate și nestiute mai dinainte, ci numai printr-un dar harismatic special. Iar limbile vorbite, prin acest dar, sînt limbi cu înțeles, limbi de ale altor popoare și numai nestiutorii de alte limbi nu le înțeleg fără tălmăcire"* (pag. 31). Mai precis glosolalia e *„vorbire sub inspirație de la Sf. Duh, în alte limbi, străine și neînvățate anume: cu grecii - greceste cu romanii - latinește cu arabii în limba arabă etc.)* (pag. 33).

Această definiție clară este formulată pe baza textului din F. A. cap. 2, text care „aruncă lumină și asupra celorlalte texte incomplete, pe care se sprijină rătăciții, încît dispar din ele orice confuzie și orice echivoc".

După aceste precizări autorul fixează elementele glosolaliei, pe care le compartimentează pe patru grupe:

1) relativ la *limba inspirată,* care este limba omenească existentă și nu simplă bolborosire de om turmentat,

2) relativ la *cel inspirat* care grăește în duh, în stare de extaz,

3) relativ *la ascultători* care pot fi localnici și atunci nu înțeleg nimic, sau oameni străini, care înțeleg totul,

4) relativ *la scop* care are un caracter întreit: a) de a împrăștia

în grabă şi peste tot sămînţa Evangheliei, b) de a dovedi puterea dumnezeiască a creştinismului, şi c) de a dovedi universalitatea chemării la mîntuire (pag. 38-43).

În continuare autorul, punînd faţă în faţă textele din I Cor. 14, 1-13 şi F. A. II, 1-18, în care ni se vorbeşte de glosolalie, lămureşte contradicţiile aparente ce s-ar părea că sînt între aceste două texte, contradicţii ce alimentează practicile mistice bolnăvicioase, de-a dreptul extravagante ale pseudoglosolalilor zilelor noastre, care susţin că au darul glosolaliei întocmai cum l-au avut apostolii la Cincizecime în Ierusalim.

Examinînd apoi diferitele opinii, practici şi învăţături pe care le observă pseudoglosolalii, autorul le combate cu probe biblice şi raţionale, care nu pot fi puse la îndoială şi nici respinse, ca după aceea să demonstreze că practicarea pseudoglosolaliei n-are nici în clin nici în mînecă cu harisma vorbirii în limbi, întîlnită, prima dată, la praznicul Cincizecimii în Ierusalim. Iar în ceea ce priveşte scopul, practica pseudoglosolaliei, nici pe departe nu corespunde scopului, cu care a fost împărtăşită harisma vorbirii în limbi Sf. Apostoli şi primilor creştini (p. 53-64).

De încheiere, autorul studiului ce-l prezentăm face cîteva reflexii pe marginea unor „*argumente*“ de care se folosesc cei ce practică pseudoglosolalia şi prin care se străduiesc să convingă că sînt „rase alese“ ale Sf. Duh. Prin practicarea glosolaliei, zic pseudoglosolalii, creştinii dau dovadă că posedă pe Sf. Duh“. Cine nu poate face această dovadă, nu este „vas“ al sf. Duh, nu este creştin adevărat şi nu este pe calea cea dreaptă“ (pag. 65). „Biserica apostolică, reflectă autorul nostru, n-a practicat glosolalia, decît cu totul excepţional“ (pag. 65), aşa că e neserios să credem că bolboroselile de cuvinte nearticulate şi deci neînţelese, însoţite de bătăi din palme, de sărirea în sus şi de alte manifestări ciudate, sînt semne că cei ce le practică, sînt stăpîniţi de harisma „vorbirii în limbi“.

Sf. Ap. Pavel ne spune că altele sînt semnele după care cunoaştem dacă cineva este „vas“ al Sf. Duh. Şi aceste semne sînt roadele Duhului Sfînt, printre care amintim: „*dragostea, bucuria, pacea, îndelunga răbdare, bunătatea, facerea de bine, credinciosia, blîndeţea, înfrînarea*“ (Galat. 5, 20-21).

„Cine dovedeşte a avea aceste roade ale Duhului Sfînt (numai) acela are în el pe Duhul Sfînt“ (p. 66).

Însuşi faptul că surpă unitatea Bisericii, reflectă mai departe autorul, pseudoglosolalii, cu toate practicile lor ne demonstrează că ei nu pot fi consideraţi vase alese ale „Duhului Sfînt“ ci mai degrabă vase murdare ale duhulul rătăcirii. Şi această convingere o oferă autorului, Sf. Ioan apostolul, care zice: „Noi sîntem din Dumnezeu. Cine cunoaşte pe Dumnezeu ascultă de noi. Din aceasta cunoaştem Duhul adevărului şi duhul rătăcirii“ (I Ioan 4, 6).

Problemele desbătute în lucrarea de faţă sînt vaste. Noi am urmărit şi redat numai scheletul. A-l fi urmărit pe autor cu deamănuntul ne-am fi întins prea mult.

Scrisă într-un stil clar şi curgător, această carte se citeşte şi se înţelege uşor. Citită cu aten-

ție și interes cartea Păr. Ic. St. Dr. P. Deheleanu, constituie pentru preoți și studenții în Teologie, un vast material de informare, iar pentru preoții care au greutăți în parohie, provocate de falși glosolali, o armă de luptă, în munca de lămurire, dusă în scopul îndreptării lor.

*Pr. NICOLAE NEDELCU*

**Catehism creștin ortodox,** Arad 1957, ediția III-a, pp. 232.

Episcopia Aradului a editat în ultimii ani cîteva cărți teologice însemnate și necesare pentru viața religioasă a credincioșilor. Cea mai nouă dintre ele este un Catehism creștin ortodox.

Lămurind rostul acestui Catehism, P. S. Andrei, Episcopul Aradului, spune printre altele, în Prefață: „Am adunat în cartea aceasta învățăturile de temelie ale Bisericii noastre Ortodoxe spre a le tipări și pune în mîna credincioșilor, pentru ca ele să fie ca un izvor de lumină și zidire duhovnicească tuturor celor ce se apropie cu dragoste de cuvîntul Evangheliei lui Iisus Hristos. Din conținutul cărții se poate înțelege conținutul adevăratei învățături creștine".

Însemnătatea și rostul Catehismelor în viața creștină au fost arătate de fapt, pe larg, în această revistă și de către Dl. Prof. N. Chițescu cu ocazia prezentării: „Catehismului creștinului drept-credincios", editat din inițiativa și sub îndrumarea I. P. S. Mitropolit Iustin, mai întîi la Sibiu (în 1956) și apoi la Mănăstirea Neamț în 1957.

Urmînd un plan îndătinat în alcătuirea Catehismelor Bisericii Ortodoxe, Catehismul creștin Ortodox editat la Arad se compune din trei părți: I *Credința creștină*, adică partea dogmatică care constă în tîlcuirea simbolului de credință (p. 7-82), II *Cultul creștin*, adică arătarea în afară a credinței prin închinare și cinstirea lui Dumnezeu (p. 83-170) și III *Morala sau viața creștină*, în care se arată cum trebuie să se poarte un creștin adevărat în viața sa (p. 171-224).

Catehismul prezintă astfel întreaga învățătură creștină, grupată în cele trei părți principale. În ceea ce privește repartizarea problemelor în cadrul celor trei părți, Catehismul prezintă unele mici deosebiri față de alte Catehisme.

Catehismul este expus într-un limbaj popular, clar, precis, foarte bogat în texte din Sf. Scriptură și cu un pronunțat caracter didactic. Aceasta se vede și din faptul că el cuprinde mai multe rugăciuni și tropare așezate de obicei la sfîrșitul capitolelor cu al căror conținut sînt în legătură. De asemenea cuprinde multe reproduceri fotografice: obiecte folosite în cultul divin, veșmintele slujitorilor bisericești, icoane, diferite momente din viața creștinului, îndeosebi cu ocazia primirii sfintelor taine etc. Toate acestea constituie un auxiliar prețios, fiind un fel de material intuitiv, care ajută la înțelegerea învățăturii expusă în Catehism și la imprimarea ei în mintea credinciosului.

Prin toate aceste calități, Catehismul creștin ortodox reprezintă o lucrare însemnată a literaturii noastre teologice, cu menirea de a contribui la luminarea și întărirea credincioșilor noștri în credința ortodoxă trăită, și dovedită apoi în viața zilnică

prin săvîrşirea faptelor de dragoste, pace şi folos obştesc. Acesta este de fapt scopul oricărei scrieri teologice, cu atît mai mult a unui catehism.

*Ierom. IRINEU CRĂCIUNAŞ*

# *INSEMNĂRI*

**În problema unirii de la Lyon, din 1274.**

Istorica poloneză H. Evert-Kappesova este cunoscută prin cercetările ei cu privire la relaţiile bizantino-latine. În cadrul acesta ea a publicat în revista Byzantinoslavica de la Praga, volumul XIV, Praga 1953, importantul studiu: Tiara sau turbanul, p. 245-257, în care explică justeţea acestei teze bizantine, „că mai bine turbanul turcesc, decît tiară papală", pentru că turbanul nu prezenta abandonarea ortodoxiei, în schimb tiara aducea după ea atît pierderea ortodoxiei, cît şi a independenţei deci nu era deloc folositoare grecilor. Urmărind aspectele mai vechi ale problemei, Evert-Kappesova s-a ocupat apoi cu problema unirii de la Lyon, în articolul: O pagină de raporturi bizantino-latine, în rev. Byzantinoslavica XVI-2, Praga 1955 p. 297-317. Autoarea explică motivul istoric al străduinţelor împ. Mihail VIII Paleologul de a intra în legături cu papalitatea, după ce a recucerit de la latini Constantinopolul, în 1261. Politica sa de reconciliere nu era dictată numai de teama unei coaliţii apusene anti-bizantine, ci în ea se cuprindea şi viziunea pericolului turcesc, căruia voia Mihail să-i facă faţă din vreme. Tratativele au început cu papa Urban IV, căruia Mihail să-i fi promis recunoaşterea primatului şi dreptul de a primi apeluri în ultima instanţă, urmînd ca problemele dogmatice în litigiu să fie rezolvate la un sinod ecumenic. Dar papa Clement IV ia o atitudine mai aspră şi cere în prealabil recunoaşterea lui filioque, a azimelor şi a purgatorului. Dacă împăratul putea decide singur în cele politice, apoi în cele bisericeşti el nu putea să decidă. Autoarea precizează corect, că „un împărat grec nu avea deloc acea putere peste biserica ortodoxă, precum şi-o imagina Roma" (p. 308) şi precum şi după veacuri o credea latinul R. Janin, în: Împăratul şi biserica bizantină, Nouvelle Revue Theologique 57, Paris 1955, p. 49 ss.

Pentru a potoli cererile papii, împ. Mihail a căutat atunci o apropiere de regele Franţei Ludovic IX, dar moartea acestuia a întrerupt negocierile. Din 1272 însă Mihail îşi dădea seama, că înţelegerea trebuie să aibă durabilitate, căci altfel toate străduinţele sale vor fi zadarnice. De aceea el oferă papii Grigore X acceptarea condiţiilor (p. 305), dar în secret papa să fi admis tolerarea practicilor greceşti. În aceste condiţii s-a semnat unirea de la Lyon, din 6 iulie 1274, care însă era votată de sinod chiar înainte de sosirea delegaţiei bizantine (p. 308), şi fără ca partea greacă să fi prestat vreun jurămînt în acest sens. Se recunoştea atunci primatul, comemorarea papii la slujbe, precum şi

drepturile lui înainte de schismă (?, p. 306). Despre alte diferenţe nu s-a mai disctuat şi s-a lăsat grecilor dreptul la ritul lor propriu şi la recitarea Simbolului fără adaosul latin. Papa se arată îngăduitor, pentru că avea şi el nevoie de Bizanţ pentru continuarea expediţiilor cruciate, fiind bucuros că măcar formal apărea biruitor (p. 308). Dar noul papă Inocenţiu V inaugurează din 1276 o politică de reclamaţii faţă de Bizanţ (p. 309) pe care o urmează şi Ioan XXI, cerînd supunerea în toate faţă de Roma. Deşi patriarhul „unit" Ioan Vec se străduia să dovedească identitatea tezei latine despre filioque cu cea ortodoxă, totuşi cu privire la rest el păstra aceleaşi rezerve, ţinîndu-se de deciziile de la Lyon şi neadmiţind nimic în plus. De aceea nici pretenţiile lui Nicolae III nu au fost satisfăcute, pentru că se observa faptul, că prin unire „papa dorea să se îmbogăţească în dauna grecilor" (p. 313), trecînd peste cele hotărîte la Lyon. Papa Martin IV văzîndu-se refuzat, trece la măsuri drastice şi la 22 februarie 1281 îl excomunică pe împărat ca sperjur şi schismatic (p. 316). Firește că atunci împăratul s-a lăsat de intenţiile sale şi a rupt-o cu Roma. Deci această „unire" era o necesitate politică pentru împărat, iar pentru papă un mijloc pentru întărirea autorităţii personale. În ambele cazuri însă ea nu depindea nici de unul şi nici de altul, ci în ultima instanţă de societatea bizantină, de clerul înalt, de nobilime, de monahi şi de masa credincioşilor. Ori aceştia se arătau variat; numai credincioşii şi monahii erau consecvenţi în a refuza unirea, ceilalţi erau duşi de interese politice şi de altă factură.

Continuîndu-şi cercetările, în vol. XVII-1, 1956, p. 1-18, autoarea arată, că decesul împ. Mihail VIII a însemnat sfîrşitul unirii de la Lyon, ce priveşte relaţiile cu Roma; el însă produce urmări interne. Astfel împ. Andronic II avea în faţa sa trei grupări sociale: prima era a unioniştilor, constituită din marii propietari, care prin alianţa cu latinii feudali urmărea profituri proprii; apoi erau iosefiţii, adepţii patriarhului depus Iosif, care prin monahi stăpîneau masa credincioşilor şi-i urau pe latini, că din cauza cruciadei lor a fost ruinat Bizanţul în 1204; în fine erau arseniţii, adepţii patriarhului decedat Arsenie, sprijiniţi şi ei de monahi, dar urmărind înlocuirea dinastiei Paleologilor cu vechea dinastie a Lascarizilor, deposedaţi de tron de Mihail VIII (p. 4). Împ. Andronic se simţea atras spre iosefiţi şi de aceea le dă satisfacţie, înlăturîndu-l pe patr. Ioan Vec, care se retrage la 26 dec. 1282, oarecum bucuros că a scăpat din încurcături. I-a urmat apoi patr. Iosif, dar reinstalarea lui a deschis drumul pentru noi tulburări, cerîndu-se în primul rînd condamnarea autorilor unirii, adică a împ. Mihail şi a patr. Vec, (p. 7). Vec e chemat în faţa unui sinod din biserica sf. Sofia şi acuzat de erezie. Dar nu i se putea dovedi nimic, decît doar urcarea necanonică pe tronul patriarhal. Ca filolatini au mai fost judecaţi şi destituiţi Gh. Metochitul, Const. Meliteniotul şi Teofan al Niceii (p. 9). Dar murind patr. Iosif, în martie 1283, arseniţii devin mai populari şi ei profită de starea grea a imperiului ca să se impună. Atunci împ. Andronic aduce la tron ca patriarh pe Grigore din Cipru, spre a potoli agitaţiile. La sinodul din 18 aprilie se cere

abjurarea unirii din partea mitrop. Teodor de Cizic, a împărătesei Teodora şi a patriarhului Alexandriei; patriarhul Teodor al Antiohiei se retrage (p. 12). Deşi la sinodul de la Adramyttion, din 1284, împ. Andronic şi patr. Grigore încercaseră aplanarea conflictelor, prin aducerea trupului patr. Arsenie la Constantinopole, totuşi ostilităţile continuă. Un nou sinod de la Adramyttion, din 1285 îl cheamă la judecată pe patr. Ioan Vec, care este acuzat de erezie. Văzînd împăratul că pe această cale nu salvează imperiul, a recurs la tratative directe şi pregăteşte căsătoria sa cu Violenta de Montferrat, înrudită cu marile dinastii apusene. Între timp însă un sinod de la Blacherne, spre finea anului 1285, condus de patr. Grigore şi logotetul Muzalon, continuă ancheta contra patr. Vec, pentru acceptarea de către el a lui filioque; dar Vec se apără cu citate din sf. Ioan Damaschinul. Şi pe cînd acestea erau verificate, Vec era deportat şi toţi se suspectau întreolaltă (p. 15 s).

Atunci împ. Andronic l-a înlocuit pe patr. Grigore, care părea prea violent, cu patr. Atanasie, care încearcă prin Muzalon o înţelegere cu Vec şi cu Meliteniotul; au avut loc chiar întrevederi personale cu cei inculpaţi. Dar nu se poate ajunge la un rezultat mulţumitor; Vec moare, adepţii săi, refuzînd înţelegerea, sînt încarceraţi (p. 18). Atunci împăratul nu mai insistă ci caută soluţionarea problemei în afară de cadrul religios, prin tratative directe cu cei care îi ameninţau imperiul; el pune la cale căsătoria fiului său Mihail cu Caterina de Courtenay, ultima moştenitoare a preotinselor drepturi latine asupra Constantinopolei (p. 14). Cu aceasta cădea firesţe şi ultimul motiv pentru acceptarea pretinsei uniri de la Lyon.

*Prof. M. ŞESAN*

## Credincioşii de pe văile Bicazului şi unificarea bisericească.

Prin rîndurile de faţă, se aduce, în primul rînd, un omagiu acţiunii de unificare a Bisericii strămoşeşti din Ardeal şi celor ce au mijlocit actul unificării în 1948; în al doilea rînd prin aceste rînduri se vor scoate în relief vechile tradiţii ortodoxe ale locuitorilor de pe aceste meleaguri, care înfrăţiţi cu Ceahlăul şi cu minunatele privelişti ale Cheilor Bicazului, şi-au durat cu desfăşurarea timpului, sate şi comune bine închegate sub aspect gospodăresc, în care credinţa în Dumnezeu şi în legea strămoşească ortodoxă a constituit un scut în faţa opresiunilor din trecut.

Sub aspect administrativ această aşezare este orînduită în trei comune: Bicazul Ardelean, Bicaz Chei şi Dămuc. Geografic aşezate în partea de apus a raionului Piatra Neamţ, regiunea Bacău, ele se întind de-a-lungul apei Bicazului cu bifurcaţii în N. V. spre Tulgheş, pe apa numită Valea Bradului şi o altă bifurcaţie pe apa Dămucului în S. V.

Locuitorii din satele acestea au fost ţinuţi pînă în anii regimului democrat popular, într-o deplină ignoranţă cauzată, între altele, de izolarea lor de centrele mari. Primul oraş, Piatra Neamţ, era la o distanţă de 42 km.

Astăzi prin construirea Hidrocentralei de pe rîul Bistriţa, aceste comune sînt încadrate în complexul de lucrări întrucît au

devenit vestite carierele locale de marnă şi calcar, necesare fabricei de ciment de la Bicaz.

Analfabetismul a fost înlătu=rat; mulţi dintre enoriaşii aces=tor parohii, calificîndu=se în me=serii legate de construcţii şi trans=porturi pe căi ferate au schimbat păstoritul şi munca forestieră, ocupaţiile lor de veacuri, cu ocupaţiile noi impuse de timpu=rile veacului în care trăim.

Cu o excepţie de 1% ma=ghiari, toţi locuitorii sînt romîni iar religia în cea mai mare parte le este ortodoxă. In aceste trei comune sînt şase parohii ortodoxe. Bicazul Ardelean este împărţit în trei parohii: Bicazul Ardelean I, Bicazul Ardelean II şi Bicazul Ardelean=Telec; Bicaz Chei cu o singură parohie; Dămucul gru=pat în două parohii: Ivănus cu Huisurez. Cu vreo treizeci de ani în urmă aceste trei comune avînd o populaţie de peste 12000 suflete, formau o singură comună cu organele de conducere şi se=diul în Bicazul Ardelean. Crein=du=se condiţii favorabile, întîi s=a format o a doua comună, Bicaz Chei, care avea în subordine şi populaţia Dămucului, iar după aceea şi Dămucul a devenit co=mună de sine stătătoare. Multă vreme înainte de anul 1918, şi între anii 1940=1944 aceste aşe=zări au fost sub stăpînirea ma=ghiară.

Despre apariţia aşezărilor ome=neşti pe aceste meleaguri ştim prea puţin. Sînt, în orice caz, destul de vechi. Pe timpul îm=părătesei Maria Terezia 1740=1780 aceste sate făceau parte din trupul Moldovei.

În toate aceste sate au existat romîni din timpurile cele mai vechi. În actele unirii de la 1700 nu se face nici o amintire des=pre ele nu doar că nu ar fi exis=tat, ci pentru motivul că ţineau cu cele religioase de episcopiile din Moldova. Această situaţie a durat pînă în jurul anului 1760, cînd episcopul greco=catolic al Blajului, Petru Pavel Aron, care era un fanatic, după ce satele au fost anexate la imperiul aus=tro=ungar, le=a încorporat şi bi=sericeşte la Episcopia Blajului.

Un document important arată că, nici în anul 1782, cînd are loc sinodul electoral la Blaj, Bi=cazurile nu figurează încă prin=tre parohiile de religie greco=ca=tolică. Amintim şi faptul că, la biserica veche din comuna Vos=lobeni, care se află în ţinutul Giurgeului raionul Ghiorgheni, Reg. Autonomă Maghiară, s=a găsit un Antimis sfinţit de Epis=copul Sava al Romanului şi are data de 1714. Însuşi Şematismul de la Blaj editat la anul 1900 la împlinirea a două sute de ani de la Unire specifica înfiinţarea parohiilor greco=catolice din Giurgeu la următoarele date: Joseni 1760, Bilbor 1800, Bicaz Chei 1743, Corbu 1835, Dămuc 1847, Sărmaş 1815, Gheorgheni 1796, Bicazul Ardelean I=II 1795, Bicazul Ardelean=Telec 1842, şi Tulgheş 1800. Din acest fapt nu reiese că la data aceea aceste parohii nu ar fi existat, din con=tra avem ştiri sigure că aceste parohii au existat ca ortodoxe şi au avut un frumos trecut. Des=pre Voslobeni avem ştiri încă de la 1677, Gheorgheni 1629, Bicazul Ardelean 1692 etc.

În toate aceste parohii de abia în jurul anului 1800 sub faldu=rile împăraţilor de Habsburg în=cepe stăruitor catolicizarea.

Trecerea de la ortodoxie la catolicism s=a făcut fără ştirea credincioşilor.

În anul 1824 episcopul Blaju=lui Ioan Lemeny cu ocaziunea vizitaţiei canonice făcute în ţi=nuturile secuizate a sfinţit mai

multe biserici între care şi cele din Bicazul Ardelean, Telec şi Bicaz Chei. Oficial supunerea începe în Valea Bradului, cu preotul Ioan Tăslovanu care face trecerea la greco-catolici în jurul anului 1818. Acest preot a funcţionat între anii 1805-1835. Antecesorii săi Urdea, Dănilă şi Gheorghe Negrea s-au afirmat ca ortodocşi încercaţi.

Cu toată dependenţa de Blaj, nu s-a pus niciodată problema deosebirii de credinţă între gr. catolici şi ortodocşi. Locuitorii au apelat cu aceeaşi încredere la preoţii din Moldova.

Cu ocaziunea hramurilor de la Schitul Durău sau alte schituri şi mănăstiri nemţene locuitorii de pe valea Bicazului participau şi ei. Faptul că clerul şi credincioşii gr. cat. au păstrat neschimbate vechile tradiţii a avut ca urmare convieţuirea frăţească dintre credincioşii uniţi şi neuniţi. Unitatea de tradiţii, căci şi uniţii şi neuniţii erau fiii strămoşilor crescuţi în sînul Bisericii ortodoxe, era mai tare decît toate poruncile venite de sus, care vroiau să despartă pe preoţi şi credincioşi în biserici izolate una de alta. Toate acestea au făcut ca în anul 1948, cînd au fost rupte peceţile ce impuneau aservirea credincioşilor gr. cat., unul dintre preoţii din Bicazuri – Preotul Emil Colceriu – a făcut parte din cei 38 de fraţi preoţi gr. cat. care prin actul unificării au înlăturat piedicile fără sens ale desbinării religioase dintre romînii din Ardeal.

Se poate afirma că unirea din 1700 nu a influenţat prea mult comunităţile creştineşti din Ardeal, printre care şi credincioşii de pe văile Bicazului, iar anularea Concordatului cu Vaticanul şi actul Unificării din anul 1948 a avut menirea să întregească din nou biserica Ortodoxă Romînă.

Sărbătorind 10 ani de la înfăptuirea unităţii bisericeşti, aducem prinosul nostru de recunoştinţă tuturor acelora ce au osteneit la realizarea acestei unificări iar bunului Dumnezeu rugăciuni pentru mila revărsată din belşug asupra Bisericii noastre.

*Pr. EMIL COLCERIU*

## 1700 de ani de la moartea Sfîntului Ciprian.

La 14 septembrie crt. se împlinesc 1700 de ani de la moartea mucenicească a Sf. Ciprian, episcopul Cartaginei (14 septembrie 258).

Evocînd figura lui cu acest prilej, notăm cîteva din caracteristicile mai de seamă ale vieţii şi lucrării sale.

Sf. Ciprian a avut un rol însemnat în istoria Bisericii şi în gîndirea creştină a veacului al III-lea, îndeosebi în Africa, unde şi-a pus pecetea personalităţii sale. În timpul păstoriei sale a fost sufletul Bisericii nu numai din episcopia sa ci din întreaga Africă creştină.

Om dintr-o aleasă familie, şi-a însuşit întreaga cultură a vremii sale. Convertindu-se apoi la creştinism (246), el a pus toate darurile sale în slujba Bisericii şi s-a consacrat cu toată fiinţa slujirii de preot şi episcop. Ardoarea şi dragostea ce-i stăpîneau sufletul ca neofit, l-au însufleţit pînă la sfîrşitul mucenicesc al vieţii sale.

Episcopatul Sf. Ciprian s-a desfăşurat în condiţii istorice destul de grele: două persecuţii, un exil, tulburări şi schisme în Biserică, probleme grele de viaţă şi disciplină creştină etc., toate acestea într-un timp relativ scurt de numai opt ani. Totuşi, prin

tactul, stăruința, autoritatea și înțelepciunea sa, Sf. Ciprian a reușit să rezolve în chipul cel mai potrivit toate aceste probleme.

Sf. Ciprian n-a fost un geniu creator în scrisul teologic, în sensul marilor ierarhi ai Bisericii, ci a fost în deosebi un păstor, un om practic și sincer trăitor al creștinismului. El n-a încetat de a considera creștinismul ca pe o lecție pe care în fiecare zi trebuie s-o înveți și s-o trăiești. Ca om practic, el a considerat dragostea ca datoria principală a unui creștin și a împlinit-o cu prisosință, împărțindu-și îndată după convertire averea sa la cei săraci și lipsiți, ajutînd și îngrijind pe cei bolnavi și morți în timpul ciumei din 252-254, adunînd bani pentru răscumpărarea creștinilor duși în robie după războiul din Numidia din 252 etc.. În toate împrejurările a arătat bogăția unui suflet mare și dăruit total lui Hristos.

A iubit mult unitatea, ordinea și disciplina, și a lucrat mereu pentru sălășluirea lor atît între membrii ierarhiei bisericești cît și în rîndul păstoriților săi, ținînd pentru aceasta aproape în fiecare an cîte un sinod sau chiar două ca în 256.

A dus o acțiune perseverentă de readucere a schismaticilor și ereticilor sub ascultarea Bisericii, convins fiind că „în afară de Biserică nu există mîntuire“ (Extra ecclesiam nullam salus). Căci „nu poate avea pe Dumnezeu ca tată cel ce nu are Biserica ca mamă“.

Opera sa scrisă, formată din lucrări apologetice, scrieri de disciplină bisericească, predici și corespondență, unele din ele traduse și în limba romînă, sînt pline de simțire și trăire creștină, bogate în sfaturi practice, valabile și pentru creștinii de astăzi.

## Acțiunea de restaurare a vechilor icoane rusești

Revista sovietică „La littérature sovietique“ nr. 7/1958, la capitolul „Les, Arts“, publică un mic studiu intitulat: „Pictura veche rusă reînvie“ (p. 210-220), de N. Couzmine, în care autorul tratează unele probleme privitoare la pictura bisericească rusă și în special la acțiunea de restaurare a vechilor icoane.

De la început, autorul arată că deși vechea pictură de icoane din veacul al XIV-lea și al XV-lea deține un loc de frunte în cadrul dezvoltării picturii, totuși, cu trecerea timpului, ea nu a fost apreciată la justa ei valoare. Se poate vorbi chiar, pentru o anumită vreme, de necunoașterea și uitarea vechilor icoane, fapt care desigur își are cauzele sale.

În prima parte a acestui studiu autorul arată care sînt aceste cauze. Folosirea în cadrul cultului divin prin sărutare și contactul cu mîna credincioșilor, îmbrăcămintea metalică, fumul de la luminări, praful, climatul rece al regiunior nordice, variația bruscă a temperaturii, lipsa de încălzire a bisericilor, deteriorarea materialului lemnos etc., toate acestea au făcut ca icoanele vechi, cu trecerea vremii, să-și piardă din frumusețea și claritatea lor originală. Din aceste cauze ele au primit o nuanță sumbră, tristă, iar altele s-au distrus complet sau parțial. În această situație multe din ele au fost pictate din nou, în parte sau total, căutînd să se imite originalul. Astfel se explică faptul că unele icoane au cîte două pînă la 7 rînduri de pictură, ulterioare celei originale și desigur cea mai reușită.

Vrmea lui Petru cel Mare și a urmașilor săi, care se carac-

terizează printr-o rupere radicală cu tradiţiile vechi şi printr-o puternică influenţă occidentală, s-a resimţit din plin şi în domeniul picturii bisericeşti. Ca urmare a acestei influenţe, multe icoane vechi, uneori iconostase întregi, erau înlocuite sau refăcute după stilul icoanelor occidentale, iar altele erau vîndute sau chiar aruncate. Din cauza aceasta multe din icoane, unele adevărate capodopere ale picturii, s-au pierdut sau în cazul cînd au fost refăcute nu mai aveau aceeaşi valoare ca la început.

În această situaţie e explicabil faptul că vechea pictură rusă nu mai era apreciată la justa ei valoare fiind necunoscută şi uitată cu timpul.

Autorul menţionează faptul, desigur important din acest punct de vedere, că rascolnicii, fiind caracterizaţi printr-un puternic tradiţionalism în problema religioasă, s-au arătat mari apărători şi susţinători ai vechilor icoane. Prin ei s-au păstrat pentru posteritate multe icoane vechi de mare valoare (p. 212).

În partea doua a studiului, autorul arată cum a evoluat acţiunea de revalorificare şi restaurare a vechilor icoane, acţiune care a început în primii ani ai veacului XX. La 1904 s-a terminat restaurarea icoanei Sf. Treime a marelui pictor Andrei Rubliov, călugăr de la Mănăstirea Zagorsk de lîngă Moscova. Pentru a aprecia şi admira această icoană s-a creat, cu această ocazie, „un adevărat pelerinaj de istorici de artă, pictori şi amatori“ (p. 214). Frumuseţea şi valoarea picturii originale „aşează această icoană a smeritului monah rus printre capodoperile artei mondiale“ (p. 214).

La 1913 s-a organizat prima expoziţie cu un număr de peste 550 icoane vechi. Astfel pictura veche rusă a început să iasă la lumină şi să-şi cîştige locul cuvenit.

Acţiunea de restaurare a vechilor icoane, întreruptă în timpul primului război, a reînceput în anul 1918 cînd s-a emis un decret special cu privire la conservarea monumentelor de artă veche. Tot atunci s-au creat ateliere naţionale speciale pentru restaurarea icoanelor adică înlăturarea straturilor de picturi ulterioare ca să se redea icoanei înfăţişarea ei originală şi desigur cea mai valoroasă.

În timpul celor 40 de ani ce s-au scurs de la înfiinţarea acestor ateliere s-a lucrat mereu, perfecţionîndu-se cu timpul şi tehnica de lucru „Restaurarea în felul în care se face astăzi, se distinge prin grija şi minuţiozitatea cu care se lucrează. Procedeele aplicate se bazează pe o cunoaştere precisă a tuturor detaliilor care privesc pictura icoanelor şi permit a îndepărta unul după altul straturile ulterioare de pictură, fiind însă garantată păstrarea picturii originale.

Atelierele întrebuinţează în măsură foarte mare cele mai noi descoperiri cu privire la restaurare: analizele chimice şi spectrale, radioscopia şi razele ultraviolete... Ar trebui, spune mai departe autorul, să vezi aceste icoane incovoiate de lungimea vremii, înegrite cu totul şi care în aparenţă nu lasă nici o nădejde, pentru a înţelege ce muncă extraordinară, ce dragoste şi răbdare trebuie să ai, ca să scoţi din nimic, centimetru cu centimetru, vechea pictură, pentru a o face să renască la o nouă viaţă“ (p. 216). La restaurarea icoanei Sf. Petru şi Pavel de la biserica Sf. Sofia din Novgorod, de pildă, s-a lucrat timp de trei ani.

După o astfel de muncă migăloasă sute de icoane şi iconostase întregi au fost restaurate primind forma lor originală. Într-adevăr se poate spune că pictura veche rusă reînvie.

O parte din icoanele restaurate au fost expuse în muzee iar altele aşezate în biserici, fiind redate cultului. „Atelierele naţionale de restaurare, spune autorul, nu deservesc numai muzeele ci şi toate bisericile de rit ortodox..., care apelează mereu la îndrumările şi concursul lor, fiind ajutate în acţiunea de îngrijire şi restaurare a icoanelor care prezintă o valoare artistică" (pg. 220).

Avînd la dispoziţie acest bogat material iconografic, autorul face, în partea a treia a studiului, o scurtă prezentare a vechii picturi ruse, pe epoci şi şcoli, arătînd în mod sumar caracteristicile fiecăreia.

Începutul picturii îl face şcoala de la Kiev, caracteristică veacurilor XI şi XII, deci epoca de după creştinare. Pictura rusă se desvoltă şi înfloreşte apoi la sfîrşitul veac. XII şi începutul veac. XIII în deosebi în părţile Vladimir-Souzdal. În veacurile XIV şi XV pictura s-a desvoltat mai ales în părţile nordice, ca Novgorod şi Pscov, unde nu a ajuns ocupaţia tătărască. Pictura rusă atinge culmea ei de înflorire prin şcoala monahului Andrei Rubliov de la Mănăstirea Zagorsk (1370-1430). Aproape aceeaşi valoare o are şi şcoala următoare a lui Dionisie (1440-1508). Urmează apoi şcoala lui Stroganov, şcoala lui Simon Ouchakov de la sfîrşitul veac. XVII cu care se termină perioada vechii picturi ruseşti. In veacurile XVII, şi XIX pictura veche s-a continuat doar în unele ateliere de la sate din regiunea Vladimir. Din aceste ateliere săteşti, care au continuat firul tradiţional al picturii ruse, au ieşit apoi cei mai pricepuţi şi mai competenţi meşteri restauratori ai vechilor icoane.

Pentru exemplificare, studiul cuprinde şapte fotografii după diferite icoane dintre care una în culori.

Acţiunea de restaurare a dus la cunoaşterea şi preţuirea vechilor icoane ruseşti, care „au deschis astfel un capitol nou şi important în istoria artei mondiale" (215).

*Ierom. IRINEU CRĂCIUNAŞ*

**Peregrinarea cărţilor de cult de la o biserică la alta.**

Atît Biblia cît şi operile de învăţătură ale Sfinţilor Părinţi şi în strînsă legătură cu ele şi Cărţile de slujbă bisericească, erau socotite în trecut adevărate monumente de importanţă capitală, pentru existenţa Bisericii creştine. Importanţa şi valoarea lor creştea şi din cauza raritătii tipografiilor ca şi a materialului întrebuinţat la tipărire, mai ales a hîrtiei,

De aceea apariţia unei asemenea cărţi era salutată de lumea creştină, din toate ţările cu multă bucurie şi graba unor biserici de a avea un exemplar era mare. Se apela atúnci la subscripţia publică a enoriaşilor ori a ctitorilor de biserici. Exemplele de achiziţionarea cărţilor bisericeşti prin subscripţie publică, sau prin donaţia celor înstăriţi sînt foarte numeroase atît în ţara noastră cît şi în ţările vecine. Pomelnicul credincioşilor, care contribuiau la cumpărarea cărţilor, era de cele mai multe ori trecut de preoţi, chiar pe foile cărţii respective; iar numele donatorului şi al membrilor familiei sale erau trecute în pomelnice speciale.

Dacă donatorul ştia carte, îşi scria singur nota de donaţie, pe feţele interioare ale tartagiilor, pe foile rămase albe la începutul şi la sfirşitul cărţii, sau – de cele mai multe ori – pe spaţiul rămas alb, în partea de jos, la foile tipărite. În felul acesta nota se întindea de la pagina întîia pînă la p. 10-15 şi chiar mai departe. Aşa că dacă s-ar fi rupt primele foi, prin deasa întrebuinţare a cărţii, o parte din notă tot mai rămînea pe foile următoare, ca să mărturisească ceva despre donator, despre biserica căreia se donase şi mai ales, rămînea blestemul care se punea întotdeauna la urmă pentru cei care ar fi îndrăznit să înstrăineze cartea.

Dar cu toată asprimea blestemelor, care se puneau sub autoritatea lui Dumnezeu, a Maicii Domnului, a celor 318 sfinţi Părinţi de la Niceia şi a Ierusalimului, cărţile n-au rămas toate la locurile lor de donaţie, ci au peregrinat de la o biserică la alta. Biblia şi cărţile de învăţătură religioasă au circulat, mai ales, de la o mănăstire la alta; iar cărţile de cult de la o biserică la alta pe întreg cuprinsul ţării. Persoanele ce le strămutau n-au făcut aceasta cu intenţii de răpire şi înstrăinare, ci din marea lor dorinţă de a-şi împlini nevoile religioase şi culturale. Nevoia de a face slujbă lui Dumnezeu după carte, ca şi nevoia – pentru unii – de a se adînci în doctrina bisericii, după Sf. Scriptură şi învăţătura Sfinţilor Părinţi, a trecut, adeseori, peste blestemele cu caracter de veşnicie ale donatorilor. Numai aşa ne putem explica de ce atîtea cărţi nu se mai găsesc la locurile lor de donaţie, ci la alte biserici, unde au adus şi aduc încă aceleaşi servicii, pentru care au fost menite de către primii lor donatori.

Biblioteca Centrală Universitară „M. Eminescu“ din Iaşi are sute de cărţi de acestea, care după notele scrise pe ele, au peregrinat nu numai în cuprinsul Moldovei, ci şi în Muntenia şi Transilvania. Un exemplu tipic în această privinţă îl poate constitui un exemplar din Biblia romînească, de la 1688, care fiind donată de către Voievodul Constantin Brîncoveanu, unui preot din Transilvania, în anul 1692, a peregrinat un timp pe la mai multe biserici, pînă ce a ajuns să-şi găsească în cele din urmă, locul în Biblioteca Universităţii din Iaşi.

Nota scrisă pe prima pagină a Bibliei, în limba romînă, are următorul cuprins: „*Cînd s-au dat aciastă Biblie lui popa Pătru Gurghiianul de la Măriia Sa bunul şi blagocestivul Ioan Constantin Basarab, Voevod zemli Ungrovlahii au fost ani de la începutul lumii 7200 (1692) mai 20*“.

Dar din nota şi pomelnicul ce s-au adăugat mai tîrziu pe foile Bibliei, începînd de la pag. 70 şi pînă la pag. 99, se constată că Popa Pătru, n-a lăsat-o vreunei biserici din regiunea Gurghiului, pe unde a păstorit el, ci a lăsat-o urmaşilor săi din familie, pînă ce unul din aceştia a înţeles s-o vîndă cu bani lui „Păscan Iovu“, care o vinde apoi bisericii din Deda cu 50 de zloţi, sumă pe care preotul parohiei a adunat-o de la enoriaşii săi, prin contribuţie benevolă. Iată nota istorică cu care începe pomelnicul celor 40 de credincioşi contribuabili: „Să se ştie că aciastă sfîntă carte, anumită Biblie, s-au cumpărat de la... Păscan Iovu din Deda, drept cu cinci zăci de zloţi schimbători, cumpărînd-o numitul Iovu

de la un nepot a lui popa Toader, fostului parou la Deda, anumit de la Ion Cherki şi s-au aşăzat la Biserica Deţii, *în veci nestrămutîndu-să*, la care sătenii din Deda (au contribuit)... şi începe pomelnicul cu suma arătată în dreptul fiecăruia.

Între cei 40 de contribuabili sînt şi doi preoţi menţionaţi în pomelnic alături ea de enoriaşii lor, după cum urmează: „Popa Iancu din Deda au dat ajutoriu la aciastă sfintă cărte 3 husoş argint, ca să fie pomenit cu tot neamul". Şi „Teodor Matei, preot în Deda, trei husoş, argint, au dat pentru pomenirea a tot neamul".

Dar atît nota de mai sus, cît şi pomelnicul ce-i urmează, nu poartă nici o dată, aşa că nu putem şti cu exactitate timpul cînd s-au petrecut aceste vînzări şi cumpărări ale Bibliei lui „Popa Pătru Gurghiianul", care dintr-o proprietate particulară, a devenit proprietatea bisericii din Deda.

O altă notă însă, scrisă între paginile 308-315, ne face să credem că Biblia a fost din nou înstrăinată, ajungînd astfel proprietatea preotului Lupu din satul Monoru, de la care a fost răscumpărată de preotul Iacov din Deda. Iată nota: „Anii Domnului 1772... martie 26. Să să ştie de cînd am cumpărat aciastă Sfintă Carte, pre nume Biblie, de la preotul Lupu ot Monoru, pentru (e şters numărul) de florinţi... şi am cumpărat-o eu popa Iacov ot Deda şi cu feciorul mieu Toader, şi ă fost faţă şi Custa Nisto (r) Rusanu".

Dacă această notă reprezintă un fapt nou şi nu o putem socoti ca o completare a notei anterioare, atunci înseamnă că Biblia lui Popa Pătru s-a vîndut şi cumpărat de trei ori de la moartea primului ei proprietar şi pînă în anul 1772.

Biblia nu s-a depărtat prea mult de localitatea Deda, unde au aşezat-o cei 40 de enoriaşi ca să rămînă „nestrămutată în veci", deşi nu au adăugat şi un blestem special pentru aceasta.

O scurtă notă, scrisă de o mînă de artist, la pag. 252-3, dovedeşte permanenţa ei la Biserica din Deda: „1808, Genar 30, Thodorii Popovici, paroh Dedei, am scris".

Alte două note, scrise pe ultima foaie albă de la sfîrşitul cărţii, dovedesc continuitatea Bibliei la biserica din Deda şi în anii 1824, cînd vizitează satul episcopul Vasile Moga şi în 1851, cînd umbla prin Deda un oarecare „Aron Scagon cu vigiliul Deţii".

În anul 1852, Biblia a fost legată din nou; pe coperta din faţă, este imprimată şi mitra arhierească. Din anii 1851-2, îi pierdem urma, pînă ce ajunge în Biblioteca Universităţii din Iaşi, în a doua jum. a sec. XIX.

*Pr. ILIE GHEORGHIŢĂ*

**Revista Literară "Luceafărul" despre Liturghierul lui Macarie.**

La 15 iulie a. c. a apărut o nouă revistă de literatură: „Luceafărul".

Pentru acest număr de început şi-au dat contribuţia poeţi, romancieri şi critici de artă consacraţi.

În acest prim număr-revista apare la 1 şi 15 ale fiecărei luni, - pe lîngă schiţe literare, versuri, menţiuni critice, note de călătorie, însemnări despre scriitorul Barbu Delavrancea, revista „Luceafărul" prezintă cea dintîi tipăritură pe pămîntul romînesc: Liturghierul din 1508.

Autorul acestei prezentări – Augustin Z. N. Pop – menţionează printre altele:

...„Liturghierul de la 1508... este un quarto de fineţă prin format, prin armonia literilor capitale, de rînd, majuscule ornate şi prin calitatea hîrtiei“...

După ce precizează că Odobescu este cel dintîi care a atras atenţia istoricilor şi iubitorilor de artă asupra Liturghierului lui Macarie, pe care l-a descoperit, cum se ştie, la mănăstirea Bistriţa-Oltenia autorul ne informează:

„Editura Academiei R. P. R. pregăteşte o ediţie festivă facsimilată a Liturghierului macarian, prefaţată cu un studiu istoric literar de P. P. Panaitescu“. Anul acesta se împlinesc 450 de ani de la prima tipăritură romînească; vezi şi însemnarea Pr. P. Mihail din Mitropolia Moldovei Nr. 1-2 (ianuarie-februarie) 1958, pag. 129-130.

Prezentarea este însoţită de reproducerea primei pagini a Liturghierului din 1508.

Prin bogatul şi interesantul material revista „Luceafărul“ se impune, alături de celelalte reviste literare, în atenţia iubitorilor de cultură din Patria noastră.

*Preot IUSTIN GAŞPAR*

## O copie necunoscută a unui portret al Mitropolitului Veniamin Costachi.

La 8 km. nord vest de Hîrlău este situat satul Feredeeni, cunoscut în documente din 1480.

În acest sat pe locul unei biserici de lemn, Grigore Krupenschi a zidit, în 1792 o biserică de piatră.

Ctitorul şi urmaşii săi, au înzestrat această biserică cu icoane scumpe, cărţi de cult şi alte odoare bisericeşti.

În afară de un manuscris bilincv scris în 1743, în afară de inscripţii preţioase din cărţile de cult – datorate domnitorului Matei Ghica, lui Matei Millo şi altora, în afara unui mic tezaur de monede datînd din 1081, 1545, 1564, 1589, 1696, şi din anii mai apropiaţi, biserica din Feredeeni posedă şi o copie a unui portret al Mitropolitului Veniamin Costachi.

Copia este necunoscută de biografii marelui mitropolit.

Unul din biografi (Pr. Ilie Gheorghiţă) fixează locul unde a sesizat copii după portretul mitropolitului Veniamin astfel:

„Unul în sala de primire a Patriarhiei din Bucureşti, care este o copie după un tablou original aflat la Mănăstirea Căldăruşani, pe cel din casa fostului mitropolit Nicodim şi alte două de la casele particulare din Iaşi, unul proprietatea avocatului Suţu, ce se păstrează la Biserica Talpalari şi altul proprietatea avocatului Serafimi“. (I. Gheorghiţă, Un veac de la moartea mitropolitului Veniamin Costachi, Neamţ, 1946, pg. 86).

Aşa dar copia portretului mitropolitului Veniamin de la Feredeeni nu este cunoscută.

Copia portretului este în ulei şi culorile bine păstrate. Mitropolitul are pe cap culion negru, în stînga ţine cîrja arhierească şi cu dreapta binecuvintează; barba e căruntă, pe piept are un engolpion şi o cruce; deasupra lor, spre dreapta are un alt engolpion. Proporţia copiei este 0.91 m. pe 1.13 m. cu o ramă lată de 0.09 m.

Se pare că avem în faţă o copie după portretul lui Kaufmann. (Vezi originalul reprodus de I. Gheorghiţă, op. cit.).

Cum a ajuns această copie în biserica din Feredeeni?

După relatările preotului pensionar Gh. Bîrliba, această copie s-ar fi aflat în casa familiei Crupenschi din Feredeeni.

Un descedent al familiei a încredințat-o bisericii, respectiv parohului, care a fixat-o în biserică deasupra ușii de ieșire spre vest.

Dar ce a determinat familia Crupenschi ca să-și procure un portret al mitropolitului Veniamin? Era, de bună seamă, o legătură intimă între membrii contemporani ai acestei familii și marele mitropolit.

Mitropolia avea o moșie în vecinătatea Feredeenilor-Prăjenii (cf. Marele Dicționar geografic, vol. II) și știm apoi că în aceste părți Mitropolitul Veniamin venea adesea (cf. C. Erbiceanu, I. Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei și a Catedralei Mitropolitane din Iași, Buc. Tip. Cărți Bis., 1888, pag. 352).

Nimic mai firesc deci, ca Mitropolitul Veniamin să fi vizitat pe vecinii săi din Feredeeni.

Și nimic mai firesc decît ca prietenii săi – fiind și creștini evlavioși – să-și procure portretul său sub forma acestei copii după Kaufmann.

*Pr. IUSTIN GAȘPAR*

# CRONICA BISERICEASCĂ

## A. ȘTIRI RELIGIOASE EXTERNE

### 1. – POLONIA: Întîlnirea unor creștini din est și vest.

Mii de creștini din aproape toate țările din sudestul Europei și din Occident s-au întîlnit la Varșovia cu prilejul sfințirii Bisericii Sfintei Treimi, bombardată în timpul celui de al doilea război mondial și restaurată recent.

Această biserică este monument istoric și datează din veacul al XVIII-lea. Spesele de restaurare au fost suportate de către Statul polon și din fondurile alocate de Mișcarea Ecumenică.

Sfințirea a fost oficiată de episcopii KOTULA (Polonia) BOGIERTZ (Suedia) și LILJE (Germania).

Bisericile protestante germane au dăruit Bisericii Sf. Treimi din Varșovia un altar și o mare cruce, vestejind cu tărie crimele comise de hitleriști, care în 1939 au bombardat acest monument istoric, avariindu-l grav.

### Profesori și studenții Academiei teologice protestante din Polonia protestează împotriva înarmării armatei vestgermane cu arma nucleară.

Protestul profesorilor și teologilor se bazează pe un dublu considerent și anume pe faptul că Polonia este vecină cu Germania și într-un caz de război ar fi prima victimă a unei agresiuni, iar ca creștini, – studenții și profesorii își exprimă îngrijorarea față de soarta și viitorul Bisericii creștine, de care sînt răspunzători toți cei ce cred în Iisus Hristos.

Uniți în dragoste – germanii și polonezii – trebuie să se roage fierbinte lui Dumnezeu, că să dăruiască oamenilor suflet curat și pașnic.

### 2. – CEHOSLOVACIA: Expoziție despre mișcările Husiților.

Pentru a da posibilitate marelui public să cunoască adevărul despre mișcările religioase și cauzele lor, Muzeul Național din Praga a organizat la Berlin o expoziție cu titlul: „Mișcarea revoluționară a Husiților". Această expoziție extrem de interesantă, și care este foarte mult cercetată, înfățișează lucrurile și evenimentele istorice în adevărata lor lumină.

Concomitent, Muzeul pentru Istoria Germană a organizat la

Praga o expoziţie, care arată în imagini vii şi veridice „Războiul Ţărănesc German".

Asemenea expoziţii au menirea să contribuie la înţelegerea trecutului istoric şi la lămurirea unor probleme, care intenţionat au fost denaturate, ca să servească burgheziei şi intereselor acesteia.

### 3. – JAPONIA. Activitatea cultelor pentru pace.

În ultimul timp cultele religioase din Japonia desfăşoară o vie activitate pentru pace şi colaborare.

Unele personalităţi maracante din viaţa religioasă din Japonia au constituit un comitet care cere cu insistenţă încetarea fabricării şi experimentării bombelor atomice.

Din acest comitet fac parte următorii: Preşedintele Quäkerilor din Japonia, Preşedintele Tinerelor Fete Creştine, Preşedintele Consiliului Naţional al Bisericilor, Preşedintele asociaţiilor Budiste, Preşedintele Bisericilor Unite din Japonia, şi reprezentanţi ai altor culte.

Noi ne bucurăm să aflăm asemenea veşti, care sînt o garanţie în plus că frontul partizanilor păcii va învinge.

### 4. – U. R. S. S. „Punţi de Prietenie"

Acesta este titlul unui film documentar care s-a realizat în Studioul Central al Uniunii Sovietice, cu prilejul vizitei pe care au făcut-o conducătorii Bisericii Evanghelice din Germania în Uniunea Sovietică.

Acest film documentar arată delegaţia Bisericii Evanghelice în timpul călătoriei pe care a întreprins-o la Moscova, Chiev, Riga şi Leningrad.

Reprezentanţii Bisericii Evanghelice s-au interesat de viaţa religioasă din Uniunea Sovietică şi de măreţele realizări din Ţara Socialismului.

Au vizitat diferite instituţii, monumente istorice, mănăstiri, biserici şi biblioteci.

Pentru elucidarea problemelor care interesează viaţa religioasă din cele două ţări şi a problemelor la ordinea zilei, delegaţia Bisericii Evanghelice s-a întîlnit cu oameni de Stat sovietici şi reprezentanţi ai vieţii publice cu care au discutat prieteneşte într-un spirit de bunăvoinţă şi înţelegere reciprocă.

Acest film este într-adevăr o mare contribuţie la creearea unei atmosfere favorabile de înţelegere şi colaborare dintre culte şi state, servind nobilei cauze a păcii.

*Pr. A. GHERASIM*

## PREA FERICITUL PATRIARH IUSTINIAN ȘI ÎNALT PREA SFINȚITUL MITROPOLIT IUSTIN ÎN VIZITĂ LA MĂNĂSTIREA NEAMȚU

Duminică 5 octombrie 1958 a avut loc la Mănăstirea Agapia solemnitatea deschiderii cursurilor anului școlar 1958/1959 la Seminarul monahal din acea mănăstire. La solemnitate au luat parte Prea Fericitul Patriarh Iustinian, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin, Prea Sfințitul Episcop Antim Tîrgovișteanu, P. C. Ioan Gagiu, Directorul Administrației Patriarhale și P. C. Gheorghe Soare, Consilier Patriarhal.

A doua zi, 6 octombrie, înalții ierarhi au vizitat Mănăstirea Secu iar după amiază Mănăstirea Neamțu.

La intrarea în Biserica Înălțarea Domnului din incinta mănăstirii Neamțu înalții ierarhi au fost întîmpinați de P. C. Arhim Dionisie Velea, starețul mănăstirii, P. C. Diac. Ioan Ivan, directorul seminarului teologic, de călugării mănăstirii, profesori, elevi și diferiți credincioși.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin în cuvîntarea pe care a rostit-o salutînd pe Intîistătătorul Bisericii Ortodoxe Romîne a amintit de rolul cultural pe care Mănăstirea Neamțu l-a împlinit în trecut, apoi a scos în relief acțiunea stăruitoare a conducătorilor patriei noastre de a restaura acest important monument al poporului nostru.

Prea Fericitul Patriarh Iustinian în cuvîntul său și-a arătat adînca mulțumire văzînd lucrările ce s-au făcut pînă acum precum și cele ce sînt în proiect. Încheind, Prea Fericirea sa binecuvintează pe toți cei care ostenesc pentru înălțarea acestui vechi așezămînt monahal.

Ieșind din Biserică înalții ierarhi au vizitat Aghiazmatarul complet restaurat, Biserica sf. Ioan Bogoslovul precum și șantierul din jurul mănăstirii.

## CONFERINȚELE PREOȚEȘTI DE ORIENTARE DIN LUNA SEPTEMBRIE

În primele zile ale lunii septembrie 1958 (2, 3, 4 și 5) s-au desfășurat lucrările conferințelor de orientare ale preoților din Arhiepiscopia Iașilor. Potrivit dispozițiunilor ele au fost prezidate de către delegații chiriarhali.

La conferințe au participat de asemenea și D-nii Împuterniciți ai Departamentului Cultelor, iar în unele locuri și delegați din partea Sfaturilor Populare Rainoale, ingineri din partea Secțiilor Agricole Raionale sau delegați ai Comitetelor de luptă pentru pace.

Subiectul fixat de Sf. Sinod pentru această conferință a fost: «Știința în slujba vieții». Conferințele susținute cu acest prilej reprezintă contribuții de seamă în această problemă. Tratînd acest subiect preoții conferențiari au făcut un istoric al progreselor în știință sub diferitele ei aspecte, arătînd modul în care ea poate fi pusă în slujba vieții.

Știința este una din cele mai mari cuceriri a minții omenești. Aportul ei în slujba vieții este extrem de important. Uneltele de producție scutesc pe om de eforturile mari, ușurînd mult munca și mărind nespus de mult producția cu cele necesare vieții. O singură mașină poate înlocui sute de brațe omenești. Mijloacele de transport și comunicare moderne înlesnesc circulația oamenilor, a bunurilor materiale și a celor culturale. O ideie bună, o propunere salvatoare a unui om poate fi adusă peste cîteva clipe la cunoștința lumii întregi.

În ce privește păstrarea sănătății, știința este pusă direct în slujba vieții omenești. Prin medicamentele descoperite se salvează milioane de vieți omenești și se vindecă nenumărate boale dînd astfel posibilitate omului să-și desfășoare activitatea sa. Pentru producerea bunurilor agricole știința agrotehnicii aduce un aport însemnat în slujba vieții. Alte ramuri ale științei ca: fizica, chimia, matematica etc. au adus contribuții de seamă în slujba vieții, contribuții care au fost relevate în aceste conferințe.

In majoritatea conferințelor ținute s-a insistat îndeosebi asupra progreselor științifice din ultimul timp și în special asupra energiei atomice care a deschis o eră nouă, era atomică.

Pe lîngă aportul pozitiv pe care-l poate aduce știința în viață, ea poate aduce însă și mult rău.

Știința poate fi pusă în slujba vieții dar și împotriva ei, adică în slujba distrugerii, a morții. Este binecunoscută acțiunea unor cercuri imperialiste occidentale care folosesc această epocală descoperire în scopul distrugerii vieții și a civilizației omenești.

Știința trebuie pusă în slujba vieții, ea trebuie să contribuie la binele și fericirea vieții în general. Numai în această situație știința reprezintă într-adevăr un mare bine și ajutor prețios pentru omenire. «De-aș avea toată știința... iar dragoste nu am, nimic nu-mi folosește», spune Sf. Apostol Pavel (I Cor. 13, 2).

Preoții au arătat în conferințele ținute cu acest prilej cum majoritatea oamenilor și a statelor doresc ca toate progresele științifice să fie puse în slujba vieții, a binelui și a fericirii comune, deci în slujba păcii și nu a războiului. În fruntea țărilor doritoare de pace stă U. R. S. S. și țările socialiste care în toate ocaziile și-au manifestat dorința lor de pace și au făcut tot ceea ce este necesar pentru aceasta. De pildă U. R. S. S. a luat hotărîrea ca să înceteze experiențele cu armele atomice și cu hidro-

gen, arătînd prin aceasta că nu vrea să folosească energia atomică în scopuri războinice.

Pe lîngă acestea în conferinţe s-au scos în evidenţă condiţiile optime pe care le au oamenii de ştiinţă în ţara noastră etc. S-a scos în evidenţă faptul că activitatea pastorală a preotului are tangenţe îndeosebi cu medicina și agronomia, de aceea preoţii trebuie să-şi aducă aportul lor în aceste domenii.

Contribuţii de seamă în tratarea acestei probleme au adus şi preoţii care au luat cuvîntul făcînd unele completări faţă de cele tratate în conferinţe.

În partea a doua a conferinţelor s-au citit rapoartele din care a reeşit activitatea pastorală şi socială a preoţilor.

Delegaţii Secţiilor Agricole Raionale au dat îndrumări asupră modului cum să-şi desfăşoare preoţii munca de îndrumare în domeniul agriculturii îndeosebi şi în alte acţiuni care privesc binele şi fericirea credincioşilor noştri.

Concluzia ce se desprinde din lucrările acestor conferinţe este că fiecare om prin activitatea sa trebuie să contribuie la progresul ştiinţei, să folosească descoperirile ei spre binele şi fericirea tuturor.

În unele Protopopiate — Tg. Neamţ, Fălticeni, Piatra Neamţ, Ceahlău, Paşcani, Hîrlău, Tg. Frumos, — s-au analizat ultimile aspecte ale dezbinării stiliste, hotărîndu-se continuarea cu mai multă stăruinţă a muncii misionare de readucere a credincioşilor stilişti în Biserică.

## DESCHIDEREA ANULUI ŞCOLAR 1958/1959 LA ŞCOALA DE CÎNTĂREŢI BISERICEŞTI ŞI SEMINARUL TEOLOGIC DIN SFÎNTA MĂNĂSTIRE NEAMŢU

La Şcoala de Cîntăreţi Bisericeşti şi Seminarul Teologic din Mănăstirea Neamţu, în ziua de 1 octombrie 1958, a avut loc solemnitatea deschiderii cursurilor anului şcolar 1958/1959.

În prezenţa delegatului I. P. S. Mitropolit Iustin, P. C. Părinte Consilier Scarlat Porcescu, a profesorilor şcoalei şi a elevilor, la orele 9,30 în sala de festivităţi a şcolii s-a săvîrşit serviciul divin al sfinţirii apei şi al Te-Deum-ului de început al anului şcolar.

Serviciul divin a fost oficiat de către P. C. Părinte Spiritual Pr. Vasile Irina şi de Ierodiaconul Gherontie Ştefan, răspunsurile fiind date de corul şcolii sub conducerea d-lui profesor Ştefan Alexe.

După oficierea serviciului divin, P. C. Director Diacon Ioan Ivan a rostit cuvîntul de deschidere.

P. C. Sa a scos în evidenţă că anul şcolar 1958/1959 se începe avînd asigurate condiţiile de funcţionare prin grija deosebită a I. P. S. Mitropolit Iustin.

Anul şcolar 1958/1959 începe sub auspiciile întreitei activităţi din ţara noastră: munca, lupta pentru pace şi culturalizarea maselor.

Zece ani de la reforma învăţământului, cu rezultate dintre cele mai bune este un moment istoric de o importanţă deosebită.

După reforma învăţământului public, Biserica şi-a organizat învăţământul propriu.

Făcînd un plan de muncă pentru noul an şcolar P. C.Director a făcut îndemn ca să se muncească pentru cîştigarea cunoştinţelor noi şi pentru înălţare pe linie duhovnicească. Şcoala îşi începe cursurile cu un efectiv de 189 elevi înscrişi la 1 octombrie 1958, dintre care 107 de la Eparhia Iaşilor şi 82 din Eparhia Romanului.

A luat apoi cuvîntul P. C. Părinte Consilier Preot Scarlat Porcescu care a spus între altele:

După o vacanţă destul de îndelungată în timpul căreia elevii şi profesorii s-au recreat, se deschide anul şcolar 1958/1959.

Potrivit datinelor creştineşti, noul an şcolar se începe cu o rugăciune la Dumnezeu ca să ajute în lucrarea care începe.

P. C. Sa a arătat că este delegat al I. P. S. Mitropolit Iustin să participe la deschiderea anului şcolar. I. P. S. Mitropolit Iustin este reţinut la Centrul Eparhial de alte probleme de interes bisericesc.

A asigurat că I. P. S. Mitropolit Iustin are la inima sa acest aşezămînt de cultură bisericească.

A scos apoi în evidenţă că anul şcolar coincide cu începutul Lunii Prieteniei Romîno-Sovietice şi a arătat că una din coordonatele prieteniei este comunitatea ortodoxă, prin care cele două popoare se pot cunoaşte şi mai bine.

Al doilea lucru scos în evidenţă de P. C. Sa a fost împlinirea a 10 ani de la reforma învăţământului, de cînd şi Biserica noastră şi-a organizat învăţământul religios pentru pregătirea personalului ei.

Adresîndu-se profesorilor P. C. Sa a parafrazat îndemnurile Sf. Apostol Pavel către Timotei, arătînd că profesorii trebuie să înveţe, să îndrepte, să mustre, cu toată îndelunga răbdare.

Elevilor, P. C. Sa le-a făcut îndemnul ca să fie pămîntul cel bun în care învăţăturile să rodească înzecit şi însutit.

Condiţiile bune de existenţă pe care Centrul eparhial le asigură în această şcoală, cer ca elevii să se silească pentru ca rezultatele să fie bune.

P. C. Sa şi-a încheiat cuvîntul rugînd pe Dumnezeu ca să ajute în toată activitatea lor pe profesori şi pe elevi.

Luînd cuvîntul elevul Irimia Ioan din clasa III-a, în numele elevilor, a prezentat respectuoase mulţumiri I. P. S. Mitropolit Iustin pentru grija deosebită faţă de şcoala de la Neamţu şi a rugat pe P. C. Părinte Consilier ca să fie interpretul acestor mulţumiri şi angajamente de muncă plină de avînt pentru formarea lor ca oameni ai Patriei şi ai Bisericii.

După un mic program de coruri religioase, serbarea a luat sfîrşit. Elevii trecînd în sălile de curs, au început primele ore în atmosfera voioşiei tinereşti.

*ASISTENT*

## CONFERINȚĂ INTERCULTICĂ PENTRU APĂRAREA PĂCII

În sala de cultură raională din orașul Piatra Neamț a avut loc în ziua de 3 septembrie 1958 o conferință a reprezentanților cultelor religioase din raionul Piatra Neamț cu prilejul căreea s-a conferențiat despre Documentele adoptate la Congresul Mondial pentru apărarea Păcii ce a avut loc în luna iulie la Stockholm.

La discuții au participat următorii reprezentanți ai cultelor:

Părintele protoiereu D. Mihailescu, în numele preoțimei ortodoxe din Raionul P. Neamț, spune că în ultima vreme s-au desfășurat o seamă de evenimente, unele inițiate de puterile imperialiste, avînd ca scop ațîțarea omenirii la un nou război, iar altele inițiate de forțele iubitoare de pace în frunte cu U. R.S. S. care au zădărnicit planurile conducătorilor din țările capitaliste. U. R. S. S. a încetat unilateral experiențele cu armele atomice, a redus forțele armate, a propus întrunirea în conferință la nivel înalt a șefilor de guverne, cerînd și celorlalte state capitaliste să ia aceleași măsuri. Statele Unite însă au împins și mai departe acțiunile de provocare debarcînd trupe în Liban, iar Anglia în Iordania. Cît privește tratativele la cel mai înalt nivel au fost zădărnicite de cercurile imperialiste.

Popoarele lumii însă n-au rămas indiferente față de aceste evenimente. În lumea întreagă manifestațiile pentru pace, pentru oprirea experiențelor nucleare, împotriva instalării bazelor americane de proectile teleghidate, pentru urgentarea tratativelor între est și vest a luat o amploare fără precedent, cuprinzînd cele mai largi și mai diferite cercuri ale popoarelor.

În continuare P. C. Sa arată munca dusă de Biserica Ortodoxă în lupta pentru pace. Ierarhii Bisericii Ortodoxe Romîne au îndemnat pe preoți și credincioși în sprijinirea acțiunii pentru apărarea păcii, precum și îndeplinirii la timp a îndatoririlor social-patriotice.

Preoții ortodocși din raionul Piatra Neamț au dat concurs puterii de stat pentru încasarea impozitelor, predarea produselor contractate, pentru socializarea agriculturii. Ei vor populariza Documentele adoptate la Stockholm.

Pr. Celante, din partea cultului romano-catolic, vorbește despre lagărul socialist care luptă pentru apărarea păcii. În fruntea țărilor socialiste doritoare de progres și pace stă U. R. S. S. Biserica Creștină stă alături de stat; ea cere încetarea imediată a experiențelor cu armele atomice.

Dl. Baciu, șeful cultului adventist de ziua 7-a, vorbește despre documentele citate, despre lupta omenirii pentru pace, despre războiul trecut și ranele cauzate. Spune că a prelucrat în adunare toate circularele venite de la centru în privința tuturor îndatoririlor sociale. În viitor va duce aceeași muncă

Dl. Tenea, șeful cultului baptist, vorbește despre activitatea desfășurată în lupta pentru pace în mijlocul credincioșilor săi, despre urmările dezastruoase ale războiului trecut. Își ia angajamentul de a da sfaturi credincioșilor să-și îndeplinească obligațiunile față de Stat.

Toți cei prezenți au adoptat o Moțiune prin care se obligă că vor stărui în lupta pentru apărarea păcii.

## MANIFESTĂRILE CLERULUI ÎN LUPTA PENTRU PACE

În toate protopopiatele s-au ţinut întruniri de protest ale clerului contra încălcărilor teritoriilor Libanului și Iordaniei de către trupele anglo-americane.

Astfel în dimineaţa zilei de 25 iulie 1958, s-a ţinut la sediul protoieriei raionului Vaslui consfătuirea intercultică pentru apărarea păcii.

Au luat parte: Dr. Neculai Mihăiliuc preşedintele Comitetului Raional de luptă pentru pace, preot protoiereu Neculai Ruginã, membru în Biroul Comitetului Raional de Luptă pentru Pace, preot Marcel Iacob reprezentantul cultului lipovenesc de rit vechi, rabin Herşcu David din partea cultului mozaic, Condrat Burlacov delegat din partea cultului adventist de ziua 7-a, Vasile Ghețeu din partea cultului evanghelist.

Au luat de asemenea parte toţi preoţii ortodocși din oraşul Vaslui și mulţi preoţi din cuprinsul raionului.

După cuvîntul de deschidere rostit de Pr. Protoiereu Neculai Ruginã, s-a vorbit despre: «Intervenţia imperialiștilor anglo-americani în Liban și Iordania».

Intervenţia armată a imperialiștilor în ţările din Orientul Arab este o sfidare la adresa omenirii care doreşte pacea și luptă pentru apărarea ei.

Gestul anglo-americanilor constituie o crimă premeditată asupra popoarelor arabe. Trebuie să protestăm cu energie împotriva acestor încălcări.

După susţinerea referatului s-au prelucrat Documentel. adoptate la Congresul Mondial de la Stockholm. La discuţii au luat cuvîntul Pr. N. Ruginã — protoiereu, rabin Herşcu David, Pr. Marcel Iacob, Condrat Burlacov, Vasile Guzu, Pr. Ștefan Boghiu și alţii.

P. C. Protoiereu N. Ruginã arată eforturile ce le face U.R.S.S pentru a salva și apăra pacea lumii.

Trebuie să avem încredere deplină, spune C. Sa, în forţele păcii care în frunte cu marea și invincibila Uniune Sovietică vor sili pe instigatorii războiului să dea îndărăt, aşa cum s-a întîmplat în Coreea, Vietnam, Egipt și în celelalte părţi ale lumii, unde nesăţioșii acaparatori de bunuri au încercat să înfrîneze mersul spre progres al diferitelor popoare.

Ţara noastră, spune în continuare C. Sa., este un factor activ în lagărul păcii. Preoţii au datoria sfîntă de a sprijini ac-

ţiunile obşteşti care urmăresc înflorirea şi prosperitatea scumpei noastre patrii, Republica Populară Romînă, încredinţaţi fiind că în felul acesta contribuie la apărarea păcii.

Este o datorie a noastră de a populariza Documentele adoptate recent la Stockholm, în Comitetele de Luptă pentru Pace, în Sfaturile Păcii, alături de toţi oamenii bine intenţionaţi din cuprinsul satelor şi comunelor raionului nostru.

Dl. rabin Herşcu David a vorbit despre popoarele asuprite şi despre datoria de a le întinde o mînă de ajutor.

Pr. Marcel Iacob arată că intervenţia anglo-americanilor în Liban şi Iordania este un atentat la pacea lumii şi datoria tuturor preoţilor, deserventilor şi credincioşilor de orice cult este de a demasca pe toţi aţiţătorii la război.

Pr. Vasile Guzu de la parohia Laza-protoiereu misionar, înfierează cu tărie această intervenţie a imperialiştilor. C. Sa îşi manifestă speranţa că pînă la urmă dreptatea va triumfa şi acţiunea U. R. S. S. va fi încununată de succes. Au mai luat cuvîntul dl. V. Gheţeu şi Pr. Şt. Boghiu.

La Roman, în aceeaşi zi, la orele 18, s-a ţinut în sala de festivităţi a Sf. Eiscopii şedinţa Ccmitetului de Luptă pentru Pace, prezidată de P. C. Arhim. Emilian Birdaş-Vicar Eparhial.

S-a dat cuvîntul P. C. Fr. Ioan Belei de la parohia Horia. P. C. Sa a prezentat un referat asupra ultimelor evenimente insistînd asupra încălcării teritoriilor Libanului şi Iordaniei de către trupele anglo-americane.

După ce face o expunere asupra felului în care s-a produs invazia, P. C. Pr. Belei termină cu îndemnul de a protesta cu toţii contra celor ce tulbură liniştea popoarelor.

P. C. Pr. C. Didilescu cere să înceteze agresiunea contra Libanului şi Iordaniei. Această provocare întreţine încordarea şi nervozitatea în viaţa omenirii. Clerul trebuie să lupte cu energie pentru apărarea păcii.

Dnii D. Secară şi V. Iliescu, salariaţi la centrul Eparhial, se alătură antevorbitorilor cerînd încetarea agresiunii în orientul de mijloc.

P. C. Pr. Gh. Adăscăliţei protestează cu vehemenţă contra invaziei Libanului şi Iordaniei de către trupele americane şi engleze.

P. C. Pr. I. Pascu, protoiereu, spune că războiul distruge viaţa; invadatorii anglo-americani în Liban şi Iordania s-au alăturat celor ce vor ca moartea să secere vieţile oamenilor.

În numele preoţilor din raion şi a credincioşilor pe care-i păstoreşte potestează şi cere ca trupele anglo-americane să părăsească teritoriile ocupate fără nici o justificare.

Şedinţa s-a încheiat prin cuvîntul P. C. Vicar Emilian Birdaş. P. C. Sa afirmă că a urmărit cu viu interes acţiunile desfăşurate de Comitetele de luptă pentru pace.

Noi cei ce predicăm pe Iisus, spune P. C. Vicar, luptăm pentru pace, cerînd ajutorul lui Dumnezeu în scopul de a face pe cei ce ridică armele să renunţe la aceasta; şi mai luptăm sprijinind acţiunile sociale ale regimului de democraţie populară din scumpa noastră ţară.

Ne asociem cu toți oamenii din lumea întreagă care urăsc războiul și cerem încetarea agresiunii și retragerea trupelor din Iordania și Liban.

Preoțimea din raionul Adjud, s-a întrunit în ședință de protest la data de 30 iulie 1958.

P. C. Protoiereu Roman Drug a prelucrat Documentele Congresului Mondial de la Stockholm după care a arătat situația critică ce s-a creiat în Orientul apropiat și mijlociu prin agresiunea anglo-americană în Iordania și Liban, privînd de libertate, independență și suvernitate aceste popoare ce vor să-și creieze în mod liber o viață nouă. Contra acestei inumane agresiuni protestează toți oamenii cinstiți din întreaga lume. Cuvîntul Dr. Hanna, reprezentant al Libanului la Congresul Mondial, a răsunat cu putere în fața întregii lumii, cerînd libertatea poporului libanez, care este hotărît să lupte pînă la victoria finală. Declarația sa a fost acoperită de aplauzele furtunoase ale tuturor delegațiilor la Congres.

În întreaga lume se duce o lupta dîrză și hotărîtă pentru încetarea agresiunii și retragerea trupelor din Liban și Iordania.

La marea acțiune mondială de protest și înfierare a acestei agresiuni, preoțimea Bisericii Ortodoxe din cuprinsul raionului Adjud ia parte cu toată însuflețirea și cere retragerea trupelor invadatoare din Liban și Iordania și ținerea unei conferințe la nivel înalt care să reglementeze litigiile internaționale pe calea tratativelor pașnice.

Preoțimea raionului Murgeni s-a adunat într-o întrunire de protest la 4 august 1958. P. C. Protoiereu Șușnea a făcut o expunere asupra evenimentelor externe, arătînd cum armatele anglo-americane au pătruns în Liban și Iordania. În această problemă au mai luat cuvîntul preoții: Ovidiu Filiuță, Ioan Dănilă, Mihai Pascal, Emil Blanaru, P. Luca. Toți au protestat și au cerut, în numele lor și al credincioșilor, retragerea trupelor invadatoare din cele două țări.

Preoții din raionul Murgeni au participat la adunările de protest organizate în fiecare comună luînd cuvîntul alături de alți vorbitori. Ei și-au îndeplinit cu succes îndatoririle ce le revin ca cetățeni și slujitori ai Bisericii cu privire la însămînțări, îngrijirea și strîngerea recoltelor — fapte pentru care au primit aprecieri și mulțumiri din partea autorităților locale cu prilejul întrunirii din 4 august a. c.

La 15 septembrie 1958, Comitetul de Luptă pentru Pace de la Centrul eparhial a ținut o nouă ședință care s-a deschis prin cuvîntul P. C. Arhim. Emilian Birdaș, Vicarul Sfintei Episcopii a Romanului. După ce P. C. Sa a făcut o privire asupra ultimelor evenimente a dat cuvîntul P. C. Pr. Gh. Zaharescu, parohul bisericii Sf. Nicolae din Roman, care a vorbit despre: Frederic Joliot Curie, savant, fost președinte al Consiliului Mondial al Păcii.

Timp de aproape o oră, Pr. Zaharescu a reținut atenția

celor prezenţi printr-o frumoasă expunere asupra celui ce a fost Frederic Joliot Curie. Împărţind lucrarea în patru părţi bine distincte: a) anii tinereţii, b) savantul, c) omul şi d) Lupta pentru Pace, vorbitorul a reuşit să spună tot ce trebuia despre savantul care a cucerit prin activitatea sa ştiinţifică şi socială inimile tuturor iubitorilor de pace din lumea întreagă. Cinstirea de care s-a bucurat în viaţă din partea omenirii şi onorurile care i s-au dat din partea poporului francez au scos încă odată în relief personalitatea lui Fr. Joliot Curie.

P. C. Vicar a dat apoi cuvîntul preotului C. Platon de la parohia Sf. Împăraţi-Roman care a prelucrat Documentele Congresului Mondial pentru dezarmare şi colaborare internaţională, ţinut la Stockholm între 16-22 iulie 1958.

La discuţii au participat: P. C. Arhim. Ioil Babaca, exarhul mănăstirilor, preot C. Platon, preot Gh. Adăscăliţei şi alţii.

Pr. Gh. Adăscăliţei a expus pe larg situaţia din extremul orient unde imperialiştii întreţin o stare de încordare şi a propus să se dea o telegramă Comitetului Naţional de Luptă pentru Pace din R. P. R. prin care să se înfiereze atitudinea tulburătorilor păcii.

Cuvîntul de închidere al discuţiilor a fost rostit de P. C. Vicar Emilian Birdaş. P. C. Sa a scos în evidenţă trăsăturile dominante ale ilustrului savant, Frederic Joliot Curie, fost preşedinte al Consiliului Mondial al Partizanilor Păcii.

Protestînd contra tulburărilor din extremul orient, P. C. Vicar a îndemnat pe toţi cei prezenţi să fie luptători activi pentru pace, popularizînd în rîndurile credincioşilor Documentele Congresului de la Stockholm.

*Pr. I. D. L.*

*COMEMORĂRI*

Pr. TH. VRĂNESCU: Nicolae Milescu Spătarul, 250 ani de la moartea sa . . . . . 811

*RECENZII* . . . . . 820

Ic. stavrofor Dr. P. Deheleanu „Glosolalia" sau „Vorbirea în limbi" ca dar harismatic, Editura Episcopiei Aradului, pag. 75 *(Pr. Nicolae Nedelcu);* Catehism creștin ortodox, Arad 1957, ediția III pag. 232 *(Ierom. Irineu Crăciunaș).*

*ÎNSEMNĂRI* . . . . . 824

În problema unirii de la Lyon din 1274 *(Prof. M. Șesan)*; Credincioșii de pe văile Bicazului și unificarea bisericească *(Pr. Emil Colceriu);* 1700 de ani de la moartea Sfîntului Ciprian *(Ierom. Irineu Crăciunaș);* Acțiunea de restaurare a vechilor icoane rusești *(Ierom. Irineu Crăciunaș);* Peregrinarea cărților de cult de la o biserică la alta *(Pr. Ilie Gheorghiță);* Revista literară „Luceafărul" despre Liturghierul lui Macarie *(Pr. Iustin Gașpar);* O copie necunoscută a unui portret al Mitropolitului Veniamin Costachi *(Pr. Iustin Gașpar).*

*CRONICA BISERICEASCĂ* . . . . 836

*A. — ȘTIRI RELIGIOASE EXTERNE*

*Polonia:* Întîlnirea unor creștini din est și vest; Profesorii și studenții teologi protestează împotriva înarmării armatei vestgermane cu arma nucleară; *Cehoslovacia:* Expoziție despre mișcările husiților; *Japonia:* Activitatea cultelor pentru pace; *U. R. S. S.:* Punți de prietenie *(Pr. A Gherasim).*

*B. — SFÎNTA ARHIEPISCOPIE A IAȘILOR* . 838

Prea Fericitul Patriarh Iustinian și Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin în vizită la Mănăstirea Neamțu; Conferințele preoțești de orientare din luna septembrie a. c.; Deschiderea anului școlar 1958/1959 la Școala de Cîntăreți bisericești și Seminarul Teologic din Sf. Mănăstire Neamțu; Conferința intercultică pentru apărarea păcii.

*C.— SFÎNTA EPISCOPIE A ROMANULUI ȘI HUȘILOR* . 843

Manifestările clerului în lupta pentru pace *(Pr. I. D. Leon)*

# MITROPOLIA MOLDOVEI SI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAȘILOR
ȘI A EPISCOPIEI ROMANULUI ȘI HUȘILOR

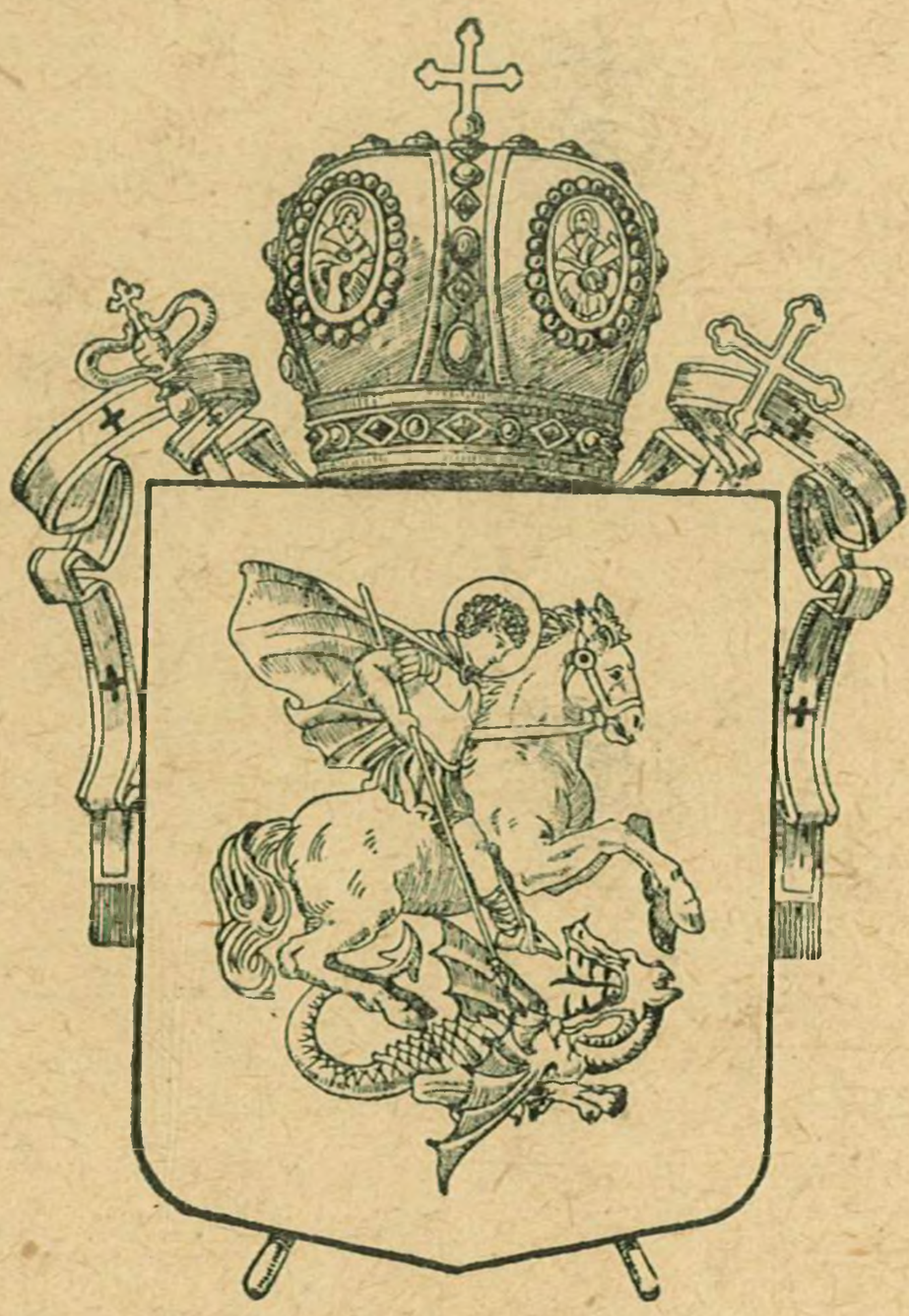

ANUL XXXIV, Nr. 11-12. NOIEMBRIE-DECEMBRIE 1958

# MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

APARE CU BINECUVÎNTAREA ŞI SUB ÎNDRUMAREA
ÎNALT PREASFINŢIEI SALE
**Dr. IUSTIN MOISESCU**
ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT


## CUPRINSUL


† IUSTIN Mitropolitul Moldovei şi Sucevei: Pastorală la Naşterea Domnului 1958 . . . . . 849

*PROBLEMELE VREMII*

Ierom. NESTOR: Lumea viaţă să aibă şi mai multă să aibă — Luna internaţională de acţiuni comune pentru interzicerea armei nucleare şi încetarea experimentării ei (15 octombrie — 15 noiembrie 1958). . . . . 859

*STUDII*

*TEOLOGIE BIBLICĂ*

Pr. Prof. D. BELU: Ironia în cuvîntările Mîntuitorului . . . . 863

*TEOLOGIE ISTORICĂ*

C. BOBULESCU: Gligorie Cornescul, arhitect al mănăstirii Cetăţuia . . . . . 872
Pr. Prof. T. BODOGAE: Un autograf din 1687 al Mitropolitului Dosoftei . . . . . 882

*TEOLOGIE PRACTICĂ*

Pr. Prof. ENE BRANIŞTE: Contribuţii la problema uniformizării cultului nostru liturgic . . . . . 887

*PREDICI*

Pr. N. DONOS: Despre muncă . . . . . 893
Ierom. IRINEU CRĂCIUNAŞ: La Soborul Maicii Domnului, 26 decembrie . . . . . 895
CONSTANTIN PAVEL: La Duminica după Naşterea Domnului . . . 899

*MONUMENTE BISERICEŞTI DE ARTĂ*

Pr. GH. VÎRTOLAŞ: Biserica din Tazlău . . . . . 903

*FIGURI DIN VIAŢA BISERICEASCĂ A MOLDOVEI*

N. GRĂMADĂ: Păstorii sufleteşti din satul Zahareşti-Suceava de la 1778 pînă la 1798 . . . . . 910


(Continuare în pagina III a copertei)

# MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

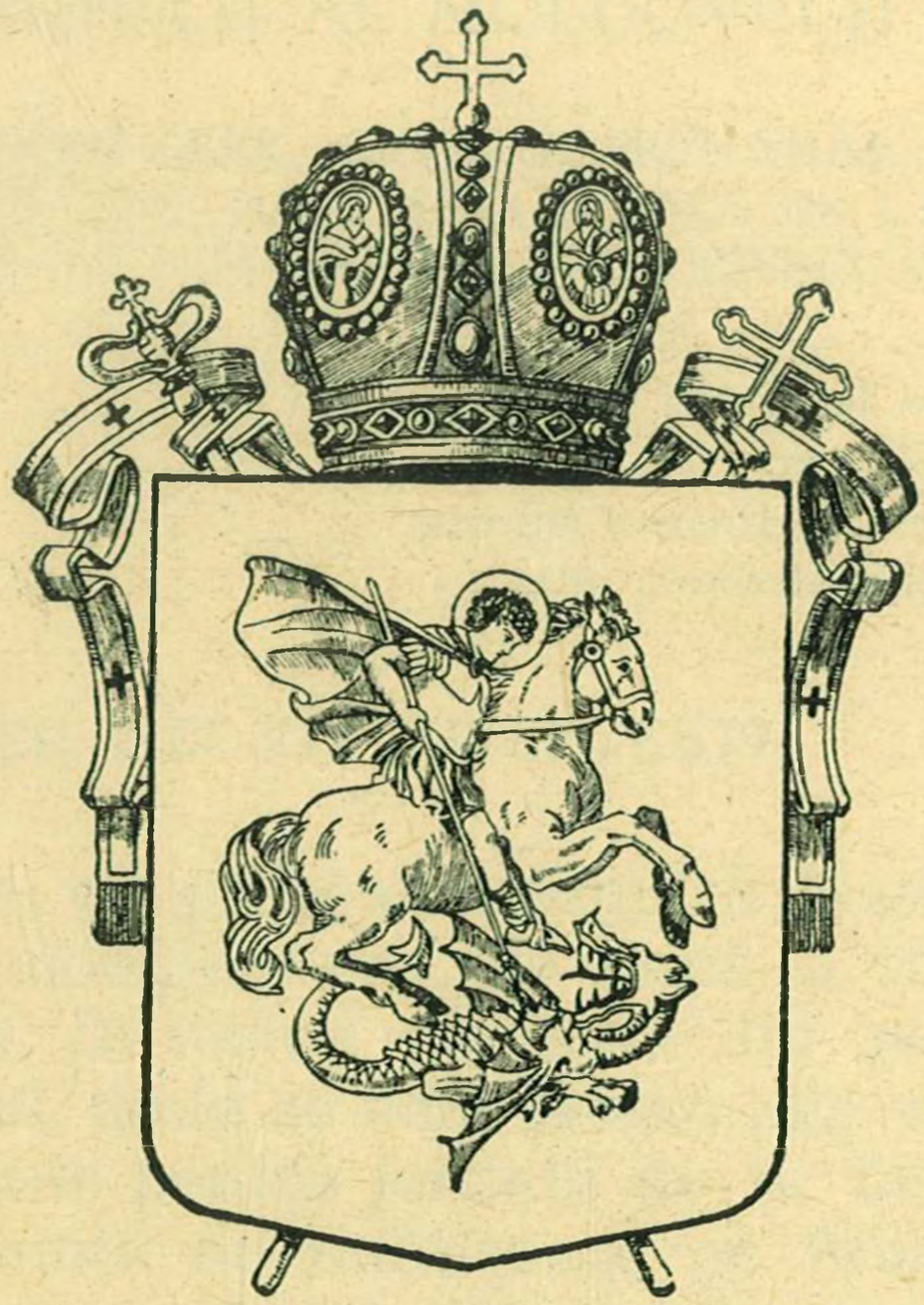

ANUL XXXIV, Nr. 11-12 NOIEMBRIE-DECEMBRIE 1958

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA
SFÎNTA ARHIEPISCOPIE A IAŞILOR, STR. ŞTEFAN CEL MARE, Nr. 46
I A Ş I

# † IUSTIN

## DIN MILA LUI DUMNEZEU ARHIEPISCOP AL IAȘILOR ȘI MITROPOLIT AL MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

### IUBITULUI NOSTRU CLER, CINULUI MONAHAL ȘI DREPTCREDINCIOȘILOR CREȘTINI, HAR, MILĂ ȘI PACE DE LA DUMNEZEU, IAR DE LA NOI ARHIEREASCĂ BINECUVÎNTARE

**«Cerul și pămîntul s=au unit, astăzi, născîndu=se Hristos. Astăzi, Dumnezeu pe pămînt a venit și omul la cer s=a suit».**

*(Din cîntările Nașterii Domnului).*

IUBIȚII MEI FII SUFLETEȘTI,

An de an, cu prilejul prăznuirii Nașterii Domnului, trăim aevea noaptea cea de taină a întrupării Fiului lui Dumnezeu. În ieslea staulului din peștera din ținutul Betleemului, unde se adăposteau, din vreme în vreme, turmele crescute pentru jertfele de la Templul din Ierusalim, ochii minții ne înfățișează pe Pruncul Iisus înfășat în scutece, cu chipul pătruns de neasemuita frumusețe a Dumnezeirii. Lîngă El stau de veghe: fericita Sa Maică, pururea Fecioara Maria, și dreptul Iosif.

În apropiere, pe cîmp, cîțiva păstori făceau de strajă la turma lor. Deodată, «un înger al Domnului a stătut lîngă ei și slava Domnului i-a învăluit în lumină; iar ei s-au înfricoșat cu frică mare. Dar îngerul le-a zis: Nu vă temeți căci, iată, vă binevestesc vouă bucurie mare, care va fi pentru tot poporul: în cetatea lui David s-a născut, astăzi, pentru voi, Mîntuitorul, care este Hristos Domnul» (Luca II, 9-11).

Uimirea care cuprinsese sufletele păstorilor, la auzul acestor cuvinte, a fost sporită îndată de arătarea

unei mulțimi mari de puteri cerești, în jurul îngerului binevestitor, care lăudau pe Dumnezeu, cîntînd:

«Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu,
«Și pe pămînt pace,
«Întru oameni bunăvoire!»

După cuvîntul grăit lor, păstorii s-au îndreptat în grabă către peștera din apropierea Betleemului «și au aflat acolo pe Maria și pe Iosif și pe Prunc, culcat în iesle». Încredințîndu-se de adevărul celor spuse de către înger, ei s-au întors la turma lor, «preamărind și lăudînd pe Dumnezeu, pentru toate cîte auziseră și văzuseră, precum li se vestise».

Iar magii de la Răsărit, — înțelepți ai perșilor —, purtîndu-și pașii după mersul neobișnuit al unei stele, în căutarea Mîntuitorului lumii, au ajuns la Betleem. Găsind acolo pe Iisus, ei s-au plecat la pămînt și s-au închinat Lui; iar din vistieriile lor I-au pus înainte, ca daruri: aur, smirnă și tămîie. De dorința lui Irod, care le ceruse ca, la întoarcere prin Ierusalim, să-l vestească dacă au aflat pe Iisus pentru a merge și el să I se închine, magii n-au ținut seamă, fiindcă înțeleseseră că el uneltea cele rele în inima sa. De aceea, pe altă cale s-au înapoiat ei în țara lor.

În acest fel, la nașterea Sa după trup din pururea Fecioara Maria, în Betleemul Iudeei, Domnul nostru Iisus Hristos a fost întîmpinat după cuviință de întreaga făptură cuvîntătoare. Îngerii din ceruri s-au bucurat, vestind prin cîntarea lor rostul întrupării Mîntuitorului: dreapta slăvire a lui Dumnezeu, înscăunarea păcii pe pămînt și înzestrarea oamenilor cu daruri mai presus de fire. S-au bucurat păstorii evreilor, văzînd împlinită făgăduința cea veche a lui Dumnezeu cu privire la trimiterea unui Mîntuitor în Israil; s-au bucurat magii de la Răsărit înțelegînd că s-a născut Mîntuitorul lumii întregi.

O veche cîntare bisericească adaugă la bucuria ființelor cuvîntătoare chipul de slujire a făpturilor neînsufletite la nașterea Domnului, zicînd: «Lui Dumnezeu Celui ce s-a născut din Fecioară toată făptura cu cutremur I-a slujit: cerurile cu steaua, pămîntul cu ieslea, muntele cu peștera, magii cu daruri, păstorii cu minunea, îngerii aducîndu-I cîntare».

Firește, prin întruparea Domnului, întreaga zidire s-a înnoit. Înaintea îngerilor Săi, Dumnezeu-ziditor și Dumnezeu-purtător de grijă a toate s-a descoperit acum Dumnezeu-Mîntuitor; făptura neînsuflețită primește la nevoie daruri mai presus de fire pentru trebuințele omului; iar omul, din fundul prăpastiei în care fusese aruncat de păcatul strămoșesc, prin întruparea Mîntuitorului se ridică în înălțimile cerului, făcîndu-se asemenea Fiului lui Dumnezeu. De aceea, în diferite chipuri întreaga făptură prăznuiește astăzi cu noi luminata zi a Nașterii Domnului.

IUBIȚI FII DUHOVNICEȘTI,

Mintea omenească nu va fi nicicînd în stare să pătrundă în miezul tainei întrupării Fiului lui Dumnezeu. După mărturia cărților bisericești, chiar îngerii din ceruri se minunează de noua descoperire a lui Dumnezeu în lume. Slăvitul Apostol Pavel deopotrivă își arată uimirea sa în această privință, mărginindu-se să spună: «Cu adevărat mare este taina credinței noastre: Dumnezeu s-a arătat în trup, s-a vădit (Dumnezeu) prin Duhul Său, a fost văzut de îngeri, s-a propovăduit între neamuri, a fost crezut în lume, s-a înălțat întru slavă» (I Tim. III, 16). Iar mai tîrziu, unul din cei mai iscusiți alcătuitori de cîntări bisericești, Roman Dulcecîntătorul, cum îl numesc vechile noastre cărți de slujbă, spune:

«Fecioara, astăzi,
«Pre Cel mai presus de ființă naște
«Și pămîntul, peștera
«Celui necuprins de minte îi pune înainte...»

O altă cîntare bisericească înfățișează de asemenea neputința omului de a pătrunde cu mintea sa minunea întrupării:

«Taină străină văd și preaslăvită
«Cer fiind peștera,
«Scaun de heruvimi Fecioara,
«Ieslea sălășluire
«Întru care s-a culcat Cel neîncăput...»

Dacă felul de întrupare a Domnului nu poate fi cuprins de mintea omenească deoarece este taină, iar

taina nu suferă ispitire ci numai crezare, în schimb rostul întrupării Domnului ne este bine cunoscut, fiind limpede înfăţişat chiar în cîntarea bisericească de la care noi am purces, în acest cuvînt: «*Cerul şi pămîntul s-au unit, astăzi, născîndu-se Hristos. Dumnezeu pe pămînt a venit şi omul la cer s-a suit*».

IUBIŢII MEI FII SUFLETEŞTI,

Neascultarea celor dintîi oameni de poruncile lui Dumnezeu constituie izvorul tragediei religioase a lumii vechi. Ajuns în starea de păcat, omul s-a îndepărtat de Dumnezeu, pierzînd viaţa întru El; mintea i s-a întunecat, ne mai putînd pricepe deslușit cele duhovnicești; întru inima sa gînduri străine de năzuinţa sa înaltă dintru început şi-au găsit apoi sălaș; iar voinţa i s-a aplecat spre rău, lăsîndu-se cîrmuită în chip deosebit de simţirea trupească. Păcatul naște păcat. Incetul cu încetul, între Ziditor şi făptura Sa o prăpastie adîncă s-a săpat; pămîntul ajunsese vrăjmaș al cerului. Între evrei şi păgîni, cum zice Sfîntul Apostol Pavel, se ridicase un zid de despărţire; popoarele se războiau între ele; oamenii se duşmăneau.

Din această stare a fost mîntuită însă lumea veche de către Dumnezeu. Prin întruparea Domnului nostru Iisus Hristos, s-a înscăunat buna înţelegere între oameni şi pacea între om şi Dumnezeu. Cerul s-a unit cu pămîntul, Dumnezeu om făcîndu-se şi omul la Dumnezeu suindu-se.

«Pacea noastră, zice Sfîntul Apostol Pavel, este Hristos Carele a făcut unul din amîndouă (poporul evreiesc şi păgînii) şi a surpat peretele din mijloc al despărţirii, vrăjmăşia, stricînd Legea poruncilor silnice, prin trupul Său, pentru ca în Sine să-i zidească pe cei doi (evreu şi păgîn) într-un om nou, făcînd pace, şi să-i împreuneze iarăşi pe amîndoi într-un singur trup cu Dumnezeu, prin cruce, omorînd prin ea vrăjmăşia. Şi venind v-a vestit vouă pace celor de departe şi celor de aproape, căci prin El avem, şi unii şi alţii ridicare la Tatăl, în acelaşi Duh» (Efes. II, 14-18).

După cuvîntul Sfintei Scripturi, noi toţi cei care mărturisim dreapta credinţă, fără deosebire de neam ori de stare, alcătuim acum o mare familie, în care

Dumnezeu este Tatăl, iar credincioșii sînt fiii. De aceea uneori creștinii se numesc casnicii sau cei din casa lui Dumnezeu (Efes. II, 19). În același înțeles, pentru a arăta legătura tainică dintre El și ucenicii Săi, Domnul nostru Iisus Hristos folosește o asemănare cu vița de vie, zicînd: «Eu sînt vița, voi sînteți mlădițele. Cine rămîne întru Mine și Eu întru el, acela aduce roadă multă, căci fără Mine nu puteți face nimic» (Ioan XV, 5). Iar, mai tîrziu, scurtă vreme înainte de înfricoșatele Sale patimi, în rugăciunea Sa către Părintele ceresc, Mîntuitorul grăia: «Părinte Sfinte, păzește-i în numele Tău pe cei pe care Mi i-ai dat ca să fie una, precum sîntem și Noi... Dar nu numai pentru aceștia mă rog, ci și pentru cei ce vor crede în Mine, după cuvîntul lor, ca toți să fie una, după cum Tu, Părinte, întru Mine (ești) și Eu întru Tine (sînt), ca și ei să fie întru Noi...» (Ioan XVII, 11, 20-21).

Mai mult însă decît în oricare loc din Sfînta Scriptură, unirea desăvîrșită dintre Mîntuitorul și credincioși se arată în cuvîntarea despre judecata din urmă. Atunci, după ce vor fi despărțiți cei buni de cei răi, Mîntuitorul va grăi către cei dintîi: «Veniți binecuvîntaților Tatălui Meu, moșteniți împărăția cea pregătită pentru voi de la întemeierea lumii, că flămînd am fost și Mi-ați dat să mănînc, însetat am fost și Mi-ați dat să beau, străin am fost și M-ați adus la voi... Atunci drepții îi vor răspunde, zicînd: Cînd Te-am văzut flămînd și Ți-am dat de mîncare? Sau însetat și Ți-am dat să bei?... Iar Împăratul răspunzînd va grăi către ei: Adevăr grăiesc vouă, întrucît ați făcut unuia dintre acești frați ai Mei prea mici, Mie Mi-ați făcut...» (Mat. XXV, 34 sq.). Astfel, Mîntuitorul se vede pe Sine în acești credincioși care s-au învrednicit în vreun fel de ajutorul fraților lor, ca și în cei peste care nu s-a revărsat dragostea frățească, cum citim mai departe în aceeași cuvîntare, sau în credincioșii pe care-i prigonea Pavel, înainte de convertire, cum se arată în scrierea Faptele Apostolilor (IX, 4-5). La rîndul lor, credincioșii se simt atît de strîns legați de Mîntuitorul, prin Biserică, încît Apostolul Pavel a putut spune cîndva că, după primirea credinței, nu mai trăiește el, ci în el trăiește Hristos (Gal. II, 20).

După pogorîrea Sfîntului Duh, această învățătură

despre unirea credincioşilor cu Hristos s-a dezvoltat, înfăţişînd Biserica întreagă ca o obşte de oameni străbătută de Sfîntul Duh şi cîrmuită de Mîntuitorul. Pentru a ajuta pe credincioşi să înţeleagă acest adevăr, Sfîntul Apostol Pavel aseamănă Biserica deseori cu un corp omenesc ale cărui mădulare sînt creştinii, sufletul este Sfîntul Duh iar capul este Hristos. Astfel, în Ep. I Cor. XII, 12, 13, 27, el scrie: «Căci precum trupul unul este, deşi are mădulare multe, iar toate mădularele trupului, cu toată mulţimea lor, alcătuiesc un singur trup, aşa este şi Hristos. Într-adevăr, noi toţi într-un singur Duh ne-am botezat ca să fim un singur trup fie iudei, fie elini, fie robi, fie slobozi, şi toţi la un singur Duh ne-am adăpat... Iar voi sînteţi Trupul lui Hristos...» Apoi, în Ep. Rom. XII, 5-6, citim: «Noi cei mulţi sîntem în Hristos un trup, iar fiecare dintre noi mădulare sîntem unii altora şi avem felurite daruri...» Iar, în Epistola către Coloseni, de mai multe ori arată că Biserica se aseamănă cu un trup al cărui cap este Hristos (I, 18, 24; II, 18-19; III, 14-15). În sfîrşit, în Epistola către Efeseni, pe lîngă textele în care se aminteşte în treacăt că Biserica este Trupul Domnului (I, 22-23; IV, 15-16), găsim cea mai frumoasă înfăţişare a unirii credincioşilor cu Dumnezeu: Tatăl, Fiul şi Sfîntul Duh: «Este un singur Trup şi un singur Duh, zice Apostolul Pavel, precum şi chemaţi aţi fost la o singură nădejde a chemării voastre; Este un Domn, o credinţă, un Botez, un Dumnezeu şi Tatăl tuturor, care este peste toate şi prin toate şi întru voi toţi» (IV, 4-6). Cu alte cuvinte, într-un singur trup sînt înmănunchiaţi toţi credincioşii — în Trupul Mîntuitorului; un singur Duh străbate în ei — Sfîntul Duh; o singură nădejde au toţi cei chemaţi la Hristos — nădejdea dobîndirii fericirii veşnice; există un singur Domn — Domnul nostru Iisus Hristos; există o singură credinţă — dreapta credinţă descoperită lumii de Mîntuitorul şi păstrată de Sfînta noastră Biserică; există un singur botez — Botezul rînduit de Mîntuitorul; există un singur Dumnezeu, — Părintele nostru din ceruri, care este stăpîn a toată zidirea; se află pretutindeni şi sălăşluieşte în fiecare din noi.

În acest fel, prin întruparea Mîntuitorului, Dumnezeu a pătruns într-un chip nou în lume şi lumea întru El, unindu-se pentru totdeauna. La Naşterea Domnului,

cerul cu pămîntul s-au unit. Fiul lui Dumnezeu a coborît pe pămînt și a luat chip de om, unindu-se cu el, iar omul a dobîndit puterea să se ridice la Dumnezeu, pentru a se uni cu El. «Fiul lui Dumnezeu, zice Sfîntul Chiril al Alexandriei, s-a făcut asemenea nouă pentru ca noi să ne facem asemenea Lui, pe cît este cu putință firii noastre și pe cît o îngăduie iconomia reînnoirii noastre cea după har... El s-a făcut ce sîntem noi, adică om, pentru ca noi să ne facem ce este El, adică Dumnezeu...»

Această unire nu se mărginește însă la Hristos și la om; după învățătura Sfintei noastre Biserici ea cuprinde într-o tainică legătură pe Dumnezeu și întreaga zidire. Împreună cu omul, îngerii, ființele necuvîntătoare și stihiile lumii acesteia se împărtășesc într-un fel sau altul de daruri mai presus de fire și iau parte în diferite chipuri la desăvîrșirea treptată a tuturor, pentru ca Dumnezeu să ajungă din nou totul în toate.

În lumea înnoită de Dumnezeu, prin Mîntuitorul, nu mai există loc pentru certuri, ură, vrăjmășie și războaie. Pacea desăvîrșită trebuie să domnească pretutindeni.

IUBIȚI FII SUFLETEȘTI,

Praznicul Nașterii Domnului este sărbătoarea păcii. Desigur, în rugăciunile și cîntările de la slujbele tuturor celorlalte sărbători de peste an, rînduite de Sfînta noastră Biserică, întîlnim la tot pasul cereri de pace. Dar, în chip cu totul deosebit Mîntuitorul se înfățișează în ziua de prăznuire a nașterii Sale ca Domn al păcii.

Cu multă vreme înainte de întrupare, proorocii Vechiului Testament priveau pacea ca temei al așezării lumii în epoca mesianică. Mesia însuși dintru început este încununat cu numele de Domnul Păcii (Facere XLIX, 10; Isaia IX, 5-6); iar popoarele, după venirea Lui, trebuiau să se bucure de pace deplină. Isaia credea că, în acele vremi, în Țara Sfîntă, «nu se va mai auzi de silnicie, de prăpăd și de pustiire» (LX, 17-18), iar în hotarele celorlalte popoare va domni pacea desăvîrșită. Atunci, adaugă Isaia, «popoarele vor face săbiile lor fiare de plug și lăncile lor seceri. Nici un neam nu va mai ridica sabia împotriva altui neam și nu vor mai învăța

să lupte» (II, 4). Despre distrugerea armelor de luptă vorbeşte în acelaşi fel şi proorocul Iezechiil, spunînd: «Atunci locuitorii cetăţilor lui Israil vor ieşi şi vor aprinde foc, vor arde armele, scuturile şi pavezele, arcurile, săgeţile, lăncile şi sulițele...» (XXXIX, 9).

În Cartea Psalmilor, alături de ideea de pace, în epoca mesianică, apare şi ideea de dreptate. Astfel, profeţia din Psalm. LXXXIV, 11, privitoare la venirea Mîntuitorului, cînd: «mila şi adevărul se vor întîmpina, dreptatea şi pacea se vor săruta» este dezvoltată în Psalm. LXXXI, 3 sq., unde se scrie că: «munţii vor rodi pace pentru popor şi colinele dreptate. El va judeca drept pe obijduiţii din popor, va izbăvi copiii celor săraci şi va zdrobi pe asupritori... va înflori dreptatea în zilele lui şi va fi belşug de pace cît va sta luna pe cer...»

Într-adevăr, cuvintele proorocilor n-au fost deşarte. Înscăunarea păcii desăvîrşite în lume a început odată cu venirea Mîntuitorului. În noaptea sfîntă a Naşterii Domnului, îngerii din ceruri au vestit că Fiul lui Dumnezeu a coborît din sînul Tatălui ca să aducă pace pe pămînt. Iar, Mîntuitorul, prin lucrarea Sa în lume, după ce a omorît, prin Cruce, vrăjmăşia dintre om şi Dumnezeu, cum zice Sfîntul Apostol Pavel (Efes. II, 14 sq.), rupînd zapisul păcatului strămoşesc, a împăcat pe oameni, unindu-i în Trupul Său, şi i-a ridicat apoi la viaţa în Dumnezeu.

Această viaţă nouă a oamenilor în Dumnezeu este pacea desăvîrşită.

Astfel, dacă pentru zidirea dintîi Dumnezeu este îndeosebi Domn al vieţii, fiindcă a adus toate de la nefiinţă la fiinţă, pentru zidirea a doua, adică pentru lumea care a început odată cu întruparea Mîntuitorului, Dumnezeu este îndeosebi Domn al păcii, fiindcă pe toate le-a unit cu Sine, prin Fiul, şi în toate sălăşluieşte, prin Sfîntul Duh. De aceea, în scrierile Noului Testament, Dumnezeu este deseori numit *Dumnezeul păcii*; iar Evanghelia ca vestire a păcii lui Dumnezeu, prin Domnul nostru Iisus Hristos, cum zice Sfîntul Apostol Petru (Fap. Apost. X, 36), este de asemenea numită *Evanghelia păcii* de către Sfîntul Apostol Pavel (Efes. VI, 15).

IUBIȚII MEI FII DUHOVNICEȘTI,

În ziua acestui mare praznic dumnezeiesc al păcii, vă îndemn și eu, într-un glas cu Slăvitul Apostol Pavel, să umblați ca fii ai lui Dumnezeu «cu toată smerenia și blîndețea, cu îndelungă răbdare, îngăduindu-vă unii altora cu dragoste, silindu-vă să păziți unitatea Duhului în legătura păcii» (Efes. IV, 1-3).

Pururea rugați-vă pentru pace; vestiți tuturor binefacerile păcii; prin glasul vostru răspicat să se facă pretutindeni cunoscută hotărîrea poporului nostru de a trăi în pace cu toate popoarele lumii.

Dreapta credință să o păziți cu sfințenie; feriți-vă de cei care umblă fără rînduială, vestindu-vă altă Evanghelie decît Evanghelia care vi se propovăduiește din fața altarelor strămoșești.

Ascultați de îndrumările Întîistătătorilor Bisericii; posturile și sărbătorile creștinești să le țineți după rînduielile statornicite de Sfîntul Sinod al Bisericii noastre.

Facerea de bine și dărnicia să nu le dați uitării, căci la jertfe ca acestea Dumnezeu privește cu mulțumire (Evrei XIII, 16).

Dați cinstire după cuviință cîrmuitorilor statului; supuneți-vă legilor țării; ascultați pe mai marii voștri.

Îndatoririle cetățenești să le împliniți la vreme; iar la lucrările de obștească trebuință să luați parte cu toată dragostea.

În muncă să puneți rîvnă deosebită; cu brațele sau cu mintea sa, fiecare să-și dea obolul său la sporirea binelui comun.

Chivernisiți avutul obștesc cu înțeleaptă cruțare. Cele de trebuință pentru traiul vostru să le împliniți din rodul cinstit al muncii voastre.

Odată cu aceste povățuiri, iubiții mei, vă atrag luarea aminte deosebită asupra celor două mari îndatoriri patriotice ale ceasului de față: sporirea strădaniilor pentru apărarea păcii în lume și întărirea puterilor pentru îndeplinirea mărețului plan economic al statului nostru pe anul 1959.

Pentru deplina înfăptuire a tuturor năzuințelor voastre de bine, în ziua acestui luminat praznic al Nașterii

Domnului, rog pe Bunul Dumnezeu să reverse darurile Sale bogate peste voi toţi. Amin!

Al vostru de tot binele voitor şi pururea către Domnul fierbinte rugător,

† *IUSTIN*
*ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT*

Dată în reşedinţa noastră mitropolitană din Iaşi, cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Naşterii Domnului, anul mîntuirii 1958.

# LUMEA VIAŢĂ SĂ AIBĂ ŞI MAI MULTĂ SĂ AIBĂ

LUNA INTERNAŢIONALĂ DE ACŢIUNI COMUNE PENTRU INTERZICEREA ARMEI NUCLEARE ŞI ÎNCETAREA EXPERIMENTĂRII EI (15 OCTOMBRIE-15 NOIEMBRIE).

Noi credincioşii creştini, clerici şi mireni, ştim din Sfintele Scripturi că Dumnezeu ne-a făcut pentru viaţă. Dumnezeu este al viilor.

Împotriva vieţii noastre, împotriva mîntuirii noastre, însă, se ridică cei care vor să dezlănţuie un război atomic, cei care fabrică, deţin şi experimentează neîncetat armele nucleare aducătoare de moarte.

Urmările experienţelor cu arma nucleară sînt dăunătoare vieţii noastre fizice şi psihice. Elementele radioactive pătrunzînd în corpul omenesc odată cu alimentele se fixează pe oase provocînd leucemii, cancer etc. Unele elemente radioactive continuă activitatea lor dezastruoasă vreme îndelungată. Multe efecte dăunătoare ale exploziilor experimentale cu arma nucleară se vor face simţite mai tîrziu. Ionizarea este totdeauna păgubitoare pentru corp. Se ştie că datorită radiaţiilor ionizate s-au înregistrat la Nagasaki şi Hiroshima numeroase decese la multă vreme după ce au fost aruncate primele bombe atomice în acele localităţi.

Pentru aceasta, marii savanţi atomişti atrag atenţia cu stăruinţă, celor care experimentază arma nucleară, asupra urmărilor dezastruoase. Este cunoscut Apelul celor 18 savanţi atomişti din Republica Federală Germană — 12 aprilie 1957 —, prin care s-a arătat amănunţit pericolul experienţelor cu arma nucleară. Apoi raportul Asociaţiei atomiştilor englezi, lucrările Dr. A. Schweitzer sau declaraţia regretatului fizician francez F. Joliot-Curie. Ultimul spunea: «Fiecare dintre noi n-ar trebui să aibă odihnă cîtă vreme nu sînt interzise aceste arme (atomice)..., trebuie să înceteze exploziile experimentale ale acestor arme de distrugere în masă».

Luptătorii pentru apărarea păcii întruniţi la Colombo subliniau în Apelul adresat întregii lumi că «exploziile experimentale continuă să contamineze aerul, pămîntul şi apa şi să pună în primejdie viitorul întregii omeniri».

În lumina acestor apeluri înţelegem cît de binevenită este «*Luna internaţională de acţiuni comune pentru interzicerea armei*

*nucleare şi încetarea experimentării ei»* pe care a propus-o a IV-a Conferinţă internaţională pentru interzicerea armelor atomice şi cu hidrogen de la Tokio, ţinută între. 15 şi 20 august, tuturor forţelor care luptă pentru apărarea şi întărirea păcii. Potrivit recomandărilor Conferinţei de la Tokio, Luna acţiunilor comune s-a desfăşurat în perioada dintre 15 octombrie şi 15 noiembrie.

În cadrul acestei Luni dînd urmare recomandărilor Consiliului Mondial al Păcii, toţi oamenii iubitori de pace au cerut «încetarea experienţelor cu arma nucleară, interzicerea armei nucleare, dezarmarea generală, respectarea necondiţionată a independenţei popoarelor, destinderea încordării internaţionale şi lichidarea pretutindeni, unde s-ar putea ivi, a primejdiei de război.»

Cu acest prilej şi potrivit cuvintelor Înalt Prea Sfinţitului Iustin Moisescu, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, scrise după Congresul de la Stockholm 1958, că «orice acţiune iniţiată în ţara noastră pentru dezarmare şi colaborare internaţională va găsi în primele rînduri, alături de toţi oamenii de bine, pe slujitorii şi credincioşii Bisericii Ortodoxe» (vezi în rev. *Pentru Apărarea Păcii*, nr. 9, 1958, p. 6), ne reîmprospătăm şi mai mult conştiinţele noastre cu înalte idei din învăţătura Sfintei Biserici care este categoric împotriva morţii, împotriva armelor nucleare şi împotriva experimentării lor.

În ceasul de faţă cînd forţele întunericului vor să aducă moarte pe pămînt prin arma nucleară, slujitori şi credincioşi ai Bisericii trebuie să ne amintim de cuvintele Domnului nostru Iisus Hristos: «*lumea viaţă să aibă şi mai multă să aibă*».

Fiecare credincios pentru viaţa sa şi a omenirii întregi, pentru mîntuirea sufletului său şi a semenilor săi trebuie să iubească viaţa, să fie un luptător pentru pace, pentru interzicerea armelor atomice aducătoare de moarte.

Glasul înalţilor ierarhi ai Bisericii Ortodoxe este unanim în această privinţă. Fericitul întru pomenire, Patriarhul Alexandru III al Antiohiei, într-o scrisoare trimisă radiodifuziunii romîne, spune: «Declarăm că ne situăm fără nici o ezitare în rîndurile acelora care sînt convinşi că interzicerea imediată a experienţelor cu arma atomică şi cu hidrogen este în interesul întregii omeniri. Undele radiofonice ale multor ţări au declarat deja război acestor experienţe, iar emisiunile lor au subliniat urmările nefaste şi pericolele ce decurg din ele. Unele mari puteri au rămas însă surde la aceste proteste şi continuă experienţele lor inumane. După părerea noastră, ar trebui să fie organizate fără întîrziere, de către conducătorii statelor neproducătoare de arme nucleare, congrese internaţionale, să invite statele producătoare de arme nucleare să înceteze imediat şi pentru totdeauna aceste experienţe. Aceasta noi o dorim din toată inima şi ne rugăm pentru a vedea pacea realizată pe pămînt, de care omenirea întreagă este însetată». Prea Fericitul Alexei, Patriarhul Moscovei şi al întregii Rusii împreună cu Prea Fericitul Chiril, Patriarhul Bisericii Bulgare şi mulţi arhierei din ambele Biserici surori, spun în Apelul semnat la Sofia în 19 septembrie 1957: «Să se interzică producerea, experimentarea şi întrebuinţarea armei atomice şi cu

hidrogen. Pînă cînd va fi posibil acest lucru pe calea tratativelor prin bună înţelegere, temporar să se oprească producerea unei astfel de arme şi experimentările cu ea». Tot atunci Prea Fericitul Patriarh Chiril precizează: «Biserica lui Hristos este chemată să fie la înălţimea marii ei meniri. În epoca bombelor atomice şi a armelor nucleare nu poate exista nici o şovăire a marii misiuni a Sfintei Biserici. De aceea, în lupta pentru pace, împotriva producerii şi folosirii armei nucleare, trebuie să ne găsim în primele rînduri ale mişcării întregii omeniri pentru pace». Prea Fericitul Patriarh Iustinian, precum şi toţi membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne condamnă pe toţi cei care pregătesc un nou război: «Ca oameni ai Bisericii, noi socotim pacea drept una din poruncile mari ale credinţei noastre. Urîm deci războiul şi condamnăm cu grea osîndă pe cei ce pregătesc noi unelte ale morţii, cu atît mai mult, cu cît cunoaştem uriaşa putere de distrugere a armelor atomice şi cu hidrogen. Iubim pacea şi deschidem braţele noastre tuturor acelora care luptă pentru menţinerea şi întărirea ei». *(Scrisoarea irenică trimisă patriarhilor ortodocşi cu prilejul Naşterii Domnului, 1957).* «Biserica Creştină Ortodoxă constată însă, cu profundă îndurerare, că unii dintre conducătorii lumii continuă să pună înalta raţiune omenească în slujba unor scopuri ostile umanităţii, în slujba războiului, în slujba morţii. Folosirea descoperirilor ştiinţifice pentru pregătirea unor noi măceluri, pentru fabricarea unor cumplite arme de nimicire în masă, de distrugere a bunurilor culturale şi materiale obţinute cu efortul comun al nenumăratelor generaţii, este un act potrivnic voii lui Dumnezeu şi nedemn de fiinţa umană. Chiar simpla experimentare a acestor îngrozitoare arme reprezintă — după mărturia a nenumăraţi savanţi de prestigiu mondial — o primejdie gravă pentru viaţa oamenilor.» *(Mesajul adresat către O. N. U.* vezi în rev. *Bis. Ort. Rom.* Nr. 11-12, 1957. p. 1065). Întîistătătorii Bisericii Ortodoxe Romîne îndeamnă pe clerici şi credincioşi la muncă stăruitoare pentru interzicerea armelor atomice, pentru apărarea păcii. Înalţii noştri Ierarhi «socotesc de datoria lor să îndemne pe toţi slujitorii şi credincioşii lor ca să dovedească prin fapte că învăţătura creştină slujeşte fericirea omului — povăţuindu-i în acest scop să-şi unească străduinţile lor cu străduinţile întregului nostru popor şi ale tuturor popoarelor de pe pămînt pentru interzicerea experienţelor şi fabricarea armelor atomice — primul pas pe drumul spre eliberarea omenirii de primejdia unui nou război». *(Mesajul Sf.Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne către Comitetul Naţional pentru Apărarea Păcii din R. P. R.*, vezi în rev. *Bis. Ort. Rom.* nr. 11-12,1957, p. 1068).

În apărarea vieţii se găsesc mereu şi credincioşii tuturor religiilor şi confesiunilor. Reprezentanţii clerului din diferite ţări ale Răsăritului şi ale Apusului veniţi la Congresul pentru Pace de la Stockholm 1958, au făcut următoarea chemare: «Toţi credincioşii din lume, în numele credinţelor noastre, atît de scumpe inimilor noastre, să protesteze împotriva armelor nucleare şi, în primul rînd, împotriva experienţelor nucleare». Cei peste 300 de arhiepiscopi şi episcopi anglicani, care s-au adunat la Conferinţa

de la Lambeth în vara acestui an, au arătat în Scrisoarea Enciclică cît de mult repugnă conștiinței creștine armele atomice.

* * *

În «Luna internațională de acțiuni comune pentru interzicerea armei nucleare și încetarea experimentării ei», alături de întregul popor romîn, slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Romîne ascultînd poruncile Domnului nostru Iisus Hristos, îndemnurile conștiințelor, ale conducătorilor, luptă cu eforturi sporite pentru apărarea vieții, pentru încetarea experiențelor cu arma nucleară. Convinși că pacea este climatul care înlesnește buna dezvoltare a omului, ei stăruiesc și își îndeplinesc îndatoririle obștești și cer tuturor celor care vor să arunce din nou omenirea într-un război să înceteze experimentarea și fabricarea «uneltelor morții», pentru ca lumea viață să aibă și mai multă să aibă.

*Ierom. NESTOR*

# IRONIA ÎN CUVÎNTĂRILE MÎNTUITORULUI

De o măreţie desăvîrşită, personalitatea lui Iisus Hristos cumulează şi îmbină însuşiri, care, obişnuit, par a nu putea merge împreună. Astfel vom găsi între calităţile Lui, blîndeţea cuceritoare la un loc cu asprimea care inspiră respect şi teamă; preocuparea de lumea cealaltă, cu o uimitoare receptivitate faţă de lumea aceasta; smerenia şi supunerea la un loc cu îndrăzneala împinsă pînă la sacrificiul total; bunătatea cu energia neîmblînzită; duioşia cu mînia; înţelegerea şi dragostea faţă de păcătos cu o neînduplecată intransigenţă şi severitate faţă de păcat; sentimentul slăbiciunilor omeneşti cu sentimentul forţei care triumfă asupra vieţii şi morţii: mila care vindecă şi mîngîie, cu condamnarea care cade grea ca o lovitură de sabie, asupra celor vicleni şi răi etc. Streine de orice unilateralitate şi hipertrofiere, calităţile acestea se întregesc reciproc şi se menţin în cel mai desăvîrşit echilibru. De o neobişnuită complexitate, personalitatea Mîntuitorului este în acelaşi timp de o perfectă armonie.

Însuşirile acum menţionate sînt subliniate în mod obişnuit, în lucrările tratînd despre personalitatea lui Iisus Hristos. Mai rar sau aproape deloc nu e amintită, de exemplu, tendinţa Lui, de a folosi ironia ca o contrapondere la seriozitatea Lui gravă, şi ca mijloc de luptă împotriva ipocriziei şi trufiei adversarilor Săi, în frunte cu cărturarii şi fariseii.

În cele următoare ne propunem să arătăm că multe expresii din cuvîntările Mîntuitorului nu pot fi înţelese deplin decît dacă acceptăm că ele au fost rostite cu un accent, cu o nuanţă şi cu un zîmbet de ironie.

Mai întîi cîteva cuvinte despre ironie.

Omiletica trece ironia în rîndul tropilor [1]) şi o consideră nu numai ca pe un mijloc de înviorare şi înfrumuseţare a stilului, dar şi mai ales ca un procedeu oarecum drastic de terapeutică religios-morală.

Se ştie că ironia exprimă mai pe ocolite, — dar aşa ca înţelesul adevărat să nu scape nimănui —, un lucru neplăcut pen-

---

1) Cf. Il. Teodorescu. *Omiletica*, Buc. 1923, p. 261-262.

tru ascultători, ca de exemplu o mustrare, o dezaprobare, o șfichiuire a unei atitudini de îngîmfare etc.

În ironie una spun cuvintele, dar altceva vor ele să exprime. Sub înțelesul în aparență obișnuit al unor cuvinte sau expresii, ea ascunde ascuțișul primejdios lansat cu dibăcie spre o iluzie, o îngîmfare, o exagerare, o pretenție nejustificată etc.

Ironia nu se poate confunda cu gluma. În timp ce aceasta din urmă își desfășoară neintenționat artificiile ei, ironia urmărește un scop bine determinat, anume «de a nimici o iluzie sau alta și astfel de a înfige un bold moral în suflet»[2]).

Ironia se deosebește și de satiră, «căci în aceasta din urmă domină momentul egoist»[3]). Ironia însă urmărește folosul altora, adică vindecarea la ascultători a unor anumite rele sau devieri de la regulele normale ale vieții.

* * *

În răstimpul activității Sale publice, Mîntuitorul s-a aflat de multe ori în situația de a folosi ironia ca mijloc de combatere a unor concepții și atitudini învechite, exagerate și eronate.

El era urmat, se știe, de mulțime mare de credincioși din popor, dar dincolo de cercul prietenilor și chiar amestecați printre aceștia, erau prezenți fariseii și cărturarii, în espectativă la început, dezlănțuiți cu fanatică pasiune mai apoi, împotriva Lui, ca a unui primejdios «înșelător» și «răzvrătitor» al poporului.

Desigur, în concepția și atitudinea cărturarilor și fariseilor se pot identifica și unele trăsături pozitive, ca de exemplu: convingerea că pricina cea mai adîncă a relelor abătute asupra poporului iudeu trebuie căutată în devierile acestuia de la Legea lui Iahve; supunerea lor față de dreptul dumnezeesc și încrederea în providență[4]); zelul lor pentru păstrarea și respectarea Legii; apărarea tradiției religioase și naționale[5]) etc. Dar, în general, față de Hristos, cărturarii și fariseii au manifestat un negativism împins pînă la violență.

Minunile Domnului, cuvîntările Lui cu neobișnuit răsunet în popor, sporeau îndîrjirea lor în a se afirma ca exclusivi deținători și cunoscători ai tainelor lui Dumnezeu.

Prinși într-o rețea deasă de prescripții și practici rituale, fariseii erau ispitiți să creadă că starea de dreptate înaintea lui Dumnezeu și-o pot dobîndi exclusiv prin propriile lor merite, prin propriile lor fapte. Mai mult: ei credeau a fi singurii posesori ai dreptății cerute de Lege.

De concepția aceasta se lega prezumpția, suficiența, îngîmfarea, ostentația și mai ales ipocrizia, adică tendința de a-și acoperi scăderile înaintea poporului și de a apărea înaintea acestuia ca virtuoșii care pretindeau că sînt, dar care nu erau în realitate[6]).

---

2) H. Martensen, *Die christliche Ethik*, Allgem. Teil, ed. 6, Berlin 1892, pag. 238.
3) H. Höffding, *Psychologie*, ed. 5, Leipzig 1914, p. 414.
4) Arthur Allgeier, *Biblische Zeitgeschichte*, Fr. i Br., 1937, p, 291.
5) F. Prat, *Pharisiens in Dict. de la Bible*, t. 5, Paris 1912, col. 211, sq.
6) F. Prat, *op. cit.*, col. 215.

Aceştia sînt oamenii între care Iisus îşi desfăşoară activitatea Sa. Cineva a avut ideea să compare atitudinea Mîntuitorului faţă de cărturari şi farisei, cu aceea a lui Socrate faţă de sofişti [7]).

Mutatis mutandis paralelismul e ispititor. Precum aceia, sofiştii, se lăudau cu ştiinţa şi înţelepciunea lor, aşa fariseii se lăudau cu cunoaşterea Legii, cu dreptatea şi sfinţenia lor. Şi după cum Socrate nu putea suporta venalitatea, elasticitatea morală şi mai ales îngîmfarea sofiştilor, tot aşa şi Iisus nu putea adopta o atitudine de indiferenţă faţă de cărturarii şi fariseii care închideau «împărăţia cerurilor înaintea oamenilor»; mîncau «casele văduvelor» şi de ochii lumii rosteau «rugăciuni lungi»; «dădeau zeciuială de izmă, de mărar şi de chimen», dar neglijau părţile mai grele ale legii: judecata, mila şi credinţa; curăţeau «partea din afară a paharului şi a blidului, iar înăuntru erau plini de hrăpire şi de necumpătare»; pe dinafară se arătau «oamenilor drepţi», înăuntru, însă, erau «plini de făţărnicie şi de fărădelege» (Mat. 23, 13-14; 23, 25-28).

Era suficient ca Iisus să accepte un moment poziţia ce i se atribuia de către cărturari şi farisei, anume poziţia de om cu pretenţia de reformator religios-moral, dar care în realitate nu cunoaşte nici pe departe Legea lui Moisi şi tradiţia; era suficient să accepte un moment că e aşa cum îl acuzau adversarii Săi, adică om străin de rînduielile sfinte ale Legii, pentru ca aproape spontan cuvîntul Său să se convertească în ironie fină, subtilă, înţepătoare, capabilă să-l facă pe adversar să se ruşineze şi să roşească.

Iată, de exemplu, cărturarii şi fariseii reproşau lui Iisus că prea umblă cu oameni compromişi, cu vameşi, cu păcătoşi şi chiar cu femei de rînd. Şi mai îndrăzneşte să se socotească trimis al Dumnezeului lui Avraam! Un om care se complace în societatea păcătoşilor e mai degrabă trimisul lui Beelzebut decît al lui Dumnezeu. «Şi s-a întîmplat că şezînd el (Iisus Hristos) la masă în casă (la Matei vameşul) iată mulţi vameşi şi păcătoşi au venit şi au şezut la masă împreună cu El şi cu ucenicii. Fariseii văzînd una ca aceasta au zis ucenicilor: Pentru ce mănîncă învăţătorul vostru cu vameşii şi cu păcătoşii?» (Mat. 9, 10-11). Gîndul fariseilor e limpede. Ei vor să spună ucenicilor: «Nu vedeţi după cine mergeţi? Nu vedeţi între ce fel de oameni se simte bine învăţătorul vostru? Nu înţelegeţi primejdia la care vă expuneţi? Cum poate fi trimis al lui Dumnezeu unul care umblă cu păcătoşii?». Auzind murmurul lor Iisus le spune: «Nu cei zdraveni au nevoie de doctor, dar cei bolnavi» (Mat. 9, 12) [8]). Desigur cuvintele n-au fost rostite cu un ton sec, didactic,

---

7) Fr. Paulsen, *Schopenhauer, Hamlet, Mephistopheles*, Berlin, 1900, Anhang, p. 237 sq. Adaosul acesta ne-a şi inspirat articolul de faţă.

8) În legătură cu locul acesta sfîntul Ioan Gură de Aur zice: „Cuvintele acestea: „Nu cei zdraveni au nevoie de doctor". El (Domnul) le spune cu ironie, fiindcă după Sf. Scriptură, pînă la Hristos nu există pe pămînt nici un om drept. „Că... în realitate pînă la venirea lui Hristos nu există nici un om drept ne spune Sf. Pavel: „Toţi au păcătuit..." (Rom. 3, 23). Ad. Math., Hom. 30, 3, M. P. G., 57, col. 365.

rece, ci aşa, peste umăr şi învăluite într-un fin zîmbet ironic. «Oameni ca voi, a vrut să spună Mîntuitorul, ca voi cu atît de... «robustă» sănătate morală, cu «ireproşabilă» purtare în viaţă; oameni «sfinţi» ca voi n-au nevoie de doctor, n-au nevoie de ajutor din afară. Alta e situaţia celor din jurul meu. Aceştia sînt fiinţe copleşite de păcat, sînt oameni cu o viaţă deformată de tot felul de alunecări şi fărădelegi. Aceştia da! aceştia au nevoie de un ajutor din afară. Recunoscîndu-se păcătoşi şi simţind că le pot ajuta, ei au venit în jurul meu» [9]).

Recunoscînd sinceritatea smereniei şi căinţii vameşilor şi păcătoşilor adunaţi în jurul Său ca în jurul unui Mîntuitor, Iisus Hristos loveşte cu şfichiul ironiei îngîmfarea fariseilor, care, plini de ei înşişi, deveniseră orbi faţă de adînca lor corupţie internă.

Privite în lumina stării morale reale a fariseilor, cuvintele: «Nu cei zdraveni...» vor să spună tocmai contrarul, adică: «Şi voi sînteţi păcătoşi şi încă într-o măsură mai mare ca aceşti vameşi pe care voi îi sfidaţi, arătîndu-i cu degetul.

Sînteţi păcătoşi fiindcă vă îngrijiţi să-mpliniţi extern prescripţiile Legii, fără să vă pese de starea voastră lăuntrică. Curăţiţi partea din afară, dar partea dinăuntru o lăsaţi acoperită de necurăţie.

Şi sînteţi mai păcătoşi decît aceşti vameşi, deoarece aceştia fac cel puţin efortul să-şi cunoască păcatele şi să se lepede de ele, în timp ce voi la păcătoşenia care vă apasă, adăugaţi împotrivirea dîrză faţă de orice ajutor din afară, faţă de iubirea şi învăţătura mea» [10]).

Rostind acestea, zîmbetul de pe faţa Lui se stinge. O adîncă seriozitate îi învăluie privirile şi adaugă: «Duceţi-vă şi luaţi învăţătură, ce însemnează — milă voiesc, iar nu jertfă» (Mat. 9, 13).

«Vă lăudaţi, adică, voi fariseii, că sînteţi singurii cunoscători şi păzitori ai Legii. Dacă ar fi în realitate aşa, apoi n-aţi fi putut trece cu uşurinţă peste cuvintele proorocului Osea (6, 6), care zice că Legea fără dragoste nu însemnează nimic. Împlinirea prescripţiilor legale dacă nu izvorăşte dintr-o inimă plină de iubire, nu însemnează nimic sau aproape nimic înaintea lui Dumnezeu. Curăţenia inimii şi iubirea, acestea sînt sufletul şi sensul Legii. Unde nu e nevinovăţie şi dragoste, Legea oricît de strict ar fi împlinită, nu e decît literă moartă».

Un alt episod în care ironia Mîntuitorului este evidentă îl avem în parabola vameşului şi a fariseului. Cuprinsul parabolei e cunoscut. Fariseul gras, plin de el însuşi şi sigur de sine, păşi ţanţoş cît mai în faţă, cît mai aproape de Sfînta Sfintelor, de Dumnezeu. Îşi roti privirile şi văzu că locurile din jur sînt goale. Cîtă deosebire între el şi ceilalţi! Ceilalţi umblau după alte treburi, după nevoi, interese şi plăceri, poate incompatibile cu calitatea lor de credincioşi ai lui Iahve. El însă, a lăsat toate

---

9) Fr. Paulsen, *op. cit.*, p. 241

10) Cu privire la convingerea Mîntuitorului despre „sănătatea“ şi „dreptatea“ fariseilor şi cărturarilor, a se vedea de exemplu, Mat. 23.

și a venit aici. El singur dintre atîția e la datorie. Cît de jos sînt ceilalți față de el... Și disprețuindu-i pe toți, sta și se ruga zicînd: «Dumnezeule, îți mulțumesc că nu sînt ca ceilalți oameni, răpitori, nedrepți, necredincioși în căsătorie» și, dînd cu ochii de vameșul care sta cu mult în urma lui, adaugă: Îți mulțumesc că nu sînt «ca și vameșul acesta» (Luca 18, 11).

La rostirea acestor cuvinte nu se poate ca Iisus să nu fi folosit zîmbetul și inflexiunea vocală caracteristice ironiei.

Rostind parabola «către unii care aveau despre sine încredințarea că sînt drepți și priveau de sus pe ceilalți» (Luca 18, 9), El tocmai aceasta urmărea: să șfichiuiască și să scuture din amorțirea lor morală pe fariseii care, ascunzîndu-și trufia sub masca pietății, se socoteau ca singurii oameni sfinți și de aceea «îndreptățiți» să acuze fără milă și cu dispreț, pe semeni, înaintea lui Dumnezeu.

O ironie fină folosește Mîntuitorul și în episodul cu femeia adulteră.

Într-o dimineață Iisus veni în templu. Credincioșii se adunară și ei în grabă. Fariseii și cărturarii socotiră foarte potrivită ocazia de a-i întinde o nouă cursă. Aduseră înaintea Lui o femeie prinsă în flagrant delict de adulter și-L întrebară: «Moisi ne-a poruncit, în Lege, pe unele ca acestea să le ucidem cu pietre. Tu ce zici?» (Ioan 8, 5). În conștiința lor, cărturarii și fariseii socoteau că Iisus sau se va pronunța împotriva femeii adultere, și în acest caz se va face odios din pricina severității sale excesive față de o abatere devenită aproape banală [11]); sau îi va lua apărarea și în această alternativă va putea fi acuzat în fața poporului și a sinedriului ca un disprețuitor și călcător al Legii dumnezeești.

Iisus, însă, rămase învăluit în tăcere. Și plecîndu-se «scria cu degetul pe pămînt». Tăcea și scria ca și cum ar fi vrut să spună: «E ciudat că veniți la mine într-o chestiune care nu mă privește. Spuneți că femeia aceasta a fost prinsă săvîrșind adulterul. Dar cine cunoaște mai bine ca voi ce prescrie Legea pentru asemenea păcat? Cine e mai «priceput și mai îndreptățit ca voi» să judece și să sancționeze abaterile de la principiile Legii?».

Situația era deosebit de penibilă pentru farisei. Ei simțeau cum prin tăcerea sa, Iisus îi dezaprobă, îi respinge, îi mustră pentru viclenele lor uneltiri. Dar nu se dădură înfrînți ci repetară întrebarea (Ioan 8, 7).

Atunci Iisus se ridică, și cu fața învăluită în zîmbet ironic le spuse, poate tot peste umăr: «Cine dintre voi este fără de păcat să arunce cel dintîi piatra asupra ei» (Ioan 8. 7).

«După părerea voastră, a vrut să spună Iisus, eu sînt departe de a fi un bun cunoscător și împlinitor al Legii, sînt departe de a fi un om sfînt. Dreptul de a pedepsi pe un păcătos îl are acela care nu este el însuși păcătos. Convingerea voastră e că voi sînteți singurii care împliniți condiția aceasta, sînteți singurii oameni drepți și sfinți. De aceea nu are înțeles să mai așteptați răspuns de la mine dacă femeia aceasta trebuie lapi-

---

11) Lesêtre, *L'Evangile expliquè*... III, Paris 1925, p. 182.

dată sau nu. Puneți mîna pe pietre și acela dintre voi care n-a săvîrșit el însuși păcatul de care acuză pe femeia aceasta [12]), să arunce cel dintîi piatra asupra ei». Și, continuă evanghelistul, «din nou (Iisus) s-a plecat jos și scria pe pămînt» (Ioan 8, 8).

Nu este exclus, zice un comentator, ca Iisus să fi scris «deasupra fiecărui nume (de fariseu și cărturar) numele femeilor cu care aceia păcătuiseră» [13]).

Descumpăniți și uluiți de răspunsul lui Iisus, care le dejucă într-un chip atît de neașteptat, planurile, și siliți să se recunoască cel puțin tot atît de păcătoși ca și femeia adulteră, acuzatorii acesteia amuțiră și, copleșiți de rușine, dispărură unul cîte unul, începînd «cu cei mai bătrîni», adică începînd cu aceia care «se simțeau mai vinovați și mai acoperiți de rușine» [14]).

Rămase numai Iisus singur cu femeia. «Femeie, îi zise, unde sînt pîrîșii tăi? Nu te-a osîndit nici unul? Ea răspunse: Nici unul, Doamne. Iisus atunci i-a zis: Nu te osîndesc nici eu. Du-te; de acum să nu mai păcătuiești». Rostind acestea, lumina unei dumnezeiești bunătăți îi va fi învăluit fața.

Altădată, cu prilejul sărbătorii Tîrnosirii Templului, Iisus se afla în porticul lui Solomon. Fariseii și cărturarii făcură repede roată în jurul Lui și-i ziseră: «Pînă cînd ne ții sufletul în îndoială? Dacă tu ești Mesia, spune-ne-o pe față. Iisus a răspuns: V-am spus-o și nu credeți. Lucrurile pe care le fac în numele Tatălui Meu: acestea mărturisesc despre Mine. Dar voi nu credeți pentru că voi nu sînteți din oile Mele» (In. 10, 22-26). Adică: răspunsul la întrebarea aceasta l-am dat de mult. L-am dat prin lucrurile pe care le fac, prin faptele, prin viața mea. Dar din pricina răutății și invidiei, voi nu-nțelegeți răspunsul meu. Răutatea, invidia, ura vă împiedică de a intra în rîndurile celor care îmi urmează. Furioși, fariseii și cărturarii pun mîna pe pietre ca să arunce asupra Lui (v. 31). Iisus însă, îi privește, calm, dominator, și le spune: «V-am arătat de la Tatăl meu multe lucruri bune. Pentru care dintre ele aruncați cu pietre împotriva mea?» (In. 10, 32). Am săvîrșit — vrea să spună Iisus —, atîtea semne și atîtea binefaceri în mijlocul vostru, nu pentru lauda mea, ci pentru folosul credincioșilor și pentru folosul vostru. Nu m-am așteptat la vreo recunoștință din partea voastră. Dar văd că «sensibili» la binefacerile mele, voi totuși vreți să-mi fiți «recunoscători». E adevărat că vreți să «vă manifestați recunoștința» aruncînd cu pietre asupra mea. Dar aceasta nu are nici o importanță. Important e că nu vreți să rămîneți indiferenți față de binele ce v-am făcut. Ca unul care nu m-așteptam la asemenea atenție din partea voastră, îngăduiți-mi să vă întreb: pentru care din binefacerile mele vreți să-mi fiți recunoscători aruncînd cu pietre asupra mea?» Cuvintele sînt pline pînă la limită de o subtilă, dar corosivă și usturătoare ironie.

Iată și o altă întîmplare, din care strălucește-n treacăt zîmbetul ironic al Domnului.

---

12) Id. ibidem, p. 183.
13) Id. ibid. p. 184.
14) Id. ibid. p. 184.

Într-o zi de sîmbătă, Iisus se afla într-o sinagogă, propovăduind învăţătura Sa. Printre ascultători s-a nimerit şi o femeie gîrbovă, suferind de 18 ani de grea slăbiciune. Văzîndu-o Iisus o chemă la sine şi o tămăduieşte de boala ei. Mai marele sinagogii în loc de a se bucura împreună cu cel scăpat de suferinţă, se indignează — sau poate se preface că se indignează —, şi adresîndu-se mulţimii, spune: «Şase zile sînt întru care se cuvine a lucra; venind, deci, întru acestea, faceţi-vă sănătoşi, dar nu în ziua sîmbetei!» (Luca 13, 14). Desigur, cuvintele au fost rostite aşa ca să poată fi auzite de Iisus, căruia mai marele sinagogii nu-ndrăznea să i se adreseze direct. Neputînd îngădui ipocrizia acestui şef de sinagogă, Iisus răspunde aşa: «Nu ştiam că, în zi de sabat, e voie să te îngrijeşti de animale, dar e interzis sub aspre sancţiuni să săvîrşeşti o faptă de dragoste în folosul unei fiinţe omeneşti. Nu ştiam că e permis să îngrijeşti sîmbăta de un bou sau asin sănătos, dar nu e îngăduit să vii în ajutorul unui frate sau unei surori suferinde cum este şi femeia aceasta chinuită de 18 ani de boala ei. Nu ştiam că un bou sau asin înseamnă mai mult decît un om. Cît de departe de voi sînt eu în ce priveşte adevărata cunoaştere a Legii.

Simţind şfichiul ironiei, potrivnicii Domnului se ruşinară, dar norodul se bucura văzînd agerimea cu care Iisus ştia să înlăture cursele întinse de către aceia, şi să biciuie făţărnicia lor.

Dar ironia o foloseşte Mîntuitorul şi cu alte ocazii. De exemplu, văzînd într-o zi pe farisei, adunaţi în partea exterioară a templului, Iisus le zice: «Voi m-aţi întrebat de atîtea ori, îngăduiţi-mi să vă pun şi eu o întrebare: «Ce vi se pare despre Hristos? Al cui fiu este? Răspund ei: al lui David. El întreabă: Cum atunci David, în spirit, îl numeşte pe el Domn cînd zice: Zis-a Domnul Domnului meu: şezi de-a dreapta mea pînă ce voi pune pe vrăjmaşii tăi aşternut picioarelor tale. Dacă, deci, David îl numeşte pe el Domn, cum este fiul lui?» (Mat. 22, 41-45). «Voi — vrea să spună Mîntuitorul — afirmaţi că Mesia a cărui venire o aşteptaţi, va fi un fiu al lui David. Dar dacă ar fi doar un urmaş al lui David, cum se explică faptul că David nu-l numeşte simplu fiu, ci Domn al său? Eu nu sînt un bun cunoscător şi tîlcuitor al Legii, aşa cum sînteţi voi. De aceea mă adresez vouă, ca unor oameni competenţi, cu rugămintea de a mă ajuta să ies din această încurcătură».

Întrebarea Mîntuitorului, neaşteptată şi învăluită în ironie, puse în grea încurcătură pe farisei, care, din ziua aceea, nu mai îndrăzniră «să-l mai întrebe pe el ceva» (Mat. 22, 46).

Plesnetul de bici al ironiei se aude distinct şi din episodul acesta. Au venit la Iisus reprezentanţii oficiali ai sinagogii să-i ceară socoteală cu ce drept vine în templu şi învaţă poporul. Iisus le răspunde punînd o contra întrebare: «Ştiţi că Ioan a împlinit o misiune în mijlocul vostru. De la cine a primit el această misiune? De la Dumnezeu sau de la oameni?» Dac-ar fi răspuns: De la Dumnezeu, n-ar fi avut cum să justifice necredinţa lor în botezul lui Ioan; dac-ar fi răspuns: de la oameni, poporul i-ar fi ucis cu pietre fiindcă îl cunoştea pe Ioan ca pe un profet. Şi atunci avură mortificaţia de a mărturisi înaintea tuturor, că nu

ştiu (Mat. 21,25-27). «Aşadar, a lăsat Mîntuitorul să se înţeleagă, voi pretindeţi că sînteţi în fruntea tuturor în ce priveşte cunoaşterea problemelor de credinţă şi acum, iată, mărturisiţi că sînt chestiuni religioase pe care nici voi nu le înţelegeţi. E ciudat lucrul acesta. E ciudat să vă mărturisiţi neştiutori în chestiuni pe care pînă şi poporul simplu, poporul desconsiderat de voi le cunoaşte foarte bine. Ce fel de conducători mai sînteţi voi atunci?». Şi adaugă îndată: «Un om avea doi feciori. A mers la cel dintîi şi a zis: «Fiule du-te astăzi şi lucrează în via mea. El însă i-a răspuns: nu vreau, ci pe urmă părîndu-i rău, s-a dus. Mergînd la al doilea i-a zis aşijderea; acesta i-a răspuns: Eu, Doamne, voi merge ! dar nu s-a dus. Care dintr-aceştia doi a făcut voia Tatălui? Zic ei: Cel dintîi. Iisus le răspunde: Acum am să vă spun ceva ce nu m-aţi întrebat: «vameşii şi desfrînatele merg înaintea voastră în împărăţia cerurilor» (Mat. 21, 28-31). Fiul care a răspuns afirmativ, dar a refuzat să se ţină de cuvînt sînteţi voi, cărturarii şi fariseii, împlinitori ai voiei lui Dumnezeu numai cu vorba, nu şi cu fapta. Celălalt fiu reprezintă pe vameşii şi desfrînatele care, căindu-se se întorc şi ascultă de poruncile lui Dumnezeu.

Voi pretindeţi că sînteţi în fruntea poporului şi iată că, în realitate, după propria voastră mărturisire, nu sînteţi nici măcar în rîndul «vameşilor şi desfrînatelor» [15]).

Peste ipocrizia, viclenia şi îngîmfarea cărturarilor şi fariseilor se revarsă caustic vitriolul moral al ironiei.

Uneori ironia se preface în sarcasm amar. De exemplu. Într-o zi, cîţîva farisei vin la Iisus şi-l sfătuiesc să plece undeva, că Irod caută să-l prindă şi să-l ucidă. El le-a răspuns: Duceţi-vă şi spuneţi vulpii acesteia: Iată, izgonesc demonii şi săvîrşesc vindecări astăzi şi mîine, iar a treia zi sfîrşesc. Însă şi azi şi mîine şi în ziua următoare trebuie să călătoresc, fiindcă nu este cu putinţă să piară proroc afară din Ierusalim» (Luca 13, 31-33). Zilele acestea, adică, îmi dezvolt aici activitatea. Pe urmă voi merge la Ierusalim, unde se va pune capăt vieţii mele. Nici nu s-ar putea să-mi sfîrşesc viaţa în alt loc decît în Ierusalim. Oraşul acesta are privilegiul de a fi locul unde sînt îmbrînciţi în moarte proorocii lui Dumnezeu. Ca profet eu am prin însuşi acest fapt dreptul la onoarea de a fi ucis, nu în altă parte, ci numai în cetatea Ierusalimului.

Sarcasmul cuvintelor din urmă este evident [16]).

O puternică trăsătură ironică întîlnim şi în cuvîntările rostite de Iisus în legătură cu lăcomia de averi, cu mamonismul.

Nu este exclus ca şi în atitudinea Sa faţă de cei ce L-au judecat să se fi împletit o discretă trăsătură ironică. Hristos era om, dar în acelaşi timp ardea puternic, în adîncul fiinţei proprii, conştiinţa divinităţii Sale.

Conştient de contrastul dintre calitatea Sa de Fiu al lui Dumnezeu şi dintre atitudinea distantă, aspră, ameninţătoare, faţă de El a conducătorilor spirituali ai poporului (Ioan 18, 1-24)

---

15) Paulsen, o. c., p. 247.
16) Id. o. c., p. 248.

și a reprezentanților stăpînirii, («Pilat atunci i-a zis: Cu mine nu vorbești? Nu știi că am putere să-ți dau drumul și putere am să te răstignesc?» Ioan 19, 10), Iisus va fi strecurat printre lacrimile plînse înăuntru, și un zimbet de ironie, chiar și numai de o singură clipă.

Conștiința de Dumnezeu și om desăvîrșit pe de o parte, iar pe de alta conștiința situației Sale de împricinat tîrît ca un infractor de rînd în fața judecătorilor geloși de autoritatea lor și care, sub pretextul apărării legilor își ascundeau ambițiile și interesele lor mărunte, se va fi răsfrînt în sensibilitatea Sa sub forma unei dureri de neobișnuită intensitate, dar și sub forma unui zîmbet de amară ironie.

Soarta Fiului lui Dumnezeu în mîinile omului... Soarta Creatorului în mîinile propriei Sale făpturi...

Zîmbetul ironiei va fi lucit încăodată printre lacrimile unor ochi prin care priveau deodată bucuria și durerea; calmul și mînia; bunătatea și asprimea; iubirea și dreptatea; mărginirea și nemărginirea; Omul și Dumnezeu.

*Pr. Prof. D. BELU*

# GLIGORIE CORNESCUL, ARHITECT AL MĂNĂSTIRII CETĂŢUIA

Astfel îi cetim numele, săpat adînc în aripa de piatră ce ocolește clădirea mănăstirii Curtea de Argeș, proteguind, ceva mai sus de pămînt, temelia-i, de ploaie și ninsoare. Și, preferința aceasta de moldovenism încarnat, dăltuindu-și-l *Gligorie* și nu *Grigorie*, ni-l vădește de intimă și statornică întrebuințare ca și cuvintele *ferfeliță*, *tulbure*, *bolborosit*, *Gligoroea* [1]) și altele, ce numai din gura unui neaoș moldovean ai să le mai auzi.

De aceea mult am stat pe gînduri cînd, de la întîia mea întîlnire cu numele său în cronica lui Ioan Neculce, acum, după multă trecere de vreme, să am parte pentru a două oară să i-l cetesc, pe un zid de biserică din inima de odinioară a Țării Romînești! Din clipa aceasta însă începuse să mi se limpezească ceva. Așa cum este semnalat în cronică, pentru cetitori cît și istorici rămîne deocamdată un necunoscut, făcînd parte din mulțimea enigmelor din documentația trecutului nostru. Și că acestea nu-s puține, ca să ne facem o ideie, ne servim de cîteva exemple ca probă. Lui Pîrvu Vlădescu, mare visternic și cu multă greutate la cîrma Țării Romînești, înainte de anul 1658, i se întîmplă moartea prin intrigă și silnicie, fiindcă îi mergea numele că «se lăuda cum că-i om al Porții, *mutefarioca* sultanului», adică *furnizorul împărăției;* alții, de asemenea, se bucurau pînă în sfîrșit de *voie veghiată*, prin urmare *de favoare*. Iar în *Letopisețe*, vol. III, ne întîlnim cu *Rîpa Privighețoaie*. Adevăratul ei nume era însă Pevețoai, pentru că în a doua jumătate a veacului al XVII-lea viețuise Ifrim [2]) ce fusese *piaveț*, adică dascăl sau cîntăreț de biserică, meserie a cărei numire i-o păstrase soția; iar credincioșii știau, după moartea lui, de ograda *Pevețoai*, de gardu *Pevețoai*, de *Rîpa Pevețoai*, de unde din uitarea și pierderea sensului dintîi al cuvîntului, trecu în acel de *Privighețoai*, mai ușor înțeles de popor.

Deci, din această categorie fac parte și cuvintele ce ascund

---

1) Menționat la 1657, pe cînd la 1597, în familia Urecheștilor dăm de Grigorie Ureche și nu de Gligorie (Melchisedek, *Notițe Istorice și Arheologice..*, p. 37, 40; și, dimpotrivă, în Muntenia, prin 1604, întîlnim pe un Gligorie comis (*Tezauru de monumente istorice...* de Papiu Ilarion, tom. *I*, p. 393).

2) Pr. C. Bobulescu, *Documente*, în revista Miron Costin, Bîrlad, anul VII. nr. 1-4.

ființa lui Gligorie Cornescul, decarece pe lîngă că ni-l adumbresc, neizbutind a-i determina laturile personalității dăruită cu prisosință, pierdem și din valoarea acesteia, ce bruma ar mai fi avut, ca ori ce om înzestrat. Înlocuindu-le însă, sau tălmăcindu-le, recăpătăm fresca de odinioară, înviorată și plină de farmecul înălțimilor sale, căutate de alții și redîndu-ne, din veacul al XVII-lea, pe un mare talent în pictură, ca și-n sculptură. Și, este foarte cu putință, ca cercetările de mai tîrziu să ni-l redea în întregime.

Gligorie Cornescul, ni se face cunoscut, cu prilejul marii nenorociri căzută pe capul bietei noastre țări — matca suferințelor — din primăvara anului 1672, cînd cu războiul turcilor stîrnit împotriva polonilor pentu Camenița. Vizirului nu-i era pe voie, ca să fie însoțit de sultan și a scris lui Duca vodă, ca să-l abată de la acest gînd, dar n-a fost cu putință. Ci, dimpotrivă, porunci el, sultanul, lui Duca vodă, «să-i trimită chipul cetății Cameniții, să vază ce loc și ce tărie ar avea. Duca vodă au trimis — atunci — pre un nemiș din ținutul Hotinului, pre anume Grigorie Cornescul... de au făcut chipul cetății Cameniții, de ciară, cu toate tocmelele ei din lăuntru și din afară și au trimis la Împărăție de o au văzut. Și mult s-au mirat de mărirea ei — scrie cronica — ce era din singură starea locului, cu apă și cu stînci de piatră împrejur, minunat loc! Și mai mult aceasta au îndemnat pe Împărăție de au pornit la Camenița»[1]) — încheie aceeași cronică.

Prin urmare mulajul lui Gligorie Cornescul, își ajunsese ținta. El, pînă atunci un necunoscut, pe negîndite intră, pentru lucrul său, în aprecierea omului sortit cu cea mai mare putere a timpului, sultanul, ba încă și determinîndu-l prin inscusința meșteșugului său, negreșit în parte, la un război ucigător.

Mahomed al IV-lea, pornindu-și oștile, ajunse cu ele pe șesul Țuțorei din Iași, scăldat de apele Jijiei și ale Prutului. Iar cît a stat aici — scrie cronica — «s-a dus în plimblare și s-au suit în deal la mănăstire la Cetățue de au văzut-o».

Noi ne întrebăm însă de ce la Cetățuia și nu la Galata sau la Hlincea, amîndouă mai vechi și cu aceeași așezare, de privit Iașii de la înălțime și din apropiere? O altă pricină nu poate fi decît aceea, că luase ființă de curîud din dorința lui Duca vodă; iar sfințirea sfîntului locaș izvodit «din pajiște», acoperit cu dranița și șindilă bătute în cuie, se făcuse chiar în anul 1672, odată cu sfîrșitul zugrăvirii[2]).

Se cerea deci, se vede și celor mai mari și mai puternici de cît un vodă, cîte un act de atenție celor în subordine. Dar dacă sultanului îi va fi plăcut interiorul sfîntului locaș, a cărui zugrăvire i se vădia de mirosul proaspăt al vopselelor, ca și bogatele odăjdii la a căror înfrumusețare contribuiseră însăși mîinile Doamnei Anastasia, «de precupia toate cîte avea», de se va fi făcut cu ele primirea cutremurătorului împărat, din toate acestea nimic nu aflăm.

---

1) *Letopisețe*, II. p. 189.

2) *Letopisețe*, II, p. 7, 24, 40, 197, III, p. 6 și inscripțiile bisericii; C. Erbiceanu, *Cronicarii greci* p. 15; Th. Codrescu, *Uricarul* V. p. 211-212.

Tocmai peste 85 de ani de la această împărătească vizită însă, avem prilejul a şti, cam cît cheltuise vodă cu ctitoria sa, lămurindu-ne în acelaşi timp şi alte întrebări. Căci Chesarie Diaponte, un cărturar grec de frunte al acelei vremi, ducîndu-şi traiul de călugăr în chinovia Cetăţuei, şi culegînd din spusele fraţilor monahi întîmplări de-ale trecutului, acestora nu li se şterseră mai ales vizita sultanului făcută pe negîndite, care ar fi întrebat: «Cît a cheltuit Ghiauru cu această mănăstire?» Şi i s-ar fi răspuns: «30 de pungi de aur»; ceea ce n-a crezut, zîcînd că «nici cu 100 nu se face aşa mănăstire. Numai dacă a zidit-o cu nedreptăţi şi n-a plătit, poate s-o fi făcut cu 30. Şi atunci ar mai fi adaos şi acest cuvînt, cum că, ca un necunoscător a clădit-o în loc nesolid, şi poate după 30 de ani, să se dărîme, ceea ce s-a şi întîmplat, că peste 30 de ani s-a şi dărmat o parte»[1]) încheie acelaşi.

Iată dar, că datorită unui străin şi împrejurării de a fi fost şi un neodihnit scriitor al amintirilor, soarta ni-l aduse şi pe meleagurile noastre, nescăpîndu-i de sub condei tot ce i se părea de interes. Şi noi, dacă ne oprim numai asupra faptului simplu de estimare, al sultanului, ce privea zidirea mănăstiri Cetăţuia şi interiorul ei, ne lămureşte totul. Negreşit că pe Mahomed al IV-lea, ca un moslem ce era şi cuceritor de oraşe şi cetăţi, întăririle Cetăţuiei îl lăsau rece şi tot pe atîta cele ale bisericii, dacă ar fi fost ca moscheile lui sau ca vreo capelă de ţintirim, cu pereţi văruiţi; însă zugrăvirea cu adaosul din ea al odăjdiilor de pe clerul care-l primea, răsfăţîndu-se în vioaiele colori de sub bolţi de evocare, toate acestea şi-au avut fericitul efect, *pentru a exclama*, că nici cu 100 de pungi de aur, nu se poate face o «aşa mănăstire».

Aprecierea nefăţărită a sultanului Mahomed al IV-lea însă, pe lîngă că dovedea cheltuielile cinstite pe care domnitorul trebuia să le întîmpine cu ridicarea unui astfel de sfînt lăcaş, în acelaşi timp, indirect, destăinuia admiraţia pentru distinsa frumuseţă de care avu parte, neregretînd suişul făcut pe dealul Cetăţuei de lîngă Iaşi.

Un gest fără pereche, mai ales pentru un turc fiind şi sultan! Şi gîndul ne momeşte a da de obîrşîitor al frumuseţii ctitoriei lui Duca vodă pe iscusitul meşter al chipului cetăţii amintite, căci «mai mult acesta au îndemnat pe Împărăţie de au venit la Cameniţă»[2]) istoriseşte cronicarul vremii aceleia. Şi, dacă acolo la Constantinopole, pe Mahomed al IV-lea îl puse în mare mirare isteţimea romînului nostru, acelaşi talent îl silise să-i fie admiratorul, aici pe loc, privind sfîntul lăcaş.

Şi, totuşi, mai este încă ceva nelămurit în această supraestimaţie a sultanului. Nu cunoaştem propriu zis ce-l va fi impresionat atît de adînc privind o biserică creştină şi descoperind în în ea un monument de mare valoare! Pentru ce? Pentru că privind cineva Cetăţuia, cu oare care luare aminte, nu are în faţă decît biserica Trei Ierarhi, strămutată din oraş pe măgura zisă

---

1) C. Erbiceanu, op. cit.
2) *Letopiseţe* II, p. 198.

a Cetăţuiei. Deşi lipsită de neîntrecuta frumuseţe sculpturală, ce o îmbracă bogat, pe aceasta din urmă, dar silueta ei simplă, şi dominată în zvelta-i înălţime de aceleaşi turle săgetătoare spre ceruri, în exagon ascuţit şi atrăgător, zugrăvită înlăuntru pînă la pantocrator în blînde şi cuvioase chipuri — în afară de acelea ale frumoasei familii a ctitorului — înzestrată curat, distins, şi sclipind discret în metale de mare preţ, negreşit că toate acestea au fermecat pe sultan şi l-au îndemnat să preţuiască noul lăcaş al Domnului, din Cetăţuia. Iar cine săvîrşise această minunăţie a artei noastre bisericeşti, trecutul pare a-i fi dosit numele intenţionat.

De aceea, acum, nu numai mirarea, ci şi marea însemnătate pe care o au dovezile prilejuite de numele său, aflat pe o piatră de temelie din zidurile bisericii mănăstirii Curtea de Argeş! Întîmplarea de mai sus, nu-i scosese numai o faimă goală, ci acum era căutat pentru meşteşugul său, şi împrejurările l-au chemat în Muntenia. Aici Şerban vodă Cantacuzino arată pricina: «Vreme multă trecînd — istoriseşte dînsul — au din greşeala meşterilor, au din umezeala vremurilor, început-au a se strica temelia şi scara, şi se muta pietrele de la locul lor». Şi fiind ctitoria «fericitului acel Neagoe voievod Basarab, cel despre mumă strămoşul domnii mele... ca să nu piarză pomenirea acelui fericit Domn... am trimis ispravnic pe boiarinul nostru Dona Pepano, împreună cu meşterii, de au dres toată stricăciunea, întărind pietrele în tot chipul cu fier» [1]).

E de mare interes, deci a cunoaşte pe meşterii chemaţi, ai vremii aceleia, la o adevărată operă de salvare a unui monument ce-şi trecuse slava peste hotare şi era acum ameninţat de ruină; dar îndeosebi pe ispravnic, căruia i se încredinţase răspunderea.

Cine era Dona Pepano?

Trebuie să fi avut o trainică legătură sufletească cu Cantacuzineştii [2]). Încă înainte de anul 1661 îl aflăm în Italia, la Veneţia şi Padova, unde Constantin Cantacuzino stolnicul îşi urma studiile [3]). La data amintită, în Mostiște pe «locul care se chema Mărcureşti — astăzi Codreni — clădi... de carpăn» biserică pentru o mănăstire, pe care ceva mai tîrziu o înlocui cu cea de zid, de azi, prin 1675-1676 [4]).

La arhondaricul mănăstirii, pentru întîmplătorii oaspeţi, puse această evocatoare inscripţie pe o piatră deosebită: «Pohtim pe toţi cre[ştinii că]lătorii, să între în ac[e]astă casă, cata hari [după placul] lui Dumnezeu, s[ă] să închine şi să mînî[n]ce bucate. Şi voa[ă] păr[i]nţilor, poht[i]mu să primiţi cu c[e]a dăruitu Dumnezeu. Iară care va fi schirocardioso [=invîrtoşat la inimă], ca bărbatul cel nemilostivu, partea lui cu acela să fie» [5]).

Pentru a i se îndeplini această dorinţă evanghelică, Dona Pepano, în al său testament, dispuse următoarele: «Întîiu egu-

---

1) *Biserica episcopală a mănăstirii Curtea de Argeş*, restaurată spre sfîrşitul secolului trecut şi sfinţită din nou în ziua de 12 octombrie 1886, p. 52.
2) Vezi inscripţia bisericii din 1682.
3) Operele lui Constantin Cantacuzino, publ. N. Iorga.
4) Inscripţiile bisericii din Codrenii Ilfovului.
5) Ibidem — publ. greşit de N. Iorga. Inscripţii şi Virgil Drăghiceanu.

menul cestu de acum și carele va fi, și tot chinoviu mănăstirii, să aibă voe să are și să seamene cu două pluguri ale mănăstirii pre partia mea care este jumătate a satului meu [a] Codrenilor și pre toată moșia Scovăldeanilor, unde îmi sunt și casele... preste helești... acestor pluguri, cum am zis, nici unu din niamu mieu să n-aibă voe să le ia dijmă, nici odată. De vreame ce aceaste moșii și toate cîte sănt ale meale... sănt făcute și cîștigate de mine... cu osteneli, cu sudori și cu primejdii... afară dintr-o părticea de ocină, ce mi-au rămas de la părinți»[1]).

Deși testamentul e scris în limba greacă — tradus însă de Constantin Cantacuzino — și pisania împiestrițată de aceeași limbă, dar întrucît părinții săi avuseseră și ocină în țară, e foarte cu putință ca de obîrșie să fi fost macedonean și înstrăinat prin cultura, cerută de vremurile și țările prin care și-a purtat viața. Pe o tablă de fier dăm și peste chipul pictat al jupînesii Anuța Pepano[2]).

Acesta-i deci «ispravnicu» căruia Șerban vodă îi încredință reparația stricăciunilor făcute de vreme, bisericii mănăstirii din Curtea de Argeș; om purtat prin lumea Apusului și el însuși fiind ctitor al unui sfînt locaș pe care îl înalță în două rînduri. Și, cum tot în acest timp, lucrîndu-se de zor la biserică în orașul Bucureștilor, pronumită mai apoi a Doamnii — zugrăvind-o Constantinos, grec și meșter de mare talent —, e lesne de înțeles a crede că faima ce ș-o făcuse în săpatul pietrii, și mai ales de cînd cu povestea în miniatură a Cetății Camenița, trimisă sultanului, de perfectă conivență, Dona Pepano cu Vodă, hotărîse ca pentru consolidarea bisericii de la Curtea de Argeș să fie adus Gligorie Cornescul. Și numai în chipul acesta putem să ne lămurim răsfățul unei iscălituri, după terminare, în coapsa zidirii bisericii domnești, ca să-i fie cunoscută veacurilor munca cinstită și trainică pentru a liniști sufletul Domnitorului turburat de grija bunului strămoșesc pornit spre decădere și paragină.

De reținut însă faptul că printre măsurile de reparație luate de vodă, nimic nu amintește de pictură. Ceea ce ne-ar îndritui a crede că prezența lui Gligorie Cornescul la mănăstirea Curtea de Argeș, nu poate fi după cele ce aveau să se facă, decît pentru lucrări privitoare la pietrărie și dăltuirea acesteia. Și-n adevăr, ductul literilor cerute de săpatul numelui său, confruntat cu cel al inscripției privitoare la reparație, și cu alta gracească de mormînt, a ctitoriei lui Dona Pepano — odinioară fostă mănăstire în Codreni (Ilfov), cu aceeași dată, 1682 noemvri 14, activitatea lui Gligorie Cornescul pare a se mărgini numai în aceste lucrări. Și nu puteam trece cu vederea că tot Gligorie Cornescul trebuie să fie autorul inscripției prea distinsă a bisericii Doamna din București, soția lui Șerban Cantacuzino, asemănîndu-i-se literele întru totul cu cele ale mănăstirii Curtea de Argeș. Mai ales că și anul acesta este 1683.

Și tot în acest interval (1682-1683), cînd Dona Pepano — după cum am și văzut — fiind preocupat și de a sa ctitorie, de

---

1) Operele lui Constantin Cantacuzino.
2) Inscripțiile bisericii din Codreni.

atunci, de la dînsul ne-au rămas cele două chipuri însemnate «*Jupan Done Pepeno*» şi celalalt «Jupîniasa Anuţa Pepano», zugrăvite pe două table de fer — astăzi mîncate de rugină, care negreşit că odinioară erau aşezate în sfîntul locaş pe peretele de apus al ctitorilor. Noi credem că completarea, în felul acesta, a tradiţiei bisericeşti, a fost satisfăcută de penelul lui Gligorie Cornescul, a cărui contemporaneitate şi stăpînire a atîtor discipline în artă — după spusa lui Ion Neculce — ni se dovedesc azi în cea mai perfectă legătură cu semnalizările menţionate.

Prin urmare, e foarte cu putinţă, odată ce trei sfinte locaşuri aveau nevoie de piatră, un mai bun maistru al acelei vremi, nu se afla unul ca Gligorie Cornescul. Şi nimic n-am fi izbutit să mai ştim din desfăşurarea talentului său, decît cele cîteva rînduri scrise în a sa cronică de Ioan Neculce, însă şi acestea îmbrăcate, după cum am spus, în terminologia vremii şi care dau naştere la o neînţelegere foarte dăunătoare studiului nostru, de a-l putea lămuri dacă această comoară de aptitudini, era tot atît de iscusită în mînuirea penelului la zugrăvire, ca şi la aceea a dălţii în piatră. De acest dar din urmă, nu ne mai îndoim. Numele său, săpat cu propria-i mînă, în coapsa sfîntului lăcaş, pentru înfruntarea veacurilor — nu din obicinuinţa acelor «Nomena stultorum ubique locorum», poate chiar pe piatra aşezată de dînsul, şi după ce se făcu cunoscut pînă-n Ţarigrad, fu chemat în Muntenia cu prilejul zidirii bisericii Doamnei şi a reparaţiilor mănăstirii Curtea de Argeş; iar în Moldova, cerîndu-i-se lui Duca Vodă, de Mohamed al IV-lea, chipul Cameniţii, găseşte omul în persoana lui Gligorie Cornescul. Ne întrebăm, se putea ca acest meşter, copleşit de atîta vîlvă cu renume, să ştie pedinafară de rosturile cerute la zidirea Cetăţuiei de lîngă Iaşi?

Iată ce scrie Neculce despre el: că «era meşter de scrisori şi de săpături la pietre şi la alte lucruri». Şi totuşi din povestirea aşa de cuminte a acestui cronicar, depănată în felul vorbirii de la sfîrşitul veacului XVII, nu izbutim să lămurim dacă aptitudinile cu care era înzestrat Gligorie Cornescul, ne este îngăduit a le atribui numai inscripţiilor de morminte, ornamentaţiilor de la biserici, cum şi altor înfrumuseţări. Şi atunci rostul său la zidirea ctitoriei lui Duca vodă, sîntem siliţi a-l presupune a fi fost foarte redus. Dar — după cum am văzut — Mohamed al IV-lea, se minunează de interiorul ei pe care-l ilustra negreşit zugrăveala. Şi atunci, fără să vrem, ne întrebăm ce înţelegea prin expresia «era foarte meşter de scrisori»? E vorba de scrisori de interese? De prietenie şi dragoste? Odată însă cu aceasta ni se cere a cunoaşte foarte de aproape şi izvoarele cronicii sale.

În prefaţă ne lămureşte, că pînă la Duca vodă s-a slujit de diferite izvoade ce a aflat pe la unii şi alţii; «iar de la Duca vodă cel bătrîn (1678 ianuarie 4) înainte, pînă unde se vede la domnia lui Ion vodă Mavrocordat, nici de pre un izvor a nimănui, ce eu singur, dintru a mea ştiinţă, cîte s-au tîmplat de au fost în viaţa mea. *Nu mi-au trebuit istoric străin, să citesc şi*

*să scriu, că au fost scrise în inima mea*». Mai lămurit decît aceasta, nici că poate fi! Adecă, aceea ce scrie de la data mai sus arătată, și prin urmare de cînd vorbește de Gligorie Cornescul, chemat pentru reparațiile mănăstirii Curtea de Argeș (1682-83); iar Neculce fiind de 11 ani, și luat de întîmplările vieții, îi era îngăduit să mărturisească mai tîrziu, că partea a doua a cronicii (cum și pasajul cu pricina), sta neadormit în inima sa. Neculce, venit pe lume în 1672, la vîsta de 30 de ani nu greșim afirmînd că sufletește era un om al veacului în care-și făurise tinerețea, dovedită a fi fost harnică, isteață și cu mult simț în judecarea evenimentelor și în deosebi a oamenilor, ce i se strecurau pe dinainte. Va fi cunoscut deci și pe Gligorie Cornescul, poate chiar personal, de ne indică localitatea sălășluirii saleși multele lui aptitudini, a căror exercitare tocmai nu-ți era el omul să le confunde, de a face afirmația atît de categorică: «Era foarte meșter de scrisori», ce după limbajul veacului al XVII-lea, însemna că «era foarte meșter în zugrăveli... cum și în săpături» sau sculptură, în care l-am și văzut, dar nu în zugrăvitură. Mai ales că forma în care ni se arată fiind și cea dintîi a meșteșugului său, poate să ne facă a gîndi la orice, numai la pictură sau zugrăvială, nu. Sporul acesta de aptitudini nu era străin unor anumiți oameni, din care făcea parte și Gligorie Cornescul al nostru.

Prin urmare e de neapărată nevoie a lămuri de pe acele vremuri ce însemna atribuind cuiva «a fi foarte meșter de scrisori».

Însuși cuvîntul grecesc în obîrșia lui, zugrav, înseamnă a scrie, a încondeia ceva viu, ce mișcă. De aceea, în hrisovul de fundație a mănăstirii Vodiții (1364-1373), ctitorul spune: am zidit și am scris (Зидахъ и Попися) [1]) cu sensul că a zugrăvit.

Neagoe vodă (1517), vorbind de neterminarea mănăstirii Dealului de către Radu cel Mare, lămurește că acesta a lăsat-o «nesăvîrșită de sfînta scriptură» pentru aceasta — adaogă dînsul — «m-am străduit cu toată dorința și osîrdia și am împodobit-o cu sfînta scriptură și am sfîrșit-o» [2]).

De un deosebit preț, în urmărirea acestei idei, ne este cronica lui Mihail Moxa (Oltenia) 1620, cetind aici despre «Împărăția lui Constantin Copronim», care era un mare vrăjmaș al icoanelor; de acesta povestește «că nu era munci pre lume» să nu le fi născocit. «El sluția pe creștini și răsipiia mănăstirile și le lua avuțiile, și rădia sfintele obraze de pre biserici *de scriia cîni și cai și alte gadini*». Iar în alte două pasaje, același cronicar la fel întrebuințează *a scrie* pentru *a zugrăvi* [3]), după cum nu-i deprins limbajul nostru de azi.

În paraclisul de la Hurez, sub înfățișarea bisericii în miniatură, susținută de mîinile ctitorilor (1696-1697), cetim în tradu-

---

1) Alex. Ștefulescu, *Tismana*, p. 47.

2) *Doc. privind Istoria Romîniei* veacul XVII-lea p. 103-105. Pentru acest sens a scrie și a nu zugrăvi, vezi inscripția la N. Iorga, *Inscripții*, I., p. 174.

3) Hașdeu, *Cuvinte din bătrîni*, *I.*, pp. 380, 349, 384.

cerea romînească din slavonește: «Și eu am scris acest paraclis cu mîna, greșitu Preda și Marin zugrafi» [1]).

O icoană din biserica satului Obrijeni (Iași), nu departe de Prigorenii lui Neculce, ne atrage luarea aminte a prea frumoasei catapetezme; preotul Ursul semnează aici în grecește mult păcătosul «istoriografiar» iar în slavonește «zugrav» [2]). Multe icoane din veacul al XVIII-lea încă folosesc slavonescul *pis* a scrie, în loc de a zugrăvi, însoțind acum însă numele cu meșteșugul de zugrav [3]).

De ce această taftologie? Pentru că lumea nu mai înțelegea pe *pis* și din această pricină adăuga și pe cel de zugrav.

Din îndepărtatele vremuri, toată lumea romînească știa de zugravi pe acei ce înfrumusețau sfintele locașuri, și nici că s-ar fi abătut să-i numească altfel, după cum reiesă din exemplele înșirate mai sus. Și-n privința aceasta, de statornicie seculară, avem de dovadă pe Ștefan Zugravu de la 1425 [4]), a cărui loc de pe apa Miliatinului, ce-i aparținea, pecetluit din început cu numirea meșteșugului său, s-a păstrat pînă mai în zilele noastre, spunîndu-i-se «*la zugravi*». Se știe, după aceea, și o mahala a zugravilor [5])... Dar că a *scrie* înseamnă a *zugrăvi*, aceasta poate fi în altă limbă; și dacă prin zugravii de meserie sau chiar prin cărturarii trecutului s-au strecurat nepotriviri ca acestea, uitarea și neînțelegerea celor de azi, li-au fost soarta. Cine s-ar mai gîndi că scriptură înseamnă zugrăveală, cum și a scrie cîini, cai și alte animale și paraclis, lămuresc același lucru.

În adevăr p*isat*, slavonește, înseamnă pe lîngă a scrie, a colabora (la ziare), a compune o muzică, dar și a picta sau a zugrăvi; nu poți ajunge cu el în romînește la același înțeles, tălmăcindu-l în expresia: «Era foarte meșter de scrisori». Și în greșala aceasta căzu Neculce, dosind fără voie însă, din calitățile lui Gligorie Cornescul, și cea mai de seamă a zugrăvirii, sacrificîndu-i-o din pricina unei greșite obicinuințe a cîtorva cărturari de a întrebuința în locul anticului zugrav pe *pisat*, care nici o noimă n-are în tălmăcirea limbii noastre.

Prin urmare, pasagiul cu pricina din cronica lui Ioan Neculce vornicul, scriind cum că Gligorie Cornescul, «era foarte meșter de scrisori și de săpături la pietre — deci inscripții și ornamente — și la alte lucruri» se cere a fi înlocuit pentru înțelesul cetitorilor astfel: că «*era foarte meșter de zugrăveli și de săpături la pietre și la alte lucruri*». Și cînd călugărul Chesarie D'aponte prinde în fuga condeiului amintirea vizitei sultanului Mohamed IV, căruia spunîndu-i-se de călugării mănăstirii Cetățuia, că Duca vodă a făcut-o cu 30 de pungi de aur,

---

1) N. Iorga. op. cit., pp., 72, 75, 174.

2) C. Bobulescu, *Banul Tănasă Gosan*, București 1928, pp. 15-16, în note.

3) *Bulet. Com. Mon. Ist.* III, p. 154; inscripția bis. Băjești (Muscel) pe zidul bis. inscrip. din 1662; N. Iorga, op. cit., I p. 97; II p. 81; Virg. Drăghiceanu. *Catalog. colecții Com. Mon. Ist.*, p. 247 Nr. 252; Preotul I. Popescu Cilieni, *Bis. tîrguri și sate din jud. Vîlcea*, p. 117.

4) M. Costăchescu, *Doc. Moldovenești*, I, p. 171.

5) Pr. I. Popescu-Cilienii, op. cit. p. 102.

iar dînsul îi înfruntă că «nici cu 100 de pungi de aur, nu se face aşa mănăstire», prin neuitarea acestei clipe de dreaptă şi deosebită preţuire a frumuseţei neîntrecute, fusese vizat Gligorie Cornescul. În schimb, rezerva pe care şi-o pune acelaşi în putinţa de a se fi ridicat un atare locaş chiar şi cu 30 pungi de aur, făcut însă «cu nedreptăţi şi n-o plătit», această parte privea pe vodă Duca. Şi, atunci îmi pare a nu ne mai surprinde, ca-n fugara schiţare a persoanei lui Gligorie Cornescul, Ioan Neculce să nu uite a-i pune şi pe aceea a nobleţei de nemiş. El va fi aflat condiţiile în care ş-a luat fiinţă mănăstirea Cetăţuia şi răsplata ce va fi primit de la un Duca vodă, cu o soţie care nu-i rămăsese cu nimica mai pre jos în sporirea averii pe orice cale.

Gligorie Cornescul, cînd dintre inscriipţiile mănăstirii Curtea de Argeş, va fi cetit pe aceea a lui Neagoe, din curiozitatea meşteşugului său care-l îmboldea spre aceasta — luîndu-i pentru a sa formă şi mărimea literelor — nu puţin îl va fi mişcat, ca un artist ce era, crîmpeiul de sincere cuvinte ieşite din inima fostului domnitor pentru sfînta sa ctitorie: «...dacă nu putui să plătesc acestor lucrători osteniţi, sau din sgîrcenia mea, sau prin poprire, sau din iubirea de argint sau de aur, am fost orbit de păcat, prea bună Ajutătoare, prea curată Stăpînă, primeşte ca răsplata lor desăvîrşită să le fie dată, şi voi, fraţii mei, ertaţi-mă şi nu mă blăstămaţi...».

Apoi, dacă Duca vodă numai la astfel de lucruri nu se va fi gîndit, doar numai la aceea ca să ajungă în frumuseţe Treiierarhii, ctitoria fostului său stăpîn Vasile Lupu, noi cei de astăzi, nepărtinitori fiind ai adevărului, nu greşim dacă de ctitor al mănăstirii Cetăţuia socotim acum pe Gligorie Cornescul — şi nu pe Duca vodă — care cu ale sale talente de zugrav şi arhitect pietrar a dat naştere frumoasei mănăstiri din apropierea Iaşilor. De aceea şi credem că vederea ei zi de zi, de către Ioan Neculce, l-a determinat, în a sa cronică, pentru neuitare să-i veşnicească amintirea, pentru impresia ce i-a făcut înfăţişarea cetăţii Cameniţii, trimisă Sultanului în miniatură, ca fiind şi ceva mai deosebită din lucrările sale, şi cu renume de poveste. Iar de zugrăvirea Cetăţuei n-a mai amintit, socotind-o ca un fapt îndeobşte cunoscut şi deci de mai puţină însemnătate. Cum de altmintrelea se şi socotea acest meşteşug prin tradiţie. Iar de Duca vodă, împrejurările vieţii ducîndu-l pînă acolo, ca să fugă din ţară abia strecurîndu-se spre Polonia prin luna lui decembrie a anului 1684 «într-o sanie cu 2 cai, unul alb şi unul murg şi cu hamuri de teiu, ca vai de dînsul, în ocări şi sudălmi, de auzia cu urechile; agiungînd spre Suciava la un sat, au poftit puţintel lapte să mînînce, iar femeia gazdă, i-au răspuns: «N-avem lapte să-ţi dăm, că au mîncat Duca vodă vacile din ţară, de l-ar mînca viermii iadului cei neadormiţi»! «Aşa şi-a agonisit, de lăcomia banilor ce avea» [1]).

Nu-i de puţin preţ a şti ce «şi-a agonisit» şi Dona Peparo în viaţa sa, mai ales neavînd mijloacele de a pătrunde în sursa

---

1) *Letopiseţi*, II, p. 222.

puterilor lui sufleteşti, decît puţinele date semnalate în urmă. Era deci un bun prieten al casei Cantacuzinilor. Şerban vodă îl şi avea-n bună cinste dovedind această aplicare cu prilejul reparaţiei bisericii mănăstirii Curtea de Argeş, adresîndu-se obştei drept credincioşilor creştini spre ştiinţă cu aceste vorbe: «am trimis ispravnic pe boiarul nostru Dona Pepano, împreună cu meşterii de au dres toată stricăciunea». După crîmpeiul acesta de lămurire, manopera pare a fi săvîrşită de ispravnic decît de meşterii din care nu cunoaştem pe nici unul!

Iar în ceea ce priveşte starea materială a lui Dona Pepano, este destăinuită de însăşi gura sa, scriind în al său testament: «Aceste moşii şi toate cîte sînt ale meale... sînt făcute şi cîştigate de mine... cu osteneli, cu sudori şi cu primejdie... afară dentr-o părticea de ocină ce mi-au rămas de la părinţi».

Şi, acum, vine rîndul la Gligorie Cornescul a vorbi despre el. Dacă Ion Neculce n-ar fi însemnat în a sa cronică, prin cele cîteva rînduri, covîrşitorul lui talent, iar dînsul nu şi-ar fi săpat numele în talpa bisericii, ca o dreaptă demonstraţie pentru viitorime, ca să se ştie cui se datoreşte dăinuirea mai departe a ctitoriei lui Neagoe vodă, istoria neamului nostru ar fi fost lipsită — ca de atîtea alte suflete stinse fără urmă spre marea pagubă a vitalităţii cerută poruncitor şi statornic. De oarece golul camuflîndu-se cu nechemaţi, şi ca urmare în ştiintă întrebinţîndu-se neadevăruri grosolane, în cele mai reputate scrieri nu vei da decît peste nume străine ca contribuţie la cultura noastră naţională. Şi unul care căzu victimă acestei înstrăinări fu şi al nostru Gligorie Cornescul, socotit şi dînsul printre «meşterii» chemaţi de Dona Pepano, dar fără nume, a lucra la reparaţia bisericii Curtea de Argeş. Şi, credem, cu o nestrămutată convingere, că lucrul cel de bun sfîrşit se datora lui Gligorie Cornescul şi nu ispravnicului, care-l foloseşte şi pentru ale sale interese.

Şi, pentru ca studiul acesta să fi primit oareşcare desăvîrşire le semnalăm măcar aici, rămînînd în seama viitorului alte de lipsă.

Trebuia să dăm o fotografie a cetăţii Cameniţa, căreia Gligorie Cornescul, făcîndu-i chipul în ceară, mulajul fu trimis sultanului Mahomed al IV-lea de către Duca vodă, la Constantinopol.

Se cereau şi se cer încă fotografii de comparaţie a exteriorului cît şi a interiorului — ale bisericilor Trei Ierarhi şi Cetăţuia, aceasta din urmă fiind, din punct de vedere strict arhitectonic, copia fidelă a celei dintîi.

Tot aşa este nevoie ca prin comparaţie să se vadă doveditor lucrul mîinilor lui Gligorie Cornescul în inscripţia de la altarul mănăstirii Curtea de Argeş, cu cea de deasupra bisericii Doamnei din Bucureşti, şi cu cea a mormîntului din cimitirul bisericii din satul Codreni (Ilfov), al cărei ctitor este Dona Pepano.

*C. BOBULESCU*

# UN AUTOGRAF DIN 1687 AL MITROPOLITULUI DOSOFTEI

«Atunce au luat craiul (Sobieski) şi pe Dosoftei mitropolitul din Iaşi, cu toate hainele şi odoarele mitropoliei. Ş-au luatu şi moaştele lui Sveti Ion Novei dela Suceavă, care le-au fost adus aceste moaşte din Ţara turcească Alexandru-vodă cel Bun. Şi le-au dus acele moaşte împreună cu Dosoftei mitropolitul în Ţara Leşească, la un tîrgu al craiului Sobeţchie de stau acolo pînă'n dzuoa de astăzi... Şi Dosoftei încă acolo au murit».

«Acest Dosofteiu mitropolit nu era om prostu de felul lui. Şi era neam de mazîl [1]); prè învăţat, multe limbi ştiè: elineşte, lătineşte, sloveneşte şi altă adîncă carte şi învăţătură [2]), deplin călugăr şi cucernic şi blînd ca un miel. În ţara noastră pe aceasta vreme nu este om ca acela. După ce l-au dus la Jolfa îl punè craiul Sobeţchie de s-îmbrăca cu hainele cele scumpe şi odoarele mitropoliei ţărîi noastre, de făcè liturghii la dzîle mari şi iordan la Boboteadză după obiceiul ţărîi noastre, de să mira craiul şi toţi domnii leşăşti şi lăuda de frumoasă ţărămonia ce are beserica ţărîi noastre. Cantimir-vodă să mîniese pe cel mitropolit şi-i făcusă afurisanie dela patriarhi. Dar nimic de dînsul nu s-au atinsu, că dzîc oamenii că-i sfînt...» [3]).

Aşa descrie, în grai frumos moldovenesc, cronicarul Ion Neculce dureroasa întîmplare din anul 1686, care frînge în două viaţa marelui mitropolit. Ca unul care condusese în 1684 în Rusia delegaţia boierilor, care cereau ţarului rus protecţia asupra Moldovei «împotriva Agarenilor» [4]), ne putem explica de ce, chiar dacă n-ar fi fost ridicat cu forţa de Sobieţki, Dosoftei avea de ce se teme de protejatul turcilor, Constantin Cantemir, care venea cu armată turcească spre a fi întărit domn. Dar, cum spune cronicarul contemporan Dimitrie Cantemir, «ostaşii au prădat şi vasele sfinte şi moaştele Sf. Ioan cel Nou cu multe pietre

---

1) După altă redacţie, Neculce ar fi spus: „fecior de neguţător". Vezi Şt. Ciobanu: *Istoria lit. rom. vechi* I (Studii şi cercetări, LXXV, Acad. Rom.), Buc. 1947, p. 32,

2) În ediţia Kogălniceanu: „adînc din cărţi ştia" (*Cronicile Rom.*, II, *p.* 233) Bucureşti 1872.

3) Ion Neculce: *Letopiseţul ţării Moldovei şi o samă de cuvinte,* ediţie îngrijită de Iorgu Iordan (Espla), Bucureşti 1955, p. 175-6.

4) S. Dragomir: *Contribuţii privitoare la relaţiile bisericii romîneşti cu Rusia în veacul XVIII*, Bucureşti, Anale, 1912, *p.* 133-6.

scumpe... Iar însuși mitropolitul mustra fățiș fapta nelegiuită a ostașilor și se ruga de îndurare»[5]).

Cei 4 clerici (ierom. Adrian, Ionaș, Ilarion și arhim. Nicolae din Suceava) care însoțeau moaștele Sf. Ioan cel Nou au fost ridicați și ei deodată cu mitropolitul și au împărțit împreună cu ierarhul zilele pline de amărăciune și de grele lipsuri ale captivității. Prima localitate în care au trăit captivii moldoveni a fost orășelul Stryi, la 70 km. sud de Lemberg, pe rîul cu același nume. Aici se afla un castel al regelui Sobiețki[6]) și aici au fost siliți să petreacă aproape 8 ani împliniți, fără să li se îngăduie a se mișca în altă parte. «Pătimesc în mizerie cu servitorii mei, scria îndurerat ierarhul, nădăjduind mîntuirea lui Dumnezeu, ca să mă întorc și să mă înfățișez înaintea feței lui Dumnezeu, în mitropolia dorită a Sucevei»[7]), iar călugărul Adrian, care primise «epitimie» de la ierarhul său «să nu părăsească sfintele moaște ale lui Ioan cel Nou pînă la capătul vieții sale», notează cînd se împlinesc 8 ani de captivitate, la scurt timp după moartea ierarhului: «Și a trăit părintele mitropolit, de fericită memorie, în mare lipsă și amărăciune și n-avea voie nici să se miște din loc»[8]). Cele trei plîngeri către țar, către patriarhul Moscovei și către alții, pentru a se putea întoarce acasă, au rămas fără rezultat. În strîmtorare și durere cumplită traducătorul «Psaltirii în versuri» își dădea sufletul în 13 decembrie 1693. La scurtă vreme după aceea venea și dezlegarea afuriseniei de către patriarhul de Constantinopol...

Singura mîngăiere din timpul captivității i-au fost preocupările cărturărești, pe care nu le-a părăsit nicicînd. Cînd ne gîndim că Dosoftei era stăpîn pe limbile greacă, latină, slavonă (cu variantele: slava bisericească, polona, rusa, ucraineana), cum se vede din notița lui autografă despre «cărțile sibiline» care s-a păstrat[9]) și cînd ne gîndim cu cîtă precizie traducea și scria în limbile slave, încît savantul filolog Sobolevskii spunea că limba lui întrece în curățenie pe a contemporanilor de la Kiev sau Moscova[10]), atunci nu ne mirăm de ce multe din însemnări sînt în limbi slave și de ce unora din istoricii noștri literari li se pare că Dosoftei ar fi învățat romînește mai tîrziu[11]). Graiul lui romînesc are destule elemente lexicale și sintactice influențate de limbile latină și slavă[12]), după cum traducerile lui în limba

---

5) D. Cantemir, *Vita Constantini Cantemiri*, ed. Iorga, București, 1923, p, 65 (text rom.).

6) St. Ciobanu: *Dosithei, mitropolit Suceavskii i ego knijnîi deiatelnosti* (Dosoftei, mitropolitul Sucevei și activitatea lui literară), Kiev 1915, p. 123 și aiurea (după manuscrisul 161(38) al catedralei sf. Sofii (din Kiev).

7) La N. Cartojan: *Istoria literaturii romîne vechi*, vol. II, București, 1942, p. 124.

8) St. Ciobanu: *Dosithei, mitr. Suceavskii...*, p. 154. A se vedea și traducerea romînă a actului la S. Dragomir, op. cit., p. 167.

9) St. Ciobanu: *Dosithei...* 126 (același mss. 161 p. 607-14. (Autorul afirmă (p. 41), că ierarhul cunoștea și limba ebraică. A se vedea și I. Bianu: *Însemnări autografe scrise într-o carte veche de mitrop. Dosoftei* Anale, secția literară, XXXVI, Buc. 1912, p. 151-160.

10) La St. Ciobanu: *Dosithei....*, 112.

11) D. Pușchilă: *Molitvelnicul lui Dosoftei*, în Anale, secția literară, XXXVI, Buc., 1912, p. 94.

12) A se vedea *Psaltirea în versuri*, ed. Ion Bianu, București 1887.

rusă (mai bine zis în limba bisericească) au destule polonisme și ucrainisme [13]), totuși versificarea psalmilor ca și restul traducerilor, mai ales «Viețile Sfinților» au o limbă neaoș românească, corectă ca sens și traducere, vioaie ca stil,—chiar dacă n-are sprinteneala scrisului lui Varlaam. El a fost un îndrăgostit de limba poporului român [14]). În tot timpul păstoririi sale nu tipărise nici o carte slavonă. Dar soarta poligloților (și Dosoftei a fost un pasionat cercetător, traducător și adnotator, toată viața) [15]) așa a fost totdeauna. Alt macedonean [16]), A. Șaguna, care la fel scria curgător în 4-5 limbi, arată aceeași virtuozitate în toate aceste limbi.

Luînd parte activă la problemele mari teologice ale timpului, mai ales în controversa despre taine și timpul prefacerii euharistice, unde grecii și moscoviții aveau altă părere decît ucrainenii, pentru care fapt mitropolitul Varlaam Iasinski din Kiev (prietenul lui Dosoftei) era să fie chiar excomunicat, dacă nu ar fi intervenit acest vlădică român traducîndu-i tratate patristice, ca «explicarea liturghiei» de patr. Gherman, apoi 35 de omilii ale sf. Ioan Hrisostomul, după o ediție proaspătă de la Veneția (1675), 2 omilii din Sf. Efrem Sirul, vieți de sfinți, un tratat despre Sf. Cuminecătură, Constituțiile apostolești etc. [16 a]) — mitropolitul Dosoftei nu putea sta departe nici de viața spirituală a fraților săi. În afară de hirotonirea episcopului maramureșan Iosif Stoica [17]) și a altor doi ruteni, un exemplar din «Viețile sfinților» aflat azi în proprietatea prof. At. Popa din Cluj, păstrează un autograf al mitropolitului Dosoftei, care ne arată legături și cu frații ardeleni. Autograful e redactat în slavo-rusă și se află pe o pagină nescrisă dintre lunile februarie și martie. El are următorul text:

«S[vja]tomu monastirjiu Uspenija presvjatoi i preblagoslovenoi Bogorodiți precistoi i slavnoi prisnodevi Marii u Petridî, darovah siju svjatîju knigu da mja oteți svjatîe pominaint i roditelei moih Leontie i Maria nazîvannaja Misira vleto 7195 Iun. 8 u Strjiu mi budușciu v stranstvi u bejaniem nemirnih vremen radi

† Smirenîi Dosothei mitropolit Suceavskii».

în românește:

«Sfintei mînăstiri a Adormirii prea sfintei și prea binecuvîntatei Născătoare de Dumnezeu, prea curatei și pururea fe-

---

13) Șt. Ciobanu: *Dosithei... 105-114.*

14) A se vedea în această privință studiul lui I. C. Negru din această revistă, ianuarie-februarie 1957, p. 110-126.

15) Codicele autograf 161(38) de la biserica Sf. Sofia din Kiev (are 750 pag.) arată aproape autobiografic viața lui de om de cultură din tot timpul captivității. Cf. Șt. Ciobanu: *Dosithei...* 117-138.

16) Despre originea lui macedoneană, D. Găzdaru: *Contrib. privitoare la originea, limba și influența mitropolitului Dosoftei*, Iași 1927.

16-a) Înșirarea lui Șt. Ciobanu: *Dosithei...* passim.

17) Doar localitatea Strji era numai pe versantul răsăritean al Carpaților pădurоși atît de cunoscuți de maramureșeni! A se vedea și N. Iorga: *Episcepul Iosif Stoica*, Anale, secția ist. XXXVI, Buc. 1913.

cioarei Maria din Petrid am dăruit această sfîntă carte pentru ca sfinţii părinţii să mă pomenească pe mine şi pe părinţii mei Leonte şi Maria poreclită Misira.

În anul 7195 iunie 8 în Strji pe cînd mă aflam între streini din pricina vremurilor nepaşnice.

† Smeritul Dosoftei mitropolit al Sucevei».

Începînd cu a treia foaie a lunei martie, la pag. 9 urmează o însemnare marginală în josul paginei, scrisă de altă mînă, în strînsă legătură cu autograful mitropolitului, de aceea o publicăm şi pe aceasta, după ce am confruntat textul publicat de At. Popa cu originalul:

«Această sfîntă carte |anume Pro[log sau vie]ţele tuturor sfinţilor a smeritului Dosoftei |mitropolit dela Suceava se dă întru [18]) numele rodului [19]) |mieu Leontie şi Maria anume Misira |şi [a] ctitori[lor] sfintei mînăstiri anume Toder Balica Caldar[e] Ion Glava Toder| Buzna Ion leat 7195 Iun. 8 i Striiu| lăcuind în ţara rusască şi această carte [să nu fie] dat[ă]na [20]) alt loc; cine[o]va fura [ori o v]a vinde dela mînăstirea |Petridului aproape de cetati[a] Turdei, |să fie procleat [21]) | anathema vl[ea]to de la naşterea lui [22]) Domnul| şi Mîntuitorului nostru I[su]s H[risto]s leat 1688» [23]).

Cea mai veche informaţie despre mînăstirea ori schitul Petridului de sus (pe un deal de lîngă Cheile Turzii) era din 1733, cînd se ştie că vieţuia acolo un călugăr Inochentie [24]). Ultima ştire despre ea data din 1848, cînd se ştie că a fost distrusă în timpul revoluţiei [25]). Bine că a scăpat măcar cartea lui Dosoftei care să vorbească de legăturile dintre un ierarh romîn ajuns între străini şi o bisericuţă din Munţii Apuseni.

Dac-am vrea să scoatem cîteva concluzii din cele de mai sus, credem că:

1. Pentru sufletul părinţilor săi, desigur răposaţi înainte de vremea aceea, mitropolitul Dosoftei «aflat printre streini din pricina vremurilor tulburi» donează acest «prolog» unei biserici din Ardeal, unde nu este exclus să fi trecut şi să se fi aşezat rude ale sale («rodul meu»), ştiut fiind că negustorii macedoneni erau

---

18) Text corupt, ilizibil. Redau contextul după sens.
19) rudenie, neam (slav). Vezi şi D. Puşchilă, op. cit. p. 86.
20) la, în (slav).
21) blestemat (slav).
22) formă gramaticală veche, proprie unor scriitori din sec. 16 şi 17. Vezi şi D. Puşchilă, *Molitvelnicul lui Dosoftei*... p. 42.
23) Prof. Atanasie Popa a publicat amîndouă textele în lucrarea sa despre *Cazania lui Varlaam 1643*, prezentare grafică. Timişoara 1944, p. 58, dar descifrarea ambelor texte s-a făcut incomplet. Cezura ( | ) din textul romîn indică trecerea pe altă pagină, totdeauna pe dreapta (recto) iar paranteza [ ] indică lipsurile din text. Mulţumesc pe această cale d-lui prof. At. Popa, acestui mare iubitor al bisericilor de lemn şi al vechiului scris romînesc, pentru bunătatea cu care mi-a pus la îndemînă exemplarul din „Vieţile Sfinţilor".
24) *Cultura Creştină*, Blaj, 1919, p. 162-3.
25) A. Bunea: *Sematismul jubiliar al mitropoliei Blajului*, Blaj 1900, p. 588-9.

de mult prezenţi în nordul Carpaţilor, avînd chiar situaţii privilegiate [26]).

2. În cazul acesta poate dacă avem în vedere şi numele «ctitorilor» s-ar putea ca donaţia să vină din ambele părţi: mitropolitul semnează centograful, credem, pentru mai mare garanţie că nu se va putea înstrăina cartea (se cunosc multe cazuri similare), iar «ctitorii» plătesc preţul cărţii, oferind astfel o mîngăiere ierarhului care trăia destul de strîmtorat. Nu ne putem pronunţa dacă numele «ctitorilor» ar avea în vedere pe nişte ardeleni ori bucovineni ori macedoneni. Familia şi rudele mitropolitului trăiseră şi în Moldova şi în Galiţia polonează [27]). Cuvintele «lăcuind în ţara rusească» par a indica mai degrabă ultima eventualitate. Cum au ajuns ei sau cartea în Petrid, pînă la cunoaşterea altor date, nu putem spune.

3. Oricum ar fi, cuvintele impresionante ale marelui şi învăţatului ierarh moldovean, care nici în strîmtorare nu-şi uită de părinţi şi de neamul său, chiar dacă aceste cuvinte sînt scrise în limba slavă, nu şi-au pierdut frăgezimea nici după 270 de ani..

*Pr. Prof. T. BODOGAE*

---

26) Despre răspîndirea lor, Th. Capidan: *Macedo-romînii*, Bucureşti, 1942.

27) Intervenţia lui Dosoftei la patriarhul Moscovei pentru negustorul scăpătat Chiriac Papară „ruda noastră", ctitor al şcolii frăţiei stavropighiale din Liov (la care se pare c-a învăţat şi Dosoftei) era firească. St. Ciobanu: *Ist. lit.* 322. A se vedea şi H. Oprişan: *Exilul şi moartea în Polonia a mitrop. Dosoftei* în rev. „Arhiva" Iaşi 1940, p. 110-116. Apoi: *Cînd şi unde a murit mitrop. Dosoftei?* „Convorbiri literare", Buc. 1911, p. 1131-1142. St. Ciobanu: *Contribuţii privitoare la originea şi moartea mitrop. Dosoftei*, discurs de recepţiune, Buc. 1920.

# CONTRIBUŢII LA PROBLEMA UNIFORMIZĂRII CULTULUI NOSTRU LITURGIC

## DEOSEBIRI DE PRACTICĂ ŞI TIPIC ÎN SLUJBA VECERNIEI

Precum am spus şi cu alte prilejuri, cultul, oficial public al Bisericii noastre se caracterizează printr-o uniformitate reală, privit în liniile lui mari şi generale, atît înlăuntrul Ortodoxiei romîneşti cît şi în comparaţie cu celelalte Biserici ortodoxe naţionale sau autocefale (vezi mai ales studiile noastre: *Uniformitatea în săvîrşirea servicilor divine*, în rev. Studii Teologice, an 1949, nr. 9-10; *Despre «inovaţii» în săvîrşirea serviciilor divine*, în aceeaşi rev., an 1953, nr. 3-4 şi *Unitate şi varietate în cultul liturgic al Bisericilor ortodoxe autocefale*, în aceeaşi rev., an. 1955, nr. 7-8). Uniformitatea aceasta este mai accentuată îndeosebi în rînduiala serviciilor divine care alcătuiesc grupa numită a «celor şapte Laude», adică slujbele serviciului divin zilnic, aşa cum se săvîrşesc în mănăstirile care respectă prevederile tradiţionale ale Tipicului (Vecernia, Pavecerniţa, Miezonoptica, Utrenia, şi Ceasurile, la care se adaugă Sfînta Liturghie) şi mai relativă în rînduiala celorlalte servicii ale cultului ortodox (sfintele taine şi ierugiile).

Totuşi, chiar în rînduiala slujbelor principale ale serviciului divin zilnic — adică Vecernia, Utrenia şi Sfînta Liturghie, care se săvîrşesc de regulă şi în bisericile de enorie, în zilele de sărbătoare — se observă unele mici deosebiri şi variante locale şi regionale de tipic şi practică (mod de a face). Ele apar nu numai la un studiu comparativ, atent şi amănunţit, al cărţilor de slujbă greceşti, slave şi romîne, în care e expusă rînduiala acestor slujbe şi de care se folosesc azi diferitele Biserici ortodoxe autocefale, dar chiar limitîndu-ne numai la aria Bisericii Ortodoxe Romîne.

Deosebirile acestea provin din mai multe pricini, dintre care cea dintîi este aceea că diferitele regiuni ale Bisericii noastre au adus şi au păstrat în cultul lor multe din rămăşiţele influienţei exercitate asupra lor din partea Bisericilor străine de care au aparţinut canoniceşte şi politiceşte, înainte de dobîndirea autocefaliei bisericeşti şi de refacerea unităţii politice a statului romîn după primul război mondial. Astfel, pe cînd în cuprinsul vechilor mitropolii a Ungro-Vlahiei şi a Moldovei, dependente de Pa-

triarhia ecumenică de la Constantinopol pînă la 1885, s-a păstrat ritul liturgic bizantin în forma lui cea mai pură, așa cum a fost preluat de la greci, — în celelalte regiuni ale Bisericii noastre tipicul bizantin a suferit unele mărunte adaptări și modificări slavo-ruse (în răsărit), sîrbești (în Banat și Bucovina, aceasta din urmă depedentă de mitropolia Carlovițului între 1783-1873) sau chiar eterodoxe (catolice și protestante, în Ardeal). La deosebirile și particularitățile regionale provenite pe această cale s-au adăugat apoi și altele, ca cele strecurate de diferiții traducători, editori și diortositori ai cărților noastre de slujbă, tipărite pînă la 1918 în centre eparhiale diferite (București, Rîmnic, Buzău, Iași, Mănăstirea Neamțu, Sibiu, Blaj, și altele) și lipsite de un organ unic de control. Dar chiar după acea dată, diversitatea în practica noastră liturgică a fost favorizată de unele cauze secundare, ca de ex.: laconismul și lipsa de precizie sau chiar absența totală din cărțile noastre de slujbă a unor îndrumări clare de tipic, necesare în unele momente, acte și amănunte din rînduiala slujbelor, lăsate la voia slujitorilor sau pe seama practicii personale, apoi tendința progresivă de prescurtare a unor slujbe la bisericile de enorie, spiritul de inovație al unor liturghisitori lipsiți de respect față de prevederile Tipicului și ale bunelor noastre tradiții de cult, lipsa de preocupare a conducerii noastre bisericești din trecut pentru problema uniformității în săvîrșirea cultului, și așa mai departe.

Aceste mărunte diferențe, variante regionale și moduri personale de a interpreta unul sau altul din amănuntele de tipic și practică din rînduiala sfintelor noastre slujbe au rămas în mare parte necunoscute sau nesezisate de clericii noștri pînă nu de mult. Fiecare din ei avea felul său de a sluji, învățat din școală sau deprins din practica înaintașilor, fără să-l intereseze cum slujesc ceilalți. Abia la slujbele oficiate în sobor la anumite prilejuri — destul de rare mai nainte — ieșeau la iveală unele mărunte nepotriviri în modul de slujire al conliturghisitorilor, dar nici atunci ele nu prea erau băgate în seamă, deoarece soboarele erau formate de regulă din clerici de la biserici apropiate unele de altele.

Situația s-a schimbat însă fundamental din acest punct de vedere în ultimii ani. Atît la conferințele preoțești raionale dar mai ales la cursurile de îndrumare misionară și socială a clerului ortodox, instituite prin noul Regulament pentru numirea și transferarea clerului din parohii, s-au întîlnit, îndeosebi la centrul de pe lîngă Institutul Teologic din București, slujitori din cele mai depărtate regiuni ale Bisericii Ortodoxe Romîne. În slujbele religioase zilnice oficiate de ei în sobor deosebirile de amănunt de la unul la altul au început să iasă la iveală, să fie sezisate și să devină treptat motive de discuții și de controverse, adesea destul de aprinse, pentru că fiecare susținea, cum este și firesc, practica sau rînduiala cu care fusese deprins. Unele din ele sînt consacrate prin litera scrisă a unor ediții de Liturghiere mai vechi, aflate încă în uz (vezi mai ales ediția din 1937) sau a unor Tipice particulare, redactate de diferiți clerici (arhiereul Gherasim Saffirin, Ic. D. Lungulescu, mitropolitul Silvestru Morariu

Andrievici, profesorul G. Teleaga, arhimandritul profesor Fotie Balamace, și alții), care au descris felul lor personal de a sluji, sau pe cel obișnuit în regiunile lor, fără să aibă în vedere practicile din alte regiuni sau centre bisericești.

Toate diferențele tipiconale semnalate sau sezisate de preoții cursiști au fost discutate și în parte rezolvate în ședințele de seminar de Liturgică, Tipic și Cîntare bisericească din programul cursurilor de îndrumare a preoților. Însă nu totdeauna este ușor să te pronunți pentru una sau alta din două practici liturgice deosebite dar egal îndreptățite și una și alta printr-o veche și îndelungată respectare de către majoritatea liturghisitorilor, într-o regiune sau alta a Bisericii. Multe din aceste diferențe necesită o discuție mai amplă în publicațiile noastre bisericești precum și soluții de precizie, pe care nu le poate da în ultimă instanță decît Sfîntul Sinod, forul suprem de conducere a Bisericii noastre, singurul în drept de a da hotărîri definitive și general obligatorii pentru toți clericii, în chestiuni controversate, de viață religioasă și cult.

În calitatea mea de profosor de Liturgică și Tipic la Institutul Teologic din București și de secretar al Comisiei instituite de Sfîntul Sinod pentru pregătirea Tipicului uniform al Bisericii noastre, am avut curiozitatea și răbdarea de a întocmi un inventar aproape complet, cred, al nepotrivirilor și diferențelor regionale, locale sau personale, pe care le-am observat la preoții veniți la cursuri sau care mi-au fost aduse la cunoștință fie prin scris, fie verbal. Limitîndu-mă deocamdată la slujbele Laudelor zilnice, am studiat aceste diferențe mai amănunțit, în lumina diverselor ediții ale Tipicelor noastre bisericești și particulare, ale Liturghierelor și Ceasloavelor romînești, comparîndu-le cu edițiile cărților de slujbă grecești și slave (rusești și bulgare) mai noi, pe care le-am avut la îndemînă. Am socotit util să public măcar o parte din rezultatele cercetărilor mele de pînă acum pe această linie, ca lucrări pregătitoare în vederea redactării Tipicului uniform al Bisericii noastre, care este în lucru și e așteptat cu nerăbdare de către preoți. O fac și cu nădejdea că studiile de acest fel vor trezi interesul cuvenit în cercuri mai largi de clerici și vor aduce poate unele prețioase date noi, lămuriri și contribuții utile la rezolvarea justă a problemei uniformizării cultului nostru, din partea unor slujitori înaintați în vîrstă și cunoscători ai acestor probleme. Începutul în această direcție l-am făcut cu studiul *Litia. — Studiu comparativ al rînduielii în diferitele Liturghiere ortodoxe și manuale de Tipic*, — publicat în rev. Studii Teologice an. 1956, nr. 5-6. Continuăm acum cu articolul de față, privitor la rînduiala Vecerniei, în care vom enumera și discuta cîteva din amănuntele de practică și tipic, controversate mai mult, din rînduiala acestei sfinte slujbe.

1. Atît Liturghierul cît și Tipicul arată că oficierea Vecerniei este precedată de *citirea Ceasului IX*. În practică însă (și mai ales la bisericile din orașe) această regulă nu se respectă peste tot; lăsînd la o parte cazurile regretabile (și, să sperăm, sporadice) în care Vecernia nu se săvîrșește deloc, la unele bi-

serici ea începe direct, fără să se mai citească înainte Ceasul IX. Această practică este, desigur, în primul rînd, rezultatul tendinţei de simplificare şi reducere a duratei serviciilor divine, tendinţă generală la bisericile de enorie. Dar ea se poate întemeia pe consideraţiunea — justă — că Ceasul IX constitue o slujbă aparte, deosebită şi independentă de cea a Vecerniei, iar nu inseparabil unită cu aceasta; Vecernia se poate săvîrşi deci şi fără Ceasul IX, mai ales că Ceasul IX face parte din serviciul divin al zilei liturgice precedente (expirate), pe care îl încheie, pe cînd Vecernia inaugurează serviciul divin al zilei liturgice care începe (ziua următoare). De altfel, ultimele ediţii ale Liturghierului grecesc, adaptate mai ales pentru uzul preoţimii de mir, nici nu mai menţionează citirea Ceasului IX înainte de Vecernie (vezi de ex. *Dumnezeiasca Liturghie*, Atena 1924). Dimpotrivă, Liturghierele ruseşti şi cele bulgare (vezi *Slujebnik*, Sofia 1928) continuă să o menţioneze, păstrînd astfel mai fidel tradiţia veche a cărţilor ortodoxe de slujbă, care au avut în vedere rînduiala din mănăstiri.

Întrebarea este: s-ar putea deci ca, în viitoarele ediţii ale Liturghierului şi Tipicului nostru bisericesc, să se prevadă că citirea Ceasului IX înainte de Vecernie rămîne obligatoriu numai pentru mănăstiri (şi, eventual pentru catedralele episcopale) şi devine facultativă pentru bisericile de enorie?

2. Nici Tipicul cel mare sau mănăstiresc (zis al Sfîntului Sava), nici cel bisericesc al Sfîntului Sinod (tradus în secolul trecut după cel grecesc al Patriarhiei de Constantinopol) şi nici Liturghierele mai vechi nu precizează *dacă preotul dă binecuvîntarea pentru începutul Vecerniei stînd în altar, în faţa Sfintei Mese, sau afară din altar.*

3. La Vecernia de Sîmbătă seara, după ectenia mare, Tipicul bisericesc editat de Sfîntul Sinod prevede să se citească *Fericit bărbatul...*, catisma toată (catisma I-a). Tot aşa prevăd indicaţiile de Tipic înscrise în toate Liturghierele ortodoxe la locul respectiv din rînduiala Vecerniei. Liturghierul romînesc precizează în plus că, după fiecare stare a Catismei, se rosteşte cîte o ectenie mică (vezi, de ex. Ed. 1956, p. 28). Tipicul cel mare (cap. 9, faţa 14) prevede că, după ecfonisul ecteniei mari, *cîntăm* Fericit bărbatul..., adică toată Catisma I-a şi anume primul antifon (prima stare) pe glasul VIII, iar al doilea şi al treilea pe glasul de rînd al Octoihului, cu ectenie mică după fiecare antifon.

Dar în practică, la toate bisericile de enorie, precum şi la cele mai multe mănăstiri, atît Sîmbătă seara cît şi în ajunul tuturor sărbătorilor, se cîntă «Fericit bărbatul...», adică numai cele cîteva stihuri alese din starea I-a a Catismei I-a, care în unele ediţii ale Psaltirii (ca cea de Buc. 1906) sînt însemnate cu cruce şi pe care le găsim în cărţile de Psaltichie, şi anume: psalmul I vers. 1 şi 6, ps. II vers. 9 şi 11, ps. III vers. 6 şi 8 (după Septuaginta). La mănăstiri, restul versetelor din psalmii catismei I-a se citesc.

Nu ştim dacă se mai respectă la vreo mănăstire prevederea Tipicului bisericesc de a se citi toată Catisma I-a la Vecernia de Sîmbătă seara, sau dacă pe undeva mai sînt şi alte practici în această privinţă.

4. *Momentul îmbrăcării felonului la Vecernia sărbătorilor.* După *Rînduiala Vecerniei mari şi a Privigherii* din Tipicul cel mare, tipărită şi la începutul Liturghierelor romîneşti dinainte de 1937, la Vecernia sărbătorilor preotul îmbracă felonul înainte de vohod, adică în timp ce la strană se cîntă ultimele stihiri de la «Doamne, strigat-am...» sau Slava (vezi Tipicul cel mare, faţa 4 şi Liturghierul de Buc. 1927, p. 9. — Comp. şi Liturghierul din 1956, p. 29). La fel prevăd absolut toate Tipicele particulare, ca de ex. cele de: Arhiereul Gherasim Saffirin (ed. cit., p. 71), Ic. D. Lungulescu (Op. cit., p. 25), Arhim. Fotie Balamace (ed. cit., p. 67), M. Dracinschi (Op. cit., p. 10), Pr. P. Procopoviciu (Op. cit., p. 19), Pr. F. Geomolean (Op. cit., p. 38), A. Popoviciu (Op. cit., p. 58), Bojor şi Roşianu (Op. cit., p. 220), şi alţii. Numai Liturghierul din 1937 face excepţie în această privinţă. Conformîndu-se practicii mai noi a unor preoţi, acest liturghier prevede îmbrăcarea felonului în momentul cînd se începe «Doamne, strigat-am...», adică înainte de cădirea mare, pentru ca astfel să se dea mai multă solemnitate acestui act, săvîrşindu-l preoţii îmbrăcaţi în felon. Acesta era de altfel şi uzul rusesc mai vechi (vezi de ex. *Liturgica* lui I. Bulgakov, p. 525, n. 14), păstrat şi azi în Liturghierul bulgar (vezi *Slujebnik*) Sofia 1928, p. 15).

Regula din Liturghierele noastre şi din Tipice e mai logică, deoarece felonul nu se îmbracă în vederea actului cădirii, ci în vederea vohodului (a ieşirii cu cădelniţa), act liturgic specific Vecerniei sărbătorilor. De aceea, cădirea din timpul cîntării lui «Doamne, strigat-am...» trebuie făcută la Vecernia sărbătorilor numai cu epitrahilul, ca şi la Vecernia zilelor de rînd.

5. *Două feluri deosebite de a cădi la vohodul Vecerniei sărbătorilor.* Majoritatea preoţilor de enorie, la Vecernia sărbătorilor ies la vohod fără să cădească altarul şi încep cădirea în naos, de la icoanele împărăteşti (sau de la iconostas), după ce au dat binecuvîntarea intrării; în acest punct ei procedează aşa cum prevede Tipicul cel mare (faţa 4), Liturghierul rusesc (Slujebnik, Kiev 1907, foaia 5), ca şi toate ediţiile Liturghierului romînesc (vezi de ex. ed. 1956, p. 29-30, dar mai clar în ed. 1937, p. 24). Aceeaşi rînduială e înscrisă şi în Liturghierul bulgăresc aflat azi în uz, care precizează chiar că, înainte de a ieşi la vohod, sfinţiţii slujitori se închină în faţa Sfintei Mese, *fără a cădi* (vezi *Slujebnik*, Sofia 1928, p. 16).

Dar în unele biserici mănăstireşti şi catedrale chiriarhale, sfinţiţii slujitori cădesc sfîntul altar înainte de a ieşi la vohod, aşa cum prevăd unele Tipice particulare, alcătuite de monahi sau deserventi ai catedralelor episcopale, ca de ex.: Arhiereul Gherasim Saffirin (Op. cit., p. 31), Ic. D. Lungulescu (Op. cit., p. 25) şi Pr. F. Geomolean (Op. cit., p. 38).

În cazul de faţă noi socotim mai corectă practica preoţimii de mir, care se conformează regulii din Tipicul cel mare şi din Liturghier. Obiceiul de a cădi sfîntul altar înainte de ieşirea cu cădelniţa a venit din mănăstirile ruseşti (vezi, de ex. *Rînduiala Vecerniei, Utreniei şi Polunoşniţei*, editată de Lavra Pecerskaia din Kiev, 1861-1884). El înseamnă de fapt o complicaţie excesivă a actului vohodului, care odinioară consta în simpla ieşire cu că-

delniţa, fără să se cădească deloc, nici în altar şi nici în naos aşa, cum se procedează la vohodul mic de la Liturghie, cînd se iese cu Sfînta Evanghelie; de altfel, la Vecerniile în rînduiala cărora se citeşte Evanghelia şi la care vohodul se face deci cu Sfînta Evanghelie (ca de ex. în Duminica Paştelor), cădirea de la vohod nu mai are loc.

6. Marea majoritate a preoţilor noştri (cei din Oltenia, Muntenia şi Ardeal) rostesc atît formulele introductive ale otpustului Vecerniei şi Utreniei («Cel ce este binecuvîntat Hristos Dumnezeul nostru..., Prea Sfîntă Născătoare de Dumnezeu..., Slavă Ţie, Hristoase Dumnezeule...») cît şi formula propriu-zisă de otpust stînd cu faţa spre credincioşi (vezi indicaţia din Liturghierul 1956, p. 35-36); dimpotrivă, preoţii moldoveni şi cei bănăţeni rostesc formulele introductive stînd cu faţa spre sfîntul altar, plecîndu-se succesiv spre icoanele mari respective şi abia după aceea se întorc cu faţa spre credincioşi, spre a rosti otpustul propriu-zis. Practica din urmă e urmată şi la ruşi şi la bulgari (vezi *Slujebnik*, ediţiile de Kiev 1907, f. 13 verso şi Sofia 1928, p. 24); pe cît se pare, ea poate fi fundamentată indirect pe indicaţiile laconice de la locul respectiv din Liturghierele dinainte de 1956 (vezi, de ex. ed. din 1950, p. 45). Ea este de altfel mai naturală şi mai comodă pentru orientarea preotului către icoanele împărăteşti, spre care se închină succesiv în timpul rostirii formulelor introductive.

7. *Cum se începe formula de otpust la Vecernia de Sîmbătă seara?* Întrucît Mîntuitorul a înviat după miezul nopţii sau către ziuă, iar Vecernia şi Pavecerniţa, în raport cu istoria sfîntă a mîntuirii simbolizează în general vremea de dinainte de venirea Mîntuitorului, formula pentru otpustul Vecerniei de Sîmbătă seara (ca şi al Pavecerniţei) începe cu «Hristos, adevăratul nostru Dumnezeu...» (vezi şi C. Erbiceanu, în rev. Bis. Ort. Rom., an. VI, 1892, nr. 7, p. 533). Aceasta este formula întrebuinţată de aproape unanimitatea preoţilor noştri, aşa cum se şi precizează de altfel în Liturghierele din 1937 (p. 34) şi 1956 (p. 36).

Dar unii preoţi, bazîndu-se pe o indicaţie greşită din Liturgica lui Mitrofanovici (şi colaboratorii ed. 1929, p. 605), încep otpustul Vecerniei de Sîmbătă seara cu «*Cel ce a inviat din morţi*, Hristos, adevăratul Dumnezeul nostru...», ca la Utrenia sau Liturghia de Duminică. Aceştia alcătuiesc de altfel o mică minoritate din totalitatea preoţilor noştri slujitori. Credem că, avînd în vedere atît practica marei majorităţi a preoţimii cît şi indicaţiile exprese din ediţiile citate mai sus ale Liturghierului nostru, care nu mai lasă nici o îndoială, trebuie să rămînem în acest punct la formula de otpust care începe cu «Hristos, adevăratul Dumnezeul nostru...».

*Pr. Prof. ENE BRANIŞTE*

# DESPRE MUNCĂ

Pilda talanţilor, pe care ne=o prezintă sfînta Evanghelie, ne arată că bogatele daruri ale lui Dumnezeu trebuie bine folosite şi sporite de oameni prin muncă şi trudă.

Slugile care au primit – după puterea lor – unul 10 şi altul 5 talanţi, lucrînd cu aceşti bani au cîştigat îndoit şi atunci cînd stă=pînul le=a cerut socoteala şi a văzut rezultatul muncii lor, i=a lăudat zicînd: «Bine slugă bună şi credincioasă, peste puţine ai fost credin=cios, peste multe te voi pune, intră întru bucuria domnului tău».

Pe cel ce primise un talant – iarăşi după puterea lui – dar care a ascuns darul acesta în pămînt, stînd apoi în lenevire şi la soco=teală a adus numai ceea ce primise, fără nici un spor, stăpînul său l=a mustrat aspru, numindu=l «slugă vicleană şi leneşă».

Invăţătura despre muncă şi hărnicie, care izvorăşte din această pildă, priveşte hărnicia şi truda creştinului pentru a dobîndi împă=răţia lui Dumnezeu, viaţa cea veşnică. Căci împărăţia lui Dumne=zeu se dobîndeşte cu trudă şi numai cei ce se silesc o dobîndesc pe ea. Aceasta o ştie bine fiecare bun creştin. Dar învăţătura se mai referă şi la hărnicia şi munca, cu care omul trebuie să=şi adăvă=ească şi cele trebuitoare pentru trai, ca să=şi facă viaţa mulţumită şi îndestulată aici, pe pămînt. Căci, deşi «nu numai cu pîine va trăi omul, ci şi cu tot cuvîntul care iese din gura lui Dumnezeu» (Mat. IV, 4) şi deşi mult mai mare preţ are sufletul decît trupul, totuşi omul trăieşte pe pămînt şi cu pîine, iar trupul său este locaşul sufle=tului – templu al Duhului Sfînt – şi nu poate fi nici el neglijat. De aceea se cade a da ceea ce este al sufletului, sufletului, iar cele ce sînt ale trupului, trupului.

* * *

Toate cele trebuitoare omului pentru a=şi întreţine viaţa se do=bîndesc cu muncă şi trudă. Sf. Scriptură ne învaţă că munca este legată totdeauna de viaţa omului. Chiar în rai, înainte de a pă=cătui, omul avea poruncă să lucreze, căci pe primele pagini ale Sf. Scripturi citim: «Şi Dumnezeu a luat şi a pus pe om în paradis, ca să=l lucreze ci să=l păzească» (Facere II, 15).

Firește, munca omului era atunci mult mai uşoară, o adevărată plăcere. Dar porunca de a munci exista. După păcat însă, munca a devenit mult mai grea; de atunci încoace cele necesare pentru trai se cîştigă cu multă trudă şi sudoare, dar pe de altă parte munca

este de folos omului şi de aceea trebuia şi trebuie să fie făcută, ba chiar şi iubită.

Datoria de a munci este pentru toţi oamenii, fără deosebire; Sf. Apostol Pavel spune limpede: «Cine nu vrea să lucreze, nici să nu mînînce» (II Tes. III. 10). De aceea stăpînul din pilda citită astăzi a mustrat pe sluga care, ascunzînd talantul în pămînt, a stat în lenevire: «Slugă vicleană şi leneşă»! Căci sluga aceea îşi călcase datoria sa de a munci, datorie a tuturor oamenilor, şi în tot timpul cît trăiesc. Doar pînă şi vietăţile cele necuvîntătoare îşi îndeplinesc cu drag şi fără cîrtire datoria de a munci, dacă vor să trăiască, încît Înţeleptul le dă ca pildă oamenilor leneşi, zicînd: «Du-te la furnică, leneşule, şi observă felul ei de trai şi ia lecţie de la dînsa» (Prov. VI, 6).

Trebuie dar ca şi noi să muncim, atît cît ne ajută puterile date de Dumnezeu, nu numai din datorie, ci şi pentru că munca este pentru om o adevărată onoare. Căci ce onoare mai mare poate fi pentru noi, decît a fi la fel cu Mîntuitorul şi cu sfinţii apostoli? Se ştie doar, că pînă la vîrsta de 30 de ani, Mîntuitorul a lucrat ca tîmplar – meserie învăţată de la bătrînul Iosif – pentru a se întreţine pe Sine şi pe maica Sa. Iar despre sfinţii apostoli se ştie că cei mai mulţi dintre dînşii s-au trudit cu meseria, nu prea uşoară şi nici prea mănoasă, a pescuitului. Iar sf. apostol Pavel se făleа cu munca sa, întrucît el nu voia să cadă sarcină nimănui – deşi avea dreptul să trăiască pe socoteala celor pe care-i învăţa – ci îşi cîştiga existenţa lucrînd cu gazda sa corturi.

Munca este pentru noi o onoare, pentru că prin munca noastră sîntem folositori şi aproapelui nostru.

Munca produce bucurie şi mulţumire sufletească, atunci cînd din osteneala mîinilor noastre se împărtăşesc şi alţii, care din diferite împrejurări sînt puşi în situaţia de a nu putea munci.

In sfîrşit, munca este pentru om o adevărată binecuvîntare şi mîngîiere. Cu muncă şi cu hărnicie omul poate să propăşească, iar cu munca tuturor poate să propăşească societatea în care trăim. Aceasta se potriveşte pentru toţi oamenii. Şi plugarul şi meseriaşul şi muncitorul cu mintea, toţi au bucurie şi mulţumire cînd privesc la roadele îmbelşugate ale muncii lor şi la folosul obştesc pe care ele îl aduc.

Apoi, munca înnobilează caracterul omului, căci ea îl fereşte de multe păcate şi patimi, în care cad cei ce trăiesc în nelucrare şi trîndăvie; căci de aceşti din urmă sînt legate cele mai multe patimi urîte, iar nu de oamenii harnici şi muncitori.

Munca te face să fii disciplinat şi să duci un trai ordonat. Lenevirea, dimpotrivă, duce pe om la tot felul de patimi şi în cele din urmă la pierderea fericirii veşnice. Apa, care curge mereu şi uneori se trudeşte să rostogolească pietrele din albia rîului de munte, este totdeauna curată, limpede şi proaspătă, pe cînd apa zăcută prin mlaştini se bîhleşte, miroase urît şi dă naştere la tot felul de boale. Aşa este şi cu muncitorul harnic şi cu omul ce trăieşte în trîndăvie.

Pentru aceste motive tot omul trebuie să se îngrijească şi să muncească de zor, atîta timp cît se bucură de sănătate în viaţa sa pămîntească.

Sînt munci ce par mai grele, altele ce par mai uşoare, dar

aceasta=i o părere; toate sînt munci şi toate cer încordare şi oste= neală. Toate felurile de muncă sînt deopotrivă de necesare şi folosi= toare pentru că tuturor, laolaltă, li se datoreşte propăşirea şi bunul trai al omului pe pămînt. Fie că lucrezi în arşiţa soarelui pe ogor, fie că munceşti în întunericul unui fund de mină, fie că munceşti aplecat pe carte sau într=un laborator; fie că munceşti într=un birou sau într=o cancelarie, într=o întreprindere comercială, într=o fabrică sau într=un spital, munca ta îţi este de folos şi ţie şi este de folos şi societăţii. Munca=i oriunde muncă şi orice muncă şi hărnicie este plăcută lui Dumnezeu şi de folos obştesc. Ori unde munceşti, dacă munceşti cu rîvnă, munca=ţi va fi apreciată şi răsplătită şi de Dum= nezeu şi de oameni.

* * *

De aceea, fraţilor, să ne sîrguim cu toţii şi să ne asemănăm cu cei doi oameni din pildă, care s=au trudit, au muncit de zor şi au înmulţit talanţii ce li s=au încredinţat. Să ne ferim ca de foc ca nu cumva prin lenevire să ne atragem mustrarea aspră, de care a avut parte cel ce=a ascuns talantul în pămînt.

Să avem totdeauna în minte că munca este o datorie creşti= nească şi cetăţenească, iar pe de altă parte un izvor de mîngîiere şi satisfacţie, dacă ne=o îndeplinim cu drag şi cu tragere de inimă.

Să iubim deci munca, să ne silim cu drag fiecare acolo unde este rînduit şi să nu uităm cuvintele sf. apostol Pavel: «Tot ce faceţi, cu cuvîntul sau cu lucrul, toate să le faceţi în numele Domnului Iisus şi prin el să mulţumiţi lui Dumnezeu şi Tatăl» (Colos. III, 17) şi «ori de mîncaţi, ori de beţi, ori altceva de faceţi, toate spre mărirea lui Dumnezeu să le faceţi» (I. Cor. X, 31).

Făcînd aşa, ne vom învrednici şi noi, la timpul hotărît, să au= zim laudă de la Domnul, care ne va zice: «Bine slugă bună şi cre= dincioasă, peste puţine ai fost credincios, peste multe te voi pune, intră întru bucuria domnului tău» (Matei XXV, 21).

*Pr. N. DONOS*

---

## LA SOBORUL MAICII DOMNULUI
### 26 decembrie

Astăzi, a doua zi de Crăciun, Sfînta noastră Biserică săr= bătoreşte Soborul Maicii Domnului. In mod firesc ne punem întrebarea: de ce această sărbătoare însemnată a fost aşezată chiar a doua zi de Crăciun şi nu la o altă dată cum sînt rînduite celelalte săr= tori în cinstea Maicii Domnului. Aşezarea ei în ziua de astăzi are un rost bine întemeiat.

Sfinţii Părinţi, cu multă înţelepciune şi dar de la Dumnezeu, au rînduit ca, după sărbătoarea în care se face pomenire despre un fapt sau moment mai însemnat din viaţa Mîntuitorului sau a Maicii

Sale, să se sărbătorească persoana prin care s=a săvîrşit fapta respectivă. Cazuri de acestea avem multe în calendarul nostru; amintim doar cîteva din ele. De pildă, a doua zi după Botezul Domnului, la 7 ianuarie prăznuim soborul Sf. Ioan Botezătorul, a doua zi după Naşterea Maicii Domnului, la 9 septembrie, prăznuim pe Sfinţii şi drepţii Ioachim şi Ana, părinţii Maicii Domnului.

Acelaşi rost îl are şi sărbătoarea de astăzi. După ce, la 25 decembrie, am sărbătorit naşterea după trup a Domnului nostru Iisus Hristos, astăzi, la 26 decembrie, sărbătorim soborul Maicii Domnului; cinstim, deci, astăzi pe Sfînta Fecioară din care s=a născut după trup Domnul Hristos.

De aceea socotesc potrivit ca în cuvîntul de astăzi să arăt, în linii mari, care este învăţătura Sfintei noastre Biserici despre Maica Domnului.

* * *

De mică copilă, Fecioara Maria a fost închinată Templului din Ierusalim, adică dăruită lui Dumnezeu de părinţii ei sfinţii şi drepţii Ioachim şi Ana. Aici şi=a petrecut ea anii copilăriei, trăind în curăţie desăvîrşită şi rugăciune continuă. In acest fel ea s=a ridicat pe culmile cele mai înalte ale vieţii morale; viaţa ei a ajuns un buchet însufleţit al tuturor virtuţilor.

Pentru sfinţenia deosebită a vieţii sale, ea a fost aleasă de Dumnezeu să nască pe Mîntuitorul lumii, cel ce era făgăduit de Dumnezeu şi vestit de prooroci.

La timpul potrivit, Dumnezeu a trimis pe îngerul Gavriil la Fecioara Maria ca să=i aducă această mare şi îmbucurătoare veste: «Bucură=te cea plină de dar, Domnul este cu tine!, i=a spus îngerul. Binecuvîntată eşti tu între femei... căci ai aflat har la Dumnezeu, şi iată vei zămisli şi vei naşte un Fiu şi=I vei pune numele Iisus. Acela va fi mare şi Fiul celui de Sus se va chema, iar Domnul Dumnezeu îi va da tronul lui David, Tatăl Său, şi va domni peste casa lui Iacob în veci şi împărăţia lui nu va avea sfîrşit» (Luca 1, 28, 30=33).

La această veste minunată, dar neaşteptată, Fecioara Maria răspunde nedumerită: «Cum va fi mie aceasta de vreme ce eu nu ştiu de bărbat»? (Luca 1, 34). Prin aceste cuvinte ea arată nu numai faptul că este fecioară, ci şi mai mult: arată că ea este hotărîtă ca toată viaţa să trăiască în feciorie. De aceea vestea îngerului că va naşte, că va fi mamă, o surprinde şi chiar nelinişteşte (Luca, 1, 29).

Ingerul Gavriil, însă, îi arată felul minunat în care ea va naşte pe Fiul lui Dumnezeu: «Duhul Sfînt se va pogorî peste tine şi puterea Celui Inalt te va umbri. De aceea şi sfîntul care sa va naşte din tine se va numi Fiul lui Dumnezeu» (Luca, 1, 35).

In urma celor spuse de înger, Fecioara Maria şi=a dat seama că naşterea pe care i=a vestit=o nu este una obişnuită, ci ea se va face prin puterea şi lucrarea lui Dumnezeu «la care nici un lucru nu este cu neputinţă» (Luca 1, 37). Ea va naşte fecioară fiind, dar rămînînd fecioară. De aceea plină de smerenie şi ascultare, ea primeşte să împlinească lucrarea lui Dumnezeu: «Iată roaba Domnului, fie mie după cuvîntul tău» (Luca 1, 38).

In locul neliniştei şi al nedumeririlor de la început, sufletul Fe=

cioarei Maria se umple de o mare bucurie, pe care şi=o destăinuie doar faţă de Elisabeta, prietena ei de care=i vorbise şi îngerul Gavriil (Luca 1, 36).

Bucuria ei se transformă astfel, într=un imn de preamărire adus lui Dumnezeu: «Măreşte sufletul meu pe Domnul şi s=a bucurat duhul meu de Dumnezeu Mîntuitorul meu; că a căutat spre smerenia roabei sale şi iată de acum mă vor ferici toate neamurile. Că mi=a făcut mărire Cel puternic, sfînt fie numele Lui» ...! (Luca 1, 46=49).

Ingerul Gavriil a descoperit toate aceste lucrări minunate şi dreptului Iosif, logodnicul Fecioarei Maria şi l=a îndemnat s=o ia în casa sa, ceea ce el a şi făcut (Mat. 1, 18=25). Bătrînul Iosif a fost astfel ocrotitorul Sfintei Fecioare Maria şi al pruncului Iisus.

La timpul potrivit, Fecioara Maria a născut pe Mîntuitorul Iisus Hristos în peştera din Vitleem, unde mersese împreună cu dreptul Iosif la recensămîntul poruncit de Cezarul August.

Născîndu=se din Fecioara Maria, Mîntuitorul a rămas ceea ce a fost din veşnicie, adică Dumnezeu, dar s=a făcut ceea ce n=a fost, adică om, dar fără de păcat. De asemenea şi Fecioara Maria năs= cînd pe Domnul Hristos a rămas ceea ce a fost de la începutul vieţii, adică fecioară, dar s=a făcut ceea ce n=a fost, s=a făcut Mamă, Născătoare de Dumnezeu şi Pururea Fecioară. Un astfel de Fiu, zice sf. Ioan Gură de Aur, o astfel de mamă trebuia să aibă, o Mamă Fecioară. Căci se cădea Celui desăvîrşit în sfinţenie să se nască printr=o naştere curată şi sfîntă.

Naşterea Mîntuitorului în mod minunat din Fecioara Maria a fost profeţită cu sute de ani înainte de către proorocii Vechiului Testament: Moise (Eşire 3, 2, 5), Ezechil (44, 2), Ieremia (31, 23) şi Isaia (7, 14). Căci lucrurile mai însemnate Dumnezeu le pregăteşte cu mult înainte.

Ca mamă sfîntă, Fecioara Maria, timp de aproape 30 ani, a purtat mereu grijă de Fiul ei. Intreaga ei viaţă este o slujire devo= tată de mamă adevărată faţă de Fiul ei drag «care creştea şi se întărea cu Duhul» (Luca 2, 40). Ca răspuns la această dragoste pu= ternică de mamă, Iisus Hristos Fiul ei, îi era supus şi ascultător în toate (Luca 2, 51).

Aceeaşi dragoste şi purtare de grijă a arătat=o ca faţă de Mîn= tuitorul Hristos în timpul activităţii sale mîntuitoare, în deosebi în timpul patimilor. Cînd aproape toţi L=au părăsit pe Mîntuitorul, Fecioara Maria a păşit mereu aproape de El pînă sub crucea Gol= gotei (Ioan 19, 25).

Chinurile şi batjocorile la care vedea că e supus Fiul ei drag, erau pentru ea un fel de cruce nespus de grea, era crucea durerii de mamă pentru fiul ei, era sabia durerii care trecea prin sufletul ei, după cum îi profeţise dreptul Simeon cu mult înainte (Luca, 2, 35).

Durerea Maicii Sfinte din timpul patimilor a fost însă răsplătită cu bucuria nespusă a Invierii Fiului ei şi apoi cu înălţarea Lui de=a dreapta Tatălui ceresc.

Astfel, Fecioara Maria a unit în persoana şi viaţa ei două însuşiri: fecioria şi naşterea. «Străin lucru este maicilor fecioria, străin lucru este şi fecioarelor naşterea de prunci; dar întru Tine Născă= toare de Dumnezeu amîndouă s=au unit».

Într=adevăr, Maica Domnului este crinul cel pururea nevestejit

al fecioriei continui, dar este şi grădina raiului care a odrăslit pomul vieţii noastre, pe Iisus Hristos. In persoana şi viaţa Maicii Domnului s=au întrepătruns, s=au îngemînat astfel în chip armonios şi fericit delicateţea, nevinovăţia, gingăşia şi curăţenia fecioriei desăvîrşite cu binecuvîntarea, purtarea de grijă, dragostea desăvîrşită şi eroismul jertfelnic al mamei adevărate.

Ţinînd seama de toate cele amintite pînă acum, Sfînta noastră Biserică cinsteşte pe Maica Domnului, mai presus decît pe ceilalţi sfinţi. Ea este «mai cinstită decît heruvimii şi mai mărită fără de asemănare decît serafimii», cum spune cîntarea bisericească.

De fapt respectul sau cinstea cuvenită părinţilor este un simţă=mînt din cele mai puternice, sădit în firea omenească. Acesta se cere apoi şi prin porunca lui Dumnezeu, care spune: «Cinsteşte pe tatăl tău şi pe mama ta, ca să=ţi fie bine şi să trăieşti mulţi ani pe pămînt» (Eşire 20, 12).

Dacă e firesc şi necesar să cinstim pe mama care ne=a născut după trup, cu atît mai mult terbuie să cinstim pe Maica Domnului, care a născut pe Mîntuitorul sufletelor noastre.

Cinstea şi vrednicia Fiului se resfrînge totdeauna şi asupra Maicei Sale: «Fericit pîntecele ce Te=a purtat şi sînii pe care i=ai supt» (Luca XI, 27). A iubi cu adevărat pe Hristos înseamnă deci a cinsti după cuviinţă şi pe Maica Domnului Hristos.

Pe lîngă aceste temeiuri, noi sîntem datori să cinstim pe Maica Domnului şi pentru faptul că ea este şi Maica noastră duhovnicească iar noi sîntem fiii ei, înfiaţii ei la picioarele Crucii de pe Golgota (Ioan 19, 27). Ca Maică a creştinilor ea ne iubeşte pe toţi cu iubire puternică de mamă, cu iubire curată de fecioară. Ea se roagă neîn=cetat la Fiul ei şi Dumnezeu pentru sufletele noastre.

O frumoasă cîntare bisericească arată în puţine cuvinte toate cele spuse pînă acum despre Maica Domnului: «Intru naştere fecioria ai păzit, întru adormire lumea nu ai părăsit, de Dumnezeu Născă=toare: mutatu=Te=ai la viaţă fiind Maică Vieţii şi cu rugăciunile Tale izbăveşti din moarte sufletele noastre».

* * *

Cunoscînd astfel darurile minunate cu care a fost împodobită Maica Domnului, cuvine=se cu adevărat să o cinstim şi noi după cuviinţă pe Maica Domnului prin viaţa noastră trăită după porun=cile Fiului ei şi Mîntuitorului nostru.

Cuvine=se cu adevărat ca să fie luată drept pildă de mamă şi model de fecioare.

Cuvine=se cu adevărat ca şi noi să iubim şi să slujim pe Dom=nul Hristos aşa cum L=a slujit şi L=a iubit Preacurata Lui Maică.

Cuvine=se cu adevărat să ne plecăm deseori genunchii smeriţi îna=intea sfintei sale icoane ca să primim ajutor şi întărire în calea mîntuirii.

Cuvine=se cu adevărat ca în această zi de praznic luminat, să zicem împreună cu îngerul Gavriil: Bucură=te crinul cel nevestejit al fecioriei! Bucură=te Maică a lui Hristos şi Maică a creştinilor!

Bucură=te bucuria noastră; acopere=ne pe noi în tot timpul vieţii noastre cu omoforul rugăciunii şi al iubirii Tale de Maică spre a deveni ucenici buni ai lui Hristos, Fiul Tău. Amin.

*Ierom. IRINEU CRĂCIUNAŞ*

# LA DUMINICA DUPĂ NAŞTEREA DOMNULUI

Ne aflăm în prima duminică după luminatul praznic al Naşterii Domnului.

Astăzi, Sfînta noastră Biserică sărbătoreşte, în continuare, măreţul fapt al întrupării Fiului lui Dumnezeu. In Sfînta Evanghelie de astăzi, se repetă ceea ce s=a citit în ziua a doua de Crăciun, depănîndu=se mai departe firul întîmplărilor petrecute la naşterea şi după naşterea Mîntuitorului.

Sînt fapte, pe care cu toţii le cunoaştem bine atît de la sfînta Biserică, cît şi din frumoasele colinde. Este vorba de magii, care, după sfatul îngerului, nu s=au mai întors la Irod, pentru că acesta voia să ucidă pe Iisus; de Iosif, care, la vestirea îngerului, a luat pe Prunc şi pe mama Lui şi au fugit în Egipt, ca să scape de mînia lui Irod. E vorba, apoi, de acest tiran crud, Irod, care s=a mîniat, văzîndu=se înşelat de magi, şi a poruncit să fie omorîţi toţi pruncii de parte bărbătească din Vitleem şi împrejurimi, ca să nu=i scape prunc=ul Hristos.

Este vorba, în sfîrşit, de întoarcerea sfintei familii din Egipt, şi de stabilirea ei în Nazaretul Galileei, de teama lui Arhelau, fiul lui Irod, care domnea în Iudeea.

Din cele arătate în Sf. Evanghelie, am văzut că Mîntuitorul n=a fost întîmpinat la fel. La chemarea Cerului n=au răspuns toţi aşa cum se cuvenea. Unii s=au prefăcut că nu deslueşesc bine această chemare a iubirii, alţii chiar n=au izbutit s=o înţeleagă; unii i=au întors spatele, iar alţii chiar i s=au împotrivit cu vrăjmăşie ucigaşă, pentru că le încurca socotelile, le sta împotriva patimilior.

Asupra acestor chipuri deosebite, în care a fost primită vestea naşterii Mîntuitorului de către cei care trăiau în vremea aceea, m=am hotărît să stărui puţin astăzi, pentru a scoate de aici învăţătura de felul cum trebuie s=o primim fiecare dintre noi astăzi.

* * *

Cea mai mare şi mai minunată faptă a iubirii lui Dumnezeu faţă de noi, oamenii, este întruparea Fiului lui Dumnezeu ca om şi moartea Sa pe cruce pentru mîntuirea noastră.

Fără întruparea ca om a Fiului lui Dumnezeu, izbăvirea omului de păcate şi de împăcarea lui cu Dumnezeu nu erau cu putinţă. «Fiul lui Dumnezeu a devenit fiu al omului – cum spune Sf. Ioan Gură de Aur – pentru a face şi pe fiii oamenilor fii ai lui Dumnezeu».

Prin întruparea şi jertfa pe cruce, Domnul Hristos a întins o scară, pe care putem urca la cer, îmbinaţi, călăuziţi şi sprijiniţi temeinic de El însuşi.

Ca om, a ispăşit vina neascultării tuturor oamenilor, plătind cu viaţa Sa nevinovată neascultarea celorlalţi oameni. In acest chip, a scăpat firea omenească de osîndă şi a împăcat=o cu Dumnezeu. Iubindu=ne pe noi în Hristos, Dumnezeu ne face părtaşi şi la bunătatea Sa.

Apoi, Mîntuitorul a venit, cum spune Sf. Ioan Damaschin –, ca

să se facă părtaş firii noastre, ca să ne înveţe prin pildele Sale calea virtuţii, ca să ne scape din stricăciune prin comuniunea cu viaţa, făcîndu=se începătura vieţii noastre».

In sfîrşit, prin întrupare, Mîntuitorul a unit firea omenească cu firea dumnezeească, pentru ca să nu se mai piardă, ci să rămînă deapururi străbătută de Dumnezeu, să fie cu putinţă îndumnezeirea omului după har.

Dar întrupîndu=se numai din dragoste nemărginită pentru oameni, Fiul lui Dumnezeu nu şi=a făcut apariţia în lume în toată majestatea dumnezeirii Sale, căci ar fi înspăimîntat pe oameni. N=a venit excortat de fulgere şi trăsnete, ca odinioară pe muntele Sinai, ci înfăşat în scutece de copil nevinovat şi însoţit de corul îngerilor, care cheamă omenirea la bucurie.

De asemeni, El nu şi=a căutat sălaş în palate, ci în ieslea unui staul, vrînd să arate că intrarea la Dînsul este slobodă pentru toţi; că nici o strajă, nici o poartă ferecată sau zăvorîtă nu opreşte pe nimeni.

El însuşi poftеşte la Sine pe toţi, cînd spune: «Veniţi la mine toţi cei trudiţi şi împovăraţi» sau «Pe cel ce vine la Mine, nu=l voi da afară».

Aşa dar, Naşterea Domnului se înfăţişează atît în ce priveşte temeiurile ei, cît şi în ce priveşte felul cum s=a înfăptuit, ca pricină şi izvor de mare şi obştească bucurie.

Era, deci, foarte firesc ca toţi s=o întîmpine cu cea mai mare şi curată bucurie.

Şi totuşi, iată că Sf. Evanghelie ne arată, că unii au primit=o cu nepăsare şi chiar cu vrăjmăşie; că Impăratul Irod şi preoţii şi fariseii «s=au tulburat la vestea Naşterii Domnului» (Matei II, 3).

Naşterea Domnului a fost întîmpinată de unii cu bucurie şi închinare, iar de alţii cu tulburare, nepăsare, vrăjmăşie şi gînd ucigaş.

Primii, care aleargă în grabă şi cu bucurie mare să se plece în faţa Pruncului Iisus sînt păstorii, vestiţi de îngeri, neînvăţaţi, dar curaţi la suflet. Ei vin încărcaţi de daruri din roadele turmelor lor şi le pun la picioarele Mielului neprihănit, care va fi înjunghiat pentru păcatele omenirii.

Alungaţi de nepăsarea oamenilor, pe care nu i=a înmuiat nici măcar privelişтea unei mame gata să nască, Iosif şi Maria sînt găzduiţi cu inimă primitoare în cel mai smerit adăpost, în ieslea vitelor.

Vrednică de laudă şi pilduitoare este în deosebi purtarea minunată a magilor. Aceştia erau preoţi şi învăţaţi din Persia, unde se bucurau de mare vază şi trecere în faţa poporului şi a stăpînitorilor. Aflînd prin rostul ştiinţelor lor înalte despre Mesia, n=au pregetat de a lăsa familie, avere, ţară, tihnă şi de a îndura oboseala şi primejdiile legate de o cale atît de lungă, ci au pornit îndată în căutarea Mîntuitorului, fiind călăuziţi de o stea minunată.

Stăruinţa magilor pe calea apucată apare cu atît mai plină de vrednicie, cu cît ei ar fi putut să fie abătuţi din drumul lor de bănuiala lui Irod şi neîncrederea arătată de preoţii şi cărturarii iudei, care i=au umplut de mîhnire.

Ajunşi la peştera din Vitleem, se închină Pruncului Iisus, aducîndu=I şi daruri: tămîie, semnul rugăciunii şi închinării, aur, ca unui

împărat şi smirnă, care închipuie jertfa Mîntuitorului pentru păcatele oamenilor.

Care este acum atitudinea preoţilor şi cărturarilor? Deşi, cînd au fost chemaţi de Irod şi întrebaţi despre locul şi timpul naşterii lui Mesia, ei au arătat, că ştiu toate proorocirile despre Mesia, totuşi unii au rămas nepăsători, iar alţii s=au tulburat.

Preoţii, în acea vreme mai toţi din secta saducheilor, care nu credeau în învierea morţilor şi îndeobşte, se arătau necredincioşi, erau liber cugetătorii vremii. Se arătau slugi plecate şi josnice în faţa stăpînitorilor pămînteşti, spre a=şi apăra interesele.

De aceea, ei nici nu credeau cu tărie şi nici nu erau în stare să supere cumva pe Irod, dînd crezare proorocirilor şi magilor.

Cît despre farisei, care erau învăţaţii Legii, pe aceştia îi împiedica patima trufiei de a recunoaşte pe Mesia în copilul slab născut în peşteră şi culcat într=o iesle, de care nu vorbeşte nimeni şi care este descoperit doar unor străini ca magii.

Chipul smerit în care s=a născut Iisus, nu se potrivea de loc cu ideile măreţe, pe care şi le făcuseră ei despre Mesia, pe care=L închipuiau ca pe un împărat pămîntesc, înconjurat de slavă şi putere.

Mîndria şi ideile greşite îi împiedecau să urmeze pe magi.

Dar culmea neînţelegerii şi răutăţii o arată Irod. Acesta este chipul cel mai întunecat din cîte a cunoscut istoria pînă la el.

Idumeu prin naştere, grec prin creştere, locuitor din Iudeea după actele publice, păgîn în purtarea sa păcătoasă, ambiţios, crud, bănuitor şi viclean. Laş şi crud ca toţi tiranii, se tîra la picioarele puternicilor zilei = Romanii, dar îngrozea pe supuşii săi.

In cei 30 de ani de domnie, a săvîrşit o mulţime de crime. Chinurile şi tăierea capetelor se ţineau şir la cea mai mică bănuială. Aşa că înţelegem lesne de ce, temîndu=se să nu=i ia Hristos locul, a ucis aşa de repede 14.000 de prunci, din Vitleem şi împrejurimi. Faptul acesta este anunţat şi de Macrobiu pe la 400 în scrierea lui: Saturnalele.

Tara Egiptului era, în vremea aceea, tot sub stăpînirea romană, dar era locul de refugiu cel mai apropiat şi mai sigur pentru toţi cei ce fugeau de mizerie şi prigoană, din Israel. Iată, deci şi o ţară ospitalieră.

Din cele arătate, am văzut în cîte chipuri deosebite a fost întîmpinată Naşterea Mîntuitorului. Deşi Iisus a apărut sub o înfăţişare în care toţi trebuiau să=L primească cu bucurie şi dragoste, totuşi, din pricina patimilor, care robeau pe Irod şi pe preoţii şi fariseii iudei, aceştia L=au primit cu vrăjmăşie ucigaşă sau cel mult cu nepăsare.

* * *

Fără îndoială, fraţi creştini, că ne înfiorăm cu toţii de groază şi ne cutremurăm în faţa mîniei şi cruzimii lui Irod, căruia i=au căzut victimă 14.000 prunci nevinovaţi. Jalea şi durerea sfîşietoare a mamelor, care şi=au pierdut pruncii, ne cuprinde şi nouă inimile de nemărginită compătimire şi indignare. Nici prin gînd nu ne trece, că am putea fi şi noi părtaşi cumva la crima lui Irod.

Acest fel de a ucide pe prunci are astăzi apărători pe faţă,

care caută să=l îndreptăţească pe temeiul puţinătăţii bunurilor ma= teriale trebuitoare vieţii.

Alt chip de a ucide pe prunci este cînd, pe diferite căi, le luăm pîinea de la gură, înfometîndu=i şi mai ales cînd, pentru a ne spori averea sau puterea, nu ne dăm în lături de a le ridica chiar viaţa prin războaie pustiitoare de vieţi şi bunuri omeneşti.

n sfîrşit, tot ucidere de copii este, de data aceasta ucidere su= fletească, cînd nu dăm copiilor noştri o creştere sănătoasă prin în= drumările şi pilda vieţii noastre.

Nu=i nevoie, cred, să mai amintesc că uciderea este un păcat greu, cu asprime oprit prin porunca Decalogului, întrucît viaţa apar= ţine lui Dumnezeu şi pentru om, ca este cel mai mare bun, fiind şi temeiul tuturor celorlalte bunuri.

Să ne ferim ca de foc, fraţilor, de aceste grele păcate şi să ne silim să facem voia Domnului.

Să ne străduim a întîmpina pe Hristos cu aceeaşi curăţenie su= fletească ca şi păstorii.

Să mergem ca şi magii călăuziţi de steaua învăţăturilor sfinte spre Pruncul Iisus din ieslea Vitleemului şi să=i aducem ca şi aceia daruri: tămîia rugăciunilor noastre smerite, aurul ascultării noastre depline ca unui împărat ce este şi smirna lepădării de sine, ca unui arhiereu, care ne=a mîntuit prin jertfa de pe Sfînta Cruce. Amin.

*CONSTANTIN PAVEL*

# BISERICA DIN TAZLĂU

Primul document care vorbește de Mănăstirea Tazlău este din 30 octombrie 1458, cînd voievodul Ștefan, la rugămintea egumenului mănăstirii Bistrița, Eustație, întărește hotarele braniștei acelei mănăstiri. Determinînd acele hotare ajunge la dealul «Pintenului» unde – zice documentul, «branistea mănăstirii Bistrița se împreună cu branistea mănăstirii Tazlău pînă la Răchitiș» [1]).

Actuala biserică a mănăstirii datează din anul 1496=1497, așa cum putem citi din pisania frumos scrisă și bine păstrată:

«Io Ștefan Voievod Domnitor al țării Moldovei, fiul lui Bogdan Voievod, am zidit această biserică în cinstea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu și a curatei ei nașteri, ca să fie de rugă lui și soției sale Maria și fiilor săi Alexandru și Bogdan; care s=a început la anul 7004, în luna iulie ziua 4 și s=a isprăvit în anul 7005, în al patruzecișiunu=lea an curgător de domnie, luna noiemvrie 8».

Prin urmare înainte de anul zidirii actualei biserici, a existat în Tazlău o mănăstire pe care Ștefan a înzestrat=o în anii săi de domnie; la zidirea bisericii actuale în anul 1496 ctitorul nu mai simte nevoia de a înzestra noua sa ctitorie.

Ipoteza profesorului M. Costăchescu privind existența unei biserici la Tazlău anterioară celei din anul 1496 este întărită de săpăturile noastre din noiembrie 1956, cînd am descoperit temelia de piatră a bisericii primare, la locul numit «Sub Chetronia».

Temelia este de piatră cioplită, lucrată cu mortar de var și nisip. Lungimea este de 12 m. pe o lărgime de 5,50 m. Terenul pe care a fost această mănăstire dă posibilitate ochiului să străbată Valea Tazlăului pe distanță de circa 20 km. spre sud=est.

Moșia de la izvoarele Tazlăului nu apare în nici un document ca donată sau cumpărată, fiind pămînt care făcea parte din moșiile domnești.

Alexandru cel Bun la 9 octombrie 1424 a dat slugilor sale «Toder și Lie un loc pe Tazlău lîngă rîu, la obîrșia lui, să=și întemeieze o mănăstire, lor și copiilor lor și întregului lor neam în veac». Documentul din 1428 iulie 11 nu amintește de existența acestei biserici deși le înșiră pe toate cele existente din acest ținut, ba încă altele mult mai spre sud, pe lîngă cele 48 biserici «cu popii lor» dăruind mănăstirii Bistrița și pe cea de la «Miclea pe Tazlău și de la Oșmelea» [2]).

---

1) I. Bogdan, *Documente de la Ștefan cel Mare*, pag. 37.

2) Conf. *Documente privind istoria Romîniei, veac. XIV-XV*, vol. I, pag. 51 și 66.

Dacă slugile Toder şi Lie au zidit o biserică n=a fost închinată în 1428 Mănăstirii Bistriţa. Din documentele ulterioare însă rezultă că Domnul Ştefan cel Mare a zidit la Tazlău o biserică la începu=tul domniei sale.

Astfel în documentul din 1 februarie 1481[3]) în cel din 12 mar=tie 1481[4]) dar mai ales în cele din 16 ianuarie 1491[5]) şi 20 aprilie 1491[6]), Mănăstirea Tazlău este numită *„a noastră"*. Documentul din 20 aprilie 1491 afirmă categoric: «Eu Ştefan Voievod, Domnul ţării Moldovei am dat şi am miluit şi am întărit şi am împuterni=cit sfînta noastră mănăstire *pe care noi am făcut=o* pe Tazlăul Mare». Toate aceste documente întăresc ipoteza de mai sus.

Foarte probabil, Domnul Ştefan cel Mare a zidit biserica de la Tazlău între 8 septembrie 1457 şi 30 octombrie 1458.

Pomelnicul mănăstirii Tazlău, păstrat de slujitorii bisericii, tra=dus din limba slavă în limba greacă pe timpul cînd era stavropi=ghie şi din limba greacă tradus în limba romînă de arhimandritul Gherman Ionescu, cuprinde aproape întreg şirul de domnitori moldo=veni pînă la 1711 cînd mănăstirea a fost închinată de Constantin Mavrocordat. Iată=l:

«Ştefan Voievod, Maria doamna, Alexandru Voievod, Bogdan Voievod (fiii lui Ştefan), Ştefan Voievod (Ştefăniţă Vodă), Petru Voievod, Elena Doamna (Rareş), Alexandru Voievod, Ruxanda doamna, Ioan, Petru Voievod, Anastasia, Mariá doamna, (Lăpuş=neanu cu soţia şi fiii), Aron Voievod, Eremia Voievod, Elisabeta doamna, Maria, Ştefan Voievod, Ioan Voievod, Maria doamna (Ieremia Voievod cu fiii), Simeon Voievod, Marghita doamna, Ga=vril Voievod (ambii Movileşti), Vasile Voievod, Tudosca doamna, Ştefan Voievod (fiul lui Vasile Lupu), Gheorghe (Ştefan), Safta doamna, Matei Voievod, Elena doamna (Basarab), Grigore Voie=vod, Maria doamna, Ştefan, Petru Voievod, Maria doamna, Şte=fan, Stamatin, Elisabeta, Constantin Voievod, Grigore Voievod, Zoiţa doamna, Teodor, Elena, Marta, Toma, Gheorghe, Ilie, Şerban, Ioan, Gheorghe, Zaharia Arhimandrit, cu tot neamul lor adormit».

Matei Basarab care apare în pomelnic desigur va fi devenit ctitor după împăcarea sa cu Vasile Lupu.

De departe privită, Mănăstirea Tazlău apare ca o cetate: în interior sînt ruine de clădiri în partea de sud, unde au fost altădată locuinţele egumenului şi trapeza ce au fost distruse de un foc nă=praznic la 8 februarie 1879; sub turnul de pază din colţul de nord=vest, se mai află încă beciul în care şi=a făcut surghiunul Alecu Beldiman în anii 1823=1824, scriind aici «Stihuri despre tragodia sau mai bine zis jalnica Moldovei întîmplare, după răzvrătirea Grecilor din 1821», căci însuşi autorul intitulează ale sale versuri: «stihuri făcute în Tazlău în vremea închiderii mele acolo, în anul 1824 apri=lie 20».

*Arhitectura.* Biserica Mănăstirii Tazlău este una dintre cele

---

3) I. Bogdan, op. cit., pag. 248.

4) Document 6989, martie 12 de pe limba greacă în manuscrisul 65/IV pag. 12 din Biblioteca Universităţii Iaşi.

5) I. Bogdan, op. cit., pag. 454.

6) I. Bogdan, op. cit., pag. 464.

mai înalte biserici din vremea lui Ștefan cel Mare, înălțimea pînă la streșină fiind de 12 m.

O singură turlă se înalță deasupra naosului. La ferestre și la uși se păstrează motivele ornamentale gotice; acoperișul nu este cel original.

Planul bisericii potrivit influenței bizantine este cel treflat. Compartimentele interioare ale bisericii sînt altarul, naosul și pronaosul. Așa cum «apare biserica Tazlău este una din cele mai elegante; cu toate că este o biserică mănăstirească, prezintă particularitatea supralărgirii, foarte mică în adevăr, a pronaosului, care nu se găsește almintrelea decît la bisericile orășenești» [7]).

Mănăstirea Tazlău are altarul alungit, de formă semicirculară, iar cele două abside laterale sînt construite în formă de segment de cerc.

Pe cîmpul pereților pronaosului, naosului și altarului, se află două rînduri de firide. Cele de jos sînt lungi de 7,22 m., iar cele de sus de 1,85 m.; deasupra acestora se află un rînd de ocnițe. Firidele cele lungi sînt cele obișnuite construcțiilor lui Ștefan.

Pridvorul bisericii fiind opera Movileștilor nu are firide și ocnițe; apare deci ca o parte diferită. Locul de legătură dintre pridvor și biserică prezintă permanent o fisură, pe care Gheorghe Balș o observase încă din 1925.

În jurul bisericii au fost construite contraforturi de susținere, în număr de 7: patru laterale, unul la altar și două la colțurile pridvorului. Este de notat că numai Tazlăul are contraforturi la pronaosul supralărgit, celelalte biserici – ctitorii ale Marelui Ștefan – neavînd contraforturi în această parte. Sub fereastra altarului este așezat un picior de contrafort. Contraforturile de la pridvor sînt din 1881. Cele 5 contraforturi de la corpul bisericii sînt de piatră cioplită, care însă prin influența agenților fizici și-au pierdut vechile ornamente, iar cele două de la pridvor sînt acoperite cu draniță.

Soclul bisericii este de piatră de talie. Reparația din 1953 a întărit acest soclu, în prezent fiind rostuit.

Secolul XIX a adus unele reparații la turlă adăugîndu-i cornișe și denticole. Oricum turla este cea primară și se înalță pe două baze poligonale suprapuse. Fiecare latură este împodobită cu trei ocnițe ca și la biserica din Popăuți. Turla sveltă, are 12 laturi și nu-i sprijinită de nici un contrafort cu toată înălțimea ei. Firidele de la turlă sînt astăzi dreptunghiulare, inițial însă, au fost semicirculare. În partea inferioară a turlei, în podul bisericii, mai sînt două rînduri de ocnițe, dovadă evidentă că fiecare corp al bisericii și-a avut acoperișul propriu.

*Ușile bisericii.* Ușa de la intrarea în pridvor este din timpul lui Ștefan, prin îndepărtarea zidului de separație însă, aceasta a fost mutată și așezată la intrarea în pridvor. Această ușă prezintă un chenar dreptunghiular format din baghete încrucișate, pe fiecare laturc cîte trei, pornind de pe niște baze destul de gingaș săpate și ornamentate.

La pridvor au fost încă două uși: una spre apus și una spre

---

7) Gh. Balș, *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, anul 1925, Bisericile lui Ștetan cel Mare, pag. 73.

nord, fapt constatat de noi la reparaţia din 1953 şi care au fost închise probabil în anul 1712 cînd pridvorul a avut reparaţii radicale. Cele două uşi poartă în medalion icoanele «Intrarea în biserică» la apus şi cea a «Sf. Gheorghe» la nord, în cinstea cărora poporul credincios local hrămuieşte şi face pomeniri ca şi la 8 septembrie – hramul propriu-zis al mănăstirii.

La intrarea în pronaos este «Portalul de intrare». Chenarul acestei uşi este format din patru baghete despărţite prin şănţurele (canelluri) care se întîlnesc în axă într-un arc frînt, formînd ogiva. Aceste baghete sînt prinse într-o ramă dreptunghiulară asemenea portalului de la Mănăstirea Neamţu, Milişeuţi, Hîrlău şi Popăuţi. Deasupra intrării este pictată în ulei icoana Maicii Domnului cu pruncul în braţe. Aici s-a aşezat în 1596 uşa de lemn.

*Uşa de lemn* este podoaba acestei biserici şi una din capodoperile de acest fel ale patriei noastre. Lemnul din care este făcut canatul este scîndură de arin, nu de tisă, cum au afirmat alţii. Lăţimea uşii este de 1,27 m. făcută din două bucăţi: o scîndură de 1,11 cm. lăţime şi un adaos de 0,16 m. Pe această uşă sînt aplicate plăcile de lemn de tei, sculptate într-un stil care îi dă acestei uşi importanţa unui monument de artă, alături de uşa de la Cotmeana – păstrată în Bucureşti – şi cea de la mănăstirea Cozia.

Uşa de lemn de la Tazlău cuprinde într-o inscripţie numele donatorului, timpul şi numele maistrului care a lucrat-o. Iată mai întîi inscripţia care este săpată în semicerc:

«Această uşă a făcut-o şi împodobit-o monahul Mihei (Mihai) în zilele domnului nostru Io Ieremia Moghilă Voevod, fiind egumen al mănăstirii Tazlău Kyr Ghenadie din Tazlău în anul 7104, luna martie în 30 zile Cosma maistru».

Au fost discuţii asupra donatorului. Profesorul Iorga, ca şi episcopul Melchisedec care reproduce inscripţia în «Notiţe istorice şi arheologice adunate de la 48 mănăstiri şi biserici antice din Moldova», a citit «Mihai». În inscripţie este o prescurtare chiar la sfîrşit: «Cosm Mitru», pe care profesorul I. D. Ştefănescu o reproduce prin: «Cosma Mitru», adică întocmai cum este scris. Este acest Митру o prescurtare sau o formă a cuvîntului slavon Мастер şi aminteşte în acest caz de meseria lui Cosma? Majoritatea istoricilor sînt de părerea aceasta – că e vorba de maestrul Cosma – deci indică meseria şi nu numele maestrului. Gheorghe Balş l-a tradus tot în acest sens.

Placa centrală a uşii are frumoase motive gotice «flamboyant» din frunze ascuţite, iar cîmpul înconjurător este sculptat floral. «Un motiv elegant stilizat, un vrej cu frunze şi flori acopere cea mai mare parte a tăbliei»[8]). Părerea lui Gh. Balş este că uşa nu e de o factură unitară întrucît cîmpul de flori este sculptat sub înrîurirea orientală, pe cînd panoul central este pur gotic.

Oricum, aceeaşi mînă a lucrat această uşă care rămîne o podoabă a artei romîneşti.

Deasupra acestor plăci sculptate, este frumos săpată stema Moldovei – capul de zimbru – avînd între coarne steaua cu şase

---

8) C. C. Giurescu: *Istoria Romînilor*, II partea II, ed. IV, Buc. 1943, pag. 673.

colţuri, împodobită în stilul Renaşterii şi pusă într=un chenar patrat. Sus, cele două colţuri au acelaşi motiv de sculptură ca şi rama cen= trală, iar sub placa de jos este o sculptură foarte uşor săpată pe o lăţime de 16 cm.

*Ferestrele bisericii.* Cinci ferestre sînt la corpul bisericii şi patru la turlă. Toate sînt înguste, lungăreţe, şi dreptunghiulare, cu chena= rul interior în arc de cerc, uşor frînt la chee, avînd la colţuri mulure gotice încrucişate numai la cele de la turlă. De remarcat este că ferestrele de la pronaos sînt tot mici, dîndu=i caracterul unei cetăţi de apărare, celelalte biserici ale epocei avînd în această parte fe= restre mai mari. Acest caracter aminteşte grupul mai vechi de bise= rici mănăstireşti, ca cele de la Popăuţi, Milişeuţi, Sf. Ilie şi Voroneţ.

La pridvor, în partea de vest, sînt două ferestre mari: 1,92×0,90 m. terminate în semicerc, boltite în partea interioară iar în exterior simple. Deasupra ferestrei despre nord este o piatră semicirculară cu un cîmp de flori săpată în piatră iar deasupra celeilalte este o piatră împodobită cu o rozetă şi un cîmp floral în formă de romb, asemă= bător celor de la biserica Rădeana.

Atît proscomidiarul cît şi diaconicul sînt luminate de cîte o fe= reastră mică – simple deschizături – cu rame de piatră fără nici o înflorire.

Ferestrele mici, dreptunghiulare, de la turnul clopotniţei sînt în stilul epocei lui Petru Rareş.

Trebuie să amintim că zidurile de apărare construite de Ştefan cel Mare au fost distruse de oastea lui Trifăilă la anul 1514; cu acel prilej Mănăstirea Tazlău a fost prădată şi jefuită suferind chiar mari stricăciuni. Este vorba de incursiunea săvîrşită de armata să= cuiască pe care o aminteşte cronicarul Ureche în cronica sa [9]), cînd «La văleato 7022, fevruarie 27, fără veste, au intrat în ţară un Trifăilă ce se făcea fecior de domn, venind din Ţara Ungurească cu ungurii, în timpul iernei, cînd ostaşii erau toţi la casele lor». Cu= noaştem mai precis ce s=a petrecut la Tazlău în acest an din plîn= gerea ce o face egumenul Paisie, care, la 4 iunie 1519, se plînge domnitorului Ştefăniţă Vodă cum a fost stricată şi prădată de secui Mănăstirea Tazlău şi cum «l=a fost luată toată averea mănăsti= rească şi odăjdiile şi vasele bisericeşti şi au tăiat şi au rupt privi= legiile ce au fost pe satele ce au ascultat de mănăstirea de la Tazlău şi ce au fost danie şi întărire şi cumpărătură» [10]).

Documentul acesta ne lasă să înţelegem apariţia clopotniţei de la Tazlău cu caracterele secolului XVI – epoca lui Petru Rareş – domnitor care lasă şi un testament în privinţa pomenirilor părinţilor săi şi a familiei sale la această mănăstire. Pe un pomelnic din 1812, copiat după altul din limba slavă, se poate citi: «Este impus de ri= goare pentru Mănăstirea Tazlău a se face panahizi la 26 iulie, 16 august şi 9 septembrie din fiecare an, făcîndu=se slujbă în sobor în aceste zile pentru Petru Vodă Rareş, cînd trebuie să se împartă pîine, carne şi vin la oamenii săraci».

---

9) Gr. Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Ed. de Stat pentru literatură şi artă, pag. 132-133.

10) *Documente privind istoria Romîniei, veac. XVI.* A. Moldova, vol. *I*, 1501-1550, pag. 141.

Dealtfel clopotniţa de la Tazlău a fost prevăzută cu un paraclis ceea ce se poate constata şi astăzi. Aceasta poartă amprentele secolului XVI numai pînă la acoperiş, restul construcţiei fiind din anul 1902, în urma incendiului din 1879. Acoperişul are astăzi cea mai pronunţată bulbucare sub influenţa artei ruseşti, cum remarcă Dl. profesor P. Constantinescu-Iaşi [11]).

*Interiorul bisericii.* Deasupra pronaosului se înalţă o calotă sferică, iar în locul zidului despărţitor altădată între pronaos şi naos se află astăzi un arc sprijinit pe două picioare.

Bolţile naosului sînt moldoveneşti, specific epocei ctitorului. Turla bisericii din Tazlău se reazimă pe patru pendantivi şi este construită pe un cerc mai îngust.

În pronaos pardoseala este o placă de beton iar în naos este de plăci de piatră în formă exagonală în axa Pantocratorului plăcile fiind aşezate deosebit; în centru este aşezată o piatră de 0,80 m. în jurul căreia se grupează alte patru pietre dreptunghiulare.

Din punct de vedere arhitectonic biserica mănăstirii Tazlău este una din cele mai elegante biserici din vremea lui Ştefan. Cu toate că este o biserică mănăstirească, ea prezintă particularitatea supralărgirii pronaosului, care se găseşte la bisericile orăşeneşti. Ca formă, biserica din Tazlău este mai evoluată decît multe din bisericile orăşeneşti ale lui Ştefan şi poate fi pusă alături, din acest punct de vedere, de Popăuţi sau Hîrlău, fiind dealtfel mai lungă şi mai înaltă, fără însă a se apropia de dimensiunile bisericii Înălţarea Domnului din Mănăstirea Neamţ.

*Pictura bisericii.* Alte ctitorii ale lui Ştefan se bucură de acea avere de nepreţuit: pictura din epoca sa; între acestea sînt bisericile din Milişeuţi, Sf. Ilie, Voroneţ, Sf. Gheorghe Hîrlău, Sf. Neculai Dorohoi, Clopotniţa de la Mănăstirea Bistriţa şi Bălineşti. La Tazlău nu s-a păstrat pictura veche.

Fără îndoială că această biserică, la care s-a muncit aproape doi ani, a fost pictată în anul 1497. Gheorghe Balş făcînd un sondaj a găsit sub tencuială o zugrăveală imitînd un parament de cărămizi cum este la Bălineşti în pronaos şi Sf. Ilie. Sondajul făcut de Balş a fost în naos, deasupra stranei arhiereşti.

Pictura de pe catapeteasmă este din anul 1852 precum şi cea de pe icoanele mari din pronaos şi pridvor iar pictura de pe pereţi este din 1859. Inscripţia ce este deasupra uşii pronaosului spune: «La anul 1859 s-a refăcut tencuiala şi pictura acestei mănăstiri».

Între alte picturi din acel an este şi tabloul votiv de pe peretele dinspre apus al pronaosului, reprezentînd pe ctitor cu Maria, fiica lui Radu şi cei doi fii: Alexandru şi Bogdan. Acest tablou votiv îl prezintă pe Ştefan cu barbă.

*Inscripţii, morminte, grafite, obiecte şi pomelnice vechi.* În mănăstirea Tazlău, în afară de pisanie care se păstrează neatinsă şi inscripţia de pe uşă, pe care le-am reprodus mai sus sînt şi alte inscripţii.

În pridvor sînt mai multe morminte peste care, la timpul lor, s-au aşezat lespezi de piatră. Aceste pietre sînt ornamentate floral,

---

11) Petre Constantinescu-Iaşi, *Influenţe ale vechii arhitecturi ruseşti asupra arhitecturii romîneşti*, Bucureşti 1951, pag. 149.

şi au următoarele inscripţii funerare: cea dintîi «Această piatră o făcu şi o înfrumuseţă Pan Vasile... părintelui său Alexe, care a răposat în zilele domnitorului nostru Io Constantin Movilă Voevod, în anul 7118 luna... S=a scris piatra aceasta sub egumenul Gavril», iar a doua: «Această piatră o făcu şi împodobi... în anul 7119... egumenul ieromonah Gheorghe».

Tot în pridvor mai sînt alte trei morminte: două cu pietre drepte iar pe al treilea este o piatră pe care se poate vedea săpată o cruce bizantină cu trei braţe şi cu inscripţie indescifrabilă.

Pe o piatră de marmoră de la intrarea în pridvor dezgolită la reparaţia din 1953 şi=au scris numele diecii mănăstirii din secolul XVIII. Se poate deslusi: Atanasie diac, Antim diac, = 7220, Ştefan diac – 7220 luna februarie 10, Simion diac – 7252.

Astăzi la biserica Tazlău se găsesc următoarele obiecte vechi:

1. Una cruce de argint în filigran, cu un vultur în vîrf.
2. Un disc cu o inscripţic: şi cu data: 1828.
3. Una evanghelie grecească, ediţia Veneţia 1848 şi una romînească ediţia 1858 Neamţ legate la un loc. Tocul evangheliei este de argint de China.
4. Una tiplotă cu inscripţie slavă – fără dată.
5. Un disc cu inscripţie slavonă.
6. Un potir cu inscripţie slavonă.
7. Din anul 1857 decembrie 20 sînt: un baldachin pe Sfînta Masă, un potir, un disc, una steluţă şi o candelă de argint, iar din 1862 una cruce de argint.

Pe lîngă pomelnicul ctitorilor se păstrează la biserica Tazlău alte pomelnice dintre care cel mai vechi este acela al monahului Samoil care a făcut fîntîna de la poarta mănăstirii, la 1780. Amintim aici că mănăstirea a avut apeduct. Conducta a fost la o adîncime de 1,20 m. format din olane arse, de dimensiunea 15 cm. în diam. Alte pomelnice datează din 1862, 1863, 1870 şi mai noi.

*Pr. GH. VÎRTOLAŞ*

# PĂSTORII SUFLETEŞTI DIN SATUL ZAHAREŞTI-SUCEAVA DE LA 1778 PÎNĂ LA 1798

Zahareştii, situaţi în valea Şomuzului, la 8 km. depărtare de oraşul Suceava, în spre apus, sînt un sat vechiu, urzit, probabil, înainte de întemeierea Moldovei. Cea dintîi menţiune documentară e din anul 1429, cînd, printr=un ispisoc domnesc, Alexandru cel Bun le întăreşte fraţilor Lazăr, Stanciul şi Costea, fiii lui Oană vornicul, care=şi avuse curtea la Tolva, stăpînirea peste numeroasele lor sate, între care erau şi Zahareştii pe Şomuz. In epoca feudală localitatea aceasta a fost un sat boieresc, cu locuitori moldoveni iobagi, care au trăit sub jugul apăsător al obligaţiilor urbariale şi al abuzurilor şi exploatării. In curs de mai bine de o jumătate de mileniu s=au perindat o mulţime de stăpîni, din diferite familii, între care şi cunoscutul cronicar Tudosie Dubău. Dintre toţi însă numai cei din familia Hîra vor rămînea, cît timp va exista satul, în amintirea zahareştenilor prin crearea unei opere durabile: construirea solidei biserici sătești, pe la anul 1540.

Inainte de 1775 locuitorii satului au fost romîni moldoveni. Ridicarea unei biserici de piatră înainte de jumătatea sec. XVI e o dovadă, că la acea dată satul avea un număr destul de mare de locuitori. Date precise însă asupra populaţiei avem numai de la începutul stăpînirii austriace încoace. Ocuparea Bucovinei de către austrieci provoacă o puternică mişcare a populaţiei, mai ales în satele de lîngă noua frontieră. Populaţia băştinaşă moldovenească părăseşte în masă satele de lîngă frontieră şi chiar de mai departe, din adîncul provinciei şi «trece cordonul», adică emigrează în Moldova. Ceea ce i=a determinat pe vechii băştinaşi să=şi părăsească satele îndată după ocuparea Bucovinei de către cătanele austriace pare să fi fost, pe lîngă necunoscutul ce=l aducea noua stăpînire şi teama de o înrăutăţire a situaţiei lor de ţărani trăitori sub regimul boierescului, situaţie pe care şi=o închipuiau în viitor asemănătoare celei foarte grele a ţăranilor din Transilvania şi din Galiţia. Fugarii galiţieni, care începuseră să se aşeze în unele locuri în părţile bucovinene şi chiar mai adînc în Moldova acum înainte de 1775, le vor fi povestit ţăranilor moldoveni condiţiile grele de trai ale iobagilor galiţieni.

Din Zahareşti trec în Moldova chiar în 1775 aproape toţi locuitorii. In «Tabella» localităţilor bucovinene din 1775, pe care generalul Splény o anexează la o a sa «Descrierea Bucovinei», întîlnim în

Zahareşti numai patru ţărani=Bauern[1]). Părăsirea aceasta a satului de către vechii locuitori e păstrată şi astăzi în amintirea zahareş=tenilor, care povestesc că atunci, cînd au venit în sat bejenarii tran=silvăneni, – «Ungurenii gin Argeli» –, biserica era pustie, iar muntenii de la Cîmpulung care lucrau pe moşia zahareştenilor pămînturi pen=tru hrana lor, îşi deşfăcau în ea porumbul. Golul produs în satele bucovinene prin exodul unei părţi a populaţiei a început să fie um=plut de bejenari transilvăneni. Aceste imigrări de bejenari transilvă=neni iau caracterul unor adevărate colonizări[2]). Cauzele, care au determinat aceste emigrări de iobagi transilvăneni, înainte şi după 1775, trebuie să le căutăm în condiţiile extrem de grele ale regimului iobagial, sub apăsarea căruia trăiau sătenii în Transilvania. In afară de cauzele de natură economică şi socială pe bejenarii transilvăneni i=a mai îndemnat, uneori, să emigreze şi *„unaţia“* adică încercă=rile stăruitoare ale bisericii catolice şi ale administraţiei austriace de a=i converti pe romînii transilvăneni cu forţa la catolicism. Autori=tăţile administrative austriace ale Bucovinei aveau tot interesul să îngăduie, ba chiar să sprijinească aceste imigrări în scopul sporirii populaţiei noii provincii.

In Zahareşti se aşează un număr mare de bejenari transilvăneni. În 1780 satul are 53 de familii. La 1783 numărul locuitorilor se ri=dică la 93 familii. O tabelă de bir din 1836 ne arată existenţa în sat a 75 case. In unele case vor fi locuit cîte două familii. In timpul de la 1775 pînă la 1835 e o continuă mişcare în populaţia satului. Colonişti noi vin şi se aşează în sat; alţi săteni, aşezaţi de mai de mult în Zahareşti, pleacă în alte părţi. Mişcarea aceasta încetează abia în anul 1835, cînd, prin decret imperial, pămînturile pe care să=tenii le deţineau la acea dată pentru hrana lor, au trecut în proprie=tatea lor individuală.

Trăind în mijlocul sătenilor, preoţii au fost sfătuitorii de zi de zi ai acestora. Astfel cunoaşterea acestor luminători din trecut ai popo=rului, scoaterea la lumină, de sub lespedea grea a uitării, a numelor lor din publicaţiile documentare şi din diferite materiale arhivistice e o datorie de recunoştinţă a noastră a celor de astăzi.

Dinainte de 1775 nu cunoaştem nici un nume de preot din Za=hareşti. Ei apar, cu numele lor, abia după 1775 în diferite tabele şi în acte consistoriale. După tabelele şi actele acestea şi după condi=cile mitricale ale parohiei, care au fost introduse în 1801, am putut alcătui un tabel aproape complet de păstorii sufleteşti din Zahareşti, de la 1778 pînă astăzi. Iată acest tabel:

1778: Ilie Pop, preot, originar din Bîrgău.
„ Ioan Popa, preot, originar din Zagra.
„ Ioan Dascăl, diacon, originar din Ticuş – toţi trei beje=nari transilvăneni.
1786: Duumitru Bolcescu.

---

1) J. Polek, *Ortschaftsverzeichnis der Bukovina aus dem Jahre 1775*, în Jahrbuchs des Bukowiner-Landesmuseums, I, pg. 37, C., 1893.

2) Despre emigrările romînilor transilvăneni şi cauzele care au determinat aceste emigrări, vezi I. Nistor, *Emigrările de peste munţi*, în An. Acad. Rom., s. ist., s. II, t. XXXVII, pg. 815-865, şi, acelaşi, *Bejenari ardeleni în Bucovina*, în Codrul Cosminului, II, III, pg. 445-533.

1788, 1789: Simeon Vasilievici, fost în 1786 preot în Sf. Ilie şi Zamca.

In 1788 enoriaşii nu prea mergeau la biserică, nu=l ascultau pe preot şi nu=i dădeau acestuia cele ce i se cuveneau, aşa că preotul nu mai putea trăi între acei oameni «îndărătnici». Drept pedeapsă pentru zahareşteni se proiecta mutarea reşedinţei preotului la Liteni. Mort la 12 martie 1789.

1789: Ioan Schipor, preot în Suceava, rînduit să facă slujbă la biserica din Zahareşti în timpul postului mare.

1791: Ioan Casparovici. In mai, e mutat la Calafindeşti.

1791=1792: Ilie Daniil, fost mai înainte preot în Igeşti.

In legătură cu aşezarea acestui prect în parohia Zahareşti, pro=topopul Sucevei, Apostolache, trimite consistoriului în 1791, iulie 2, următorul raport: «Prea Cinstit Conzistorium. Fac arătare pentru preotul Ilie Daniilovici de la Igeşti. Am mers împreună cu dînsul la numita parohie Zahareştii şi Liteanii. Fiind şi stăpînii moşiei acolo de faţă, s=au făcut învoială între dînşii, după cum arată acestea doao arătări ale lor. Şi=au luoat şi preotul zapis la mînă şi preotul au dat lor. Şi dela amîndoao satele i=au dat stăpînii moşiei ó fălci de pămînt dela amîndoao satele, cîte 3 de cosit, cîte 3 de arat. Şi cu acestea preotul s=au mulţămit. Şi face numitul preot rugăminte, ca să=i vie răspuns acolo la Igeşti, ca să se mute la Zahareşti. Şi rămîn prea smerită şi plecată slugă». La raportul acesta consisteriul îi tri=mite protopopului, la 3 august/23 iulie 1791, următoarele lămuriri şi instrucţiuni: «Către cucernicia sa, Apostolachi Ioan[3]), protopop Su=cevii. Fiindcă, precum tuturor iaste ştiut şi cunoscut, că din porunca înaltelor locuri s=au hotărît odată într=un feliu pentru pămîntul hra=nii şi veniturilor preoţilor de pe epitrafie, dintru care taxa cea tipă=rită s=au dat afară preste tot locul, pentru aceia altă aşezare sau învoială nici între stăpînitori pentru pămînt, nici între lăcuitori pentru venituri cu preoţii nu încap nici iaste slobod, fără numai după taxa dela înaltele locuri din vreme în vreme să vie rînduială şi porunca aceasta la împlinirea ei.

Drept aceasta învoielile preotului Ilie Daniil cu dumnealor stă=pînitorii şi oamenii de la Zahareşti şi Liteni trimitem la cucernicia ta înapoi şi împreună cu tărie îţi poruncim, îndată să le dai la dumnealor stăpînitorii şi la lăcuitorii şi în faţa tuturor, la starea lo=cului, să le spui, cumcă din lucrul acesta nu începe nici nu iaste slobod să se facă nici o învoială, căci aceia ar fi împotrivire rîndu=ielii cei dela înaltele loçuri aşezate şi de sminteala şi paguba altor preoţi, şi ei să ştie bine, că, pînă nu vor hotărî sesie preoţească în=triagă şi pînă nu vor făgădui, că vor da preotului veniturile după taxă şi cele 2 zile de lucru îi vor împlini, nu să va aşaza preot în satele lor» (Arh. Mitr. Buc., 7/2, 305/791).

La 3 aprilie 1892 Oficiul Cercual trimite consistoriului o notă, în care arată că preotul Ilie Daniil din Zahareşti a dispărut de cî=teva luni din sat şi că nu se ştie unde se află. Întreabă, dacă nu s=a dat de urma lui. Consistoriul răspunde, că preotul din Zahareşti

---

3) În alte adrese ale Consistoriului numele protopopului apare în for=ma: Apostolache Ioanovici.

Ilie Daniil, dispărut de cîteva luni, se află într=adevăr în Bucovina și ar rătăci dintr=un loc într=altul, mai ales în regiunea muntoasă a Cîmpulungului fără însă ca Consistoriul să fi primit o înștiințare în scris. Avînd în vedere dispariția și purtarea rea a numitului preot, nedemn de slujba preoțească, consistoriul îl destituie din preoție.

Pînă în aprilie 1798: Constantin Boroșan, fost în 1786 preot în Ciudei. În 1798 e mutat în Soloneț.

*NICOLAE GRĂMADĂ*

# SCHITURI ŞI BISERICI DE LEMN DIN RAIONUL HÎRLĂU

«Cele dintîi biserici ale romînilor din Tara Romînească, din Moldova şi din părţile de peste munţi au fost clădite din lemn. In biserici de acestea din lemn s=a făcut toată slujba dumnezeiască în satele şi în cele cîteva foarte puţine tîrguri ale noastre, pînă în veacul al 14=lea» [1]).

Dar dacă, în primul rînd, în tîrguri a început zidirea biserici=lor din piatră şi cel dintîi locaş de zid fu biserica cu hramul Maicii Domnului, din Cîmpulung, zidită de Teutoni [2]), satele au trăit cu biserici de lemn pînă prin veacul al XVII=lea [3]), iar după cum mărtu=risesc datele culese de pe teren, în unele sate, bisericile au continuat a se construi din lemn chiar în veacul al XIX=lea [4]).

Schiturile şi bisericile de lemn sînt documente ale vieţii noastre creştine ortodoxe şi ale istoriei noastre populare.

In înfloriturile săpate în lemn de stejar, în chenarele simple care însoţesc mai pretutindeni ferestrele şi uşile schiturilor şi bisericilor de lemn, cum s=a afirmat atît de adevărat, stă capacitatea artis=tică a poporului nostru [5]).

In schiturile şi bisericile de lemn, alături de cele de piatră, «se păstrează prin slovele săpate în aur şi în argint», prin lespezile scrise ce acopăr morminte, amintirea trecutului nostru [6]).

Originea schiturilor de lemn este, în general, aceeaşi.

In apropierea satului Chiţoveni, în cotuna Prisacani aşezată spre nord şi la o distanţă de circa 20 km. de Hîrlău, exista o bise=rică de lemn din 1657. A fost reparată în anii: 1861, 1881 şi 1945. In momentul de faţă este în stare bună şi declarată monument istoric.

Satul Prisacani a fost reîntemeiat, se pare, la 1826 de Dimi=trie Mavrocordat [7]). Forma bisericii e corabie. Pictura icoanelor neobizantină. Arhitectura simplă. Clopotniţa e în afara trupului

---

1) Iorga N., *Istoria Bis. Romîneşti*, vol. I, Vălenii de Munte, 1908, p. 23
2) Idem, pag. 25.
3) Ibidem.
4) Aşa s-a construit, bunăoară, biserica filială cu hramul Sf. Neculai din cătunul Munteni-Belceşti, pe la anul 1899, cf. Anuarul adm. Casei Bise-ricii, Buc. Tip. Cărţi. Bis. 1919, pag. 341.
5) N. Iorga, *Albumul Romîniei în chipuri şi vedert*, editat de Tzigara Samurcaş, Cult. Naţională 1926, în prefaţă; Nistor I., *Istoria Bis. din Buco-vina*, ed. Casei Şcoalelor, Buc. 1906, pag. X,
6) Iorga N., *Inscripţii din Bisericile Romîniei*, edit. Minerva, Buc. 1905, prefaţă pag. VI.
7) *Marele dicţionar geografic*, vol. II, pag. 303.

bisericii, lipită doar. E tot din lemn. Preoţi cunoscuţi în 1832, Panaite sin preot şi Gavril sin Grigore Grosu [8]) iar mai apoi preoţii Dimitrie Chiţoveanu şi Mihalcea.

In satul Feredeni [9]), în cotuna Unsa, situată pe dealul Tencuşa, exista schitul Unsa, care a şi dat numele cătunului. Hramul schitului e «Schimbarea la faţă». La început acest schit a fost de călugări şi a fiinţat mai sus de locul unde există astăzi. Infiinţarea schitului pare a fi din vremuri străvechi [10]). Pe un clopot de la acest schit se putea citi anul 1491. Pe un alt clopot 1765. Pe o sf. Evanghelie tipărită la 1750 iscăleşte monahul Serafim Unsa [11]). Desigur îşi avea metania aici. După transformarea acestui schit de călugări în schit de călugăriţe s=a strămutat acest schit mai în vale, unde este şi astăzi. In 1906 chiliile maicilor se observau bine [12]).

Pe spatele unei icoane de argint de la iconostas se putea citi «Cu ajutorul lui Dumnezeu – această sf. icoană am făcut=o stariţa Zinovia la anul 1825 noiembrie în 2». Pe o altă icoană a Maicii Domnului în doliu aflată în altar se citeşte, inscripţia «1807 decembrie 25». Altă icoană a Născătoarei de Dumnezeu datează din 1798.

Schitul a fost înzestrat cu 80 fălci teren. După secularizare maicile s=au împrăştiat şi schitul s=a transformat în biserică parohială.

In 1930 s=a dărîmat din temelie, s=au lungit pereţii laterali şi s=a construit din bîrne bătute cu lut, în forma pe care o are astăzi. Aparţine de parohia Rădeni II. Preoţi slujitori cunoscuţi la această Biserică în 1832, iconom Vasile sin Nistor, sachelar Ştefan, preotul Gavriil sin Teodor Manolescu, diaconul Constantin [13]) şi mai apoi preoţii Simion, Ioan Tomaziu, Postelnicu, Berenghi, Const. Gheorghiu şi Emanuil Dragan.

In partea de est a comunei Sipote, între dealurile Catargiului, Cioara şi Zmeul, şi între pîraile Miletin şi Jijioara, este situat satul Fîntînele. Spre nord de acest sat este cotuna Cioara [14]). Satul s=a format prin împroprietărirea din 1879 [15]). In cotuna Cioara exista o biserică din bîrne bătută cu lut, din 1900. Hramul e «Sf. Voevozi». Nu are valoare arhitecturală şi picturală.

Pe valea pîrîului Hodura, de vechiul trup al moşiei Giuleşti – în apropierea liniei ferate Hîrlău=Iaşi, este situat satul Hodora. Odinioară se numea Ezerenii sau Giuleştii [16]). Originea lui e străveche [17]). Proprietarul moşiei din 1837 Neculai Roznovanu a pus să

---

8) Cf. Acta 1011/1832 din Arhiva Iaşi.

9) Sau Feredeni cunoscut într-un document din 1480, cf. catalogul docum. Moldoveneşti, din arhiva istorică centrală, Buc. 1957, pag. 52.

10) Documente privind acest schit au existat în Arhivele Statului Iaşi, dar din 1949 s-au pierdut.

11) Cf. *Inscripţii din Biserica din Feredeni*, art. in pregătire.

12) Cf. *Cultul Ortodox*, jud. Botoşani, Tip. Seidman Botoşani, 1906, pag. 129.

13) Cf. Acta 1011/1832 din Arhiva Iaşi.

14) Cotuna Cioara este o numire nouă. Aşezările satelor din această regiune este sfrăveche, cf. M. Costăchescu, op. cit. vol. II, pag. 171.

15) Cf. *Marele dicţionar geografic*, vol. III, pag. 375.

16) Cf. M. Costăchescu, op. cit. vol. II, pag. 520-522.

17) Este amintit într-un document din 1437 iunie 30, cf. *Docum. privind istoria Romîn. veacul XIV-XV*. A. Moldova, Edit. Acad. R. P. R. 1955, pg. 144.

se construiască o biserică din lemn[18]). In 1904=1905 biserica de lemn a fost dărîmată şi s=a zidit actuala biserică din piatră. La o bise=rică tot de lemn ce va fi fost înainte de 1837, sub păstorirea mi=tropolitului Iacov Stamate este amintit preotul Dumitru Dascăl, căruia i se eliberează cartea de preoţie la 11 august 1794[19]), în anul 1832 sînt pomeniţi preoţii Andrei şi Ilie[20]). In 1862, Trofin Maria, născută Rosseti Răznovanu, proprietara moşiei cere «un al doilea preot, pe Ion Dăscălescu, diacon din Rădeni, absolvent al semina=rului. I se eliberează actul de preoţie Nr. 286[21]).

In imediata apropiere a Cotnariului, spre apus între dealurile Cotnarului şi Chetrosul este aşezat satul Horodiştea, odinioară Pîr=joalţa[22]). Documentele îl ţin una cu Cotnarul. In acest sat exista o biserică foarte veche de lemn cu hramul Sf. Neculai. Pe pragul de sus al acestei biserici în 1896 se putea citi: «Să şti di cîndu a zidită biserica satu 7210»[23]). Era metoh de călugări aparţinînd de mănăs=tirea Coşula=Botoşani[24]). Mănăstirea Coşula avea aici 18 ha. vie. Acest metoh nu mai există. Pe locul lui – sau în apropierea lui – s=a zidit o biserică de piatră, – care s=a reparat radical din 1957.

Din odoarele fostului metoh se mai păstrează cîteva icoane, între care icoana Maicii Domnului, cu o pictură remarcabilă. La 1801 se pomeneşte preotul Ioan de la Cotnari, de care depindea metohul, ca să cerceteze pe tinerii Dănilă, feciorul lui Toader, Gru=meza şi pe Axinia fata lui Gheorghe Dolhascu[25]). In 1832 este amintit preotul Vasile tot de la Cotnari[26]). In 1866 locuitorii din Horodiştea cer preot pe învăţătorul Dimitrie Petrescu, în locul preo=tului Ioan Bulău din Cotnari[27]).

Pe dealul Nelipeşti, în stînga Miletinului, s=a format satul Prăjeni. Sînt temeiuri că acest sat e fondat de fostul mitropolit al Moldovei Veniamin Costache, a cărui proprietate era moşia Pră=jeni[28]). Dealtfel documentele mai atestă că fostul mitropolit Venia=min se refugia adesea în acest ţinut[92]) şi nu poate să fie fără le=gătură faptul că portretul său, format mare, se află la o biserică din apropiere – în Feredeni.

Biserica din Prăjeni a fost construită din lemn şi are hramul «Adormirea Maicii Domnului». In 1905 exista şi era «în rea stare»[30]). In 1938 – s=a distrus în întregime şi s=a zidit o altă biserică de piatră. Se păstrează cîteva icoane de la catapeteasma veche de o reală valore artistică.

---

18) Cf. *Marele dicţionar geografic*, vol. III, pag. 723.
19) Cf. Ciurea I. Al.: *Iacov Stamate*, Iaşi, 1946. pag. 170.
20) Cf. Acta 1011/1832, Arhiva Iaşi.
21) Cf. Acta Hirotonii 1862, din Arhiva Iaşi.
22) Cf. Catalogul Doc. Mold. op. cit. pag. 292.
23) Cf. *Marele dicţionar geografic*, vol. III, pag. 737.
24) În arhiva Iaşi, existau documente privitoare la M-rea Coşula. Din 1941-1944 nu mai există.
25) Cf. Ciurea I. Al. op. cit., pag. 177.
26) Cf. Acta 1011/1832, Arhiva Iaşi.
27) Cf. Acta Hirotonii 1866, Arhiva Iaşi.
28) Cf. *Marele dicţionar geografic*, vol. V, pag. 84.
29) Cf. Erbiceanu C., *Istoria Mitropoliei Moldovei şi Sucevei şi a Cate-dralei Mitropolitane din Iaşi*, Buc. Tip. Cărţile Bis. 1888, pag. 352.
30) Cf. *Cultul Ortodox*, op. cit., pag. 129.

Catagrafia din 1832 numeşte preot la această biserică pe Zaharia Sandrea [31]).

In Rădeni pe coasta de est a Holmului şi pe pîrîul Vlădenilor, în Cotuna Vlădeni [32]), s=a construit o biserică de lemn cu hramul sf. Gheorghe, se pare, la anul 1780 [33]). S=a refăcut în anul 1868 şi 1895. Catapeteasma acestei biserici pare a fi deosebit de preţioasă. De sub stratul de pictură apare o altă pictură cu mult mai bogată.

Din faptul că această catapeteasmă n=a încăput în spaţiul destinat, 2 apostoli sînt situaţi pe pereţii laterali, se poate deduce că a fost adusă de la o altă biserică. S=ar putea să fie luată de la schitul Zagavia [34]). Slujitori la această biserică – filială – sînt cunoscuţi preoţii: Ioan, Panaite, D. Simion, C. Talpă, V. Davidescu, I. Tibuleac.

Pe valea Zberenilor, avînd la sud pîrîul Cîrjoaia, iar la nord pîrîul Valea Racului, este situat satul Zbereni. Biserica din acest sat e de lemn. Hramul sf. Neculai. Anul construirii e probabil 1772 [35]). Se pare că a fost metoh al mănăstirii din Zagavia cu care îşi împleteşte existenţa, căci la 1820 acest metoh este condus de stareţul de la Zagavia, arhimandritul Iustin, iar pomelnicul acestui metoh este acelaşi ca şi al schitului lui Zagavie [36]). In 1832 e amintit preotul Teodor, slujitor la biserica din Zbereni [37]). După 1820 biserica de lemn s=a distrus şi s=a zidit alta de piatră.

In apropierea Hîrlăului, peste Bahlui, spre sud, înainte de anul 1624 exista schitul lui Zagavei, un ieromonah.

Domnitorii Ştefan Vodă Petru, Antonie Ruset, Constantin Cantemir, au înzestrat acest schit cu 20 pămînturi, 12 fălci fîneaţă, cu un vad de moară şi 4 livezi, cu care în 1785 face schimb cu epitropia Sf. Spiridon [38]).

La 1704 era egumen Evloghie ot Zagavei de la Hîrlău. Peste 3 ani se află egumen «Iacobu», în 1757 «Visarion», în 1763 e tot Visarion. După 1780 a vieţuit aici Amfilochie, episcopul cu metania de la Mănăstirea Secu, care a tradus aici cîteva manuale didactice preţuite pe atunci [39]).

In 1786 e egumen Damiian. Preoţi găsim pe iereul Amvrosie şi Grigorie. La 1820 e egumen arhimandritul Iustin. Se menţionează acum conducerea unică a celor două «mănăstiri» Zagavia şi Zberenii. Lui Iustin îi urmează Neofit ieromonahul în 1822. In 1830 din

---

31) Cf. Acta 1011/1832, Arhiva Iaşi.

32) Denumirea Vlădeni exista la 1430, iulie 7, cf. M. Costăchescu, op. cit., vol. I, pag. 100.

33) De un răzeş grec Tuduriu, cf. *Marele dicţ. geografic*, vol. V, pag. 769.

34) În cazul acesta nu ar fi vorba de Vlădeni Iaşi, cum opinează C. Bobulescu, op. cit., pag. 45.

35) Cf. C. Bobulescu, op. cit., pag. 41.

36) Pomelnicul fericiţilor ctitori ai sfintelor monastiri Zagaviul şi Zberenii, la C. Bobulescu, op. cit., pag. 39.

37) Cf. Acta 1011/1832, Arhiva Iaşi.

38) Cf. C, Bobulescu, op. cit., pag. 40.

39) Cf. Ciurea I. Al., op. cit., pag. 134-139. Asupra valorii actuale a manualelor didactice ale lui Amfilohie vezi art. *Despre primele manuale şcolare cu conţinut ştiinţific din ţara noastră*, de I. Popescu Teiuşan, III, Revista de Pedagogie Nr. 4 (oct.-dec.) 1952, pag. 76-84.

pricini necunoscute vechea clădire a schitului a fost dărîmată şi pe un loc situat mai sus, s=a zidit biserica de zid, care este şi astăzi în parohia Zagavia. Preoţi din acest timp se mai cunosc: Ştefan sin Vasile în 1832 [40]).

Din odoarele vechiului schit se mai păstrează cîteva cărţi de slujbă cu însemnări slavone, pe care le=a descris preotul C. Bobu=lescu, într=un studiu al său. Catapeteasma vechiului schit se pare a fi fost transferată la biserica din Vlădeni, cum s=a arătat.

Din dealul Catelinii, care domină toată regiunea Cotnariului, se formează cîteva culmi: Piciorul Catelinii, numit şi Dealul Hulu=başului, ale cărui poale se lasă spre est de Zlodica, iar spre nord pînă în pîrîul Buhalniţa: altă culme, Paraclisul – numită de la un paraclis zidit de călugărul Grigore Radu la 1836 şi dotat cu 40 po=goane de vie, – odinioară numit Dealul Porcului, cu două ramuri, una care coboară spre nord vest spre Dealul Hulubaşului şi este cunos=cută sub numele de Dealul Zlodicăi, – sau Dealul Răufăcătoru=lui [41]). In spre răsărit pe Dealul Chişcovului aproape de legătura ce o face cu Dealul Zlodica se înalţă movilele numite de popor «Tih=lele lui Baltă» sub care s=a zidit vechea biserică romano=catolică.

Intre aceste culmi se află situat satul Zlodica [42]).

Făcînd parte din regiunea podgoriilor Cotnari documentele îl amintesc foarte des. In 1604 deţine vii în Zlodica Nestor Ureche ; [43]) în 1605 Ieremia Movilă întăreşte mănăstirii Dragomirna «două fălci de vie în dealul Zlodica» [44]). Un document din 1663 – april 4, – dat de voievodul Eustratie Dabija întăreşte stăpînirea peste 2 fălci de vie la «Zlodinca» «mănăstirii lui Aron Vodă din ţarina laşi=lor» [45]). Tot aici îşi avea viile şi mitropolitul Sava [46]). Un alt docu=ment din 1709 este scris de «Vasile diacul de la mănăstirea Zlo=dica» [47]). Din 1760 Zlodica aparţine epitropiei spitalului Sf. Spiridon din Iaşi [48]).

Biserica din Zlodica e construită din lemn – scînduri de stejar, în număr total de 133 bucăţi. Spre nord e susţinută de două con=traforturi de piatră. Clopotniţa din scîndură de brad e adaosă la o dată mai recentă. Uşile şi ferestrele sînt împodobite cu un brîu de rozete sculptate (0.30 m.) în lăţime.

Interiorul e despărţit printr=un perete de scîndură, înalt cît un stat de om, cu uşi cu aceleaşi chenare ca şi la ferestre şi uşile de la intrare.

Pictura e datorată unui pictor rus. Textele care însoţesc dife=rite icoane sînt în limba slavă. Culorile picturilor sînt vii şi foarte bine păstrate.

Originea acestui schit este veche.

---

40) Cf. Acta 1011/1832, Arhiva Iaşi.

41) Cf. *Docum. privind Istoria Romîn. veacul XVII-lea.* A. Moldova. Edit. Acad. R. P. R., 1952, pag. 258.

42) Cf. *Marele dicţionar geografic*, vol. III, pag. 375.

43) Catalogul docum. moldoveneşti, op. cit., pag. 280.

44) Idem, pag. 292.

45) Ghibănescu G., *Surete şi Izvoade*, vol. IV, Dacia, Iaşi, 1908, p. 184.

46) Ibidem.

47) Cf. Ghibănescu G., *Surete şi Izvoade*, vol. VIII, Iaşi, 1914, p. 19-20.

48) Cf. *Aventarion Casei spit. Sf. Spiridon* în Istoricul spitalului orăşe-nesc, op. cit., pag. 45-48.

Dacă în documentul datat din anul 1617 Iulie 12 Iași, este vorba despre această biserică, ceea ce este probabil, atunci ctitorul e «Enache bătrînul». Documentul este dat de voievodul Radu și Teofan mitropolitul Moldovei, Efrem episcopul Rădăuțului și... Mitrofan, episcopul Hușilor. Biserica este închinată mănăstirii Sf. Sava [49]).

In anul 1709 am văzut că exista, deoarece diacul preciza că a scris zapisul «la svînta mînăstire în Zlodica» [50]).

*Pr. IUSTIN GAȘPAR*

---

49) Cf. Catal. docum. mold., op. cit., pag. 402.
50) Vezi nota 47 de mai sus.

# *RECENZII*

*W. Rudolf*, **Chronikbücher,** Tübingen 1955, p. 338.

Cunoscutul teolog Rudolf ne dă un comentar la cele două cărți ale Cronicilor. Comentarul îl face pe baza textului original ebraic tradus în limba germană de dînsul. În fruntea lucrării sale Rudolf așează o introducere (p. III-XXVI), în care se ocupă de 1. Locul în canon al Cronicilor, 2. Text, 3. Conținut și scop, 4. Timpul compunerii, 5. Izvoarele cărților, 6. Idei călăuzitoare și veracitate, 7. Propovăduirea cronicarului, 8. Literatură.

În partea a doua (1-338) ne dă comentarul. Iată, în rezumat, caracteristicile părții introductive.

Cărțile Cronicilor, numite și Paralipomena, formează o unitate din punct de vedere al cuprinsului. În textele evreești de dinaintea lui 1448 ele formau o singură carte. În textul ebraic cărțile stau între aghiografe, cîtă vreme în Septuaginta și Vulgata se înșiră între cărțile istorice, înainte de Esra și Neemia.

Textul ebraic este destul de alterat, mai ales în ce privește genealogiile și listele numelor proprii din cele dintîi 9 capitole (I Cron. 1, 9). Încă fer. Ieronim s-a plîns despre „inextricabiles morae et silvae nominum", care prin greșeli de scris s-au alterat atît de mult încît se putea crede că nu ai de a face cu numiri ebraice, ci mai degrabă cu unele aramaice sau păgîne. Erorile s-au produs din tedința copiștilor de a cruța spațiul și timpul. Spre scopul acesta ei scriau prescurtat. Pentru stabilirea erorilor au fost de mare însemnătate vechile traduceri (Septuaginta, Vulgata și Targumele). Unde nu s-a putut deduce nimic pe baza lor, a intrat în funcție liberul arbitru.

Astfel se străduiește Rudolf să ne dea un text relativ îmbunătățit.

În ce privește conținutul *Rudolf* împarte cărțile în 4 părți (împărțire în genere obișnuită și în manualele ortodoxe). Partea întîia cuprinde nouă capitole, epoca de la Adam la David, partea a doua istoria lui David (I Cron. 10-29), partea a treia istoria lui Solomon (II Cron. 1-9), partea a 4-a istoria regilor din Iuda (II Cron. 10-36), pînă la epoca captivității. Versurile din urmă II Cron. 36, 22 atrag atenția asupra faptului că Cronicile își continuă firul istoric în Esra și Neemia.

Timpul compunerii îl fixează la 430, a doua călătorie a lui Neemia la Ierusalim, an cu care încheie epoca cronicarului. În ce privește izvoarele Cronicilor, Rudolf înșiră: Pentateuhul, Cuvintele văzătorului Samuil și ale profetului Natan precum și pe ale văzătorului Gad (I Cron. 29, 29), profeția lui Ahia din Șilo și Descoperirea văzătorului Iddo (II Cron. 9, 29).

Prin acestea se înțeleg, probabil, cărțile lui Samuil și cele ale

Regilor. În afară de acestea se înşiră şi alte izvoare. Astfel II Cron. 16, 11 menţionează: Cartea regilor din Iuda şi Israil; Cartea regilor lui Israil şi Iuda (II Cron. 27, 71; 35, 27); Cartea regilor lui Israil (II Cron. 20, 34); Istoria regilor lui Israil (II Cron. 33, 18); Cuvintele profetului Şemaia şi ale văzătorului Iddo (II Cron. 12, 15; Cuvintele lui Iehu 20, 34); istoria lui Uzia, scrisă de Isaia (26, 22); Descoperirea profetului Isaia (32, 22), Pentateuhul, Ieremia, Psalmii, etc.

Scopul Cronicarului a fost de a dovedi că numai Iuda şi capitala sa Ierusalimul este sediul teocraţiei, pentru că aici e acasă dinastia davidică şi pentru că aici e locul de rugăciune către Iahve. Că aşa este, a fost libera voinţă a lui Iahve, care a legat planul de mîntuire de la început de casa lui Israil şi care, după dezmembrarea regatului nordic, a restrîns alegerea la casa lui Iuda şi din aceasta la casa lui David. El – Iahve – a fost cel care a ales Ierusalimul pentru a lăsa să sălăşluiască acolo numele său, el pe care nici cerul cerurilor nu-l poate cuprinde, a recunoscut Ierusalimul de centru cultic preferit.

Cronicarul mai voia să înveţe că necazul, suferinţa, catastrofele au fost pedepse pentru păcate, epoca de biruinţă şi de prosperare au fost plata pietăţii.

La baza orînduirilor stă, pentru cronicar, preamărirea lui Iahve prin intermediul cultului. De aceea preoţia ocupă un rol de frunte în cărţi.

Vrednicia de credinţă a cărţilor e garantată de izvoarele utilizate. Ce-i drept cronicarul face istorie ca unul care se află sub înrîurirea tradiţiei vechio-testamentare. Ca atare prin istorie el nu înţelege o sumă de isprăvi omeneşti, ci vede în ea, raportul lui Dumnezeu cu omul. După concepţia sa Iahve e cu totul deosebit de tot ce este pămîntesc şi omenesc. Aceasta nu înseamnă că el trăieşte izolat în sferele sale cereşti, căci în calitate de creator al lumii el e stăpînul ei, lui îi aparţine tot ce este în cer şi pe pămînt (I Cron. 29, 11); el este omniprezent (II Cron. 16, 9), atotştiutor (I 28, 9); fără de ştirea lui nimic nu se întîmplă din cele cîte se întîmplă. Ceea ce fac domnitorii păgîni e ştiut de Iahve. Nabuhodonosor, cuceritorul Ierusalimului şi dărîmătorul templului, e tot aşa o unealtă în mîna lui (II 36, 17) ca şi Cirus, care pregăteşte reabilitarea lui Iuda (II Cron. 36, 22). Schisma, captivitatea şi alte catastrofe nu sînt un semn de slăbiciune ci sînt pedepse îngăduite de el. Zeii păgîni sînt neputincioşi, căci el e mai mare decît toţi zeii (II, 24). Ei nu pot fi asemănaţi cu adevăratul Dumnezeu. Dacă atotputernicul creator al cerului şi al pămîntului a ales din vremi străvechi pe Israil ca unealtă a sa (I, 1, 1), această alegere nu se bazează pe vrednicia lui Israil ci pe libera alegere a lui Dumnezeu. Dacă Iahve este singurul domn al poporului său, atunci e clar că raportul cu el e hotărîtor. Vorba lui David către Solomon: „Dacă îl cauţi îl vei afla, dacă îl părăseşti te va lepăda“ (I Cron. 28, 9) e semnificativă – în această privinţă.

Dacă răsplata pentru fapte bune şi pedeapsa abaterilor e evidentă cum se explică faptul că tocmai cei care şed pe tronuri – regii – acţionează împotriva lui Iahve? La această nedumerire Rudolf răspunde: Dezastrul vine din pricina păcatului omenesc (nimeni nu-i lipsit de păcat. (II Cron. 6, 36). De unde vine păcatul nu-l

preocupă pe cronicar, el constată numai realitatea lui. În tot cazul el ştie că nu Dumnezeu ci satan este cauza răului (I 21, 1). Astfel citim: „Satan s-a sculat împotriva lui Israil şi a aţîţat pe David să facă...“ (I, 21, 1).

În ce priveşte cultul el are un scop: premărirea Domnului... În această îndatorire rolul de frunte îi revine preoţimii (I 16, 40).

La capitolul literatură autorul Rudolf înşiră tot ce s-a scris mai de seamă în legătură cu cele două cărţi ale Cronicilor. Dintre Sfinţii Părinţi aminteşte pe *Teodoret* (cu Questiones in Paralipomena), pe fer. *Hieronim* (Questiones hebraicae in Paralipomena). Dintre scriitorii noi înşiră pe autorii de comentarii, studiile de text la Cronici şi generalităţi. Nu-i reproducem, ci amintim doar că s-a scris mult în legătură cu aceste două cărţi. Aproape în fiecare an au apărut lucrări în problema Cronicilor. Acest fapt e cu atît mai semnificativ cu cît la noi pînă azi încă nimeni nu s-a încumetat să întreprindă un comentar la Cărţile Cronicilor. La Sibiu s-a iniţiat, acum vreo 18 ani, un comentar la Sf. Scriptură. Vechiul Testament e complet gata (deci şi Cronicile). Se va găsi oare vreun ctitor să le ducă la tipar?

Pînă atunci vom face obiect de lectură pe *Ricciotti* (1948), *Rehm* (1949), *Slotki* (1951), *Buchers* (1952), *Cazelles* (1954), *Galling* (1954) şi *Rudolf* (1955).

Ce-i drept comentarul lui *Rudolf*, pe care-l recomandăm, e uneori atît de pedant încît fără cunoaşterea limbii ebraice e imposibil a-l pătrunde. În tot cazul Cronicile lui Rudolf e una din principalele sale opere de exegeză. Autorul a reuşit să ne dea un comentar documentat. E şi rezultatul unor îndelungate lecturi şi investigaţii.

*Pr. Prof. NICOLAE NEAGA*

*Ştefan Balş-Corina Nicolescu*, **Mănăstirea Neamţ,** Editura Tehnică, Bucureşti 1958, pp. 133.

Această lucrare reprezintă începutul unei serii de monografii în care vor fi prezentate bisericile şi mănăstirile monumente istorice mai de seamă din ţara noastră. „Seria de publicaţii proiectată urmăreşte a face cunoscute vizitatorilor romîni şi străini cele mai de seamă dintre aceste monumente, sub toate aspectele lor, punînd în valoare întreaga moştenire artistică şi culturală a trecutului nostru“ (p. 5). Cuvîntul înainte (p. 5-6) arată planul după care se vor alcătui aceste monografii încît să ofere cititorilor o imagine de ansamblu asupa monumentelor respective.

În partea introductivă a lucrării (p. 7-9), autorii fac o descriere generală a unei aşezări mănăstireşti, arătînd totodată şi rolul cultural - spiritual, economic - social, politic şi chiar militar pe care l-au avut mănăstirile în decursul istoriei. Desigur, că rolul cultural - spiritual a fost cel precumpănitor. „La mănăstiri s-au format în veacurile XIV-XV cele dintîi şi cele mai de seamă centre artistice şi culturale ale vremii. În chiliile mănăstireşti s-au transcris pe pergament, într-o caligrafie îngrijită, cu litere şi frontispicii bogat împodobite, cele dintîi cărţi. În atelierele mănăstireşti se executau acele vechi broderii dintre care cîteva nepreţuite exemplare s-au păstrat pînă astăzi. Din atelierele de la Moldoviţa, Bistriţa, Putna sau Dobrăvăţ au rămas

cele mai reprezentative broderii moldoveneşti, care prin însuşirile artistice şi originalitatea lor şi-au cîştigat un loc deosebit în cadrul mai larg al broderiilor de artă bizantină. Aici s-au dezvoltat şcoli de zugravi şi de sculptori în lemn. Tot aici, în sfîrşit, s-au alcătuit în primul rînd analele şi cronicile, iar mai tîrziu tipăriturile, care au constituit cultura medievală în Moldova" (p. 9).

După aceste probleme care privesc mănăstirile în general, autorii trec la descrierea propriu zisă a Mănăstirii Neamţ, arătînd mai întîi cadrul geografic în care se găseşte (15 km. n. v. de Tîrgul Neamţ), indicînd monumentele adică clădirile mai însemnate ale mănăstirii (Cap. II, p. 10-15), după care urmează partea privitoare la trecutul Mănăstirii (Cap. III, p. 16-27).

În cap. IV (p. 28-104) autorii fac o descriere asupra monumentelor mănăstirii, dintre care cel mai însemnat este biserica Înălţarea Domnului, zidită de Ştefan cel Mare, singura care prezintă o înaltă valoare artistică (p. 28). „Zidită la începutul intensei activităţi constructive desfăşurată în acea epocă, (ea) este cel mai interesant şi mai reprezentativ monument al arhitecturii vremii, atît ca plan şi structură interioară cît şi ca mod de decorare a faţadelor" (p. 28). Faţă de bisericile anterioare, ea are două elemente noi, care vor intra apoi în arhitectura ulterioară a stilului moldovenesc: pridvorul aşezat în partea vestică a bisericii şi gropniţa, o nouă încăpere în interior, între naos şi pronaos, care ulterior a dispărut, prin surparea zidului despărţitor.

Înlăturarea tencuielii exterioare, în anul 1930, a redat faţadelor valoarea şi frumuseţea lor originară, care constă în decorarea ei cu straturi alternative de piatră aparentă şi cărămidă, contraforturi, rînduri de firide şi de ocniţe, discuri smălţuite şi colorate etc.

Pictura bisericii, executată mai tîrziu a suferit multe modificări, fapt pentru care astăzi ea prezintă un interes artistic limitat doar la fragmentele originare rămase în naos (p. 71). Pictura din pronaos şi pridvor, executată în timpul lui Petru Rareş, a fost complet retuşată culoare peste culoare. „Din acest motiv, dacă din punct de vedere artistic ea şi-a pierdut o mare parte din valoare din punct de vedere iconografic îşi păstrează încă întregul interes" (p. 72). În exterior s-au găsit urme de pictură numai în ocniţe.

În continuare sînt descrise, în mod sumar, de autori: biserica sf. Gheorghe, ea fiind zidită în 1866 în locul vechii biserici a lui Petru Muşat, mult interioară, sub aspectul construcţiei, bisericii Înălţării (73-76); turnul-clopotniţă de la intrarea în mănăstire, care pe porţiunea mai veche a bolţii gangului de intrare este pictat, probabil din vremea lui Ştefan cel Mare. Această pictură, deşi rezugrăvită ulterior ca şi pictura bisericii, „apare cu totul deosebită de aceasta din punct de vedere iconografic, constituind unicul exemplu de pictură religioasă care ilustrează o temă de literatură cu conţinut religios şi moral - Romanul Varlaam şi Ioasaf -, cu unele aluzii istorice legate de viaţa lui Ştefan cel Mare" (p. 81); pirgul din colţul de nord-est (p. 83-86); chiliile care în starea actuală datează din veacul al XIX (p. 86-90); aghiazmatarul (p. 91-94); schitul Sf. Ioan Bogoslov, actuala biserică a cimitirului zidită în 1835 (p. 95-98); schitul Vovi-

denia (p. 99-103, şi schitul Pocrov ridicat la 1714 (p. 104).

Din cap. V cititorul poate afla lucrările de reparaţie şi restaurare a mănăstirii, lucrări începute în 1954. Pînă în prezent s-au restaurat: aghiazmatarul, cerdacurile din interior, s-au amenajat săli pentru muzeu şi bibliotecă, în fostul arhondaric. Pentru viitor sînt prevăzute lucrările de refacere a întregului acoperiş al incintei, lucrări deja începute, restaurarea acoperişului bisericii, construirea unui nou arhondaric în exteriorul incintei etc. „Acest program de lungă durată va fi pus treptat în execuţie, astfel ca străvechea aşezare, care ocupă un loc atît de important în istoria culturală a ţării, să se prezinte în condiţii corespunzătoare cu renumele său" (p. 105).

Urmează cap. VI (p. 106-123) cu privire la obiectele din tezaurul mănăstirii, care, cu puţine excepţii, sînt destul de noi. Cap. VII (p. 124-127) cuprinde o listă a celor 41 pisanii şi inscripţii mai însemnate în legătură cu construcţiile de la Neamţ. Monografia se încheie cu lista celor 76 lucrări de bibliografie.

Textul monografiei este însoţit de un bogat material ilustrativ, care constă din numeroase desene, fotografii de ansamblu şi detalii.

Acest bogat material ilustrativ, completat de expunerea teoretică, oferă cititorilor o imagine clară despre Mănăstirea Neamţ şi rolul ei însemnat în cultura poporului nostru.

Alegerea Mănăstirii Neamţ pentru a fi prezentată în prima monografie din seria programată, este pe deplin justificată, ea fiind „cea mai veche, cea mai mare şi cea mai însemnată dintre toate mănăstirile Moldovei" (p. 10).

*Ştefan Balş-Corina Nicolescu*, **Mănăstirea Moldoviţa,** Editura Tehnică, Bucureşti 1958, pp. 127.

A doua monografie publicată în seria amintită este Mănăstirea Moldoviţa, alcătuită de aceiaşi autori şi după acelaşi plan.

Aşezată la confluenţa rîului Moldoviţa cu Ciumîrna, la 15 km.-nord de satul Vama din Cîmpulungul Moldovei, Mănăstirea Moldoviţa are un trecut îndepărtat, care coboară pînă la sfîrşitul veacului XIV, cînd pe aceste meleaguri a fost ridicat un modest schit de lemn (Cap. I, p. 7-9).

In cap. II (p. 10-21) autorii tratează despre trecutul mănăstirii, insistînd asupra faptelor mai însemnate precum şi asupra rolului cultural şi economic pe care l-a avut în decursul istoriei.

Prima biserică de zid a mănăstirii, asemănătoare cu sf. Treime din Siret, a fost construită de Alexandru cel Bun, la începutul domniei sale. Cu timpul, această biserică s-a dărîmat printr-o alunecare de teren. Urme însemnate din această biserică se păstrează şi astăzi. Cap. III (p. 23-26) al monografiei se ocupă cu descrierea acestor ruine.

Petru Rareş, în 1532, a zidit o nouă mănăstire puţin mai la vale de cea ruinată, aceasta „fiind una dintre puţinele mănăstiri din Moldova care şi-a păstrat aproape întreagă înfăţişarea originară, fără adaosuri care să-i altereze caracterul şi unitatea arhitecturii" (p. 5-6).

Biserica Mănăstirii Moldoviţa ca şi Humorul are două elemente noi în arhitectura bisericilor din Moldova: 1) pictura care îmbracă întreg exteriorul bisericii şi care are întîietate faţă de arhitectură şi 2) pridvorul

deschis. In afară de aceste elemente noi celelalte părţi ale bisericii repetă formele precedente atît în privinţa planului şi a procedeelor de construcţie cît şi a materialelor folosite (p. 28).

Ceea ce dă Moldoviţei lui Rareş o valoare deosebită este îndeosebi pictura care îmbracă pereţii bisericii, în interior şi exterior. Executată în 1537, pictura îşi păstrează pînă astăzi încă frumuseţea şi frăgezimea ei originară. Numai pe peretele de nord a suferit mai mult din cauza intemperiilor vremii.

„Pictura Moldoviţei constituie pînă azi, împreună cu acea a Voroneţului, cea mai preţioasă şi fermecătoare realizare din epoca lui Petru Rareş“ (p. 51). Ca şi la Humor, Sucevita, Voroneţ, Arborea etc., pictura de la Moldovita constă din ansambluri adică subiecte dezvoltate în mai multe scene, executate după îndrumările Erminiilor. „Mişcările vii şi variate ale personajelor mai ales în cortegiile procesionale din exterior, desenarea corectă a monumentelor, felul în care sînt redate în unele scene draperiile, tendinţa de armonizare a unor tipuri, puterea de exprimare a sentimentelor, cît şi verva povestirii, sînt calităţile principale ale picturii de la Moldovita“ (p. 60-61).

Farmecul deosebit al coloritului leagă pictura Moldoviţei nu numai de frumuseţea cadrului natural, fiind integrată întru totul naturii înconjurătoare, dar şi de costumul şi de ţesăturile din Bucovina.

Pe lîngă aceste calităţi, pictura de la Moldovita este în strînsă armonie cu arhitectura bisericii ale cărei calităţi pare că e chemată să le evidenţieze (p. 60-61).

Capitolele următoare ale monografiei tratează despre celelalte clădiri din ansamblul mănăstirii Moldovita, după cum urmează: clisiarniţa din colţul de n. v. al curţii, ridicată de episcopul Efrem al Rădăuţilor (1609-1614), care este unul din puţinele exemple de locuinţe de la începutul veacului XVII păstrate în Moldova (p. 62-77), zidurile de incintă cu turnurile (p. 78-90) şi corpul de chilii din partea de sud a curţii mănăstirii, cu puţine urme din vechea arhitectură (p. 91-94).

În cap. V (p. 95-110) autorii arată lucrările de restaurare care s-a făcut la această mănăstire, lucrări începute încă din anul 1954. Lucrările executate sînt reparaţii la acoperiş, la temelia şi soclul bisericii, restaurarea completă a clisiarniţei, care de cîteva decenii ajunsese în stare de ruină, refacerea din nou a corpului de clădire din partea de sud a curţii care cuprinde: paraclis, trapeză şi un rînd de chilii la parter şi alt rînd de chilii la etaj.

Lucrările de reparaţii şi restaurare de la Mănăstirea Moldovita ca şi cele de la Mănăstirea Neamţ şi de la alte biserici monumente istorice s-au făcut cu concursul binevoitor al Statului nostru, care a acordat fondurile şi materialele necesare pentru executarea lor. Lucrările s-au executat sub îndrumarea continuă a specialiştilor delegaţi de Departamentul Cultelor cît şi a Centrului Eparhial de la Iaşi.

Dintre obiectele de valoare care se păstrează la Moldovita sînt amintite (cap. VI p. 110-120): scaunul domnesc, zis al lui Petru Rareş, stranele, 2 tetrapoade vechi, aerul egumenului Anastasie din 1484, un epitaf şi un manuscris dăruite de Ştefan cel Mare etc. (p. 16-21).

Monografia se termină cu enumerarea diferitelor inscripţii care

se găsesc la Moldoviţa (p. 121-122) şi cu lista celor 73 lucrări de bibliografie (p. 123-126).

Monografia cuprinde de asemenea mult material ilustrativ: desene şi fotografii, care reprezintă diferite aspecte generale sau detalii din aşezarea mănăstirească a Moldoviţei.

Mănăstirea Moldoviţa, prin toate caracteristicile ei, relevate de autori, are o importanţă deosebită, de aceea merită să facă parte din colecţia de monografii asupra monumentelor bisericeşti de artă mai însemnate din ţara noastră. „Moldoviţa face parte din acel grup restrîns de monumente din nordul Moldovei, în acest fel unice în lume, a căror valoare artistică depăşeşte limitele ţării şi intră în rîndul operilor de cultură universală" (p. 6).

*Ierom. IRINEU CRĂCIUNAŞ*

**Studia et acta orientalia, I.** Publicaţie a Secţiei de Studii orientale, a Societăţii de Ştiinţe istorice şi filologice din R. P. R. Bucureşti, 1958. 400 p. 50 lei.

Începînd din 1957, pe lîngă Societatea de Ştiinţe istorice şi filologice din R. P. R. s-a înfiinţat şi o secţie de Studii orientale.

Călcînd pe urmele marilor înaintaşi Nicolae Milescu şi Dimitrie Cantemir, se găsesc şi în ţara noastră persoane îndrăgite de studiul culturii orientale, care fac cercetări interesante; dar acești orientaliști ai noştri lucrau izolat şi-şi publicau rezultatele cercetărilor lor în reviste străine, confundîndu-se în masa cercetătorilor străini şi rămînînd aproape necunoscuţi în ţară.

Acum, prin organizarea acestei secţii de Studii Orientale, cercetările membrilor ei au început să se publice în organul propriu al secţiei, Studia et Acta Orientalia, publicaţie în limba franceză (şi în parte şi în limba engleză), aşa că studiile făcute de cercetătorii romîni se alătură - făcînd cinste R. P. R., - la studiile similare din restul lumii, studii care în ultimul timp au luat proporţii gigantice.

Primul volum, din care amintim cîteva articole, este tipărit minunat, întrunind absolut toate condiţiile unei cărţi, care să te îmbie s-o cercetezi chiar dacă preocupările tale zilnice ar fi departe de astfel de studii interesante; variaţia studiilor publicate face să găseşti probleme, care să te intereseze în deosebi, făcînd parte din specialitatea ta sau din specialităţi înrudite cu ea.

Iată o confirmare a celor afirmate aici.

În fruntea volumului găsim prezentat capitolul din descrierea călătoriei în Moldova a lui *Evliya Tohéleby*, în care se vorbeşte despre Mănăstirea Treiierarhi din Iaşi (Publicat în romineşte în Buletinul Comisiunii istorice a Romîniei, vol. XII, 1933). Călătorul turc, uimit de minunăţia bisericii şi mănăstirii Treiierarhi, pe atunci abia construită, „interpretează frescele mănăstirii Treiierarhi după concepţiile eshatologice ale religiunii sale". Găseşte prilejul să plaseze şi o legendă (nu degeaba a fost poreclit gasconul turc), care spune că Vasile Lupu ar fi fost denunţat sultanului că a construit „o fortăreaţă aşa de puternică, încît, dacă tu (Sultane) te-ai duce în persoană, în fruntea armatei tale, numeroasă ca nisipul mării, cu greu ai putea-o cuceri". Sultanul ar fi trimis un spion, care a cercetat cu deamănuntul mănăstirea

şi a raportat, plin de admiraţie, sultanului, că Lupu n-a zidit o fortăreaţă, ci o mănăstire".

*David Ghijirighian*, Problema conflictelor sociale schiţate în fabulele lui Mechitar Gosh.

Este un studiu asupra fabulistului armean Mechitar Gosh, care a trăit în secolul XII şi care în fabulele sale arată raporturile dintre diferitele grupe sociale din vremea sa, cu tendinţa moralizatoare de a aplana aceste conflicte, de a rezolva pacific, stările de revoltă ce se iveau.

*M. Guboglu*, Inscripţia turcă de la Bender, relativă la expediţia lui Soliman Magnificul în Moldova (1538).

Autorul dă traducerea completă şi data exactă a unei inscripţii, cunoscute necomplet şi greşit datată, care a fost pusă de Soliman Magnificul pe zidul cetăţii Bender (= port fortificat) în 1538, după expediţia acestui sultan împotriva lui Petru Rareş.

Articolul a fost publicat mai pe larg şi în romîneşte în Studii, Revista de Istorie, IX, 2-3, 1956, pp. 107-124.

*N. B. Halevy*, publică în fotocopie şt traducere capitolele 25 şi 26 din Cronica Turciei, a lui Ilie Capsali din Creta (1513), în care se descriu luptele duse de Uzum Hasan, şahul Persiei, şi de Ştefan cel Mare (lupta de la Valea Albă) împotriva lui Mahomed II.

*G. Ioănescu*, Rolul Iafetiţilor în formarea popoarelor şi culturilor antice. Cu multă erudiţie, pe bază de argumente lingvistice, arheologice, mitologice şi antropologice, autorul ajunge la concluzia că „Iafetiţii erau deosebiţi de Mediteranieni, cu care au fost mereu confundaţi pînă în prezent şi care uzurpaseră în imaginaţia celor mai mulţi savanţi rolul jucat de Iafetiţi... Iafetiţii au avut o mitologie şi o cultură asemănătoare cu cea a semiţilor, pe care-i vor fi influenţat şi diferită de cea a popoarelor hamitice (mediteraniene). Migraţiunile triburilor iafetice se ridică la o epocă foarte veche, adică aproximativ la anul 3000 în. e. n., dacă nu şi mai veche".

*Sirag Karkamian*, scrie despre Originea motivelor de altar pe covoarele orientale.

*P. Năsturel*, O victorie a voievodului Mircea cel Bătrîn asupra turcilor dinaintea Silistrei (1407-1408). Pe baza unei inscripţii ştirbite, care se află în muzeul din Constanţa, autorul conchide că în anul 1407 sau 1408 voievodul Valahiei, Mircea cel Bătrîn, a fost în persoană şi a dispresurat cetatea Silistra, care era asediată de turci.

*At. Negoiţă*, Sensul cuvintelor *Chabod* şi *ghedoloch* în V. T.

Comparînd înţelesurile acestor două cuvinte în diferite locuri unde sînt întrebuinţate în V. T., autorul conchide că aceste cuvinte sînt sinonime, au absolut acelaşi înţeles, o identitate completă. Acelaşi lucru se poate spune şi despre termenii greceşti *doxa* şi *megalosine*, ca şi despre cuvintele romîneşti slavă şi mărire, care au o aşa de mare întrebuinţare în cărţile noastre liturgice. Chestiunea aceasta adică dacă este, sau nu, o deosebire între înţelesul cuvîntului slavă (care se pretinde că se întrebuinţează numai cînd este vorba despre Dumnezeu) şi mărire (care s-ar întrebuinţa cînd e vorba de oameni) a fost rezolvată practic în biserica noastră, prin punerea în paranteză a cuvîntului mărire, după cuvîntul slavă, în Moliftelnicul romîn din 1950, fiind socotite sinonime şi lăsînd

pe fiecare cleric să întrebuinţeze pe care-l vrea, după cum este obişnuit sau este uzul în regiunea respectivă.

*Sebat Husein*, Note asupra folklorului muzical al tătarilor din Dobrogea.

*H. Sirouni*, Manuscrisele aramene, date bibliografice.

Interesantă pentru noi este contribuţia armenilor din Romînia la îmbogăţirea fondului de manuscrise armene: un Tetravanghel scris în 1351 la Caffa şi dăruit în 1451 bisericii armeneşti din Iaşi; un Tetravanghel scris în 1354 şi păstrat la Botoşani; un Tetravenghel scris la 1669 şi o Psaltire scrisă la 1596.

*M. Guboglu*, Patruzeci de ani de studii orientale în U. R. S. S. (1917-1957).

Se arată ce loc mic ocupau studiile orientale în Rusia ţaristă, şi ce avînt uimitor au luat aceste studii în ultimii 40 de ani, după Marea revoluţie socialistă din Octombrie 1917. După o enumerare a institutelor de cercetări orientale create sau a nenumăraţilor savanţi, care se ocupă acum în U. R. S. S. cu orientalistica, autorul conchide:

„Orientaliştii sovietici au creat în cursul ultimilor 40 de ani noi tradiţiuni, care sînt proprii ale lor, în armenologie, caucazologie, mongolologie şi turologie, ca şi în domeniul istoriei Orientului antic.

Ei au obţinut în cursul acestei perioade de timp succese remarcabile în dezvoltarea filologiei arabe, fără a uita studiile iraniene, indologia, sinologia, semitologia, numismatica, epigrafia şi paleologia orientală, contribuind astfel cu toate forţele lor la progresul ştiinţei şi al culturii universale".

*G. I. Constantin*, studiază problema limbii *hioung-nou*, ataşîndu-se la concluzia lui L. Ligeti: „... limba hioung-nou rămîne practic mereu necunoscută sau, mai exact, ea nu poate fi atribuită cu siguranţă la niciuna din limbile cunoscute din Asia, cu toate numeroasele glose, care ne-au parvenit în transcripţiune chineză".

*Olga Nagy*, Despre un reprezentant al „Modernismului" în literatura egipteană: Taufik Al. Hakim.

În *Miscellanea*, găsim mici rapoarte de ex.: Cîteva probleme relative la desfăşurarea culturală a populaţiei tatare din Romînia, de *A. Gafer şi Vladimir Drimba*. Andrè Antalffy şi studiile orientale în Romînia, de *Dorothei Sasu:* se descrie pe scurt viaţa şi activitatea octogenarului savant orientalist, care trăieşte la Tîrgu-Mureş, continuînd şi la această vîrstă înaintată, cu pasiune, studiile sale, descifrînd şi traducînd texte persane, şi turceşti. Secţiunea de Studii orientale din R. P. R. l-a ales, la 30 ianuarie 1957, în unanimitate, ca membru de onoare al ei. *H. Sirouni*, Pentru o Bibliografie armenească; şi alte note semnate de *I. Constantin, Vlad Bănăţeanu, Dr. M. Haleoy, M. Guboglu* etc. De asemenea dări de seamă asupra lucrărilor noi apărute în lumea întreagă, în specialitatea Studii orientale sau şi în specialităţi înrudite.

Interesante şi pentru teologi: Literatura relativă la manuscriptele descoperite la Marea Moartă (Dr. Halevy) şi Fascicola a III din Călătoria Patriarhului Macarie al Antiohiei, text arab şi traducere franceză apărută în Patrologia Orientalis, XXVI, fasc. V, 1949. Este o continuare tîrzie a altor două fascicole din lucrarea lui P. D'Alep, apărută în 1930 şi 1933. În fascicola III se cuprinde descrierea călătoriei Pa-

triarhului Macarie de la frontiera Moldovei şi pînă la Kiev. Recenzentul *(P. Năsturel)* încheie: „Prezenta publicaţie face cinste memoriei regretatului *Vasile Radu*. Este de dorit ca editorul să dea fără întîrziere la tipar şi continuarea textului arab şi a traducerii franceze a acestui izvor oriental de primul rang, care interesează tot aşa de mult istoria politică şi religioasă, ca şi folclorul, arata şi teologia lumii ortodoxe şi musulmane".

La sfîrşit se găseşte o dare de seamă asupra înfiinţării secţiunii de Studii orientale din R. P. R., activitatea de pînă acum a acestei secţii şi planul lucrărilor şi publicaţiilor viitoare.

*Pr. N. D.*

**Romînoslavica**, Bucureşti, 1958 Vol. I-292 pag. în l. rusă şi franceză; vol. II-287 pag. în l. rusă; vol. III-356 pag. în l. română.

Pentru al IV-lea Congres internaţional al slaviştilor ce s-a ţinut în Moscova, între 1-10 septembrie 1958, Asociaţia slaviştilor din Patrie, a pregătit trei volume închinate Congresului. Aceste volume tipărite în condiţiuni optime şi legate în pînză, au fost distribuite participanţilor la Congres, ceea ce după relatările oficiale a lăsat o impresie adîncă.

Conţinutul volumelor, este variat deoarece variate sînt şi problemele slavisticei romîneşti. Colaborează la ele academicieni, profesori şi specialişti romîni şi străini.

Vol. I, se deschide cu studiul acad. Emil Petrovici: *Toponimica slavo-bulgară pe teritoriul R. P. Romîne*. Urmează articolul acad. Al. Rosetti: *Slavo-romanica. În problema constituirii sistemului vocalic în l. romînă*. Damian Bogdan relatează asupra: *Inscripţiei din Dobrogea din anul 943* (p. 88-104). Inscripţia a fost descoperită în 1950. De ea s-au ocupat specialişti bulgari, ruşi, cehi şi romîni. Făcînd analiza paleografică şi lingvistică, autorul trage concluzia, că inscripţia dobrogeană din 943, se arată a fi cea mai veche inscripţie a scrisului cirilic, săpată în piatră şi datată.

P. P. Panaitescu scrie despre *Cronicile slave a Moldovei în sec. XV-lea* (p. 146-168). P. Olteanu: Originele culturii slave în Transilvania de Nord şi Moldova (p. 169-197). Anton Balotă: Literatura slavo-romînă în epoca lui Ştefan cel Mare (p. 210-236) M. Jivcovici: Relaţiile cu popoarele vecine în poezia populară jugoslavă (p. 257-270). Conductorii de oşti romîni se bucurau de o mare popularitate la sîrbi. Astfel că ei apăreau nu numai în cîntecele epice, istorice, ci şi în cele lirice. Sîrbii îşi găseau adăpost de asupririle turceşti în Ţările Romîne. Expresia relaţiilor sîrbo-romîne este cîntecul Marghita fecioara şi Raico voevod. Se subliniază că poporul n-a fost robit, cît timp sîrbii şi romînii au luptat împreună.

Vol II, cuprinde între alte studii şi referate: Contribuţii la istoria genului personal în l. polonă (p. 39-54) de Ecaterina Fodor. Gh. Mihăilă scrie despre Problemele alcătuirii unui dicţionar etimologic al împrumuturilor slave în limba romînă (p. 115-132). P. P. Panaintescu: Legăturile culturale ale Ţărilor Romîne în epoca reformelor lui Petru I. Date noi (p. 235-248); Anton Balotă: Izvoarele istorice (sec. XII-XIV) despre vechimea şi originea cîntecului epic sud-slav (p. 273-284).

Vol. III, are cuprinsul împărţit

în şapte capitole: Studii, Din istoria slavisticei romîneşti, Slavistica peste hotare, Miscellanea, Recenzii, Note bibliografice, Cronica. Volumul se deschide cu articolul redacţional: *Activitatea în domeniul slavisticei din R. P. Romînă în perioada 1944-1958.* În el se arată, că preocupările slaviştilor romîni, astăzi ca şi în trecut sînt îndreptate spre studierea influenţei slave în limba romînă. Greutăţi multe stau în cale. Cea mai importantă este lipsa textelor romîneşti anterioare sec. XVI-a, ca şi a datelor istorice privitoare la romîni pînă în sec. XIII-a, adică tocmai în perioada celor mai vechi şi mai intense relaţii lingvistice slavo-romîne (p. 4).

În ultimul timp acad. Al. Graur, a stabilit că din 1419 cuvinte care ar forma fondul principal de bază al limbii romîne, 60% sînt de origină latină, 21,49% sînt de origină slavă, internaţionale 5,85%, maghiare 2,26% etc. Procentajul acesta confirmă caracterul romanic al limbii romîne, dar totodată arată şi puternica influenţă slavă (p. 6).

Tr. Ionescu-Nişcov publică scurta monografie toponimică: Satul Grăjdana (p. 21-30). Ion Const. Chiţimia: Genul personal în limbile polonă şi romînă (p. 31-40); P. P. Panaintescu: Legăturile moldo-polone în secolul XV şi problema Chiliei (p. 95-114); C. Velichi: Aşezămintele coloniştilor bulgari din 1830 (p. 117-134); Petre S. Năsturel: Date noi asupra unor odoare de la mănăstirea Putna (p. 137-156); Damian P. Bogdan: Ioan Bogdan, activitatea ştiinţifică şi didactică (p. 186-206).

Dintre recenzii, semnalăm cea a lui Damian P. Bogdan, în care este prezentat volumul E. E. Granstrem: Descrierea manuscriselor ruseşti şi slave pe pergament, Leningrad 1953. În prezentare se arată, că între manuscrisele bulgare pe pergament se află şi un Triod din sec. XV-a care în sec. XVI-a aparţinea mănăstirei moldovene Sucevita. Din cele *11 manuscrise moldovalahe pe pergament* cea mai veche este Psaltirea m-rii Putna din 1470 scrisă din poruca lui Ştefan cel Mare de monahul Casian. Apoi o Evanghelie din 1470 dec. 21 din timpul lui Radu cel Frumos, un Liturghier din 1532 scris din porunca mitropolitului moldovean Teofan în m-rea Zograf; Evanghelia din 1535 a mănăstirii Dobrovăţ, un tipic bisericesc din 1622 al m-rii Dragomirna.

Din recenzia făcută cărţii lui Karel Horalek din Praga: Evangheliare şi tetraevangheliare. Contribuţii la critica de texte şi la istoria traducerii evangheliei din slava veche, Praga, 1954, aflăm că „nu există o versiune precisă a celor două tipuri de evanghelii şi totuşi deosebite. Evoluţia textelor şi a limbii tetraevangheliilor a avut loc mai încet decît evoluţia evangheliarelor“ (p. 290).

Volumele sînt însoţite cu indice de nume de persoane şi localităţi şi indice de cuvinte.

*Preot PAUL MIHAIL*

**Contribuţia „Cărţii romînești de învăţătură" de la 1643 la procesul de evoluţie istorică a limbii noastre literare.**

O lecţie universitară tratînd despre *activitatea mitropolitului Varlaam al Moldovei,* învrednicindu-se a fi tipărită în volumul comemorativ intitulat «*În slujba bisericii şi a poporului*» — volum apărut cînd a împlinit fosta Academie Teologică Ortodoxă din Cluj 10 ani de activitate — textul ei a fost apreciat de preotul reformat *Ady László* într-o scurtă recenzie publicată în revista maghiară *Az rat* (Drumul) anul XVII pagina 21, iar unul dintre colaboratorii revistei oficiale «Revista Reformată», *Mózes András* — actualmente profesor la *Institutul teologic Universitar Protestant* din Cluj — a ţinut să-l publice integral în traducerea maghiară (nr. 14-15 din mai 1935, p. 217 şi urm.), motivîndu-şi procedeul precum urmează: «Publicăm în traducere acest studiu... care ne face cunoscută personalitatea şi activitatea mitropolitului ortodox Varlaam din secolul al XVII-lea, precum şi o parte din lupta dată de biserica ortodoxă ca răspuns la stăruinţele desfăşurate de către principii Transilvaniei în interesul introducerii reformei religioase şi la romîni. Credem că, procedînd astfel, facem bun serviciu... fraţilor învăţători, care ne cer adeseori lămuriri privitoare la aceste chestiuni şi este spre binele lor să aibă cunoştinţele necesare cînd vorbesc despre ele» (p. 217-218).

Se ştie că valoarea intrinsecă, precum şi prospetimea graiului, limpede şi plastic, al predicilor din «*Cartea romînească de învăţătură*» apărută la Iaşi în 1643 au contribuit să asigure acestui monument al literaturii romîne din veacul al XVII-lea o răspîndire mai largă decît a oricărei alte vechi tipărituri chirilice.

Nu numai vlădicii, preoţii şi intelectualii mireni au avut dorinţa să cunoască cuprinsul acestei cărţi de predici. Numeroase exemplare ale ei au pătruns în *adîncimea păturilor rurale.* Pînă în timpul de faţă se mai găseşte cîte un exemplar, îngrijit cu scumpătate, prin altarele bisericilor din regiunile transilvane, bihorene şi maramureşene. E deosebit de concludent, în privinţa aceasta, cazul păstorilor de oi din *Muntele Someşului Cald* (Regiunea Munţilor Apuseni), care ascultînd îndemnul preotului *Ursan*, s-au întovărăşit dăruind *8 inşi* cîte *o oaie cu miel*, iar 2 cîte «*o oaie de sine*» (adică fără miel) spre a cumpăra astfel destul de scump (cu *10 oi şi 8 miei* în preţ de «20 florinţi» şi a dărui «această carte pomană» pentru altarul bisericuţei lor din culmea dealului împădurit. (Vezi *Mitropolia Moldovei şi Sucevei* din 1957, p. 793).

Mihail Eminescu avea cuvinte de meritată laudă pentru Varlaam.

Spre a da o probă despre calitatea limbii din predicile lui Varlaam, vom reproduce aci următorul fragment din predica de la Sîmbăta Paştilor, redînd tînguirea Preacuratei Fecioare Maria la mormîntul lui Iisus: «O, iubitul meu fiu, dulce lumina ochilor mei, nădejdea şi veselia mea! Deschideţi ochii şi vezi maica ta, ce te plînge, deschide-ţi sfîntul rost şi mîngîie maica ta! Ascultă, fiul meu, suspinele mele; caută de vezi lacrămile mele: unde ţi-s ucenicii? toţi te lăsară acum. Unde ţi-s prietenii? toţi te părăsiră. Unde-i Petru, ucenicul tău, iară acum nice el nu se află să plîngă cu mine. Toţi m-au lăsat, toţi m-au părăsit, numai Ioan cel mai tînăr decît toţi, acela te iubeşte şi acela-ţi este astăzi ucenic. O, iubitul meu fiu, sabia ta cea de îmbe părţile ascuţită de care-mi spunea Simeon stareţul, astăzi pătrunse inima mea şi trecu prin trupul meu, că te văz mort, fiul meu cela ce înviai morţii şi mînurile tale cele ce tămăduea bolnavii le văz pătrunse de cuie şi răni şi rostul tău cel cu învăţătură scumpă şi dulce acum îi închis şi tăcut şi frămseţea fiaţei tale ponegrită şi schimonosită. O, cerule şi pemente, plîngeţi cu mene pentru moartea cea cu obidă a fiului meu; plîngeţi cu mene maici, că fiul meu şi lumina ochilor voştri se stinse acum; glăsiţi cu mene fecioare, că mirele sufletelor voastre groapei se dă; plîngeţi voinici, că frămseţea voastră se schimosi şi voi bătrîni, cu amar tînguiţi, că tăria voastră slăbi... O ceriu, deschide-ţi porţile şi voi îngeri plecaţi-vă ochii voştri şi căutaţi de vedeţi pe *Cvoreţul* (creatorul) şi împăratul vostru pre pămînt în mijloc de rod păcătos lăsat şi părăsit în ocară mare şi fără de milă ucis şi omorît» (Ediţia din *1643* fila *116-117*).

Duioasa tînguire maternă, exprimată în cuvintele lui Varlaam, a pătruns aproape prin aceleaşi cuvinte într-o seamă de versuri populare cîntate pînă în timpul de faţă la slujba vecerniei din Sîmbăta Mare în numeroase biserici romîneşti din Transilvania. Scriitorul acestor pagini îşi poate reaminti cum în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, ca elev al şcoalei primare ortodoxe din Sălişte (lîngă Sibiu) sub conducerea cantorului — învăţător *Ilie Hociotă*, cînta împreună cu sutele de elevi şi eleve ale acestei şcoale «*primare capitale*» tînguirea Maicii Domnului lîngă mormîntul aşezat în mijlocul «*Bisericii Mari*» din satul său natal:

«Maria jalnic privind
Pe Iisus văzînd
Între tîlhari răstignit
Pe cruce pironit,
Ca o maică prea jalnică
Şi pentru fiu tristă
Cu duhul a suspinat
Şi a lăcrămat:
O, prea iubit fiul meu,
Dulce Dumnezeu,
Unde laşi pe maică-ta
Jalnica de ea?
Unde-s ucenicii tăi
Jalnicii de ei.
Unde este Petru care,
Cu inimă tare,
Stătea lîngă tine?
Dar acum nu-i lîngă mine

Și el de aici a fugit și te-a
[părăsit
Numai Ioan cel iubit
Cu mine a venit;
Plînge și el și oftează
Stă și lăcrimiază.
Maicelor, plîngeți cu mine
Că eu n-am cu cine.
Că ziditorul a tot
Zace-n groapă mort
Plînge-mă-ți cu tristă
[minte
Ceriule, pămînte...».

Cu privire la ființa și puterea de circulație, precum și la *stimulentele propulsive* răsărite din cuvintele predicilor lui Varlaam, trebuie înregistrată aci opinia lui *N. Iorga* care spune că «în acest *stil viu și plin de culoare*, în care putea scrie doar unul care să-și fi petrecut o bună parte din viață *numai* între țărani sau între călugării, ridicați din mijlocul lor, *nu se mai făcuseră cărți bisericești pînă atunci*. Varlaam vorbea mai pe înțeles oamenilor cînd înlătura cuvîntul *Cazanie* și el punea în acest titlu chiar mai mare însemnătate pe *caracterul românesc al cărții* sale decît pe însăși cuprinsul ei religios. Ea fu primită cu deosebită înțelegere și păstrată cu iubire...».

*I. LUPAȘ*

**Pictura din Catedrala Mitropoliei ieșene.**

Între edificiile monumentale ale orașului Iași ridicate în cursul veacului trecut se numără și Catedrala mitropolitană.

Construită pe locul fostei biserici Stratenia, are prin dimensiunile ei o înfățișare impunătoare.

Arhitectul proiectant căutînd să corespundă dorinței primului ei ctitor, Mitropolitul Veniamin Costachi de a fi încăpătoare pentru 2000-3000 de persoane a conceput planurile după proporțiile grandioase ale unor catedrale occidentale, influențate de formele arhitecturale mai recente, ulterioare Renașterii italiene.

În aspectele ei de interior și exterior lipsesc formele orientale singură tîmpla exprimă acest caracter.

În prima ei realizare, al cărei început se înscrie pe răbojul vremii la 24 iulie 1833, Catedrala mitropolitană, pe lîngă cele patru turnuri laterale, cuprindea un al cincilea, în mijloc, mult mai mare ca celelalte, sprijnit pe o boltă gigantică.

Lucrările de zidărie au fost înfăptuite de aproape 150 de meșteri și salahori, la început supravegheați de arhitectul Gustav Freiwalt, apoi în anul 1838, cînd se începe construirea bolților, se adaugă și arhitectul Sangurof, amîndoi pregătiți în școala arhitecturală a occidentului.

În 1838 pictura catapetesmei, al cărui cadru fusese conceput și realizat la Odesa de mîna meșterului rus Covșarov, precum și decorațiunile sînt încredințate pictorului italian Giovanni Schiavoni [1]), pe care le execută cu multă măiestrie.

---

1) Giovanni Schiavoni pictor italian, născut la Trieste, în anul 1804. Pregătit în școala italiană, care se îndruma în acel timp, către studiul subiectelor inspirate din antichitate, influențat de neoclasicismul rus, datorită deselor sale călătorii în Rusia. Vine la Iași de la Odesa, în anul 1837, chemat de Mitropolitul Veniamin Costachi și Gh. Asachi, ca profesor de zugrăveală pe lîngă Academia Mihăileană.

În anul 1843, contrariat de cele petrecute cu Catedrala mitropolitană

În toamna anului 1841 cînd lucrările de finisaj erau pe terminate, iar pregătirile pentru tîrnosire foarte apropiate, datorită unor calcule neprevăzute, enorma cupolă împreună cu turnul central s-au prăbuşit, antrenînd şi serioase crăpături în părţile laterale ale clădirii.

Dezastrul a adus în lumea creştină a Moldovei o grea şi unanimă supărare, dar mai adîncă în sufletul Mitropolitului Veniamin. Mai mult decît pe toţi, pe el îl stăpînea apăsarea chinuitoare provocată de zădărnicia celor opt ani de grea trudă. Răgaz de linişte nu mai putea găsi în situaţia care survenise. În ianuarie 1842, Mitropolitul Veniamin Costachi părăseşte scaunul şi se îndreaptă către singurătatea de la Slatina, unde după patru ani de viaţă îşi dă obştescul sfîrşit (1846).

Odată cu trecerea sa din viaţă părea că şi dorinţa de realizare a măreţei catedrale se spulberase. Aproape patruzeci de ani aspectul mărit al zidăriilor prăbuşite a rămas neschimbat [1]). De abia în anul 1880 printr-o acţiune energică a bunului şi evlaviosului Mitropolit Iosif Naniescu se reiau lucrările părăsite.

Reclădirea bolţilor cu omisiunea turnului central a schimbat forma exterioară a catedralei, interiorul însă prin introducerea voluminoşilor pilaştri de susţinere a bolţilor şi pereţilor laterali, legaţi prin cele două rînduri de galerii, suferă modificări mult mai însemnate. Spaţiul se micşorează, ceea ce determină ca prima catapeteasmă cu icoanele executate de Giovanni Schiavoni în dimensiunile primului plan să fie abandonată [2]). Din ornamentaţia murală de asemeni nu rămăsese decît fragmente, ce nu s-ar mai fi putut reîncadra într-o altă realizare.

Situaţia arhitecturală schimbată impunea dar o nouă pictură ornamentală. Firul întrerupt de vitregia împrejurărilor trebuia legat. Valoarea unei realizări picturale de calitatea celei pierdute se impunea a fi compensată. Cel puţin o egalare a ceea ce se nimicise se cerea imperios găsită.

Lucrarea constituia într-adevăr o muncă uriaşă, atît prin suprafeţele mari ce trebuiau acoperite, dar mai ales prin calitatea artistică, la care trebuia să se ajungă.

Cel de al doilea hram al Catedralei mitropolitane reclădite, Sf. Mucenic Gheorghe din anul 1887, înscrie sfîrşitul unui sbucium de peste 50 ani. Marea şi înălţătoarea slujbă a tîrnosirii cu variatele ei manifestări sărbătoreşti binecuvintează pe lîngă triumful la care s-a ajuns prin construcţia impunătoare a Catedralei şi acela atins prin munca ornamentală prodigioasă a maestrului Gh. M. Tăttărescu.

* * *

---

unde s-au avariat şi distrus o bună parte din lucrările sale, determinat şi de desfiinţarea catedrei, pe care o deţinea la Academia Mihăileană, se înapoiază în patria sa, unde, nu după mult timp, în anul 1848, se stinge din viaţă.

1) Încercări de curăţirea zidăriei prăbuşite şi continuarea lucrării s-au mai făcut în anul 1867, din iniţiativa Mitropolitului Calinic, dar fără rezultat.

2) Proporţiile primei tîmple a Catedralei se pot deduce din studiul celor nouă icoane ale lui Giovanni Schiavoni aflate în Biserica Toma Cozma din Iaşi. Aceste icoane constituie o valoare artistică şi documentară deosebită pentru cunoaşterea artelor plastice de la noi din prima jumătate a sec. XIX.

De atunci ani de-a-rîndul, şirul neîntrerupt al celor ce au intrat în Catedrala mitropolitană au privit cu admiraţie chipurile de sfinţi, tablourile şi decoraţiile ieşite cu măiestrie din mîna lui Tăttărescu.

De la o vreme însă, gustarea acestei opere devenea tot mai dificială. Stratul de fum ce se lipea mereu de pereţi întuneca coloritul armonios al ornamentaţiilor. Porţiuni mari, mai ales bolţile, apăreau, doar ca nişte suprafeţe înegrite cu urme de pictură de abia imperceptibile.

De aceea în planul de reînnoire al catedralei, pe lîngă lucrările exterioare, care au redat clădirei înfăţişarea monumentală, pe lîngă introducerea caloriferului şi revizuirea luminei, I. P. S. Mitropolit Iustin a hotărît să se execute, pentru prima dată şi spălarea picturilor.

Acestei lucrări de readucere la lumină a operei marelui Tăttărescu, socotim că i se cuvine o unanimă şi deosebită cinstire.

Pentru cei ce intră acum în Catedrala reinnoită, privelişteа ce li se oferă constituie o noutate.

Specialişti în ale artei plastice şi mulţimea de credincioşi, rămîn în faţa acestei opere, de pe care s-a luat acum vălul întunecat al fumului, mişcaţi şi plini de încîntare.

* * *

Acum cînd posibilităţile de a viziona pictura ornamentală a Catedralei mitropolitane ne-au fost oferite, considerăm ca o datorie, de a lega firul cronicilor din trecut, privind această pictură, întreruptă de obstacolul inevitabil al elementului de umbrire exercitat asupra ei, cu al nostru, pentru o modestă trecere în revistă.

Gheorghe M. Tăttărescu, cînd s-a hotărît să execute ornarea Catedralei mitropolitane, desigur că a trebuit să cîntărească bine posibilităţile de realizare impuse de cadrul arhitectural ce-l avea în faţă. Ori, Catedrala în caracteristicile ei poartă pecetea stilului apusean, de aceea maestrul s-a gîndit la o concordanţă a operei sale cu stilul arhitectural.

Timpul în care a trăit el, şcoala şi influenţele ce au avut rol în formarea sa nu puteau să-l determine decît la ceva adecvat. Arta plastică a apusului, cu care venise în contact, în Italia şi Franţa, precum şi acea întîlnită în ultima vreme în Rusia, au călăuzit pe Tăttărescu în lucrarea sa de la Catedrala ieşeană.

Tăttărescu s-a folosit de pictura în ulei, cel mai întrebuinţat procedeu încă din vremea Renaşterii.

Procedeul acesta, faţă de altele este considerat superior, fiindcă permite redarea opacităţii razelor luminoase, precum şi transparenţa părţilor umbrite, îngăduind retuşări, care asigură o execuţie precisă şi cu variat cromatism.

Materialele întrebuinţate de Tăttărescu au fost de bună calitate, aceasta dovedind-o recenta spălare, ce a descoperit nealterată bogăţia de culori, de care s-a folosit maestrul, cu atîta îndemînare.

Tradiţionalele erminii normative în aşezarea figurilor şi compoziţiilor bisericeşti au fost respectate de Tăttărescu numai în parte şi anume acolo unde cadrul şi formele arhitecturale permiteau.

Pictura de ornament din Catedrala ieşeană impresionează atît prin calitatea sa artistică cît şi prin numărul variatelor execuţii picturale realizate – peste 250 icoane şi compoziţii aşezate pe pereţi, bolţi şi grandioasa catapeteasmă, afară de mulţimea fi-

gurilor de îngeri întîlnite la fiecare pas şi motivele decorative necesitate de estetica lucrării.

* * *

Odată ce am păşit pragul de la intrarea principală către interiorul Catedralei ne aflăm în pronaos. Această primă compartimentare proporţional mică faţă de ceea ce urmează, care ne-ar îndritui s-o asemuim mai degrabă cu un pridvor, ne oferă primele realizări picturale ale lui Tăttărescu.

Sus pe plafonul de deasupra capului se conturează în slavă pe tăria cerului albastru înstelat, Tatăl Atotţiitorul, avînd la picioare în partea inferioară a compoziţiei învăluit în ceaţa sinilie a depărtării, globul pămîntesc. Tabloul exprimă atotputernicia lui Dumnezeu indicîndu-ne, chiar de la intrare, către cine trebuie să se îndrepte prin credinţă rugăciunea noastră în lăcaşul cel dumnezeesc.

Pe peretele sudic se găseşte tabloul inspirat de pilda „Fiului Risipitor"' redînd momentul întoarcerii celui rătăcit. Pe primul plan tatăl întîmpină cu drag fiul în zdrenţe, revenit la casa părintească. În al doilea plan, fratele lui mai mare, îngîndurat şi cu nejustificată nedumerire faţă de primirea oferită fratelui său, iar pe ultimul plan se profilează edificiul părintesc şi patru slujitori ce au pregătite obiectele cerute de stăpîn, pentru o nouă învestmîntare a celui revenit în sînul familiei. Compoziţia înfăţişată aici, ne aminteşte celebra pînză de un zguduitor realism a nemuritorului Rembrandt, cu acelaşi subiect, pe care Tăttărescu a putut s-o cunoască în original la galeriile Ermitajului din Leningrad.

În partea nordică ni se dezvăluie rugăciunea „Vameşului şi a Fariseului" într-o realizare deosebită; cele două atitudini de smerenie şi mîndrie fiind uşor bănuite la personagiile din primul plan.

Aceste două scene din urmă, cu tematică biblică îşi au semnificaţia lor acum la intrare. Prima conduce la concepţia că intrarea în Casa Domnului cere pocăinţă. A doua indică, cum trebuie făcută rugăciunea.

Păşim mai departe către nava catedralei. Contrastul, între cea dintîi încăpere cu dimensiuni aşa de modeste şi acea către care mergem, cu grandioasele ei proporţii, este izbitor.

Ceea ce se oferă privirii acum, după spălarea picturii te opreşte pe loc îndată ce ai deschis uşa. Vastul spaţiu în care ai intrat cu varietatea picturală şi bogăţia cromatică desvăluită te uluieşte. Nu ştii pe ce să-ţi arunci ochii mai întîi: pe ceea ce ai în faţa locului unde te găseşti, sau să-ţi arunci privirile în sus, către bolţi.

Toate te cheamă acum, prin lumina ce au căpătat-o pictura murală şi de pe catapeteasmă în numeroase compoziţii şi figuri de sfinţi, ce tălmăcesc aspecte din viaţa religioasă, sau motivele decorative.

Pictura murală ce ne reţine mai întîi, este cea dintre compartimentările create de introducerea pilaştrilor.

Suprafeţele dinspre interior ale acestora, sînt ornamentate cu ştucasuri [1]), iar suprafeţele din spate lipsite de orice podoabă. Această pictură situată sub primele galerii, reprezintă pe Mîntuitorul, Sfînta Fecioară, precum şi alte figuri de sfinţi.

---

1) Ştucul este ipsos muiat în apă cu ulei. Se întăreşte şi se poate lustrui. Amestecat cu oxizi metalici coloraţi serveşte la imitarea marmorei.

Ordinea urmată este: în latura sudică a naosului de la altar spre vest se găsesc, chipul Sf. mucenic Gheorghe, cu capul descoperit, purtînd în mîna dreaptă crucea şi o ramură de finic, iar în stînga, coiful şi sulița; sub călcîi descoperim pe balaurul înfrînt.

Executat în ținută de militar, figura tînără şi senină a sfîntului Gheorghe exprimă hotărîre, credință, bunătate şi sfințenie.

Sf. Martir Eustație, tot cu capul descoperit, în ținută de conducător de oşti, exteriorizează din întreaga lui înfățişare, voința de a trăi viața neprihănită.

Sf. Muceniță Ecaterina, fiind de neam împărătesc, are coroană pe cap. Mîna dreaptă poartă crucea şi ramuri de maslin, iar stînga sabia duhului, cu care a biruit păcatul. Chipul frumos, privirea blîndă, înveşmîntarea corectă dezvăluie bunătatea şi curățenia sufletească, la care a ajuns.

Sf. Cuvioasă Parascheva, are figura luminoasă, în contrast cu îmbrăcămintea - sobră ce o poartă, cu crucea în mînă, toate acestea într-un ansamblu de realizare, ce scoate la iveală înălțimea duhovnicească la care s-a ridicat.

Mîntuitorul într-o execuție meticuloasă, pe lemn. Fața-i în iradieri de dragoste şi bunătate dumnezeească, în armonie cu înveşmîntarea bogată şi coloritul cald dă distincția maiestoasă a Fiului lui Dumnezeu.

Această lucrare este potrivit încadrată într-o strană aurită.

Sf. Cuvios Teodosie în haină de schimnic, bătrîn, dar cu privirea senină şi plină de cucernicie.

În partea nordică pornind tot de la altar, se află acelaşi număr de picturi în aceleaşi proporții şi aceeaşi manieră de lucru, ca şi cele din latura sudică.

Primul, Sfîntul Mucenic Dimitrie, tînăr ca şi Sf. Gheorghe din capul rîndului de la sud, în mîna dreaptă purtînd sulița, iar în stînga platoşa, cu ținuta de sfetnic împărătesc. Realizarea picturală ni-l prezintă exprimînd curățenie sufletească şi sfințenie martirică.

În aceeaşi atitudine demnă de viețuire creştină este pictat şi Sf. Mucenic Mina.

Sfînta Muceniță Varvara frumoasă la chip, cu coroana şi haine scumpe pe ea, ca ceea ce era de neam mare, purtînd potirul şi crucea care descopere sufletul ei creştin preocupat de dobîndirea împărăției veşnice.

Sfînta Fecioară Maria cu pruncul în brațe; pictură realizată pe lemn, cu multă străduință, în stilul celebrelor Madone este încadrată ca şi icoana Mîntuitorului din partea sudică. Regularitatea liniilor proporțional dirijate şi bogăția coloristică dau şi acestei icoane o distincție remarcabilă.

Părintele vieții monahale, Cuviosul Antonie cel Mare, la adînci bătrîneți şi în haină aspră de călugăr ține strîns într-amîndouă mîinile un sul de pergament, de pe care se poate citi „Nu te amăgi o, călugăre, cu săturarea pîntecelui, cu supunere şi cu înfrînare supune pe draci".

Acest ultim chip de sfînt din rînduiala de pe suprafețele de jos ale pilaştrilor ne-a adus iarăşi pe acelaşi loc, de la intrare, în nava catedralei. Ceea ce am privit pînă acum sînt figuri executate în picioare, ceva peste mărimea naturală, cu respectarea strictă a perspectivei. Ele redau vîrsta, situația socială, felul de viețuire, sau martirajul sfintelor personajii reprezentate. Tablourile acestea

sînt încadrate pe un fond aurit imitind mozaicul.

De acum privirile sboară spre înălţime, alunecînd către pictura murală de pe suprafeţele celor patru fracţiuni de bolţi în leagăn, sprijinite pe capitelele frumos ornamentate ale pilaştrilor.

De la apus spre răsărit în prima împărţire se găseşte tabloul dramei luciferice inspirat de textul biblic „Văzut-am pe satana ca fulgerul căzînd din cer“ (Lc. X. 18). Pe cerul scăldat de lumină, în centrul celor trei rînduri de heruvimi, privim pe Tatăl ceresc în atitudinea atotputerniciei divine pedepsind trufia lui Lucifer; în centru, impunător Sf. Arhanghel Mihail, rostind către mulţimea îngerilor „să stăm bine, să stăm cu frică“ iar în partea de jos a tabloului, sub apăsarea pedepsei dumnezeeşti, grămadă indezirabilă, a îngerilor căzuţi, învăluită în tonalităţi întunecate, cu trufaşul Lucifer în frunte, prăbuşindu-se în abis –. Tema redată în bogăţie de expresii şi simfonii coloristice, ne cutremură.

În bolta următoare ne captivează scena apocaliptică a celor douăzeci şi patru de bătrîni aşezaţi la picioarele lui Dumnezeu Tatăl, inspirată de Cap. IV şi V al Apocalipsului. Cei douăzeci şi patru de bătrîni smeriţi cu amforele din care se înalţă fumul de tămîie şi cu alăute în mîini semnificînd rugăciunile sfinţilor, dispuşi către tronul ceresc în semicerc se prosternă Tatălui aşezat pe tronul nesfîrşitelor cete de îngeri, cu cartea Vieţii pe genunchi şi Mielul în faţă. Predominarea tonalităţilor luminoase tind să sugereze o ambianţă sfîntă a Împărăţiei cereşti.

În a treia boltă stînd pe tron strălucitor de nori împresurat de numerosul sobor de îngeri, cu cartea înţelepciunii divine de la A la Ω, binecuvintează Pantocratorul. Cele patru unghiuri ale tabloului sînt ocupate de cei patru evanghelişti, fiecare cu simbolul său, ca o mărturie a ceea ce ei exprimă; totul învăluit într-o dulce luminozitate.

În sfîrşit, pe ultima boltă a naosului, în aceeaşi îmbinare de proporţii şi culori, pe tăria cerului învolburat de nori luminoşi se arată Sfînta Treime însoţită de jocul făpturilor înaripate, al căror glasuri cîntă Sfînt, Sfînt, Sfînt... Înfăţişare de măreţ ansamblu străjuit de Arhangheli pe cele patru colţuri.

Între picturile murale de proporţii ceva mai mici ale navei, se cuvine să amintim: „Pogorîrea Sf. Duh, Schimbarea la Faţă şi Înălţarea Domnului, aşezate pe peretele dinspre apus, deasupra galeriei corului şi despre alte şase scene biblice ce se pot vedea numai dacă urci în cele două galerii cu cele două amvoane situate lîngă altar. Astfel pe pereţii galeriei sudice, în glafurile de deasupra, de la dreapta şi de la stînga ferestrei privim „Naşterea Domnului, Închinarea Magilor şi Fuga în Egipt, iar din galeria nordică în aşezare similară se pot vedea la dreapta şi la stînga glafului, cele două compoziţii strîns legate prin tematica lor: „Coborîrea de pe cruce“ şi „Calea spre mormînt“ iar în glaful de sus „Invierea Domnului“.

Tot în interiorul naosului pe arcurile ce despart cele patru bolţi în leagăn, precum şi acele de deasupra galeriilor, pe cele două amvoane, încadrate în diverse motive, pe fond de peisaj sau imitaţie de mozaic aurit se găsesc peste 160 de figuri de sfinţi în medalion, în aşezarea cărora artistul Tăttărescu a depus aceeaşi muncă de mare estetician.

Nici altarul nu este lipsit de

remarcabile lucrări picturale. Astfel în repertorul acestei picturi dispuse pe peretele semicilindric întîlnim scene din Vechiul Testament, ca: „Sacrificiul lui Avraam“ (Fac. XXII, 1-2), „Visul lui Iacov“ (Fac. XXVIII. 12), scene din Noul Testament, ca „Cina cea de taină“ şi „Spălarea picioarelor“ (Ioan XIII, 1-5), chipuri de sfinţi în picioare: Sf. Ap. Petru şi Pavel, Iacov şi Ioan, Sf. Trei Ierarhi Vasile, Grigorie şi Ioan, Sf. Grigorie Dialogul, Atanasie şi Chiril. Cele două laturi extreme ale altarului fiind ocupate de Sf. Arhidiaconi Ştefan şi Laurenţiu.

Dar gama bogată de culori se concentrează mai ales în partea mijlocie a altarului către figura Mîntuitorului în ipostasa Marelui Arhiereu, ce binecuvîntează, avînd în dreapta pe Sf. Fecioară, iar în stînga pe Sf. Ioan Botezătorul. Toată această pictură din altar însă, se ascunde după catapeteazmă, totuşi rămîne descoperită priviririi tuturor, înfăţişarea transfigurată a „Celei mai înalte decît cerurile“, cu pruncul în braţe străjuind de pe conca altarului, sub privirea blîndă a Prea Bunului Tată Ceresc şi în cinstirea cetelor multicolore de heruvimi şi serafimi.

Într-adevăr această compoziţie determină o atenţie aparte, mai ales acum după scăldarea ei în lumină, prin reflectoarele instalate recent.

În nişa proscomidiei aceeaşi mînă de maestru a executat pe „Iisus în potir“, cu cunună de spini pe cap.

Efectul produs de razele aurii ale soarelui, care pătrund prin fondul de nori al acestui tablou este surprinzător.

Tîmpla catedralei este alcătuită din patruzeci şi nouă de icoane în variate dimensiuni, rînduite în cinci registre. Cele două registre de jos, obişnuit, sînt întrerupte de uşile diaconeşti şi cele împărăteşti.

Primul registru de la poalele tîmplei se compune din mici icoane, ce înfăţişează scene din viaţa personajului reprezentat în registrul superior.

Cu sfîntul Mucenic Gheorghe şi Întîmpinarea Domnului, cele două hramuri ale Catedralei mitropolitane, începînd din latura sudică porneşte grupul de icoane împărăteşti. Sub icoana mare a Sfîntului Mucenic Gheorghe apare minunea dărîmării idolilor prilejuită de prezenţa Sf. Gheorghe într-un templu păgînesc, iar sub tabloul Întîmpinarea Domnului apare Închinarea magilor.

Urmează uşa diaconească cu figura îngerească a arhanghelului Gavriil, iar deasupra scena arătării Mîntuitorului pelerinilor din Emaus.

In aceeaşi amănunţită stilizare artistică de nuanţe şi desen proporţionat sînt realizate cele două icoane împărăteşti centrale, ale Domnului Iisus Hristos şi Maicii Domnului împreună cu cele două iconiţe din registrul inferior pe care s-a zugrăvit „Mîntuitorul cu copiii“ şi „Închinarea Elisabetei“. Uşile împărăteşti poartă în două înfăţişări icoana „Bunei Vestiri“. Pe cea de a doua uşă diaconească cu chipul plăcut al nevinovăţiei stă arhanghelul Mihail. La dreapta icoana cu „Sfîntul Ioan Botezătorul predicînd mulţimilor“, lucrată în manieră componistică deosebită. Această realizare cu dispoziţia persoanelor din primul plan cu fondul de măreţ peisaj, în mijlocul căruia se identifică, departe, persoana Mîntuitorului, aminteşte celebra pînză a pictorului rus A. A. Ivanov „Iisus se arată mulţimii“. Tragicul sfîrşit al Sf. Ioan Botezătorul este înfăţişat de iconiţa din primul regis-

tru. Cu sfîntul Ioan de la Suceava zugrăvit pe ultima icoană împărătească din acest rînd împreună cu o scenă din pătimirea sa, din rîndul prim, se încheie cele două registre de la poalele tîmplei.

În al doilea registru, cu „Cina cea de Taină" la centru, se grupează de o parte şi de alta cele douăsprezece prazmicare.

Deasupra lor, registrul al patrulea icoana Mîntuitorului din mijloc desparte în două cele şase icoane cu cei doisprezece apostoli, iar în al cincilea registru urmînd aceeaşi rînduială privim chipurile a doisprezece prooroci din Vechiul Testament cu Sfînta Treime între ele.

Privind mai cu atenţie la aceste din urmă două rînduri de icoane, mai ales la înfăţişarea celor doisprezece apostoli, grupaţi doi cîte doi, cu structura lor anatomică, cu înveşmîntarea, cu fondul lor de peisaj, uşor vom putea bănui că la realizarea lor, maestrul Tăttărescu s-a influenţat în destul, de la cele şase icoane cu Apostolii din biserica Toma Cozma din Iaşi, executate de Giovanni Schiavoni pentru prima tîmplă a Catedralei mitropolitane.

Deasupra ultimului registru, între două pandantive Domnul Iisus Hristos arătîndu-se Sfinţelor Mironosiţe imediat după înviere. Această pictură abundă în multiple nuanţări cromatice, cu distribuţia persoanelor exprimînd potrivit împrejurarea solemnă.

În creştetul tîmplei, Crucifixul, de o parte şi de alta cu cei doi martori îndureraţi ai calvarului, Sfînta Fecioară Maria şi Sf. Ioan Apostolul.

De sub penelul lui Tăttărescu mînuit cu măiestrie au ieşit încă două lucrări murale de mare ansamblu de pe bolta balconului exterior vestic al Catedralei, înfăţişînd „Întîmpinarea Domnului" şi Sf. Mucenic Gheorghe.

Între obiectele de inventar, pictate tot de Gh. M. Tăttărescu se află epitaful şi steagurile.

*Pr. EUGEN MUNTEANU*

## O expoziţie a cărţii romîneşti la Iaşi cu prilejul împlinirii a 450 de ani de la apariţia primei cărţi tipărite pe teritoriul patriei noastre.

*„Liturghierul" lui Macarie*, cea mai veche carte tipărită în ţara noastră poartă în epilogul său: „... s-au săvîrşit de tipărit în anul 7016 (1508), crugul soarelui 16, al lunii 5, indiction 11, luna noiembrie 10 zile". S-au împlinit deci, la 10 noiembrie 1958, 450 de ani de la imprimarea cărţii, care va reprezenta începutul îndeletnicirii tipografice în ţara noastră al cărei jubileu a fost sărbătorit luna aceasta.

Cu acest prilej festiv a fost organizată în sălile Bibliotecii Centrale Universitare „M. Eminescu" din Iaşi o expoziţie de prezentare a cărţii romîneşti. Intitulată sugestiv „De la tiparniţa lui Macarie la Casa Scînteii" expoziţia a oglindit diferitele etape ale dezvoltării artei tipografice la noi.

Perioada 1508-1630 a fost ilustrată cu facsimile din Bibliografia romînească veche. Liturghierul slav tipărit de Macarie a apărut la numai cîteva decenii după imprimarea primei cărţi din lume.

Apariţia acestei prime cărţi tipărite în ţara noastră are o mare importanţă. Ea a constituit un adevărat imbold pentru continuarea acestei activităţi şi în acelaşi timp a apropiat de meşteşugul tipografic o serie de cărturari romîni, care au devenit

încetul cu încetul meşteri desăvîrşiţi ai acestei nobile îndeletniciri.

Cărţile tipărite în acel secol şi în anii următori sînt cărţi de slujbă bisericească. Domnii s-au afirmat, prin sprijinirea acestei ramuri de activitate ca protectori ai culturii naţionale, ai Bisericii Ortodoxe din ţările creştine căzute sub cotropirea turcească [1]). Exemplare ale primelor noastre tipărituri s-au răspîndit la bulgari, sîrbi, greci şi alte popoare vecine.

Producţia noastră tipografică încă de la începuturile ei, s-a realizat în timp scurt şi în condiţii tehnice şi de artă grafică, remarcabile.

Perioada între 1631-1830 este bogată din acest punct de vedere în material original expus. În sec. al XVI-lea s-au tipărit în ţara noastră 61 de cărţi: 9 romînesti, 24 slave, 12 latineşti, 14 ungureşti, 2 slavo-romîne. Exemplare ale acestor tipărituri se află în numeroase depozite din ţară şi în biblioteci de peste hotare; ele sînt mult preţuite.

Cu sec. al XVII-lea arta tipografică ia o amploare nebănuită. In Moldova, mitropoliţi ca Varlaam şi Dosoftei au sprijinit şi au luptat pentru răspîndirea cărţii în popor. La Trii Sfetitele din Iaşi începînd cu 1640 va funcţiona „Tiparniţa sfintei Mitropolii" devenită apoi „Tiparniţa Ţării". Aici, o mînă de meşteri iscusiţi vor tipări la 1643 „*Cartea romînească, de învăţătură, la dumenecele de preste an şi la praznice împărăteşti*" sau „Cazania" Mitropolitului Varlaam. Sînt expuse în original două exemplare ale acestei Cazanii. Alte cărţi din aceeaşi tipografie expuse sînt: *Sapte taine a besearicii, 1644; Carte romînească de învăţătură de la pravilele împărăteşti, ce se chiamă şi Pravila lui Vasile Lupu, din 1646.*

În 1679 mitropolitul Dosoftei, cu litere primite de la patriarhul Ioachim al Moscovei dă un nou avînt tipăririi cărţilor la Iaşi. Etapa nouă din viaţa tipografiei de la Trii Sfetitele este inaugurată prin apariţia „*Dumnezeeştilor Liturghii*" din 1679 în limba romînă, urmată de *Psaltirea slavo-romînă* 1680, *Molitfelnic* 1681, „*Viaţa şi petreacerea sfinţilor*" din 1682 a mitropolitului Dosoftei este expusă în original. Exemplarul are şi o notă scrisă de poetul M. Eminescu din vremea cînd era bibliotecar.

E cunoscută şi tipografia grecească de la m-rea Cetăţuia, 1685, care a lărgit sfera activităţii în slujba cărţii din acest oraş cultural.

În Transilvania din acest secol se cunosc 13 cărţi din centrele: *Alba-Iulia*, unde în 1640 apare un *Catehism calvinesc; Cazania lui Popa Dobre* în 1641; *Catehismul cu litere latine* în 1648; *Sibiu* şi *Sas-Sebeş* sînt de asemenea centre importante pentru activitatea tipografică. Acolo au apărut între altele un *Chiriacodromion, Molitfenic, Liturghier.* Atenţia este atrasă îndeosebi de „Noul Testament" (tradus de mitropolitul Simion Ştefan), „izvodit cu mare socotinţă den izvod grecesc şi slavonesc pre limba rumînească, cu îndemnarea şi porunca măriei sale Gh. Racoţi", expus în original. Cartea a apărut în 1648 la Alba Iulia şi cuprinde cunoscuta introducere a mitropolitului Simion Ştefan în

1) Dan Simionescu, *Jubileul primei noastre tipărituri (1508-1958)*, în „Contemporanul" din 14 noiembrie 1958. pp, 3.

care se vorbeşte de importanţa circulaţiei cuvintelor în viaţa unei limbi.

În Muntenia, s-a ajuns ca în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu, cele 5 tipografii să scoată de sub teascutile lor peste 80 de titluri în şase limbi. Vestea iscusinţei tipografilor valahi a ajuns pînă la arabii din Alep şi la ivirii din munţii Caucazului. Cele cinci centre au fost: Cîmpulung, prima carte, un *Molitfelnic*, a apărut în 1635; *M-rea Govora* cu *Psaltirea* din 1637; *M-rea Dealul*: *Evangheliar* în 1614; *Tîrgovişte*: *Slujebnic* 1646; *M-rea Snagov, Rînduiala,* 1646.

Sînt expuse în original *„Îndreptarea legii"*, Tîrgovişte, 1653; un *Ceaslov* arabo-grecesc editat de Mitropolitul Antim, minunat imprimat în litere de aur.

La loc de cinste se evidenţiază *Biblia* lui Şerban Cantacuzino din anul 1688, pe care specialiştii o numesc „tezaurul limbii romîneşti" şi care a apărut la 10 noiembrie ca şi Liturghierul din 1508. Este o fericită coincidenţă că la 180 de ani după apariţia primei cărţi la noi vedea lumina tiparului şi acea carte care arată priceperea celor mai buni traducători din ţara noastră din acel secol. Ei au considerat că e o datorie de modestie creştină de a-şi ascunde numele. De aceea, Biblia lui Şerban Cantacuzino, opera lor, constituie rodul şi încununarea unei munci colective, care a purtat peste secole prima mărturie a folosirii limbii noastre populare.

În vitrinele următoare sînt expuse cărţile tipărite în perioada Regulamentului Organic (1832-1848). Literatura beletristică laică este ilustrată prin manuale, traduceri. Primele cărţi de literatură naţională şi revistele vremii completează privirea de ansamblu asupra epocii.

Perioada revoluţionară 1848 ca şi perioada Unirii are ca exponente manifeste, broşuri, cărţi istorico-literare, reviste, ziare. Cu sfîrşitul sec. al XIX-lea se observă extinderea artei tipografice în provincii şi intensificarea ei în capitala ţării.

„Eminescu în diferite ediţii" este titlul unui exponent, care sugerează prin mulţimea exemplarelor apărute, popularitatea de care se bucură marele nostru poet.

„Tehnica grafică" ne introduce în domeniul cărţilor de specialitate ale acestei meserii nobile.

„De la tipografiile particulare la Editura de Stat" încheie prezentarea unei succinte imagini despre varietatea şi mulţimea cărţilor apărute la noi.

Expoziţia a fost mult vizitată de tineret, oameni ai muncii, slujitori ai cultelor. Ei au urmărit drumul parcurs în aproape jumătate de mileniu de cultura noastră, oglindită în textele scrise. Şi prinosul de admiraţie s-a îndreptat mai ales spre acei modeşti înaintaşi, Macarie şi Coresi, care, punîndu-şi munca în slujba lui Dumnezeu şi a luminării poporului, au deschis pentru ţara noastră drumul spre progres.

*ZAM. PAUL*

**Un articol despre Antim Ivireanu.**

În revista *Orizonturi* (Revista Păcii), august-septembrie 1958, Radu Albala semnează un articol intitulat *„Un aprig mitropolit brîncovenesc: Antim Ivireanul"*.

Ocupîndu-se de cadrul în care este situată biserica Antim, ctito-

ria mitropolitului care a rămas adînc fixată în istoria culturii romîne, autorul articolului pune mai multe întrebări privind originea acestui ierarh care a strălucit prin cărturărie şi care a lăsat opere care vor fi pomenite pururea. „Fost-a meşterul tipograf şi industriosul artist care a dus faima iscuseniei valahe pînă la arabii din Alep şi la ivirii din Munţii Caucazului, fost-a moralistul care cel dintîi, de la înălţimea amvonului, a cutezat să dea pe faţă corupţia contemporanilor săi, fost-a luminatul vlădică ce şi-a jertfit viaţa luptînd pentru apropierea de Rusia şi scuturarea jugului otoman, fost-a acest strălucit fiu al poporului numai un fiu de suflet, avînd, cum o afirmă cercetătorii, origine georgiană, circaziană sau greacă, sau fost-a, cum cred alţii că ar rezulta din cuvintele mitropolitului Teodosie rostite la hirotonirea lui Antim ca episcop al Rîmnicului, „fiu al pribegilor din decindea", coborîtor al romînilor moldoveni emigraţi în părţile Azovului odată cu domnul Moldovei Tomşa şi boierii lui Stroici şi Moţoc?". Problema originii sale rămîne, după înseşi cuvintele autorului „învelită în negură".

Întrebarea pe care şi-o pune autorul rămîne, din cauza lipsei izvoarelor precise, nedezlegată. Oricare ar fi originea Mitropolitului Antim, activitatea sa culturală este o pagină de mare cinste în cultura romînească. Avîntul cultural în Ţara Romînească la sfîrşitul secolului XVII şi începutul secolului XVIII se datoreşte în mare măsură şi acestui mare mitropolit dar şi condiţiilor statornicite de Domnul Constantin Brîncoveanu. Articolul dă diferite aspecte ale atmosferei culturale din vremea acestui domnitor. „În cursul domniei brîncoveneşti au funcţionat cu vrednica oblăduire a lui Antim nu mai puţin de 5 tipografii, care, au scos de sub teascurile lor peste 80 de lucrări". Multe din cărţile apărute atunci sînt în limba greacă fiind, astfel „o însemnată contribuţie la întărirea bazelor elenismului" la noi; altele, la cererea Patriarhului Atanasie IV Dabbas al Antiohiei care vizita atunci ţările noastre şi la porunca Domnului Constantin Brîncoveanu sînt tipărite de Antim în limba arabă (Liturghierul şi Ceaslovul) pentru credincioşii antiohieni „apăsaţi de jugul otoman"; numele mitropolitului cărturar este legat şi de cele două tipografii trimise din Ţara Romînească: una la Alep pentru imprimarea cărţilor necesare credincioşilor arabi şi alta în Iviria pentru nevoile credincioşilor ortodocşi din acea ţară. Odată cu tipografiile au plecat din Ţara Romînească şi meşteri tipografi, ucenici de-ai lui Antim.

Activitatea editorială a Mitropolitului Antim nu s-a limitat numai la tipărirea cărţilor necesare cultului religios. El a editat şi altfel de cărţi căutate, atunci, cu mult interes: *Floarea Darurilor* sau *Albinuşa* (Snagov 1710), *Alixăndria* (Tîrgovişte 1713), *Gramatica slavonească* (Snagov 1697) etc.

Urmărind aducerea „subtilităţilor dogmatice la nivelul largii înţelegeri spre a scoate nemijlocit din nişte texte abstracte învăţătura lor morală" Antim Ivireanu şi-a întocmit *„Didahiile"* sale vădindu-se prin aceasta ca un temerar şi înţelept *„moralist"*.

Predicile sale (didahiile) în care este evidentă înalta lor ţinută morală, care sînt pe deasupra, monumente ale limbii literare

romîne de la începutul secolului XVIII, oglindeau viaţa socială şi morală cu toate aspectele ei din epoca în care a trăit Mitropolitul Antim Ivireanu. Unele dintre predicile sale au valoarea unor documente privind moravurile din vremea sa iar altele au de-a dreptul sensul şi forma unor adevărate rechezitorii la adresa celor ce sînt pătaţi de patimi şi ticăloşii. Autorul reproduce cîteva fragmente din care apar păcatele individuale şi sociale pe care le condamnă Antim.

Partea ultimă a articolului dă o imagine limpede asupra frămîntărilor politice din prima jumătate a secolului XVIII, frămîntări care au determinat în mare măsură mazilirea şi decapitarea Domnitorului Constantin Brîncoveanu precum şi sfîrşitul dramatic al marelui ierarh Antim Ivireanu.

Cele cîteva pagini ale revistei Orizonturi în care Radu Albala se ocupă de epoca în care a trăit Antim şi de cîteva din trăsăturile şi înfăptuirile acestui mare mitropolit - tipograf, editor, păstor, moralist, - deşteaptă pe de o parte sentimente de adîncă cinstire pentru această personalitate culturală a neamului nostru, iar pe de altă parte întăresc convingerea că relaţiile frăţeşti la adîncirea cărora a ostenit şi Antim, sînt ceea ce este mai bun şi mai potrivit pentru oameni şi pentru popoare.

P.

# CRONICA BISERICEASCĂ

## A. ŞTIRI RELIGIOASE EXTERNE

### 1. – U.R.R.S. Importante descoperiri în Catedrala Sf. Sofia din Kiev

Potrivit unor date comunicate de V. Lazarev la al X=lea Congres International de bizantinologie de la Istanbul, în catedrala Sf. Sofia din Kiev au fost descoperite fresce şi mozaicuri de o mare importanţă pentru studierea artei ruseşti şi a celei bizantine, de pe teritoriul Rusiei din sec. XI. Această catedrală datează din anii 1037=1046. Mari lucrări de restaurare au început în 1952, cu scopul de a restabili aspectul original al ansamblului arhitectural, şi de a curăţi mozaicurile şi frescele. Consiliul de Miniştri al R. S. S. Ucrainiene a pus la dispoziţie sume considerabile pentru desăvîrşirea acestei lucrări, care se execută sub directa supraveghere şi îndrumare a Consiliului Ştiinţific şi Metodic al Academiei de ştiinţe a U. R. S. S. şi a Academiei de Arhitectură din R. S. S. Ucrainiană.

Iată regulele de restaurare după care se conduc specialiştii: 1). *A nu completa mozaicurile,* şi 2). *A nu se adăuga nimic frescelor.*

Aceste reguli se opun acelora care cred că fac un serviciu monumentelor, dacă completează mozaicurile şi dacă refac frescele. Specialiştii sovietici au în vedere însă conservarea trecutului aşa cum se găseşte debarasînd monumentul de orice adausuri ulterioare şi de tot ceea ce s=a suprapus peste elementele originale. De asemenea, se vor înlătura şi eventualele retuşări ale picturii. Oricare ar fi urmările lăsate de timp, nu se va adăuga nimic şi nici nu se va îmbunătăţi cu nimic pictura sau mozaicurile, aşa cum s=a făcut, greşit după părerea lui V. Lazarev, la Ravena, Sicilia şi Veneţia.

In momentul de faţă restaurarea mozaicurilor e termniată. Atît mozaicurile cît şi frescele sînt cele mai frumoase exemple ale acestor arte din sec. XI. Ele reunesc într=un chip original arhaismul formelor cu extraordinara frumuseţe a culorilor. Studiul culorilor şi al nuanţelor arată o varietate uimitoare de culori: astfel au fost identificate 25 de nuanţe de verde, 33 nuanţe de maron, 19 nuanţe de galben, 19 nuanţe de aur, 13 nuanţe de roşu, 8 nuanţe de gris. În total au fost identificate 130 de nuanţe.

Restaurarea frescelor va mai dura încă vreo cîţiva ani, pentru că trebuiesc înlăturate 3 pînă la 5 straturi de picturi supra puse în cursul veacurilor, peste pictura originală. Din cele descoperite pînă în prezent s=a constatat că stratul original e foarte bine conservat.

Făcînd o apreciere asupra artei mozaicului din sec. XI, V. Lazarev constată că savanţii din sec. XIX care au considerat că această artă este pur bizantină, atît la Kiev cît şi în Sicilia şi Veneţia, s=au înşelat. Studiul aprofundat al descoperirilor de la catedrala din Kiev arată că aceste mozaicuri prezintă şi particularităţi locale, care nu se găsesc la monumentele bizantine. Intr=un mediu nou, stilul bizantin a suferit modificări şi s=a adaptat la condiţiile locale. Artiştii veniţi din Grecia au colaborat cu cei locali. De pildă în Rusia, artiştii greci au recurs la meşterii locali pentru fabricarea smalţului (după cercetările lui V. Bogusevic). De asemenea au recurs la localnici pentru executarea frescelor şi a mozaicurilor. Aşa s=a născut la Kiev o variantă a stilului bizantin cu trăsături arhaice locale foarte pronunţate. E ceea ce de fapt probează descoperirile de la catedrala Sf. Sofia din Kiev.

V. Lazarev anunţă că=şi va susţine concluziile într=o serie de articole detailate, şi într=o lucrare specială asupra arhitecturii, mozaicurilor şi frescelor numitei catedrale, pe care o va publica în colaborare cu K. Karger.

## 2. – POLONIA. Cîteva date statistice asupra Bisericii Ortodoxe.

Biserica Ortodoxă din Polonia este alcătuită din 4 episcopii: 1. Varşovia=Bielsk, 2. Bialistok-Gdansk, 3. Lodz=Poznan şi 4. Wroclaw=Czeczin. In fruntea acestor episcopi stă mitropolitul Varşoviei şi a toată Polonia, Macarie, iar organul superior al administraţiei bisericeşti este Sf. Sinod. Cele 4 episcopii au în total 179 de parohii împărţite după cum urmează: Episcopia Varşoviei cu 67 de parohii, Episcopia de Bialistok 52 de parohii (Episcop Timotei), Episcopia de Lodz 15 parohii (Episcop Gheorghe), Episcopia de Wroclaw 45 de parohii (Episcop Ştefan). In cuprinsul Mitropoliei Poloniei există şi 2 mănăstiri ortodoxe, una de călugări la Iavlezna cu hramul Sf. Onufrie (Mănăstirea Sf. Onufrie), în frunte cu egumenul Evloghie Hormoviek şi una de maici – Mănăstirea Sf. Marta şi Maria – în frunte cu stareţa Maria Broroska. Mănăstirea se află în localitatea Grabarca, şi are hramul 7 august. (După Ἀπόστολος Ἀνδρέας, Constantinopol, nr. 378 din 8 octombrie 1958).

## 3. – PATRIARHIA ECUMENICĂ. Decese.

In ultimele luni, Buletinul Partriarhiei Ecumenice a anunţat una după alta, moartea a 4 mitropoliţi, septua., octo. şi nonagenari, toţi vechi absolvenţi ai «Şcolii Neamului» de la Constantinopol şi ai Şcolii Teologice de la Halki. Astfel, la 7 august a. c. a murit Mitropolitul Hristoforos al Viziei în vîrstă de 87 de ani; la 30 august a. c. a murit Mitropolitul Nichiforos al Castoriei în vîrstă de 70 de ani; la 30 septembrie a. c. a murit în spitalul «Buna Vestire» din Atena Mitropolitul de Drama (Macedonia Grecească), Gheorghe în vîrstă de 76 de ani; la 8 octombrie a. c. a murit Mitropolitul Hrisostomos al Tirului şi Serentiului.

Tot în toamna aceasta la 23 august a murit la Atena Arhimandritul Vasile Stefanidis, cunoscut profesor de Istoria Bisericească de la Universitatea din Atena. Defunctul s-a născut în anul 1878 în insulele Metilene şi şi-a făcut studiile la Halki şi în Germania, unde a obţinut titlul de doctor în Istoria Bisericească. A fost apoi profesor la Halki şi la Universitatea din Atena pînă în 1949. A publicat mai mult de 58 lucrări istorice. A fost înmormîntat de Primatul Greciei şi de reprezentanţi ai Patriarhiei Ecumenice şi ai Facultăţii de la Halki.

### 4. – ANGLIA. Dări de seamă asupra unor noi dscoperiri de texte ale Bibliei.

La sfîrşitul anului trecut a avut loc la Oxford o conferinţă internaţională asupra textelor Bibliei. Conferinţa a fost organizată de Universitatea din Oxford, şi au luat parte la ea peste 500 de specialişti în studiul Bibliei din mai malte ţări şi de mai multe confesiuni: romano-catolici, anglicani, protestanţi şi ortodocşi. Au luat parte de asemenea şi cîţiva specialişti evrei. Printre participanţi: Mitropolitul romano-catolic al Angliei de Nord, Arhiepiscopul de Liverpool, Păr. Daniellou, Episcopul Casian, Rectorul Academiei Teologice Ortodoxe din Paris, Arhiepiscopul de Canterbury, Primat al Angliei, Arhiepiscopul anglican de York, Profesor Rizenfeld de la Universitatea din Upsala şi alţii.

– Profesorul Quispel de la Universitatea din Utrecht a vorbit despre unele descoperiri recente de manuscrise (la Hammada în Egipt), intitulate «Cuvintele lui Iisus» (Syings of Jesus), care conţin un material foarte vechi referitor la Iisus, material necunoscut pînă acum şi inexistent în Noul Testament.

– S-a pomenit de către un alt participant, al cărui nume nu este indicat, că şi în Elveţia există un manuscris recent descoperit în Egipt de asemenea necunoscut şi foarte interesant.

Profesorul Driver de la Universitatea din Cambridge a vorbit despre descoperirile de la Marea Moartă. El a expus concluziilor cercetărilor sale în colaborare cu cercetătorul evreu Rofon, după care materialele găsite la Marea Moartă ar data din anul 70.

### 5. – JAPONIA. Mărturii asupra contribuţiei ruseşti la întemeierea şi dezvoltarea Bisericii Ortodoxe din Japonia.

Kirill J. Arihara, student japonez la Seminarul Ortodox Sfîntul Vladimir din New York, prezintă în revista ortodoxă Syndesmos din New York, (nr. 6/1958), o scurtă istorie a ortodoxiei din Japonia, (The hristory of orthodoxy in Japan) din care spicuim cele ce urmează:

Istoria Bisericii Ortodoxe din Japonia începe în 1861 cînd, după o lungă şi periculoasă călătorie de-a lungul Siberiei, Păr. Nicolae Kasutkin a ajuns la Hakodate, în insula Hokkaida din nordul Japoniei. Venea acolo ca preot al Consulatului rus din Hakodate. Iată ce nota Păr. Kasutkin la 14 iunie 1861 cînd a ajuns la Hako-

date: «Mi=am dat seama că ţara este destul de frumoasă, clima caldă fără să fie insuportabilă şi poporul primitor». Ştia puţin chinezeşte şi a început îndată să înveţe japoneza. Cu 300 de ani înaintea Păr. Kasutkin, mai fusese în Japonia o misiune romano=catolică, dar ea n=a izbutit mai mult decît să provoace autorităţile ca în 1550 să interzică predicarea creştinismului. O altă misiune, tot romano=catolică, vine în 1558, dar încă odată ea provoacă reactivarea interzicerii din 1550, care nu se va ridica pînă în 1853. Atitudinea japonezilor faţă de creştini era departe de a fi binevoitoare.

Indată după sosirea Păr. Kasutkin, el a fost vizitat de preotul şintoist Sawabe, care l=a acuzat furios că predică o religie eretică, în scopul de a pune stăpînire pe ţara sa. Păr. Kasutkin l=a întrebat dacă cunoaşte credinţa ortodoxă şi la răspunsul negativ al acestuia i=a propus să=l înveţe mai întîi principiile acestei credinţe şi apoi să discute în privinţa ereziei. Rezultatul catehizării a fost convertirea lui Sawabe, care a fost apoi unul din primii preoţi ortodocşi japonezi.

In 1869 Păr. Kasutkin se intoarce în Rusia ca să întemeieze o organizaţie care să ajute munca misionară din Japonia. Comunitatea sa număra 3 membri, probabil cea mai mică din lume, şi aceştia fuseseră botezaţi în cea mai mare taină, de frica represaliilor autorităţilor. Se întoarce din Rusia în 1871 cu rangul de Arhimandrit şi obţine din partea autorităţilor japoneze permisiunea de a pune bazele unei misiuni. Se apucă imediat de lucru, botează în acelaşi an, la 26 octombrie încă 11 catehumeni, redactează un *dicţionar ruso=japonez*, dă lecţii de limba rusă, alcătuieşte o *Carte de rugăciuni*, o *Introducere în învăţătura Bisericii Ortodoxe*, o *Introducere în Studiul Sf. Scripturi*, şi alte cărţi. In acelaşi an, 1871, Păr. Kasutkin îşi îndreaptă misiunea către sud, iar în 1872 ajunge la Tokio, unde numele său era destul de cunoscut de autorităţi. Aici el ajută Guvernul la stabilirea relaţiilor diplomatice cu ţările Europei, dă sugestii în probleme de administraţie locală şi în alte chestiuni importante. In 1872 se adaugă încă 19 membri la comunitatea sa, deşi abia în 1873 guvernul îi dă în mod oficial libertatea de acţiune şi proclamă libertatea de credinţă creştină pe teritoriul Japoniei.

In 1874 a fost convocată la Tokio prima adunare misionară ortodoxă, care a trimis în 7 părţi ale Japoniei 25 misionari. Tot în acest an a sosit la Tokio, din Rusia, un profesor de muzică şi a organizat aici un cor. In 1875 se ţine la Tokio primul sobor cu 28 de participanţi, la care se hotărăşte hirotonia a încă 2 preoţi, care au şi fost hirotoniţi de către episcopul Pavel din Siberia de Est, la Hakodate. Aceasta a fost prima hirotonie japoneză din istorie. In 1877 încă 5 japonezi au fost trimişi la Vladivostoc pentru hirotonie. In acelaşi an a sosit în Japonia un nou monah rus, Păr. Vladimir, care vreme de 7 ani a fost de cel mai mare ajutor părintelui Nicolae.

In 1880 Păr. Nicolae Kasutkin a fost hirotonit episcop şi îndată după aceea a început o colectă pentru ridicarea unei catedrale la Tokio.

In 1881 a fost hirotonit primul preot celibatar japonez. In acelaşi an Episcopul Nicolae a început traducerea Bibliei în japoneză, şi a

trimis un student la Petersburg, iar un altul, student la Arte Frumoase, a fost trimis într=o mănăstire rusească pentru a studia pictura icoanelor.

In 1891 în prezenţa a 3000 de asistenţi a fost sfinţită catedrala din Tokio, numită de japonezi Nikolai Do, adică Templul lui Nicolai. In 1897 se clădi un seminar, iar peste 2 ani i se adăugă o bibliotecă. Iată care era în 1880 statistica ortodocşilor din Japonia: 6099 credincioşi, 1 arhimandrit, 5 preoţi, 1 diacon, 79 de cîntăreţi, 96 de biserici şi 263 case de misiune. In 1881, deci numai după un an numărul credincioşilor creşte enorm: 20.048, cu 22 de preoţi, 6 diaconi 136 cîntăreţi şi 219 biserici. In 1907 veni în Japonia ca ajutor al Episcopului Nicolae, Episcopul Serghie. Episcopul Nicolae muri la 16 februarie 1912 în vîrstă de 77 de ani, iar în locul său rămase Episcopul Serghie, care în 1913 fu ridicat la rangul de arhiepiscop.

Seminarul din Tokio a fost închis în 1918 şi s=a redeschis abia în octombrie 1954. In 1931 Dieta Japoneză a recunoscut trei religii ale imperiului: şintoismul, budismul şi creştinismul, trecute toate sub controlul Statului.

In 1940 Mitropolitul Serghie transferă proprietăţile misiunii ruseşti, Bisericii Ortodoxe Japoneze locale. In primăvara anului 1941 guvernul japonez confirmă noua Constituţie a Bisericii Ortodoxe Japoneze după care atît episcopii cît şi preoţii acestei Biserici trebuie să fie numai japonezi, şi se instituie totodată un riguros control de stat asupra Bisericii. In aprilie 1941 a fost ales primul episcop japonez: *Ioan Ono*, sfinţit la Harbi. Episcopul Ioan Ono a murit în noiembrie 1956 şi se odihneşte acum la stînga arhiepiscopului Nicolae, care are în dreapta pe Mitropolitul Serghie.

Astăzi Biserica Ortodoxă din Japonia este condusă de Episcopul Irineu (înaintea lui a mai fost Veniamin).

Seminarul din Tokio s=a redeschis în 1954. Pe lîngă catedrală mai există o şcoală rusească şi una englezească cu mai multe sute de elevi între 18 şi 27 de ani. In Biserici se ţin şcoli duminicale sub conducerea parohilor şi a unor cateheţi speciali.

In 1954 doi studenţi japonezi au fost trimişi la Seminarul Sf. Vladimir din New=York, şi două călugăriţe japoneze la Mănăstirea Calistoga din California.

### 6. – **COREEA DE SUD. Situaţia grea a Bisericii Ortodoxe.**

Biserica Ortodoxă din Coreea de Sud se află într=o grea situaţie financiară, ceea ce face ca Secretariatul din Atena al Asociaţiei Ortodoxe, Syndesmos, să facă un apel pentru ajutorarea acestei Biserici, informînd că deşi numărul credincioşilor din Coreea este foarte mic, ei sînt totuşi foarte buni creştini.

### 7. – **UGANDA. Situaţia Bisericii Ortodoxe.**

Ca şi Biserica Ortodoxă din Coreea, şi Biserica din Uganda e strîmtorată din punct de vedere material, neputîndu=şi nici măcar avea o biserică pentru cei 20.000 de ortodocşi. Credincioşii din

Uganda vor să=şi clădească o mare biserică ortodoxă în Africa Centrală, pentru care solicită ajutorul creştinilor ortodocşi din toată lumea. Biserica de aici este condusă de vicarul general al Bisericii din Uganda, Kenya şi Tanganica, Părintele Spartas Sebanja.

### 8. – **ANGLIA. Creşterea numărului bisericilor ortodoxe.**

Datorită activităţii neobosite a I. P. S. Mitropolit Athenagora al Thyatirelor, care îşi are reşedinţa în Londra, şi conduce Biserica Ortodoxă Grecească din occident, Biserica Ortodoxă din Anglia a primit, în dar, vechea biserică anglicană Sf. Varvara din Londra. De asemenea a închiriat pe termen de zece ani, în schimbul unei chirii simbolice de 20 lire sterline pe an, o biserică din Birmingham care aparţine irlingienilor. Se speră că în curînd se vor obţine încă două biserici în Londra, ceea ce va mări numărul bisericilor ortodoxe din capitala Angliei, la 5.

*Ierom. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ*

## ŞEDINŢA DE CONSTITUIRE A ADUNĂRII EPARHIALE

Expirînd mandatul Adunărilor Eparhiale alese în anul 1954, potrivit hotărîrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne şi în conformitate cu prevederile Statutului de organizare şi funcţionare a Bisericii Ortodoxe Romîne, au avut loc, în cursul lunii octombrie a. c. alegeri eparhiale în toate eparhiile Patriarhiei romine.

In Adunarea Eparhială a Arhiepiscopiei Iaşilor au fost aleşi, în ziua de 16 octombrie a. c., în cele 10 circumscripţiii electorale ale eparhiei, următorii 30 de membri=clerici şi mireni:

Pr. Constantin Nonea, Pr. Constantin Andoni, Pr. Gheorghe Titu, Pr. Iustin Gaşpar, Pr. Petre Alexa, Pr. Teodor Bodnar, Pr. Neculai Tartacan, Pr. Mihai Gheorghiu, Pr. Ioan Moraru, Pr. Cristofor Bălănescu, Dl. Constantin Nistor, Dl. Vasile Rîşcanu, Dl. Ioan Goia, Dl. Ioan Zamfirescu, Dl. Gheorghe Bordeianu, Dl. Ilie Smîntînică, Dl. Constantin Cristofor, Dl. Romulus Scutaru, Dl. Mihai Botez, Dl. Virgil Leonaş, Dl. Ioan Hărmănescu, Dl. Dumitru Ichim, Dl. Mihai Ciocoiu, Dl. Teofil Dale, Dl. Gh. Diaconescu, Dl. Mihai Răvăruţ, Dl. Anton Vasiliu, Dl. Mircea Ghiţă şi Dl. Andrei Cojocaru.

Potrivit Regulamentului pentru funcţionarea organelor deliberative, noua Adunare Eparhială a fost convocată, în şedinţă de constituire pentru ziua de duminică 2 noiembrie a. c. la centrul eparhial.

La 9,30 în Catedrala Mitropolitană s=a oficiat Sfînta Liturghie la care au luat parte şi membrii Adunării Eparhiale. La orele 11,30 s=a oficiat obişnuitul Te=Deum, apoi s=a cîntat un polihroniu după care Inalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, a rostit o predică în care a amintit de contribuţia pe care Biserica lui Hristos a adus=o în lucrarea de luminare a credincioşilor şi în sprijinul pe care=l dă astăzi pentru statornicirea în lume a dreptăţii şi a binelui obştesc.

Biserica lui Hristos a stăruit în trecut şi acelaşi lucru îl face şi astăzi pentru apropierea şi înfrăţirea tuturor oamenilor, pentru statornicirea dragostei şi a păcii.

La lucrarea aceasta pentru organizarea relaţiilor omeneşti pe principii de dreptate, pentru aşezarea păcii în lume au stăruit, deopotrivă clericii şi mirenii, adică întreaga obşte creştină.

In continuare, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a vorbit despre formele de conducere ale Bisericii apoi a îndrumat pe toţi cei de faţă să fie între cei care luptă pentru apărarea păcii, pentru dreptate, pentru o viaţă mai bună. In felul acesta vor dovedi că sînt

buni credincioşi ai bisericii şi cetăţeni devotaţi ai scumpei noastre patrii.

Membrii Adunării Eparhiale au trecut, apoi, în sala de şedinţe unde au început lucrările de constituire.

Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin ca preşedinte al Adunării adresîndu=se membrilor adunării a spus, între altele:

Deseori în Sfintele Scripturi Biserica lui Hristos este înfăţişată ca o obşte care se aseamănă cu trupul omenesc. Comparaţia aceasta o face, mai cu seamă, Sfîntul Apostol Pavel în epistolele sale. Mîntuitorul Hristos însuşi aseamănă Biserica cu un pom ce are mai multe mlădiţe. Trunchiul în Biserică este Mîntuitorul Hristos iar mlădiţele sînt fiii săi drepteredincioşi. După cum trunchiul şi mlădiţele alcătuiesc pomul prin care străbate seva ce dă viaţă aşa şi Mîntuitorul Hristos cu fiii săi credincioşi, alcătuiesc Biserica care viază prin harul ce se revarsă asupra ei.

Sfîntul Apostol Pavel socoteşte că după cum omul are corp cu diferite mădulare şi cu suflet, la fel şi în Biserică, corpul este Iisus Hristos, sufletul este Sfîntul Duh iar mădularele sînt toţii fiii ei. Fiii Bisericii iau parte la viaţa permanentă a lui Hristos prin mijlocirea Sfîntului Duh. Potrivit concepţiei ortodoxe, Biserica este condusă în chip tainic de Mîntuitorul Hristos.

In Biserica Sa darurile sînt împărţite: unii sînt membri ai ierar=hiei, alţii sînt credincioşi laici dar şi unii şi alţii alcătuiesc într=o strînsă unitate Biserica şi iau parte la viaţa ei. Din acest principiu izvorăşte participarea tuturor clericilor şi credincioşilor la lucrarea de cîrmuire a Bisericii pentru ca acest aşezămînt dumnezeiesc să=şi îm=plinească misiunea Sa.

Biserica ortodoxă se deosebeşte de romano=catolici care au eli=minat aproape total elementul laic din lucrarea de cîrmuire şi de protestanţi care au diminuat participarea elementului clerical. Găsin=du=se între cele două extreme, Biserica ortodoxă a înmănunchiat ierarhia şi credincioşii laici în vederea rezolvării tuturor problemelor bisericeşti.

Potrivit aşezămintelor dumnezeieşti, Biserica împlineşte trei lucrări: lucrarea de sfinţire, de învăţătură şi de cîrmuire sau păstorire.

Slujitorii Bisericii cu temeiuri spirituale contribuie la sădirea vieţii în comun; ei sădesc şi dezvoltă dragostea faţă de patrie, dragostea faţă de muncă; ei stăruiesc cu elan creştin alături de tot poporul în lucrarea de ridicare a patriei; ei sînt prezenţi cu aportul lor moral, care izvorăşte din dogmele Bisericii, alături de toţi cei care urmăresc binele comun.

Propovăduind bunaînţelegere între oameni şi între popoare, preoţii sînt luptători pentru pace. In predicile şi prin convorbirile lor cu cre=dincioşii ei arată urmările binefăcătoare ale păcii. Nu mai departe chiar în cadrul conferinţelor preoţeşti de orientare de la începutul lunii noiembrie preoţii din cuprinsul Arhiepiscopiei Iaşilor vor primi îndrumări din partea centrului eparhial asupra felului în care vor activa în timpul *Lunii internaţionale a acţiunilor comune pentru interzicerea armelor de distrugere în masă* (15 octombrie=15 noiem=brie 1958).

Alături de întreg poporul romîn slujitorii Bisericii ortodoxe ro=mîne au sărbătorit *Luna prieteniei romîno=sovietice* vorbind cre=

dineioşilor despre temeinicile legături de prietenie ce au existat în trecut între poporul romîn şi popoarele care vieţuiesc în Uniunea Sovietică, între Bisericile ortodoxe Rusă şi Romînă şi despre ajutorul pe care Uniunea Sovietică îl acordă, acum, patriei noastre.

In acţiunea de apărare a păcii şi de sprijinire a înfăptuirilor obşteşti din patria noastră scumpă, slujitorii bisericii primesc neîncetat îndrumări şi sugestii din partea centrului eparhial. Alături de Administraţia eparhială propriu zisă, Adunarea Eparhială îşi va spune şi ea cuvîntul în acţiunea de sprijinire a marilor idealuri ale omenirii progresiste.

Incheind cuvîntul său, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin îşi arată convingerea că Adunarea Eparhială aleasă recent va merge pe linia pe care se află Biserica Ortodoxă Romînă în totalitatea ei după 23 august 1944. Sprijinul ce-l vor da membrii noii Adunări, îndemnurile şi aportul ce-l vor aduce vor contribui la împlinirea marei opere de înnoire, de ridicare, de statornicire a păcii în lume.

* * *

Constatînd că membrii noii adunării sînt prezenţi, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin declară şedinţa de constituire deschisă.

Potrivit prevederilor regulamentare s-a ales un birou provizoriu alcătuit din P. C. Preot Constantin Andoni şi Dl. Ioan Zamfirescu, după care s-a făcut apelul noilor membri. Noua adunare s-a constituit apoi în două secţiuni cărora li s-au împărţit dosarele cuprinzînd actele electorale în vederea validării alegerilor făcute. Cele două secţiuni, după ce şedinţa a fost suspendată, au examinat actele de la dosare iar la redeschiderea şedinţei raportorii au propus validarea alegerilor.

Declarîndu-se constituită definitiv, adunarea a ales trei secretari — un cleric şi doi mireni: Pr. C. Andoni, Dl. Constantin Cristofor şi Dl. Ioan Zamfirescu.

Pentru studierea diferitelor chestiuni de ordin general administrativ bisericesc, cultural şi economic care cad în atribuţiunile Adunării Eparhiale s-au ales în Comisiuni următorii membri:

*Comisiunea Bisericească*

Pr. Constantin Nonea, Pr. Petre Alexa, Dl. Constantin Nistor, Dl. Vasile Rîşcanu, Dl. Ilie Smîntînică, Dl. Gheorghe Bordeianu.

*Comisiunea Culturală*

Pr. Teodor Bodnar, Pr. Iustin Gaşpar, Dl. Mihai Răvăruţ, Dl. Mihai Botez, Dl. Teofil Dale, Dl. Ioan Goia.

*Comisiunea economică*

Pr. Mihai Gheorghiu, Pr. Gheorghe Titu, Dl. Mircea Ghiţă, Dl. Ioan Hărmănescu, Dl. Virgil Leonaş, Dl. Dumitru Ichim.

*Comisiunea de organizare şi validare*

Pr. Neculai Tartacan, Pr. Cristofor Bălănescu, Dl. Mihai Ciocoiu, Dl. Vasile Muraru, Dl. Romulus Scutaru, Dl. Gheorghe Diaconescu.

In continuarea lucrărilor, Adunarea Eparhială potrivit art. 107 din regulament a procedat la delegarea a trei reprezentanţi în Adunarea Naţională Bisericească, un cleric şi doi mireni, – la alegerea membrilor Consiliului eparhial – trei clerici şi şase mireni – şi la alegerea a trei membri titulari în Consistoriul eparhial şi a doi supleanţi.

Au fost delegaţi în Adunarea Naţională Bisericească: Pr. Constantin Nonea, Dl. Constantin Nistor şi Dl. Vasile Rîşcanu; în Consiliul Eparhial au fost aleşi: Pr. Constantin Nonea, Pr. Constantin Andoni, Pr. Mihai Gheorghiu, Dl. Constantin Cristofor, Dl. Ilie Smîntînică, Dl. Gheorghe Bordeianu, Dl. Mihai Răvăruţ, Dl. Mihai Botez şi Dl. Ioan Zamfirescu. In consiliul Eparhial vor lucra şi consilierii permanenţi: Pr. Dimitrie Hadîrcă, Pr. Ioan Sandu şi Pr. Scarlat Porcescu; în Consistoriul Eparhial au fost aleşi: Pr. Dumitru Ciolan, Pr. Teodor Vrănescu, Pr. Vladimir Motrescu iar ca supleanţi: Pr. Octav Popovici şi Pr. Ilie Cojocaru.

Epuizîndu-se ordinea de zi, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a propus expedierea unor telegrame: Prea Fericitului Patriarh Iustinian, Dlui Chivu Stoica Preşedintele Consiliului de Miniştri, Dlui I. Gh. Maurer Preşedintele Prezidiului Marii Adunări Naţionale şi Dlui D. Dogaru, Secretar general al Departamentului Cultelor, apoi a asigurat forurile de stat, în cuvîntul de încheiere, că membrii Adunării Eparhiale ai Arhiepiscopiei Iaşilor împreună cu slujitorii şi credincioşii Bisericii Ortodoxe din Moldova vor sprijini stăruitoarele acţiuni de statornicire a binelui obştesc în scumpa noastră patrie.

La orele 14 Consiliul eparhial a oferit, la reşedinţa mitropolitană, o masă în cadrul căreia au ţinut cuvîntări ocazionale Dl. Prof. Dr. Vasile Rîşcanu, Pr. Constantin Nonea, Pr. Teodor Bodnaru, Dl. Prof. Mihai Răvăruţ şi Dl. Prof. Mihai Botez. Vorbitorii au remarcat, îndeosebi, acţiunea de restaurare, consolidare şi protecţie a monumentelor istorice bisericeşti care se desfăşoară cu sprijinul cîrmuirii de stat şi al centrului eparhial în Arhiepiscopia Iaşilor, precum şi modul în care îşi împlinesc preoţii îndatoririle pastorale.

Incheind seria cuvîntărilor Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a subliniat că înfăptuirile din ultimul timp de la centrul eparhial şi din cuprinsul Arhiepiscopiei au fost posibile datorită sprijinului pe care l-a acordat conducerea patriei noastre. Centrul eparhial, preoţii şi credincioşii din eparhie, într-un efort comun muncesc stăruitor pentru restaurarea monumentelor istorice bisericeşti şi pentru înflorirea patriei.

*ASISTENT*

## ŞEDINŢA DE CONSTITUIRE A ADUNĂRII EPARHIALE

La alegerile pentru Adunarea Eparhială a episcopiei Romanului şi Huşilor care s=au efectuat în cursul lunii octombrie au fost aleşi, potrivit Regulamentului în vigoare noii membri clerici şi mireni.

Potrivit deciziei Nr. 8210/1958 dată de Inalt Prea Sfinţitul Mi=tropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei (conducătorul eparhiei noastre vacante), şedinţa de constituire a noii Adunări Eparhiale a avut loc duminică 9 noiembrie 1958, în sala de şedinţe a Sf. Episcopii.

In dimineaţa zilei membrii Adunării Eparhiale au luat parte la Sf. Liturghie oficiată în catedrală de un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Arhim. Emilian Birdaş, vicarul Sf. Episcopii. Răspunsurile au fost date de corul catedralei, condus de P. C. Diacon D. Teofănescu.

La orele 11 a. m. acelaşi sobor de preoţi şi diaconi a oficiat un Te=Deum, în prezenţa Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin al Mol=dovei şi Sucevei şi a credincioşilor.

După oficierea Te=Deum=ului, P. C. Vicar Arhim. Emilian Bir=daş, salutînd prezenţa I. P. S. Mitropolit Iustin, a rostit o cuvîntare din care desprindem următoarele:

«Imi iau îngăduinţa în calitate de vicar al Episcopiei Romanu=lui şi Huşilor, să salut aici, în catedrala oraşului istoric al lui Roman Muşat, pe Inalt Prea Sfinţitul Dr. Iustin Moisescu, Arhiepiscop al Ia=şilor şi Mitropolit al Moldovei şi Sucevei, şi să=i prezint expresia sen=timentelor de devotament, din partea clerului şi credincioşilor, spunîn=du=i: «Bine aţi venit».

Un moment ocazional de administraţie bisericească, V=a făcut să poposiţi la Roman pentru prezidarea şedinţei de constituire a Adu=nării Eparhiale recent aleasă după rînduielile statutare.

Acest for deliberativ este expresia democratică a clericilor şi cre=dincioşilor ortodocşi din Episcopia Romanului şi Huşilor.

Biserica este o organizaţie vie într=o ţară, cu aspiraţiuni precise, determinate de cursul istoriei, în deplin mers spre progres social şi moral.

Aparatul nostru administrativ este conştient că o lume nouă se făureşte, la care Biserica pune o piatră de temelie prin stăruinţa ei în lupta pentru pacea societăţii noastre, la prietenia şi înfrăţirea în=tre popoare.

Ştim, Inalt Prea Sfinţite Stăpîne, că aţi fost şi sînteţi sol al aces=

tui mesaj al păcii şi ca slujitor al Domnului nostru Iisus Hristos şi ca mandatar al voinţei poporului nostru truditor.

Aşa cum aţi imprimat la Iaşi directive duhovniceşti, pentru cler şi poporul drepteredincios, aşa aşteptăm ca să fixaţi organelor de conducere duhovnicească şi administrativă de la Roman şi credincioşilor din această eparhie căile bunei prosperări, ca astfel să fim socotiţi de un real folos în societatea nouă, în care spiritul dreptăţii, al muncii şi al ordinei să fie respectat de toţi şi în toate.

Fiţi bine venit în casa duhovnicească a Inalt Prea Sfinţiei Voastre şi vă rugăm să ne îndrumaţi spre a fi iubitori de Patrie şi păzitori ai tezaurului Bisericii Ortodoxe».

Răspunzînd P. C. Vicar la cuvîntul de bun venit, I. P. S. Mitropolit Iustin a rostit apoi o înălţătoare cuvîntare plină de învăţături creştineşti şi îndemnuri patriotice.

Trecîndu-se îndată în sala de şedinţe şi constantîndu-se că membrii adunării sînt prezenţi în număr legal, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei, a ţinut cuvîntul de deschidere, din care reţinem :

Este fapt cunoscut că Biserica Ortodoxă, în multe puncte de doctrină, cît şi în privinţa sistemului de conducere, se deosebeşte de Biserica Romano-Catolică şi de Protestantism.

In Biserica Romano-Catolică, cîrmuirea este în mîinile episcopilor în timp ce mirenii au un rol vag în unele organizaţii laice. In Protestantism, dimpotrivă, elementul mirean este cel care conduce.

Biserica Ortodoxă păstrătoare a Evangheliei Mîntuitorului Iisus Hristos, păzeşte calea de mijloc, fiind cundusă atît de clerici cît şi de mireni. Biserica noastră consideră deci că membrii trupului tainic al Domnului Hristos, sînt şi clericii şi mirenii.

Pe baza acestui principiu dogmatic în legăturile mai noi s-au stabilit atribuţiile precise ale mirenilor şi clericilor.

Astăzi se constituie forul suprem de conducere al Episcopiei Romanului şi Huşilor, care este Adunarea Eparhială.

Pentru membrii noi aleşi Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin aminteşte atribuţiile regulamentare, prevăzute în art. 114 din Regulamentul pentru funcţionarea organelor deliberative.

In acest articol sînt indicate toate laturile administraţiei eparhiale în cele trei sectoare de activitate.

Dacă se analizează atribuţiunile Adunării Eparhiale, ţinînd seama de cele trei laturi (bisericească, culturală şi economică) se vede limpede că activitatea Bisericii nu este limitată la zidurile locaşurilor.

Azi mai mult ca altădată Biserica este chemată să iasă în lume spre a-şi da contribuţia în lucrarea de înălţare a societăţii omeneşti. Unii au fost de părere că Biserica are o menire strict spirituală şi n-are de a face cu problemele sociale. Alţii, că învăţătura Mîntuitorului Iisus Hristos este doar un mesagiu social. Cei dintîi sînt romano-catolicii care socotesc că în privinţa vieţii spirituale nici o altă organizaţie nu poate face ceea ce face Biserica.

Protestantismul afirmă că Biserica este menită să reformeze societatea.

Ortodoxia ţine calea de mijloc, ocupîndu-se de viaţa duhovnicească a credincioşilor, contribuind, în acelaşi timp, la buna dezvoltare a vieţii sociale. Biserica Ortodoxă împlinind poruncile Mîntui-

torului Hristos acordă tot sprijinul lucrării de înfăptuire a binelui în viaţa socială.

Pe calea sprijinirii marilor prefaceri sociale care se desfăşoară în patria noastră a pornit Biserica după eliberarea Patriei noastre scumpe şi munca ei a fost apreciată.

In acţiunea de Luptă pentru Pace slujitorii şi credincioşii ortodocşi îşi dau contribuţia lor.

Preoţimea înţelege vremurile şi contribuie la zidirea vieţii noi. Nu există acţiune de interes obştesc în care preotul să nu fie prezent.

La această operă (de propăşire) sînt chemaţi atît clericii cît şi mirenii.

Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit îşi arată convingerea că noua Adunare îşi va îndeplini menirea. Va căuta să imprime linia de colaborare cu aparatul de Stat, pentru progresul vieţii sociale, va propovădui neîncetat pacea, deoarece în climatul de pace orice om munceşte cu mai mult elan şi cu mai bune rezultate. Pacea va învinge deoarece nu există popoare care doresc războiul.

Informînd că a făcut o călătorie în Anglia şi Suedia, unde a stat de vorbă cu episcopi din întreaga lume, a arătat că nici unul dintre ei n-a spus că poporul din care face parte ar dori altceva decît pacea.

Socotind că au fost schiţate liniile activităţii pe care vor desfăşura-o membrii Adunării Eparhiale, declară deschisă şedinţa de constituire,

După desemnarea a doi secretari de şedinţă: P. C. Grigore Balaban şi Dl. Ioan Rogozan, se face apelul nominal iar membrii depun mandatele la birou.

După constituirea pe secţiuni şi îndeplinirea prevederilor regulamentare cu privire la validări, I. P. S. Mitropolit redeschizînd şedinţa şi luînd în consideraţie rapoartele prezentate pe secţiuni şi faptul că n-a existat nici o contestaţie a propus validarea mandatelor, declarîndu-se legal constituită Adunarea Eparhială.

In continuare s-au alcătuit biroul şi comisiunile regulamentare pentru durata mandatului Adunării după cum urmează: *biroul:* Pr. Gr. Balaban, C. Coatu şi Ioan Rogozan; *comisiunea bisericească:* Pr. protoiereu C. Ciopraga, Pr. Al. Iftimie, C. Pădure, Gh. Bucur, Iordache Dragomir şi Petre Bordea; *comisia culturală:* Pr. I. Negrea, Pr. Eusebiu Bejan, Petre Costache, Gr. Moraru, Gh. Acatrinei şi V. Vasiliu; *comisiunea economică:* Pr. V. Nica, Pr. M. Gheorghiu, Ing. V. Marcoci, V. Ioan. I. Ciuraru, N. Cojocaru; *comisia de organizare şi validare:* Pr. Roman Drug, Pr. D. Şuşnea, Iuliu Scriban, Gr. Pruteanu, I. Gheorghiu, D. Oproiu.

După aceasta, Adunarea Eparhială a delegat în Adunarea Naţională Bisericească pe P. C. Vicar Emilian Birdaş şi pe Dnii Iuliu Scriban şi Vasile Mihai.

Adunarea a procedat la alegerea Consiliului Eparhial: Preot Gr. Balaban, Pr. V. Nica, Pr. Constantin Ciopraga şi Dnii Ioan Caminschi, Vasile Mihai, Vasile Marcoci, Ioan Ciuraru, Gh. Acatrinei şi Grigore Pruteanu. Au fost aleşi apoi membrii Consistoriului Eparhial: Pr. C. Ionescu Pr. C. Platon, Pr. V. Ulea, membri titluri, iar supleanţi preoţii, Virgil Petrov şi C. Movileanu.

In comisia de verificare cu aprobarea procesului verbal de

şedinţă au fost aleşi Dnii I. Caminschi şi Iuliu Scriban, urmînd să lucreze sub preşedinţia P. C. Arhim. Emilian Birdaş, vicarul Eparhiei.

După ce s=au citit telegramele omagiale adresate înalţilor demnitari ai Statului şi ai Bisericii, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei a rostit un cuvînt de închidere a lucrărilor subliniind, că telegramele vădesc simţămintele pe care slujitorii şi credincioşii din Eparhia Romanului şi Huşilor le nutresc faţă de conducerea Statului.

Dacă astăzi fiecare îşi desfăşoară în linişte viaţa, se datoreşte largii înţelegeri şi sprijinului efectiv din partea Statului.

Pe măsură ce activitatea va fi mai rodnică sprijinul va fi mai efectiv.

Inalt Prea Sfinţitul asigură conducerea de Stat, prin Departamentul Cultelor, de simţămintele cele mai alese ale slujitorilor şi credincioşilor ortodocşi precum şi de hotărîrea de a munci cu loialitate pentru prosperitatea patriei noastre scumpe, Republica Populară Romînă.

Face în încheiere cele mai calde urări pentru activitatea de viitor a Adunării.

După închiderea şedinţei membrii Adunării Eparhiale în frunte cu I. P. S. Mitropolit Iustin şi reprezentanţii Departamentului Cultelor au fost invitaţi la o agapă în reşedinţa episcopală.

*Pr. I. D. LEON*

*DOCUMENTAR*

Pr. IUSTIN GAȘPAR: Schituri și biserici de lemn din raionul Hîrlău . 914

*RECENZII* . . . . . 929

W. Rudolf, *Chronikbücher*, Tübingen 1955, pag. 338 *(Pr. Prof. Nicolae Neaga);* Ștefan Balș-Corina Nicolescu, *Mănăstirea Neamț*, Editura Tehnică, București 1958, pag. 133; Ștefan Balș-Corina Nicolescu, *Mănăstirea Moldovița*, Editura Tehnică, București 1958, pag. 127 *(Ierom. Irineu Crăciunaș); Studia et acta orientalia I*, publicație a secției de studii orientale a Societății de Științe istorice și filozofice din R. P. R., București 1958, pag. 400 *(Pr. N. D.); Rominoslavica*, vol. I, pag. 292, vol. II, pag. 287, vol. III, pag. 356, București 1958 *(Preot Paul Mihail).*

*ÎNSEMNĂRI* . . . . . 931

Contribuția „Cărții romînești de Învățătură" de la 1643 la procesul de evoluție istorică a limbii noastre literare *(I. Lupaș);* Pictura din Catedrala Mitropoliei ieșene *(Pr. Eugen Munteanu);* O expoziție a cărții romînești la Iași cu prilejul împlinirii a 450 de ani de la apariția primei cărți tipărite pe teritoriul patriei noastre *(Zam. Paul);* Un articol despre Mitropolitul Antim Ivireanu *(P.).*

*CRONICA BISERICEASCĂ* . . . . 945

*A. — ȘTIRI RELIGIOASE EXTERNE*

*U. R. S. S.:* Importante descoperiri în Catedrala Sf. Sofia din Kiev; *Polonia:* Cîteva date statistice asupra Bisericii Ortodoxe; *Patriarhia ecumenică:* Decese; *Anglia:* Dări de seamă asupra unor noi descoperiri de texte ale Bibliei; *Japonia:* Mărturii asupra contribuției rușești la întemeierea și dezvoltarea Bisericii Ortodoxe din Japonia; *Coreea de sud*: Situația grea a Bisericii Ortodoxe; *Anglia:* Creșterea numărului bisericilor ortodoxe *(Ierom. Antonie Plămădeală).*

*B. — SFÎNTA ARHIEPISCOPIE A IAȘILOR* . 951

Ședința de constituire a Adunării Eparhiale *(Asistent).*

*C.— SFÎNTA EPISCOPIE A ROMANULUI ȘI HUȘILOR* . 955

Ședința de constituire a Adunării Eparhiale *(Pr. I. D. Leon).*